בסייעתא דשמיא

ספר

בן שמואל

סיכום דברי הגמרא, הראשונים, השו"ע והמשנ"ב

בתוספת מקצת הערות מדברי הפוסקים המאוחרים למשנ"ב

הלכות שבת

סימנים רמב – שדמ

סיכמתי בס"ד

איתן בן הרב שמואל מינקוב

כל הזכויות שמורות

ניתן להעתיק, לצלם, להפיץ ולפרסם, לצרכי לימוד בלבד

ניתן גם להשיג את הסיכום במייל eitan.minkov@gmail.com או באתר 'סמיכה'

(כמו כן ניתן להשיג סיכומים בנושאים נוספים)

– מומלץ לנבחנים במבחני הרבנות –

'כשם שאי אפשר לתבן בלא בר, כך אי אפשר לספר בלא שגיאות'

אשמח לקבל הערות והארות בכל עניין, במייל או במספר 0587977464

לתרומות ולהקדשות (לרפואת ולע"נ) ניתן ליצור קשר בטלפון או במייל

עיצוב כריכה: בצלאל מינקוב

כתובת המחבר:

רחוב הרב נריה 5, בית אל

ישיבת בית אל

מהדור שניה

אדר ה'תשפ"א

דברי פתיחה

אודה לה׳ שזיכני לשבת בבית ה׳, בבית המדרש הגדול של ישיבת בית אל המעטירה. ללמוד ולשתות מתורתם של רבותינו בכל מקצועות התורה, גמרא, אמונה, הלכה ומוסר.

ספר זה מסכם את הלכות שבת מהגמרא, דרך הראשונים והבית יוסף, השו״ע, המשנ״ב והביה״ל. דברי האחרונים הבאים לאחרי המשנ״ב הובאו רק בהערות. דרך זו מקנה ללומד את עיקרו של בניין הלכה, שהוא דברי הגמרא, הראשונים והשו״ע. פרטי הדינים המתחדשים בכל דור אינם עיקר הבניין של הסוגיא אלא הם פרטים היוצאים מתוך עיקר הסוגיא, לכן הוכנסו הפרטים להערות. וכמובן שלא הובאו כל הפרטים וכל ההרחבות כיוון שאין לדבר סוף. עוד הובאנו בהערות מעט ביאורים המרחיבים את הבנת הסוגיא והראשונים. ייתכן ויהיו מקומות בהם היה ראוי להאריך וקיצרנו מחמת מטרת הספר, שהוא סיכום ההלכות ולא הרחבתם.

הפסוק אומר: ״כי אדם לעמל יולד״ (איוב, ה, ז), ודרשו חכמים (סנהדרין צט:), לעמל פה של תורה, שכן נאמר ״לא ימוש ספר התורה הזה מפיך״ (יהושע א, ח). בתורה יש עמל פה, ללמוד את דברי התורה בפה עד שלא ימושו מפינו. אפשר לומר שעמל תורה יש לו שני חלקים, הראשון הוא הבנת הסוגיות לאשורן, והירידה לעומקם של דברים. השני הוא השינון והחזרה. ואולי זה כוונת חז״ל באומרם ׳לעמל פה׳, העמל הוא בפה, החזרה והשינון. סיכום הסוגיות בצורה בהירה וקצרה מועיל לשינון וחזרה, לעמל תורה שבפה. וכמובן שאין זה בא במקום העמל הראשון שהוא הירידה לעומקם של דברים ובירורם לאמיתה של תורה.

סיכומים אלו יוכלו להיות לעזר ללומדים את ההלכה לראשונה, למעמיקים הרוצים לחזור בזריזות על כל ההלכות ממקורם, ואף לנבחני הרבנות.

מתוך הבנה שכל תורה שאין לה בית אב אינה תורה, סוכמו בכל הסימנים הגמרא והראשונים, משום שקשה להבין כראוי הלכה ללא לימוד הגמרא והראשונים לפני לימוד השו״ע. וכל שכן שלא יהיה אפשר לדמות מילתא למילתא על פי לימוד של משנה ברורה בלבד.

קראתי לסיכומים אלו ׳**בן שמואל**׳, על שם סבי ר׳ יהושע אריה בן שמואל (ואף במחתרת כינויו היה ׳בן שמואל׳), וכן אבי מורי נקרא כך על שם סבו. כך ספר זה נקרא על שם סבי זקני, נרמז בו שמו של סבי, וגם שמו של אבי, ואף שמי נרמז בו.

ברצוני להודות לבורא עולם על כל הטובה שגמלני בכל יום ובכל רגע. שזיכני לשבת בארץ הטובה וללמוד בה תורה ולקיים מצוות. וכן להודות למורנו ורבינו ראש הישיבה הרב זלמן מלמד שליט״א, שמורה לנו את הדרך שבה נלך ואת המעשה אשר נעשה. בעין טובה, בשמחה ומתוך התבוננות בתהליכים העוברים על עם ישראל בדור הגאולה.

עוד רציתי להודות מעומק ליבי להורי היקרים שמהם למדתי והחכמתי תורה ומצוות, מידות ישרות ואהבת תורה. כל מה שיש לי נובע מכוחם, וכל התורה שיש לי – שלהם היא. חלק משֵם הספר קראתי לכבודו של אבי שליט״א, שתורתי קשורה בו, ואשרי שזכיתי לגדול בבית של יראה וקדושה.

כמו כן להודות לחמי וחמותי היקרים העוטפים אותנו באהבה ובעזרה, והכל כדי שנוכל לבנות בית של תורה ויראת שמים, ישלם ה׳ שכרם ופועלם הטוב!

ואחרונה להודות לרעייתי, אשת חיל עטרת בעלה, רינה יפה תח׳. על כל העזרה והסיוע בלימוד היום יומי, בעידוד לכתיבת ספר זה. ייתן ה׳ לה כוחות להמשיך ולגדול ברוחניות וגשמיות.

ראיתי להוסיף כאן את דברי **המשנה שכיר** (לבעל אם הבנים שמחה) שכתב בהקדמה לספרו (אות ח), והדברים נכונים כאן בכפל כפליים:

'כי יאמרו לי מה העבודה הזאת לך, מה אהני לן ההיא מרבנן דלא ידיעא ולא פקיעא שמי' ולא ידעינן מן הוא, האחד בא לגור – לאגור דברים ולעשות מהן ספרים ולהפיצם בחוצות ולהיות ראש המדברים, מי שם פה לאדם כמוהו, וכי העולם לדידי' הוא צריך או למלעטי', ומה הי' העולם חסר בלתי ספרו, אין זה אלא קבל רוח יתירא דאית בי', וזה אחת מעשרה ק"ו: לעצמו לא תיקן ולא לימד ולא גמר באורייתא כדבעיא, דאפילו במס' כלה אין לו ידיעה, לאחרים לא כש"כ? "מי ימלל גבורות ה' ישמיע כל תהלתו", עיין סוף הוריות.

אחי קושייתך נכונה ועצומה, לא טעית בי כל עיקר, אבל מענה רך ישיב חימה, והסכת ושמע לדברי ותראה: שאם שאיני בא במספר אנשים, להיות נמנה עם גדולי עולם חקרי לב ובעלי תריסין, עכ"ז הרשות נתונה גם לפעוטים כמוני להשמיע דעתו ברבים מן המעט אשר לפני, והשומע ישמע והחדל יחדל, ואיני אומר קבלו דעתי. וזימנין באפקרסתא דעטיא תשכח מרגניתא. אמרו חז"ל (במדרש חזית פרשה ד): א"ר יודן, ללמדך שכל מי שהוא אומר ד"ת ברבים זוכה שתשרה רוח הקודש עליו, עכ"ל. ודקדקתי בלשונו שאומר מי "שהוא" אומר, למה לא אמר בקצרה שכל מי שאומר, הלא כבר אמרו לעולם ילמד אדם בלישנא קצרה. אבל נראה בס"ד שרצה לומר דבל יאמר האדם שלבוא לידי מדה זו לישב בראש וללמד תורה ברבים צריך להיות איזה אדם גדול בר אבהן ובר אוריין, ואיש מסוים בתורתו ובחכמתו אשר כבר מילא כרסו בש"ס ופוסקים, לזה נאה לדרוש בפרקא דרבים. אבל אדם שהוא שפל בעיניו ובעיני כל, לא למד ולא שימש הרבה, יכבוש מעיינו ולא ילמד מתורתו המועטה אשר לפניו לאחרים. לזה בא ר"י הנ"ל ומאלפנו בינה שאין הדבר כן, אלא כל מי "שהוא", דייקא מי "שהוא" – אפילו מאן דהוא, זוכה לרוח הק' אם כונתו לשמים. וע' בצוואת מרן החתם סופר ז"ל שכ' בזה"ל: ואם מעט לפניך, מאותו המעט אשר חננך ה' למדה ברבים בכל מאמצי כח עכ"ל, ועיין בספר הקטן הכמות וגדול האיכות תשובות בית הלל להצדיק ר' הלל מקאלאמייא ז"ל (סימן כז) שפירש בזה מאי קאמר "פיה פתחה בחכמה ותורת חסד על לשונה" – היינו שעוד לא למד כלום, רק פתח פיהו ללמוד, אפ"ה תורת חסד על לשונה'.

ואסיים בדבריו של **הפלא יועץ** שכתב (ערך זכיה):

'יעשה ספר ללמד ולהועיל, ואם יזכה שיועיל דבריו בדור מן הדורות לאחד מני אלף – די לו אם לא בא לעולם אלא לדבר זה".

נזכה להגדיל תורה ולהאדירה ולעשות נחת רוח ליוצרנו בשם כל ישראל, ולראות בגאולה השלמה בקרוב!

איתן מינקוב

אדר ה'תשפ"א

וזאת למודעי:

בהערות שוליים הובאו חלק מדברי האחרונים שלא הובאו במשנ"ב (ומהם אחרונים הדנים במציאות ימינו). כיוון שחיבור זה נכתב כדרך סיכום **לא הובאו כל דברי האחרונים**, וייתכן שבחלק מהמקומות היה ראוי להאריך או לקצר. **אין לראות בדברים שהובאו או הושמטו כפסיקה הלכתית.**

תוכן העניינים

מכתבי ברכה 9
סימן רמב | להיזהר בכבוד השבת 16
סימן רמג | המשכיר שדה או מרחץ לגוי 18
סימן רמד | איזה מלאכות יכול הגוי לעשות בשבת 22
סימן רמה | שותפות יהודי וגוי 30
סימן רמו | שאלה והשכרה לגוי 35
סימן רמז | אגרת ביד גוי 41
סימן רמח | הפלגה בספינה לפני שבת 46
סימן רמט | הלכות ערב שבת 52
סימן רנ | הכנת סעודות שבת 56
סימן רנא | שלא לעשות מלאכה מהמנחה ולמעלה 58
סימן רנב | להתחיל מלאכה ביום שישי שתגמר בשבת 60
סימן רנג | נתינת קדירות על כירה ותנור מערב שבת 70
סימן רנד | תבשילים שנגמר בישולם בשבת 89
סימן רנה | הכנת האש מערב שבת 98
סימן רנו | שש תקיעות מערב שבת 100
סימן רנז | דיני הטמנה 101
סימן רנח | הנחת דבר קר על קדירה חמה 110
סימן רנט | דיני הטמנה וטלטול 112
סימן רס | דיני הכנסת שבת 116
סימן רסא | זמן הדלקת נרות 118
סימן רסב | לקדש השבת בכסות ובשולחן ערוך 124
סימן רסג | הדלקת נרות ואם טעו ביום מעונן 126
סימן רסד | דיני השמן והפתילה 138
סימן רסה | כלים הנתנים תחת הנר 144
סימן רסו | מי שהחשיך לו בדרך 148
סימן רסז | התפילה בערב שבת 157

סימן רסח | הטועה בתפילת שבת 159
סימן רסט | קידוש בבית הכנסת 165
סימן ער | אמירת במה מדליקין 166
סימן רעא | הלכות קידוש 168
סימן ערב | על איזה יין מקדשים 185
סימן רעג | קידוש במקום סעודה 193
סימן עדר | בציעת הפת בשבת 199
סימן ערה | דברים שאסור לעשות לאור הנר 201
סימן רעו | דיני נר שהדליק גוי 208
סימן רעז | שלא לגרום לכיבוי הנר 214
סימן רעח | לכבות נר בשביל חולה 218
סימן רעט | טלטול הנר בשבת 220
סימן רפ | תשמיש המיטה בשבת 226
סימן רפא | שלא יכרע ב'לך אנחנו מודים' 227
סימן רפב | קריאת התורה ומפטיר בשבת 228
סימן רפג | מדוע לא מוציאים שני ס"ת בשבת 233
סימן רפד | הפטרה וברכותיה 234
סימן רפה | שניים מקרא ואחד תרגום 238
סימן רפו | תפילת מוסף 242
סימן רפז | ניחום אבלים וביקור חולים 245
סימן רפח | תענית בשבת 246
סימן רפט | סעודת שחרית 252
סימן רצ | השלמת מאה ברכות 254
סימן רצא | שלוש סעודות 255
סעיף רצב | תפילת מנחה 259
סימן רצג | ערבית במוצאי שבת 261
סימן רצד | דיני הבדלה בתפילה 264
סימן רצה | הבדלת השליח ציבור 266
סימן רצו | הבדלה על היין 267

סימן רצז | ברכת הבשמים 273
סימן רחצ | דיני הברכה על הנר 277
סימן רצט | אכילה ומלאכה לפני הבדלה 284
סימן ש | סעודה רביעית 292
סימן שא | במה מותר לצאת בשבת ובמה אסור 293
סימן שב | ליבון 324
סימן שג | דיני תכשיטי אשה 337
סימן דש | על איזה עבד מצווה בשביתתו 353
סימן שה | במה בהמה יוצאת בשבת 356
סימן שו | באיזה דברים מותר לדבר בשבת 369
סימן שז | דיני שבת התלויים בדיבור 377
סימן שח | דברים המותרים והאסורים בטלטול 395
סימן שט | טלטול דבר המותר יחד עם המוקצה 428
סימן שי | דיני מוקצה 441
סימן שיא | מת בשבת וטלטול מהצד 450
סימן שיב | הנצרך לנקביו במה יקנח בשבת 461
סימן שיג | טלטול דלת חלון ומנעול בשבת 466
סימן שיד | בונה וסותר בכלים 479
סימן שטו | אוהל 493
סימן שטז | צידה 508
סימן שיז | הקושר 528
סימן שיח | בישול 539
סימן שיט | הבורר 570
סימן שכ | הדש (סחיטה) 587
סימן שכא | תיקוני מאכלים וטוחן ותולש 599
סימן שכב | דיני נולד בשבת 620
סימן שכג | השאלה וקניין צרכי שבת 625
סימן שכד | הכנת המאכל לבהמה בשבת 632
סימן שכה | גוי שעשה מלאכה בשביל יהודי 641

סימן שכז | דיני סיכה 669
סימן שכח | דיני החולה..... 671
סימן שכט | על מי מחללים שבת 701
סימן של | דיני היולדת 705
סימן שלא | דיני מילה בשבת 715
סימן שלב | שלא ליילד בהמה בשבת 724
סימן שלג | שלא לפנות אוצר בשבת..... 726
סימן שלד | דיני דליקה בשבת..... 728
סימן שלה | דין חבית שנשברה..... 744
סימן שלו | הליכה על עשבים ודין אילן..... 748
סימן שלז | כיבוד הבית ואינו מתכוון..... 757
סימן שלח | איסורי השמעת קול 764
סימן שלט | דינים פרטיים הנוהגים בשבת 770
סימן שמ | תולדות מעין אבות..... 778
סימן שמא | התר נדרים בשבת..... 791
סעיף שמב | גזירות חכמים בבין השמשות 793
סימן שמג | דיני קטן בשבת 795
סימן שדמ | דין ההולך במדבר 798
קונטרס למען ינוח 801

מכתבי ברכה

ברכת מורנו ורבינו ראש הישיבה
הרב זלמן מלמד שליט"א

בשמחה רבה הנני לברך את האברך הצעיר ר' איתן מינקוב נ"י תלמיד בית מדרשנו, על עבודתו החשובה והיסודית, סיכום דברי הגמרא והראשונים ועד ההלכה, של הלכות שבת. לסייע ללומדים הנגשים לבחינות הרבנות הראשית, לחזור על לימודם בצורה תמציתית.

חזק ואמץ, עלה והצלח במעלות התורה והיראה, ללמוד וללמד לשמור ולעשות ולקיים את כל דברי התורה הזאת.

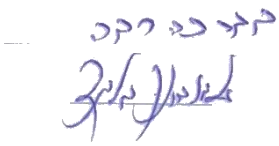

הסכמת הראשון לציון והרב הראשי לישראל

הגאון הרב יצחק יוסף שליט"א

Yitzchak Yosef
The Rishon Lezion Chief Rabbi of Israel

יצחק יוסף
הראשון לציון הרב הראשי לישראל

בס"ד, ט"ז חשון תש"פ, 4-164/פ'

דברי ברכה

הובאו לפני חלק מגליונות מהספר **"בן שמואל"** סיכומים על הלכות שבת, מקורות הדינים בתלמוד ובראשונים, הרמב"ם וש"ע, משנה ברורה והביאור הלכה, שכתב וערך הרב היקר והנעלה, שוקד באהלה של תורה, עמו עוז ותושיה, משנתו ערוכה וברורה, יראת ה' היא אוצרו, שמן תורק שמו, כבוד שם תפארתו, כה"ר **איתן מינקוב** שליט"א.

אכן דבר נאה ויאה עשה הרב המחבר, ויועיל לחזרה ולשינון סיכומי ההלכות מקורות הדינים בש"ס, עם דעות הפוסקים הראשונים, ודברי מרן הש"ע, ודעות האחרונים, והכל עשה בעיון ישר ונבון, בבהירות בסדר נאה ונכון, בטוב טעם ודעת, דבר דבור על אופניו, תפוחי זהב במשכיות כסף, ובעזה"י יהיה זה לתועלת לבני התורה המשננים הלכות אלו, ולפעלא טבא אמינא, איישר חיליה לאורייתא.

והריני להביא את אשר ביארנו בחשיבות לימוד הגמרא קודם שלומדים הלכות, כי הנה אמרו בירושלמי (ר"פ ר"א דמילה) דכל תורה שאין לה בית אב אינה תורה, והשמיענו כי אין להורות הלכה למעשה אלא ע"פ יסודות נאמנים בתלמוד, ובספר האשכול (בהלכות ס"ת עמוד ב') כתב: נשאל רב פלטוי גאון, איזה עדיף ומשובח, אם להעמיק בהלכות על פי התלמוד, או לעסוק בהלכות פסוקות וקטועות? והשיב, שרוב העולם מטין אחר הלכות פסוקות, ואומרים מה לנו להעמיק בקושיות ופלפולי הש"ס. אבל לא יפה הם עושים ואסור לעשות כן, שהם ממעטין התורה, וכתיב יגדיל תורה ויאדיר. ולא עוד אלא שגורמים שתשתכח התורה מישראל. ולא נתקנו הלכות פסוקות לשנן בהם, אלא למי שלמד הש"ס כולו ועוסק בו תמיד, ואם מסתפק לו דבר בדין, ואינו יכול לפרשו, יעיין בהלכות ההם. עכ"ל. ולכן מוטלת חובה לפנות תחלה אל התלמוד, כי מן הבאר ההיא ישקו העדרים, וכל תורה שאין לה בית אב [התלמוד] אינה תורה. ואם ד"ת עניים במקומן, הם עשירים במקום אחר. ואמרינן בסנהדרין (מב.) כי בתחבולות תעשה לך מלחמה, א"ר יוחנן במי אתה מוצא מלחמתה של תורה, במי שיש בידו חבילות של משנה. [אך כל שאין הדבר מבואר כל הצורך, מרבים בראיות לחזק הדבר, ולאפושי גברי נמי].

ועיין למרן החיד"א בברכ"י (יורה דעה סימן רמו סק"ה) שהביא בשם תשובת הגאונים כ"י, שכתבו כדברי ספר האשכול הנז'. ע"ש. והביא מספר יש נוחלין שכתב, לימוד מסכת ברכות ענין גדול, מסכת שבת ענין מפואר, כתובות כולל כל התלמוד, חולין, עכו"ם, נדה, כלל גדול. ונודע מה שהפליגו גורי האר"י ז"ל בשבח הלימוד בתלמוד בבלי, וכתב בשם הגדולים (מערכת ת' אות נו) דאפשר דמשום הכי כמעט כל העסק הוא בתלמוד בבלי. ועיין במאורי אור (ערך גלות, ובסוף הספר). והאמוראים הראשונים מתחלה שחיברו ירושלמי זכו וכו' ואחר חיברו תלמוד בבלי כמ"ש הרמ"ז. ואחר כך האחרונים פירשו הירושלמי, וזה היה על ידי עסק הבבלי, ומשם באו לפרש הירושלמי ועלה בידם שתים כהלכתם. ומזה תשכיל גודל קדושת נשמת הרמב"ם שחיבר הלכות ע"פ הירושלמי. [במקום שלא מצינו הדין בתלמוד בבלי]. ורבינו יהודה בר יקר שעשה פי' לירושלמי, ומ"מ גם הם היו צריכים לעסוק ביותר בתלמוד בבלי.

ובשו"ת חות יאיר (סימן קכד) האריך בדבר סדר הלימוד לבני ישיבה צעירים, וכתב שם, דבודאי התלמוד אין לך מדה טובה הימנה, אכן הוא דרך רחוק מאד מאד, כי אם ילמד עם גפ"ת הקבוע שם בלימוד הכללי עוד דף אחד מהש"ס, והוא די והותר אף לבחור חשוב, אם יבקש שיתקיים בידו ויחרוך רמיה צידו, ולא ילך

Yitzchak Yosef
The Rishon Lezion Chief Rabbi of Israel

יצחק יוסף
הראשון לציון הרב הראשי לישראל

קמא קמא ברוח, נמצא שיבלה כמה שנים עד שיתקיימו בידו ד׳ וה׳ מסכתות גדולות, ולימוד הטורים והסמ״ע ראיתי בחורים רבים שוגים בזה, ששומעין כל יום שיעור מאלה ואינו תכלית כללי רק לדיני ממונות, שהוא על פי הסברא והנכון קצה האחרון מן הלימוד וחלילה לי להקטין מעלות משפטי ה׳ כי חיות הנה, וממקום קדוש יהלכו, לא כמשפטי הגוים שהמה בנויים על שיקול הדעת ושכל האנושי, כמ״ש החכם האמתי מהרי״ע בעל העקידה, שפתים ישק, רק שהיפוך הסדר הנכון הזה אינו רק מג׳ פנים. הא׳ לפעמים הרב המגיד בוחר בזה בשביל עצמו כדי ללמוד דיני ממונות, ואפשר שהוא כבר מילא כריסו בשאר החלקים, הב׳ מפני הגובה והגאון אשר יחשבו בהם בקיאים בדיני ממונות, יצא טבעם תוך בני אדם וכו׳, ויקבלו שכר וכו׳, והוא לימוד שלא לשמה וגרע מיניה שתכליתו מצה ומריבה, להצדיק רשע ולהרשיע צדיק, והיא לא תצלח, והג׳ בחרו בדבר שיש בו פלפול ועומק כענין הרוצה להחכים יעסוק בדיני ממונות, שאין לך מקצוע וכו׳, והוא אמת, רק שדבר בעתו מה טוב, ואין ראוי למאוס מי השילוח ההולכים לאט, שיש בהם יפוי כח וזכות אב״א, משום דתדיר שהוא חובו׳ היום שראוי לדעת כל איש ישראל, והוא חלק או״ח, ואחריו חלק יו״ד, שג״כ מה טוב ומה נעים שידע להבין ולהורות בביתו דברים קלים, שהם כביעותא בכותחא, או אם יתרמי במקום שאין איש, ואב״א משום דמקודש שבשני חלקים אלו נכללים תילי תילי מצות חובות הגוף הנה, ודקדוקיהן כפלי כפלים ממה שימצאו בחו״מ, אף כי בכללם אין בהם חובת ידיעה המגיע לחובת מעשה. והנה בדורותינו זה החלק המובחר והטוב, חלק אורח חיים כשמו כן הוא, יושב שכול וגלמוד אין איש שם על לב, דוגמת מסכת מו״ק שזכר בעל ספר חסידים. והנה בדורות הראשונים לפי מה ששמעתי היו שומעים ולומדים בבחרותם ספר העקידה, והעיקרים, והכוזרי, ודוגמתן, מפני שהיה כל מגמתן להשלמת נפשם, שהוא האמונה בשרשי הדת, לכן למדו ספרים המדברים וחוקרים בזה. ובזה יפה עושין דורות הללו שמתרחקים מאותן הלימודים, כי טוב ויפה לנו ולבנינו להאמין האמונות המוטלים עלינו בלי חקירה. גם היו קצתם לומדי׳ מטעם הנ״ל ספר חובת הלבבות, והוא מדבר ג״כ בחקירה בשער הראשון, ובשאר שערים מלא דעת ויראת ה׳. ועמ״ש בהקדמה על איש שלמד דיני גיטין וקידושין, ולא ידע דבר מחובת הלבבות, המוטל על כל איש ישראלי. ע״ש. וע״ע בספר עיקרים (מאמר א׳ ספ״ג). כי גם חלק או״ח מוטל על כל איש ישראל לדעת לפחות כלליו ורוב פרטיו, והרי זה לימוד המובחר ששנו רז״ל, הלמד ע״מ לעשות ולקיים, שמספיקין בידו וכו׳. ע״כ.

והחזו״א באגרותיו (ח״ג פרק תורה) כתב, דמי שאינו יודע את כל הש״ס אינו יכול לומר סברא ישרה בעיון. גם הגאון רבי ישראל סלנטר (אור ישראל פי״ח) כתב, ללמוד התלמוד הוא העיון הנכון לשאוב יסודות התלמוד בפרטיו ממקומות המפוזרים ולהבין ולהורות כדת, וזאת היא שימוש תלמידי חכמים, וקרא ושנה ולא שימש תלמידי חכמים ה״ד עם הארץ (ברכות מז:).

וברכתי להרה״ג המחבר שליט״א שיה״ר וחפץ ה׳ בידו יצלח, ויפוצו מעיינותיו חוצה, ויברך על המוגמר להוציא לאור כל כתביו, שובע שמחות וכל טוב.

בברכת התורה,

יצחק יוסף
הראשון לציון הרב הראשי לישראל
ונשיא הרבנות הראשית לישראל

יצחק יוסף
YITZCHAK YOSEF
The Rishon Lezion Chief Rabbi of Israel
הראשון לציון הרב הראשי לישראל

הסכמת הגאון הרב אשר וייס שליט"א

אשר זעליג וייס
כגן 8
פעיה"ק ירושלם ת"ו

בס"ד

רח אדר תשפ"ו

הן ראיתי ספר המצוין 'בן שמואל' שחיבר האברך היקר הרב איתן מינקוב נ"י.
ואכן מחבר ספר זה הוא אבר"ך, אב בחכמה ורך בשנים, וזכה לחבר ספר יקר ונפלא על
הלכות שבת ובו סיכומי ההלכות מן הגמרא והראשונים וכן השו"ע עד להלכה ברורה.
הדברים בהירים וברורים, ערוכים בטוב טעם ודעת, בשפה ברורה ונעימה, וראויים לעלות
על שלחן מלכים. בטוחני שהרבים יפיקו תועלת גדולה מספר זה. ברכתי למחבר שליט"א שיזכה
תמיד להגדיל תורה ולהאדירה.

אשר זעליג וייס
גאב"ד
וראש ישיבת
"דרכי תורה"
ת"ו ירושלים תו"ו

הן ראיתי את הספר המצוין 'בן שמואל' שחיבר האברך היקר הרב איתן מינקוב נ"י.
ואכן מחבר ספר זה הוא אבר"ך, אב בחכמה ורך בשנים, וזכה לחבר ספר יקר ונפלא על
הלכות שבת ובו סיכומי ההלכות מן הגמרא והראשונים וכן השו"ע עד להלכה ברורה.
הדברים בהירים וברורים, ערוכים בטוב טעם ודעת, בשפה ברורה ונעימה, וראויים לעלות
על שלחן מלכים. בטוחני שהרבים יפיקו תועלת גדולה מספר זה. ברכתי למחבר שליט"א שיזכה
תמיד להגדיל תורה ולהאדירה.

הסכמת הרה"ג חיים איידלס שליט"א

ס"ד

הרב חיים איידלס
רב ביהכנ"ס קוממיות אברהם - תל אביב
ודומ"צ ביה"ד הגרי"מ שטרן שליט"א

איתן מושקן -

עברתי בין דפי ספר הנפלא "בן שמואל",
לעבר רבה ויקיר, האיש הרב איתן מינקוב שליט"א,
בן לדור מעוז ומגדול הגר"ש שליט"א,
ואמרתי בדעתי, האיר עד כמה מצרת של לומדי בהמדע,
סיכום נפלא ומתומצת מן הסוגיות עד אסוקי שמעתתא,
ווצול הן לתת מופלגים, הן לבורגאו בתחילת לומדם,
ואשריכם שהינכם ממצבי הרבים באור החמה שבעתיים,
יגבה כבודו להמשיך הלאה במפעלו החשוב,
לה רחיב גבולות הקדושה, לגבות אות ישראל לאהבת התורה
לדמיעת התורה ולשמחת התורה,

בחתם לכבודה של תורה ולומדיה
הרב חיים איידלס
רב ביהכנ"ס קוממיות אברהם - תל אביב
ודומ"צ ביה"ד הגרי"מ שטרן שליט"א
(ברכות יאוו)

חתימה חיים איידלס

לעילוי נשמת

סבי מורי

ר׳ יהושע אריה בן שמואל

אשר ספר זה נקרא על שמו

סבי מורי

הרב יעקב פנחס אליהו בן ר׳ נחום יוסף

הקדוש

שגב פניאל בן הרב אלישב הי״ד

ר׳ עמנואל דוד בן אפרים

אל הלומד

- סעיפים ובהם נושאים רבים חולקו לפי נושאים, בכדי להקל על סידור הדברים. לעיתים נראה שהושמט עניין מדברי השו"ע, אך אין זה מפני שהושמטו הדברים, אלא הם מובאים אחר כך כדיון בנפרד.
- בכל סעיף או נושא, הובאה בתחילה הגמרא בקיצור, ואחר כך דברי הראשונים. לאחר מכן פסק השו"ע, ולאחר מכן סודרו באותיות לפי סדר א' - ב' דברי המשנ"ב והביה"ל.
- סומנו בחץ כזה ↲ מקומות אשר בהם יש ביאור לדברים שנאמרו קודם לכן, או פסיקה חולקת. כמו כן סומנו בסימון כזה ◄ דעות חולקות.
- חלק מדברי הפוסקים (ספרדים ואשכנזים) הובאו בהערות. **הערה עם כוכבית -** זו הערה שבאה להרחיב על נושא שהמשנ"ב לא נגע בו במפורש, אך הוא שייך לאותו עניין.
- במקום בו מוזכר מקור סתמי בגמרא, הכוונה למסכת שבת.

סימן רמב | להיזהר בכבוד השבת

סעיף א | כיבוד השבת כפי היכולת

הגמרא משבחת את המענג את השבת ואת השומר את השבת [שאם שמרו ישראל שבת ראשונה כהלכה, היו נגאלים מיד].

מצינו שלוש גמרות בחיוב ההכנה לשבת:

א. יענג את השבת בראשי שומים ותבשיל של תרדין [היינו מאכלים חשובים] (שבת קיח:).

ב. כל דבר מועט שעשאו לצורך שבת קיים בזה מצוות עונג שבת, אפילו כסא דהרסנא (שם).

ג. רבי עקיבא אומר: עשה שבתך חול ואל תצטרך לבריות (פסחים קיב. ושם).

↵ **טור:** כוונת הגמרא לכמה דרגות בכיבוד השבת:
א. מי שיכול, צריך לענג כפי יכולתו.
ב. מי שהשעה דחוקה לו, יכול לענג גם בכסא דהרסנא.
ג. מי שאין לו, פטור ועושה שבתו חול[1].
מי שיש לו מעט משלו וצריך לאחרים, צריך לצמצם הוצאות שאר הימים כדי שיוכל להוציא על שבת (כך הוכיח הטור מרש"י).

☜ **שו"ע:** מי שנצטרך לאחרים יזרז עצמו לכבד את השבת, ומה שאמרו עשה שבתך חול, היינו במי שהשעה דחוקה לו ביותר, ועל כן צריך לצמצם בהוצאות במשך השבוע לכבד את השבת.

א. משנ"ב מסכם את דרגות החיוב:

1. **מי שיש לו:** צריך לכבד השבת בראשי שומים ומאכלים חשובים.
2. **מי שיש לו ממון לקנות שלוש סעודות וקצת יותר (צריך לצמצם מהוצאותיו) וכן מי שאין לו כלום ומוטל על הצדקה:** מספיק אפילו אם עשה כסא דהסנא לכבוד שבת (כלומר, בנוסף לשלוש הסעודות).
3. **מי שיש לו מעט משלו והשאר נוטל מהצדקה:** עליו לצמצם מהוצאותיו ולענג כראוי, ולא להסתפק בכסא דהרסנא (וזו כוונת השו"ע. ולא כט"ז הסובר שמספיק שיעשה כסא דהרסנא **(ביה"ל)**).
4. **מי שאין לו שתי סעודות:** יעשה שבתו חול ואל יצטרך לבריות (- ולא חייב בשלוש סעודות). (ונכון מאוד שישתדל לצמצם ולקנות ג' סעודות וכסא דהרסנא **(ט"ז)**).
5. **אין לו כלום:** ילווה על משכונות שיש לו, ויסמוך על הקב"ה שיעזור לו להחזיר (ולא ילווה אם אין לו מניין להחזיר **(שער הציון בשם העט"ז)**).

ב. טוב להזהר שלא לפחות משתי תבשילים **(זוהר)**.

ג. טוב לאכול בשלושת הסעודות דגים למי שאוהב אותם. (אם מייקרים את המחיר טוב לתקן שלא יקנו כמה שבתות,

---

[1] כך גם מבארים **התוספות והרמב"ם** את דברי רבי עקיבא.

↲ ◀ **לבאר היטב:** רק אם ייקרו מעל שליש המחיר.

◀ **לא"ר ופרמ"ג:** גם בפחות, מפני העניים.

ד. לווים בריבית מגוי או מיהודי בדרך היתר לצורך סעודת השבת או סעודת מצווה[2] **(מג"א)**.

ה. שלחו לו מאכל לאוכלו בשבת, לא יאכלנו ביום חול **(ספר חסידים)**.

ו. פועל הבא לתבוע שכרו על פעולה שגמר היום, ואם ייתן לו שכרו לא ישאר לו במה לקנות מאכלי שבת, צריך לתת לפועל שכרו. משום ש"בל תלין" הוי דאורייתא וכבוד השבת מדברי קבלה (ואף אם זה מהתורה, אין עשה דוחה לא תעשה ועשה), או שיפייסנו להמתין למוצאי שבת. וכל זה רק אם הפועל הביא את פעולתו לבית שאז יש איסור להשהות שכרו **(ביה"ל)**.

❖ תקנות מיוחדות

☜ **טור ושו"ע:** אחת מתקנות עזרא לכבס הבגדים בחמישי בשבת מפני כבוד השבת.

רמ"א בשם מהרי"ל: נהגו לאכול מולייתא לזכר המן. ולא נהגו לחשוש לזה (ובמקומנו נהגו לאוכלה **(משנ"ב)**). נהגו ללוש שיעור חלה בערב שבת (ויש בזה גם טעם שהאשה קלקלה חלתו של עולם ועכשיו תתקן אותה **(משנ"ב)**), והוא מכבוד השבת.

א. ◀ **מג"א:** עיקר התקנה שלא לכבס בערב שבת.

◀ **שאר האחרונים:** עיקר התקנה שיהיו בגדים לבנים נקיים לשבת (אך גם הם מודים שלא יכבסו בערב שבת, כדי שיהיו פנויים לכבד את השבת).

ב. יש נשים שקונות לחם מהאופה, ולא עושות כהוגן, שמקטינות כבוד השבת בזה **(ביה"ל)**.

ג. **מה שנהגו לעשות זכר למן: תוספות** כותבים שעושים מנהג לזכר המן שלא ירד בשבת. וכתב עליו **הביה"ל** שזה דחוק. **ובתורת חיים** ביאר שאנחנו עושים דברים מעין שבת דלעתיד לבוא, אכילת בשר ושתיית יין, וגם אכילת פשטידה כנגד אכילת המן שיאכלו הצדיקים לעתיד לבוא **(ביה"ל)**.

❖ עונג שבת מהתורה או מדרבנן

משנ"ב: כיבוד השבת נאמר בדברי הנביאים.

◀ **רמב"ן:** עיקרו מהתורה[3].

◀ **חינוך ובית יוסף:** מדברי סופרים.

---

[2] לכאורה צריך עיון מה החידוש בכך. **המשנה למלך** (מלווה ולוה, יד ד) כותב שלמרות שיש הפסד אם לווה מחברו בדרך היתר, לצורך שבת ילווה מחברו. אמנם **בשו"ע הרב** (ס"ט) כתב שמותר ללוות בריבית שאסורה מדבריהם, שהתירו אותה לצורך שבת.

[3] וכך פוסק **בחזון עובדיה** (חלק א בתחילתו).

סימן רמג | המשכיר שדה או מרחץ לגוי

הקדמה לסימן

א. מסימן רמג עד סימן רנב, מתבארים דיני אמירה לגוי או הנאה ממעשה שעשה גוי בשבת עבור יהודי. דינים אלו מתבארים בעוד סימנים, כסימן שז, וסימן שכה.

ב. אסרו חכמים מיהודי לבקש מגוי שיעשה את מלאכתו בשבת. אף אם הגוי עושה על דעת עצמו את מלאכת היהודי הדבר אסור (משנה בדף קכב.). טעם הדין: יש אומרים שסמכו חכמים על הפסוק "כל מלאכה לא יעשה בהם" (מכילתא). יש שביארו שהגוי שליחו של היהודי [ונראה שהכוונה שאומרים שיש שליחות לגוי לחומרא ונמצא שהיהודי מחלל שבת], ויש שביארו שהחשש הוא שהיהודי יבוא לעשות בעצמו.

ג. ישנם שלושה סוגי השכרה (משנ"ב):

1. שכירות- השוכר נוטל את כל הרווחים ונותן משהו למשכיר.
2. אריסות- חולקים ברווחים.
3. קבלנות- המשכיר נוטל את כל הרווחים והשוכר מקבל שכר קצוב.

אריסות או שכירות: בשדה מותר. במרחץ אסרו חכמים מפני מראית עין, שיחשדו שהגוי שכיר יום של היהודי. (יש להעיר שמראית עין מותרת מחוץ לתחום. לקמן בסימן רמד).

קבלנות: במרחץ אסור מעיקר הדין, כיוון שהיהודי מרוויח מכל יום עבודה של הגוי ונמצא משתכר בשבת. אך בשדה מותר (אם הגוי יקבל שכר מהפירות עצמם, שאז אין חשד) (משנ"ב).

ד. אם הדבר ברור שהגוי עושה מלאכת עצמו מותר, (אם רוב אנשי המקום משכירים, או שלא ניכר שהמרחץ של יהודי).

ה. אם גוי עושה את מלאכת עצמו מותר שיהודי יהנה ממנה ממילא (סעיף א).

ו. מותר להשכיר רק בהבלעה ולא לימים יחידים (משנ"ב).

סעיפים א – ב | השכרת שדה או מרחץ לגוי

הגמרא במסכת עבודה זרה (כא:) אומרת שאסור להשכיר לגוי מרחץ בשבת כי הגוי עושה בו מלאכה שנקראת על שם יהודי (חושדים שהיהודי שכר את הגוי שיעשה מלאכתו בשבת). אבל מותר להשכיר שדה, כי אומרים שהגוי ירד להיות בה אריס ועושה מלאכת עצמו, (ומרחץ לא רגילים להחכירו).

תוספות, רא"ש, רי"ף, רמב"ם, סמ"ק, סמ"ג ותרומה: מותר להשכיר שדה, אך מרחץ אסור.

☜ **שו"ע** (סעיף א): אסור להשכיר לגוי מרחץ מפני שנקרא על שם היהודי וחושדים ששכר אותו וכל השכר הולך ליהודי (היינו שהגוי שכיר יום שאסור מדינא). אבל שדה שרגילים לקבלה באריסות, מותר להשכיר אותה לגוי כי יתלו שירד לה באריסות.

א. ליהודי מומר אסור להשכיר כלל כיוון שעובר על 'לפני עיוור', ודין זה שייך גם במרחץ וגם בשדה **(משנ"ב)**.

ב. למרות שמותר מעיקר הדין להשכיר לגוי מרחץ שהרי הגוי עובד בו עבור עצמו, אסרו זאת חכמים מפני שיחשדו שהגוי שכיר יום של היהודי לעבוד בשבת, אמנם מחוץ לתחום אין מראית עין ומותר [כמבואר בסימן רמד, א] **(משנ"ב)**.

ג. בכל אופן אסור להשכיר לגוי בחשבון יומי כיוון שנמצא שנוטל שכר שבת, ומותר רק אם משכיר לגוי לתקופה **(משנ"ב)**.

ד. מקור איסור אמירה לגוי:

◄ **בית יוסף בשם הסמ"ג:** ייתכן שהמכילתא לומדת מהפסוק 'כל מלאכה לא יעשה בהם' לאסור אמירה לגוי מהתורה.

◄ **רמב"ן וגר"א:** אין זו הנוסחא העיקרת. וכן כתבו האחרונים, שאינו אלא מדרבנן **(שער הציון)**.

❖ השכרת תנור

◄ **רמב"ן וטור:** אסור להשכיר תנור לגוי כמו מרחץ, כיוון שאינו עומד לאריסות. בריחיים נהגו להקל כמו בשדה.

◄ **רא"ש,** מותר להשכיר תנור וריחיים.

◄ **רמב"ם, מגיד משנה, ור"ן (בשם ספר מתיבות):** הכל תלוי בזה כפי מנהג המדינה.

☜ **שו"ע:** תנור כמרחץ וריחיים כשדה.

↲ והכל תלוי לפי מנהג המקומות **(משנ"ב)**.

❖ אריסות

רמב"ם, רא"ש ור"ן: מותר לתת לגוי שדה באריסות למרות שהיהודי מקבל הנאה מעבודת הגוי, כיוון שהגוי עושה בשלו והיהודי נהנה ממילא. (וכל שכן שמותר להשכיר לגוי שדה בסכום ידוע מראש, כיוון שלא נהנה מעבודת הגוי כלל).

☜ **רמ"א:** מותר ליהודי להשכיר (שדה או ריחיים **(משנ"ב)**) למחצה שליש ורביע, למרות שהוא נהנה ממלאכת הגוי, כיוון שהגוי עושה בשלו[1*].

↲ הרמ"א מבאר את דין האריסות, ובאמת גם השו"ע מתיר בזה, אלא שהרמ"א כתב כך בהדיא **(משנ"ב)**.

א. אריסות מותרת רק אם מקבל חלק מהתבואה עצמה. אבל אם מקבל הגוי שכר קצוב, אסור מפני מראית עין, שכשיראו שהיהודי נוטל את כל התבואה יחשבו שהגוי שכיר יום ולא אריס **(משנ"ב)**.

ב. אסור להשכיר מרחץ וריחיים אפילו אם הגוי מקבל מהרווחים והיהודי נוטל שכר השבתות, כיוון שהיהודי מקפיד על כל יום עבודה ומרוויח מעבודת השבת דווקא (לעומת שדה שאפשר

[1*] **הנודע ביהודה** (א, כט) התיר לתת לגוי להפעיל בית חרושת של יהודי בתמורת המשכורת הקבועה שלו ובנוסף לה ייתן לו בונוס על כל הצלחה וכך נמצא שהגוי עובד בשביל עצמו. **והחתם סופר** (או"ח כט) סובר שהתוספת צריכה להיות משמעותית מספיק כדי שהגוי באמת יעבוד עבורה (עיין פנה"ל כה ו, 7).

להשלים את העבודה ביום אחר). וכיוון שאסור מדינא, אף אם נתפרסם הדבר שהיהודי שכרו לשנה (שמותר כדלקמן) בזה אסור. אלא אם כן ייתן חלק מהרווחים לגוי ואף נתפרסם הדבר, ונמצא שעושה הגוי בשביל עצמו **(משנ"ב)**.

❖ אם ברור שמשכיר

הראשונים מזכירים מקרים בהם אין איסור להשכיר כיוון שברור שהגוי עושה לעצמו ואינו עובד עבור היהודי:

1. רבינו האי גאון: אם השכירו לכמה שנים מותר, כיוון שהתפרסם הדבר.

◄ **ב"י ורבינו ירוחם (בביאור דעתו)**: כיוון שהתפרסם הדבר שאין דרכו לשכור פועלים אלא להשכיר את התנור, חזר דינו להיות כמו שדה.

◄ **מהרי"א:** מאחר והשכירו הרבה שנים, חזר להיות כמכר ואית ליה קלא ואין לחשוש למראית העין יותר.

2. רא"ש (ע"פ דברי רב האי גאון): במקום שהרוב משכירים מותר להשכיר מרחץ או תנור בהבלעה[2]. אבל אם היה משכירו לימים אסור לקחת שכר שבת ויום טוב.

☜ **טור ושו"ע:** אם התפרסם שמשכיר, או שכך מנהג רוב אנשי המקום, מותר להשכיר אפילו מרחץ ותנור.

א. במרחץ וריחיים, שאם לא יעבוד הגוי היום אי אפשר להשלים למחר, עדיין אסור להוריד בקבלנות מדינא, גם אם התפרסמה השכירות **(הקדמת המשנ"ב לסימן.** (דין זה הוזכר לעיל)).

ב. רק אם רוב אנשי המקום משכירים מותר להשכיר, אך אם רק חצי מהאנשים משכירים אסור **(ביה"ל)**.

❖ אם לא ניכר שהמרחץ של היהודי

הראשונים מזכירים מקרים בהם לא ניכר שהמרחץ של היהודי, ואין איסור בשכירות ובאריסות:

1. רב נטרונאי גאון: אם יהודי שכר (או קנה) מרחץ מגוי מותר להשכירו **מיד** לגוי, כי לא נקרא שמו עליו.

2. רבינו חננאל: מותר להשכיר לגוי מרחץ שרוחצים בו רק שכני הבעלים (אפילו במקום שאסור להשכיר מרחץ), כיוון שידוע שהשכירו לגוי.

☜ **רמ"א** פוסק להתיר בשני המקרים.

א. כשמשכיר: יש אומרים שצריך שישכיר מיד כמו בקנה בלי שישב בה. **לאליה רבה ואחרונים** מותר גם אם ישב בה כי לא נקרא שמו על המרחץ.

ב. מרחץ שרוחצים בו השכנים בלבד, מותר בשתי תנאים:

1. דווקא כשרוחצים רק שכני הבעלים ולא אנשים מבחוץ.

---

[2] יש גורסים "בקבלנות", אבל **בבית יוסף ומהרי"א** דחו גירסא זו.

2. דווקא אם זה בביתו של הבעלים ולא ברשות אחרת. ויש מקילים גם ברשות אחרת (**בשער הציון** השאיר את דבריהם בצ"ע).

❖ המשכיר בדיעבד

◄ **רב נטרונאי גאון:** המשכיר מרחץ באיסור, שכרו מותר בדיעבד.

◄ **רמב"ם ומרדכי:** שכרו אסור בדיעבד.

☜ **רמ"א:** מביא את שתי הדעות ומכריע שאסור.

↲ האחרונים מבארים, שלא פליגי: אם ההשכרה אסורה מדינא, כמו בשכר שבת, אסור בדיעבד. ואם רק משום מראית עין אסורה שכרו מותר (**משנ"ב**).

❖ כשנוטל הגוי ממעות המרחץ

◄ **תוספות ורבינו פרץ, סמ"ק והגה"מ בשם התרומה**: הותר להשכיר שדה כיוון שהגוי נוטל חלקו מהפירות ודמי לשותפים, לעומת מרחץ שהגוי נוטל מעות בשכרו ולא שייך שייטול מגוף המרחץ שכרו ולכן אסור. לפי זה מותר להשכיר תנור שהגוי נוטל שכרו בלחם.

◄ **רמב"ם ושאר הראשונים**: מותר גם ליטול שכרו ממעות המרחץ כיוון שזה נחשב לפירותיו. ומה שהגמרא אומרת שלא עושים אריסות למרחץ היינו שאין זה משתלם אבל אם יעשה, מותר.

✍ סיכום דין שכירות (כשעושה בהבלעה):

בשדה:

מותר להשכיר או להוריד באריסות. וקבלנות מותרת רק כשנותן לו חלק מהפירות עצמם ואין מראית עין.

במרחץ (רק אריסות ושכירות):

1. אם נתפרסם הדבר שהוא משכיר לגוי.

2. מקום שהרגילות היא להוריד לאריסות.

3. אם קנה או שכר מגוי (ומיד – בקנה) והשכיר לגוי אחר.

4. אם המרחץ ברשות הבעלים ורוחצים בו רק השכנים.

סימן רמד | איזה מלאכות יכול הגוי לעשות בשבת

הקדמה לסימן

א. מעיקר הדין מותר לתת לגוי לעבוד בקבלנות כיוון שהגוי עובד בשביל עצמו ואין רווח ליהודי בעבודת הגוי דווקא בשבת, אך כיוון שנראה כשכיר יום, אסרו חכמים. (לכן אם אין מראית מותר, כגון: מחוץ לתחום).

ב. מלאכה בדבר מחובר יותר ניכרת ומפורסמת וממילא חמורה יותר ממלאכה בדבר תלוש. וכן מלאכה בתלוש עבור דבר מחובר חמורה כעבודה במחובר (סעיף ג).

ג. אם גוי שכיר של היהודי לתקופה ארוכה למלאכה מסוימת, מותר שהגוי יעשה מלאכה בשביל היהודי בבית הגוי כי היהודי לא ירוויח מעבודת הגוי בשבת, ונחשב לקבלנות (סעיף ה).

ד. אם ליהודי יש הפסד גדול, התירו חכמים לתת בקבלנות לגוי לעבוד למרות שידוע ששייך ליהודי (סעיף ו).

ה. בהקדמה לסימן רמג ביארנו את ההבדלים בין קבלנות, אריסות ושכירות.

סעיף א | עבודת גוי בקבלנות

הירושלמי אומר (שבת א, ח) שאומנים גויים שעשו מלאכה בתוך בתיהם מותר, וראב"ש סובר שרק בתלוש מותר ולא במחובר. וכך הלכה.
בהמשך הירושלמי איתא שדווקא בתוך התחום אסור, אבל מחוץ לתחום בין בתלוש ובין במחובר מותר.
גם הגמרא במועד קטן (יב.) אומרת שקבלנות בתוך התחום אסורה ומחוץ לתחום מותרת.

רמב"ם ☜ **ושו"ע:** מותר לפסוק עם גוי דמים ויעבוד הגוי אפילו בשבת. במה דברים אמורים: בצנעא, אבל בפרהסיא כמו בניית בית או קצירת שדה, אסור מפני מראית עין[1]. אבל מחוץ לתחום מותר (אם אין עיר קרובה לשם).

רמ"א (על פי המהר"ם): אסור לפסוק גם בעיר שכולה גויים משום האורחים ובני ביתו (הרמ"א מדבר על מלאכה במחובר, לכן יש מראית עין אפילו במיעוט אנשים **(משנ"ב)**).

א. מותר שגוי יעשה מלאכת תלוש אפילו בפרהסיא כשלא ידוע שהיא של יהודי, אפילו אם מעט אנשים יודעים[2]. **אבל** סתם מלאכת מחובר נחשבת כידועה שהיא של היהודי ואין להקל בה בשום אופן **(משנ"ב ושער הציון)**.

ב. מחוץ לתחום מותר. אך בעיר שכולה גוים אסור כיוון שיש חשש שיבואו אורחים ויראו את המלאכה (שהרי ביתו של היהודי שם) לעומת מחוץ לתחום, שאין חשש שילכו אנשים לראות את המלאכה (שהרי רק המלאכה שם) **(משנ"ב)**.

---

[1] לקמן יובאו מחלוקות הראשונים לגבי קבלנות בית ולגבי קבלנות שדה בהרחבה.

[2] ומה שאסר השו"ע בסעיף ב אם מעט יודעים, למרות שהמלאכה לא ידועה שהיא של היהודי, שם מדובר במחובר ופה בתלוש. **(שער הציון)**.

ג. אם יש יהודי שגר בתוך התחום של מקום העבודה אסור משום מראית עין **(משנ"ב)**, שודאי לא גרע מהחשש שמא יבואו אורחים ויראו **(שער הציון)**.

❖ קבלנות בבניית בית

רשב"ג מתיר (ע"ז כא:) לתת שדה באריסות לגוי שיעבוד בו גם בשבת, משום שהאריס עוסק באריסותו ואין איסור שהיהודי יהנה מכך.

◄ **ר"ת:** משמע מהגמרא שמותר לתת לגוי לבנות את בית היהודי בשבת, וקל וחומר, אם אריסות שיש ריווח לעבודת הגוי בשבת בכל זאת התירו, בניית בית בקבלנות שאין בה ריווח לעבודה בשבת, כל שכן שמותר[3] (ומה שהגמרא במועד קטן אסרה מדובר על אבלות ולא בשבת **(תוספות)**).

◄ **ר"י, רמב"ן ור"ן:** אסור, כיוון שהרואה יאמר שהיהודי השכירו לאותו יום. אבל מחוץ לתחום שאין יהודי שיוכל לראות את העבודה מותר.

☜ כך פוסק **שו"ע** (ואם מנהג כל העיר יש מתירים, עיין לקמן).

❖ קבלנות בשדה

◄ **רמב"ם, ר"ן, מ"מ, תוספות, מרדכי, סמ"ג, סמ"ק ותרומה**: אסור לתת לגוי שדה בקבלנות, ולא מדינא אלא משום מראית עין שיחשדו שהוא שכיר יום. (ומה שמותר בתוך התחום (בסימן רמג, א) רק אם מוריד לאריסות ממש ולא בקבלנות **(משנ"ב)**).

☜ **שו"ע:** אסור לתת שדה לגוי שיקצור אותה בקבלנות.

◄ **יש מתירים (מובאים בר"ן וברב המגיד)** בשדה [וכל האיסור בתוך התחום הוא רק בבית].

◄ **רב נטרונאי גאון:** מותר לתת ריחיים בקבלנות. (א. הוא סובר כיש מתירים. ב. הוא אוסר, אלא שבריחיים אין איסור כי זה רק כלים ואין איסור להשכיר כלים).

❖ אם מנהג כל העיר להשכיר בקיבולת

◄ **ר"ן, תוס' ישנים, ר"מ בתוס', רז"ה, הגהות סמ"ק, הגהות אשרי, תרומה, נודע ביהודה[4], מהר"י הלוי, ט"ז וחיי אדם**: אף אם מנהג כל העיר להשכיר בקיבולת, אסור, כיוון שעדיין ייתכן ויתלו שהוא שכיר יום (שאסור מדינא).

◄ **רמב"ן, רא"ש, ריטב"א, רעק"א ופרי מגדים[5]:** מותר.

---

[3] אמנם בעניין נתינת שדה כתבו הראשונים שאם קצץ דמים – מותר. טעם החילוק: משום שהרגילות בשדה היא להוריד באריסות ואין חשד שהוא שכיר יום, אבל בבית יחשדו ביהודי שהגוי שכיר יום שלו **(תוספות)**.

[4] אמנם, דעתו שונה משאר הראשונים, כיוון שלראשונים טעם האיסור הוא משום שאם אין לגוי חלק ברווחים אסור בכל מקרה (ולא תעזור העובדה שכל העיר בקבלנות) ולנוב"י טעם האיסור הוא משום חשש שיבואו אורחים שלא ידעו ממנהג העיר ויבוא לידי חשד (עיין מהדר"ק א, יב).

[5] **הפרי מגדים** כותב (מש"ז ס"ק ב) שלפי הר"ן שאסר קבלנות בשדה משום שנראה לאנשים כשכירות יום ויבואו להתיר, גם אם כל העיר בקבלנות אסור, (כי אם אנשים רואים שהגוי לא מקבל ריווח מהשדה (כאריס) וחושדים שהוא שכיר יום ויתירו לעצמם), אבל לשו"ע שכתב לאסור קבלנות שדה משום שאנשים אינם יודעים שהיהודי קצץ לגוי דמים ויחשבו שהוא שכיר יום, משמע שאם אכן התפרסם הדבר יהיה מותר. ואם כך לדעתו גם השו"ע יתיר בקבלנות שדה.

☜ **הביה"ל** סומך על המתירים בשדה (שהרי יש ראשונים שמתירים קבלנות בשדה בכל מקרה, ואפשר לצרפם), ובקבלנות בית משאיר בצ"ע[6] (שכן רק ר"ת התיר קבלנות בבית לכתחילה).

❖ דינים שונים בקבלנות

א. קבלנות היא כשכל הפועלים מקבלים שכרם בקבלנות ולא רק האדריכל **(משנ"ב)**. ואם האדריכל דואג להביא פועלים ובעל הבית לא מתערב בכל העסק, נחשב לקבלנות **(ביה"ל)**.

ב. אסור לפנות זבל מהחצר על ידי גוי בקבלנות שזה בכלל מלאכת מחובר **(משנ"ב)**.

ג. מלאכת רבים: המג"א כותב שאין חשד במלאכה של רבים (והסכים שאין להתיר אם נהגו לאסור) **והאחרונים** חלקו עליו. **בבניית בית כנסת** גם המג"א אוסר כי זה חילול ה' שהגוים אוסרים לעבוד בימי חגם ואנחנו נתיר בפרהסיא. ואם יתבטל הבניין משום כך, מותר.

סיכום:

קבלנות בשדה: לרוב הראשונים אסור משום מראית עין ויש מי שמתיר, השו"ע אוסר.

קבלנות בבית: ר"ת מתיר ושאר הראשונים אוסרים ושו"ע אוסר.

קבלנות כשכל העיר נוהגת בקבלנות: נחלקו הראשונים והאחרונים ולדינא פסק במשנ"ב אפשר להקל בשדה ובבית נשאר בצריך עיון.

מחוץ לתחום: כל קבלנות מותרת. **בעיר שכולה גויים:** אסור כדין עיר שיש בה יהודים.

סעיף ב | מלאכת תלוש לצורך מחובר

בירושלמי (שם) נחלקו ת"ק ורבי שמעון בן אלעזר לגבי בעלי מלאכה שעושים מלאכה בביתם לצורך יהודי, לדעת ת"ק מותר בכל אופן ולדעת רשב"א רק במלאכת תלוש מותר. והלכה כרשב"א.

◄ **רא"ש, תוספות, הגהות מימוניות וסמ"ג:** מכאן שאסור שגוי יפסול לבנים ויתקן הקורות אפילו בביתו, כיוון שזה לצורך מחובר.

☜ כך פוסק **שו"ע.**

◄ **כלבו:** אם המלאכה אינה מפורסמת מותר.

☜ כך פוסק **רמ"א.** (הרמ"א התיר דווקא אם הסיתות או הבנייה לא ניכרים שהם לצורך הבניין, כגון שהוא בבית הגוי או רחוק מהבניין **(משנ"ב)**).

↲ **משנ"ב** מעיר כמה הערות בדין זה:

1. כוונתו להקל גם למלאכת מחובר כיוון שאינה ידועה כשל יהודי.

2. אינו צריך למחות בגוי, אך אסור לומר לו לעבוד בשבת.

---

[6] **באגרות משה** (או"ח ג, לה) תמה מדוע החמיר בספק דדבריהם, וסיים שאין להחמיר אלא אם כן הדבר פרוץ. (**בשו"ע הרב** (קנב, מהדו"ב ס"ק ה) החמיר גם אם מנהג העיר לתת בקבלנות אם הגוי התחיל את עבודתו בשבת עצמה. וייתכן שאף האג"מ מודה בזה לאיסור).

3. אסור שהגוי יעשה סמוך לבניין כיוון שניכר הדבר שעושה בשביל אותו בניין.

☜ **לדינא:** אפשר להקל בסיתות אבנים כשאינו מפורסם, (ואפשר שאף השו"ע יודה בזה). במחובר צריך להחמיר אפילו כשלא ידוע שזה של היהודי כי יש לחוש לשכניו או בני ביתו.

א. אם הגוי מסתת אבנים השייכות לו, אפילו אומר שעושה זאת עבור היהודי, אין איסור בדבר **(רדב"ז, דגול מרבבה)**. אמנם אם עושה בסמוך לבניין, משום מראית עין אסור **(רדב"ז)**.

ב. אם הגוי מתקן את האבנים באיסור יש למחות בידו **(משנ"ב)**.

❖ סיתת אבנים בדיעבד

נחלקו הראשונים מה הדין אם הגוי שיקע בבית את האבנים שעשה בשבת:

◄ **טור:** אם עשה, אסור לשקעם בביתו.

☜ **שו"ע:** לא ישקעם בבניין (כוונתו לחומרא, ולא מדינא **(ביה"ל)**).

◄ **רבינו ירוחם:** אין איסור מדינא לשקעם בביתו אלא חומרא בעלמא.

◄ **תרומה:** ספק אם מותר.

↲ בסימן תקמג כתב הטור שנכון להחמיר ולא לתת את האבנים שסיתת הגוי, לעומת זאת כאן הטור אסר מדינא. נחלקו האחרונים ביישוב דבריו:

◄ **תוספת שבת:** אם רוצה לשקע לכתחילה את האבנים אסור (וזה כוונתו כאן), ואם שיקע נכון להחמיר (**מג"א:** גם אם רוצה לשקע לכתחילה נחשב הדבר למקום הפסד ואין לאסור בדיעבד[7]).

◄ **ביה"ל:** באמת נכון רק להחמיר, ולכן שינה לשון השו"ע מדברי הטור[8].

☜ **לדינא:** מותר לכתחילה לשקעם בבניין (ואפילו אין צורך להחמיר לכתחילה) **(משנ"ב בסעיף ג)**.

סעיף ג | בנו בית בדיעבד

הגמרא במועד קטן (יב.) מספרת שבנו למר זוטרא בית ביו"ט ולא רצו האמוראים להיכנס אליו, ולמרות שזה היה בקבלנות ומחוץ לתחום, כיוון שאדם חשוב צריך להחמיר בזה, או שמר זוטרא סייע להם בטיט ותבן ולכן החמירו.

◄ **רבינו ירוחם:** אסור לאדם חשוב גם מחוץ לתחום.

---

[7] אם כך, כיצד מיושבים דברי הטור? אולי כוונת הביה"ל בהביאו את דברי המג"א לומר שלפי המג"א אין תירוצו של התוספת שבת נכון לדינא ולכן צריך ליישב אחרת.

[8] ונראה מדבריו שהבין שאכן יש סתירה בדברי הטור, והשו"ע הכריע להקל בזה כמו שכתב הטור שם.

◄ **ראב"ד:** רק בקבלנות שאינה גמורה אסור, כמו שהיה אצל מר זוטרא שסיפק להם תבן והם עשו שלא מדעתו ביו"ט.

הטור לא הביא מזה כלום, ובסימן תקמג כתב שנכון להחמיר שלא להיכנס לבית שבנו בחול המועד. ומסיק **הבית יוסף** שק"ו שבשבת נכון להחמיר שלא להיכנס אליו.

☜ **שו"ע:** אם בנו בית באיסור נכון להחמיר שלא להיכנס אליו.

↲ **לדינא:** האחרונים סומכים על ר"ת (שהתיר לכתחילה בניית בית בקבלנות), להתיר בדיעבד שאף הוא יגור בו, וכל שכן בסיתות אבנים וקורות **(משנ"ב)**.

א. דברי השו"ע הם רק אם היה איסור מצד מראית עין, אבל אם היה איסור גמור בבניית הבית, כגון שכיר יום, אסור להיכנס מדינא ולא רק 'נכון' **(מג"א)**. (לעצמו לעולם, לאחרים בכדי שיעשה. **(רמב"ם, מג"א וחיי אדם)**). ויש מקילים לחכות בכדי שיעשו[9] **(ר"ן וט"ז)**).

ב. לדעת השו"ע נכון שלא להיכנס אליו לא הוא ולא אחרים, אבל מותר למכור אותו לגוי **(משנ"ב)**. (ולפי האחרונים שהתירו בקבלנות בדיעבד. נפקא מינה לעניין שכירות יום, שיהיה מותר לאחרים **(שער הציון)**).

❖ בנה הגוי בעל כרחו של היהודי

☜ **רמ"א (בשם המרדכי ורבינו ירוחם):** אם הגוי עושה בעל כרחו ועובר על תנאו שהתנה עימו היהודי, לא צריך למחות בו אפילו בעת שגוי עושה מלאכה.

↲ **מג"א ואליה רבה:** צריך למחות בגוי גם אם עושה בעל כרחו.

☜ **לדינא:** צריך למחות בגוי בעת המלאכה. (אבל לא צריך לשלם לגוי כדי שיפסיק[10] **(אליה רבה)**).

סעיף ד | מלאכת תלוש בפרהסיא

רמב"ן (בתורת האדם): מלאכת תלוש בפרהסיא (שידועה שהיא של יהודי) אסורה כמו מלאכת המחובר.

☜ כך פוסק **שו"ע.**

↲ מדובר בעושה את המלאכה שלא ברשות היהודי, כי ברשות היהודי אפילו בצנעא אסור **(משנ"ב)**. ודווקא אם עושה בפרהסיא את המלאכה אבל בצנעא אין להחמיר **(מג"א)**.

א. בסימן רנב, ג השו"ע כתב רק מדין חומרא שהדבר אסור. והאחרונים כתבו שהעיקר כדבריו כאן, ואסור מדינא **(ביה"ל)**.

---

[9] מלאכה שנעשתה בפרהסיא אסורה, אלא שנחלקו הראשונים האם מדובר רק על מלאכה שנעשתה לצורך מת, כגון הבאת חלילים או חפירת קבר (וזו הדיעה המקילה כאן), או שמדובר על כל מלאכה. בסימן שכה, יד, הביא המשנ"ב את המחלוקת בהרחבה.

[10] משמע שאם לא התנה, צריך גם לשלם שיפסיקו כי פשע בכך שלא התנה. וצ"ע **(משנ"ב)**.

סעיף ה | שכירות גוי לזמן מרובה

◄ **רמב"ם:** אם שכר גוי לשנה או שנתיים שיכתוב לו ספר או יארוג לו בגד מותר שיעשה בשבת, והוא שלא יחשב עימו יום יום (ודינו כמו שקצץ עם הגוי, שהגוי עושה אדעתא דנפשיה).

◄ **ראב"ד:** אסור.

◄ **הגהות מרדכי:** אם השכיר גוי לשנה, לא צריך למחות בו אם בא לכבות דליקה כי על דעת נפשו הוא עושה. (ודבריו כדברי הרמב"ם אלא שהתיר רק בדליקה (**בית יוסף**)).

↲ **מגיד משנה:** בבית היהודי אסור לכו"ע.

בית יוסף: אפשר שהרמב"ם התיר דווקא אם השכיר למלאכה מסוימת אבל אם השכירו שיעשה כל מלאכתו אין להתיר (כיוון שברור שהיהודי נהנה מעבודת הגוי בשבת, כיוון שעל ידי כך הוא יהיה פנוי ביום ראשון למלאכה אחרת (**מג"א**)).

☜ **שו"ע:** מותר להשכיר גוי לשנה שלמה ויעשה גם בשבתות, והוא שלא יחשב עימו יום יום (כלומר שלא יקפיד על ביטול איזה יום), ולא יעשה מלאכתו בבית היהודי. ויש מי שאוסר בשכרו לזמן.

רמ"א: אם שכרו שיעשה כל מלאכתו לכו"ע אסור.

↲ **לדינא**: **אליה רבה ושו"ע הרב** מקילים כרמב"ם. (**והאליה רבה** סובר שטוב ונכון לצאת גם דעת הראב"ד[11] (**ביה"ל**)).

א. ◄ **מג"א (ותוספת שבת וחיי אדם):** הרמב"ם מדבר על שכירות אדם שכותב כשצריך אותו, אך בגוי היושב וכותב כל הזמן, כיוון שרק כך אין הנאה ליהודי מעבודת הגוי בשבת. והראב"ד אוסר אף בגוי זה, כיוון שהיהודי מרוויח מעבודת הגוי בשבת אם יצטרך היהודי לעבודה ביום ראשון, ולא יוכל לעשות שניהם.

◄ **ט"ז (ואליה רבה):** גם אם השכירו שיכתוב כל הזמן, כיוון שיכול הגוי לעשות ביום למחרת, נחשב לקבלנות. והראב"ד אוסר כיוון שהיהודי מרוויח בעבודת הגוי הגם שלא מקפיד על ביטולו.

הלבוש כותב כדברי הט"ז, ולדבריו ודאי שיהיה מותר האופן של המג"א.

ב. אם מקפיד שלא ישב בטל באף יום אסור לכו"ע כי נחשב כאילו התנה שיעבוד בשבת (**ט"ז**). (ולא התיר הרמב"ם אלא כשלא מקפיד על ביטולו ואין עליו לגמור המלאכה בשבת (**שער הציון**)).

ג. אם התנה איתו שיגמור את הבגד עד זמן מסוים, וחייב הגוי לעבוד גם בשבת משום כך, אסור (**ט"ז**).

ד. על פי הרמ"א שאסר בשכיר לכל המלאכות, יש למחות בשפחות שעושות מלאכת הבעלים אפילו בלי ידיעתם, (וכל שכן כשעושות בבית היהודי). (ומלאכת עצמן בבית היהודי: יש אוסרים (**רבינו שמחה וט"ז**) ויש מתירים (**תרומה ואליה רבה**), ואם מוכח שעושה לצורך עצמה מותר[12] (**חיי אדם**)).

---

[11] עיין לקמן בביאור מחלוקת הראשונים. אף **הלבוש** כתב שמסתברים דברי הראב"ד, אבל פירש כדברי הט"ז את המחלוקת כדלקמן, ולכן כדברי המג"א לכו"ע מותר.

[12] ולכן יהיה מותר לגוי להדליק לצורך עצמו אור בבית היהודי לצורך שטיפת כלים וכדומה. עיין סימן רעו, ס"ק כז במשנ"ב.

סעיף ו | קניית המכס

הקדמה קצרה

א. כנזכר בסעיף ד', אסור ליהודי להעסיק גוי במלאכה בפרהסיא. הפוסקים כותבים שאם יש פסידא גדולה, וייתכן שהיהודי יבוא לעבור בעצמו איסורים, הקלו להשכיר גוי (בקבלנות בלבד) שיעשה את מלאכת היהודי.

ב. האחרונים כותבים שאפילו כשאין ממש הפסד, מותר מטעמים שונים (ט"ז ומג"א).

מרדכי בשם מהר"ם: יהודי שקנה את המכס, מותר לו להעמיד גוי בקבלנות במקומו, אבל לא בשכירות. הטעם:

א. כמו שהתירו לתת עורות לגוי לעבדן מערב שבת אם זה בקבלנות, כך גם פה (אלא שאסור לומר לו לעבוד בשבת עצמה, וכאן מבקש ממנו לעבוד בשבת עצמה, לכן צריך טעמים נוספים).

ב. כיוון שיש פסידא ויש חשש שיעבור איסור תורה[13] (שיבוא לכתוב) מותר, למרות שהיהודי מבקש מהגוי לעבוד בשבת (וזה אסור בעורות לעבדן), כמו שהתירו לבקש מגוי לטלטל את כיסו של היהודי ברה"ר שמא יבוא היהודי לעשות בעצמו **(ב"י)**.

↲ אמנם אסור לשבת שם ולראות את גביית המכס.

הבית יוסף מוסיף: למרות שיש כאן פרהסיא התירו, כיוון שיש כאן מקום פסידא. ומהר"ם התיר רק אחרי שכבר קנו את המכס אבל לא התיר לקנות. אך שמא אם קונה ביום חול אין איסור וכשתבוא שבת כבר נחשב מקום צורך.

☜ **שו"ע** פוסק את דברי המהר"ם.

רמ"א: אפשר גם להשכיר לגוי את כל השבתות והרוויח ילך לגוי. (ואין בזה משום שכר שבת כי זה נחשב כאילו הגוי קנה מהיהודי סחורות שאמורות להגיע לו בשבת עצמה **(מג"א)**). ולא ישב שם היהודי לראות את העסק (דווקא אם רוצה לדעת את החשבון והעסק, אבל אם יושב כדי שלא יגנוב הגוי מותר **(ט"ז)**).

עוד כותב רמ"א: אם המלך נתן ליהודי להיות אחראי על מטבעות המלך- מותר לו לתת לגוי בקבלנות את שכרו משום פסידא (ולכן מותר, למרות שידוע שזו מלאכת היהודי **(שער הציון)**).

א. משמע (מטעם המהר"ם להתר) שבמכס שבו אין חשש שהיהודי יבוא לעבור על איסור תורה (כגון שלא כותבים בו) אין להתיר להושיב שם גוי בקבלנות. אך הט"ז והמג"א מתירים גם כך משום פסידא[14].

ב. שכיר יום אסור בכל זה בכל אופן **(משנ"ב)**. (לכן אסור לתת לגוי שכר על מזיגה בבית מרזח של היהודי[15], אלא רק אם יקנה לגוי את כל מה שהוא ימכור בשבת או שיעבוד בקבלנות. בעיקרון מותר ליהודי לשבת ולראות שהגוי לא גונב, ולא יתערב בשום דבר, אלא שזה קשה, והעולם מקילים, והנח להם מוטב שיהיו שוגגים **(משנ"ב)**).

---

[13] או שהגם שיש פה רק איסור דרבנן, אין הבדל באמירה לגוי שלא במקום מצווה בין איסור תורה לאיסור דרבנן (אם מותר במקום פסידא מותר גם בשבות אחת, ואם אסור גם בשבות דשבות אסור).

[14] בפשטות אפשר להתיר מטעם שבות דשבות במקום פסידא שמותר (שז, ה, ויט) אמנם **מג"א** כתב שאפילו האוסר שם יתיר כאן, כדי שלא ישתקע ממונו בידי גוי. **והט"ז** כתב שמותר כיוון שיש חשש שאם לא נתיר לו על ידי גוי, חיישינן שיבוא לעשות איסורי דרבנן בעצמו, שזה חמור יותר. ואמנם יש בזה מחלוקת בסימן שלד, ב, וכמו שהעיר התוספת שבת **(שער הציון)**.

[15] וגם הפוסקים שהתירו שבות דשבות במקום פסידא יאסרו כאן, כיוון שהיה יכול לתקן מערב שבת שלא יעבור על איסורים **(שער הציון)**. [משמע קצת שבדיעבד אפשר להתיר, אלא אם כן נאמר שקנסו אותו כיוון שפשע, וצ"ב].

ג. **שכר שבת במקום הפסד:** הרמ"א לא הזכיר שצריך לחשוש לשכר שבת. למג"א לא ברור שאפשר להקל בזה (שהרי בסימן רמג, א מוכח שאסרו שכר שבת במקום הפסד). לט"ז, תוספות שבת גר"א (ועוד אחרונים) מותר, וכך הלכה (**ביה"ל**).

סימן רמה | שותפות יהודי וגוי

הקדמה לסימן

א. אסור לגוי לעבוד בשבת בשליחותו של יהודי עבור היהודי.

ב. יהודי וגוי שותפים, וכל יום מוטל על אחד מהם, אסור שהגוי יעבוד בשבת והיהודי כנגד זה ביום חול ויחלקו בשווה, כי נמצא הגוי עובד בשליחותו של היהודי. אמנם אפשר להתיר זאת בשני אופנים:

1. אם התנו מתחילה שהגוי יעבוד בשבת (וייקח את כל הרווח אליו), והיהודי יעבוד כנגד זה ביום חול (וייקח את כל הרווח אליו), ונמצא שאינם שותפים בשבת.

2. אם התנו לחלוק (בין רב ובין מעט) ובשעת חלוקה הסכים הגוי לחלוק בשווה.

ג. אמנם אם לא התנו מתחילה ובשעת חלוקה חלקו בשווה, בגמרא הסתפקו. שו"ע אסר והרמ"א הקל במקום הפסד גדול.

ד. גם כשעשו תנאי, אם המלאכה נקראת על שם ישראל ויש מראית עין אסור (סימן רמג, א).

ה. אם החפץ שייך ליהודי והגוי רק מקבל שכר על עבודתו, החמירו חלק מהאחרונים שלא להתיר אפילו אם עשו תנאי (משנ"ב ס"ק ח).

ו. אם היהודי והגוי עובדים יחד כל השבוע והגוי ממשיך לעבוד בשבת יש מתירים אפילו ללא תנאי, כיוון שהגוי עושה בשביל עצמו ולא מחליף את היהודי (רמ"א בסעיף א).

סעיף א | יהודי וגוי שקיבלו שדה יחד

הגמרא במסכת עבודה זרה (כב.) אומרת שיהודי וגוי השותפים בשדה, לא יאמר היהודי לגוי שיטול הגוי את שכר השבת והיהודי יטול כנגד זה יום מימי החול, (כי נמצא שהגוי עובד בשליחותו של היהודי בשבת). אבל אם התנו מתחילה מותר (כי נמצא ששבת כלל לא מוטלת על היהודי (רש"י)). ואם באו לחשבון אסור.

סמ"ג ותרומה: מותר ליהודי לקחת כנגד יום השבת אם התנו מתחילה שלא יהיה ליהודי חלק ביום השבת.

↵ **בית יוסף:** ואין צורך שיאמר מפורש שאין לו חלק בשבת, אלא מספיק שיתנהגוי לוקח את שבת והיהודי יום חול אחר.

☜ **שו"ע:** גוי ויהודי השותפים בשדה או בתנור או מרחץ או כירים, או שותפם בסחורה, אם התנו מתחילה ששכר השבת ילך לגוי בין מעט ובין, וכנגד זה יקבל היהודי יום חול אחר - מותר.

א. אין צורך שיתנו מפורש בין רב ובין מעט, אלא רק שלא יתנו שיבואו לחשבון משני הימים **(ביה"ל)**.

ב. אם התנו כדין, ובשעת החלוקה לא נודע מה הרווח של כל יום- מותר לחלוק בשווה **(מג"א)**.

ג. כיוון שטעם האיסור הוא משום שהגוי עובד בשליחות היהודי, אם גוים באים ואופים בתנור השותפים, מותר כשזה בהבלעה, כיוון שהגוי לא עושה כלום בשביל היהודי **(משנ"ב)**.

ד. אם גוף התנור של היהודי והגוי אופה בו בלי תנאי:

◀ **רבינו אלחנן והגהות אשרי**: אסור, (ודומה למי שאומר לגוי שיסיק תנורו בשבת וישלם לו בכך שיסיק הגוי בשביל היהודי ביום חול **והוי שכר שבת**).

◀ **לתוספות ושא"ר:** מותר בהבלעה[1].

☜ **מג"א ושו"ע הרב:** החמירו כדעת רבינו אלחנן, אבל אם התנה ובהבלעה מותר. ויש מקילין גם אם לא התנו כשמדובר בהבלעה **(משנ"ב)**.

❖ לא התנו, ובשעת חלוקה לא הזכיר היהודי שנוטל כנגד השבת (ספק הגמרא)

הגמרא מסתפקת כשלא התנו ולא אמרו שיטול היהודי כנגד השבתות, אם יכולים לחלוק חצי חצי או שהגוי יטול את השבת ובשאר יחלקו. והגמרא לא פושטת את הספק.

◀ **לרמב"ם, רי"ף** ☜ **ושו"ע:** אסור (ויטול הגוי שכר השבתות והשאר יחלקו).

◀ **לרא"ש, רי"ו**[2] ☜ **ורמ"א** (במקום הפסד): מותר.

↲ מדובר כשהיהודי לא אמר לגוי לעבוד בשבת דווקא, כי אם אמר לו לעבוד בשבת, הרי שגילה דעתו שהוא שלוחו לעבוד בשבת ואסור **(משנ"ב)**.

❖ התנו ובשעת החלוקה חלקו בשווה

הגמרא אומרת שאם באו לחשבון אסור, והכוונה שאם בשעת חלוקת הכסף היהודי אומר לגוי שיחלקו בשווה אסור (רש"י שם).

◀ **רש"י, רמב"ם, רי"ו, סמ"ג, תרומה וטור**: מדובר כשלא התנו, שאם נוטל היהודי כנגד השבתות נמצא שהגוי היה שליחו.

◀ **ראב"ד**: מדובר כשהתנו, ועם זאת אסור כי יוצא שהתנאי היה רק הערמה.

☜ **מג"א** מחמיר כדעת הראב"ד, שגם אם התנו אסור לחלוק בשווה. ויש מקילים בזה **והאליה רבה** נשאר בזה בצ"ע **(משנ"ב)**.

❖ שותפות בתנור או ריחיים של מים ולא התנו

יש דברים שגם אם הגוי עובד בהם בשבת אין תועלת ליהודי ביום ראשון מהעבודה. הראשונים חולקים אם דבר זה מתיר חלוקה גם על שבת, למרות שלא התנו.

---

[1] הגוי מוגדר במקרה כזה כשוכר, ולכן אסור כשזה לא בהבלעה.

[2] **פרי מגדים ולבושי שרד:** אם לא עשו תנאי ובשעת החלוקה לקח הגוי את שכר יום השבת, רי"ו מתיר לומר 'אתה לקחת את שבת ואני אטול יום חול כנגד', ורק רש"י אוסר.
תוספות שבת, גר"ז וביה"ל: גם רי"ו אוסר להזכיר את שבת.

◀ **לר"י:** מותר (שאין תועלת בעבודת השבת ליום ראשון בשונה משדה).

◀ **לר"ת, רמב"ם, סמ"ג, ר"י למסקנתו וטור**: אסור (כמו שמרחץ נאסר).

☜ כך פוסק **שו"ע.**

❖ **מרחץ שבכל השבוע היהודי והגוי מחממים יחד, ובשבת הגוי עובד בו לבד**

◀ **לר"ן ומסקנת הרמב"ם (ע"פ הב"י):** מותר, כמו שדה שגוי שיורד לו לאריסות, שעם זה שהיהודי מרוויח, מותר (כי הגוי לא שליח של היהודי בשבת). ורק שהגוי ייתן לו את שכר השבת בהבלעה.

☜ כך פוסק **רמ"א.**

◀ **לרמב"ם (בהווה אמינא):** אסור כי לא התנו.

סעיף ב | התנו וחולקים בסתם

הגמרא (שם) הסתפקה מה הדין אם לא התנו וחולקים בסתמא ונשארה בספק.

רמב"ם והרי"ף: פסקו לחומרא (כנזכר לעיל).

◀ **מהרי"א:** יש להסתפק לפי דברי המחמירים, אם התנו מתחילה, ועכשיו מסכים הגוי לחלוק בשווה, האם מותר או לא.

◀ **בית יוסף:** לדעת הרמב"ם הכל תלוי אם התנו או לא, וכיוון שהתנו מותר לחלוק בשווה.

☜ וכך פסק **בשו"ע.**

↲ כאן מותר כיוון שהגוי התרצה מדעתו והם לא עשו חשבון להשוות בין ריווח השבת לבין ריווח יום החול. אבל אם עושים השוואה- כבר התבאר (בסעיף הקודם) שהמג"א אסר ויש שהקילו.

סיכום סעיפים א – ב (ע"פ הקדמת המשנ"ב לסימן)

◈ אם התנו מתחילה שהיהודי לא עובד בשבת, ושכר השבת הולך לגוי בין הרבה ובין מעט, מותר ליהודי ליטול יום חול כנגד השבת. ואם התנו ובשעת חלוקה הגוי הסכים להשוות הרווחים מותר, אבל לעשות השוואה בין רווחי הימים- האחרונים חולקים בזה.

◈ אם לא התנו, אסור ליהודי ליטול שכר יום חול כנגד שבת. אם לא התנו וחולקים סתם, לרמב"ם ושו"ע אסור ולרא"ש ורמ"א מותר במקום הפסד.

סעיף ג | אם לא התנו יכולים לתקן

ר"ת ☜ **ושו"ע:** אם לא התנו בשעת הקנייה של החפץ, אפשר שיחזירו את המקח למוכר ויקנו מחדש ויתנו.

הרמ"א מוסיף: מותר ליהודי להשכיר לגוי (זה או אחר) את חלקו בשבת או שיעבוד הגוי בקבלנות כמו שהתירו בסימן רמד לעניין מכס. (עיין שם).

↵ האחרונים התקשו בדברי הרמ"א, כיוון ששם התירו רק בגלל פסידא[3]. והט"ז מקשה שאין זה דומה למכס, כי שם זה עסק גדול ואדם בהול על ממונו, אבל כאן אין להתיר, אפילו אם אי אפשר לבטל את השותפות. **והמג"א** כתב שהרמ"א התיר רק אם משכיר לו בהבלעה (ואין כאן איסור של שכר שבת עוד), והחידוש שלא חוששים למראית עין, כיוון שלגוי יש גם חלק. (וכן בקבלנות, מדובר שלא קיבל עליו דווקא את שבת).

סעיף ד | נתינת מעות לגוי

רב שרירא גאון, רמב"ם וסמ"ג: מותר לתת לגוי מעות שיתעסק בהם בשבת.

↵ טעם הדין:

◀ **לבלבו:** כיוון שהיהודי נוטל שכר מעותיו, הוי כשביתת כלים שלהלכה אין בה איסור.

◀ **לרב המגיד:** כיוון שהמלאכה לא מוטלת על היהודי ולא ניכר שהמלאכה של היהודי.

☜ וכך פוסק **שו"ע** (וכטעמו של המגיד משנה).

א. אין איסור מראית עין שעושה מלאכת היהודי, כי לא יודעים של מי הכסף והמלאכה **(משנ"ב)**.

ב. אין איסור של שכר שבת, כיוון שמדובר בהבלעה **(משנ"ב)**.

ג. אסור ליהודי לומר לגוי להתעסק במעות דווקא בשבת **(משנ"ב)**.

ד. אם היהודי צריך להתעסק במעות יום אחד כנגד שבת, אסור **(בית יוסף)**.

סעיף ה | נתינת סחורה לגוי

סמ"ק: מותר לתת לגוי בגדים שימכור אם קצץ לו דמים, ובלבד שלא יאמר לו למכור בשבת.

☜ כך פוסק **שו"ע.**

↵ אם יום השוק חל בשבת אסור, כי זה כמי שאמר לו מכור לי בשבת **(משנ"ב)**.

❖ תנור הממושכן ביד גוי

תוספות, רא"ש, טור ☜ **ושו"ע:** גוי שמישכן ליהודי את תנורו בגלל חוב, יכול הגוי לעבוד בו בשבת כדי להשלים את חובו, כיוון שהגוי עובד בשביל עצמו. (ומותר אפילו בלי הבלעה, ואין צורך להתנות כלום **(משנ"ב)**).

סעיף ו | אם אפו גויים בתנור יהודי

◀ **מרדכי ורמב"ם:** שכר שבת אסור בדיעבד. לכן אם אפו גויים פת בתנורו של יהודי ונותנים לו שכרו מהפת שאפו, אסור לו להנות ממנה.

☜ כך פוסק **שו"ע.**

◀ **רב נטרונאי גאון:** שכר שבת מותר בדיעבד.

---

[3] וכאן הרי אין הפסד, שהרי יכול לבטל את השותפות (עיין **מג"א**).

↲ **ב"ח ומשנ"ב:** אם הגויים אפו בימים נוספים חוץ משבת, מותר לקחת שכר בהבלעה.

א. אם אפו בעוד ימים שכרו מותר אפילו כשאפו ברצון היהודי (למרות שיש איסור לתת לגוים לאפות בו), כי האיסור הוא משום מראית עין ובסימן רמג, ס"ק טז, כתב במשנ"ב שאין לאסור שכר שבת משום מראית עין **(ביה"ל)**.

ב. דין שותפות בבהמה יתבאר בסימן רמו, ה.

סימן רמו | שאלה והשכרה לגוי

הקדמה לסימן

א. נחלקו התנאים האם יש חובה שכליו של האדם ישבתו ממלאכה, לדעת בית שמאי אדם מצווה על שביתת כלים, לדעת בית הלל אין אדם מצווה על שביתת כלים, וכך הלכה.

ב. אסור ליהודי להשכיר כליו לשבת ולקבל שכר שבת, ודבר זה מוסכם על כל הראשונים.

ג. אסרו חכמים להשכיר כלים ביום שישי. כי נראה כמי שנוטל שכר שבת (רוב הראשונים). או משום שנראה כמי שעובד בהם בשבת (רבינו יונה). אבל אם משכיר ברביעי וחמישי אין מראית עין ומותר.

ד. התורה אומרת 'למען ינוח שורך וחמורך', לכן אסור ליהודי לאפשר לבהמתו לעבוד בשבת מדין 'שביתת בהמתו'. הראשונים כתבו היתרים שונים כדי שיהודי יוכל להשכיר את בהמתו לגוי בשעת צורך או כדי שלא יעבור על איסורים (סעיף ה). והעיקרון הוא שצריך שהבהמה לא תהיה בבעלותו של היהודי.

סעיף א | השכרת כלים לגוי

הברייתא (יט.) אומרת שלא ישאיל או ישכיר אדם כליו לגוי ביום שישי, אבל ברביעי וחמישי מותר.

◄ **רי"ף ורמב"ם:** ברייתא זו לא נפסקה להלכה, כי היא סוברת שאדם מצווה על שביתת כליו כבית שמאי (וצריך בהבלעה דווקא (**ב"י על פי המשנ"ב**)).

◄ **תוספות, רא"ש, רז"ה, ר"ן, סמ"ג, סמ"ק, תרומה והגהות מרדכי:** בזה גם בית הלל אוסרים, כיוון שנראה כנוטל שכר שבת. אם יעשה בהבלעה: ברביעי וחמישי מותר, ובשישי אסור כי נראה שמשכיר לגוי רק לשבת.

◄ **רבינו יונה, רש"י, ראב"ד, רשב"א וטור**: כלים שלא עושים בהם מלאכה מותר, כיוון שטעם האיסור הוא שנראה שהגוי עושה מלאכת היהודי בשבת (ורבינו יונה מודה לראשונים שאסור ללא הבלעה (**בית יוסף**)).

☜ **שו"ע:** אין איסור להשכיר כלים לגוי (כרמב"ם), ויש מי שאסר להשכיר ביום שישי בכלים שהגוי עושה בהם מלאכה (רבינו יונה). וביום חמישי מותר, והוא שיעשה בהבלעה (דין שאלה יוזכר לקמן).

רמ"א פוסק כדעת רבינו יונה.

א. רבינו יונה אוסר להשכיר גם כלים שעושים בהם מלאכה, ולא רק כלים מלאכה בעצמם (כמחרשה), כגון גיגית של שכר, ומתיר רק טלית וחלוק (**פרי מגדים**).

ב. אם יש כלים שהעבודה בהם אסורה רק מדרבנן מותר להשאיל כיוון שזה רק מראית עין של שבות דשבות (**ביה"ל בשם רעק"א**).

ג. בסימן רנב, ב פסק השו"ע על פי הגמרא שמותר לתת עורות לגוי שיעבד אותם, אם פסק לו שכר, כיוון שהגוי עובד על דעת עצמו, עם זאת כאן אסרו זאת חכמים, משום שכאן יש ריווח ליהודי בכך שהגוי יעבוד בהם בשבת, שכן השכירות עולה לגוי הרבה והיהודי מרוויח ממנה, לכן נראה כשלוחו. ובחמישי מותר שלא נראה כשלוחו **(משנ"ב)**.

❖ השאלת כלים לגוי

סמ"ק, סמ"ג, מרדכי וטור: מותר **להשאיל** לגוי כלים אפילו בערב שבת.

☜ וכך פוסק **שו"ע.**

א. **המג"א** סובר שכיוון שאין מראית עין שעובד עבור היהודי מותר להשאיל אפילו כלים שעושים בהם מלאכה. **ורעק"א** סובר שבכלים שלא עושים בהם מלאכה, מותר להשאיל אפילו בשבת עצמה **(ביה"ל)**.

❖ השאיל על מנת שישאיל הגוי בחזרה

הגהות מימוניות ☜ **ורמ"א**: מותר להשאיל לגוי אע"פ שבתמורה הגוי ישאיל בתמורה ליהודי, כיוון שאין זו דרך שכירות.

↲ **ביה"ל:** יש להסתפק כשמתנה מראש עם הגוי שישאיל לו חזרה ליום אחד יותר, וצ"ע[4].

סעיף ב | השאלה שבת

רמב"ם, סמ"ק, סמ"ג, תרומה, מרדכי, וטור: אסור להשאיל לגוי בשבת עצמה או ביום שישי עם חשיכה. (טעם הדין: מפני שנראה כמי שצווה את הגוי לשאת הכלי ברה"ר **(סמ"ג ותרומה)** או שנראה כמי שמכר או משך בשבת **(רמב"ם)**).

☜ כך פוסק **שו"ע.**

↲ איסור זה נוהג בכל סוגי הכלים, וגם לדעה המקילה בסעיף הקודם **(משנ"ב)**.

א. אסור אף בימינו שאין רה"ר מהתורה, כיוון שגם באיסור דרבנן אסורה אמירה לגוי **(מג"א וט"ז)**. ואם העיר מוקפת חומה מותר (**למג"א:** רק בשעת צורך. **לט"ז ואליה רבה:** בכל מקרה). ואף זאת רק בכלים שלא עושה בהם מלאכה, אבל השאלת כלי מלאכה - חייב להוציאם לפני שבת, שלא יאמר שעובד בשליחות היהודי. וכן אסור להשכיר או למכור אפילו כלים שלא עושים בהם מלאכה **(משנ"ב)**.

---

[4] מצד אחד משמע מדברי **ההגהות מימוניות** שכיוון שאין זה דרך שכירות מותר אפילו אם יש ריווח ליהודי מזה, ומצד שני משמע **מהרא"ש** שהטעם להתיר בהשאלה הוא משום שאין ריווח ליהודי מההשאלה (בשונה משכירות שהיהודי מרוויח בשכירות על שבת כנזכר לעיל), ואם כך יש לאסור כשמתנה עימו על יום נוסף.

סעיף ג | השכרת בהמה

סמ"ק, סמ"ג, תרומה, מרדכי וטור: אסור להשכיר או להשאיל בהמתו לגוי, אפילו ביום ראשון כי מצווה על שביתתה.

☜ וכך פוסק **שו"ע.**

סמ"ג, תרומה ומרדכי: אסור ליהודי להשכיר לגוי בהמה על מנת שתנוח בשבת.

☜ **רמ"א:** מותר להשכיר לגוי על מנת שיחזיר אותה קודם השבת, אבל אסור להתנות שתנוח בשבת, כיוון שהגוי אינו נאמן.

↲ משום שלא נתפס כגנב אם יעבוד בה בשבת, מה שאין כן אם התנה עימו שיחזיר לו לפני שבת, שהגוי פוחד לעבוד בה בשבת **(משנ"ב).**

א. אף אם הגוי שכר את הבהמה מישראל, עדיין אסור שתעבוד בשבת כיוון שספק אם שכירות קונה לגמרי, ולכן יש להחמיר גם אם הגוי השכיר ליהודי. אבל אם שכר מגוי והשכיר לגוי - מותר ממאי נפשך **(משנ"ב).**

ב. אם קנה או מכר לגוי רק בכסף או רק במשיכה, יש ספק אם המכירה חלה ויש להחמיר לעניין שביתת הבהמה **(תוספת השבת).**

❖ אם מפקיר את הבהמה

הגמרא (יח:) מקשה לפי בית שמאי הסוברים שיש איסור שביתת כלים, כיצד מותר להשתמש בגיגית שיש בה שכר, או להדליק נר בשבת, ומיישבת שמותר אם מפקיר אותם.

הראשונים נחלקו האם הפקרה תועיל גם לעניין שביתת בהמה:

◄ **תוספות, רא"ש, מרדכי, רבינו ירוחם, סמ"ג וטור:** אין לסמוך על הפקר עבור השכרת סוס לגוי, כיוון שהגמרא התירה רק כי אי אפשר אחרת, (ועוד שבגמרא אין פירסום לדבר).

↲ **בית יוסף:** הראשונים אסרו רק אם מפקיר בינו לבין עצמו, אבל בפני שלושה מותר (ואפשר שאפילו בפני אחד מותר).

☜ **ב"ח:** מותר להשכיר על מנת להפקיר בפני שלושה.

↲ **משנ"ב:** בשעת הדחק ניתן לסמוך על הב"ח.

◄ **סמ"ק:** מותר בשלושה תנאים: **1.** בהבלעה. **2.** שיפקיר (אפילו בפני אחד **(ב"י)**). **3.** שלא ישכיר בערב שבת (לפי הדיעה האוסרת להשכיר כלים בערב שבת).

◄ **אור זרוע (מובא בדרכי משה):** אסור בהפקר, ואפילו בפני שלושה.

◄ **רבינו שמשון:** מותר להפקיר בהמתו אפילו בינו לבין עצמו.

◄ **הגהות מרדכי ואגור:** אם אמר לגוי: 'בהמתי קנויה לך' מותר[5].

---

[5] ולמי שאוסר בהפקר בינו לבין עצמו מפני החשד, בזה ודאי שאסור **(בית יוסף).**

◀ **רא"ש וריב"ש (כך משמע מדבריו):** יעשה את ההפקר לפחות בפני אחד אם השאיל לגוי את הבהמה ולא החזיר לו לפני שבת[6].

☜ **שו"ע:** אסור להפקיר בשביל להשכיר. אבל אם השכיר והגוי לא מחזיר יפקיר בינו לבין עצמו או יאמר 'בהמתי קנויה לגוי' כדי להנצל מאיסור תורה.

↲ אסור גם למכור רק ליום השבת מפני החשד **(משנ"ב)**.

א. מהתורה מספיק שיפקיר בינו לבין עצמו ומדרבנן צריך בפני שלושה. אלא שכיוון שיש ראשונים שסוברים שצריך להפקיר בפני שלושה מדין תורה, יזהר להפקיר בפני שלושה או לפחות בפני אחד **(משנ"ב)**.

ב. ניתן לומר 'בהמתי קנויה לגוי' רק בפני הגוי שאז הוא קונה על ידי חצרו באמירה הזו. וצריך שתהיה גם פסיקת דמים **(מג"א ואחרונים)**.

ג. **רעק"א:** אם נתן בהמתו לגוי להתנסות וקצב דמים - כל עוד היא אצל הגוי אין היהודי מצווה על שביתת בהמתו. אך בספר **תוספות ירושלים** הקשה על זה מירושלמי מפורש **(ביה"ל)**.

ד. בבהמה דקה לא מצוי שעושים בה מלאכה ואין בה איסור **(ביה"ל)**.

ה. אדם מצווה גם על שביתת חיות ועופות שלו, אפילו אלה שבים **(ביה"ל)**.

❖ דרך ההפקר

רבינו פרץ וטור: יפקיר רק לאותה שבת כדי שלא יבואו אחרים ויזכו בה. **טור:** אפילו בסתם, ודאי שכוונתו לכך.

☜ **רמ"א:** יכול להפקיר בפני שלושה וההפקר חל רק על שבת עצמה.

↲ נחלקו האחרונים בהגדרת ההפקר בשבת עצמה:

◀ **מג"א:** אפילו בשבת עצמה אין זה הפקר גמור.

◀ **שאר האחרונים (על פי שער הציון):** בשבת עצמה הבהמה מופקרת לחלוטין.

❖ שביתת בהמה ביו"ט

☜ **רמ"א**: אין שביתת בהמתו ביו"ט. (מכל מקום ישכיר רק בהבלעה **(משנ"ב)**).

↲ **מהרש"ל, גר"א ומג"א**: גם ביו"ט יש שביתת בהמתו.

☜ **משנ"ב** מכריע לחומרא.

---

[6] כל זה בדיעבד, אבל לכתחילה לא. ואין הכרע אם הרא"ש יתיר בפני שלושה כמו שכתב הבית יוסף בדעת שאר הראשונים.

סעיף ד | שוורים המושכרים לחרישה

הגהות מימוניות בשם סמ"ק: יהודי שהשכיר שוורים לגוי לחרוש בהם בשבת, כתב על זה רש"י שיש מתירים אם הגוי קיבל עליו אחריות מלאה על השוורים (אפילו של יוקרא וזולא), ויש אוסרים אפילו כך, כיוון שהם לא של הגוי לגמריף שהרי אינו יכול למוכרם.

☜ **שו"ע:** יש מתירים ויש אוסרים. ובסעיף הבא מכריע כדעת המתירים (עיין באופן הרביעי שם).

סעיף ה | שותפות בבהמה

הקדמה לסעיף

א. גוי ויהודי השותפים בבהמה והגוי רוצה להמשיך לעבוד בה בשבת יש לדון מצד שני דברים: **1.** שביתת בהמה . **2.** האם היהודי יכול לקבל כנגד שבת יום אחר בימות השבוע שהבהמה תהיה ברשותו (האם יש בזה משום שכר שבת או לא).

ב. יש מי שסובר שהיהודי אינו חייב למנוע מהגוי לעבוד בשבת כיוון שהוא עובד בה בעל כרחו, והיהודי לא עובר על שביתת בהמתו (שבלי הלקט), ויש מי שאוסר משום שביתת בהמתו (ריצב"א).

ג. עוד נחלקו הראשונים האם יש לאסור ליהודי לקבל את הבהמה ליום חול כנגד השבת שהגוי קיבל את שבת לבדו, משום שכר שבת. אמנם אם מתנה מראש עם הגוי שהשבת שייכת לגוי וכנגד זה יום מימי החול מותר, כיוון שמראש הבהמה אינה קנויה ליהודי לשבת.

ד. גם הראשונים שאסרו משום שביתת בהמה נתנו כמה אפשרויות שעל ידן ניתן לתת לגוי לעבוד בשבת עם הבהמה, כמו שיבואר בהמשך.

◄ **שבלי הלקט:** יהודי וגוי השותפים בבהמה, יכול היהודי לבקש שהוא יעבוד עם הבהמה בימי החול, כנגד השבת.

◄ **ריב"ש:** מותר רק אם עשו תנאי מראש שיום שבת שייך לגוי וכנגדו יום חול ליהודי (ונמצא שהבהמה לא קנויה ליהודי לשבת (**משנ"ב**)). אבל אם לא התנו, אסור ליהודי לקבל שכר יום חול כנגד עבודת השבת, כי מקבל שכר שבת שלא בהבלעה. מדין שביתת בהמה אין לאסור, כיוון שהגוי עושה בעל כורחו של היהודי (אלא שעשו איסור בעצם השותפות).

◄ **ריצב"א ובלבו:** אסור אפילו אם עשו תנאי מראש, כיוון שחלקו של היהודי עושה מלאכה בשבת, והרי הוא מצווה על שביתת בהמתו. אלא שאפשר שיש כמה אפשרויות שבהן מותר:

א. אם ימכור את הבהמה לגוי.

ב. אם ילווה לגוי את הבהמות בהלוואה גמורה שהגוי יכול למכור את הבהמות אם ירצה.

ג. אפילו אם הגוי לא יוכל למכור את הבהמות, אפשר להתיר אם ילווה לגוי ויזקוף את המעות על הגוי במלווה והגוי ימשכן את הבהמות אצל היהודי (ולא ימשכן אותם ממש אצלו אלא בתורת אפותיקי).

ד. אפילו אם מישכן ממש, יש להקל אם לא אמר מעכשיו.

והבית יוסף כותב עוד:

ה. אם התנה עם הגוי שלא יעבוד בשבת, ואם יעבוד בשבת כל האחריות תהיה על הגוי- מותר, כיוון שהיא נחשבת שלו. ומה שכתב מהר"י בי רב שצריך שיעלה בערכאות, היינו כדי שיחשב להפקר לכל השיטות (כי בינו לבינו לא מוסכם שזה חל בכלל).

☜ **שו"ע** פוסק לאסור, אלא שאם התנו ששבת שייכת לגוי ויום אחר כנגדה ליהודי- מותר. ואם לא התנו אסור להתנות אחר שהשתתפו[7]. ויש כמה אופנים להתיר:

א. אם ילווה אותם הלוואה גמורה לגוי שאם ירצה יוכל הגוי למכור, וזקף היהודי את דמי ההלוואה על הגוי (כלומר שהבהמה באחריות הגוי אם תתייקר או תוזל).

ב. יש מתירים[8] בהלוואה אפילו אם הגוי לא יכול למכור, [וכגון שהגוי עשה את הבהמה אפותיקי[9]]. (כיוון שסוף סוף היא ברשות הגוי עכשיו).

ג. אפילו אם משכן הגוי את הבהמה לגמרי ליהודי (ולא עשאה אפותיקי), אם לא אמר לו 'מעכשיו היא שלך' מותר.

ד. יש מתירים אם יזהיר את הגוי שלא יעבוד בשבת ואם יעבוד תהיה על אחריות הגוי[10]. ויכתוב בערכאות הגויים (כדי למנוע חשד).

☜ **רמ"א:** כל האפשרויות נפסקו להלכה.

א. הדרך הטובה ביותר: למכור לגוי לגמרי וייתן לו דמי קדימה, ואת היתר יזקוף עליו במלווה ויעשה אותם אפותיקי על הבהמה שיהיה בטוח במעותיו (וכל זה כדי לצאת דעת המחמירים בסעיף ד'). ועדיף שיעשה בפני דייני העיר כדי שיעשה כדין את המכירה ויפורסם הדבר **(משנ"ב)**.

ב. בשעת הדחק: אפשר לסמוך על הב"ח ולהשכיר לגוי ולהפקיר בפני שלושה בלב שלם **(משנ"ב)**.

ג. מלאכה בשביל היהודי: בכל מקרה אסור למכור לגוי בהמה כדי שיעשה בה מלאכה בשביל היהודי, אלא אם כן משכירו שיעשה בהם מלאכה כל השנה, שאז מותר לדעת הרמב"ם (סימן רמד, ה).

☜ **לדינא** אין להקל בכל זה זה כי אם בשעת הדחק. כיוון **שהצמח צדק** ועוד אחרונים החמירו אפילו במכירה לגוי, **ולצורך מצווה התירו.** (**והאשל אברהם** הקל במכירה לצורך נשיאת משאות (ולא לחרישה)). **(ביה"ל)**.

---

[7] משום שכר שבת. אם לא התנו כלל ובשעת החלוקה חלקו סתם משמע בבית יוסף שזה עדיף מאשר שיתנו לאחר הקנייה, כיוון שבחלוקה סתם הוא נוטל שכר שבת בהבלעה, אבל בשו"ע סתם להחמיר בזה. וגם לפי הדעה המוזכרת בבית יוסף, אין להקל לחלוק בשווה (שלא בהבלעה) רק במקום הפסד לפי דעת הרמ"א בסימן רמה, א, והמג"א סמך על זה להתיר **(משנ"ב)**.

[8] **הבית יוסף** כתב שדעה זו היא כדעה המתירה בסעיף ד' אם הגוי קיבל עליו אחריות מלאכה על השוורים. **ובשער הציון** הביא **משנה למלך ועוד אחרונים** שחולקים וסוברים שגם האוסרים שם יודו כאן להתיר כיון ששם הבהמה שייכת ליהודי ממש, ואילו כאן הבהמה רק ממושכנת ליהודי ורק לכן הגוי לא יכול למוכרה, ובזה כו"ע יתירו.

[9] כלומר, שכיוון שהלווה אותם לגוי, למרות שעשה את הבהמות אפותיקי (היינו, שהיהודי גובה מהם תחילה את הלוואתו), והגוי אינו יכול למוכרם מחמת כך, עם זאת מותר **(משנ"ב)**.

[10] וזה כדעת המתירים בסעיף ד'.

סימן רמז | אגרת ביד גוי

הקדמה לסימן

א. בכל המלאכות שנתן היהודי לגוי ביום שישי, או בשליחות כל חפץ (חוץ מאגרת), אין כל איסור אם הגוי מסיים את המלאכה או השליחות עד כניסת שבת (אפילו כשלא קצץ דמים). כמו כן אם קצץ לגוי דמים, הגוי עושה מלאכת עצמו ומותר אפילו אם לא יגמור עד שבת.

ב. **בשליחת אגרת** יש חשש, אפילו אם יכול להגיע לפני שבת, משום מראית עין. כלומר: שמא הגוי לא ימצא את היהודי שאליו האגרת ממוענת ויראו שהגוי מסתובב עם כתב יד של יהודי בשבת, ויחשבו שמסרו לו בשבת.

ג. על פי האמור אם לא תהיה מראית עין, דין האגרת כדין שאר המלאכות שאם יכול להגיע לפני שבת מותר. למשל: אם יש מישהו שבטוח ייקח את הכתב מהגוי (בית דואר קבוע), או אם הכתב אינו בעברית ולא יחשבו שיהודי שלח את האגרת.

ד. הראשונים כותבים גם כאן, שאין כל היתר לומר לגוי ללכת בשבת עצמה.

סעיף א | כללי האסור והמותר

הגמרא אומרת (יט.) שאסור לשלוח אגרת ביד גוי בערב שבת, אלא אם כן קצץ לו מראש (והגוי עובד בשביל עצמו[1]). אם לא קצץ - אם יש בית דואר קבוע בעיר מותר ואם אין בית דואר קבוע אסור. וגם כשיש, מותר רק אם הגוי יכול להגיע לבית הסמוך לחומה מבעוד יום[2].

רי"ף, רמב"ם ורא"ש: אם קצץ דמים הכל מותר. ואם לא קצץ, בבית דואר קבוע בעיר מותר, ואם לא קבוע אסור אם לא יכול להגיע בערב שבת לבית הסמוך לחומה.

↲ נחלקו הראשונים האם דין קציצה נצרך גם אם מוסר באמצע השבוע:

◄ **רא"ש:** אם נתן לו ברביעי חמישי, מותר גם לא קצץ ואין בית דואר קבוע (כי לא נראה שאומר לו ללכת בשבת, ורק ביום שישי נראה שאמר לו).

◄ **רי"ף ורמב"ם:** גם בתחילת שבוע אסור אם לא קצץ ואין בית דואר קבוע.

מהרי"א בשם רשב"א, תרומה, וסמ"ג: גם אם קצץ, אסור ליהודי להגיד לגוי ללכת בשבת עצמה. אבל אם הגוי הולך בשבת מעצמו, אין איסור.

---

[1] לכאורה לא מובן מדוע מותר, הרי עדיין יש חשש של מראית עין. ונלע"ד שחז"ל לא גזרו כשקצץ כיוון שהגוי עושה בשביל עצמו ולא בשביל היהודי, ורק במקום שהגוי עושה בשביל היהודי הוסיפו לגזור גם משום מראית עין.

[2] **'בית דואר':** מי שמקבל כתבים מהשליחים ומפזר אותם לנמענים, ואם הוא לא קבוע יש חשש שהגוי יילך אחריו לחפשו ויחשדו ביהודי שמסר את הכתב בשבת.
'בית הסמוך לחומה': הבית הקרוב ביותר בתחילת העיר. וברמב"ם משמע שהבית הרחוק ביותר בעיר, כי אולי שם נמצא בית הדואר.

☜ **שו"ע:** מותר לשלוח אגרת אם קצץ דמים ודווקא כשלא אמר לו ללכת בשבת. ואם לא קצץ, אסור אפילו ביום ראשון אם אין בית דואר קבוע. ואם יש בית דואר קבוע מותר אפילו לשלוח גם בערב שבת, אם יכול להגיע לבית הסמוך לחומה.

רמ"א: יש מתירין אם שילחו ביום חמישי אפילו לא קצץ ואפילו אין בית דואר קבוע. (אפילו לא יוכל להגיע לשם בערב שבת (משנ"ב)). ויש לסמוך על זה אם צריך לכך.

א. דין אגרת שווה לשאר מלאכות שאסור שגוי יעשה ליהודי בשבת אלא אם קצץ לו דמים. ונקטו אגרת להשמיע, שאם לא קצץ אסור אפילו אם יגיע לעיר מבעוד יום, כשאין בית דואר, משום חשד[3]. **ושאר כלים וחפצים** מותר לשלוח ביד הגוי אפילו אם לא קצץ, כל שהגוי יכול להגיע לפני השבת למקום הנמען **(משנ"ב)**.

ב. אם קצץ והגוי הולך מעצמו בשבת, אין איסור כי הגוי עושה על דעת עצמו **(משנ"ב)**.

ג. אם הגוי חייב ללכת בשבת נחשב הדבר כאילו אמר לו ללכת בשבת, ואסור אפילו קצץ **(אחרונים)**.

ד. כשאין בית דואר- אם הכתב נראה ככתב של גויים, מותר כי אין מראית עין **(משנ"ב)**.

ה. אם משלח אגרת לידי חברו (ולא לבי דואר):

◄ **לעולת שבת:** מותר גם אם לא קצץ ואין בי דואר.

◄ **לט"ז ומג"א:** אסור גם בכה"ג.

↲ ומוכח מדברי ר"ח להתיר. ואם אמר לו שאם הנמען אינו בביתו ייתן לבני ביתו - לכו"ע מותר **(משנ"ב)**.

ו. האיסור לשלוח גם ביום ראשון אם לא קצץ ואין בית דואר, הוא דווקא בדרך ארוכה, אבל בדרך קצרה שיש הרבה זמן עד שבת, אין חשש שהגוי יחפש את היהודי בשבת עצמה ומותר **(מג"א)**.

ז. בסימן רנב, ב כותב הרמ"א שאם נותן לגוי מלאכה ביום שישי ולא קצץ, אסור. המשנ"ב שם (ס"ק יט) מעיר שאם יכול לגמור לפני שבת מותר (ומה שכתב רק ביום שישי, כיוון שבתחילת שבוע מותר אפילו אם לא יכול לגמור). וזה לשיטתו כאן שהתיר בתחילת שבוע גם אם לא קצץ, (ושם כתבו האחרונים שמותר לכתחילה ולא רק בשעת הצורך). אך השו"ע אוסר גם באמצע שבוע (עיין במג"א שם ס"ק ח).

סיכום (ע"פ סי' רמז, א, וסי' רנב, ב):

---

[3] וצריך לומר שכאשר קצץ לגוי, לא גזרו חכמים יותר משום חשד. כנזכר לעיל.

סעיף ב | התנה עימו על שכרו

רשב"א: אם התנה עם הגוי שייתן לו שכרו נחשב כאילו קצץ כי הגוי עושה בשביל עצמו. אבל אם דעתו של הגוי שייתנו לו שכר - אסור.

☜ כך פוסק **שו"ע.** (וכל שכן שאסור אם הגוי מסתפק אם ייתנו לו שכר בכלל **(משנ"ב)**).

סעיף ג | אם קצץ שכר על כל יום

כנזכר בסעיף א, הברייתא מתירה אם משלח ברביעי וחמישי. הרי"ף והרמב"ם השמיטו דבר זה ולדעתם רק אם קצץ מותר (ואין הבדל בין ערב שבת לרביעי וחמישי). וכך פסק השו"ע בסעיף א.

הרא"ש והר"ן העתיקו את דברי הברייתא. והרמ"א פסק שם שמותר בחמישי אף ללא פסיקת דמים.

ר"ן: ההיתר בברייתא בחמישי הוא רק אם קצץ על כל יום ואינו מקפיד באיזה יום יילך, שאז מותר ברביעי וחמישי, ואסור בע"ש (והיינו, למרות שמותר אפילו ביום שישי אם קצץ, כאן כיוון שמקפיד על כל יום אסור בשישי **(משנ"ב)**).

☜ **שו"ע:** אם קצץ שכר על כל יום ואינו מקפיד מתי ילך, אסור בערב שבת.

↲ כיוון שקצץ על כל יום, עדיף מאשר לא פסק כלל ולכן גם השו"ע מודה שיהיה מותר ברביעי וחמישי ורק בע"ש אסור. (לדעת הרמ"א בסעיף א מותר בחמישי אפילו בלי שקצץ כלל). **(משנ"ב).**

סעיף ד | גוי שעושה בחינם

◄ **מהרי"א:** אם הגוי הולך בשליחות היהודי בחינם מותר כאילו קצץ[4], ואפילו בערב שבת מותר, (כי עושה כדי להחזיק טובה לישראל על מה שנתן לו).

		קצץ	לא קצץ
ביום שישי	יגמור לפני שבת	מותר (שו"ע רמז, א).	מותר (רנב, ס"ק יט במשנ"ב).
	לא יגמור לפני שבת	מותר (שו"ע רמז, א).	אסור באף מלאכה (רמז, א, רנב, ב).
באמצע שבוע	יגמור לפני שבת	ודאי מותר.	**באגרת:** לשו"ע: אסור. לרמ"א: מותר בשעת צורך (ביה"ל ברנב' ד"ה אסור). **בשאר מלאכות:** מותר לכו"ע.
	לא יגמור לפני שבת	מותר (שו"ע רמז, א).	לשו"ע: אסור (ביה"ל ברנב'). לרמ"א: מותר (רנב, ב ע"ש במשנ"ב).

[4] המשנ"ב מבאר את הסברא: שכיוון שהגוי עושה מעצמו, ודאי שאם לא ימצא את היהודי לא יילך לחפש אחריו.

◀ **שבלי הלקט (הביאו הב"י בסימן רנב):** אסור גם בחינם.

☜ **שו"ע:** מותר אם הגוי עושה בחינם אפילו בערב שבת.

רמ"א: יש אוסרים, וטוב להחמיר אבל אם הגוי מציע מעצמו מותר.

↲ נחלקו האחרונים לדינא:

◀ **ט"ז (ומשמעות הרמ"א):** עיקר הדין כדעה ראשונה ולכן רק טוב להחמיר.

◀ **דרכי משה (בסימן רנב), לבוש ואליה רבה:** אסור מעיקר הדין בחינם.

☜ יקצוץ אפילו משהו קטן כדי שהגוי יעשה בשביל זה **(חיי אדם ומשנ"ב)**.

סעיף ה | גוי שהולך בשביל עצמו

◀ **מהרי"א:** אם הגוי הולך למקום מסוים גם כך, מותר לתת לו אגרת. בתנאי שלא מכירו, כי אם מכירו יש חשש שירבה את הדרך בשבילו.

◀ **בית יוסף:** מותר אפילו אם מכירו, כי החשש שירבה בשבילו את הדרך הוא חשש רחוק.

☜ **שו"ע:** אם הולך גם כך, מותר בכל אופן.

א. אם יודע שהגוי מאריך בשבילו את הדרך אסור **(משנ"ב)**.

ב. מותר אפילו אם אין בית דואר קבוע בעיר, כיוון שהגוי לא יחפש אחריו **(משנ"ב)**.

ג. מותר דווקא אם יכול להגיע לשם בערב שבת, אבל אם יגיע רק בשבת אסור **(משנ"ב)**.

ד. אין לתת מכתב לגוי בשבת עצמה בכל מקרה (אף אם קצץ[5]). אבל במקום הפסד גדול אפשר להקל דהוי שבות דשבות במקום הפסד **(חיי אדם)**.

סעיף ו | גוי שכיר

בסימן רמד הובא שאם יש גוי שכיר לתקופה ארוכה, הרמב"ם התיר לתת לו לעשות מלאכה בשביל היהודי והראב"ד אסר. עוד התבאר שם שאם הגוי שכיר לכל המלאכות גם הרמב"ם יאסור, וכך פסק שם הרמ"א.

מהרי"א: אף גוי השכיר לכל המלאכות, אסור לשלוח איתו אגרת בערב שבת, כי היהודי מקבל הנאה מכך שהגוי הולך בשבת, שכן ביום ראשון יהיה פנוי לשאר מלאכות.

בית יוסף: לפי זה אפילו ברביעי וחמישי אסור. אלא שלפי הרמב"ם שהתיר בשכיר לתקופה - אפשר להקל. ואם הוא שכיר לכל המלאכות, גם הרמב"ם מודה שאסור.

☜ **שו"ע:** אסור לשלוח אגרת ביום שישי ביד גוי השכיר לתקופה ארוכה.

רמ"א: יש מתירים אם שכרו רק לעניין אגרות.

---

[5] כיוון שקציצה אינה מועילה לשבת עצמה.

א. למרות שהגוי מקבל שכרו, אין זה נחשב כקציצה כיוון שסברת קציצה היא שהיהודי לא נהנה ממלאכת הגוי, אבל כאן שהגוי יהיה פנוי ביום ראשון- היהודי מרוויח ואסור **(ביה"ל)**.

ב. למרות שהשו"ע אסר בגוי שכיר, מותר אם זה ברביעי וחמישי. למרות שהיה לשו"ע לאסור כבר מיום ראשון (כמו שפסק בסעיף א), כאן התיר כיוון שלא ברור לו שאכן דבר זה אינו נחשב קציצה **(ביה"ל)**.

סימן רמח | הפלגה בספינה לפני שבת

הקדמה לסימן

א. אסרו חכמים לעלות על ספינה שלושה ימים לפני שבת. הראשונים חולקים בטעם הדבר:

1. מכניס עצמו בידיים למקום סכנה (רז"ה).

2. איסור תחומין (ר"ת).

3. ביטול עונג שבת (רי"ף).

4. ייתכן שהמלחים יצרכו לעשות מלאכות אסורות בשבילו (רמב"ן).

5. נראה כצף על המים שנאסר מדרבנן (תוספות).

ב. בתחילת השבוע מותר. (לרז"ה ור"ת: אדם לא צריך לדאוג לפני שלושה ימים לשבת הבאה. לרי"ף: אחרי שלושה ימים אדם מתרגל לים. לתוספות: יש היכר ולא יעשה חבית. לרמב"ן: לפני שלושה ימים לא נראה שהמלחים עושים בשביל היהודי).

ג. אין לצאת להפלגה בשבת עצמה, או מצד יציאה מהתחום או מצד חשש שיעשה חבית של שייטים.

סעיף א | האיסור להפליג לפני שבת

הברייתא (יט.) אומרת שאין מפליגים בספינה פחות משלושה ימים קודם השבת. ולדבר מצווה מותר[6].

◄ **ר"ן בשם הרז"ה, ריב"ש ובית יוסף:** מונים את שלושת הימים החל מיום רביעי, ויום רביעי בכלל האיסור.

◄ **רא"ש**: יום רביעי מותר.

☜ **שו"ע:** פחות משלוש ימים קודם השבת אסור. אך לדבר מצווה מותר.

↲ האחרונים נחלקו בביאור דבריו (על פי דברי הראשונים):

◄ **מג"א והרבה אחרונים:** החל מיום מרביעי אסור (כולל יום רביעי).

◄ **גר"א (וכתב שכך הירושלמי והתוספתא סוברים):** יום רביעי מותר.

◄ **רבינו ירוחם**: גם יום חמישי מותר (הבית יוסף הקשה על דבריו).

☜ **רמ"א (על פי מהרי"ק):** מותר להיכנס לספינה בימי השבוע הראשונים אפילו אם מושכות אותה בהמות, אפילו במים שאין בהם עשרה טפחים.

↲ בסעיף ב השו"ע פוסק שבנהרות מותר לעלות לספינה אפילו סמוך לשבת משום שאין בהפלגה בנהר ביטול עונג שבת. לפי זה מותר לעלות על ספינה שמושכות אותה בהמות

---

[6] יש להעיר שלדעת **רשב"ם** ברייתא זו כדעת ב"ש ולא פוסקים כמותה, אמנם שאר הראשונים חלקו על דבריו וסוברים שכיוון שהתנאים נחלקו בהסבר הברייתא ודאי שגם ב"ה מודים בה. וכך הלכה.

בנהר אפילו בסוף השבוע **(גר"א)**. אמנם במים שאין בהם עשרה, ושייך בהם איסור תחומין, או כשיש חשש שהיהודי יצטרך לעשות מלאכות, מותר רק אם עלה בשלושה ימים הראשונים של השבוע[7] **(משנ"ב)**.

א. הפלגה למצווה מותרת אפילו ביום שישי ואפילו במים רדודים כיוון שעוסק במצווה פטור מהמצווה[8] **(אליה רבה)**.

ב. מג"א: אסור להפליג בשבת עצמה לצורך גם מצווה. ויש מתירים אפילו בשבת עצמה **(משנ"ב)**.

❖ דינים שונים בהפלגה

ת"ק סובר (שם) שצריך לפסוק עם רב החובל הגוי שיעצור בשבת, ואם לא עצר מותר, ורשב"ג סובר שלא צריך לפסוק עימו.

◄ **ר"ח וטור:** הלכה כרשב"ג.

◄ **רמב"ם ורבינו ירוחם:** הלכה כת"ק.

☜ כך פוסק **שו"ע.**

↲ נחלקו האחרונים האם הפסיקה מעכבת או לא:

◄ **למג"א:** הפסיקה מעכבת.

◄ **לאליה רבה, ש"ך ומשנ"ב:** הפסיקה מצווה לכתחילה ואיננה מעכבת.

❖ הפלגה למקום קרוב

הגמרא אמרה שמותר להפליג למקום קרוב.

סמ"ג ותרומה: אם אפשר להפליג תוך יום אחד ברוח טובה, מותר להפליג ביום שישי, אבל אם עברו כבר כמה שעות ביום שישי אסור להפליג, אם לא יוכלו להגיע אפילו ברוח טובה.

רמב"ם ור"ן: במקומות שנהגו שלא להפליג אפילו אם מגיע תוך יום - אין מפליגים כלל.

☜ **שו"ע:** מותר להפליג למקום מהלך יום אחד ביום שישי בבוקר (אבל לאחר כמה שעות אסור **(משנ"ב)**), מפני שיכול להגיע לפני שבת. ובמקום שנהגו שלא להפליג אפילו בדרך מועטה, לא יפליגו.

סעיף ב | טעם האיסור לצאת להפלגה

הראשונים חולקים מה הטעם שאסרו חכמים להפליג בשלושת הימים לפני השבת, ואילו לפני כן מותר:

---

[7] ואם יודע שבוודאות יצטרך לעשות מלאכה בשבת, אסור אפילו בתחילת השבוע **(ר"י בן לב, רדב"ז ומשנ"ב)**. ומדברי הרמ"א והשו"ע בסעיף ד' משמע שאפילו כך מותר (וכך פסקו **ציץ אליעזר** (ה,ז) **והיביע אומר** (יו"ד ה, כג, א)).

[8] אמנם אם יודע שיצטרך לעשות ממש איסורים אסור, אלא אם כן פסק עם רב החובל שלא יצטרך **(ביה"ל בסעיף ד)**.

◄ **רז"ה:** כיוון שמכניס עצמו בידיים למקום סכנה ויגרום חילול שבת (אך לפני כן אין צורך להתכונן לשבת).

◄ **רמב"ן:** כיוון שהמלחים יעשו מלאכות בשביל היהודי בשבת ונראים כשלוחיו (ולפני כן המלחים לא נראים שלוחיו).

◄ **תוספות:** נראה כצף על המים שאסרו חכמים שמא יעשה חבית של שיטין (וכיוון שעשה היכר אין חשש שיעשה חבית של שיטין אם מפליג לפני שלושה ימים).

◄ **ר"ח, ר"ת:** משום איסור תחומין (ואין צורך להתכונן לשבת לפני שלושה ימים).

◄ **רי"ף, רא"ש ורמב"ם:** משום ביטול עונג שבת (ואחרי שלושה ימים האדם מתרגל להפלגה).

☜ כך פוסק **שו"ע.**

↲ **נפק"מ (מהבית יוסף):**

1. **הפלגה בנהרות (שאין בהם תחושה רעה) ומעל עשרה:** לרוב הראשונים[9] אסור, לרי"ף ור"ת מותר, כיוון שאין בהם ביטול עונג שבת[10]* ואין איסור תחומין מעל עשרה. מה עוד שכיוון שהגמרא נשארה בספק האם יש תחומין מעל עשרה - ספק דרבנן לקולא[11], לכן גם כשלא יודע בוודאות שיש עשרה מותר.

   ☜ וכך פוסק **שו"ע.**

2. **הפלגה מעל עשרה בים[12]:** לר"ת מותר, לשאר הראשונים[13] אסור.

   ☜ כך פוסק **שו"ע.**

3. **הפלגה בספינה שרובה גויים:** לרמב"ן מותר, לשאר הראשונים אסור.

   ☜ **שו"ע:** סתם בזה לאסור[14]*.

   רמ"א: אם יודע שיצטרך לעשות מלאכה בספינה - אסור אפילו בנהרות, אפילו מעל עשרה (אפילו אם מדובר במלאכות דרבנן (**משנ"ב**)). ואין איסור אם הבהמות מושכות את הספינה כשהיא מהלכת בנהר (כיוון שאין חשש שמא יחתוך זמורה (**משנ"ב**)).

א. אם המים עמוקים ואין גובה עשרה טפחים מהקרקע עד הספינה עצמה, אסור. ואם האדם עצמו יושב מעל עשרה: יש מקילים. ואפשר לסמוך על דבריהם כשצריך לכך (**משנ"ב**).

---

[9] **לר"מ, רא"ש וחכמי בבל** אסור גם מעל עשרה בנהר, כיוון שיש לאסור מחמת הספק [ונראה שגם הרז"ה, הרמב"ן ותוספות יאסרו].

[10]* נראה לכאורה שספינות גדולות שמיועדות לטיולים וכדומה, אין בהם ביטול עונג שבת ויהיה מותר כדין נהרות.

[11] **לרמב"ן ורשב"א:** כי להלכה קיי"ל שאין תחומין מעל עשרה.

[12] **המהרי"ק** כותב שאם נכנס לספינה שלושה ימים לפני שבת לכו"ע מותר אפילו אם המים בגובה שלושה טפחים בלבד. **והבית יוסף** דחה דבריו וכתב שזה אסור לרמב"ם וכן לדברי רבו הרי"ף.

[13] עיין בהערה לעיל (בדברי שאר הראשונים שאסרו אף מעל עשרה).

[14]* אמנם אם הגוים היו יוצאים להפלגה בכל מקרה, ורק במקרה יצא שרוב הנוסעים שנרשמו להפלגה הם יהודים- אין איסור מצד זה (**שש"כ ל, סו**).

סעיף ג | כניסה לספינה בשבת

המשנה בביצה אומרת (לו:) שאסור להפליג **בשבת עצמה** שמא יעשה חבית של שייטים[15].

◄**בה"ג:** אם נכנס לספינה מערב שבת, קנה בה שביתתו ויכול לצאת ממנה ולהיכנס אליה שוב בשבת ולהפליג בה[16].

◄**ר"י בתוספות, רא"ש ורשב"א[17]:** אסור, כיוון שעולה לספינה בשבת ויש חשש שיעשה חבית של שייטין. אבל אם נכנס מערב שבת ולא יצא ממנה מותר[18].

☜ **שו"ע:** אם נכנס מערב שבת ולא יצא ממנה מותר. (ואם יצא אסור כי נראה כעושה חבית של שייטין **(משנ"ב)**).

רמ"א: יש מתירים אפילו אם יצא ממנה. (כי הספינה הפכה לביתו **(משנ"ב)**). וכן נהגו בקצת מקומות לעשות קידוש בספינה (לפרסם הדבר **(משנ"ב)**) ואין למחות בידם.

א. לדעת הרמ"א, אם יצא מהספינה ושוב חזר, אסור לו לזוז ממקומו כשיגיעו לעיר. ואם לא יצא מהספינה, יכול ללכת אלפיים אמה כשיגיעו לעיר, ודווקא אם המים היו גבוהים עשרה טפחים **(משנ"ב)**.

ב. גם כשחל יו"ט בע"ש, מותר לקנות בה שביתה ואין בזה מכין מקודש לחול **(משנ"ב)**.

ג. יכול ללכת בתוך הספינה כיוון ששבת באויר מחיצות מבעוד יום **(מג"א)**.

ד. כל זה רק בנהרות הנובעים שאין בהם קלקול עונג שבת. אמנם יש שמקילים גם בים הגדול, ובמקום שנהגו אין למחות בידם כי סומכים על הרמב"ן הסובר שבספינה שרובה גויים מותר. ואם רובה ישראל ודאי אסור[19*] **(ביה"ל)**.

---

[15] איסור זה כולל אפילו אם רוצה להפליג לדבר מצווה (עיין משנ"ב בס"ק כז).
עוד יש להדגיש, שלפי דעת הרי"ף (והשו"ע שפסק כוותיה) כל דין הפלגה בשבת שייך רק כשאין לו ביטול עונג שבת מכך, שאם לא כן יש לאסור מצד זה, ועיין לקמן **שהביה"ל** הקל בזה במקומות שנהגו לסמוך על הרמב"ן.

[16] **מהרי"א** סובר שבה"ג סובר כב"ש שאסרו לעשות מלאכות בערב שבת שימשכו לתוך השבת, ואנן קיי"ל כב"ה. **ובבית יוסף** דחה דבריו.
הראשונים חולקים בטעמו של בה"ג:
ר"ן, הגהות אשר"י וריב"ש: אם לא יקנה בה שביתה מערב שבת, לא יוכל לזוז בה יותר מד' אמות.
תוספות, רא"ש ורשב"א: רק אם קנה בה שביתה נחשבת לביתו, ואז כשהספינה יוצאת מהתחום, נחשב שהוא לא עשה כלום (לדינא הראשונים חלקו עליו ואסרו).

[17] יש לעיין לפי הרמב"ן והרז"ה שאסרו מטעמים אחרים יהיה אסור גם אם קנה שביתה בשבת ולא יצא מהספינה או שמא גם הם יודו בזה (שייתכן שגזרו רק על דבר מצוי, ובדרך כלל עולים לספינה בערב שבת ולא בשבת, או שיש היכר כשעולה בערב שבת וקונה שביתה בה, ואין לחשוש שיבוא לידי איסורים).

[18] הסברא: החשש שיעשה חבית של שייטין שכיח רק בשעת העליה לספינה, ולכן אסור לעלות על הספינה בשבת עצמה גם אם קנה בה שביתה בע"ש, אבל אם הוא כבר עלה לספינה ונשאר עליה, לא שכיח שיעשה יותר חבית ולא גזרו בזה חכמים (הרב משה בר ציון שליט"א). עוד אפשר שכיוון שיש כאן היכר שצריך להיכנס מערב שבת, מותר, כעין שהתירו חכמים להיכנס לספינה בתחילת השבוע (כנלע"ד).
הבית יוסף מביא את דברי הריטב"א שכתב בשם הרמב"ן והרז"ה שפסקו שאין תחומין למעלה מעשרה. משום כך כתב שאין צורך לשבות בספינה בביה"ש כמו שכתבו הראשונים, והמנהג שנהגו להיכנס לספינה נועד כדי לאפשר לאותם אנשים להמשיך ללכת אלפיים אמה בהגיע הספינה לנמל, אלא שרק אם לא יצאו ממנה הדבר מועיל, אבל אם יצאו ממנה בשבת – אין בעצמה זו תועלת.

[19*] האחרונים נחלקו בדין ספינה של יהודים מחללי שבת. **לציץ אליעזר** (ה, ז) מותר אם יוצא בשלושה הימים הראשונים של השבוע. **למנחת יצחק** (ג, לט) **וליחווה דעת** (ו, טז) אסור גם אז. אם הספינה יוצאת ליותר משבוע הפלגה עיין בדברי האחרונים הנ"ל שדנו בדבר.

סעיף ד | כניסה לסכנה לפני שבת

ריב"ש ורשב"ץ: על פי דברי הרז"ה (שביאר שהטעם שאסור להפליג לפני שבת הוא שהאדם מכניס את עצמו בידיים למצב של פיקוח נפש), יוצא שמותר להכניס עצמו למצב של פיקוח נפש בשבת אם עושה כן בתחילת השבוע. ומותר לצאת בשיירה למדבר, אע"פ שיצטרך לחלל שבת, משום שתחילת שבוע מתייחס לשבת הקודמת ולא לבאה.
וכן מותר לצאת לארץ ישראל בשיירה אפילו בערב שבת, (ויפסוק שיעצרו בשבת) כי זה דבר מצווה. ומאחר ויצא ברשות, יכול להמשיך ללכת איתם גם בשבת משום פיקוח נפש **(רשב"ץ)**.

☜ **שו"ע:** אין לצאת למקום סכנה שלושה ימים לפני שבת. אם עולה לארץ ישראל יכול לצאת אפילו בערב שבת ויפסוק איתם על מנת שיעצרו בשבת, ויכול להמשיך ללכת איתם מפני פיקוח נפש[20].

↲ **מהר"י בן לב ורדב"ז:** אם יודע שודאי יהיה איסור אסור לצאת אפילו בתחילת שבוע **(משנ"ב[21])**.

א. ודאי שאסור להתנות עם הולכי השיירה שהוא יסייע בדבר שיש בו חילול שבת, אפילו באיסורי דרבנן, ודבר זה אסור אפילו בתחילת שבוע **ואפילו לדבר מצווה (משנ"ב)**.

ב. דין פסיקה שיעצרו ללכת בשבת: השו"ע כתב שצריך שיפסוק איתם שיעצרו. וכיוון שדברי הרז"ה להקל לצאת בשיירה בתחילת שבוע לדבר מצווה בסוף שבוע, אינו מחוור לחלק מהפוסקים[22], אין להקל **אפילו לדבר מצווה** אם לא פסק איתם שאם לא כן ודאי שיבוא לידי חילול שבת **(משנ"ב)**.

ג. העולה לארץ על מנת לרדת ממנה אחר כך:

◀ **מג"א:** אין זה דבר מצווה.

◀ **פרי מגדים:** גם זה נחשב מצווה.

☜ כיוון שהרמ"א הקל גם ללכת אף לסחורה (כדלקמן), גם בזה אפשר להקל **(משנ"ב)**.

ד. כשיגיע למקום שאין בו פיקוח נפש עוד יפרד מהשיירה וישבות שם, ויש לו אלפיים אמה לכל רוח **(אחרונים)**.

❖ כמה יכול ללכת בסמוך לעיר

ריב"ש: אם יצא לדבר מצווה ונכנס לעיר עם השיירה יכול ללכת את כולה. ואם הניחו אותו בסמיכות לעיר, יכול להיכנס לעיר עד אלפיים אמה.

☜ כך פוסק **שו"ע.**

---

[20] וגם אם הגיעו לעיר, או בסמוך לה, יכול להלך את כולה כיוון שיצא בהיתר ממקומו. וכתב המג"א שאפשר להקל בזה רק אם הולך לדבר מצווה גמורה, אבל רק לסחורה שאין זה דבר מצווה להרבה פוסקים, לא יסמוך על זה.

[21] לדינא **המג"א והמשנ"ב** פסקו כמותם. אמנם יש הרבה אחרונים שלא פסקו כך אלא פסקו שאפילו אם יודע שיצטרך לעשות מלאכות מותר, או כי זה בתחילת שבוע (מובא בסעיף א) או כי זה דבר מצווה (מובא בסעיף ד).

[22] שכן מה שהקלו לצאת **בספינה** בסעיף א זה דווקא במציאות שאין חילול שבת גמור, כיוון שאין תחומים מעל עשרה. אבל אם יצטרך לחלל שבת ממש אין להתיר (וכך כתבו הרדב"ז והר"י בן לב). מה עוד שלפי דברי שאר הראשונים שחלקו על ביאור הרז"ה אין להקל כלל לצאת בתחילת שבוע למקום סכנה גמורה.

א. אפשר להקל בזה רק אם הולך לדבר מצווה גמורה, אבל רק לסחורה שאין זה דבר מצווה להרבה פוסקים, אין לסמוך על זה, אלא יש לו רק ארבע אמות **(מג"א)**.

ב. אם יצא לדבר רשות, אפילו שיכול ללכת איתם מפני פיקוח נפש, כשיגיעו לעיר אין לו אלא ארבע אמות. אבל אם יצא לפני שלושה ימים לדבר רשות, יש לו אלפיים אמה. וכן אם טעה וחשב שמותר לצאת לדבר רשות בתוך שלושה ימים לשבת, יש לו אלפיים אמה **(מג"א)**.

❖ מהו דבר מצווה

◄ **ר"ת, ראבי"ה, רבינו יואל, מרדכי וטור:** כל מי שיוצא בסחורה או לראות פני חברו נחשב לדבר מצווה.

◄ **שאר הראשונים:** רק מצווה ממש כמו לעלות לארץ ישראל נחשבת לדבר מצווה שמותר לצאת עבורו.

☜ **רמ"א:** יש מקילים ללכת בשיירה או בספינה לצורך סחורה או לראות פני חברו להחשיבם כדבר מצווה, ויש נוהגים כך ואין למחות בהם דיש להם על מה לסמוך.

↲ ובמקום שלא נהגו להקל אין להקל אלא בדבר מצווה גמורה **(משנ"ב)**.

א. לדעת הרמ"א, גם היוצא להתפרנס בשביל הרווחה, נחשב דבר מצווה **(משנ"ב)**.

ב. **המג"א** חולק על הרמ"א ואוסר לצאת לשיירה בשביל פרנסה (ורק בספינה התיר).

☙ סיכום:

	דבר רשות	דבר מצווה (מחלוקת מהו דבר מצווה)
בתחילת שבוע	מותר*	מותר*
בסוף שבוע (מחלוקת ממתי נחשב לסוף שבוע)	אסור	מותר* (ויפסוק שיעצרו בשבת, ומחלוקת אם זה לעיכובא).
בשבת	אסור (ואם ישבות בה בבין השמשות מותר. מחלוקת אם מותר לצאת ממנה שוב).	

* **לדעת השו"ע והרמ"א:** אפילו אם ברור שיצטרך לעשות אחר כך מלאכות. **לדעת הר"י בן לב והרדב"ז:** רק אם לא ברור שיצטרך לעשות מלאכות.

❖ מלחמה לפני שבת (מסימן רמט בטור)

הגמרא אומרת (יט.) שאין צרין על עיירות של גוים שלושה ימים לפני שבת (רי"ף ורא"ש: מפני עונג שבת). ואם התחילו לא מפסיקים.
הירושלמי אומר שבמלחמת חובה (מצווה) נלחמים אפילו בשבת עצמה. וכנאמר לעיל שלדבר מצווה מותר לצאת לדרך אפילו בערב שבת.

☜ וכך פוסק **הטור**[23].

[23] שו"ע לא פסק בזה הלכה, כיוון שלא הייתה בהלכה זו נפק"מ בזמנו.

סימן רמט | הלכות ערב שבת

סעיף א | הליכה בערב שבת

הגמרא בסוכה (מד:) אומרת שלא יהלך אדם בערב שבת יותר משלוש פרסאות כדי שיוכל להתכונן לשבת כראוי, ללישנא קמא המתארח אצל אחרים מותר, וללישנא בתרא גם מתארח אסור.

רמב"ם וטור: הלכה כלישנא בתרא ואסור גם אם מתארח.

בית יוסף: אסור רק אם הוא במקום יישוב. אמנם, אך הנמצא במדבר וכדומה, מותר לו ללכת גם ג' פרסאות כדי להגיע לביתו[24], ואפילו אם יש לו איתו צרכי שבת ויוכל לעשות שם שבת מותר, כי כל הדרכים בחזקת סכנה.

רבינו ירוחם (וכך נראה מדברי הרמב"ם): הכל לפי העניין, שאם שלח שליח להודיע שהוא בא, מותר ללכת.

☜ **שו"ע:** אין הולכים ג' פרסאות בערב שבת בין לביתו ובין לאכסניא. ואם הוא במקום לא מיושב מותר. ואם שלח שליח להודיע, מותר בכל מקרה.

א. שיעור שלוש פרסאות זה קצת פחות משליש היום, ובנוסע בעגלה מותר שליש יום **(פרי מגדים)**. **והב"ח** הקל בנוסע בעגלה אפילו אחר חצות, והוא שיגיע בזמן להכין צרכי שבת (טעמו: משום שבעגלה אפשר לחשב את זמן הליכת העגלה, אבל הליכה ברגל אי אפשר, כיוון שייתכן שיתעייף **(פרי מגדים)**).

ב. הולך עם מזונות בידו (ביה"ל):

◄ **עולת שבת:** עדיין אסור דלא פלוג רבנן.

◄ **אליה רבה:** מותר.

ג. בימינו שמכינים צרכי שבת בריווח לא נזהרים בזה **(מג"א בשם האגודה)**. אלא שצריך להזהר להגיע מספיק מוקדם שלא יבוא לעשות איסורים ולא יתפתה לומר שעוד היום גדול והדרך טובה[25*] **(משנ"ב)**.

ד. הולך לדבר מצווה יכול ללכת גם יותר מג' פרסאות, והוא שיגיע בעוד שהיום גדול **(ביה"ל)**.

סעיף ב | סעודה בערב שבת

הגמרא בפסחים (צט:) אומרת שמותר לאכול בערב פסח עד שתחשך. (כלומר מותר להתחיל לאכול עד שתחשך (ביאור הראשונים[26])).

---

[24] **הרמב"ם** כותב שטעם האיסור המקורי הוא משום בושה למארחים שלא יהיה להם מה לתת לו, וכותב **הב"י** שגם לטעמו, כשאדם נמצא שלא במקום יישוב מותר לו ללכת כדי להגיע שיהיו לו צרכי שבת.

[25*] בימינו צריך לחשב את זמן הנסיעה בתוספת תקלות אפשריות או עיכובים נוספים שיש בדרך (**חוט השני** (א, פ"ם, ס"ק ג)). בשם **הרב מרדכי אליהו** אומרים שצריך לקחת זמן כפול מזמן הנסיעה. **האור לציון** (ח"ב, טז תשובה ו) **כותב** שצריך לצאת לדרך כך שיגיע לפחות שעה לפני כניסת השבת, כיוון שרוב התקלות אפשר לתקנם בשעה.

[26] כך ביארו **הרא"ש והר"ן** את **הרי"ף**, וכן סוברים **הרמב"ן, הרא"ש והטור**. ולא **כבה"ג** שכתב רק עד שעה תשיעית.

הגמרא בגיטין אומרת (לח:) שמשפחה בירושלים הייתה קובעת סעודה ביום שישי ובעוון זה נעקרה. הירושלמי אומר (ביצה ב, ה) שאסור לעשות סעודת אירוסין ביום שישי (כי יכול היה להקדימה).

מהגמרא בפסחים משמע שמותר כל היום ומגיטין והירושלמי משמע שאסור. הראשונים נחלקו כיצד ליישב את דברי הגמרא אלו עם אלו:

◄ **טור:** יש חילוק בין 'סעודה' לאכילה: לאכול מותר עד שתחשך אבל סעודה שאינו רגיל בה אסור כל יום שישי.

◄ **רמב"ם:** אסור לקבוע סעודה בערב שבת ומותר לאכול ולשתות עד שתחשך, ואף על פי כן מצווה להמנע מסעודה החל ממנחה ולמעלה.

↲ נחלקו בביאור דעתו:

◄ **הרב המגיד ובית יוסף:** סעודה שלא רגילים אסור כל היום. סעודה שרגיל בה מצווה להמנע החל מתשע שעות (שכך הבינו בכוונת הרמב"ם 'מן המנחה ולמעלה[27]). ולאכול בלי סעודה מותר עד שתחשך.

◄ **טור:** אין איסור מעיקר הדין כל היום, אלא שיש מצווה להימנע מסעודה (כל שהיא) החל ממנחה ולמעלה.

☜ **שו"ע:** סעודה שלא רגילים אסור כל היום[28]. סעודה שרגיל בה מצווה להימנע החל מתשע שעות, ולאכול בלי סעודה מותר עד שתחשך. אסור גם סעודת אירוסין כל יום שישי.

רמ"א: סעודה שזמנה ביום שישי, כגון ברית מילה או פדיון הבן, מותרת.

א. סעודת אירוסין ונישואין: מותר למארס אשה ביום שישי לעשות סעודת אירוסין בו ביום **(משנ"ב)**. מותר לכתחילה לארס אשה ולעשות סעודה בערב שבת **(ביה"ל)**. סעודת שידוכים שלנו, אינה סעודת מצווה, ומה שאוכלים בווארט מעט מזונות אינו סעודה **(משנ"ב)**.
סעודת נישואין בערב שבת נחשבת לסעודת מצווה **(משנ"ב)**.

ב. שאר סעודות מצווה: מותר לעשות סעודת ברית מילה שנדחית ביום שישי, וכן פדיון הבן שנדחה **(משנ"ב)**, וכן סעודת סיום מסכת[29] **(ביה"ל)**. אלא שלא יאכל באופן כזה שלא יוכל לאכול אחר כך סעודת שבת כלל **(ביה"ל[30])**.
לכתחילה מצווה להקדים את סעודות המצווה לשחרית, ובדיעבד מותר אפילו מהמנחה ולמעלה **(משנ"ב)**.

ג. פרטים בסעודה רגילה: הגם שמותר לאכול ולשתות עד שחשכה, אין לאכול ולשתות עד שיהיה שבע ובלי תאבון לסעודת שבת **(משנ"ב)**.
אם התחיל סעודה רגילה לאחר תשע שעות לא יפסיק **(גמרא)**.
בימות החורף הקצרים, מצווה להימנע אפילו לפני תשע שעות, כל שמשער שלא יהיה רעב לסעודה **(משנ"ב)**.

---

[27] **הראב"ד** חולק וסובר שמחצות ואילך אסור.

[28] **טעם האיסור: שו"ע:** כדי שיבוא רעב לסעודת שבת. **מג"א בשם הר"ח:** שמא מתוך הטרחה לסעודה ישכח להכין את סעודות השבת. פרי מגדים: שלא ישווה את יום שישי עם שבת.

[29] כתבו האחרונים שהיינו במי שסיים את המסכת ביום שישי, שזה זמנה (עיין **חוט השני** ח"א, ז, ס"ק א) ולעניין מי יכול להשתתף בסעודה עיין בסימן תקנא במשנ"ב (ס"ק עג) ובביה"ל (ד"ה ואם).

[30] ולא **כמג"א** שכתב שתדחה סעודת שבת מפני הסעודת מצווה.

אין איסור להשקיט רעבונו גם לאחר תשע שעות **(ביה"ל)**.

ד. אכילה לפני סעודת הבוקר:

◀ **אור זרוע:** אסור לאכול אחרי הקידוש (בבוקר) מיני מזונות כדי שיבוא רעב לסעודה.

◀ **דרכי משה:** מותר, כיוון שלא חוששים לסברא שיבוא לסעודה רעב (שהרי מותר לאכול בערב שבת עד שתחשך אם לא יקבע סעודה).

↵ **מג"א:** הלכה כאור זרוע. ונהגו להקל בזה, ואנשי מעשה מקפידים ולא אוכלים לפני הסעודה אלא הכל בתוך הסעודה **(ביה"ל)**.

סעיף ג | מנהג החסידים

טור (על פי הגמרא בעירובין מ:): מנהג תלמידי חכמים להתענות כל יום שישי.

בית יוסף: אין הראיה משם מוכחת, והיה לו להביא מירושלמי (ב, יב) שאומר שרבי אבון היה מתענה כל ערב שבת.

☜ וכך פוסק **שו"ע.**

↵ **אחרונים:** לא נכון להתענות בערב שבת, כדי שלא יכנס לשבת כשהוא מעונה. אם לא שהוא כזה שיאכל מעט וכבר לא יהיה רעב בשבת, שאז נכון שיתענה אם לא תזיק לו התענית **(משנ"ב)**.

סעיף ד | תענית בערב שבת

הגמרא בעירובין (מא:) מסתפקת בדין המקבל על עצמו תענית בערב שבת, האם ישלים תעניתו או לא. והגמרא מסיקה שמתענה ומשלים.

◀ **רא"ש וטור:** יכול להשלים אם ירצה, וכיוון שרשאי וקיבל על עצמו בסתם חייב להשלים. אם התנה במפורש שמתענה רק עד תפילת ערבית (מבעוד יום) יכול להפסיק.

◀ **מהר"ם, תוספות, מרדכי, הגה"מ:** אינו חייב להשלים אם התפלל ערבית מבעוד יום.

◀ **ראבי"ה ורוקח:** חייב להשלים.

◀ **ר"י:** אפשר להשלים אבל עדיף שלא להיכנס מעונה לשבת.

◀ **מהרי"ל:** בתענית ציבור ישלימו עד הלילה ובתענית יחיד לא ישלים.

☜ **שו"ע:** בתענית יחיד צריך להתענות עד צאת הכוכבים אם לא שפירש במפורש (רא"ש). (אבל בתענית ציבור (כעשרה בטבת), דעת השו"ע כמהר"ם שאינו חייב **(ביה"ל)**).

רמ"א: יש אומרים שלא משלים אחר ערבית (מהר"ם) ולכן בתענית יחיד לא ישלים ובתענית ציבור ישלימו (מהרי"ל).

א. עדיף לעשות תנאי גם בתענית יחיד שלא משלים אף לדעת הרמ"א. בדיעבד אין זה מעכב. אך בתענית ציבור גם תנאי לא מועיל. אמנם, ציבור שגזרו על עצמם תענית תנאי מועיל **(משנ"ב)**.

ב. תנאי מועיל בתענית יחיד גם לפני ערבית, וגם עד חצות **(משנ"ב)**.

ג. אם התענה תענית יחיד בפעם הראשונה והשלים, חייב להשלים מכאן ואילך **(מג"א)**. ולכן יראה שלא להשלים בפעם הראשונה. אם התענה על יארצייט וחל בחול שמשלימים עד צאת הכוכבים, כשחל להיות בשישי צריך להשלים, ויש מקילים. ומי שמצטער יכול לסמוך עליהם **(משנ"ב)**.

ד. לדעה המקילה עדיף שלא להתעכב עם הקידוש אחרי תפילת ערבית. גם דעה זו (וכן דעת הראב"ד שמתיר אם שקעה חמה וקיבל עליו שבת אפילו בלי ערבית) מודה שאם נדר על עצמו שלא לאכול יום שלם, שאסור לאכול עד צאת הכוכבים **(ביה"ל)**.

❖ עשרה בטבת שחל בערב שבת

◄ **ר"י:** אפשר להשלים אבל עדיף שלא להיכנס מעונה לשבת.

◄ **ר"ן, רבינו ירוחם [ומהרי"ל]:** עד צאת הכוכבים.

☜ כך פוסק **רמ"א** (ודעת **השו"ע** להקל בזה כנזכר לעיל).

❖ תענית חלום

◄ **הגהות אשרי**: עד ערבית.

◄ **הגה"מ וטור:** משלים עד צאת הכוכבים (ובזה גם המקילים לעיל מודים לאסור, כיוון שאפילו בשבת עצמה אפשר להתענות תענית חלום כמו שכתוב בסימן רפח **(משנ"ב)**).

☜ כך פוסק **שו"ע.**

↲ וכך הסכימו האחרונים **(משנ"ב)**.

סימן רנ | הכנת סעודות שבת

סעיף א | להשכים ביום שישי

רב חסדא דורש (קיז:) מהפסוק "והיה ביום השישי והכינו" שצריך להקדים ביום שישי להכנות שבת, שאין "והיה" אלא לאלתר. כמו כן דורש מדרש תנחומא[1] דרשה מעין זו. הגמרא (קיט.) מתארת באריכות שהאמוראים היו משתדלים להשתתף בהכנות שונות לכבוד שבת.

שבלי הלקט וטור[2]: מצווה להשכים ביום שישי ולהוציא הוצאות לכבוד שבת, (כי כתוב "והכינו" ומשמע לאלתר). בבין השמשות יוסיף עוד.

טור: גם אם יש לו כמה עבדים ישתתף בעצמו בהכנות.

☜ **שו"ע:** ישכים בבוקר להכין צרכי שבת, וגם אם יש לו כמה עבדים ישתתף גם בהכנות.

↲ **ברמב"ם** הלשון: 'חייב להשתתף', והכוונה על אחת מההכנות **(ביה"ל)**.

כלבו ורמ"א: נהגו להשחיז את הסכין בערב שבת.

↲ ומונע שיבואו להתקוטט אם ימצא אותו קהה **(משנ"ב)**.

א. יתפלל ואז יילך לקנות צרכי שבת, ולא יבטל לימודו אחר התפילה. ואם מוכרים רק אז צרכי השבת, יילך לקנות וילמד אחרי הקנייה. אם מוכרים לפני התפילה יילך לקנות לפני התפילה שאלו חפצי שמים, ויקרא ק"ש לפני כן[3] **(משנ"ב)**.

ב. יש עניין לקנות דווקא ביום שישי שאז ניכרת ההכנה לשבת. אבל דבר הדורש הכנה זמן רב, יקנה ביום חמישי, וכן אם הימים קצרים **(אחרונים ומשנ"ב)**.

ג. טוב שיאמר על כל דבר שקונה לכבוד שבת, ומצווה שיוסיף בבין השמשות עוד בהכנות **(משנ"ב)**.

ד. מצווה לטעום מכל תבשיל **(שלחן שלמה)**.

ה. יהרהר בתשובה ביום שישי **(משנ"ב)**.

ו. ינקה את הבית מבעוד יום, וידמה שאם היה בא אליו מלך בשר ודם כך היה עושה, כל שכן לשבת **(אליה רבה וחיי אדם)**.

ז. עדיף להתפלל ביחיד אם לא ימצא אחר כך דברים לקנות לשבת, אבל יקרא קריאת שמע קודם **(ביה"ל)**.

---

[1] הביא דבריו **שיבולי הלקט** (סימן נה).

[2] הרמב"ם השמיט דין זה, ואפשר שכיוון שהגמרא בבבא קמא (לב.) אומרת שמי שרץ בביה"ש והזיק פטור, משמע שרק אז יש חיוב בזה ולא לפני כן כדברי רב חסדא **(ביה"ל)**.

[3] **הפרי מגדים** למד ממדרש תנחומא (על פי ביאורו של רש"י) שצריך להתכונן לשבת מיד, 'והיה ביום השישי' אין והיה אלא מיד. לפי זה כתב שאפילו לפני קריאת שמע ותפילה יילך להכנות שבת. **הביה"ל** חלק והוכיח גם מספר **סדר היום** שכתב שקודם יקרא ק"ש ויתפלל אלא אם כן לא ימצא אח"כ, וגם אז יקרא ק"ש קודם הקנייה. (ודחה הביה"ל את הראיה מדברי המדרש שהרי המדרש מדבר עוד במרה שלא הייתה להם מצוות קריאת שמע שהיא תדירה יותר. ומה עוד שאיך ייתכן שמצוות ההכנה (שכלל לא ברור שהיא מהתורה, שכן אפילו עונג שבת הוא מדרבי קבלה) תקדם למצוות קריאת שמע) לכן לדינא המשנ"ב כתב דווקא לאחר תפילה וקריאת שמע, אלא שכתב בביה"ל שעדיף שיתפלל ביחיד בשביל קניית צרכי שבת והבאנו דבריו בהמשך.

❖ ממתי מתכוננים לשבת

שמאי והלל חולקים (ביצה טז.) ממתי יש להתכונן לשבת. לדעת שמאי: מיום ראשון. לדעת הלל: היה קונה בהמה נאה שהיה מוצא.

◄ **אור זרוע ודרכי משה:** גם הלל מודה שעדיף לעשות כדברי שמאי.

☜ כך הכריעו האחרונים **(משנ"ב)**.

◄ **רמב"ן:** הלכה כהלל.

סעיף ב | להרבות בכבוד שבת

☜ **רמב"ם ושו"ע:** ירבה בבשר ומגדנות כפי יכולתו.

↲ ועיין בסימן רמב לפרטי הדין **(משנ"ב)**.

סימן רנא | שלא לעשות מלאכה מהמנחה ולמעלה

סעיף א | זמן האיסור

המשנה (פסחים נ:) אוסרת לעשות מלאכה בערב פסח החל מחצות יום. מקשה הגמרא מדוע דווקא בערב פסח, הרי גם בערב שבת כתוב שאינו רואה סימן ברכה! ומיישבת בשני אופנים:

1. בערב פסח אסור מחצות, ובערב שבת רק ממנחה ולמעלה.
2. בערב שבת אינו רואה סימן ברכה ובערב פסח מנדים אותו.

◄ **מרדכי בשם הר"מ וטור:** בערב שבת אסור לעשות מלאכה החל משש שעות [מנחה גדולה].

◄ **רש"י:** בערב שבת אסור רק מתשע שעות [ומחצה (**עיין בית יוסף**)].

☜ **שו"ע:** העושה מלאכה החל ממנחה ולמעלה אינו רואה סימן ברכה. יש מפרשים מנחה גדולה ויש מפרשים מנחה קטנה.

↲ והסומך על המקילים לא הפסיד (**משנ"ב**).

רמ"א: דווקא מלאכה קבועה אסורה (**אור זרוע**), לכן אגרת שלומים מותר לכתוב (**דרכי משה**).

↲ ומלאכת עראי מותרת אפילו בשכר (**משנ"ב**).

א. האם יש איסור בעשיית מלאכה:

◄ **לרמב"ם, סמ"ג ואור זרוע:** יש איסור בזה, אלא שאינו חמור כמו שאר איסורי שבות (שחייב עליהם מרדות).

◄ **לט"ז:** אין בזה ממש איסור, אלא שאינו רואה סימן ברכה (**ביה"ל**[1]).

ב. פרקמטיא:

◄ **מג"א (על פי פרי מגדים):** אינה נחשבת מלאכה לעניין זה, ולא צריך להחמיר בה ממנחה גדולה לכו"ע.

◄ **אליה רבה, חמד משה ותוספת שבת:** גם פרקמטיא נחשבת למלאכה.

☜ העולם נהגו להקל בעניין זה, [ואפשר שסמכו על הט"ז שאין בזה איסור בכל מקרה] (**ביה"ל**). ומכל מקום צריך להפסיק לפני הדלקת נרות (**משנ"ב**).

ג. פועל אצל אחרים מפסיק לפני כניסת שבת כדי שימלא חבית ויצלה דג. אלא אם כן יש מנהג אחר (**משנ"ב ע"פ תוספת שבת** (ודלא **כמג"א**)). ונכון שלא ישכיר אדם את עצמו לעבודה ליום שלם בערב שבת (**שער הציון**).

ד. ◄ **מג"א (וכן ביאר את דעת הרמב"ם):** פועלי שדה צריכים להפסיק ממנחה גדולה.

---

[1] **הביה"ל** מבאר שלרוב הראשונים תירוצי הגמרא אינם חולקים בכך שיש איסור [אלא נחלקו אם מנדים על כך]. ואילו **הט"ז** למד שתירוצי הגמרא חולקים, והעיקר כתירוץ השני שאין איסור, רק אינו רואה סימן ברכה, או אף לפי התירוץ הראשון אין ממש איסור, אלא שאין רוח חכמים נוחה הימנו.

◀ **ביה"ל:** בימינו לא נהגו כך, כיוון שלכל הפועלים עושים עבורם את צרכי השבת. מכל מקום ירא שמים יראה להפסיק על כל פנים ממנחה קטנה, ואף ממלאכה שבבית רבים מחמירים (**ביה"ל**).

סעיף ב | איזו מלאכה אסורה

◀ **ראבי"ה:** דווקא מלאכה שאינה לצורך שבת או שמרוויח בה אסורה, אבל אם אינו מרוויח בה והיא לצורך שבת- מותר. (ואין הבדל בין בגדיו לבגדי חברו (**בית יוסף**)).

◀ **רא"ש**[2]**:** מלאכה שלא מרוויח בה מותרת, אם היא לצורך מצווה (אפילו שאינה לצורך שבת (**בית יוסף**)). וכן מותר לכתוב לעצמו ספרים דרך לימודו.

☜ **שו"ע:** מותר לעשות מלאכה לצורך שבת או לצורך מצווה, ומותר לכתוב לעצמו ספרים דרך לימודו. **רמ"א:** ויכול גם בשביל חברו אם לא מקבל על זה שכר.

א. מותר לעשות בשכר אם אין לו מה יאכל, או שאין לו במה לענג את השבת, ומה שהותר בחול המועד הותר גם בערב שבת (**אחרונים**). וכן מותר בשביל שיהיה לו לתת לשכירו להוצאות שבת (**שער הציון**).

ב. התופר בגד בשכר, ויודע שאם לא יגמור את הבגד עד שבת יפסיד חלק משכרו, הוי דבר האבד ומותר. ואפשר לצרף את דעת רבינו יונה שהתיר לגמור אם התחיל לפני זמן האיסור, אפילו אם מקבל על זה שכר (**ביה"ל**).

ג. מותר לתפור גם בגד חדש לצורך שבת. במעשה אומנות, משמע מהגר"א שאסור, אך לרוב האחרונים מותר (**ביה"ל**).

❖ תספורת בערב שבת

◀ **כלבו:** אסור להסתפר מספר יהודי בערב שבת, ותספורת הדיוט מותרת. והעולם נהגו להקל, והלך אחר המנהג.

☜ **רמ"א:** מותר להסתפר כל היום. ימעט בלימודו כדי שיכין צרכי שבת (בשם המדרש).

◀ **גר"א (מובא בביה"ל):** אסור להתספר אפילו בחינם ממנחה גדולה ואילך.

א. מותר להסתפר אפילו בשכר כיוון שניכר לכל שעושה לצורך שבת, בשונה מתיקון בגדים שנאסר בשכר (**משנ"ב**).

ב. **האר"י ז"ל** היה מחמיר שלא לגלח אחר זמן מנחה ולא התפלל עדיין (אפילו שזו מצווה לפני שבת). והעולם נהגו להקל בזה אפילו אחרי מנחה קטנה, ואין חשש שמא לא ישכחו להתפלל כיוון שיש שמש שקורא לבוא להתפלל (**משנ"ב**).

ג. לא יבטל לימוד שיש לו קצבה עבור ההכנות לשבת, וכן לא יבטלו לימוד של רבים (**סדר היום**).

ד. אם יש לאדם משרת שמכין צרכי השבת, אין הוא צריך למעט לימודו. אך גם אז יראה לעשות משהו לכבוד שבת (**שבנה"ג ועוד**).

---

[2] כך גם כותב **המרדכי** בשם **הר"מ** (**בית יוסף**).

סימן רנב | להתחיל מלאכה ביום שישי שתגמר בשבת

סעיף א | עשיית מלאכה ביום שישי שתגמר בשבת

נחלקו בית שמאי ובית הלל במשנה (יז.) האם מותר להתחיל מלאכה ביום שישי על מנת שתגמר מאליה בשבת. לדעת ב"ש אסור ולדעת ב"ה מותר.
דוגמאות למלאכות שנחלקו בהם: שריית דיו במים, נתינת אונין של פשתן לתנור כדי שיתלבנו, נתינת צמר ליורה (בתנאי שהיורה סגורה שלא יבוא לחתות בה[1]), פריסת מצודות, מכירת חפצים לגוי שהוא ייקח בשבת עצמה, או לתת לגוי עורות שיעבד אותם או שיתפור בגד.

☜ **טור ושו"ע:** הלכה כבית הלל שמותר להתחיל מלאכות שיגמרו בשבת (והביאו את הדוגמאות מהמשנה).

רמ"א (בשם המרדכי): יש מתירים למכור לגוי אם הגוי ייחד לו מקום בבית הישראל, ויש להחמיר.

↲ ואין להקל בזה, אלא אם כן יש הפסד וצורך גדול, וכן אם הגוי אלים, מותר אפילו בלי ייחוד מקום [אם השכיר לגוי בפרוטה את החדר לאותה שבת: **עולת שבת** התיר **ושאר אחרונים** החמירו] **(משנ"ב)**.

א. כלל המלאכות המוזכרות במשנה ובשו"ע הן מלאכות שאם יעשה אותן בשבת יהיה חייב מהתורה[2], ועם זאת, כיוון שהתחיל אותן מבעוד יום מותר **(משנ"ב)**.

ב. כשמוכר לגוי מערב שבת צריך שהגוי יצא מבית היהודי מבעוד יום משני טעמים: א. כדי שלא יהיה נראה שהיהודי ציווה את הגוי להוציא מרשות לרשות. ב. שלא יראה כאילו מכר לו בשבת. ולטעם השני אסור אפילו בעיר עם עירוב. וכן סתמו האחרונים **(משנ"ב)**. **החיי אדם** הקל בשעת צורך גדול בעיר שיש לה עירוב **(שער הציון)**.

ג. אם הגוי בא לקחת את חפצו בליל שבת ולא רואים, מותר לתת לו גם אם הוא לא אלים כיוון שזה חשד בדבר דרבנן שמקילים בו אם לא רואים[3] **(ביה"ל)**.

סעיף ב | נתינת מלאכה לגוי

המשנה (שם) מתירה לתת לגוי עורות ביום שישי והוא יעבד אותם בשבת בביתו.

◄ **הגהות מרדכי בשם תוספות:** מותר אף ללא קציצת דמים, כי עצם התשלום על המלאכה נחשב קציצה, והגוי עושה בשביל עצמו.

◄ **תוספות, רא"ש, ר"ן, רמב"ם:** מותר רק כשקצץ דמים.

---

[1] ואפילו אם אינה על האש אסור כשאינה סגורה שמא יבוא להגיס בה, והמגיס בקדירה אפילו שאינה על האש חייב משום מבשל **(שו"ע על פי הגמרא בדף יח ע"א)**.

[2] ובפריסת מצודה יהיה חייב אם יניח את המצודה ומיד החיה תכנס אליה **(משנ"ב בשם תוספות)**.

[3] משמע מכך שאם מוכר לגוי חפץ בערב שבת והגוי לא הספיק לצאת מביתו של היהודי, אם אין רואים מותר. עוד עיין בסימן שא, ס"ק קסה שהביא **המשנ"ב** בשם התוספות והרא"ש שבמקום שמדובר באיסור דרבנן אין גזירה משום מראית עין, ומותר בצנעא.

☜ **שו"ע:** מותר לתת בגדים לגוי ביום שישי שיכבסם, אם קצץ או שעושה בטובת הנאה [כלומר שהגוי עובד בחינם ומסתמא בשביל לקבל טובה (**משנ"ב**)]. ומותר רק אם לא עושה בבית היהודי[4] ולא יאמר לו לעבוד בשבת[5].

רמ"א: אם לא קצץ (והגוי מצפה לשכרו (**משנ"ב**)) אסור בשישי (אבל ברביעי וחמישי מותר (**משנ"ב**)).

↲ וכן סתמו האחרונים להקל לפני יום שישי (**ביה"ל**).

א. כל היתר הקציצה הוא רק בקבלנות, כלומר סך שסיכמו עליו מראש, אבל שכירות יום אינה נחשבת לקציצה (**משנ"ב**).

ב. מותר לתת גם שאר מלאכות (**משנ"ב**). ואין חילוק אם עושה כל הכלי או שגומר אותו, וכן אין חילוק אם מכין את הכלי על ידי כליו של הגוי או בכלי של היהודי (**ביה"ל**).

ג. הפוסקים כתבו שאם יכול לגמור את המלאכה לפני שבת, מותר אפילו לא קצץ לכו"ע. ולרמ"א מותר ברביעי וחמישי אפילו אם לא יכול לגמור לפני שבת, כיוון שלא אמר לו לעשות בשבת (**משנ"ב**).

ד. צריך לתת לגוי את המלאכה מספיק זמן לפני שבת כדי שיספיק לצאת מבית היהודי (**רמב"ם**).

ה. כל סכום שהאדם מתנה ליתן לכובס או שהתנה להתפשר עימו נחשב כקציצה, כיוון שהגוי התרצה ועושה בעצם בשביל עצמו (**משנ"ב וביה"ל**).

ו. בימינו שרגילים לשלם לכובסים סכום ידוע מראש, גם 'סתם' נחשב כאילו קצץ (**מג"א**). (ויש להסתפק האם כוונתו שלא צריך לקבוע מראש כלל, או שמא צריך לקבוע מראש שייתן לו (**ביה"ל**)).

ז. אסור שהגוי יעשה את המלאכה בבית היהודי, אפילו בדבר שהמנהג בו הוא לעבוד בקבלנות (וברור שאינו שכיר יום), משום שיש חשד שהיהודי ציווה אותו לעבוד בשבת (**חיי אדם**).

❖ איסור אמירה לגוי

סמ"ג, תרומה, מהרי"א בשם רשב"א וכלבו: אסור לומר לגוי לעשות מלאכה בשבת גם אם קצץ דמים. כיוון שמטרת הקציצה היא שהגוי יעשה בשביל עצמו[6] (**ב"י**).

☜ כך פוסק **שו"ע.**

א. אסור לומר לגוי בערב שבת שהוא צריך את הבגדים מיד במוצאי שבת כיוון שזה נחשב שאמר לגוי לעבוד בשבת (**משנ"ב**).

ב. אסור לומר לגוי לעשות מלאכתו בשבת אפילו כמה ימים לפני שבת (**ביה"ל**).

---

[4] עיין בסימן רמד, ה לביאור דין זה, ודעת הרמ"א שם להחמיר בחינם (אא"כ הגוי בא ואומר שהוא יעשה בחינם).

[5] עיין בזה לקמן להרחבת הדין.

[6] למרות שכאשר קצצו לגוי נחשב הדבר שהוא עושה בשביל עצמו, נראה לע"ד על פי דברי המשנ"ב בס"ק טז שהאיסור כאן הוא משום שנראה כשליחו (וייתכן שיש כאן אף אמירה אסורה מצד עצמה) ואם כן כשעובד בשבת, אפילו שהגוי עושה על דעת עצמו אסור. אם כך מובן שכשלא קצץ לגוי (והוא כשכיר יום), מותר בתחילת שבוע כיוון שהגוי לא עושה על דעת היהודי, ורק ביום שישי אסור כיוון שזה נחשב שעושה על דעת היהודי והוא כשלוחו.

❖ למחות בגוי כעושה בשביל טובת הנאה

◄ **רוקח:** גוי שעושה מלאכה בשבת לצורך היהודי צריך למחות בו, אלא אם כן קצץ.

↲ **בית יוסף (מדייק מדבריו):** רק אם עושה בשכר בלי קציצת דמים צריך למחות.

◄ **בית יוסף:** אף כשעושה בשכר ללא קציצה, לא צריך למחות בו.

☜ **שו"ע:** אם רואה שהגוי עושה בשביל טובת הנאה, צריך למחות בו. **רמ"א:** אפילו אם נתן לו כמה ימים לפני שבת.

↲ משום שכשהגוי עושה בטובת הנאה ובא היהודי לבית הגוי ומצאו שעובד בשבילו, נראה כשלוחו, אבל אם עושה בשביל שכר לא נראה כשלוחו כלל **(משנ"ב)**.

א. אם התנה עם הגוי לתת לו שכרו נחשב כאילו קצץ, ולא צריך למחות בו **(משנ"ב)**. יש מקילים יותר שאפילו אם לא התנה עם הגוי אלא רק עושה בשכר מותר **(ביה"ל)**.

ב. גוי השכיר לשבוע ימים ורוצה להמשיך במלאכתו בביתו, צריך ללכת למחות בו אפילו שלא עושה אותה בפניו, כיוון ששכיר יום עושה בשביל היהודי[7] **(משנ"ב)**.

ג. אם רואה שגוי מכין לו נעליים בשבת, אפילו שלא קצץ דמים אינו צריך למחות בו, כיוון שהמלאכה לא נקראת על שם היהודי, שהרי הגוי יכול למכור אותם לאחר **(מג"א)**.

ד. כאשר הגוי הציע מעצמו לעשות מלאכה בחינם (תמורת טובת הנאה):

◄ **לרמ"א** נחשב הדבר כאילו קצץ ולא צריך למחות בגוי.

◄ **לשו"ע** נראה שאין חילוק בזה וצריך למחות בו.

↲ וכן החמיר **רעק"א (ביה"ל)**.

❖ גוי העושה בחינם

◄ **שבלי הלקט:** גוי העובד בחינם אסור לתת לו מלאכה, אלא אם כן יודע שיגמור אותה לפני שבת.

◄ **הגהות מרדכי ובית יוסף:** מותר, כיוון שאף בזה עושה בשביל עצמו.

☜ **שו"ע (בסימן רמז):** אם הגוי עושה בחינם מותר כיוון שעושה בשביל טובת הנאה.

◄ **דרכי משה:** אסור לתת לגוי בחינם לגמרי (וההגהות מרדכי התיר דווקא בסתמא, שישלם לו אחר כך). אבל אם הגוי מציע מעצמו מותר.

☜ **רמ"א (שם):** אסור בחינם, אלא אם כן הגוי הציע מעצמו[8].

---

[7] יש להקשות מדברי הרמ"א שהתיר מתחילת שבוע למרות שלא יגמור עבודתו עד שבת, אפילו כשלא קצץ (ועושה בשביל היהודי), מדוע אסרו שכיר יום מתחילת שבוע? נראה לומר שכאן מדובר על גוי שכיר יום כל השבוע אצל היהודי וברור שהגוי עושה בשביל היהודי. אבל הרמ"א מדבר שנתן לגוי מלאכה מסוימת בתחילת שבוע, שכיוון שהיהודי לא אמר לגוי לעבוד בשבת, אין זה נחשב שהגוי עושה על דעת היהודי ומותר. אמנם לשו"ע אין כל קושי כי לדעתו צריך למחות בגוי אפילו באמצע שבוע אם לא קצת (עיין **ביה"ל** ד"ה אסור).

[8] ועיין שם אם זה מעיקר הדין או כחומרא.

א. הרמ"א אסר דווקא בערב שבת כיוון שהוא פוסק בסימן רמז, א, כדעת הרא"ש הסובר שברביעי וחמישי מותר אפילו אם לא קצץ, ושלא כדעת השו"ע שם. אמנם שם הרמ"א הקל רק בשעת צורך וכאן הוא הקל לכתחילה[9], וכך סתמו האחרונים לדינא **(ביה"ל)**.

סעיף ג | מלאכה מפורסמת

חכמים אסרו לתת לגוי לעשות מלאכה של יהודי, אפילו אם הגוי עובד בשביל עצמו אם ניכר שהוא עושה את מלאכת היהודי, כיוון שיחשדו בו שהוא שכיר יום שלו.

רשב"א ורבינו ירוחם: מותר שהגוי יעשה מלאכת היהודי בבית הגוי, אפילו אם ידוע שהיא מלאכת היהודי, אבל אם היא במקום מפורסם יש להחמיר (וצריך למחות בו **(משנ"ב)**).

☜ וכך פוסק **שו"ע.**

א. בסימן רמד, ד השו"ע אוסר מלאכת פרהסיא כמו מלאכת מחובר מדינא ולא רק כחומרא. וכך כותבים האחרונים **(ביה"ל שם)**.

ב. גוי המכבס חלוק היהודי על הנהר:

◄ **מג"א:** אסור.

◄ **תוספת שבת:** מותר שהרי לא ידוע של מי החלוק.

◄ **חיי אדם:** מותר כיוון שכולם יודעים שאינו שכיר יום ועובד רק בקבלנות (אמנם אם עובד בבית היהודי ממש אסור אפילו אם כולם נותנים בקבלנות).

ג. כל עוד לא יודע שהגוי יעשה בשבת, מותר לתת לו. אבל אם יודע שיעשה במקום מפורסם אסור **(ביה"ל)**.

סעיף ד | איסור הנאה בשבת ממלאכת הגוי

הגמרא בפסחים (נה:) אומרת שאסור להביא כלים בחול המועד אם הגוי גמר לעשותם בחול המועד. אבל לצורך המועד התירו (מו"ק יג:).

◄ **ר"ן, רבו של שבלי הלקט, מהר"ם:** מותר להשתמש בשבת בכלי שגוי גמר בשבת כאשר עשה אותו בהיתר. (הגמרא אסרה בחול המועד רק משום הטרחה בהבאתם, ולכן לצורך המועד מותר, והוא הדין שיהיה מותר לצורך השבת[10]).

☜ כך פוסק **שו"ע.**

◄ **הגהות אשר"י, מהרי"ל, רב צמח גאון, הגהות מימוניות:** אסור להשתמש בו אם גמרו הגוי בשבת. (הגמרא אסרה בחול המועד משום ההנאה ממעשה חול המועד וכ"ש בשבת ויו"ט. ורק בחוה"מ התירו לצורך המועד כיוון שמותר לקנות ולמכור בשוק, ובשבת דבר זה אינו שייך). וצריך לחכות במוצאי שבת בכדי שיעשו **(אור זרוע)**.

☜ כך פוסק **רמ"א** לנהוג לכתחילה (ועיין לקמן שגם הרמ"א מתיר במקרים מסוימים).

---

[9] משום שבשליח שהולך בכל יום בשליחותו נראה כמי שהולך בשבילו, מה שאין כן בשאר מלאכות, הגוי אינו חייב לעבוד דווקא בשבת **(מג"א)**.

[10] ואין חשש של מראית עין כיוון שיאמרו שאתמול גמר אותם או שיאמרו שהיהודי קצץ לגוי דמים.

א. הסבר הסברות: מה שנאסר להנות מנר שגוי הדליק לצורך ישראל (בסימן רעו, א) שונה מהדין אצלנו, כיוון ששם הגוי עושה עבור היהודי, ואילו כאן הגוי עושה עבור עצמו ולכן התיר השו"ע. ואילו הרמ"א אסר כיוון שבסופו של דבר המלאכה נעשתה בשביל היהודי[11] **(משנ"ב)**. ובאמת אם הגוי אמר ליהודי שהוא עושה עבורו, שו"ע אוסר **(פרי מגדים)**.

ב. הרמ"א מחמיר רק אם הגוי עשה מלאכות שאסורות מהתורה **(ביה"ל)**.

ג. לדעת הרמ"א אין הבדל בין אותו יהודי שעשו עבורו את המאלכה, ליהודים אחרים. **ובאליה רבה** הקל לאחרים אם קצץ **(משנ"ב)**.

❖ להביא כלים מבית הגוי

כנזכר לעיל, הגמרא אוסרת להביא כלים מבית האומן בחול המועד. הראשונים מביאים כמה טעמים לטעם האיסור: 1. מראית עין. 2. טירחא. 3. עובדין דחול.

◄ **ר"ן:** מותר להביא כלים מבית הגוי בשבת עצמה כי האיסור במועד הוא משום טרחה ולא אסרו טרחה לכבוד שבת[12].

◄ **מרדכי, הגהות מימוניות, אור זרוע, הגהות אשר"י:** אסור להביא כלים מבית הגוי בשבת משום מראית עין או טרחא.

☜ וכך פוסק **רמ"א**[13].

א. אסור להביא כלים גם אם יודע שגמר אותם לפני שבת **(אחרונים)**. ואפילו לצורך השבת **(ב"י ומג"א)**.

ב. אסור להביא כלים מבית אומן, בין אם האומן יהודי ובין האומן גוי **(משנ"ב)**.

ג. גם אם ילבש את הבגד עליו אסור **(לבוש)**, וגם אם הגוי יביאם אסור **(מג"א)**.

ד. יש להסתפק אם מותר לקחת כלים מאומן **יהודי** לצורך שבת, כיוון שאין לחשוש מפני מראית עין באומן יהודי, וכן מצד טרחה אין איסור לצורך שבת. אלא שמצד עובדין דחול יש צד לאסור, וצ"ע **(ביה"ל)**.

❖ היתרים לדעת הרמ"א

הראשונים מביאים מקרים בהם אפשר להקל להשתמש בכלים שהגוי גמר בשבת (גם למחמירים):

ו. גוי שעשה נעליים בחנותו

◄ **רי"ט:** גוי שעשה נעליים בשבת כדי למוכרם, אסורים משום מוקצה.

◄ **רבינו אליהו:** אינם מוקצה כיוון שגמרו בידי אדם.

---

[11] ולכאורה אף כאן הגוי עושה בשביל עצמו שהרי קצצו לו דמים! ולע"ד יש לחלק בין כשהגוי עושה את עצם הפעולה בשביל היהודי אלא שהגוי מקבל כסף על זה וממילא אינו נחשב שליח היהודי כיוון שיש לגוי אינטרס ועסוק בשלו, לבין כשהגוי כלל לא עושה את הפעולה בשביל היהודי שמותר להנות דרך אגב מזה.

[12] כך מבארו **הבית יוסף**. וצריך בירור, שכן **הביה"ל** מביא שהר"ן סובר שטעם האיסור משום מראית עין!

[13] יש לעיין אם השו"ע מסכים לדברי הרמ"א.

בית יוסף: ואינם אסורים מצד מעשה הגוי כיוון שהגוי לא עשה בשביל היהודי אלא טרח בשביל עצמו.

☜ כך פוסק **רמ"א.** והוסיף שלא יקצוץ איתו על תשלום.

א. לרמ"א מותר ללכת לחנות ואין בזה איסור של מביא כלים מבית האומן כיוון שכולם יודעים שלא עשה אותם בשביל היהודי. אך לשאר האחרונים הדבר נשאר באיסורו. אלא שאם הביא לבית היהודי מותר להשתמש בהם. (ואם הוא חנווני אפשר להקל יותר, ולעולת שבת ופרמ"ג אסור גם בזה משום עובדין דחול) **(משנ"ב).**

2. צריך את הכלים לשבת

☜ **רמ"א:** אם הכלים לצורך השבת, מותר להביאם מבית הגוי.

↲ **ביה"ל:** הרמ"א סמך בשעת הצורך על הר"ן, שהתיר להנות אם קצץ[14].

א. 'שעת צורך' זה רק אם אין לו בגד לשבת **(ביה"ל).**

3. אם אפשר לתלות שלא עשה אותם בשבת

הגהות אלפסי: אם אפשר לתלות שהגוי עשה את הכלי בערב שבת, מותר לקבל אותו בשבת.

☜ וכך פוסק **רמ"א.**

א. אם הכלי היה גמור בערב שבת, והגוי החליק אותו בשבת עצמה, מותר להשתמש בו שהרי הכלי היה ראוי לשימוש לפני שבת **(מג"א).**

סעיף ה | שביתת כליו

נחלקו בית שמאי ובית הלל (דף יז:) האם אדם מצווה שכליו לא יעבדו בשבת. להלכה קיי"ל כבית הלל שאין שביתת כלים בשבת. לכן מותר לאדם לעשות פעולות שמתחילות בערב שבת וימשכו בשבת עצמה כמו שריית דיו וסממנים או להניח קילור (עבה) על עין שירפא בשבת את העין, או לתת מוגמר תחת כלים שייתן בהם ריח טוב בשבת, וכן לתת להשרות שעורים בכלי או להניח גחלים בוערות בכלי.

☜ כך פוסקים **טור ושו"ע.**

---

[14] ולמרות שבסימן רעו סתם **הרמ"א** שאסור להנות ממלאכת הגוי, כתב **המג"א** ששם הגוי עושה בשביל היהודי ואצלנו יש סברא להקל כיוון שהגוי עובד בשביל הכסף שקצצו לו. אלא שבסימן שכה הרמ"א אסר ליהודי להנות מכבש שהגוי עשה בשביל עצמו, למרות שמדובר שם שקצץ. ומיישב **הביה"ל ע"פ הפרמ"ג** שכיוון שניכר שם לכל שעושה בשביל היהודי יש לאסור גם אם קצץ.

❖ טעינת קורה על זיתים וענבים

הקדמה:

א. שלושה שלבים יש בסחיטת ענבים וזיתים: ריסוק, דיכה ושחיקה. אם הזיתים עברו רק ריסוק, עדיין שייך בהם איסור תורה אם יסחטו אותם, אבל אם עברו דיכה, נחלקו התנאים בדינם, אבל אם עברו שחיקה אין בהם איסור תורה (כך נראה מפשט הגמרא).

ב. ההשלכה של זה הוא לגבי המשקים היוצאים מהזיתים והענבים בשבת ולגבי סיום הסחיטה בשבת. אם עדיין יש איסור תורה בסחיטת הזיתים אסור לשתות את המשקים היוצאים בשבת, ואסור לגמור את הסחיטה בידים. ואם אין איסור תורה מותר לשתות את המשקים שזבו ומותר לגמור את הסחיטה בשבת.

ג. אם נתנו קורה על זיתים וענבים מערב שבת, נחלקו הראשונים האם הזיתים נחשבים שעברו ריסוק ואסור לשתות את המשקים שזבו (אלא אם כן עברו גם ריסוק לפני טעינת הקורה) או שנחשבים שעברו דיכה ומותר לשתותם בשבת.

ד. השו"ע מקל לשתות את המשקים כבר אם נתנו את הקורה מבעו"י, וגר"א ועוד מחמירים עד שיעברו דיכה. וכן לגבי בוסר ומלילות, לשו"ע מותר אפילו אם רק התרסקו ולאחרונים רק אם נידוכו ממש.

במשנה מובא שלכו"ע מותר לטעון קורות בית הבד ביום שישי כדי שימעכו את הזיתים בשבת. הגמרא שואלת מי התנא שהתיר לגמור דברים באופן שנעשים ממילא? רבי יוסי בר חנינא מבאר שהמשנה היא כדעת רבי ישמעאל שהתיר לגמור[15] ריסוק של מלילות ובוסר[16] שריסק אותם מע"ש (ורבי עקיבא אסר).
רבי אלעזר מבאר שהמשנה היא רבי אלעזר שהתיר דבש שיצא מחלות שריסק אותם מע"ש. והטעם שלא ביאר כדעת ריב"ח כיוון שרבי יוחנן ביאר שמחלוקת ר"י ור"ע היא על שום ובוסר שנידוכו בע"ש. והמשנה שלנו עוסקת בזיתים שעברו רק ריסוק, שזה אסור לכו"ע.

ונחלקו הראשונים האם נתינת קורה על זיתים הופכת אותם למרוסקים או לנידוכים:

---

[15] הראשונים חולקים מה התיר רבי ישמעאל בריסוק זיתים בשבת:

◀ **רש"י**: שיצאו המשקים מהזיתים מאליהם.

◀ **תוספות א'**: שיכול לשתות את המשקים ולא דומה למשקים שזבו מפירות, (כיוון שגם אם יסחוט לא יהיה בזה איסור תורה).

◀ **תוספות ב', רי"ף (ע"פ הר"ן) רמב"ם (ע"פ המ"מ)**: שיכול לגמור לדוך את הזיתים בידיים בשבת עצמה כיוון שהם עברו דיכה מע"ש. ומה שב"ה התירו רק לתת קורה על הזיתים, כיוון שבמשנה מדובר שעברו רק ריסוק. ממחלוקת זו נובעת המחלוקת מה טעינת הקורה עושה לזיתים (דיכה או רק ריסוק).

[16] בגמרא כתוב גם שום. **הטור והשו"ע** השמיטו. **המג"א** כתב שזה בדווקא **והגר"א וביה"ל** סוברים שה"ה לשום.

◀ **תרומה, סמ"ג, סמ"ק, רבינו ירוחם וטור:** טעינת הקורה הופכת אותם רק למרוסקים, ולכן אם טען עליהם קורה בלבד אסור לגמור סחיטתם בשבת או לשתות את המשקים היוצאים מהם, שמא יבוא לסחיטה דאורייתא[17]. ומותר להשתמש במשקים רק אם ריסק אותם לפני הטעינה.

☜ כך פוסקים **אליה רבה, גר"א ומשנ"ב.** ובבוסר ומלילות צריך שיהיו נידוכים קודם השבת (ולא רק מרוסקים).

◀ **תוספות, רי"ף ורמב"ם:** טעינת הקורה עושה את הזיתים נידוכים (ובזה עוסקת המשנה). ומותר להשתמש במשקים גם אם לא ריסק אותם בידיו לפני הטעינה.

☜ **שו"ע:** מותר לטעון קורת בית הבד (גם בלי ריסוק לפני כן) והמשקים היוצאים מותרים. ובבוסר ומלילות מספיק אם ריסק אותם.

א. צריך שיטען את הקורה הרבה לפני שבת כדי שלא יהיה בהם איסור תורה ורק אז המשקים היוצאים מותרים. ומכל מקום אפשר לטעון סמוך לשבת, אלא שלא ישתמש במשקים בשבת **(מג"א).**

❖ כלי המשמיע קול

הגמרא אומרת (יח.) שאין נותנים לריחיים של מים חיטים אלא אם יטחנו מע"ש. לרבה: משום השמעת קול. לרב יוסף משום שביתת כלים.

◀ **רבינו תם, רי"ף ורמב"ם:** הלכה כרב יוסף ואין איסור בכלי המשמיע קול. (אך לא לעניין שביתת כלים).

☜ כך פוסק **שו"ע.**

◀ **תוספות, רא"ש, סמ"ק, סמ"ק, תרומה והגה"מ:** הלכה כרבה ויש איסור בכלי המשמיע קול.

☜ **רמ"א:** אסור במקום שאוושא מילתא[18*] ואפשר להקל במקום הפסד (לתת חיטים מערב שבת).

א. אם הריחיים של גוי מותר לתת בהם חיטים מערב שבת גם אם אוושא מילתא, וכן אפשר להשכיר לגוי את הריחיים **(משנ"ב).**

ב. אין להתיר לתת בשבת עצמה חיטים לידי גוי, אפילו במקום הפסד **(משנ"ב).**

ג. במקום שנהגו להקל אין למחות בידם **(דרכי משה, ביה"ל).**

ד. נותן חיטים לריחיים של מים:

◀ **מג"א:** אינו חייב חטאת[19].

---

[17] ואסור לטעון עליהם קורה גם אם לא רוצה לשתות את המשקים בשבת (שמא יסחט אותם). כך כתב **ב"י לשיטת רי"ו.** ובזה נראה **שהמשנ"ב** לא הסכים להלכה, שהרי התיר לטעון עליהם קורה גם אם לא ריסקן כדברי המג"א (אלא שלא ישתמש במשקים).

[18*] נראה לפי זה שמכונות הכביסה שלנו שלא עושות כמעט רעש אין בהם איסור גם לרמ"א. ואם עושות רעש אפשר להקל רק במקום צורך. ולשו"ע אפשר להקל בכל מקרה. (עיין פניני הלכה ב, ט).

[19] ולכן אפשר לומר לגוי לשים חיטים עבור קמח למצוות דהוי שבות דשבות במקום מצווה.

◀ **אבן העוזר, דגמ"ר, אליה רבה ועוד**: חייב חטאת.

↲ ואם פותח את זרם המים לכו"ע חייב חטאת **(ביה"ל)**.

ה. ריחיים של רוח:

◀ **תפארת ישראל:** אין בזה חיוב חטאת לכו"ע.

◀ **ביה"ל:** יש בזה חיוב כריחיים של מים.

סעיף ו | יציאה עם דברים בכיסים בע"ש

המשנה אוסרת (יא.) לחייט לצאת עם מחטו או סופר עם קולמוס בע"ש סמוך לחשיכה שמא ישכחו ויצאו איתם מרשות לרשות. ובגמרא מבואר (יב.) שבתפילין מותר לצאת כיוון שאסור להסיח דעתו מהם כל הזמן.

רבא סובר שהאיסור במשנה הוא דווקא בחייט שדרכו להניח את המחט בכיסו או בשאר אומנים (וכדעת **רבי יהודה** המחייב בכך חטאת. **רבי מאיר** פוטר גם אומן). אבל בשאר בני אדם הרי זו הוצאה שאין בה חיוב חטאת ולא גוזרים בהם כיוון שזו גזירה לגזירה.

◀ **רי"ו ורי"ף (לדעת רי"ו):** אסור לצאת במחט לכל אדם בין בידו ובין בבגדו, ואין הלכה כרבא[20].

◀ **רי"ף, רא"ש (לפי הב"י), מאירי וברטנורא:** דווקא לאומן אסור לצאת במחט שבבגדו (כדעת רבי יהודה), והלכה כרבא שלא גוזרים גזירה לגזירה[21].

☜ כך פוסק **הגר"א** (שלאומן אסור לצאת בבגדו ולכל אדם רק בידו).

◀ **רמב"ם (ואפשר שזו דעת הרי"ף, הרא"ש והטור):** הלכה כרבי מאיר שגם אומן פטור במחט שבבגדו (ולא גוזרים גזירה לגזירה). לכן בע"ש מותר לצאת אם זה בבגד, ורק בידו אסור (כיוון שאם יצא כך בשבת יש בזה חיוב חטאת).

☜ כך פוסק **שו"ע** (ותפילין מותרות כי לא מסיח דעת מהם).

א. אסור לצאת בחפץ שבכיסו בע"ש סמוך לחשיכה כיוון שזו דרך הוצאה וחייב **(משנ"ב)**.

ב. בימינו: י"א שאין רה"ר בימינו ולכן מותר לצאת גם בידו **(מג"א)** ויש אומרים שגם בימינו יש רה"ר וצריך להזהר שלא לצאת בה עם חפץ בידו **(שו"ע ואחרונים)**. ולדעת **הגר"א**: גם בכרמלית צריך להזהר סמוך מאוד לשקיעה.

ג. דין תפילין:

◀ **לב"י:** מותר לצאת עם תפילין בידו כי לא שוכח מהם, וכן בראשו כי אין בזה חיוב חטאת בשבת.

◀ **לאחרונים ומשנ"ב:** מותר לצאת בתפילין שבראשו כי לא שוכח מהם. אבל בידו אסור לצאת כי יש בזה חיוב בשבת.

---

[20] אלא שקשה על זה מכך שבעירובין הרי"ף כן פוסק את רבא שסבר שאין לגזור גזירה לגזירה.

[21] ומה שאמרה הגמרא שמותר לצאת עם תפילין כיוון שלא מסיח דעתו, למרות שכל איסור יציאה בהם הוא מדרבנן (שהרי הוא לבוש בהם) והיה צריך לומר מטעם שאין גוזרים גזירה לגזירה, צ"ל שטעם הגמרא מוסב על יציאה בתפילין שבידיו שיש בזה חיוב חטאת **(בית יוסף)**.

ד. זמן האיסור: חצי שעה קודם בין השמשות **(פרי מגדים)**.

סעיף ז | למשמש בבגדיו בע"ש

הגמרא אומרת (יב.) שיש חובה למשמש בבגדיו בע"ש שלא יהיה בהם שום דבר שאסור לצאת איתו בשבת.

☜ **טור ושו"ע:** מצווה למשמש בבגדיו.

א. השו"ע שינה מ'חובה' למצווה[22] כיוון שהוא מדבר על מקרה שלא יהיה איסור תורה אם יהיו לו חפצים בכיס (כגון שיושב בבית ולא מתכנן לצאת). **והגר"א והנהר שלום** מחלקים בין סמוך לשקיעה ממש שאז חייב, ולבין הזמן שלפני כן, שאז זו מצווה. (ואין חילוק בין יושב לביתו למתכוון לצאת) **(ביה"ל)**.

ב. הטעם לבדיקה הוא גם משום הוצאה וגם משום מוקצה **(משנ"ב)**.

ג. גם בשבת צריך למשמש בבגדיו אם רוצה לצאת חוץ למקום העירוב **(משנ"ב)**, אפילו בימינו שאין רה"ר, כיוון שבקלות אפשר לברר אם יש לו דברים בכיסו **(שער הציון)**.

---

[22] והרמב"ם כתב לשון חובה.

סימן רנג | נתינת קדירות על כירה ותנור מערב שבת

הקדמה לסימן

א. יש שני אופנים לשמור על חום התבשילים לכבוד שבת: **1.** השהייה על גחלים או אש. **2.** הטמנת הקדירה בגחלים או כרים וכסתות. סימנים רנג ורנד מתעסקים באופן הראשון. וסימנים רנז ורנט מתעסקים באופן השני.

ב. סימנים רנג ורנד אינם עוסקים באב מלאכת מבשל. או משום שעוסקים רק בתבשילים שעברו בישול גמור, או בתבשילים שנתנם מערב שבת, אך קיים חשש שמא אדם יבוא להבעיר אש, וכן איסור דרבנן מפני שהאדם שנראה כמבשל (דיני בישול מפורטים בסימן שיח).

השהיה:

ג. השהיה היא הנחת תבשיל מערב שבת על גבי כירה חמה על מנת לשמור על חום התבשיל. חששו חכמים שאדם יראה בשבת שהאש בכירה אינה גדולה מספיק והתבשיל מתקרר, ויבוא לחתות בגחלים ולהבעיר. אמנם יש כמה התרים שהגדירו חכמים שאם יעשה אותם האדם אין חשש חיתוי:

1. כירה המוסקת בקש וגבבה (כלומר: כאשר חומר הבעירה אינו מאפשר חיתוי). בתנור נחלקו הראשונים (שו"ע החמיר שצריך גריפה והמשנ"ב הקל).

2. תבשיל שעבר בישול בן דרוסאי, נחלקו התנאים (לדעת **חנניה** אין חשש חיתוי אם עבר בישול בן דרוסאי, וכך פסק רמ"א. לדעת **חכמים** יש חשש גם אז, וכך פסק שו"ע).

3. גריפה וקטימה בכירה (אם גרף וקטם את האש מהכירה שאז אין מה לחתות, או שיש היכר שלא יבוא לחתות) ובתנור אין הדבר מועיל (לשו"ע לעיל- גם לעניין שהייה מערב שבת. לרמ"א- רק לעניין חזרה בשבת עצמה).

4. מצטמק ורע לו (אם התבשיל הגיע לשיעור שהאדם עצב מהמשך הבישול אין חשש שיבוא לחתות בגחלים).

5. תבשיל חי בתנור (כשהקדירה אינה מבושלת כלל התירו חכמים להניחה על הכירה אפילו אם אינה גרופה כיוון שהאדם לא יבוא לחתות כי אין בזה תועלת) ובכירה נחלקו הראשונים. (ופסק שו"ע כמתירים).

6. סמיכה ליד הכירה (מותר להניח/ להשהות קדירה אם לא מניח על הכירה עצמה אלא לידה). ובתנור הדבר אסור (ואף פה תלוי במחלוקת שו"ע ורמ"א כנזכר).

ד. חכמים גזרו בנוסף שאם אדם הזיד או שגג והשהה תבשיל באופן האסור, שלא יהנה מהתבשיל בשבת מפני שאנשים היו מבשלים ואומרים שהם משהים.

החזרה:

ה. עוד אסרו חכמים לתת קדירה מבושלת בשבת עצמה על גבי אש או גחלים. החשש הוא שהאדם יבוא לחתות בגחלים כדי לחזק את חום האש, או משום שהאדם נראה כמבשל בשבת. גם החזרת התבשיל אסורה באופן עקרוני משום שהיא כנתינה מחודשת.

אמנם, אם סילק את הקדירה מהאש באופן זמני, מותר להחזירה. והגדירו חכמים כמה תנאים לזה:

1. שהאש גרופה וקטומה (מוסכם).
2. על גבי הכירה, ולא בתוך הכירה (מוסכם).
3. שלא הניח את התבשיל על הקרקע (שו"ע). ויש אומרים שצריך להיות עדיין בידו (רמ"א).
4. שהיה בדעת האדם להחזיר את התבשיל (רמ"א).

פרטי הדינים ודין דיעבד נתונים במחלוקות ראשונים ואחרונים.

סעיף א | שהייה, סמיכה והטמנה

המשנה אומרת (לו:) שכירה[23] שהסיקוה בקש או בגבבא נותנים עליה תבשיל. אבל בגפת ועצים לא ייתן עד שיגרוף או שייתן עליה אפר.

הגמרא מסתפקת האם האיסור במשנה כשלא גרף וקטם הוא להשהות ('להשהות תנן'), וכדעת חכמים שאסרו להשהות תבשיל המבושל כבן דרוסאי על כירה שאינה גרופה. או שרק להחזיר אסור, אבל להשהות תבשיל מותר ('להחזיר תנן'), וכדעת חנניה שהתיר זאת[24]. הגמרא דנה בצדדי הספק ולא פושטת את כוונת המשנה.
בהמשך הגמרא (לז.-לז:) האמוראים נחלקו האם הלכה כחנניה או כחכמים.

◄ **רב יצחק בר נחמני, רב בר בר חנה, שאילתות, רב יהודה ברצלוני, רי"ף, רמב"ם, רבינו יונה ורמב"ן:** הלכה כחכמים, ואסור להשהות על כירה שאינה גרופה או קטומה תבשיל בן דרוסאי או תבשיל מצטמק ויפה לו.

☜ כך פוסק **שו"ע** (שו"ע מביא דעה זו בסתם ודעת חנניה כיש אומרים[25]).

◄ **רב ששת, רבא, רב האי גאון, (ר"ח[26]), רש"י, רא"ש, תוספות, רשב"א, סמ"ג, סמ"ק, תרומה, הגהות מימוניות, אור זרוע:** הלכה כחנניה ומותר להשהות על כירה שאינה גרופה וקטומה תבשיל בן דרוסאי.

☜ כך פוסק **רמ"א.**

---

[23] לכירה יש מקום שפיתה לשתי קדירות, לכופח יש מקום שפיתה לקדירה אחת, ותנור עשוי כמין קונוס וחומו רב.

[24] **סברת חנניה: יראים ואור זרוע:** כיוון שהמאכל התבשל בן דרוסאי, האדם לא מקפיד עליו עוד ולא יבוא לחתות. **רא"ש בשם גאון:** כיוון שהתבשל כבר בן דרוסאי, התבשיל יגיע לידי בישול גמור גם בלי חיתוי ואין בו חשש חיתוי. **שו"ע הרב** הביא את שתי הטעמים.
ויש לעיין האם **תוספות** שהתיר להשהות פירות שנאכלים כמות שהם חיים יסכימו רק לשיטת האור זרוע בלבד.

[25] יש אחרונים שלמדו שהשו"ע באמת פסק כמו חנניה כיוון שבסימן רנד, ד, פסק שמותר לתת פירות חיים ליד אש, וזה מותר רק אליבא דחנניה, וכן כך כתב שם **הגר"א**. אמנם ע"ש **בשער הציון** שכתב שגם חכמים מודים שם שהדבר מותר, [ואין ראיה שפסק שם כדעת חנניה ולכאורה נחזור לכלל הפסיקה שסתם ויש אומרים הלכה כסתם והשו"ע פסק כדעת הרי"ף והרמב"ם. ועיין **בביה"ל** בסוף סעיף א כאן, (ד"ה ונהגו) שאכן כך כותב)].

[26] נחלקו בדעתו, **והרא"ש** כתב שהר"ח לא הכריע כמי הלכה.

↲ לכתחילה עדיף יותר להשהות על גחלים רק תבשיל שמבושל כל צרכו כדעת השו"ע. אבל אם יש לו צורך בדבר יכול להשהות כדעת הרמ"א **(ביה"ל)**.

◄ **רז"ה:** הלכה כחנניה רק בתבשיל שמצטמק ורע לו. ותבשיל שמצטמק ויפה לו, אם התבשל בן דרוסאי אסור, ואם התבשל כל צרכו, (יש בזה מחלוקת בגמרא ו-) נהגו להקל.

א. אסור גם להשאיר ביום שישי קדירה שיש בה תבשיל על גבי הכירה. לכן צריך לסלק מהכירה סמוך לשבת קדירה שיש בה תבשיל שאסור להשהותו **(משנ"ב)**.

ב. כל מה שכנגד חלל הכירה ועובי דפנותיה נחשב כהנחה על גבי הכירה, אפילו אם כיסה אותה בכיסוי המיוחד לה **(ביה"ל)**.

ג. אם רוצה להשהות לצורך שבת בבוקר, יש פוסקים שהתירו, וכמו שהתירו להשהות חתיכה חיה. אמנם **האליה רבה** אסר, שמא ימלך וירצה לאוכלה בערב שבת.

↲ בדיעבד יש לסמוך על זה, ולא יהיה רגיל בכך **(ביה"ל)**.

ד. מותר להשהות על כירה שהסיקוה בקש וגבבה **(גמרא ושו"ע)**. ויש להסתפק האם מותר גם כשהניח הרבה קש ויש בעירה גדולה או שמא אם יש הרבה אש דולקת אסור להשהות שמא יבוא לחתות **(ביה"ל)**.

ה. גפת שנאסרה היא פסולת של זיתים, ויש אומרים שהוא הדין לפסולת של שומשמין. ועצים שנאסרו כוללים גם פחמים וגללי בהמה גסה **(משנ"ב)**.

❖ מצטמק ורע לו

כאמור לעיל נחלקו הראשונים האם מותר להשהות תבשיל כמאכל בן דרוסאי על כירה שאינה גרופה, לרי"ף ועוד – אסור, ולרש"י ועוד - מותר.

הגמרא אומרת (לז:) שתבשיל שמצטמק ורע לו אין בו חשש חיתוי (אמנם לדעת רבי יהודה ורבי מאיר גם בזה יש חשש חיתוי, אבל לרוב האמוראים שם בגמרא אין חשש במצטמק ורע לו[27]).
עוד אומרת הגמרא (יח:) שתבשיל שהתבשל מותר להשהותו על כירה שאינה גרופה, ותבשיל שהתבשל ולא התבשל אסור.

לדעת הרי"ף כל תבשיל שלא הגיע לשיעור מצטמק ורע לו אסור להשהותו, אבל אחרי שהגיע לשיעור זה מותר. לדעת רש"י תבשיל שהתחיל להתבשל ועוד לא הגיע למאכל בן דרוסאי אסור להשהותו אבל אם עבר את שיעור מאכל בן דרוסאי מותר.

◄ **רי"ף:** תבשיל שמצטמק ורע לו מותר **להשהותו** על כירה שאינה גרופה וקטומה.

☜ כך פוסק **שו"ע.**

◄ **רש"י:** מותר להשהות על כירה שאינה גרופה וקטומה, אפילו תבשיל שעבר בישול בן דורסאי בלבד.

☜ כך פוסק **רמ"א.**

---

[27] **תוספות** (בדף לז. ד"ה אא"ב) כותב שרבי מאיר ורבי יהודה אסרו אפילו מצטמק ורע לו (שהרי הם אמרו שרק כירה גרופה וקטומה מותרת, משמע שבאינה גרופה אסור כלום (**חזו"א** לז, ד)).

א. לכו"ע אין **להחזיר** תבשיל אפילו מצטמק ורע לו **(משנ"ב)**.

ב. דבר שאינו יודע אם מצטמק ורע לו או טוב לו, יחמיר בו **(ביה"ל)**.

ג. מים חמים, מאכל מתאנים, תמרים או דיסא נחשבים למצטמק ורע לו. ביצים נחשבות למצטמק וטוב לו **(ביה"ל)**.

❖ השהיה של תבשיל חי או שיש בו חתיכה חיה

הגמרא אומרת (יח:) שמותר להשהות קדירה ובה מאכל חי, ואין חשש שמא יבוא לחתות (כיוון שלערב היא אינה ראויה, ולמחר אין צורך לחתות כיוון שגם כך המאכל יהיה מוכן (רש"י)). כמו כן אם הניח בתוך קדירה מבושלת, חתיכה של בשר חי, כולה נחשבת כקדירה חיה.

◄ **מרדכי, הגהות מרדכי בשם ראב"ן, הגהות אשר"י ותוספות (דף לח.):** מותר להשהות מאכל חי רק על גבי תנור, שהוא חם ואין צורך לחתות בו, אבל על כירה אסור.

◄ **סמ"ג, סמ"ק, תוספות (בדף לח: ע"פ הבית יוסף), רמב"ם, ר"ן וטור:** מותר על כל הדברים: כירה, כופח ותנור.

☜ וכך פוסק **שו"ע.**

↲ כאמור, הגמרא אומרת שגם תבשיל שהתחיל להתבשל והכניסו לתוכו חתיכה חיה, דינו של התבשיל כאילו כולו חי. הראשונים נחלקו באיזו חתיכה מדובר:

◄ **פשט הגמרא והראשונים:** חתיכה משמעותית שלא יכולה להתבשל עד הבוקר, שרק אז האדם מסיח דעתו ולא יבוא לחתות.

☜ כך פוסק **שו"ע (על פי ביאור האחרונים)**.

◄ **רמב"ם:** גם חתיכת ירק או בשר קטנים מתירים, כיוון שעשה סימן ולא יבוא לחתות.

א. מהו תבשיל חי:

◄ **לב"ח:** כל תבשיל שלא הגיע לבן דרוסאי[28].

◄ **לט"ז ומשנ"ב:** כל שלא עבר בישול כלל (אמנם, אם רק התחמם, עדיין נחשב חי).

ב. תבשיל שמיועד לבוקר השבת:

◄ **לכלבו, מרדכי, הגהות מרדכי, שבלי הלקט וטור (הבנה שניה בב"י):** מותר להשהות תבשיל שמיועד לשבת בבוקר, כדין תבשיל חי.

◄ **לשאר הראשונים:** אין חילוק בין תבשיל שמיועד לליל שבת לשבת בבוקר.

☜ **ביה"ל:** ניתן לסמוך על המקלים באופן אקראי בלבד.

ג. מיני ירקות שמתבשלים בקלות, לא מועיל לתיתם חיים על הכירה כי יש בהם חשש חיתוי **(משנ"ב)**.

---

[28] הראשונים נחלקו בביאור הגמרא (יח:) האומרת שתבשיל שלא עבר בישול גמור אסור להשהותו. לדעת **הרי"ף** הכוונה לתבשיל שעוד לא הגיע לבישול גמור, **ולרש"י** רק אם לא הגיע לבן דרוסאי. ו**הב"ח** שכתב שגם אם התחיל משהו נחשב כחי דיבר רק לשיטת הרי"ף.

ד. מותר להשהות קדירה חיה אפילו אם מדובר בתנור שחומו רב ויכול לבשל את הקדירה במשך הלילה, משום שאין דרכם של בני אדם להמתין בסעודתם כל כך הרבה, ומסיח דעתו מהקדירה **(ביה"ל).**

❖ הגדרת בן דרוסאי

נחלקו הראשונים כמה הוא בישול 'בן דרוסאי':

◄ **רמב"ם:** חצי בישול.

☜ כך פוסק **שו"ע** (בסימן רנד).

◄ **רש"י וטור:** שליש בישול.

☜ אפשר להקל כך בשעת צורך **(משנ"ב).**

❖ הגדרת גריפה וקטימה

הקדמה קצרה:

א. קטימה היא פיזור אפר או נעורת על גבי הגחלים, ואין צורך שהקטימה תבליע את הגחלים לגמרי, אלא גם פיזור מלמעלה מספיק. מטרתה היא לתת סימן שלא יבוא לידי חיתוי (ר"ן, ורמב"ם ע"פ הבית יוסף).

ב. לעניין גריפה נחלקו הראשונים עד כמה צריך להוציא את הגחלים מתוך הכירה, כדקלמן.

◄ **רמב"ם וטור:** גריפה היא עד שיוציא את כל הגחלים ממנה.

☜ כך פוסק **שו"ע.**

◄ **רז"ה ור"ן:** גריפה היא אפילו גרף רק את החלק שעליו עומדת הקדירה[29].

א. גחלים שהתחילו להכבות מותר להשהות עליהם, כיוון שאם ראה שהתחילו להכבות ולא ליבה אותם מחדש, גילה דעתו שאינו מקפיד בחום הגחלים ולא יבוא לחתות **(גמרא ורשב"א).**

ב. אפילו בגחלים של רותם (גחלים רותחות במיוחד) מותר אם קטם, כיוון שגילה דעתו שאינו מעוניין בגחלים **(משנ"ב ע"פ הגמרא).**

❖ סמיכה לכירה

הגמרא מסתפקת (לז.) האם מותר לסמוך קדירה בסמוך לכירה. למסקנה אין בזה חשש חיתוי. וכל שכן אם מדובר על שתי כירות הסמוכות זו לזו ואחת גרופה ואחת אינה גרופה, מותר לסמוך על זו שאינה גרופה, ואין חשש מחמת ההבל שעולה מהכירה שאינה גרופה.

☜ כך פוסקים **טור ושו"ע.**

---

[29] שתי נפקא מינות בכך: א. גרף לגמרי בתנור: לרמב"ם אסור, לרז"ה מותר. ב. גרף רק חלק מהכירה: לרמב"ם אסור לרז"ה מותר.

↲ **מג"א (על פי הרמב"ם):** מותר לסמוך רק באופן שמותר להחזיר, לכן לדעת חכמים אסור לסמוך בשבת, אבל לחנניה מותר.

◀ **רעק"א (בדעת המג"א):** כוונתו שלשו"ע (שפסק כחכמים) מותר **בערב שבת**, אך לא בשבת עצמה. לעומתו לדעת הרמ"א החזרה מותרת אף בשבת.

◀ **דגול מרבבה (בדעת המג"א), בית מאיר**[30]**:** כוונת המג"א שלשו"ע סמיכה **בשבת** מותרת, ונתינה מחדש אסורה. ולרמ"א אפילו נתינה מחדש מותרת.

☜ בשתי כירות צמודות[31] אפשר להקל להחזיר אפילו בשבת **(משנ"ב)** (ובזה גם המג"א יודה **(ביה"ל)**).

א. יש מקילים אפילו להניח לכתחילה ליד כירה שאינה גרופה (ולא רק להחזיר) (בית מאיר ודגמ"ר לדעת הרמ"א, והר"ן החמיר בזה **(שער הציון)**).

❖ דיני תנור

המשנה אומרת (לח:) שאסור לתת קדירה על גבי או בתוך תנור, גם אם הסיקוהו בקש או בגבבה. ובגמרא מבואר שגם לסמוך ליד התנור אסור. ואף גריפה וקטימה לא מועילים לתנור (וכך פסקו כל הראשונים).

נחלקו הראשונים (כמו בכירה) מה נאסר בתנור:

◀ **רי"ף ודעימיה ושו"ע:** אסור להשהות (וכל שכן שלהחזיר **(גמרא)**).

◀ **רש"י ודעימיה ורמ"א:** אסור להחזיר, אבל להשהות מותר.

↲ נחלקו הראשונים בדין קש וגבבה בתנור:

◀ **רבינו יהונתן, טור** ☜ **ושו"ע:** אפילו אם יגרפוהו לא יועיל.

◀ **רמב"ם, כלבו ור"ן:** תנור שהסיקוהו בקש וגבבה מספיק בגריפה וקטימה.

☜ **משנ"ב:** יש להקל בזה.

א. תנור בימינו:

◀ **רש"י, ר"ן בשם ר"ח, בעל ההשלמה:** המשנה שאסרה בתנור עוסקת רק בתנור של ימיהם, אבל תנור של ימינו דינו ככירה[32].

◀ **רש"ל:** אסור גם בתנורים של ימינו.

☜ טוב להחמיר בתנורים חמים **(משנ"ב[33])**.

---

[30] וכן כתבו **התוספות והרא"ה** שמותר להחזיר בסמיכה **(ביה"ל ושער הציון)**.

[31] שאחת גרופה וקטומה והשניה לא, והוא מחזיר על גבי הגרופה או הקטומה, כך שהוא מחזיר בסמיכה לכירה שאינה גרופה וקטומה.

[32] ויש לזה כמה טעמים וכולם באים לומר שחום התנור שלנו פחות חם משלהם. (או כי התנורים שלנו פתחם מהצד, או כי המשנה שאסרה דיברה על תנורי נחתומים שהם חמים במיוחד, או בגלל שהתנורים שלנו רחבים ואינם חמים כל כך).

[33] כיוון **שר"ח והגר"א** כתבו שטעם ההיתר בימינו הוא משום שהמשנה בשבת דיברה על תנורי נחתומין שהם חמים במיוחד. לפי זה אין להקל גם בימינו בתנורים חמים במיוחד **(משנ"ב)**.

ב. מצטמק ורע לו: רמב"ם, רא"ש, רי"ף, רבינו ירוחם ומשנ"ב[34]**:** מותר להשהות על תנור קדירה מבושלת כל צרכה, אם התבשיל שבתוכה מצטמק ורע לו.

ג. קדירה עם תבשיל חי: כל הראשונים ומשנ"ב: מותר להשהות קדירה עם תבשיל חי או שיש בה חתיכה חיה על תנור, כיוון שאין בזה חשש חיתוי.

ד. תנור שאין היד סולדת בו: הגהות מרדכי: אם התנור אינו חם בשיעור יד סולדת בו, מותר. (ואפשר שאפילו באינו גרוף וקטום מותר כי אינו חם **(מג"א)**).

☜ כך פוסק **רמ"א.**

❖ דיני כופח

המשנה אומרת (לח:) שכופח שהסיקוהו בגפת ועצים דינו כתנור, ואם הסיקוהו בקש וגבבה דינו ככירה.

◄ **רמב"ם ור"ן:** כופח המוסק בגפת ועצים דינו כתנור לכל דבריו, לכן גם אם גרף וקטם אסור. והמוסק בקש וגבבה דינו ככירה, שאף ללא גריפה וקטימה מותר (כדאיתא במשנה הראשונה בפרק).

☜ כך פוסק **שו"ע**[35]**.**

◄ **טור:** כופח המוסק בקש וגבבה אסור עד שיגרוף (לדעתו המשנה מדברת על כופח גרוף וקטום כמו שאומרת הגמרא, ולכן גם הרישא שמדברת על קש וגבבה מדברת על גרוף וקטום **(בית יוסף)**).

א. כופח שהסיקוהו בגפת ועצים אסור לסמוך לידו קדירה, כדין תנור **(משנ"ב).**

❖ שכח או עבר והשהה

הגמרא מסתפקת (לז:) בדין מי שעבר והשהה קדירה בשבת ובישלה. למסקנה פושטת הגמרא לאיסור, גזירה משום שאנשים היו משהים במזיד ואומרים שהם שוגגים.

עוד מסתפקת הגמרא (לח.) בדין עבר ושהה (וי"ג: עבר ושכח). הגמרא לא פושטת את הספק.

נחלקו הראשונים בפירוש האיבעיא בגמרא, (וממילא בפירוש השאלה הקודמת):

◄ **רא"ש, מרדכי וטור:** שתי השאלות עוסקות במציאות שאדם השהה בשוגג. אלא שבשאלה השניה הגמרא מסתפקת האם יש לקנוס גם את בני ביתו של המשהה או רק אותו.

↲ נחלקו הראשונים כיצד לפסוק הלכה לפי ביאור זה:

◄ **טור:** הלכה לחומרא ואסור גם לאחרים.

◄ **מרדכי:** הלכה לקולא ולאחרים מותר.

---

[34] ואפשר שאף **השו"ע** מתיר בזה, כיוון **שבבית יוסף** הביא דבר זה בשם כמה פוסקים, שכל שמותר להשהותו על כירה שאינה גרופה וקטומה מותר להשהות על תנור, ולא נראה שחזר בו מזה בשו"ע (כנלע"ד).

[35] כופח בימינו (בית יוסף): **רבינו ירוחם:** אין הבדל בימינו בין כופח לכירה ובכל מקרה דינם ככירה. **ר"ן ובית יוסף:** גם בימינו יש חומרא לכופח על גבי כירה.

◀ **רי"ף ורמב"ם:** השאלה הראשונה היא על מי ששגג והשהה תבשיל שלא התבשל כל צרכו, ובזה נפשט לאיסור. השאלה השניה היא מי ששגג והשהה על תבשיל שהתבשל כל צרכו ומצטמק ויפה לו, והלכה להקל בזה.

↲ נחלקו הראשונים עד מתי צריך להמתין במוצאי שבת אם שכח והשהה (בהזיד ושהה לכו"ע ימתין בכדי שיעשו):

◀ **הגהות אשר"י:** עד בכדי שיעשו (עיין בסימן רנד, ח).

◀ **רמב"ם (על פי פרמ"ג):** מיד במוצאי שבת.

☜ **שו"ע:** שגג והשהה תבשיל שאינו מבושל כל צרכו אסור להנות ממנו עד מוצאי שבת. ואם מבושל כל צרכו ומצטמק ויפה לו מותר. ואם הזיד והשהה אסור בשניהם. (**רמ"א:** עד בכדי שיעשו).

רמ"א (לדעה המקילה בשהיה): אם התבשיל עבר בן דרוסאי אין בו איסור יותר (וודאי שאם שהה בדיעבד שמותר).

א. גם אדם ששגג בדין נחשב לשגגה לעניין זה (**משנ"ב**).

ב. המשהה באיסור, נאסר גם למשהה ובני ביתו וגם לאחרים (**משנ"ב**).

ג. אפילו אם שכח בתנור מותר אם מצטמק ויפה לו, כיוון שלא נהנה כל כך (**משנ"ב**).

ד. בסימן רנד, ה פסק השו"ע להתיר לרדות פת למי שהשהה אותה בשגגה לפני שבת. ומבאר המשנ"ב שהתירו שם מפני צורך סעודות השבת, שאין לו מה לאכול חוץ מזה. לעומת תבשיל שאין חובה כל כך לאכול, לכן לא התירו. וסיים שאם אכן אין לו מה לאכול חוץ מהתבשיל שהשהה בשגגה, מותר לאוכלו בדיעבד.

❖ שכח או עבר והחזיר

◀ **הגהות אשר"י:** יש להסתפק אם החזיר בשוגג תבשיל בשבת, כיוון שהתבשיל מבושל כבר כל צרכו ואינו נהנה כל כך. ומכל מקום בגוי שהחזיר מותר.

◀ **הגהות מרדכי:** בכל מציאות שעבר על איסור דרבנן אסור להנות מהתבשיל, בין בשהה ובין בהחזיר.

↲ **בית יוסף:** ודאי שאם החזיר תבשיל מצטמק ורע לו אין לאוסרו (למרות שלכתחילה אסור להחזירו כמו שמדויק בגמרא בדף לח.).

☜ **רמ"א:** אם החזיר תבשיל בשוגג דינו כהשהה במזיד (שאסור עד בכדי שיעשו). אבל במצטמק ורע לו מותר. אם החזיר גוי דינו כשכח ושהה[36] (שאין מזיד הגוי חמור יותר משגגת היהודי (**משנ"ב**)).

↲ אם החזיר בשוגג, רק לאותו אדם אסור, ולאחרים מותר כיוון שלא נהנה כל כך והיה בשגגה (**מג"א, וסמך על ההגהות אשר"י**).

א. הטעם להחמיר בהחזרה יותר משהייה, משום שעשה מעשה בשבת (**משנ"ב**).

---

[36] שאם התבשל כל צרכו ומצטמק ויפה לו מותר (כי אינו נהנה בזה כל כך) ואם לא התבשל כל צרכו אסור (כי נהנה בזה) (**ביה"ל**).

ב. המחזיר באיסור, אסור לו אפילו בדיעבד רק אם הדבר אסור לכו"ע, אבל אם לחלק מהדעות הדבר מותר אין לאוסרו[37] **(ביה"ל)**.

ג. אם החזיר בשגגה[38] תבשיל מצטמק ויפה לו אסור לו, אבל לאחרים מותר **(מג"א)**.

סיכום משהה ומחזיר בדיעבד:

	אינו מבושל כל צרכו	מצטמק ויפה לו	מצטמק ורע לו
עבר ושהה*	אסור לו ולאחרים (עד כדי שיעשה) (שו"ע).	אסור לו (עד כדי שיעשה) (שו"ע). ומותר לאחרים (מג"א).	אסור לכתחילה ומותר בדיעבד (רמ"א)
שכח ושהה (וגוי שהחזיר במזיד (רמ"א)) *	אסור עד מוצאי שבת לו ולאחרים (לרמב"ם: מיד, ולהגהות אשר"י: עד כדי שיעשה) ובבן דרוסאי לרמ"א מותר לכתחילה.	מותר (שו"ע).	
שכח והחזיר*	אסור לו ולאחרים (עד כדי שיעשה) (רמ"א).	אסור לו, ומותר לאחרים (מג"א).	

* במקום שבו ההחזרה או השהייה אינם אסורים לכו"ע, אין לאסור בדיעבד **(ביה"ל)**.

❖ **הטמנה במקצת** (בכירה שאינה גרופה)

נחלקו הראשונים האם המשנה הדנה בדין שהייה (בתחילת פרק שלישי) מדברת גם על הטמנה או לא:

◄ **רש"י (ע"פ הר"ן), ראבי"ה ואור זרוע[39]:** המשנה מצריכה לגרוף כדי שהכירה לא תוסיף הבל. כלומר יש חשש הטמנה אם מניח על גבי גחלים ממש, לכן אם גורף מותר להניח על הכירה מערב שבת, כיוון שזו הטמנה בדבר שאינו מוסיף הבל. (ותמהו הראשונים, איך אפשר לומר שכירה קטומה נחשבת לדבר שאינו מוסיף הבל).

◄ **ר"ח, גאונים, רא"ש, רמב"ם, רמב"ן, רשב"א, הגהות מימוניות, ר"ן, תרומה, סמ"ק וטור:** המשנה מצריכה לגרוף משום חשש חיתוי, ואין כאן דין הטמנה, אלא מדובר כשהקדירה כלל לא נוגעת בגחלים.

↵ נחלקו הבית יוסף והדרכי משה מדוע הר"ח הצריך שיהיה הפסק בין הגחלים לקדירה[40]:

---

[37] לכאורה אם כך אין לאסור אף תבשיל שהחזירו על גבי כירה גרופה כיוון שלדעת הר"ן מותר להחזיר בשבת עצמה (על גבי כירה גרופה), כמובא ברמ"א בסעיף ב. והגם שחלקו על הר"ן, מכל מקום אין זה אסור לכו"ע. ואין דין הרמ"א כאן אלא כשהחזיר על כירה שאינה גרופה. וצ"ע.

[38] או שהה במזיד. (כנלע"ד, שהרי דינם שווה).

[39] **האור זרוע** כותב מפורש שלפי רש"י יהיה מותר להניח קדירה על גבי גחלים ממש (ולר"ח יהיה אסור).

[40] הר"ח כתב **שהטמנה על גבי גחלים אסורה** לכו"ע, וכך העתיקו הרא"ש, הרמב"ן ועוד ראשונים. ונראה לבאר (שמעתי מר' אריאל כהן נ"י) **שהבית יוסף והדרכי משה** נחלקו בהבנת כוונת הראשונים. השו"ע למד שהכוונה שאסור להניח על גבי גחלים גם בלי הטמנה נוספת (וכך מבארים גם **האור זרוע והרשב"א** (בדף מז ע"ב)). לעומתו הרמ"א למד שר"ח אסר רק הנחה על גבי גחלים והטמנה נוספת בבגדים וכדומה אבל רק הנחה על הגחלים אינה

◀ **בית יוסף** ☜ **ושו"ע:** ר"ח סובר שאם יש גחלים למטה נחשב הדבר להטמנה. לכן הר"ח סובר שצריך הפסק בין הקדירה לגחלים.

◀ **דרכי משה** ☜ **ורמ"א:** ר"ח סובר שגחלים מלמטה בלבד אינו נחשב להטמנה (ורק אם יטמין את הקדירה ויניח על הגחלים נחשב להטמנה[41]).

↲ נחלקו הראשונים בדעה המתירה האם מותר לקחת את הקדירה מעל הגחלים או לא:

◀ **אור זרוע:** מותר ליטול את הקדירה כי אינו מתכוון להזיז את הגחלים ממקומם.

◀ **הגהות מימוניות:** מותר לומר לגוי להסירה. (וכן ראבי"ה אסר ליהודי ליטלה משם).

☜ **רמ"א:** ראוי לנתק הקדירה מעל הגחלים כדי שיוכל ליטלה משם בשבת. ואם לא נתקה יאמר לגוי ליטלה. ואם אין גוי, יכול ליטלה בעצמו אלא שייקח בנחת ולא ינענע הגחלים (ואז גם אם ינענע קצת הוי דבר שאינו מתכוון).

א. אם יש גחלים סביב הקדירה אסור ליטלה משם כי ודאי יבעיר והוי פסיק רישה. ואפילו בגוי יש מי שמחמיר בזה. ונראה שלצורך שבת יש להקל בזה על ידי גוי **(משנ"ב)**.

סעיף ב | דיני החזרה

המשנה אומרת (לו:) שלדעת ב"ש אסור להחזיר תבשיל בשבת ולב"ה מותר. (ומבאר רש"י שהתירו בית הלל להחזיר הואיל והכירה גרופה). ובגמרא רב ששת מבאר שב"ה התירו להחזיר אפילו בשבת עצמה.

◀ **רבינו תם:** אסור לתת ולהחזיר בשבת שמא יבוא לחתות בגחלים.

◀ **רש"י, רשב"א, ר"ן (וכך נראה שסובר הרמב"ם):** נראה כמבשל בשבת.

☜ **משנ"ב** כותב טעם זה.

❖ תנאי ההחזרה

בגמרא הובאו מספר תנאים כדי שיהיה מותר להחזיר תבשיל על גבי האש:

1. כירה גרופה וקטומה

נחשבת להטמנה (וכך מבאר גם **הב"ח**). כלומר נחלקו השו"ע והרמ"א בהבנת דברי רבינו חננאל. לפי זה מיושבת קושיית **החזו"א** (לז, סק"ט) על הרמ"א שאין מי שהתיר בהנחה ממש, כיוון שהרמ"א למד כך את כל הראשונים דלא כבית יוסף.

[41] עיין בהערה הקודמת. וקצת קשה , אם כך מדוע ביאר רבינו חננאל שמדובר בקדירה שתלויה בכסא של ברזל ולא ביאר שמדובר בשהניח את הקדירה על הגחלים ממש, אלא שלא טמן אותם בבגדים? ואפשר לומר שלא רצה לבאר באופן כזה משום שיש חשש של הזזת הגחלים כמו שיבואר לקמן, ונקט מילתא דפשיטא.

התנאי הבסיסי של בית הלל שהתירו להחזיר קדירה על האש בשבת הוא שהכירה תהיה גרופה או קטומה (שאם לא כן יש חשש חיתוי או שנראה כמבשל).

כאשר הכירה אינה גרופה וקטומה, וכן בתנור גרוף וקטום (שדינו ככירה שאינה גרופה) כותבים הראשונים (ר"ן, וכן משמע ברמב"ם) שאסור להחזיר אפילו תבשיל שמצטמק ורע לו.

☜ **שו"ע:** מותר להחזיר רק על כירה גרופה וקטומה, ותנור וכופח שהוסק בגפת ועצים אסור אפילו גרוף וקטום.

↲ אבל אם הכירה אינה גרופה אסור אפילו תבשיל שמצטמק ורע לו. וכן בתנור, אפילו גרוף וקטום **(משנ"ב[42])**.

א. כירה שהסיקוה בקש וגבבה דינה כגרופה וקטומה **(ביה"ל)**.

2. מבושל כל צרכו (רותח)

רבינו יונה, רבינו ירוחם וטור: רק אם התבשיל רותח מותר להחזירו, שאם הצטנן מבישולו יש איסור בישול בחזרתו.

☜ **שו"ע:** מותר להחזיר רק תבשיל רותח (ולדעת הרמ"א בסימן שיח, טו, מותר כל עוד התבשיל חם מעט מבישולו הקודם **(משנ"ב)**).

רמ"א: כשמותר להחזיר, מותר אפילו לכירה אחרת (אפילו אם הבלה מרובה מהבל הראשונה **(משנ"ב)**).

◄ **לדעת רבינו יונה, רמב"ן ורשב"א:** אין איסור בבישול תבשיל שעבר בישול בן דרוסאי.

◄ **לדעת רמב"ם, תוספות, ריב"א ועוד:** יש איסור בבישול מאכל למרות שעבר בישול בן דרוסאי.

☜ וכך פוסק **שו"ע** בסימן שיח, ד.

↲ לפי זה אין היתר בחזרת תבשיל אלא אם כן הוא מבושל כל צרכו.

א. כאשר מתקיימים תנאי ההחזרה, מותר להחזיר תבשיל אפילו אם הוא מצטמק ויפה לו **(ביה"ל)**.

ב. במקום שמותר להחזיר, מותר אפילו לסתום את פי התנור בדף לאחר ההחזרה ואין בזה משום הטמנה. אלא שאם על ידי הסתימה התבשיל יהיה רותח, יותר טוב שלא לסתום. ואם יש גחלים בוערות בתנור אסור בכל מקרה. ואם גרף את הגחלים לצד אחד אפשר להקל על פי הישועות יעקב **(משנ"ב)**.

---

[42] ועיין בסעיף הקודם שהמחזיר באיסור, מותר להנות בדיעבד אם זה תבשיל שמצטמק ורע לו כיוון שלא נהנה מהמעשה שעשה בשבת.

3. לא סילק את הקדירה לגמרי[43]

רבי תדאי סובר (לח:) שהיתר החזרת תבשיל הוא רק אם הקדירה עדיין בידו. רבי יוחנן חולק ומתיר אפילו אם הניח על גבי קרקע. לאחר מכן אביי אומר בשם חזקיה שמותר להחזיר כשהקדירה בידו רק אם היה בדעתו להחזיר, אבל אם לא היה בדעתו להחזיר אסור. בלישנא שניה אומר אביי בשם חזקיה שכל האיסור להחזיר אם הניח על הקרקע הוא רק אם לא היה בדעתו להחזיר, אבל אם היה בדעתו להחזיר מותר אפילו על הקרקע.

◄ **גאונים, רי"ף, רא"ש, רבינו ירוחם וטור:** להלכה מותר להחזיר רק אם היה בדעתו והקדירה בידו (כלישנא קמא באביי. **והטעם להחמיר**: משום שקרוב הדבר לבוא לידי איסור תורה. **(ר"ן)**).

☜ כך פוסק **רמ"א** (ולקמן יבואר שהרמ"א מקל בזה בדיעבד).

◄ **רמב"ם:** על הקרקע אסור ושלא על הקרקע מותר, לא משנה מה הייתה דעתו (כדעות האמוראים שלא חילקו כמו שחילק חזקיה[44]).

☜ כך פוסק **שו"ע** (להבנת הביה"ל).

◄ **הגהות מימוניות בשם התרומה, ריא"ז, רא"ה ומאירי** (**וכן הביא תוספות שכך נהגו**)**:** אם היה בדעתו להחזיר מותר אפילו אם הניח על הקרקע, וכן אם לא היה בדעתו אבל החזיק בידו (כלישנא בתרא באביי).

☜ **ביה"ל:** אפשר שיש להקל אם מתקיים אחד התנאים (ועיין עוד לקמן), ולהלכה קשה להתיר אם הניח על הקרקע נגד השו"ע **(שער הציון)**.

❖ הניח את הקדירה על ספסל

הגמרא מסתפקת (לח:) מה הדין אם אדם תלה את הקדירה במקל או הניחה על גבי המיטה, וכן מה הדין אם פינה את התבשיל מקדירה לקדירה. האם הדבר נחשב כמי שהניח על הקרקע או לא. הגמרא נשארת בתיקו.

◄ **רבינו ירוחם וטור:** הלכה להחמיר בכל הבעיות בגמרא (והטעם כנאמר לעיל, שיכול לבוא בזה לידי איסור תורה).

☜ **רמ"א:** אם הוריד את הקדירה מידו אסור, אפילו שלא על הקרקע. (אבל בפינה ממיחם למיחם אפשר להקל **(משנ"ב)**).

◄ **רמב"ם:** רק במניח על הקרקע אסור (הקל בספקות הגמרא. **(בית יוסף)**).

☜ כך פוסק **שו"ע.**

↲ **ביה"ל:** בשעת צורך מותר להחזיר, אם היה בדעתו[45].

---

[43] תנאי זה מתחלק לשניים: א. החזקת הקדירה ביד. ב. כוונת האדם להחזיר את הקדירה. וכתבנו את שני החלקים כתנאי אחד כיוון שעניינם דומה – שאין סילוק בזה הקדירה מהאש לגמרי, ואין כאן הנחה מחודשת.

[44] ועיין לקמן, שיש בגמרא ספקות מה הדין אם הניח שלא על הקרקע, ובזה הרמב"ם פסק לקולא, ולכן החילוק היחיד לדעתו הוא הנחה על הקרקע.

[45] וכך פסק **בשש"כ** (א, כא). וכתב שהוא הדין לשולחן שבמטבח. והביא **שבשו"ת אז נדברו** הקל אפילו על גבי השיש.

א. רעק"א כותב שאם אדם אחר הוריד לחברו את הקדירה מהאש והחזיר, אסור לבעל הקדירה להחזיר, ולא שייך פה 'אין אדם אוסר דבר שאינו שלו'. אבל אם הוריד מהכירה והקדירה בידו, תלוי הדבר במחלוקת ראשונים **(ביה"ל)**.

ב. אם נמלך והחזיר: אם חשב שלא להחזיר ונמלך להחזיר נחשב כמי שלא חשב להחזיר כלל, וכן אם חשב להחזיר לאחר שהתבשיל יצטנן (כיוון שאסור לעשות כן) **(שער הציון)**.

4. על גבי הכירה (ולא בתוכה)

הגמרא אומרת (לז.) שכל ההיתר להחזיר קדירה הוא רק על גבה ולא לתוכה (כי אם מניח בתוכה, ורגילים לבשל בה תדיר, נראה כמבשל (רשב"א ור"ן)).

◄ **רש"י, ופשטות הסוגיא (ע"פ הב"י):** כל הנחה על גבי הכירה מותרת, אפילו אם דופני הקדירה מכסים את כל פתח הכירה מלמעלה.

☜ כך פוסק **שו"ע.**

◄ **טור:** רק אם הקדירה עומדת על דופני הכירה או שהניח כיסוי עליה ועליו מניח את הקדירה מותר. אבל אסור לכסות את כל פתח הכירה, כיוון שזה נחשב למניח בתוך הכירה.

סיכום תנאי ההחזרה

מבושלת כל צרכו (רותח)	בדעתו להחזיר	לא הניח על הקרקע	על גבה ולא בתוכה	אש גרופה
מוסכם (לרמ"א מותר אפילו חם מעט) (מעכב)	שו"ע: לא צריך. רמ"א: צריך (ולא מעכב כשאוחז בידו).	שו"ע: צריך (ומעכב). רמ"א: צריך (ולדינא קשה להקל בדיעבד).	מוסכם (מעכב)	מוסכם (מעכב)

❖ נוטל ומחזיר בשבת

◄ **ר"ן ע"פ הירושלמי:** כל מה שצריך להקפיד שלא יניח על הקרקע ושיהיה בדעתו להחזיר, רק אם נטל מערב שבת ומחזיר בשבת, אבל אם נוטל ומחזיר בשבת לא צריך להקפיד בהנחה על הקרקע ושדעתו תהיה להחזיר (אבל גרוף וקטום ודאי שצריך **(משנ"ב)**).

☜ **רמ"א:** נוהגים להקל בתנורים שלנו שדינם ככירה, וטוב להחמיר.

◄ **תוספות, רא"ש, רמב"ם:** כל תנאי החזרה נצרכים גם אם נטל בשבת עצמה.

☜ **משנ"ב:** יש ללמד זכות על המנהג להקל, כיוון שהפוסקים כתבו שאסור להחזיר רק אם התבשיל מתחמם באופן שלא היה לפני כן. וזה אינו מצוי כל כך.

א. בדבר יבש שהצטנן, אסור להחזירו כי התבטלה השהייה הראשונית **(מג"א** ועיין בסעיף ה' בביה"ל).

❖ החזרה סמוך לכניסת שבת

רב ששת אומר (לח.) שבית הלל שמתירים להחזיר מתירים **אפילו** בשבת עצמה.

נחלקו הראשונים במשמעות דבריו:

יש ראשונים שדייקו בדברי רב ששת שבית שמאי ובית הלל נחלקו בין במחזיר בשבת ובין במחזיר סמוך לשבת, שבית הלל מתירים בגרופה וקטומה ואוסרים באינה גרופה וקטומה. מערב שבת זמן האיסור הוא כל זמן שיניח והקדירה לא תספיק לרתוח מבעוד יום (**תוספות**).

יש ראשונים שלמדו שכוונת רב ששת היא שמותר לא רק אם נטל בליל שבת שברור שכוונתו להחזיר לצורך שבת בבוקר, אלא אפילו אם נטל בשבת בבוקר שיש מקום לומר שבטלה ההנחה הראשונה כי לא נראה שמתכוון להחזיר לכירה, קמ"ל שלא בטלה (**רש"י**).

◄ **רא"ש, תוספות, מרדכי, סמ"ג, הגהות מרדכי וטור:** אסור להחזיר קדירה על כירה שאינה גרופה וקטומה סמוך לכניסת שבת, אם לא תספיק לרתוח מבעוד יום (כיוון שבני אדם יבואו להחזיר גם בשבת עצמה).

↲ **רא"ש:** בתבשיל שאינו מבושל כל צרכו אין איסור בערב שבת, כיוון שלא יבואו להתיר החזרה כזו בשבת, כי פשוט שאסור לבשל ממש בשבת[46].

☜ **רמ"א:** סמוך לשבת שאי אפשר להרתיחה לפני שבת, דינו כמו שבת עצמה ואסור, ויש מקילים בזה, ונהגו להקל, אבל טוב להחמיר במקום שאין צורך כל כך. אבל לסמוך לכירה מותר משחשיכה (**על פי הגהות מרדכי**).

↲ אף למחמירים אין צורך להקפיד על שאר דיני החזרה מערב שבת, אלא רק שתהיה גרופה וקטומה (**משנ"ב**[47]).

◄ **רש"י, רמב"ן ור"ן:** מותר להחזיר קדירה בערב שבת בכל מקרה.

☜ **בית יוסף:** נהגו העולם להקל בזה (ובשו"ע אכן השמיט חומרא זו).

א. אם התבשיל אינו מבושל כל צרכו לא צריך להחמיר בזה. ויש מחמירים גם בזה משום לא פלוג[48] (**משנ"ב**).

ב. תבשיל חי מותר גם לדעה המחמירה (**משנ"ב**).

ג. ◄ **לרמ"א:** צריך להקפיד שהתבשיל יספיק להתחמם לפני חשיכה או לפני ברכו.

◄ **למג"א:** רק לפני חשיכה.

---

[46] **בהגהות מרדכי** הסתפק אם מותר לתת תבשיל לכתחילה (לא החזרה) על כירה גרופה וקטומה סמוך לשבת, כי אולי רק החזרה הותרה ולא נתינה מחודשת.
תוספות אסרו לסמוך לאש סמוך לחשיכה **וההגהות מרדכי** התירו.

[47] על פי **עולת שבת וגר"א** בדברי **הרא"ש**. אמנם מדברי **התוספות** ואף מדברי הרא"ש במקום אחר נראה שגם על שאר דיני החזרה צריך להקפיד. וכך כתב **הקרבן נתנאל**, וכן כתב **שו"ע הרב** להחמיר בזה.

[48] דעת **הסמ"ג** וסעייתו.

❖ העברה מכירה לכירה ומכירה להטמנה

◄ **רמב"ם:** מותר להעביר את הקדירה מכירה לכירה, אפילו מכירה שחומה מעט לכירה שחומה מרובה. אבל אסור להעביר מכירה להטמנה ומהטמנה לכירה.

☜ כך פוסק **רמ"א**[49] (שזה כהטמנה מחודשת שאסורה בשבת (**משנ"ב**)).

◄ **רבינו ירוחם:** אסור להעביר מכירה לכירה בשבת, דהוי כהנחה מחודשת בשבת (וכתבו **התוספות** שמכל מקום הדבר מותר בערב שבת).

✍ סיכום

	שו"ע	רמ"א
שבת עצמה	כל דיני החזרה (א. לא על קרקע. ב. גרופה. ג. על גבה. ד. מבושל).	לכתחילה כל דיני החזרה (א. בידו ובדעתו. ב. גרופה. ג. מבושל. ד. על גבה) ואפשר להקל לכתחילה גם אם הוריד והניח ולא היה בדעתו (**ר"ן**). וטוב להחמיר (בדין גריפה צריך להחמיר מדינא).
סמוך לכניסת שבת	אין דיני החזרה	צריך להקפיד להחזיר על כירה גרופה וקטומה (**על פי משנ"ב**).

סעיף ג | להניח קדירה על גבי קדירה

הגהות מרדכי: אם רואה אדם בשבת בבוקר שתבשילו הולך ומקדיח יכול להניח קדירה ריקה וישנה (שלא יהיה צירוף) על הכירה, ויניח עליה את הקדירה עם התבשיל. ויזהר שלא יניח את הקדירה על הקרקע בנתיים.

☜ כך פוסק **שו"ע.**

↲ בקדירות שלנו שנגמר תיקונם אין איסור מצד צירוף (**משנ"ב**).

א. הנחת הקדירה הופכת את הכירה להיות גרופה וקטומה. לפי זה אפשר להניח על גבי מעזיבה שיש בתנורים שלנו כיוון שהיא מפסיקה בין הקדירה לתנור. **ומהרי"ל** כתב שצריך להניח שם עץ או דף להיכר. **ובמג"א** משמע שאם עושה היכר מותר אפילו להניח תבשיל לכתחילה בשבת (**משנ"ב**[50]).

ב. לכאורה המחבר סותר את עצמו כיוון שבסעיף ה' פסק שמותר לתת לכתחילה קדירה על גבי קדירה אחרת שנמצאת על האש ושאין צורך להקפיד בדיני החזרה וכאן פסק שצריך להקפיד שלא להניח על הקרקע. ותירץ **בפרי מגדים** שבסעיף ה' מדובר על קדירה מלאה תבשיל שאז אין זו הנחה על הכירה אלא על הקדירה. ואילו כאן מדובר על קדירה ריקה

---

[49] **שו"ע** השמיט דין זה, ולכאורה מפני שחשש לדברי רבינו ירוחם. וצ"ע.

[50] בפשטות אסור להחזיר לתוך תנור משום שאחד מתנאי ההחזרה הם שלא ייתן לתוך הכירה אלא על גבה. אמנם הרוצה להחזיר לתוך תנור יכול לעשות זאת על ידי היכר (על פי דברי המהרי"ל), ואז יהיה מותר לתת אפילו לכתחילה (לדעת המג"א). [**החזו"א** (לז, ט) חולק על המשנ"ב וסובר שמהרי"ל התיר על ידי היכר רק על גבי התנור ולא בתוכו, ולפי זה אין להתיר אפילו על ידי הפסק].

שההנחה עליה אסורה כיוון שזה כהנחה על הכירה, ובזה יש להקפיד על כל דיני החזרה **(ביה"ל**[51]**)**.

סעיף ד | הוספת מים לקדירה שעל האש

◄ **רשב"א ור"ן:** מותר לערות מכלי ראשון שיש בו מים רותחים על כלי ראשון שיש בו מאכל שמצטמק.

◄ **רוב הראשונים:** אסור מכמה טעמים:

1-2. נמוקי יוסף בשם רבינו יונה: לפעמים המים הרותחים אינם בשיעור יד סולדת ונמצא מבשלם. או משום שעצם העירוי הוריד את המים מרמת כלי ראשון כיוון שפסק כוח הבישול ובהכנסתו לכלי ראשון הוי בישול.

3. בלבו: משום שהמים החמים מערבבים את התבשיל והוי מגיס.

4. רש"י: משום הטמנה.

☜ **שו"ע:** יש למחות בנוהגים לערות מים רותחים מקומקום לתוך קדירה.

↲ טעמו משום שלפעמים העירוי אינו יד סולדת ועובר על בישול. והאחרונים כתבו שלפי דעת הרמ"א שהקל בבישול בלח כל עוד לא הצטנן, אפשר להקל גם בזה **(משנ"ב**[52]**)**.

א. הנוהגים לשפוך רוטב של בשר שבכלי ראשון על קטניות שבכלי שני, לכאורה יש בזה בישול. אלא שכיוון שהקטניות עדיין חמות קצת אפשר להקל כדעת הרמ"א. **ומהמג"א** משמע שעדיף יותר לערות על ידי כף ולא באופן ישיר[53] **(משנ"ב)**.

סעיף ה | אופנים המותרים בנתינת תבשיל

ר"ן בשם רשב"א: מותר לתת תבשיל על כירה שלא רגילים לבשל עליה ביום חול, לפי שאין דרך בישול בכך. אבל אסור להטמין בבגדים שנתונים על גבי המיחם כיוון שאסור להטמין אפילו בדבר שאינו מוסיף הבל משחשיכה (ומדובר אפילו כשאין אש בכירה).

---

[51] לכאורה לפי זה יש סתירה בדברי המשנ"ב. בסימן שיח ס"ק צד, התיר להניח על גבי קדירה ריקה שבתוך תנור וכאן הוא אוסר (וייתכן ששם המשנ"ב התיר רק להחזיר ולא לתת מחדש). **השש"כ** (א, לח) התיר להניח על גבי קדירה ריקה. וצ"ב כיצד מיישב את דברי הביה"ל כאן. לכאורה אפשר לתרץ שהכל תלוי ברגילות, שבכירה היו רגילים כחלק מתהליך הבישול להניח על קדירה ריקה כדי להמעיט את חום האש, ולכן עדיין יש מחזי כמבשל. אבל בתוך תנור לא היו רגילים לבשל כך ברוב הפעמים ולכן אין בזה מחזי כמבשל. ועיין במשנ"ב כאן ס"ק נה ונח וכן בשיח ס"ק צב.

המג"א (שיח, ס"ק כו) מחלק בין תבשיל יבש לבין תבשיל לח אפילו רותח, שגזרו שמא יניחו כשהוא קר. ולדינא סובר המג"א להתיר אפילו תבשיל לח בעודו רותח (או קצת חם לרמ"א) ונראה שעל פי דבריו מקלים היום להניח על גבי פלטה בשבת כשנותנים כלי ריק המפסיק (לדעות המחמירות לומר שיש מחזי כמבשל בפלטה). ועיין **יחווה דעת** (ב, מה).

[52] **בביה"ל** בסימן שיח (סעיף ד, ד"ה אם) כתב שאם שפך מכלי ראשון לכלי אחר, נחשב לכלי שני לעניין בישול. ולכאורה דבריו נכונים רק לפי התירוץ השני של רבינו יונה (שפסק כוח הבישול מעת העירוי), אך כאן סתם כדברי התירוץ הראשון. ועוד שלדעת הרמ"א בכלל אין בזה איסור שהרי יש בהם עדיין חום ואין בזה כל איסור. ונראה ששם סתם לא להלכה.

הרב עובדיה (חזו"ע א, עמוד צט) פסק כטעם שפסק כוח הבישול מהעירוי, ולכן אסר (מדאורייתא) לערות מים מהמיחם על גבי סיר שעומד על האש, אפילו אם המים חמים מאוד, ורק בדיעבד התיר אם עבר ועירה.

[53] בסימן שיח, ס"ק צט, הזכיר **המשנ"ב** להקל בזה על פי דעת הרמ"א שאין בישול בלח שלא הצטנן לגמרי ולא הזכיר את המג"א שהחמיר בזה.

☜ כך פוסק **שו"ע**[54].

רמ"א: הוא הדין שאסור להניחו על גבי כירה גרופה וקטומה. ויש מתירים לתת לתוך תנור שאפו בו מבעוד יום כיוון שהוא הולך ומצטנן (ואין בזה מחזי כמבשל למרות שזה לתוך התנור ולא על גביו (**בלבו**)), ובלבד שעדיין התבשיל מעט חם. ויש אוסרים אם חום התנור בשיעור יד סולדת בו (דלא פלוג רבנן) **(רש"י)**.

א. למרות שאין כל היתר לתת בשבת **לתוך** תנור, כאן מותר כיוון שהתנור אינו חם כל כך, שהרי אפו בו רק אתמול. בסעיף ב' ברמ"א התבאר שמקילים לתת אפילו בתנורים חמים שדינם כמו כירות שלנו. אמנם סיים שם הרמ"א שטוב להחמיר בזה[55] **(משנ"ב)**.

ב. ◄ **מג"א:** אין להניח בתנור דבר יבש שהצטנן לגמרי (וזו כוונת הרמ"א 'ובלבד שהתבשיל עדיין חם מעט').

◄ **גר"א:** מותר להניח גם דבר יבש צונן לגמרי (שאין בו עוד איסור בישול).

↲ **ביה"ל** מוכיח כפירוש הגר"א (אמנם בסעיף ב' סתם המשנ"ב כדברי המג"א).

❖ חימום תבשיל שלא רגילים לבשלו

◄ **ר"ן:** מותר לתת תבשיל לכתחילה בשבת על גבי אש אם לא רגילים לבשל אותו על האש באופן כזה, נניח מותר לתת לחם (פאנדי"ש) על גבי כירה ומוכח שכוונתו רק לחימום ולא לבישול. ועוד שהלחם מצטמק ורע לו (כלומר שהולכים גם אחר הרגילות בתבשילים ולא רק בסוגי החום והאש).

↲ נחלקו האחרונים כיצד פסק שו"ע:

◄ **גר"א וביה"ל (על סעיף ג):** שו"ע לא פסק כר"ן והוא סובר שצריך להקפיד על כל דיני החזרה גם בתבשיל שלא רגילים לבשלו (והשו"ע התיר לתת פאנדי"ש כיוון שמדובר בהפסק קדירה מלאה מים).

◄ **דגמ"ר:** שו"ע פסק כר"ן, ולכן הוא מתיר לתת פאנדי"ש כיוון שלא נראה כמבשל.

❖ חימום תבשילים על ידי גוי

רשב"א: גוי שחימם תבשיל צונן בשביל יהודי אסור להנות ממנו, וכדין גוי שעשה כבש או מילא מים שאסור להנות מהם אם הגוי עשה בשביל היהודי. וכמדומה שאפילו שאחר שהצטנן התבשיל, אסור משום קנס.

☜ כך פוסק **רמ"א**.

---

[54] **בביה"ל** בסעיף ג כתב ע"פ הפרי מגדים שהשו"ע התיר כאן כיוון שמדובר על קדירה מלאה תבשיל שאין בה מחזי כמבשל. ובסעיף ג' השו"ע אסר להניח קדירה על גבי קדירה אחרת כי מדובר שם על קדירה ריקה שבזה יש מחזי. ועיין לקמן שהדגול מרבבה ביאר אחרת את דעת השו"ע שם. וכן המג"א מבאר אחרת את דעת השו"ע בין שני הסעיפים.

[55] והיינו בתבשיל שהיה כבר מוטמן, ועיין שם בשער הציון נח. **החזו"א** חולק וסובר שאין מקום להתר זה (עיין או"ח לז, ח).

↵ כיוון שיש מתירים ליהודי לחמם לח שהצטנן, אפשר להקל בגוי בדיעבד[56]. ודווקא שלא על האש עצמה שאז יש בזה איסור החזרה גם ליהודי לכו"ע **(מג"א)**. (וכדעת האחרונים שהחמירו לאסור אפילו באיסורי דרבנן אם עשאם הגוי, ולא כמג"א שהבין במרדכי שהתיר בדיעבד גוי שעשה איסור דרבנן **(שער הציון)**).

א. אם הגוי חימם שלא מדעת היהודי, מותר לאוכלו צונן כי אין לו רשות לאסור את התבשיל של היהודי. וצריך היהודי למחות בגוי שלא יחמם **(משנ"ב)**. (ויש שהתירו אפילו בעודו חם (**גר"ז**)).

ב. אסור לומר לגוי לחמם גם דבר יבש צונן, ואסור אפילו בדיעבד[57]. אמנם אם הצטנן התיר הפרי מגדים כיוון ששבות דשבות לצורך שבת מותרת (ואין מוחין ביד המקילים[58]) **(ביה"ל)**.

הראשונים נחלקו במידה והתבשיל נשאר **מעט חם**:

◄ **הגהות מרדכי, הגהות מימוניות, סמ"ג, סמ"ק ותרומה:** מותר לומר לגוי להניח קדירה שיש בה תבשיל שעדיין מעט חם כיוון שהחימום אינו חשוב ליהודי (ואין חשיבות למעשה הגוי[59]).

☜ כך פוסק **רמ"א**.

◄ **אור זרוע:** במקום שאין בו תלמידי חכמים ראוי לאסור.

א. אפילו אם יש תבשיל ובשר מעורבבים, שהתבשיל צונן והבשר עדיין חם, מותר לאכול את הבשר כיוון שהיה יכול לאוכלו מחמת החום שלו **(משנ"ב)**.

ב. **פרי מגדים:** דבר שאסור להניחו רק משום החזרה ולא משום בישול, אפשר שיש להקל לומר לגוי כיוון שזה שבות דשבות במקום מצווה. **ומהרי"ט** מקל בנתינת דבר יבש לתוך תנור משום כך, ונראה שיש לסמוך עליו לצורך שבת. **ובברכי יוסף** הביא שיש מקילים אפילו לתת תבשיל לח צונן על ידי גוי אם אינו נותן על האש או הכירה ממש, משום שיש סוברים שאין איסור בישול בלח צונן[60]. ואם אין לו עצה אחרת וזה לצורך שבת אפשר שיש להקל **(ביה"ל)**.

❖ חימום על ידי גוי בפסיק רישה

תרומת הדשן: מותר לומר לשפחה להניח תבשיל, אפילו צונן, על גבי תנור החורף, שכאשר היא תסיק אותו מחמת הצינה גם הוא יתחמם, כיוון שפסיק רישה בגוי מותר. אמנם אין לישראל להניח את הקדירה על התנור לפני ההבערה, כיוון שאחד נותן את הקדירה ואחד נותן את האש, גם הנותן את הקדירה פטור אבל אסור.

---

[56] ויש לעיין מדוע התיר רק בגלל **שגוי** עשה כן, הרי בריש סימן שיח הביא בשם **הפרי מגדים** להתיר בדיעבד אף ביהודי בכל מקום שיש מחלוקת פוסקים. ואולי יש לומר שאכן התיר גם אם עשה יהודי, אלא שנקט גוי משום שבכך עוסקים דברי הרמ"א.

[57] והיינו כשהניח על האש ממש, אבל אם הניח שלא על האש ממש, כבר התבאר שאפשר להקל אפילו בתבשיל לח צונן (כנלע"ד פשוט, וכך נראה מהביה"ל בהמשך דבריו שכתב שאין בזה אלא שבות של החזרה).

[58] לא הבנתי מדוע אין להתיר בזה לכתחילה ורק לא מוחים במקל.

[59] אולי סברתם היא שכל החשש בגוי הוא שמא היהודי יהפוך את הדבר לעניין קבוע, שתמיד יבקש מהגוי להניח לו תבשילים, או שהיהודי בעצמו יעשה כך. לפי זה, אם התבשיל עדיין חם מעט אין חשש כזה כיוון שחימומו אינו חשוב ליהודי ואין חשש שיבקש מהגוי, וכן לא יבוא לעשות כך בעצמו.

[60] ובמקום שיש מחלוקת פוסקים אפשר להקל לכתחילה על ידי גוי כמו שפסק השו"ע בסימן שיד ז, שאפשר להקל על ידי גוי סתירת כלים כיוון שיש בזה מחלוקת פוסקים.

☜ כך פוסק **רמ"א,** והוסיף שאם הקדירה עדיין חמה במקצת מותר (גם ליהודי (**משנ"ב**)) לסמוך לתנור בית החורף שדינו ככירה שלנו (כנזכר לעיל)[61]. וכן מותר לסמוך קדירה **חמה** סמוך לתנור בית החורף.

א. כל ההיתר הוא רק בתנור שנועד לחימום, שאז אם הגוי מניח את הקדירה לפני, הוי פסיק רישה. אבל בתנור המיועד לבישול אסור, כיוון שודאי שכוונת הגוי היא גם בשביל הקדירה ולא הוי פסיק רישה אלא מעשה גמור (**אחרונים**).

ב. אם הגוי הניח בתוך הקדירה הקבועה בתנור מים כדי שלא תתבקע הקדירה, אין איסור להשתמש במים, ואפילו לצוותו לכתחילה על זה מותר. ואפשר שמותר אפילו אם הגוי הכניס לקדירה מים אחרי הבערת התנור, אבל אין לצוותו על כך. וצריך להזהר שלא ישפוך מים חמים אם יש לכלוך שומן על הכלים, משום נולד (**משנ"ב**).

ג. מותר לתת קדירה חמה סמוך לתנור, אך לתוכו או על גביו אסור, כיוון שאינו גרוף והוי נתינה לכתחילה. והעולם נהגו היתר לתת קדירות לפני ההיסק מחמת הפסק המעזיבה שיש על התנור (שאז אינו נראה כמבשל). ולאחר שהוסק התנור לא יעשו כך, אלא יעשו הפסק של דף או עץ כדברי המהרי"ל (הוזכר לעיל בסעיף ג) (**משנ"ב**).

---

[61] לדעת **הדגול מרבבה** (בסעיף א, בדיני סמיכה לכירה) הרמ"א מתיר לתת מחדש בסמוך לכירה (או לתנור שלנו). **הביה"ל** מקשה עליו: אם כן, מדוע הרמ"א הביא דין זה כשהסעיף כאן מדבר על החזרה (מתנור שלנו לתנור בית החורף), ועוד הקשה: מה שייך סמיכה (לתנור שלנו) לנתינה מחודשת? לכן ביאר **במשנ"ב ובביה"ל** על פי **רעק"א** (שאסר נתינה מחודשת לדעת הרמ"א בסעיף א) שכוונת הרמ"א היא על החזרה, וכוונת הרמ"א לומר שהוא כבר ביאר (בסעיף ב' על פי הר"ן) שמותר להחזיר בשבת עצמה על כירה גרופה או תנור שלנו אם התבשיל חם.

סימן רנד | תבשילים שנגמר בישולם בשבת

הקדמה לסימן

א. בסימן רנג, א, נפסק שבתבשיל חי אין חשש שהאדם יבוא לחתות בגחלים שתחתיו, כיוון שהתבשיל גם כך יהיה מוכן עד הבוקר, ואין חשש שהאדם יחתה בגחלים. בסימן זה מתבאר שיש סוגי מאכלים שיש בהם חשש חיתוי למרות שהם חיים, ואסור להשהותם כדין שאר המאכלים (למעט סעיף ד שמחדש היתר בדין זה).

ב. סעיפים א- ב דנים בהשהיית מאכלים שצולים אותם, ובהם יש סברא להחמיר אפילו אם הבשר חי, כיוון שהאש ממהרת את הצליה והאדם יבוא לחתות בגחלים כדי להכין את הבשר במהירות. אמנם חכמים קבעו שיש כמה מצבים בהם האדם לא יבוא לחתות מפני שעצם החיתוי יזיק למאכל הנצלה, או מפני שיש טרחה לחתות.

ג. גם במאכלים שצולים אותם, אם הם עברו את תהליך הבישול שאין יותר חשש שהאדם יחתה כנזכר בסימן רנג, א, אין איסור יותר להשהות אותם בתנור כי גם בהם אין חשש חיתוי עוד.

ד. מאכלים שנאכלים חיים אין איסור להשהותם (סעיף ד). ומים אסורים כיוון שאפשר לשתותם גם חמים (סעיף ט).

ה. מאכלים המתבשלים בקלות, אע"פ שהם נאכלים חיים, אסור להשהותם על כירה שאינה גרופה וקטומה מחשש שיבוא לחתות (סעיף ח).

סעיף א | חשש חיתוי בצלי

הגמרא אומרת (יח:) שיש תבשילים[1] שהחיתוי יכול להזיק להם משום הרוח שתכנס לתנור בעת החיתוי. לכן, ודאי שמותר להשהות (אפילו על כירה שאינה גרופה) **בשר גדי** חי בתנור שסגור בטיט, משום שודאי שלא יבוא לחתות. עוד פשוט שאסור להשהות **בשר עז** בתנור **שאינו סגור**, משום שקיים חשש שיבוא לחתות כדי לזרז את הצליה. אמנם בבשר גדי בתנור שאינו סגור בטיט, ובשר עז בתנור הסגור בטיט, רבי ירמיה אוסר ורב אשי מתיר.

הגמרא מביאה לשון אחרת למחלוקת: פשוט שבשר גדי מותר בכל אופן, ופשוט שבשר עז מותר בתנור סגור בטיט, ובבשר עז בתנור שאינו סגור בטיט, נחלקו, שרבי ירמיה אוסר ורבי אשי מתיר.

הגמרא מקשה על רב אשי מברייתא האומרת שאסור לצלות בשר בצל וביצה אלא אם יצלו מבעוד יום (ורב אשי הרי התיר בכל אופן). ועונה שמדובר שם על בִּשרא אגומרי (לקמן יבואר מהו). [המפרשים מבארים שגם רבי ירמיה מודה שבשרא אגומרי אסור למרות שהוא לא צריך להעמיד כך את הברייתא].

---

[1] הראשונים מבארים שהגמרא דנה על בשר צלי, שבו יש חשש שיצלה במהירות והאדם יבוא לחתות בגחלים כדי שיהיה מוכן לסעודת ליל שבת.

(האסור והמותר, ומהו בשרא אגומרי - יתבאר לקמן על פי דעות הראשונים).

◄ **רי"ף, רא"ש, רמב"ם, תוספות וטור:** הלכה כרבי ירמיה בלישנא השניה שצריך לפחות דבר אחד להתיר[2].

☜ כך פוסקים **שו"ע ורמ"א.**

◄ **רב האי גאון, ר"ח, סמ"ג, סמ"ק, תרומה, רשב"א ור"ן בשם רז"ה:** הלכה כרב אשי (בלישנא השניה).

❖ סברות וגדרי החילוקים

הראשונים חולקים בטעם הדבר שבשר גדי קל מבשר עז:

◄ **רש"י (וכן רא"ש וטור):** פתיחת התנור תזיק לבשר הגדי **מחמת הרוח** הנכנסת, אך לא לבשר העז.

◄ **רמב"ם:** בשר הגדי נחרך **מחיתוי האש**, ובשר העז לא.

עוד נחלקו הראשונים בהיתר תנור הסגור בטיט:

◄ **רש"י:** בתנור עם טיט יש **טרחה לחתות**.

◄ **רמב"ם:** פתיחת התנור **תזיק לבשר** מחמת הרוח שתכנס.

↲ מתוך כך נחלקו הראשונים בביאור הגמרא שאסרה בשרא אגומרי:

◄ **לרש"י:** הכוונה לבשר על גחלים, שאין בו רוח שתזיק לבשר ולכן נאסר.

◄ **לרמב"ם:** הכוונה לבשר שמונח על האש עצמה, וכיוון שגם כך האש חורכת אותו, יש חשש שהאדם יחתה באש כדי למהר את הצליה[3]. (ואם הבשר נצלה כבר כבן דרוסאי אין חשש חיתוי מאחר שצליית הבשר תגמר גם כך, וחבל לאדם לקלקלו בשביל החיתוי (ועיין בסעיף ב)).

☜ **שו"ע (כרמב"ם):** מותר להשהות בתנור בשר הגדי כי יתחרך מהאש אם יבוא לחתות[4]. ובתנור סגור עם טיט מותר כל בשר שהוא, כיוון שהרוח מזיקה לבשר שבתוכו.

רמ"א (כרש"י, וכן סמ"ג, סמ"ק ותרומה): בשר הגדי מותר כי הרוח מזיקה לו, מתוך כך, אסור להניח על בשר על גחלים שמחוץ לתנור. ותנור סגור מותר כי יש בזה טירחא.

א. נפקא מינות (משנ"ב):

1. בשר שמונח ליד האש מחוץ לתנור, או שמונח סמוך לפתח התנור:

◄ **רמב"ם ושו"ע:** מותר (כיוון שהאדם מקפיד שלא לחתות שלא יחרך הבשר).

---

[2] כלומר: או שמדובר בבשר גדי או שמדובר כשהתנור סגור בטיט.

[3] רש"י סובר שאם הבשר נצלה כשיעור בן דרוסאי מותר להשהותו גם לדעת חכמים האוסרים (כנזכר בסימן רנג), כיוון שהמשנה אומרת שבשר שנצלה מבעוד יום מותר. הרמב"ם סובר לעומת זאת שרק לדעת חנניה מותר, אבל חכמים חולקים וסוברים שאסור. ומה שהמשנה התירה לצלות בשר שנצלה כבן דרוסאי, היינו בבשר שמונח על הגחלים עצמם (ואז אין חשש שיחתה בו כדי שלא יזיק לו).

[4] וכאשר מדובר על בשר עז שנאסר, מותר רק אם הבשר נצלה עד כדי שיהיה מצטמק ורע לו (כמו דין שאר תבשילים לדעת השו"ע בסימן רנג, א) **(משנ"ב).**

◄ **רש"י ורמ"א:** אסור (כיוון שהגחלים זמינות לחתות בהם). (עיין בסעיף ב). (ואם הוא נצלה כבן דרוסאי מותר גם לרש"י (**ביה"ל**)).

2. **בשר שמונח בתוך קדירה שבתוך תנור סגור בטיט:**

◄ **רמב"ם ושו"ע:** אסור (כיוון שהרוח לא תזיק לבשר).

◄ **רש"י ורמ"א:** מותר (כיוון שיש טרחה לפתוח את התנור).

3. **האם התר של תנור טוח בטיט מתיר את כל סוגי המאכלים:**

◄ **לרש"י:** כן.

◄ **לרמב"ם:** לא.

א. באופן שבו אין חשש שיבוא לחתות (בבשר גדי או תנור סגור) אין חילוק בין בשר חי לבשר מבושל מעט כיוון שאין בזה חשש חיתוי (**רמ"א**).

ב. אם הבשר נמצא בתוך קדירה דינו כשאר תבשילים, ומותר להשהותו אם הבשר חי (**משנ"ב**).

ג. אם הצלי הספיק להצלות מבעוד יום עד שיהיה מצטמק ורע לו (לדעת השו"ע ברנג, א) או כבן דרוסאי (לדעת הרמ"א שם) מותר להשהותו בכל מקרה (**משנ"ב**).

ד. סוגי ירקות רכים ומיני קטניות, אפילו בתוך קדירה ממהרים להתבשל ואסור להשהות אותם על אש שאינה גרופה, גם אם הם חיים (**משנ"ב**).

ה. כיוון שיש ראשונים שפוסקים כדעת רב אשי שהתיר בשר עז בתנור שאינו סגור בטיט, יש להתיר בדיעבד אם שכח והשהה בתנור שאינו סגור בטיט (**ב"ח**), וכן לגבי פסק הרמ"א לאסור להשהות על גבי אש גלויה, אם בדיעבד השהה מותר, כיוון שהרמב"ם מתיר בזה לכתחילה (**ביה"ל**).

❖ גדי שלם או מנותח

הגמרא אומרת (כ.) שבגדי שלם אין נזק אם יפתחו את התנור, ולכן אסור להשהותו בתנור. ורק אם הגדי מנותח יש חשש היזק בפתיחת התנור, ובזה התירו חכמים.

לרש"י: הכוונה שהרוח מזיקה רק לבשר מנותח.

לרמב"ם: הכוונה שפתיחת התנור ממעטת את חום האש ומזיקה לבשר רק בבשר מנותח.

☜ **שו"ע:** בשר גדי ועוף המנותחים מותרים (אבל אם אינו מנותך חיישינן לחיתוי (**משנ"ב**)).

סמ"ג, סמ"ק, תרומה, מרדכי, הגהות מימוניות ורז"ה: עוף שלם דינו כגדי שלם ואסור (וכל עוד חלל הבטן קיים, הגם שצולים אותו בלי הראש והכרעיים, נחשב לגדי שלם (**הגהות מרדכי**)).

☜ כך פוסק **רמ"א.**

סעיף ב | צליית בשר, בצל וביצה

הקדמה קצרה

א. הראשונים בסימן רנג, א, נחלקו מהו שיעור הבישול שממנו ואילך אין לחשוש שהאדם יבוא לחתות: לרש"י ורא"ש, וכך פסק רמ"א, אם התבשיל התבשל במאכל בן

דרוסאי אין בו עוד חשש. לרמב"ם ורי"ף, וכך פסק שו"ע, רק אם התבשיל מצטמק ורע לו אין עוד חשש.

ב. לכאורה המשנה המתירה אם נצלה שיעור בן דרוסאי קשה על הרי"ף שאסר. הר"ן מיישב שמדובר על צלי המונח ישר על האש, שכיוון שנצלה כבן דרוסאי, אם יחתה בגחלים יחרוך את הבשר ולכן מותר להשהות.
אמנם לדעת רש"י ורא"ש המשנה מדברת גם אם הבשר לא מונח ישירות על האש כיוון שאין בו איסור בישול עוד (כיוון שעבר שיעור בן דרוסאי).

הברייתא (יח:) אוסרת לצלות בשר, בצל וביצה, אלא אם עברו צליה מבעוד יום. הגמרא מבארת שהכוונה לשיעור בן דרוסאי.

בית יוסף (ומדייק כך גם מהרמב"ם): אם הבשר עבר צליה רק מצד אחד, אין לזה שום משמעות ולא נחשב צלוי. והוכיח כך מרמב"ם לעניין בישול בשר.

☜ **שו"ע:** אסור לצלות בשר, בצל וביצה (על הגחלים ממש) אלא אם כן צלו אותם מבעוד יום משני צדדים כשיעור בן דרוסאי שאז אין חשש שיבוא לחתות בהם (כי הבשר יגמור את הצליה גם ככה, ומדוע שיחתה בו כדי להפסידו).

↲ **משנ"ב:** לרמ"א אין חילוק אם מונח ישר על הגחלים או בסמיכות להם, בכל מקרה מותר כשעבר צליה כן דרוסאי.

א. אם לא הניח על הגחלים ממש, התבאר בסעיף הקודם שהדבר נתון במחלוקת שו"ע ורמ"א (ששו"ע התיר בבשר גדי ואסר בבשר שור עד שיהיה מצטמק ורע לו, ורמ"א אסר בכל אלא אם כן עבר בן דרוסאי או שמונח בתוך תנור עם טיט).

ב. גם הראשונים שסוברים בסימן רנג שצריך שמאכל יתבשל עד שיצטמק ורע לו, על גבי הגחלים ממש, מודים הם שכבר בשיעור בן דרוסאי מותר **(ביה"ל)**.

סעיף ג | עבר וצלה

הגהות אשר"י ☜ **ושו"ע:** אם עבר וצלה באיסור אסור לאוכלו (היינו שהניח סמוך לחשיכה ולא הספיק להצלות כבן דרוסאי או ששכח ונצלה הבשר בשבת).

↲ בין לו ובין לאחרים עד מוצאי שבת בכדי שיעשו **(משנ"ב)**.

א. בכלל האיסור הוא זמן בין השמשות, שאם נצלה בו הבשר אסור לאוכלו, אמנם בזמן שיש מחלוקת אם הוא בין השמשות או לא, אין לאסור בדיעבד **(עיין ביה"ל בתחילת סימן רסא)**.

סעיף ד | צליית מאכלים שנאכלים חיים

◄ **מרדכי:** אסור להניח סמוך לאש פירות הנאכלים חיים, אם לא נצלו מבעוד יום כמאכל בן דרוסאי, שמא יבוא לחתות באש.

◄ **רשב"ם, תוספות, רא"ש, סמ"ג, סמ"ק, תרומה ורבינו ירוחם:** פירות שנאכלים חיים נחשבים כמאכלים שעברו בישול בן דרוסאי, ומותר להשהותם סביב הקדירה אפילו שלא יספיקו

להצלות מבעוד יום. אלא שיקפיד שלא יסגור את הקדירה אם נתגלתה, ושלא יוסיף עוד כיסוי בשבת.

☜ כך פוסק **שו"ע**[5].

א. פירות הנאכלים גם חיים וגם מבושלים אלא שעדיף לאוכלם מבושלים, אסור להניחם על האש, כגון בצל בסעיף ב' (**משנ"ב**).

ב. אסור להניח את הפירות החיים בשבת עצמה, ואף להניחם על הכירה בעודה כבויה אסור כנ"ל בסימן רנג, ורק בערב שבת קודם חשיכה מותר (**משנ"ב**).

סעיף ה | נתינת פת וחררה בתנור

המשנה אומרת (יט:) שאסור לתת פת בתנור אלא אם כן קרמו פניה מבעוד יום (שאז אין חשש שיבוא לחתות בה כדי לא להזיק לה (רמב"ם)), ורבי אליעזר אומר כדי שיקרום התחתון שלה. ומבארת הגמרא שרבי אליעזר מצריך שיקרמו הפנים המדובקים בתנור (וזו חומרא שכן לוקח לצד זה יותר זמן (רש"י)).

◄ **רמב"ם** (**ע"פ הרב המגיד**), **ר"ן וטור** (**להבנת הב"י**): הלכה כרבי אליעזר, צריך שיקרמו פני הפת הקרובים לתנור.

☜ כך פוסק **שו"ע**.

◄ **מג"א, ט"ז, מלבושי יו"ט, אליה רבה, אבן העוזר, גר"א:** מספיק שאפילו צד אחד יקרום פניו (**משנ"ב:** ואפשר שאף השו"ע מודה בזה, ונקט 'המדובקים בתנור' כי הוא סובר שצד זה נאפה בקלות יותר).

↲ **גר"א:** אם הפת עבה צריך שיקרמו פניה גם למטה וגם למעלה, כיוון שאינו נאפית מהרה.

❖ קרמו פניה

תוספות ☜ **ורמ"א:** אם לא נמשכים ממנה חוטים נחשבת שקרמו פניה.

סמ"ג, סמ"ק, תרומה ☜ **ורמ"א:** בפשטידה צריך שיקרמו פניה מלמטה ומלמעלה והמילוי שבתוכה יהיה מבושל כבן דרוסאי.

↲ נחלקו האחרונים האם השו"ע יודה לשיעור זה:

◄ **מג"א וט"ז:** שו"ע סובר שמספיק צד אחד בלבד.

◄ **גר"א:** שו"ע מודה בזה, משום שהפשטידה עבה. (וכ"כ **בדגול מרבבה**, מטעם שהמילוי מפריד בין החלק העליון לתחתון והוי כשני חלקים שונים שכל אחד צריך קרימת פנים).

---

[5] **הגר"א** כותב שהשו"ע מתיר כיוון שהוא פוסק כדעת חנניה בתחילת סימן רנג. אמנם **שער הציון** חלק וכתב שגם האוסרים בסימן רנג יודו כאן שמותר, כיוון שאין חשש שיבוא לחתות כיוון שהם נוגעים בגחלים.

❖ עבר ונתן פת בתנור

הגמרא אומרת (יח:) שאסור לתת עסיסות ותורמוסין לתוך התנור, אלא אם כן יספיקו להתבשל מבעוד יום, ואם נתן ימתין עד מוצאי שבת בכדי שיעשו.

רמב"ם ☜ **ושו"ע:** הנותן פת במזיד בתנור, אסור לרדות ממנה כלל.

הברייתא אומרת (קיז:) שאם שכח פת בתנור וקדש עליו היום, יכול להציל מזון שלש סעודות, ואומר לאחרים: בואו והצילו לכם. וכשהוא רודה לא ירדה במרדה אלא בסכין.

רי"ף, ר"ן ☜ **ושו"ע:** התירו לרדות, כשהכניס בשגגה, רק אם אין לו שלוש סעודות בשבת (משום שאין לו מה לאכול, בשונה מעסיסות שאסרו אפילו בשוגג).

ר"ן ☜ **ושו"ע:** אם לא יכול לשנות אינו צריך.

הגמרא (לה:) אומרת שרדיית הפת אינה מלאכה מהתורה אלא חכמה.

רי"ף ור"ן: אסור לרדות פת אפילו בשינוי, אם רודה פת שלא לצורך היום.

◄ **רמב"ם ור"ן:** רק אם עשה איסור צריך שינוי. אבל אם נתן פת בהיתר וזה לצורך היום, לא צריך שינוי.

◄ **רמב"ן, רא"ם, הגהות מרדכי מרדכי, מגיד משנה:** גם אם לא עשה איסור מותר לרדות רק בשינוי (**רמב"ן:** ורק שלוש סעודות).

☜ **שו"ע:** אם נתן בהיתר לא צריך שינוי אם זה לצורך היום. ואם זה שלא לצורך אסור אפילו בשינוי.

↲ **אליה רבה:** יש להחמיר שאפילו אם נתן פת בהיתר צריך לרדות בשינוי.

א. אם נתן פת באיסור, אסור אפילו אם עושה בשינוי (**משנ"ב**).

ב. אפילו אם גוי רדה את הפת לאחר שהזיד בנתינתה, אסור לאכול ממנה שהרי האפיה הייתה באיסור (**משנ"ב**).

ג. אין לו לאכול את הפת 'בכדי שיעשו', אך מותר לרדות מיד במוצאי שבת (**משנ"ב**).

ד. לא קונסים שוגג אטו מזיד (כמו בסעיף ח) כיוון שיש בו צורך ואי אפשר לאכול בלי פת, אבל תבשיל אין חובה לאכול. ובאמת אם אין לו שום תבשיל לאכול מותר לאוכלו (**משנ"ב**).

ה. אם בפת אחת יש מזון שלוש סעודות אסור לרדות יותר (**מג"א**).

ו. אסור לרדות בשביל אחרים שאין להם שלוש סעודות אם כבר רדה שלוש סעודות (**ביה"ל**).

❖ היתרים שונים בנתינת הפת

בלבו: מותר לתת פת לצורך מוצאי שבת, שאין חשש שיבוא לחתות, כיוון שגם כך היא תהיה מוכנה עד מוצאי שבת.

☜ כך פוסק **רמ"א.**

↲ **מג"א:** בתנורים שלנו שמותר לרדות מהם (כדלקמן בסעיף ז), יש חשש שימלך ויבוא לחתות בשבת[6].

הגהות אשר"י: אם טח את התנור בטיט מותר לתת בו פת אפילו אם לא יקרמו פניה.

☜ כך פוסק **רמ"א**[7].

סעיף ו | הוצאת פת לפני שנאפית

רב ביבי אומר (ד.) שהתירו חכמים לאדם שהכניס פת בשבת לרדותה לפני שיקרמו פניה כדי שלא יעבור על איסור תורה. אבל לאחרים אסור לרדות כיוון שלא אומרים לאדם חטא כדי שיזכה חברך.

◄ **ר"ח:** מדובר על פת שלא נאפת ויש ברדייתה כעין לישה. אבל פת אפויה אין כל איסור להוציא מהתנור.

◄ **תוספות:** מדובר גם על פת אפויה, שאסור מדרבנן לרדותה[8].

☜ **שו"ע:** מותר לאדם לרדות פת שהכניס במזיד בשבת עצמה.

↲ גם בתנורים שלנו אסור לאחרים לרדות בשבילו כיוון שהבצק מוקצה **(אליה רבה)**.

א. אם אחד הניח קדירה, מצווה על חברו להורידה מעל האש כדי שלא יבוא חברו לידי איסור, שהרי אין כל איסור בהורדת הסיר מעל האש **(משנ"ב)**.

ב. מותר לרדות גם במרדה, ועדיף לכתחילה לרדות בשינוי. אבל אם העיכוב יגרום לפת להספיק להאפות ירדה במרדה **(משנ"ב)**.

סעיף ז | תנורים שלנו

רבינו ירוחם: בתנורים שלנו שאין צורך לרדות את הפת[9], מותר להוציא את הפת מהתנור על ידי סכין או בכל דרך שינוי. אבל אסור ליטול ברחת שהיא כעין מרדה, משום עובדין דחול.

↲ **בית יוסף:** כוונתו שמותר לרדות על ידי סכין אפילו הרבה פת שאינו צריך לו לשבת (שהרי ג' סעודות מותר אפילו בתנורים של חז"ל כנאמר לעיל בסעיף ה') **וברחת אסור אפילו שלוש סעודות.**

---

[6] מוכח **שהמג"א** למד **שהכלבו** התיר כיוון שאסור לרדות בשבת וממילא אין חשש, ולא משום שהוא ייעד את זה לסעודת הבוקר או מוצאי שבת כמו שהתיר שבלי הלקט שהביאו הרמ"א בתחילת רנז. עיין בביה"ל בתחילת סימן רנג שהביא בזה את דעות האחרונים.

[7] לדעת **הרמב"ם** בסעיף א' משמע שאסור, כיוון שכאן אין את הסברא שפתיחת התנור מתירה (וכן כתב **ביה"ל**).

[8] שורש המחלוקת הוא בביאור הגמרא שאומרת שרדיית הפת אינה מלאכה. **לר"ח** הכוונה שמותר לכתחילה לרדות פת אפויה (ורק פת שלא נאפת אסורה משום מעין לישה, ובזה דיבר רב ביבי) **ותוספות** סובר שהכוונה שאסור מדרבנן לרדות פת אפויה (ובזה דיבר רב ביבי).

[9] ורק בזמן הגמרא שהיו מדבקים את הפת בצידי התנור היה בזה אומנות, אבל בימינו הפת מונחת בשולי התנור ואין בזה אומנות (משנ"ב).

☜ כך פוסק **שו"ע.**

א. מדובר כשהדביק את הפת בהיתר, ובזה פסק השו"ע שמותר להוציא הרבה מעבר למה שצריך לו באותה שבת **(מג"א**[10]**)**. ולהלכה אפשר להקל להוציא את כל הפת במקום הפסד גם כששגג ועשה איסור, אם צריך לה (וממילא יהיה מותר לטלטל את כל הפת) **(ביה"ל)**.

ב. אסור לרדות פת שאינו צריך לה לאותה שבת, שהרי אסור לטרוח בשבת לצורך יום חול. ועל ידי גוי אפשר להקל. **אליה רבה** הקל בתנורים שלנו אם תתקלקל הפת, **ולמג"א** לא סבר היתר זה, שהרי יש לו פת לאכול בשבת **(משנ"ב)**.

סעיף ח | עסיסיות ותורמוסין

הברייתא אומרת (יח:) שאסור להניח בקדירה עסיסיות ותורמוסין מערב שבת, ואם נתן אסורים בכדי שיעשו.

◄ **רש"י, ר"ן וטור:** אין בעסיסיות ותורמוסין את ההיתר של 'קדירתא חייתא', [שמותר להשהות אותם חיים לגמרי סמוך לכניסת שבת], כיוון שהם צריכים בישול מרובה ויש חשש שיבוא לחתות בכדי להגדיל את האש.

◄ **רמב"ם:** כיוון שמתבשלים במהרה, דעת האדם עליהם ויבוא לחתות.

☜ כך פוסק **שו"ע.**

א. אסור לתת לתוך התנור וכן לכירה וכופח **(שו"ע)**, ואפילו אם התנור גרוף וקטום אסור, ותנורים שלנו מותרים כיוון שהם דומים לכירה גרופה כמו שהתבאר בסימן רנג **(משנ"ב).**

ב. בכירה גרופה מותר להשהותם **(רמ"א)**, ובכופח לא מועילה גריפה ואסור. בתנור סגור בטיט מותר כמו שכתוב בסעיף א **(משנ"ב**[11]**).**

ג. גם שאר קטניות דינם כתורמוסין ועסיסיות שהם מתבשלים בקלות, והיתר 'קדירתא חייתא' נאמר רק בבשר שהאדם מסיח דעתו ממנו **(ביה"ל**[12]**).**

❖ השהה בדיעבד

☜ **שו"ע (על פי פשט הברייתא):** אם השהה בדיעבד אסורים בכדי שיעשו.

↲ אבל אם התבשלו כמאכל בן דרוסאי מבעוד יום מותר בדיעבד כנזכר בסימן רנג, א **(משנ"ב).**

---

[10] **הביה"ל** מקשה על **המג"א**: מדבריו משמע שאם הדביק באיסור אסור להוציא את הפת מהתנורים שלנו. ולכאורה מדוע, הרי אין זו רדיה, וכיוון שהותרו שלוש סעודות מותר לטלטל גם את שאר הפת! ולכן מבאר הביה"ל שהמג"א דיבר רק לפי רבינו ירוחם הסובר שההיתר בשלוש סעודות שבסעיף ה', הוא רק אם הדביק בהיתר, אבל אם הדביק באיסור אסור אפילו שלוש סעודות, ואם כך בתנורים שלנו מותר אפילו יותר משלוש סעודות רק אם עשה בהיתר.

[11] לכאורה לדעת **הרמב"ם והשו"ע** הדבר אסור.

[12] ואין זה פשוט לו כל כך, וכתב שמכמה ראשונים (**רש"י, רי"ו, רשב"א, ר"ן**) משמע שבשאר מינים מותר כדין קדירתא חייתא, אלא שלדינא הסכים לפשט דברי השו"ע לאסור בשאר המינים.

סעיף ט | חבית של מים

הברייתא אומרת (שם) שאסור לנחתום למלאות חבית של מים ערב שבת עם חשיכה ולתת אותה בתנור, ואם עשה כך אסורים בכדי שיעשו.

◄ **תוספות, רא"ש וטור:** אין את ההיתר של 'קדירתא חייתא' במים שמא ימצא שהמים התקררו לפני מוצאי שבת, ויבוא לחתות בהם שיהיו לו חמים לאלתר.

◄ **רמב"ם:** מפני שמים אינם צריכים בישול מרובה, יש חשש שיבוא לחתות בהם.

☜ כך פוסק **שו"ע**[13].

א. למרות שמים טובים כמות שהם חיים, אין דינם כפירות חיים שהותרו בסעיף ד', כיוון שאינם טובים כמו פירות חיים **(משנ"ב)**.

ב. אם היה זמן מערב שבת שהמים יכלו להתחמם, אפילו לא כל צרכם, מותר להשהותם לדעת הרמ"א שהתיר כשהתבשל בן דרוסאי (ולעניין חמין נראה מהביה"ל שם שצריך חצי בישולם) **(משנ"ב ושער הציון)**.

ג. גם בזה מותר אם זה בתנור גרוף וקטום או בתנור שסגור בטיט[14] **(משנ"ב)**.

---

[13] **שו"ע** לא כותב את טעמו של **הרמב"ם**, אלא כותב 'כיוצא בו', ומשמע שטעם ההלכות, של תורמוסין ומים, דומה, ששניהם אסורים מצד מהירות הבישול שיש בהם. אמנם **במשנ"ב** ביאר שלמרות שאפשר לשתות מים בעודם חיים נאסרו כי החימום מועיל להם מאוד. ונראה מדבריו **שהשו"ע** אסר (למרות ששותים מים חיים) לא בגלל שבישול המים אינו ארוך (כרמב"ם) כמו בתורמוסים, אלא מטעם שונה. וצ"ב.

[14] גם בזה נראה שהתיר רק לדעת **הרמ"א** בסעיף א, ולא **לרמב"ם ושו"ע**.

סימן רנה | הכנת האש מערב שבת

סעיף א | הדלקת האש מערב שבת

המשנה אומרת (יט:) שמאחיזין את האש במדורת בית המוקד ובגבולין כדי שתאחז האש ברובן. רב מפרש שהכוונה שצריך שרוב כל עץ ועץ מהמדורה יבער בכניסת שבת, ושמואל מפרש שהכוונה שהעצים יבערו עד שלא יאמרו להביא עוד עצים כדי להניחם תחתם. רבי חייא מסייע לשמואל מברייתא שאומרת שהשיעור הוא עד שתהא השלהבת עולה מאליה ללא סיוע נוסף.
הברייתא אומרת (כא.) שמותר לעשות מדורה בשבת אפילו מדברים שאסור לעשות מהם פתילות לנרות שבת (והיינו כשהדליק אותם בהיתר מערב שבת (טור)). ומותר להנות ממנה, בין אם המדורה על הקרקע ובין אם היא על כלי.

רמב"ם: אם הדליק באיסור, אסור להנות מהאש שמא יבוא לחתות בה.

☜ **טור ושו"ע:** צריך שידליק מבעוד יום עד שתעלה האש מאליה ללא סיוע נוסף. ואם לא הובערה כך אסור להנות ממנה שמא יבוא לחתות. ומותר להנות ממדורה בין על הקרקע ובין על כלי, אפילו אם הודלקה מדברים שאסור לעשות מהם פתילה.

↲ תנור בית החורף דינו כמדורה שצריך שידליקו מבעוד יום, אלא אם כן הוא טוח בטיט **(משנ"ב)**.

א. לכתחילה אין להבעיר אש אפילו אם תעלה השלהבת מאליה, שמא ישארו אודים ויצטרך לכבותם על ידי גוי ואין זה נכון לכתחילה, אלא יגמור את הבעירה מבעוד יום **(משנ"ב)**.

ב. אסור להנות מהמדורה אפילו אם הובערה לגמרי בשבת עצמה, שכל שעבר על דברי חכמים אסור להנות עד מוצאי שבת **(משנ"ב)**.

ג. ◄ **ט"ז**: אסור להשתמש סמוך מאוד למדורה שמא יבוא להזיז את האודים.

◄ **אליה רבה ותוספת שבת:** לא חששו לזה והתירו, ורק בדבר שצריך עיון רב יש לאסור שמא יבוא להטות **(משנ"ב)**.

❖ עץ יחידי

נחלקו האמוראים האם המדליק עץ יחידי צריך רוב הקף העץ (מבחוץ) או רוב עובי העץ (מבפנים), ומסיק רב פפא להלכה שצריך רוב עוביו ורוב הקפו.

☜ כך פוסקים **טור ושו"ע.**

סעיף ב | פחמים

רבי יהודה אומר (שם) שבפחמים מספיק שיעור כל שהוא.

◄ **רבינו ירוחם וטור:** רבי יהודה מפרש את דברי ת"ק, והלכה כמותו.

☜ **שו"ע:** יש אומרים שבפחמים מספיק כל שהוא.

◄ **רמב"ם:** רבי יהודה חולק על ת"ק, והלכה כת"ק שאין חילוק בניהם.

סעיף ג | דברים שנוחים להדלק

הגמרא מונה (כ:) כמה דברים שהאש אוחזת בהם היטב ואין צורך שתדלק ברובם עוד לפני כניסת שבת: מדורה של זפת, גפרית וקש וגבבא.
בהמשך הגמרא אומרת (לגירסת הרא"ש והטור) שחבילת עצים או גרעיני תמרים בסל נוחים להדלק ואינם צריכים רוב, אבל אם הם מפוזרים צריכים רוב. (**והרי"ף והרמב"ם** גורסים להפך: אם מפוזרים אינם צריכים רוב ואם אגודים יחד צריכים רוב). (**רש"י** גורס שקנים מפוזרים אינם צריכים רוב וגרעינים כן, ואם אגדם, בקנים צריך ובגרעינים לא צריך רוב).

☜ **שו"ע** פוסק את דברי הגמרא וכגירסת הרי"ף (להתיר מפוזרים), ומביא כיש אומרים את דברי הרא"ש (להתיר מכונסים).

↲ בגמרא משמע שמותר גם שעוה ושומן, וכן כל דבר הניתך **(משנ"ב)**.

סימן רנו | שש תקיעות מערב שבת

סעיף א | מנהג שש תקיעות

הברייתא (לה:) מפרטת את מנהג התקיעות שהיו תוקעים בערב שבת:
שש תקיעות תוקעין ערב שבת, התחיל לתקוע תקיעה ראשונה, נמנעו העומדים בשדה מלעדור ומלחרוש ומלעשות כל מלאכה שבשדות ואין הקרובין רשאין ליכנס עד שיבואו רחוקין ויכנסו כולם כאחד [שלא יחשדו ברחוקים שעסקו במלאכתם אחרי ששמעו קול השופר], ועדיין חנויות פתוחות ותריסין מונחין. התחיל לתקוע תקיעה שניה נסתלקו התריסין וננעלו החנויות, ועדיין חמין מונחין על גבי כירה וקדירות מונחות על גבי כירה. התחיל לתקוע תקיעה שלישית סילק המסלק והטמין המטמין והדליק המדליק, ושוהה כדי צליית דג קטן או כדי להדביק פת בתנור, ותוקע ומריע ותוקע ושובת.

רמב"ם: היו תוקעים את התקיעות במקום גבוה שכולם ישמעו. ותקיעה ראשונה היו תוקעים במנחה והשלישית סמוך לשקיעת החמה.

טור: פוסק את דברי הברייתא בתוספת דברי הרמב"ם.

☜ **שו"ע:** כשישראל ישבו בישובן היו תוקעים שש תקיעות כדי להבטיל את העם ממלאכה.

רמ"א: גם בימינו נהגו שהשמש מכריז שעה או חצי שעה סמוך לשבת להכין צרכי שבת, וזה במקום התקיעות. וכן ראוי לנהוג בכל מקום.

א. ראוי לבטל בעלי מלאכות שעתיים וחצי זמניות לפני שקיעה[1] **(משנ"ב).**

ב. יש לסגור את החנויות שעה לפני שבת לפחות **(מג"א).**

ג. יש להקדים לקבל שבת וברכו מפני שיש שטועים לחשוב שכל עוד שלא אמרו ברכו לא נכנסה שבת למרות שכבר חשכה. ואין להמתין לגדול שבאותו מקום בשביל לקבל שבת **(משנ"ב).**

ד. בעיירות גדולות שאי אפשר להכריז וישמעו כולם, יעשו חבורות שיכריזו על זה **(משנ"ב).**

ה. כיוון שההכרזה היא במקום התקיעות, יש להכריז גם ביו"ט שחל בערב שבת שיזהרו שלא יבשלו בשבת עצמה **(ביה"ל).**

---

[1] בסימן רנא, ס"ק ג כתב **המשנ"ב** שפועל השכור ליום שלם אצל בעל הבית יכול לעבוד עד סמוך לשקיעת החמה, ואינו רשאי להפסיק עד כדי שילך לביתו וימלא חבית מים, יצלה דג קטן וידליק את הנר. **ובשער הציון** שם (ס"ק ד) ביאר ששש התקיעות מיועדות למי שעובד בשלו, אבל מי שעושה בשל אחרים משועבד עד שקיעת החמה, וסיים שלכתחילה לא ישכיר את עצמו ליום שלם בערב שבת.

סימן רנז | דיני הטמנה

הקדמה לסימן

א. חכמים אסרו להטמין תבשילים בשבת שמא אדם ימצא שקדרתו הצטננה ויבוא לחממה ולעבור על בישול. או שיבוא לחתות בגחלים כדי לשמור על חום הקדירה. חכמים אסרו להטמין אף מערב שבת בדבר המוסיף הבל, שמא יבוא לחתות בגחלים בשבת עצמה כדי להגדיל את חום הקדירה.

ב. נחלקו הראשונים האם הטמנה חמורה יותר מהשהייה (לעניין קדירה חיה ותבשיל שהתבשל בן דרוסאי) או שמא דינם שווה. רוב הראשונים סוברים שדינה חמור ואפילו מצטמק ורע לו אסור בהטמנה.

ג. אם הייתה הקדירה טמונה מערב שבת והתגלתה, אין איסור לחזור ולכסותה וכן להוסיף עוד כיסויים על התבשיל (בתנאי שהתבשיל מבושל כל צרכו ואין בו איסור בישול עוד).

סעיף א | דבר מוסיף הבל ואינו מוסיף

המשנה אומרת (לד.) שבספק חשיכה ספק אינה חשיכה, מותר להטמין את החמין. סתם הטמנה היא בדבר שאינו מוסיף הבל[1], ומדייק רבא מדברי המשנה שלאחר שהחשיך אסור להטמין בדבר שאינו מוסיף הבל, מפני שאולי ימצא שהצטננה קדירתו ויבוא להרתיחה[2], אבל בבין השמשות אין לגזור בזה כי סתם קדירות רותחות בבין השמשות ואין לחשוש שיבוא לחתות.

המשנה אומרת (מז:) שאסור להטמין בגפת וזבל שהם דברים המוסיפים הבל, ושם ודאי שמדובר בהטמנה מבעוד יום שהרי למדנו כבר במשנה לעיל שאסור להטמין משחשיכה[3]. ומבאר רבא שגזרו על דבר המוסיף הבל אפילו מבעוד יום שמא יבוא להטמין ברמץ ויבוא מתוך כך לחתות בגחלים[4].

---

[1] שהרי בדבר המוסיף הבל אסור אפילו מבעוד יום כמו שמדויק במשנה בדף מז: שאסרה בגפת וזבל. ועיין בהערה 3.

[2] וגם למ"ד בסימן שיח, ד שתבשיל שעבר בישול אין בו עוד איסור בישול לעולם, יש לגזור שמא יבוא לחתות בגחלים **(משנ"ב)**, לפי זה גם דבר יבש שלכו"ע אין בו איסור בישול, עדיין אסור להטמינו **(שער הציון בשם פרי מגדים)**.

[3] ולכאורה קשה, כי ברור שהמשנה בדף לד ע"א מדברת על דבר שאינו מוסיף הבל מבעוד יום בגלל הדיוק מהמשנה בדף מז ע"א שמדברת על דבר המוסיף הבל בגלל דיוק מהמשנה בדף לד ע"א בעצמה. ומניין שלא לומר שמותר להטמין בדבר המוסיף הבל מבעוד יום ובדבר שאינו מוסיף הבל משחשיכה, והינו שהמשנה בדף מז ע"ב אוסרת רק דבר המוסיף הבל משחשכה והמשנה בדף לד. התירה בדבר המוסיף הבל בבין השמשות ואסרה משחשיכה, אבל בשבת עצמה אין איסור בדבר שאינו מוסיף הבל!
וביאר **רעק"א** שהמשנה בדף מז ע"ב ודאי לא עוסקת לאחר שחשיכה שהרי המשנה שם (מט.) התירה להטמין בגיזי צמר שהם מוקצה. אלא שעדיין יתכן שהמשנה שם אסרה להטמין רק בבין השמשות אבל מבעוד יום התירה. על זה אמר רש"י שאפילו אם נאמר כך, עדיין לא ייתכן שהמשנה שלנו תתיר בדבר מוסיף הבל (כי אז יש סתירה בין המשניות) אלא ודאי שהיא עוסקת בדבר שאינו מוסיף הבל, ואת זה היא התירה בבין השמשות ואסרה משחשיכה, ואם כך מוכח שסתם הטמנות מבעוד יום הן (שאין דרך להמתין עד זמן בין השמשות כי הזמן שם קצר ואם הוא יעבור לא יוכל להטמין עוד), ועל זה אומרת המשנה בדף מז ע"ב שאסור להטמין בדבר המוסיף הבל, אפילו מבעוד יום. וזה מה שאמר רש"י 'וסתם הטמנה מבעוד יום היא' היינו שכיוון שאם יחשיך יהיה אסור להטמין עוד, בני אדם רגילים להקדים את ההטמנה למבעוד יום.

[4] כך **רש"י** גורס בגמרא. אמנם **הרי"ף והרמב"ם** גורסים בדברי רבא שהוא אוסר להטמין מבעוד יום בדבר המוסיף הבל שמא ירתיח, וממשיך ואומר שבבין השמשות לא גזרו כי סתם קדירות רותחות הן. כלומר לפי דעתם מותר

רש"י, רא"ש, ר"ן ומגיד משנה: אסור להטמין בדבר המוסיף הבל בכל מקרה.

☜ כך פוסק **שו"ע** (ובדבר שאינו מוסיף הבל מותר אפילו בבין השמשות).

א. הטמנה לצורך מוצאי שבת:

◄ **רמ"א (בסימן תרט):** אסור.

◄ **מג"א:** מצד חומרא אסור ולא מדינא.

◄ **לבוש ואליה רבה:** מותר אפילו מצד המנהג.

ב. אסור להשאיר תבשיל מוטמן אפילו לפני חצות יום שישי **(משנ"ב).**

❖ הטמין בדיעבד

המשנה מספרת (לח:) שאנשי טבריה היו מעבירים צינור שהיו בו מים קרים בתוך חמי טבריה, וחכמים פסקו להם שאסור להשתמש במים הללו בשבת. רב חסדא לומד מזה שאסור להטמין בדבר המוסיף הבל.

◄ **ר"ן:** אם אדם עבר והטמין בדבר המוסיף הבל, אסור להנות מהמים אפילו בדיעבד.

↲ **רמב"ן:** דווקא בתבשיל שהתחמם או שהוא מצטמק ויפה לו אסור, אבל תבשיל שרק נשאר חם על ידי ההטמנה אין איסור בדיעבד.

☜ כך פוסק **שו"ע** (ומשמע שבאופן האסור, אפילו בשוגג אסור **(משנ"ב)**).

◄ **הגהות מרדכי:** אם שגג והטמין בדבר המוסיף הבל, מותר בדיעבד.

☜ כך פוסק **רמ"א**[5] (ויש לסמוך על זה בשעת צורך **(משנ"ב)**).

רמ"א (בשם מרדכי ושבלי הלקט): יש אומרים שאם הטמין לצורך יום שבת מותר להטמין אפילו לכתחילה. ואין לסמוך על זה אלא בדיעבד ובאופן אקראי.

↲ ואם רגיל בכך, אסור אפילו בדיעבד **(משנ"ב).**

א. אסור להטמין אפילו דבר שמצטמק ורע לו, והשו"ע הקל (כדברי הרמב"ן) רק לעניין דיעבד **(משנ"ב).**

ב. אם הטמין בשבת עצמה בדבר שאינו מוסיף הבל, כיוון שלא הועילו מעשיו שהרי רק שומר על החמימות, מותר בדיעבד **(מג"א).**

ג. הרמ"א לא התיר הטמנה לצורך יום שבת כיוון שמעיקר הדין אין מקום ליש אומרים הזה בהלכה, ולכן הקל רק בדיעבד ובאופן אקראי **(משנ"ב).**

ד. ◄ **מג"א וחיי אדם:** גם לרמ"א אין להקל בדיעבד אם התבשיל לא עבר בישול מלא (למרות שבסימן רנג פסק הרמ"א שמותר להשהות אם התבשל כבן דרוסאי, אין להקל שני קולות).

להטמין בדבר המוסיף הבל בבין השמשות. **המגיד משנה** כותב על דברי הרמב"ם שהאחרונים לא קיבלו את גירסתו, אלא גירסת רש"י עיקר (שהרי הדברים קשים - מבעוד יום אסור ובבין השמשות מותר...).

[5] דעת **הרמ"א** להתיר כמו במי ששכח ושהה תבשיל שמצטמק ויפה לו. אמנם האחרונים **(מג"א, ט"ז וגר"א)** כתבו שלדעת **השו"ע** אין להתיר בזה בדיעבד, וצריך לחכות עד מוצאי שבת. מכל מקום לדינא אפשר לסמוך על היש אומרים שהקל בזה **(משנ"ב).**

◄ **תוספת שבת, שלחן עצי שיטים וביה"ל:** אפילו אם התבשיל לא התבשל לגמרי מותר (כדעת הרמ"א ברנג, א שהתיר).

סעיף ב | תבשיל מבושל כל צרכו ושמירה מלכלוך

ר"ן: אסור להטמין אפילו בתבשיל שהתבשל כל צרכו כיוון שהגמרא לא מחלקת בין סוגי התבשילים. אמנם אם מניח כלי על גבי הקדירה כדי לשומרה מהעכברים או שלא ייפול לתוכה לכלוך אין איסור, כיוון שאין כוונתו להטמין[6*].

☜ כך פוסק **שו"ע.**

א. עיין לעיל שפסק **המג"א** להתיר בדיעבד אם טמן בדבר שאינו מוסיף הבל **(משנ"ב).**

סעיף ג | דברים המוסיפים הבל ושאינם מוסיפים

המשנה מבארת (מז:) דברים המוסיפים הבל שאסור לטמון בהם כלל: גפת, זבל, מלח, סיד וחול, בין הם לחין בין הם יבשין. ותבן, זגין, מוכין (והוא הדין כל דבר רך) ועשבים בזמן שהן לחין אסורים אבל מותר כשהן יבשין.
עוד מונה המשנה את הדברים שמותר לטמון בהם (שאינם מוסיפים הבל): כסות, פירות, כנפי יונה, נעורת של פשתן ונסורת של חרשים.
הגמרא דנה האם הדברים שאסורים בהטמנה כשהם לחים, נאסרו כשהם לחים מחמת עצמם או אף בלחים מחמת דבר אחר. הגמרא מנסה לפשוט מדברי המשנה שאומרת שאין להטמין במוכין לחין, והרי איך אפשר למצוא מוכין לחין מחמת עצמן? ודאי שבמוכין לחין מחמת דבר אחר. הגמרא דוחה שמדובר במוכין שבאו מבין רגלי הבהמה שהם לחים תמיד.

◄ **רי"ף, רש"י, רמב"ם (בפירוש המשנה) ורבינו ירוחם:** להלכה נפסק שלחים מחמת עצמם אסורים. ואם כך לחים מחמת דבר אחר מותרים.

☜ כך פוסקים **מלבושי יו"ט, אליה רבה, עטרת זקנים ותוספת שבת.**

◄ **רמב"ם וטור (לפי הדרכי משה והפרישה[7]):** לחים מחמת עצמם אסורים, וכל שכן שלחים מחמת דבר אחר אסורים.

☜ כך פוסקים **שו"ע** (כך משמע מסתימת לשונו **(משנ"ב))** **ומג"א.**

[6*] מותר לסגור את מכסה הסיר הגם שכוונתו לשמור על חום התבשיל מפני שצריך לסגור אותו כדי שלא ייפלו לתוכו לכלוכים וכך היא דרך השמירה, ומה שכותב **הר"ן** (והעתיק דבריו **במשנ"ב)** שמותר מפני שלא מתכוון (משמע שאם מתכוון אסור) זה רק בדבר שאין דרך השמירה בכך (**אגרות משה** אר"ח סימן צה).

[7] **בביה"ל** ביאר שטעם הטור שהחמיר בזה הוא משום שהירושלמי אסר בזה.

❖ גפת

הגמרא מסתפקת האם 'גפת' שנאסרה במשנה עוסקת בגפת של זיתים אבל גפת של שומשום מותרת, או גם בגפת של שומשום. הגמרא מנסה לפשוט מדברי רבי זירא שאמר שאסור להניח קופה שטמונה בתוכה קדירה על גבי גפת של זיתים, הרי שגפת של זיתים אסורה. הגמרא דוחה שייתכן שלעניין הטמנה בתוך הגפת גם גפת שומשום נאסרה, אלא שלעניין הנחה על גבי הגפת רק זיתים נאסרו.

רמב"ם, ר"ן ורבינו ירוחם: אסור להטמין גם בגפת של שומשום (או מפני שיש חשש של איסור תורה בזה. או מפני שמשמע שכאשר הגמרא דחתה את הראיה היא דחתה בדווקא ולא בדרך דיחוי בעלמא).

☜ כך פוסק **שו"ע.**

א. אסור להניח קופה עם קדירה הטמונה בה על גפת זיתים, אבל על גפת שומשום מותר **(גמרא).**

❖ כסות ופירות לחים

רבי הושעיא שונה בברייתא שאסור לטמון בכסות לחה ובפירות לחים.

הראשונים מעירים שדבריו חולקים על המשנה שהתירה בכל מקרה להטמין בפירות וכסות.

◄ **רבינו ירוחם:** הרי"ף פסק שאסור לטמון בכסות לחה ובפירות לחים. ותימה מדוע פסק כך נגד פשט המשנה.

◄ **שא"ר:** מותר לטמון בכל כסות ופירות.

☜ כך משמע מדברי **שו"ע.**

❖ הטמנה באבנים ואפר חם

תוספות ומרדכי: מותר להטמין באבנים, משום שלא שכיח להטמין בהם ולא גזרו בזה חכמים.

☜ כך פוסק **רמ"א.**

↲ היינו שלא היו מטמינים בהם כלל כי היו משברים את הקדירה או מקלקלים המאכל, אבל דברים שמטמינים בהם לפעמים, אסורים **(משנ"ב).**

א. רש"ל: מותר להטמין באפר חם שאינו מוסיף הבל, אלא אם כן מעורבים בו גחלים (וכך העתיקו האחרונים). והוא הדין שמותר להטמין בכל דבר שאינו מוסיף הבל אפילו אם הוא חם.

סעיף ד | דינים בהטמנה

המשנה אומרת (נא.) שאם לא כיסה מבעוד יום לא יכסה משחשיכה, אבל אם כיסה ונתגלה מותר לכסות.

הראשונים נחלקו מדוע המשנה נקטה לשון 'נתגלה' ולא 'גילה'.

◄ **תוספות, רא"ש, רבינו ירוחם וטור:** המשנה באה להשמיע שרק אם **נתגלה** מבעוד יום מותר לחזור ולכסות, אבל אם **גילה** מבעוד יום על מנת שלא לכסות שוב, אסור לחזור ולכסות בשבת.

◄ **ירושלמי, סמ"ג, סמ"ק, תרומה ורמב"ם:** המשנה באה להשמיע שרק אם נתגלה **משחשיכה** מותר לחזור ולכסות, אבל אם נתגלה **מבעוד יום**, אסור לכסות שוב כלל.

☜ **שו"ע:** אם נתגלה או גילה משחשיכה מותר, אבל גילה או נתגלה מבעוד יום אסור לכסותו שוב בשבת, דהוי כטומן מתחילה.

❖ הוספה והחלפה בשבת

הברייתא אומרת (נא.) שלמרות שאסור להטמין בדבר שאינו מוסיף הבל, אם בא להוסיף מוסיף, ורשב"ג אומר שיכול ליטול את הסדינים ולהניח את הגלופקרין או להיפך.

◄ **רבינו יונה, סמ"ק, רבינו ירוחם, תרומה, הגהות סמ"ק, רמב"ן, רשב"א וטור:** ת"ק ורשב"ג אינם חולקים (ורשב"ג חידש שגם סדינין, שהם דברים קלים, נחשבים להטמנה וממילא מותר להחליף לבגדים כבדים יותר. ועוד השמיע לנו שמותר אפילו להחליף ולא רק להוסיף).

☜ כך פוסק **שו"ע.**

◄ **תוספות וסמ"ג:** ת"ק חולק על רשב"ג, ולכן אסור להחליף ורק להוסיף מותר.

↲ **בית יוסף:** גם לתוספות אין איסור לגלות בשבת ולהחזיר את אותו כיסוי בשבת (כי זה לא נראה כהטמנה חדשה), ואסור רק להניח בגדים אחרים (והרא"ש כתב שלדעת תוספות יהיה אסור לגלות ולכסות בשבת).

❖ הוספה על תבשיל שאינו מבושל כל צרכו

סמ"ג, סמ"ק, תרומה, הגהות מימוניות וטור: אסור להוסיף בשבת כיסוי על תבשיל שלא התבשל כל צרכו משום שבהוספה נמצא מבשלו.

☜ כך פוסק **שו"ע.**

א. ◄ **מג"א:** בהטמנה בדבר שאינו מוסיף הבל אין תוספת בישול, אלא מדובר על קדירה שעל גחלים קטומות שמכוסה בבגדים שלא נוגעים בה, שנפסק בסעיף ח' שמותר. והשמיע לנו כאן שאסור להוסיף עליה עוד בגדים.

◄ **בית מאיר, גר"א וביה"ל:** גם בהטמנה בדבר שאינו מוסיף הבל יש איסור מצד מבשל, כיוון שהתבשיל חם ועל ידי ההטמנה יכול התבשיל להמשיך ולהתבשל.

סעיף ה | פינה מקדירה לקדירה

רשב"ג אומר (נא.) שאיסור הטמנה הוא רק בקדירה שבישלו בה את התבשיל, אבל בקדירה אחרת אין איסור, כיוון שהעביר לכלי שני שהולך ומתקרר אין חשש שיבוא שוב להרתיחו.

◄ **רש"י:** משום שאם העביר בכוונה לכלי שני כדי לקררו אין לחשוש שירצה שוב לחממו.

◄ **רמב"ם:** משם שחז"ל לא אסרו הטמנה בכלי שני כלל (כדין המטמין את הצונן).

☜ **שו"ע:** אין איסור הטמנה אם העביר לכלי שני.

א. אפילו אם העביר את התבשיל לכלי ראשון אחר, או שהחזיר את התבשיל חזרה לכלי הראשון מותר. כמו כן מותר במקום צורך בכלי ראשון עצמו אם הוא הצטנן עד שאין היד סולדת בו **(משנ"ב ושער הציון)**.

ב. מותר להטמין בין אם העביר לשם צינון התבשיל ובין אם התכוון למשהו אחר **(משנ"ב)**.

סעיף ו | הטמנת צונן

הגמרא אומרת (שם) שמותר להטמין את הצונן, ומבארת שאפילו דבר שהדרך להטמינו מותר כשהוא צונן.

◄ **רש"י:** כיוון שמטמינו רק כדי שלא יתחמם אין איסור. ואם מטמין כדי לחממו, אפילו בכיסוי שאינו מוסיף הבל אסור.

◄ **גאונים, רמב"ם ור"ן:** אין איסור להטמין צונן בדבר שאינו מוסיף הבל בשביל שיתחמם מעט.

↲ **ר"ן:** אבל בדבר המוסיף הבל אסור אפילו צונן (זאת ע"פ דין צינור של אנשי טבריה שהיה הטמנת צונן בחמין ואסרוהו חכמים).

☜ כך פוסק **שו"ע.**

א. מותר להטמין מים צוננים בחול כיוון שחול נחשב שמוסיף הבל רק בדברים חמים, אבל בדברים קרים מצנן הוא **(ביה"ל[8])**.

ב. **מהו צונן (עיין גם בסעיף הקודם)**: כלי שני מותר בכל מקרה, אפילו אם היד סולדת בו, ואפילו אם עירה מכלי ראשון לכלי שני וחזר ועירה לכלי ראשון מותר. כלי ראשון שירד מיד סולדת נחשב לצונן ומותר להטמין אם צריך לכך (אמנם לדעת הרמ"א בסימן שיח, טו היה צריך להחמיר בזה שהרי זה נחשב עדיין חם, אלא שיש לסמוך על השו"ע בשעת צורך) **(משנ"ב)**.

---

[8] עיין בסימן שיח ס"ק יט **במשנ"ב** שהביא בזה מחלוקת ראשונים האם מותר להטמין בחול מבעוד יום תבשיל צונן, וכנראה שלדינא נקט להתר כמו שסתם כאן.

סעיף ז | הטמנה לעומת שהייה

◀ **רשב"ם:** איסור הטמנה שייך רק בדברים שאסור להשהותם. אבל קדירה חיה או תבשיל שעבר בישול ואין בו חשש חיתוי, מותר גם להטמינו.

◀ **ר"ת, רא"ש, ר"ן, מרדכי, סמ"ג, סמ"ק ותרומה:** אסור להטמין אפילו תבשיל שעבר בישול או קדירה חיה כי הטמנה חמורה יותר משהייה. **בית יוסף:** משמע שאפילו מצטמק ורע לו אסור.

☜ כך פוסקים **שו"ע ורמ"א** (והביא הרמ"א שיש מקילים ובמקום שנהגו להקל אין למחות בידם אבל אין לנהוג כן בשאר מקומות[9]).

↲ נחלקו הראשונים בביאור החומרא שיש בהטמנה:

◀ **תוספות:** בהטמנה שהחום גדול, גם חיתוי מועט מועיל לשיפור חום הקדירה ויש בה חשש גדול יותר.

◀ **רא"ש:** הטמנה עושים לצורך מחר וצריך חיתוי כדי שלא יתקרר, ושיהוי עושים לצורך הערב ואינו צריך חיתוי.

☜ כך מבאר **משנ"ב.**

א. גם אם מטמין לצורך הלילה אסור, כי לא חילקו חכמים בגזרתם **(משנ"ב).** ואף אם משהה לצורך מחר מותר כיוון שהקדירה מגולה ולא יועיל לה חיתוי כדי לשמור על חומה **(שער הציון).**

ב. אף לרשב"ם אסור להטמין בשבת עצמה בדבר שאינו מוסיף הבל **(גר"א ופרי מגדים),** משום שיש חשש שימצא שקדירתו הצטננה ויבוא להרתיחה **(שער הציון).**

ג. ◀ **מג"א:** לדעת הרמ"א על פי הרשב"ם מותר להטמין אפילו תבשיל בן דרוסאי (כפי דעת הרמ"א ברנג, א לגבי דין שהייה).

◀ **אליה רבה ותוספת שבת (וכך נראה מהביה"ל):** גם לדעת זו אין היתר להטמין אלא בתבשיל שעבר בישול גמור.

סעיף ח | הטמנה על גבי דבר המוסיף הבל

הקדמה לסעיף

א. בסעיף א נפסק שאסור להטמין מערב שבת בדבר המוסיף הבל, ובשבת עצמה אסור להטמין אף בדבר שאינו מוסיף הבל.

ב. נחלקו הראשונים בסעיף זה בהטמנה בדבר שאינו מוסיף הבל כאשר מתחת לקדירה יש מקור חום, האם זו הטמנה המוסיפה הבל או לא (והגחלים לא נוגעות בגחלים).

ג. השו"ע והרמ"א נחלקו בסימן רנג, א, האם הנחה על גבי גחלים עצמם נחשבת להטמנה או לא. שו"ע מחמיר ורמ"א מקל.

---

[9] עיין בסימן שיח, י בהערה לגבי דין דיעבד, שנראה שאין לסמוך על **רשב"ם** מאחר והוא יחיד וגם **הרמ"א** לא קיבל דעתו לגמרי.

הגמרא אומרת (מח.) שאסור להניח קופה שטמן בה קדירה על גבי גפת של זיתים כיוון שהזיתים מעלים הבל לקדירה וזו הטמנה בדבר המוסיף הבל.

הראשונים נחלקו האם האיסור הוא רק בהצטרף שני הדברים יחד (היינו: שהקדירה טמונה לגמרי, ובנוסף שהיא על הגפת ממש) או שאחד מהדברים כבר אוסר.

◄ **רמב"ן ור"ן:** אין איסור להטמין קדירה בתוך שמיכות כשהיא שעומדת על גבי גחלים או אש אם הם לא נוגעים בגחלים ממש, שכן רק אם הקופה טמונה ומונחת ישירות אסור, אבל אם רק אחד מהתנאים מתקיים- מותר.

◄ **רבינו יונה, רשב"א, תוספות, רא"ש, סמ"ג, סמ"ק ותרומה:** אסור להטמין קדירה שמתחתיה יש גחלים או אש (אפילו אם לא נוגעת בקדירה ממש), כיוון שזה נחשב למטמין בדבר המוסיף הבל.

☜ כך פוסק **שו"ע**[10], והוסיף שהנחה על גבי הגחלים עצמם נחשב להטמנה ואסור בכל מקרה (ובזה הרמ"א חולק ומתיר בסימן רנג, א).

א. אפילו אם מפזר אפר על גבי הגחלים נחשב לדבר המוסיף הבל **(משנ"ב)**.

ב. אם אין אש בכירה כלל אלא רק חום: יש אומרים שמותר לכסות את הקדירה כיוון שאינו דומה לגפת של זיתים כלל שהרי אי אפשר להטמין בתוך הקרקע, ועוד שחום הכירה הולך ופוחת[11]. ויש מחמירים אלא אם כן יניח דף רחב על הקדירה ועליו יניח את הבגדים.

☜ **משנ"ב:** אין למחות ביד המקילים.

❖ הפסק בין הבגדים לסיר

מנהג היה בזמן הראשונים להניח קדירה בתוך חפירה שהיו בה גחלים ולהניח על גביה בגדים. הראשונים התקשו איך הדבר מותר, שהרי זו הטמנה בדבר המוסיף הבל.

רא"ש, תוספות, סמ"ג, סמ"ק, מרדכי, תרומה, רבינו ירוחם וטור: אסרו להטמין שמא יבוא להטמין ברמץ, לכן אין לאסור אלא אם מטמין מסביב הקדירה כמו רמץ. אבל אם יש הפסק אוויר בין הקדירה לחפירה או התנור אין איסור הטמנה בכך.

☜ **שו"ע:** אם הבגדים לא נוגעים בקדירה עצמה, אין זו הטמנה ומותר, והוא שלא תיגע בגחלים מלמטה. ולדעת הרמ"א בסימן רנג מותר גם אם נוגע בגחלים (ע"פ **מג"א**. **והאליה רבה** אוסר לדעת הרמ"א)[12].

---

[10] חשוב להדגיש שאין בהכרח קשר בין פסיקת השו"ע כאן לבין פסיקתו בין הטמנה במקצת בסימן רנג, א, ועיין שם שביארנו את מחלוקת השו"ע והרמ"א. (בקיצור: המחלוקת שם היא בהבנת דברי הר"ח שרוב הראשונים הסכימו איתו להלכה, השו"ע הבין שהר"ח אסר הנחה על גבי גחלים והרמ"א הבין שהר"ח אסר דווקא הטמנה על גבי גחלים, ושם הבאנו מקורות בראשונים שביארו כשני הצדדים).

[11] מטעם זה אסר **השש"כ** (פרק א) להטמין על גבי פלטה משום שהפלטה ממשיכה להתחמם בשונה מקרקע שהולכת ומצטננת (שני הטעמים מוזכרים בראשונים, **רבינו ברוך** סבר להתיר רק משום שהקרקע מצטננת, **והתוספות** סבר להתיר משום שאי אפשר להטמין בה).

[12] **המשנ"ב** כותב (בסימן רנג, ס"ק סט) שאם משאיר מלמעלה פתוח- אין זו הטמנה. ומצד שני כתב אצלנו (ס"ק מג) שחול שאינו עד חציו אינו נחשב הטמנה. ויש לבאר שדבריו מוסבים על **ר"ת** בספר הישר שאין הטמנה עד שיכסה את כל הסיר <u>או רובו</u>. ויש לעיין האם המשנ"ב פסק כך או כמשמעות דברי הרא"ש והטור שצריך שיהיה מכוסה מכל הצדדים ממש. והאחרונים הכריעו שרק אם מכוסה לגמרי מכל הצדדים נחשב להטמנה (אג"מ או"ח ד, ע"ד, בישול, ד. שש"כ א, עז).

❖ הנחת בגדים על גבי כלי רחב

ר"ן לדעת רבינו יונה ורשב"א: מותר להניח בגדים על גבי כלי רחב שמונח על הקדירה כיוון שאינו נוגע בצדי הקדירה.

☜ כך פוסק **שו"ע.**

❖ הטמנה בתוך התנור

רא"ש ☜ **ושו"ע:** מותר להטמין בתנור אם מניח בתוך הקדירה חתיכה חיה (שלא תהיה בעיה מצד שהייה) ולכסותו מלמעלה בבגדים כיוון שהבגדים לא נוגעים בקדירה עצמה, ואין זו דרך הטמנה (**שו"ע:** והוא שלא ייגע בגחלים עצמם).

ראב"ן, אור זרוע, תרומת הדשן ואגור: מותר להטמין בתוך תנור שטחו את פיו בטיט, בין אם הוא גרוף ובין אם לא.

☜ כך פוסק **רמ"א.** (והוסיף שמצווה להטמין לכבוד שבת, ומי שאוסר אכילת חמין בשבת חוששים שמא אפיקורוס הוא).

↲ לעניין הטמנה אין צורך בטיחה בטיט (כי לא נוגע בבגדים), אלא שהרמ"א בא לומר שאפילו אם לא נותן חתיכה חיה וכדומה, שאז יש לחשוש שמא יחתה, עם זאת מותר להטמין כיוון שטחו בטיט לא יבוא לחתות **(משנ"ב).**

א. ◄ **רש"ל, ט"ז, מאמ"ר ותוספת שבת:** אסור להניח מסביב לקדירה גחלים גם כשהיא בתוך התנור.

◄ **אור זרוע, רעק"א, אליה רבה וגר"ז:** מותר להניח מסביב לקדירה גחלים שהרי הקדירה בתוך התנור ואין חשש חיתוי בכך.

☜ **משנ"ב:** וטוב להחמיר לכתחילה.

ב. מי שמזיק לו החמין יכול לאכול צונן **(משנ"ב).**

סימן רנח | הנחת דבר קר על קדירה חמה

סעיף א | הנחת מאכל קר על קדירה חמה

הברייתא אומרת (נא:) שמותר להניח קדירה על גבי קדירה או מיחם על גבי מיחם או מיחם על גבי קדירה או קדירה על גבי מיחם. אך אסור להניח קדירה קרה כדי שתתחמם מחום התחתונה, אלא כדי שישמר חום העליונה (ע"פ ביאור רש"י). וכן מותר לטוח את פי הקדירה העליונה בבצק (ואין חוששים שיבוא לידי אפיה (ביה"ל)).

הגמרא מספרת (מח.) שרבה נזף בשמש שהניח כלי עם מים קרים על גבי מיחם חם בשבת. וביאר שרק אם הכלי העליון עם מים חמים מותר להניחו על מיחם, כי רק שומר את החום, אבל מים קרים אסור כי מוליד בהם חום (גם זה ע"פ רש"י שם).

הראשונים נחלקו מהו המעשה שעשה השמש, שבגללו רבה נזף בו (האם עניין הטמנה או עניין בישול[1]):

תוספות: אין איסור נתינה מחודשת במעשה הזה, שהרי התירו לתת מיחם על גבי מיחם בשבת, וכל החשש היה שמא ישכח ויתבשל העליון מחום התחתון (אבל רק לשמור חום מותר).

רבינו יונה: במעשה בגמרא מדובר שהכיסוי התגלה והיה מותר לשוב ולכסותו, אלא שרצה השמש לכסות איתו יחד את הכוזא של המים (משום שמותר להטמין את הצונן) ורבה אסר משום שאם מניח את הצונן על גבי קדירה אחרת הרי שיש בזה תוספת חום (למרות שהחום לא יגיע ליד סולדת[2]).

↵ **השו"ע** פוסק בסימן שיח, ו לאסור **הנחת** קדירה שיש בה תבשיל שאינו חם על גבי קדירה שיש בה תבשיל חם, כך שתוכל לחמם את העליון לשיעור יד סולדת (כתוספות). **המשנ"ב** מבאר (כאן) שהשו"ע אסר גם **להטמין** צונן בשבת עצמה משום שחום התחתון מוליד חום בעליון ואסור.

כל זה בשבת עצמה, אבל בערב שבת הראשונים מצמצמים את האיסור ומתירים:

טור: אין איסור הטמנה בזה משום טמנה בדבר המוסיף הבל (כי חומה הולך ומתמעט), ומותר מערב שבת.

☜ **שו"ע:** מותר להניח מערב שבת קדירה שיש בה דבר קר על גבי קדירה חמה (אפילו אם העליונה טמונה בבגדים (**משנ"ב**)), ואין זה כטומן בדבר המוסיף הבל (כי הקדירה התחתונה הולכת ומתקררת (**משנ"ב**[3])).

---

[1] **למען סידור הדברים:** סימן זה עוסק בדיני הטמנה, ופסק השו"ע כדברי רבינו יונה להתיר מבעוד יום ולאסור בשבת עצמה. בסימן שיח שעוסק בדיני בישול פסק השו"ע לאסור הנחה על גבי כלי חם, כדברי התוספות, מחמת חשש בישול. (ועיין שם במשנ"ב שהביא גם שם את האיסור להטמין בשבת עצמה כדברי רבינו יונה).

[2] אבל אם הקדירה גם חמה, מותר לשוב ולכסותה בשבת עצמה (אם רק שומר את החום) מאחר שזו הטמנת אגב ואין בה איסור, וכך פוסק המשנ"ב בסימן שיח ס"ק נא.

[3] ומה שכתב **בית יוסף** בסימן רנז שכירה קטומה נחשבת לדבר המוסיף הבל למרות שהיא הולכת ומתקררת, ואילו כאן פסק שקדירה שעל גבי קדירה אחרת נחשב לדבר שאינו מוסיף הבל כיוון שהיא מתקררת, צריך לומר שחום כירה הוא גדול מאוד, אפילו כשהיא קטומה (**ביה"ל**).

↵ אבל אם הקדירה עומדת על גבי האש אסור להטמינה בבגדים (**ביה"ל**).

א. אסור להטמין בשבת עצמה כלי עם מים קרים או תבשיל קר על גבי קדירה חמה, אפילו אם לא יוכלו להגיע לחום יד סולדת, כיוון שהתירו להטמין את הצונן רק להפיג צינתו אבל לא להוליד בו חום (**משנ"ב**[4]).

ב. אסור להטמין כלי עם מים קרים בשבת בתוך כלי שיש בו מים חמים[5], אפילו אם לא יכול להגיע ליד סולדת בו משום שמכניס את כולו במים החמים[6]. ואם יכול הצונן להגיע ליד סולדת, אסור אפילו אם אינו טמון בכולו (**משנ"ב**).

---

[4] **בביה"ל** מביא **שהפרי מגדים** רוצה להתיר את זה לפי דעת **הבית יוסף**, ודחה דבריו בביה"ל, ולכן העתיק לדינא במשנ"ב לא כמותו.

[5] **בשער הציון** משמע שדבריו נוגעים גם במציאות שהמים החמים נמצאים בכלי שני. **החזו"א** (או"ח לז, לב) סובר שאין הטמנה באוכל והוכיח דבריו מהגמרא. אמנם רוב האחרונים חלקו שיש הטמנה באוכל וכדברי המשנ"ב. (**שש"כ** (מב, הערה רמב). **מנח"י** (ח, יז), **שבה"ל** (ג, מז)). אמנם לאשכנזים מותרת הטמנה במקצת ולכן כל ההקפדה היא רק שהמים לא יכסו את כל הכלי. ולדעת הספרדים שהטמנה במקצת שמה הטמנה, יש מקום לאסור אפילו אם חלק מהכלי בתוך המים. אמנם **בחזון עובדיה** (א, סו) הקל בנתינת בקבוק עם חלב לתוך כלי שני כיוון שלדעתו זה נחשב לדבר שאינו מוסיף הבל (נגד המשנ"ב הסובר שזה נחשב לדבר שמוסיף הבל).
עוד יש להדגיש, שכל זה רק בהטמנת כלי בתוך מאכלים, אבל אין איסור בעירבוב של מאכל בתוך מאכל אחר מצד הטמנה (משנ"ב בסימן שכו, ס"ק יג).

[6] לדעת **הרמ"א** ברנג, א. ולדעת **השו"ע** שסובר שאפילו הטמנה מלמטה הוי הטמנה נראה שאסור אפילו אם חלקו בתוך המים. עיין בהערה הקודמת

סימן רנט | דיני הטמנה וטלטול

סעיף א | מוכין שטמן בהם

אביי אומר (מח.) שהטומן במוכין של צמר אסור לטלטלם, ואינם בטלים מחמת חשיבותם בגלל שהטמין בהם (ודינם כמוקצים למלאכתם מחמת חסרון כיס (רש"י)).

בהמשך הגמרא (מט:) **רבא אומר** על המשנה שאסרה לטלטל גיזי צמר, שרק אם לא טמן בהם אסורים בטלטול, אבל אם טמן בהם מותרים. הגמרא מקשה עליו ממשנה האוסרת אף כשטמן בהם, ומעמידה שדברי רבא אמורים שייחדם להטמנה, (ורק אם לא ייחדם אסורים). **רבינא מיישב** שרבא דיבר בגיזי צמר רגילים שאם טמן בהם מותרים, והמשנה שאסרה עסקה בגיזים המיועדים לסחורה ('הפתק'), שודאי לא ביטלם גם אם טמן בהם.

לסיכום: מוכין - אביי אוסר לטלטלם גם אם טמן בהם. גיזי צמר - רבא מתיר אם ייחדם, רבינא מתיר בגיזים רגילים כשטמן בהם ובגיזי סחורה רק אם ייחדם.

נחלקו הראשונים האם אביי ורבא חולקים (ואם הם לא חולקים - כיצד ליישב דבריהם):

◄ **רא"ש ור"ן:** האמוראים לא חולקים. (הביאור: **1.** מוכין חשובים יותר מגיזין ולא מבטלם גם אם טומן בהם (וכך משמע מרש"י). **2.** אביי דיבר בשל הפתק אבל סתם גיזין ומוכין מותרים אם טמן בהם. **ר"ן (ביאור נוסף):** לאותה שבת מותרים, ולשבת אחרת אסורים).

☜ **אליה רבה:** אין הבדל בין גיזין למוכין, ואם טמן בהם מותרים.

↲ בשעת הדחק אפשר לסמוך על שיטה זו **(ביה"ל)**.

◄ **רי"ף ורמב"ם:** האמוראים חולקים, והלכה כרבא בביאורו הראשון: אם ייחד מותרים ואם לא ייחד אסורים.

◄ **רא"ש, (תוספות רא"ש), רשב"א וטור:** האמוראים חולקים, והלכה כרבינא שמוכין שייחדם מותרים ואם לא ייחדם אסורים בטלטול, אבל אם טמן בגיזי צמר מותרים בטלטול אפילו אם לא ייחדם, אבל אם עומדים לסחורה צריכים ייחוד.

☜ כך פוסק **שו"ע.**

א. אם טמן יותר מפעם אחת במוכין מותר לטלטלם אפילו אם לא ייחדם בפירוש, דהוי כמו ייחוד **(אחרונים ע"פ דברי הטור והשו"ע)**.

ב. ייחוד צריך להיות לעולם **(משנ"ב).** (ולא כלבוש שסבר שמספיק לשבת אחת, שהרי לא רגילים לטמון בהם **(שער הציון)**). וגם ייחוד במחשבה מספיק (ולא כפרי מגדים שסבר שצריך דווקא בפה **(שער הציון)**).

❖ בסיס לגזי הצמר

הגמרא אומרת (מט.) שכאשר טמן בדבר שאסור לטלטלו, יכול לנערו אותם בעזרת כיסוי הקדירה (ולמרות שהם על הכיסוי, אינו נעשה בסיס להם (רש"י)).

☜ וכך פוסק **שו"ע.**

↲ הקדירה אינה בסיס כיוון שהיא לא משמשת לצמר, אלא הצמר משמש אותה **(משנ"ב).**

סעיף ב | אבנים שטמן בהם

רשב"א, ר"ן וטור: אם מניח אבנים סביב הקדירה צריך לייחדם לעולם[1] שהרי זורקם לאחר השימוש בלי ייחוד (והגם שלעניין טלטול אבנים בשבת כתב הר"ן שמספיק ייחוד לשבת אחת כדאיתא בסימן שח, שאני הכא שלא רגילים בכך והוי כמו אבן שעל פי החבית שגם הר"ן מודה בה **(בית יוסף)**).

☜ כך פוסק **שו"ע.**

א. הוא הדין בעצים העומדים להסקה, יזהר לסתום בהם פי התנור מערב שבת, שאם לא כן אסור לטלטלם למחרת שהרי הם מוקצה **(משנ"ב).**

ב. ב"ח: צריך ייחוד ממש, ולא מועיל זה שהשתמש בהם מבעוד יום (דגרע ממוכין) **(ביה"ל).**

סעיף ג | גומא שבגיזין

נחלקו התנאים האם מותר ליטול קדירה מתוך גיזין הסובבים אותה, לרבי אלעזר בן עזריה אסור שמא יטול ולא יוכל להחזיר, וחכמים מתירים להוציא ואין חוששים שמא יפלו. אבל ודאי שאם אכן נפלו גיזין לגומא אסור להחזיר את הקדירה.

נחלקו הראשונים בטעם האיסור בהחזרה אם נפלו לגומא:

◄ **רש"י, רי"ו וטור:** איסור טלטול[2].

◄ **רמב"ם:** הוי כמטמין מחדש (ולפי זה אסור גם בגיזין שמותר לטלטלם בשבת).

רי"ף, רא"ש וטור: הלכה כחכמים מותר להוציא כדרכו ואין חוששים שמא יפלו ויבוא לטלטלם.

☜ **שו"ע:** מותר להוציא ולהחזיר בדבר שאינו מטלטל, ולא חוששים שמא יפלו הגיזין פנימה, אבל נפלו אסור להחזיר את הקדירה. ויש אומרים שגם בדבר המטלטל אסור להחזיר אם נפלו הגיזין פנימה, מפני שנמצא כטומן בשבת[3] (דעת הרמב"ם).

↲ משמע מהשו"ע שפסק כדעה הראשונה וכן פסק האליה רבה, והגר"א הביא ראיה ליש אומרים מהירושלמי **(ביה"ל).**

---

[1] **שבלי הלקט** כותב שאשה שטמנה קדירה באבנים מותר לטלטלם, ואין כוונתו שלא צריך ייחוד, אלא מעשה ההטמנה נחשב כייחוד **(בית יוסף).**

[2] ואין להתיר מדין טלטול מהצד כיוון שצריך להזיז את המוכין בידיו הילך והילך כדי שיוכל להכניס את הקדירה **(מג"א ע"פ תוספות).**

[3] לכאורה יש להקשות, מדוע אין זה כמעביר מהטמנה להטמנה שמותר בשבת (עיין ס"ק יג במשנ"ב)? מבאר **הרב קרליץ** (חוט השני ב, פרק כח ס"ק ב) שהטמנה להטמנה מותרת רק אם יש קשר בין ההטמנה הראשונה לשניה, והיינו שמקום ההטמנה הראשון קיים, אבל אם מקום ההטמנה הראשון אינו קיים עוד, אין היתר מדין מעביר מהטמנה להטמנה.

סעיפים ד–ה | כיסה בדבר שאינו ניטל

הברייתא אומרת (נא.) שאם טמן וכיסה בדבר המותר בטלטול, או אפילו אם רק כיסה בדבר המטלטל (למרות שטמן בדבר שאינו מטלטל) מותר להוציא ולהכניס את הקדירה הטמונה. אבל אם כיסה וטמן או אפילו רק כיסה בדבר שאינו מטלטל - אם חלק מהקדירה מגולה אוחז בו ומוציאה, אבל אם כולה מכוסה אסור להוציאה, שהרי אין לו במה לאחוז.

☜ כך פוסקים **טור ושו"ע.**

הראשונים מתקשים מדוע אסור להוציא כשטמן בדבר המטלטל וכיסה בדבר שלא מטלטל, הרי יכול לפנות את הדבר שטמן בו ולהוציא את הקדירה מהצד. ויישבו:

◄ **רש"י:** כיוון שהקדירה נעשתה בסיס לאיסור[4]. (אבל אם אין כולה מכוסה, שמותר להוציא, אין איסור כיוון שזה טלטול מהצד והכיסוי נופל מאליו).

◄ **תוספות:** באמת מותר להוציא מהצד אלא שכאן מדובר על קדירה שנמצאת בתוך קופה שאי אפשר לנער את הדבר שטמן בו מבלי שיגביה מעט (ואין כאן בסיס לאיסור כמו שפירש רש"י, כיוון שהניחו על מנת ליטלו משם בשבת עצמה[5]).

☜ כך פוסק **משנ"ב** (שמותר לפנות את סביבות הקדירה ולמשוך את הקדירה, ואין כאן בסיס לאיסור משום שהגיזות משמשות את הקדירה[6]).

סעיף ו | בניין אבנים בהטמנה

הגמרא בביצה אומרת (לב:) שמותר לסדר את האבנים של בית הכסא כיוון שבניין עראי אסור רק מדברי חכמים, ובמקום כבוד לא אסרו חכמים.

◄ **רבי יהודה בן נתן (מובא בשבלי הלקט):** יו"ט שחל בערב שבת, אסור לסדר אבנים בשביל להטמין בהם קדירה, דהוי כמו בניין.

◄ **רבינו בנימין, אגור ומרדכי:** מותר, כמו שלא גזרו חכמים מפני הכבוד בבית הכסא, כך לא גזרו במקום עונג שבת.

☜ **שו"ע:** יש אומרים שאסור ויש אומרים שמותר.

↲ אם אפשר בעניין אחר אסור לכו"ע, **והאליה רבה והגר"ז** הכריעו כיש מתירים **(משנ"ב).**

---

[4] וקצת צ"ב מה ההבדל בין כאן לבין סעיף א שפסק השו"ע שהקדירה אינה בסיס למוכין מאחר והם משמשים אותה ולא היא אותם, והרי גם כאן הם משמשים אותה ולא היא אותם.

[5] ועיין בסימן שט **שרש"י ותוספות** נחלקו האם בסיס לדבר האסור נקבע בכוונה לבין השמשות או לכל השבת.

[6] נראה **שהמשנ"ב** התיר כדברי התוספות אבל לא מטעמיה כיוון שטעמו של תוספות הוא שרק אם חשב לכל היום הוי בסיס, ולהלכה המשנ"ב סמך על זה רק במקום הפסד (סימן שט ס"ק כא), וכאן הוא התיר בלי חילוק, אלא נראה שהוא סמך על הסברא שהזכיר **השו"ע** בסעיף א (שהגיזות משמשות לקדירה) כמו שהוא כותב במפורש בס"ק טו, למרות שאין זה הטעם המובא בראשונים.

סעיף ז | תנור שסתמו פיו בטיט

◄ **אגודה** (מובא באגור) **ותרומת הדשן** (סימן סה[7]): תנור שהטמינו בו חמין וסתמו את פיו בדף עם טיט, אסור לסתור את אותו דף. ואם יש קטן או גוי אפשר על ידם, ואם אין, אפשר להקל ביהודי (תרומת הדשן מתיר וכותב שאם יש קטן או גוי או שהוא עצמו אינו יכול בשינוי, עדיף מאשר שיהודי יעשה. וכשאי אפשר מותר). ולחזור ולסתום, אם יש גחלים לוחשות יעשה על ידי גוי.

◄ **מרדכי:** מותר לסתור פה התנור כיוון שאינו עשוי לקיום (בשונה מחותמות שבקרקע שאסור לחותכם כדאיתא בביצה לא:).

☜ כך פוסק **שו"ע**, והוסיף שאם יש גחלים לוחשות יעשה על ידי גוי.

רמ"א (בתרומת הדשן): אם יש גוי או קטן הם יסתרו, ואם אין, יסתור הוא על ידי שינוי. וכל מה שמותר לסתום מחדש היינו רק ביום השבת, אבל בליל שבת, יש לחשוש שהקדירה לא מבושלת לגמרי ועל ידי הסתימה גורם לבישול הקדירה, ואפילו על ידי גוי אסור[8].

א. החידוש שמותר לסתום את התנור הוא שלא חוששים שמא יש בו גחלים שעדיין לוחשות ובסתימה יגרום לכיבויים (**משנ"ב**).

ב. אם יש גחלים לוחשות בוודאות אסור לסתום דהוי פסיק רישיה של כיבוי אע"פ שלא ניחא ליה (שאסור מדרבנן). אבל לומר לגוי מותר כיוון שפסיק רישה בגוי מותר (**משנ"ב**).

ג. אם משאיר חלק מהתנור פתוח אין בו פסיק רישה של כיבוי. אבל אם משאיר רק חלק קטן פתוח אסור כי גורם שהרוח תכנס דרך הנקב ותבעיר את הגחלים (**מג"א**).

ד. במקום הדחק אפשר לסמוך על דעת תרומת הדשן (בסימן נט), שסובר שאין בסתימת תנור עם גחלים משום פסיק רישה של כיבוי (**אליה רבה**). אבל אם יש ממש אש בתוך התנור אסור גם לתרומת הדשן כיוון שגורם לכיבוי האש (**משנ"ב**).

ה. לכו"ע אסור לפתוח תנור שיש בו גחלים לוחשות כי הרוח ודאי תגרום לליבוי הגחלים (**משנ"ב**). (למרות שלא ניחא ליה, מכל מקום פס"ר דלא ניחא ליה אסור מדרבנן (**שער הציון**)).

ו. אם אמר לגוי לסגור את התנור, הגם שקידם את הבישול, כיוון שהתבשיל היה מתבשל גם כך, אין לאסור את התבשיל בדיעבד. כמו כן אם סתם בעצמו והתבשיל הגיע כבר לבן דרוסאי, אין לאסור בדיעבד (**משנ"ב**).

---

[7] בסימן נט **תרומת הדשן** מתיר אפילו לסגור תנור שיש בו גחלים כי אין זה פסיק רישה שהגחלים יכבו על ידי כך. **השו"ע** לא פסק כך להלכה, אבל **האליה רבה** סבר שיש לסמוך עליו בשעת דחק, עיין לקמן.

[8] והאחרונים כתבו שאפילו בקיץ שמקבלים שבת מוקדם ואין אז איסור תורה אלא רק איסור דרבנן אפילו ליהודי, עדיין אסור לומר לגוי שמא גם בחורף יבוא לומר לגוי ואז יש איסור תורה על היהודי (כיוון שהשעה אז מתאחרת וסמוך לחשיכה).

סימן רס | דיני הכנסת שבת

סעיף א | מצות הרחיצה

הגמרא מתארת (כה:) שרבי יהודה ברבי אלעאי היה רוחץ גופו בע"ש במים חמים ויושב עם ציצית תכלת ופניו דומות למלאך ה'.

הראשונים כותבים שיש מצווה להתכונן לשבת:

מרדכי, שבלי הלקט, אור זרוע[1] ☜ **ושו"ע:** מצווה לחוף ראשו בערב שבת[2].

טור ☜ **ושו"ע :** מצווה לרחוץ כל גופו ואם אי אפשר לו ירחץ פניו ידיו ורגליו בחמים.

כלבו ☜ **ושו"ע:** צריך להזהר בתגלחת הצפרניים בכל ערב שבת. (שו"ע: 'מצווה לגלח הצפרנים בערב שבת' (ועיין לקמן)).

הגהות מרדכי: מצווה שירחץ גופו וילבש מיד בגדי שבת. אבל ביום חמישי אין זה כבוד השבת אלא אם אי אפשר ביום שישי. (והביא דבריו **במשנ"ב**).

אור זרוע ☜ **ורמ"א:** מצווה על מי שמגודל שער שיגלח שערו בע"ש.

א. מצווה לרחוץ אבל המונע אינו נענש (**משנ"ב**).

ב. אם מתקלח לפני ערב שבת אין זה כבוד שבת כי לא ניכר שעושה לכבוד השבת, אבל אם אי אפשר אלא בחמישי, יעשה כן כי כמה שקרוב הדבר יותר לשבת כך עדיף, וכן הדין לענין תספורת (**משנ"ב**).

ג. צריך להזהר שלא יבוא לידי חילול שבת בגלל הרחיצה. ואם אין לו זמן יסתפק בפניו וידיו (**משנ"ב**).

ד. בימינו לא נוהגים לרחוץ הרגלים (כשרוחץ בנפרד) כי לא הולכים יחפים (**משנ"ב**).

ה. המצווה לרחוץ היא במים חמים (**משנ"ב**).

❖ סדר נטילת הצפרנים

☜ **רמ"א (בשם האבודרהם):** לא יטול צפרניו כסדרם, אלא דבהג"א בשמאל, ובדאג"ה בימין.

↲ **מהר"ם והאר"י ז"ל** לא היו מקפידים בזה.

☜ לכתחילה יש להזהר (**מג"א**).

א. דיני גזיזת צפרניים:

1. מקפידים שלא ליטול צפרניים בחמישי כיוון שהן מתחילות לצמוח שלושה ימים אחרי הגזיזה, ואין זה תיקון לשבת שיתחילו שוב בשבת (**משנ"ב**).

---

[1] והוסיף שמקבל שכר אם עושה אבל לא נענש אם אינו רוחץ.

[2] **בב"ח** כתב: בחמין. ובביה"ל העיר שלא הוזכר זה בפוסקים אלא בכל דבר שמועיל לראש אפשר.

2. לא יקצוץ צפרני ידיו ורגליו ביום אחד **(מגיד מישרים במג"א)**, ויטול רגליו בחמישי וידיו בשישי ובשאר הימים לא יקצוץ **(מג"א)**.

3. השורפן חסיד, הקוברן צדיק, הזורקן רשע, שמא תעבור אשה מעוברת ותפיל. ואם כן בבית המדרש או בבית מרחץ של גברים מותר לזרוק. הגמרא אומרת שמזיקות רק במקומם ולכן אם נפלו בבית שיש בו נשים יכבד אותו מקום וכך יזוזו ממקומם **(פרישה)**. ויש אומרים שצריך להוציאן מאותו חדר **(אליה רבה)**.

4. יש ליטול ידיים אחר הנטילה **(סימן ד')**.

5. יש מקומות שלא נוטלים צפרניים בראש חודש אפילו אם חל בערב שבת, כי כן ציווה רבי יהודה החסיד **(מג"א)**.

ב. במים קרים לא יצא ידי חובת המצווה. ובמים פושרים או אם רחץ במים קרים והתחמם כנגד המדורה - יש להסתפק אם יצא **(ביה"ל)**.

סעיף ב | עשרתם ערבתם הדליקו את הנר

המשנה אומרת (לד.) שצריך אדם לשאול בביתו בע"ש עם חשיכה: עשרתם? ערבתם? ולומר (בנחת) הדליקו את הנר (על פי הגמרא).

טור בשם מהר"ם: אין צורך לומר עשרתם כיוון שלא מעשרים בימינו' אלא שואל אם הפרישו חלה[3]. וגם ערבתם המהר"ם לא שאל כי הוא היה מערב בעצמו.

☜ **השו"ע** פוסק את דברי הגמרא ומוסיף שישאל אף על הפרשת חלה.

רמ"א: במקום שלא מעשרים לא ישאל על מעשר.

א. צריך לשאול סמוך לבין השמשות בעוד שודאי יום ושיהיה עוד שהות להוסיף מחול על הקודש (וישאל אז, שלא יפשעו לומר שיש עוד זמן) **(משנ"ב)**.

ב. בימינו לא שואלים על הפרשת חלה (אבל בערב פסח צריך לשאול) **(משנ"ב[4])**.

ג. צריך להזהיר גם שיפסיקו בני ביתו מלעשות מלאכה, ואם לא נמצא בבית המדרש אז, ישלח שליח להזהירם **(משנ"ב)**.

---

[3] כשחיו בחו"ל. וקצת נראה שבארץ ישראל, שמעשרים יש טעם לשאול (וכך מדויק מהרמ"א). אך בימינו לכאורה אין טעם לשאול שכן הירקות והפירות מגיעים מעושרים (מהשוק הסיטונאי), ורק מי שיש לו גידול עצמאי יש לו לשאול.

[4] משום שבחו"ל אפשר לתקן גם בשבת את החלה, אם ישייר מעט ממנה ואותה יפריש במוצאי שבת **(כנסת יחזקאל)**.

סימן רסא | זמן הדלקת נרות

סעיף א | מלאכה בבית השמשות

המשנה אומרת (לד.) שבבין השמשות (ספק חשיכה) אין מעשרים את הודאי ואין מטבילין את הכלים ולא מדליקים נרות (כיוון שאלו אסורים בודאי). אבל את הדמאי מותר לעשר, ויכול להטמין בדבר שאינו מוסיף הבל ויכול לערב עירובי חצרות.

הטור פוסק את דברי הגמרא.

◄ **רמב"ם וטור (סימן שמב):** כל איסור שבות, לצורך מצווה או שהוא טרוד ונחפז עליה, מותר לעשותו בבין השמשות. (לכן מותר לומר לגוי להדליק נר בבין השמשות).

◄ **הגהות אחרונות במרדכי:** אסור לומר לגוי להדליק נר בביה"ש.

☜ **שו"ע** פוסק את דברי הגמרא, ומוסיף שמותר לומר לגוי לעשות מלאכות בביה"ש לצורך מצווה או שהוא טרוד ונחפז עליה. וכן כל איסורי שבות מותרים בביה"ש לצורך מצווה או צורך גדול (בסימן שמב).

א. אם מסופק אם הגיע ביה"ש אסור כבין השמשות עצמו[1] **(משנ"ב)**.

ב. בכל האיסורים שמזכיר השו"ע כאן, אם יש לו בהם צורך לשבת, הוי לצורך מצווה ומותר לעשותם בעצמו, חוץ מהדלקת הנר שהיא ספק איסור תורה, שרק ע"י גוי היא מותרת **(משנ"ב)**.

ג. **דין חלה:** חלת חו"ל חמורה ממעשר, שלעניין מעשר אם אין לו מה לאכול נחשב הדבר לצורך מצווה ומותר להפריש בבין השמשות, ואילו חלת חו"ל אפשר לאכול בשבת ולהשאיר מעט ולהפריש את מה ששייר, ואם כן אין זה צורך מצווה, ואם כך יפריש רק לאחר השבת. לכן אם חל ערב פסח בשבת, שלא יכול להפריש חלה מכל מצה ומצה, יכול להפריש בבין השמשות גם בחו"ל **(משנ"ב)**.

ד. **דין טבילת כלים:** בימינו לא נוהג דין טבילה מטומאה והשו"ע העתיק לשון המשנה. אמנם יש נפקא מינה לעניין טבילת כלים חדשים הנקחים מגוי שאסור להטבילם בבין השמשות[2] (לדעה האוסרת להטביל בשבת, סימן שכג, ז) ואם אין לו כלים אחרים לשימוש בשבת מותר, ואף יברך כדין.

ה. **דין עירוב:** עירוב תחומין נסמך על פסוק ולכן דינו חמור יותר, ונאסר אז אפילו לצורך מצווה. ויש מקילים לצורך מצווה **(לבוש)**. ובסימן תטו התבאר שבדיעבד עירובו עירוב.

---

[1] ואין בזה משום ספק ספיקא וזאת ממשני טעמים: א. חסרון ידיעה אינו נחשב ספק (פרי מגדים). ב. יש כאן שם ספק אחד- ספק יום ספק לילה **(ביה"ל)**.

[2] **בביה"ל** כתב שאפשר שהשו"ע מדבר גם על טבילת כלים מטומאה לטהרה, שלמרות שדינים אלו לא נוהגים כיום, לא בטלה התקנה כי אין בית דין יכול לבטל דברי בית דין חברו. אמנם בסימן שכו, ס"ק כד, כתב שמאחר ובימינו בטלה תקנת עזרא ואפשר להתפלל בלי טבילה, אין איסור יותר בטבילת בעל קרי. והרי למרות שבטל הטעם לא תבטל התקנה שלא לטבול משום שנראה כמתקן (וטעם האיסור בטבילת כלים וטבילת אדם, שוים הם). ונלע"ד שכאשר ביטלו את טבילת עזרא (ועיין בתוספות בבבא קמא (דף פב ע"ב ד"ה אתא) כיצד יכלו לבטל את התקנה) כללו בזה שגם מצד שבת אין בזה יותר תיקון לאדם. אבל בטומאה וטהרה לא היה בית דין שקבע שלא נוהגים יותר בזה, אלא שמצד המציאות לא נהגו כך, ואם כן בשבת אין להקל כי אי אפשר לבטל דברי בית דין.

ו. אסור להדליק נרות בביה"ש, אפילו אם יהיה לו חושך. ואם הדליק, אסור להנות מאור הנרות **(משנ"ב)**.

ז. כל שאר איסורי דרבנן אסורים בבין השמשות (חוץ מאלו שהותרו: דמאי, הטמנה, עירוב חצרות) ובמקום מצווה מותרים **(משנ"ב)**.

ח. אם עשה מלאכה בביה"ש: אסור להנות ממנה אפילו בדיעבד כמו אם היה עושה מלאכה בשבת, אך בזמן תוספות שבת מותר להנות ממנה **(פרי מגדים)**. וכיוון שזמן ביה"ש נתון במחלוקת פוסקים, אם עשה מלאכה בזמן זה לדינא ניתן להקל להנות ממנה **(ביה"ל)**.

ט. רש"ל: 'נחפז' היינו כל דבר שיצטער אם לא יעשו אותו. אלא שיש להחמיר אם זה לא לצורך שבת. אמנם אם יש הפסד גדול או צורך גדול מותר, ובפרט אמירה לגוי מותרת (ולכן מותר לומר לגוי להדליק נר נשמה הואיל והעולם רואים את זה כדבר חשוב).

י. פרטי דינים:

1. מותר להטמין בביה"ש רק בדבר שאינו מוסיף הבל **(משנ"ב)**.

2. יכול לברך על העירוב שמערב בביה"ש **(משנ"ב)**. אבל אם יש לו ספק אם ביה"ש או שכבר לילה יזהר שלא יברך **(ביה"ל)**.

3. בסימן שמג, ב מבואר שדין שיתופי מבואות כדין עירוב חצרות ומותר בביה"ש. וכן יכול להניח אז עירובי תבשילין **(ביה"ל)**.

❖ דין יחיד בתוך ציבור שקיבלו שבת

☜ **מהר"י וויל ורמ"א:** אם קיבל שבת שעה או שעתיים לפני שבת יכול לבקש מגוי שיעשה בשבילו כל מלאכה.

↲ מדובר על שעה או שעתיים לפני חשיכה. אבל חצי שעה סמוך לחשיכה, שכבר הרבה מישראל קיבלו עליהם שבת, מותר לבקש מגוי רק לצורך מצווה **(משנ"ב)**.

א. הרמ"א עוסק בציבור שקיבלו שבת מוקדם והיחיד לא קיבל עדיין, שהוא נגרר אחריהם, אלא שעדיין יכול לבקש מגוי לצורך מצווה. אבל אם קיבל על עצמו לבד - יכול לבקש אפילו מישראל חברו שיעשה לו מלאכה. כדלקמן בסימן רסג, יז **(משנ"ב)**.

ב. הרמ"א כותב שיכול לקבל שבת שעתיים לפני חשיכה, ולכאורה הרי אי אפשר לקבל שבת לפני פלג מנחה שהוא שבע ורביע לפני חשיכה? ויש לבאר על פי דברי **הב"ח** שכתב לחשוש לשיטת היראים ולפרוש ממלאכה שעתיים לפני חשיכה **(ביה"ל[3])**.

עיין בסוף הסימן לסיכום דינים אלה.

סעיף ב | מצוות תוספת שבת

הגמרא ביומא (פא:) לומדת מפסוקים שצריך להוסיף מחול על הקודש.

הראשונים חולקים בגדר דין זה:

◄ **רי"ף, רא"ש ושא"ר (ע"פ המ"מ):** מצווה להוסיף בשבת מחול על הקודש.

---

[3] וכן בסימן רסג, בד"ה קודם, סמך **הביה"ל** על דברי הב"ח לדינא והתיר לקבל שבת שעתיים לפני הלילה.

☜ כך פוסק **שו"ע.**

◄ **רמב"ם:** רק ביו"כ יש מצווה להוסיף בעינוי[4].

☜ כך פוסק **גר"א.**

א. השו"ע פוסק שזמן התוספת הוא מתחילת השקיעה הראשונה עד סופה (שאז מתחיל בין השמשות לדעת ר"ת, וכל הזמן הזה נחשב ליום מבחינת ההלכה למרות ששקעה חמה). ועיין לקמן שהרבה חולקים על ר"ת ולפי זה זמן התוספת הוא לפני שקיעת החמה מעיננו **(ביה"ל).**

ב. דרך קבלת התוספת: צריך לומר בפיו, וי"א שגם קבלה בלב נחשבת לקבלה (עיין סימן תרח[5]) **(משנ"ב).**

❖ כמה צריך להוסיף

רא"ש: מצווה שיוסיף מעט לפני ביה"ש.

ר"ן: כל בין השמשות יכול לעשותו חול ויכול לעשותו קודש.

☜ **שו"ע:** כל זמן בין השמשות יכול לקבל תוספות שבת[6], ויכול לעשות כולו קודש או כולו חול ובלבד שיוסיף איזה זמן מיום ודאי.

א. לא מספיק כל שהוא ממש אלא צריך איזה זמן קטן, וזמן התוספת יחד עם ביה"ש עולה לכחצי שעה לפני צאת הכוכבים **(משנ"ב).**

❖ זמן בין השמשות

בגמרא בשבת (לה.) נפסקה הלכה כדעת רבי יהודה (ע"פ ביאורו של רבה (שכמותו פסקו הרי"ף והרא"ש)) שסובר שביה"ש מתחיל מהשקיעה וממשיך כל זמן שפני המזרח מאדימין והכסיף עליון ולא תחתון, ורק כשמכסיף גם תחתון הרי זה לילה. וזה **שלושת רבעי מיל**[7].

הגמרא בפסחים (צד.) אומרת שזמן ביה"ש הוא **ארבע מילין.**

נחלקו הראשונים כיצד ליישב את סתירת הגמרות:

---

[4] לדעת **הכסף משנה**: אין מצוות תוספות לרמב"ם כלל. לדעת **הרב המגיד, הגר"א והביה"ל**: יש מצווה מדרבנן.

[5] שם כותב **רמ"א** שקבלת תענית בלב אינה קבלה, וכותב **המשנ"ב** שם (ס"ק ב) שלדעת **הב"ח והגר"א** קבלה בלב שמה קבלה, והוסיף שאם לא קיבל אלא רק החליט שלא לאכול, לכו"ע אין זו קבלת תענית.

[6] **השו"ע** כותב 'מתחילת השקיעה.. עד זמן בין השמשות' ומבאר **המשנ"ב** שכוונתו לדעת רבינו תם שלדעתו יש שתי שקיעות, ומהשקיעה עד זמן בין השמשות אפשר לקבל תוספות שבת. ועיין בכל זה לקמן.

[7] יש מחלוקת כמה זמן הוא מיל: א. 18 דקות (שו"ע). ב. 22.5 דקות. (גר"א) ג. 24 דקות (מהרי"ל). ולעניין שלושת רבעי מיל: א. 13.5. ב. 16.9 ג. 18.

◀ **ר"ת**[8]**, רמב"ן, ר"ן (וכתב שכך איתא בירושלמי), רא"ש (בהלכות תענית), וטור (ע"פ מהרי"א):** מתחילת שקיעה ראשונה עד תחילת ביה"ש יש שלושה מילין ורבע, ומתחילת שקיעה שניה (**והוא בין השמשות**) עד צאת הכוכבים יש עוד שלושת רבעי מיל ואז מתחיל הלילה.

☜ כך פוסקים **שו"ע ומג"א.** (עיין לקמן בביאור תוספת שבת לפי השו"ע).

◀ **הגאונים, (וע"פ האחרונים-) רי"ף, רא"ש, רמב"ם, מהרי"ל, רז"ה, ראב"ד, מהר"ם מרוטנבורג, רבינו יונה ועוד:** ביה"ש הוא שלושת רבעי מיל אחרי השקיעה שלנו ואז מתחיל הלילה. (והגמרא בפסחים מדברת על החשכת השמים לחלוטין, אבל אין לזה כל משמעות הלכתית).

☜ כך פוסקים **הגר"א, הש"ך ומהר"ל מפראג.**

◀ **היראים:** בין השמשות מתחיל שלושת רבעי מיל לפני השקיעה שלנו.

☜ **הב"ח** חשש לשיטתו לכתחילה, (וגם המשנ"ב כתב לחוש לדבריו לכתחילה ולהדליק חצי שעה-עשרים דקות לפני חשיכה, כדלקמן).

א. שלושת רבעי מיל הם כרבע שעה (**משנ"ב**).

ב. לפי **הגר"א** יש להזהר שלא להדליק נרות אחרי השקיעה הנראית לנו, ואין לחכות לרגע האחרון אלא ידליק לכתחילה משעה שהחמה בראש האילנות. ומי שפורש ממלאכה חצי שעה או עשרים דקות על כל פנים תבוא עליו ברכה כי כך יוצא חובת כל הדעות[9] (**משנ"ב, לצאת ידי היראים**).

ג. יש לחוש לדעת הגר"א ולא לעשות מלאכה לאחר השקיעה. ובמוצאי שבת יש לחוש לדעת ר"ת שלא לעשות מלאכה עד שיצא הזמן לפי ר"ת (**ביה"ל**).

ד. כל הזמנים שנאמרו על ידי הראשונים משתנים על פי המקום ואם יש מקום שרואים כוכבים מוקדם מהזמן שהזכיר ר"ת יש לפרוש ממלאכה לפני כן, וכן במוצאי שבת יש להזהר שלא לעשות מלאכה עד שיראו שלושה כוכבים לפי אותו מקום (**ביה"ל ע"פ הגר"א ומנחת כהן**[10]).
וגם במוצאי שבת- אם רואה שהכסיף הרקיע ונעלמה האדמומיות ויצאו כוכבים - לא צריך להמתין לזמן ר"ת לפי שעות זמניות (אלא לפי שעות קבועות).

ה. דרך מדידת השעות:

◀ **פרי מגדים:** מודדים שעות היום כשעות קבועות ואין זה משנה בין עונות השנה, תמיד אלו שעות קבועות.

---

[8] יש לדעת שבדברי ר"ת לא מוזכרות שתי שקיעות כמו שהזכירו הראשונים (הרמב"ן ועוד) אלא שהכל זה מהלך אחד, ולפי זה הספק שיש בבין השמשות הוא האם באמת עברו שלוש ורבע מילין או שבאמת כבר עברו ארבעה מילין, וגם מצד הכוכבים אי אפשר לדון ולומר שעברו רק שלוש ורבע מילין כי אנחנו לא בקיאים איזה כוכבים מבטאים את בואו של הלילה (אחרונים במתיבתא). (עיין תוספת בזבחים נו. ד"ה מנין, שכך כותב בפשטות את שיטת ר"ת).

[9] כיוון שהוסיף על שמונה עשרה דקות עוד שתי דקות לתוספת שבת, הרי שיצא גם לדעת היראים. מדבריו עולה שתוספת שבת היא לפחות שתי דקות (גם למי שלא חושש לדעת היראים), וכך כותב **האגרות משה** (או"ח א, צו), וכן מובא בשם **הגרש"ז והגרי"ש אלישיב** (שבות יצחק, תוספת שבת עמ' רטו). ויש מי שכתב לקבל חמש דקות לפני (**שבט הלוי** ד, קלד אות ג).

[10] בסימן רצג **השו"ע** כתב ששבת יוצאת אחרי יציאת שלושה כוכבים קטנים והרי לכאורה זו סתירה לדבריו כאן שפסק כר"ת. **הביה"ל** כתב שם שביאור דברי השו"ע הוא כדברי **המנחת כהן,** ובקצרה: גם ר"ת מודה שצאת הכוכבים מתחילה ביציאת שלושה כוכבים קטנים, ושלושה ורבע מילין לפני כן זה בין השמשות ומה שלפני כן עד השלמת ד' מילין - יום גמור הוא. ומה שאמר ר"ת שיש ארבעה מילין בין צאת הכוכבים לתחילת השקיעה כוונתו לאופק ארץ ישראל ובשאר העולם יש יותר זמן או פחות. עיין בסימן רצג שהבאנו את שיטת דרך החיים.

◀ **מנחת כהן, מג"א וגר"א:** כל השעות הן זמניות ומשתנות לפי עונות השנה[11].

↲ **ביה"ל:** בימים ארוכים לא צריך להמתין לשעה ורבע זמניות אם רואה שהכסיף העליון והשווה לתחתון ויצאו שלושה כוכבים.

❖ עד כמה אפשר להקדים תוספת שבת

☜ **רמ"א:** הרוצה לקבל על עצמו שבת החל מפלג המנחה הרשות בידו (וכתב שיכול לקבל אפילו שעתיים לפני השקיעה שבת).

↲ אבל המקבל על עצמו לפני כן - לא עשה כלום **(משנ"ב)**.

א. יש מחלוקת אם מודדים מהשקיעה או מצה"כ, ומי שקיבל על עצמו לפי החישוב מהשקיעה יחמיר ולא יעשה מלאכה[12] **(משנ"ב)**. (ועיין סימן רסג ס"ק יט במשנ"ב).

ב. בסימן רסג הביה"ל (ד"ה קודם) הביא דעות המתירות גם שעתיים לפני השקיעה.

ג. **שיעור הזמן שאפשר לקבל:** לפי השו"ע (סימן תנט, ב) מודדים את זמני היום מעלות השחר עד צאת הכוכבים, אם כך לשו"ע אפשר לקבל שעה וחומש לפני צאת הכוכבים (ארבע מילין), ולרמ"א שעה ורביע (מפלג המנחה). אם כך קשה, משום שיוצא שהרמ"א הוסיף רק שלוש דקות לפני השו"ע. הלבוש כתב שמודדים את פלג המנחה מהשקיעה השניה שהיא שלושת רבעי מיל לפני צה"כ, ואז יש הבדל של כרבע שעה בין השו"ע לרמ"א[13] **(ביה"ל)**.

סעיף ג | מי שאינו בקי

הגמרא אומרת (לה:) שמי שאינו בקי בשיעור בין השמשות יקדים כדי שיעור שלא יבוא לטעות בו (כל מקום לפני השיעור שלו).

☜ וכך פוסק **שו"ע.**

א. אפשר לסמוך על השעון לעניין שבת **(ברכ"י ומשנ"ב).**

סעיף ד | קבלת שבת 'בברכו'

מרדכי: מאחר שאמרו הציבור ברכו- אסור להטמין או לערב, כיוון שקיבלו בזה שבת.

בית יוסף: כבר מאמירת מזמור שיר ליום השבת.

---

[11] **במנחת כהן** לא סמך על זה להקל אלא רק להחמיר כגון במוצאי שבת.

[12] **בפנה"ל** כתב (שבת א, ג הערה 2) שכך יש לנהוג שהרי יש דעה שאפשר לקבל שבת גם לפני זמן פלג המנחה (**פר"ח ופרמ"ג**).

[13] לפי זה אפשר לתרץ את דברי השו"ע שאצלנו כתב שזמן תוספת שבת הוא משקיעה ראשונה, ואילו בסימן רסג ורסז כתב שאפשר כבר מפלג המנחה והרי זה זמן מרובה לפני לכאורה. אלא שאם נשים לב, דעת השו"ע שאין הבדל בניהם כמעט ולכן לא דק בזה. (שמעתי מר' אריאל כהן נ"י). אמנם בזמנים בהלכה תירץ שמהשקיעה זו תוספת שבת מהתורה, ומפלג המנחה זו תוספת מדרבנן מדין נדר (וכ"כ **בביה"ל** בסימן שלנו בד"ה מפלג).
יוצא שלעניין הדלקת הנר (שאסור להדליק נר לפני פלג המנחה), אסור לפי השו"ע להדליק אלא שלוש דקות לפני השקיעה שלנו. וכמובן שלא נהגו בזה כמותו.

☜ **שו"ע:** משעת עניית ברכו הוי שבת לכל דבר למרות שעדיין יום, ולדידן משעת אמירת "מזמור שיר".

א. בסעיף זה משמע מהשו"ע שאם יחיד קיבל על עליו שבת, נאסר בכל השבותים אפילו אם הם לצורך שבת (וחמור דינו מבין השמשות), אמנם בסימן שצג, ב משמע שהשו"ע מקל בקבלת שבת לעניין שבותים. וביארו האחרונים שיש חילוק בין קבלת היחיד לבדו, שאז מותר לו כל השבותים כמו בבין השמשות לבין קבלת הציבור שנאסר בכל השבותים. ואומנם מביאור הגר"א משמע שהחמיר בקבלת שבת.

☜ ואפשר להקל בהצטרף ספק נוסף[14] **(ביה"ל).**

ב. אם הציבור קיבלו עליהם שבת, היחיד נגרר אחריהם. אם כך, ההיתר של סעיף א בבין השמשות אינו מצוי כיוון שכל אדם נמצא בתוך קהילה יהודית שקיבלה על עצמה שבת כבר, ואם כן אסור לעשות את כל השבותים **(משנ"ב).**

ג. במקומות שנהגו לומר "לכה דודי" - מאותו זמן נחשב שקיבלו שבת **(דרך חכמה).**

סיכום דין המקבל עליו תוספת שבת

דין המקבל שבת, מהקל אל החמור:

1. המקבל על עצמו שבת שעה או שעתיים לבדו, יכול לבקש אפילו מישראל חברו שיעשה לו כל מלאכה או לעשות בעצמו איסורי שבות לצורך מצווה או צורך גדול (רסג, יז).

2. המקבל על עצמו שבת הרבה לפני זמנה עם ציבור[15] (עניית ברכו) אסור במלאכות (ולצורך גדול מקילים בזה) אבל יכול לבקש מגוי לצורך מצווה או מישראל חברו אם אותו חבר לא נגרר אחרי הציבור (סעיפים א' וד').

3. אם לא קיבל שבת, (או שקיבל שבת לבדו, ביה"ל) והגיע ביה"ש, מותר בשבותים המסוימים (עירוב ולעשר דמאי וכו'). (סעיף א). ודין זה אינו מצוי כיוון שאם נמצא בתוך קהילה יהודית הרי שנמשך אחריהם אף אם לא קיבל במפורש (משנ"ב).

5. המקבל על עצמו שבת החל מחצי שעה לפני שקיעה (שאז בכל המקומות מקבלים שבת כבר) אסור במלאכות אפילו לצורך מצווה ואסור לבקש מגוי אלא לצורך מצווה (משנ"ב בסעיף ב וסעיף ד).

---

[14] עיין **בשש"כ** (מו, סעיפים יח- יט) שנראה מדבריו שהקל במי שקיבל שבת לעשות מלאכות כדין בין השמשות כפשט דברי **המשנ"ב** בס"ק כח. אומנם סייג זאת (סעיף יד) שאם התפלל היחיד תפילת שבת ממש נאסר בכל מלאכות שבת כשבת עצמה, ובהערה (סח) ביאר על פי **הגר"ז** שאם הזכיר שבת בפיו הרי שקיבל על עצמו את שבת עצמה ולא רק תוספת שבת ולכן נאסר בכל המלאכות ממש (ועם זאת מותר לו לומר לחברו לעשות בשבילו מלאכות, ע"ש בסעיף כא).

[15] וכן מי שהתפלל של שבת לבדו (עיין בהערה הקודמת).

סימן רסב | לקדש השבת בכסות ובשולחן ערוך

סעיף א | הכנת הבית לשבת

הגמרא אומרת (קיט:) שצריך לסדר את הבית בשולחן ערוך ומיטות מוצעות (ומלאך טוב ומלאך רע וכו').

☜ וכך פוסקים **טור ושו"ע.**

רמ"א: השולחן יהיה ערוך כל השבת (עד אחרי הבדלה **(משנ"ב)**).

א. 'המיטות' הכוונה למיטות שיושבים עליהם, וטוב להציע אף את המיטות שישנים בהם **(משנ"ב)**.

ב. ינקה את הבית מבעו"י **(משנ"ב)**.

ג. בחדר שבו אוכל צריך לכסות את כל השולחנות, וטוב לכסות גם ביתר החדרים **(ביה"ל)**.

סעיף ב | בגדים לכבוד שבת

הגמרא דורשת (קיג.) "וכבדתו" שלא יהיה מלבוש של שבת כמו מלבוש של חול, ואם אין לו ישלשל בגדיו למטה דרך כבוד.

הראשונים ביארו בכמה אופנים את הכבוד שבשלשול הבגדים:

◄ **רבינו ירוחם:** יוריד בגדיו כלפי מטה ולא יקפלם על כתפיו.

◄ **כלבו:** ילבש בגדיו באופן שונה מדרך חול, כדי שלא יתלכלכו בדרך הילוכו.

◄ **רש"י וטור:** כשמוריד בגדיו למטה נראה כדרך עשירים שאינם צריכים לעשות מלאכה, וזה דרך כבוד לשבת.

☜ כך פוסק **שו"ע.**

א. טוב שלא ילבש שום בגד של חול **(מהאר"י ז"ל)**.

ב. כשאפשר, טוב שתהיה לו טלית מיוחדת לשבת **(משנ"ב)**.

ג. גם אם לא נמצא בין יהודים ילבש בגדים נאים, כי הבגדים הם לכבוד השבת **(חיי אדם)**.

ד. לא ילבש בגדים לבנים בשבת אם נראה כיוהרא **(ביה"ל)**.

סעיף ג | ישמח לקראת השבת

הגמרא (בדף קיט.) אומרת שרבי חנינא היה מתעטף ועומד לקראת שבת ואומר 'בואו נצא לקראת שבת המלכה' ורבי ינאי היה אומר 'בואי כלה'.

☜ כך פוסקים **הטור והשו"ע. ומוסיפים:** ילבש בגדיו הנאים וישמח לקראת שבת.

רמ"א: ילבש בגדי שבת מיד שרחץ עצמו וזהו כבוד שבת, לכן ירחץ לפנות ערב.

↲ כשרוחץ במרחץ יקדים לרחוץ כדי שלא יבוא לידי חילול שבת **(משנ"ב)**.

א. ילבש בגדי שבת עד אחרי ההבדלה[1]* **(משנ"ב)**.

ב. המרבה לכבד את שבת במאכלים ובבגדים נאים הרי זה משובח **(משנ"ב ע"פ הטור)**.

ג. יש להזהר מאוד ממחלוקת בשבת, ובמיוחד בין איש לאשתו **(משנ"ב ע"פ המקובלים)**.

ד. יש נוהגים לצאת לעזרה שבבית הכנסת לקבל את השבת, ויש נוהגים לסובב את פניהם כלפי מערב וכדרך שמקבלים אדם גדול[2] **(משנ"ב)**.

---

[1]* ולפי הקבלה יש ללכת עד אחרי סעודת מלווה מלכה **(יסוד ושורש העבודה)**. וכתבו חלק מהאחרונים שבמוצאי שבת חזון יש לפשוט את הבגדים מיד לאחר ההבדלה משום שלא שייך כבר הטעם של אין עושים אבילות בפרהסיא (**הגרש"ז** בהליכות שלמה מועדים ב, **וחוט השני** א, ג), ויש מי שהתיר להמשיך ללבוש כל עוד לא פשט אותם (מובא בשם **הרב אלישיב** בהליכות ומנהגי בין המצרים ה, הערה 10).

[2] **בחוט השני** (ד, פפ"ב, ג) ביאר שאין כוונת **המשנ"ב** דווקא לצד מערב כיוון שעיקר הטעם הוא 'כדרך שמקבל אדם גדול' ולכן צריך לפנות לצד הכניסה [ומה שכתב **במשנ"ב** צד מערב זה בגלל שפתח בית הכנסת במקומו היה בצד מערב]. אומנם **בכף החיים** (ס"ק לב) כתב בשם **האר"י ז"ל** דווקא לצד מערב ששם פונה השמש וכן כתב **באגרות משה** (או"ח ג, מה), וסיים שם, שכל מה שיעשה הוא טוב כיוון שעושה לכבוד השבת.

סימן רסג | הדלקת נרות ואם טעו ביום מעונן

סעיף א | זהירות בנר שבת

הגמרא אומרת (כג:) שהזהיר בנר שבת (לעשותו יפה, טור) - יהיו לו בנים ת"ח.

כלבו וטור: המנהג לעשות שתי נרות, אחד כנגד זכור ואחד כנגד שמור.

☜ **שו"ע:** יהא זהיר בהדלקת הנר ויש נוהגים להדליק שתי נרות כנגד זכור ושמור.

↲ אם אין, עדיף שיקנה אחד נאה ולא שנים גרועים **(משנ"ב)**.

רמ"א: אפשר להדליק גם שלוש או ארבע נרות, וכן נהגו[1]*.

א. הדלקת הנר צריכה להיות בכל החדרים שהולך שם בשבת שלא יכשל בעץ ואבן, ונר אחד מספיק בשאר החדרים[2]. ותברך על הנר שבמקום האכילה **(משנ"ב)**.

ב. משום שזוכים לבנים זכרים בשכר מצווה זו, ראוי שהאשה תתפלל על בנים צדיקים בזמן הדלקת הנר **(אחרונים)**.

ג. כשמדליק שני נרות יכול להעביר אש מנר אחד לשני (כי גם בנרות הנוספים יש מצווה **(ביה"ל)**), אבל יש להחמיר מלהדליק קיסם וכדומה מנר של שבת, אפילו אם עושה כך בשביל להדליק את הנר השני[3] **(משנ"ב)**.

ד. יש מכוונים להדליק בנר שעווה שעשוי משני פתילות המלופפות זו עם זו כי 'זכור ושמור' בדיבור אחד נאמרו, ומנהג הגון הוא **(משנ"ב)**.

ה. אין להשתמש בשעווה מבית תפלתם של עכו"ם אפילו אם ביטלו את האיסור, ואם אין לו אחר ידליק בלי ברכה **(פרי מגדים)**.

ו. יש נוהגים להדליק שבע נרות כנגד שבעת ימי השבוע או עשר כנגד עשרת הדברות **(מג"א)**.

ז. עיקר המצווה היא בנרות שמדליקים במקום האכילה **(משנ"ב)**.

❖ אשה ששכחה להדליק

רמ"א: אשה ששכחה להדליק פעם אחת תדליק שלוש נרות כל ימי חייה.

↲ אם הייתה רגילה בשתיים. כלומר שתוסיף עוד נר. וכל פעם ששכחה תדליק עוד נר. וכל זה משום קנס, ולכן אם נאנסה לא צריכה להדליק עוד נר[4]*. **(משנ"ב)**.

א. אשה ענייה יכולה להסתפק בהוספת שמן לנר שהיא מדליקה כבר **(אליה רבה)**.

ב. הפרי מגדים סובר שדין אשה ששכחה קיים אפילו אם שכחה להדליק נר אחד מתוך כמה שהיא נוהגת, והביה"ל חלק עליו שהרי זה רק מנהג 'והבו דלא להוסיף עלה'.

---

[1]* **שש"כ** (מג, ג): המנהג שכאשר האשה מתארחת תדליק רק שתי נרות.

[2] ואין חובה להדליק דווקא לצורך שבת אלא העיקר שיהיה אור מעט בשאר החדרים שלא יכשל בהם (עיין **שבט הלוי** ג, כד).

[3] יש לעיין אם יהיה מותר להדליק בקיסם מנר התוספת לנר תוספת אחר.

[4]* **בשש"כ** (פרק מג, הערה כט) הסתפק מה הדין אם השאירה אור חשמל שבסופו של דבר לא יכשלו שם. וכן אם אמרה לגוי להדליק בביה"ש. **ובשבט הלוי** כתב שגם אם נשאר חשמל חייבת להדליק נר נוסף, כיוון שזה נחשב לשכחה גמורה, שהרי אף כשדולק החשמל היא מדליקה עם ברכה, ואם שכחה הרי שיש כאן ביטול למצווה.

סעיף ב | שואל על הפתחים בשביל נר שבת

☜ **רמב"ם ושו"ע:** כולם חייבים בנר שבת, אפילו אין לו - יחזר על הפתחים כדי לקנות שמן לנר שבת[5].

א. אין הכוונה שאין לו מה לאכול כלל, כיוון שאז עדיף שיחזר על הפתחים כדי לקנות לעצמו צרכי סעודה וקידוש, אלא הכוונה למי שמקבל צדקה, שאף הוא צריך להשתדל להשיג נרות[6] **(משנ"ב).**

ב. מי שיש לו מעות מצומצמות: לחם לסעודת שבת (כדי שביעה, **(ביה"ל)**) קודם לכל, ונר קודם לשאר מאכלי שבת כי שלום ביתו עדיף, ובזה ידליק רק נר אחד **(משנ"ב).**

ג. ◄ **לדרך החיים:** לחם לשלוש סעודות בכדי שביעה קודם להדלקת הנר שהרי סעודות שבת הם מהתורה[7] וקודמות אפילו לנר חנוכה.

◄ **לביה"ל:** אין להחמיר בסעודה שלישית בכדי שביעה אלא כדי כביצה ואת השאר ייתן לנר שבת.

ד. מוכר כסותו בשביל נר שבת **(ביה"ל).**

סעיף ג | סדר העדיפות וזהירות האשה במצווה

הגמרא אומרת (כג:) שנר שבת קודם לנר חנוכה וליין לקידוש כי שלום ביתו קודם.

☜ **שו"ע:** אם אין לו כסף ליין ונר - נר שבת קודם. וכן קודם לנר חנוכה מפני ששלום ביתו עדיף.

↲ למרות שמצוות הקידוש היא מהתורה, מכל מקום קידוש על היין הוא רק מדרבנן שהרי מהתורה יוצא כבר בקידוש שבתפילה[8*] **(משנ"ב).**

א. קדימות נר שבת או חנוכה היא רק לנר אחד. ואם יש לו נר אחד לשבת ונר אחד לחנוכה עדיף שיקנה בשאר המעות עוד נרות לחנוכה כדי שיהיה מהמהדרין **(משנ"ב).**

ב. אשה סומא: יכולה לברך מפני שנהנת מהמאורות. אמנם אם יש לה בעל פקח הוא ידליק במקומה. ואם יש מי שמדליק כבר במקומה, לא תדליק עוד כיוון שההיתר להדליק כמה נרות הוא מפני תוספות השמחה והאורה ולגביה הדבר לא שייך **(מג"א).**

---

[5] **האור שמח** מבאר **שהרמב"ם** למד את זה מדין הגמרא שאומרת שנר שבת עדיף מנר חנוכה, והרי על נר חנוכה שהוא פרסום נס הגמרא אומרת שנותנים ארבע כוסות לעני משום פרסום הנס למרות שר"ע אמר 'עשה שבתך חול ואל תצטרך לבריות', כל שכן שנר שבת יתנו לו (ואם לא- יחזר בעצמו על הפתחים).

[6] וזה לא כדברי **המג"א** (בס"ק ד) שביאר שהשו"ע מדבר על מציאות שאין לו לחם לאכול אלא רק מעות, וכיוון שלחם לסעודה קודם ממילא לא נשאר לו מעות לשמן ונר, ולכן הוא צריך ללכת לחזר על הפתחים.

[7] כך דעת **הט"ז** בסימן תרעח, אומנם לרוב הפוסקים דינם רק מדרבנן. הפרי מגדים ביאר את דברי הט"ז שכוונתו שיש לסעודות שבת אסמכתא מפסוק ולכן דינן חמור יותר משאר דין דרבנן.

[8*] **האגרות משה** (או"ח ה, כ, ל) כותב שבימינו שיש חשמל, יין לקידוש קודם לנר. וכך מביאים בשם **הרב אלישיב** (שבות יצחק, דיני נר שבת פרק ב, ד).

❖ המצוה על הנשים

המדרש אומר שהאשה מוזהרת יותר על הדלקת הנר כיוון שהיא כבתה נרו של עולם (כלומר גרמה לאדם הראשון לחטוא). [והרמב"ם כתב שכיוון שהם מצויות בבית יותר מזוהרות בו יותר].

☜ **שו"ע:** הנשים מוזהרות בהדלקת הנר יותר כיוון שהם מצויות יותר בבית[9]*.

א. גם אם הבעל רוצה להדליק, האשה קודמת, אלא אם כן יש כמה נרות, יכול הבעל להדליק את הנרות הנוספים. וכשהאשה יולדת נוהגים שהבעל ידליק בשבת הראשונה. גם בימי נידות תדליק האשה בברכה **(משנ"ב)**.

ב. טוב שהאיש יתקן את הנרות לפני ההדלקה **(שער הכוונות)**.

סעיף ד | לא ידליק בעוד היום גדול

הגמרא מספרת (כג:) שרב יוסף אמר לאשתו שאין לאחר ואין להקדים את הדלקת הנר. (רש"י מבאר שאם יקדים לא יהיה ניכר שזה נר לכבוד שבת).

הגמרא בברכות (כז.) מספרת שרב היה מתפלל תפילת שבת בערב שבת (מפלג המנחה ואילך).

לכאורה הגמרות סותרות, שהרי רב ודאי הדליק את הנר אז, והרי הגמרא בשבת אמרה שלא יקדים. הראשונים מיישבים:

תוספות, רא"ש, רבינו יונה, מרדכי: אסור להדליק מוקדם רק אם לא מקבל שבת בהדלקה זו, רב קיבל על עצמו שבת אז, לכן היה מותר לו להדליק נר אז[10].

☜ **שו"ע:** לא יקדים את ההדלקה בעוד היום גדול. ורשאי לקבל על עצמו שבת מפלג המנחה, שהוא שעה ורבע לפני הלילה, ולהדליק את הנר[11]*.

↲ לפי מנהגנו (רמ"א בסעיף י) שהאשה מקבלת שבת עם הדלקתה, יכולה להדליק לכתחילה מזמן פלג המנחה, אלא אם כן מתנה שלא תקבל על עצמה שבת בהדלקה **(ביה"ל)**.

א. 'בעוד היום גדול' היינו שהוא הרבה לפני תוספת שבת (שלפי השו"ע היא קצת קודם סוף השקיעה[12]). וכנזכר לעיל בסימן רסא, אשרי מי שפורש ממלאכה חצי שעה או עשרים דקות לפני השקיעה **(משנ"ב)**.

---

*9 יש נוהגים שגם בנות רווקות מדליקות בברכה **(ערוה"ש)**. וטוב יותר שידליקו בחדרים אחרים כל עוד שהדבר מתאפשר. וכתב **בשש"כ** (מג, הערה נ) שיכוונו שלא לצאת בהדלקת האם או שידליקו לפני שהיא מדליקה (ואם מדליקות כל שבת הוי כאילו כיוונו במפורש שלא לצאת ידי חובה). והגם שאין טעם להדליק עוד נרות באותו מקום, יש לומר שכיוון שיש בזה תוספת שמחה התירו.

[10] כלומר: אין בהכרח קשר בין הדלקת הנר לקבלת שבת, אלא היו מדליקים גם בלי לקבל שבת, ואם אכן קיבל שבת אז, יהיה מותר להדליק ואין זו הקדמה. ועיין בדברי **הביה"ל** לפי מנהג **הרמ"א** שמקבלים שבת תמיד בהדלקת הנר.

*11 בירושלים נהגו להדליק ארבעים דקות לפני השקיעה. **והרב עובדיה** כתב שאין לזה מקור (יב"א ה, כא). ואם הולכת ממקום שמקדימים למקום שמאחרים יכולה לנהוג כמנהג אותו מקום (**הגרש"ז**. שש"כ מג הערה נז).

[12] בסימן רסא, התבאר **שהשו"ע** סובר שבין השמשות מתחיל שלושה מילין ורבע אחרי השקיעה שלנו (למשך שלושת רבעי מיל), ולא יקדים הרבה לפני הזמן ההוא, אפילו אם זה בתוך הארבע מילין שבין השקיעה הראשונה

ב. 'לא יאחר' היינו שלא ידליק בצמצום לזמן המותר **(משנ"ב)**.

ג. קודם פלג המנחה קבלת שבת אינה קבלה אפילו בדיעבד **(מג"א בסימן רסא)**.

ד. זמן פלג המנחה:

◄ **לשו"ע:** שעה ורביע זמניות מצאת הכוכבים (ומודדים שעות זמנית מעלות השחר עד צאת הכוכבים).

◄ **ללבוש וגר"א:** שעה ורביע זמניות מהשקיעה (מודדים שעות זמניות מהזריחה עד השקיעה).

ה. עד כמה אפשר להקדים לקבל שבת:

◄ **שו"ע** כותב שעה ורביע קודם הלילה.

◄ **רמ"א (סימן רסא, א), ב"ח וגר"א:** שעה או שעתיים. (ובייחוד לפי דברי **הגר"א** ששעה ורביע נמדדת ע"פ השקיעה ולא ע"פ הלילה).

☜ וכן הסכים **הביה"ל.**

❖ נר שהיה דולק מבעוד יום

טור (בשם ר"ת): נר שהיה דולק מבעוד יום צריך לכבות ולהדליקו שוב שהרי שנינו: בלבד שלא יקדים.

☜ כך פוסק **רמ"א.**

↲ מדובר שהיה דולק לעניין אחר אפילו בתוך זמן פלג המנחה. אבל אם הדליק לכבוד שבת (אחרי פלג המנחה. **(ביה"ל)**), הגם שאין זה לכתחילה להקדים כל כך, לא יכבה כדי להדליק סמוך לשבת כי יצא שכרו בהפסדו שברכתו הראשונה הייתה לבטלה **(ביה"ל)**.

סעיף ה | הברכה על הנר

◄ **י"א בטור:** לא יברך על נר שבת.

◄ **רב עמרם גאון, תוספות, רא"ש, ר"ן, מרדכי, רמב"ם, סמ"ג, רבינו ירוחם, ר"ת (ע"פ הטור) וטור:** יברך על הדלקת הנר 'להדליק נר של שבת'.

☜ כך פוסק **שו"ע.**

א. יש אומרים: כשהאשה לא רוצה לקבל שבת מוקדם בהדלקת הנר (כי עשו חופה ואולי היא תצטרך לעשות עוד מלאכות אחרי ההדלקה), יכולה להדליק אותו קודם בלי ברכה, ואז כשחשכה תפרוס ידיה על הנרות ותברך או שתבקש מגוי שידליק אז (כיוון שזה ביה"ש ולא גזרו על זה לצורך מצווה).

לצאת הכוכבים. וכל זה רק אם לא מקבל על עצמו שבת אז, אבל אם מקבל על עצמו שבת אז, מותר. ולפי **הגאונים** הכל הולך אחרי השקיעה שלנו ולא יקדים הרבה לפניה ולא יאחר להדליק סמוך לה מאוד.

↲ **האחרונים** חלקו על עצות אלו[13], וייעצו שתדליק ותתנה שלא מקבלת בזה שבת **(משנ"ב)**.

ב. אם מינתה שליח להדליק נרות, יברך השליח ולא השולח **(דרך החיים)**.

ג. תברך להדליק 'נר' הגם שמדליקה כמה נרות, כי עיקר המצווה היא בנר אחד **(משנ"ב)**.

ד. אם מסופקת אם ברכה, לא תברך דספק ברכות להקל, ומה גם שמסתמא ברכה כהרגל לשונה. ואם יודעת שלא ברכה, יכולה לברך כל עוד מותר להדליק את הנר (כי אפשר לסמוך על הי"א הנ"ל באות א) **(ביה"ל)**.

❖ נר ביו"ט

הגהות מימוניות ומרדכי: גם ביו"ט תברך 'להדליק נר של יו"ט'.

☜ כך פסק **שו"ע**.

א. אין צורך לברך שהחיינו בהדלקת הנר, ובמקום שנהגו כך, אין למחות בידם[14]* **(משנ"ב)**.

❖ נר ביום כיפור

◄ **מרדכי:** ביו"כ (שחל בחול) לא צריך לברך.

◄ **רא"ש:** גם ביו"כ יברך 'להדליק נר של יו"כ'.

☜ **שו"ע** מביא כאן את דעת המרדכי ובסימן תרי את דעת הרא"ש שסבר שיש לברך.

❖ סדר הברכה

◄ **מרדכי:** מברכים ואז מדליקים.

◄ **דרכי משה:** המנהג להדליק ואז לברך, וכדי שתהיה הברכה עובר לעשייתן, תניח ידיה על העיניים ותהנה מהנרות רק לאחר מכן.

☜ כך פוסק **רמ"א**[15].

↲ כיוון שאם תברך לפני ההדלקה נמצא שקבלה שבת ולא תוכל עוד להדליק את הנר. אבל ביו"ט תברך קודם ההדלקה (ולדעת המג"א לא פלוג בזה). ואם היא

---

[13] שהרי אי אפשר לברך על נרות דלוקים ועומדים. ומה עוד שאחרי שהגיע הלילה, איך תברך 'להדליק'? וגם על העצה שגוי ידליק, הרי אין שליחות לגוי, ואפילו אם ישראל חברו מדליק בשליחותו, לדעת הדרך חיים המדליק יברך ולא השולח!

[14]* **הגר"א נבצנאל** סובר שאם ברכה שהחיינו אין לה להתנות תנאי שלא מקבלת בכך את היו"ט (הערות ביצחק יקרא כאן) וכך כותב גם **בשש"כ** (מג, כג).

[15] **ביבי"א** ב, טז, כתב שמנהג בנות ספרד לברך ואז להדליק. ויש להעיר שלדעת **הבא"ח** (ש"ש, נח ,ח) **והחיד"א** (מחזיק ברכה רסג, ד) המנהג כדברי הרמ"א.

מדליקה ומתנה שלא לקבל שבת או שהאיש מדליק (והוא לא צריך להתנות), לדעת **דרך חיים** תדליק ותברך כי לא פלוג, ולדעת **רע"א והח"א** תברך ותדליק[16].

סעיף ו | מי שאינו בביתו

הקדמה לסעיפים ו – ז

הדלקת הנר כוללת בתוכה שני עניינים: **1.** עצם החובה להדליק את הנר. **2.** שהנר יעשה אור כדי שהאדם לא יתקל בחפצים (שלום ביתו).

א. כשאדם נמצא בביתו ואשתו מדליקה שם, נפטר מצד החובה כי אשתו מדליקה בשבילו[17*], וגם הנר עושה אור כדי שלא יתקל, ולכן נפטר בהדלקת הנר שלה (וכל החדרים אינם צריכים הדלקה בברכה, כמו בבדיקת חמץ שמברך במקום אחד ופוטר את כל החדרים בזה).

ב. אם אשתו אינה עימו והיא מדליקה, ויש לו חדר משל עצמו (לישון בו), אפילו אם לא אוכל שם צריך להדליק עם ברכה כדי שלא יתקל בחפצים.

ג. אם אין לו דירה משל עצמו (ומדליקים במקום שנמצא בו), כיוון שיש שם אור כבר, אין לו חובה לעשות אור במקומו אלא מצד המצווה עצמה. לכן, אם אשתו מדליקה בביתם נפטר מהדלקה, ואם לא מדליקה בביתם ישתתף בפרטי (סעיף ז).

☜ **מרדכי ושו"ע:** בחורים שהלכו ללמוד חוץ לביתם ידליקו נר בחדרם. אבל כשאדם נמצא עם אשתו, היא מדליקה בשבילו.

↲ מדובר על בחורים נשואים אלא שהם לא בביתם, ואפילו שנשותיהם מדליקות בביתם, כיוון שהם בחדר בפני עצמו, אפילו רק לשינה, לא נפטרים בהדלקת נשותיהם **(משנ"ב)**.

א. כיוון שהדלקת הנר היא משום שלום ביתו שלא יכשל בחפצים, יזהר שהנרות יהיו ארוכים מספיק כדי שידלקו שהוא יחזור לחדרו בלילה, שאם לא כן הוי ברכה לבטלה **(דרך החיים)**.

ב. הרבה בעלי בתים שמתאכסנים יחד בבית של אחד ואין בעל הבית עימם בחדרם, חל עליהם החובה להדליק אפילו אם יש להם אשה שמדליקה בביתם. ולכן ישתתפו כולם יחד בנר. אבל אם בעל הבית נמצא איתם יחד בבית לא צריכים להדליק כשיש להם אשה בבית[18*]. (כדלקמן בסעיף ז) **(משנ"ב)**.

---

[16] **בשש"כ** כתב (פרק מג, ל) שגבר המדליק נרות, יברך ואז ידליק.

[17*] האם הבעל צריך לשמוע את הברכה שאשתו מברכת? **בשש"כ** (מג, הע' מד) כתב שלא צריך לשמוע. **ובציץ אליעזר** (יא, כא ו) כתב שאפילו יש טעם שלא לעשות כך כיוון שיראה כאילו מקבל על עצמו שבת ולכתחילה יש להתנות שלא מקבל, וכיוון שלא תמיד זוכרים להתנות העדיפו שלא לעמוד לידה. אמנם הביא שם שנהגו בעיר בהונגריה שהבעל יעמוד ליד האשה אז, וביאר שאולי טעמם הוא שהעולת שבת כתב שבברכת הנרות יוצאים ידי חובת הברכה על עונג שבת ולכן נהגו שגם הבעל ישמע את הברכה. אמנם להלכה הסכים הצי"א שלא צריך לעמוד ליד האשה ואולי אפילו עדיף שלא.

[18*] דין פנימייה: **שש"כ** (מה, יא) כותב שדין מי שנמצא בפנימיה כמשפחה אחת גדולה, ואחד מהבחורים ידליק נרות בברכה בחדר האוכל בשביל כולם (ואם זה חדר אוכל גדול ידליק בכמה מקומות, וייתכן שהדלקת החשמל תספיק לזה). וצריכים לדאוג שיהיה אור גם במקום השינה עד הזמן שבו הולכים לישון. ואם מדליקים נרות עדיף שלא יברכו על הדלקתם, אלא שאם רוצים לברך הם רשאים (וישתתפו יחד חברי החדר).

ג. גם אם האשה נמצאת ומברכת, ידליק בחדר שנמצא בו בלי ברכה, כדי שלא יכשל בחפצים שם **(מג"א)**.

סעיף ז | אורח בבית אחרים

הגהות מרדכי: יש להשתתף בנר במעות.

↵ **בית יוסף:** הכוונה למי שאין לו חדר משל עצמו אלא נמצא בביתו של בעל הבית.

☜ כך פוסק **שו"ע.**

א. בחורים שאוכלים לבדם צריכים להדליק בברכה. אבל אם אוכלים עם בעל הבית נחשבים בכלל בני ביתו **(מג"א בסימן תרעז)**.

ב. אפשר שבעל הבית יקנה חלק בשמן לאורח במקום שהאורח ייתן מעות **(אחרונים)**.

סעיף ח | בעלי בתים שנמצאים ביחד

◄ **מהרי"ל:** כמה אנשים נשואים (בעלי בתים) הנמצאים יחד כל אחד יכול לברך בעצמו כי מברכים על תוספת האור והשמחה **(ע"פ בית יוסף)**.

◄ **אור זרוע:** מגמגם בזה.

☜ **שו"ע:** יש נוהגים שכל אחד מדליק בעצמו ויש מגמגם בדבר, ונכון להזהר בספק ברכות ויברך רק אחד. **רמ"א:** נוהגים שכל אחד יברך.

א. מג"א בשם השל"ה: נוהגים שלא ידליקו באותה מנורה ממש. ויש מקילים בזה. ובנשים עניות שאין להם עוד מנורה, יכולות להדליק **(פרי מגדים)**.

ב. אם יש לכל אחד חדר, אפילו שרק ישן בו יכול לברך בו לכו"ע[19]* **(כנאמר לעיל בסעיף ו)**.

סעיף ט | להקפיד שידלקו אחר הלילה

מהרי"ל (ע"פ האגודה): אם מדליק בקרן זוית שבבית ואוכל בחצר צריך להקפיד שהנרות ידלקו עד החשיכה שאם לא כן הוי ברכה לבטלה.

☜ **שו"ע:** המדליק בקרן זוית שבביתו והנרות אינם ארוכים עד הלילה הוי ברכה לבטלה.

א. לכתחילה צריך לאכול במקום הנר ורק אם מצטער הרבה מזבובים וכדומה, יכול לאכול שלא במקום הנר **(מג"א בסימן רעג)**.

---

[19]* כלומר, כאשר משפחה מתארחת אצל משפחה אחרת וישנה בדירה בפני עצמה- עדיף שידליקו בחדר שבו הם ישנים ולא במקום האכילה אלא שיקפידו להנות מהנרות אחרי צה"כ לפני שיכבו. (עיין **שש"כ** מה, ט).
ואמנם כתב שם (הערה לב) שאין דין של תוספת אורה במקום השינה, כי לא מצינו תוספת אורה אלא במקום האכילה.

ב. משמע מהשו"ע שאם אוכל במקום הנרות, הגם שלא דלקו עד הלילה ממש, אין זו ברכה לבטלה שהרי נהנה בשעת האכילה מהנרות, ומצווה מהמובחר שידלקו עד הלילה ממש **(משנ"ב)**.

ג. אם בבית שהדליק היה חושך ועכשיו יש אור ומשתמש בו במשהו לצורך הסעודה, אין בזה ברכה לבטלה **(משנ"ב)**.

סעיף י | קבלת שבת בהדלקת נרות

◄ **בה"ג ור"ן:** כשמדליקים נרות מקבלים בזה שבת.

↲ **שבלי הלקט:** על פי זה נהגו נשים שמדליקות נרות ומשליכות מידן את הנר כי אסור להן לכבותו.

◄ **רמב"ן, רשב"א, תוספות, רא"ש, רבינו ירוחם, מגיד משנה, סמ"ג, הגה"מ וטור:** אין בהדלקת נרות קבלת שבת. אלא רק בעניית ברכו **(תוספות, רי"ו, רא"ש, הגהות מימוניות)**.

↲ **סמ"ג, ר"מ ומרדכי:** האשה שהדליקה בעצמה אסורה במלאכה. (ותעשה תנאי כדלקמן).

☜ **שו"ע**: לבה"ג מקבלת שבת בהדלקה ולכן יש שנהגו להשליך הפתילה (ונחלקו הראשונים האם תנאי מועיל. לקמן). ויש חולקים על בה"ג וסוברים שקבלת שבת תלויה בברכו, ולדידן במזמור שיר ליום השבת.

רמ"א (בסמ"ג ומרדכי): המנהג שהאשה מקבלת על עצמה שבת בהדלקה, אם לא שתתנה תחילה, ושאר בני הבית מותרים עד ברכו[20*].

א. כאשר האיש מדליק נרות, אין מנהג שמקבל על עצמו שבת בזה, ומכל מקום טוב להתנות **(משנ"ב)**.

ב. כיוון שהאשה מקבלת על עצמה שבת בהדלקה, תתפלל קודם מנחה, שאם תדליק קודם נרות לא תוכל להתפלל אחר כך מנחה, ואם אין זמן, עדיף שתתפלל פעמיים ערבית מאשר להכנס לספק חילול שבת[21] **(משנ"ב)**.

❖ תנאי בהדלקה

◄ **ר"מ ומרדכי:** צריך לעשות תנאי בשעת ההדלקה שלא מקבלת שבת, כדי שתוכל להניח את הנר מידה. (**ולמרדכי:** אפילו אם התנתה בלב מועיל כתנאי בפה).

☜ **רמ"א:** תנאי מועיל ואפילו בלב.

◄ **כלבו בשם הר"ף:** תנאי אינו מועיל לאשה עצמה שהדליקה, אלא רק לבני הבית.

☜ **שו"ע** מביא את דעת המרדכי כי"א ואת הר"ף כי"א.

[20*] לנוהגים כרמ"א אין צורך להשליך את הנר מידיו אלא הקבלה היא לאחר הברכה. כך סוברים **הגרש"ז** (שש"כ, מג הערה קעט), **וערוך השולחן** (יד'). ויש מי שחלק בזה (עיין **קובץ מבית לוי** חלק יא עמוד לו). ועיין עוד **במשנ"ב** בס"ק כא.

[21] וכן כתבו **בבן איש חי** (נח, ט) **ובהליכות עולם** (ג, עמוד לו) שתתפלל קודם מנחה. אמנם אם לא הספיקה, כתבו **בלוית חן** (סימן ו וס"ס קכד) **ובאור לציון** (פ"ח, ט) שתוכל להתפלל אחר כך (שלא **כמשנ"ב**).

א. אין להתנות כי אם לצורך כיוון שיש חולקים על ההיתר לעשות תנאי[22]* **(מג"א)**.

❖ עיקר המצווה במקום האכילה

☜ **אור זרוע ורמ"א:** עיקר המצווה היא בהדלקה שבמקום האכילה.

↲ ועליה יברך, ואפילו על נר אחד שבמקום האכילה אפשר לברך **(מג"א)**.

א. אם כמה נשים אוכלות באותו מקום יכולות לברך על נרות שבשאר החדרים או באמצע הבית[23]*, כיוון שכל מקום שדרים בו בשבת יש מצווה להדליק בו ואפשר לברך עליה **(משנ"ב)**.

❖ הדלקה עושה מצווה

☜ **מרדכי ורמ"א:** לא ידליק במקום אחד ויטלטל הנרות למקום אחר.

↲ כלומר אסור לטלטל את הנרות אחרי שהדליקו אותם ממקום שלא משתמשים בו למקום שכן, משום שהדלקה עושה מצווה[24], וצריך לכבות ולהדליק שוב. ואם הדליק במקום שמשתמשים בו מותר לשנות את מיקום הנרות. **והלבוש** החמיר בזה, ואפשר להקל בשעת צורך **(משנ"ב)**.

סעיף יא | קבלת שבת בערבית

טור (ע"פ הב"י): המתפלל ערבית לפני כל הציבור קיבל על עצמו שבת.

↲ **בית יוסף:** ובזה לא מועיל תנאי לכו"ע, כיוון שהזכיר בתפילה את שבת, לא יכול לעשותה שוב חול.

☜ וכך פוסק **שו"ע.**

---

[22]* אשה מניקה או בהריון, ורוצה לשתות או לאכול נחשב לצורך **(ביצחק יקרא)**.

[23]* יש לדון האם המנהג שנהגו נשים שנמצאות בבית חולים או בבתי מלון או בתי אבות, להדליק נרות בלובי או במסדרון. שלכאורה מדברי **המשנ"ב** כאן נראה שאפשר שהרי אין צורך להדליק דווקא במקום האכילה או במקום השינה. אמנם באמת אין בזה יישוב למנהג כיוון שלא נראה לומר שלובי הבניין או המסדרון (ודאי של בית חולים) הוא חלק מהבית של האדם, אלא ודאי שהוא שטח ציבורי השייך לכלל הדיירים, ולכן אין התר להדליק בו נרות כמו שלא ידליק אדם ברחוב. וצ"ע.

[24] נראה שדין זה נאמר רק לחומרא ולא לקולא, כלומר, אין לומר 'שהדלקה עושה מצווה' וכך אשה וכל להדליק נרות בברכה בחדרה (בבית חולים) ולאחר מכן יוציאו אותם משם (מחמת חשש שריפה), שהרי צריך להנות מהנרות גם בזמן שהם דולקים כנאמר לעיל בסעיף ט. אמנם **המשנ"ב** כתב שם (ס"ק מ) שאם הדליק נרות מבעוד יום ואוכל שם, למרות שאין הנרות ארוכים מותר ואין בזה ברכה לבטלה. אם כך יש לתת עצה לאשה שבבית חולים, שתברך על הנרות ותהנה מהם מעט, ולאחר מכן יוציאו אותם משם למסדרון וכדומה.
אמנם **בשש"כ** (מה, ו) אסר לעשות זאת משום שכל הברכה של האשה היא על תוספת השמחה, שהרי בעלה מדליק עליה בבית (ומדינא היא פטורה מהדלקה כל עוד יש שם אור חשמל), ואם יקחו את הנרות לאחר ההדלקה נמצא שאין תוספת שמחה במקום האכילה והוי ברכה לבטלה. ולפי זה לכאורה יצויר ההיתר הנ"ל במקום שאין תאורה בזמן ההדלקה, שאז הברכה אינה על תוספת אורה.

סעיף יב | קבלת הציבור גוררת את היחיד

ריב"ם, מרדכי ☜ **ושו"ע:** אם רוב הציבור קבלו על עצמם שבת, גם המיעוט נמשכים אחריהם, אפילו שלא רצו לקבל שבת (**ריב"ם:** אפילו כשלא היו בבית הכנסת).

↵ ואם רוב הציבור לא היו בבית כנסת אינם נגררים. ואם יש כמה בתי כנסת, אינם נגררים זה אחר זה. אבל אם רק אסף עשרה לביתו, בטלים לגבי רוב הציבור **(דרך החיים)**.

א. קבלת הציבור גוררת את היחיד רק לעניין איסור מלאכה, אבל יכול להתפלל עדיין מנחה **(ביה"ל בסעיף טו)**.

ב. אם יש כמה בתי כנסת בעיר, אין אחד נגרר אחר השני, אבל אם רק עושה מניין בביתו, אפילו שזה מניין קבוע, נגרר הוא אחרי הרוב **(דרך החיים)**.

סעיף יג | אורח שהגיע בזמן קבלת שבת

שבלי הלקט ☜ **ושו"ע:** אורח שהגיע בזמן שהציבור אומרים ברכו, אפילו שהיום גדול יוריד מעליו את הארנק וחפצי המוקצה כיוון ש'ברכו' במקום תקיעה.

↵ כלומר הולך לחדרו ומניח שם את חפצי המוקצה **(משנ"ב)**.

סעיף יד | קבלת שבת בטעות

הגמרא בברכות (כז:) מספרת שרב התפלל תפילת ערבית של שבת בערב שבת, ודנה הגמרא האם יש צורך לבדול ממלאכה בזמן הזה. ומוכיחה שאינם צריכים מדברי אביי שהתיר לעשן סלים בגפרית למרות שכבר התפללו ערבית. דוחה הגמרא ששם הייתה טעות, כי חשבו שכבר שקעה חמה, ולכן התיר אביי. הגמרא מקשה על זה, הרי טעות אינה חוזרת שהרי רבי פסק שציבור שסברו שכבר שקעה חמה והתפללו של מוצאי שבת בשבת עצמה, יצאו ידי חובה! עונה הגמרא שדין הציבור שונה, שלא מטריחים אותם להתפלל שוב.

רא"ש, רשב"א, תר"י, רי"ו: משמע מהגמרא שרק לעניין תפילה היחיד צריך להתפלל שוב, אבל לעניין עשיית מלאכה - קבלת שבת בטעות אינה קבלה.

המרדכי מוסיף בשם הגאונים: קבלת שבת בטעות על ידי הדלקת נרות שמה קבלה (ובטעמם, עיין לקמן). ואותו נר אסור בטלטול ואסור להוסיף לו שמן **(שבלי הלקט בשם הגאונים)**.

(**בית יוסף:** לא מטריחים את הציבור להתפלל שוב רק בתנאי שהתפללו אחרי פלג המנחה, אבל לפני כן, חוזרים שוב להתפלל).

☜ **שו"ע:** אם התפללו בטעות לאחר פלג המנחה, ציבור לא חוזר ויחיד כן. ולעניין איסור מלאכה: שניהם מותרים, אלא שי"א שאותם שהדליקו נרות אסורים[25]. וי"א שהנר אסור בטלטול ולהוסיף לו שמן, ואפילו אחרי שכבה אסור.

↲ יש אחרונים שחולקים וסוברים שקבלת שבת של ציבור בטעות אפילו בתפילה שמה קבלה, אלא שבזה, מיעוט הציבור לא נמשך אחרי הרוב (**מג"א ואליה רבה**).

☜ ואפשר להקל בשעת הדחק כדעת השו"ע (**משנ"ב**).

א. טעם היש אומרים שמחמירים בהדלקה:

◀ **לבית יוסף:** משום שבהדלקה יש מעשה.

◀ **לגר"א:** משום שהם סוברים שקבלת שבת בטעות שמא קבלה (ומתפילה אין ראיה, כיוון שתפילה אינה קבלת שבת ממש).

↲ **נפק"מ:** אם קיבלו שבת בטעות במפורש (כמו מזמור שיר או 'הרינו מקבלים שבת'). **לבית יוסף:** מותרים במלאכה לכו"ע. **לגר"א:** עדיין היש אומרים יאסרו במלאכה כמו בהדלקה.

ב. יחיד שהתפלל בטעות צריך לחזור גם ביום חול אם הוא רגיל להתפלל ערבית כדעת חכמים וטעה והתפלל כרבי יהודה (**משנ"ב**).

ג. היש אומרים סוברים שאסור לטלטל את הנר כיוון שהוקצה למצוותו, ואסרו בנגיעה שמא יבוא לטלטלו (**מג"א**). ובמקום מצווה אפשר להקל (**דרך החיים**). ואם הדליק את הנר מוקדם מאוד והתנה שלא מקבל בזה שבת, עדיין הנר נחשב למוקצה למצוותו (**פרי מגדים**).

סעיף טו | קיבל שבת ולא התפלל מנחה

תרומת הדשן ☜ **ושו"ע:** מי שלא התפלל מנחה והיה בבית כנסת שענו כבר ברכו, לא יתפלל שם מנחה אלא יצא החוצה ויתפלל מנחה (ואין זה סותר את דברי ההגהות לקמן, כיוון שהוא עצמו לא ענה ברכו).

מרדכי, הגהות מימוניות ☜ **ושו"ע:** מי שענה ברכו לא יכול להתפלל יותר מנחה, אלא יתפלל פעמיים ערבית.

א. אם טעה והחליף תשלומי מנחה לפני תפלית החובה, אפשר שיצא ידי חובה, כיוון שעדיין יום (**משנ"ב**).

ב. אין דין תפילה סותר את סעיף יב שיחיד נגרר אחרי הציבור, כי יחיד נגרר רק לעניין איסור מלאכות ולא לעניין תפילת מנחה (**ביה"ל**).

סעיף טז | להתפלל מנחה כשמתחילים ברכו

◀ **תרומת הדשן:** יכול להתפלל מנחה של יום שישי, הגם שיודע שהחזן הולך להתחיל ברכו ונמצא שהוא מתפלל מנחה בבית כנסת שקבלו בו שבת, כיוון שמתחיל בהיתר.

---

[25] ואם רק יחידים הדליקו נרות, **לאליה רבה** אין שמה קבלה. **ולפרמ"ג ודרך החיים** צריך להחמיר במלאכה. וכל זה רק לאחר פלג המנחה (**ביה"ל**).

◄ **כתבי רבינו ישראל (לבעל תרומת הדשן):** לא יתחיל אם יודע שלא יגמור לפני ברכו.

↲ **בית יוסף:** הלכה כמו שכתב בתרומת הדשן.

☜ וכך פסק **בשו"ע.**

א. מכל מקום עדיף יותר שיצא מחוץ לבית הכנסת ויתפלל שם מנחה **(משנ"ב).**

סעיף טז | דין המקבל שבת מוקדם

◄ **רשב"א בשם תוספות:** המקבל על עצמו שבת מוקדם יכול לבקש מחברו לעשות בשבילו מלאכה, כמו שהתירו 'שמור לי פירות שבתחומך וכו'.

☜ וכך פוסק **שו"ע.**

◄ **ר"ן:** אסור. (ואין ראיה משמור לי פירות וכו', כיוון ששם אם היו בורגנין הוא היה יכול ללכת בעצמו).

↲ **דרכי משה ורמ"א:** גם לר"ן מותר בתוספת שבת של מוצאי שבת, שהרי יכול להוציא שבת אם רוצה. ולכן מותר גם להנות ממלאכה שעשו בשביל יהודי בזמן תוספת שבת של מוצאי שבת. (ולמסקנתו: אפילו בתוספת שבת של כניסת שבת מותר להנות ממלאכה שעשו לו אחרים, [מה גם שאין זה ודאי שהר"ן ממש חולק על הרשב"א להלכה אלא רק חלק על הראיה שלו]).

א. הטעם בזה הוא כיוון שלחברו מותר לעשות את המלאכה, אין איסור לבקש ממנו לעשותה **(משנ"ב בשם הט"ז[26*]).**

ב. סמוך לבין השמשות שמסתמא רוב הציבור קיבלו על עצמם תוספת שבת, גם המיעוט נגררים אחריהם ואסור לעשות יותר מלאכה כלל **(משנ"ב).**

ג. במוצאי שבת, אם בישל חברו מותר לו לאכול **(רמ"א ואחרונים.** ולדעת **הלבוש** - אסור). ואם אמר 'המבדיל בין קודש לחול' באמצע סעודתו יכול אף הוא לעשות מלאכה, אך צ"ע אם יוכל להגיד רצה כיוון שעשאו חול[27].

ד. במוצאי שבת אין דין שיחיד נגרר אחרי הציבור, וגם אם הם לא הוציאו שבת, הוא יכול להוציא **(פרי מגדים).**

[26*] לפי טעם זה, גם אם ציבור התפללו ערבית, מותר להם לומר ליהודי שמתפלל בבית כנסת אחר שעוד לא קיבל שבת לעשות בשבילם מלאכות, אפילו שאסורות מדאורייתא (**שש"כ** (מו, כא (וע"ש בהערה)), **הליכות עולם** (ב, עמוד שה)).

[27] **בחזו"ע** (חלק ב, עמוד שמח) פסק שלא יאמר 'רצה והחליצנו'. וכתב **המשנ"ב** (סימן קפח ס"ק לב) שדין זה שייך גם במקרה שהתפלל ערבית לפני ברכת המזון, שלא יאמר רצה והחליצנו. וכ"כ **ביחווה דעת** (חלק ג, נה).

סימן רסד | דיני השמן והפתילה

סעיף א | ממה עושים פתילות לנר שבת

המשנה (כ:) מונה סוגי פתילות שאסור להדליק בהם בשבת כיוון שהאש לא דולקת בהם היטב אלא מסכסכת וקופצת. לכש, חוסן, כלך, אידן, פתילת המדבר, ירוקת, צמר ושיער. [וטעם כל זה: שמא יבוא להטות כדי לשפר את האור ונמצא מבעיר].

הראשונים חולקים מה דין שאר הנרות שמדליקים בהם:

◄ **מהר"ם וראבי"ה:** צריך שיהיה נר אחד כשר ואז מותר ששאר הנרות יהיו מאותם דברים (וראבי"ה כתב שהעיקר בנר של מקום האוכל).

◄ **השר מקוצי:** כל דבר שאפשר לעשות בלי אור הנר, אפשר להשתמש באור של כל נר.

◄ **גדולי צרפת, רבינו ירוחם, סמ"ג, תרומה וטור (וכך הנהיג הר"מ):** אסור בכל הנרות שבבית.

☜ כך פוסק **שו"ע.**

רמ"א: יש מקילים שאם יש נר אחד כשר מותר בשאר נרות, ויש מקילים שאם אפשר לעשות בלי אור הנר מותר בכל נר. ואפשר להקל בדיעבד לצורך שבת.

רמ"א (בשם הרשב"א): אם הדליק בדברים אסורים, אסור להשתמש לאורה.

א. ◄ **לאליה רבה, גר"א וקרבן נתנאל:** הרמ"א הקל דווקא באותו חדר שהנר הכשר נמצא בו[1].

◄ **למג"א:** כיוון שיש נר כשר, הרמ"א מתיר גם בחדר אחר.

ב. ◄ **לאליה רבה:** הרמ"א הקל בדבר שאפשר לעשותו בלי נר דווקא כשיש נר אחד כשר בבית.

◄ **לשאר האחרונים:** אפילו כשאין שום נר מותר.

ג. נרות ושמנים האסורים אין להשתמש לאורם אפילו תשמיש שאינו צריך עיון, כיוון שתשמיש שמצריך עיון נאסר אפילו לאור נרות ושמנים כשרים. והט"ז כתב שאפילו אם עומד אחד ומזכיר לו אסור, כיוון שאי אפשר להזהר שלא יטה **(משנ"ב).**

ד. כשיש נר כשר אפשר להעמיד לידו נר פסול ולהשתמש בו אפילו שלא לצורך שבת[2] **(מג"א),** והיינו בדיעבד, אבל אין להקל ולהדליק נר פסול ליד נר כשר לכתחילה **(פרי מגדים ולבושי שרד).**

ה. ביו"ט מותר להדליק בכל השמנים והפתילות הפסולים, מיהו בעיטרן שריחו רע אסור (שמא יצא מהבית מחמת הריח) **(ביה"ל).**

---

[1] **כף החיים** (ס"ק ב) מדייק מלשון השו"ע 'בין כל נר שמדליק בבית' שכוונתו להוציא מדעת **המג"א,** וכן להוציא מדעת המתירים להשתמש לאור הנרות הפסולים בדבר שהיה אפשר לעשותו בחושך.

[2] **בביה"ל** (ד"ה יש) מבאר שנראה **שהגר"א** חולק על דברי **המג"א** ומתיר רק לצורך השבת (כיוון **שהגר"א** השווה את נר שבת לנר חנוכה, ושם הרי מדובר שעומדים ממש בסמיכות, ועם זאת יש ראשונים שלא התירו בחנוכה, לכן **הרמ"א** הקל רק לצורך שבת). עוד אפשר **שהרמ"א** הקל רק לצורך שבת, כיוון שבשבת האדם רוצה שכל הנרות ידלקו בצורה יפה ויש חשש הטייה בשונה מנר חנוכה שאין בו חשש הטיה.

ו. אפילו אם אין לו אלא השמנים והפתילות הפסולים, לא ידליק בהם בשבת, אבל בעטרן ידליק כי האיסור הוא שמא יצא מחמת הריח, ולא נניח הודאי מחמת הספק **(ביה"ל)**.

ז. אם הדליק בחלב מהותך, שגזרו בו משום חלב שאינו מהותך, יש לעיין כשהדליק בו בדיעבד **(ביה"ל)**.

❖ דין צמר גפן וקנבוס

◄**רש"י:** אסור להדליק בהם.

◄**ר"ת:** מותר. ונהגו כמותו **(תוספות)**.

☜ וכך פוסק **שו"ע**.

↲ **אליה רבה:** אם אפשר, עדיף שלא להשתמש בקנבוס.

סעיף ב | כרך דבר מותר ואסור

הברייתא אומרת (כא.) 'כרך דבר שמדליקין בו על גבי דבר שאין מדליקין בו אין מדליקין בו, במה דברים אמורים להדליק אבל להקפות מותר.

נחלקו הראשונים מהו 'להקפות' ומהו 'להדליק':

◄**רש"י (ע"פ הרא"ש):** 'להקפות'- לסמוך הפתילה כדי שלא תטבע בשמן[3]. 'להדליק' - להדליק את הדבר האסור ממש עם הדבר המותר.

◄ **רי"ף (לביאור הרא"ש וטור):** 'להקפות'- לכרוך המותר והאסור מתוך כוונה להדליקם יחד, 'להדליק'- כרך האסור והמותר כדי להעבות ראש הפתילה.

◄**רי"ף (לגירסת הרב המגיד) רש"י (על פי הרב המגיד[4]), רמב"ם וסמ"ג**: 'להקפות' - להקשות את הפתילה שתהיה זקופה. 'להדליק' שכורך יחד את האסור והמותר להעבותם.

☜ **שו"ע:** כרך דבר אסור ומותר, אם התכוון להעבות הפתילה אסור להדליק בה, ואם התכוון להקשותה כדי שלא תשלשל למטה, מותר. וכן מותר לכרוך פתילה על גבי גמי או קש.

א. התירו להקשות את הפתילה כיוון שאינו מתכוון להדליק ולא גזרו בזה **(משנ"ב)**.

ב. האיסור לכרוך הוא שמא ידליק לבד באיסור (ולא שמא יטה), כיוון שכן, לא גזרו כשמתכוון להקשות, אמנם אם יש רק מיעוט דבר שמדליקים בו, חוזר החשש שמא יטה ואסור להדליק בו **(ביה"ל)**.

---

[3] עיין הערה הקודמת.

[4] **הרב המגיד** כותב **שרש"י** סובר **כרי"ף ורמב"ם**. **רש"י** כתב בביאור 'להקפות': 'לא היה מדליקו אלא סומך עליו הפתילה להציפה וכו' ומבאר **הבית יוסף** שכוונת **הרב המגיד** שצירף את **רש"י** לדעת **הרי"ף** שכוונת **רש"י** שכיוון שלא **התכוון** להדליקו אלא רק להציפה ולכן מותר.

ג. גמי וקש: המג"א מתיר אפילו לכרוך בשביל האורה (כיוון שגמי לא ראוי להדלקה לבדו). ומדברי רי"ו משמע שאסור וכן התוספת שבת מפקפק בזה לדעת הרמב"ם **(ביה"ל)**.

❖ הוספת גרגר מלח לנר

התוספתא (ב, ו) מתירה להוסיף גרגר של מלח וגריס של פול כדי שאור הנר יהיה שוהה ודולק. (הטור והרמ"א כותבים כדי שהאור יהיה יפה יותר).

☜ וכך פוסקים **רמב"ם ורמ"א.**

סעיף ג | דיני השמנים

המשנה (כ:) מונה סוגי שמנים שאינם נמשכים היטב אחר הפתילה, ואסרו חכמים להדליק בהם בשבת: שעוה, זפת, שמן גרעיני צמר גפן, אליה, חלב, עטרן (מפני שריחו רע ויצא מהבית), צרי (שמא יסתפק ממנו ונמצא מכבה, ועוד שזה מסוכן).

הראשונים מוסיפים ע"פ הגמרא שגם נפט לבן אסור (שהוא מסוכן).

במשנה (כד:) נחלקו התנאים לגבי שאר השמנים[5]: לדעת חכמים כל סוגי השמנים כשרים ואפילו עטרן. לדעת רבי ישמעאל עטרן פסול. ולדעת רבי טרפון רק שמן זית כשר. האמוראים דנים מדוע עטרן פסול לדעת רבי ישמאל ומסיקים שריחו רע, ומתוך כך יצא מהבית.

◄ **רי"ף, רא"ש ורמב"ם:** להלכה כל השמנים כשרים, אבל עטרן פסול (כיוון שהאמוראים פרשו דעת ר"י, הלכה כמותו בעטרן, שכן בשאר השמנים ר"י לא חלק).

◄ **רבינו ירוחם:** גם עטרן כשר (כדעת חכמים).

תוספות מוסיף שלכו"ע שמן זית מצווה מהמובחר.

☜ **שו"ע:** אסור להדליק בשמנים המוזכרים במשנה ולא בעטרן מפני שריחו רע.

↲ האיסור הוא דווקא כשמניח את הזפת (וכן שאר השמנים) כמו שמן בכלי, אבל אם כורך זפת או שעווה סביב הפתילה (נר שעווה של ימינו) מותר, כדלקמן בסעיף ז **(משנ"ב)**.

א. שומן בהמה בכלל חלב[6] ואסור. (וחמאה יש לעיין. ויכול לשים בה מעט שומן וידליקם יחד ומותר, אמנם עדיף להשתמש בשמנים אחרים, כיוון שייתכן ויעבור על הבערת שומן עם החמאה) **(משנ"ב)**.

ב. אסור להדליק בשמרי שמן, שאינם נמשכים היטב אחר הפתילה **(משנ"ב)**.

ג. נפט שלנו מותר להדליק בו בשבת כיוון שאין ריחו רע כל כך, והגם שבעת שנכבה יש לו ריח רע, אין בזה חשש שמא יצא **(ביה"ל)**.

---

[5] אבל בסוגי השמנים שהוזכרו במשנה שבדף כ ע"ב, מודים חכמים שאסור.

[6] וראייתו מכך שדעת סומכוס היא שכל היוצא מהבשר דינו כבשר, ותנא קמא לא חלק עליו בדין זה אלא בדברי רב ברונא (עיין סעיף ה), והביא לזה ראיה נוספת. עיין **בביה"ל**.

ד. צרי אסור גם מחשש שמא יעוף השמן על קירות הבית ויגרום סכנה. ואסור הוא בהדלקה גם אם יש נרות אחרים כשרים, גם לדעת המג"א בסעיף הקודם שהתיר אם יש נרות כשרים אחרים **(ביה"ל)**.

סעיף ד | שמן כשר עם שמן פסול

הגמרא מסתפקת (כא.) מה הדין בעירוב שמן כשר עם שמן פסול ופושטת שאסור שמא יבוא להדליק לבדו.

☜ **טור ושו"ע:** אסור לערב מעט שמן כשר עם פסול.

א. אם שם רוב שמן כשר מותר כיוון שהפסול בטל ברוב **(משנ"ב)**.

ב. השו"ע נקט בדבריו שאפילו עירב שמן זית אסור. ואין הכוונה דווקא לשמן זית אלא לרבותא, שאפילו הוא נאסר במיעוטו **(ביה"ל)**.

סעיף ה | תערובת שמן מהותך

רב ברונא אומר (כא.) שמותר להדליק חלב מהותך או קרבי דגים שנימוחו עם תערובת שמן יחד. וטעמו: כיוון שהאיסור להדליק בשמן מהותך וקרבי דגים שנימוחו הוא גזירה שמא ידליק בקרבי דגים שלא נימוחו או בחלב שאינו מהותך, המערב בחלב מהותך או קרבי דגים שנימוחו הוי גזירה לגזירה.

חלב מהותך: לרש"י הוא חלב מבושל. לר"ן הוא חלב מחוי שלא נקרש עדיין. **קרבי דגים:** קרבים של דגים שאינם צלולים כמו שמן דגים ממש.

◄ **רי"ף, רא"ש, רמב"ם והגהות מימוניות:** הלכה כרבי ברונא.

☜ כך פוסק **שו"ע.**

◄ **סמ"ג וסמ"ק:** אין הלכה כרבי ברונא.

א. חלב מהותך: חלב מחוי באש (נראה שכוונתו לרש"י) או חלב מחוי שלא נקרש (כוונתו לר"ן) **(משנ"ב)**. אמנם אם נקרש הרבה, אסור **(ראשונים)**.

ב. שמן דגים אינו בכלל הגזירה ומותר בהדלקה **(משנ"ב)**.

ג. טעם כל זה, משום שחלב מהותך נאסר שמא ידליק בחלב שאינו מהותך, וכאשר עירב עם שמן כשר הוי גזירה לגזירה **(משנ"ב)**.

סעיף ו | דין שאר השמנים

כנזכר לעיל, חכמים (כד.) התירו להדליק בכל השמנים חוץ מהשמנים המוזכרים בתחילת הפרק (ונפסקו בסעיף ג). וכתב תוספות שכו"ע מודים ששמן זית מצווה מהמובחר.

☜ וכך פוסקים **טור ושו"ע.**

[בראשונים מוזכרת סברא להתיר להדליק בשמן ופתילה פסולים אם הם כרוכים, כי כל האיסור הוא רק אם הם נתונים יחד לבדם בתוך הכלי. **ור"ת, רא"ש, תרומה ורי"ו** (שכתב שכך דעת רוב הפוסקים) אסרו].

א. שמנים שאורם צלול עדיפים מנר שעווה, ושעווה קודמת לחלב כי אורו צלול יותר. והכל לפי העניין, כי יש ועדיף נר צלול אפילו מכל השמנים, (כגון בנר שלא רגילים להטותו כלל) **(משנ"ב)**.

ב. אסור להדליק נר שבת מאיסורי הנאה, ולא שייך כאן 'מצוות לאו להנות נתנו', כיוון שעניינו של נר שבת הוא עונג שבת **(ביה"ל)**.

סעיף ז | שעווה הכרוכה בפתילה

הגמרא אומרת (כ:) שהמשנה מנתה סוגי פתילות אסורות והחל משעווה המשנה מונה פסולי שמנים. ומקשה הגמרא: פשיטא! ומבארת, שהיה מקום לומר ששעווה לא ראויה אפילו לפתילות, קמ"ל.

הראשונים חולקים בביאור החידוש:

◄ **רש"י, תוספות, רא"ש, רי"ף** (ע"פ הרא"ש), **רבינו יונה, סמ"ג, סמ"ק, תרומה והגהות מימוניות:** מותר לעשות פתילה משעווה הכרוכה סביבה.

↵ **רבינו ירוחם, מרדכי, סמ"ג, תרומה והגהות מימוניות:** לפי רש"י יהיה מותר גם בנר של זפת או חלב.

☜ כך פוסק **שו"ע.**

◄ **בני נבורנא, רב שרירא גאון, תשובות הרי"ף, רמב"ן** (מובאים בר"ן), **הרב המגיד:** נר שעווה (רק) עם שמן מותר.

א. כריכה של שעווה לא מועילה אם כורך סביב פתילה פסולה **(משנ"ב)**.

סעיף ח | להדליק ברוב הפתילה

עולא אומר (כ:) שהמדליק צריך להדליק ברוב הפתילה.

☜ כך פוסקים **טור ושו"ע.**

↵ כדי שהשלהבת תעלה מאליה מיד שמסלק ידו ותהיה ההדלקה כמו הדלקת המנורה **(לבוש).**

סעיף ט | הבהוב הפתילה

במשנה (כח:) נחלקו ר"א ור"ע אם מותר להדליק בפתילה שאינה מהובהבת. ר"א אוסר ור"ע מתיר.

◀ **תוספות, רמב"ם בפיה"מ, רא"ש, הגהות מימוניות, מרדכי** (בשם התרומה או סמ"ג) **וטור:** הלכה כר"ע ולא צריך להבהב את הפתילות.

↲ **רא"ש וטור:** נהגו הנשים להבהב לפני ההדלקה (ומנהג טוב הוא), אלא שלהלכה לא צריך.

◀ **בה"ג:** אין מדליקים בפתילות שאינם מחורכות.

◀ **ר"י:** חירוך דרך העברה ביד צריך, אבל חירוך באור לא צריך.

☜ **שו"ע:** לא צריך להבהב. **רמ"א:** מכל מקום נהגו הנשים להבהב.

א. המנהג הוא שהאיש יעשה את ההבהוב ויהיה בזה תועלת שלא תשהה האשה בזמן ההדלקה **(משנ"ב)**.

סעיף י | הדלקה בסמרטוטים

רבינו ירוחם בשם התוספות ☜ **ושו"ע:** אסור להדליק בסמרטוטים אפילו אם הבהבו אותם. (ומקור דבריהם בתוספתא בתחילת פרק שני בשבת).

↲ כיוון שהאש לא אוחזת היטב בזה. (סמרטוטים הם בלאי בגדי פשתן גסים) **(משנ"ב)**.

א. אין להדליק בנר חרס ישן על השולחן כי הוא מאוס (אלא אם כן הסיקו באש). אבל בזכוכית מותר כי אינו מאוס כל כך. וכן באיש עני מותר שלא יתבטל מהדלקת הנר **(פרי מגדים)**.

סימן רסה | כלים הנתנים תחת הנר

סעיף א | נתינת כלי שיוסיף שמן לנר

המשנה אומרת (כט:) שאסור לתת כלי מנוקב מעל נר כדי להוסיף שמן לנר, שמא יסתפק מהשמן (וחייב משום מכבה), אבל אם חיבר היוצר את הכלים יחד מתחילה מותר (ורבי יהודה מתיר בכל אופן). בגמרא מבואר שהכוונה שחיבר את הכלים יחד בחיבור טוב ולאו דווקא האומן (אם חיבר אותם יחד אין חשש שמא יסתפק בגלל איסור השבת, אבל אם לא מחוברים יש חשש שיסתפק ויעבור על מכבה (רש"י)).

☜ כך פוסקים **טור ושו"ע.**

א. כאשר אדם מסתפק משמן שהקצה אותו להדלקה יש בזה חיוב משום מכבה, ואפילו למי שסובר שאין חיוב מהתורה בכיבוי אש אם לא עשה בשביל פחמים, גזרו חכמים גזירה זו **(משנ"ב).**

סעיף ב | נתינת פתילה לשאוב שמן

המשנה אוסרת (שם) לתת קערה מלאה שמן בסמוך לנר ולתת בה את ראש הפתילה כדי שתשאב מהקערה שמן, וגם בזה החשש שמא יסתפק ממנו.

☜ וכך פוסקים **טור ושו"ע.**

א. החידוש הוא שהיה מקום לומר שכיוון שיש ראש פתילה בכלי השני האדם כן יבדל ממנו, קמ"ל שאף על פי כן אסור **(רמב"ם ואחרונים).**

ב. גם כאן אם חיבר את הכלי על ידי סיד וחרסית מותר **(משנ"ב).**

סעיף ג | כלי לקבל שמן שנוטף

המשנה אומרת (מב:) שאסור לתת כלי תחת הנר כדי לקבל את השמן משום שיש בזה ביטול כלי מהיכנו (שהכלי אסור בטלטול כיוון שהשמן שנופל בו הוא מוקצה).

טור: אבל מותר לתת כלי תחת הנר בערב שבת כדי לקבל את השמן, ואותו שמן אסור בשימוש בשבת.

☜ **שו"ע** פוסק דברי הגמרא והטור.

א. אם נתן כלי תחת נר שמן ולא נפל שמן, מותר לטלטל את הכלי, ולא נאסר במחשבה בעלמא. אבל אם נפל שמן, אפילו מבעו"י, דינו ככלי שמלאכתו לאיסור משום שהתקיימה מחשבתו **(משנ"ב).**

ב. גם אם יש בכלי (המקבל) הרבה שמן המותר מבעו"י, עדיין אסור להניחו תחת הנר, כיוון שדבר שיש לו מתירים אינו בטל כלל **(פרי מגדים).**

ג. הטעם שאסור לבטל כלי מהיכנו, או משום שזה כסותר (רמב"ם) או משום שזה דומה למחבר את הכלי למקומו והוי כבונה (רש"י). **פרי מגדים:** לפי זה אסור לתת כלי שמלאכתו לאיסור תחת הנר כיוון שעד אז היה אפשר לטלטלו לצורך מקומו וגופו ועכשיו אסור לטלטלו כלל כיוון שהשמן מוקצה מחמת איסור **(ביה"ל)**.

❖ התרים בנתינת כלי תחת נר

1. **הגהות אשר"י:** מותר להניח נר שעווה על כלי בשבת כיוון שודאי עתיד לנער את הנר לפני שישרוף את הכלי, ואין בזה ביטול כלי מהיכנו, ורק בשמן נאסר כיוון שהשמן עתיד להיות שם כל השבת. ומעיר **הב"י** שלדעת **הרז"ה** שאוסר ביטול כלי מהיכנו גם למקצת שבת, ודאי שיהיה אסור גם בנר שעווה.

   ☜ מותר להניח כלי תחת נר שעווה או חלב שאם יפלו, יפלו לתוך הכלי, כיוון שברגע שהם נופלים אפשר לנער אותם משם. אבל לתת כלי תחת נר לקבל את הפחם שבראש הפתילה אסור, כיוון שלא יכול לנערו מיד משם **(משנ"ב ע"פ הגהות אשרי ומג"א)**.

2. **הגהות אשר"י:** מוסיף בדבריו שאם יש דבר היתר בכלי שאי אפשר לנערו משם (כי יתקלקל) אפשר להניחו תחת נר שמן, כיוון שעדיין יהיה אפשר לטלטל את הכלי אגב הדבר המותר, אלא שלרבא יהיה אסור כי רבא סובר שהצלה שאינה מצויה לא התירו. ומעיר **הב"י** שהגה זו היא כדעת ה**תוספות** שכתב שהצלה שאינה מצויה לא התירו משום טרחה, וא"כ גם לצורך דבר הניטל לא התירו אם זה לא מצוי.

   ☜ מותר להניח כלי שיש בתוכו דבר התר כדי לקבל את השמן הנוטף **(משנ"ב)**.

3. **מהרי"ל:** מותר לגרום ביטול כלי מהיכנו (להניח כלי מתחת לשלחן ובשבת להזיז את השלחן), ומה גם שלא מתכוון שיפול השמן לכלי אלא להצלת השולחן, ועם זאת לא התיר מהרי"ל אלא בהסכמת עוד אחד מרבותינו. **מהר"ם** התיר רק אם יש הפסד של שריפה.

   ☜ מותר להניח כלי מתחת השולחן כנגד הנר ובשבת להזיז את השולחן **(מג"א ומשנ"ב)**.

❖ נענוע כלי שיש בו נר

אור זרוע בשם ר"ת: מותר לנענע כלי שיש בו נר, כיוון שלא מתכוון להבעיר, ואין בזה מוקצה כי זה טלטול מהצד. אמנם לא נהגו כך, ואסרו משום מבעיר, וכל שכן שאסרו בנר של שמן, (ואפשר שאף ר"ת לא אמר זאת להלכה אלא כפלפול).

☜ **רמ"א:** אסור לגעת בנר הדולק שמא יטה.

א. אסור לגעת במנורה עצמה משום טלטול מוקצה. ומדובר כאן על מנורה שיש בה גם דבר היתר ורוצה לקחתו[1], ומתוך כך מתנדנדת המנורה (והוי טלטול מהצד לצורך דבר המותר) **(מג"א)**.

---

[1] אמנם **באור זרוע** עצמו משמע שאפילו אם נוגע במנורה עצמה נחשב לטלטול מהצד לעניין זה **(ביה"ל)**.

ב. בסימן רעז מבואר שאין חשש של מבעיר שייך בנר שעווה. (ואין הכוונה שכלל לא שייך בשעווה איסור הטיה, כי אם יטה מתוך כוונה יש בזה איסור מבעיר, אלא שאם מנענע נר שעווה, אין פס"ר שיבעיר את השעווה **(ביה"ל בביאור דברי הגר"א)**.

סעיף ד | כלי לקבל ניצוצות

המשנה אומרת (מז:) שמותר לתת כלי ריק לקבל ניצוצות מהנר (ואין בניצוצות ממש כדי שיהיה ביטול כלי מהיכנו), אבל אסור לתת כלי מלא מים אפילו בערב שבת. בברייתא מבואר שאסור כיוון שמקרב את זמן הכיבוי.

☜ כך פוסקים **טור ושו"ע.**

↲ למרות שבאופן עקרוני אין איסור להתחיל מע"ש מלאכה שנגמרת בשבת, בכלי עם מים חששו יותר, כיוון שלא הכל מכירים שיכול להיות בזה איסור, ויעשה כן בשבת ויבוא לידי קירוב הכלי ויכבה **(משנ"ב ע"פ תוספות)**.

א. 1מקום הפסד:

◄ **אליה רבה בשם האיסור והיתר**: במקום הפסד, כמו שריפה, מותר לתת כלי עם מים תחת נר בשבת.

◄ **פרי מגדים:** מפקפק בדבריו.

☜ ולהלכה ניתן להקל בשעת הדחק על ידי קטן **(משנ"ב)**.

ב. אם עבר ונתן כלי עם מים, יסלקנו **(ביה"ל)**.

ג. אפילו אם רוצה להעמיד את הכלי עם המים לפני שמדליק את נר השמן, מצדד **המג"א** לאסור[2] **(ביה"ל)**.

❖ נתינת מים בנר עצמו

הראשונים כותבים שלמרות שאסור לתת כלי עם מים תחת לנר, מותר לתת מים בתוך הנר עצמו, וכמה טעמים נאמרו בזה:

◄ **תוספות:** מותר להדליק בנר שיש בתחתיתו מים, כיוון שכוונתו להגביה את השמן ולא לכבות[3].

☜ כך פוסק **שו"ע**[4]*.

↲ כיוון שאינו מתכוון לכבות אין לגזור שיעשה כן בשבת עצמה **(מג"א)**.

---

[2] **ביביע אומר** (ג, יז, אות טו) הביא הרבה אחרונים שהתירו בזה כדעת **האור זרוע** שהתיר.

[3] **רבינו ירוחם** בשם **מהר"ם:** כל גרם כיבוי מותר אם עושה מערב שבת. וכוונתו (ע"פ **הב"י והדרישה**) שאם נותן מים בכלי עצמו אין בזה קירוב כיבוי שאסור משום שמתכוון, אלא גרמת כיבוי שהאדם לא מתכוון לכבות ומותר. קצת נראה שהדברים תואמים לדברי **התוספות**.

[4] * **האור לציון** (יח, יז) מתיר לתת מים בכלי כדי שלא יתנפץ משום שכוונתו לא לכיבוי אלא לצינון הכלי, וכל שאין כוונתו לכיבוי מותר.

◀ **רא"ש (וייתכן שרב שרירא גאון):** כיוון שאין כיבוי בשמן עצמו, אלא גם בלי המים היה כבה הנר, אין איסור לתת בו מים.

◀ **סמ"ג:** מותר לתת מים בנר עצמו כיוון שאינם בעין והוי רק גרם כיבוי (שהותר בערב שבת אף שלא במקום הפסד (**ביה"ל**)).

☜ **רמ"א:** מותר אפילו אם מתכוון.

א. לפי דברי הרא"ש שאין כיבוי בנר עצמו, מותר לתת מים גם בשבת עצמה אם מדליק אותו לצורך חולה, (**מגן אברהם**). ואליה רבה חולק ואוסר (**ביה"ל**).

סימן רסו | מי שהחשיך לו בדרך

סעיף א | נתינת כיס לנכרי

הקדמה קצרה לסעיף

כאשר אדם הולך בע"ש ויש איתו כיס מעות, התירו חכמים לתת את הכיס לגוי (ואם אין גוי להניח על בהמתו באופנים מסוימים או לקטן ושוטה), כיוון שאם לא נתיר לו כך יבוא לטלטל ארבע אמות ברה"ר, כי אין אדם מעמיד עצמו על ממונו.

> המשנה אומרת (קנג.) שמי שהחשיך לו בדרך ויש איתו גוי וחמור יכול לתת את כיסו לגוי שאיתו אבל לא על החמור (כי מצווה על שביתתו ולא על גוי). ואם אין איתו גוי, יניח על החמור (ועיין סעיף ב). (הכוונה שייתן את הכיס לגוי מבעוד יום, אבל הראשונים חלקו על דבריו וכתבו שגם כשנכנסה שבת יכול לתת את הכיס בשבת (ולא גזרו על מוקצה במקום הפסד).

רמב"ם: מותר לתת את כיסו לנכרי, אפילו אם לא נותן לו שכר על כך.

☜ **שו"ע** פוסק את דברי הגמרא וכביאור הראשונים, וגם אם לא נתן לו שכרו מותר (כרמב"ם).

א. למרות שהשו"ע פסק שאינו צריך לשלם לגוי, אעפ"כ עדיף כן לתת לו שכר בע"ש **(אליה רבה).**

ב. גם אם שכר חמור מהגוי לא ייתן עליו כיוון ששכירות קניא לחומרא, **והפרי מגדים** חולק **(ביה"ל).** אבל אם שכר את הגוי (כחמר) הרי שלא שכר את החמור, ועדיף שייתן על החמור מאשר הגוי, אלא שיזהר שלא יחמר בקולו את הבהמה[1] **(משנ"ב).**

ג. גם בזמננו שאין רה"ר להרבה פוסקים, עדיף שייתן לגוי ולא יניח על בהמתו (למרות שאין חשש שהיהודי יבוא לעבור איסור תורה בטלטול ד' אמות) **(משנ"ב).**

ד. אם יש לאדם משא כבד על חמורו ואינו יכול לתתו לגוי וגם לא יכול להזהר שלא לחמר אחר הבהמה (כדלקמן בסעיף ב), יקנה את הבהמה לגוי לפני שבת, ואם אינו בקי בקניינים[2] יפקיר בפני שלושה או בינו לבין עצמו. ויזהר שלא יניח שום דבר על הבהמה על העגלה כל השבת ולא ייתן לגוי שום חפץ, משום שנמצא שנותן לגוי להעביר ד' אמות **(משנ"ב).**

ה. לכתחילה נכון לתת את המעות מבעו"י מפני חשש מוקצה **(משנ"ב).**

---

[1] ומוסיף **הביה"ל** שאם יש עימו גוי אין צריך להקפיד שיניח עליו רק לאחר שהחמור הולך ולקחת לפני שהוא עומד (כבסעיף ב) משום שכל האיסור בזה הוא מחמר, ואם יש גוי שמחמר אין צורך בזה.

[2] **בביה"ל** האריך בשם החיי אדם לבאר את דיני הקניינים והזהירות הנצרכת בכל דינים אלו.

❖ מציאה

הגמרא מדייקת שדווקא בכיסו התירו, אבל מציאה לא (כיוון שאינו בהול עליה), ואם מצא מציאה בע"ש הרי היא ככיסו ומותר. ולישנא אחרינא אומרת שרבא הסתפק בדבר זה.

◄ **ר"ן, רמב"ם** (לפי הר"ן), **רי"ף ורא"ש** (ע"פ הטור) **וטור:** הלכה כלישנא קמא שמותר, כיוון שזה איסור דרבנן.

☜ כך פוסק **שו"ע.**

◄ **רי"ף ורא"ש** (ע"פ הר"ן)**:** הלכה שאסור בכל מציאה.

סעיף ב | נתינה על בהמה

הקדמה לסעיף

א. אדם מצווה על שביתת בהמתו. וכן אדם מצווה שלא לחמר אחר בהמה בשבת. איסור זה שייך בין על בהמתו (שאז עובר על שתי האיסורים) ובין על בהמת אחרים (שאז עובר רק על מחמר) (משנ"ב). ואם מפקיר בהמתו, הגם שלא עובר על שביתת בהמתו, עדיין עובר על מחמר, ורק על ידי גוי אפשר להתיר (משנ"ב).

ב. האיסור שייך רק אם הבהמה עושה מלאכה ממש, ולכן אם לא עוקרת ומניחה אין בזה איסור. (ולכן התירו חכמים לתת על בהמה באופן כזה במקום שבהול על ממונו).

ג. איסור מחמר שייך רק אם הולכת עם משא עליה, אבל לזרז בהמה להתחיל ללכת מותר (משנ"ב).

המשנה (שם) אומרת אם אין גוי - נותן על הבהמה. הגמרא מקשה: הרי זה מחמר. ומיישבת שנותן עליה בעודה עומדת, ולפני שהיא נעמדת שוב יטול ממנה[3].

☜ וכך פוסק **שו"ע.**

א. הוא הדין אם אינו מאמין לגוי **(משנ"ב).**

ב. אם יש לאדם עגלה, אינו יכול להפקיר בהמתו ואז להוליכה כיוון שעדיין יש איסור מחמר. אמנם אם קרה והוא נשאר בדרך, יכול לקרוא לגוי שיבוא לחמר את הבהמה לאחר שהיהודי יפקיר אותה, אמנם אם הוא מחוץ לתחום (שאי אפשר לקרוא לגוי שיבוא), אין לו שום עצה אם לא שהוא במקום סכנה **(משנ"ב).**

---

[3] **לרמב"ם:** יטול לפני שהיא באה לעמוד. **לרשב"א:** לא נראה כך. ומפשט **השו"ע** נשמע שאפילו אחר שעומדת יכול לקחת ממנה **(ביה"ל).**

❖ הנהגת הבהמה בקולו

◄**רמב"ם (ורשב"א חשש לדבריו):** כל עוד המעות עליה אסור להנהיג את הבהמה בקולו.

☜ **שו"ע** מביא דבריו כיש אומרים.

◄**רשב"א:** כיוון שהוא מניח עליה רק בעודה הולכת, אין בזה איסור מחמר.

❖ רכוב או מהלך

הפוסקים נחלקו מה עדיף שאדם שהחשיך בדרך יעשה: האם עדיף שיילך ברגליו, או עדיף שירכב על הבהמה:

◄ **מרדכי וחמיו של תרומת הדשן:** עדיף לרכב[4].

◄ **אביו של המרדכי, רשב"ש, תרומת הדשן:** עדיף ללכת ברגליו[5].

◄ **בית יוסף[6], ריב"ש ורשב"ץ:** כשהוא בתוך התחום יילך ברגליו, ואם יוצא מהתחום ירכב (וכן אם הוא במקום סכנה שירכב).

☜ כך פוסק **רמ"א.**

א. קרון: גם בקרון שייך איסור תחומין **(בית יוסף בשם הריטב"א)**, ולכן ודאי שעדיף שיילך ברגליו, כי אם יושב על הקרון יעבור על שימוש בבעלי חיים וגם על תחומין, (ואף יכול לעבור על מחמר) ובמקום סכנה הכל מותר **(משנ"ב)**.

ב. יש להזהר שכאשר יש עגלה ריקה ברשות הרבים רתומה לסוסים, שלא ירים את קולו ונמצא מחמר בשבת **(פרי מגדים)**.

סעיף ג | חש"ו לעומת בהמה

הגמרא (קנג.) אומרת שאם יש איתו חש"ו או בהמה עדיף לתת על הבהמה כיוון שהם בני אדם (ויש חשש שיחליפו באדם החייב (רש"י)).

☜ וכך פוסקים **טור ושו"ע.**

סעיף ד | חרש ושוטה

בהמשך הגמרא, שוטה וחרש, ייתן לשוטה כי אין לו דעת כלל.

☜ כך פוסקים **טור ושו"ע.**

---

[4] כיוון שחי נושא את עצמו והאוכף בטל אליו, ואם יילך נמצא שהאוכף משא, ונמצא מחמר.

[5] כדי שלא יעבור על איסור חכמים לרכוב על בהמה, ויזרוק את האוכף.

[6] **הבית יוסף** כותב שיש סברא לומר שרכיבה עדיפה כיוון שחוץ ליב' מיל יש אומרים שזה איסור דאורייתא, ואם נמצא על הבהמה הרי שאולי לא עובר על איסור (כי זה ספק אם יש תחומין מעל עשרה) ואם הולך ברגליו ודאי שעובר על איסור תורה. אלא שהוא דוחה כיוון שבתוך יב מיל עובר על איסור דרבנן ממאי נפשך ולא הרוויח כלום מרכיבתו, ואולי אפילו עבר גם על איסור תחומין (שאולי יש מעל עשרה), ואז כשיוצא מיב מיל גם למ"ד אין תחומין למעלה מעשרה יש חשש לאיסור תורה כיוון שספק דאורייתא לחומרא. [ומסיים שם, שאפשר שכיוון שזה רק מחומרא עדיף שירכב ולא יילך ברגליו].

מדברי **המג"א** (ס"ק ז) נראה שהסכים שעדיף שיילך ברגליו גם אם צריך לצאת מהתחום וכן סתמו כמה אחרונים לדינא (**כה"ח יט, חסד לאלפים, סעיף א ועוד**).

סעיף ה | קטן ושוטה או שוטה

בהמשך שם, קטן ושוטה ייתן לשוטה כי הקטן יבוא לכלל דעת. וחרש וקטן יש דעות בגמרא ולא הוכרע.

רי"ף, רא"ש, רמב"ם וטור: קטן וחרש, כיוון שיש שתי דעות, יעשה כמי שרוצה.

☜ **טור ושו"ע:** שוטה וקטן: ייתן לשוטה. חרש וקטן: ייתן למי שרוצה.

↲ אם הקטן הוא בנו עדיף שייתן לחרש, כי יש לו מצוות חינוך בבנו. ואפשר שה"ה אם בנו הוא השוטה או החרש **(ביה"ל)**.

סעיף ו | דרך הנתינה על חש"ו

◄ **הרב המגיד בשם רמב"ן ורשב"א ושא"ר:** כשנותן על אחד מאלו (חש"ו) ייתן להם בעודם הולכים וייקח מהם לפני שיעמדו (כדי שלא יכשיל אותם בידיו).

☜ כך פוסק **שו"ע** בשם יש אומרים.

◄ **רמב"ם:** לא חילק[7].

☜ **רמ"א:** כשנותן עליהם בערב שבת, מותר בכל עניין (כיוון שהנתינה נעשתה מערב שבת, ומה שהם עוצרים בשבת, הרי שהם עושים על דעת עצמם[8]. ובבהמה לא יועיל אפילו אם נתן מערב שבת כיוון שמצווה על שביתתה ונמצא שתעבור איסור בשבת על ידו[9] **(משנ"ב)**).

↲ המג"א מחמיר אפילו אם נתן מערב שבת. ובכרמלית ניתן להקל **(משנ"ב)**.

סעיף ז | הולכה פחות פחות מד' אמות

הגמרא אומרת (שם) שאם אין איתו גוי או בהמה או חש"ו, יוליך פחות פחות מד' אמות.

רי"ף, רא"ש, רמב"ם, רש"י וטור: כך הלכה (למרות שאפשר שאסור כי הגמרא אומרת שזה היה סוד שלא רצו לגלותו. הראשונים מבארים שרק במקום שיש אחד משאר האפשרויות אסור, אבל אם אין, הרי יש חשש שהאדם לא יעמיד עצמו על ממונו).

☜ וכן פוסק **שו"ע.**

א. כשמגיע לביתו לא יכניס את החפץ כדרכו, שהרי נמצא מעביר מכרמלית או רה"ר לרה"ר, ובזה לא מועיל פחות מד' אמות, לכן יכניסו כלאחר ידו **(משנ"ב)**.

---

[7] אפשר שהוא סובר שאין אנו מצווים על שביתתם (לפי זה מותר לתת להם רק מע"ש כדי שלא יהיה כמאכילם בידיים). אמנם אפשר שגם **הרמב"ם** מודה שצריך לתת להם בעודם הולכים והוא רק העתיק את דברי הגמרא **(הרב המגיד)**.

[8] אומנם קשה, שהרי גם אם נתן בשבת עצמה בעודם עומדים הרי שהנתינה נעשתה בהיתר, ומה שהם עומדים אחר כך הרי שזה על דעת עצמם! אם כך מדוע אסרו בשבת עצמה? ויש ליישב בדוחק שבשבת עצמה התחיל זמן האיסור ואפילו שהם עושים על דעת עצמם נחשב הדבר שהאכיל את הקטן באיסור. לעומת זאת אם עוד לא הגיע זמן האיסור נחשב הדבר שלא האכיל בידיים. אומנם גם זה קשה, כיוון שאביו היה צריך למחות בו אם יודע שהוא עתיד ללכת עם הכיס בשבת באיסור **(ביה"ל)**.

[9] גם מצד מחמר הדבר אסור. לפי זה לא יועיל להפקיר את בהמתו בזה (כנלע"ד מדברי **המשנ"ב**).

ב. הרוצים למול תינוק בשבת, לא יוליכו פחות פחות מד' אמות שהרי צריך להוציאו מרשות לרשות, אלא יבקשו מגוי **(ט"ז)**, **והמג"א** אוסר גם בזה, כיוון שאפשר למולו בתוך הבית.

ג. עיין לקמן כיצד מעבירים ד' אמות (מה נחשב לעצירה לעניין זה).

❖ דין מציאה

◄ **רמב"ם:** מציאה מותרת פחות פחות מארבע אמות, אפילו אם לא באה לידו (כי אין בזה אוושא מילתא כמו נתינה לאחד מכל הנ"ל).

◄ **שא"ר:** אסור במציאה שלא באה לידו.

☜ כך פוסק **שו"ע.**

↲ אמנם אם שנים מוליכים יחד פחות מד' אמות מותר אפילו במציאה שמצא בשבת **(ביה"ל)**.

❖ כיצד מעבירים פחות מארבע אמות

◄ **רבינו ירוחם, מר שר שלום:** צריך לשבת בין ד' אמות לד' אמות, ואפילו שעומד בנתיים לא מועיל כי הכל הליכה אחת היא.

◄ **כלבו:** עמידה לפוש נחשבת הפסקה, ועמידה לתיקון המשוי אינה נחשבת הפסקה.

◄ **דרכי משה:** גם עמידה נחשבת הפסקה.

☜ **משנ"ב:** גם עמידה שנועדה כדי למנוע איסור נחשבת עמידה. ויש מחמירים לשבת ממש[10].

↲ עדיף להוליך פחות מד' אמות על ידי שנים, שאז לא צריך לעמוד כלל כי כל אחד עושה מעשה חדש **(משנ"ב)**. (ובזה מותר אף במציאה שמצא בשבת כנזכר לעיל).

סעיף ח | מי שיצא מאוחר לדרך

◄ **רבינו ירוחם וכלבו:** יש אומרים שהתרים אלו שייכים דווקא במי שהחשיך לו בדרך. אבל מי שיצא סמוך לחשיכה לדרך והוציא למקום שאסור לטלטל בו, לא התירו לו בשום דרך לטלטל.

☜ כך פוסק **שו"ע.**

◄ **רשב"א:** אפילו אם יצא סמוך לחשיכה התירו לו.

☜ **אליה רבה:** אפשר לסמוך על הרשב"א.

אגודה: אם מצא עליו מוקצה, בביתו יכול ללכת לחדר להצניע, ובשוק יתירו ויפול, אבל יכול לתת לגוי לשמור, ואם הגוי יביאו אין חשש (עיין בסעיף יב ברמ"א).

א. לפי השו"ע צריך להתיר חגורו ויפול הארנק ויאמר לגוי לשמור עליו **(משנ"ב).**

---

[10] **ובכף החיים** (לג) כתב שמאחר ויש בזה מחלוקת, יזהר איפה שיכול.

סעיף ט | דרך הפריקה מהחמור

המשנה אומרת (קנג.) שכשמגיע לחצר הראשונה שמשתמרת נוטל מהחמור כלים הניטלים, וכלים שאינם ניטלים יתיר את השקים ויפלו מאליהם.

☜ כך פוסקים **טור ושו"ע.**

א. האחרונים מתקשים איך מותר לבהמה להיכנס לרשות היחיד: **המג"א** מבאר שלא החמירו בבהמה כל כך (הפרי מגדים מתקשה בזה מאוד). **שו"ע הרב** סובר שיטול את הכלים לפני שתכנס לחצר. **והמהרש"א** מבאר שיטול אותם כשעומדת להיכנס, ויכול להניח שוב אחרי שעקרה רגל להיכנס ואז נמצא שעשתה רק הנחה (וכל שבחבירו פטור בבהמתו מותר).

ב. בסימן שלג (ס"ג) מבואר שאסור לפנות חמש עשרה סאים מהאוצר מפני שזו טרחה יתירה. וכאן מותר מפני צער בעלי חיים **(מג"א).**

❖ פריקת כלים שנשברים

רב הונא אומר (קנד:) שאם הבהמה טעונה כלי זכוכית [שאינם ראויים לשימוש], יכול להביא כרים וכסתות ולהניח תחתם כדי שלא ישברו. ומותר רק בשקים קטנים שיכול לשומטם מעל הכרים כדי שלא יבטל כלי מהיכנו, אבל לא בשקים גדולים [ובהמשך הגמרא מבואר שיכול לסלק את השקים שיניח ראשו מתחת לבהמה וכך יסיר אותם בטלטול מהצד].

☜ כך פוסקים **טור ושו"ע** (ובשקים גדולים פסקו שיכול לפרוק אותם ממנה בנחת ולא ישאירם עליה מפני צער בעלי חיים[11]).

א. הגם שבשקים קטנים יש ביטול כלי מהיכנו למעט זמן, התירו זאת חכמים משום הפסד מרובה שיש בזה, אבל אם אין הפסד בשבירת הכלים (כגון בחתיכות זכוכית רחבות), אין היתר להניח כרים תחת השקים, אפילו לזמן מועט **(משנ"ב).**

ב. כשפורק בנחת יזהר שלא ישתמש בבהמה **(ביה"ל).**

ג. ביטול כלי מהיכנו לזמן מרובה במקום הפסד מרובה:

◄ **מג"א וגר"א[12] (על פי רש"י, או"ז ומגיד משנה):** מותר[13].

◄ **קרבן נתנאל, אליה רבה, אבן העוזר וביה"ל (על פי רמב"ם, רמב"ן, רשב"א, ר"ן וטור):** אסור.

ד. אם אינו יכול לפרוק בנחת:

◄ **לרש"י וגר"א:** יכול לבטל כלי מהיכנו.

---

[11] עיין בסימן שה, יח. ולמרות שזה טלטול מהצד, כתב **הר"ן** שמפני צער בעלי חיים התירו (**מטה יהודה** ס"ק ד, **כה"ח** מו).

[12] ומה שאסר **השו"ע** להניח כרים וכסתות תחת שקים גדולים היינו דווקא כשיכול לפרוק בנחת, אבל אם לא יכול לפרוק בנחת, מותר.

[13] בפשטות הטעם הוא משום שהתירו ביטול כלי מהיכנו במקום הפסד גדול, וכך עולה מדברי **המשנ"ב**. אמנם **החזו"א** (מח, ז) סובר שאין מי שמתיר בזה. ולדעתו טעם ההתר הוא משום שאין חובה על האדם להפסיד הרבה כדי למנוע צער בעלי חיים, ואם כך כדי למנוע מהבהמה צער בעלי חיים התירו לבטל כלי מהכנו (כלומר התירו ביטול כלי מהיכנו משום צער בעלי חיים ולא משום הפסד ממונו).

◀ **לרמב"ם ועוד ראשונים:** לא יניח שקים מתחתם אלא יתירם וישברו **(ביה"ל).**

לסיכום

◀ **כשמבטל כלי לזמן קצר (שקים קטנים):** במקום הפסד גדול כמו כלי זכוכית התירו, ובמקום הפסד מועט כמו לוחות זכוכית שמיועדים לשבירה, לא התירו **(מג"א ומשנ"ב).**

◀ **כשמבטל כלי לכל השבת (שקים גדולים):**

מג"א מתיר במקום הפסד גדול. **קרבן נתנאל ואבן העוזר** אוסרים. ונראה **שהביה"ל** הסכים להחמיר.

סעיף י | דין תפילין למי שחשכה לו

הברייתא במסכת ביצה אומרת (טו.) שההולך בדרך עם תפילין בראשו או שישב בבית המדרש בשדה וחשכה לו, מניח ידו עליהם (רש"י: כדי שלא יראו) ומכניסם לעיר (מפני הבזיון). ואם יש בית הסמוך לחומה שנשמרות שם יניחם שם.

☜ כך פוסקים **טור ושו"ע.**

סעיף יא | הנושא משוי וחשכה לו

הגמרא אומרת (קנג:) שמי שיש לו חבילה על כתפו וחשכה לו, ירוץ איתה עד שיגיע לביתו, ולא יילך לאט כדי שיהיה לו היכר ולא יבוא להניחה[14]. וכאשר מגיע לביתו יזרוק אותה כלאחר יד כדי שלא יכניס מרה"ר לרה"י (כיוון שאין בהכנסה כזו איסור תורה, מפני הפסד החבילה התירו לו (רוקח)).

☜ כך פוסקים **טור ושו"ע.**

↲ כל זה הותר כשאין לו גוי או בהמה או חש"ו, וכן לא יכול ללכת פחות מד' אמות (כגון שיש לסטים או אמת מים רחבה ד' אמות). ולקמן יבואר שאצלנו שאין רה"ר מהתורה מותר בכל מקרה **(משנ"ב).**

א. מפשט הגמרא עולה שכיוון שמכניס כלאחר ידו אין איסור אם יעמוד לפוש לפני כן, ויש אחרונים שמחמירים בזה **(ביה"ל).**

סעיף יב | הנושא כיסו וחשכה לו

◀ **ר"ן בשם רמב"ן:** לא התירו לרוץ אלא בחבילה שיש היכר כשרץ איתה, אבל בכיס אין היכר בכך שרץ עימו, אסור.

◀ **מגיד משנה בשם רמב"ן, הגהות מימוניות בשם סמ"ג, סמ"ק ותרומה:** מותר גם בכיס.

---

[14] כל ההיתר של ריצה בסעיפים אלו הוא רק אם לא יהיה איסור תורה. ומדובר כשלא עמד לפוש ולא יעמוד לפוש ונמצא שאין כאן אלא איסור דרבנן. עיין **במשנ"ב** ס"ק לו.

☜ **שו"ע:** יש אומרים שכיסו אסור ויש אומרים שכיסו גם מותר (כשאי אפשר בשאר העצות הנ"ל (**משנ"ב**)).

↲ המקל כיש אומרים גם בכיסו לא הפסיד (**ט"ז**).

א. בימינו שאין רה"ר מהתורה, לכו"ע מותר בכל עניין (**מג"א בשם שלטי הגיבורים**).

ב. גם מי שהתיר לרוץ בכיס, אינו סובר שמותר לעשות כן כשפשע ושכח (אלא סבירא ליה כדעת האוסרים בסעיף ח) וזה טעמו של הרמ"א בסמוך, שכתב שצריך להתיר כיסו אם מצאו בשוק (**ביה"ל**[15]).

❖ השוכח כיסו עליו

☜ **רמ"א (בשם האגודה):** השוכח כיסו אצלו, בביתו יכול ללכת לחדר ולהתיר חגורו שם (כי המוקצה כבר אצלו, התירו לו להמשיך לאחוז בו), ובשוק יתיר חגורו שם, ויכול לומר לגוי לשמור אותו ואם יביא איתו אין לחוש.

↲ **גר"א:** אין להתיר להמשיך לטלטל בבית. ואם יש הפסד בזה אפשר שגם הגר"א מקל (**משנ"ב**).

☜ **דרך החיים** הכריע שאם מצא מוקצה בכיסו בשבת ויש לו תורת כלי, הרי שלא נעשה בסיס כי שכח את המעות בו, ולכן יכול לטלטלו עד מקומו. אבל אם מצא מוקצה מחמת גופו שאין שם כלי עליו, לא יטלטלו עד מקומו אלא ינערו במקום (חוץ מסכין של איזמל שאם ינערו ישבר וימנע ולא ימול) (**ביה"ל**[16]).

א. אם נזכר כשהוא בשוק (וכן במבוי בלי שיתוף) ויש שם גוים שייקחו את החפץ אם יניחו שם, יכול לרוץ לביתו. ובתנאי שלא עמד בתחילה אלא נזכר תוך כדי הליכה, וכשיגיע לביתו יזרוק כלאחר יד (**משנ"ב**).

ב. כאשר חושש שהגוי לא ישמור על החפץ, יכול לצוות על הגוי להביא את החפץ לבית, וזה יותר טוב מכל האופנים הנ"ל (כי זו שבות שאין בה מעשה[17]*) (**משנ"ב**).

סעיף יג | המוצא ארנק בשבת

רא"ש, תוספות, הגהות מימוניות, רבינו ירוחם ☜ **ושו"ע:** המוצא ארנק בשבת לא יטלו אפילו שיקדימנו אחר.

---

[15] לכאורה אם זה טעמו של **הרמ"א**, אז **האליה רבה** שהביא **המשנ"ב** (בסעיף ח) שפסק כדעת **הרשב"א** להתיר גם כשפשע, יתיר גם אם מצא כיסו עליו. וצ"ע.

[16] עיין בסימן שח ס"ק יג שהביא **המשנ"ב** את דברי **המג"א** שהתיר גם במוקצה מחמת גופו וחסרון כיס וכתב שהאחרונים הכריעו שרק בכלי שמלאכתו לאיסור מותר (כמו שכתב כאן **דרך החיים**). ומה שכתב **המשנ"ב** בסימן שי לעניין איזמל של מילה (להתיר לטלטלו כשהוא בידו), למרות שהוא חסרון כיס, אינו קשה, כיוון שאפשר שסמך על הסברא שהזכיר כאן בשם דרך החיים (שימנע ולא ימול).

[17]* בימינו שיש עירוב לכאורה תחזור העדיפות לרוץ ולא לתת לגוי שהרי לרוץ אין בזה שום איסור ולומר לגוי זה שבות דשבות. (ורק מי שלא סומך על העירוב מדינא ייתכן שעדיף לומר לגוי) וצ"ע.

א. אפילו אם רוצה להעביר פחות מארבע אמות אסור משום מוקצה[18]. ואין בזה היתר של הפסד, כיוון שלא בא לידו עדיין **(משנ"ב)**.

ב. אמירה לגוי ליטלו:

- **למג"א וגר"ז:** אסור אפילו לומר לגוי ליטלו.
- **לאליה רבה (ופרי מגדים הביאו):** מותר לומר לגוי.
- **לרע"א:** מותר לומר לגוי להגביה ולא להביאו לבית. ואם יביא מעצמו לבית מותר (ובזה כו"ע מודים שמותר).

ג. אפשר להקל על ידי טלטול ברגלו **(ביה"ל)**.

ד. אם עבר והגביהו, יילך פחות פחות מד' אמות **(ביה"ל[19])**.

---

[18] ואפילו שהתיר הפרי מגדים פחות מד' אמות על ידי שניים גם במציאה, שאני התם שאין איסור מוקצה. (**ביה"ל** ד"ה אבל).

[19] כיוון שמדובר בכיס של מעות וכבר כתב **הביה"ל** שאם יש תורת כלי מותר לטלטלו. ובסימן שח משמע שהכרעה זו היא אפילו אם שכח וטלטל (ולא רק אם התחיל בהיתר).

סימן רסז | התפילה בערב שבת

סעיף א | נפילת אפים במנחה

טור ☜ **ושו"ע:** אין נופלים על פניהם במנחה של ערב שבת.

↲ **פרי מגדים ומשנ"ב**: הוא הדין למנחה גדולה[1], וכן מי שאוכל פת אחר חצות יאמר 'שיר המעלות' ולא 'על נהרות בבל'.

סעיף ב | סדר תפילת ערבית

רבי יוסי אומר (קיח:) שיהיה חלקו עם מכניסי שבת בטבריה שיושבת בעמק ומכניסים שבת מוקדם.

☜ **טור ושו"ע:** נהגו להתפלל ערבית של שבת מוקדם.

נחלקו הראשונים ממתי יכול אדם לקבל שבת:

◄ **תוספות, רא"ש, רמב"ם, רבינו יונה, אוהל מועד וטור:** החל מפלג המנחה יכול להדליק את הנר ולקבל שבת.

☜ כך פוסק **שו"ע.**

◄ **ר"י בן גיאת:** בימינו נוהגים כחכמים, ולא יתפלל לפני שחשיכה.

א. אפשר לקבל שבת מוקדם גם מי שרגיל להתפלל במשך השבוע ערבית אחרי צאת הכוכבים. אלא שיזהר להתפלל מנחה לפני הפלג כדי שלא יהיה תרתי דסתרי **(משנ"ב)**. ויש מי שהקל בזה בציבור **(דרך החיים)**, ואין לסמוך על זה אלא כשמתפלל ערבית בבין השמשות ובשעת דחק **(משנ"ב)**. ויש שהחמירו גם בשבת שלא להתפלל לפני צאת הכוכבים **(גר"א ומג"א בשם האר"י ז"ל).**

ב. אין לקבל שבת לפני הפלג, ואפילו בדיעבד אין קבלתו קבלה. ונחלקו ממתי מונים: שעה ורבע לפני שקיעה או שעה ורבע לפני צה"כ[2] **(משנ"ב)**.

❖ קריאת שמע מוקדמת

הגמרא אומרת (ברכות כז.) שרב התפלל של שבת בערב שבת.

---

[1] **הגר"א** כתב שמקור הדברים במועד קטן (דף כז) האומרת שזוקפים את המיטות מהמנחה ולמעלה. **והר"ן** כתב שהכוונה למנחה קטנה. ולפי זה במנחה גדולה יש לומר תחנון. אמנם **בביה"ל** הסכים שהלכה כדברי **הפרי מגדים** שאף ממנחה קטנה, ונראה מדבריו שלא זה המקור לדין זה.

[2] לדעת **המשנ"ב** (רסג, יט) **והביה"ל** (רסא, ד"ה להקדים) **והאור לציון** (יח, הערה ט) דעת **השו"ע** לשער מצאת הכוכבים. לדעת **המנחת כהן** (מאמר ב, ט) **והמנוחת אהבה** (א, ה, פ) דעת השו"ע לשער מהשקיעה.

רא"ש ורמב"ם: רב היה מתפלל לפני חשיכה, אבל קרא ק"ש רק אחרי צאת הכוכבים[3].

☜ **משנ"ב:** צריך לקרוא קריאת שמע לאחר צאת הכוכבים[4].

❖ אכילה מוקדמת

רבינו ירוחם ומהרי"א: יכול לאכול מיד. (ורק במצה צריך להקפיד לאכול אחרי צה"כ).

☜ כך פוסק **שו"ע.**

בית יוסף: יכול לאכול סעודת שבת לפני ק"ש, (ואינו לא נחשב כאוכל לפני קריאת שמע), כיוון שיש פוסקים שאומרים שיוצאים ידי חובה בקריאת שמע המוקדמת.

א. יכול לאכול לפני שקיעה ולגמור סעודתו מבעו"י. ויש מחמירים להמשיך סעודתו עד אחרי שחשיכה ולאכול כזית בלילה. ונכון לכתחילה לחוש לדבריהם **(משנ"ב)**.

ב. אם אין חצי שעה לפני צה"כ, יזהר שלא יתחיל לאכול. ויש מקילים בזה, והנוהג כך אין למחות בידו **(משנ"ב)**.

סעיף ג | נוסח תפילת ערבית

☜ **טור ושו"ע:** בברכת השכיבנו חותמים: "ופרוס עלינו סוכת..." ולא "שומר עמו" כיוון שבשבת אין צורך בשמירה. (ולא כמנהג טוליטולא).

הטור מוסיף: א. באשכנז לא אומרים והוא רחום וכך ראוי לנהוג. ב. נהגו לומר "ושמרו בני ישראל" שגם זה מעין שמירה, שאם שמרו ישראל שתי שבתות... ג. לא אומרים ברכת יראו עיננו (ולא כמו מנהג טוליטולא). ד. לא אומרים "ושמור צאתנו ובואנו".

א. אם חתם שומר עמו ישראל, יאמר תוך כדי דיבור "הפורס סוכת שלום", ואם לא אמר אינו חוזר **(משנ"ב)**.

ב. נהגו לומר בשבת "ושמרו". ובמועדים "וידבר משה", וביו"כ "כי ביום הזה", ובראש השנה "תקעו בחודש" **(פרי מגדים).**

---

[3] **רא"ש:** לא היה חושש לסמיכת גאולה לתפילה כי עשה מצווה בהקדמת השבת. **רמב"ם:** כיוון שתפילת ערבית רשות לא הקפידו בזה.

[4] **השו"ע** השמיט דין זה. ייתכן שסמך על מה שכתב בדיני ערבית שלא יוצאים בזה ידי חובה.

סימן רסח | הטועה בתפילת שבת

סעיף א | אמירת ויכולו

הגמרא אומרת (קיט:) שכל האומר 'ויכולו השמים' בשבת נעשה שותף לקב"ה במעשה בראשית.

טור: מבאר את נוסח התפילה, שאין להוסיף בשלוש ראשונות. ושצריך לומר 'ויכולו' גם בתפילה (ולא כמו אלה שלא אמרו אותו שם).

☜ **שו"ע:** אומרים "ויכולו השמים" בערבית.

↲ אם לא אמר לא חוזר, וכל שכן למי שאומרו בקידוש **(פרי מגדים).**

א. צריך להפסיק בין "שמך" ל"תכלית". וכן בין "אלוקים" ל-"את" **(משנ"ב).**

ב. המנהג לומר בליל שבת "וינוחו בה", בבוקר "בו" ובמנחה "בם"[1] **(משנ"ב).**

סעיף ב | התחיל ברכה של יום חול

הגמרא בברכות אומרת (כא.) שהטועה ומתחיל ברכת חול בשבת גומר אותה ברכה, כיוון שגם בשבת היה ראוי להתפלל שמונה עשרה, אלא שהקלו חכמים להתפלל שבע ברכות מפני כבוד השבת.

נחלקו הראשונים באיזו ברכה מדובר:

◄ **רבינו יונה, רא"ש וטור:** כל ברכה שאדם מוצא את עצמו בה יגמור אותה ויחזור לנוסח השבת.

☜ כך פוסק **שו"ע.**

◄ **רא"ש מלוניל:** דין זה נכון רק בברכת 'אתה חונן', אבל בשאר ברכות יעצור במקומו.

א. התחלה נחשבת אפילו מילה אחת, ורק לעניין ברכת אתה חונן יש בזה נפקא מינה כדלקמן בסעיף ג **(ביה"ל).**

ב. דין זה שייך גם ביו"ט **(משנ"ב).**

❖ דין תפילת מוסף

נחלקו הראשונים האם דין זה נוהג גם בתפילת מוסף:

◄ **רבינו יונה, רמב"ם, (רבינו מאיר), סמ"ג:** בתפילת מוסף פוסק במקום, (כי אף ביום חול אין אומרים שמונה עשרה ברכות בתפילת מוסף אלא שבע).

---

[1] **ובחזו"ע** (א, שמג) פסק לומר בכל התפילות 'וינוחו בו'.

◀ **ראב"ד, רא"ש וטור (ע"פ ירושלמי):** גם בתפילת מוסף צריך לגמור את הברכה שהתחיל בה (שכן בדיעבד אם התפלל בה שמונה עשרה ברכות וחידש בה דבר מועט של קרבן מוסף שבת יצא, ולכן).

☜ **שו"ע:** בכל התפילות גומר, ויש אומרים שבמוסף יעצור מיד.

↲ האחרונים כתבו שהלכה כי"א מפני שזה ספק ברכה לבטלה[2*] **(משנ"ב)**.

סעיף ג | התחיל 'אתה' בלבד

תרומת הדשן: היה סבור שעכשיו חול והתחיל בברכה רביעית 'אתה' על דעת ברכת חונן, צריך לגמור את הברכה בכל מקרה (אפילו אם זה תפילת ערבית שאומר בה 'אתה קדשת' או במנחה שאומר בה 'אתה אחד'). ואם ידע שעכשיו שבת אלא שנתקל בלשונו, אינו צריך לגמור את הברכה (אפילו אם עומד בשחרית שאומר בה 'ישמח משה'- מפני שיכול לומר בה אתה קדשת).

☜ כך פוסק **שו"ע.**

↲ אם התחיל 'אתה חונן', אפילו שידע שעכשיו שבת אלא שנכשל בלשונו, גומר אותה ברכה **(משנ"ב)**. (ובביה"ל השאיר דבר זה בצ"ע כי מדברי תרומת הדשן משמע שגם בזה לא גומר הברכה).

א. ◀ **בית יוסף:** אם אמר רק 'אתה' על דעת לגמור חונן, נחשב כמי שהתחיל בברכה ויגמור ברכת אתה חונן.

◀ **מג"א, דרך החיים ופרי מגדים[3]:** אם לא ניכר מתוך דיבורו של האדם שהתחיל תפילת חול לא יגמור את הברכה (אפילו אם התכוון לשל חול). לכן אם אמר 'אתה' ונעצר לפני 'חונן', בערבית לא יגמור הברכה ובשחרית יגמור.

סיכום: אם אמר 'אתה חונן' גומר את הברכה בכל מקרה. אם אמר רק 'אתה', והיה סבור שעכשיו חול: לשו"ע: גומר הברכה, ולאחרונים: בשחרית יגמור, אבל לא יגמור בערבית ומנחה. ואם ידע ששבת ורק נתקל בלשונו ואמר 'אתה', אפילו בשחרית לא יגמור.

סעיף ד | התפלל תפילת חול בשבת

רמב"ם וסמ"ג: המתפלל תפילת חול בשבת לא יצא ידי חובה[4]. (וכך נראה מדברי הראשונים בסעיף הבא).

↲ **בית יוסף:** אם הזכיר של שבת בתפילה, אפילו אם לא קבע לה ברכה מיוחדת, יצא.

[2*] וכן פסק **בחזו"ע** [ח"א עמ' שמח-שמט]. ולכאורה קשה, מדוע פסקו כדעת היש אומרים כשהשו"ע סתם אחרת. ויישבו האחרונים בכמה אופנים:
א. בשו"ת חקרי לב (או"ח סי' נד) בכה"ג שמעינן כמו שנקט בב"י שהוא החיבור העיקרי .
ב. החיד"א במחזיק ברכה (רס"ח ס"ק ב) למרות שהשו"ע חזר בו ממה שנקט בב"י, להלכה נקטינן כב"י [שזה דעת הי"א] כיון שספק בברכות להקל.
ג. שדי חמד (כללי הפוסקים סי' יג ס"ט) אפילו במקום כתב שתי סברות סתם וי"א, אם בבית יוסף הכריע כדברי הי"א, כך הלכה.

[3] כך גם כתבו **הבן איש חי** (תולדות, י), **כף החיים** (יב) **וחזו"ע** (שבת א, עמ' שמו. אך שם לא חילק בין התפילות, ובכל מקרה לא יגמור).

[4] **כלבו:** המתפלל של חול בשבת יצא (וצריך לדחוק שהזכיר בתפילתו של שבת. **ב"י**).

☜ כך פוסק **שו"ע.**

רמ"א (בשם הבית יוסף): אם אמר בתפילת מוסף 'רק ונעשה לפניך את חובותינו בתמידי יום ובקרבן מוסף' יצא ידי חובה. (וכל שכן אם אמר את נוסח תפילת מוסף אלא שהשמיט את פסוקי הקרבנות שיצא ידי חובה **(משנ"ב)**).

א. המסופק אם התפלל של שבת או של חול יחזור להתפלל כי מסתמא אמר של חול כמו שרגיל[5] **(אליה רבה וחיי אדם).**

ב. גם ביו"ט לא יצא אם התפלל של חול, ואפילו ביו"ט שני של גלויות **(משנ"ב).**

סעיף ה | שכח של שבת ונזכר

סמ"ק, הגהות מימוניות ☜ ושו"ע: השוכח להזכיר של שבת ונזכר לפני שגמר תפילתו, חוזר לשל שבת ולא צריך לחזור לראש, ואם עקר רגליו חוזר לראש.

א. גם אם נזכר לפני מודים לא יכלול את ברכת השבת בברכת רצה כיוון שהשבת צריכה ברכה בפני עצמה **(משנ"ב).**

ב. דרכי משה בשם האור זרוע: מותר לומר אלוקי נצור בשבת.

סעיף ו | המחליף תפילות שבת

שבלי הלקט בשם רבינו בנימין ☜ ושו"ע: המחליף תפילת שבת בחברתה יצא ידי חובה, כי עיקר הברכה הרביעית היא 'רצה נא במנוחתנו'. ורק תפילת מוסף באחרות או אחרות בה[6], לא יצא, כי עניינם שונה[7].

א. אם נזכר באמצע הברכה הרביעית יפסיק ויאמר את הברכה הנכונה, אך אם סיים את הברכה לא יחזור ויצא ידי חובה **(משנ"ב).**

ב. אם החליף תפילת מוסף בתפילה אחרת אך נזכר לפני שהתחיל 'רצה', יכול לומר 'ונעשה לפניך קרבן מוסף' ויוצא בזה **(חיי אדם).** ואם נזכר בשלוש אחרונות, חוזר 'לתכנת שבת' **(דרך החיים).** והחיי אדם סובר שאם נזכר 'ברצה' יכול להזכיר שם מעין עניין שבת **(ביה"ל).**

ג. אם החליף שחרית והתפלל של מוסף וגמר תפילתו, יחזור שוב לשחרית ולא יתפלל מוסף עוד, כי יצא בזה **(מג"א).** אולם אם נזכר אפילו באמצע שלוש ברכות אחרונות של מוסף (ונמצא ששיקר בדבריו) יחזור ל'ישמח משה' (ודינו כמי ששח שחוזר לראש הברכה) **(משנ"ב וביה"ל).**

---

[5] **בילקוט יוסף** (מהד' תשע"א ח"א כ"ב עמ' תקע) פסק על פי **הרמ"ע מפאנו** שלא יחזור משום שחומריה דיומא גורם לו לזכור. (ועיין **בחזו"ע**, א, עמוד שנג).

[6] למרות שהזכיר עניינה של שבת בתפילתו, לא יוצא כי הזכיר של מוסף ונמצא משקר לפני המקום **(משנ"ב).**

[7] **השו"ע** הביא דין המחליף תפילת מוסף בתפילה אחרת בשם י"א, ותמהו עליו האחרונים מדוע, שהרי כו"ע מודים בזה. (**והגר"א** כתב שזה מחלוקת בראשונים. ועיין). ועיין **בחזו"ע** (א, שנד) שפסק גם במוסף יצא ידי חובה. ע"ש.

סעיף ז | אמירת ויכולו בציבור

טור: נוהגים לומר 'ויכולו' שוב בציבור. טעם הדבר: א. שבת שחלה ביו"ט לא אומרים בתפילה ויכולו, ואגב זה תיקנו בכל שבתות השנה **(וב"כ תוספות, רא"ש, מרדכי ותרומה)**. ב. להוציא את מי שאינה בקי.

הטור מוסיף: יש אומרים שצריך לאומרו במעומד ובקול רם מפני שהוא כעדות על מעשה שמים וארץ, ויאמרו אותו ביחד.

☜ **שו"ע:** כתב את דברי הטור, (אלא שלא כתב שיאמרו ביחד).

↲ טוב לאומרה ביחד ועל כל פנים בשניים **(משנ"ב)**. וטוב לאומרה בעשרה ולכן ימהר תפילתו כדי לאומרה עם הציבור **(ביה"ל)**.

א. יחיד המתפלל: לט"ז: לא יאמר ויכולו. **לאליה רבה:** יאמר אלא שלא צריך לעמוד. וטוב שיחיד יאמר אלא שיתכוון כקורא בתורה[8] **(משנ"ב)**.

ב. אם שכח לאומרו בבית הכנסת יאמר אותו בקידוש מעומד (ומנהגנו לאומרו מעומד בכל מקרה) **(פרי מגדים)**.

סעיף ח | ברכת מעין שבע

הגמרא אומרת (כד:) שנהגו שש"ץ עובר לפני התיבה (בברכת מעין שבע. (רש"י)). מפני הסכנה. (ומסבירים הראשונים שבזמנם היו בתי כנסת בשדה והמאריך בתפילתו היה נשאר לבד והיה בזה סכנה מפני המזיקין, לכן האריכו את תפילת הציבור בערבית).

טור: יאמר הש"ץ ברכת מעין שבע.

וכתב עוד בשם אבי עזרי: יחיד לא אומר ברכת מעין שבע, כיוון שנתקנה מפני המזיקים שהיו בשדות ולא ישארו המאריכים לבדם.

אבודרהם: יחיד יכול לאומרה בלי פתיחה וחתימה.

כלבו: נהגו הציבור לומר עם הש"ץ מ'מגן אבות בדברו' עד 'מעשה בראשית'.

☜ **שו"ע:** יחיד לא אומר מעין שבע.

רמ"א: ויכול לאומרה בלי חתימה, ונהגו הציבור לומר מ'מגן אבות' עד 'מעשה בראשית'.

↲ כיוון שזו ברכה של הש"ץ, צריך הוא לומר בקול גם את 'מגן אבות' ולא לאומרו בלחש **(משנ"ב)**.

---

[8] לדעת **החזו"א** (סי' לח סק"י) אינו צריך להדר אחר שנים. וכן כתב **בחזו"ע** (ח"א עמ' שמג). **ובילקו"י** הוסיף (מהד' תשע"א חלק א כרך ב עמ' תקו) שכשאפשר בקלות עדיף לאומרו בשניים. (והוסיף הילקו"י שגם אמירת ויכולו עם האשה נחשבת כעדות בשנים, שהרי גם היא מצווה בעדות זו על בריאת השמים והארץ).

סעיף ט | יו"ט שחל בשבת

הגמרא אומרת (שם) שש"ץ שעובר לפני התפילה בליל שבת שחל בה יו"ט לא צריך להזכיר של יו"ט בה, מפני שטעם התקנה היה מפני הסכנה.
(רש"י מבאר שביו"ט לא כולם היו באים לבית הכנסת, ורק בשבת היו כולם באים (ועוד שבשבת יש יותר חשש מזיקין בשדה. (פרישה)). והטור מבאר שמה שתיקנו חכמים תיקנו, ואין להוסיף על זה).

☜ כך פוסקים **טור ושו"ע.**

א. בליל פסח שחל בשבת אין לאומרו כלל כי הוא משומר ממזיקים[9] **(ביה"ל).**

סעיף י | בית חתנים ואבלים

ריב"ש, מהרי"א בשם ספר המנהגות ☜ **ושו"ע**: לא אומרים מעין שבע בבית חתנים ואבלים, כיוון שלא שייך הטעם של מזיקין[10].

↲ כל שכן אם עושים מניין בבית שאינו קבוע, אבל אם יש איזו קביעות ויש ספר תורה אצלם, יאמרו[11] **(משנ"ב).**

א. אם רוצים לאמרו בבית חתנים או אבלים:

◄ **למג"א בשם הרדב"ז:** יכולים.

◄ **לפרי מגדים:** יש לאסור משום ברכה לבטלה **(משנ"ב).**

סעיף יא | שבת שלאחר יו"ט

◄**ריב"ש וספר המנהיג:** אומרים מעין שבע אפילו בשבת שלאחר יו"ט (ונראה שכך סוברים הראשונים שאמרו להגיד בשבת שחל בה יו"ט. (עיין בדרכי משה)).

☜ וכך פוסק **שו"ע.**

◄**ספר השלחן:** לא אומרים בשבת שלאחר יו"ט.

---

[9] אך מנהג המקובלים לאומרו אף אז, וכן הנהיג הרש"ש, וכתב בסידור **קול אליהו**, שכן מנהג ירושלים. וכך כתוב **ברב פעלים** (ג, כג), **ובכף החיים** (תפז, כב) ועוד. ועיין שהביא **ביביע אומר** (ב או"ח כה) מהרבה ראשונים ואחרונים שלא לאומרו, וכן פסק להלכה. וכן נהגו רוב האשכנזים וחלק מהספרדים (וחלקם נוהגים לאומרו על פי מנהג המקובלים).

[10] וזה לשון **הריב"ש** (סימן מ): לפי שמתחלה לא נתקנה אלא בבית הכנסת שהיו הכל באין שם ושהיתה בשדה במקום סכנת מזיקין מה שאין כן בבית חתנים ואבלים'.

[11] אך אם יש רק קביעות, לא יאמרו מפני חיסרון ספר התורה. **והאגרות משה** (או"ח ד, סט) כתב שהתנאי של ספר תורה אינו מובן. וכתב לסמוך על המג"א שהתיר לומר בבית חתנים בכל מקרה, שיאמרו בכל מקום שיש בו קביעות אף ללא ס"ת. ונראה שאף ניתן לצרף דעת המקובלים שכתבו לומר בכל מקרה, אף שלא בבית כנסת. **ובפינה"ל** (שבת ה, יג בהערה) סמך על זה במקומות של מניינים קבועים. ובחזו"ע [ח"א עמ' שעג-שפ] האריך שאין לזוז מפסק השו"ע (ואין לומר אלא בבית כנסת קבוע).
לגבי **ירושלים**, כתב **בהר צבי** (או"ח קנב) שבכל מקום שיש מניין קבוע יאמרו. וכ"כ **בילקו"י** (רסז, כ).

סעיף יב | זהירות משיחה בזמן מעין שבע

טור בשם ספר חסידים: חסיד אחד ראה לחברו שפניו מוריקות במותו ושאלו מדוע, וענה לו שלא היה נזהר מלדבר בשעת ויכולו ומעין שבע ובקדיש.

☜ **שו"ע:** אין לשוח בזמן ויכולו ומעין שבע.

סעיף יג | פטור על ידי מעין שבע

◄ **רב משה גאון:** יחיד שלא אמר 'אתה קדשת' יכול להפטר מש"ץ בברכת מעין שבע.

↵ **רב נטרונאי גאון:** אפילו אם לא התפלל כלל יכול להפטר על ידי הש"ץ[12].

☜ כך פוסק **שו"ע.**

◄ **טור:** לא יכול להפטר במעין שבע[13].

א. טוב יותר שיאמר מילה במילה עם הש"ץ[14]. ואם כבר אמר הש"ץ, יחזור היחיד ויתפלל את כל התפילה ולא יאמר מעין שבע **(משנ"ב)**.

ב. אם נזכר שטעה לפני שהתחיל הש"ץ, עדיף שיתפלל לבדו שוב כי יש חולקים בזה **(משנ"ב)**.

ג. גם אם שכח משיב הרוח ומוריד הגשם יכול להפטר בשמיעת ברכת מין שבע **(ביה"ל[15])**.

ד. שבת שחל בה יו"ט, לא יוצא חובה בברכת מעין שבע כי לא מזכירים במעין שבע את יו"ט[16*] **(ביה"ל)**.

---

[12] טעמם: מפני שתפילת ערבית רשות, הקלו בה (**סמ"ג וב"י**).

[13] כיוון שלהלכה אם לא הזכיר של שבת בתפילה חוזר (כדברי **רב עמרם גאון**) ודאי שלא יוצא בתפילת הש"ץ. ועוד שהש"ץ לא אומר ממש את כל התפילה ואיך יצא בו ידי חובה! ואם לא התפלל כלל איך יצא בזה, הרי לא קיי"ל כרבן גמליאל שש"ץ פוטר את היחיד בכל השנה, אלא רק בר"ה ויו"כ!

[14] מדברי ה**משנ"ב** משמע שאומר גם את חתימת הברכה יחד עם הש"ץ. **ובלוית חן** (סימן ח) חלק ופסק שלא יאמר את הברכה משום שזו ברכה שנתקנה לש"ץ ולא ליחיד.

[15] והיינו למנהג חוץ לארץ שלא היו מזכירים מוריד הטל.

[16*] יש לדון אם שכח לומר יעלה ויבוא בתפילה. מצד אחד לא מזכירים עניינו במעין שבע כמו דין יו"ט, ומצד שני לא גרע מאם לא התפלל כלל, וכמו דין הזכרת גשמים. ואולי אפשר שהדבר תלוי בטעם למה לא חוזרים על גשמים, אפשר שהטעם הוא מפני שבנוסח הברכה לא צריך לומר גשמים ויוצא בזה למרות שלא מזכירים בה גשמים. ומצד שני אפשר שיוצא בגלל שמזכירים את עניין הגשמים ב'מחיה מתים במאמרו' (**בשו"ת חבלים בנעימים** (חלק ב) הביא את שתי האפשרויות). והנה לפי הטעם הראשון יש לומר שיוצא גם 'ביעלה ויבוא' שהרי כך נוסח הברכה. ולפי הטעם השני יש לומר שלא יוצא 'ביעלה ויבוא' כי את זה לא מזכירים בתפילה כלל. וצ"ע.

סימן רסט | קידוש בבית הכנסת

סעיף א | דין הקידוש

הגמרא בפסחים (קא.) מזכירה שנהגו לעשות קידוש בבית הכנסת כדי להוציא את האורחים שאוכלים בו ידי חובה.

◄**רא"ש, רבינו ירוחם וטור:** צריך עיון על המנהג שבימינו מקדשים בבית הכנסת, שהרי לא אוכלים בבית הכנסת, ויש בזה חשש ברכה לבטלה.

◄**רב נטרונאי גאון, תשובת הרמב"ם, רשב"א ור"ן:** נהגו גם בימינו לקדש בבית הכנסת, למרות שלא אוכלים שם ממש. והטעם, שלמרות שבטל הטעם, לא ביטלו את התקנה המקורית.

↲ **בית יוסף:** לא יוצאים ידי חובה בקידוש זה, אלא תיקנו אותו מפני מי שאין לו וצריך לקדש על הפת, אז תיקנו שישמעו קידוש על היין[1].

☜ **שו"ע:** נהגו לקדש בבית הכנסת, ולא יטעם מהיין אלא ייתן לקטן, שאין קידוש אלא במקום סעודה. בארץ ישראל נהגו שלא לקדש, וכך נכון.

רמ"א (בשם כלבו): נהגו לעמוד בשעת הקידוש בבית הכנסת (ומועיל לעייפות הברכיים **(משנ"ב)**).

↲ במקום המשנ"ב נהגו לעשות קידוש בליל שבת ויו"ט, חוץ מליל פסח. ומצווה לחזר אחר יין ולקנות בדמים את זכות המצווה **(משנ"ב)**.

א. יש אומרים שנותנים לקטן שלא הגיע לגיל חינוך. **והמג"א** סובר שאדרבה עדיף לתת לקטן שהגיע לגיל חינוך, ואין בזה מכשילו בידיים מכמה טעמים. כמו כן מותר להאכיל לקטנים לפני הקידוש ואסור לענותם **(משנ"ב)**.

ב. אם אין קטן יכול לשתות רביעית יכול לשתות רביעית, ויחשב לו קידוש במקום סעודה, ויכוון לצאת ידי חובת קידוש. וכשיבוא לביתו יכול לעשות שוב קידוש להוציא בני ביתו **(משנ"ב)**.

❖ לשתות מהיין בקידוש שלא במקום סעודה

◄ **רא"ש, מרדכי בשם מור"ם, הגהות מימוניות, רי"ו טור:** אסור לשתות מיין של קידוש שנעשה שלא במקום סעודה, (והמקדש בבית כנסת ייתן לקטן[2]).

◄ **השר מקוצי וסמ"ק:** מותר לשתות גם מיין של קידוש כזה.

↲ **בית יוסף:** נהגו העולם שתיית יין זה. ומשמע שכך פסק בשו"ע.

---

[1] **הבית יוסף** מאריך לבאר את דברי **רב נטרונאי גאון** שהזכיר שהציבור שותים את היין בשביל רפואה, ועוד הביא את ביאורו של **מהרי"א** על דברי **רב נטרונאי.**

[2] ואין בזה האכלת איסור כי יש מתירים לשתות את היין הזה **(בית יוסף).**

סימן ער | אמירת במה מדליקין

סעיף א | זמן אמירת במה מדליקין

טור: נהגו לומר משנת 'במה מדליקין' כי היא מעניין שלושה דברים שצריך אדם לומר בביתו בע"ש.

בית יוסף: מדברי הטור נראה שאומרים אותה לאחר התפילה, וכך נוהגים באשכנז ובארץ ישראל, אבל יותר נכון לומר לפני התפילה שאז יש צורך בשלושה הדברים שאומר בביתו. (שהיו מכניסים שבת בעוד היום גדול ויש בזה טעם אז **(משנ"ב)**).

☜ כך פוסק **שו"ע.**

א. טעמו של הטור לומר לאחר ערבית כדי שמי שאיחר יוכל להספיק להתפלל ערבית בעוד שהציבור אומרים, ולכן בשבת חוה"מ נהגו שלא לאומרו כי אין מאחרים לפי שלא טרודים במלאכה כל כך **(משנ"ב)**, (ועיין בסעיף ב ברמ"א).

ב. לדעת **הב"ח** מקדימים 'במה מדליקין' לקידוש היום. אך בימינו נהגו להקדים את 'במה מדליקין' לקידוש היום. וכתב **בפרישה** הטעם משום שנר ביתו וקידוש היום- נר ביתו קודם **(משנ"ב).**

סעיף ב | שבת שחלה אחרי יו"ט

רוקח, שבלי הלקט, כלבו וטור: נהגו שלא לומר 'במה מדליקין' בשבת שאחר יו"ט כי לא שייך לומר 'עשרתם וערבתם'. (אך טעם זה אינו ברור אין כל כך טרדה, ולא צריך לומר את שלושת הדברים[1] **(בית יוסף)**).

☜ **שו"ע** מביא דבריהם כ'יש שאין אומרים'.

↲ וכן בשבת שחל בה יו"ט, משום לא פלוג **(תוספת שבת)**.

❖ שבת חנוכה

◄ **מהרי"א:** נהגו שלא לומר 'במה מדליקין' בשבת חנוכה, מפני פסולי השמנים ששייכים בשבת ולא שייכים בחנוכה.

◄ **בית יוסף:** נהגו לאומרו, כיוון שבחנוכה כל השמנים כשרים משום שאסור להשתמש לאורה, ואם כך אין חשש שמא יבוא להטות הנר (בשבת זו). ועוד שיש טעם להזכיר את שלושת הדברים (עשרתם וכו') אף בחנוכה.

---

[1] אך **בט"ז** (ס"ק א) ביאר סברת הראשונים, שאין כולם יודעים שאסור לעשר ביו"ט, ומתוך שלא יאמרו אותו אז ישאלו מה נשתנה שלא אמרו. וישיבו להם הלומדים משום 'עשרתם', ובכך ידעו שאסור לעשר.

☜ **שו"ע:** יש שלא אומרים בשבת חנוכה[2]. **רמ"א:** נהגו שכן לאומרו בחנוכה. ובשבת חול המועד לא אומרים אותו וכן ביו"ט שחל בשבת.

↲ וכן לא אומרים בשבת שחל בה יו"כ **(משנ"ב)**.

[2] וכן פסק **בחזו"ע** (א, שלב) שלא לומר בשבת חנוכה, (ואף לא כשחל יו"ט בערב שבת, ולא בשבת שחל בה יו"ט, ולא בשבת חוה"מ).

סימן רעא | הלכות קידוש

הקדמה קצרה

א. מצוות עשה לקדש את השבת בדברים, שנאמר 'זכור את יום השבת לקדשו' (רמב"ם).
ב. חכמים תיקנו לומר קידוש זה על היין (שם ותוספות).
ג. נחלקו האחרונים אם יוצאים ידי חובת המצווה מהתורה על ידי תפילת ערבית שבה מקדישים את השבת, ואז הקידוש שעל הכוס כולו מדרבנן (מג"א ומשנ"ב).

סעיף א | ימהר לקדש

הגמרא בפסחים (קו.) דורשת: זכור את יום השבת לקדשו, זוכרהו על היין בכניסתו.

רא"ש ורמב"ם: יכול לעשות קידוש עוד לפני שחשכה, שמצווה לזכור את יום השבת בכניסתו וביציאתו גם קודם לשעה זו מעט.

בית יוסף בשם הרשב"א: ימהר לעשות קידוש (ואפילו קודם שתחשך).

☜ **טור ושו"ע:** תיכף שנכנסה שבת יאכל.

↲ כלומר יקדש על היין כדי להזכיר את שבת בכניסתה, וכיוון שקידש יאכל מיד **(משנ"ב)**.

א. האם יוצא מהתורה בקידוש שבתפילה:

◄ **מג"א:** יוצאים ידי חובה בזכירת השבת בתפילה ולכן הקידוש הוא רק מדרבנן. לכן המסופק אם קידש אינו חוזר. כמו כן, קטן יכול להוציא גדול שכבר התפלל (ואם הקטן גם התפלל, לדרך החיים לא מוציא גדול, ולחיי אדם כן מוציא).

◄ **משנ"ב** חולק על דבריו מכמה סיבות[1]: א. לא מכוונים לצאת ידי המצווה, ומצוות צריכות כוונה[2]. ב. לא מזכיר יציאת מצרים בקידוש[3]. ג. **הרשב"א ור"ן ורא"ש** סוברים שלא יוצא בקידוש שאמר בתפילה.

---

[1] יש לדעת **שהמשנ"ב** חלק על **המג"א** רק לחומרא, אבל לא סמך לחלוק עליו ולהקל. היינו שאם התפלל בערב שבת, ובבין השמשות של שבת הסתפק אם עליו לעשות קידוש, אין לו לעשות קידוש מחמת החשש לדברי **המג"א**. כך סתם **במשנ"ב** בס"ק לט בשם **הפרי מגדים**, וביאר **בשער הציון** שרק אם התפלל לא יעשה שוב קידוש, אבל אם לא התפלל יעשה שוב בגלל ספק דאורייתא. וכן בסימן רסג, סתם **המשנ"ב** (ס"ק יג) כדברי המג"א. לפי זה אכן נראה שגם במציאות של סתם ספק לא יעשה קידוש שוב בשם ומלכות (ועיין לקמן בדברי **הרב עובדיה** שכתב שהמסופק לא יאמר שוב בשם ומלכות מחמת ספק ברכות).

[2] ויש מיישבים שכיוון שהתפלל תפילת שבת, ודאי שמתכוון לעשות את התקנה כמו שקבעו חכמים ולקדש בזה את השבת. (עיין **מחצית השקל** בס"ק ב. וכן **בקצות השולחן** בסימן עט'). אמנם יש להעיר מדברי **הרב פעלים** (או"ח, א, סימן י) שכתב לבאר שכיוון שהאדם מתכונן לקדש על היין מסתמא לא מכוון לצאת ידי חובתו בתפילה. לפי סברא זו לא נראה שהאדם מתכוון לעשות את הקידוש בתפילה כדברי האחרונים הנ"ל, שהרי הוא מקיימו כהלכתו בקידוש עצמו לאחר מכן.

[3] ויישב **בביה"ל** שאפשר שיוצא בכך שהזכיר ב'גאל ישראל' עניין יציאת מצרים, ואמר מיד 'ושמרו', נחשב שיצא מהתורה בזה. ואין הפסק ב'השכיבנו' ל'גאל ישראל', כי נחשבת לגאולה אריכתא. אלא שלדעתו זה דוחק כי יש הפסק של שלוש ראשונות לברכה האמצעית, אלא שאפשר שהם נחשבות לשבח ואין הם הפסק בין הקידוש לשבח של יום השבת.

☜ **משנ"ב**: קטן לא יוציא גדול[4], ואפילו אם יאמר מילה במילה אחריו נכון להמנע, אלא אם כן יש כוס גם לפני הגדול. [ואם מסופק אם עשה קידוש נראה מדבריו שיחזור לעשות שוב קידוש[5]].

ב. אם חל יו"ט בערב שבת, ואין לו אלא כוס אחד, יקדש ביו"ט על הלחם וישמור את הכוס לשבת, כי הקידוש בשבת מהתורה וביו"ט רק מדרבנן **(מג"א)**, (ומסתבר שגם אם התפלל כך הדין, כי עיקר הקידוש מהתורה **(שער הציון)**).

ג. אף אם הגיע הקטן לגיל שלוש עשרה לא יפטור גדול כי לא סומכים על חזקה בענייני דאורייתא (כקידוש). אבל אם הגדול התפלל יכול להפטר כי זה ספק ספיקא. (ואם הקטן כבר התפלל נחלקו האחרונים אם יכול לפטור לגדול שהתפלל) **(משנ"ב)**.

❖ קידוש מבעוד יום

הקדמה

א. רבי יהודה וחכמים חולקים האם אפשר להתפלל ערבית מפלג המנחה או רק מצאת הכוכבים. להלכה נפסק שאפשר לעשות כמי שרוצים, אלא שלא יעשה תרתי דסתרי (שו"ע בסימן רלג). ואפילו בשני ימים אסור (מג"א).

ב. לרוב הראשונים המחלוקת שייכת רק לעניין תפילה ולא לעניין ק"ש, שאותה צריך לקרוא אחר צה"כ. לר"ת אפשר לצאת ידי חובה גם בקריאת שמע. הט"ז סמך על דבריו להתיר לאכול בחצי שעה שלפני צה"כ בערב שבת. והמשנ"ב החמיר בזה.

ג. הגמרא אומרת שרב התפלל של שבת בערב שבת. ומבארת שרב סובר כדעת רבי יהודה. ועם זאת מותר להתפלל של שבת בערב שבת גם לנוהגים כרבנן בדרך כלל, מפני מצוות תוספת שבת (מג"א, ויש חולקים).

ד. הראשונים כותבים שאפשר לעשות קידוש ולאכול מבעוד יום, וכך פוסק השו"ע. האחרונים חולקים האם נכון לאכול כזית גם בלילה כיוון שיש לימוד מיוחד שהסעודה צריכה להיות בלילה ממש או שלא. ולגבי קידוש נחלקו האם לכתחילה יש להקדים את הקידוש או לא[6].

הגמרא בברכות אומרת (כז:) שהמקבל שבת מוקדם יכול לומר קידוש על הכוס.

---

[4] יש להעיר שלדעת **הרב עובדיה** (יביע אומר, ט או"ח כו) קטן אינו יכול להוציא גדול בשום אופן כיוון שהוא אינו בן חיוב ורק על אביו יש מצוות חינוך.
אם אומר מילה במילה עם הקטן נחלקו האחרונים אם זה שיש כוס ביד הקטן מספיק כדי שהוא גם יצא בזה ידי חובה, לדעת **השערי תשובה** הדבר מספיק ולדעת **רע"א** אין זה נחשב שיש לו כוס, ולכן נכון להמנע מזה. אלא שאם גם לו יש כוס וגם אומר מילה במילה מותר **(ביה"ל)**.

[5] **בחזו"ע** (ב, עמוד עב) כתב שלא יחזור לומר קידוש עם ברכה, אלא יכול לומר פסוקי ויכולו ולומר עוד משבח השבת כמו 'ישמחו במלכותך', וזה על פי דברי **הרשב"א** בתשובה (ד, רצה) שכתב שיוצאים בכל מה שמזדמן לאדם מעין שבח וקדושת השבת. (ועיין בהערה 1 שהמשנ"ב חשש למג"א ולא הקל כנגדו).

[6] נראה לומר **שהשו"ע** הקל לעשות קידוש ולסעוד סעודת שבת כיוון שאפשר לסמוך על דברי רבי יהודה. וכך מוכח **בתוספות** בפסחים (דף צט ע"ב), וגם האחרונים שסוברים שצריך לאכול אחרי צה"כ כזית, אין הם חולקים שלפי רבי יהודה התחיל הערב, אלא שלדעתם יש גזירה מיוחדת בסעודת שבת שצריך לאכול אחרי הלילה ממש. ועיין **משנ"ב** ברסז ס"ק ה בשם האחרונים. (וכך גם בשאר המצוות שנחלקו לגבם אם אפשר לעשות אותם אחרי הפלג, בכל המצוות הללו נלע"ד שיש לימוד מיוחד שצריך לעשות אותם דווקא בלילה ממש, ולא מספיק מפלג המנחה, אבל ודאי שאם לא היה לימוד, היה אפשר לעשותם כבר מהפלג לדעת רבי יהודה. לדוגמא: ספירת העומר או קריאת שמע. וצ"ב בכל זה).

רשב"א בשם רב האי וראב"ד: יכול אף לאכול אחרי הקידוש שנעשה מבעוד יום.

☜ **שו"ע:** מצווה לאכול מיד.

↵ נחלקו האחרונים בכוונתו:

◄ **ט"ז:** כוונת השו"ע שמצווה להזדרז ולעשות קידוש כשקיבל שבת מבעוד יום.

◄ **ביה"ל:** אין מצווה להזדרז לעשות קידוש מבעו"י, אלא רק רשאי לעשות כן. (והציע שאם זה סמוך לחשיכה שאז יש בזה מצווה).

↵ **והוסיף:** נכון לכתחילה שלא לעשות קידוש מבעו"י כיוון שאנחנו נוהגים בכל השנה כדעת רבנן ואין נכון לעשות תרתי דסתרי[7] (וגם בשני ימים הדבר נחשב סתירה. עיין סימן רלג, א).

א. אם עומד בתוך החצי שעה לפני זמן קריאת שמע יש להחמיר ולא לעשות אז קידוש **(ביה"ל)**, והמיקל יש לו על מי לסמוך[8*] **(משנ"ב בסימן רלה ס"ק ו).**

ב. יכול להמתין עם הסעודה אם אינו תאב לאכול, אבל אם יש צד של שלום בית או אורחים, ובפרט אורח עני, לא יעכב את הסעודה **(משנ"ב).**

סעיף ב | חיוב הנשים

הגמרא בברכות (כ:) דורשת שגם נשים חייבות בקידוש היום למרות שזו מצוות עשה שהזמן גרמא, כיוון שזכור ושמור הוקשו זה לזה, וכיוון שנשים חייבות בשמור (בלאוים של שבת) חייבות גם בשמור (לקדש את היום).

כלבו: כיוון שנשים חייבות כמו גברים, יכולות גם לפטור אותם.

☜ **שו"ע:** נשים חייבות בקידוש ומוציאות את הגברים.

↵ לכתחילה יש להחמיר שלא תוציא גברים שאינם מבני ביתה, דזילא מילתא **(אחרונים).**

א. קטן ואשה: קטן לא פוטר אשה שחייבת מהתורה. אלא תאמר בעצמה **(מג"א)**, ולכתחילה יהיה לפניה כוס **(משנ"ב)**, (כיוון שיש אחרונים הסוברים שהכוס שלפני הקטן אינו מועיל לה[9]). **וכן נער בגיל**

---

[7] למרות שבסימן רסז כתב **המשנ"ב** בשם **המג"א** שאפשר להתפלל של שבת לפני השבת, למרות שאף בזה לכאורה יש תרתי דסתרי. אולי י"ל שלעניין מצווה מהתורה כקידוש יש להחמיר, אבל מצווה מדברי חכמים אפשר להקדים (ואין לומר שלדעת המג"א קידוש הוא מדרבנן כנ"ל, כיוון שרק אם יצא ידי חובה בתפילה הוי מדרבנן, אבל כאן שהתפלל ערבית לפני צאת הכוכבים, ייתכן הרי שלא יצא ידי חובת המצווה מהתורה, וא"כ הקידוש מהתורה. וצ"ע).

[8*] בימי ספירת העומר כתב **המשנ"ב** (תפט, ס"ק כג) שלא יאכל קודם חצי שעה של צאת הכוכבים. **וכף החיים** (שם, סד) **והרב עובדיה** (חזו"ע יו"ט, עמ' רמו) החמירו לשער חצי שעה מבין השמשות.

[9] **המג"א** פסק שהאשה תאמר בעצמה מילה במילה. **ורעק"א** תמה כיצד מועילה הכוס שלפניו בשבילה, וכתב **הביה"ל** לחשוש לדבריו. ונראה מלשון המשנ"ב שבדיעבד יוצאת בזה. ונפק"מ במקום שבו יש רק כוס אחת והרבה אנשים ולא יכול לשמוע היטב את הקידוש, שעדיף שיאמר עם המקדש מילה במילה מאשר שלא יצא ידי חובה בהחסרת מילים בברכה. וצ"ע.
עצה נוספת שהזכיר **רעק"א** היא שהאישה תשמע מהילד רק את פתיחת וחתימת הברכה והיא תאמר בעצמה את הברכה (שרק אמצע הברכה חיובה מהתורה). אומנם **הביה"ל** כתב שזה דוחק לחלק את הברכה לשניים. וכן הסכים **החזו"א** (או"ח ז, ו) שאין לחלק את הברכה לשניים והוכיח דבריו מהשו"ע בהלכות זימון (סימן קצד). אומנם **הקהילות**

שלוש עשרה לא יוציא אותה כיוון שקידוש מהתורה ולא סומכים על חזקה בדאורייתא. אבל אם התפללה אפשר לסמוך עליו ולצאת (כי הוי ספק ספיקא שאולי יצאה בתפילה, ואולי הוא כבר בן חיוב. (ואם גם הוא התפלל יש בזה מחלוקת אחרונים **(שער הציון)**).

ב. ערבות באשה (אם אשה עשתה כבר קידוש יכולה לפטור מי שלא שמע):

◄ **דגול מרבבה:** אין ערבות לאשה.

◄ **פרי מגדים:** מסתפק בזה.

◄ **רעק"א:** מוכיח בראיות שיש ערבות גם לאשה.

☜ וכך פוסק **המשנ"ב.**

ג. כשמקדש צריך לחשוב להוציא את בני ביתו והם יכוונו לצאת (לכתחילה) ולכן נכון שיאמר לפני שמקדש שיתכוונו לצאת ידי חובה **(משנ"ב)**.

ד. כשמקדשים שני בעלי בתים יש להזהר שלא יקדשו יחד, כיוון שתרי קלי לא משתמעי **(אליה רבה).**

סעיף ג | מי שאין לו מספיק כסף

הגמרא בפסחים אומרת (קה.) שקידוש הלילה קודם לכבוד היום ולכבוד הלילה (ע"פ גירסת הרא"ש). ויש גורסים: קידוש היום קודם לכבוד היום ולכבוד הלילה. (ומבארים הראשונים גם לפי גירסא זו שקידוש הלילה (שנקרא בלשון הגמרא 'קידוש היום') קודם לקידוש היום (שנקרא כבוד היום) או לעונג שבת שבסעודות).

שבלי הלקט (מביא ברייתא): 'כבוד היום קודם לכבוד הלילה', ומבאר שהכוונה רק לשאר צרכי הסעודה, אבל לעניין קידוש, הלילה קודם ליום.

תוספות בשם ירושלמי, שבלי הלקט וטור: קידוש הלילה קודם לקידוש היום ולצרכי הסעודה.

☜ **שו"ע:** קידוש הלילה קודם לקידוש היום ולסעודות, וסעודת היום קודמת לסעודת הלילה (כדברי שבלי הלקט).

↲ כיוון שמצוות הקידוש היא מהתורה וסעודת השבת מדברי קבלה, וכן קידוש היום רק מדרבנן **(משנ"ב)**. (ולמרות שיכול לצאת בהזכרת שבת בדברים, ועל היין זה רק מדרבנן, מכל מקום היין קודם, כיוון שעיקר הקידוש מהתורה, גם היין שלו קודם **(משנ"ב)**).

א. כל זה דווקא כשיש לו לחם לסעודת שבת, אבל אם אין לו לחם כלל, לחם קודם אפילו לקידוש של ליל שבת, ויעשה עליו קידוש (ולעניין לחם משנה נחלקו האחרונים אם גם הוא קודם) **(משנ"ב)**.

ב. כשאין לו מספיק לקידוש היום ולכבוד היום, מסתבר שכבוד היום קודם, אלא שיכול לצאת בזה רק בפת ואת השאר יקנה לקידוש **(מג"א)**, והיינו עם כסא דהרסנא, שניכר כיבוד היום **(ביה"ל)**.

יעקב (ברכות ט) השיב על דברי **החזו"א** שאין ראיה משם, וכן סובר **הרב צבי פסח פרנק** (הר צבי, ס) והוכיח דבריו **מתלמידי רבינו יונה ובית יוסף.**

ג. כבוד הסעודה בבוקר צריך להיות יותר מאשר כבוד סעודת הלילה[10] **(יש"ש[11])**.

סעיף ד | איסור אכילה לפני קידוש

בגמרא בפסחים (קו:) נחלקו האמוראים אם מי שטעם יכול לעשות קידוש או לא (משום קנס. יש מבארים שהכוונה שלא יכול לעשות בעצמו אבל צריך לשמוע קידוש מפי אחרים).

ומשמע שבכל מקרה אין לאכול לכתחילה, גם אם נאמר שאם טעם יכול לעשות קידוש לאחר מכן.

רמב"ם, טור ☜ ושו"ע: אסור לאכול לפני קידוש.

א. אסור לאכול כשנכנסה שבת גם אם הוא לא קיבל שבת בעצמו. כמו כן אסור אם קיבל שבת בעצמו למרות שעוד היום גדול **(מג"א)**.

ב. אם רוצה לקבל שבת מבעוד יום ולעשות קידוש וסעודה ואחר כך להתפלל ערבית- רשאי, והוא שיהיה לפני חצי שעה הסמוכה לצאת הכוכבים **(משנ"ב)**.

❖ שתיית מים לפני קידוש

◄ **פשט הרמב"ם (ע"פ המגיד משנה):** מותר לשתות מים לפני קידוש והבדלה.

◄ **רשב"א, הגהות מימוניות בשם הר"מ, מגיד משנה, רמב"ם (ע"פ הב"י) וטור:** אסור לשתות לפני קידוש ומותר לפני הבדלה.

☜ כך פוסק **שו"ע.**

א. מותר לרחוץ פיו במים כי אינו מכוון להנאת שתיה[12*] **(מג"א)**.

❖ סדר הקידוש בפורס מפה ומקדש

בגמרא בפסחים (ק:) נחלקו התנאים האם האוכל בערבי שבתות ובערבי ימים טובים צריך להפסיק ולברך ברכת המזון או שלא צריך להפסיק כלל.
שמואל פוסק להלכה שלא צריך להפסיק אלא יכול לפרוס מפה (על האוכל) ולקדש את היום ולהמשיך בסעודתו.

☜ וכך פסק **שו"ע.**

---

[10] **המג"א** כותב בשם **הזוהר** שסעודת הלילה חשובה יותר. **והאחרונים** הביאו שזה סותר לגמרא שלנו (גיטין לח:) שאומרת שהייתה משפחה שעשתה עיקר את סעודת הלילה מפני ביטול בית המדרש ונעקרה. ומה שכתב **המג"א** מהזוהר הוא רק לזרז גם על סעודת הלילה. **ובערוך השולחן** סינגר על המנהג בימינו שיש מאכלים שאי אפשר לשמור אותם חמים למחר ובודאי שלא ציוותה תורה שלא לאכול בערב דבר בגלל שלמחרת אין אפשרות לאוכלו (כמו למשל מרק חם), ולכן נהגו לשמור דברים שמצטמקים ויפה להם (כמו קוגל) ובזה מכבדים את סעודת היום.
הטעם שסעודת הבוקר קודמת, כתב **ערוך השולחן** (בסימן רפט): כיוון שעיקרי הסעודות הם ביום, ועוד שהרי בע"ש אכל מבער"י והוא פחות רעב, ועוד שבמקדש עיקר קדושת שבת ניכרה דווקא ביום שהקריבו קרבנות שבת, ועוד שעיקר תוקף השבת הוא ביום. עיין בדבריו.

[11] וכתב שם שהקפיד שלא לאכול דגים בליל שבת מפני שהם חשובים, ואז גם אם יכינו מאכלים טעימים בליל שבת, עדיין לא תהיה שווה לסעודת הבוקר.

[12*] וכן מותר לקחת תרופות לפני הקידוש (**שש"כ** נב, ג).

↵ אפילו שהתחיל בהיתר צריך להפסיק ולקדש, כי כך תקנת הקידוש, שתהיה במקום הסעודה ולפניה (בשונה מלולב שאם התחיל בהיתר לא צריך להפסיק) **(מג"א)**.

א. מטרת פריסת המפה היא כדי להראות שהסעודה עכשיו היא לכבוד השבת **(מג"א)**.

❖ ברכת המוציא לפני שממשיך לאכול

נחלקו הראשונים האם צריך לברך המוציא לאחר הקידוש שעשה באמצע הסעודה:

◄ **רי"ף, רא"ש, רבינו יונה, ר"י בן גיאת, בה"ג ור"ן:** צריך לברך שוב 'המוציא'.

◄ **רז"ה ורמב"ם**: לא צריך לברך שוב 'המוציא', כי לא ייתכן שיברך ברכת המזון אחת על שתי ברכות 'המוציא'[13].

☜ **שו"ע:** מברך על הפת, ויש אומרים שלא יברך על הפת.

↵ האחרונים הכריעו שלא יברך מחמת ספק ברכות **(משנ"ב)**.

א. אם מקדש על פת לא צריך לברך שוב המוציא כדלקמן.

❖ ברכת הגפן לפני שממשיך לאכול

גם לגבי ברכת היין נחלקו הדעות:

◄ **רוב הראשונים ע"פ הירושלמי:** לא מברכים על היין שוב[14].

☜ כך פוסק **שו"ע.**

◄ **רבינו ירוחם וי"א בטור, מהר"י קולון, ואולי הרמב"ם:** מברכים על היין שוב כמו שמברכים על הלחם.

❖ ברכת המוציא כשמקדש על הפת

כאשר אין לאדם יין ומקדש על הפת באמצע סעודתו, הרי שהפת הופכת להיות כמו היין, שאין הקידוש מהווה הפסק לגביה, לכן כותבים הראשונים שלא צריך לברך שוב המוציא במקרה שאין לו יין.

רי"ץ בן גיאת, טור ☜ **ושו"ע:** לא יברך המוציא על הפת כאשר אין לו יין והוא מקדש על הפת.

---

[13] **והרא"ש** יישב דעת **הרי"ף**, שמצינו דין נמלך שצריך לברך שוב ברכה ראשונה בלי ברכה אחרונה.

[14] והסברא לחלק בין המוציא לברכת היין: ברכת קידוש מהווה הפסק ביחס לברכת המוציא, כי אי אפשר גם לקדש וגם להמשיך לאכול. אבל ברכת היין לא מופסקת על ידי הקידוש שהרי כל שבת סדר הקידוש הוא לברך הגפן ואז לעשות קידוש, ואין ברכת הקידוש נחשבת הפסק ביחס לברכת היין, למרות שאסור לשתות לפני הקידוש. (כך זה גם בכל שבת, אסור לשתות לפני הקידוש, ועם זאת ברכת הגפן מועילה למרות שאחר כך עוד עתיד לברך את ברכת הקידוש). ע"פ **הרא"ש והבית יוסף.**

↲ נראה שלא מברך המוציא כלל, גם לא בקידוש, כמו שאם מקדש על יין לא צריך לברך על היין (**משנ"ב**[15]).

סעיף ה | היה שותה ונמלך לקדש

רמב"ם ☜ **ושו"ע:** שניים שהיו שותים ואמרו 'בואו ונקדש קידוש היום' לא ישתו עוד עד שיקדשו. ואם רצו לשתות לפני הקידוש, (שו"ע: אף על פי שאינם רשאים), יברכו שוב[16].

↲ מדובר מבעוד יום, כי בספק חשיכה או ודאי חשיכה אין זה תלוי ברצונם, אלא בכל מקרה אסור להם לשתות עד שיקדשו (**משנ"ב**).

א. ברכת הגפן בקידוש:

◄ **מג"א, גר"ז וחיי אדם:** אינם צריכים לברך על כוס הקידוש שוב הגפן, כי בזה שאמרו 'באו ונקדש' לא הסיחו דעתם מלשתות את יין הקידוש. ואף על היין שאחרי הקידוש לא צריך לברך.

◄ **ט"ז ועולת שבת:** צריכים לברך על יין הקידוש.

☜ **משנ"ב:** לא יברך על יין הקידוש ואף על יין שישתה אחרי הקידוש. אלא שראוי לירא שמים שלא להיכנס לזה, משום הדעות שיש בדינים אלו.

ב. אם לא אמרו 'באו ונקדש' אלא החשיך היום, ואסורים לשתות מפני שעוד לא עשו קידוש, אינם צריכים לברך שוב לכו"ע, כיוון שהאיסור לשתות אינו עושה היסח דעת (**ט"ז**).

❖ שכח לקדש ונזכר לפני אכילתו

☜ **רמ"א (בשם הגהות אלפסי):** אדם ששכח לקדש ונזכר לאחר שבירך המוציא, יאמר את הקידוש על הלחם ואז יאכל. אבל בהבדלה יאכל תחילה, כיוון שלא עושים הבדלה על לחם.

↲ אם קרה ונזכר רק לאחר שכבר טעם מהלחם, יקדש על יין אם יש לו, ולא צריך לברך על הלחם שוב המוציא (**משנ"ב**).

א. כשעושה את הקידוש על הפת יביאו לפניו עוד לחם כדי שיהיה לו לחם משנה, ואין זה הפסק כיוון שזה מצרכי הסעודה (**משנ"ב**).

ב. כשבירך על הפת בטעות לא יאמר 'ויכולו', אלא יאמר ברכת 'אשר קידשנו', ובתוך הסעודה יאמר 'ויכולו' (**משנ"ב**).

ג. בהבדלה, אחר שאכל קצת מהפת לא ימשיך לאכול עוד, אלא יעשה הבדלה (**משנ"ב**). ולמ"ד שהבדלה מדברי חכמים יגמור אכילתו (**מג"א בסימן רצט**).

---

[15] **בבאר היטב** כתב (ס"ק ח) 'שאז מברך המוציא קודם הקידוש ולא הוי הקידוש הפסק', ונראה שכוונתו לבאר את טעם הדין, שכיוון שבירך בתחילת הסעודה המוציא, וזמן ברכת המוציא בקידוש על הפת הוא לפני הקידוש, לכן לא צריך לברך המוציא שוב כי אין הקידוש הפסק.

[16] מקור דבריו מהגמרא בפסחים קג ע"א, שאומרת שאחרי שרצו לברך יש בזה היסח דעת. וסובר **הרמב"ם** שיכולים עוד לאכול ולשתות, אלא שצריכים לברך לפני כן ברכה ראשונה שוב. ועיין בדברי **הכסף משנה**.

סיכום (סעיפים ד–ה)

פורס מפה:

בכל המקרים לא יברך שוב הגפן או המוציא (אך מהשו"ע נראה שיברך), ורק בברכת המוציא לאחר קידוש על יין הביא השו"ע מחלוקת, והכרעת המשנ"ב שגם בזה לא יברך שוב.

הב לן ונקדש:

להלכה לא יברך על הגפן בקידוש ואף לא אחריו (אבל לפניו צריך לברך).

סעיף ו | גמר סעודתו לפני הקידוש

רבי יוסי אומר (פסחים קב.) שאם בני חבורה אכלו מבעוד יום וכשהחשיך היום גמרו לאכול, על הכוס הראשונה יברכו ברכת המזון ועל הכוס השניה יעשו קידוש. ומבאר רב נחמן בר יצחק שכיוון שלא עושים מצוות חבילות חבילות לא מברכים את שתי הברכות על כוס אחת.

◄ **רי"ף ורמב"ם:** הלכה כרבי יוסי שיברך על כוס ברכת המזון ועל כוס אחרת יעשה קידוש. ואף צריך להזכיר של שבת בברכת המזון **(כך כותב הרא"ש לשיטתם)**. (**ר"ן:** הגם שלא אוכלים שוב, נחשב לקידוש במקום סעודה, כיוון שגמרו סעודתם שם).

↵ **אורחות חיים:** לא יטעם מיין ברכת המזון ולא יברך עליו הגפן.

◄ **רא"ש:** רק לרבי יוסי אפשר לברך ולשתות יין של קידוש לפני ברכת המזון, אבל לפי שמואל שאסר לאכול ולשתות לפני הקידוש עד שיפרוס מפה, אסור לעשות זימון ולברך אז. אלא ודאי שפורס מפה ומקדש (**ע"פ הרי"ד**). מה עוד שאין זה נחשב מקום סעודה, ועל כרחו צריך לאכול שוב, אז מדוע שיברך ברכת המזון באמצע.

טור: מביא את שתי הדעות.

☜ **שו"ע:** סתם כדעת הרי"ף והרמב"ם וכתב להזכיר של שבת בברכת המזון. והביא את הרא"ש כיש אומרים.

רמ"א: יש אומרים שאין להזכיר של שבת בברכת המזון. ונחלקו אם צריך לטעום מהיין של ברכת המזון[17] וכן האם צריך לאכול שוב במקום הקידוש[18]. ולהלכה נוהגים שיפרוס מפה ומקדש כדי לצאת ממחלוקות[19].

---

[17] כי יש אומרים שיטעום ואין בזה איסור כיוון שהטעימה הזו שייכת לסעודה עוד לפני חובת הקידוש, ואז לא יברך הגפן בקידוש. ויש אומרים שלא יטעם מכוס של ברכת המזון, אלא יברך הגפן בקידוש וישתה את הכוס של ברכת המזון ללא ברכה **(משנ"ב)**.

[18] הראשונים כנזכר לעיל. **(הר"ן והרא"ש).**

[19] האם צריך להזכיר של שבת, האם צריך לטעום מהיין, האם צריך לאכול שוב אחרי הקידוש. ועוד שיש בזה חשש ברכה שאינה צריכה בברכת המזון הראשונה (לפי הדעה השניה) **(משנ"ב).**

↲ כל המחלוקת היא רק אם כבר נטל ידיו למים אחרונים[20] וראה שקדש היום, שאז לדעת הרי"ף יברך ברכת המזון. אבל אם לא נטל ידיו, אפילו אם אמר 'הב לן ונברך' לכו"ע לא יברך אלא יפרוס מפה ויקדש **(משנ"ב)**.

א. פשוט לכו"ע שאם שכח להזכיר של שבת בברכת המזון שלא צריך לחזור שוב **(משנ"ב)**.

ב. אם אכל לחם משחשיכה, צריך להזכיר של שבת בברכת המזון[21] **(מג"א ואחרונים)**.

ג. כיוון שמדובר כאן במציאות שכבר נטל ידיו למים אחרונים צריך לברך שוב 'הגפן' בקידוש, ו'המוציא' כשחוזר לאכול **(דעת הי"א בשו"ע ע"פ האחרונים)**. ואם לא נטל ידיו דינו כמו בסעיף ד.

ד. בשביל לצאת ידי חובת אכילה במקום קידוש מספיק כזית **(פרי מגדים)**. ובשביל לצאת חובת סעודת שבת משמע שצריך כביצה **(שער הציון)**.

סעיף ז | אם טעם בדיעבד

רבא פוסק (פסחים קז.) שהטועם לפני הקידוש יכול לקדש בדיעבד.

טור ☜ **ושו"ע:** למרות שאסור לטעום, אם טעם יקדש.

↲ ולא נאמר שיחכה למחרת בבוקר כדי שהקידוש יהיה לפני הטעימה. אלא יכול לקדש בלילה, אפילו מאוחר **(אחרונים)**. ומשמע שאפילו אם אכל סעודה לפני הקידוש, יכול לעשות אחר כך קידוש[22*] **(משנ"ב)**.

סעיף ח | תשלומים לקידוש הלילה

עוד אומר רבא (שם) מי שלא קידש בערב שבת מקדש והולך כל היום כולו. (לומדים הראשונים מכך שיש תשלומים לקידוש הלילה ביום השבת).

◄ **רב עמרם:** יש תשלומים רק לשוגג או אנוס, אך לא למזיד.

◄ **רמב"ם וטור:** יש תשלומים גם למזיד.

☜ כך פוסק **שו"ע.**

↲ יכול להשלים כל היום, ובבין השמשות יאמר בלי שם ומלכות **(פרי מגדים)**, והיינו כשהתפלל ואז יצא ידי חובה מהתורה ונשאר ספק דרבנן. אבל אם לא התפלל יאמר הקידוש בשם ומלכות **(שער הציון)**.

---

[20] אבל אם אמר רק הב לן ונברך- יפרוס מפה ויקדש לכו"ע, אלא שבזה צריך לברך שוב על היין בקידוש.

[21] ובזה נלע"ד שצריך לחזור אם שכח של שבת.

[22*] ואם נזכר מיד לאחר ברכת המזון כותב **המנוחת אהבה** (א, ז, ט) שלא צריך לאכול שוב לאחר הקידוש כי הסעודה עולה לו. ולא מיבעא לדעת הרי"ף והרמב"ם שהדבר עולה לו כנ"ל בסעיף הקודם, אלא גם לדעת הרא"ש והרמ"א הדבר עולה לו כיוון שטעם הרא"ש הוא שהסעודה הראשונה הייתה ביום חול, לכן היא לא עולה לו, אבל סעודה שהייתה בשבת כן עולה לו. ודייק כך במשנ"ב בס"ק לב שגם ביאר כך את דעת הרמ"א.

☜ **רמ"א (על פי המכתם והבית יוסף):** אומר את נוסח הקידוש של הלילה. ולא יאמר ויכולו **(אורחות חיים בשם תוספות).**

סעיף ט | המנהג לכסות את הלחם

הגמרא בפסחים אומרת (ק:) שלא מביאים את השולחן אלא אם כן קידש כבר, ואם הביאו, יפרוס מפה ויקדש[23]. (טור: כדי שיהיה ניכר שמביאים את השלחן לכבוד השבת, ואם הביאו לפני הקידוש, יפרוס מפה ואז יגלה אותה לאחר הקידוש שיהיה ניכר כבוד השבת).

הירושלמי מבאר עוד טעם לכיסוי המפה: שלא יראה הפת בושתו שמקדימים את היין לו. והטור כותב עוד טעם לעשות זכר למן שהיה לו כיסוי מעליו ומתחתיו.

☜ **שו"ע:** צריך שתהיה מפה מעל ומתחת ללחם.

↲ אם הטעם כירושלמי, כשמקדש על פת לא צריך לכסותו, כי אין לה בושה. ולטעם הטור צריך לכסות גם אז, וכך נוהגים[24] **(משנ"ב).**

א. עד מתי מכסה הפת:

◄ **פרי מגדים**: לכל הטעמים מספיק לכסות עד אחר הקידוש.

◄ **לחיי אדם**: לפי הטעם של זכר למן צריך לכסות עד ברכת המוציא[25].

ב. סדר קידוש על הפת: יאמר 'ויכולו' ויניח ידיו על הפת עם המפה עליהם. כשיאמר 'המוציא' יגלה את הלחם ויניח ידיו ויגביה אותו באמירת ה'. ויחזור ויניחו ויכסה במפה ויגמור הקידוש **(אליה רבה ודרך החיים).**

סעיף י | כוס הקידוש ואופן אמירת הקידוש

הגמרא בפסחים אומרת (קה:) שכוס פגומה פסולה לכוס של ברכה.

רמב"ם, רי"ף ותוספות: בכלל זה גם כוס של קידוש והבדלה.

רמב"ם: דיני כוס של קידוש הם כדיני כוס של ברכת המזון (בסימן קפב).

☜ **טור ושו"ע:** מקדש על כוס מלאה שאינה פגומה וככל דיני כוס פגומה של ברכת המזון.

↲ אם אין לו יין למלא את הכוס יכול לקדש בו, כיוון שיש בה רביעית **(משנ"ב).**

---

[23] הגמרא בשבת אומרת (קיט:) שהמלאך הטוב מברך אם מצא בית מסודר. ולכאורה אם מביאים את השלחן רק אחר הקידוש, כיצד הדבר מוסבר. מתרצים הראשונים שהשלחן היה מסודר במקומו אלא שלא במקום הסעודה. **התוספות, הרא"ש, המרדכי והר"ן** כותבים שבימינו שהשולחנות גדולים לא מטריחים להביא את השולחן אחר הקידוש ולכסות במפה ולגלות אחר הקידוש.

[24]* ואף במיני מזונות שייך טעם זה וצריך לכסותם (**חזו"ע** ב, עמוד יד). ואף כיסוי שקוף מועיל לכיסוי הפת (**הגרש"ז,** עיין ילקו"י עמ' שנא).

[25] ויש שנהגו לכסות גם בסעודה שלישית מטעם שדומה למן (עיין **ערוך השולחן,** כב).

א. במקרה שאין לו אלא יין פגום (שטעמו ממנו) התבאר בסימן קפב, ז שאפשר לברך עליו בשעת הדחק. ולדעת **הפרי מגדים** בקידוש הלילה, עדיף לקדש על פת.

ב. צריך להקפיד על: כוס נאה[26], כוס מלא (למצווה), כוס שאין לה סדק שהיין נוזל דרכו ואם לא מחזיקה בגלל זה רביעית פסולה, הדחה ושטיפה (ואם היא נקיה גם בלי זה מותר), ויטול בשתי ידיו וייתן לימין, ויעטר את הכוס באצבעות, וייתן עיניו בכוס, ויגביה טפח מעל השלחן (למצווה).

❖ עמידה בקידוש

◄ **כלבו ואורחות חיים:** קידוש של לילה מיושב. (או משום קידוש במקום סעודה, או שלא הקפידו בו להצריכו מעומד כי כבר אמרו בבית הכנסת **(ע"פ המשנ"ב)**).

◄ **בית יוסף:** גם עמידה נחשבת לקידוש במקום סעודה, ולכן צריך לעמוד.

הטור מוסיף: צריך לומר 'ויכולו' למרות שאמרו בבית הכנסת כדי להוציא בניו ובני ביתו, ואז יאמר הגפן וקידוש.

☜ **שו"ע:** יש לומר 'ויכולו' מעומד, ואז יברך 'הגפן' וקידוש.

רמ"א: עדיף לאומרו מיושב, אף בשעה שאומרים 'ויכולו'[27], אלא שנוהגים להתחיל מעומד ואז לשבת. וייתן בתחילה עיניו בנר (שזו סגולה לרפואת העיניים. ואין מדקדקין בזה כ"כ. **(משנ"ב)**) ואחר כך בכוס הקידוש (שלא יסיח דעתו ממנו **(משנ"ב)**).

↲ יש לשבת בקידוש גם מצד קידוש במקום סעודה וגם מצד קביעות המסובים יחד שיכולו להפטר בברכת המקדש. ונכון להזהר בזה לכתחילה. וגם לנוהגים לעמוד, צריכים לעמוד ליד השולחן ולא ללכת אנה ואנה, משום שאין בזה קביעות כלל **(משנ"ב)**.

סעיף יא | מי שיש לו יין מצומצם

רא"ש ורבינו ירוחם (ע"פ ירושלמי): מי שיש לו רק כוס יין אחת, יקדש עליה בלילה וישפוך ממנה לכוס אחרת כדי שלא יפגום אותה (וישתה מהכוס השניה) ועל היין שנשאר יקדש בבוקר. ואם אין לו אלא רביעית ונחסר ממנה מהטעימה, ימזוג אותה בשביל קידוש הבוקר.

↲ **בית יוסף:** דווקא אם יש לו גם מספיק יין להבדלה, ואם אין לו יעשה בלילה קידוש על הפת כיוון שאי אפשר לעשות הבדלה על הפת. וקידוש הלילה והבדלה קודמים לקידוש היום.

☜ כך פוסק **שו"ע.**

↲ כשמוזג לכוס השניה צריך למזוג שיעור שתיית מלא לוגמיו **(משנ"ב)**.

---

[26] האחרונים דנים לגבי כוס חד פעמית: **לאור לציון** לא יקדש בה לכתחילה. **לחזו"ע** (ב, עמוד נד) כשרה. **בשש"כ** (מז, יא) הקל בזה בדיעבד. (עיין **בפניה"ל** ו, ו בכל זה).

[27] **המשנ"ב** מבאר שיש לשבת אף בשעה שאומר 'ויכולו' כיוון שאמרו אותו כבר בבית הכנסת, ונלע"ד שגם **לרמ"א**, אם לא התפלל ערבית או שכח לומר שם 'ויכולו' צריך לומר את הקידוש מעומד מדינא. אלא שעדיין יש לדון מצד קידוש במקום סעודה. וצ"ב.

☜ **מג"א:** צריך לטעום דווקא מכוס שיש בה רביעית. לכן, ישפוך מכוס הקידוש לכוס אחרת וישאיר בכוס הקידוש רביעית, ישתה מלוא לוגמיו מכוס הקידוש, ואז ישפוך חזרה מהכוס השניה ובזה נתקנה הפגימה (**והאליה רבה** כתב שעדיף לעשות כשו"ע[28], **ובתוספת שבת** יישב דבריו) **(משנ"ב)**.

א. אף שבכוס השניה אין מספיק יין למלא את כולה, אין זה מעכב. ופשוט שאם יש לו כוס קטנה שצריך לשפוך אליה כדי שתהיה מלאה **(משנ"ב)**.

ב. לדעת **השו"ע** הבדלה קודמת לקידוש הלילה כיוון שאפשר לעשותו בפת. ויש חולקים וסוברים שקידוש קודם להבדלה. ואם יש לו שכר ודאי שיעשה קידוש על יין והבדלה על השכר (שלכו"ע הדבר מותר, וקידוש על פת לא מוסכם על כו"ע, וקידוש על שכר אסור להרבה פוסקים). ולכן אפילו קידוש היום קודם להבדלה אם יש לו שכר **(מג"א ואחרונים)**.

ג. הבדלה שמוציא את הרבים וקידוש בבית הכנסת, הבדלה קודמת, כי הקידוש אינו אלא מנהג **(מג"א)**.

ד. ◄ **שבנה"ג:** אם יש לו כוס גדולה, יעשה עליה קידוש הלילה והיום והבדלה, אלא שיתקן אותה כל פעם, וייקח כוס קטנה יותר כל פעם כדי שתהיה מלאה.

◄ **אליה רבה ומאמ"ר:** עדיף לקחת כל פעם כוס אחרת (כי צריך להוציא את היין לשם הברכה בסמוך לה. ועוד התיקון אינו אלא בשעת הדחק ולמה לנו להיכנס לזה).

סיכום

יין בריווח לקידוש אחד ולהבדלה (והיינו שני קידושים בריווח)	יין מצומצם לקידוש אחד והבדלה (והיינו שני קידושים בצמצום)	יין רק לקידוש אחד	יין לקידוש אחד ושכר
יקדש בלילה וישפוך לכוס אחרת ויעשה קידוש במה שנשאר מהלילה, והבדלה בשני.	יקדש בלילה, ובבוקר ימזוג במים ויעשה עליו קידוש, ויבדיל בשני.	יעשה עליו הבדלה ויעשה קידושים על פת (ויש חולקים שיעשה קידוש הלילה על היין).	יעשה קידוש בלילה והבדלה על השכר (וכן אם יש לו שתי כוסות, יעשה גם קידוש היום על היין).

סעיף יב | סדר הנטילה והקידוש

הקדמה קצרה:

א. נחלקו הראשונים האם קידוש קודם לנטילת ידיים או לא.

ב. אף אם קידוש קודם, נחלקו מה הדין במי ששכח ונטל ידיו לפני הקידוש, האם יעשה קידוש על הפת או שישמע קידוש מאחר.

---

[28] וכן סובר **הבן איש חי** (בראשית, כב).

> רב ברונא אומר בשם רב (פסחים קו:) שמי שנטל ידיו לא יקדש. והקשה לו רב יצחק מדברי רב שלפעמים הפת הייתה חביבה לו יותר והיה מקדש עליה.

נחלקו הראשונים בביאור הסוגיא:

א. הרי"ף כותב שיוצא מהסוגיא שהעיקר תלוי בחביבות, ואם חביבה עליו הפת יותר, יכול לקדש עליה, ומבאר **הר"ן** כוונתו שרב ברונא בשם רב סבר שאין מקדשים על פת, וכיוון שנטל ידיו לפני הקידוש גילה שהוא מתכנן לאכול פת (שהרי לא נוטלים ידים לשתיית היין) ויותר לא יכול לקדש כלל. ורב יצחק הוכיח שרב סובר שאפשר לקדש גם על פת ולכן יעשה עליה קידוש.

יוצא (מדברי רב ברונא בנקודה שלא חלקו עליו) שאם נטל ידיו לא יעשה עוד קידוש על היין אלא יקדש על הפת. כך גם סוברים **הרמב"ם ורב עמרם גאון**.

ב. הרשב"ם מבאר שרב ברונא אסר לקדש אחר נטילת ידים כדי שלא יסיח דעתו ויהיה הפסק (כי אפשר לעשות קידוש שלא במקום סעודה. ע"פ הטור), ונדחו דבריו ע"פ רב שלפעמים נטל ואז קידש [כל שכן לשמואל שהקידוש צריך להיות במקום הסעודה, שאין בזה הפסק]. אלא שגם הוא מודה שאין ליטול ידיים לפני הקידוש, שהרי בית הלל אומרים (ברכות נא:) שמוזגים את הכוס ואחר כך נוטלים לידיים.

ג. רבינו תם מבאר שלכו"ע אין לקדש על פת, אלא רב ברונא אמר בשם רב שמי שנטל ידיו לא יקדש כיוון שלדעת רב אין צריך קידוש במקום סעודה, וא"כ יש חשש שיסיח דעתו ויפליג ויצא לחוץ. ורב יצחק הקשה לו מכך שרב לפעמים היה נוטל ידיו לפני הקידוש ולפעמים היה מקדש שלא במקום הנטילה, כיוון שהוא סובר שקידוש אינו במקום סעודה. [ולמ"ד שקידוש צריך להיות במקום סעודה, כל שכן שנוטל ידיו ואז מקדש ואין בזה היסח דעת][29].

ונראה בפשטות שכך סוברים **הרשב"א והמרדכי**. והביא **ההגהות מימוניות** שנהגו ליטול ידיים לפני קידוש כמנהג **הרשב"ם ותוספות**.

ד. הרז"ה מבאר שרב ברונא אמר בשם רב שאם נטל ידיו לא יקדש עוד כמו מי שאכל לפני קידוש שלא יקדש עוד (לדעת רב), שהרי זלזל בקידוש ליטול לפניו ידיים. ודחאו רב יצחק, שכיוון שאפשר עוד לקדש על הפת אין בזה זלזול ויעשה קידוש על הפת או על היין. ולנו שקיי"ל שאם טעם מקדש, כל שכן שלא חוששים לרב ברונא.

העולה משיטות הראשונים בסוגיא:

◄ **רי"ף, רב עמרם, רמב"ם ומנהג המהר"ם:** הנוטל ידיו לא יעשה קידוש על היין אלא על הפת.

◄ **רשב"ם:** לכתחילה יקדש קודם, ומכיוון שהקידוש צריך להיות במקום הסעודה, אין הקידוש נחשב הפסק ויכול ליטול קודם ידיים.

◄ **ר"ת, ר"י ומנהג הרא"ש:** אפשר לכתחילה ליטול ידיים לפני הקידוש כיוון שקידוש צריך להיות במקום סעודה וודאי לא יסיח דעתו.

↵ נחלקו הבית יוסף והדרכי משה לדינא:

◄ **בית יוסף:** לא נכון ליטול קודם ידיים[30].

---

[29] ומה שבית הלל אמרו מוזג את הכוס לפני הנטילה, מדובר על יום חול, שיש חשש שאם יטול קודם ידיו יתעסק בדברים אחרים, ולא יברך מיד. אבל בשבת שהשולחן ערוך לפניו, אין חשש שיפליג. **ור"י** חילק באופן נוסף שם **בתוספות**.

[30] שהרי **לרי"ף** וסיעתו לא יקדש עוד על יין, וגם **לרשב"ם** נכון לכתחילה לקדש קודם, ולכאורה גם **הרז"ה** יסכים לזה, וגם **ר"ת ור"י** שהתירו לא אמרו שכך צריך לעשות אלא רק שמותר (וכיוון שלהלכה קיי"ל שמותר לקדש על

◀ **דרכי משה:** מעולם לא ראה מי שקידש לפני נטילת ידיים, חוץ מליל פסח, ואפילו למ"ד שמקדש קודם, היינו רק המקדש, אבל שאר המסובים יטלו קודם ידיהם[31].

☜ **שו"ע:** יקדש קודם (כדי שלא יהיה הפסק), ואם נטל ידיו יקדש על הפת.

רמ"א: המנהג ליטול קודם ידיים[32] (ואין הקידוש הפסק (**משנ"ב**)) ואין לשנות, חוץ מליל פסח.

↲ כמה אחרונים אשכנזים כתבו שהמנהג כשו"ע (**ט"ז, גר"א, חיי אדם**). ונחלקו אם נטל ידיו לפני בדיעבד:

◀ **גר"א ומאמ"ר:** יקדש על פת.

◀ **ט"ז, חיי אדם ומשנ"ב:** יקדש על יין.

א. לא יטול ידיו לפני הקידוש (לדעת השו"ע) כדי שלא יעשה הפסק, אבל בני ביתו יכולים ליטול קודם[33] (**משנ"ב**).

ב. מקדש על הפת אם נטל ידיו, כיוון שגילה בזה שהיא חביבה יותר. אך אין זה אומר שאם יש לפניו פת ויין והפת חביבה יותר, שיקדש על הפת, אלא יקדש על היין (**משנ"ב**).

ג. אם עושה קידוש על הפת צריכים המסובים לצאת ידי חובה בברכת המוציא של המברך, כי אם ירצו לברך אחר כך נמצא שהם מהפכים סדר הקידוש. ולכן כולם צריכים ליטול ידיים לפני הקידוש (**דרך החיים**).

סעיף יג | שתיה מכוס הקידוש

רב אומר (פסחים קז.) שצריך לטעום מיין הקידוש מלא לוגמיו ואם לא טעם לא יצא. הגמרא ביומא (פ.) אומרת שמלא לוגמיו הכוונה שאם יסלק את המים לצד אחד בפיו ויהיה מלא, והוי כמלא לוגמיו.

◀ **תוספות, רא"ש, ר"ן וטור:** צריך לשתות כמלא לוגמיו מכוס הקידוש, וזה רוב רביעית כמו שאומרת הגמרא שם בהמשך 'והוא ששתה רוב הכוס'.

☜ כך פוסק **שו"ע**[34].

◀ **רב עמרם ורב צמח גאון:** צריך לשתות רביעית מכוס הקידוש.

◀ **ראבי"ה:** אפשר לשתות אפילו כטעימה.

פת, אין ראיה שמותר לכתחילה כדבריהם). וגם **הרשב"א וההגהות מימוניות** שכתבו שכך נהגו, וכן ומנהג **הרא"ש**, לא היה זה בקביעות, אלא שאם הזדמן להם ליטול קודם עשו קידוש על יין.

[31] ואין להוכיח מדין זה ש'שומע כעונה' אינו הפסקה באמצע דבר שאסור להפסיק בו (כגון השומע בתפילתו קדושה או קדיש שמקשיב לצאת ידי חובה). כיוון שהקידוש הוא צורך הסעודה ולא הוי הפסק.

[32] ועדיף לנהוג כך לדעתו, כיוון שכשמקדשים על פת נוטלים לפני הקידוש, ועדיף לנהוג תמיד באותו אופן (**משנ"ב**).

[33] **ובכף החיים** (עט) כתב שלפי הסוד אין לעשות כך גם בבני הבית.

[34] למרות שזה לעיכובא, נקט השו"ע לשון לכתחילה לומר שאפילו לכתחילה אפשר לשתות רוב רביעית (**ביה"ל**). אומנם לדעת **האור לציון** (כ, ז) אם לא טעם כלום מכוס הקידוש יצא בדיעבד לדעת **השו"ע**, אלא שלא קיים המצווה כתיקנה (ולכן טוב לשמוע קידוש בשנית). **והרב עובדיה** (חזו"ע ב, עמוד נז) סובר שרק אם שתה יין מכוס אחרת יוצא בדיעבד, אבל אם לא שתה כלום לא יצא כלל, וסיים בצ"ע.

א. באדם בינוני מלא לוגמיו הוא רוב רביעית, אבל באדם גדול משתנה השיעור. ומכל מקום אינו צריך לשתות יותר מרביעית **(משנ"ב)**.

ב. גם אם הכוס גדולה, מספיק רוב רביעית **(משנ"ב)**.

ג. שיעור רביעית:

◄ **למג"א ועוד אחרונים:** שיעור רביעית כביצה וחצי עם הקליפה.

◄ **לצל"ח:** הביצים התקטנו בימינו ושיעור רביעית הוא כפליים מזה[35]. ומחלוקת זו שייכת גם לגבי אכילת מצה בפסח.

☜ **ביה"ל**: בעניין קידוש של לילה יש להחמיר כדבריהם[36].

ד. צריך לשתות את הרביעית פחות מכדי הזמן שלוקח לשתות רביעית, ואם שתה פחות מכדי שיעור אכילת פרס יצא (שכך סובר **הגר"א**), ויותר מכך לא יצא אפילו בדיעבד **(משנ"ב)**.

ה. שיעור מלא לוגמיו נמדד לפי כל אדם. אמנם גם אדם גדול אינו צריך לשתות יותר מרביעית (כנ"ל). ולגבי אדם קטן שאין במלא לוגמיו רוב רביעית, **בדרך החיים** כתב שהולכים לפי גודלו (וכך משמע מדברי הראשונים). **ובביה"ל** הסתפק בזה. אמנם בקטן העושה קידוש מדין חינוך, ודאי מספיק כפי השיעור שלו.

סעיף יד | שתיית אחר במקום המקדש

◄ **גאונים ובה"ג:** אם המקדש לא טעם אלא רק אחד המסובים טעם כמלא לוגמיו, לא יצאו בזה ידי חובה (ויברכו שוב הגפן, ולא צריך לקדש שוב).

☜ **שו"ע:** ראוי לחוש לדבריהם בקידוש. בשאר דברים גם הם מודים שאפשר באחר.

◄ **רא"ש ואורחות חיים:** יצאו בזה, אלא שאין שתיית שנים מצטרפת. ומכל מקום מצווה שישתו כולם מהיין (ולא צריכים שיהיה מלא לוגמיו לכל המסובים (**הרב המגיד בשם הגאונים**)).

☜ כך פוסק **שו"ע** בסתמא.

א. השו"ע חשש לגאונים לכתחילה. אבל בדיעבד שתיית אחר מצטרפת, ואפילו שתיית כמה מסובים יחד (כדלקמן) **(משנ"ב)**.

ב. הטועם צריך שיהיה מי ששמע את הקידוש. ואם טעם מי שלא שמע, נחשב הדבר כנשפך הכוס **(משנ"ב)**.

ג. מצווה שכולם יטעמו מהיין ואין צורך במלוא לוגמיו לכל אחד, אלא מספיק טעימה בעלמא **(משנ"ב)**. ואם אין מספיק יין, יטעם רק אחד וישאירו את היין למחר, לקידוש או הבדלה **(מג"א)**.

---

[35] השיעורים במ"ל: 86 (**ר"ח נאה**), וי"א 75 (**הרב בינש**), וי"א 142 (**צל"ח וחזו"א**). ומנהג הספרדים שלא לחשוש לשיעור הצל"ח כלל (עיין **יחווה דעת** ד, נה).

[36] **הביה"ל** מקשה על שני השיעורים מסוגיות בש"ס ולכן נקט שראוי להחמיר בשל תורה ולהקל בשל חכמים. אמנם לעניין כמות השתיה שצריך לשתות כתב **הביה"ל** שישתה כפי מלוא לוגמיו, אפילו שזה יהיה פחות מרוב כוס (ולעיל כתב שפחות מרוב כוס יש לפקפק אם מותר), מכל מקום, אין להחמיר שתי חומרות.

❖ שתיית כמה מסובים יחד

ריטב"א בשם תוספות: גם בשתיית כמה מסובים יצאו ידי חובה.

☜ **שו"ע** מביא דעה זו כיש אומרים.

↲ דעה זו אינה אלא בדיעבד **(מג"א)**. והסכימו האחרונים שיצאו בכך בדיעבד **(משנ"ב)**.

א. מדברי **הרא"ש והתוספות**, וכן **הגאונים** שאסרו שתיית אחר, מוכח שלא סברו את ההיתר הזה. וגם האחרונים כתבו שדעה זו אינה אלא בדיעבד, ולכן נכון להזהר בזה מאוד[37] **(ביה"ל)**.

ב. דרך החיים: לדעה המקילה, גם אם המקדש לא טעם כלל שתיית כמה אחרים מצטרפת יחד **(ביה"ל)**.

סעיף טו | הפסיק בדיבור או נשפך הכוס

בה"ג: אם הפסיק בדיבור לפני שטעם מהכוס, יצא ידי חובת הקידוש אבל צריך לברך שוב הגפן כדי לשתות (כי הדיבור מהווה הפסק לעניין ברכת הגפן).

↲ וכן אם נשפך היין לפני שהספיק לשתות ממנו, לא צריך לעשות שוב קידוש אלא יברך רק הגפן **(בית יוסף)**.

☜ וכך פוסק **שו"ע**[38*].

↲ כל זה דווקא אם טעם אחרי שדיבר או נשפך היין, (אפילו שאין זה אותו יין שקידש עליו) אבל אם הסיח דעתו או יצא ממקומו, לא יצא ידי קידוש **(משנ"ב)**.

א. במציאות שנשפך היין והייתה בדעתו על יין נוסף שהיה לפניו, לא צריך לחזור לברך הגפן **(משנ"ב)**.

ב. קידש ומצא שאין זה יין: אם קידש ומצא שאין בכוס יין אלא מים שלא יוצאים בהם כלל, צריך לקדש שוב על יין. ואם היה דעתו על יין אחר, לא צריך לברך שוב הגפן אלא רק לקדש. ואם מצא שיש בכוס משקה כמו שכר מדינה, לא יקדש שוב אלא יברך עליו שהכל וישתה. אם היה יין לפניו, אפילו בבקבוק אינו צריך לקדש שוב, משום שהקידוש חל על היין שלפניו, וישתה ממנו תכף מלא לוגמיו. ויש אומרים שאף בלחם נאמר שהקידוש חל עליו. אמנם בימינו שנוהגים לעשות קידוש לפני נטילת ידיים, אין לומר שהקידוש חל על הפת **(משנ"ב)**.

ג. קידש בבוקר ונשפך היין:

◄ **למג"א:** יצא.

◄ **לרעק"א:** לא יצא.

ד. אם נשפך חלק מהיין ולא נשאר כשיעור מלוא לוגמיו לשתות דינו כנשפך כל היין **(ביה"ל)**.

---

[37] בדבריו כותב **הביה"ל** שמדברי **השו"ע** משמע שסתם כדעה הראשונה שאין שתיית שניים מצטרפת, משום שהוא סובר שכך ההלכה מעיקר הדין. ועיין עוד **בחזו"ע** (ב, עמוד נח) שגם ביאר שלדעת השו"ע זה לעיכובא. (עיין עוד **באור לציון** פרק כ, ח).

[38*] ואם הפסיק המברך ושאר השומעים לא הפסיקו בדיבור, נשאר **המשנ"ב** בצ"ע (סימן קסז, ס"ק מג) ובבן איש חי (אמור, טז) פסק שלא צריכים לברך שוב הגפן, וכן הסכים בספר **הליכות עולם** (א, עמוד שנ) מדין סב"ל.

סעיף טז | סדר שתיית המסובים

תוספות, רא"ש , (ירושלמי), רבינו יונה וטור: לאחר ששתה המקדש ישתו המסובים. ואם יש גם לפניהם כוסות יכולים לשתות לפניו, והוא שלא יהיו הכוסות שלהם פגומות.

☜ כך פוסק **שו"ע.**

↲ 'פגום' הכוונה שמישהו טעם מהיין לפני הקידוש, וכיוון שמצווה שהמקדש ישפוך מכוסו לכוס שלהם לתקן הפגימה, יחכו עד שישתה הוא[39] **(משנ"ב).**

סעיף יז | לא לשתות מכוס פגומה

רא"ש, תוספות ☜ **ושו"ע:** אם הכוסות של המסובים פגומות צריך המקדש לתת להם מכוסו כדי שלא ישתו מכוסות פגומות למרות שהשתיה לא מעכבת. אבל אם אין כוסם פגומה לא צריך לתת מכוסו לכוסם.

↲ הכוונה שישפוך מכוסו לכוסם לפני שהוא עצמו טועם כדי שלא יפגום את היין **(משנ"ב).**

א. כאשר המקדש טועם מכוסו עשה אותה פגומה. לכן לא ייתן מכוסו לכוסות אחרים לאחר ששתה כי נמצא ששתו מכוסות פגומים. אבל אם שותים ישר מכוס המקדש אין בזה שתיה פגומה **(שער הציון).**

---

[39] עיין בסעיף הבא, שאם שותה מכוס הקידוש פגמה, ולא ישפוך אז מכוסו לכוסם. ונראה אם כך שכוונת **המשנ"ב** שישפוך מהיין של הקידוש לכוס אחרת וישתה מכוס הקידוש, ועם היין ששפך יתקן פגימת שאר הכוסות.
יש להעיר שבדרך כלל בחבורות גדולות שיש יין לפני השומעים (כגון בישיבות), הרי שבדרך כלל מדובר ביין שאינו פגום (ורק אין בו שיעור רביעית), ואין צורך שהמקדש ישפוך מכוסו לכוסם. במציאות כזו אין צורך לחכות עד שישתה המקדש, אלא אפשר לשתות גם לפניו.

סימן ערב | על איזה יין מקדשים

סעיף א | אין לקדש על יין בזוי

הגמרא אומרת (ב"ב צז.-צז:) שמקדשים רק על יין הראוי לניסוך על גבי המזבח. ומבארת הגמרא שכוונתה למעט יין שריחו רע, או יין מגולה.

טור: לא מברכים על יין שריחו רע, למרות שטעמו כטעם יין, כיוון שריחו רע. וכן לא מברכים על יין מגולה למרות שהעבירו במסננת.

רי"ץ גיאת: גם בימינו שלא מקפידים על גילוי, אסור לעשות קידוש על יין מגולה.

☜ **שו"ע:** אסור לברך על יין שריחו רע, אפילו שריחו וטעמו כיין. ולא על יין מגולה למרות שבימינו שלא מקפידים על גילוי.

↲ אפילו בדיעבד לא יוצא אם קידש בזה[1] **(משנ"ב).**

א. הבדלה ביין שריחו רע:

◄ **רעק"א ושער אפרים:** מסתפקים ביין שריחו רע להבדלה (כיוון שהרמב"ן התירו להבדלה למרות שאסרו לקידוש).

◄ **בית יהודה ומשנ"ב:** אסור אף להבדיל ביין זה (כי כאן יש סברא של הקריבהו נא לפחתך).

ב. יש להסתפק ביין שקלט ריח מהחבית אם כשר לקידוש והבדלה **(ביה"ל).**

ג. אם היין עמד רק זמן מועט בגילוי מותר בדיעבד. אבל אם מדובר בשיכר מגולה (ששיכר אינו יקר), יהיה זהיר גם בזה **(חיי אדם)**, ונראה שאם אין לו כוס אחרת, אפשר להקל גם בשיכר **(משנ"ב).**

❖ טעמו חומץ וריחו יין

☜ **רמ"א (בשם הטור):** יין שטעמו חומץ וריחו יין פסול.

↲ **לתוספות וגר"א:** אין מציאות כזו, כיוון שאם טעמו חומץ גם ריחו כבר כחומץ.

א. אין חידוש בדין הרמ"א כיוון שאפילו 'הגפן' לא מברכים עליו, כל שכן שלא מקדשים. (והחל מזמן שבני אדם נמנעים לשתותו בגלל חמיצותו נחשב כחומץ). **(משנ"ב).**

---

[1] **בביה"ל** הסתפק בזה קצת ובסופו גם נטה לאסור בדיעבד. בדבריו הוא כותב שלכאורה יש להתיר שהרי אם אדם הקריב בהמה כחושה לקרבן, הגם שיש בזה 'הקריבהו נא לפחתך', עם זאת יצא בדיעבד, ומדוע כאן משמע **מהרמב"ן והבית יוסף** שלא יצא? ויישב שאולי משום שהוא מאוס פסלוהו חכמים לגמרי. אומנם **בחזו"ע** (ב, עמו עח) הכשירו בדיעבד מטעמו של **הביה"ל**, וכן הכשירו בדיעבד **כף החיים** (ה) מטעם אחר.

סעיף ב | יין מגיתו

הגמרא אומרת (שם) שמותר לקדש על יין מגיתו (כיוון שאם הביא למזבח בדיעבד יצא, בקידוש מותר לכתחילה). ויכול אדם לסחוט אשכול ענבים ולקדש עליו.

☜ כך פוסק **שו"ע.**

↵ מצווה מהמובחר לקדש על יין שעבר עליו ארבעים יום **(משנ"ב)**.

סעיף ג | יין משולי החבית

הגמרא אומרת (שם) שמותר לקדש על יין שבפי החבית ובשוליה כיוון שאם הביא למזבח יצא בדיעבד. וכן אם הביא יין שחור, או בורק (לבן - שהוא גרוע) או מתוק, או של מרתף (שלא ידוע אם הוא בריח של חומץ).

נחלקו הראשונים לגבי יין משולי החבית:

◄ **טור:** יין משולי החבית כשר למרות שיש בו קמחים.

☜ כך פוסק **שו"ע.**

◄ **הגהות מרדכי ואורחות חיים בשם תוספות:** אסור לקדש עליו כיוון שיש בו קמחים.

☜ כך פוסק **רמ"א** בשם יש אומרים.

הטור מסיים: ומכל מקום מצווה מהמובחר לקדש על היין הטוב.

☜ **שו"ע** מתיר את כל היינות שבגמרא, וכן פסק את דברי הטור.

א. קמחים היינו נקודות לבנות שיש ביין, אבל אם יש קרום על גבי היין אין לקדש עליו. **ובאליה רבה** התיר לאחר שיסיר את הקרום **(משנ"ב).**

ב. יין מתוק כשר בין אם המתיקות באה מחמת השמש, ובין אם באה מחמת הפירות למרות שהוא פסול לנסכים, כשר לקידוש **(משנ"ב). בביה"ל** התקשה מדוע באמת יין שמתוק מחמת עצמו כשר לקידוש, שהרי פסול לנסכים. (ונראה קצת מדבריו שבאמת יש לאסור לקדש בו).

❖ ריחו חומץ וטעמו יין

בגמרא (ב"ב צו.) נחלקו רבי יוחנן ורבי יהושע בן לוי מה קובע אם יין הפך לחומץ. לרבי יוחנן הכל הולך אחר הטעם ולריב"ל הכל הולך אחר הריח.

רשב"ם, רא"ש, רי"ף, רמב"ם וטור: הלכה כרבי יוחנן שהכל הולך אחר הטעם. (ואם טעמו כחומץ וריחו כיין - דינו כחומץ **(רמב"ם וטור)**).

☜ כך פוסק **שו"ע.**

סעיף ד | יין לבן

הברייתא התירה לעשות קידוש על יין בורק (יין לבן).

רב כהנא שאל (שם) את רבא האם יין לבן כשר, ופשט לו מהפסוק: "אל תרא יין כי יתאדם". היינו שיין הוא אדם [בפשטות]. (ר"ן: הגמרא מסתפקת לגבי קידוש ולא לגבי נסכים).

הירושלמי אומר (שקלים ג, ב) שמצווה לקדש על יין אדום שנאמר "אל תרא יין כי יתאדם".

הגמרא אומרת (פסחים קח:) שלעניין ארבע כוסות צריך שיהיה טעם יין ומראה יין.

נחלקו הראשונים האם עולה מהגמרות לפסול יין לבן אפילו בדיעבד או שמא רק לכתחילה:

◄ **רמב"ן, ר"ן, ור"י בתוספות:** יין לבן פסול לקידוש אפילו בדיעבד (ומה שהגמרא שם התירה יין בורק (לבן) היינו יין שהתחיל להתלבן ודומה קצת לאדמומית. או שגורסים יין בודק ולא בורק). **וכוונת הירושלמי** לפסול אפילו בדיעבד.

◄ **ריטב"א:** הירושלמי אסר רק לכתחילה, אבל בדיעבד כשר. ואם אין לו אחר מותר לכתחילה, וכן אם הוא חמר מדינה מותר לכתחילה. (והבבלי פסל רק לכתחילה).

◄ **רי"ף ורמב"ם:** השמיטו את השאלה ואת הפסול של יין לבן, ומשמע שהם ביארו את הספק לגבי נסכים ולא לקידוש. אמנם גם לנסכים הרמב"ם לא פסל, וצ"ל שהוא סבר שרבא פשט לקולא מהפסוק.

◄ **רוקח, רשב"ץ וטור:** אם היין הלבן משובח מצווה לקדש עליו. (ויין לבן שהגמרא פסלה הוא יין שהתלבן בגריעות). וגם הרמב"ן מתיר לעשות בו הבדלה **(רשב"ץ)**.

☜ **שו"ע:** מקדשים על יין לבן והרמב"ן פוסל ומתיר להבדלה. ונהגו העולם כדעה הראשונה.

↲ לכו"ע מצווה לכתחילה לקדש על יין אדום, אלא אם כן אין לו אדום או שהאדום גרוע **(משנ"ב)**.

א. מותר לעשות ביין לבן הבדלה לכו"ע אם רגילים לשתות ממנו כחמר מדינה, כי מותר להבדיל על חמר מדינה. לכן גם בקידוש היום מותר לכתחילה כיוון שעושים קידוש היום על חמר מדינה כדלקמן בסעיף ט **(משנ"ב)**.

סעיף ה | יין חי

בגמרא (ברכות נ.) נחלקו רבי אליעזר וחכמים אם מברכים על יין חי. לדעת רבי אליעזר אין מברכים עליו עד שימזוג אותו ולחכמים מברכים. ומודים חכמים לרבי אליעזר שלא מברכים עליו כוס של ברכה משום שצריך מצווה מהמובחר.

טור בשם בה"ג: יין חזק שאפשר למזוג אותו פי שלוש מים, אין מקדשים בו לכתחילה כשהוא חי, אלא עדיף למזוג אותו (כראוי), ויינות שלנו טובים יותר בלי מזיגה.

↵ **בית יוסף:** בה"ג למד שהמחלוקת של ר"א וחכמים היא ביין שאי אפשר לשתות חי כלל. אך יין שמוזגים בו פי שלוש מים, אפשר לקדש עליו (ובו לא נחלקו) והוא יין משובח (ומכל מקום טוב למוזגו כדי שיהיה ערב).

☜ **שו"ע:** יין חזק שאפשר למזוג במים פי שלוש כשר לקידוש, אלא שמצווה למוזגו, ובלבד שימזוג כראוי. **רמ"א:** ויינות שלנו עדיף שלא למזוג.

א. ימזוג כראוי כדי שלא יחלישו יותר מדי. והמברכים על יין שיש בו רק מתיקות בעלמא וטעמו כמים ברכתם לבטלה **(חיי אדם)**.

סעיף ו | יין צימוקים

הברייתא (צז:) מזכירה שמותר לקדש על יין צימוקים.

רי"ף, רא"ש, רמב"ם, טור וריב"ש: רק אם יש עוד לחלוחית בצימוקים ואם יסחטו אותם יצא דבש מהם - כשר. אבל אם יבשו לגמרי ורק על ידי שרייה במים יוצא מהם טעם - פסול לקידוש.

☜ **שו"ע:** יין צימוקים מקדשים עליו, **רמ"א:** והוא שיש בו לחלוחית בלא שרייה.

א. אופן עשייתו: כותש צימוקים ונותן עליהם מים ומניחם לתסוס, ואחרי שלושה ימים נקרא יין **(ט"ז ומשנ"ב)**. ויש אומרים שצריך לסחוט את גוף הצימוקים, ואז לא צריך להשרות שלושה ימי במים **(משכנות יעקב)**. ולכתחילה יש להזהר בזה **(שער הציון)**.

ב. צריך להזהר שהצימוקים יהיו לפחות אחד משישה (מלגיו) במים, אחרת אין זה יין ופסול (כמו שכתוב בסימן רד[2]) **(בכור שור)**.

ג. ◄ **לדעת הבכור שור:** משערים את הצימוקים אחר שתפחו במים.

◄ **לדעת היד אפרים ודרך החיים:** משערים כזמן שנתן אותם במים.

◄ **לדעת המשכנות יעקב:** משערים רק את הלחלוחית היוצאת מהצימוקים בלי נפח הצימוקים עצמם, ואף צריך שיהיו אחד כנגד ארבע ביין.

☜ מי שיכול מצווה להזמין יין טוב ויפה לקידוש, אבל הלכה כדעת רוב הפוסקים שמספיק אחד לשישה כדברי הבכור שור (כנ"ל) **(ביה"ל)**.

ד. יש פוסקים שמקילים כל זמן שיש טעם יין במים (כיוון שהצימוקים הופכים את המים ליין) **(משנ"ב)**.

סעיף ז | שמרי יין

הגמרא אומרת (ב"ב צו:) ששמרי יין שנפלו עליהם מים, אם יש אחד לארבע מכמות המים נחשבים ליין ומברכים עליהם הגפן (ומקדשים עליהם).

הראשונים כותבים שחרצני הענבים דינם כמו שמרים.

---

[2] ויש להדגיש שלדעת **השו"ע** שיעור היין שונה, אלא אחד לארבע.

שו"ע בסימן רד, ה, פסק שביינות שלנו אפילו אם השמרים רבע מכמות המים לא יברכו עליהם הגפן, ומשערים כל יין לפי מקומו. **הרמ"א** פסק שם שמשערים עד אחד בשישה במים.

וכתב שם **המשנ"ב** שהשו"ע והרמ"א לא חולקים, השו"ע דיבר על שמרים ובהם השיעור אחד לארבע, והרמ"א דיבר על יין ממש שבו השיעור אחד לשישה.

☜ **שו"ע:** כל יין שעשוי מחרצנים או שמרים שמברכים עליו הגפן, מקדשים עליו[3]*.

סעיף ח | יין מבושל

◄ **רש"י, רי"ץ גיאת, רב האי גאון ורמב"ם:** יין מבושל (אפילו קצת, ר"ץ גיאת) פסול לקידוש ולנסכים (ומברכים עליו שהכל).

◄ **עיטור, ר"ת, ר"י, רא"ש, רמב"ן, רשב"א, ר"ן, סמ"ק, אגור[4] וריב"ש:** יין מבושל כשר לקידוש כמו קונדיטון (שהירושלמי הכשירו).

☜ כך פוסק **שו"ע.** והביא שי"א שאין לקדש עליו.

רמ"א (על פי האגור): והמנהג לקדש עליו לכתחילה כשאין לו אחר טוב כמו זה.

א. לעניין ברכה כבר נפסק בסימן רב, א, שמברכים הגפן על יין מבושל, וכן על יין שיש בו דבש (כדלקמן) **(משנ"ב).**

❖ יין שיש בו דבש

רמב"ם ורי"ץ גיאת: יין שיש בו דבש פסול שהרי אסור לנסכו על המזבח.

רשב"א, רמב"ן, ראב"ד, ר"ן, רבינו ירוחם, סמ"ק וריב"ש: יין שיש בו דבש כשר, כמו קונדיטון (אפילו אם יש בו הרבה דבש שהשתנה טעמו- כשר. **(רבינו ירוחם)).**

☜ כך פוסק **שו"ע.** והביא שי"א שאין לקדש עליו.

רמ"א (על פי האגור): והמנהג לקדש עליו לכתחילה כשאין לו אחר טוב כמו זה.

א. מי שמחמיר ביין שיש בו דבש, מחמיר גם במי דבש או בסוכר **(פרי מגדים).**

ב. יין מעושן (ביה"ל):

◄ **לתוספות:** פסול.

◄ **לרמב"ן:** כשר.

סעיף ט | קידוש על שכר ופת

---

[3]* ויש לדעת שבמיץ ענבים של ימינו יש פוסקים (**הגרש"ז והרב אלישיב**) שאסרו למזוג אפילו במעט מים כיוון שגם ככה טעמו חלש מאוד. אמנם יש שהתירו גם במיץ ענבים למזוג עד חציו. עיין בכל זה בסימן רה, ד בהוצאת דרשו שמביאים את הדעות.

[4] רק אם אין לו או שאין לו אחר טוב.

❖ דין שכר

הקדמה קצרה

א. שכר הוא משקה היוצא מפירות. שכר רגיל היה עשוי מתמרים. ובדיון אצלנו גם שאר מי פירות נידונים כשכר (טור).

ב. על מים לא מקדשים בכל מקרה, גם אם אין יין (רשב"ם, רא"ש ורבינו ירוחם).

ג. הדיון על שכר הוא רק במקרה שהוא חמר מדינה, כלומר שרגילים לשתות אותו באותו מקום ואין שם יין.

הגמרא אומרת (קז.) שרבין הבדיל ועשה קידוש על שכר. ובהמשך הגמרא שאל רב הונא את רב חסדא האם מקדשים על שכר וענה לו שלא מקדשים ולא מבדילים עליו.

רא"ש: ניתן לפרש את שאלת רב הונא בשני אופנים: או שהשכר היה חמר מדינה, וכיוון שלא קיי"ל כוותיה לעניין הבדלה (אלא מותר להבדיל על חמר מדינה), כך לא קיי"ל כוותיה לעניין קידוש. או שהשכר לא היה חמר מדינה ולכן אמר שאסור, אבל אם היה חמר מדינה מותר בשניהם.

◄ **רא"ש, ר"י, ראב"ן ורוב הגאונים (ע"פ הרא"ש):** מותר לקדש ולהבדיל על שכר אם הוא חמר מדינה.

◄ **בה"ג, רי"ף, רמב"ם, רי"ץ בן גיאת, המגיד משנה, הגהות מימוניות בשם רשב"ם והגאונים, ראבי"ה, ר"מ, מרדכי בשם רבינו פרץ:** לא מקדשים על שכר. (ונראה שגם הראשונים שאסרו לעשות קידוש על שכר, מודים שמותר לעשות עליו הבדלה).

↲ הראשונים מזכירים דינים נוספים בנוגע לקידוש על שכר ופת:

רשב"ם, רא"ש ורבינו ירוחם: על מים לא מקדשים אפילו כשאין יין.

רא"ש: עדיף לקדש על שכר ולא על פת, שאז ניכר השינוי כשמברך לפני הלחם שהכל על השכר.

☜ **שו"ע:** י"א שאפשר לקדש על שכר ושאר משקים חוץ ממים כשאין יין מצוי[5]* וי"א שלא יקדש. ולרא"ש לא יקדש על שכר בלילה אלא על פת[6] אבל בבוקר עדיף שיקדש על שכר מאשר על פת, ודברי טעם הם. **רמ"א:** וכן המנהג כדברי הרא"ש.

רמ"א: אם יש יין בעיר לא יקדש על פת. ומי שלא שותה יין מחמת נדר יעשה קידוש ואחרים ישתו, ואם נמצא לבדו יעשה קידוש על פת או (יילך ו-) ישמע מאחרים.

---

[5]* אם אין לו יין כלל לא יעשה קידוש ויסתפק במה שאמר בתפילה ויצא ידי חובה מהתורה (**ברכי יוסף** ס"ק ח, **חזו"ע** ב, עמוד עה). ויכול לאכול ללא קידוש, שלא גזרו על האדם להתענות בשבת (שם) ואם יביאו לו רק בבוקר של שבת יחכה למחרת ויאכל שלוש סעודות (**ברכי יוסף** ס"ק ט) ואם הוא מצטער יכול לאכול בלי לחכות (**מחזיק ברכה** ס' רפט ס"ק ג) ואם הוא מסופק אם יהיה לו יין למחרת יכול לאכול אפילו אם אינו מצטער (**משנ"ב** סימן רפט ס"ק י, **כה"ח** שם כה).

[6] **הרא"ש** סובר כדעה המתירה לעשות קידוש בלילה על שכר, אלא שאם יש לפניו פת עדיף שיעשה עליו קידוש ולא על השכר (**משנ"ב**).

א. המג"א חולק על הרמ"א ואוסר למי שנדר מיין לקדש ואחרים ישתו שהרי הם יודעים לברך בעצמם (ונפסק בסימן רעג, ד, שרק אם אינם יודעים מותר לקדש והם ישתו), אלא הם יקדשו בעצמם והוא יקדש על פת.

ב. לדינא יש להזהר לכתחילה שלא לקדש בלילה על שום משקה חוץ מיין, ואם אין לו יין יקדש על פת **(חיי אדם)**.

ג. חלב ושמן אינם בכלל שכר כיוון שלא שותים אותם למשקה. ועל מים לא מקדשים גם אם שתיית אנשי המקום היא רק מים **(משנ"ב)**.

ד. רמ"א אסר לכתחילה לקדש על פת כשיש יין משום שלרבינו תם לא עושים קידוש על פת **(מג"א)**, וגם לשאר ראשונים שחולקים עליו, לכתחילה מודים שעדיף לעשות על יין. אמנם לדעתם, אם הפת חביבה עליו יותר עדיף שיעשה עליה, ואולי על זה סומכים העולם לקדש על פת גם כשיש לו יין **(דרך החיים)**, (ועיין לקמן בדין זה).

ה. אם היין ביוקר אפשר להקל לכתחילה ולעשות קידוש ביום על שכר, ומי שיכול בכל זאת לעשות קידוש על יין מקיים מצווה מן המובחר[7] **(משנ"ב)**.

ו. יין שרף: אם חביב עליו יכול לקדש עליו ביום, ויזהר לקחת כוס שמכילה רביעית ושישתה מלוא לוגמיו. ואם אין יין ושאר משקים, ניתן להקל ששתיית כל המסובים תצטרף יחד **(משנ"ב)**.

❖ מתי שכר מוגדר חמר מדינה

הראשונים כותבים ששכר נחשב חמר מדינה רק אם אין יין באותו מקום. וכתבו הראשונים דינים בהגדרת השכר כחמר מדינה:

ראבי"ה: אם יש יין באותה הגמוניא (עיר), אפילו שהוא יקר, השכר אינו נחשב חמר מדינה.

הגהות מימוניות: אם יין יהודי לא מצוי, אפילו שיש הרבה יין גוים, השכר נחשב לחמר מדינה.

מרדכי: אם לקו הגפנים ואין יין, למרות שבשאר השנים יש יין, נחשב הדבר שאין במקום יין.

☜ **משנ"ב:** דווקא כשאין יין בכל העיר באותה שנה ועיקר שתייתם משכר נחשב חמר מדינה. ואם יש יין אלא שהוא יקר - נקרא מצוי, ואם יש רק יין גוים - נקרא אינו מצוי[8].

❖ דין פת

הגמרא בפסחים (קו:) מספרת שלפעמים הייתה הפת חביבה על רב והיה מקדש עליה.

◄ **ר"ת:** אסור לקדש על פת (ורב רק עשה קידוש אחרי נטילת ידיים).

◄ **רב עמרם, רש"י, רשב"ם, רמב"ם, רא"ש, הגהות מימוניות, גאונים:** מותר לקדש על פת.

☜ **רמ"א:** אם אין יין בעיר מותר לקדש על הפת.

---

[7] עיין **בכף החיים** (נה) שחלק וכתב שרק אם אין היין מצוי יש לקדש על שכר, אבל אם היין ביוקר יש לקדש עליו (וכ"כ **החזו"ע** בחלק ב עמוד קכד).

[8] בסימן רצו הבאנו מדברי האחרונים לגבי סוגי משקאות בימינו, האם דינם בשכר מדינה או לא.

↲ נחלקו הראשונים אם מותר לקדש לכתחילה על פת כשהיא חביבה לו מהיין:

◄ **רמב"ם:** אם הפת חביבה עליו יותר מהיין, יקדש על הפת[9].

☜ כך פוסקים **גר"א ודרך החיים.**

◄ **דרכי משה בשם אור זרוע:** אם לא שותה יין, יקדש על הפת.

◄ **הגהות מימוניות:** רק אם אין לו יין יקדש על הפת. ואף אם לא שותה יין יחזר אחריו **(בית יוסף).**

☜ **ביה"ל:** אם היין לא מקובל עליו ודאי אפשר לקדש על פת.

סעיף י | ברכה אחרונה על כוס של קידוש

◄**רב עמרם:** צריך לברך ברכה אחרונה על כוס של קידוש כל עוד לא בירך ברכת המזון. אבל אם יש לו כוס של ברכת המזון בכל מקרה לא צריך לברך עליו ברכה אחרונה[10].

◄**רא"ש וטור:** כוס של קידוש מצרכי סעודה, ועוד שבאה לפתוח את התאבון ולכן היא פוטרת את ברכת היין שבתוך הסעודה. ואינה צריכה ברכה אחרונה בכל מקרה.

☜ כך פוסק **שו"ע.**

↲ על פי הטעם שברכת היין היא במקום הסעודה, גם אם קידש לפני נטילת ידיים פוטר את היין שבתוך הסעודה **(שער הציון).**

א. בסימן קעד, ו מבואר שאפילו אם לא שתה יין בתוך הסעודה כלל, ברכת הקידוש נפטרת בברכת המזון **(משנ"ב).**

ב. ברכת היין בקידוש פוטרת גם שתיית יין שלאחר הסעודה הבאה לפני ברכת המזון **(משנ"ב).**

---

[9] ואם כך, מי שאוהב יותר אוכל משתיה צריך לקדש על הפת. אלא שכיוון שיש מצווה לקדש על יין **(רמב"ם)** אפשר גם למי שאוהב יותר את הפת לקדש על היין **(בית יוסף).**

[10] כיוון שברכת המזון כתיקנה פוטרת את היין של הקידוש באגב, אבל אם אין לו כוס לברכת המזון אין ברכת המזון פוטרתו (בית יוסף).

סימן רעג | קידוש במקום סעודה

סעיף א | אין קידוש אלא במקום סעודה

שמואל אומר (פסחים קא.) שקידוש צריך להיות במקום סעודה משום שנאמר: 'וקראת לשבת עונג' - במקום קריאה שם יהיה עונג. רב ורבי יוחנן חולקים על דבריו, אבל הגמרא מביאה כמה אמוראים הסוברים כמו שמואל.

רי"ף, רא"ש, רמב"ם, תוספות: הלכה כשמואל.

☜ וכך פוסק **שו"ע.**

❖ שינה מקומו בטרקלין גדול

הגמרא אומרת על דברי שמואל, שמסתבר שכוונתו מבית לבית אבל ממקום למקום (וי"ג: מפינה לפינה) אין איסור, ועל זה אומר רב ענן ששמואל היה עושה קידוש שוב כשהוא היה יורד מהגג לבית[1].

◄ **רא"ש, תוספות, רמב"ם[2]:** משמע שדווקא מחדר לחדר אבל באותו חדר ('מפינה לפינה') לא צריך לקדש שוב.

☜ כך פוסק **שו"ע.**

◄ **רי"ף:** גם באותו חדר צריך לקדש שוב, (כיוון שהוא גרס 'מפינה לפינה').

☜ **משנ"ב:** לכתחילה לא ישנה מקומו כלל, ואם חשב מראש לשנות מקומו לא צריך להחמיר.

☜ **רמ"א (בשם המרדכי):** מבית לסוכה נחשב מפינה לפינה.

↲ הרמ"א מדבר על מציאות שהסוכה בתוך הבית והסיר הגג והניח סכך, אלא שירדו גשמים, וקידש בבית ואז פסקו, למרות שלא חשב על כך מראש מותר לעבור לאכול בסוכה. אבל אם הסוכה מחוץ לבית נחשב הדבר כמחדר לחדר שאז לא מועיל אם לא חשב או שלא רואה מקומו **(מג"א)**. וכיוון שיש בזה מחלוקת (שיש שחלקו על הרמ"א לגמרי) עדיף שישתה רביעית יין במקומו ואז יעקור **(משנ"ב)**.

---

[1] ומי שגרס 'מפינה לפינה' הגמרא מוכיחה מדברי רב ענן ש'מבית לבית' זה לאו דווקא אלא גם מהגג לקרקע נחשב לשינוי, ומוכח שהעיקר תלוי במקום קביעות הסעודה, אם כך, גם מפינה לפינה אסור **(ר"ן)**.

[2] **הרמב"ם** גרס 'מפינה לפינה' **והרב המגיד** יישב דבריו עם הגירסא (ולפי זה גם **הרי"ף** יכול לסבור כך, וצ"ב).

❖ רואה מקומו הראשון

רב שר שלום וגאונים: אם מקדש והלך לבית אחר ורואה מקומו הראשון, לא נחשב לשינוי מקום.

☜ **שו"ע:** יש אומרים שאם רואה מקומו הראשון מהני אפילו מבית לחצר (וכן מבית לבית כשאין שביל קבוע, בימות החמה והגשמים, מפסיק בניהם (**משנ"ב**)).

א. אין לסמוך על היש אומרים הזה אלא רק בשעת הדחק, כיוון שיש אחרונים שסוברים שלא יצא אפילו בדיעבד (**משנ"ב**).

ב. אם לא חשב מראש לאכול בבית אחר יש לחוש לברכה לבטלה ולא יעשה שוב קידוש (**שער הציון**).

ג. היש אומרים מתירים אפילו אם רואה מקצת ממקומו הראשון, ואפילו דרך חלון (**משנ"ב**).

❖ קידוש על דעת לאכול בחדר או בית אחר

◄ **ר"ן:** קידוש על דעת מקום אחר לא מועיל בכל מקרה.

◄ **רב ניסים גאון (לביאור תוספות):** אם קידש על דעת לאכול במקום אחר, באותו בית מותר, ומבית לבית אסור[3].

☜ כך פוסק **שו"ע (בשם יש אומרים).**

רמ"א: וכן עיקר.

↲ אפילו שלא רואה מקומו הראשון, כל שזה תחת קורת גג אחת (**משנ"ב**).

א. אם שינה מקומו מחדר לחדר מבלי לחשוב על כך מראש, צריך לחזור ולקדש (**משנ"ב**).

☜ אפשר לסמוך על היש אומרים הזה רק בשעת הדחק כיוון שאפילו מפינה לפינה **המג"א** החמיר. אמנם אם גם רואה מקומו הראשון אפשר להקל לכתחילה כשחשב על כך מראש (**ביה"ל**).

☙ סיכום הסעיף

באותו חדר (טרקלין גדול): מותר אפילו אם נמלך (**שו"ע**). לכתחילה לא יעקור אלא אם כן חשב על כך מראש (**משנ"ב**).

בחדר אחר באותו בית וחשב על זה מראש: מותר (**י"א בשו"ע**). בביה"ל התיר בשעת דחק. ואם רואה מקומו הראשון התיר לכתחילה.

בחדר אחר באותו בית ונמלך: צריך לקדש שוב (**משנ"ב**).

מבית לסובה ולהיפך: רמ"א התיר ויש אחרונים שאסרו כשלא חשב מראש. ולכן עדיף שישתה שם יין לפני שיעקור (**משנ"ב**).

מבית לחצר ורואה מקומו הראשון: מותר (**י"א בשו"ע**). במשנ"ב מתיר רק בדיעבד.

סעיף ב | קידש בשביל לאכול במקומו

---

[3] בבבלי משמע שקידוש על דעת מקום אחר לא מהני ובירושלמי משמע שכן, ולכן חילקו שמחדר לחדר מהני ומבית לבית לא.

הגמרא מספרת (פסחים קא.) שרב הונא קידש במקומו ואז כבה הנר שם, והלך למקום חופת רבה בנו, קידש שוב וטעם שם משהו.

בית יוסף: מוכח שאם קידש על דעת לאכול במקומו ונמלך לאכול במקום אחר צריך לחזור ולקדש לכו"ע (גם לרב ניסים גאון שהובא בסעיף א). אמנם אם קידש על דעת לאכול במקום אחר ונמלך לאכול במקומו, אינו צריך לקדש שוב.

☜ כך פוסק **שו"ע.**

↵ ואפילו מחדר לחדר צריך לקדש כשנמלך, כיוון שלא חשב על כך מראש **(משנ"ב)**.

סעיף ג | קידש ולא טעם

אביי מספר (שם) שכשהם עשו קידוש אצל רבה אמר להם רבה שיאכלו משהו, כי אחרת לא יצאו ידי חובה, כיוון שלא אכלו כלום, (ובביתם לא יעשו קידוש שנית שמא יכבה הנר בביתם) (ע"פ הרשב"ם שם).

בית יוסף: מוכח שאם עשה קידוש ולא טעם כלום לא יצא ידי חובה.

☜ וכך פוסק **שו"ע.**

מהר"י מולין: אם לא חשב לאכול לאלתר לא נחשב לקידוש במקום סעודה גם אם יאכל שם אחר כך.

☜ **רמ"א:** צריך לאכול לאלתר, או שיהא בדעתו לאכול שם מיד, (ואז גם אם ארע אונס ושהה - יצא **(מג"א)**). אבל אם לא חשב לאכול מיד, (ואכן יצא שעשה הפסק, אפילו באונס **(משנ"ב)**), גם אם אכל במקום קידוש - לא יצא. אבל אם יצא שבסוף אכל במקומו (ולא עשה הפסק) - יצא.

↵ מדברי **הרמ"א** נראה שאם חשב לאכול ויצא שלא אכל מיד לא צריך לחזור ולקדש, (אך אם יצא ממקומו, דעת כמה אחרונים שצריך לקדש שוב **(משנ"ב)**).

א. לא יפסיק אפילו זמן קצר אחרי הקידוש אלא יאכל לאלתר **(מג"א)**.

ב. אם לא הייתה דעתו לאכול לאלתר, והפסיק לא יצא (כנאמר לעיל ברמ"א). אבל אם הפסיק מחמת דברים הבאים בסעודה, יצא **(משנ"ב)**.

ג. אם קידש על מנת לאכול בחדר אחר (שבאותו בית), או בבית כדי לאכול בגג, ועל ידי ההליכה נשתהה זמן רב, אין בזה הפסק **(משנ"ב)**.

❖ אם יצא מיד אחרי הקידוש וחזר

◄ **שכנה"ג ויד מלאכי:** היוצא ממקום הקידוש וחזר לסעוד, לא צריך לחזור ולקדש.

◄ **נחלת צבי:** צריך לחזור ולקדש.

☜ בדיעבד אין להחמיר בזה, כיוון שקידוש במקום סעודה מדרבנן, אלא שיש להזהר בזה מאוד לכתחילה **(משנ"ב וביה"ל).**

◄ **למג"א (ואחרונים שהביאו דבריו כפשטם):** אם שהה אחרי הקידוש, ויצא ממקומו, צריך לחזור ולקדש **(הסבר הביה"ל במג"א[4]).**

סעיף ד | מקדש להוציא אחרים

כלל נקוט בידינו (ר"ה כט:) שבברכת הנהנין אדם יכול לפטור את חברו רק אם נהנה גם כן. ובברכת המצוות יכול לפטור בכל מקרה. לכן בקידוש היום, אחד יכול לפטור את חברו אפילו שכבר יצא ידי חובה, ואפילו כשלא אוכל שם.

◄ **רא"ש וטור:** מותר לאחד לקדש עבור אחרים, למרות שהוא לא אוכל שם, כיוון שברכת הגפן חובת היום, ויזהר שלא לאכול אלא במקום סעודתו (שעושה שם קידוש).

◄ **בה"ג וכלבו:** אם קידש כבר, יכול לפטור את מי שאינו בקי ולא את הבקי.

☜ **שו"ע:** יכול לפטור אחרים למרות שלא אוכל איתם, כיוון שברכת היין היא חובת היום ולא ברכת הנהנין. ודווקא אם אינם יודעים לקדש. ואם לא קידש (ולא אוכל עמהם) יזהר שלא לשתות מהיין.

☜ **פרי חדש וארצות החיים:** גם אם חברו בקי יכול להוציאו. (וסיים **בארצות החיים** שלכתחילה מצווה שהוא יעשה קידוש).

↲ **ביה"ל:** בדיעבד מוציא בכל מקרה.

א. בקידוש יכול להוציא למרות שיצא, בשונה מברכת המוציא שלא מוציא אחרים אם לא אוכל, למרות שזו חובת היום, כיוון שעיקר המצווה היא להתענג, ולא עצם הברכה. ואם עושה קידוש על פת יכול **(משנ"ב).**

ב. מותר לעשות גם קידוש עבור קטנים מדין חינוך, כשהם בעצמם אינם יודעים לעשות קידוש **(משנ"ב).**

❖ קידוש הבוקר

◄ **מרדכי:** בקידוש היום אינו יכול לפטור אחרים אם כבר יצא, כיוון שכל הקידוש זו ברכת הגפן.

◄ **רבינו ירוחם:** מותר גם בקידוש הבוקר, כיוון שגם הוא חובה[5].

☜ כך פוסק **רמ"א.**

---

[4] לדינא כתב **בשער הציון** שלא ברור דין זה כל כך.

[5] כיוצא בו כותבים **הרי"ף והרמב"ם** לעניין טיבול ראשון שהוא ברכת הנהנין, משום חובת היום ויכול לפטור אחרים גם אם לא טועם.

סעיף ה | שתיית יין במקום סעודה

◄ **גאונים:** אין צורך לגמור את סעודתו במקום הקידוש, אלא גם אם אכל מעט לחם או שתה יין יצא ידי חובה. אבל לא בפירות.

☜ כך פוסק **שו"ע.**

◄ **הגהות מימוניות:** כוס יין של ברית מילה ייתן אותו לתינוק. (ב"י: לדברי הגאונים לא צריך, אלא ישתה בעצמו).

רמ"א: נהגו לתת לתינוק כוס של הברית.

א. אכילה מועטת הכוונה לכזית[6], ושתיה מועטת הכוונה לרביעית **(משנ"ב).**

ב. **רעק"א ותוספת שבת** הוכיחו שיש ראשונים החולקים על הגאונים ביין. לכן אין להקל ביין אלא בשעת הדחק **(משנ"ב).**

ג. **שלטי הגיבורים** הקל אפילו בפירות. וכמה אחרונים הקלו כדבריו רק בבוקר, ואין לו מזונות, וחלש ליבו **(משנ"ב)**

ד. גם לגאונים צריך שישתה רביעית כדי שיחשב למקום סעודה **(פרי מגדים).** ויש אומרים **(הלבוש)** שצריך שישתה עוד רביעית מעבר לשתיית הכוס של הקידוש **(משנ"ב).** ובקידוש היום אפשר לסמוך על רביעית אחת אם אין לו הרבה יין, אבל לא בקידוש הלילה. (כיוון שבקידוש הלילה גם כך יש חולקים ואוסרים לצאת ביין בכלל **(שער הציון)**).

ה. ודאי שאפשר לצאת במיני תרגימא (מיני מזונות), שהם חשובים יותר מיין **(משנ"ב).**

ו. **הגר"א** מחמיר שלא לעשות אפילו קידוש הבוקר אלא במקום סעודה ממש, ולא לסמוך אפילו על יין או מיני תרגימא **(ביה"ל).**

סעיף ו | שומע ומשמיע

> רבי זירא (ר"ה כה:) אמר לשמשו שיתקע בשופר ויכוון להוציא אותו ידי חובה. מכאן שצריך כוונת שומע וכוונת משמיע. אמנם בש"ץ מסתמא כוונתו על כל מי ששומע (הגמרא שם).

סמ"ק, הגהות מימוניות ורבינו ירוחם: אם עמד בביתו מול שולחן ערוך ושמע קידוש משכנו יצא ידי חובה, כי לדידיה הוי מקום סעודה.

טור: דווקא אם נתכוון שומע ומשמיע.

☜ כך פוסק **שו"ע**[7].

---

[6] עיין בסימן רצא, א שכתב **השו"ע** ששיעור סעודת שבת הוא בכביצה, **והמשנ"ב** שם כתב שהכוונה למעט יותר מכביצה. והביא שיש מקילים מכזית ואילך, ונכון להחמיר אם אפשר לו בזה. ולכאורה אם קידוש במקום סעודה, מדוע מספיק כזית אכילה? ונראה לבאר שבסעודה יש גדר של 'עונג שבת' ולא רק אכילה, לכן צריך בה כביצה, אבל קידוש במקום סעודה אין הכוונה שזו סעודה ממש, אלא מספיקה אכילה שהיא בכזית. [אפשר להוכיח כך ממה שכתב **בחזון עובדיה** (שבת ב, עמוד קצא) שמי שעושה קידוש ואוכל מיני מזונות אינו צריך לקחת שני מאפים לעשות כעין לחם משנה (דלא **ככה"ח** בסימן עדר, יח). הרי שאין בזה גדרי סעודת שבת ממש, אלא גדר של אכילה במקום הקידוש].

[7] **בביה"ל** דן על פי דברי **המג"א** בסימן ס, שבמצוות דרבנן אין צורך בכוונה לצאת, שאם כבר התפלל ערבית ויצא בזה ידי חובת קידוש מהתורה (לפי דעת המג"א) אם כך לא צריך כוונת שומע בדיעבד. אומנם לפי האחרונים (**תוספת שבת ורע"א**) שלא יוצאים ידי חובת קידוש בתפילה כי מתכוון לצאת רק במקום הסעודה, ניחא [- לשון

↲ דבר זה מותר אפילו לכתחילה[8] **(מג"א)**.

א. אין צורך שהשולחן יהיה ערוך בדווקא, אלא גם אם אין שולחן לפניו ורק מתכנן לאכול לאלתר שם, מהני **(משנ"ב)**.

ב. אין צורך שהמקדש יתכוון בדווקא כדי להוציא לחברו, אלא כל שמקדש לאחרים, יוצאים בזה ידי חובה. בימינו לא יוצאים ידי חובה בקידוש שבבית הכנסת, אלא אם כן החזן כיוון במפורש להוציא, כיוון שזה רק משום מנהג **(משנ"ב)**.

סעיף ז | קידוש במקום נר שבת

הגמרא אומרת (פסחים קא.) שרבה ביקש מתלמידיו לאכול בביתו (שבו עשו קידוש) אחרת הם ילכו לביתם ואולי יכבה שם הנר ונמצא שלא יעשו שם קידוש ולא יאכלו סעודת שבת.

◄ **מרדכי:** משמע שצריך לעשות קידוש במקום נר שבת.

◄ **רא"ש, רבינו ירוחם וטור:** אפשר לעשות קידוש שלא במקום הנר, (ורבה רק אמר להם שמסתמא הם לא יאכלו בלי נר).

נחלקו הראשונים האם ניתן ללמוד מדברי הגמרא (כה:) האומרת ש'הדלקת הנר בשבת - חובה' שחובה **לאכול** במקום הדלקת נר שבת:

◄ **רש"י, תוספות, מרדכי, ושבלי הלקט:** צריך לאכול במקום נר השבת.

◄ **מהר"ם ורבינו שמחה (מובא במרדכי ובהגה"מ):** אין חובה לאכול במקום הנר.

◄ **רבינו פרץ**: לא צריך אם אוכלים מבעוד יום, אבל אם אוכלים משחשיכה, צריך.

◄ **ר"י:** אם נהנה יותר בחצר לא צריך לאכול בביתו, כי נרות שבת נתנו לעונג ולא לצער.

☜ **שו"ע:** י"א שצריך לקדש דווקא לאור הנר וי"א שלא צריך, וי"א שאם נהנה בחצר יותר מפני האויר או הזבובים מותר לקדש ולאכול שם, כיוון שנרות שבת נתנו לעונג. וכך מסתבר[9].

↲ דווקא אם מצטער הרבה, אבל אם לא, עדיף שיאכל במקום הנר **(מג"א)**. **והפרי מגדים** מצדד שעדיף שיאכל קצת בבית ויגמור סעודתו בחצר.

השו"ע שכתב 'נתכוון שומע ומשמיע']. והוסיף שעוד מוכח שהשו"ע בסימן ריג לא קיבל את חידושו של המג"א בנוגע למצוות דרבנן, וכן **הגר"א**.

[8] אמנם **בביה"ל** התקשה איך דבר זה נחשב קביעות שצריך כדי להוציא את חברו (כמו שמצינו שצריך בהבדלה). ויישב בדוחק שכוונתו לצאת נחשבת לקביעות למרות שזה בבית אחר.

[9] **הביה"ל** מבאר **שהשו"ע** הסכים שאין צורך לאכול לאור הנר דווקא אם נהנה יותר בחוץ, אבל אם לא כן, צריך לאכול לאור הנר משום שהרבה ראשונים סוברים כך.

סימן עדר | בציעת הפת בשבת

סעיף א | דרך הבציעה

הגמרא בשבת אומרת (קיז:) שבוצעים בשבת על שתי כיכרות. רב כהנא נהג לאחוז שתי כיכרות ולבצוע על אחת.

◄ **כלבו והגהות מימוניות:** יבצע מהעליון.

◄ **בית יוסף:** יבצע מהתחתון (על דרך הקבלה).

☜ כך פוסק **בשו"ע.**

רמ"א: דווקא בליל שבת ויו"ט, אבל ביום יבצע מהעליון, והטעם על דרך הקבלה.

א. גם נשים חייבות בלחם משנה **(משנ"ב)**.

ב. טוב שהמברך יוציא את כולם ידי חובה כדי שיצאו ידי חובת לחם משנה, ויאמר 'ברשות רבותי', והוא דרך ענווה **(משנ"ב)**.

ג. אם אין לו לחם משנה אין זה מעכב, ויכול לקדש אפילו על כזית פת **(חיי אדם)**.

ד. **הב"ח** תמה איך בוצע על התחתונה, והרי אין מעבירין על המצוות. **והט"ז** כתב לקרב את התחתונה אליו. או שיעביר את העליונה למטה ויחתוך אותה **(מג"א)**.

ה. לא יחתוך את החלה בעודו מברך כדי שישארו שלמות **(סימן קסז, א בהג"ה)**. המדקדקים מסמנים את המקום שהולכים לחתוך בו **(משנ"ב)**.

ו. גם ביו"ט צריך לבצוע על שתי כיכרות **(משנ"ב)**.

ז. אם אין לו אלא פת עכו"ם, יכול לבצוע עליה בשבת **(פרי מגדים)**.

❖ כמה כיכרות בוצעים

הגמרא בברכות מספרת (לט:) שרבי זירא היה בוצע 'אכולה שירותא' והסביר שאין בזה רעבתנות כיוון שרק בשבת עשה כך.

◄ **רש"י, רמב"ם וטור:** היה בוצע פרוסה גדולה שתספיק לו לכל הסעודה.

☜ כך פוסק **שו"ע** (בסעיף ב). וכך נהגו העולם **(משנ"ב)**.

◄ **רב האי גאון ורשב"א:** היה בוצע מכל הלחמים שהיו לפניו (וגם מי שנוהג כמו רב כהנא לבצוע על אחד, שפיר דמי).

☜ כך נהגו **רש"ל ושל"ה** וכך פסק **הגר"א.**

סעיף ב | פרוסה גדולה

כנזכר לעיל, נחלקו הראשונים בביאור מעשה רבי זירא. **רש"י ורמב"ם** פירשו שהוא פרס פרוסה גדולה לכל הסעודה. **ורב האי גאון והרשב"א** ביארו שהוא פרס את כל הפרוסות שהיו שם.

☜ **טור ושו"ע** פוסקים כדברי רש"י ורמב"ם.

סעיף ג | טעימת המברך לפני המסובים

הגמרא בברכות אומרת (מז.) שאין המסובים רשאים לטעום לפני המברך.

רבינו יונה, רא"ש ותוספות: אם יש לפני כל אחד לחם משנה מותר לטעום לפני המברך.

☜ כך פוסקים **טור ושו"ע.**

↲ ואפילו אם יוצאים בברכתו יכולים לטעום לפניו, כיוון שיש לכל אחד לחם משנה **(משנ"ב).**

סעיף ד | סעודה רק עם לחם

תוספות, רא"ש ☜ **ושו"ע:** סעודת הלילה והבוקר יכולות להיות רק עם פת[1].

↲ כלומר, אפילו למ"ד שאפשר לקיים סעודה שלישית בלי פת, בסעודות אלו מודה כיוון שהם עיקר כבוד השבת **(משנ"ב).**

א. מי שהיה אנוס מלאכול בליל שבת, יקיים שלוש סעודות ביום שבת. אלא שיקפיד לאכול לפחות כזית או ישתה רביעית יין אחרי קידוש הלילה (עיין בסימן רעג, ה) **(משנ"ב).**

---

[1] וכתב **הסמ"ג** שכל שלושת הסעודות צריכות להיות עם פת, מדרשת הפסוק "היום". **הרשב"א** (תשובה תריד) כותב שחיוב אכילת פת היא מהתורה, **והכלבו** סובר שחיובה מדרבנן וקרא אסמכתא בעלמא (עיין **כף החיים**, כב).

סימן ערה | דברים שאסור לעשות לאור הנר

סעיף א | אין קורין ואין פולין

המשנה אומרת (יא.) שאסור לפלות בגדים (לבדוק את נקיותם) ולקרוא לאור הנר, שמא יטה את הנר כדי להגדיל את האור ונמצא מבעיר בשבת. רבה אומר בגמרא שאפילו אם הנר גבוה מאוד שאי אפשר להטותו אסור, כי לא פלוג רבנן.

☜ **שו"ע:** אסור לפלות בגדים ולקרוא בספר לאור הנר, אפילו בעיון בלי להוציא בפיו **(הגהות אשר"י)**. ומטעם זה אסור לקרוא גם לאור נר שמאחורי עששית או קבוע בקיר **(רבינו פרץ)**.

א. אסור לעשות כל דבר שצריך עיון לאור הנר, כמו לבדוק ציציות וכדומה[1] **(משנ"ב)**.

ב. אם הנר נעול בעששית: יש מתירים כיוון שאין הדרך לנעלו והוי היכר ובזה לא גזרו. ויש אוסרים כי לא פלוג רבנן. **והאליה רבה** מתיר אם מסר את המפתח לאדם אחר. (ונראה שלזה נטה **במשנ"ב**).

ג. אדם שלא שייך שיטה מותר לו לקרוא לאור נר, (לכן אדם חשוב מותר **(ט"ז)**), לפי זה גידם או מי שקשור ולא יכול להטות מותר, ובזה לא אומרים לא פלוג (כי האדם הזה לא נאסר מעולם) **(ביה"ל)**.

ד. אם נר שעווה דולק ליד נר שמן יש לאסור לכו"ע לקרוא לאורם. אבל נר שמן ונר פרפין מותר לקרוא לאורם **(ביה"ל)**.

❖ נר שעווה

◄ **מלבושי יו"ט:** גם בנר שעווה שייך חשש הטייה.

☜ כך פוסק **הגר"א.**

◄ **הגהות אשר"י:** ספק אם מותר.

◄ **בית יוסף:** אסור כיוון יש חשש שמא ימחוט ויחתוך ראש הפתילה[2].

☜ כך פוסק **שו"ע.**

א. ◄ **רש"ל:** אפשר להקל כיוון שהחשש הוא רק שמא ימחוט (יכבה) והוי רק איסור דרבנן (משאלצ"ג).

◄ **מגן אברהם:** יש להחמיר אם לא לצורך, כיוון שיש אומרים שגם כיבוי הוי מלאכה מהתורה [ועוד שיש שחלקו וסברו שיש חשש הטיה גם בנר שעווה (כנאמר לעיל) **(אליה רבה)**].

---

[1] ובדבר שמצריך עיון מועט הסתפק **בביה"ל** האם מותר או אסור. **כף החיים** (ג) החמיר בזה, **והבן איש חי** (פרשת נח, כא) הקל.

[2] וקשיא לי, מדוע לא אסר מטעם לא פלוג שבגללו אסרנו גם נרות שאי אפשר להטותם?!

↵ בנר שאורו צלול ואין חשש שימחוט או שמא יטה מותר לכו"ע לקרוא לאורו[3]* **(משנ"ב)**.

ג. נרות נפט: נהגו להקל לקרוא לאורם. וכיוון שאין זה דבר פשוט להתיר[4], יכתוב ליד הנר: 'שבת היום ואסור להדליק' ואז יוצא ידי כל החששות. **במסגרת השולחן** הקל בזה כיוון שאין חשש שיבוא להטות או להגדיל את הפתילה כיוון שהנר מאיר יפה, וגם בסופו אין חשש שמא יגדיל את הפתילה כי אין בזה תועלת. ואפשר להקל בזה יותר אם זה בלימוד תורה, וכן בציבור בבית הכנסת (שלדעת האור זרוע הדבר מותר), והיותר טוב לכתוב, כנ"ל **(ביה"ל)**.

סעיף ב | שנים שקוראים יחד

הגמרא מדייקת (שם) שרק לאחד אסור לקרוא, אבל לשנים ביחד מותר כי אחד יזכיר לחברו שאסור להטות. הגמרא מקשה מברייתא שאומרת שאסור גם בשני אנשים ומיישב רבי אלעזר: בעניין אחד מותר, אבל בשני עניינים אסור (כי כל אחד מעיין לעצמו ולא מכיר במעשה חברו).

☜ **טור ושו"ע:** מותר לשניים לקרוא יחד בעניין אחד, אך בשני עניינים אסור.

↵ אסור בשני עניינים אפילו בספר אחד **(ביה"ל)**.

א. אסור לשנים לפלות לאור הנר, אם לא שאחד משמר את חברו **(משנ"ב)**.

ב. ◄ **מג"א:** מותר לשנים לקרוא רק לצורך מצווה.

◄ **ט"ז:** מותר גם לצורך רשות.

ג. כששנים מעיינים יחד בשני עניינים (או שני ספרים בעניין אחד לדעת האוסרים ברמ"א לקמן) יש להסתפק אם מועיל מה שמבקש מחברו שישגיח עליו שהרי שניהם מעיינים ולא ישים לב למעשי חברו. ויש להקל בשעת צורך **(ביה"ל)**.

❖ שני עניינים

◄ **מרדכי, סמ"ג, תרומה והגהות מימוניות:** שני ספרים שונים למרות שזה באותו עניין נחשבים לשני עניינים [לכן אסור לומר פיוטים מתוך הסידורים ביו"ט שחל בשבת].

☜ כך פוסק **רמ"א.**

◄ **סמ"ק ואור זרוע:** מותר לקרוא בשני ספרים שונים אם זה עניין אחד [ולכן אומרים פיוטים].

א. גם מי שהקל בסעיף א לקרוא בנר שעוה, יודה שאסור בבית כנסת כיוון ששכיחי רבים ולפעמים יהיו נרות שמן ויבואו להטות **(תוספות שבת ופרמ"ג)**.

---

[3]* בנרות שעווה של ימינו נחלקו האחרונים: **בהליכות עולם** (ג, עמוד מז) **ובמנוחת אהבה** (ג, כה, ח) התירו, **ובאור לציון** (יח, יח) אסר בשעווה והתיר פרפין. **והחזו"א** (עיין חוט שני ד, פפ"ד ס"ק ב) אסר גם בנרות שלנו (ואפילו בחשמל החמיר), וכן החמיר **הרב קרליץ** (שם).

[4] שהרי יש חשש שמא יטה. ואין לסמוך על **הראב"ן** שהתיר לקרוא לאור נר חלב משום שהוא מאוס, כיוון **שהשו"ע** פסק כדעת **הרמב"ם** שאסר לקרוא לאור נר של נפט בדבר שצריך עיון (וגם הראשונים שהקלו שם, היינו רק בדבר שאינו צריך עיון רב, ולא בקריאה ממש), ורוב הראשונים חלקו על הראב"ן בזה.

ב. לדעת **הרמ"א** אסור לומר פיוטים בשולחן שבת לאור הנר, אם לא שהוא רגיל בהם בעל פה (כדלקמן בסעיף ט) או שמבקש מחברו שישגיח עליו **(משנ"ב)**. וכן סדר התפילה שרגיל בו מותר לקרוא לאור הנר שאין חשש הטייה בכזה מקרה (כמו שכתוב בסעיף י).

סעיף ג | אחד מהשנים לא יודע לקרוא

◄ **תרומה (ע"פ הטור), סמ"ג והגהות מימוניות:** אם קורא עם אשתו (שלא יודעת לקרוא) באותו ספר, או אם אחר שלא יודע לקרוא, אסור, כי עיונם אינו גדול כדי שיחשב שהם שניים הקוראים בספר.

◄ **ר"י וסמ"ק:** אם מבקש מאחד שלא יודע לקרוא שישגיח שהוא לא יטה מותר, אבל אשתו אסור כי דעתה קרובה לדעתו.

◄ **שבלי הלקט:** מותר לקרוא אם השני נמצא לידו ומשגיח עליו, גם אם השני אינו יודע לקרוא, ואף באשתו.

☜ כך פוסקים **טור ושו"ע.**

↲ דווקא אם מבקש, אבל אם לא מבקש אסור אפילו אם יש הרבה בני בית, שמא לא ישימו לב למעשיו **(משנ"ב)**.

סעיף ד | אדם חשוב

> רבא אומר (שם) שלאדם חשוב שלא רגיל להטות ביום חול מותר לקרוא לאור נר בשבת כי אין חשש שיטה.

☜ כך פוסקים **טור ושו"ע.**

↲ היינו באדם גדול שידוע שלא מטה בדרך לימודו, אבל סתם אדם גדול גם מטה **(משנ"ב)**.

א. בימינו אין להתיר כי גם גדולים מטים ומוחטים את הנר **(פרמ"ג)**. ואם מדובר בנר שעוה או חלב אין להחמיר בזה **(משנ"ב)**.

סעיף ה | מדורה

> רב הונא אומר (שם) שבמדורה אסור לקרוא אפילו עשרה בני אדם יחד. (ומפרש רש"י כיוון שהם יושבים רחוק זה מזה בגלל האש, ועוד שזנבות האודים סמוכים להם, אין אחד מכיר במעשה חברו).

☜ כך פוסקים **טור ושו"ע.**

א. אם מבקש מחברו שישגיח עליו מותר **(עולת תמיד)**.

ב. ◄ **ט"ז:** אסור לשבת להתחמם קרוב למדורה שמא יבוא להפך את זנבות האודים כדי שיחממו יותר.

◀ **אליה רבה ותוספת שבת:** אין בזה חשש.

ג. לפי הטעם הראשון (שיושבים רחוק זה מזה, וודאי שם קוראים בשני ספרים שונים) יש להחמיר במדורה אפילו בשני ספרים ובעניין אחד גם לדעה שהתירה זאת בסעיף ב (וזה החומרא שיש למדורה יותר מבנר). לפי הטעם השני (שזנבות האודים סמוכים) יש להחמיר אפילו אם קוראים ביחד בספר אחד, שמותר בנר ואסור במדורה **(ביה"ל)**.

ד. בסימן רנה, א הקל השו"ע להשתמש מול מדורה הדולקת מחומרים שאסור לעשות מהם נר שבת, כיוון שאין חשש הטייה. שונה הדבר כאן, כיוון שמדובר כאן על קריאה מול המדורה ובזה צריך עיון ויש חשש שיבוא לחתות להגדיל האש **(ביה"ל)**.

סעיף ו | תינוקות של בית רבן

המשנה אומרת (יא:) שלחזן מותר לקרוא את ראשי הפרשיות למחר. ומקשה הגמרא מדוע אסור שיקרא את כל הפרשה, הרי בברייתא כתוב שמותר לתינוקות של בית רבן לקרוא לאור הנר את הפרשה של מחר. ומתרצת הגמרא: מדובר שם רק בראשי הפרשיות. או שתינוקות של בית רבן שונים כיוון שאימת רבן עליהם ולא יבואו להטות.

הראשונים פסקו את שני התירוצים להלכה. (התירוץ הראשון נפסק בסעיף י):

☜ **טור ושו"ע:** מותר לתינוקות של בית רבן לקרוא לאור הנר, כי אימת רבן עליהם.

נחלקו הראשונים מה הדין כאשר הרב לא נמצא עם התלמידים:

◀ **רשב"א:** מותר, כיוון שכל שעה אימתו עליהם.

◀ **רמב"ם (לפי הרב המגיד):** אסור.

☜ **משנ"ב:** נראה **שהשו"ע** סתם כרשב"א. **והאליה רבה** הביא הרבה ראשונים שחלקו על הרשב"א[5].

סעיף ז | קריאת במה מדליקין

סמ"ק, הגהות מימוניות, טור ☜ **ושו"ע:** מותר לקרוא לאור הנר פרק 'במה מדליקין', שהרי הוא מזכיר שלא יבוא להטות[6*].

↵ אבל שאר הלכות שבת אסור **(משנ"ב)**.

סעיף ח | קריאה ביום כיפור

תרומה, הגהות מימוניות, סמ"ג, מרדכי, טור ☜ **ושו"ע:** מותר לקרוא לאור הנר ביום כיפור, כי אימת יום כיפור עליהם.

---

[5] והרבה אחרונים הקלו כסתימת השו"ע (עיין **כה"ח** כז, **חזו"ע** א, רמה).

[6*] והוסיפו האחרונים שהוא הדין שמותר ללמוד את הגמרא והראשונים על פרק זה (**חזו"ע** א, עמוד רמז).

סעיף ט | קריאת ההגדה

◄ **תרומה:** אסור לקרוא הגדה של פסח לאור הנר ביחיד, ואף אם אשתו נמצאת שם אסור, שאין סומכים עליה שהיא תזכיר לו, כיוון שהיא לא יודעת לקרוא.

◄ **רבי בנימין (בשבלי הלקט):** מותר לקרוא, כיוון שאם אחד קורא והשני שומע ודאי ישגיח עליו. ודומה לקריאת ראשי פרקים שהתירו, כי אין עם הארץ שלא תהיה ההגדה מוכרת לו קצת בעל פה. [ועוד, וכי תיבטל אמירת ההגדה משום חשש שמא יטה][7].

◄ **טור:** אסור לקרוא ביחידי.

☜ **שו"ע:** מותר לקרוא הגדה של פסח כיוון שזה כמו ראשי פרקים שכולם שולטים בה קצת[8].

↲ אם אינו יודע כלל את ההגדה, עדיין יש להתיר לו כדי שלא יתבטל ממצוות ההגדה **(פרי מגדים)**.

א. מותר להתפלל לאור הנר כיוון ששגור בפה האדם. אבל ללמוד אסור, כי זה דבר המצריך עיון **(ט"ז)**.

סעיף י | קריאת הרב

המשנה אומרת (יא.) שלחזן מותר לראות איפה התינוקות קוראים. (רש"י (בלישנא בתרא) שמותר לחזן לראות איפה התינוקות צריכים ללמוד למחרת). ובגמרא מבואר (יב:) שמותר כיוון שהוא מסתכל רק על ראשי הפרקים של הפרשיות ואת השאר הוא קורא בעל פה ולכן אין חשש הטייה.

רמב"ם, סמ"ג, תרומה, הגה"מ וטור: מותר לחזן לראות את ראש הפרשה שקוראים בה הילדים. (**טור:** אבל לא את כולה).

↲ **בית יוסף:** מסתבר שכל שיודע את הפרשה בעל פה, וצריך לעיין מעט בספר, מותר לקרוא, כי יש לו היכר ולא יבוא להטות.

☜ כך פוסק **בשו"ע.**

א. וכן הדין אם שולט באיזו סוגיא או מסכת שמותר **(ביה"ל)**.

❖ קריאה בפה או הרהור

◄ **רש"י ושאר פוסקים:** התירו לחזן אף קריאה בפה.

☜ כך פוסק **שו"ע.**

◄ **הגהות אשר"י:** התירו רק הרהור בלב, (ואת כל הפרשה אסור אפילו בהרהור).

---

[7] לפי זה אם רק אחד קורא אסור (וכך כתב שם) אמנם לטעם השני יהיה מותר גם אם קורא לבדו.
[8] ונראה שהתיר אפילו אם קורא לבד (וכן כתבו **שכנה"ג** הגב"י אות ד **וכף החיים** כט).

↵ נראה שהראשונים יודו לאסור לקרוא בהרהור כאשר קורא את כל הפרשה **(בית יוסף. עיין בסעיף א)**.

סעיף יא | כלים הדומים

הגמרא אומרת (יב.) שאסור לבדוק כלים או בגדים הדומים זה לזה כי צריך עיון להבחין בניהם. ואפילו בין בגדיו לבגדי אשתו אסור אם הם דומים זה לזה.

☜ כך פוסקים **טור ושו"ע.**

א. לרמב"ם אסור רק אם צריך עיון רב להבחין בניהם. ויש לסמוך על דבריו אם מדובר על נר שעוה או חלב כשאינו צריך עיון רב (משום שלדעת **הרש"ל והב"ח** גם כך מותר לקרוא בנרות אלו) **(ביה"ל)**.

סעיף יב | דין השמש

הגמרא (יב:) מעלה סתירה בין ברייתות: ברייתא אחת אומרת שמותר לשמש לבדוק כוסות וקערות לאור הנר, וברייתא אחרת אומר שאסור. מתרצת הגמרא: הא בשמש קבוע, הא בשמש שאינו קבוע[9].

הגמרא מעלה תירוץ והסתפקות נוספים, ונחלקו הראשונים בגירסת הגמרא:

◄ **לגירסת רש"י:** הא והא **בשמש קבוע** אלא שבנר שמן אסור ובנר נפט מותר, והגמרא מסתפקת **בשמש שאינו קבוע** בנר של שמן, האם מורים כך או לא, לרב הונא מורים כך להלכה ולרבי ירמיה בר אבא לא מורים כך.

◄ **לגירסת הרי"ף ותוספות**: הא והא **בשמש שאינו קבוע** אלא שבנר שמן אסור ובנר נפט מותר. והגמרא מסתפקת **בשמש קבוע** בנר שמן לרב הונא הלכה ומורים כך, ולרבי ירמיה לא מורים כך.

עולה שלדעת רש"י דין שמש קבוע הוא חמור, כי אימת רבו עליו ויבוא להטות. לכן אסור הוא בנר שמן ומותר בנר נפט. ושמש שאינו קבוע קל ומותר גם בנר שמן, אלא שהגמרא מסתפקת אם מורים כך או לא.

עולה שלדעת הרי"ף שמש שאינו קבוע חמור יותר ואסור בשמן ומותר בנפט, ושמש קבוע מותר גם בשמן אלא שהסתפקה הגמרא אם מורים כך להלכה.

☜ **רמ"א:** מותר לשמש שאינו קבוע לבדוק כוסות לאור נר של נפט.

↵ אבל בנר של שמן אסור, ובשעת צורך אפשר לסמוך על דעה זו **(משנ"ב[10])**.

---

[9] נחלקו הראשונים בטעם החילוק בין שמש קבוע לאינו קבוע: **לרא"ש**: שמש שאינו קבוע רוצה למצוא חן כדי שישכירו אותו ולכן משתדל יותר לעיין. **לרמב"ם, ר"ן וטור**: שמש שאינו קבוע אינו בקי ויש חשש שיטה. **לרש"י**: שמש שאינו קבוע אין בו אימת רבו ולא יבוא להטות. (לדעתו שמש שאינו קבוע קל יותר).
כמו כן, נחלקו הראשונים בטעם החילוק בין שמן לנפט: **לרש"י**: בשמן יש חשש שיטה ובנפט כיוון שמסריח אין חשש. **לרי"ף**: בשמן יש חשש שיטה כי אורו מועט (ב"י) ובנפט כיוון שמאיר ומסריח אין חשש שיטה או יסתפק. **לרמב"ם**: בשמן יש חשש שיסתפק (אבל אין חשש הטיה) ובנפט אורו מאיר ואין חשש שיטה או יסתפק (כי מסריח. **ב"י**).

[10] וכן פסק **כף החיים** (לג).

◀ **לגירסת הרמב"ם (ע"פ הב"י):** הא והא **בשמש קבוע** אלא שבנר שמן אסור ובנר נפט מותר. והגמרא מסתפקת **בשמש קבוע** להלכה האם רק נר נפט הותר, או שלהלכה מותר גם נר שמן[11]. לרב הונא הלכה ומורים כך, ולרבי ירמיה לא מורים כך.

עולה שלדעת הרמב"ם שמש שאינו קבוע אסור בכלום ושמש קבוע מותר בנר של נפט, ובנר שמן אין מורים לו היתר לבדוק שמא יסתפק ממנו.

רי"ף, רא"ש, רמב"ם: הלכה כרבי ירמיה שהלכה ואין מורים כן (כל אחד לפי גירסתו).

☜ **שו"ע (כרמב"ם):** שמש שאינו קבוע אסור בכלום, ושמש קבוע מותר בנפט, ובשמן אין מורים לו היתר שמא יבוא להטות.

רמ"א בשם הרוקח: נהגו לכסות הקטנים שלא יהיו ערומים בפני נר שבת כיוון שזה ביזוי מצווה.

א. הסברא להקל בשמש קבוע היא שהוא יודע להבחין איזה כוסות צריך ואיזה לא, ואינו צריך עיון רב כמו שמש שאינו קבוע. והר"ן כתב שהבדיקה נועדה לצורך נקיות, ושמש קבוע יודע איזה כלים נקיים כבר ואיזה לא **(משנ"ב).**

ב. התירו לשמש קבוע לבדוק כוסות בנר נפט למרות שאסרו לעיין בין בגדיו לבגדי אשתו, משום נקיות **(ראשונים).**

ג. מותר לבדוק לאור הנר אם הכוס מלוכלכת או אם המאכל עם פסולת כיוון שעושה כן לנקיות (ולתירוץ אחר בירושלמי: כי עושה כן לשעה, אבל בזה לא קיי"ל הכי). **לראשונים ומג"א** מותר רק אם לא צריך עיון רב, **ולגר"ז** מותר אפילו כשצריך עיון רב **(ביה"ל).**

ד. שמש קבוע (שהותר בנפט, ובשמן זית לא מורים לו להתר) בשאר השמנים:

◀ **לדעת שולחן עצי שיטים:** מותר גם בהם.

◀ **לדעת הביה"ל:** דינם כשמן זית.

---

[11] כלומר כלישנא הראשונה (שהוזכרה בתחילת הסוגיא) שהתירה לשמש קבוע בסתמא גם בשמן. או כלישנא בתרא שאסרה בשמן אפילו לקבוע והתירה רק בנפט.

סימן רעו | דיני נר שהדליק גוי

סעיף א | גוי שהדליק נר

המשנה אומרת (קכב.) שגוי שהדליק נר לצרכו ישתמש בו יהודי ואם לצורך יהודי אסור.

הראשונים כותבים גדרים שונים באיסורי ההנאה מהדלקת הנר של הגוי:

❖ הנאה ליהודים אחרים

תוספות, רא"ש, ר"ן וטור: אם הגוי הדליק לצורך היהודי אסור לכל היהודים להנות מהנר, בשונה מדברים שהובאו מחוץ לתחום, שמותר לאחרים להנות. (כיוון שנעשה בהם רק איסור דרבנן. **והר"ן** כתב: כיוון שאיסור תחומין יכול להיות מותר לזה ואסור לזה. אבל בסתם איסורי דרבנן אסור).

☜ **שו"ע:** גוי שהדליק לעצמו או לצורך חולה שאין בו סכנה, [**רמ"א:** או קטן (שצריך לכך הרבה **(משנ"ב)**], מותר להנות מהנר. אבל אם הדליק לצורך יהודי אסור לכל היהודים להנות מהנר.

א. גם בשאר מלאכות אסור ליהודים אחרים להנות ממלאכת הגוי, שמא יבואו לבקש מהגוי שיעשה מלאכות עבורו **(משנ"ב)**.

ב. באיסורי דרבנן מותר לאחרים להנות, כמו שמותר להנות בדבר שהובא מחוץ לתחום **(משנ"ב)**, (ומחוץ לתחום יב' מילין, אפילו שהוא מהתורה כיוון שאינו מפורש, מותר **(ביה"ל)**).

ג. אין חילוק בכל זה אם הגוי מכיר את היהודי או לא משום ש'נר אחד נר למאה'. כמו כן, אין חילוק בכל זה אם הדליק בבית הגוי או בבית היהודי **(משנ"ב)**.

ד. אסור לעשות רק דברים שלא היה ניתן לעשות ללא אור הנר (לקרוא, וכן ללמוד או לאכול) **(ביה"ל)**.

ה. כשהגוי הדליק (לעצמו) מנר פסול שיש בו חשש הטיה, אסור לקרוא לאורו, דלא גרע מאם היה הנר של היהודי **(ביה"ל)**.

ו. כשיש ספק לצורך מי הדליק הגוי, הדבר תלוי בטעם הדין שמחצה על מחצה אסור (בסעיף ב) ולדינא יש להחמיר בזה ולהקל רק אם יש עוד צד להתיר **(ביה"ל בסעיף ב)**.

ז. בחולה שיש בו סכנה, אפילו אם יהודי הדליק בשבילו נר, מותר להנות ממנו **(ביה"ל)**.

❖ קצץ בשביל שידליק לו

סמ"ג ותרומה: אסור גם אם קצץ מראש לגוי, כיוון שגוף היהודי נהנה מהמלאכה שעשה הגוי. בשונה משליחת אגרת המותרת אם קצץ, ששם אין גוף היהודי נהנה מהמלאכה.

☜ **רמ"א:** אסור גם אם קצץ או בשכירות או בקבלנות.

א. כשהגוי מדליק בבית היהודי אסור בכל מקרה. והרמ"א בא להשמיע לנו שאפילו אם עושה כן בבית מלון השייך לגוי אסור אפילו אם קצץ **(ביה"ל)**.

❖ הדליק מדורה לצרכו

◄ **ר"ת, יש אוסרים במרדכי וטור:** אם הדליק הגוי מדורה לצרכו אסור להנות ממנה, כיוון שיכול להרבות. (ואם יש חילוק בין מכירו לאינו מכירו עיין[12]).

◄ **סמ"ג, תרומה ומרדכי:** מותר, כמו ש'נר לאחד נר למאה', כך 'מדורה לאחד מדורה למאה'.

☜ **שו"ע:** דין מדורה כדין נר ויש אוסרים במדורה, שיש חשש שמא ירבה בשבילו.

↲ ואפשר להקל בשעת צורך כדעה הראשונה **(משנ"ב וביה"ל בסעיף ד).**

א. לעניין חימום חדר ע"י תנור, לכו"ע אומרים נר אחד נא למאה ומותר להיכנס לחדר שהגוי חימם **(משנ"ב).**

ב. אם אינו מכיר את היהודי מותר להנות מהמדורה לכו"ע **(משנ"ב** (כתירוץ הראשון בב"י)**).**

ג. האוסרים סוברים שאפילו אם הדליק לצורך חולה שיש בו סכנה אסור להנות מהאש שמא ירבה בשביל הבריא **(ביה"ל).**

❖ הדליק נר בבית היהודי (חובת מחאה)

רבינו פרץ וטור: אם הגוי הדליק בביתו של היהודי מעצמו [צריך למחות בו ו] אין היהודי צריך לצאת מהבית.

☜ כך פוסק **רמ"א.**

↲ צריך להזהיר את הגוי שלא לעשות זאת את שוב **(משנ"ב).**

א. צריך למחות אם רואה שהגוי מדליק עבורו מדורה או נר. אפילו אם זה בביתו של הגוי, משום שהעצים של היהודי. ואפילו אם דעת היהודי לצאת לחדר אחר. ואם עושה בעל כורחו של היהודי צריך לגרשו מביתו מפני חילול ה' שיאמרו שהוא שליחו. ואף אם עשה בקבלנות או שכירות חייב למחות בו **(משנ"ב).**

ב. גם כשלא צריך לצאת, אסור לעשות דבר לאור הנר שלא היה אפשר לעשותו ללא הנר **(משנ"ב).**

ג. אם ציווה את הגוי להדליק צריך לצאת מהבית[13] **(משנ"ב).**

ד. גם אם הגוי עשה מלאכה עבור היהודי בבית מלון השייך לגוי שיהודי שוהה בו, אין צריך לצאת, כיוון שזה כבית היהודי לאותו זמן **(בית יוסף).**

ה. אם רוצה לנהוג מנהג חסידות יסובב פניו מהנר **(מג"א בשם הב"י, וברשב"א משמע שהחמיר).**

---

[12] **הטור** השמיט את דין מכירו, ותמה **בב"י** מדוע. בתירוץ הראשון כתב שיש חילוק אלא שהטור סמך על סימן שכה ששם חילק. ובתירוץ השני כתב שאסור בכל מקרה, כיוון שאם היהודי בא להנות מאש המדורה נעשה בזה למכירו ויש חשש שהגוי ירבה בשבילו עצים או יתקן את האש עוד.

[13] ויש לעיין האם יהיה חילוק אם ציווה על הגוי לעשות איסור תורה לבין אם אמר לו על איסור דרבנן.

סעיף ב | הדליק ליהודים וגוים יחד

הברייתא אומרת (קכב.) שגוי שהדליק נר במסיבה שיש בה גוים ויהודים, הולכים אחר הרוב. ובמחצה על מחצה אסור (כי אי אפשר לדעת בשביל מי הדליק. וי"מ שאסור כי נעשה לצורך שניהם, וזה העיקר (רש"י)).

הראשונים נחלקו כאשר יש רוב יהודים והגוי הדליק לעצמו:

◄ **רש"י:** אסור (ורק במחצה על מחצה מותר).

◄ **הרב המגיד:** ספק אם מותר או לא.

◄ **רא"ש וטור:** מותר.

☜ **שו"ע:** הולכים אחר הרוב, ובמחצה על מחצה אסור כרוב יהודים. ואם מוכח שהדליק לצורך עצמו מותר גם ברוב יהודים.

↲ אם מוכח שהגוי הדליק לצורך עצמו ולצורך יהודי, יש להחמיר[14] **(מג"א)**.

א. הטעם שאסור במחצה על מחצה, כתב **הבית יוסף** משום שיש בזה ספק, ואם כך מה שהתיר **השו"ע** בסעיף א, מדובר כשידוע שהגוי עשה בשביל עצמו. **רש"י** לעומתו סובר שהטעם הוא משום שהגוי עשה גם ליהודי ולכן אסור, אבל בספק מותר.

☜ לדינא יש להחמיר במציאות של ספק, אך שכשיש עוד ספק אפשר להקל **(ביה"ל)**.

❖ אמירה לגוי לצורך מצווה

☜ **רמ"א (בשם בעל העיטור):** מותר לומר לגוי להדליק נר לצורך מצווה (סעודת שבת ומצווה וכדומה), כי כל אמירה לגוי מותרת לצורך מצווה. ויש להחמיר במקום שאין צורך גדול, כי רוב הפוסקים חולקים על זה[15].

↲ **השל"ה** החמיר אפילו במקום צורך גדול. אמנם במקום מצווה דרבים (כגון שנקרעו חוטי העירוב ויש חשש מכשלה לרבים וכדומה) מותר לומר לגוי לתקנו, למרות שהגוי עושה איסור תורה[16] **(חיי אדם)**.

א. אסור לבנות בית כנסת על ידי גוי בשבת, אפילו לדעת העיטור **(מג"א)**, משום שזו מצווה שאינה עוברת, שהרי יכול לבנות בחול **(פרי מגדים)**. ובסימן רמד מתבאר שאפילו בקבלנות אסור, אם לא שיש חשש שיתבטל הבניין, ואפשר שאפילו בשכירות יהיה מותר במציאות כזו, אם הגוי לא מוכן בקבלנות **(פרי מגדים)**.

---

[14] וכן הסכימו עוד כמה אחרונים. אומנם **בחזון עובדיה** (ג, עמוד תלג) הוכיח מכמה ראשונים שלא כך, וכיוון שזה דין דרבנן הקל (עיין בזה עוד לקמן).

[15] אמנם עיין בדברי **הר"ן על הרי"ף** (דף נה:) שכתב שלפי דעת **בה"ג** המתיר לומר לגוי לחמם מים לצורך תינוק, יוצא שיהיה מותר לומר לגוי לעשות איסורי תורה לצורך מצוות, שהרי כתב **הרמב"ם** שמילה לאו דווקא אלא כל מצווה בכלל זה. וראיתי **שהרשב"א** כותב בעירובין (סח.) **שהבה"ג** צודק בלימוד הסוגיא שם ולא **הרי"ף**. ואם כך יוצא **שלבעל העיטור** יש שני ראשונים שהסכימו איתו להתיר. ואולי מדברי **הר"ן** בביצה (ט:) שהתיר לגוי להרבות בשיעורים בשבת למרות שיש בזה איסור תורה (לדעתו) יש להוכיח שגם הוא מסכים לזה.

[16] וכן כתב **בלוית חן** (סימן יז), והוסיף שאם אפשר יבקש מגוי שיאמר לחברו לעשות המלאכה, משום שיש אחרונים שסוברים שזה שבות דשבות.

❖ הדליק בשביל יהודי וגוי יחד

◄**סמ"ג ורמב"ם (ע"פ הביה"ל):** אם גוי עשה לצורך עצמו וגם לצורך יהודי, אסור להנות ממלאכתו.

◄**רשב"א:** מותר.

☜ **רמ"א:** אם ליקט הגוי פירות עבור שניהם, אסורים.

↵ **ביה"ל:** המיקל בשעת הצורך וסומך על הרשב"א אין למחות בידו.

א. מג"א: אם יש ראיה שהגוי עשה לצורכו ולצורך יהודי אסור.

סעיף ג | גוי שעושה לצורך שליחות של היהודי

הגהות מימוניות וטור: אם אמר לגוי לבוא איתו והדליק את הנר כדי שיוכלו לראות את הדרך, למרות שגם הגוי צריך לנר, אסור להנות מהנר כי עיקר ההליכה לצורך היהודי.

☜ כך פוסק **שו"ע.**

↵ אבל אם שולח את הגוי לבדו בשליחותו והגוי מדליק לצורך עצמו את הנר (כמו לצורך הדחת כלי הסעודה) מותר להנות מהנר אחר כך, כי הגוי עשה לצורך עצמו ואין גוף היהודי נהנה מהדלקה זו. ואפילו לסייע לגוי במלאכתו אחר כך, מותר (אבל לעשות לבד לא, כי נראה שהדליק לצורך היהודי (**פרי מגדים**)), כיוון שהדלקת הנר מלכתחילה הייתה לצורך עצמו (**משנ"ב**).

ר"ת, מהר"ם, הגהות מרדכי ☜ **ורמ"א:** מותר לומר לגוי לבוא עם היהודי כשיש בידו, נר דלוק כבר כיוון שהגוי עושה רק טלטול מוקצה, (ואם היהודי היה רוצה לטלטל בעצמו היה יכול ע"י טלטול מהצד (**משנ"ב**)).

↵ בנר של שמן יזהר שלא ימהר את הליכת הגוי, כי אז עובר על כיבוי והבערה, ואת זה היהודי לא היה יכול לעשות (**משנ"ב**).

א. אין להתיר אלא לבני תורה, שמא יבואו ויקלו יותר בדבר[17] (**משנ"ב**).

ב. אסור לומר לגוי לטלטל מוקצה מחמה לצל (**מג"א**[18]).

---

[17] וכן כתב **בראשון לציון** (יו"ד סימן רמב). אומנם **בחזון עובדיה** (ו עמוד קלו) כתב על פי **הש"ך** שכיוון שאפשר להראות לעמי הארץ את טעם הדין, אין לחשוש שיבואו להקל יותר, גם פה אפשר להראות לעמי הארץ את דברי השו"ע ולכן מותר לכל אדם.

[18] בסימן שח, **המשנ"ב** מביא **פרי מגדים** שמתיר לטלטל כלי שמלאכתו לאיסור מחמה לצל ע"י גוי. ואם כך לכאורה יש סתירה בדברי המשנ"ב. אלא שבאמת אין סתירה, כי **המג"א** עוסק בחסרון כיס, והפרי מגדים דיבר על כלי שמלאכתו לאיסור, וסובר המשנ"ב שחסרון כיס נאסר משום שצריך שני מיגו בטלטול מחמה לצל כדרכו: א. שהיהודי היה יכול לטלטל מהצד. ב. שהיהודי היה מטלטל לצורך דבר המותר. ושני מיגו לא אומרים. אמנם בכלי שמלאכתו לאיסור מספיק רק מיגו אחד, שהיהודי היה מטלטל לצורך גופו ומקומו. ועיין **ברע"א** על דברי המג"א בסימן רעט שמביא סברא זו.

סעיף ד | גוי שהוסיף אור

הגהות מימוניות, סמ"ג, תרומה ומרדכי: אם היה דלוק נר בבית היהודי ובא גוי והדליק נר נוסף מדעת עצמו, מותר להנות מהאור שנתווסף כל עוד הנר הראשון דולק. כמו כן אם הוסיף שמן לנר, מותר להנות כל עוד השמן הראשון דולק[19].

☜ כך פוסק **שו"ע.**

כלבו בשם ר"פ, טור ☜ **ורמ"א:** מותר למחות בגוי שבא להדליק, ואין בזה משום דיבור בענייני חולין **(ב"י).**

↲ ואם מחה ובכל זאת הדליק, מותר להנות מהנר כי נחשב שהדליק לצורך עצמו. והוא שלא יערים במחאה. וכל זה בנר של הגוי, אבל בנר של היהודי צריך למחות בו **(מג"א).**

א. הוא הדין במדורה שמותר להנות ממנה בשעת הצורך אם הגוי הוסיף לה עצים כל עוד שלא נגמרו העצים הראשונים. (כמו הדעה הראשונה בסעיף א שהגדירה מדורה כמו נר שאין בה חשש שמא ירבה **(שער הציון)) (משנ"ב).**

ב. אם הגוי עשה שאר תיקונים בנר, ועל ידי כך נוסף עוד אור, מותר להנות ממנו, כיוון שגם לפני כן היה אפשר להנות קצת מאור הנר **(משנ"ב).**

ג. סעיף זה שונה מסעיף א (שמותר להנות מנר שהדליק הגוי לצורך עצמו, גם לאחר שסיים הגוי את מעשיו), כיוון שבסעיף א ההדלקה הייתה בהיתר, מה שאין כן בסעיף זה שטעם ההיתר הוא שאין הנאה ממעשה הגוי, וזה רק בזמן שהנר הראשון דולק **(ביה"ל).**

ד. גוי שבא לתקן את נר ובטעות כיבה אותו וחזר והדליקו, מותר להנות מההדלקה החדשה, למרות שהיא נעשתה עבור היהודי, משום שזה נחשב כמדליק לעצמו[20] **(ביה"ל).**

סעיף ה | כשהקור גדול

הקדמה קצרה

הראשונים האשכנזים דנו האם ניתן להקל בהדלקת אש ע"י גוי כאשר הקור גדול וצריכים לחמם את הבית. וכל הדיון הוא רק אם בארצות הקרות, אבל במקומות שאין הקור גדול או בשבתות שאין בהם קור גדול לא דנו, וודאי שאסור (הראשונים).

◄ **רבינו ישראל (ע"פ אביו ורבינו משולם), הגהות מימוניות ומהרי"ל (ואולי גם הרמב"ם מודה לזה):** במקום שהקור גדול מותר להתחמם במדורה שהגוי הדליק עבור היהודי, כי הכל חולים אצל הקור. וכשאין הקור גדול אסור (אלא אם כן יש ילדים שמצטערים גם כשהקור אינו גדול. ומותר לגדולים להנות אז מהחום **(סמ"ג ותרומה)).**

☜ כך פוסק **שו"ע.**

◄ **רבינו שמחה:** אסור, כיוון שנעשה בחפציו של היהודי.

---

[19] לדעתם מותר גם אם הגוי הגביר אש במדורה (כי לדעתם אש היא כמו נר), אבל לראשונים שאסרו במדורה שמא ירבה (כנאמר לעיל בסעיף א) אסור להנות מהמדורה. **(בית יוסף).**

[20] מחמת חוסר הנעימות שבדבר. ונראה שהוא הדין בימינו, אם גוי נשען בטעות על הקיר וכיבה את האור וחזר והדליקו, או שהוציא מכשיר חשמל מהשקע בטעות והחזירו מחמת חוסר נעימות (ללא אמירה מצד היהודי), מותר להנות מההחזרה.

◄ **מהר"ם:** מעיקר הדין הלכה כמתירים, אלא שבמקום שנהגו לאסור יש להחמיר.

א. במקום שהדליקו לצורך גדול וקטן, פסק **השו"ע** (בסימן שכה, ו) לאסור **(משנ"ב)**.

ב. מותר לומר לגוי להדליק לצורך קטן או חולה, (ולא רק להנות מהאש) **(משנ"ב)**.

ג. כשהקור אינו גדול יזהר שלא לומר לגוי להדליק את האש[21], אבל אם יפסקו עם הגוי מראש (בקבלנות) שבכל זמן שיהיה בו קור הגוי יבוא ויבעיר את האש, אפשר שיחשב הדבר כעשה לצורך עצמו, ואז לא יצטרך היהודי לצאת מהבית **(משנ"ב)**.

ד. אין למחות ביד מי שמקל גם כשהקור אינו גדול כי מוטב יהיו שוגגים **(משנ"ב ע"פ הב"י)**.

---

[21] ואז יצטרך לצאת מהבית לכאורה. עיין **במשנ"ב** על סעיף א ס"ק יג.

סימן רעז | שלא לגרום לכיבוי הנר

סעיף א | נר שאחורי הדלת

הגמרא אומרת (קכ:) שנר שאחורי הדלת מותר לפתוח ולסגור את הדלת. ורב היה מקלל את מי שהיה עושה כך כיוון שגם רבי שמעון מודה בפסיק רישה[1].

רי"ף, רא"ש ורמב"ם: הלכה כרב.

הראשונים ביארו בשלושה אופנים מה הכוונה ל'נר שאחורי הדלת':

◄ **רש"י:** נר המונח מאחורי הדלת, ויכול להכבות מחמת הרוח כשיפתחו את הדלת.

◄ **ר"ח:** נר המונח מאחורי הדלת (במקום שבו הדלת נוקשת בפתיחתה) ויכול להכבות מחמת נקישת הדלת (שתפתח הדלת על הנר).

◄ **ר"י:** נר שמונח על הדלת עצמה, ועל ידי סגירת הדלת השמן מתקרב ומתרחק מהלהבה, ונמצא מבעיר או מכבה[2]. (ואין בזה משום מוקצה כי הדלת לא בטלה לנרות אלא לבית ויש לה חשיבות עצמית **(רבינו שמואל)**).

↲ **בית יוסף:** הראשונים לא חולקים אלא בפירוש נר שאחורי הדלת, אבל ודאי שכולם מודים שאסור לפתוח דלת כשיש חשש שהרוח תכבה אותה (כרש"י).

☜ **טור ושו"ע:** אסור בשלושת הפירושים[3].

רמ"א (על פי הב"י): מותר לסגור דלת שיש עליה נר שעווה (שאין פסיק רישה של כיבוי והבערה) **(משנ"ב)**.

א. אסור לפתוח את הדלת מחשש לכיבוי הרוח, אפילו אם אין רוח כרגע בחוץ, כי בכל רגע יש רוח ואי אפשר להבחין בזה **(מג"א)**. ויש מקילים בזה[4].

↲ ואפשר להקל בשעת הדחק אם יפתח לאט שלא תגרום הדלת גופא לרוח לבוא **(משנ"ב)**.

ב. **השו"ע** כותב שאסור לסגור את הדלת מחמת נקישת הדלת. והאחרונים התירו לנעול כיוון שאין חשש כיבוי בכך. **והפרי מגדים** ביאר דוחק כוונת השו"ע, שאסר כשסוגר בחזקה, וכל הכותל מתנדנד מחמת זה ויבוא לידי הבערה או כיבוי[5]*.

---

[1] חשוב להדגיש שכל הסעיף מדבר רק על מציאות של פסיק רישיה. (ואף המג"א שאסר לקמן לפתוח דלת כשאין רוח בחוץ, כוונתו לומר שגם זה נחשב לפסיק רישיה שתבוא רוח מצויה ותכבה את הנרות ולכן אסור לפתוח את הדלת).

[2] **ורבינו שמואל** חולק וסובר שאין בזה פסיק רישיה אלא דבר שאינו מתכוון, ומותר.

[3] בלשון **השו"ע** מוזכר שאסור לפתוח **כדרכו** שמא הרוח תכבה את הנר. **והמג"א** הקשה, שאם החשש הוא מפני הרוח אז גם אם פותח בנחת צריך לאסור. ולכן כתב שזו טעות סופר. **המשנ"ב** הסכים לדבריו שיש לאסור גם בפתיחה בנחת. אלא שאם אין כרגע רוח בחוץ אפשר להקל בשעת דחק אם פותח לאט לאט.

[4] דברי **המג"א** הם חידוש גדול, שהרי כל האיסור הוא רק בפסיק רישיה, ולחשוש כאשר אין רוח בחוץ, שמא תבוא רוח מצויה ותכבה את הנרות ולהגדיר את זה כפסיק רישיה זה חידוש גדול. והמקילים חלקו על סברא זו וסברו שלא חוששים שמא יפתח ובדיוק תבוא רוח ותכבה את הנר (עיין ביה"ל). **ובחזון עובדיה** (ו, עמוד קיב) הוסיף עוד, שאם אין רוח מנשבת באותה שעה, אף אם תנשב לאחר זמן, אין בזה מעשה של האדם אלא גרמא בעלמא ושרי (והוא שיפתח בנחת, שלא יכבה הנר מפתיחת הדלת).

[5]* אין איסור לעבור ליד נרות או לפתוח דלת באופן כזה שהלהבות רק יזזו מהרוח (ואין פסיק רישה שהנרות יכבו). **(גרש"ז וחוט השני** (ב, לה ס"ק ב)).

ג. נר שעל הדלת, מותר לפתוח ולנעול בנחת, שהרי אין בזה פסיק רישיה. ואם יש חשש כיבוי של הלהבה לגמרי, גם בנר שעווה אסור לנעול או לפתוח **(משנ"ב)**.

ד. גם פעולה שקרובה לפסיק רישה אסורה כדין פסיק רישה (ובכך מיושבת לשונו של השו"ע שכתב 'שמא יכבנו') **(ביה"ל בשם מהרש"א)**.

סעיף ב | סגירת ופתיחת דלת מול מדורה

הגמרא אומרת (שם) שמותר לפתוח דלת מול מדורה, ואביי היה מקלל את מי שהיה פותח. ולמסקנה אפילו כשיש רק רוח מצויה בחוץ אסור, כי נמצא שמבעיר את האש במדורה בפסיק רישיה.

רי"ף, רא"ש, רמב"ם ותוספות: הלכה כאביי שצריך להזהר שלא לפתוח את הדלת מול מדורה. והני מילי כשהמדורה קרובה קצת אל הדלת **(תוספות)**.

תוספות וטור: אין איסור לסגור את הדלת מול מדורה ואין בזה משום מכבה (שהרוח הייתה מבעירה את האש. ומותר כיוון שאינו עושה כלום אלא רק עוצר את הרוח **(משנ"ב)**).

☜ **שו"ע:** אסור לפתוח דלת מול מדורה כשהיא קרובה אל הדלת, אפילו יש רק רוח מצויה (גזירה אטו רוח שאינה מצויה. **(משנ"ב)**). ומותר לסגור את הדלת, ואין בזה משום מכבה.

↲ אם אין רוח כלל מותר לפתוח את הדלת **(מג"א[6])**. ואם עושה על ידי הזזת הדלת רוח מצויה, משמע **מהר"ן** שאסור.

סעיף ג | ניעור נר מטבלה

הברייתא אומרת (שם) שנר ששכחו אותו על הטבלה מותר לנער את הטבלה והוא נופל מאליו ואם כבה כבה[7]. (ורק אם לא מתכוון מותר כדברי רבי שמעון (טור)). ורבי ינאי אומר שרק אם שכח מותר, אבל אם הניח מדעת נעשה בסיס לדבר האסור.

◄ **תוספות, רא"ש, ר"ן, מגיד משנה:** בנר שמן אסור כיוון שמבעיר או מכבה את השמן אם מזיז את הנר.

◄ **ערוך:** גם נר שמן מותר, כי זה פסיק רישה דלא ניחא ומותר (לדעתו).

כלבו: עדיף לנער על ידי גוי.

---

[6] בשונה מנר שאסור, כיוון שבמדורה מותר מעיקר הדין, ורק משום גזירה אטו רוח שאינה מצויה אסרו, ולכן אם אין רוח כלל - אין איסור.

[7] הירושלמי (ג, ה"ז) אומר שרק בנר כבוי מותר לנער אבל נר דולק אסור. **הכלבו** מיישב שהבבלי והירושלמי חולקים. הבבלי מתיר לנער נר דולק והירושלמי מתיר רק נר כבוי (וקמ"ל שמותר לנער מוקצה בניעור). **הגהות מימוניות** מיישב שהבבלי דיבר על נר שעווה שעל ידי הניעור לא תתקרב השעווה ללהבה ולא יבעיר. והירושלמי דיבר על נר שמן שאם ינער אותו נמצא מבעיר. **הטור ושו"ע** מתירים לנער גם נר דולק.

☜ **שו"ע:** מותר לנער נר דולק ששכח על הטבלה, והוא שלא יתכוון לכבות, ורק נר שעווה מותר, אך לא בנר שמן[8]. ואם הניח מדעת אסור לנערו כיוון שהטבלה נעשתה בסיס לדבר האסור. **רמ"א:** וטוב לנער על ידי גוי במקום שאינו צריך כל כך[9].

רמ"א (בשם מרדכי): מותר לגעת בטבלה שעליה מונחים הנרות או במנורה שבבית הכנסת, כיוון שאינו מנענע אותם.

א. מותר לנער רק בנחת, אבל אם מנער בחזקה הוי פסיק רישיה **(מאירי, מהרי"ל ואליה רבה).**

ב. כשמנער על ידי גוי מותר אפילו בנר של שמן, כיוון שזה אינו מתכוון למרות שזה פסיק רישה. **(מג"א)**. ואם אין גוי יראה לבקש מקטן **(משנ"ב בשם מהרי"ל)**.

ג. מותר לטלטל בנחת את הטבלה שמונח עליה הנר, כיוון שאין זה פס"ר **(משנ"ב)**.

ד. דין השלחן כדין טבלה (שנעשה לבסיס אם הניח מדעת) ודלא **כאליה רבה** שכתב ששלחן חשוב ואינו בטל **(משנ"ב וביה"ל)**.

ה. אם היו מונחים על השלחן עוד חפצים חשובים (כלחם וכדומה שודאי חשובים יותר משלהבת הנר), אין השלחן נעשה בסיס לדבר האסור, ומותר לנער את הנרות[10]. ואם צריך למקום השלחן מותר לטלטלו משם ולנער במקום אחר. ויטלטל בנחת שלא יבוא לידי הבערת השמן **(משנ"ב)**.

ו. האחרונים כותבים שהרמ"א התיר לגעת במנורה קבועה בלבד, אבל לא בתלויה משום שבקלות ינדנד את המנורה **(משנ"ב)**. ואם הפירוש שמדובר על מנורה תלויה ומותר כי זה טלטול מהצד, ודאי שמדובר רק על נר שעווה ולא על נר שמן **(ביה"ל)**.

❖ גדר שכח והניח מדעת

האחרונים כותבים שלא כל הנחה שהייתה מדעת נחשבת להנחה שעושה את השלחן לבסיס. עיקר דיון זה נמצא בסימן שט, סעיף ד. יש אומרים שאם הניח את הנרות כדי שישארו שם בבין השמשות הרי שהם בסיס לאיסור, ויש אומרים שרק אם השאיר אותם כדי שישארו כל השבת הם בסיס לאיסור. ע"ש.

☜ **ב"ח:** אפשר להקל כדעה המקילה במקום הפסד, (כגון אם נפלו הנרות שעווה על השלחן ואין קטן או גוי שיפנו את הנר) **(משנ"ב).**

סעיף ד | הנחת נר על עץ

---

[8] למרות שזה פסיק רישה שלא ניחא ליה, מכל מקום רוב הפוסקים אסרו בזה. ולכאורה מוכח מפה שהבין **בשו"ע** שאסר פסיק רישה דלא ניחא ליה. ואכמ"ל.

[9] **הגר"א** מבאר שהחמיר בגלל שחשש לירושלמי כיוון שזה קרוב לכיבוי. ואם הנר כבר כבה מותר לכו"ע לנערו **(ביה"ל).**

[10] חשיבות נמדדת לפי הצורך כעת ולא כפי הערך הממוני (**שבט הלוי** (ח, נב)). ואם מקפיד שלא לעשות שום תשמיש בפמוטות, הרי שהן מוקצה מחמת חסרון כיס, וכתב **במנוחת אהבה** (א, יד, הערה סד) שבכזה מצב צריך שחפץ ההיתר יהיה חשוב יותר מהפמוט עצמו. ועיין עוד בסימן שי, ח במה שכתבנו שם בהערה.

רב אומר (מה.) שמותר להניח נר שבת על עץ, (מבעוד יום, ואין חשש שכשיכבה יעלה על העץ ליטלו משם כיוון שהנר מוקצה) אבל אסור להניח על עץ נר של יו"ט (כיוון שהנר אינו מוקצה ויש חשש שיעלה על העץ (רש"י)).

☜ **טור ושו"ע** פוסקים את הגמרא[11].

סעיף ה | לכפות כלי על הנר

המשנה אומרת (קכב:) שמותר לכפות כלי חרס על נר כדי שלא תאחז האש בקורה.

☜ **טור ושו"ע** פוסקים את הגמרא.

א. דווקא קערה של חרס, אבל קערה של מתכת אסור משום שמבעיר בכך את המתכת. אם לא שמדובר כשיש סכנת נפשות מחמת הדליקה **(משנ"ב)**.

ב. מותר גם לכפות קערה אם רוצה חושך לכל מטרה שהיא, ורק צריך להזהר שישאיר חריץ של אויר כי אחרת יכבה הנר **(משנ"ב)**.

ג. יש להזהר מלכפות קערה על נר של חֶלב משום שהאדים עולים ונבלעים בתוך הקערה **(ביה"ל)**.

ד. **הלבוש** אוסר לכפות קערה על הנר אם היא נוגעת בקורה (וטעמו, משום שבסימן שי, ו כתב המג"א בשם תרומת הדשן שאסור לכפות קערה על מוקצה בשבילו אם הקערה נוגעת בו), ולפי דברי **הגר"א** (שם) מותר אפילו אם נוגע בקורה **(ביה"ל)**.

---

[11] ומבארים האחרונים שלדעת **השו"ע** עצם נטילת הנר מהעץ נחשבת לשימוש באילן, ואין זו גזירה שמא יעשה שימושים אחרים באילן (**ברכי יוסף** (ס"ק ב), **מטה יהודה** (ס"ק ט)).

סימן רעח | לכבות נר בשביל חולה

סעיף א | מותר לכבות נר בשביל חולה

במשנה נאמר (כט:) שהמכבה את הנר מפני גוים או ליסטים או מפני רוח רעה או בשביל חולה פטור. בגמרא מבואר שהמשנה עוסקת בחולה שיש בו סכנה, וכוונתה שהמכבה בשביל חולה שיש בו סכנה מותר (ושנתה 'פטור' משום הסיפא שחייב), אבל חולה שאין בו סכנה חייב חטאת. ולדעת רבי שמעון חולה שאין בו סכנה פטור כי זו משאצל"ג.

המשנה מסיימת (שם) שאם כיבה בגלל שחס על הנר או על השמן או על הפתילה חייב. ורבי יוסי פוטר בכולם חוץ אם כוונתו בשביל הפתילה, מפני שעושה פחם. בגמרא מבואר שרבי יוסי סובר כדעת רבי שמעון שפטר במשאצל"ג, ולכן רק על פתילה חייב כי הכיבוי נעשה לצורך הפתילה. אבל ת"ק סובר כדעת רבי יהודה ומחייב בכולם.

◄ **רי"ף (לדעת הרמב"ן והר"ן) רמב"ן, ר"ן, הרב המגיד וטור:** הלכה כרבי שמעון ורבי יוסי.

◄ **רמב"ם:** הלכה כרבי יהודה ות"ק.

☜ **שו"ע:** מותר לכבות נר לצורך חולה שיש בו סכנה כדי שישן.

א. ברמב"ם בפירוש המשנה כתב שרק אם אי אפשר להוציא את החולה או את הנר משם (כי יכבד החולי יותר) יכבנו. אבל אם אפשר, ודאי עדיף לעבור על איסור מוקצה מאשר על כיבוי **(משנ"ב)**.

ב. אם יש גוי מזומן לפנינו עדיף לעשות על ידו אם זה לא ישהה את ההדלקה או הכיבוי **(רמ"א** בסימן שכח, יב ועיין שם בשו"ע שחולק).

ג. מותר גם להדליק נר לחולה כשיקיץ משנתו **(משנ"ב)**. ואסור להטות את הנר שיאיר טוב יותר, כי רק מה שהוכרח לצורך החולה הותר **(ביה"ל)**.

ד. אסור לכבות נר בשביל חולה שאין בו סכנה, אפילו לפוסקים שסוברים שאין חוב מהתורה בכיבוי (משום שזו משאצל"ג) **(משנ"ב)**. (ונראה מדברי **הביה"ל** (ד"ה מותר) שהגם שהקלו בשאר שבותים בעניין חולה שאין בו סכנה, לא הקלו לעניין כיבוי[1]).

ה. גם הפוסקים הפוטרים במשאצל"ג, מודים שהוא איסור חמור יותר משאר איסורי חכמים, ולכן כיבוי דליקה חמורה יותר משאר איסורי חכמים **(משנ"ב)**.

ו. השו"ע כתב 'כדי שישן' כי שינה יפה לחולה ועל ידה מסתמא יתחזק גופו, ואפילו יחיה יותר זמן, גם כן מותר. וגם חולה שאין בו סכנה ויש בו חשש שיתחזק חוליו אם לא ישן- מותר לכבות לו את הנר **(ביה"ל)**.

ז. **הגדרת מלאכה שאינה צריכה לגופה:** כשעושה את המלאכה שלא לשם תכליתה אלא לשם תכלית אחרת. למשל: מכבה את הנר מפני הסכנה (שהבהוב הפתילה הוא תכלית מלאכת הכיבוי), חופר בור ואינו צריך אלא את עפרו (שהבור הוא תכלית מלאכת החפירה) **(משנ"ב)**.

---

[1] ורק כיבוי שהוא מלאכה שאינה צריכה לגופה, אבל שאר שבותים הותרו לצורך חולה שאין בו סכנה (עיין סימן שכח, יז ובמה שכתבנו שם). ולכן מותר לכבות אור בשבת כלאחר ידו בשביל חולה שאין בו סכנה (כך פסק גם **בחזו"ע** א, עמוד רנז).

ח. עבור צער רבים התירו מלאכה שאינה צריכה לגופה (סוף סימן שלד) מה שאין כן בשביל צער של יחיד, ולכן אסור לכבות נר לחולה שאין בו סכנה **(ביה"ל).**

סימן רעט | טלטול הנר בשבת

הקדמה לסימן

א. נחלקו רבי יהודה ורבי שמעון האם דבר שהיה מוקצה בבין השמשות נאסר לכל השבת או לא. הלכה נפסקה כרבי יהודה שאסר (סעיף א).

ב. שורש מחלוקת רבי יהודה ורבי שמעון (הנקרא גם 'מיגו דאיתקצאי'): רבי יהודה סובר שכל דבר שלא היה ראוי בבין השמשות נאסר, כיוון שחכמים הסמיכו דבריהם בהלכות מוקצה על 'והכינו את אשר הביאו'. כיוון שכן, כל דבר שלא היה מוכן מיום שישי - אינו נחשב מוכן לשימוש בשבת, אפילו אם בשבת עצמה יהפוך להיות מוכן (עיין רש"י ביצה ב: ואפיקי ים ב, יט). רבי שמעון סובר שאין צורך להכין מבעוד יום (ולכן גם נר גדול שכבה יהיה מותר, כדעת עולא בגמרא) או שרבי שמעון סובר שנר שעתיד להכבות בשבת נחשב הדבר כהכנה (ולכן נר גדול יהיה אסור, כדעת מר זוטרא בגמרא).

ג. עוד נחלקו התנאים האם אדם יכול להקצות מדעתו דבר הראוי לשימוש בשבת. רבי יהודה אומר שאפשר ורבי שמעון אומר שרק הקצה מדעתו, וגם אינו ראוי לשימוש נעשה מוקצה (עיין בסימן שי. ומשמע שדיבר רק לעניין אוכלים).

סעיף א | מותר שמן שבנר

המשנה אומרת (מד.) שמותר לטלטל נר חדש אבל לא ישן ורבי שמעון מתיר לטלטל את כל הנרות חוץ מנר הדולק בשבת. הגמרא מביאה שלדעת רבי יהודה מותר לטלטל נר חדש ולא ישן, לדעת רבי מאיר מותר לטלטל כל נר חוץ מנר שדלק בבין השמשות שהוא מוקצה מחמת איסור שהוקצה לכל היום בביה"ש ולדעת רבי שמעון מותר לטלטל כל נר חוץ מנר הדולק.

הברייתא אומרת (שם) שמותר השמן שבנר ושבקערה אסור ורבי שמעון מתיר.

נחלקו רב אבא ורבינא (קנז.) בפסיקת ההלכה: אחד אמר שהלכה כרבי שמעון חוץ ממוקצה מחמת מיאוס, ואחד אמר שגם במוקצה מחמת מיאוס הלכה כמותו חוץ ממוקצה מחמת איסור (שהוקצה בבין השמשות).

הגמרא בחולין אומרת (צג:) שבכל מקום שנחלקו רב אחא ורבינא הלכה כדברי המקל.

רמב"ם, ר"ן וטור: אין הלכה כרבי שמעון במוקצה מחמת איסור, ולכן נר שדלק בבין השמשות וכבה במשך היום, אסור לטלטלו גם אחרי שכבה. (אבל במוקצה מחמת מיאוס הלכה כרבי שמעון ולכן מותר לטלטל נר של חרס חדש למרות שהוא מאוס (סימן שי, א)).

☜ **שו"ע:** נר שדלק באותה שבת אסור לטלטלו ולא להסתפק מהשמן שנשאר בו.

א. במקום שירא שאם ישאר הנר במקומו יראו אותו גוים ויש לו אימה מהם מותר לטלטלו **(אחרונים ודלא כמג"א)**. ואם ירא שמא יכוהו או יפסידו ממונו מותר לכו"ע **(פרי מגדים[1])**.

ב. נר שדלק בערב שבת הוקצה לכל היום כיוון שהוא היה בסיס לשלהבת שאסורה בטלטול. והשמן שבנר הוקצה גם מחמת בסיס וגם מחמת שהיה אסור בשימוש בזמן שהנר דלק, שהרי המסתפק מהשמן חייב משום מכבה **(משנ"ב)**. ובמקום שלא שייך איסור (כמו ביו"ט) שייך לאסור מצד מצווה **(ביה"ל)**.

סעיף ב | טלטול נר לצורך גופו ומקומו

◄ **מרדכי, אגור בשם הרי"ד:** מותר לטלטל נר שדלק בבין השמשות לצורך גופו ומקומו.

◄ **רמב"ם, רא"ש, רי"ו והגהות אשר"י:** אסור לטלטל נר שדלק בבין השמשות אפילו לצורך גופו ומקומו. (הסברא: כיוון שבבין השמשות היה אסור לטלטלו כלל שהרי אז דלק הנר, אז גם לאחר שכבה הנר נשאר דינו כבתחילה).

☜ כך פוסק **שו"ע.**

א. בסימן שט, ד הובאו שתי דעות מהי הקצאה. האם לבין השמשות או לכל השבת. דעת **התרומה** שרק אם הקצה לכל השבת נחשב להקצאה, ודעת **רש"י** שגם הקצאה לבין השמשות שמה הקצאה. נר הדולק עתיד להכבות ואם כך לתרומה אין בו כלל הקצאה, ואם כך יהיה מותר לטלטלו לאחר שיכבה. כך כותב **הט"ז**[2]. אמנם **התוספות שבת והפרי מגדים** חלקו עליו וסברו שגם התרומה יודה לאסור **(ביה"ל[3])**.

❖ גרף של רעי בנר שדלק

◄ **י"א במרדכי:** מותר לטלטל נר שדלק משום מיאוסו, דהוי כגרף של רעי.

◄ **מרדכי:** אסור לטלטלו, חוץ ממי שהוא אסטניס ואנינה דעתו. והמחמיר לא הפסיד.

☜ **רמ"א:** יש מי שמתיר באיסטניס והמחמיר לא הפסיד (צ"ל והמחמיר יחמיר והמקל לא הפסיד **(אחרונים)**).

↲ **ב"ח ומג"א:** גם מי שאינו אסטניס ואומר שמאוס עליו מותר, (ומשמע שהב"ח הקל רק בחרס או עץ ולא במתכת). **ודרך החיים** החמיר (להתיר רק באיסטניס כדעת הרמ"א).

---

[1] והשאיר **הפרמ"ג** בצ"ע. ועיין בסימן שלד, ב שנחלקו הראשונים האם מותר לטלטל מוקצה מפני הדליקה. ובפשטות היתר הפרי מגדים מסתמך על הדעה הראשונה שם. **ושער הציון** מקשה שבגמרא משמע שרק לרבי שמעון מותר אבל לא לרבי יהודה, אם כן כיצד התירו בסימן שלד לטלטל, הרי קיי"ל כרבי יהודה במוקצה. ויישב שלפי **המג"א** שכתב שהראשונים התירו רק משום בהלה שמא יבוא לידי איסור תורה, אין קושי מהגמרא. (אך אז לכאורה דברי הפרי מגדים אינם נכונים, וצ"ב).

[2] והוסיף שאין מחלוקת בין הראשונים שהתירו לאלו שאסרו, האוסרים דיברו על מציאות שדעת האדם הייתה שלא להזיז את הנר כל השבת, גם לאחר שיכבה. והמתירים דיברו שדעת האדם הייתה להזיז את הנר לאחר מכן. (וכל זה אליבא דשיטת התרומה. עיין בט"ז בסימן שט, ס"ק א).

[3] משום שרק אם מתכנן להוריד את החפץ במשך השבת התיר התרומה. אבל בנר אין כוונתו לכבותו במשך השבת אלא שיכבה לבד, ובזה כו"ע מודים שאסור. **(תוספת שבת)**. או שרק במקום שיכול לנער את המוקצה בבין השמשות התיר התרומה, אבל בנר אי אפשר לנער את השלהבת בבין השמשות **(פרי מגדים)**.

א. גם המתיר לא התיר אלא אם הנר נמצא במקום ישיבתו של האדם, אבל אם הוא במקום אחר לכו"ע אסור **(אחרונים)**.

סעיף ג | טלטול אגב לחם

התירו חכמים לטלטל מת שנפטר בשבת אם יניחו עליו כיכר לחם או תינוק. ובגמרא מבואר (קמב:) שלא התירו טלטול אגב לחם אלא בשביל מת.

◄ **רא"ש בשם רבינו ניסים, רי"ו ובעל ההשלמה:** אסור לטלטל נר אגב לחם, משום שלא התירו טלטול אגב לחם אלא בשביל מת. (וגם אם הניח מערב שבת אסור[4]).

◄ **קצת חכמי צרפת וריב"ש:** מותר לטלטל אם הניחו את הלחם על הנר מבעו"י[5]. וצריך שהלחם יהיה חשוב כדי שיחשב בסיס לדבר המותר והאסור (ואפשר לטלטלו אפילו בעוד הנר דולק, כי אם נאסור אסור נמצא שעדיין יש כאן מיגו דאיתקצאי[6]). אך כיוון שהשלהבת חשובה לאדם יותר מאשר שאר הדברים אין להתיר. אמנם אפשר להתיר כיוון שנחשב כאילו התנה מראש להשתמש בו לאחר שיכבה **(ריב"ש)**.

☜ **שו"ע:** אסור לטלטל אגב לחם אם נתנו בשבת. ואם נתנו מערב שבת, יש מי שהתיר ואין לסמוך עליו.

↲ כיוון שעיקר הנר נעשה בסיס לשלהבת וטפל לה, ושאר הדברים שמניח אינם הופכים את הנר להיות בסיס לדבר מותר ואסור[7] **(מג"א)**.

סעיף ד | טלטול נר על ידי תנאי

הקדמה

תנאי על בסיס לדבר האסור אינו מועיל בדרך כלל. אלא שבסיס לנר שונה כיוון שהנר עשוי להכבות במשך השבת. לכן אם אדם מתנה ואומר שהוא לא מקצה דעת מהנר לאחר שיכבה, נחלקו הראשונים האם תנאי מועיל לטלטלו אחר שיכבה או לא (אחרונים).

◄ **רמב"ן, רשב"א, רא"ה, ר"ן, רשב"ץ:** מותר לטלטל נר אם התנה עליו מערב שבת שלא מקצה דעתו ממנו אחר שיכבה[8].

---

[4] אפשר שהם סוברים שבכל מקרה לא התירו אלא במת, גם אם נתן מערב שבת. ואפשר אולי שסברתם היא משום שהשמן חשוב יותר מהלחם לפי שהוא צריך לו עכשיו (כסברת **הריב"ש** שהביא להחמיר בזה). וכך משמע **במג"א** שהביא **המשנ"ב**.

[5] ומה שאמרה הגמרא שהתירו דווקא בשביל מת, היינו אם הניחו את הלחם בשבת עצמה.

[6] **הריב"ש** מזכיר בדבריו סברא שהשמן שבנר תמיד יהיה חשוב יותר מהלחם כי הוא צריך לו עכשיו (ולכן כתב שמותר לטלטל כיוון שכאילו התנה במפורש שיטלטל אגב הלחם). לכאורה נלמד מדבריו שאם לאדם יש דבר שצריך לו במגירה ובתוכה יש גם דברים יקרי ערך ששווים הרבה, מותר להוציא מהמגרה את הדבר שצריך לו עכשיו, שהרי כתב שהולכים לפי החשיבות שבעל החפץ נותן לו לפי שימושו עכשיו. ועיין בסימן שי שהבאנו מחלוקת האחרונים בזה.

[7] **השש"כ** (פרק כ, סד) כותב שמגש שמונחות עליו גם חלות וגם פמוטים - נעשה בסיס לדבר המותר והאסור, ואין זה דומה לנר שמוזכר כאן כיוון שנר מיועד לשלהבת, ובאמת אם יהיה מגש שמיועד לפטומות אסור כמו נר.

[8] וזה לשון **התשב"ץ** (א, קלז): 'אבל הנר הזה לא הוקצה אלא לאורו אבל לגופו לא הוקצה ובעודו דולק לא נאסר טלטולו אלא מחשש כיבוי בשבת וכשכבה אגלאי מילתא דלא הוי מוקצה לאותה שעה אלא לצורך אורו וכשהתנה עליו נמצא דלא אתקצי לגופו כלל'.

☜ כך פוסק **שו"ע.**

◄ **תוספות, רי"ו, הגהות אשר"י וכלבו:** אין תנאי מועיל בזה (שהרי על כרחו בבין השמשות הנר היה מוקצה מהאדם[9]).

☜ כך פוסק **רמ"א.** והוסיף שאפשר לטלטלו על ידי גוי, ואין בזה איסור אמירה לגוי כיוון שנהגו כך נחשב כאילו התנה על כך מראש (כלומר, שסמך על השיטה הראשונה בצירוף אמירה לגוי[10] **(משנ"ב)**).

↲ על ידי גוי מותר אפילו בשביל שלא יגנב, ולא רק לצורך גופו ומקומו **(משנ"ב).**

א. אם הדליק נר כדי שלא יכבה כל היום (יורצייט וכדומה) אפשר שאסור לטלטלו אפילו על ידי גוי, אבל לצורך גופו ומקומו מותר **(משנ"ב).**

סעיף ה | נר לצורך חולה או יולדת

רשב"א ☜ **ושו"ע:** נר שהדליקו בשבת לצורך יולדת או חולה מותר לטלטלו לאחר שכבה. (שהרי לא היה מוקצה בכניסת שבת מצד עצמו, ולא דחה אותו, שהרי ההדלקה הייתה לצורך טלטולו לחולה. ועוד שזה מוקצה לחצי שבת וזה ספק בגמרא, וספק דרבנן לקולא). **וכן אם הדליק בשגגה בשבת וכבה הנר, מותר לטלטלו.**

↲ מותר לטלטלו גם אם היה דולק מערב שבת לצורך החולה, וכל שכן אם הודלק בשבת עצמה **(משנ"ב).**

א. מותר לטלטל את הנר רק לצורך גופו ומקומו, דלא עדיף משאר כלים שמלאכתם לאיסור **(אחרונים).**

ב. גם הדליק במזיד מותר לטלטלו לאחר שכבה. אלא שאין אנחנו עסוקים ברשעים ולכן דיברו על שוגג **(מג"א ועוד אחרונים).**

סעיף ו | נר מאוס

רבי שמעון אוסר לטלטל נר הדולק, אבל נר שדלק או נר מאוס (והלכה כמותו רק בנר מאוס ולא בנר שדלק כנ"ל בסעיף א). נחלקו האמוראים האם רבי שמעון התיר נר מאוס דווקא של שמן אבל של נפט לא, או שמא גם נר של נפט הוא התיר.

רא"ש, רמב"ם, רי"ף (שלא חילק בדבר) וטור: מותר לטלטל כל נר מאוס שהדליקו בו בשבת אחרת.

☜ כך פוסק **שו"ע.**

↲ נר מאוס מותר בטלטול רק לצורך גופו ומקומו כדין כלי שמלאכתו לאיסור **(מג"א, גר"א, אליה רבה).**

---

[9] עיין **בריב"ש** סימן צג.

[10] וכותב **המשנ"ב** שהצורך לצרף את השיטה המתירה הוא רק כשמבקש לטלטלו מחמה לצל, אבל לצורך גופו ומקומו הדבר מותר גם בלי צירוף, שהרי היהודי היה יכול לטלטלו בעצמו אם היה רוצה (בטלטול מהצד).

א. נר שלא הדליקו בו מעולם אין דינו ככלי שמלאכתו לאיסור אלא ככלי שמלאכתו להיתר, כיוון שייחוד לאו מילתא הוא[11] **(ביה"ל)**.

סעיף ז | מנורה של פרקים

נחלקו (דף מה:) רבי יוחנן וריש לקיש האם מותר לטלטל מנורה בשבת. ריש לקיש מתיר ורבי יוחנן אוסר. טעם האיסור הוא שמא המנורה תיפול ויבוא לבנותה בשבת. בגמרא מבואר שמנורה של חוליות אסורה בין גדולה ובין קטנה, ונחלקו האמוראים במנורה קטנה שיש לה חריצים כעין חוליות, ריש לקיש מתיר כי לא גזר שמא יחשבו שאלו חוליות, ורבי יוחנן אסר (במנורה גדולה כו"ע מודים שאסור כי רגילים לעשות אותה של חוליות).

הגמרא בביצה אומרת (כא:) שבית הלל מתירים לזקוף מנורה ביו"ט משום שאין בניין בכלים.

◄ **רא"ש, תוספות וטור:** הלכה כמו הגמרא בשבת ואסור לטלטל שום מנורה בשבת (כיוון שהלכה כרבי יוחנן שאסר). (והגמרא בביצה דיברה במנורה שמחוברת באופן רפוי שחיבור רפוי מותר). (ומי שאסר גם ברפוי יבאר שבביצה מדובר על מנורה שלא יכולה להתפרק. **(תוספות)**).

☜ כך פוסק **שו"ע.**

◄ **רי"ף:** מותר להעמיד מנורה בשבת (והסוגיא בשבת סוברת כמ"ד יש בניין בכלים, ולנו לא קיי"ל הכי. **(ר"ו)**).

א. רשב"א: אם המנורה רפויה לגמרי מותר להעמידה ולהחזירה.

☜ **שו"ע (בסימן שיג, ו)** פוסק שמותר להחזיר מנורה רפויה (ודרכה להיות רפויה).

❖ מנורה ללא חוליות

רבי אבא בר כהנא בשם רבי חנינא אומר (קכא:) שפמוטות של בית רבי מותר לטלטלם, ושואל רבי זירא האם מדובר על מנורה שניטלת ביד אחת או בשתי ידים. ועונה לו כאותן של בית אביך. (רש"י מבאר שמדובר שם על מנורה שאין לה סדקים או חוליות).

נחלקו הראשונים האם רבי אבא מתיר מנורה גדולה או קטנה.

◄ **רש"י:** רק מנורה קטנה הותרה, אבל גדולה אדם קובע לה מקום.

◄ **רא"ש, תוספות, רמב"ן, ר"ן וטור:** מדובר על מנורה גדולה. והוסיף **הר"ן**: אפילו מנורה שצריך כמה וכמה בני אדם לטלטלה מותרת.

---

[11] ומה שכתב **הרמ"א** בסימן שי, ז שייחוד אוסר, היינו כשהשתמש בו מבעוד יום פעם אחת **(משנ"ב שם)**.

❖ דעת הרמב"ם

הרמב"ם אוסר לטלטל מנורה של חוליות. אבל אם יש לה סדקים, קטנה מותרת וגדולה אסורה.

מגיד משנה: הרמב"ם פסק כריש לקיש כי הוא סובר כרבי שמעון שאין לו מוקצה.

בית יוסף: הרמב"ם למד את הגמרא של מנורות בית רבי (קכא:) כדברי רש"י שמנורה גדולה אסורה, והבין שהטעם לאיסור הוא משום כובדה שקובע לה מקום ולא משום הסדקים. ומה שכתב לאסור 'מנורה של חוליות', הוא הדין בלי חוליות, וכתב חוליות כדי להשמיע שאפילו בחוליות מותר אם זו מנורה קטנה. (ומה שהתירה הגמרא (עירובין קב.) לטלטל כלים כבדים, כי תורת כלי עליהם צריך לחלק לדעתו בניהם).

סימן רפ | תשמיש המיטה בשבת

סעיף א | תשמיש המיטה מעונג שבת

רמב"ם, טור ☜ **ושו"ע:** תשמיש המיטה מעונג שבת הוא, ולכן עונת תלמידי חכמים הבריאים מערב שבת לערב שבת.

א. יהיה זהיר לקיים עונתו **(טור)**. ויאכל דברים המרבים זרע כמו שום (מבושל) **(מתקנת עזרא)** או עדשים שאינם מלוחים **(אליה רבה)**.

ב. מערב שבת לערב שבת זהו חיוב לבד מליל הטבילה **(משנ"ב)**.

סעיף ב | בעילת בתולה בשבת

הגמרא בכתובות (ז:) דנה האם מותר לבעול בתולה בשבת (משום מוציא דם או שמתקן פתח או צער) ומסקנתה שמותר.

טור ☜ **ושו"ע:** מותר לבעול בתולה בשבת בתחילה.

א. יש אומרים שבמקום שהחמירו בזה, אין להקל. **והט"ז** כתב שחלילה מלהחמיר בזה, ושהוא שמע מגאונים וצדיקים שעשו כך. **והמג"א** (סימן שלט, ס"ק יא) כתב שראוי לייחד את החתן והכלה ייחוד גמור לפני השבת, שאל"כ נמצא שבשבת הוא קונה אותה.

סימן רפא | שלא יכרע ב'לך אנחנו מודים'

סעיף א | לשחות רק במקומות שאמרו חכמים (וסדר התפילה)

רבינו יונה ☜ **ושו"ע:** אין לכרוע 'בלך אנחנו מודים' שאין לכרוע אלא במקומות שאמרו חכמים.

❖ סדר התפילה בשבת

טור: משכימין לבית הכנסת ואומרים ברכות וקרבנות, ומוסיפים מזמורים (לאשכנז אחרי 'ברוך שאמר' ולספרד לפני). באשכנז לא אומרים מזמור לתודה (כי אין קרבן תודה בשבת) ואין טעמם מספיק (ונהגו לאומרו רק בחול. (**בית יוסף**)). ואומרים ברכת השיר וישתבח. ומוסיפים הוספות של שבת בברכת יוצר אור. ומתפללים עמידה עם שבע ברכות, ואם לא הזכיר של שבת חוזר. ואומר הש"ץ בקדושה תוספות של שבת. ואומר קדיש שלם ונהגו לומר לפני קריאת התורה 'אתה הראת לדעת' כי בשבת נתנה תורה.

☜ **רמ"א:** נוהגים לאחר את תפילת שחרית שבת. (ומכל מקום לא יאחרו זמן ק"ש. ומרש"י משמע שגם בשבת משכימים כותיקין[1]) ומוסיפים מזמורים. ואם לא אמר (תוספות של שבת (**משנ"ב**)) לא מחזירים אותו, חוץ אם דילג מ'לא-ל אשר שבת'. ויש להאריך בזמירות ואין למחות במאריך, אפילו אם הכוונה במחאה משום ביטול תורה. ולא יאריך מדי כדי שיאכלו לפני שעה שישית.

א. אם דילג על 'לא-ל אשר שבת' לא יחזור לברכת יוצר אור אלא יאמר לאחר שמונה עשרה בלי הברכה עצמה. ואם נזכר בתוך הברכה אפשר שצריך לחזור לשם (**פרי מגדים**).

ב. אין לדלג על התוספת שמוסיפים בשבת כדי להספיק תפילה בציבור כיוון שנזכרו בזוהר, ומשמע שהכל מנוסח הברכה הוא (**חיי אדם**).

ג. גם אם דילג על 'נשמת' לא חוזר (**משנ"ב**). ואם לא גמר 'ישתבח' מסתבר שיש לחזור ולומר נשמת. ואם צריך לדלג, עדיף שידלג על פסוקי דזמרה ולא על 'נשמת'[2] (**ביה"ל**).

ד. יש להנעים בניגון, אבל יש למחות במי שמאריך בניגון ומחלק את המילים או גורם שהציבור יענה אמן לפני סוף הברכה או הרבה לאחריה. וכן יש להזהר שלא יעברו זמן ק"ש בגלל הניגונים (**משנ"ב**).

---

[1] ולכאורה גם מדברי **הטור** משמע שמשכימים גם בשבת.

[2] **ובכף החיים** (ז) חלק וסבר שעדיף שידלג על נשמת ולא על פסוקי דזמרה. וכן פסק **בלוית חן** (סימן יח).

סימן רפב | קריאת התורה ומפטיר בשבת

סעיף א | סדר קריאת התורה בשבת

המשנה אומרת (מגילה כא.) שכל יום שיש בו מוסף ואינו יו"ט קוראים בתורה ארבעה עולים. ביו"ט חמישה. ביו"כ שישה. בשבת שבעה[1]. אין פוחתים מהם אבל מוסיפים עליהם.

◄ **רש"י, רמב"ם, מהר"ם וטור:** מותר להוסיף בשבת, ביו"כ וביו"ט.

◄ **י"מ בר"ן ודרכי משה:** אין מוסיפים אלא בשבת (ובשמחת תורה. **(דרכי משה)**).

☜ **שו"ע:** קוראים שבעה ואם רצה להוסיף מוסיף. **רמ"א:** יש אומרים שגם ביו"ט ויו"כ מוסיפים ויש אומרים שלא, וכך נהגו במדינות אלו. חוץ משמחת תורה, שהרי המפטיר אינו ממניין הקרואים (כוונתו להביא שסמכו על רוב הפוסקים שהתירו ביו"ט, שהרי קוראים למפטיר בפרשייה בפני עצמה. והטעם: כדי שכולם יזכו לקרוא, סמכו בזה על רוב הפוסקים **(משנ"ב)**).

↲ יש אומרים שכיוון שבימינו כל אחד מברך בפני עצמו אין להוסיף קרואים **(מג"א)**. ובמקום צורך כמו חתונה או ברית מילה ניתן להוסיף **(משנ"ב)**.

א. נכון שלא להוסיף מפני טורח ציבור, ובמקום שיש לחוש לתרעומת של אנשים שלא יקראו בתורה אפשר, ולא צריך לדקדק בזה **(משנ"ב)**.

ב. אומרים 'בריך שמיה' בהוצאת ספר תורה בשבת ובחול[2] **(אחרונים)**. ויש לתת ולקבל ספר תורה בימין, גם למי שאיטר **(משנ"ב)**.

ג. בשבת שיש שתי פרשות יקרא לחצי מהעולים בפרשה הראשונה וחצי בפרשה השניה, והרביעי יתחיל בראשונה ויגמור בשניה, ויכולים להוסיף עולים בפרשה השניה **(משנ"ב)**.

ד. יו"ט שחל בשבת יכול להוסיף למניין הקרואים (גם לרמ"א), וביו"כ שחל בשבת לא יוסיפו כי סוף הפרשיות מכוון שיגמרו בעניין כפרה **(מג"א)**.

סעיף ב | לקרוא מה שכבר קראו

ריב"ש ☜ **ושו"ע:** מותר לקרוא לעולה מה שכבר קראו לפניו, שהרי בחנוכה ובחולו של מועד אנחנו קוראים מה שכבר קראו.

רבינו אפרים (במרדכי) ☜ **ורמ"א:** אין קוראים לעולה מה שכבר קראו. וכן נהגו במדינות אלו חוץ מבשמחת תורה.

---

[1] **שבלי הלקט** כתב שהטעם לשבעה עולים שאם מישהו לא שמע ברכו במשך השבוע, ישמע מהעולם שבע פעמים ברכו. ולמרות שהתקנה מלכתחילה הייתה שרק העולה הראשון והאחרון מברכים, אפשר שכולם היו אומרים ברכו **(פני יהושע)**.

[2] **ובכף החיים** (סימן קלד, יא) כתב שזמן אמירתו הוא רק בשבת, אבל מכל מקום אין איסור לאומרו בחול. **ובבן איש חי** (תולדות טו) **וביביע אומר** (ה, או"ח ח, ד) כתבו שבראש חודש יש לאומרו (משום שהטעם שלא אומרים בחול הוא שאומרים 'כתרך' שאינו שייך בחול, ולכן בראש חודש שאומרים קדושת 'כתר' יש לאומרו).

א. העולה שקראו לו מה שקראו כבר אינו עולה למניין הקרואים (אלא אם קראו לו שני פסוקים בדיעבד) **(משנ"ב)**. ואם אי אפשר כגון בחול המועד כן עולה **(שער הציון)**.

ב. יש מתירים לחזור שוב ולקרוא גם כשיש חתונה, ומנהגנו שלא להתיר חוץ מבשמחת תורה **(פרי מגדים)**.

סעיף ג | העולים למניין שבעה

המשנה אומרת (מגילה כג.) שהכל עולים למניין שבעה, אפילו אשה וקטן. אבל אמרו חכמים שאשה לא תעלה לקרוא בציבור מפני כבוד הציבור.

הראשונים חולקים באיזה אופן אפשר להעלות נשים[3]:

◄ **מהר"ם ורי"ו:** יקראו לפחות שני עולים ואז תעלה אשה להשלים (הם דיברו בעיר שכולה כהנים).

◄ **רוקח:** מצטרפות רק לאחר שלושה קוראים.

◄ **ר"ן וריב"ש:** בימינו שכל אחד מברך לעצמו יכולים לעלות גם ראשון או אחרון. אלא שלא יעלו רק נשים או קטנים אלא שהם יהיו משלימים.

טור ☜ **ושו"ע:** נשים וקטנים עולים למניין שבעה, אבל אמרו חכמים שלא תקרא אשה בציבור מפני כבוד הציבור.

רמ"א: ודווקא שיהיו משלימים ולא שיקרא רק להן (או לרובן **(משנ"ב)**).

א. למניין שלושה לא מצטרפים **(מג"א)**. וכן אינם עולים בקריאת חובת היום (ארבעה, חמישה או שישה) **(עולת שבת)**.

ב. קטן כהן: לדעת **רדב"ז** מעלים אותו **ולמג"א** אין חובה להעלתו. וכן נוהגים לקרוא ישראל במקום כהן.

☜ ונוהגים שלא קוראים לקטן כלל, אלא רק למפטיר[4] **(משנ"ב)**.

ג. מג"א: נשים חייבות בקריאת התורה, ולא נהגו להזהר בזה אלא יצאו לפני הקריאה.

❖ דינים שונים בקריאה

א. ממתי קוראים לקטן: מהר"ם ☜ **ושו"ע:** ממתי שיודע למי מברכים.

↲ אבל להיות בעל קורא אינו יכול. וכשאין אחר אפשר להקל בשעת הדחק[5]* (**דרך החיים**. **והפרי מגדים** מסתפק בזה להקל).

ב. עבד כנעני: הגהות מימוניות ☜ **ורמ"א:** עולה לשביעי. ואם אימו מישראל מותר.

---

[3] לא הבנתי, הרי המשנה אסרה לקרוא לנשים? ונראה לבאר שהראשונים דיברו באופן שאין מי שיקרא אם לא הנשים. ובבמציאות כזו הראשונים התירו באופנים שונים. עיין **יעב"ץ** שכך כתב על המשנה.

[4] **ובחזון עובדיה** (ב, רמח) כתב שכן נוהגים לקרוא לקטן לכל העולים.

[5]* **באגרות משה** (ב, עב) הקל על פי דעה זו, שאם נער בר מצווה הכין את הקריאה שלפני הבר מצווה שלו ואם לא יתנו לו לקרוא יגרם לו צער מכך, שיקרא באותה שבת.

ג. קריאה בראש מגולה: אור זרוע ☜ **ורמ"א:** אסור לקרוא בראש מגולה, גם קטן וגם גדול. וגם קטן פוחח שזרועותיו וכתפיו מגולות אסור **(משנ"ב)**.

ד. אור זרוע ☜ **ורמ"א:** מותר להעלות עשירים עמי הארץ לפני ת"ח, כיוון שזה כבוד התורה.

ה. רמ"א: ממזר עולה לתורה.

סעיף ד | דין המפטיר

הגמרא מסתפקת (מגילה כג.) האם מפטיר עולה למניין שבעה.

רי"ף, רא"ש, רמב"ם וטור: מפטיר עולה למניין שבעה.

תוספות, רא"ש, מרדכי, רבינו מושלם, גאונים, סמ"ג וטור: נוהגים שבתשעה באב ותעניות השלישי קורא את ההפטרה כיוון שאי אפשר להוסיף. אבל בימים טובים ושבתות שאפשר להוסיף, נהגו שהמפטיר אינו ממניין חובת היום (כדי לצאת גם למ"ד שמפטיר אינו למניין שבעה). ולכן יקראו שבעה ויאמרו קדיש, והמפטיר יקרא שוב מה שקרא השביעי.

☜ כך פוסק **שו"ע.**

רמ"א[6]**:** וכך נוהגים ביו"ט שהמפטיר אינו ממניין הקוראים, וביום חול שאסור להוסיף, המפטיר מהמניין. וביום שיש בו שנים או שלושה ספרי תורה, המפטיר יקרא באחרון.

❖ **עליית קטן לקריאת המוספים** (מפטיר)[7]

◄ **מרדכי:** קטן עולה לקריאת המוספין.

◄ **ריב"ש (דעת ר"ת שהביא שם):** אסור לקטן לקרוא מפטיר שלא קרא השביעי שלפניו.

◄ **מהרי"ל:** ספק אם אפשר לקרוא לקטן לפרשת זכור.

☜ **רמ"א**: מותר לקרוא לקטן במוספין או ארבע פרשיות, אף על פי שיש חולקים[8].

↲ הגם שזכור מהתורה, כיוון שהש"ץ גדול, הוא מוציא את הציבור **(משנ"ב**[9]**)**.

☜ **דרך החיים ואליה רבה:** לא קוראים קטן לזכור ופרה.

☜ **שו"ת פרח שושן (והביאו רע"א):** קטן לא יקרא כלל לארבע פרשיות.

א. אם הקטן לא יודע לקרוא מילה במילה אחרי הקורא לא יקראו לקטן כלל לארבע פרשיות או למפטיר של מוספים **(ביה"ל.** ובפרח שושן החמיר בכל מקרה**)**.

---

[6] הגם **שהרמ"א** כתב שנהגו שלא להוסיף ביו"ט חוץ משמחת תורה, הסכים כאן עם **השו"ע** כיוון שרוב הפוסקים אמרו שאפשר להוסיף, עדיף לצאת ידי האומרים שהמפטיר אינו מהמניין **(משנ"ב)**.

[7] יש מחלוקת מנהגים האם קוראים מוספים אחד משבעה העולים והמפטיר יקרא שוב את הפרשה עצמה, או שיקראו שבעה כרגיל והמפטיר יקרא את פרשת המוספים בלי לקרוא מהפרשה. עיין בכל זה **בבית יוסף**.

[8] שסוברים שרק בשבת שהמפטיר חוזר על קריאת השביעי מותר לקרוא לקטן, אבל אם המפטיר קורא מה שלא קרא השביעי, אסור **(משנ"ב)**.

[9] כלומר, גם **הרמ"א** שהתיר לקטן לעלות אין פירושו שהקטן קורא בתורה, שזה פשוט שאי אפשר, אלא **הרמ"א** התיר לו להיות עולה, והאוסרים סברו שאפילו את זה אין לעשות.

ב. גם בשאר הפטרות אין לקרוא לקטן שלא הגיע לגיל חינוך **(מג"א)**. ואם הקטן יודע לקרוא עם הש"ץ מילה במילה יש להסתפק, ומכל מקום בארבע פרשיות ובפרשות המוספים לא כדאי להקל **(ביה"ל)**.

ג. בשבתות שקורים בהם הפטרה חשובה כמו בשבועות או שביעי של פסח ושבת שובה אין לקרוא לקטן לכתחילה **(משנ"ב)**.

❖ אמירת קדיש לפני קריאת המפטיר

תקנו חז"ל שיקרא המפטיר בתורה לפני קריאתו בנביא כדי להראות שאין התורה שווה לנביא. ותיקנו הסבוראים לומר קדיש בין הקוראים לבין קריאת המפטיר כדי שיהיה ניכר שאינו ממניין הקוראים. וכיוון שלא רצו לחלק בין הקוראים צריך לגמור את כל הקריאה ואז יאמרו קדיש ויקרא המפטיר מה שכבר קרא השביעי.

◄ **ראב"ד:** בשבת רגילה יאמרו קדיש לפני המפטיר. ואם יש שני ספרי תורה יאמרו קדיש אחרי קריאת הספר השני.

◄ **רי"ד:** גם כשיש שני ספרי תורה יאמרו קדיש אחרי קריאת התורה לפני הקריאה בספר השני.

☜ **רמ"א:** תמיד יאמר קדיש לפני המפטיר, גם אם יש שני ספרים.

↲ דווקא בשבת. אבל בחול שהמפטיר מכלל העולים יאמרו קדיש אחרי קריאתו. ובחול המועד (שקוראים ארבעה) יאמרו קדיש אחרי קריאתם כי אז נשלם המניין[10] **(משנ"ב)**.

א. אם שכחו ולא אמרו קדיש לפני קריאת המפטיר יאמרו אחרי ההפטרה **(פרי מגדים)**.

סעיף ה | אם רק מי שקרא יודע להפטיר

ריב"ש: אם התברר שאין מי שיודע להפטיר אלא רק מי שכבר עלה, וגמרו את קריאת שביעי, יחזור אחד העולים ויקרא עם ברכה ואז יפטיר. ואם השביעי חוזר אפשר שלא יברך שוב, וגם בזה יש לדון.

☜ **שו"ע:** אם אין מי שיודע להפטיר חוץ ממי שכבר קרא יחזור אחד העולים ויקרא עם ברכה.

אור זרוע ☜ **ורמ"א:** אם עוד לא אמרו קדיש ימשיך השביעי ויקרא מפטיר ללא ברכה (ויאמר קדיש לאחר ההפטרה **(משנ"ב)**). עדיף שיקרא מפטיר מי שעוד לא עלה לתורה.

א. אפילו אם השביעי עולה שנית, יברך לפני קריאתו **(מג"א ואחרונים)**. ויותר נכון שאחד העולים הקודמים יקרא למפטיר **(משנ"ב)**.

ב. אם בשבת חזון לא מצאו מי שיודע לקונן כראוי (אפילו שיש מי שיודע לקרוא), יעלה מי שכבר קרא ויודע לקונן **(משנ"ב)**.

ג. אם אדם עלה לתורה וקרא פרשה מסוימת, אם חזרו וקראו לו בבית כנסת אחר שוב לאותה פרשה, יברך שוב **(משנ"ב)**.

---

[10] ואם שכחו ואמרו קדיש אז, כתב **האגרות משה** (א, קא) שיחזרו לומר קדיש אחר קריאת כל הקרואים.

ד. מפטיר ששכח לומר קדיש לפני קריאת המפטיר, יאמר אותו לאחר ההפטרה **(פרי מגדים)**.

סעיף ו | גמר השישי את הפרשה בטעות

◄ **מהר"ם מרוטנבורג:** אם קראו לשישי וגמרו את הפרשה בטעות **ואמרו קדיש** אין צריך לקרוא לעולה נוסף, אלא יקראו למפטיר ממה שקראו לשישי ויאמרו אחר כך קדיש.

◄ **רא"ש:** אין צריך לומר קדיש שוב.

☜ **שו"ע:** אם נזכרו לאחר הקדיש, יגמרו את הפרשה עם השישי, והשביעי יקרא מפטיר.

↲ ולא יאמר שוב קדיש **(משנ"ב)**.

א. אם נזכרו קודם אמירת הקדיש, יקראו לשביעי ממה שקראו לשישי ויאמרו קדיש, ושוב יקרא המפטיר **(משנ"ב)**.

סעיף ז | דילג על פסוק

הגהות מימוניות ☜ **ושו"ע:** אם דילגו על פסוק בקריאה, במנחה ובשני וחמישי, אם קראו עשרה פסוקים מבין כולם אינם חוזרים. ובשחרית של שבת חוזרים בכל מקרה, אפילו אם התפללו מוסף, יוציאו ספר תורה ויקראו את הפסוק המדולג עם עוד שני פסוקים.

↲ ויברך לפניה ולאחריה **(משנ"ב)**.

א. הוא הדין אם דילג תיבה אחת, אלא שדיבר בהווה **(משנ"ב)**.

סימן רפג | מדוע לא מוציאים שני ס"ת בשבת

סעיף א | הטעם שלא מוציאים שני ספרים

הראשונים כתבו טעמים מדוע לא קוראים את פסוקי המוספים של שבת בקריאת התורה:

◄ **תוספות, רא"ש, מרדכי, ר"ן ☜ ושו"ע:** אין אלא שני פסוקים ולא קוראים בפרשה פחות משלושה פסוקים.

◄ **תוספות בתירוץ נוסף:** כיוון שההפטרה צריכה להיות מעניין המפטיר, ואם כך כל ההפטרות יהיו מעניין אחד.

◄ **טור:** כיוון שהקרבנות הם עולה ולא מכפרים לא קוראים בהם.

סימן רפד | הפטרה וברכותיה

הקדמה קצרה

תקנו חז"ל לקרוא לאחר קריאת התורה בספרי הנביאים. טעם התקנה היה מפני גזירה שגזרו שלא לעסוק בתורה, לכן תיקנו שיקראו בנביא שבעה עולים עם ברכות לפניה ולאחריה כמו הקריאה בתורה. והגם שבטלה הגזירה לא ביטלו את התקנה (משנ"ב).

סעיף א | סדר ההפטרה

הברייתא במגילה אומרת (כג.) שלא יפחתו מעשרים ואחת פסוקים בהפטרה. ואם העניין נגמר בפחות פסוקים, יכולים לפחות מזה.

טור: תיקנו שלוש ברכות לפניה וארבע ברכות לאחריה כנגד הקוראים בתורה. (שהייתה פעם גזירה שלא יעסקו בתורה, ותקנו לקרוא בנביא ולעלות שבעה עולים, וכל אחד לא קרא פחות מג' פסוקים, ולכן כך נוהגים גם כשבטלה הגזירה (**משנ"ב**)).

☜ **שו"ע:** אין פוחתים מעשרים ואחת פסוקים, אלא אם נגמר העניין בפחות.

רמ"א: ביו"ט שקוראים לחמישה עולים, מספיק בחמישה עשר פסוקים[1*].

❖ הפטרה מתוך נביא מודפס

◄ **לבוש:** צריך לקרוא מתוך נביא הכתוב על קלף כספר תורה.

☜ כך הנהיג **הגר"א.** וכך ראוי לנהוג לכתחילה (**משנ"ב**).

◄ **מג"א וט"ז:** גם ספר מודפס כשר להפטרה.

☜ אין למחות ביד המקילים (**שער הציון**).

א. קריאה מתוך חומש שיש בו רק הפטרות:

◄ **מג"א ואליה רבה:** אין לקרוא ממנו, אלא צריך שיהיה את כל הנביא בחומש.

◄ **תוספת שבת** ☜ **ומשנ"ב:** בדיעבד לא מבטלים את הקריאה אם אין להם.

[1*] אם כך ביום חול שקוראים בו הפטרה, כגון תענית ציבור או תשעה באב מספיק לקרוא תשעה פסוקים (**כף החיים**, ח) אלא שלכתחילה, יש לקרוא עשרה פסוקים כמו שבספר תורה אין קוראים פחות מעשרה פסוקים (**מאמ"ר** ס"ק א).

❖ הפטרה ללא קריאה בתורה

☜ **רמ"א בשם רמב"ן:** אין קוראים בהפטרה אלא אם קראו בתורה בעשרה. ואם לא קראו, יכולים לקרוא אותה בלי ברכות (למרות שתחילת התקנה הייתה לקרוא בהפטרה אף מבלי שקראו בתורה לפני כן, אחר שבטלה התקנה אין קוראים הפטרה בלי קריאת התורה לפני כן **(ביה"ל)**).

↲ אם קראו בתורה ונמצא ספר תורה פסול, קוראים בכל זאת את ההפטרה **(משנ"ב)**.

א. אם ידעו שהספר פסול וקראו בו בלי ברכות שלא תשכח קריאת התורה:

◄ **לפרי מגדים:** קוראים הפטרה בברכות[2].

◄ **לרעק"א וביה"ל:** אין קוראים הפטרה בברכה.

ב. אם אין עירוב באותו מקום ואי אפשר להביא את ספר ההפטרות, ילכו לבית שבו מונח ספר ההפטרות ויקראו שם בברכות, כיוון שהייתה קריאת התורה למרות שלא קראו באותו מקום **(משנ"ב)**.

ג. אם יצאו מקצתם באמצע ההפטרה אין מפסיקים. אך אם יצאו בקריאת התורה, לא יקראו בנביא כי זה עניין אחר **(ביה"ל)**.

סעיף ב | שבת שחל בה ר"ח

רב גידל אומר (כד.) שלא צריך להזכיר ר"ח בברכת ההפטרה של שבת, שללא שבת לא היה כלל הפטרה. בהמשך הגמרא (שם ע"ב) נפסק שאין הלכה ככל השמועות שהוזכרו.

◄ **רש"י, רי"ף, רמב"ם ורבינו יונה:** אין הלכה כרב גידל, ומזכיר של ר"ח. אלא שלא חותם בו כדי שלא תהיה ברכת ההפטרה חמורה יותר מתפילת שבת עצמה **(רבינו יונה)**.

◄ **ר"י:** הלכה כרב גידל, ולא מזכיר של ר"ח בברכת ההפטרה (וכוונת הגמרא שאין הלכה כאותם שמועות מלבד דברי רב גידל).

☜ **שו"ע:** לא מזכירים ראש חודש, ויש אומרים שמזכירים באמצע הברכה, והמנהג כסברא ראשונה.

סעיף ג | כוונה לתשלום מאה ברכות

רא"ש, טור ☜ **ושו"ע:** יכוונו בברכות העולים וברכות ההפטרה להשלים מאה ברכות, כיוון שבשבת חסר מחשבון מאה ברכות שבכל יום.

א. לא יענה אמן אחר 'הנאמרים באמת' ולא אחר 'אמת וצדק', שזה אמצע הברכה **(משנ"ב)**.

סעיף ד | מפטיר קטן או כהן

☜ **שו"ע וטור (ע"פ המשנה במגילה כד.):** קטן יכול להפטיר.

---

[2] וכן פסק **ביביע אומר** (ט, או"ח כט) כשלא היה ספר תורה כשר בבית הכנסת (וקראו שבעה עולים ללא ברכה).

רמ"א: אסור לקרוא לכתחילה למי שאינו יודע להפטיר. ואם קראו והתברר שאינו יודע לקרוא, אחר יברך יקרא.

↲ אם הנביא כתוב על קלף כספר תורה, אפשר לכתחילה שאחר יקרא כמו בקריאת התורה בעצמה[3*] **(חיי אדם)**.

א. אם אפשר להקריא למפטיר מילה במילה את ההפטרה, עדיף שהוא יקרא את ההפטרה מאשר שאחר יקרא אותה **(פרי מגדים)**.

❖ מפטיר כהן

◄ **מהרי"ל:** אם אין מי שיודע להפטיר לא יקראו לכהן להפטיר משום פגם הכהן הראשון ומשום פגמו הוא, שיאמרו שבן גרושה הוא.

◄ **בית יוסף:** בימינו שאומרים 'אף על פי שהוא כהן' אין לחשוש, ואפשר לקרוא לו.

☜ **שו"ע (סימן קלה, י):** מותר לקרוא לכהן בתוך מניין שבעה (וכ"ש למפטיר). **רמ"א:** נהגו שלא לקרוא בתוך מניין שבעה, אלא רק לאחר מניין שבעה.

סעיף ה | מפטיר שנשתתק

ריב"ש: אם המפטיר השתתק באמצע ההפטרה, הבא אחריו יתחיל מההתחלה ויברך שוב. ואין זה דומה לחזן שהשתתק באמצע התפילה, כיוון ששם הציבור יצאו כבר ידי הברכות שכן בירך, מה שאין כן בהפטרה שצריך ברכה לפניהם ולאחריהם. ולא יקראו שניים את ההפטרה יחד.

☜ **שו"ע:** אם השתתק יתחיל השני מההתחלה כמו בספר תורה.

רמ"א: לא יקראו שניים את ההפטרה.

א. לא יקראו שניים את ההפטרה זה פסוק אחד וזה אחד לסירוגין **(עטרת זקנים)**.

ב. לעניין ברכה לפניה שוב:

◄ **שו"ע (קמ, א):** יברך לפניה ולאחריה.

◄ **פרי מגדים:** ספק ברכות להקל.

ג. אסור לקרוא שניים דווקא בקול רם, אבל בלחש אין איסור ואף נכון לקרוא יחד עם הש"ץ בלחש **(מג"א)**, ויראה לקרוא יחד עם הש"ץ **(פרי מגדים)**. ובמקום שקוראים ממגילה, עדיף שלא יקרא בלחש **(גר"א)**. ואם קוראים כולם יחד עם הש"ץ בקול הוי ברכה לבטלה **(גר"א)**.

סעיף ו | לא יתחיל להפטיר עד הגלילה

הגמרא בסוטה אומרת (לט:) שהמפטיר בנביא לא יתחיל לקרוא עד שיגלל ספר התורה.

[3*] ואם הנביא כתוב בדפוס, כתב **בשו"ת מנחת יצחק** (ט, כב) שמוכח מדברי הרמ"א והמשנ"ב שאין לקרוא כך לכתחילה אלא שאינו יודע מדוע. (ולע"ד אפשר שקבעו שאחד יקרא לכולם כדי שלא לבייש את מי שאינו יודע, אך בספר מודפס שניתן לכתוב עליו טעמים אין סברא זו..

כך פסקו **רי"ף ורא"ש**.

◀ **רש"י, ור"ש (מובא במרדכי):** הטעם, כדי שהגולל גם יוכל להקשיב להפטרה.

◀ **שבלי הלקט:** משום פגם ספר התורה. (**ובבית יוסף** תמה על טעם זה).

☜ **שו"ע:** לא יתחיל להפטיר עד שיגלל הספר תורה.

↲ עד שיגללו אותו במטפחותיו **(משנ"ב)**.

א. לא יסלקו ספר ההפטרה עד שיגמור העולה את הברכות כדי שיראה ויברך על מה שהפטיר **(משנ"ב)**.

סעיף ז | פרשות מחוברת (הזכרת נשמות ומי שבירך לציבור)

◀ **מרדכי והגהות מימוניות:** בשבתות מחוברות יש אומרים להפטיר בפרשה ראשונה ויש אומרים בשניה.

◀ **רמב"ם ושבלי הלקט:** יפטירו בשניה שהרי אותה הם גמרו באחרונה.

☜ כך פוסק **שו"ע**.

❖ הזכרת נשמות ומי שבירך

שבלי הלקט: נהגו אחר קריאת התורה להזכיר נשמות ולברך העוסקים בציבור (משום שבשבת גם המתים נחים. (**הרב רבי בנימין**)).

☜ **רמ"א:** אומרים אחר קריאת התורה הזכרת נשמות ו'מי שבירך', כל מקום לפני מנהגו. אומרים 'יקום פורקן' ואין בזה משום תחינה בשבת.

א. כוונת הרמ"א ('לאחר קריאת התורה') לאפוקי מאחרי 'אשרי' שאין לומר שם כלום כיוון שהקדיש שאומרים לפני מוסף מוסב על 'אשרי' ('ויהללו' אינו הפסק) **(משנ"ב)**.

❖ מנהגי 'אב הרחמים' והזכרת נשמות

☜ **רמ"א:** אומרים 'אב הרחמים', ובשבתות שלא אומרים 'צדקתך' לא אומרים אב הרחמים, וכן לא יאמרו כשיש חתונה או מילה. ויש מקומות שלא אומרים כשמברכים החודש, חוץ מימי הספירה, והולכים אחר המנהג בזה.

א. בתשעה באב שחל בשבת אומרים 'אב הרחמים' למרות שלא אומרים 'צדקתך' **(אליה רבה)**. ויזכירו בו נשמות ככל שבת **(פרי מגדים)**, אבל בשבת מברכים חודש אב או ר"ח אב, לא יאמרו (גם זה וגם זה).

ב. בשבתות של ספירת העומר שאומרים 'אב הרחמים', לא יזכירו נשמות, אבל יזכירו למי שנפטר באותו שבוע **(מג"א)**.

ג. אפילו כשיש מילה בימי הספירה יאמרו 'אב הרחמים' **(משנ"ב)**.

ד. אין מזכירים נשמות בימי חודש ניסן, אפילו שהם ימי הספירה. אבל אומרים בהם 'אב הרחמים'. וכשחל ראש חודש אייר בשבת לא יאמרו 'אב הרחמים' **(משנ"ב)**.

סימן רפה | שניים מקרא ואחד תרגום

סעיף א | כל פסוק צריך לקרוא שמו"ת

הגמרא בברכות אומרת (ח.) שלעולם ישלים אדם פרשיותיו עם הציבור[1], ואפילו 'עטרות ודיבון'.

נחלקו בביאור החידוש ב'עטרות ודיבון':

◄ **רש"י ורמב"ם:** אפילו פסוקים שתרגום אונקלוס אינו מוסיף על הפשט צריך לקרואו שלוש פעמים, ובאמת גם פסוקים שיש בהם שמות של אנשים וכדומה צריכים שלוש פעמים.

◄ **רבינו יונה:** אפילו פסוק שיש בו תרגום ירושלמי שמבאר שלא כפשטי המילים צריך שנים מקרא, למרות שאין צורך בתרגום כל כך. אבל פסוקים של שמות אנשים אינם צריכים אלא פעמיים.

↲ **רא"ש וטור:** נהגו להחמיר כרש"י.

☜ **שו"ע:** חובה לקרוא אפילו אם שומע מהחזן את הקריאה, ואפילו עטרות ודיבון.

↲ יש לקרוא שלוש פעמים גם פסוקים של שמות בלבד **(משנ"ב)**.

א. יש מחמירים לקרוא בעטרות ודיבון את התרגום ירושלמי **(משנ"ב)**.

ב. אין לצאת ידי חובה בקריאה אחת (מתוך שתיים) של החזן (אלא אם כן קורא בפיו). ובדיעבד:

◄ **למג"א:** יצא.

◄ **לעולת שבת, דרישה ושכנה"ג:** לא יצא אפילו בדיעבד.

ג. דרך הקריאה: א. כל פסוק פעמיים והתרגום שלו **(מג"א, שערי תשובה והאר"י ז"ל). ב.** יקרא כל הפרשה (סתומה או פתוחה) פעמיים מקרא ואז תרגום **(של"ה ורש"ל). הגר"א** נהג לקרוא כל הפרשה או עד מקום שמסתיים העניין[2].

☜ ודעבד כמר עבד ודעבד כמר עבד **(משנ"ב)**.

ד. מי שיודע, טוב לקרוא בספר תורה כשר **(משנ"ב)**.

סעיף ב | פירוש רש"י

הראשונים (**רא"ש ותוספות**) כותבים שרק תרגום אונקלוס נחשב לתרגום טוב, אבל לפרש בלשון לעז אחרת לא יועיל. דנו הראשונים האם פירוש על התורה (**רש"י**) יועיל כמו תרגום:

◄ **רא"ש, סמ"ג ורבותיו:** פירוש רש"י מועיל כמו תרגום.

---

[1] לדעת **הראב"ן** חיוב קריאת שמו"ת הוא רק למי שלא שומע את קריאת התורה מפי החזן. אבל מי ששומע מפי החזן בשבת, לא צריך לקרוא בעצמו. אמנם הפוסקים כתבו שגם אם שומע את קריאת התורה מפי החזן צריך לומר בעצמו. **(בית יוסף)**.

[2] לכאורה גם סוף עלייה בכלל זה. ועיין בהערה הבאה.

◀ **ר"י, רב עמרם ורב נטרונאי:** תרגום אונקלוס מקורו בסיני, ופירוש לא יכול להחליפו.

↲ ירא שמים יקרא גם תרגום וגם רש"י **(בית יוסף)**.

☜ **שו"ע:** רש"י מועיל כמו תרגום, וירא שמים יקרא שניהם.

א. פסוקים שאין בהם פירוש רש"י יקרא שלוש פעמים **(משנ"ב)**.

ב. אם לא מבין פירוש רש"י, יכול לקרוא בפירוש שהוא מבין בלשונו המלקט מרש"י ומדברי חז"ל המיוסדים בתלמוד **(משנ"ב)**.

ג. מי שיש לו רק חומש בלי תרגום, יקרא את המקרא ואחר כך כשיזדמן לו יקרא את התרגום **(משנ"ב)**.

ד. יקרא כסדר הפרשה ולא יקרא את הפסוקים הפוך מסדרם. לכתחילה לא יקרא קודם את התרגום ואז את המקרא אלא את המקרא ואז את התרגום **(משנ"ב**[3]**)**.

ה. אם אפשר יקרא בלי להפסיק כלל, וטוב ויפה, וכך עושים המדקדקים **(סדר היום)**. (**ובבאר היטב** כתב שאיסור גדול להפסיק בדיבור, וביאר דבריו **בשער הציון** שכוונתו שאסור להפסיק בדיבור באמצע לימוד תורה. ומה שכתב **במשנ"ב** שטוב ויפה היינו בין הפרשיות).

סעיף ג | תחילת זמן הקריאה

◀ **תוספות ורא"ש:** מתחילת השבוע אפשר לקרוא שניים מקרא, שהרי במנחה בשבת התחילו את הפרשה (- החל ממנחה בשבת. **(תוספות ומרדכי)**).

◀ **כלבו:** אין לקרוא בשבת עצמה כי באותו יום קראו בפרשה הקודמת.

☜ **שו"ע:** מיום ראשון ואילך נחשב עם הציבור.

↲ כוונתו לאו דווקא אלא גם במנחה של שבת (והכלבו הוא דעת יחיד[4]) **(משנ"ב)**.

א. בסעיף הבא מתבאר זמן מצווה מהמובחר (במשנ"ב כתב זאת בסעיף זה).

סעיף ד | מצווה מהמובחר

המדרש אומר (חופת אליהו רבה, ו) שרבי ציווה את בניו שלא יאכלו סעודת שבת לפני שיגמרו שניים מקרא ואחד תרגום.

תוספות, רא"ש וטור: מכך משמע שמצווה מהמובחר שיגמרו את הפרשה לפני סעודת שבת.

☜ **שו"ע:** מצווה מהמובחר לגמור לפני הסעודה.

---

[3] וכתב **בשער הציון** שאין מעכב בדיעבד. (וכן פסק לעיל שאם קרא מקרא ותרגום ואז שומע מהחזן ומוציא גם בפיו יוצא ידי חובה. הרי שאם הפך את הסדר יצא). **והחזו"א** (חוט השני ד, פפ"ז ב, ב) סבר שעדיף לקרוא מקרא ותרגום באמצע ושוב מקרא (כי אז מבין יותר את פירוש הקריאה בפעם השניה). וכן כתב **המקור חיים** (קצור הלכות ס"א), שזה מן המובחר לעשות כך.

[4] ועיין **בבירור הלכה** (זילבר, על סימן רפה) שמביא שדעת **הכלבו** אינה יחידאית אלא כך גם סוברים **רבינו פרץ, הר"א מלוניל והתשב"ץ**. ואף האחרונים שהביאו דין זה לא הכריעו בבירור שמותר משבת במנחה (כמו **הפרי מגדים**). וכתב שאין לנו להקל בזה לכתחילה.

↲ ופשוט שאין לעכב סעודת שבת לאחר חצות, או כשיש לו אורחים רעבים בגלל זה, כיוון שזה רק למצווה מהמובחר **(משנ"ב)**.

א. נכון הדבר שאם לא גמר שמו"ת בליל שבת, שישכים לפני הליכתו לבית הכנסת ויגמור את הפרשה **(משנ"ב בשם ראשונים)**.

❖ זמנה לכתחילה

◄ **בית יוסף:** מדברי הראשונים משמע שגם אם קרא במשך השבוע נחשב למצווה מהמובחר (וכך נראה **מהרמב"ם**).

◄ **הגהות מימוניות:** רק אם קורא בשבת עצמה זה מצווה מהמובחר.

◄ **בית יוסף:** אנשי מעשה מתחילים בערב שבת וגומרים בשבת[5].

☜ **שערי תשובה:** מצווה לקרוא דווקא ביום שישי (אחר חצות) (והשו"ע שכתב שמצווה מהמובחר להשלימה קודם שיאכל, כוונתו למעט אחר כך).

☜ **מטה יהודה (וכך נהג הגר"א):** גם מעט קריאה בכל יום, נחשב למצווה מהמובחר.

א. אם לא הספיק לקרוא בערב שבת, לכתחילה נכון שישכים בשבת בבוקר וישלים לפני הליכתו לבית הכנסת **(משנ"ב)**.

❖ סוף זמנה

◄ **כלבו בשם רבינו פרץ:** זמנה עד מנחה של שבת, ואחר כך עבר זמנה.

◄ **הגהות מימוניות בשם ר"מ:** אפשר להשלים עד רביעי.

◄ **רבינו שמחה:** אפשר להשלים בשמחת תורה.

☜ **שו"ע:** ישלים עד מנחה וי"א עד יום רביעי וי"א עד שמחת תורה.

סעיף ה | קריאה בזמן קריאת התורה

◄ **רבינו יהודה החסיד, מורנו הרב אברהם והכלבו:** מותר לקרוא שמו"ת בזמן קריאת התורה.

☜ כך פוסק **שו"ע** (בסימן קמו כתב שהמדקדק לא יעשה כן).

◄ **ר"מ:** רק בין גברא לגברא ולא בזמן הקריאה עצמה.

☜ **של"ה וגר"א:** אין לקרוא עם הש"ץ אלא רק בין גברא לגברא.

---

[5] **והמג"א** כתב שלכתחילה יתחיל בשישי ורק אם לא הספיק יגמור בשבת **(ביה"ל)**.

☜ **מג"א ומשנ"ב (ועוד אחרונים):** מותר לקרוא יחד עם הש"ץ יחד שהרי מכוון לשמוע, ואף נכון לעשות כך.

א. אין לקרוא שמו"ת בזמן קריאת התורה אם אין עשרה שמקשיבים לקריאת התורה **(ביה"ל בסימן קמו).**

סעיף ו | דין המלמדים

אור זרוע, הגהות אשר"י ☜ **ושו"ע:** המלמדים שבמשך השבוע לימדו את הפרשה אינם צריכים לקרוא שמו"ת.

↲ דווקא בזמנם שהיו לומדים הפסוקים עם הפירוש **(משנ"ב)**. ובימינו יוצא רק ידי שנים מקרא. ומכאן משמע שהקריאה בטעמים לא מעכבת **(פרי מגדים)**.

סעיף ז | דין קריאת יו"ט והפטרה

תרומת הדשן ☜ **ושו"ע:** אין צורך לקרוא את פרשיית יו"ט. (אמנם לפירוש ר"ח אפשר שצריך).

↲ שהרי קרא כבר בשבת של אותה פרשה **(משנ"ב)**.

א. ביום הושענא רבה יקרא פרשת וזאת הברכה. ואם קרא ביום שמיני עצרת לא הפסיד **(משנ"ב).**

❖ הפטרה

◄ **מרדכי:** אין צורך לקרוא הפטרה ולא את הפרשה של מנחה.

◄ **תרומת הדשן:** נהגו לקרוא גם את ההפטרה.

☜ **רמ"א:** לא צריך לקרוא, ונהגו לקרוא.

↲ כדי שאם יקראו לו למחר להפטיר יהיה בקי בקריאה[6]. (משא"כ בקריאת היו"ט, החזן הוא הקורא **(מג"א)**).

רמ"א: בשבת שיש בה חתן (ונהגו לקרוא לו הפטרת שוש אשיש) יקראו את הפטרת השבת המקורית.

↲ בשבת של ארבע פרשיות יקרא ההפטרה של ארבע פרשיות **(משנ"ב)**.

---

[6] מטעם זה כתב **בקצות השולחן** (עב' בדה"ש יב) שאם כבר קראו את ההפטרה, אין צורך לקרוא את ההפטרה בעצמו.

סימן רפו | תפילת מוסף

סעיף א | זמן תפילת מוסף

המשנה בברכות אומרת (כו.) שזמן תפילת מוסף כל היום. והגמרא אומרת שהמאחר אחרי שבע שעות (לדעת רבי יהודה במשנה) נקרא פושע.

רמב"ם וטור: למרות שאיחר (ונקרא פושע) יצא ידי חובה.

☜ **שו"ע:** אין לאחרה אחרי שבע שעות לכתחילה, ואם איחר נקרא פושע.

א. בסעיף ד יש מחלוקת בדין מי שאיחר עד שש ומחצה אם יתפלל קודם מנחה או קודם מוסף, ואף לדעה שמתפלל מנחה קודם, לא נקרא פושע כיוון שאת עיקר זמן תפילת מוסף לא איחר (שהרי הוא התפלל בשעה שישית ומחצה). ומכל מקום נכון שלא להגיע לכתחילה לזמן זה **(ביה"ל)**.

❖ תחילת זמנה

תוספות, רא"ש, רבינו יונה, רמב"ם ☜ **ושו"ע:** זמן תפילת מוסף אחרי תפילת שחרית.

רמ"א (על פי רשב"א ורבינו יונה): אם התפלל מוסף לפני שחרית יצא ידי חובה.

א. ◄ **לבושי שרד:** אם התפלל שחרית בותיקין עדיף יותר שיאחר את תפילת מוסף, שהרי זמן מוסף בשבת היה בשעה שישית.

◄ **ביה"ל:** אין להתפלל ביחיד בשביל זה, ואף אין לפזר את הציבור ולקבצם שוב בשביל זה, ואפילו אם התפלל ביחיד שחרית אין כדאי לאחר כך כל את תפילת מוסף, משום עונג שבת.

❖ תשלומין למוסף

רשב"ם, תוספות, רא"ש ורבינו יונה ☜ **ושו"ע:** אין תשלומים לתפילת מוסף. (שאין תשלומין אלא לתפילה של רחמים. וגם תפילות השבת הם כנגד תפילות חול שהם בקשת רחמים, אבל מוסף אינה רחמים כלל. או מפני שהזכרת קרבן יום פלוני ראוי רק לאותו יום).

☜ **שו"ע (על פי המשנה):** נושאים כפיים בתפילת מוסף.

סעיף ב | מתפלל בין ביחיד ובין בציבור

נחלקו התנאים (ברכות ל.) האם תפילת המוספים רק בציבור או לא. הלכה נפסקה כדעת חכמים שבין בציבור ובין שלא בציבור מתפלל מוסף.

טור ☜ **ושו"ע:** מתפללים מוסף גם אם אין מניין.

רמ"א: חוזרים על התפילה כמו שאר התפילות.

סעיף ג | אכילה לפני מוסף

רב הונא אומר (כח:) שאסור לטעום לפני תפילת מוסף. הגמרא פוסקת שאין הלכה כרב הונא.

הגמרא בתענית אומרת (כו:) שבתפילת מוסף לא שכיח שבני אדם יהיו שיכורים [ולכן נושאים כפים].

ר"ח (והביאו גם הרא"ש), ראב"ד, רבינו יונה (ע"פ הב"י) וטור: מותר לטעום טעימה קלה, אבל טעימה גדולה או סעודה אסורים.

☜ **שו"ע:** טעימה קלה, כאכילת פירות או מעט פת, מותרת לפני מוסף, אפילו אם יש בה כדי לסעוד את הלב. אבל סעודה אסורה.

↵ למרות שחייב בקידוש לאחר תפילת שחרית, ואין קידוש אלא במקום סעודה (והרי אסור לסעוד לפני מוסף), יכול לשתות כוס יין בנוסף לקידוש, או את כוס הקידוש עצמה ונחשב לו כסעודה לעניין הקידוש[1] **(משנ"ב)**. וגם לכהן מותר לשתות רביעית כי ודאי שיש מים בתוך היין שלנו[2] **(ביה"ל)**.

א. בלחם השיעור המותר עד כביצה, וכל שכן בפת הבאה בכיסנין **(משנ"ב)**.

ב. אם חלש ליבו יכול לאכול לחם עד שתתיישב דעתו **(משנ"ב)**. (סמך על הב"ח שחלק על השו"ע והתיר סעודה ממש).

ג. אם חלש ליבו ואין לו יין ולא שאר דבר לקדש עליו, יכול לאכול פירות או מיני תרגימא לפני מוסף, אבל אין להקל אם לא חלש ליבו **(שערי תשובה ואליה רבה)**.

סעיף ד | קדימות מנחה למוסף

נחלקו רבי יהודה וחכמים (ברכות כח.) במי שעומדות לפניו תפילת מנחה ומוסף (בשעה ששית ומחצה[3]) איזו תפילה יקדים: רבי יהודה אומר שיקדים מוסף, שזמנה עובר. וחכמים אומרים שיקדים מנחה, שהיא תדירה. רבי יוחנן פוסק הלכה כחכמים.

לפי הירושלמי רק אם איחר עד זמן מנחה קטנה יקדים את מנחה, אבל בזמן מנחה גדולה יתפלל קודם מוסף. (אמנם הראשונים (רא"ש, תוספות וטור) כותבים שהבבלי חולק ובכל מקרה מנחה קודמת).

◄ **תוספות:** בכל מקרה צריך להקדים את מנחה.

---

[1] לדעת **כף החיים** (כז), **האור לציון** (כ, יג) ועוד, יעשה קידוש גם לאחר מוסף, וכך יצא ידי חובת כו"ע. אומנם **בשש"כ** (נב, הערה סג) **הביא** בשם הגרש"ז שהמנהג הוא שאין חוזרים ומקדשים (ולמעלה כתב שטוב יעשה אם יהדר ויקדש שנית).

[2] **בלוית חן** (סימן כב) הביא הרבה אחרונים שסבורים שאם שתה רביעית יין לא ישא כפיו. ולכן כתב שעדיף שיסמוך על הפוסקים שסוברים שמותר לאכול לפני מוסף (ויש בזה ספק ספיקא, שמא לא חל החיוב עד אחר תפילת מוסף, שמא הלכה כמתירים לטעום לפני קידושא רבה).

[3] גם לאחר מכן הדבר שייך, אלא שאסור לאחר את מוסף לאחר שבע שעות לכתחילה.

◄ **ר"י, רבינו יונה ורשב"א:** רק אם רוצה לאכול ולא יכול מפני תפילת מנחה, כיוון שזמן שתיהן עכשיו יקדים את מנחה. אבל אם אין צריך להתפלל מנחה יכול להתפלל קודם מוסף.

◄ **רמב"ם:** יש מי שאומר שלא מקדימים מנחה למוסף בציבור שלא יבואו לטעות.

טור: מנהג **הרא"ש** היה להתפלל מוסף ביחיד כדי להתפלל אותה בזמנה.

☜ **שו"ע:** יקדים את מנחה למוסף (שתדירה **(משנ"ב)**). י"א שרק אם רוצה לאכול, אבל אם אינו רוצה לאכול יכול להתפלל מוסף קודם (**רמ"א:** אבל אם הגיע זמן מנחה קטנה, יקדים את מנחה). וי"א שלא יתפללו מנחה קודם בציבור.

רמ"א (בשם הרשב"א): אם הקדים מוסף למנחה יצא.

א. **הרמ"א** (סימן רלב, ב) פוסק שמותר לאכול לפני מנחה גדולה סעודה שאינה גדולה. ולכן אין צורך להתפלל מנחה[4] לפני סעודת שבת שאינה סעודה גדולה **(משנ"ב)**.

ב. אם עומד סמוך לערב ואין זמן להתפלל את שתי התפילות, יתפלל מוסף, כיוון שלמנחה יש תשלומין **(מג"א)**. והאחרונים חלקו עליו בזה **(דגמ"ר ובית מאיר)**.

ג. כאשר הוא סמוך לשעה השביעית, **הפרי מגדים** מסתפק שאולי יש להקדים את מוסף כדי שלא יקרא פושע **(ביה"ל)**.

סעיף ה | ברכו בסוף התפילה

ריב"ש ☜ **ושו"ע:** לא אומרים ברכו לאחר קדיש בתרא.

רמ"א: עיין בסימן קלג (שם התבאר דין זה היטב **(משנ"ב)**).

---

[4] לדעת היש אומרים, אבל לדעה הראשונה **בשו"ע**, אין זה משנה.

סימן רפז | ניחום אבלים וביקור חולים

סעיף א | דרך ניחום אבלים וביקור חולים

נחלקו בית שמאי ובית הלל (יב.) האם מותר לנחם אבלים ולבקר חולים בשבת, ב"ש אוסרים וב"ה מתירים.

טור ☜ **ושו"ע:** מותר לבקר חולים ולנחם אבלים בשבת.

הגמרא בהמשך מביאה מחלוקת תנאים כיצד מנחמים בשבת:
ת"ק: שבת היא מלזעוק ורפואה קרובה לבא. רבי מאיר: יכולה היא שתרחם. רבי יהודה: המקום ירחם עליך ועל חולי ישראל. רבי יוסי: המקום ירחם עליך בתוך חולי ישראל. שבנא איש ירושלים בכניסתו אומר שלום וביציאתו אומר שבת היא מלזעוק ורפואה קרובה לבא ורחמיו מרובין ושִבתו בשלום.

◄ **רמב"ם וטור:** הלכה כת"ק. (הטור הבין ששבנא אינו חולק על ת"ק אלא מבאר את דעתו ולכן העתיק גם את דבריו).

☜ **שו"ע (בטור):** שבת היא מלזעוק... ורפואה קרובה לבוא ורחמיו מרובים וכו'.

רמ"א (ברמב"ם): נהגו שאין צריך לומר ורחמיו מרובים וכו'.

◄ **רמב"ן:** הלכה כרבי יוסי.

א. הגמרא אומרת (יב:) שבקושי התירו לנחם אבלים ולבקר חולים בשבת, ולכן לא יפה אלו שהולכים רק בשבת ולא בימי החול **(משנ"ב)**. אבל אם היה טרוד בימות החול, או שהלך לבקר גם בחול, או שמכוון לחזק את ליבו או לכוונו איך להתמודד עם מחלתו, ודאי שלא ימנע מללכת בשבת, ולא מיעטו הפוסקים אלא כשלא הולך בחול על מנת שילך בשבת **(ביה"ל)**.

ב. בניחום אבלים אומר: שבת היא מלנחם ונחמה קרובה לבוא **(ט"ז ואחרונים)**. ויש אומרים שאפשר לומר המקום ינחמך **(מג"א בשם הדרישה)**.

סימן רפח | תענית בשבת

סעיף א | לאכול לפני שש שעות

הירושלמי אומר (תענית ג, ג) שאסור להתענות בשבת עד שש שעות וכל שכן שלא להתענות כל היום.

רי"ף, רא"ש ☜ ושו"ע: אסור להתענות עד שש שעות בשבת.

↲ כל זה כשלא אכל בסתם, אבל לשם תענית אסור אפילו שעה אחת **(משנ"ב)**.

❖ מי שעסק בתורה ובתפילה

◄ **מרדכי בשם הראבי"ה (בהלכות תענית וכדעת רבי אליעזר):** אם עוסק בתורה ובתפילה מותר.

◄ **מרדכי בשם הראבי"ה (בהלכות סוכה, ופסק כרבי יהושע):** אסור גם באופן כזה.

☜ כך פוסק **רמ"א.**

↲ **באליה רבה** מצא סמך להתאחר אחר שש שעות בלימוד או תפילה וכן התיר **בבגדי ישע.**

א. לא יפה עושים החזנים שמאריכים בניגון וכך הציבור יוצא מבית הכנסת אחרי שעה ששית, ואף ביו"ט יש להזהר בזה, מלבד בראש השנה[1] **(משנ"ב)**.

ב. תענית עד שש שעות אסורה רק מדרבנן. אמנם תענית כל השבת יש דעות אם אסורה מדברי קבלה או מהתורה **(ביה"ל)**.

סעיף ב | מי שמתענג מהתענית

אגור בשם שבלי הלקט: מי שמזיק לו לאכול, התענית נחשבת לו לעונג וכמעט שאסור לאכול. (והוכיח כן מר' עקיבא שהיה בוכה בשבת ואמר שזה עונג לו).

☜ **שו"ע:** אדם שמזיקה לו האכילה, נחשב לו הדבר לעונג ולא יאכל.

א. מי שמזיק לו לאכול כמעט שאסור לו לאכול **(פרי מגדים ותוספת שבת)**. והיינו שאפילו כזית מזיק לו. (עיין בסימן רצא, א ברמ"א) **(משנ"ב)**.

❖ בכיה בשבת

☜ **רמ"א:** מי שיש לו עונג מכך שמסיר את צערו מותר לו לבכות.

↲ נחלקו איזו בכיה מותרת:

---

[1] שהרי יש אומרים שראוי להתענות בראש השנה, ואף שלא נוהגים כך, מכל מקום אין למנוע את המאריכים **(ב"ח)**. **בילקוט יוסף** (עמוד תקנב) כתב שאם יודע שהקהל מאריכים בתפילה עד אחר חצות ישתה מים או תה וקפה לפני התפילה, בין בשבת, בין ביו"ט ובין בראש השנה.

◀ **ט"ז:** רק מי שמרוב דבקות בוכה, כמעשה של רבי עקיבא.

◀ **אליה רבה ותוספת שבת:** גם מי שבוכה כדי להפיג את צערו וירווח לו מותר.

סעיף ג | המצטער משינוי האכילה

הגהות מימוניות ☜ **ושו"ע:** היו חסידים שהתענו, כיוון שהיה להם צער משום שינוי הווסת שבאכילת שבת.

↲ אך ללא זה אסור, אפילו אם מתענה לכפר עוונות או לתשובה אסור **(משנ"ב)**.

סעיף ד | תענית חלום

הגמרא בברכות אומרת (לא:) שהיושב בתענית חלום קורעים לו גזר דינו של שבעים שנה. וצריך לשבת תענית אחרת על כך שהתענה בשבת.
הגמרא בפסחים מספרת (סח:) שמר בריה דרבינא ישב בתענית כל השנה חוץ משלושה ימים טובים.

רי"ף, רא"ש, תוספות וטור: מותר להתענות באופן זה משום שמדובר בתענית חלום והאדם חושב שזה מכפר לו על עוונותיו, הרי שהתענית עונג לו ומותרת, ועם זאת צריך לשבת תענית על תעניתו.

רשב"א: מר בריה דרבינא ישב בתעניות חלום. (ואם היה בתענית רגילה הרי שאין הלכה כמותו).

☜ **שו"ע:** מותר להתענות תענית חלום בשבת.

א. אם חברו סיפר לו חלום לא טוב, לא יתענה בשבת. אבל בחול יתענה. ומה שמשמע בפוסקים שהחולם על חברו צריך להתענות, אולי מדובר כשלא רוצה לספר לחברו כדי לא לצערו **(משנ"ב)**.

ב. יבלה כל היום בתורה ותפילה **(משנ"ב)**, ויכול להתוודות על חטאיו כמו בחול **(סדר היום)**.

ג. מי שהרהר ביום וראה בלילה מעין ההרהור לא יתענה בשבת כי לא הראוהו מהשמים, אלא מהרהור ליבו ראה **(ט"ז)**.

ד. אין להורות למעוברות ומניקות להתענות אלא יפדו את התענית בצדקה, ובפרט אם הן חלושות **(משנ"ב)**.

ה. אם חלם חלום רע ביום תענית ציבור אינו צריך להתענות תענית אחרת על חלומו **(ביה"ל)**.

❖ אופן התענית על שהתענה

כנזכר, הגמרא אומרת (שם, ובתענית יב:) שצריך לשבת תענית לתעניתו.

◀ **מרדכי, מגיד משנה וטור:** יכול להתענות מתי שירצה.

◀ **זוהר, רשב"א והגהות אשר"י:** יתענה מיד ביום ראשון (ורק תשוש כוח מלהתענות יומיים יכול לדחות את התענית **(רשב"א)**).

☜ כך פוסק **שו"ע** (ופסק שאם תשוש כוח יתענה אחר כך).

רמ"א: אם היה יו"ט, חנוכה או פורים לא יתענה ביום ראשון.

א. אם חל ביום ראשון תענית גם כך (תענית חובה או תענית שקיבל על עצמו) יש אומרים שלא עולה לו **(מג"א)** ויש אומרים שכן **(ט"ז)**, ומי שקשה לו יכול לסמוך על המקילים **(משנ"ב)**.

ב. אם חל ביום ראשון יום שרק ממנהג לא מתענים בו (ולא מדינא) יכול להתענות בו תענית לתעניתו (למשל: ימי ניסן או 'איסרו חג' או בין יו"כ לסוכות). וכן אם התענה בהם תענית חלום אינו צריך לשבת תענית על תעניתו, אך בר"ח, חנוכה, פורים, יו"ט שני של גלויות וחול המועד, צריך לשבת תענית על תענית שהתענה בהם **(משנ"ב)**.

ג. בראש חודש ניסן שצדיקים נהגו להתענות בו:

◄ **למג"א:** יכול להשלים בו תעניתו.

◄ **לתוספות שבת:** לא ישלים בו.

ד. אפילו אם חל יו"ט בשבת, מספיקה לו תענית אחת על שהתענה **(ביה"ל)**.

❖ החולם בצהרים של שבת

☜ **רמ"א:** מי שישן בצהרים של שבת וראה חלום רע, יתענה מחצי היום עד חצי הלילה, ויתענה ביום ראשון כאילו התענה כל השבת.

↲ ולא יאמר עננו אחר כך **(מג"א)**.

א. יש מקילים שלא צריך להתענות עד חצות הלילה אלא עד חשכה, ויש לסמוך על זה אם חל יו"ט במוצאי שבת **(אליה רבה)**. וכן יש להקל אם על ידי התענית (מזמן היקיצה- שתים עשרה שעות) יפסיד מצוות הבדלה או קידוש בזמנם **(ביה"ל)**.

ב. אם חלם בלילה וננער:

◄ **של"ה:** מחמיר שלא יטעם בלילה.

◄ **אליה רבה:** מקל שיכול לטעום עד הבוקר.

ג. גם אם אכל סעודה שלישית ונמצא שיכול שלא לאכול אם רוצה עד סוף השבת, עדיין צריך כפרה כיוון שלא אכל בגלל תענית, ואסור לעשות כך **(משנ"ב)**.

סעיף ה | על מה מתענים תענית חלום

◄ **טור בשם רב עמרם ורבינו קלינומוס (בסימן תקסח):** לא מתענים תענית חלום בימינו, שאין אנו בקיאים בפתרון חלומות.

◄ **הגהות אשר"י:** נהגו להתענות, וכך נהגו רבותינו. ואם הוא תלמיד חכם ישב וילמד כל היום בתעניתו ויתכפר לו.

◄ **מרדכי (בשם רא"מ או מהר"ם):** מתענים רק על חלום שחזר שלוש פעמים.

◄ **בית יוסף (העולם אומר):** מתענים רק אם ראה ספר תורה שנשרף או שראה יום כיפור בשעת נעילה או קורות ביתו או שיניו שנשרו. ויש אומרים הרואה יום כיפור אפילו שלא בשעת נעילה ויש אומרים שקורא בספר תורה ויש אומרים שנושא אשה.

↵ לחיו שנפלו זה חלום טוב **(בית יוסף)**.

◀ **בית יוסף:** כל החלומות הרעים שבפרק תשיעי בברכות נחשבים לחלום רע לעניין זה.

☜ **שו"ע** מביא את כל השיטות בשם יש אומרים[2].

א. גם בשלושת הדברים שהזכיר השו"ע (ספר תורה, יו"כ בנעילה, קורות ביתו שנפלו) אין להתענות אלא אם כן התענית תגרום לו יותר נחת רוח מהפחד מהחלום **(ריב"ש)**. השל"ה היה פוסק על הרוב שיתענו בשני ימי חול כנגד שבת ויום ראשון שהיה צריך להתענות בהם **(אחרונים)**.

ב. גם אם ראה תפילין שנשרפו יתענה, אבל לא נ"ך **(פרי מגדים)**. ואם ראה שנפלו אינו צריך להתענות **(משנ"ב)**.

ג. במדרש איתא שפתרו לטובה חלום של קורות בית שנפלו **(משנ"ב)**.

ד. הרואה שנפלו שיניו ויש לו כאבי שינים לא יתענה, דהוי כמו מהרהר ביום שלא מתענה **(שערי תשובה)**.

ה. לא יתענה על חלומות של הפסד ממון, אלא רק על חלומות שמחללים עליהם את השבת **(משנ"ב)**.

ו. בגמרא איתא ששיניו שנפלו הוא סימן רע למי שיש לו בנים (שבניו ימותו ל"ע), משמע שמי שאין לו בנים אינו צריך להתענות **(ביה"ל)**.

סעיף ו | עננו

בה"ג, רא"ש וטור (בסימן רכ): המתענה בשבת יאמר 'עננו' ב'אלוקי נצור'.

☜ כך פוסק **שו"ע.**

רמ"א: ויאמר אחר כך 'ריבון כל העולמים וכו' כמו בחול.

א. מותר לומר 'אלוקי עד שלא נוצרתי איני כדאי' כיוון שאין בזה שאלת צרכיו, וחרטת עוונות טוב לומר בכל יום **(משנ"ב)**. ובמי שמתענה מותר אפילו לומר וידוי כנאמר לעיל בסעיף ד במשנ"ב **(שער הציון)**.

סעיף ז | קביעת זמן הסעודה

הגמרא לומדת (קיט.) מהפסוק "וכבדתו" שצריך לענג את השבת בסעודה, רב סובר שיקדים את הסעודה ושמואל סובר שיאחר.

טור: הדעות אינן חלוקות אלא כל אחד לפי מה שמענג אותו.

☜ כך פוסק **שו"ע**[3].

---

[2] חוץ מדברי **הגהות אשר"י** שלא פסק דבריו.

[3] **בטור ובשו"ע** הביאו דוגמא, כגון שהתעכלה סעודת הלילה, ועונג לו להקדים סעודת הבוקר, וכן אם לא התעכלה, שאז עונג לו לאחר את סעודת הבוקר. **ובביה"ל** הביא בשם הב"ח, שלא יקדים מדי את הסעודה כל עוד לא התעכלה סעודת הלילה.

↵ אין הכוונה שיאחר הרבה או שיקדים הרבה אלא כשעה מועטת **(מג"א ופרמ"ג)**.

סעיף ח | תענית על צרה

המשנה בתענית אומרת (יט.) שמותר להתריע על צרות בשבת (בגמרא דף כב: 'עיר שהקיפוה נכרים או נהר ואחד ספינה המיטרפת בים ואחד יחיד שנרדף מפני נכרים או מפני לסטין ומפני רוח רעה') ורבי יוסי אומר: לעזרה ולא לצעקה. הגמרא מבארת (יד.) שהכוונה להתרעה בפה (אמירת עננו), אך בשופרות אין מי שמתיר.

◄ **משמעות הגמרא (בית יוסף):** אסור להתענות בשבת על אחת מכל הצרות הנ"ל.

☜כך פוסקים **טור ושו"ע.**

◄ **רמב"ם:** מתענים על הצרות הללו בשבת. (**הרב המגיד** מבאר כיוון שהגמרא אומרת שמתריעים בעננו, הבין הרמב"ם שהכוונה שמתענים ואומרים עננו. והשאיר דבריו בצ"ע).

א. כשיש צרה יכול היחיד ליפול על פניו ולבקש רחמים **(מג"א)**.

סעיף ט | צעקה והתרעה על צרות

כנזכר לעיל, המשנה אומרת שמותר להתריע על הצרות, והגמרא ביארה שמדובר בהתרעה בפה (עננו) ורבי יוסי אוסר להתריע לצעקה ומתיר רק לעזרה.

◄ **רמב"ם, סמ"ג, סמ"ק, רי"ו וטור (סימן תקעו):** הלכה כת"ק, ומותר לזעוק בפה על אותם צרות, ולהתריע בשופרות בשביל שיבואו לעזור.

☜ **שו"ע:** אין להתריע ולתקוע על שום צרה, חוץ מצרת המזונות[4], וכן עיר שהקיפוה גוים וספינה המיטרפת בים, או יחיד הנרדף מפני רוח רעה, שמותר לזעוק בפה. ומותר לתקוע כדי שיבואו לעזור.

◄ **רש"י וטור (באן):** הלכה כרבי יוסי.

סעיף י | יחיד הנרדף

הגמרא הזכירה (כב:) שיחיד הנרדף מפני רוח רעה נחשב לצרה שאפשר להתריע עליה.

ר"ן: נרדף מפני רוח רעה לאו דווקא, אלא כל חולה שיש בו סכנה באותו יום אפשר לבקש עליו רחמים, ועל זה סומכים העולם לומר נוסח תפילה לרפואת החולה, ודווקא חולה שמסוכן בו ביום, וכמו ספינה המטרפת בים.

☜ כך פוסק **שו"ע.**

רמ"א (בשם מהר"י ברי"ן): מותר לברך חולה המסוכן בו ביום.

---

[4] על פי הגמרא בבא בתרא בדף צא (**טור** בסימן תקעו).

א. אם עושים מי שברך לחולה שאינו מסוכן אומרים 'שבת היא מלזעוק ורפואה קרובה לבוא' **(משנ"ב)**.

ב. המקשה ללדת והיולדת בתוך שבוע, ודאי שאין להחמיר מלברך אותם בשבת **(משנ"ב)**.

סימן רפט | סעודת שחרית

סעיף א | קידוש היום

הגמרא בפסחים אומרת (קו.) שעושים קידוש גם ביום (ונקרא קידושא רבה) ואומר 'בורא פרי הגפן'.

טור: 'יהיה שולחנו ערוך ומטה מוצעת יפה ומפה פרוסה על הפת כמו בסעודת הלילה ויטול ידיו ויקדש, פרוש: יברך 'בורא פרי הגפן'.

רמב"ם: אחר כך יטול ידיו וצריך שגם קידוש זה יהיה במקום סעודה, ושלא יטעם כלום לפני הקידוש.

רא"ש: מותר לשתות מים לפני התפילה מפני שלא חל אז חובת הקידוש, ואין גאווה בשתית מים לפני התפילה.

☜ **שו"ע:** פוסק את דברי הטור, ושיטול ידיו אחרי הקידוש ושיהיה במקום סעודה ולא יטעם לפניו כלום, אלא שמים מותרים.

רמ"א (רעא, יב): יטול ידיו לפני הקידוש.

↲ כמה אחרונים (שם) כתבו שעדיף לנהוג כדברי השו"ע **(משנ"ב)**.

א. יש נוהגים לפתוח את הקידוש ב'שמרו בני ישראל' או ב'זכור את יום השבת' עד 'ויקדשהו'. אבל מי שמתחיל מ'על כן' עושה שלא כדין שהרי זה חצי פסוק[1] **(משנ"ב)**.

ב. **רוקח:** אחרי שסעדו יש שמזמרים זמירות שבח והודאה לה'. ויתעסקו בתורה מעט קודם הסעודה **(אליה רבה)**.

ג. גם לנשים אסור לטעום לפני הקידוש, שבענייני שבת, נשים וגברים שווים **(אחרונים)**.

ד. **חולה** שמותר לו לאכול לפני התפילה, ודאי שחייב לקדש לפני כן[2] **(ביה"ל)**.

סעיף ב | קידוש על שכר

טור: אם אין לו יין יקדש על חמר מדינה (ולא מים). ועדיף לעשות על שכר מאשר על פת כיוון שלא יהיה היכר בקידוש על פת בבוקר.

☜ כך פוסק **שו"ע**.

א. אם יש לו יין אין לקדש על שכר. ובסימן ערב התבאר שבמקומות שהיין ביוקר מקילים בזה, וטוב להדר אחר יין **(משנ"ב)**.

---

[1] עיין **ברב פעלים** (א, יא) שיישב המנהג, ועיין גם **ביב"א** (חלק ט, סימן צז, י, וסימן קח, קלג).

[2] והטעם: מכיוון שחיוב הקידוש הגיע בשביל החולה. שהרי הטעם שזמן הסעודה והקידוש אינו לפני שחרית הוא מפני אסור לאכול לפני התפילה, ולחולה שמותר לו לאכול לפני התפילה הגיע זמן קידוש ולכן אסור לו אפילו לשתות (שמעתי **מהרב משה בר ציון** שליט"א).

ב. משקה שאינו חמר מדינה, אין לקדש עליו וכדין כקידוש הלילה[3] **(משנ"ב).**

❖ אם יש לו רק פת

◄ **ראב"ד:** אם יש לו רק פת, יעשה עליה קידוש של בוקר, ותחשב לו ברכת הפת במקום הקידוש.

◄ **רא"ש ומגיד משנה:** לא יעשה קידוש אם יש לו רק פת.

☜ כך פוסק **שו"ע.**

↵ לדעת חלק מהפוסקים אסור לאכול כלום לפני שיברך המוציא על הלחם[4] **(משנ"ב).**

א. אם אין לו גם פת:

ביום: יאכל בלי ברכת המוציא ולא יבטל עונג שבת.

בלילה: אם יודע שאמור להגיע לו פת או יין ימתין כמה שעות, ומכל מקום לא יתאחר אחרי חצות. ואם הוא אדם חלש לא ימתין אלא יסמוך על מה שהזכיר שבת בתפילה, וכשיביאו לו פת או יין יעשה עליו קידוש ויאכל אחריו לפחות כזית **(חיי אדם).**

---

[3] וכן כתב **בכף החיים** (כג). ויש שהקלו לברך גם על מיץ הדרים וכדומה אם אין לו (עיין **יבי"א** (ג, או"ח יט, ו). **ומנוחת אהבה** (א, ז, טו)). [ודע שיש אומרים שמיץ טבעי וכדומה נחשב לחמר מדינה, אבל אין זו דעת **הרב עובדיה**. ואכמ"ל].

[4] **בשער הציון** כותב שדעת הפוסקים שאוסרים זה **הראב"ד**. אם כך לדעת **השו"ע** ודאי שיהיה מותר. ועוד צ"ע לדינא.

סימן רצ | השלמת מאה ברכות

סעיף א | דרך ההשלמה

הגמרא מספרת (מנחות מג:) שרבי חייא בר' אויא השלים בשבת מאה ברכות במיני מגדים ופירות.

רי"ף, רא"ש, רמב"ם וטור: ישלים בשבת למאה ברכות על ידי פירות ומגדים.

☜ **שו"ע:** ירבה בפירות ומיני מגדים כדי להשלים מאה ברכות.

רמ"א (בשם הטור): אם רגיל בשינת הצהרים לא יבטלנה כי עונג היא לו.

↲ ולא ירבה בה שלא יבוא לידי ביטול תורה **(משנ"ב)**.

א. יחדש חידושי תורה בלימודו, ואם אינו בר הכי ילמד דבר חדש **(זוהר)**.

ב. לא יאמר שהולך לישון כדי שיהיה לו כוח במוצאי שבת **(מג"א)**.

סעיף ב | קביעת עיתים לתורה

המדרשים מבארים שבשבת יש עניין מיוחד בקביעת עיתים לתורה. הגמרא אומרת (גיטין לח.) שאחד מהדברים שבעקבותיהם בעלי בתים יורדים מנכסיהם הוא משום שקובעים סעודתם בזמן דרשת השבת.

☜ **טור ושו"ע:** אחר הסעודה קובעים זמן מדרש לקרוא בנביאים ולדרוש בדברי אגדה, ואסור לקבוע אז סעודה.

רמ"א: פועלים ובעלי בתים יקבעו יותר זמן ללימוד בשבת, ותלמידי חכמים ימשיכו יותר בעונג אכילה ושתיה קצת, כי הם מתענגים כל השבוע בלימוד התורה.

א. עיקר הדרשה תהיה בלימוד הרבים את ההלכות וגם להמשיך את לב השומעים ליראת שמים **(משנ"ב)**.

ב. כל שכן שאסור לטייל ברחובות בזמן הדרשה, שהרי אפילו סעודת שבת שהיא מצווה אסורה אז, כל שכן טיול וכדומה **(משנ"ב)**.

ג. מותר לאכול בזמן הדרשה מעט בלי סעודה כמו שמותר לאכול בערב שבת **(משנ"ב)**.

ד. יש להזהר שלא לגרום ביטול תורה כגון אלו שמזרזים את האנשים להתפלל מנחה מוקדם ולעשות סעודה שלישית בעוד היום גדול **(משנ"ב)**.

ה. אין למשוך את הדרשה כדשתתבטל בגללה סעודה שלישית **(משנ"ב)**

סימן רצא | שלוש סעודות

סעיף א | זהירות בסעודה שלישית

חז"ל דורשים (קיז.) מהפסוק שנאמר על המן, ובו מוזכר שלוש פעמים 'היום', שחובה לאכול שלוש סעודות בשבת.

הגמרא אומרת (קיח.) שכל הזהיר בשלוש סעודות ניצול משלוש פורעניות (חבלו של משיח, גוג ומגוג ודינה של גהנם).

רמב"ם: המצטער מלאכול עוד וכן המתענה, פטור מלאכול.

טור: גם אם הוא שבע צריך לאכול. והחכם עיניו בראשו שלא למלאות בטנו בסעודת הבוקר.

ר"ן וטור: שיעור סעודה שלישית בכביצה.

☜ **שו"ע:** יזהר מאוד בסעודה שלישית, וגם אם שבע יכול קיים אותה בכביצה. ולא חייב לצער עצמו אם אינו יכול, והחכם עיניו בראשו להשאיר מקום לסעודה שלישית.

א. 'כביצה' זה לאו דווקא אלא מעט יותר. ויש אומרים שאפילו כזית מספיק. ונכון להחמיר לכתחילה אם יכול **(משנ"ב)**.

❖ מי שלא אכל בליל שבת

☜ **רמ"א (בשם הרא"ש):** אם לא אכל בליל שבת יאכל ביום השבת שלוש סעודות.

א. ואם לא עשה קידוש יעשה את קידוש הלילה ביום, מלבד 'ויכולו' **(משנ"ב)**.

ב. גם ביו"ט צריך לאכול שתי סעודות אם לא אכל בלילה **(משנ"ב)**.

ג. אם שכח בסעודה השניה 'רצה' (כשאוכל ביום שלוש סעודות) לא חוזר **(משנ"ב בשם שערי תשובה)**. (וטעמו, כיוון שיש אחרונים שסוברים שמספיק בסעודת ההשלמה מיני תרגימא).

סעיף ב | זמן סעודה שלישית

◄ **ר"ן:** יכול לאכול סעודה שלישית אפילו בבוקר, (אם יפסיק באמצע סעודת הבוקר ויברך, ושוב יברך המוציא).

◄ **תוספות, רא"ש, מרדכי, הגהות מימוניות וטור:** זמנה משעה שישית ומחצה.

☜ כך פוסק **שו"ע.**

◄ **ר"ת:** אסור לשתות מים בין מנחה לערבית בשבת ולכן צריך לקבוע סעודה שלישית לפני מנחה[1].

◄ **רמב"ם וטור:** יתפלל מנחה ואז יאכל. (עדיף לנהוג כך כדי שלא יאכל לפני מנחה **(טור)**).

---

[1] והוכיח **ר"ת** מהמדרש. ודחו הראשונים דבריו שהמדרש מדבר דווקא בערב שבת, או רק בשותה מנהר, או רק באבל על קרוביו.

☜ **רמ"א:** י"א שאסור לשתות מים אחרי מנחה של שבת ולכן יאכל לפני כן. ויש אומרים שעדיף להתפלל קודם ואז לאכול, וכן נוהגים לכתחילה[2]. מכל מקום אין לשתות מים מנהרות, ובבית מותר וכל שכן ששאר משקים מותרים. וי"א שרק לאבל על אביו ואימו בתוך יב' חודש אסור. וי"א שאיסור זה נוהג רק בביה"ש של ערב שבת.

א. אם התחיל לפני שש ומחצה ונמשכה הסעודה לאחר מכן- יצא, ולא הולכים אחרי התחלת הסעודה **(משנ"ב)**.

ב. אם קשה לו לאכול לאחר מנחה יכול לאכול לפני אם הוא קודם זמן מנחה קטנה **(משנ"ב)**.

ג. אין לשתות מהנהרות אפילו אם הוא באמצע סעודה שלישית ושקעה חמה **(ביה"ל)**.

סעיף ג | חלוקת הסעודה לשניים

◄ **ר"י:** אסור לחלק את סעודת הבוקר לשניים במידה ונמשכה לאחר שעה שישית ומחצה, כיוון שגורם ברכה שאינה צריכה.

◄ **רא"ש (ורבותיו) ותשב"ץ:** מותר לחלק את הסעודה לשניים (והעדיף הרא"ש לעשות כן, שלא יבוא לאכילה גסה בסעודה שלישית), ואין בזה גרימת ברכה שאינה צריכה, כיוון שזה לצורך כבוד השבת. אלא שאין לדרוש כך בציבור כיוון שלפעמים יעשו כך לפני חצות ולא יצאו ידי חובה כלל **(רא"ש)**.

☜ **שו"ע:** מותר לחלק את הסעודה אם נמשכה לאחר שש ומחצה (ולא ידרוש זאת בציבור **(משנ"ב)**). **רמ"א:** מיהו לכתחילה לא יאכל לפני מנחה (כדי שלא להיכנס לברכה שאינה צריכה **(משנ"ב)**), ואם אכל יצא.

א. אחרי ברכת המזון יקום ויילך מעט בנתיים, שאם לא כן, הכל נחשב לסעודה אחת ומי שלא הלך לא יצא ידי שתי סעודות **(אחרונים)**.

ב. מי שאין לו אלא מזון לשתי סעודות ואם יחלק לשלוש לא יהיה לו מספיק כדי לשבוע- מוטב שיאכל שתי סעודות לשבעה[3]. אמנם, אם התאחר עד אחר חצות יחלק את הסעודה השניה לשניים כמו שכתוב בסעיף זה. אלא שאין זה לכתחילה משום ביטול עונג שבת **(מג"א בשם ספר חסידים)**.

ג. אם חל יו"ט במוצאי שבת, יכול לחלק את הסעודה השנייה לשניים. אלא שאם יכול לאכול כביצה לסעודה שלישית, לא יחלק את הסעודה לשניים **(משנ"ב)**. (ואף אם התאחר יכול לאכול אחר כך כביצה או יותר, ואין איסור בזה משום קובע סעודה בערב יו"ט, דלא כמג"א שסבר שזו סעודה גדולה ואסורה לאחר שעה עשירית **(ביה"ל)**).

סעיף ד | קידוש ולחם משנה

◄ **רמב"ם (ע"פ הטור):** צריך לקדש בסעודה שלישית. (והר"מ נהג לברך לפני הסעודה על כוס של יין).

◄ **רא"ש, רמב"ם (ע"פ הב"י), מיוחס לרמב"ן, רי"ו, מרדכי ורבינו יונה:** לא צריך קידוש.

☜ כך פוסק **שו"ע.**

---

[2] **ור"ת** סובר שסעודה קטנה מותרת לפני מנחה, וסעודה שלישית נחשבת לסעודה קטנה לעניין זה **(משנ"ב)**.

[3] **וכף החיים** (ב) מעיר שלפי דברי **הזוהר** יש לאכול שלוש סעודות כיוון שלכל סעודה יש שורש למעלה.

❖ לחם משנה

◄ **רבינו בנימין:** אין צורך להקפיד על לחם משנה בסעודה שלישית, והמקפיד שכרו לפניו.

◄ **רא"ש, רמב"ם, מרדכי, רי"ו, מיוחס לרמב"ן, מהר"ם, הרב המגיד (בשם גאון):** צריך לחם משנה גם בסעודה שלישית.

☜ כך פוסק **שו"ע.**

◄ **אבודרהם והגהות מימוניות:** בכל סעודות שאוכל בשבת צריך שתי כיכרות.

☜ כך פוסק **רמ"א.**

◄ **ירושלמי (מובא בטור):** בסעודה שלישית מספיקה כיכר שלמה אחת.

☜ **רמ"א:** יהיה לו לפחות כיכר אחת שלמה, ומזה נתפשט המנהג לבצוע על כיכר אחת שלימה, אבל נכון להחמיר לקחת שתים.

↲ וכך פוסקים האחרונים **(משנ"ב).**

א. טוב להדר לברך על יין בתוך סעודה שלישית **(תיקוני שבת).**

ב. פשוט שאם לא הייתה לו כוס קידוש בסעודת הבוקר, יעשה קידוש לפני סעודה שלישית **(שער הציון).**

ג. אם אין לו כיכר אלא רק פרוסה, הגם שיש מצווה בלחם משנה, עדיין קיים את מצוות הסעודה כנאמר לעיל בסעיף א **(משנ"ב).**

ד. אם יש רק לאחד 'לחם משנה' לפניו יברך וכולם ישמעו ויכוונו לצאת ידי הברכה ממנו **(חיי אדם).**

ה. סעודה זו חשובה יותר ממלווה מלכה, ולכן אם יש לו כיכר ופרוסה, ודאי שיבצע על הכיכר בסעודה שלישית ואת הפרוסה ישמור למלווה מלכה **(ביה"ל).**

סעיף ה | לצאת במיני תרגימא

◄ **רבינו יונה בשם רבני צרפת (וכך נהגו ר"י בר' יהודה והרב רבינו יהודה):** אפשר לצאת ידי חובה בסעודה שלישית במיני תרגימא (כמו שבסוכה אפשר להשלים יד' סעודות במיני תרגימא לדעת רבי אליעזר).

↲ נחלקו מה הם מיני תרגימא:

◄ **רש"י ורבינו יונה:** מיני פירות (וכך נהגו ר"י בר"י ורבינו יהודה).

◄ **תוספות:** בשר ודגים ומינים המלפתים את הפת. (וכתב שאפילו אם יוצא במיני תרגימא לא יוצא בפירות, כמו שבסוכה לא יוצא).

◄ **רא"ש, הגהות מימוניות וטור (ע"פ התוספתא):** מאכל שעשוי מחמשת מיני דגן.

◄ **תוספות, רא"ש, הגהות מימוניות, מרדכי וסמ"ג:** צריך לאכול דווקא לחם. (כמו שנלמד מהפסוק שנאמר על המן).

☜ **שו"ע:** סעודה שלישית צריכה פת. וי"א שאפשר לצאת בחמשת מיני דגן, ויש אומרים שאפשר בבשר ודגים, וי"א שאפשר גם בפירות (עיין לקמן). וסברא ראשונה עיקר אלא אם כן שבע ביותר.

רמ"א: או במציאות שאי אפשר לאכול פת (כגון בערב פסח).

↲ כל המחלוקת היא בדיעבד, אבל לכו"ע מצווה על פת לכתחילה **(ב"ח)**.

א. מצווה להרבות בה במיני מגדים כפי יכולתו **(אחרונים)**.

ב. טעם הדעה המקילה, משום שלא רגילים לאכול סעודה זו לתאבון, מספיק אם יאכל בה דברים קלים **(תוספת שבת)**.

סעיף ו | חיוב נשים

ר"ת, ר"ן, שבלי הלקט: נשים חייבות בסעודה שלישית. או משום שהם היו בנס המן **(ר"ת)**, או משום שבכל הלכות שבת איש ואשה שווים **(ר"ן)**.

☜ **שו"ע:** נשים חייבות בסעודה שלישית[4]*.

↲ וחייבות גם בלחם משנה **(ביה"ל)**.

---

[4]* והוכיחו האחרונים (**כפות תמרים** (סוכה לח.), **מחזיק ברכה** (ס"ק ח)) שכמה ראשונים חולקים וסוברים שנשים פטורות מסעודה שלישית (**רשב"ם, רש"י, סמ"ג, ר"י הלוי**), ועל פי זה כתב **ביביע אומר** (ו או"ח, כח). [שלמרות שעיקר ההלכה היא שנשים חייבות בסעודה שלישית, מכל מקום] אם אישה שכחה 'רצה והחליצנו' בסעודה שלישית לא תברך 'אשר נתן שבתות למנוחה בשם ומלכות' מאחר וספק ברכות להקל.

סעיף רצב | תפילת מנחה

סעיף א | קריאת התורה

הגמרא במגילה אומרת (כא.) שעזרא תיקן שיקראו בשני וחמישי ובשבת במנחה עשרה פסוקים מהפרשה הבאה. ונחלקו התנאים האם קוראים וממשיכים כל פעם ממקום שהפסיקו או שקוראים את הפסוקים שבתחילת הפרשה הבאה, וכך נפסקה ההלכה.

☜ כך פוסקים **טור ושו"ע.**

רמ"א: אומרים אשרי ובא לציון ואומרים 'ואני תפילתי' (ע"פ דברי המדרש[1]).

א. אמירת 'אשרי' 'ובא לציון' במנחה היא במקום מה שלא אמרו בשחרית, שלא רצו להאריך שם עוד **(בלבו)**.

ב. ביו"ט לא אומרים 'ואני תפילתי' כי אין בו קריאת התורה. אמנם יחיד בשבת אומרו, אפילו שאינו קורא בתורה, וכן במקום שאין להם ספר תורה. ויאמרו אותו לפני הקדיש כדי שלא יהיה הפסק בין הקדיש לשמונה עשרה **(משנ"ב)**.

ג. אין אומרים קדיש אחרי קריאת התורה של מנחה כיוון שלפני תפילת עמידה אומרים ואין במה להפסיק בניהם ('יהללו' 'ומזמור לדוד' אינם הפסק), מה שאין כן בשחרית שיש 'אשרי' (והפטרה[2]) באמצע **(משנ"ב)**.

❖ יו"ט שחל בשבת

רוקח: כיוון שללא שבת לא היו קוראים בתורה ביו"ט (כי עזרא לא תיקן קריאה ביו"ט), אם חל יו"ט בשבת קוראים מפסוקי שבת הבאה ולא מפסוקי היו"ט.

☜ כך פוסק **שו"ע.**

סעיף ב | אמירת 'צדקתך'

רב שר שלום: נהגו לומר בשבת שלושה פסוקי 'צדקתך' (תהלים לו, ז; עא, יט; קיט, קמב), כיוון שמשה רבינו נפטר אז[3], אומרים צידוק הדין, [ולכן יש שנהגו שלא לקבוע מדרש בין מנחה לערבית, כי חכם שמת בית מדרשו בטל]. או כיוון שהרשעים חוזרים לגיהנם במוצאי שבת **(טור)**.

☜ **טור ושו"ע:** אומרים 'צדקתך'. ונהגו שלא אומרים צדקתך בכל יום שאם היה יום חול לא היו אומרים בו נפילת אפיים.

רמ"א: נהגו שלא לקבוע מדרש בין מנחה לערבית, אבל אומרים פרקי אבות בקיץ 'ושיר המעלות' בחורף, וכל מקום לפי מנהגו.

---

[1] **הטור** כותב שבספרד נהגו לכפול את הפסוק ובאשכנז לא.

[2] ע"פ דברי **הבית יוסף**. ע"ש.

[3] **והב"ח** הוכיח שמשה נפטר בערב שבת ונטמן בשבת ואנו אומרים צידוק הדין על זמן הקבורה.

↲ אין איסור לקבוע מדרש אלא מנהג לזיכרון. ואסור דווקא לקבוע חברותא, אבל מותר ללמוד שנים שנים בבתיהם **(משנ"ב)**.

א. המהר"ל מפראג היה דורש בין מנחה לערבית, ולכן אין למנוע מזה בימינו, ובפרט שיש כאלו שמדברים שיחה בטילה, עדיף שישמעו דברי מוסר באותה שעה **(משנ"ב)**.

סימן רצג | ערבית במוצאי שבת

סעיף א | מאחרים תפילת ערבית

רבי יוסי אומר (קיח:) שיהא חלקו עם מוצאי שבת בציפורי (שהוציאו מאוחר שבת).

☜ **טור ושו"ע:** מאחרים זמן תפילת ערבית כדי להוסיף מחול על הקודש.

א. נהגו לזמר במוצאי שבת מזמור 'אלוקים יחננו'[1], ומנהג יפה הוא שמלווים את שבת המלכה בשירות ותשבחות, ומוסיפים מחול על הקודש, ולא באים לידי שיחה בטילה. **(משנ"ב).**

סעיף ב | הזמן האסור במלאכה

נחלקו התנאים (לד:) מהו זמן בין השמשות: לרבי יהודה כל זמן שפני מזרח מאדימים עד זמן שהכסיפו החלק העליון והתחתון של כיפת השמים המערבית. לרבי יוסי בין השמשות כהרף עין זה נכנס וזה יוצא. הגמרא אומרת שבין השמשות של רבי יהודה לפי רבי יוסי נחשב עדיין ליום. (הרא"ש כותב שההבדל בין דבריהם הוא לא יותר מנ' אמה (כחצי דקה, (שער הציון)).

הגמרא מסיקה להלכה כדברי שניהם להחמיר, כרבי יהודה לעניין כניסת שבת וכרבי יוסי לעניין אכילת תרומה לכהנים שטבלו באותו יום.

רש"י, תוספות, רא"ש וטור: כך הדין גם במוצאי שבת, שרק כשנגמר בין השמשות לפי רבי יוסי יצאה שבת[2].

הגמרא אומרת (לה:) שכאשר רואים בשמים רק כוכב אחד עדיין יום, שני כוכבים בין השמשות, ושלושה כוכבים לילה. וכוכבים אלו אינם גדולים ולא קטנים מאוד אלא בנונים. (עיין בהערה ביחס בין שיעור זה לשיעור בגמרא לעיל[3]).

◄ **רמב"ם:** משיראו שלושה כוכבים בנונים הרי זה לילה.

◄ **רבינו יונה:** כיוון שבני אדם לא בקיאים צריך לחכות עד שיראו שלושה כוכבים קטנים, וביום מעונן יחכה עד שיצא הספק מליבו.

ר"ן: מצד תוספות שבת צריך שיראו שלושה כוכבים קטנים רצופים.

---

[1] וכאשר חל תשעה באב במוצאי שבת לא נהגו לזמר, וכן כאשר חל יו"ט במוצאי שבת **(משנ"ב).**

[2] **הטור** כתב ששיעור זה הוא כדי שיעור אלף וחמש מאות אמה, **והבית יוסף** מתקן שהשיעור הוא אלף וחמש מאות וארבעים ותשע אמות.

[3] היחס בין הגמרות: **הטור** מביא את הגמרא בשבת, ותמה עליו **הבית יוסף** מדוע לא כתב השיעור של כוכבים. **בכסף משנה** (שבת ה, ד) כתב בשם **הרמ"ך** ששיעור הכסיף עליון ותחתון שווה לשיעור יציאת הכוכבים. וקצת קשה אם כך מדוע תמה **בבית יוסף** על **הטור** שלא הביא את שיעור הכוכבים, הרי זה אותו שיעור! ואולי תמה עליו כיוון שזה שיעור יותר מקובל לחשב על פיו וצ"ב.
אמנם **באגרות משה** (או"ח א, צז) כתב שאין כוונת הכסף משנה לומר שזה שיעור אחד ממש אלא לפעמים הכספת פני הרקיע מאוחרת מיציאת הכוכבים, וחכמים נתנו שיעור זה למי שאינו בקי בכוכבים, שימתין להכספת פני מערב שאז בטוח כבר יצאו הכוכבים.

☜ **שו"ע:** צריך להזהר שלא לעשות מלאכה עד שיצאו שלושה כוכבים קטנים רצופים[4], וביום מעונן יחכה עד שיצא הספק מליבו.

↲ אם רואה שלושה כוכבים קטנים שאינם רצופים יחכה מעט, ומותר בעשיית מלאכה (גם מצד תוספת שבת) **(דגול מרבבה)**.

א. ◄ **תפארת ישראל:** צריך שיראה שלושה כוכבים קטנים חוץ משלושה כוכבים בנונים.

◄ **שאר האחרונים:** לא הזכירו סברא זו.

ב. יש להקל בשלושה קטנים בלבד אם הסתלקה האדמומיות מהשמים באותו צד ששקעה בו החמה[5] **(משנ"ב)**.

ג. ביום מעונן יכול לסמוך על שעון (טוב) שידוע לו שבאותה שעה אתמול כבר יצאו הכוכבים **(ברכ"י ומשנ"ב)**.

ד. **השו"ע** תלה את יציאת השבת בראיית הכוכבים ולא כתב שצריך שיעברו ארבעה מילין מהשקיעה כמו שפסק בסימן רסא. **המנחת כהן** מיישב שאף ר"ת מתיר לעשות מלאכה אם רואים כוכבים ואין להקפיד בשיעור ארבעה מילין[6].

☜ וגם למנחת כהן ראוי להסתכל שכבר הכסיף העליון והשווה לתחתון **(ביה"ל)**.

ה. **הגדרת הכסיף:** כשמסתלקת האדמומית ונוטה לצבע לבן, מלשון הכסיף פניו **(ביה"ל)**.
(והוסיף שמי שאינו בקי או ביום מעונן, יחכה שיעור ארבע מילין אחר השקיעה).

סעיף ג | ערבית מבעוד יום

הגמרא בברכות מספרת (כז:) שרב ורבי יאשיה היו מתפללים תפילת ערבית של מוצאי שבת בשבת עצמה[7] ועושים הבדלה.

רב האי גאון, תוספות, רא"ש, רבינו יונה, מרדכי וטור: היה להם צורך של אונס או צורך מצווה ולכן הקדימו את ערבית.

טור: לא היו מברכים על הנר. ואסורים במלאכה עד שחשכה.

---

[4] ובסתירה שיש בדברי **השו"ע** מסימן רסא, ב, ששם פסק **כר"ת**, עיין לקמן בדברי **הביה"ל והמנחת כהן**.

[5] שהרי הגמרא אמרה ששיעורו של רבי יהודה הוא הכסיף העליון והשווה לתחתון, ורבי יוסי מתחיל מיד אחר כך, ואז יוצאים שני כוכבים, ושיעורו כהרף עין (חצי דקה- **לשו"ע, ולגר"א-** מיד), ומיד יוצא הכוכב השלישי **(שער הציון)**.

[6] דעתו שגם **ר"ת** מודה שצאת הכוכבים מתחילה ביציאת שלושה כוכבים קטנים, ושלושה ורבע מילין לפני כן זה בין השמשות ומה שלפני כן עד השלמת ד' מילין- יום גמור הוא. ומה שאמר **ר"ת** שיש ארבעה מילין כוונתו לאופק ארץ ישראל ובשאר העולם יש יותר זמן או פחות. אמנם האחרונים הקשו כמה קושיות על דבריו, שהרי לפי זה דברי ר"ת אמורים רק במקומות מאוד צפוניים שיש 72 דק' בין השקיעה לצאת הכוכבים ועוד קושיות.
דרך החיים מבאר גם שר"ת מסכים שצאת הכוכבים מתחיל ביציאת שלושה כוכבים קטנים, ולדעתו מודדים 72 דקות מזמן צאת הכוכבים למפרע ואז יודעים שהתחילה השקיעה הראשונה, ולאחר שלוש ורבע מילין מתחילה שקיעת החמה השניה (השקיעה שלנו) ולאחר עוד שלושת רבעי מיל יוצאים הכוכבים (לכאורה לפי דבריו אין מחלוקת בין הגאונים לר"ת). גם עליו הקשו האחרונים (עיין פסחים (צג:)). ועיין עוד **בחיי אדם** (ה, ב).
לפי דברי האחרונים הללו לא שייך להחמיר היום כדברי ר"ת שהרי אם יצאו שלושה כוכבים גם ר"ת מודה שמותר לעשות אז מלאכה, וכמו שראינו, כך דעת השו"ע. **ובביה"ל** (רסא, ב ד"ה שהוא) כתב שיש להחמיר במוצאי שבת כדעת ר"ת (אלא שבדבריו שם הזכיר את מה שכתב כאן, ונראה קצת שלדינא הסכים לדברי המנחת כהן).

[7] **ר"י** (הובא **בטור**): האמוראים סברו שמפלג המנחה ואילך הגיע זמן ערבית והם לא היו קוראים קריאת שמע עד צאת הכוכבים והיו מתפללים ערבית בלבד.

☜ **שו"ע:** מי שאנוס יכול להתפלל של מוצאי שבת בשבת ולא יבדיל ולא יעשה מלאכה עד שיצאו הכוכבים.

רמ"א: מאריכים באמירת 'והוא רחום' 'וברכו' במוצאי שבת.

א. האחרונים כותבים שבימינו אין לעשות הבדלה מבעוד יום, כיוון שזה דבר תמוה לרבים. ומה עוד שבימינו נוהגים להתפלל ערבית בצאת הכוכבים (כדעת חכמים), והגם שבערב שבת מקילים בזה, היינו משום מצוות תוספת שבת, מה שאין כן ביציאת שבת **(משנ"ב).**

ב. מותר לעשות הבדלה מיד כגון שמדובר שלא ימצא לעשות הבדלה על כוס אחר כך (כגון שצריך לצאת עד מקום התחום כדי להמשיך משם במוצאי שבת) **(משנ"ב).**

סימן רצד | דיני הבדלה בתפילה

סעיף א | אמירת אתה חננתנו ודין השוכח

המשנה אומרת (ברכות לג.) שמוסיפים במוצאי שבת נוסח 'אתה חננתנו'[1], לדעת ת"ק אומר ב'אתה חונן', לר"ע אומרה כברכה רביעית בפני עצמה, ולר"א אומרה במודים.

רי"ף, רא"ש ורמב"ם: הלכה כת"ק.

הגמרא אומרת (שם כט.) שאם שכח לומר 'אתה חוננתנו' אינו צריך לחזור כיוון שעתיד להבדיל על הכוס[2]. אמנם אם טעם לפני ההבדלה ('טעה בזה ובזה') נחשב הדבר כאילו טעה גם בהבדלה וצריך לחזור ולהתפלל. ולמרות שלהלכה קיי"ל שאם טעם לפני ההבדלה יכול להבדיל, כאן כיוון שלא הבדיל בתפילה, ועשה איסור בטעימתו צריך לחזור ולהתפלל (כך מבארים רבינו יונה והרא"ש את הגמרא).

☜ **שו"ע:** אומר הבדלה באתה חונן, ואם טעה אינו חוזר, ואם טעם לפני ההבדלה חוזר להתפלל עם 'אתה חוננתנו'.

א. גם אם קרה והבדיל על הכוס לפני התפילה, יאמר 'אתה חוננתנו' **(משנ"ב)**.

ב. אם לא התפלל ערבית ועשה הבדלה על הכוס, לא יזכיר בשחרית 'אתה חוננתנו' כשמשלים את ערבית. אבל אם לא הבדיל עדיין יזכיר בתפילת שחרית השניה ואחר כך יעשה הבדלה על הכוס **(משנ"ב)**.

ג. אם שכח 'אתה חוננתנו' אסור במלאכה עד שיעשה הבדלה או שיאמר: 'ברוך המבדיל בין קודש לחול' **(משנ"ב)**.

ד. אם חל יו"ט במוצאי שבת ושכח לומר 'ותודיענו' לא צריך לחזור כי עתיד להבדיל בקידוש. ואם טעם לפני הקידוש צריך לחזור ולהתפלל **(ביה"ל)**.

ה. יש אחרונים שכותבים שאם עשה מלאכה לפני הבדלה גם צריך לחזור ולהתפלל **(אליה רבה ורע"א)**. אמנם לדינא אין לחזור בדיעבד[3] **(ביה"ל)**.

ו. אם אכל לפני ההבדלה ולא שאל ועשה הבדלה:

◄ **לפרי מגדים:** לא צריך להתפלל שוב כי יצא בדיעבד.

◄ **לדרך החיים:** גם בזה צריך להתפלל שוב[4] **(ביה"ל)**.

---

[1] הגמרא (כט.) אומרת שאי אפשר לומר נוסח תפילת 'הביננו' במוצאי שבת כיוון שצריך להזכיר בה 'אתה חוננתנו'. ומקשה מדוע לא נכלול את 'אתה חוננתנו' בתוך נוסח הביננו ונשארת בקושיא, אבל עדיין פסקו **הרי"ף, הרמב"ם והרא"ש** שאין לאומרה במוצאי שבת.

[2] **הרמב"ם** כותב שיש אומרים שאם נזכר קודם 'שומע תפילה' צריך לאומרה שם. **והתוספות** כתבו שאין לאומרה שם כיוון ש'שומע תפילה' מיועדת לבקשות ולא לשבחים כמו 'אתה חוננתנו'. **והבית יוסף** כותב שיש גירסא אחרת שבה **הרמב"ם** כותב שאין לחזור אלא גומר את תפילתו וכדברי **התוספות**.

[3] ומבאר **כף החיים** (ח) שמלאכה אינה תלויה בתפילה, אלא יכול לומר 'ברוך המבדיל' ולעשות מלאכה, מה שאין כן אכילה, שהיא תלויה בהבדלה. באור לציון (א, סי' כב) הסכים לדברי הביה"ל שאין לחזור אם עשה מלאכה. **ובחזו"ע** (שבת ב, עמ' שפב) העיר מדברי כמה ראשונים שסברו כמו **הרשב"א** שצריך לחזור, ולכן כתב שיחזור להתפלל בתורת נדבה.

[4] ועיין **בחזון עובדיה** (שבת ב, עמוד שפא) שגם כתב שדברי **הפרי מגדים** אינם מחוורים.

סעיפים ב–ג | אם אין לו כוס

בה"ג: כיוון שהטעם שלא חוזר להתפלל הוא משום שעתיד להבדיל, אם אין לו כוס, צריך לחזור ולהתפלל. **רבינו יונה:** ואם יודע שמחר תהיה לו כוס, לא צריך לחזור להתפלל, ורק אם יודע שגם למחר לא תהיה לו, צריך לחזור.

↲ **טור:** אם חל תשעה באב במוצאי שבת לא צריך לחזור ולהתפלל, כיוון שעתיד להבדיל במוצאי הצום.

☜ **שו"ע:** אם יודע שלא תהיה לו כוס גם למחר צריך להתפלל שוב, ואם חל תשעה באב למוצאי שבת לא חוזר כי עתיד להבדיל במוצאי הצום.

א. אם יודע שאין לו כוס ושכח 'אתה חוננתנו' ועוד לא עקר רגליו יחזור ל'אתה חונן'. ואם עומד לפני ברכת 'שומע תפילה' יאמר אותו שם כיוון שיש בו מעין בקשה 'אבינו מלכנו וכו'. אמנם אין לאומרו בשומע תפילה כשיודע שיש לו כוס כיוון שאין זו בקשה חשובה לשומע תפילה **(מג"א ואחרונים)**.

סעיף ד | סיים הברכה

◄ **ר"י, רבינו יונה ורא"ש:** כשיש לו כוס למחר (ואינו צריך לחזור), אם גמר את ברכת 'אתה חונן', אינו צריך לחזור יותר, כיוון שנחשב כגמר את הברכה והתחיל אחרת.

☜ כך פוסק **שו"ע.**

↲ משעה שאמר את שם ה' בסוף הברכה נחשב שגמר אותה **(אחרונים)**.

◄ **רבינו אלחנן:** בכל דבר שאינו חייב לחזור אם שכח, כאשר גמר את הברכה ולא התחיל באחרת, חוזר ואומרה שוב.

סעיף ה | אם רשאי לחזור

◄ **ר"ת:** בכל הדברים שאינו צריך לחזור כששכח, אם רוצה יכול לחזור, אפילו אם התחיל בברכה אחרת.

◄ **רא"ש וטור:** אינו חוזר, כיוון שזה הפסק בתפילה (טור). אבל אם רוצה לאחר תפילתו לחזור ולהתפלל שוב בתורת נדבה, רשאי.

☜ כך פוסק **שו"ע.**

↲ בסימן קז התבאר שאין לחזור ולהתפלל נדבה אלא מי שמכיר בעצמו שהוא זריז וזהיר שיכוון **(משנ"ב)**.

סימן רצה | הבדלת השליח ציבור

סעיף א | הבדלת הש"ץ ודיני 'ויהי נועם'

טור ☜ **ושו"ע:** נוהגים שהשליח ציבור עושה הבדלה בבית הכנסת להוציא ידי חובה את מי שאין לו יין.

↲ ומי שיש לו יין עדיף שיבדיל בביתו להוציא בני ביתו **(משנ"ב)**.

❖ דיני 'ויהי נועם'

טור ☜ **ורמ"א:** אומרים 'ויהי נועם' וסדר קדושה באריכות כדי לאחר את הזמן שחוזרים הרשעים לגהנם. באשכנז לא נוהגים לומר 'ויהי נועם' אם חל יו"ט באמצע שבוע, אבל אומרים 'ויתן לך'. ונהגו להזכיר את אליהו הנביא להתפלל שיבוא ויבשר הגאולה.

א. צריך לומר פסוק 'ויהי נועם' מעומד **(אחרונים)**. ואומרים 'אורך ימים וכו' פעמיים. ויש מקומות שלא אומרים 'ויהי נועם' בבית האבל, אלא מתחילים מ'יושב בסתר עליון' **(משנ"ב)**.

ב. רק אם חל יו"ט גמור באמצע שבוע לא אומרים 'ויהי נועם', אבל פורים או ערב פסח שחל באותו שבוע, אומרים **(משנ"ב)**.

ג. אין מתחילים מ'ובא לציון' כי אין גאולה בלילה **(טור)**, ממילא גם לא הפסוק 'ואני זאת בריתי' כיוון שהוא סמוך לפסוק שם בישעיה **(ט"ז)**.

ד. כאשר לא אומרים 'ויהי נועם', לא אומרים גם את כל סדר הקדושה (כיוון ש'ויהי נועם' שייך למעשה המשכן, שמשה בירך את ישראל ושרתה שכינה, ולכן ממשיכים 'ואתה קדוש יושב תהילות ישראל') **(ט"ז)**.

ה. טוב לומר הבקשה 'ריבונו של עולם וכו'. יש מקומות שנוהגים להדליק נרות במקומות אפלים, שעל ידי זה זכה שאול למלוכה **(משנ"ב)**.

סימן רצו | הבדלה על היין

סעיף א | סדר ההבדלה

הגמרא מסיקה (ברכות נב:, פסחים קג.) שסדר ההבדלה הוא: יין, בשמים, נר והבדלה.

הגמרא בפסחים אומרת (קה:) שצריך שכוס של ברכה תהיה לא פגומה.

רי"ף, רמב"ם וטור: הוא הדין לכוס של קידוש והבדלה.

☜ **שו"ע:** סדר הבדלה יין, בשמים, נר הבדלה (וסימנך: יבנ"ה). ויזהר שהכוס לא תהיה פגומה.

רמ"א: אומרים פסוקי 'הנה' 'כוס ישועות' 'ליהודים הייתה' לסימן טוב. ויתנו עיניהם בכוס ובנר (המבדיל והשומעים שלא יסיחו דעתם **(משנ"ב)**). וישפוך מהכוס לסימן ברכה לפני שיסיים ברכת 'הגפן' (שלא יברך על כוס פגומה[1]) וגם לאחר הבדלה שופכים ומכבים בו את הנר. ורוחצים בו עיניהם לחיבוב מצווה.

א. 'פגום' הכוונה ששתו מהיין לפני כן. ואם הכוס בעצמה פגומה, אין זה מעכב בדיעבד (עיין סימן קפג) **(משנ"ב)**.

ב. האחרונים סוברים שלא ישפוך מהיין בשעת הברכה, אלא ימלא מלכתחילה את הכוס עד שישפך ממנו. וגם אז ימעט בזה, משום הפסד אוכלים **(משנ"ב)**

ג. ישתה בישיבה לכתחילה. ונהגו הנשים לא לשתות ממנו[2]. ולא ייתן ממנו לאנשי ביתו **(מג"א)** (ונראה שטעמו, כדי שישאר שיעור מלא לוגמיו למבדיל) **(משנ"ב)**.

❖ מקור חיוב ההבדלה

◄ **רמב"ם, סמ"ג וחינוך:** מצוות הבדלה מהתורה, לזכור את יום השבת בכניסתו וביציאתו.

◄ **מגיד משנה בשם י"מ, אבודרהם ואורחות חיים:** מצוות הבדלה מדרבנן ויש לה אסמכתא מהפסוק.

↲ לכו"ע אם הבדיל בתפילה מצוות הבדלה על הכוס מדרבנן **(משנ"ב)**.

סעיף ב | אין לו יין

◄ **טור בשם פרקי דרבי אליעזר:** אם אין לו יין יעשה הבדלה בלא יין.

---

[1] כלומר אם שופך לפני הברכה הרי שהכוס פגומה בכך שהיא איננה מלאה. וגם לאחר הברכה לפני ששותה, אין לשפוך שיש בזה ביזוי, לכן שופך לפני שגומר הברכה. וראה מה שכתבו בזה האחרונים לקמן.

[2] בטעם הדבר כתב **השל"ה הקדוש** (הביאו כף החיים באות יד) שעץ הדעת היה גפן, ועל ידי החטא ניתן לאישה דם נידות להרחיקה מן האדם. **ובחזו"ע** (חנוכה, עמוד רל) הביא בשם **הרב איסר זלמן מלצר** שהטעם הוא לחשוש לדעה שנשים פטורות מהבדלה ואם כך ה'אמן' שעונות לאחר ההבדלה מהווה הפסק ואסור להן לשתות. (לפי טעם זה יהיה מותר להם לשתות אם יברכו שוב הגפן. אך ייתכן ויש בזה ברכה שאינה צריכה, וצ"ב).

◀ **רב עמרם ותוספות ושאר ראשונים:** עושה רק על יין, ואפילו על פת לא יעשה.

↲ אם יש לו חמר מדינה יעשה עליו (**תוספות על פי הגמרא בפסחים** (קז.)).

☜ **שו"ע:** אין מבדילים על פת, אבל על חמר מדינה ושאר משקים חוץ ממים יכול להבדיל.

רמ"א: עדיף להבדיל על כוס יין פגום מאשר על שכר (**אבודרהם**). ובמוצאי פסח נוהגים להבדיל על שכר כי חביב עליו יותר.

↲ **מג"א וגר"א:** אם השכר הוא חמר מדינה, עדיף להבדיל עליו מאשר על יין פגום.

א. קידוש שייך לעשות על פת כיוון שיש לפת שייכות לסעודה, שהרי צריכים לעשות קידוש במקום סעודה, אבל להבדלה אין שייכות לפת כלל (**משנ"ב**).

ב. כל ההיתר לעשות הבדלה על שכר הוא רק אם אין לו יין. אבל אם יש לו יין הוא קודם לכל המשקים (**אור זרוע**), וגדולה מעלת העושה הבדלה על יין, והקב"ה קוראו קדוש ועושהו סגולה (**טור**).

❖ חמר מדינה

שו"ע פסק שמותר לעשות הבדלה על שכר אם הוא חמר מדינה. וכנ"ל כתב המשנ"ב שדווקא אם אין לו יין, אבל אם יש לו יין יעשה עליו הבדלה.

בסימן רעב כתב המשנ"ב שחמר מדינה הוא רק אם יין אינו מצוי באותו מקום ורוב שתיית אנשי המקום היא מהשכר. ובביה"ל שם (ד"ה שמקדשין) הביא את הרמב"ם שסובר שאם רוב שתיית אנשי המקום מהשכר, אפשר לעשות עליו הבדלה אפילו אם מצוי להם יין[3].

א. משקה שרגילים לשתותו מבדילים עליו כמו על שכר. ועל מים לא מבדילים למרות שרגילים לשתות מהם הרבה כי אינם חשובים[4*] (**משנ"ב**).

ב. לא יבדיל על שמן וחלב[5] (**ברכי יוסף**). ולא יעשה על משקה שעשוי ממי פירות או מי בישול ירק (**ט"ז ואליה רבה**), ואם נעשה משקה חשוב **החיי אדם** מתיר. על יין שרף לא כדאי להבדיל

---

[3] דעת **החזו"א** (קובץ תשובות א, נז) שאין כיום חמר מדינה כיוון שהיין מצוי לרוב בנינו. **והרב אלישיב** (שם) חולק וסובר שכיוון שלא מביאים יינות לסעודות ושתייתו קשה עלינו, לכו"ע שאר משקאות נחשבים לחמר מדינה. ועוד כתב שאפשר שסומכים על **הביה"ל** שהביא את דעת **הרמב"ם**. וכן כתב **שבט הלוי** (ג, כו) שגם היום שייך חמר מדינה.

[4*] **לגבי משקאות בימינו:**

מיצים שעשויים ממים: לרוב האחרונים דינם כמים (**אג"מ** (ב, עה) **הגרש"ז** (הליכות שלמה ניסן- אב פט"ז) **והרב אלישיב** (שבות יצחק יא, ס"ק ד)). **והרב קרליץ** (חוט שני ד, פו ד) הסתפק בזה.

מיץ אשכוליות ותפוזים (סחוט מאה אחוז): לרב אלישיב (שבות יצחק שם) דינם כחמר מדינה, **והחזו"א** (קובץ תשובות א, נז) מסתפק בזה.

תה: לקצות השולחן (צז, בדה"ש ח) **ולגר"ח קנייבסקי** (זכרון דרור יקרא, עמ' שכב) אינו חמר מדינה. **והאגרות משה** (ב, עה) הקל בשעת דחק גדולה.

קפה: לגרש"ז (שש"כ ס, הערה יח) דינו כחמר מדינה כל עוד חם מעט (ומגישים אותו כך לאורחים) ואין זה משנה אם זה קפה שחור או נמס ואם יש בו חלב או לא (כשרגילים לשתותו בלי חלב). וכן דעת **הרב אלישיב** אם מגישים אותו ככיבוד. **ולרב קנייבסקי** (שם) אינו נחשב לחמר מדינה.

בירה שחורה: לחזו"א (חוט השני שם) אינה חמר מדינה, **ולגרש"ז** (הליכות שלמה מועדים ב, פט"ז) בדיעבד אפשר. **והאור לציון** (כב, ב) מתיר.

ולרב עובדיה (יביע אומר ג או"ח יט) אין להבדיל אלא על משקים המשכרים, ולא על קפה, תה או מיצים טבעיים.

[5] ואף היום אינו נחשב לחמר מדינה, כי אין שותים אותו בתורת משקה חשוב אלא בתורת בריאות (**הגרש"ז**, ביצחק יקרא, רעב ס"ק כה)

כיוון שקשה לשתות ממנו מלא לוגמיו, ואם אין לו אחר יבדיל עליו ויזהר לשתות ממנו מלא לוגמיו שהוא רוב רביעית **(מג"א)**.

ג. המקפידים על חדש[6], ואין לו יין אלא שכר (העשוי משעורים), ייתן לאחרים שיעשו הבדלה והוא ישמע מהם. **ובביה"ל** השאיר בצ"ע, שאיך ישמע הבדלה על שכר האסור בשתייה עליו? אם לא שקיבל איסור זה בתורת חומרא.

❖ הבדלה על פת במוצ"ש שחל בו יו"ט

◄ **גאונים:** אם חל יו"ט במוצאי שבת יכול לעשות הבדלה על הפת, מתוך שיכול לעשות עליה קידוש.

◄ **רי"ף ורא"ש:** עדיף גם אז שיעשה את ההבדלה על שכר ולא על פת.

☜ **שו"ע:** יש אומרים שעושים הבדלה אז על פת ויש אומרים שעדיף על שכר. **רמ"א:** ודעה ראשונה עיקר.

↲ משום שיש ראשונים שאוסרים לעשות קידוש על שכר. ובמציאות כזו עדיף למצוא יין אפילו אם הפת חביבה עליו יותר כיוון שיש אומרים שאסור לעשות הבדלה על פת **(משנ"ב)**.

סעיף ג | אין לו יין ולא שאר משקים

הגמרא מספרת (פסחים קז.) שלאמימר לא היה יין להבדלה והלך לישון בלי לאכול, ולמחר השיגו לו יין עשה הבדלה ואכל.

◄ **גאונים, מרדכי, ר"י, רא"ש ותוספות:** אמימר ידע שתגיע לו כוס למחר, ולכן מדינא הקפיד לא לאכול.

◄ **רבינו יונה, תוספות (בדרך נוספת), רמב"ם ושבלי הלקט:** אמימר החמיר על עצמו[7], אך מדינא מותר. (ואין חילוק אם יודע שיש לו כוס למחר או לא).

☜ **שו"ע:** אם אין לו יין או שכר, יש אומרים שמותר לאכול מיד, ויש אומרים שאם יודע שיהיה לו כוס מחר לא יאכל עד שיבדיל.

↲ יש להחמיר כדעה השניה **(אליה רבה)** אם לא מי שקשה לו התענית **(גר"ז)**.

א. אפילו לדעה המתירה לאכול כשאין לו כוס, יתפלל ויאמר 'אחתה חוננתנו' **(משנ"ב)**.

ב. אם יודע שיגיע לו כוס רק בראשון בערב - אינו צריך להמתין עוד. ואפילו יותר מחצות אינו מחויב להמתין **(משנ"ב)**.

ג. אפילו אם חל יו"ט במוצאי שבת ואין לו כוס לקידוש, לא יאכל עד שיעשה קידוש **(מג"א)**.

---

[6] בחוץ לארץ יש קושי גדול לשמור על איסור חדש (משום זמני הזריעה השונים מארץ ישראל, כך שכל החורף אסור לאכול מהתבואה) והסתמכו חלק מהאנשים על דעת יחיד הסוברת שאין חדש בחו"ל. אך היו שהקפידו בכך.

[7] יוצא שגם לדעה זו ממידת חסידות שלא לאכול **(דרכי משה)**. (והביא דבריו **בשער הציון**).

❖ כוס אחת לברהמ"ז ולהבדלה

הגמרא אומרת (ברכות נב.) שאם יש לאדם רק כוס אחד במוצאי שבת, ישמור אותה לאחר המזון ויאמר עליו ברכת המזון והבדלה.

◄ **רבינו ניסים גאון:** למרות שאסור לאכול לפני הבדלה, כאן מדובר שהמשיך את אכילתו משבת.

◄ **ר"י, רא"ש ותוספות:** מדובר שהיה לו רק כוס אחת, ולכן מותר לו לאכול לפני הבדלה, כיוון שעדיף שישמור את הכוס לאחר הארוחה ויברך עליה ברכת המזון.

☜ **שו"ע:** אם יש לו רק כוס אחת עדיף שיאכל לפני הבדלה ויאמר על הכוס את ברכת המזון. ולסוברים שברכת המזון אינה צריכה כוס - יעשה הבדלה לפני האכילה.

א. אם יודע שתגיע לו כוס למחר - יעשה הבדלה על הכוס שיש לו לפניו ויחכה למחר לאכול ולברך ברכת המזון על הכוס השניה. **והמג"א** חולק וסובר שלא צריך לחכות לאכול משום כוס לברכת המזון.

❖ תיקון הכוס במים

הראשונים מתקשים מדוע הגמרא אומרת שיאכל קודם ההבדלה, הרי יכול לעשות הבדלה ולשתות מעט, ואת השאר ישאיר להבדלה:

◄ **רא"ש:** מאחר שזה פוגם את הכוס, ומדובר שאין אפשרות לתקן אותה עם מים כי היא כבר מזוגה.

◄ **רשב"ם:** יש לו רק רביעית מצומצמת (כיוון שדין פגום לדעתו הוא רק לכתחילה).

☜ **שו"ע:** מדובר כשהיה לו רביעית מצומצם מזוג. ואם היה לו יותר- לכו"ע (גם למי שמצריך כוס בברהמ"ז) יעשה הבדלה קודם וישתה מעט (כמלא לוגמיו), ויוסיף לתקנו ויברך עליו ברכת המזון.

סעיף ד | יין לקידוש ולהבדלה

בפרקי דרבי אליעזר (פרק כ) משבח את העושה הבדלה על היין, שהקב"ה קורא לו קדוש ועושהו סגולה (והביאו הטור).

הגמרא בפסחים אומרת (קיג.) ששלושה מנוחלי העולם הבא: **1.** הדר בארץ ישראל. **2.** המגדל בניו לתלמוד תורה. **3.** המבדיל על היין במוצאי שבתות, והוא שמשייר מיין הקידוש להבדלה[8].

טור ☜ **ושו"ע:** אם לאדם יש כסף רק לכוס אחת של יין יקנה להבדלה וקידוש יעשה על הלחם.

---

[8] **הפרישה** מבאר שאין זה מקור דברי **הטור**, אלא הטור נסמך על כך שזו מצווה גדולה. וכוונת הגמרא היא שאדם ששם לב ולא שותה את כל היין שיש לו בקידוש אלא משאיר להבדלה- זוכה ונוחל עולם הבא.

↲ בסימן רעא, יא כתב **המשנ"ב** (ס"ק נו) שאם יש לו שכר עדיף שיעשה קידוש על היין והבדלה על השכר, ואפילו קידוש של שחרית יקדים להבדלה במציאות כזו.

סעיף ה | נר חנוכה ויין להבדלה

הגמרא אומרת (כג:) שנר חנוכה ויין לקידוש - נר חנוכה קודם משום פרסום הנס.

בסעיף הקודם התבאר שיין להבדלה קודם ליין לקידוש. עם זאת כותב הטור שנר חנוכה קודם וביאר טעמו שהבדלה יוצאים בהזכרה בפה, ואילו בחנוכה לא יוצאים ללא הדלקת הנר.

↲ ומוסיף **הבית יוסף:** משום שפרסום הנס עדיף.

☜ **שו"ע:** נר חנוכה קודם להבדלה.

סעיף ו | עמידה בהבדלה

◄ **כלבו:** ראוי לעמוד בהבדלה לכבוד המלך שאנו מלוים (וכיוון שהם קובעים עצמם להבדלה - הקביעות מועילה לכל הברכות).

☜ כך פוסק **רמ"א.**

◄ **תוספות, מרדכי ואגור:** צריך לשבת כדי שתהיה קביעות ויוכלו לפטור זה את זה.

☜ כך פוסק **שו"ע**[9].

❖ דרך האחיזה ביין, בבשמים ובנר

מרדכי: אוחז את היין בימינו.

↲ **ראבי"ה:** כשמברך על הבשמים יקחם ביד ימין ואת היין בשמאל ושוב יחזיר לימין.

☜ כך פוסק **שו"ע**[10].

א. אין להניח את היין מיד שמאלו בשעת הברכה על הבשמים, משום שכל ברכות ההבדלה צריכות להאמר על הכוס **(משנ"ב)**.

ב. יברך על הבשמים ויניחם, רואה בצפרניו ויברך על הנר, יחזיר את הכוס לימינו ויגמור את ההבדלה **(משנ"ב)**.

סעיף ז | הבדלה בבית לאחר הבדלה בביהכנ"ס

היו נוהגים לעשות הבדלה בבית הכנסת להוציא את מי שאין לו יין (עיין בסימן רצה). ונהגו העולם לחזור ולעשות שוב הבדלה בבית.

---

[9] בסימן רעא, י פסק **שו"ע** לעשות קידוש בעמידה, **והרמ"א** פסק על פי **הכלבו** שעדיף בישיבה. ואילו כאן **שו"ע** פסק שעדיף לשבת **והרמ"א** פסק על פי הכלבו שעדיף לעמוד. ונראה בפשטות **שהשו"ע** סבר שבקידוש יש לעמוד משום שיש בזה עדות על בריאת השמים (**משנ"ב** שם) ולעניין הקביעות מספיק שיקבעו בדעתם לצאת. אבל בהבדלה **השו"ע** לא קיבל את סברת הכלבו שצריך ללוות את המלך ולכן צריך לשבת כדי לעשות קביעות גמורה. **והרמ"א** סובר להפך, בקידוש יש לשבת (ורק לעמוד מעט לשם ה') אבל בהבדלה יש סברא שצריך לעמוד כיוון שמלווה את המלך, ולעניין הקביעות מספיק שקובעים בדעתם.

[10] לשון **השו"ע**: אוחז היין בימין וההדס בשמאל, ומברך על היין ושוב נוטל ההדס בימים והיין בשמאל ומברך על ההדס וחזיר היין לימינו. (משמע מדבריו שבשעת ברכת היין צריך לאחוז את ההדס בשמאל, ועיין בדברי הראשונים **בבית יוסף** שלא כתבו דבר זה).

ר"ן ותלמידי רבינו יונה: אפילו למ"ד שמצוות אינן צריכות כוונה, כאן כיוון שהאדם אינו רוצה לצאת, לא יצא ידי חובה לכו"ע.

☜ **שו"ע:** אפילו אם כולם שמעו הבדלה בבית הכנסת, יעשו שוב הבדלה בבית אם התכוונו שלא לצאת.

↲ **לבוש:** בימינו מסתמא מתכוונים שלא לצאת בהבדלה שבבית הכנסת. תלמידי חכמים מתכוונים שלא לצאת בהבדלה זו כדי שיוכלו להוציא בני ביתם **(מג"א בשם הסמ"ע)** וכן ראוי לכל אדם לנהוג **(משנ"ב).**

א. אם יש קטן שהגיע לחינוך ולא שמע הבדלה, מותר לעשות עבורו הבדלה, אפילו אם התכוון לצאת בהבדלה שבבית הכנסת. (ועיין בסעיף ח לעניין נשים) **(משנ"ב).**

ב. אם התכוון לצאת ידי חובת ברכת ההבדלה ולא בברכת הגפן, יוצא ידי חובה, אלא שאסור לו לטעום מהיין אלא אם יברך שנית 'הגפן' **(משנ"ב).**

סעיף ח | נשים בהבדלה

◄ **אורחות חיים:** נשים אינן מבדילות לעצמן, כיוון שמקור הבדלה באסמכתא, ואינה תלויה בשמירת השבת.

◄ **רבינו יונה:** נשים חייבות בהבדלה כמו בקידוש.

☜ **שו"ע:** נשים חייבות ומבדילות לעצמן, ויש מי שחולק. **רמ"א:** ולכן לא יעשו בעצמן אלא אחר יעשה להן.

↲ **מג"א:** יכולות לברך על הכוס ועל הבשמים לכו"ע, שהרי הן ברכות הנהנין. אבל בברכת הנר נשים לא חייבות לכו"ע[11] (ואין ברכת הנר חלק מההבדלה, שהרי אפשר לברכה בנפרד) **(ביה"ל).**

א. ב"ח ומג"א: נשים יכולות למשוך על עצמן חיוב ולעשות הבדלה אם רוצות[12].

☜ ואפשר לסמוך על זה לדינא (מאחר שיש אחרונים שפסקו כדעת רבינו יונה **(שער הציון)**).

ב. אם גבר שמע כבר הבדלה:

◄ **למג"א ועוד אחרונים:** לא יעשה הבדלה לאשה, כי לדעת האורחות חיים זו ברכה לבטלה.

◄ **לברכי יוסף וזכור לאברהם (בשם כמה פוסקים):** אפשר לעשות בשבילן.

☜ **משנ"ב:** יעשו בעצמן, כיוון שיש בזה חשש ברכה לבטלה[13].

---

[11] לכאורה לפי דברי **הב"ח והמג"א** (לקמן) שהתירו לנשים למשוך על עצמן חיוב של הבדלה, תוכלנה הנשים למשוך על עצמם גם חיוב של ברכת הנר. וצ"ב.
בחזון עובדיה (ב, עמוד תכז) תמה על דברי הביה"ל וכתב בשם כמה אחרונים, שמאחר ויש לנשים חיוב בהבדלה, ממילא יש להן חיוב בברכת הנר.

[12] אומנם **במג"א** (ס"ק ד) כתב בשם **השל"ה** שלא ישתו הנשים מכוס של הבדלה, צריך לומר שכוונת **המג"א** שאם אין איש שיכולות לשמוע הבדלה ממנו, יכולות הן לעשות בעצמן מחוסר ברירה **(משנ"ב).**

[13] ויש פוסקים שכתבו שנשים עושות הבדלה לעצמן, ואף אם הגבר שמע הבדלה כבר יכול להבדיל בשבילן (וטוב שהן תברכנה על הנר), כך כתבו **בחזון עובדיה** (ב, עמוד שעב) **ובאור לציון** (כב, ג).

סימן רצז | ברכת הבשמים

סעיף א | אין מחזרין על בשמים

חז"ל קבעו (ברכות נא:) שצריך לברך על הבשמים בהבדלה, (מפני שהנפש כואבת ביציאת השבת (ראשונים)).

הגמרא אומרת (שם) שאין מחזרין על האש (אם אין לו נר) כדרך שמחזרים על כל המצוות.

רא"ש, רשב"א בשם הראב"ד, רי"ו וטור: כל שכן שלא צריך לחזר אחרי בשמים אם אין לו.

☜ כך פוסק **שו"ע.**

א. מברכים במוצאי שבת על כל המינים 'בורא מיני בשמים' כדי שלא יבואו לטעות בין הברכות[1] **(אחרונים)**. וטוב שייקח דבר שמברכים עליו גם כך 'בורא מיני בשמים' כגון ציפורן[2] **(משנ"ב)**.

ב. גם מי שהתענה בשבת צריך לברך על בשמים[3], אבל אם חל יו"כ בשבת לא מברכים על בשמים במוצאי השבת **(משנ"ב)**.

סעיף ב | בשמים שאין מברכים עליהם

הקדמה קצרה

חז"ל מונים כמה סוגי בשמים שאסור לברך עליהם. והאיסור לברך עליהם אינו קשור דווקא להבדלה, אלא גם בסתם אין לברך עליהם, או משום שאינם עשויים לריח, או משום שיש בהם איסור. ודין ברכתם התבאר בסימן ריז (בית יוסף).

המשנה אומרת (נא:) שאין מברכים על בשמים של מתים. והגמרא מבארת (נג.) שאין מברכים כיוון שהם עשויים להעביר ריח רע. ואומר רב הונא שאסור לברך גם על בשמים של בית הכסא.

הירושלמי אומר (ברכות ח, ו) שאפשר לברך על בשמים שנתנו אותם תחת מיטתו של המת כי עשויים לכבוד החיים.

טור ☜ **ושו"ע:** לא מברכים על בשמים שלמעלה ממיטתו של המת ולא על בשמים של בית הכסא.

↲ אבל אם נתונים לפני מיטתו של המת אפשר לברך עליהם, כיוון שעשויים לכבוד החיים **(ירושלמי)**.

---

[1] וחלק מהפוסקים כתבו לברך על כל מין ברכתו הראויה לו, וכך נוהגים רבים מבני ספרד **(מאמ"ר** (סק"א) **וכף החיים** (לא)).

[2] ויש אחרונים שכתבו לברך על ציפורן 'בורא עצי בשמים' **(בן איש חי** (ואתחנן שנה א, ו) **וחזו"ע** (ברכות עמוד שיט)). ויש נהגו לברך עליה בורא עשבי בשמים **(בני תימן)**.

[3] שלא נאמר שאין לו כאב נפש מאחר ולא אכל.

❖ בשמים של גוים

עוד אומרת המשנה (שם) שאין מברכים על בשמים של גוים. והגמרא מבארת שמדובר על בשמים שנמצאים במסיבת עובדי ע"ז, וסתם מסיבה כזו עשויה לשם עבודה זרה.

◄ **רמב"ם ורא"ש (ע"פ הטור):** רק בשמים שעמדו במסיבה אסורים, אבל סתם בשמים של גויים מותרים.

☜ כך פוסק **שו"ע.**

◄ **רי"ף ורא"ש (ע"פ רבינו יונה):** גם סתם בשמים של גויים אסורים כיוון שמסתמא עומדים למכירה לצורך מסיבת ע"ז.

☜ **ט"ז:** לכתחילה טוב לחוש לדבריהם (אבל במקום שניכר לכל שהוא מוכר אותם סתם ולא לע"ז, מותר לכו"ע).

☜ **רמ"א (בשם אורחות חיים):** אם בירך על בשמים שאסור לברך עליהם – אפילו בדיעבד לא יצא, וצריך לברך על אחרים.

סעיף ג | בשמים בתוך יינות

רשב"א: מותר לברך על בשמים שהניחום גויים בתוך יינות לתת בהם טעם. אלא שמסתברא שאסור לברך עליהם בהבדלה משום 'הקריבהו נא לפחתך', ועוד שיש בהם תערובת איסור ונמאסו למצווה.

☜ כך פוסק **שו"ע.**

↲ ומותר לברך עליהם כיוון שהיין לא נתן בהם ריח אלא הם נתנו בו. ועוד שאין המריח מתכוון להריח את היין אלא את הבשמים **(משנ"ב)**.

א. ט"ז: אין מברכים על כלי שדבק בו ריח הבשמים, אבל אם רואה שנשאר קצת אבק הבשמים בשולי הכלי, אפשר לברך עליו.

סעיף ד | ברכה על הדס

◄ **טור:** נהגו לברך על הדס. ויש סמך לזה מהפסוק 'שומר שבת מחללו' וסמוך לזה כתוב 'תחת הסרפד יעלה הדס'. ועוד שאם עשו מצווה אחת בהדס בנטילת לולב, ראוי לעשות בה עוד מצווה.

↲ **בית יוסף:** ויש עוד לטעם לזה על פי הסוד.

☜ **שו"ע:** נהגו לברך על הדס כל שאפשר.

◀ **רבינו אפרים:** אין ריח כל כך בהדס ולכן עדיף לברך על בשמים שמריחים טוב. אבל הדסים שנטלו בהם לולב ויש בהם עדין את עיקר ריחם- עדיף לברך עליהם **(בית יוסף)**[4].

☜ **רמ"א:** אין לברך על הדס היבש שאינו מריח כל כך, וכך נהגו. ועדיף להניח את ההדס עם שאר הבשמים יחד ואז עושה ככו"ע.

א. העדיפות בהדס היא דווקא בהדס של מצווה. וכוונת השו"ע ב'כל שאפשר' היינו שיש לו עדיין קצת ריח. והחולקים סוברים שכיוון שניטל עיקר הריח- לא יברך עליו **(משנ"ב)**.

ב. אין לברך על הדס בסוכות משום שהוקצה למצוותו **(משנ"ב)**.

ג. מצווה מהמובחר לייחד כלי שיש בו בשמים לצורך ההבדלה. למרות שלהלכה ניתן לברך גם על מיני בשמים שעומדים לתבשיל בבית ועתה נטלם בידו **(משנ"ב)**.

סעיף ה | מי שאינו מריח

◀ **רא"ש וטור:** מי שאינו מריח יכול לברך להוציא אחרים, שזה דומה לפורס פרוסה לאנשי ביתו למרות שאינו אוכל עמהם. (ואפשר שדעת הרא"ש שברכת הבשמים היא כמו ברכת מצוות מאחר שתיקנו אותה בהבדלה **(בית יוסף)**).

◀ **רבינו אפרים:** מי שאינו מריח ומברך על בשמים, אפילו אם מוציא אחרים ידי חובה- ברכתו לבטלה. ואין זה דומה לפורס פרוסה כי שם התירו רק לילדיו הקטנים ומדין חינוך, אבל לאורחים אסור (כמו שכתוב שם בתחילת הברייתא) **(בית יוסף)**.

◀ **אורחות חיים:** יכול לברך אפילו בשביל עצמו, כי יש לו הנאה בכך שמחזק ראשו וגופו.

☜ **שו"ע:** מי שאינו מריח יכול לברך להוציא בני ביתו מי שאינו יודע לברך.

↲ **כל האחרונים:** מותת להוציא רק את בני ביתו הקטנים (מדין חינוך למצוות), אך שאר אדם אסור, כיוון שברכת הבשמים נחשבת לברכת הנהנין ואין בה דין ערבות (כי היא ממנהג ואין חובה לחזר אחריה).

א. מי ששמע הבדלה ושוב עושה להוציא אחרים, צריך להריח את הבשמים לאחר הברכה כי לא שייך בה דין ערבות **(משנ"ב על פי האחרונים לעיל)**.

ב. מי ששומע הבדלה, לא יברך בעצמו על הבשמים ועל הנר אלא ישמע מהמברך ויצא ידי חובה בברכתו (שהרי צריך לשמוע את ברכת ההבדלה ולא לברך ברכה אחרת, ועוד ש'ברוב עם הדרת מלך') ורק אם לא רואה את אור הנר ממקומו יכוון שלא לצאת ויברך בעצמו לאחר ההבדלה **(משנ"ב)**.

❖ ברכה על ריח לחם

◀ **כלבו, אבודרהם ור"י מפראיז:** אפשר לברך על לחם חם שיש לו ריח.

↲ נחלקו הראשונים איזו ברכה יש לברך עליו:

◀ **כלבו:** בורא מיני בשמים.

---

[4] **והרב אברהם מפראג** (הובא **בדרכי משה**) ביאר **שרבינו אפרים** סובר שכל הדס פחות טוב מבשמים (ולא כדברי **הבית יוסף**).

◀ **אבודרהם ור"י מפראיז:** הנותן ריח טוב בפת.

◀ **בית יוסף:** קשה להתיר לברך על לחם, שהרי חז"ל היו צריכים להזכיר אותו בכלל הדברים שאפשר לברך עליהם.

סימן רחצ | דיני הברכה על הנר

סעיף א | לא צריך לחזר אחר הנר

הגמרא אומרת (ברכות נג:) שלא צריך לחזר אחר הנר, אלא אם מזדמן יברכו עליו.

רא"ש: לא צריך לחזר עליו כיוון שהברכה על הנר היא רק לזכר זה שנברא האור במוצאי שבת, שאם זו ברכה על הנאת האש היה צריך לברך כל פעם שרואים אותו.
ראב"ד: במוצאי יום כיפור צריך לחזר אחרי הנר[1].

☜ **שו"ע:** מברכים על נר אם יש לו, וביום כיפור יש אומרים שצריך לחזר אחריו.

רמ"א (על פי הטור): מי שאין לו כוס, יברך על נר שרואה וכן על בשמים.

↲ ואם משער שיגיע לו כוס בהמשך הערב ורוצה ללמוד (לאור הנר) לא יברך עליו, אלא יחכה שתגיע הכוס **(רעק"א)**.

א. אפשר לברך על הנר שלא בסדר ההבדלה, אך רק במוצאי שבת ולא יותר **(משנ"ב)**.

סעיף ב | אבוקה

הגמרא אומרת (פסחים קג:) שמצווה מן המובחר לברך על אבוקה.

☜ כך פוסק **שו"ע.** (כיוון שאור האבוקה רב **(משנ"ב)**).

רמ"א (בשם האגודה): אפשר לברך גם על נר שיש לו שתי פתילות.

א. טוב שהנר יהיה משעווה **(מג"א בשם האר"י ז"ל)**.
ב. אין לברך על נר שריחו רע **(מג"א בשם ספר חסידים)**. והכוונה שאין זו למצווה מהמובחר, אבל אין לו נר אחר, יכול לברך עליו **(פרי מגדים ומשנ"ב)**.
ג. סתם נרות בגמרא הם של שמן, וחידש הרמ"א שכיוון שהאור של הפתילות מתחבר למעלה נחשב לאבוקה. אבל אם מניח כמה פתילות צמודות זו לזו- אין זו אבוקה, אלא אם כן יש בניהם הפרדה של שעווה או שמקרב שתי נרות זה לזה, שזה נחשב לאבוקה **(משנ"ב)**. וצריך שהאש תתחבר למעלה **(מג"א)**.
ד. נר שמאיר בחזקה והוא מאחורי חלון זכוכית, אין מצווה מהמובחר לברך עליו כיוון שלשו"ע בסעיף טו אסור לברך עליו[2] (ונמצא שלדעת השו"ע לא יצא בזה) **(ביה"ל)**.

❖ כשיש לו נר אחר

◄ **ר"מ:** מצווה לחזר אחר אבוקה אפילו אם יש לו נר אחר שמאיר.

☜ כך פוסק **שו"ע** (בשם יש מי שאומר).

---

[1] וטעמו: כיוון שביום כיפור צריך לברך רק על נר שדלק מלפני הצום ולא על אש שהדליקו, ובזה שייכת הבדלה, לומר עד כאן היה אסור ומכאן ואילך מותר, בשונה מסתם שבת שאפשר לברך על אש חדשה ובזה לא שייך כל כך הבדלה. עיין **בבית יוסף ובמשנ"ב.**

[2] הגם שהיה צד לומר שאפשר לברך מצד גודל האור שהוא מפיק ועדיף מנר שיש לו שתי פתילות **(ביה"ל)**.

◀ **מרדכי:** אם יש לו נר אחר לא צריך לחזר אחרי אבוקה.

א. מדובר כשאי אפשר לקרב את הנר שיש בבית לנר ההבדלה, כי אם יכול, הרי יכול לקרבם זה אל זה ויעשה מהם אבוקה **(משנ"ב)**.

ב. כל זה למצווה ולא לעיכובא **(מאמר מרדכי)**.

סעיף ג | הסתכלות באצבעות

בפרקי דרבי אליעזר (פרק כ) כתוב להסתכל בצפרניו בשעה שמסתכל בנר ההבדלה. [כך גם משמע בגמרא בברכות (נא:) שאומרת שאין מברכים על הנר עד שיאותו לאורו, ופירשה הגמרא - עד שיכיר בין איסר לפונדיון, ולכן מסתכלים על האצבעות להכיר בין הציפורן לבשר היד (טור)).

↲ הראשונים כתבו מספר טעמים למנהג להסתכל על צפורני הידיים:

גאונים רא"ש, מרדכי וטור: שכן שלא מברכים על הנר עד שיאותו לאורו.

גאונים ושבלי הלקט: על מנת לזכור את צפרניו של אדם הראשון.

טור: משום שהצפרנים פרות ורבות (ויש בזה סימן ברכה לתחילת השבוע. **(רבינו יונה)**).

יש שנהגו להסתכל על שרטוטי הידיים ונתנו אף בזה טעמים:

טור בשם הראשונים: שמכירים בשרטוטי הידיים, שהן מצויות.

טור בשם הזקנים: שיש בשרטוטי היד סימן להתברך בו.

☜ **שו"ע:** נוהגים להסתכל על כפות הידיים והצפרניים.

רמ"א: יש לראות בצפרני יד ימין ויאחז את הכוס ביד ימין, ויכוף את האצבעות לתוך היד שאז רואה את הצפרנים עם כף היד בבת אחת, ולא יראה פני האצבעות בפנים.

↲ יכופף ארבע האצבעות על האגודל, ויש שנוהגים להסתכל אחר כך גם על גב האצבעות **(מג"א)**.

סעיף ד | הנאה מאור הנר

הגמרא בברכות (נג:) אומרת שלא מברכים על הנר עד שיאותו לאורו. **רב יהודה ורב אשי** מבארים שאין הכוונה להנאה ממש אלא כל שיכול לעמוד קרוב ולהנות, אפילו אם עומד במקום רחוק. **רבא** חולק וסובר שהכוונה להנאה ממש (ויעמוד בסמוך), **עולא** מבאר עד שיוכל להכיר בין איסר לפונדיון, **וחזקיה** מבאר עד שיכיר בין משקל של טבריה למשקל של ציפורי.

◀ **רשב"א (וי"ג: רשב"ם):** הלכה כרב יהודה.

◀ **רי"ף, רא"ש, רמב"ם ורשב"א:** הלכה כרבא. וכמו שביארו חזקיה **(רמב"ם)**.

☜ **שו"ע:** אין מברכים עד שיאותו לאורו. והיינו שיהיה סמוך עד כדי שיוכל להכיר בין סוגי מטבעות.

↲ אפילו אם עומד מחוץ לבית, אם האור גדול עד כדי שיוכל להנות ממנו במקום שעומד, יכול לברך **(משנ"ב)**.

סעיף ה | נר הפסול

המשנה אומרת (ברכות נא:) שאור של עבודה זרה פסול לברכה. (והאיסור משום הגחלת שיש בנר, אבל השלהבת מצד עצמה מותרת שהרי שלהבת של עבודה זרה מותרת כמו שכתוב בביצה לט. (רא"ש)).

הברייתא אומרת (שם נב:) שלא מברכים על אור שלא שבת. ומבארת הגמרא שהכוונה לנר שהודלק באיסור. ולכן נר שהודלק בשביל חולה או יולדת בשבת, וכן נר שהודלק בערב שבת ודלק כל השבת מותר לברך עליו. אבל נר שהדליקו גוי אסור כיוון שאם היה יהודי מדליקו היה עובר בזה איסור.

☜ **טור ושו"ע:** אין מברכים על נר שהודלק בעבירה. אבל נר שהודלק לצורך חיה או חולה מותר. ואם גוי הדליקו אסור.

רמ"א: לא מברכים על נר שהודלק לעבודה זרה.

↲ המברך על נר שהודלק באיסור אפילו בדיעבד לא יצא[3] **(משנ"ב)**.

א. כל האיסור לברך על נר של עבודה זרה הוא רק אם השלהבת קשורה לגחלת, אבל המדליק מנר של עבודה זרה, מותר לברך על נרו כי אין ממש בשלהבת **(מג"א בשם מהרש"ל)**. אבל לכתחילה אסור להדליק את הנר מנר של עבודה זרה **(פרי מגדים)**.

ב. אסור לברך על אור שהדליק גוי אפילו הדליקו לצורך עצמו **(משנ"ב)**.

ג. גם אם לא ידוע מתי הדליק הגוי את הנר יש לאסור, כי מסתמא הדליקו בשבת **(ב"ח)**.

ד. אם בירך על נר שלא שבת לא יצא, וכותב **רעק"א** שצריך לברך שוב הגפן כיוון שברכת הנר הייתה הפסק בין הברכה לשתיה **(ביה"ל)**.

סעיף ו | גוי שהדליק נר

הברייתא אומרת (ברכות נג.) שאין לברך על אש של גוי ולא על אש שהדליק גוי מגוי חברו. אבל מותר לברך על אש שהדליק יהודי מגוי או גוי מיהודי[4]. הגמרא מניחה שהברכה חלה על האש שהתחדשה בשניהם (ואם כן, מדוע יש איסור במדליק מגוי), ומבארת שגוי שהדליק מחברו יש חשש שמא יבואו לברך גם על אש שהדליק הגוי בעצמו בשבת, וזאת מבלי שעבר מספיק זמן שתתחדש האש.

☜ **שו"ע:** מברכים מנר שהדליק גוי מיהודי או יהודי מגוי. אבל לא גוי מגוי. במוצאי יום כיפור אין מברכים גם על נר שהדליק יהודי מגוי[5] **(שו"ע ע"פ מגיד משנה)**.

א. אם הגוי הדליק את נרו במסיבת עובדי ע"ז אסור לברך על נרו כמו שאסור בבשמים בסימן רצז **(משנ"ב)**.

---

[3] והוא הדין לשאר הפסולים המוזכרים במשנה שם **(שער הציון)**.

[4] **בית יוסף:** פשוט שיהודי שהדליק נר בשבת באיסור שאין לברך עליו סמוך לצאת השבת. אבל מותר לברך עליו אם הדליקו ממנו.

[5] טעם הדבר: שהברכה היא על האש שהתחדשה במוצאי שבת, ומכיוון שבכל השנה אפשר לברך על אש שהודלקה במוצאי שבת, לכן מותר לברך גם על אש שהדליק הגוי. אבל ביום כפור אין לברך על אש שהודלקה במוצאי החג ולכן אין לברך על אש שהדליק גוי **(משנ"ב)**.
ביו"כ שחל בשבת, ואין לו נר, הורו האחרונים שאפשר לברך על נר שהדליק גוי (עיין **כף החיים** (ס"ק מב, ומו), וכן **יחוה דעת** (א, ס"ס סג)).

ב. אם היהודי הדליק אש מהגוי מותר לברך על האש גם אם הגוי הדליק אותה בשבת **(משנ"ב)**, ואפילו אם הדליקה במסיבת ע"ז (שהרי מברך על התוספת שהמשיכה במוצאי שבת) **(שער הציון)**.

ג. אם בירך על אש שגוי הדליק מגוי יצא בדיעבד כיוון שכל האיסור הוא משום גזירה **(מג"א)**.
לגר"ז: גם אם בירך על אש שהגוי בעצמו הדליק יצא בדיעבד. **תוספת שבת:** רק על אש שהדליק גוי מגוי יצא בדיעבד. ☜ וכך יש להורות **(שער הציון)**.

ד. אם הגוי הדליק אש מעצים ואבנים מותר לברך עליה, אך אם הדליק נר מאותה אש אסור משום שיבואו להחליף בנר רגיל **(אליה רבה ודרך החיים)**.

סעיף ז | ההולך מחוץ לעיר

הברייתא אומרת (ברכות נג.) שההולך מחוץ לכרך וראה אור, אם רוב גויים לא יברך, ואם רוב ישראל יברך, ואף מחצה על מחצה יכול לברך.

☜ כך פוסקים **טור ושו"ע.**

↲ מדובר שהוא קרוב מספיק לאור כדי שיוכל להנות ממנו כנ"ל בסעיף ד **(משנ"ב)**.

סעיף ח | ברכה על אש חדשה

הגמרא בפסחים (נד.) מחלקת בין מוצאי שבת למוצאי יום כיפור. במוצאי שבת מותר לברך גם על אש שהדליקו במוצאי השבת וביום כיפור לא מברכים על אש חדשה, אלא על אש שדלקה מבעוד יום.

☜ כך פוסקים **טור ושו"ע.**

↲ כיוון שבמוצאי שבת הברכה היא על בריית האש, ובמוצאי יו"כ הברכה היא על ההיתר בשימוש באש, שעד עכשיו היה אסור ומעכשיו מותר, וזה שייך רק בנר שדלק מבעוד יום **(משנ"ב)**.

סעיף ט | גחלים

הגמרא בברכות (נג:) אומרת שאפשר לברך על גחלים כל עוד הן בוערות עד שאם יכניס לתוכם קיסם ידלק מאליו.

רא"ש וטור: ודווקא אם הגחלים עשויות להאיר.

☜ כך פוסק **שו"ע.**

סעיף י | אור של כבשן

הגמרא אומרת (נג.) שאש של כבשן לשריפת לבנים, בתחילת השריפה אסור לברך עליה כי לא נעשתה להאיר ובסוף השריפה מותר כי מיועדת להאיר.

הראשונים חולקים מה הכוונה בתחילה ובסוף:

◀ **רש"י וטור:** כל עוד לא שרפו את הלבנים נחשב הדבר להתחלה, ולאחר ששרפו אותן נחשב לסוף ואפשר לברך.

☜ כך פוסק **שו"ע.**

◀ **רב האי גאון (מובא ברשב"א):** כל עוד האש לא נתפסה בעצים נחשב להתחלה, כיוון שהאש מעלה עשן והאור לא בהיר, אבל אחר שהאש נתפסה בעצים אינה מעלה עוד עשן ואורה בהיר.

סעיף יא | נר של בית כנסת

הגמרא (נג.) מעלה סתירה בין ברייתות לגבי אש שהדליקו בבית הכנסת, ומיישבת: כאן כשיש אדם גדול וכאן כשאין אדם גדול.

◀ **רש"י:** אם יש אדם גדול לא מברכים, כי הדליקו לכבודו. ואם אין אדם גדול מברכים, כי נעשה להאיר.

◀ **רמב"ם:** אם יש אדם גדול מברכים כי נעשה להאיר לו. ואם אין שם אדם גדול לא מברכים, כי נעשה לכבוד השכינה.

☜ **שו"ע:** אם יש אדם חשוב מברך ואם לאו לא יברך. ויש אומרים להפך.

א. כמו שבבית הכנסת תולים שאם יש אדם חשוב אין מברכים על הנר, כך גם בבית, אם הדליק לכבוד אורח חשוב וכדומה- אין מברכים עליו **(אליה רבה).**

ב. נר שבבית מדרש, תלוי לפי מנהג אותו מקום, ואם לומדים שם בקביעות ומדליקים לצורך כך, מותר לברך עליו **(משנ"ב).**

ג. ודאי שאם יכבו את הנר ויחזרו וידליקו לשם הבדלה שמותר לברך עליו **(משנ"ב).**

ד. בימינו אין לברך על נר שדולק בבית הכנסת **(אחרונים),** והיינו הנר שדולק לפני העמוד (ואולי אפשר לצרפו לנר אחר שיהיה אבוקה), אבל על אפשר לברך על הנרות שכל אחד מדליק לצורך עצמו **(דרך החיים).**

ה. אין מברכים על נר יארצייט **(משנ"ב).**

ו. נר שהודלק גם לכבוד וגם להאיר אין לברך עליו **(פרי מגדים).**

ז. נר שהודלק בתחילה לכבוד ואחר כך משתמש בו להאיר אפשר לברך עליו, ועדיף שיכבה וידליק שוב **(ביה"ל).**

❖ שמש בבית הכנסת

הגמרא שם מסיימת שאם יש שמש שדר בבית הכנסת מותר לברך על האש בכל מקרה, ורק בתנאי שאין אור מהירח, כי אם יש אור מהירח, לא הדליקו עבור השמש אלא לכבוד השכינה.

☜ כך פוסקים **טור ושו"ע.**

סעיף יב | נר לכבוד המת

המשנה אומרת (נא:) שלא מברכים על נר שהודלק לכבוד מתים כיוון שאינו עשוי להאיר. רב יהודה מחלק (נג.): אם היו מוציאים נרות ללוויה גם ביום, הדבר מראה שהנרות נעשו לכבוד המת ולא להאיר ולכן אסור לברך עליהם, אפילו שכרגע יש להם שימוש בלילה. אבל אם מוציאים לפני המת רק בלילה, הרי שהנר נעשה להאיר ומותר לברך עליו.

☜ כך פוסקים **טור ושו"ע.**

↲ והוא הדין שאין מברכים על נר שהודלק לכבוד חתן **(מגן אברהם).**

סעיף יג | עיוור בברכת הנר

◄ **ראבי"ה:** עיוור לא יברך על הנר, שהרי הגמרא אומרת שלא מברכים על הנר עד שיאותו לאורו, והעיוור לא יכול להנות מהאש.

☜ כך פוסק **שו"ע.**

◄ **רבינו יהודה ב"ר קלונימוס:** יש להסתפק אם מותר לעיוור לברך על נר.

◄ **רשב"א בשם הגאונים:** עיוור פטור מהבדלה על הכוס, ומספיק שיעשה הבדלה בתפילה.

↲ **בית יוסף:** נראה שטעמם משום שלא יכול לברך על הנר.

◄ **אורחות חיים:** אפילו מי שמתיר לעיוור לברך, אינו מתיר לברך במוצאי יום כפור.

א. יש להסתפק אם עיוור יכול לפטור אחרים בברכה זו שהרי הוא פטור ממנה[6] **(פרי מגדים).**
ב. בשאר ההבדלה עיוור חייב **(אחרונים).**

סעיף יד | אחד מברך לכולם

הגמרא מביאה (ברכות נג.) מחלוקת בין בית שמאי ובית הלל מה עושים כשהיו יושבים בבית המדרש והביאו אש לברך עליה. לדעת בית שמאי כל אחד יברך לעצמו משום ביטול בית המדרש, ולדעת בית הלל אחד יברך לכולם, משום ברוב עם הדרת מלך.

☜ **טור ושו"ע:** אחד מברך לכולם.

↲ מדובר שהבדילו או שלא תהיה להם כוס באותו ערב, שאם לא כן עדיף שיברכו על הנר עד סדר ההבדלה **(משנ"ב).**

א. אפילו מי שכבר שמע ברכת הנר יכול לברך שוב להוציא את בני ביתו **(משנ"ב).**

---

[6] וקשיא לי, שבסימן רצז, ה פסק השו"ע שמי שאינו מריח יכול לברך ולפטור אחרים, וכאן משמע שאסר בכל מקרה. וצ"ב.

סעיף טו | ברכה על נר שבתוך זכוכית

הירושלמי בברכות (ח, ו) אומר שלא מברכים על נר שבתוך פנס או אספקלריא עד שיראה את הנר וישתמש לאורו.

◀ **אורחות חיים ושיטה מקובצת:** אין לברך על נר שבתוך פנס או עששית, אלא צריך להוציא את השלהבת ממנו.

☜ כך פוסק **שו"ע (וגר"א).**

◀ **רשב"א:** בעששית מותר ובפנס אסור.

☜ **מג"א (אליה רבה, דרך חיים וחיי אדם):** מותר לברך על נר הדולק בתוך זכוכית שקופה[7], ואסור רק בפנס שעשוי נקבים נקבים ואין האש גלויה בו בבירור.

↲ אין להקל בזה, ולמרות שאין למחות ביד המקלים, לכתחילה יפתח את המכסה שעל הנר, כי לדעת האוסרים יש בזה חשש ברכה לבטלה **(ביה"ל).**

---

[7] ודחה את הראיה מדברי הירושלמי.

סימן רצט | אכילה ומלאכה לפני הבדלה

סעיף א | אכילה לפני הבדלה

הגמרא בפסחים (קה.) אומרת שמי שטועם לפני הבדלה מיתתו באסכרה. הגמרא אומרת שם שאסור גם לשתות יין ושכר לפני הבדלה. אמנם מים מותר ולא כרב הונא שאסר.

רי"ף, רא"ש, רמב"ם וטור: אסור לשתות כל משקה לפני הבדלה, אבל מים מותר.

☜ **שו"ע:** אסור לאכול או לשתות משתחשך, אפילו יין או שאר משקים, אבל מים מותר.

א. אפילו בספק חשיכה אסור לאכול או לשתות, וספק חשיכה לעניין זה הוא משקיעת החמה (ועיין לקמן). אמנם מי שלא הספיק לאכול סעודה שלישית עד ששקעה החמה יכול לאכול אז, ואפילו לסתם אכילה ושתיה אפשר להקל עד חצי שעה שלפני צאת הכוכבים[1] (גם מצד אכילה לפני קריאת שמע). **(משנ"ב).**

ב. אם התפלל ערבית מבעוד יום:

◄ **למג"א ומשנ"ב:** אסור לאכול גם אם הבדיל בתפילה.

◄ **לפרי מגדים:** מותר לאכול אם הבדיל בתפילה.

ג. מי שהתחיל לאכול באיסור צריך להפסיק ולעשות הבדלה. ובכל מקרה אם התחיל לאכול בתוך החצי שעה שלפני צאת הכוכבים צריך להפסיק כדי לקרוא ק"ש[2*]. ואין לסמוך בזה על קריאת השמש לבית הכנסת, ורק מי שרגיל ללכת להתפלל במוצאי שבת בבית הכנסת רשאי להמשיך **(מג"א ושאר אחרונים).**

ד. אם התחיל בהיתר, אין לו להפסיק כדי להתפלל שדומה למי שמגרש את המלך. ואם הפסיק להתפלל אפשר שחלה עליו חובת הבדלה ואסור להמשיך לאכול עד שיבדיל **(מג"א),** אבל אם רק אמר 'ברוך המבדיל' כדי שיוכל לעשות מלאכה יכול להמשיך לאכול **(שער הציון).**

❖ להתחיל בבין השמשות

◄ **רז"ה (ורא"ש לפי הט"ז):** אפשר להתחיל סעודה בבין השמשות.

◄ **רי"ף רמב"ם, סמ"ג, רמב"ן ועיטור:** אסור להתחיל בבין השמשות.

☜ כך פוסק **משנ"ב** (דלא **כט"ז** שהקל)**.**

---

[1] לכאורה בארץ ישראל הדבר כמעט לא שייך שהרי לעולם (כמעט) אין חצי שעה בין השקיעה לצאת הכוכבים, ואם כך תצא מזה חומרא, שלכתחילה יש להתחיל עשר דקות לפני שקיעה כדי לא להיכנס לחצי שעה לפני צאת הכוכבים (בקיץ הדבר לא כל כך מצוי כיוון שיש לפעמים קרוב לחצי שעה בין השקיעה לצאת הכוכבים).
וכתב **בקצות השולחן** (בסימן צד) שלדידן שנוהגים **כהגאונים** ולא **כרבינו תם,** אין להתיר אכילה לאחר השקיעה שאינה לצורך סעודה שלישית.

[2*] ואם אכל רק פירות צריך להפסיק, אבל אם אכל מיני מזונות, כיוון ששייך בהם קביעות סעודה, אפילו שהוא לא קבע סעודתו עליהם, אינו חייב להפסיק בשקיעה (**אור לציון** (כב, ח)), **ובחזו"ע** (ב, עמוד שצה) התיר בזמן בין השמשות אבל משחשיכה כתב שצריך להפסיק.

↲ יש הנהוגים להתחיל סעודת נישואין לאחר שקיעת החמה, **והב"ח** תמה על מנהגם. ואפשר שבשעת הדחק סמכו על הרז"ה **(אליה רבה)**. ואפשר שסמכו עוד להקל כיוון שזו מצווה וספק דרבנן, נקטו לקולא כבין השמשות של רבי יוסי שהוא מאוחר מזה של רבי יהודה **(ביה"ל)**.

❖ מי שבאמצע סעודה

הגמרא אומרת (שם) שמי שהיה באמצע סעודה יכול להמשיך לאכול בלי הבדלה, אבל לא יתחיל. ומי שהיה שותה, אסור לו להמשיך.

◄ **רי"ף (לפי המהרי"ק), סמ"ג ועיטור:** הגמרא עוסקת בספק חשיכה, אבל אם ודאי חשיכה יבדיל ואז ימשיך בסעודה.

◄ **רא"ש, רמב"ם, רז"ה ורי"ף (לפי הר"ן והגר"א):** גם אם ודאי חשיכה יכול לגמור סעודתו.

☜ **שו"ע:** אם היה אוכל וחשיכה לו, לא צריך להפסיק, אבל אם היה שותה צריך להפסיק. ויש אומרים שרק אם ספק חשיכה לא יפסיק, אבל אם ודאי חשיכה אפילו באוכל יפרוס מפה על הלחם ויבדיל.

רמ"א: והמנהג כסברא ראשונה (שגם אם חשיכה ממש ימשיך לאכול).

↲ שתי הדעות מסכימות שאין להתחיל לאכול בספק חשיכה. והשאלה היא רק אם התחיל בהיתר וחשיכה לו, האם צריך להפסיק או לא **(משנ"ב)**.

סעיף ב | אמרו באו נבדיל

◄ **רמב"ם:** בני חבורה שהיו אוכלים בליל שבת ואמרו: 'בואו נקדש', אם הם רוצים לשתות שוב, למרות שאינם רשאים, צריכים לברך שוב 'הגפן'. אבל אם אמרו: 'בואו נבדיל', אינם צריכים לברך שוב הגפן.

◄ **ראב"ד:** צריכים לברך שוב 'הגפן'.

↲ נחלקו בביאור דברי הרמב"ם:

◄ **בית יוסף:** הבדלה קלה יותר, שאם היו אוכלים לא צריכים להפסיק, לעומת קידוש שצריך להפסיק גם אם היו באמצע סעודה (למרות שלעניין שתיה בשניהם צריך להפסיק- מכל מקום קידוש חמור יותר).

◄ **מהרי"ק:** הרמב"ם סובר שדברי הגמרא, אם היו אוכלים לא צריכים להפסיק להבדלה, מוסבים על ודאי חשכה ולכן לא צריך להפסיק. אמנם הרי"ף שביאר אחרת יסבור שגם בהבדלה צריך לברך שוב.

☜ **שו"ע:** לא צריך לברך שוב הגפן, ויש מי שחולק[3].

---

[3] **הגר"א ובאר הגולה** מבארים שהיש מי שחולק זה **המהרי"ק** (שהוא סובר כדעת **הרי"ף** בסעיף הקודם). **והט"ז** מבאר שזה **הראב"ד** החולק על **הרמב"ם** בדין מי שאמר באו ונברך.

☜ והעיקר כדעה הראשונה **(משנ"ב)**.

א. כל זה אם היו **אוכלים** ואמרו 'בואו ונבדיל', שהדעה הראשונה סוברת שאין באמירה זו משום הסחת דעת גם לעניין שתיה. אבל אם היו שותים, שמדינא צריכים להפסיק משחשיכה, אם אמרו 'בואו ונבדיל' צריכים לברך הגפן **(משנ"ב)**.

ב. אם לא אמרו 'בואו ונבדיל', האיסור (לאכול) בלבד אינו עושה הסחת דעת **(שער הציון)**.

סעיף ג | ברכת הגפן אם הפסיק

◄ **מהרי"ק:** אם הפסיק באמצע הסעודה לעשות הבדלה צריך לברך שוב הגפן (**לרי"ף וסמ"ג** שחייבו להפסיק משחשיכה, ודאי יברך. וגם **תוספות** הסובר שתפילה לא נחשבת הפסק, כאן כיוון שנאסר בשתיה יודה התוספת שצריך לברך שוב).

◄ **רא"ש וטור (בסימן רעא):** לא צריך לברך שוב הגפן, אפילו אם הפסיק לקידוש.

☜ **שו"ע:** לא צריך לברך הגפן שנית כשמפסיק סעודתו, ויש אומרים שצריך.

↲ גם אם היה קבוע לשתיה אינו צריך לברך לדעה הראשונה. **(משנ"ב)**.

☜ הלכה כדעה הראשונה שלא מברך. והיותר טוב שלא יעשה הבדלה באמצע הסעודה **(ע"פ מג"א[4])**. ואם היה מוכרח לעשות (כגון שהיה קבוע לשתיה) לא יברך כי העיקר כדעה הראשונה **(משנ"ב)**.

א. אם אמרו 'בואו ונבדיל' (והיו קבועים לשתיה, שאז צריכים להפסיק מדינא):

◄ **ט"ז:** צריכים לברך שוב.

◄ **מג"א:** אינם צריכים **(ביה"ל)**.

ב. אם הפסיק באמצע סעודת לחם כדי לעשות הבדלה, לא יברך שוב 'המוציא', כיוון שמדינא לא חייב להפסיק להבדלה **(ביה"ל)**.

סיכום סעיפים ב–ג

אמרו בואו ונבדיל, לברך הגפן שוב (לפני ההבדלה)		ברכת הגפן על יין ההבדלה (ושתה לפני כן יין ובירך עליו)		ברכת המוציא אחר ההבדלה
קבועים לשתיה	קבועים לאכילה	קבועים לשתיה	קבועים לאכילה	שייך רק בקבועים לאכילה

[4] האחרונים התקשו בטעמו של היש אומרים שמצריך לברך שוב הגפן על כוס של הבדלה (מאחר שהוא כבר בירך על היין בסעודה) שהרי לעניין קידוש קיי"ל (רעא, ד) שלא מברך שוב אם הפסיק לקדש באמצע הסעודה. המג"א ביאר שדעתם היא שהבדלה חמורה יותר כי היא עניין בפני עצמו (בשונה מקידוש). **הגר"א** ביאר שזה דעת המהרי"ק בסעיף הקודם שאם אמרו בואו ונבדיל צריכים לברך (וכיוון שקיי"ל שם כדעה הראשונה ולא כמהרי"ק, אין צורך להחמיר שלא להבדיל בתוך הסעודה (ובודאי לא יברכו עליו). ומכל מקום כיוון שהמג"א כתב שעדיף שלא לעשות הבדלה באמצע סעודה- העתיקו במשנ"ב (ביה"ל).

צריך לברך.	לא צריך (וכך הלכה) וי"א שצריך.	לא צריך לברך, ויש אומרים שצריך, וטוב לחוש ולא להבדיל באמצע (ויש מי שלא חשש לזה).	לא צריך לברך.

סעיף ד | ברכת המזון והבדלה

◄ **רמב"ם:** מי שגמר סעודתו לפני הבדלה, יכול לעשות הבדלה על כוס של ברכת המזון.

◄ **ראב"ד:** צריך כוס אחרת.

↲ **מגיד משנה:** לכו"ע, אם יש לו כוס אחרת עדיף שיברך עליה.

☜ **שו"ע:** יברך ברכת המזון ויעשה על אותה כוס הבדלה. ואם יש לו שתי כוסות יברך על אחת ברכת המזון ועל השניה הבדלה.

א. אם עושה על כוס אחת גם ברהמ"ז וגם הבדלה- לא יטעם מהכוס אחרי ברהמ"ז כדי שלא לפגומו **(משנ"ב)**.

ב. ◄ **ב"ח ואליה רבה:** במידה ומברך ברכת המזון והבדלה על אותה כוס, יעשה הבדלה לפני שיתפלל ערבית, כדי שלא להפסיק הרבה בין הברכות.

◄ **דרך החיים ומנהג העולם:** מתפללים לפני כן **(ביה"ל)**.

ג. אם יש לו שתי כוסות, יטעם מכוס ברכת המזון למרות שזה לפני הבדלה, כיוון שזה חלק מהסעודה. וכל זה רק למי שרגיל לעשות ברהמ"ז על הכוס, אבל מי שסומך בדרך כלל על הפוסקים שלא צריך כוס לברכת המזון, לא יטעם מהכוס לפני הבדלה **(מג"א)**. אבל אם עוד לא חשיכה יכול לטעום **(חיי אדם)**.

סעיף ה | טעם לפני הבדלה

הגמרא אומרת (פסחים קז.) שלהלכה מי שטעם לפני הבדלה יכול לעשות הבדלה אחר כך.

☜ **טור ושו"ע:** אם טעם יעשה אחר כך הבדלה.

↲ גם אם הזיד, יעשה הבדלה אחר כך **(משנ"ב)**.

סעיף ו | שכח ולא הבדיל

בני רבי חייא (פסחים קו.) סוברים שמי ששכח ולא הבדיל יכול להבדיל כל השבוע. ומבררת הגמרא עד איזה יום: רבי זירא אומר עד יום רביעי (ולא כולל. (רשב"ם)) כיוון שמיום רביעי ואילך נחשב כבר לשבוע הבא לעניין גיטין. ורבא (קז.) פוסק להלכה שמבדיל כל השבת (היינו עד יום רביעי. (תוספת)). (וי"ג: כל אותו היום).

הגמרא אומרת עוד (שם קו.) שעל האש לא יברך אלא במוצאי שבת בלבד. ומכך יש ללמוד שגם על בשמים לא יברך שהרי אז הנשמה לא מצירה כבר על יציאת השבת (טור ע"פ הבית יוסף).

◄ **גאונים, רי"ץ גיאת:** מי ששכח להבדיל יכול להבדיל באותו יום בלבד.

◄ **רב עמרם, תוספות ורא"ש:** יכול להבדיל עד סוף יום שלישי.

◄ **רמב"ם:** מבדיל עד יום רביעי עצמו (ואפשר שהייתה לרמב"ם גירסא אחרת בגמרא).

☜ **שו"ע:** מבדיל עד סוף יום שלישי. ויש אומרים רק עד יום ראשון ולא יותר. ולא יברך על נר ובשמים כשעושה אחרי מוצאי שבת.

רמ"א: והלכה כסברא ראשונה.

א. אסור לאכול כל עוד לא הבדיל שהרי בידו להבדיל. ומצווה להקדים ולהבדיל מיד ביום ראשון **(משנ"ב)**.

ב. להבדלה של מוצאי יום טוב אין תשלומין כשבת **(ספר לשון חכמים)**. אלא שביום הראשון שלאחר היו"ט יכול להבדיל **(רעק"א)**.

❖ אם טעם ומבדיל לאחר מוצאי שבת

◄ **בה"ג:** כל מה שאפשר לעשות הבדלה במשך השבוע זה רק אם לא טעם כלום. אבל אם טעם, לא יכול לעשות עוד הבדלה.

◄ **טור:** אין חילוק, ובכל מקרה יכול לעשות הבדלה.

☜ **שו"ע:** אם טעם מבדיל. ויש מי שאומר שרק אם עושה במוצאי שבת יבדיל, אבל אם אם עושה אחרי מוצאי שבת וטעם- לא יבדיל עוד. **רמ"א:** והלכה כסברא ראשונה (שבכל מקרה יבדיל[5]).

רמ"א (על פי תרומת הדשן): מי שמתענה שלושה ימים ושלושה לילות ישמע הבדלה מאחרים, ואם אין לו אחרים יכול לעשות הבדלה מבעוד יום בשבת עצמה.

א. גם אם מתענה רק יומיים או יום אחד עדיף שישמע הבדלה מאחרים מיד במוצאי שבת (כדי לקרב את ההבדלה לשבת). ונקט **הרמ"א** 'שלושה ימים ושלושה לילות' לומר שאם אין מי שיוציא אותו - יעשה מבעוד יום רק אם מתענה שלושה ימים ושלושה לילות **(אחרונים)**.

ב. יכול לעשות הבדלה ואחרים ישתו, אבל **המג"א** כתב שאסור לעשות כך אם האחרים יודעים לעשות בעצמם, ולכן עדיף שישמע מאחרים **(משנ"ב)**.

ג. כשעושה הבדלה מבעוד יום יתפלל ערבית לפני כן. ויכול לאכול עד סוף השבת כי בנדרים הולכים אחר לשון בני אדם, וקבלתו רק משחשיכה[6] (או אף בספק חשיכה). והוא הדין בשאר ימי החול כשקיבל על עצמו תענית, לא התחילה התענית מבעוד יום גם אם התפלל ערבית **(משנ"ב)**.

ד. אם קיבל עליו להתענות שני ימים לפני ראש השנה ולא מצא מי שיעשה לו הבדלה, ועכשיו בא לעשות הבדלה בליל היו"ט, יעשה על כוס אחת קידוש ועל כוס אחרת הבדלה **(מג"א)**. וצריך עיון איך בכלל אפשר לעשות הבדלה כאשר הזמן הוא יום טוב **(ביה"ל)**.

---

[5] על פי ביאור האחרונים לדברי **הרמ"א** **(משנ"ב)**.

[6] אבל בתענית ציבור כיום כיפור או תשעה באב אסור, כי תפילת ערבית מחשיבה את הזמן הזה כלילה לעניין זה **(משנ"ב וביה"ל)**.

סעיף ז | המבדיל ויושב לאכול

רבינו יונה: המבדיל על שולחנו במוצאי שבת פוטר את היין שבתוך המזון.

↲ הראשונים נחלקו באיזו מציאות מדובר:

◄ **רא"ש:** אפילו אם הבדיל לפני נטילת ידיים.

◄ **תוספות ומרדכי:** רק אם הבדיל לאחר נטילת ידיים.

☜ **שו"ע:** המבדיל פוטר יין שבתוך המזון אפילו אם הבדיל לפני נטילת ידיים. ויש אומרים שרק אם נטל ידיו פוטר.

רמ"א: אם הבדיל לפני נטילת ידיים צריך לברך ברכה אחרונה על ההבדלה (כלומר לדעת היש אומרים **(משנ"ב)**).

↲ **לדינא:** ספק ברכות להקל ופטור מברכה ראשונה (כשמבדיל בתוך סעודה ששתה בה יין), וכן מברכה אחרונה על ההבדלה **(משנ"ב)**.

א. אם לא נטל ידיו אבל קבע עצמו לסעודה לפני ההבדלה:

◄ **למג"א:** פוטר לכו"ע.

◄ **לאליה רבה וגר"א:** לא פוטר למ"ד שצריך דווקא נטילה **(משנ"ב בסימן קעד, ד)**.

ב. מותר לעשות הבדלה לאחר נטילת ידיים, ואין זה הפסק, כיוון שההבדלה אינה נחשבת הפסק כיוון שלא יכול לאכול בלעדיה את הסעודה **(שם)**.

סעיף ח | ברכה אחרונה על ההבדלה שלפני המזון

כנזכר, העושה הבדלה לפני סעודתו, אינו צריך לברך על היין שבתוך המזון כי ברכת הגפן של ההבדלה פוטרת אותו.

רא"ש, טור ☜ **ושו"ע:** גם ברכה אחרונה לא צריך לברך על יין ההבדלה שעשה לפני הסעודה.

↲ **טור:** אבל אם חשב שיהיה לו עוד יין בסעודה ובסוף לא היה לו, צריך לברך על יין ההבדלה ברכה אחרונה לאחר הסעודה (בשונה מכוס של קידוש שלא צריך לברך עליו ברכה אחרונה בכל מקרה (סימן רעב, י), כיוון שהקידוש מצרכי הסעודה הוא).

☜ כך פוסק **שו"ע** בשם יש מי שאומר.

↲ **מג"א וגר"א:** הרא"ש חולק על הטור, ולדעתו אין לברך כלל ברכה אחרונה על יין ההבדלה.

☜ לדינא אין לברך גם אם לא היה לו יין נוסף כלל **(משנ"ב)**.

א. אם יש לו יין לברכת המזון, או שיש לו יין בתוך המזון נפטר בזה היין של ההבדלה. ונחלקו הדעות רק כשאין לו יין לברכת המזון, ולא בתוך המזון **(משנ"ב)**.

ב. אם יודע שלא יביאו לו כלל יין נוסף, יש הסוברים שעדיף שיאכל לפני הבדלה ואז יברך על היין את ברכת המזון (עיין סימן רצו, ג). ועוד שאם אין לו עוד יין ודאי עדיף שיברך עליו ברכה אחרונה לפני שמתחיל בסעודה **(משנ"ב)**.

ג. אם הבדיל בתוך הסעודה אפשר שלכו"ע אינו צריך לברך על היין ברכה אחרונה, כיוון שברכת המזון פוטרתו **(ביה"ל)**.

סעיף ט | הבאת הפת בשעת ההבדלה

מהר"ם מרוטנבורג: אם אוכל אחר ההבדלה, יזהר שלא להביא את הלחם עד אחר ההבדלה, ואם הביא, יכסנו. **(בית יוסף:** משמע שרק אם רוצה לאכול את הפת מיד, אבל אם אינו רוצה לסעוד מיד לא צריך לכסותו).

☜ כך פוסק **שו"ע** (ודווקא אם רוצה לסעוד מיד **(משנ"ב)**).

↲ למרות שמעיקר הדין לא שייך בזיון לפת כאן, שהרי אסור לאכול לפני הבדלה, כיוון שברך כלל צריך להקדים את הפת, יש בזיון לפת אם מקדימים לפניה דבר אחר **(משנ"ב)**.

סעיף י | עשיית מלאכה לפני הבדלה

הגמרא אומרת (קנ.) שמותר ללכת במוצאי שבת ולקצוץ פירות מהמחובר בידו. הגמרא מקשה איך מותר לעשות מלאכה ללא הבדלה, ואם תאמר שעשה הבדלה בתפילה, הרי גם האומר הבדלה בתפילה צריך לעשות הבדלה על הכוס. מיישב רבי אבא שבארץ ישראל היו אומרים 'המבדיל בין קודש לחול ועושים מלאכה'. [מבאר רש"י שהיו עושים כך להיכרא בעלמא, ואחר כך אומרים הבדלה על הכוס. וכל שכן שאם היו אומרים הבדלה בתפילה שהיו יכולים לעשות מלאכה לפני הבדלה על הכוס].

☜ **שו"ע:** אסור לעשות מלאכה לפני הבדלה (גם לא מלאכות דרבנן **(משנ"ב)**).

רב אשי מספר שכשהוא היה אצל רב כהנא, הם היו אומרים 'המבדיל בין קודש לחול' והיו עושים מלאכה.

◄ **בה"ג, רי"ף ורא"ש:** היו אומרים עם שם ומלכות.

◄ **רש"י:** היו אומרים ללא שם ומלכות.

☜ **שו"ע:** יאמר 'ברוך המבדיל בין קודש לחול' בלי שם ומלכות.

רמ"א: ויש ללמד את הנשים שלא מבדילות בתפילה שיאמרו נוסח זה.

☜ **רמ"א (בשם רבינו ירוחם):** יש אומרים שרק לפני מלאכה גמורה צריך לומר נוסח זה, אבל הדלקת הנר או הוצאה (שאלו מלאכות ללא טורח **(משנ"ב)**), לא צריך. ומזה התפשט המנהג שמדליקים הנר לאחר שאמרו ברכו. והעיקר כדעה הראשונה. יש אומרים לדלות מים ולשתות מים במוצאי שבת כי בארה של מרים סובב על הבארות והפוגע בה יתרפא מכל תחלואיו **(כלבו)** ולא ראיתי למנהג זה.

א. האחרונים פקפקו מאוד במנהג להקל במלאכות שאינן גמורות[7], וכתבו שילמדו את העם לומר 'ברוך המבדיל' **(משנ"ב)**.

ב. אסור לעשות אפילו איסורי דרבנן לפני הבדלה **(אליה רבה)**.

ג. גם אם אמר נוסח זה, אסור לו לאכול עד שיבדיל בתפילה ועל הכוס (ואם שכח בתפילה- מספיק על הכוס כנזכר לעיל בסימן רצד[8] **(שער הציון)**) **(משנ"ב)**.

ד. אם חל יום טוב במוצאי שבת ורוצה לעשות מלאכת אוכל נפש, אומר 'ברוך המבדיל בין קודש לקודש'. ולא יטעם עד שיעשה קידוש כדין, גם אם התפלל ואמר 'ותודיענו' **(משנ"ב)**.

ה. בעל נפש יחמיר על עצמו שלא להדליק את הנר עד לאחר סדר קדושה[9]. אבל מותר להדליק לכבוד הציבור את הנר לאחר שאמר 'ברוך המבדיל' או שהבדיל בתפילה. ולטלטל את הנר מותר לכו"ע **(מג"א)**.

ו. מותר ללכת להביא יין ביו"ט שני של גלויות לאחר שחשיכה למרות שלא התפלל, כיוון שאין בזה מלאכה אלא רק הכנה מקודש לחול, וכיוון שחשיכה מותר **(משנ"ב)**.

ז. **מהרי"ל** היה מקפל את הטלית שלו מיד במוצאי שבת כדי להתעסק במצווה **(משנ"ב)**.

❖ הבדיל בתפילה ועוד לא הבדיל על הכוס

◄ **רא"ש (ע"פ הטור) ורמב"ם:** צריך לומר נוסח 'ברוך המבדיל' גם אם אמר הבדלה בתפילה.

◄ **גאונים, הרב המגיד, רבינו ירוחם, הגהות מימוניות:** אם אמר נוסח הבדלה שבתפילה מותר לעשות מלאכה מיד.

☜ כך פוסק **שו"ע.**

---

[7] כיוון שאפשר שגם **רבינו ירוחם** הקל בהדלקת הנר רק אחרי שהתפללו ערבית. ועוד שדי לנו לסמוך על הראשונים שהתירו לעשות מלאכה אחרי שאמרו הבדלה בתפילה, למרות שחלקו בזה הראשונים כדלקמן.

[8] ופסק **השו"ע** שם (א) שאם שכח לומר בתפילה וטעם לפני ההבדלה צריך לחזור ולהתפלל שוב ערבית. ומה יהיה הדין אם שכח בתפילה אבל אמר 'ברוך המבדיל' ואחר כך אכל? לכאורה נראה שצריך לחזור ולהתפלל משום שנוסח זה אינו הבדלה ממש אלא היכר בעלמא. וצ"ע.

[9] ויש שלא חששו לזה כלל (עיין **חזו"ע** שבת ב, עמוד שעה).

סימן ש | סעודה רביעית

סעיף א | מצוות סעודה רביעית

הגמרא אומרת (קיט:) שלעולם יסדר אדם שולחנו במוצאי שבת, אפילו אינו צריך אלא לכזית.

שבלי הלקט: כמשל למלך שמלווים אותו. ועוד שיש עצם אחת באדם שלא ניזונת אלא מסעודה זו. ונהגו לומר בה זמירות ותשבחות כדרך שמלווים המלך בכניסתו וביציאתו.

☜ **טור ושו"ע:** לעולם יסדר אדם שולחנו במוצאי שבת ללוות את השבת אפילו אינו צריך אלא לכזית.

א. הכוונה שיפרוס מפה כדרך שעושה בשאר סעודות שלו. אבל אינו צריך לבשל יותר ממה שרוצה לאכול **(משנ"ב)**.

ב. בגמרא משמע שיקבע סעודה זו על פת. וטוב לכתחילה לאכול בה בשר או תבשילין. ואם חושש לאכילה גסה או שאין לו, יאכל מזונות או על כל פנים פירות **(משנ"ב)**.

ג. כיוון שזה כדרך ליווי המלך, טוב לקיימה סמוך ליציאת השבת, ואם אינו תאב לאכול, נכון שלא יעסוק בקביעות מלאכה עד שיאכל אותה **(משנ"ב)**, ולא יאחר אותה אחרי חצות **(שערי תשובה)**.

ד. עצם הניסכוי ניזונת רק מסעודה רביעית והיא העצם שממנה האדם יקום בתחיית המתים **(משנ"ב)**, כיוון שעצם זו לא נהנתה מעץ הדעת כיוון שהאדם אכל ביום שישי והיא לא ניזונת אלא מסעודה רביעית **(אליה רבה)**.

ה. סעודה זו אינה אינה חובה כמו שלוש סעודות בשבת. ואם אינו יכול לקיים כולם- יקדים סעודות השבת **(משנ"ב)**.

ו. נוהגים להרבות בנרות במוצאי שבת יותר מימות החול, ולומר פיוטים לאחר ההבדלה **(משנ"ב)**.

סימן שא | במה מותר לצאת בשבת ובמה אסור

סעיף א | הילוך של שבת

הגמרא דורשת (קיג.) מהפסוק 'אם תשיב משבת רגלך' שלא יהיה הילוך של שבת כהילוך של חול, ולכן אין לרוץ בשבת. אמנם הגמרא בברכות (ו:) אומרת שמותר לרוץ בשבת לשמוע את הדרשה כי זה דבר מצווה.

☜ **טור ושו"ע:** אין לרוץ בשבת, אבל לדבר מצווה מותר.

רמ"א: אין לפסוע יותר מאמה בפסיעה אחת אם אפשר לו בפחות.

א. הוא הדין שאסור לקפוץ **(משנ"ב)**.

ב. באמת שאין לפסוע פסיעה גסה גם ביום חול, שנוטלת אחד מחמש מאות ממאור עיניו של האדם, אלא שבשבת יש גם איסור בדבר **(משנ"ב)**.

ג. כוונת הרמ"א שתהיה חצי אמה בין רגל לרגל וכף הרגל עצמה היא גם חצי אמה. ומיהו באדם גדול בוחנים זאת זה לפי גודלו **(משנ"ב)**.

סעיף ב | מי שמתענג מריצה

סמ"ק, הגהות מימוניות וטור: בחורים המתענגים בריצתם וקפיצתם מותרים בכך. וכן לראות כל דבר שמתענגים בראייתו[1].

☜ כך פוסק **שו"ע. רמ"א (בשם התוספתא):** וכן מותר לטייל.

א. מותר לטייל אפילו כוונתו לרפואה. אבל אסור לרוץ אם כוונתו לרפואה והתעמלות. ויש מחמירים גם בהליכה לצורך רפואה **(משנ"ב)**. ואם כוונתו בריצה כדי שיהיה רעב, אינו ברור להתר **(שער הציון)**.

ב. ◄ **מג"א:** השו"ע מתיר לראות כתב שתחת הצורה משום עונג שבת, למרות שבסימן שז, סעיף טו הוא אסר, משום עונג שבת מותר, כמו שבריצה התירו.

◄ **אחרונים:** דחו דבריו, וכתבו שכוונת השו"ע להתיר לרוץ משום עונג שבת לראות דבר שמותר לראותו.

☜ וכך סתם **במשנ"ב.**

---

[1] **הטור** מוסיף פה 'מותר לראותו' וכתב עליו הבית יוסף שזה מיותר. **ובביה"ל** הביא בשם **החמד משה**, שכוונתו לומר שרק דברים שמותר לראותם מותר לרוץ בשבילם, אבל לא דברים האסורים כמו בתי קרקסאות.

סעיף ג | דילוג מעל אמת מים

הגמרא אומרת (קיג:) שעדיף לדלג מעל אמת המים, אפילו שהיא רחבה ואינו מניח רגלו הראשונה לפני עקירת השניה, כיוון שאם לא כן, יצטרך להקיף את אמת המים ולהרבות בהילוך. ולעבור בתוכה אסור שמא יבוא לסחוט[2].

☜ כך פוסקים **טור ושו"ע.**

↲ אם אי אפשר בדילוג יקיף, אבל לא יילך בתוכה משום סחיטה, אם לא בהיתרים של סעיפים ד' וו' כדלקמן **(משנ"ב)**.

א. מלשון השו"ע משמע שאמת מים שאינה רחבה, כל שכן שמותר לקפוץ מעליה (כיוון שכתב: 'אפילו אם היא רחבה') ולכאורה צריך ברור מדוע, שהרי משמע בסעיף ב שאסור לקפוץ, ומדוע יתירו לקפוץ באמת מים צרה, שאינה צריכה קפיצה כל כך. ואולי כיוון שחששו שיפול לתוכה, התירו לו חכמים בכל מקרה **(ביה"ל)**.

סעיף ד | לעבור באמת המים לדבר מצווה

הגמרא אומרת (יומא עז:- עח.) שההולך לדבר מצווה, או להקביל פני הגדול ממנו, מותר לעבור באמת המים, אלא שלא יוציא ידו מתחת חפת חלוקו (רש"י: שלא יראה כאילו הטלית על כתפו ויוצא בה בשבת. רא"ש, ר"ן וטור: שיהיה היכר ולא יבוא לידי סחיטה). ואם הולך עם סנדל אסור שמא ישמט לו, אבל במנעל מותר כי מהודק על רגלו היטב.
הגמרא מסתפקת האם רב שהולך לתלמידו נחשב לדבר מצווה, ולא פושטת.

רי"ף ורא"ש: נקטינן לחומרא בספק הגמרא, ואסור לרב ללכת לתלמידו.

☜ **טור ושו"ע:** מותר לעבור באמת מים לדבר מצווה, והוא שיעשה שינוי שלא יבוא לידי סחיטה, ואם הולך עם סנדלים אסור, אבל במנעלים מותר.

א. גם להקביל פני אביו נחשב כהקבלת פני גדול ממנו **(משנ"ב)**. איש ואישה שווים במצוות הקבלת פנים **(מג"א)**.

ב. רב שצריך לתלמידו, כגון שהוא חריף:

◄ **ט"ז:** מותר.

◄ **תוספת שבת:** אסור.

↲ אבל אם רוצה לשאול את תלמידו שאלה מסתבר להתיר, דלא גרע מדבר מצווה **(משנ"ב)**.

ג. לדעת **הרמ"א** (בסעיף ח) אם הולך לדבר מצווה עדיף לעבור בתוך המים מאשר להקיף. ולאחרונים שם עדיף להקיף מאשר לעבור במים גם בהולך לדבר מצווה **(משנ"ב)**.

ד. **מג"א:** בשבת יש מצווה להקביל פני רבו וברגל זה חיוב. ויש בזה דוחק למעיין בש"ס. אמנם מדברי הראשונים **(ר"ח וריטב"א)** נראה שגם הם חילקו בין שבת וראש חודש לרגלים (חילוקים שונים, ומדבריהם מוכח שגם הם למדו שאין דינם שווה) **(ביה"ל)**.

---

[2] ואין חשש משום שרייתו זהו כיבוסו, משום שמדובר כאן בבגד שאין בו לכלוך (**תוספות** בשבת דף קיא ע"ב) ולאוסרים גם בכך, יישבו שמדובר בבגדים מעור ששרייתם אין זה כיבוסם. עיין בסימן שב, סעיף ט.

ה. מותר לעבור לצורך מצווה אפילו כשהוא לבוש[3], ואפילו אם המים מגיעים עד צווארו (והוא שאין זרם חזק המסוכן לעבור בתוכו) **(ביה"ל).**

סעיף ה | חזרה מדבר המצווה

הגמרא מתירה (שם) להולכים לדבר מצווה לחזור למקומם כדי שלא יגרם מצב שלא ירצו ללכת בפעם הבאה.

☜ כך פוסק **שו"ע.**

סעיף ו | שמירת פירותיו

הגמרא מתירה (שם) לעבור באמת המים כדי לשמור פירותיו.

טור (בסימן תריג): משמע שאסור להם לחזור. והדבר ברור, כיוון ששם אין חשש של מכשלה לעתיד לבוא **(בית יוסף).**

☜ **שו"ע:** מותר ללכת לשמור פירותיו דרך אמת המים, אך אסור לחזור.

↲ בהליכה מותר כיוון שגם בשמירת ממונו יש קצת מצווה **(משנ"ב).**

סעיף ז | המותר והאסור לצאת בו

הקדמה לסעיפים הבאים

א. אחת מל"ט אבות מלאכה היא הוצאה מרשות לרשות, וכן לטלטל חפץ ארבע אמות ברה"ר.

ב. ישנם שלוש דרגות בדיני טלטול בגדים ותכשיטים:

1. מותר לכתחילה: בגדים ותכשיטים שעל האדם, שכן התורה לא גזרה על האדם לצאת בשבת ללא בגדים.
2. פטור ואסור: בגדים ותכשיטים שעל האדם אלא שיש חשש שהאדם יבוא לטלטלם באופן האסור. ובכמה אופנים חששו חכמים (ביה"ל):
   א. כשיש חשש שהאדם יוריד את הבגד או התכשיט להראות לחברו.
   ב. כשהבגד או התכשיט רפויים ויש חשש שיורידו מעליו.
   ג. כשיש חשש שמא ילעגו על האדם ויוריד את הבגד או התכשיט מעליו.
   ד. מראית עין.
   ה. שמא תזדמן טבילה של מצווה והאישה תוריד את התכשיט או הבגד.
3. חייב חטאת: דברים שאינם לבוש ואינם תכשיט נחשבים למשאוי.

ג. חיוב חטאת שייך רק אם הוציא כדרך שמוציאים בחול, אבל אם הוציא בשינוי, פטור ואסור (גמרא).

---

[3] ומדוע אין איסור מצד 'שרייתו זהו כיבוסו'? לע"ד נראה לומר שמדובר כאן בבגדי עור, או שהתיר כיוון שזה דרך לכלוך ומדינא הדבר מותר, והגם **שהשו"ע** בסימן שב, י חשש לדעה האוסרת בזה (עיין שם במשנ"ב), כאן שזה צורך מצווה לא חשש לזה. כנלע"ד. [ובסעיף ו שהתיר לעבור במים לצורך הצלת ממונו, כתב **בשער הציון** (אות יד) שלא גזרו על חשש סחיטה במקום הפסד. ואם כך אפשר שהוא הדין שלא חששו לדעה המחמירה בשרייה בדרך לכלוך].

ד. גם דבר שהוא תכשיט או בגד גמורים, והוציא אותם בידו ולא כדרך לבישה, חייב חטאת על הוצאתם (משנ"ב וביה"ל).

ה. אם שכח חפץ עליו והוציאו ללא ידיעתו, אינו חייב עליו. וחיוב חטאת אינו אלא כששכח שהיום שבת או שמלאכה זו אסורה (וכך זה בכל מלאכות שבת) (משנ"ב).

רמב"ם וטור: כל דבר שאינו תכשיט ואינו דרך מלבוש, היוצא בו לרה"ר כדרך המוציאים חייב חטאת. וכל תכשיט שמונח בצורה רפויה, או תכשיט של אשה שמוציאה ומראה לחברתה, אסור מדרבנן לצאת בו[4]. וכל דבר שאינו עשוי ליפול ואין חשש שישלפו אותו להראותו, מותר לצאת בו.

☜ כך פוסק **שו"ע.**

א. תכשיט רפוי אסור שמא יפול ממנו ויבוא לטלטלו **(משנ"ב).**

ב. אם שכח אצלו חפץ והוציאו בלי ידיעה, אינו חייב, כי מלאכת מחשבת אסרה תורה, ורק אם שכח שהיום שבת, או שכח שזו מלאכה אסורה חייב חטאת **(משנ"ב).**

ג. כל הפטור של 'דרך מלבוש' הוא רק אם אכן לובשו עליו, אבל אם מוציאו בידו בכל מקרה חייב חטאת **(משנ"ב).**

❖ סוגי לבושים האסורים

המשנה (סג.) מונה מיני בגדים ולבושים שאסור לצאת בהם בשבת:

חרב, אלה, רומח, קשת, תריס (מגן), וכל כלי שאינו תכשיט - היוצא בו חייב חטאת.

קסדה, שריון, מגפיים ותפילין (מפני שצריך להסירם בבית הכסא): אסור לצאת מדרבנן.

עוד אומרת הברייתא (קמא:) שאסור לקטן לצאת **במנעל גדול.**

המשנה מוסיפה (ס.) שאסור לצאת **במנעל יחיד בזמן שאין ברגלו מכה** (כי יחשדו בו שנושא את הסנדל השני). בגמרא נחלקו האמוראים מה יעשה כשיש ברגלו מכה, לדעת רב הונא יצא עם סנדל ברגל שיש בה מכה, ולרבי חייא בר רב **יצא עם סנדל על הרגל שאין בה מכה,** [וכך פסקו רי"ף, רא"ש ורמב"ם (ועיין לקמן שיש ראשונים שחולקים)].

☜ **טור ושו"ע** פוסקים את כל הנ"ל להלכה.

☜ **אחרונים:** אין לצאת בסנדל כשיש לו מכה ברגלו כיוון שיש ראשונים (רז"ה ומהר"ם) שפסקו כרב הונא, אלא יילך יחף. ולנו שיש רק כרמלית, מותר לצאת עם סנדל על הרגל שאין בה את המכה כדברי השו"ע **(ביה"ל).**

א. אסור לצאת בחרב אפילו אם היא חגורה על מתניו כי זה דרך הוצאתה בחול ואינו שינוי **(משנ"ב).**

---

[4] חז"ל גזרו במקרים הבאים: א. כשיש חשש שאשה תשלוף להראות לחברתה. ב. כשהבגד רפוי ויש חשש שיורידו מעליו. ג. כשיש חשש שמא יצחקו עליה ותשלוף. ד. מראית עין. ה. שמא תזדמן טבילה של מצווה ותשלוף **(ביה"ל).**

ב. אסור לצאת בשריון, קסדה ומגפיים (למרות שהם מלבוש) כי יחשדו בו שהוא רוצה לערוך בהם מלחמה בשבת[5]. וגם בחדרי חדרים אסור **(משנ"ב)**.

ג. משמע שמותר להניח תפילין בביתו, ורק לצאת בהם אסור. וכל זה אם אינו מניחם למצווה, אבל למצווה אסור. (עיין בסימן לא). (ולעניין טלטול עיין בסימן שח, ד, שהרמ"א התיר רק לצורך (שלא יגנבו וכדומה) והמג"א וט"ז החמירו ככלי שמלאכתו לאיסור).

סעיף ח | יציאה במחט

המשנה אומרת (נז., סב.) שאשה היוצאת במחט נקובה או בטבעת שיש עליה חותם חייבת חטאת, ואם יצאה עם מחט שאינה נקובה או בטבעת שאין עליה חותם פטורה. ובגמרא אומר עולא שחילופיהן באיש.

◄ **רי"ף ורמב"ם:** עולא סובר שחילופיהן בין במחט ובין בטבעת. לכן איש שיצא עם מחט שאינה נקובה או טבעת שאין עליה חותם חייב, ולהיפך פטור.

◄ **רא"ש וטור:** עולא סובר שחילופיהן באיש רק בטבעת, שאם יצא איש עם טבעת שאין עליה חותם חייב. אבל במחט פטור בכל מקרה כי זו הוצאה כלאחר יד.

◄ **גאונים, רש"י, רמב"ן ורשב"א (על פי המגיד משנה):** אין הבדל בין איש לאשה ביציאה במחט, והיוצא במחט נקובה חייב חטאת כמו אשה, ובמחט שאינה נקובה פטור.

☜ **שו"ע:** לא יצא איש במחט התחובה לו בבגדו, בין נקובה ובין אינה נקובה. ואם יצא עם מחט נקובה חייב חטאת (רש"י[6]). ויש אומרים להפך (רמב"ם).

↲ סעיף זה אינו עוסק באדם אומן. עיין בסעיף יב **(משנ"ב)**.

☜ **מג"א:** הכל לפי הזמן, אם רגילים לצאת עם מחט ביום חול- חייבים, כי זה דרך ההוצאה. ואם לאו- פטורים משום שינוי (משום שאין זה תכשיט). ואם רגילים במקום אחד לצאת בה בטלה דעתם לכל העולם ופטורים.

א. טעמם של הראשונים: רש"י מחייב [באיש] בנקובה כי לפעמים רגילים להוציא מחט נקובה כשהיא תחובה בבגד, ואילו באינה נקובה, לא רגילים להוציאה כשהיא תחובה בבגד אלא ביד, ולכן פטור אם יצא כשהיא תחובה. והרמב"ם פוטר [באיש] בנקובה כי לדעתו אין דרך גבר לצאת עם מחט בבגדו (כי זה גנאי שיאמרו שהוא חייט[7]), ובאינה נקובה, הדרך לפעמים לצאת בה בחול כשהיא תחובה בבגדו כדי להשתמש בה שימושים שונים, ולכן חייב בה **(משנ"ב)**.

ב. אם הוציא את המחט בידו- חייב חטאת בכל מקרה, בין איש ובין אשה **(משנ"ב)**.

ג. אם איש רוצה לצאת במחט שאינה נקובה בשביל לחבר שפתי הלבוש זה לזה, יש להסתפק אם זה מותר, כמו שלאשה מותר במחט שאינה נקובה (שג, ט) או שכאן שאני כי יש מי שמחייב באיש במחט שאינה נקובה (ובאשה פטורה לכו"ע) **(ביה"ל)**.

---

[5] קצת קשה לי, וכי בכל מלחמה יש איסור? הרי יש מלחמות שיש בהם מצווה ולמה לנו לחשוש שאנשים יחשדו שיוצא למלחמה אסורה? מה עוד שאם כן מדוע לא גזרו על טלטלום בכלל ואסרו רק לצאת בהם?

[6] **הגר"א** כותב **שרש"י** סובר כדעת **הרא"ש** שפטור בנקובה. ולפי זה **רש"י, רי"ף, רמב"ם, רא"ש וטור** שווים לפטור במחט נקובה.

[7] ואף החייט עצמו לא רוצה בדרך כלל שידעו, אלא רק לעיתים מזומנים. אבל אשה דרכה לתקן בגדי ביתה ואינה בושה לצאת עם מחט תחובה **(שער הציון)**.

סיכום דין איש היוצא בטבעת ומחט:

	רי"ף ורמב"ם	רא"ש וטור	רש"י ורמב"ן	שו"ע
מחט נקובה	פטור	פטור	חייב	אין לצאת במחט כלל, וסתם כדעת רש"י, והביא את הרי"ף כיש אומרים.
מחט שאינה נקובה	חייב		פטור	
טבעת שיש לה חותם	פטור	פטור	פטור	עיין בסעיף הבא
טבעת שאין לה חותם	חייב	חייב	חייב	

סעיף ט | יציאה עם טבעת

כנזכר לעיל המשנה אמרה שאשה שיוצאת עם טבעת שיש עליה חותם חייבת, ואם אין עליה חותם פטורה, ועולא אמר שחילופיהן באיש.

הראשונים הסכימו שאיש היוצא בטבעת שאין עליה חותם חייב, וכשאין עליה חותם פטור (הפוך מאישה). אך נחלקו האם יש איסור מדרבנן ביציאה בטבעת עם חותם:

◄ **רש"י ור"ן:** אסור מדרבנן.

◄ **ר"ת, רא"ש, רמב"ם, סמ"ג, מרדכי, תרומה והגהות מימוניות:** מותר לכתחילה כי אין חשש שאיש ישלוף ויראה לחברו את הטבעת (ועולא דיבר רק על חיוב החטאת, ולא על איסורי חכמים).

☜ **שו"ע:** לא יצא עם טבעת שאין עליה חותם, ואם יצא חייב. ואם יש עליה חותם: לרש"י פטור ולר"ת ורמב"ם מותר.

↲ טבעת שאין עליה חותם חייבים עליה כי אשה נותנת לפעמים לבעלה לקחת אותה לאומן ומניחה באצבעו, והוי דרך הוצאה בחול **(משנ"ב)**.

א. דעת השו"ע לפסוק **כרבינו ירוחם** שדבר שרגילים לצאת בו גם גברים וגם נשים פטור אבל אסור (עיין לקמן). לפי זה שנוהגים בימינו שגם גברים יוצאים עם טבעת שאין עליה חותם- פטור ולא חייב **(ביה"ל)**.

❖ תכשיט לאיש ולאשה

הירושלמי מספר (ו, א) שרבן גמליאל יצא פעם עם מפתח מזהב וגערו בו חבריו משום שזה תכשיט.

◄ **רז"ה, רא"ש ורבינו ירוחם:** כיוון שמפתח הוא תכשיט גם לאיש וגם לאשה אסור גם לאיש לצאת בו. ואין בזה אלא איסור מדרבנן **(רי"ו)**.

☜ **שו"ע:** אסור לצאת בתכשיט שמיועד לאיש ואשה.

↲ אבל אין בזה חיוב מהתורה. וכך סובר השו"ע לדינא **(ביה"ל)**.

◀ **רמב"ם:** גם בימינו איש שיצא עם טבעת שאין עליה חותם חייב מטאת.

◀ **ר"ן:** בימינו שגם גברים רגילים לענוד טבעות בלי חותם, מותר לצאת בהם לרה"ר.

☜ כך מביא **שו"ע** בשם יש מי שאומר (בסימן שג, יט).

א. בסימן שג, יט משמע שלדינא אין למחות באיש היוצא בטבעת ללא חותם. **ורעק"א** כתב שירא שמים לא יצא עם טבעת כלל **(משנ"ב).**

❖ **יציאה עם תכשיט בימינו** (עיין בסימן שג)

◀ **תוספות, רמב"ן, רשב"א, מגיד משנה, רא"ש:** בימינו שיוצאים עם תכשיטים, מוטב יהיו שוגגים ולא מזידים.

◀ **שלטי הגיבורים:** כיוון שבימינו יוצאים בתכשיטים גם בחול, אין רגילות להראות זו לזו ואין איסור לצאת בהם בשבת.

סעיף י | מהי טבעת שיש בה חותם

כלבו ☜ **ושו"ע:** טבעת שיש בה אבן טובה או שחקוקות בה אותיות, נחשבת לטבעת שאין עליה חותם. ורק אם יש בה אותיות שחותמים בהן - נחשבת לטבעת שיש בה חותם.

↲ גם אם יש בליטות על הטבעת בצורת אותיות נחשבת לטבעת שיש בה חותם, אלא שבצורות בולטות אסור להשהותם בבית לפעמים, כגון שזו צורת אדם (לכן לא עסק בה השו"ע) **(משנ"ב[8]).**

סעיף יא | תכשיט שיש לו תשמיש

> כנזכר לעיל, רבן גמליאל יצא עם מפתח של זהב וגערו בו חבריו, והירושלמי מסיק מזה שהעשוי לכך ולכך אסור בין לאיש ובין לאשה.

הרא"ש מביא שני פירושים לדברי הירושלמי:

א. תכשיט שהוא גם לאיש וגם לאשה אסור לצאת בו גם לאיש וגם לאשה (עיין סעיף ט).

ב. תכשיט שיש בו שימוש נוסף, כגון מפתח מזהב, שאסור לצאת בו כלל.

◀ **רא"ש** (**דעתו ע"פ ב"י**), **סמ"ק, סמ"ג, תרומה והגהות מימוניות:** נהגו הנשים לצאת עם מפתח (מזהב) הקשור להן על הצוואר[9].

◀ **מהר"ם:** אם עשה מפתח מברזל לנוי בחגורתו, אסור לצאת בו. אבל משל כסף או זהב מותר.

---

[8] אמנם יש שהקשו על זה, שהרי אם יש לטבעת צורות חקוקות (שוקעות) אסור לחתום בה (שהרי יצאו צורות בולטות בשעווה) ולכן ביארו שהכוונה לצורות שאינם של אדם שאין בהם כל איסור ומה שנקט **השו"ע** 'חקוקות' לאו דווקא הוא **(משנ"ב. ועיין בשער הציון).**

[9] **בית יוסף:** ומה שגערו חבריו ברבן גמליאל היה משום שיש חשש שהוא ישלוף ויראה. אבל כשהמפתח תלוי בצוואר אין חשש כי אפשר להראותו בעודו קשור. ועוד שזו טרחה לשלפו.

◀ **רשב"א:** כיוון שהמפתח אינו בטל לחגורה ואינו תשמיש שלה, אסור לצאת בו בשבת. לפי זה אפילו בשל כסף אסור, אלא שאפשר שיהיה מותר כי הוא עצמו תכשיט **(בית יוסף)**.

◀ **רבינו פרץ, אגודה ומהרי"ל:** מותר לצאת במפתח שעשוי לנוי אפילו מברזל (כיוון שהוא מחובר לחגורה). (וכך כותב **אור זרוע**).

☜ **שו"ע:** אסור לצאת בדבר שעשוי לתשמיש ולתכשיט יחד, מפני הרואים. ויש מתירים בשל כסף. **רמ"א:** ובמפתח של ברזל אסור אפילו אם קבוע בחגורה. ויש שכתבו להתיר גם בשל ברזל.

↲ וכל זה רק אם חיברו כחלק מהחגורה עצמה (כאבזם), אך אם רק חיברו באמצע החגורה או קשר אותו שם בעלמא, ודאי שאסור **(משנ"ב)**.

☜ **משנ"ב:** למרות ששו"ע סתם לאסור, אין למחות במקילים[10]. (כיוון **שהדרכי משה** הביא נהגו באשכנז לצאת עם מפתחות של כסף).

א. אפילו לר"ת שהתיר בדבר שהוא תכשיט לאיש (בסעיף ט) כאן הוא מודה לאסור, משום שהרואה יאמר שלתשמישו הוא נושאו. או שחידש השו"ע למרות שאין חשש שישלוף כיוון שהממפתח מחובר לחגורה, אסור מפני הרואה **(משנ"ב)**.

ב. מפתח של כסף קל יותר כיוון שלא רגילים לעשות מפתחות מכסף, לעומת ברזל ונחושת שרוב המפתחות עשויים מהם והרואה חושב שנושאו לתשמישו **(לבוש)**.

ג. הנושא שעון בשבת חייב חטאת כיוון שלא שייך בו שם תכשיט כי אינו מלבוש. ואפילו אם חיברו בשלשלת של נוי לצוואר, כיוון שהשעון חשוב בפני עצמו ולא אומרים שהוא בטל לרצועה **(משנ"ב[11])**.

❖ מפתח הקשור בשלשלת

◀ **רא"ש:** מותר לצאת עם מפתח תלוי בשלשלת (שבנויה מהרבה קרסים האחוזים זה בזה).

◀ **סמ"ק (ע"פ ב"י):** רק אם הרצועה מחוברת לגמרי (ע"י הכאת פטיש) מותר. וגם בזה, רק ברצועה מותר ולא בשלשלת שעשויה מהרבה קרסים מחוברים. אמנם יותר נראה שאם חיבר לגמרי, גם לדעתו יהיה מותר **(בית יוסף)**.

❖ תיק משקפיים

בית יוסף: אין להתיר לצאת עם משקפיים כשמחובר אליהם תיק העשוי מזהב, כיוון שהמשקפיים העיקר והתיק בטל אליהם.

☜ כך פוסק **רמ"א.**

---

[10] וכן הבינו עוד אחרונים **שהשו"ע** פסק כדעה האוסרת משום הרואים (עיין **יחווה דעת** ג, כג). ובמקום שיש בו עירוב בצורות הפתח יש לסמוך על הדעה המקילה כיוון שיש בזה ספק ספיקא (**מנוחת אהבה** ג, כז הערה 167).

[11] והאריך להוכיח דבריו **בביה"ל**. ומדבריו משמע שאם מדובר על שעון שהאדם לובש, וגם אם הוא מפסיק לעבוד עדין הוא ממשיך לענוד אותו על ידו- מותר לטלטלו מחוץ לערוב. וכך כתב **בשש"כ** (יח, כז).
ולעניין יציאה בשעון יד רגיל, על פי דברי **המשנ"ב** כאן ודאי אסור, וכך סתם שם **בשש"כ**. אמנם בהמשך כתב שאין למחות ביוצאים בשעון כזה כיוון שזה דרך מלבוש (ושונה דינו מדברי **השו"ע** כאן, כיוון שדרך השימוש בשעון יד רגיל הוא בעודו על היד, בשונה ממפתח שדרך השימוש בו הוא בעודו בפני עצמו). עיין שם שכך סובר **הגרש"ז והאג"מ** ועוד. וכן היקל **ביביע אומר** (ט, קח, אות קמה), וסיים שטוב להחמיר במקום שאין עירוב. **והאור לציון** (כג, ב) החמיר בזה, וכן **בשו"ת ישכיל עבדי** (ז, יט, הראשון).

א. הוא הדין שאסור לצאת עם נדן לסכין שעשוי לנוי, כיוון שהעיקר הוא הסכין **(משנ"ב)**.
ב. כל הדיון במשקפיים הוא רק לצאת איתם מחוברים לתיק על הצוואר. אך ודאי שאסור לצאת בהם כשהם על העיניים כיוון שיש חשש שיפלו ויבוא לטלטל בידו **(חיי אדם[12])**.

סעיף יב | אומן שיוצא עם חפץ

נחלקו התנאים (יא:) בדין אומן שיצא עם כלי אומנותו בשבת, כגון חייט במחט שתחובה לו בבגדו או סורק במשיחה שבצוארו: לרבי מאיר פטור ואסור, ולרבי יהודה חייב חטאת.

רמב"ם וטור: הלכה רבי מאיר שפטור (כיוון שהגמרא נקטה שם בפשיטות את המשנה והברייתא שם כדעת רבי מאיר **(מגיד משנה)**).

☜ וכך פוסק **שו"ע.**

☜ **גר"א:** הלכה כרבי יהודה שחייב.

א. למרות שבסעיף ח פסק השו"ע שהיוצא במחט נקובה חייב אפילו כשהיא תחובה בבגדו, שאני הכא כיוון שמדובר במקום שלא רגילים לתחוב בבגד בדרך כלל ורק האומנים עושים כך[13]. אבל שם מדובר במקום שזו הרגילות והוי דרך הוצאתו בכך **(משנ"ב)**.

סעיף יג | כיס להציל מלכלוך

נחלקו התנאים (יא:-יב.) בזב היוצא עם כיס שעשה כדי להצילו מטינוף, האם הוא חייב חטאת או פטור אבל אסור. שורש המחלוקת היא האם מלאכה שאינה צריכה לגופה חייב עליה או לא. לרבי יהודה חייב, ולרבי שמעון פטור. (ובסימן רעח הביא הב"י שלרוב הראשונים הלכה כרבי שמעון ולרמב"ם הלכה כרבי יהודה).

המשנה אומרת (סד:) שמותר לאשה לצאת במוך שהתקינה לנידתה.

◄ **רש"י:** הכוונה לבגד שעשתה כדי לקבל את דם הנידה כדי שלא תתלכלך.

◄ **תוספות, סמ"ג, ר"ן, מרדכי והגהות מימוניות:** הכוונה לבגד שעשתה כדי שלא יפול עליה הדם ויתייבש ונמצאת מצטערת (אבל רק להציל מטינוף אסור כי אין זה בגד גמור **(משנ"ב)**).

↲ **טור:** אבל אם עשוי כמלבוש גמור מותר.

☜ כך פוסק **שו"ע.**

---

[12] אמנם **בשש"כ** (יח, טז) התיר לצאת עם משקפיים למי שמתקשה לראות וכן מי שיוצא עם משקפיים לנוי. אבל משקפי קריאה אסורים כי ודאי יבוא להוריד אותן ולטלטלם (וכן כתבו עוד כמה אחרונים לדינא).
והרבה אחרונים חילקו בין משקפיים שעומדים רק על החוטם ויש חשש גדול שיפלו, לבין משקפיים בימינו שאחוזות היטב על האדם, שאין בהם כל חשש (וייתכן שאף **המשנ"ב** יתיר בזה). עיין **רב פעלים** (ב, או"ח, סימן מח) **ובלוית חן** (סימן כט).

[13] ואפילו אומן שדרכו להוציא כליו בעודם תחובים בבגדו, זה רק לפעמים כשרוצה להכריז על עצמו שהוא אומן. אבל בדרך כלל אין דרכו בכך ופטור **(משנ"ב)**.

א. אם עשוי להציל מכאב מותר למרות שמתכוון בזה גם להציל מטינוף, כיוון שזה דרך מלבוש שהוא מגן על האדם מצער **(משנ"ב)**.

סעיף יד | מלבוש להציל מלכלוך

◄ **מרדכי:** אסור לצאת עם בגד המיועד להציל מהגשם כי זה רק מציל מטינוף.

◄ **אגור:** מותר לצאת עם בגד שתפור בו כובע מאחוריו, כי לפעמים לובשים אותו והוא מגן מפני הרוח והגשמים. ואם הוא רק תלוי ברצועות אסור.

◄ **טור ובית יוסף:** אסור ללבוש בגד המציל מטינוף ורק בגד שאינו גמור, אבל בגד גמור, מותר ללבשו אפילו שהוא נועד להצלה מטינוף (ומה שאסר המרדכי זה רק כשאין זה דרך מלבוש).

☜ **שו"ע:** מותר ללבוש בגד גמור שלובשו כדי להצילו מטינוף.

רמ"א: לכן מותר לצאת בבגד שמיועד להגנה מגשמים. אבל אסור לאישה לצאת עם צעיף על ראשה המיועד להציל מגשמים.

↲ כיוון שהוא מכסה רק את ראשה, אבל אם יכסה גם חלק מהגופה מותר **(משנ"ב)**.

א. מותר לצאת בבגד שמיועד להגנה מפני גשמים בלבד, אפילו שאם לא היו יורדים גשמים לא היה יוצא בו, כיוון שהולך בו בדרך מלבוש **(משנ"ב[*14])**.

ב. אפילו בגד גרוע (כגון שק) מותר לנשים עשירות, כיוון שהוא ראוי לנשים עניות **(משנ"ב)**.

ג. מותר לאשה לכסות ראשה בצעיף מפני צער, ובלבד שתקשור אותו יפה **(משנ"ב)**.

ד. אסור לכסות את הראש במטפחת שאין זה דרך מלבוש **(חיי אדם)**.

סעיף טו | קביים לקיטע

נחלקו רבי מאיר ורבי יוסי במשנה (סה:) בדין קיטע, רבי מאיר מתיר לו לצאת עם קב שלו, ורבי יוסי אוסר (כי אין זה קישוט ולא מלבוש והוי משוי (רש"י)).

רבינו ירוחם, תרומה, סמ"ג: מטרת הקב רק שיראו שכאילו יש לו רגל. אבל ודאי שמותר לצאת בו אם מטרתו לאפשר לקיטע ללכת.

☜ **שו"ע:** אסור לקיטע לצאת עם קב שאינו מיועד להליכה אלא שלא יראו שחסרה לו רגל, כיוון שאינו צורך הילוכו.

↲ משום שיש חשש שמא ישלף מתחתיו ויטלטלו ארבע אמות **(משנ"ב)**.

א. אם יצא עם קב (באופן האסור) אינו חייב חטאת **(משנ"ב על סעיף כ)**.

סעיף טז | כסא לקיטע

בהמשך המשנה שם מובא שכסא וסמוכות שלו טמאין מדרס ולא יוצאים בהם בשבת. (ומפרש רש"י שהכוונה לכסא שהיו עושים לקיטע שלא יכול ללכת אפילו על ארכובותיו, ועשו לו כסא

[*14] דבר זה מצוי בימינו במעיל גשם שעשוי מפלסטיק וכדומה.

קטן שיושב עליו וכשהוא הולך בו נסמך על ספסלים קטנים, ועוקר איתם מעל הארץ ונדחף לפניו ושוב יושב עליו. ואותו כיסא קשור אליו מאחוריו. וסמוכות אלו רצועות עור שהיה עושה לכסות רגליו ומטמאין במדרס כי נשען גם עליהן בחלק מהזמן).

והטעם שלא יוצא בהם בשבת, משום שחששו שמא הם ישתלפו ממנו ויבואו לטלטלם ארבע אמות.

תוספות, רא"ש ורבינו ירוחם: כל האיסור לצאת זה רק עם הסמוכות, אבל בכסא והספסלים מותר כיוון שזה צורך הילוכו.

☜ כך פוסק **שו"ע** (כיוון שזה כמו מקל שהותר בסעיף יז (**משנ"ב**)).

בהמשך המשנה כתוב שקיטע שיכול ללכת על שוקיו או על ארכובותיו ועשו לו סמוכות של עור, מותר לצאת בהם בשבת.

☜ וכך פוסקים **טור ושו"ע** (כיוון שלא שייך החשש שמא ישתפלו ממנו (**משנ"ב**)).

רמ"א (בשם רבינו ירוחם): מותר לצאת במנעל של עץ שהרגל נכנס בו, כי אין חשש שיפול ממנו. וכן מותר לצאת בנעלי בית[15] (**רשב"א**), ויש מחמירים (**אגור**).

ולא יילך יחף בשבת במקום שלא רגילים ללכת בו יחפים. ולא יצא בשבת כמו שהוא יוצא ביום חול כדי שיזכור שעכשיו שבת ולא יבוא לחללו (**כלבו**).

א. **הגר"א והפרי מגדים** תמהו על היתר הרמ"א לצאת במנעל העשוי מעץ, מכך שבסימן תריד מבואר שמנעל של עץ אינו נחשב מנעל.

ב. **הט"ז** מקל ביציאה עם נעלי בית, כי לא רגילים ללכת יחפים. **והתוספת שבת** מפקפק קצת על דבריו. **ולדינא** אין להקל בזה. אבל אם שכח ויצא, יכול ללכת בהם עד לביתו (**משנ"ב**).

ג. כל דבר שאסרו חכמים לצאת בו שמא יפול ממנו ויטלטלו, אם יצא בו מותר להלך בו עד שמגיע לביתו (**משנ"ב**).

ד. **בדרכי משה** מובא שאפילו במקום שהולכים יחפים בימי חול, בשבת ילכו עם נעלים להכיר שהיום שבת. **והב"ח** כתב שיש בזה גם משום עונג שבת. ולכן שייך גם ביו"ט. ובסימן ב התבאר שממידת צניעות שלא לצאת כל השבוע יחף (**משנ"ב**).

סעיף יז | חיגר שצריך מקל

כנזכר לעיל המשנה דנה האם מותר לקיטע לצאת עם קב שלו.

תוספות, מרדכי, רשב"א, ר"ן, הגהות מימוניות, סמ"ג, סמ"ק, רבינו ירוחם וטור: מדובר בקיטע שיכול ללכת גם ללא עזרת הקב שלו (ורק נשען עליו), אבל אם אין לו אפשרות ללכת ללא הקב שלו, מותר לו לצאת בו. (וכותב **הרא"ש** שהסברא היא שאם לא יכול ללכת בלעדיו הוי כמו מנעל שלו).

☜ וכך פוסק **שו"ע** (שאם לא יכול ללכת בלעדיו מותר, ואם יכול אסור).

---

[15] **המשנ"ב** מבאר שלמרות שנעלי בית נשלפים בקלות וממילא, על ידי חליצה בידיים, מותר לצאת כיוון שהם מהודקים קצת, אין חשש שיפלו. ונלע"ד שמדבריו עולה שנעלי בית בימינו שנשלפות בקלות אפילו ללא הסרה ביד ואינם מהודקות על הרגל, אסור לצאת בהם, משום שבהם יש חשש גדול שיפלו ממנו ויטלטלם. וכך כתב **במנוחת אהבה** (ג, כז, נ). [אך **באור לציון** כתב להקל בזה (כג, ד)].

רמ"א: חולה שעמד מחוליו דינו כמו חיגר.

א. זקן ההולך בביתו ללא מקל, וכשיוצא מביתו צריך מקל מחמת תשות כוחו, אסור לו לצאת בו, כי בביתו יכול ללכת בלעדיו. אבל אם לא יכול ללכת בלעדיו כלל, מותר **(משנ"ב)**.

ב. אם הולך וחושש להחליק מחמת הגשמים או שצריך ללכת על הקרח, מותר **(ט"ז)**. וכמה אחרונים חלקו והתירו רק במקום שיש עירוב **(משנ"ב)**.

ג. מקל שנושאו לחשיבות, אסור לצאת בו, שאסור לצאת עם תכשיט בידו. אבל בתוך העירוב מותר אם יש בו צורך קצת או לכבוד, אבל בלי צורך אסור כי זו זילותא לשבת **(משנ"ב)**.

ד. אם יש בראש המקל מסמר שיוצר חריץ באדמה, צריך עיון אם מותר לצאת בו בשבת דהוי פס"ר דלא ניחא ליה, ובפרי מגדים מצדד להקל **(ביה"ל)**.

ה. אם אינו חייב את המקל ובכל זאת יצא בו:

◄ **ללבוש:** אינו חייב חטאת (כי חכמים הם שאסרו, שמא יבוא לטלטלו ד' אמות ללא השענות עליו). וכן צידד בפרי מגדים.

◄ **לרבינו ירוחם (וכן משמע במרדכי):** חייב חטאת שהוי כמשאוי, וכן סתם במשנ"ב **(ביה"ל)**.

סעיף יח | עיוור במקלו

הברייתא אומרת (ביצה כה:) שאסור לעיוור לצאת במקלו. (ומבארים הרא"ש והר"ן שהעיוור יכול ללכת גם בלעדיו).

☜ וכך פוסק **שו"ע**[16*].

סעיף יט | יציאה עם אזיקים

מרדכי, סמ"ג, סמ"ק, תרומה והגהות מימוניות: מותר לאסיר לצאת עם אזיקים בשבת, מפני שאינם משוי עליו, ואין חשש שישלוף אותם כי הם תקועים יפה.

☜ כך פוסק **שו"ע.**

↲ האזיקים נחשבים למלבוש והם בטלים לגופו **(משנ"ב)**.

סעיף כ | מיני תחפושות

המשנה אומרת (סו.) שאסור לצאת באנקטמין. רבי אבהו פירש שהוא מין תחפושת של חמור שהיו הליצנים עושים ונראים כאילו רוכבים עליו. רבא בר פפא ביאר שהכוונה למנעלים גבוהים שהיו עושים להליכה במקום טיט. ורבא בר רב הונא ביאר שהכוונה למסכה שהיו קושרים על הפנים.

☜ **טור ושו"ע** פוסקים את שלושת ההסברים.

[16*] **בשש"כ** (יח, הערה סב) הביא בשם כמה אחרונים שכתבו שמותר לעיוור לצאת עם מקל משום שאינו מכיר דרכו וחושש שיפול לבור או להכשל באיזה דבר. וסיים בזה, שיש לשאול בזה שאלת חכם, (וכן לגבי עיוור שצריך כלב שמנחה אותו בדרכו).
ויש אחרונים שהחמירו שלא לצאת עם מקל כלל, אפילו כשיש עירוב, משום שיש בזה חשש עובדין דחול (ודבריהם מיוסדים על דברי **הרדב"ז** בתשובה, הובאה **בברכי יוסף** ס"ק ג). **והילקוט יוסף** (סעיף נט) היקל בזה, וכתב שהמחמיר תבוא עליו ברכה.

↵ בכל אלו אסור כי אינם דרך מלבוש. ואם הוציא פטור כי לא הוציא כדרך המוציאים **(משנ"ב)**.

סעיף כא | קופה ותיבה

התוספתא אומרת (ו, ז) שאסור לצאת עם תיבה וקופה ומחצלת (מפני הגשמים).

כך פסקו **רי"ף, רא"ש ורמב"ם.**

☜ וכך פוסקים **טור ושו"ע.**

הגמרא בנדרים אומרת (נה:) שמותר לצאת בשק עבה ובסגוס עבה ובירעה ובחמילה מפני הגשמים, אבל לא בתיבה ולא בקופה ולא במחצלת מפני הגשמים.

◄ **רא"ש:** הוא הדין שמותר בשק וכדומה גם שלא מפני הגשמים.

☜ כך פוסקים **טור ושו"ע.**

◄ **רוקח:** רק מפני הגשמים מותר.

א. כיוון שהרועים רגילים לצאת בשק כדרך מלבוש, נחשב מלבוש גם לשאר בני אדם **(משנ"ב)**.
ב. משמע ששק עצמו אסור (ורק לבוש שק הותר). ובימינו שהרועים לובשים אף שק, צריך עיון אם מותר לצאת אף בשק עצמו **(משנ"ב)**.

סעיף כב | מוך שעל המכה

הקדמה קצרה

התוספתא מתירה לצאת בדבר המרפא את האדם (בתנאי שנתנו שם מערב שבת). נחלקו הראשונים האם מותר לצאת בדבר שאינו מרפא, אך נועד להגן על האדם שלא יסרטו אותו בגדיו. הטור אסור והרמב"ם מותר (ופסקו האחרונים כרמב"ם).

התוספתא אומרת (ה, ג- ה) שמותר לצאת במוך וספוג שעל המכה (כי הם מרפאים ודינם כתכשיט (טור)) ובלבד שלא יכרוך עליהם חוט או משיחה (כי אינם מרפאים והוי משוי (טור)). וכן מותר לצאת בקליפת שום או בצל או באיספלנית ומלוגמא ורטייה שעליה, ואם נפל לא יחזיר, וכל שכן שלא ייתן לכתחילה בשבת (משום רפואה בשבת). ומותר לצאת גם אם יש איגוד על המכה שלא תיפול הרטיה.

והביאו את התוספתא **הרי"ף, הרא"ש והטור.**

☜ וכך פוסק **שו"ע.**

א. מותר לצאת כשאגד כרוך על הרטיה, רק באגד העשוי מסמרטוטים שאינו חשוב ואם יפול לא יבוא להרימו, אבל בחוט ומשיחה שהם חשובים אסור **(משנ"ב)**.
ב. על המכה עצמה מותר לכרוך אפילו חוט או משיחה לדעת הגר"א, כי הם מגינים על המכה של תסרט, ואינן משאוי (וכך כתבו עוד כמה אחרונים).

ג. ◄ **לדעת הטור** מותר לצאת רק בספוג ורטיה ישנים שהם מרפאים, אבל אם אינם מרפאים אסור לצאת בהם לדעתו, הגם שהם עשויים כדי למנוע כאב. ולכן הברייתא מדברת רק אם נתנם שם מערב שבת (וכך סתם בשו"ע).

◄ **לדעת הרמב"ם** מותר לצאת גם בחדשים שאינם מרפאים כי עשויים למנוע כאב, ולכן לדעתו יהיה מותר אפילו להניח אותם בשבת עצמה (ובתוספתא לא כתוב שאם נפלו שאסור להחזירם, וזו סעייתא לדבריו) **(ביה"ל)**.

סעיף כג | פעמונים שבקצה הבגד

המשנה אומרת (סג:) שמותר לבני מלכים לצאת בזוגים, וכן לכל אדם אלא שדיברו חכמים בהווה. הגמרא מעמידה את המשנה כדעת רבי שמעון שסובר שכל בני ישראל מלכים. ורבא מעמיד שהמשנה מדברת על פעמונים ארוגים בבגד, ולכו"ע מותר.

הגמרא מעמידה (קכח.) את דברי רבי שמעון יחד עם תנאים נוספים הסוברים שכל ישראל בני מלכים, [וכיוון שכך אין הלכה כמוהו].

לפי זה האוקימתא של רבא נכונה להלכה (ואפשר שגם למי שהעמיד את המשנה כרבי שמעון מסכים להלכה לדברי רבא. (בית יוסף)).

רמב"ם וטור: מותר לצאת בבגד שתפורים בו פעמונים.

☜ וכך פוסק **שו"ע**.

א. אם הפעמונים אינם ארוגים, אפילו קשורים, אסור, שיש חשש שמא יפסק מהבגד ויבוא לטלטלם, וכל שכן אם הם של זהב שיש חשש שיצחקו עליו שהוא מתייהר בעשירות ויבוא להוציאם. וכתבו האחרונים (**מג"א ואליה רבה**) בשם ריב"א שאפילו לילד קטן אסור, כי אביו יבוא לידי טלטול כשישמע שצוחקים על בנו (**משנ"ב**).

❖ סוגי חיבורים

☜ **רמ"א:** מותר לצאת רק בדבר שדרכו להיות מחובר כך, אבל אסור לצאת בדבר שאין דרכו להיות מחובר[17]. אם יש לפעמונים עינבל אסור לצאת בהם, משום משמיע קול.

אותם עיגולים ירוקים שגזרה המלכות שכל יהודי ישא בכסותו, מותר לצאת בהם אם הם תפורים בבגד, אפילו מחובר מעט מותר. (והוי דרך מלבוש, כי הולך כך כל השבוע, ואין חשש שילעגו עליו שאימת מלכות עליו, ואין חשש שמא יפסק ויבוא לטלטלו וכמו שלא חששו בפעמונים (**משנ"ב**)).

א. למרות שאסור לצאת בדבר שאין רגילות שיהיה מחובר, מותר לצאת בפעמון, כיוון שהוא נוי לבגד לא הטריחו אותו חכמים להפסידו ולהתגנות (**מג"א**).

ב. **המג"א** מתיר לצאת בעינבל המשמיע קול באדם מבוגר, כי אינו צריך את זה לקול. ומדברי **האליה רבה והגר"א** משמע שלא חילקו בזה וסברו **כרמ"א** (**ביה"ל**).

---

[17] שגזרו שלא יצא כשהוא מחובר שמא יצא בו בעודו מחובר. ומדברי **המרדכי והרשב"א** משמע שיש בזה חיוב חטאת כי אינו בטל לבגד (**משנ"ב**).

ג. כיוון שמותר לצאת בדבר שרגילים לצאת בו, מותר לצאת בכיסים שתפורים לבגד, וכן בכובע שמחובר למעיל המיועד לכיסוי ראשו כשיורד גשם **(ביה"ל)**.

❖ יציאה עם מטפחת

☜ **רמ"א:** מותר לצאת במטפחת שמקנחים בה את האף, אם היא מחוברת לכסות.

↲ נחלקו האחרונים בביאור הדין:

◄ **גר"א, זכרו תורת משה ומטה אשר:** הרמ"א התיר כשהמטפחת מחוברת היטב, או לפחות בשתי תפירות. ואין זה משוי כיוון שהיה נהוג ללכת כך בזמנם. לפי זה, בזמננו אסור.

◄ **ט"ז ומג"א:** המטפחת בטלה לבגד (וגם בימינו מותר). (**בשער הציון** תמה על סברתם).

א. קשירה, אפילו בקשר של קיימא, אינה מועילה. ואם לא תפר מבעוד יום, יכול לחבר את ראש המטפחת בראש החגורה לעשותה חגורה ארוכה (בקשר שאינו של קיימא) **(ט"ז)**. אבל אסור לחגור בה כחגורה נוספת כי חגורה על חגורה אסור כדלקמן בסעיף לו **(משנ"ב)**. ויש אחרונים שסוברים שצריך לחבר אותן בקשר של קיימא ולכן יעשה כן בערב שבת ולא בשבת עצמה.

ב. תפירה מועילה רק אם יתפור לכסות, אבל לחגורה לא, אלא אם כן יחברו בראש החגורה כנזכר לעיל **(משנ"ב)**.

סעיף כד | מיני עשבים לרפואה

המשנה מתירה (סו:) לבנים לצאת בקשרים. הגמרא מעמידה (בהעמדה בראשונה) שמדובר על קשרי פואה שקושרים לרפואה. והגמרא מקשה: אם כך, מדוע רק לבנים מותר ולא לבנות, ומדוע רק לבנים מותר ולא לגדולים? (ומעמידה את המשנה בבן שיש לו געגועים לאביו).

טור ☜ **ושו"ע:** מותר לצאת במיני עשבים שקושרים אותם לרפואה.

↲ דהוי כמו קמיע, וכתכשיט לחולה **(משנ"ב)**.

סעיף כה | קמיע

הקדמה לסעיף

א. בזמן המשנה היה מצויים קמיעות שהיו מיועדים לרפואת חולים. החולים היו עונדים את הקמיע עליהם, ולכן גם בשבת מותר להם לצאת עם הקמיע, ובתנאי שהקמיע אכן הוחלט כקמיע שמרפא ומועיל.

ב. יש שני סוגי קמיעות הידועים כמועילים: א. קמיע שנכתב על ידי מומחה. ב. קמיע שבעצמו ריפא כמה חולים.

ג. הראשונים חולקים בגדר התמחות האדם מומחה והקמיע. באדם המומחה נחלקו האם צריך שיתמחה רק לאותה מחלה שבעבורה כתב את הקמיע (תוספות) או

שיתמחה לכל קמיע שיכתוב (רש"י). בקמיע נחלקו האם רק הקמיע שריפא מועיל (תוספות) או שכל קמיעות מסוג זה מועילים (רש"י).

המשנה אומרת (ס.) שאין לצאת בקמיע שאינו מן המומחה. (רש"י מבאר שקמיע ממומחה הוא כתכשיט לחולה, וכאחד ממלבושיו).
הגמרא מתירה (סא.) לצאת בקמיע בין אם הוא של כתב ובין אם הוא של סממנים, בין אם הוא חולה ובין אם הוא חושש לחלות. וקושרו ומתירו אפילו ברה"ר.

☜ כך פוסקים **הראשונים והשו"ע.**

↲ ודווקא כשמוציאו דרך מלבוש, אבל בידיו אסור בכל מקרה **(גמרא).**

❖ קמיע מומחה

רב פפא אומר (סב.) שלא צריך שגם כותב הקמיע (הגברא) וגם הקמיע עצמו יהיו מומחים בריפוי שלוש פעמים, אלא מספיק אפילו אם הגברא מומחה. (תוספות, רא"ש ור"ן לומדים שקמיע שהתמחה שלוש פעמים פשוט שזה מספיק, שכן לגבי גברא הגמרא הסתפקה אם מזל החולה גרם לרפואתו או לא, אבל לגבי קמיע היא לא הסתפקה, כיוון שברור היה לה שמועיל).

הברייתא אומרת (סא.) שקמיע מומחה הוא קמיע שריפא שלוש פעמים [אפילו אדם אחד (על פי רש"י)]. הגמרא מקשה מברייתא שאומרת שקמיע נעשה מומחה רק אם ריפא שלושה אנשים שונים, ומיישבת: הברייתא השניה עוסקת בהתמחות הגברא, ובשביל זה צריך שלושה אנשים שונים, (ומסתמא הם חולים בשלושה סוגי מחלות). והברייתא הראשונה עוסקת בהתמחות הקמיע, ובשביל זה צריך שהוא ירפא שלוש פעמים אפילו אותו חולי (ואם יכתב הלחש הזה על ידי רופא אחר הוחזק לרפואה. רש"י. ולדעת תוספות ורא"ש רק אותו קמיע הוחזק).

רב פפא מוסיף (סא:) שודאי אם אדם כתב שלושה קמיעות וכל אחד ריפא שלושה בני אדם, שגם הקמיע וגם האדם התמחו. ואם כתב שלושה קמיעות לשלושה בני אדם שונים הגברא התמחה. ואם כתב אותו קמיע לשלושה בני אדם הקמיע התמחה ולא הגברא (וכן אם כתב קמיע אחד לחולה אחד וריפאו שלוש פעמים. (תוספת ורא"ש))[18].

☜ **שו"ע:** מותר לצאת בקמיע מומחה, בין שהקמיע התמחה ולא התמחה כותבו, ובין שהכותב התמחה והקמיע לא. וכל שכן אם גם הכותב וגם הקמיעות התמחו שלוש פעמים[19].

רמ"א (בשם הגהות אשרי): רק אם ההתמחות של האדם והאגרות באו יחד שניהם נעשו מומחים, אבל אם האדם התמחה כבר, הקמיעות לא יכולות להעשות גם מומחים[20].

---

[18] הסתפקות רב פפא לגבי שלושה קמיעות לאדם אחד, תובא לקמן.

[19] והאם האדם התמחה לכל קמיעות שיכתוב והאם כל סוגי הקמיעות (מלחש זה) התמחו, לקמן תובא מחלוקת ראשונים בזה ופסק השו"ע.

[20] ונפק"מ שאם הרופא כתב קמיעות ולא הועילו (ובכך איבד את התמחותו) גם הקמיעות איבדו את התמחותם [שכן כל זמן שהרופא מומחה, הרי שמותר לצאת בקמיעות בגלל התמחותו, ולא צריך להתמחות הקמיעות]. אך אם שניהם התמחו יחד, הקמיעות לא איבדו התמחותם גם אם הרופא איבד.

↲ וכגון שכתב שתי קמיעות וריפאו שני אנשים, כל אחד שלוש פעמים, וקמיע נוסף שריפא בו פעמיים אחד מהשניים הראשונים ושוב אדם נוסף בפעם השלישית, ואז נעשו מומחים שניהם יחד **(מג"א)**.

נחלקו הראשונים בביאור דברי רב פפא לגבי הכותב שלושה קמיעות שריפאו שלושה בני אדם:

◄ **רש"י, ר"ח, סמ"ק, סמ"ג, תרומה, רבינו יונתן, מאירי ור"ן:** אם נתן שלושה קמיעות לשלושה חולים שונים, נעשה מומחה לכל סוגי הקמיעות.

◄ **תוספות, רא"ש, רבינו ירוחם וטור:** אם כתב שלושה קמיעות מאותו לחש וריפאו שלושתם (לאדם אחד או לשלושה בני אדם), נעשה מומחה ללחש זה, ונעשו הקמיעות מומחים לכל אדם.

↲ **בית יוסף:** הראשונים חולקים בשני דברים: **א. התמחות האדם**: לרש"י האדם נעשה מומחה לכל לחש שיכתוב. לרא"ש ותוספות: רק לאותו לחש. **ב. התמחות הקמיע**: לרש"י: אפילו אם כתבו לחש זה בקמיע אחר או אדם אחר. לרא"ש ותוספות: רק אותה אגרת עצמה שכתוב בה לחש זה, אבל לא איגרות אחרות מאותו לחש.

☜ **שו"ע (כתוספות):** אם כתב שלושה קמיעות לשלושה בני אדם, התמחה לאותו לחש, אבל לא ללחשים אחרים. וקמיע שריפא שלושה פעמים, התמחה לכל אדם, רק אותו כתב. (והוסיף שגם קמיע של עיקרים מותר, ואף אם אינו חולה שיש בו סכנה, ואפילו אם רק פוחד לחלות מותר כנאמר לעיל בגמרא).

↲ כיוון שגם ר"ח, רבינו יונתן, מאירי, סמ"ק, סמ"ג ור"ן מסכימים לרש"י, והוי דין דרבנן (שאין בו חיוב חטאת בכל מקרה) המקל יש לו על מי לסמוך **(ביה"ל)**.

א. כתב שלושה לחשים בשלושה קמיעות לא התמחה האדם כלל, כיוון שכל קמיע לא הועיל אלא פעם אחת **(משנ"ב)**.

ב. אם הקמיע והרופא התמחו יחד, אז גם אם קרה והרופא הפסיד התמחותו, כגון שכתב עוד כתבים ולא הועילו, אף על פי כן, מותר לצאת בקמיע זה, שהרי הוא מומחה בלי קשר לרופא **(משנ"ב וביה"ל)**.

ג. אם נושא קמיע שיש בו שמות קודש, אסור לצאת בו שמא יצטרך להפנות ויבוא לטלטלו. אבל אם מכוסה מותר כי לא יצטרך להסירו. ואם הוא חולה שיש בו סכנה מותר כי לא יצטרך להסירו **(משנ"ב)**.

❖ שלושה קמיעות לאותו אדם

רב פפא מסתפק אם כתב שלושה קמיעות לאותו אדם והתרפא, האם הגברא התמחה או לא (הקמיע ודאי לא התמחה) ונשאר בתיקו (וכותב רש"י שאין להוכיח מכך שהברייתא אמרה שאם ריפא פעם ופעמיים ושלוש הוי מומחה כי שם מדובר על התמחות הקמיע ובו לא שייך להגיד שמזל גרם).

רמב"ם, סמ"ג, תרומה, רבינו ירוחם, קיצור פסקי הרא"ש[21]**:** אם כתב שלושה קמיעות לאדם אחד, גם הקמיעות וגם האדם לא התמחו בכך.

☜ כך פוסק **שו"ע.**

↲ ואף לאותו אדם אסור לצאת בו **(מג"א)** ושאר אחרונים מפקפקים בזה **(משנ"ב).**

סיכום הדינים

התמחות האדם: כתב לשלוש חולים מאותו חולי (לרש"י: ממחלות שונות). נעשה מומחה רק לאותו לחש (תוספות ושו"ע) ואפשר להקל שגם לשאר לחשים נעשה מומחה (רש"י על פי הביה"ל).

התמחות הקמיע: אם ריפא הקמיע שלוש פעמים שלושה אנשים או אדם אחד. ורק קמיע זה נעשה מומחה (תוספות ושו"ע ודלא כרש"י).

התמחות יחד: לשו"ע: בכל מקרה נעשו מומחים. **לרמ"א:** רק אם התמחו בבת אחת.

סעיף כו | נאמנות הרופא

הירושלמי אומר (ו, ב) שנאמן הרופא לומר שכתב שלוש קמיעות שונים ושהוא מומחה.

וכתבוהו **הרא"ש, הר"ן, המרדכי והטור.**

☜ וכך פוסק **שו"ע.**

↲ והוא הדין שנאמן לומר שהקמיע הזה מן המומחה, שאינו חשוד שבא להכשיל **(משנ"ב).**

סעיף כז | דברים לרפואה

רבי מאיר סובר (סז.) שמותר לצאת בביצת חרגול ובשן שועל ובמסמר מהצלוב (שעשויים לרפואות שונות) וחכמים אוסרים משום דרכי האמורי. בגמרא אביי ורבא אומרים שכל דבר שיש בו משום רפואה אין בו משום דרכי האמורי.

☜ כך פוסקים **טור ושו"ע.**

❖ דרכי האמורי

כנ"ל, הגמרא אומרת שכל דבר שיש בו משום רפואה מותר לעשותו ודבר שלא אסור.

◄ **רש"י:** כל דבר שרואים את רפואתו מותר, כמו תחבושת. אבל דבר שלא נראה, כגון לחש, אסור.

☜ כך פוסקים **טור ושו"ע.**

---

[21] **בטור** יש נוסחאות שגרסו שהאדם כן התמחה, **והבית יוסף** דחה אותן גירסאות וכתב שדעת **הטור** ככל הפוסקים.

◀ **תוספות, רא"ש, ר"ן וטור:** כל דבר שידוע שמרפא מותר, כמו תחבושת. אבל דבר שלא ידוע שמרפא, כגון לחש, אסור.

↲ **תוספות ור"ן:** מותר אפילו אם מסופק אם הלחש מרפא, ורק אם ידוע שאינו מרפא אסור.

רבינו יונה: אם אינו ידוע שהלחש ממומחה אסור משום דרכי האמורי.

☜ **שו"ע:** כל לחש מותר, ורק אם בדקם שאינם מועילים אסורים. ויש מי שחשש לכל לחש שאינו מן המומחה.

↲ ונראה שבחולה שיש בו סכנה הכל מותר **(משנ"ב)**.

סעיף כח | מטבע לרפואה וסנדל מסומר

המשנה אומרת (סה.) שמותר לצאת בסלע שעל הצינית. הגמרא מבארת שהכוונה למי שיש ברגלו מכה וקושר אליה מטבע לרפואה ושלא תנגף רגלו.

☜ וכך פוסקים **טור ושו"ע.**

א. משמע שאם המטבע אינה עשויה לרפואה, אלא רק כדי שלא תנגף רגלו, אסור. אך באליה רבה הוכיח מכמה פוסקים שמותר לצאת בזה (וכן דעת המהרש"ק, וכן הביא הגר"א שסובר הרמב"ם). לכן מי שנחתך ומניח חתיכת בגד שלא יסרט, מותר לצאת בו. ואם כורך סמרטוט על אותו מקום, לכו"ע מותר לצאת בו (וצריך לקנח את הדם לפני שמניח, כדי שלא יצבע את הבגד) **(משנ"ב)**.

ב. מותר לצאת במטבע הקשור לרגלו רק אם קשר בדבר שאינו חשוב, שאז הוא בטל, אך אם קשר בדבר חשוב, אסור לצאת בו, וכנזכר בסעיף כב **(משנ"ב)**.

❖ סנדל המסומר

המשנה אומרת (ס.) שאסור לצאת בסנדל המסומר. הגמרא מבארת שגזרו עליו חכמים משום מעשה שהיה (שנהרגו בגללו אנשים בשעת שמד, וגזרו רק בשבת, שכן המעשה קרה בשבת). הגמרא אומרת שרק הצורה המסוימת שהייתה להם אסורה ולא צורה אחרת.

◀ **רא"ש:** צורתו נעלמה ממנו ולכן מותר לצאת כיום בסנדל מסומר.

◀ **הגהות מימוניות בשם תוספות:** לא נראה סנדל מסומר בנינו ומותר, אלא שנהגו בו איסור על עצמם (כי יש חשש שנופל מהרגל **(רשב"א)**. אולי חששו לחופר בקרקע **(רי"ו)**).

◀ **כלבו:** גם בימינו אסור לצאת עם סנדל המסומר (ותמה עליו **בבית יוסף**).

סעיף כט | טלית מקופלת

רבי יוחנן אומר (קמז.) שהיוצא בטלית מקופלת על כתיפו חייב חטאת (רש"י: שאחר שנתנו על הראש הגביה על כתפו ואין זה דרך מלבוש). עולא אומר שלעשות מרזב אסור (רש"י: משום תיקון הטלית, שאר הראשונים: משום יציאה עם משוי). ורב פפא אומר כלל: כל שעושה בשביל לכונסו (לכנופי) אסור, ואם עושה בשביל התנאות מותר.

בהמשך הגמרא מסופר שרבי יצא בטלית כשהיו שני צדיה מונחים לו על כתיפו, ואמרו לפניו שרבי מאיר היה מחייב חטאת בהוצאה כזו, ותיקן רבי את הטלית שתהיה כמלבוש (ויש אומרים שרבי ביקש לעשות כך ולא עשה משום דברי רבי מאיר).

הראשונים חולקים מהו איסור יציאה בטלית מקופלת:

◄ **ר"ן (ורבינו יונה) וטור:** בין אם שתי צדי הטלית מקופלים כלפי פנים, ובין אם צד אחד כלפי פנים וצד אחד כלפי אחור.

◄ **רבינו חננאל:** רק אם אינו לובשה אלא כולה מקופלת על כתפו.

◄ **ראב"ד:** אם מקפל צד ימין על צד ימין ושמאל על שמאל (אבל שמאל על ימין מותר, שזה נקרא 'להתנאות').

בית יוסף: אם הטלית משולשלת כלפי מטה (רוחב הטלית יורד מהכתף כלפי מטה) מותר.

☜ **שו"ע:** אסור לצאת בטלית שהניח על ראשו ועל כתפיו, אבל אם רוחבה משולשל כלפי מטה מותר. על פי זה מותר להתעטף בטלית מתחת לגלימא ולהביאה לבית הכנסת **(רוקח)**.

↲ וכל שכן שחייב אם הניחה כולה על כתפיו **(משנ"ב)**.

א. מותר לצאת כשהטלית משולשלת אפילו שאינה מכסה את רוב גופו, ויש מחמירים שתכסה את רוב גופו **(משנ"ב)**.

סעיף ל | טלית מקופלת על הצוואר

רשב"א ☜ **ושו"ע:** מותר לצאת עם טלית המקופלת סביב הצוואר כיוון שיש מדינות שכך דרך הלבישה בהם (ואין בזה סתירה לסעיף הקודם, כי במדינות אלו כך הרגילות **(משנ"ב)**).

רמ"א: אפילו אם צד ימין מונח על צד שמאל, שהדרך ללבושו כך הוא, ולא הוי משאוי.

↲ האחרונים נחלקו בביאור דברי הרמ"א:

◄ **באר הגולה ועולת שבת:** מקום דברי הרמ"א על סעיף כט, שהשו"ע התיר להתעטף בטלית תחת חלוקו ועל זה כתב הרמ"א שמותר אפילו אם הניח צד ימין על שמאל כיוון שזה דרך התנאות.

◄ **גר"א:** דברי הרמ"א במקומם, ולדעתו הרשב"א התיר כשהטלית על הצוואר ושוליה משולשלים כלפי מטה[22], ועל זה סיים הרמ"א שמותר אפילו אם צד ימין על שמאל ולהיפך כיוון שזה דרך התנאות.

א. מותר לצאת בטלית שסביב הצוואר אפילו בטלית של מצווה **(מג"א)**, ואין איסור מצד הציציות כיוון שהן עשויות לנוי, כמו שמותר לצאת בהם בלילה **(ביה"ל)**.

---

[22] כך מבין **הגר"א** את הגהת **הרמ"א**, כיוון שהוא מביא מקור לדברי הרמ"א **מתוספות** בדף קמז. (ד"ה מהו) שדן ביחס לטלית שעל כתפו. ולפי זה כוונת הרמ"א שפשוט שמותר אם הטלית אינה מונחת צד ימין על כתף שמאל, אלא אפילו אם מניח ימין על שמאל מותר (עיין **שער הציון**).

סעיף לא | קיפול לנוחות ונוי

כנזכר לעיל, הגמרא נתנה כלל: כל שנעשה כדי לכנסו אסור וכל שעושה כדי להתנאות מותר.

רמב"ם וטור: אם מקפל הטלית מכאן וכאן כדי שלא יקרעו או לא יתלכלכו כנפי הטלית (או שלא יפריעו לו) אסור לצאת כך, אבל אם קיפל בשביל נוי מותר.

↲ **בית יוסף:** בגדים שלנו (שהם לבוש גמור, שמוציא ידו מתוכם) מותר להרים אותם מעט כדי לא יתלכלכו וכדומה, כיוון שהגמרא לא אסרה להרים קצות הבגד אלא בטלית שאינה בגד (יריעה אחת מרובעת).

☜ כך פוסק **שו"ע.**

א. סעיף זה עוסק כשהאדם מגביה את קצות הטלית על כתפו ולא שהוא מקפל את כולה על כתפיו, ולכן יש רק איסור ולא חיוב **(משנ"ב)**.

ב. האחרונים כותבים שגם בבגד גמור אין להגביהו הרבה, אלא רק מעט **(משנ"ב)**.

ג. משמע שאם לא מוציא ידו מתוכה אסור (למרות שלובש את הבגד ממש), ומכל מקום אין להחמיר בזה אלא אם כן מגביה הרבה, שהרי עדיין זה דרך לבוש[23] **(משנ"ב)**.

סעיף לב | מעות צרורים

הגמרא אומרת (קמז.) שהיוצא עם מעות צרורים לו בסדינו חייב.

☜ כך פוסקים **טור ושו"ע.**

רמ"א: אבל בבית מותר (ללכת עם סדין זה **(משנ"ב)**) אם צריך לו, אפילו אם הם לא צרורים, אלא רק מנוקבים (שאז אינם מוקצה וראויים לטלטול, כגון בשביל לתלות בצוואר ביתו **(משנ"ב)**).

א. כוונת הרמ"א שכתב 'אם צריך לו' לחלק מהאחרונים הכוונה שצריך את הסדין ואגב זה מותר לטלטל גם את המעות, ולחלק מהאחרונים הכוונה שצריך את המעות כי פוחד שיגנבו ומותר אם המעות מנוקבות[24] (אבל זה שצריך את הסדין לא מספיק כדי להתיר לטלטלם). **(משנ"ב).**

ב. **הגר"א** מבאר שהרמ"א מצריך מעות נקובים גם ברישא המדברת על סדין שיש בו מעות, כיוון שאם המעות אינן נקובות הן הופכות את הסדין לבסיס לדבר האסור.

סעיף לג | מעות התפורים בבגדו

◄ **אור זרוע, חכמי צרפת:** מותר לצאת במעות התפורות בבגדיו.

◄ **מהרי"ל, מהר"ם:** אסור לצאת בהם מדרבנן.

---

[23] **הבית יוסף** מוסיף בדבריו **שבכה"ג** אפילו בטליתות שלהם מותר. **ובשו"ע** השמיט דין זה וכתב שרק בטליתות שלנו (שמוציאים את היד) מותר. והבין **המג"א** שחזר בו **בשו"ע** ואסר, וכך פסק **במשנ"ב** פה. **ובמנוחת אהבה** (ג, כז הערה 62) כותב שהשו"ע לא חזר בו, ומה שלא הביא דין זה משום שבימינו מוציאים את היד מהבגד, ואין צורך לכתוב את הדין במקרה הנ"ל.

[24] אמנם בסעיף הבא הביא **הרמ"א** שיש מתירין במקום הפסד אפילו במעות שאינן מנוקבות, יש לומר שכאן הרמ"א רצה לצאת ידי כו"ע, ושם הוא כתב רק לדעה המתירה **(ביה"ל).**

☜ כך פוסק **שו"ע** (ואינן בטלות כלפי הבגד בגלל חשיבותן, ומכל מקום אין בהם חיוב כיוון שאין זו דרך הוצאה (**משנ"ב**)).

◄ **איסור והתר הארוך:** במקום פסידא מותר לתפור אותם מערב שבת ולשבת בהם בביתו, ואם חושש שמא יסתכן (כשנמצא בין הגוים) מותר גם לצאת בהם.

☜ **רמ"א:** נוהגים להקל אם צריך לצאת, אבל אם יכול שלא לצאת לא יצא, ובמקום שיכול להניחם בביתו ולא חושש שיגנבו, צריך להחמיר (ולא ללבוש הבגד, שמא יבוא לצאת בו (**משנ"ב**)).

א. הטעם שהקלו במקום הפסד, כיוון שהמעות תפורות בבגד ואין בהם איסור תורה, ובזמננו אין רה"ר מהתורה להרבה פוסקים[25]. ועוד יש חשש שאדם מתוך בהלה על ממונו יבוא לעבור איסורי תורה, כגון שיבוא לחפור בקרקע להטמין המעות וכדומה (**משנ"ב**).

ב. אם לא תפר מבעוד יום מותר להוציא בשינוי באופן שזה רק איסור דרבנן באותה הוצאה (**אחרונים**). ומכל מקום עדיף יותר שיתפור מבעוד יום (**משנ"ב**).

סעיף לד | סודר מקופל

הגמרא דנה (שם) האם מי שרוצה לצאת בסודר שעל כתפו צריך לכרוך נימא (חוט) על אצבעו כדי שזה יהיה דרך הוצאת מלבוש או לא. להלכה פוסק רב חסדא שאין צורך שתהיה נימא כרוכה באצבע (כיוון שכך דרך לבישתו. (בית יוסף)).

◄ **כל הראשונים:** לא צריך שתהיה נימא כרוכה באצבעו (כיוון שכך הדרך לצאת בו בחול (**משנ"ב**)).

☜ כך פוסק **שו"ע.**

◄ **רבינו חננאל:** צריך שתהיה נימא כרוכה באצבעו (נראה שהוא חשש לדעת רבי אליעזר שהקפיד לצאת על נימא כרוכה).

א. כל ההיתר לצאת בסודר בדרך זו הוא רק במקומות שאכן רגילים לפעמים לצאת כך בחול (**משנ"ב**). (וכיוון שחלק מהאנשים רגילים לצאת כך- הותר לכולם (**שער הציון**)).

❖ שיהיה חופה ראשו ורובו

הגמרא אומרת (קמז:) שהבלנים יכולים להביא מגבות בתנאי שיכסו בהן ראשם ורובם. וסבינתא (י"ג סכינתא. והיינו סודר גדול. רש"י. והרמב"ם מפרש שזה בגד קצר) מותר לצאת בו והוא שיקשור שני ראשיו למטה מהכתפים.

רמב"ם: צריך שהסודר יהיה ברוחב שהוא יכול לכסות ראשו ורובו, ואם הוא קטן מזה, אסור לצאת בו. ואין צורך שיכסה בפועל ראשו ורובו (ע"פ **הבית יוסף**). ובסבינתא אסור כיוון שהוא קצר ואי אפשר לכסות בו ראשו ורובו ולכן צריך לקשור.

☜ כך פוסק **שו"ע** (שבסודר קצר צריך לקשור למטה מכתפיו).

---

[25] האחרונים חולקים האם התירו חכמים את הוצאת המעות רק בהצטרף שני הטעמים: א. הוצאה בשינוי. ב. רה"ר שלנו. (וכך סובר **הגר"ז**) או שאפילו רק הוצאה בשינוי מתירה את הדבר (**גר"א**) (עיין **בשער הציון**, אות קנב).

סעיף לה | לבדים הקשים

הגמרא דנה (קמו:) האם מותר לצאת דרך מלבוש בלבדים (כמין מצעות) רב אוסר ושמואל מתיר. הגמרא מבארת שברכים כולם מודים שמותר ובקשים כולם מודים שאסור, ונחלקו רק באמצעיים. הגמרא למסקנה חוזרת ואומרת שרב לא אסר כלל באמצעיים, כי דבר נאמרו רק מכלל, ואין הכרח שאכן הוא אסר.

טור ☜ **ושו"ע:** רכים ובנונים מותר וקשים אסור.

↵ ברמב"ם משמע שרק אם הלבדים (הרכים והבינונים) דקים כמו בגדים מותר להביאם דרך רה"ר **(משנ"ב)**.

סעיף לו | שני לבושים זה על זה

הגמרא אומרת (קכ.) שמותר להוציא מפני הדליקה פונדא וחגור (ופונדא זהו אזור (רש"י)). רבינא שואל את רב אשי (נט:) האם מותר לצאת בשתי חגורות זו על גב זו בשבת, וענה לו רב אשי: 'שני חגורות אמרת'?

◄ **רש"י (בפירושו הראשון והעיקרי) תוספות, רא"ש, [סמ"ק[26]] רוקח וטור:** רב אשי אוסר, כיוון שאין שום הנאה בלבישת חגורה על חגורה, וזה נחשב משוי. והגמרא התירה שני חגורות כשיש בגד מפסיק בניהם (ויש תועלת בלבישתם).

◄ **יראים:** אפילו אם יש בגד שמפסיק בין החגורות אסור[27].

◄ **רש"י (בשם רבינו הלוי), משמעות הרי"ף והרמב"ם:** רב אשי התיר שני חגורות.

☜ כך פוסק **שו"ע (אפילו כשאין בגד בניהם).**

רמ"א: ויש מחמירים אלא אם כן בגד מפסיק בניהם, וכן ראוי לנהוג.

א. האיסור לצאת בשני חגורות אינו אלא מדרבנן, שנראה כמשוי **(משנ"ב)**.

ב. אם יש צורך לחגור שני חגורות מותר (כגון שיש צורך בתחתון אבל הוא פחות נאה, או שחוגר בשתים כדי למנוע לכלוך של הבגדים) **(משנ"ב)**.

---

[26] **הסמ"ק** מובא **בטור**, והוא אוסר לצאת עם שני חלוקים. והבית יוסף מבאר שסברתו לאיסור היא מפני שלא צריך את שניהם, וכמו שאסרו הראשונים בשני חגורות זו על זו.
ועיין בדברי **הבית יוסף** שהעיר **שהתוספות** (בדף קמז:) חולק ומתיר גם בגד שאין תועלת בלבישתו, ולכן הוא יתיר גם בשני חלוקים. **והדרכי משה** חלק בהבנת **התוספות**, שתוספות התירו בגד שהדרך ללבוש אחד על השני, אך לא בשני חלוקים שלא רגילים.

[27] והגמרא התירה שני חגורות רק מפני הדליקה. [וקצת קשה מדוע התירו מפני הדליקה הוצאה שאסורה מעיקר הדין? ואולי סברו חכמים שאם לא יתירו לאדם יבוא לטלטל באיסור].

❖ מוציא בשביל חברו

◄ **רוקח, כלבו, [תוספות, רא"ש, מרדכי, סמ"ג, סמ"ק, תרומה (להבנת הב"י[28])]:** מותר להוציא שני בגדים זה על גבי זה עבור חברו. שכן גם דבר שאין בו הנאת מלבוש, מותר לצאת בו בשבת (כמו בגד דק שאינו מגן מפני הצינה) כיוון שמוציאו כדרך לבישה.

◄ **רבינו יואל, יראים ושבלי הלקט:** אסור להוציא בגד על גבי בגד עבור חברו (והוא צריך רק לבגד אחד).

☜ **שו"ע:** מותר לצאת בשני בגדים, בין לצרכו ובין לצורך חברו.

א. אם יש לו מטפחת, יכול לחבר את ראשה לראש החגורה ולחגור איתה יחד. וכן יכול לחגור אותה מעל לבגד נוסף שילבש, או שילבש אותה על צווארו. אבל לא על החגורה עצמה, וכן לא על רגלו, כיוון שניכר לכל שהוא מערים **(משנ"ב)**.

❖ שאר בגדים זה על זה

◄ **יראים:** אסור ללבוש שני בגדים כאשר אינו צריך את שניהם מפני הצינה.

◄ **תוספות:** מותר ללבוש בגד דק על גבי בגד אחר, למרות שאין בעליון תועלת מפני הקור.

☜ כך פוסק **שו"ע.**

רמ"א (על פי אגור ושבלי הלקט): מותר לצאת בשני סודרים זה על זה, וכן בשני אנפילאות.

א. שני כובעים הותרו משום שכך הדרך ללבוש בחול **(אור זרוע)**, ושני אנפילאות הותרו משום שזה כשני סרבלים **(משנ"ב)**.

סעיף לז | כפפות

אגור ושבלי הלקט: אסור לצאת עם כפפות שמא יפלו מידיו, ואם הן קשורות קשר של קיימא מותר (בתחילה שבלי הלקט רצה להתיר בכל אופן, אבל למסקנתו החמיר שיקשרם).

☜ **שו"ע:** מותר לצאת בכפפות, ויש מי שהחמיר שיתפרם או יקשרם קשר של קיימא[29], וראוי לחוש לדבריו.

---

[28] **הבית יוסף** מביא את הראשונים שהתירו הנ"ל וכותב: 'אלא שכתב המרדכי שרבינו יואל אסר להוציא... לצורך חבירו', מדבריו נשמע שהבין שכל הראשונים הנ"ל התירו גם אם עושה בשביל חברו [והסברא, שלא צריך דווקא לצורך הנאת לבוש]. וקצת קשה לי שאם כך יש סתירה בדברי **הסמ"ק**, שכאן דעתו שמותר בשביל חברו, ואילו לעיל ביאר הבית יוסף שהוא אוסר לצאת עם שני חלוקים (וחגורות), כיוון שאין בהם הנאה לבישה.
בדרכי משה העיר על דברי **הבית יוסף** שייתכן שכל הראשונים הנ"ל התירו רק אם עושה כן מפני הקור, ולא בשביל חברו, ורק **ברוקח והכלבו** התירו במפורש [ולפי ביאורו, דברי **הסמ"ק** מיושבים].
ונראה ליישב שיש חילוק בין שני חגורות לבין שני בגדים אחרים שמוציא בשביל חבירו. שני חגורות אין רגילות לעולם להוציא כצורך לבוש (חוץ ממקרים חריגים כמובא **במשנ"ב** כאן) ולכן אסר הסמ"ק, אך שני לבושים שרגילים ללבוש מפני הקור בדרך כלל, מותר גם כאשר אינו עושה מפני הקור ולכן יתיר הסמ"ק.

[29] **הט"ז והגר"א** הקשו כיצד זה מועיל, הרי עדיין אסור לצאת בבגד הקשור. **התוספת שבת** ועוד תירצו שכל עוד הכפפות לבושות בידיו אין כל איסור, וכל החשש הוא שמא יפלו, וכאן כיוון שהן קשורות בו, אין איסור תורה בכל מקרה ולכן לא גזרו בזה. אמנם **הט"ז והגר"א** כנראה סוברים שאין בזה כדי לתרץ כיוון שגם זה נחשב לדרך הוצאה שחייבים עליה (ביה"ל).

↲ נהגו להקל בזה, וייתכן שנהגו כך כיוון שלהרבה פוסקים אין לנו רה"ר מהתורה. ומכל מקום כתבו האחרונים שבעל נפש יחמיר **(משנ"ב)**.

א. יציאה בשרוול:

◀ **ט"ז:** מותר כי לא יסירו, וגם אם יסירו אין בזה איסור תורה, כי עדיין לבוש בידו השניה.

◀ **פרי מגדים:** אסור בזה, כמו שאסרו בכפפות[30].

ב. גם חיבור בקרסים מועיל כקשירה ותפירה **(ביה"ל)**.

סעיף לח | יציאה עם ציצית

הגמרא אומרת (קלט:) שהיוצא בטלית שאינה מצויצת כהלכה חייב חטאת כיוון שהחוטים חשובים ואינם בטלים אגב הטלית.

◀ **רש"י:** חוטי הציצית עשויים תכלת והם חשובים. לכן כשאין תכלת אינו חייב אם יצא בהם.

◀ **רבינו חננאל, תוספות ורמב"ם:** כיוון שדעתו להטיל בטלית ציצית רביעית והפתילות חשובות לו. לפי זה גם בימינו יש חיוב אם יצא בטלית כזו.

☜ כך פוסק **שו"ע.**

❖ ציצית ללא תכלת

◀ **רא"ש וטור:** בימינו מותר לצאת בטלית כשרה, למרות שאין לנו תכלת, כיוון שהגמרא במנחות (לח:) אומרת שתכלת לא מעכב את הלבן.

☜ כך פוסק **שו"ע.**

◀ **מהר"ם:** החמיר שלא לצאת בהם.

סעיף לט | רצועות היוצאות מבגד

הגמרא אומרת (קלט:) שמותר לצאת בכילה שיש לה חוטים המחוברים לה ואין הם נחשבים כמשוי, אלא בטלים לה.

תוספות, רא"ש, טור ☜ **ושו"ע:** לכן מותר לצאת עם אבנט שמחוברים אליו חוטים, כיוון שהם בטלים אגב האבנט.

↲ נחלקו כשהרצועות עשויות ממשי (שהוא חשוב ואינו בטל):

◀ **רא"ש, רבינו ירוחם וטור:** אסור לצאת בהם, כיוון שהם חשובים ואינם בטלים.

---

[30] לפי זה, אם בכפפות המנהג להקל, אז גם בזה, למסקנה יהיה מותר אלא שבעל נפש יחמיר לעצמו. וכך גם משמע מלשון **המשנ"ב** (שהביא **מהפרי מגדים**) שכתב 'ראוי לחוש גם בזה'.

◀ **תרומה ומרדכי:** יש להסתפק אם מותר לצאת בהם (כיוון שיש להם שימוש שיכול להשתמש בהם).

◀ **סמ"ג:** מותר לצאת בהם בשבת.

☜ **שו"ע:** אסור לצאת בהם אם לא קשר בהם שום דבר.

א. חגורה שיש בסופה רצועות מוזהבות אינה שייכת לדין זה, ומותר לצאת בה, משום שזה נוי החגורה **(משנ"ב)**.

❖ כל דבר המחובר לבגד

סמ"ג, סמ"ק, תרומה, מרדכי והגהות מימוניות: כל דבר המחובר לבגד בצד אחד, אם הוא חשוב אסור לצאת בו שאינו בטל לבגד, אבל אם אינו חשוב מותר לצאת בו.

☜ כך פוסק **שו"ע.**

↲ הוא הדין כל דבר שדעתו של האדם להשלימו, אפילו שאינו לא חשוב כלל, אסור לצאת בו (כמו חוטי ציצית שדעתו להשלימם). ולכן צריך להזהר שלא לצאת עם לולאה וכדומה שדעתו להשלימה כיוון שהיא משוי **(חיי אדם)**.

סעיף מ | כובע

הגמרא אומרת (שבת קלח:, עירובין קב:) שמותר לצאת בסיאנא בשבת. הגמרא מקשה, הרי שנינו שאסור לצאת בסיאנא. ומיישבת שרחב טפח אסור (משום אוהל (רש"י)) ואם אינו רחב טפח מותר. הגמרא מקשה, אז גם אם שירבב טליתו ברוחב אסור לצאת בה? הגמרא מיישבת: אלא[31] הא במהודק והא באינו מהודק (וייפול מראשו, ויבוא לטלטלו (רש"י)).

◀ **רש"י:** הגמרא למסקנה חוזרת בה מחשש אוהל וסוברת שטעם האיסור הוא שמא יפול מראשו (ולכן לדעתו, כל שהכובע קשור, אפילו כשאינו מהודק, מותר לצאת בו שהרי אינו יכול ליפול מראשו).

◀ **ר"ת, ר"ח, תוספות, רמב"ם והרב המגיד:** גם למסקנה האיסור הוא מצד אוהל, (והגמרא רק יישבה שבטלית אין חשש, כיוון שהיא לא קשיחה ולא שייך בה איסור מצד אוהל).

☜ כך פוסק **שו"ע (לאסור אפילו יושב בבית).**

א. דווקא אם השפה קשה ואינה נכפפת, אבל אם היא רכה, אינה אוהל אלא דינה כמלבוש **(משנ"ב)**.

ב. למרות שאין דפנות לכובע, אסור מדרבנן כיוון שנעשה להגנה מפני השמש **(משנ"ב)**.

ג. יש מקלים לצאת בכובע עם שולים רכים ורחבים וטעמם: א. השולים אכן רכים. ב. אינו מתכוון להגנה מפני השמש אלא לכיסוי ראשו[32]. ג. אם השפה בשיפוע יש לצדד שאינו נקרא אוהל. ד. דעת רש"י שאין כלל חשש אוהל בכובע.

---

[31] **ר"ת** לא גורס בתירוץ זה 'אלא'. ולקמן יבואר שלשיטתו לא גרס כך כיוון שלדעתו גם התירוץ הקודם נכון להלכה.

[32] לכאורה אין כאן פס"ר, משום שפס"ר זה מעשה אחד שמוכרח שימשך עימו מעשה איסור אחר. וכאן אין זה מעשה אחד, וכיוון שהאדם אינו מכוון כלל לאוהל, אין שם איסור על המעשה.

ד. לפי זה יש שהקלו לצאת גם בכובע בעל שולים **קשים** ורחבים, ואין למחות בהם, אמנם במקום שלא נהגו להקל בזה, צריך להחמיר כדעת השו"ע **(משנ"ב)**.

ה. יש הנמנעים מלהניח הטלית על הכובע כדי שלא ליצור דפנות, **והמג"א** הקשה על מנהגם, **ובמחצית השקל** יישב המנהג. ואותם שנוהגים שלא לתת את הטלית על הכובע הקטן אין למנהגם טעם וריח **(משנ"ב)**.

סעיף מא | כובע שאינו יכול ליפול

תוספות, או"ז: כובע שקשור לראש ואינו יכול לעוף ברוח, אין חשש שמא יפול מראשו (ואף לרש"י מותר לצאת בו בשבת).

תרומה והגהות מימוניות: וכן כובע שיושב עמוק על הראש.

בית יוסף: כובע שמכסה את הראש (ולא להגנה מפני השמש), אין חשש שיילך להביאו, כי אדם לא הולך בגילוי ראש.

☜ **שו"ע:** יש מי שאוסר לצאת בכובע שעשוי להגנה מפני השמש (לאפוקי אם כוונתו לכסות ראשו, שאז מותר **(משנ"ב)**), אלא אם כן הוא קשור או שיושב עמוק על הראש.

↲ לכן אין לצאת בכובע קטן תחת הכובע הגדול, כי יש חשש שמא יפול מראשו **(משנ"ב)**.

א. **הט"ז** מחמיר ביציאה עם כובע אפילו מחוץ לערוב (ולא רק לרה"ר).

סעיף מב | המוצא תפילין

במשנה וגמרא מובא (עירובין צה., צו:, ודף צז) שהמוצא בשבת תפילין[33] המושלכות בביזיון, ויש בהם קשר, כך שיכול ללובשם עליו, ילבש אותם עליו ויכניסם זוג זוג עד שיכניס את כולם. במידה והיו הרבה זוגות שלא יספיק להכניס את כולם עד שתחשך, יעמוד עליהם עד צאת השבת. ואם יש שמד שגזרו שלא להניח תפילין, יכסה אותם אפילו הם מעט. וכשאין שמד, וחושש לעמוד עליהם מפני ליסטים שיש שם, יטלטל פחות פחות מד' אמות, או שיעביר לחברו וחברו לחברו וכו'. (ונחלקו בדבר ת"ק ור"ש: לת"ק מותר רק פחות פחות מד' אמות ולר"ש רק לתת אותם לחברו. הטור והרמב"ם הביאו את שני ההתרים).

☜ כך פוסק **שו"ע**.

א. צריך שהתפילין תהיינה קשורות ומתאימות לגודל היד והראש של האדם, שאם לא כן אסור לו ללבוש אותם בשבת, ויצטרך להמתין עד מוצאי שבת **(משנ"ב)**.

ב. אם אשה מצאה תפילין בשבת, **למג"א** אסור לה ללובשם כיוון שנשים לא רגילות ללבוש תפילין והוי משאוי לגביהן, והוא הדין באשה שיוצאת עם ציצית של מצווה. ויש חולקים עליו בזה **(משנ"ב)**.

---

[33] ואם צריך היכר שאכן אלו תפילין, עיין לקמן בהרחבה.

❖ סימן היכר שאלו אכן תפילין

רבא אומר (צו:) שנחלקו התנאים האם יש חשש שבני אדם יעשו קמיעות בצורת של תפילין, המשמעות היא שלמי שחושש שבני אדם עושים קמיעות, צריך שיהיה היכר שאכן מדובר בתפילין ולא בקמיע, הסימן לכך הוא שיש לתפילין רצועות. רבי יהודה סובר שבני אדם עושים קמיעות כאלה ורבי מאיר סובר שלא. הגמרא למסקנה אומרת שלכו"ע בני אדם לא עושים קמעות בצורת תפילין.

◄ **רי"ף, רא"ש ורמב"ם:** לדינא צריך שתהיינה רצועות לתפילין כדי שידעו שאכן אלו תפילין (כיוון שרבא אמר שיש בזה מחלוקת ורבי יהודה סובר שבני אדם כן עושים).

☜ כך פוסק **שו"ע**.

◄ **מגיד משנה:** לא צריך שתהיינה רצועות (כיוון שכך מסקנת הסוגיא).

↲ **מג"א:** בזמננו לא רגילים לעשות קמיעות בצורת תפילין, לכן המוצא תפילין ללא רצועות צריך לנהוג בהם כמו בתפילין.

סעיף מג | המוצא ספר תורה

רמב"ם (ע"פ התוספתא) ☜ **ושו"ע:** מי שמצא ספר תורה ואין זו שעת סכנה, יושב ומשמרו, [**רמ"א:** ובשעת סכנה מכסהו והולך לו], ואם יורדים גשמים מתעטף בעור ומכסהו ונכנס בו.

↲ מתעטף בספר וחוזר ומתעטף בבגדיו ממעל, והתירו לעשות כך משום שזה כבוד הספר **(משנ"ב)**.

סעיף מד | הצלה מפני הדליקה

המשנה אומרת (קכ.) שכאשר פרצה שריפה, לובש מה שיכול ללבוש ומוציאם מהבית, וחוזר חלילה. ורבי יוסי סובר שמותר רק שמונה עשרה בגדים (שהגמרא מונה אותם).

רי"ף, רא"ש, רמב"ם ☜ **ושו"ע:** הלכה כת"ק.

↲ ◄ **בית יוסף:** מסתימת דבריהם משמע שאפילו לרה"ר מותר.

◄ **ר"ן:** לרה"ר כו"ע מודים שזה משוי, ואסור[34].

א. בסימן שלד, ח, הביא השו"ע שיש החולקים ואוסרים להוציא יותר מפעם אחת. וכתב **הגר"א** שהעיקר כמו שסתם כאן להתיר **(ביה"ל)**.

סעיף מה | מי שנשרו כליו במים

המשנה אומרת (קכו:) שמי שנשרו כליו במים יכול ללכת בהם ואינו חושש (מפני סחיטה, אבל אסור לנערם כי ודאי סוחט. (כלבו)), אבל אסור לפשוט אותם לפני העם כי יחשדו בו

---

[34] וכן הביא **בברכי יוסף** (ס"ק יג) **שהריטב"א** אסר להוציא לרה"ר מפני הפסד ממונו. **והפרישה** כתב (ס"ק מג) שלא קיי"ל כוותיה **דהר"ן** בזה.

שכיבסם בשבת. בגמרא אומר רב יהודה בשם רב שכל דבר שאסור בפני רבים, אסור אפילו בחדרי חדרים, ומה שהתירה המשנה שלא בפני העם זה דעת ת"ק, אבל רבי אלעזר ורבי שמעון אוסרים בכל מקום.

◄ **רב ניסים גאון, רז"ה ותרומה:** הלכה כת"ק, ומותר שלא בפני העם.

◄ **רי"ף, רמב"ם, תוספות, סמ"ג ור"ן:** הלכה כרבי אלעזר ורבי שמעון, ואסור בשום מקום.

☜ כך פוסק **שו"ע** (ופסק שמותר להמשיך ללכת בהם).

א. נרטבו בגדיו במעט מים:

◄ **מג"א:** אם נשרו במעט מים אין איסור לשטוח את הבגדים.

◄ **שאר אחרונים:** אף בזה אסור.

ב. מותר ללבוש בגדים שנשרו במים, ומסתבר שרק אם אין לו בגדים אחרים **(משנ"ב)**.

ג. בגדי תינוקות שהתלכלכו מותר לשטוח אותם בחצר בחמה, משום שיש עליהם צואה וניכר שלא כיבסם. ואפשר שאפילו אם אין עליהם צואה, מותר, כיוון שניכר שלא כיבסם. אבל אם נשרו כולם במי הרגלים אסור. ובכל מקרה לא ישטחם מול התנור במקום שיבואו לידי יד סולדת **(חיי אדם)**.

ד. מראית עין נאסרה רק אם החשד יגרום שיחשבו שעבר על איסור תורה, אבל אם כל החשד הוא בדבר דרבנן מותר בחדרי חדרים **(תוספות ורא"ש, והביאום האחרונים[35])**.

ה. אם יש לו מגבת לחה, יזהר לשוטחה מערב שבת ולא בשבת עצמה, ובסימן שמב מבואר שאם צריך אותה למחר יכול לשוטחה גם בבין השמשות **(משנ"ב)**.

❖ מי שתלה בגדיו לפני כניסת שבת

רשב"א: מי שתלה כביסה מערב שבת, אינו חייב להורידה בשבת, שלא אסרו אלא כשתולה את הכביסה בשבת.

☜ כך פוסק **שו"ע.**

↲ משום שעיקר החשד הוא בעת התלייה, שאנשים חושדים שכיבסם עכשיו, כי אם כיבסם אתמול היה לו לתלותם אתמול (ולא יאמרו שנשרו במים, כי לא כולם יודעים מזה) **(לבוש).**

סעיף מו | ייבוש הבגדים מול האש

מרדכי ☜ **ושו"ע:** אסור לייבש בגדים סמוך לאש, משום מלבן ומשום מבשל (כדין המשליך יתד לחה לאש, שחייב משום מבשל).

---

[35] והעיר **הביה"ל**, שאמנם יש ראשונים שלא סוברים את חידושו של **התוספות**, עם זאת יש לסמוך על דבריהם לדינא, כיוון שדעת **רב ניסים גאון, הרז"ה והתרומה**, שאין הלכה כרב, סומכים על דברי התוספות לפחות לעניין איסור דרבנן.

רמ"א (בשם המרדכי): ואסור לטלטלם שמא יבוא לידי סחיטה, והוא שמקפיד על מימיו. ואסור ללכת במקום שיכול להחליק וליפול למים וישרו בגדיו במים **(רבינו ירוחם)**.

א. למרות שאפילו מול החמה אסור, השמיע לנו כאן שיש איסור תורה מצד מבשל ומלבן. ואסור לעמוד מול התנור לנגב הבגדים אפילו בעודם עליו במקום שהיד סולדת בו (**ובאליה רבה** הסתפק לומר שאפילו אם כוונתו רק להתחמם אסור משום פסיק רישיה) **(משנ"ב)**.

ב. מותר להניח בגדים במקום שאין היד סולדת בו, אבל לא ישטחם שם כדרך ייבוש **(משנ"ב)**. (וכל זה רק בשעה שמוריד את הבגד ממנו, אבל אסור לטלטל את הבגד, אלא אם כן לא מקפיד על מימיו, או שנשפכו רק עליו מעט מים **(שער הציון)**).

ג. 'מקפיד' היינו שלא רוצה שהבגד יהיה עם מים, אבל מטלית שהרגילות היא שתמיד יש בה מים, אין איסור לטלטלה **(משנ"ב)**.

ד. סעיף זה דן גם בבגדי צמר, כיוון שגם בהם שייך איסור מלבן ומבשל **(ביה"ל)**.

סעיף מז | שיטוח בגדים מפני זיעה

תוספתא ☜ **ושו"ע:** אסור לשטח כליו אפילו מפני הזיעה.

סעיף מח | טלטול מגבת רטובה

המשנה אומרת (קמז.) שהמתנגב אפילו בעשר מגבות בשבת לא יביאם בידו. אבל מותר שאפילו עשרה יתנגבו באותה מגבת ואף יטלטלוה אחר כך. הברייתא מוסיפה שאסור לתת את המגבת לבלנים כי הם חשודים על הסחיטה.

רבי יוחנן אומר שהמשנה היא דעת יחיד, ולכן להלכה מותר לאדם להתנגב במגבת ולהביאה אחר כך לביתו (כיוון שאם נאסור להתנגב בני אדם לא יכולו להתרחץ, ובזה לא יעמדו. (ר"ן)).

רי"ף, רא"ש, רמב"ם וטור: מותר להתנגב במגבת ולהביאה אחר כך לביתו. ולא ימסרם לבלנים משום שחשודים על הסחיטה.

☜ כך פוסק **שו"ע.**

↲ למרות שאסור לטלטל מגבת רטובה (בסעיף מו), כאן מותר, שמתוך שהתירו להתנגב התירו גם לטלטל את המגבת. לפי זה אסור לטלטל אחרי שהביאה לביתו. **ואליה רבה** כתב שניגוב גופו במגבת נחשב כמעט מים ואין איסור בטלטול כלל **(משנ"ב)**.

א. ◄ **מג"א:** טוב שיתנגב במגבת שלא מקפיד אם תהיה רטובה.

◄ **גר"א:** כל מגבת נחשבת לבגד שאדם אינו מקפיד אם יהיה רטוב.

סעיף מט | רחיצת ידיו בנהר

רבינו מאיר ורבינו ירוחם: מותר לרחוץ ידיו בנהר, אלא שיזהר לנער ידיו היטב כדי שלא יטלטל את המים ד' אמות.

☜ כך פוסק **שו"ע.**

↲ ואם שפת הנהר רה"ר, אסור להוציא ידיו מהנהר בעודן רטובות, כיוון שאסור להוציא מכרמלית לרה"ר **(משנ"ב).**

סעיף נ | יציאה בפשתן סרוק וצמר מנופץ

המשנה אומרת (נ.) שמותר לצאת בפקורין וציפה (פשתן סרוק וצמר מנופץ. (רש"י)) בזמן שצבע אותם בשמן וכרך אותם במשיחה, ואם יצא בהם שעה אחת מבעוד יום מותר לצאת בהם, אפילו אם לא צבע וכרך.

☜ כך פוסק **שו"ע.**

א. אם לא צבען או כרכן אסור לטלטלם מדין מוקצה. ואם חשב עליהם מבעוד יום מותר לטלטלם **(משנ"ב).**

ב. תוספות סובר שאין צורך לצאת בהם ממש, אלא גם אם ישב בהם בביתו מועיל אף לצאת בהם לרה"ר. אמנם הגר"א כותב שלראשונים בסימן שח הסוברים שלא מועילה מחשבה בלבד בכדי להתיר שימוש במוקצה, גם ישיבה בביתו לא תועיל לעניין יציאה לרה"ר אלא אם יצא מבעוד יום **(ביה"ל).**

סעיף נא | בגדים העשויים למכה

כלבו: מותר לצאת במצנפת שתולים על הצוואר למי שיש מכה בידו או בזרועו, ובלבד שיצא בה שעה אחת מבעוד יום. וכן בסמרטוטים הכרוכים על היד שיש בה מכה.

☜ כך פוסק **שו"ע** (ולא כתב שצריך לצאת בהם שעה אחת מבעוד יום).

א. מסתימת המחבר משמע שגם אם לא יצא בהם מבעוד יום יכול לצאת בהם בשבת **(משנ"ב).** אמנם **הט"ז והגר"א** כותבים שהשו"ע הזכיר דבר זה בסעיף הקודם והוא הדין בסעיף זה. וצ"ע למעשה כי המחבר סתם להקל בזה **(ביה"ל).**

סימן שב | ליבון

הקדמה לסימן

א. מלאכת מלבן שייכת בכל סוגי ומיני הבגדים והבדים, ואף בעורות (ויש אוסרים בעור רק מדרבנן). בכלל מלאכת מלבן: סחיטה וחימום הבגד מול האש והשמש (בבגד שרגילים ללבנו בשמש) (משנ"ב).

ב. מלאכת מלבן שייכת גם אם לא משתמש במים, אם משפר את מראית הבגד בלי להשאיר מראית לכלוך (ביה"ל).

ג. הגמרא אומרת ששרייתו של בגד זה הוא כיבוסו. נחלקו הראשונים האם כלל זה שייך גם בבגד נקי לגמרי. גם לאוסרים בבגד נקי, אם מדובר על כיבוס בדרך לכלוך (כמו ניקוי ידיים) מותר. ויש אוסרים אפילו בדרך לכלוך ולדעתם צריך לנער את הידיים לפני שבא לנגבם במגבת (משנ"ב בהקדמה לסעיף ט).

ד. גם למתירים יש איסור דרבנן בשריית בגד במים, שמא יבוא לידי סחיטה (שם).

ה. בעורות שייך איסור רק בכיבוס ממש (שו"ע בסעיף ט).

סעיף א | ניעור טלית

רב הונא אומר (קמז.) שהמנער טלית חייב חטאת. ובהמשך הגמרא מובאים שלושה תנאים לחיוב: **א.** שתהיה טלית שחורה. **ב.** שיקפיד על הניקיון שלה[1]. **ג.** שתהיה טלית חדשה.

◄ **תוספות בשם ר"ת, רא"ש, רשב"א, ראב"ד, ר"ן:** מדובר על ניעור טל מהטלית.

☜ כך פוסק **שו"ע.**

◄ **רש"י, [ר"ח], רא"ם, תרומה, שבלי הלקט**: מדובר על ניעור עפר מהטלית.

☜ **רמ"א:** טוב לחוש לדברי רש"י.

↲ **אליה רבה:** הלכה כרש"י מעיקר הדין. **משנ"ב:** אפשר להקל על ידי גוי[2].

אור זרוע ☜ **ורמ"א:** מותר להסיר נוצות מעל בגד.

א. גדר 'בגד חדש':

◄ **בית יוסף:** בגד שעוד לא עבר כיבוס.

---

[1] **רש"י** מבאר שאם לא מקפיד לא נחשב לכיבוס לדידיה. **והרב המגיד** סובר שמי שמקפיד זה פסיק רישיה של כיבוס ומי שלא מקפיד לא הוי פסיק רישיה. [וצריך להבין את הסברא בדבר].

[2] **השש"כ** (פרק טו) גם אוסר ע"י יהודי. **והחזון עובדיה** מבאר, שלמרות שלאוסרים יש בזה איסור תורה, ואיך התירו על ידי גוי, כיוון שלהרבה ראשונים מותר להסיר אבק אפילו על ידי ישראל, יש להתיר לפחות על ידי גוי. (וכמו שכתב **בבית יוסף** בסימן שיד לגבי בניין וסתירה בכלים).

◀ **רמב"ם [ומשנ"ב][3]:** כל עוד לא השתמש בבגד הרבה כל כך שעדיין נראה בו חידושו.

◀ **יערת הדבש:** אין אנחנו בקיאים מהו חדש ולכן צריך להזהר בכולם.

☜ **ביה"ל:** המחמיר תבוא עליו ברכה, והמקל יש לו על מה לסמוך (ועדיף שיעשה כלאחר ידו).

ב. **המשנ"ב** מבאר את סברות וגדרי הדין:

◈ **בגד שחור:** משום שהניעור ניכר עליו נאסר.

◈ **מקפיד דווקא:** משום שאז הניעור חשוב ככיבוס.

◈ **חדש:** שאז רגילים להקפיד עליו.

ג. האיסור לנער טל כולל גם **ניעור שלג**, אלא שאם השלג לא הספיק לימס מותר לנערו. ולא ינער בכח כדי שגם אם נמס קצת לא יכנס השלג לתוך הבגד **(ביה"ל)**.

ד. יש להסתפק מה הדין אם בעל הבגד אינו מקפיד והמנער מקפיד או להפך **(ביה"ל)**.

❖ בגד שירדו עליו גשמים

☜ **רמ"א (בשם הכלבו):** אסור לנער בגד שנפלו עליו הרבה מים, ודווקא בבגד חדש שמקפיד עליו (שמסתמא הוא מקפיד עליו, כי המים מכווצים אותו **(משנ"ב)**).

א. איסור זה שייך בכל צבעי הבגד, כי כאן הדרך להקפיד בכל סוגי הבגד, ויש בזה משום סחיטה **(משנ"ב)**.

ב. גם בבגד ישן יש להזהר שלא לנער, כי הדרך להקפיד אם נשרה בהרבה מים והוי סחיטה **(פרי מגדים)**.

❖ בגד לבן או ישן שמקפיד

האחרונים חלוקים האם התנאים שהגמרא נתנה (שחור וחדש) באו לומר שבהתקיים התנאים הללו יש הקפדה, אך אם ידוע אחרת, יהיה הדין שונה. או שמא התנאים הללו קבועים, ולא יהיה הדין שונה בכל אופן.

◀ **ביה"ל[4]:** הגמרא הביאה כללים שבני אדם מקפידים על בגד חדש ושחור בסתם. **אך אם ידוע לנו שמקפידים גם בבגד לבן אסור.**

◀ **מג"א, שו"ע הרב ופרי מגדים[5]:** מותר בבגד ישן או לבן גם אם ידוע שמקפיד.

---

[3] וזה ששטף אותו במים וכיבסו, אינו מעלה ואינו מוריד **(שער הציון)**. וכך כתבו עוד הרבה אחרונים. ויש שכתבו שלדעת **השו"ע** העיקר זה אם הבגד עבר כביסה או לא **(מאמר מרדכי סק"א)**.

[4] וכך פסק **בשש"כ** (פרק טו, כט).

[5] וכן פסק **הבן איש חי** (ויחי, ז), **ובהליכות עולם** (ג, עמוד רכג) השאיר בצ"ע.

❖ הסרת לכלוך יבש

בה"ג: מותר לנער טלית אם אינו מקפיד (כרב יהודה שמובא בגמרא שלא הקפיד), וכן מותר לקלף זרע פשתן שדבק לבגדו.

↲ נחלקו האחרונים בדין לכלוך שדבק לבגד ומקפיד עליו:

◀ **ביה"ל:** בה"ג התיר דווקא במי שלא מקפיד (וכמו מנער טלית), ומה שנפסק בגמרא שמותר להוריד טיט מבגד על ידי ציפורן, מדובר בטיט שמונח על הבגד ולא מוריד את כל ממשות הלכלוך. ☜ יוצא שכשמקפיד, אסור להוריד את כל ממשות הלכלוך[6].

◀ **ט"ז:** מותר להסיר לכלוך במידה ואינו מקפיד על נקיות הבגד (ומנקהו רק משום נקיות לתפילה וכדומה).

❖ שפשוף עפר מבגד

כנזכר לעיל, הראשונים נחלקו האם שייך איסור בניעור טלית מעפר שעליה. רש"י אסר והתוספות והרא"ש התירו. השו"ע פסק כרא"ש והרמ"א כרש"י.

רא"ש: פירוש רש"י אינו בהיר, כיוון שאין איסור כיבוס בניעור עפר.

↲ **שלטי הגיבורים:** הרי גם הרא"ש בעצמו אוסר לכסכס סודר מעפר שדבק בו, ומדוע הקשה כך על רש"י.

☜ **ביה"ל:** הרא"ש [והשו"ע] מדבר על ניעור עפר, אבל כיבוס או שפשוף עפר אסורים לכו"ע, כי עושה בכך פעולת ניקיון[7]. וזה מה שנאסר בכסכוסי סודרא (לקמן בסעיף ה').

א. גם בהסרת עפר אין להשתמש במברשת לניקוי **(רמ"א בסימן שלז, ב).**

סעיף ב | נטילת חוטים מבגד

> רב יהודה אומר (עה:) שהנוטל 'אוקפי מגלימא חייב משום מכה בפטיש'. ודווקא כשמקפיד עליהם.

◀ **רש"י:** הכוונה למי שנוטל חוטים התלויים ביריעה וכן קשים וקיסמים התלויים באריגה בלי כוונה.

◀ **רמב"ם:** הכוונה למי שנוטל יבלת (גבשושית) שנשארה מהאריגה.

☜ כך פוסק **שו"ע.**

↲ **משנ"ב:** בכלל האיסור גם ליטול קשין וקיסמין דקים [והאחרונים הזכירו שאף ליטול את השלל שבתחילת הבגד, אסור משום כך].

---

[6] וכך פוסק **השש"כ** (טו, לב).

[7] **הט"ז** סובר שמה שנפסק בסעיף ז לאסור נקיון טיט מבחוץ זה רק אם יש ממשות לכלוך, אך אם אין ממשות לכלוך אלא רק מראה טיט מותר. ונראה **שהביה"ל** כאן חולק ואוסר בכל מקרה, ולשיטתו גם בסעיף ז חלק על **הט"ז,** ואסר (ס"ק לו). ונראה שבדברי **הט"ז** יש תירוץ גם לקושיא שהקשה שלטי הגיבורים על הרא"ש, שייתכן שהרא"ש מתיר במראה טיט ואוסר בממשות של טיט. (**בחזו"ע** (שבת ו, צה) הסכים לדברי הט"ז, שכן הסכימו כמה אחרונים).

❖ מהו 'מקפיד'

◄ **אור זרוע, רבינו ירוחם וטור:** מקפיד שלא לצאת עם הבגד עד שיוציא את החוטים ממנו.

◄ **רמב"ם:** מקפיד להוציא את החוטים בכוונת ייפוי הבגד. אבל כדרך מתעסק פטור.

☜ כך פוסק **שו"ע.**

↲ מכל מקום הנוטל כמתעסק עושה איסור **(ספר הזכרונות).**

א. **הרמב"ם** כותב שמסיר מבגד שחור ציהוב הנתלה בו חייב משום מכה בפטיש, כי כך עושים האומנים, ודווקא כשמקפיד. **הבית יוסף** מסתפק אם הגדרת ההקפדה בזה דומה להקפדה בחוטי הבגד או לא. **הגר"א** כותב כדבר פשוט שמקפיד זה בדרך ההסרה כמו בחוטי הבגד.

☜ וכך כותב **המשנ"ב.**

ב. **המסיר חוט אחד מהבגד (ונשארו עוד חוטים):**

◄ **פרי מגדים** מסתפק בזה.

◄ **ביה"ל** מחייב בזה, כי גם מי שגומר חלק ממלאכת הבגד חייב.

סעיף ג | קיפול בגדים

המשנה מתירה (קיג.) לקפל בגדים בשבת. הגמרא מביאה כמה תנאים להתיר קיפול: **1.** באדם אחד. **2.** בבגד לבן. **3.** בבגד חדש. **4.** שעושה לצורך אותו יום. **5.** כשאין לו בגד אחר להחליף.

מרדכי: מותר לקפל שלא על הקפלים של הבגד.

טור: פוסק את דברי הגמרא, וכותב שבגד חדש הכוונה לבגד שעוד לא התכבס אף פעם.

☜ **שו"ע:** פוסק את דברי הגמרא (וחדשים היינו כל עוד לא עברו כיבוס) והביא את דברי המרדכי כיש מי שאומר, וסיים שנראים דבריו.

א. המקפל על ספסל דינו כמי שמקפל בשני בני אדם ואסור **(משנ"ב).**

ב. אם יש לו בגד שבת אחר אבל פחות יפה, אסור לו לקפל כדין מי שיש לו עוד בגד. ואם יש לו רק עוד בגדי חול נחשב כמי שאין לו בגדים אחרים **(משנ"ב ושער הציון).**

ג. קיפול שלא על הקפלים הראשונים אינו נחשב לתיקון כלל ולכן הוא כולל את כל הגדרים, אפילו שלא לצורך השבת[8]. ומכל מקום עדיף להחמיר שלא לקפל עד שיתמלאו כל חמשת התנאים **(משנ"ב).**

ד. מותר להציע את המיטות מערב שבת לשבת כשעוד הולך לישון על המיטה. ואם לא משתמש שם עוד אסור. ואם זה מבזה את השבת בגלל חוסר הסדר, מותר **(משנ"ב).**

---

[8] ואין בזה משום מכין מקודש לחול משום שזה דבר שרגילים לעשותו כך ביום חול, ודבר שרגילים לעשותו אין בו משום הכנה מקודש לחול (כמו הכנסה למקרר וכדומה). כך עולה מדבריו של **הגרש"ז** במנחת שלמה (תניינא לו) בביאור גדר 'מכין מקודש לחול'. [וקיפול על הקפלים הוא מקצועי ולא רגילים לעשותו בחול].
ודע **שהחיי אדם** (מובא **בשער הציון**) **והבן איש חי** (ויחי, יג) מחמירים שלא יקפל אם אינו צריך לבוא ביום, אפילו כשמקפל שלא כסדר [והקל בטלית של מצווה]. אומנם לרוב האחרונים מותר גם כשלא עושה לצורך שבת, וכדברי **המשנ"ב** (עיין **חזו"ע** ה, עמוד שמו).

סעיף ד | שימוש במכבש

המשנה אומרת (קמא.) שמכבש של בעלי בתים מותר להתירו אך לא לכבוש בו (כיוון שעושה לצורך חול. (רש"י)) ושל אומנין לא יגע בו כל עיקר. ורבי יהודה מתיר לשמוט את הבגד מתוכו אם היה מותר מערב שבת.

◄ **רבינו ירוחם וטור:** אין מחלוקת בין ת"ק לרבי יהודה, ולכו"ע מותר להוציא בגד ממכבש פתוח.

◄ **רמב"ם:** ת"ק חולק על רבי יהודה, ואין הלכה כרבי יהודה. לכן אסור להוציא גם אם המכבש פתוח מעט[9].

↲ עוד נחלקו הראשונים בטעם האיסור **בהתרת** מכבש:

◄ **רמב"ם**: **מוקצה** מחמת חסרון כיס.

◄ **רש"י וטור**: דומה לסותר.

☜ כך כותב **שו"ע.**

א. מכבש פתוח מעט:

◄ **מג"א (בשם המגיד משנה):** אסור.

◄ **אליה רבה ושו"ע לפי הגר"א:** מותר.

↲ ואם המכבש פתוח לגמרי, כותב רעק"א שלכו"ע מותר[10] **(משנ"ב).**

סעיף ה | ריכוך בגד

בגמרא מובא (קמ.) שמותר לכסכס חלוק כיוון שמתכוון לרכך אותו.

לגבי סודר יש מחלוקת בגירסאות בגמרא, יש גורסים (רמב"ם, מגיד משנה, טור) שסודר אסור כיון שמתכוון ללבנו, ויש גורסים שגם סודר מותר (ראב"ד, רמב"ן, רי"ף).

טור: חלוק לאחר כיבוסו הוא קשה ורגילים לרכך אותו, ומותר בשבת כיון שלא מתכוון לכיבוס[11]. אך סודר אסור כיון שמתכוון לכיבוס והוי כמלבן[12].

☜ כך פוסק **שו"ע.**

---

[9] מדברי **הבית יוסף** נראה שצידד כדברי הרמב"ם. לפי זה אין חילוק אם המכבש פתוח מעט או לא. אך לדינא **הגר"א** נקט שדעת **השו"ע** להתיר מכבש הפתוח מעט משום שכתב שטעם האיסור הוא שדומה לסתירה. ואם כך לדינא **השו"ע** יתיר פתוח מעט, ולא **כרמב"ם** שאסר [והדבר מסתבר שהרמב"ם אוסר משום שלדעתו טעם האיסור הוא מוקצה].

[10] **רעק"א** מבאר שאם הוא סגור- לכו"ע אסור. ואם הוא פתוח לגמרי- מותר כיוון שכל החשש הוא רק שמא יבוא לפתוח בשבת דהוי טלטול מהצד לצורך דבר המותר, ורק בפתוח מעט נחלקו ר"י ות"ק.

[11] יש להקשות: הרי זה פסיק רישיה, ומה יועיל זה שהוא לא מתכוון. ונראה לבאר:

א. כיוון שמדובר כאן על בגד מכובס **(רש"י וטור)** אין כאן איסור תורה ורק דרבנן, וכיוון שלא ברור מספיק מה הוא עושה הדבר תלוי בכוונתו.

ב. אפשר להסביר על פי **המגיד משנה** שפסיק רישיה מותר כשניכר שלא מתכוון (ולא כמו שביארו בדעתו האחרונים שהוא דיבר רק על מתקן מנא, שהרי הבית יוסף הביא דבריו בסעיף א לגבי מלבן) וצ"ע בתירוץ זה.

[12] יש ראשונים שגרסו בגמרא להתיר סודר כמו חלוק, ועיין **בבית יוסף**. **בביה"ל** הביא ראיה לגירסא האוסרת.

רמ"א (על פי שבלי הלקט[13] ורי"ד): כובעים ובגדי פשתן דינם כסודר ואסורים (כיוון שהם קשים וריכוכם הוא ליבונם **(משנ"ב)**).

↵ חלוק של פשתן הוא בגד פנימי, ומסתמא מכוון שלא ללבנו, ולכן מותר לכסכסו. אך אם מתכוון ללבנו, אסור **(משנ"ב)**.

א. אסור להשתמש בכלי המיוחד לשפשוף וריכוך, וכן אסור לעשות קמטים בדברים מכובסים על ידי כלים המיועדים לכך **(משנ"ב)**.

ב. סודר נאסר בכסכוס בין מבפנים ובין מבחוץ **(משנ"ב)**.

סעיף ו | ניקוי טיט מעל רגלו

נחלקו האמוראים (קמא.) אם מותר לנקות טיט שעל גבי הרגל: לדעת אביי מותר בקרקע ולא בכותל (משום בונה). לדעת רבא מותר בכותל ואסור בקרקע (משווה גומות), מר בריה דרבינא אוסר בשניהם, ורב פפא מתיר בשניהם.

◄ **רי"ף, בה"ג, רמב"ם, רמב"ן ומגיד משנה:** הלכה כרבא שקרקע אסורה וכותל מותר.

☜ כך פוסקים **שו"ע ומשנ"ב.**

◄ **ר"ח:** הלכה כמר בריה דרבינא שהכל אסור.

☜ **שו"ע** מביא כך בשם יש מי שאוסר[14*].

◄ **רא"ש, רי"ו, רז"ה, מאירי, רבינו ירוחם וטור:** הלכה כרב פפא שהכל מותר.

☜ כך פוסקים **רמ"א וט"ז.**

א. לדעה אוסרת גם בכותל וגם בקרקע, יכול לקנח בכותל של עץ או על גבי אבן **(משנ"ב)**. ויזהר שלא ינענע את האבן כשמקנח **(שער הציון[15])**.

❖ ניקוי מנעל על ידי חרס

◄ **מהרי"א:** טיט שעל נעלו אסור לנקות אותו, כיוון שהגמרא אומרת שאסור לגרר טיט שעל מנעלו, וצ"ע.

◄ **בית יוסף:** האיסור לגרר נעל הוא משום ממחק, וכאן זה רק ניקוי הטיט ואין בזה משום ממחק, וגם אם זה מוחק לא הוי פסיק רישיה. וכך כותב **רבינו ירוחם,** ועוד התיר לקנח מנעלו על ידי חרס.

☜ וכך פוסק **רמ"א** (להתיר קינוח מנעל בכותל או קרקע וכן בחרס).

---

[13] מדברי **שבלי הלקט** נראה שהחמיר רק בסודר של פשתן. אך מסתימת **השו"ע** שאסר כל סודר, נראה שאינו מחלק. וכן הרמ"א שכתב לאסור כובעים ושאר כלי פשתן, כוונתו להוסיף איסור ולא להקל בסודר שאינו מפשתן **(ביה"ל)**.

[14*] בבניין בימינו, כתב **הגרש"ז** (שלחן שלמה, ס"ק יב) שאין חשש בונה, כיוון שבעיני בני אדם אין בזה תוספת לבניין אלא לכלוך בעלמא.

[15] ויש להקשות, הרי זה טלטול בגופו שהותר אפילו לצורך המוקצה (כמבואר בסימן שיא, ח)? צריך לומר שכיוון שכך הדרך לקנח ברגל, אין זה נחשב לטלטול בגופו (**שו"ת אז נדברו** חלק יא, כא).

א. בסעיף ח אסר השו"ע לנקות מנעל בעזרת סכין משום ממחק, וכאן התיר משום שאין פסיק רישה שימחק על ידי הכותל או הקרקע. מכאן יצאו האחרונים לדון בשימוש במה שהיה נהוג בזמנם, שבכניסה לבית הכנסת היה מין ברזל נעוץ בקרקע לניקוי הנעליים:

◄ **ט"ז:** אסור לנקות את המנעל על ידי ברזל חד בראשו, שהוא דומה לגב הסכין שנאסר משום חשש ממחק.

◄ **מג"א:** אסור גם אם הברזל אינו חד בראשו. לכן צריך לקנחו בכותל או בקורה או בחידודי המדרגות.

☜ אם מקנח בנחת מותר[16]*, ובייחוד אם זה טיט לח (שיש שהקלו בטיט לח גם בגב סכין) **(משנ"ב)**.

ב. ממחק במנעל של עור:

◄ **מאירי וב"ח**: יש בנעל עור משום איסור ממחק. (למאירי דווקא בטיט יבש כשמקנחו בכוח).

◄ **מרדכי, ב"י, שלטי הגיבורים, ט"ז ואליה רבה**: אין בזה משום ממחק.

☜ בטיט לח ודאי אפשר להקל. וגם בטיט יבש הרוצה יכול להקל, אך לכתחילה יש להזהר בו כיוון שיש בו איסור מצד טוחן. ובטיט שעל רגלו מותר כיוון שמצער אותו, וכן לשוטפו במים דלא הוי כגיבול דלאחר יד הוא, ולא גזרו במקום צער **(ביה"ל)**.

סעיף ז | ניקוי טיט מבגדו

הגמרא אומרת (קמא.) שטיט של גבי בגדו משפשפו מבפנים ולא מבחוץ. (רש"י מבאר שאין בזה משום מלבן ממש משום שאין כאן מים[17], ומותר רק מבפנים דלא מוכחא מילתא). בהמשך מובאת ברייתא שאומרת שאם יש טיט על בגדו מגררו בציפורן (ועל נעלו בגב הסכין).

◄ **רא"ש, רבינו ירוחם וטור:** הברייתא נקטה 'צפורן' אך הוא הדין בסכין.

◄ **רי"ף ורמב"ם:** רק ציפורן מותרת כלשון הברייתא.

↲ **רבינו פרץ (בשם התוספות):** אם הטיט שעל הבגד יבש, יש בו משום איסור טוחן.

☜ **שו"ע:** טיט שעל הבגד משפשפו מבפנים אבל לא מבחוץ, שדומה למלבן. ויכול לגררו בצפורן. ויש מפרשים שדווקא בלח מותר אבל לא ביבש, דהוי טוחן.

↲ בסעיף ה' נפסק שאסור לצחצח סודר (ולא חילקו בין פנים לחוץ), וכאן מותר כיוון שאינו מתכוון לצחצחו אלא להסיר את הטיט בלבד **(גר"א)**.

א. בכל סעיף זה, אין חילוק בין צמר לפשתן[18] **(משנ"ב)**.

ב. מותר להסיר טיט מהבגד אפילו בסכין (גבו ואפשר שאפילו בחודו) **(משנ"ב)**.

---

[16]* לכאורה בסנדל או מנעל מבד אין חשש. וצ"ע כי אולי יש לא פלוג בזה. (אלא שבטיט יבש יש לחשוש עדיין מצד טוחן, ואם כן כל הנפק"מ זה בטיט לח ורוצה לקנחו בכוח). ועיין **בשש"כ** (טו, לט) שכתב לאסור דמנלן לחלק.

[17] וקשה מסוגיית ניעור עפר **שרש"י** כתב שאסור משום מלבן. **ובשער הציון** (מא') יישב שניעור עפר מנקה את הטלית 'וזה הוא ליבונה' אבל ניקוי של טיט בלי מים אינו מלבן משום שעדיין נשאר מראית הטיט על הבגד.

[18] מפני שכאן מדובר על לכלוך של טיט, וכל ניקוי משמעותי לבגד **(ביה"ל)**.

ג. מותר להסיר טיט יבש (שנטחן) על ידי גוי, דהוי שבות דשבות (שכן זו משאצל"ג) במקום כבוד הבריות שלא לצאת בבגד מלוכלך **(משנ"ב ושער הציון)**.

❖ איסור הסרת מראה לכלוך מבגד

כנזכר לעיל השו"ע הביא בשם יש אומרים שאסור להוריד לכלוך יבש משום טוחן. המשנ"ב מבאר שלמרות שזו מלאכה שאינה צריכה לגופה, מכל מקום אסור מדרבנן. האחרונים נחלקו בהסרת מראה של טיט מעל גבי בגד.

◄ **ט"ז:** אם אין שם אלא מראית טיט יבש ולא טיט ממש, מותר להוריד אותו כדי לבטל המראה.

◄ **משנ"ב:** יש בהחזרת מראיתו איסור מלבן, והוכיח בביה"ל שברור שאם מתכוון יש בזה איסור ליבון (א. מצד שפשוף סודר של סעיף ה'. ב. מצד המנער טלית מעפר, שחייב לדעת רש"י).

↲ גם לט"ז אין היתר לכסכס מבחוץ **(משנ"ב)**.

סעיף ח | גירוד מנעל

הגמרא (קמא.) מביאה ברייתא המתירה לגרד מנעל חדש אבל לא ישן (דהוי ממחק (רש"י)), ואחר כך דוחה אותה על ידי ברייתא אחרת שאומרת שאסור לגרד בין מנעל חדש ובין מנעל ישן.

בית יוסף: אסור בין אם יש טיט על הנעל ובין אם אין.

◄ **כלבו:** האיסור הוא רק בטיט יבש, אך בטיט לח מותר[19].

◄ **רבינו פרץ (על פי הב"י):** הברייתא שמתירה לגרד עוסקת בטיט לח, ועכ"ז לא הביאו הפוסקים להיתר, שמע מינה שאסור גם בלח.

☜ כך פוסק **שו"ע**.

↲ אפילו יש טיט על המנעל, הוי פסיק רישיה שימחק **(משנ"ב)**.

א. האיסור הוא גם בגב הסכין, ועיין במחלוקת הט"ז והמג"א לעיל בסעיף ו.

ב. אפשר להקל כשיטת **הכלבו** לגרד טיט לח בצירוף היתר נוסף, כגון בקינוח בכותל או בנחת (ולא כמו **הב"ח** שדחה דברי הכלבו לגמרי) **(ביה"ל)**.

סעיף ט | שרייה של בגד נקי

הגמרא בזבחים אומרת (צד:) שאין איסור לשרות עור במים, כי שרייתו אין זה כיבוסו, אבל אסור לכבס עור. ובגד בד אסור לשרות במים, כי שרייתו זהו כיבוסו. כך גם מובא במשנה בשבת (קמב:).

---

[19] וביארו **בביה"ל** על פי **המאירי** שסובר שבטיט עבה יש כאן גירוד חזק שיוצר מחיקה, ובטיט רך זו העברה בעלמא ואין בזה ממחק. ועוד אפשר שהוא למד שטעם האיסור אינו משום ממחק אלא משום כיבוס.

הגמרא בביצה אומרת (יח.) שמותר לנידה שאין לה בגדים טהורים להערים ולטבול בבגדיה. במסכת יומא כתוב (עז:) שמותר ללכת להקביל פני רבו ביום כיפור, ולעבור בתוך נהר מים.

לכאורה הגמרות סותרות האם שרייתו זהו כיבוסו. ונחלקו הראשונים ביישוב הדברים:

◄ **ריב"א:** במתכוון לטהר את הבגד מותר ובמתכוון לנקות אסור. (הגמרא שהתירה לנידה לטבול מדברת כשמתכוונת לטהר את הבגד ולא לנקותו).

◄ **ר"ת וטור:** בדרך לכלוך אין איסור[20]. (הגמרא שהתירה מדברת על שרייה בדרך לכלוך שלא נאסרה).

◄ **ר"י בתוספות, סמ"ק, (סמ"ג ותרומה):** בגד נקי לגמרי מותר לשרותו[21]. (הגמרא שהתירה מדברת על בגד נקי).

◄ **יראים:** אסור לשרות ולהרטיב בגד בד בכל אופן, ורק בגד עור מותר. (הגמרא שהתירה לעבור במים מדברת על בגד עור).

◄ **מהר"ם:** בבגד של צמר לא שייך 'שרייתו זהו כיבוסו'. (ונראה שהוא יסביר את הגמרא שהתירה בבגד צמר והגמרא שאסרה בבגד פשתן).

◄ **רא"ש, סמ"ג ותרומה:** בגד נקי מותר (כדעת ר"י) וגם דרך לכלוך מותרת (כדעת ר"ת).

↲ גם כשהתירו שרייה בבגד נקי צריך להזהר מסחיטה ואסור לשרות בהרבה מים בגד נקי אלא רק מעט (**רא"ש, סמ"ק, סמ"ג ותרומה**).

☜ **שו"ע:** מותר לתת מים על עור אבל אסור לכבס אותו (לדעת המשנ"ב יש בזה חיוב). ובבגד בד שיש עליו לכלוך אסור כי שרייתו זה הוא כיבוסו, אלא מעביר הלכלוך בסמרטוט בנחת, שלא יסחוט.

רמ"א: מותר לתת על בגד נקי רק מעט מים, אבל הרבה אסור משום חשש סחיטה[22] (ובבגד שמניחו הרבה זמן במים אין חשש סחיטה (**משנ"ב**)). ויש אוסרים בכל עניין (אפילו בבגד נקי (**משנ"ב**)). ונוהגים להתיר אם זה בדרך לכלוך (סעיף י).

↲ נחלקו האחרונים כדעת מי פסק השו"ע[23]:

◄ **מג"א:** השו"ע פוסק שבבגד נקי אין איסור לשרותו[24].

◄ **גר"א ותוספת שבת:** השו"ע פוסק כדעת המחמירים בסימן שלד, ונקט שאסור 'בגד מלוכלך' כלשון המשנה (ומה שבסעיף י כתב שרק 'טוב' לנער ידיו, משום שזה דרך לכלוך).

↲ **לדינא:**

◄ **אליה זוטא ומשנ"ב:** יש להחמיר בשרייה של בגד נקי.

---

[20] **הכלבו והגהות מרדכי** סוברים **שר"ת** התיר גם נתינת מים על בגד מלוכלך כי זה דרך לכלוך. **והבית יוסף** חולק עליהם (**ור"ת** התיר רק ניגוב ידיים בדרך לכלוך). וכך פסק **המשנ"ב**.

[21] לדעת **ההגהות מרדכי** ההיתר לשרות בגד נקי לגמרי נובע מכך שזה דרך לכלוך. ועיין בהערה הבאה. [**רשב"ם, הגהות בשם היראים ובה"ג** חולקים על היתר זה].

[22] וקשה מה שהתירה הגמרא ללכת במים או לנידה לטבול בבגדיה. ויש לומר שמתוך שלא התירו לה אלא בדרך זו אין חשש שמא יבוא לידי סחיטה. ועוד אפשר ליישב על פי **המרדכי** (שנפסק בסימן שא, מו, והביאו **המשנ"ב** כאן). שבבגד שאינו מקפיד עליו מותר להניחו במים, ומדובר בכל אלו בבגדים שהאדם לא מקפיד עליהם. ויש להעיר שבסימן שא, סעיף ד פסק **השו"ע** (על פי **תוספות**) שרק לצורך מצווה מותר להשרות בגד ולא חששו בו לסחיטה.

[23] כיוון שבסעיף הבא **השו"ע** חושש לדעה המחמירה שלא לנגב את הידיים במגבת.

[24] ומה שפסק **השו"ע** (שלד, כד) לאסור נתינת מים על טלית שאחז בה האש, כתב **המג"א** (שיט, ס"ק יא) שאין זה משום מלבן, אלא משום חשש סחיטה. וכן בדין סינון משקים בסודר (שם, י), החשש הוא שמא יסחט ולא משום מלבן.

◄ **גר"א ואליה רבה:** מותר, אם לא מתכוון לכיבוס[25].

א. להרבה ראשונים יש איסור דרבנן בכיבוס בידו של בגדי עור קשים, והגם שיש ראשונים שהתירו בזה, אין להקל בזה. ורק בשכשוך מים בעלמא מותר. ובכלי עץ אין שום חשש כיבוס (**משנ"ב וביה"ל**).

ב. יש איסור תורה של מלבן אם זורק מים על בגד ומניחו בחמה להתחמם (**משנ"ב**). (ודווקא בבגד פשתן חדש, שהדרך ללבנו כך (**ביה"ל**)).

ג. בשיער ועור יש איסור תורה של מלבן בשפשוף וכיבוס[26]*. אבל סחיטתם אסורה רק מדרבנן (**ביה"ל**).

ד. בגד שלא מקפידים שיהיו בו מים, אין חשש בנתינת הרבה מים עליו (**משנ"ב**).

ה. לדעת **פרי מגדים ועולת שבת** ר"י אוסר לנקות בגד בדרך לכלוך, **ולביה"ל** לא נראו דבריהם אלא לכו"ע מותר בדרך לכלוך.

ו. אם מתכוון בנתינת המים לכיבוס, אסור אפילו במעט מים (**משנ"ב**).

❖ כיבוס בעור

שלוש דרגות בכיבוס עור: שכשוך במים, כיבוס ללא שפשוף, כיבוס עם שפשוף. כנזכר לעיל, מוסכם בגמרא ששכשוך עור במים מותר. ואילו בכיבוס עם שפשוף יש איסור מהתורה (ולא בעור קשה).

לגבי כיבוס בלי שפשוף נחלקו הראשונים:

בעור קשה: רש"י ור"ן: מותר לכתחילה. **רי"ף ורא"ש ורמב"ם וטור:** אסור מדרבנן.

☜ וכך פוסק **בביה"ל**. (**לשאילתות** יש בזה איסור מהתורה).

בעור רך: שו"ע: מתיר[27]. **ביה"ל:** הרבה ראשונים אסרו מדרבנן. וכך סובר **הנצי"ב.**

סעיף י | כיבוס בדרך לכלוך

כנזכר בסעיף הקודם הראשונים חידשו גדרים שונים בדין שרייתו זה הוא כיבוסו. לדעת ר"י מותר להשרות בגד נקי במים, ולדעת ר"ת מותר להשרות ולהרטיב בגד בדרך לכלוך. ויש דעות שהחמירו אף יותר מכך שאף בדרך לכלוך יש שרייתו זהו כיבוסו.

מהר"ם ויראים: טוב לנער ידיו בכוח לפני ניגוב ידים במגבת (משום שרק בהרבה מים יש חשש, ואיננו יודעים מהו שיעורו ולכן טוב לחוש (**יראים**)).

☜ **שו"ע:** טוב לנער ידיו לפני הניגוב במגבת.

---

[25] **במשנ"ב** בסימן שיט ס"ק נט סמך על סברת האליה רבה במקום הדחק.

[26]* לעניין שפשוף ניילון שולחן, פיטמת בקבוק או מוצץ, שימוש בכפפות גומי לרחיצת כלים, **בחזון עובדיה** (שבת ו, עמוד צו) **ואור לציון** (כד, ו) התירו. **ובשמירת שבת כהלכתה** (פרק טו, הערה כה) כתב שמחמת חשש איסור תורה, אין להתיר שפשוף מפת ניילון אלא רק נתינת מים. **ובאגרות משה** (יו"ד ב, עו) החמיר בכל בגד העשוי מחומר סינטטי או ניילון, מאחר ולא מפורש בקדמונים להתיר.

[27] וכן כתבו **שו"ע הרב** (שב, יט) **והציץ אליעזר** (חלק ה, י').

רמ"א: כיוון שזה דרך לכלוך מותר לכתחילה לעשות כך. ולכן מותר לנגב ידיו במגבת שתינוק השתין עליה כדי לבטל את מי הרגלים. אבל אסור לשפוך ממש מים על הבגד (אפילו ליטול ידיו מעליהם אסור, דזה פסיק רישה (**משנ"ב**)).

↲ השו"ע רוצה לצאת גם לדעת היראים שאוסר גם בדרך לכלוך וגם בבגד נקי, אבל מדינא מותר (**משנ"ב**).

א. לדעת היראים בכל מקרה שרייתו זה הוא כיבוסו, אלא שבמעט מים אין איסור. ומכיוון שאין אנו בקיאים מה הם מעט מים, מנהג כשר הוא לנער ידיו לפני הניגוב (**משנ"ב**).

ב. חשש סחיטה:

◄ **מג"א:** מותר לנגב רק במגבת שלא מקפיד על המים שבה ולא יבוא לידי סחיטה, אבל בבגד שמקפיד עליו אסור.

◄ **פרי מגדים, ואליה רבה ותוספת שבת:** מותר לנגב גם בבגד שמקפיד עליו בעיקרון, כי ניגוב הידיים זה מעט מים. אבל אם נשפכו מים על השלחן אסור לנגבם בבגד שמקפיד עליו, כיוון שזה הרבה מים ויבוא לידי סחיטה (**משנ"ב**).

ג. רק במעט מי רגלים תהיה תועלת בניגוב הידיים בבגדים. אבל אם יצאו הרבה מי רגלים מהתינוק, אין בזה תועלת לתפילה ותורה (**משנ"ב**).

ד. אם התלכלך הבגד בצואה אסור לנגב ידיו בבגד, כי מלבן בכך את הבגד (ושונה דין מי רגלים, כיוון שאינם מאוסים כל כך וכוונתו רק לבטלן ולא לכבס את הבגד) (**משנ"ב**).

ה. אסור לשפוך מים על בגד למרות שזה דרך לכלוך וכוונת ורק לבטל את מי הרגלים, כיוון שפסיק רישיה שהוא מכבס, שהרי שרייתו זהו כיבוסו (**משנ"ב**). לכן טוב שלא לקחת בחיקו תינוק שמא ישתין עליו (**ספר חסידים**).

❖ שריית בגדים לרחיצת תינוק

הביה"ל מתיר לרחוץ תינוק ביו"ט במים חמים למרות שצריך לפרוס חיתול (נקי[28]) מתחתיו ושורה אותו בכך, ונימוקיו:

א. כיוון שהחיתול מכובס ונקי, ולדעת ר"י מותר.

ב. גם לדעה שאוסרת בזה, אפשר שזה דרך לכלוך.

ג. גם אם אין זה דרך לכלוך, זה רק משאלצ"ג שמקילים בה לצורך חולה שאין בו סכנה (כשהתינוק רגיל ברחיצה) (ומטעם זה מובן גם למה אין לגזור שמא יבוא לסחוט, כי לא גזרו בקטן איסורי דרבנן).

↲ וסיים הביה"ל שעדיף לומר לגוי להשרות את הבגדים.

סעיף יא | ניקוי ידיו מבוץ

התוספתא אומרת (יז, ה) שאסור לקנח ידיו מבוץ במפה אלא יקנח בשיער הסוס או בשיער הפרה שלא יעשה כדרך שעושה בחול ויבוא לידי כיבוס.

---

[28] הפרמ"ג מתיר אפילו בחיתול מלוכלך משום שזה משאצל"ג. הביה"ל חולק עליו ואוסר כי ביום חול ניחא לו בניקוי הבגדים, אבל על ידי גוי התיר.

☜ וכך פוסקים **רמב"ם ושו"ע.**

↲ נחלקו באיזה שערות התירו:

◄ **תוספות שבת:** מותר רק בשערות תלושות מהפרה.

◄ **ביה"ל:** מותר גם בשערות המחוברות (ואין זה נחשב טלטול בעלי חיים, כי רק גופם נאסר בטלטול ולא שערם).

א. מותר לקנח במפה שלא מקפיד על סחיטתה **(משנ"ב).**

סעיף יב | ניגוב כלים

תשב"ץ בשם מהר"ם ורבינו ירוחם: אסור לנגב כלים ממים או יין משום סוחט (או מלבן), ואין זה דומה לניגוב ידיו במפה כי ידיו מלוכלכות.

☜ **שו"ע:** אסור לנגב כוס שהיה בה מים או יין, שמא יבוא לידי סחיטה.

↲ **רדב"ז** (והביאו **הברכי יוסף**)**:** מותר, כיוון שאין הרבה מים בכלי שיבוא לסוחטם. אבל הרבה כלים יש לאסור.

☜ בכוס רחבה ודאי שיש לסמוך על המתירים (משום שחלק מהאחרונים למדו שכל מה שאסר השו"ע זה רק בכוס צרה. ועיין לקמן) **(ביה"ל).**

א. שאר משקים ויין:

◄ **מג"א:** אין איסור בשאר משקים.

◄ **שאר אחרונים:** אפילו ביין מותר. (דלא כשו"ע).

↲ בכוס צרה יש להחמיר אף בשאר משקים **(משנ"ב).**

ב. בסמרטוט המיוחד לכך לכו"ע מותר, אפילו הרבה כלים (כי יכול לנגב בצד אחר של הסמרטוט). אבל בכוס צרה אסור אפילו בסמרטוט המיוחד לכך (ובשעת דחק אפשר להקל **(ביה"ל)**). אבל אם נשפכו מים על שלחן וכדומה לכו"ע מותר לקנחם בדבר שאינו מקפיד עליו **(משנ"ב).**

❖ ניגוב כוס צרה

האחרונים הקשו מדוע השו"ע חשש לסחיטה **ביין**, הרי בסימן שלד, סעיף כד, השו"ע לא חשש לסחיטה בשאר משקים. עוד הקשו, מדוע חשש לסחיטה **במעט מים**, הרי בסעיף ט פסק שאין בזה חשש.

ונחלקו ביישוב דברי השו"ע:

◄ **רדב"ז, תירוצו הראשון של המג"א וגר"א:** ביין יש חשש סחיטה ובשאר משקים אין (ואין חילוק בין כוס צרה לכוס רחבה). לפי זה מותר לנגב גם כוס צרה, שאין בזה פסיק רישה [ובתנאי שלא מקפיד על סחיטת המגבת[29]].

---

[29] הסיבה **שהמג"א** ביאר באופן נוסף, משום שעדיין יש להקשות מדוע חשש השו"ע כאן כשיש רק מעט מים או יין, והרי התבאר בסעיף ט ברמ"א שבמעט מים לא חוששים. ולכן ביאר בתירוץ השני שכאן יש פסיק רישה של סחיטה. **והגר"א** שהסכים לדינא לתירוץ זה יכול לבאר שהשו"ע מדבר בניגוב של הרבה כוסות, אך זהו דוחק. וייתכן **שהגר"א** סובר לדינא שאף במעט מים יש חשש סחיטה **(ביה"ל).**

◀ **תירוצו השני של המג"א, גר"ז וחיי"א**: השו"ע אסר בכוס צרה כי זה פסיק רישיה, והתיר בכוס רחבה.

☜ **לדינא** אפשר להקל לנגב כוס רחבה (שהרי לתירוץ השני גם השו"ע מתיר), ואף בכוס צרה אפשר להקל בשעת הדחק בתנאי שינגב בדבר שלא מקפיד עליו (ולא יבוא לידי סחיטה) ושישפוך את כל המים שבכלי (**ביה"ל**[30]).

סעיף יג | הסתכלות במראה

הגמרא אומרת (קמט.) שת"ק אוסר להסתכל במראה, ורבי מאיר מתיר להסתכל במראה מחוברת. טעם האיסור: שמא יבוא להשיר עם המראה נימין מדולדלין (פעם המראה הייתה חדה כמו איזמל).

רי"ף, רא"ש, רמב"ם, ר"ן וטור: הלכה כת"ק. ובמראה של מתכת אסור אפילו מחוברת לכותל, ומראה שאינה של מתכת מותר אפילו אם אינה מחוברת.

☜ וכך פוסק **שו"ע.**

↲ מותר להסתכל במראה של מתכת שאין בה חידודים, שלא חוששים שיילך להביא מספריים, כי בנתיים יזכר ששבת עכשיו (**משנ"ב**[31]).

---

[30] **בשש"כ** (יב, כב) אסר לנגב כוס צרה אפילו במגבת המיוחדת לזה. (והעיר (סא') **שהביה"ל** התיר בשעת הדחק ושיש מי שהקשה עליו).

[31] והביא **בביה"ל** ראיות לזה מהגמרא, ודחה את דברי **המלבושי יו"ט** שאסר גם במראה של מתכת שאין בה חידודין.

סימן שג | דיני תכשיטי אשה

סעיף א | חוטי צמר ופשתן שבראש

המשנה אומרת (נז.) שאסור לאשה לצאת בשבת בחוטי צמר ופשתן וברצועות שבראשה, מפני שיש חשש שתזדמן לה טבילה של מצווה ותצטרך להורידם ותבוא לטלטלם ארבע אמות ברשות הרבים (על פי ביאור הגמרא).

☜ כך פוסק **שו"ע.**

א. חכמים לא חילקו באיסור, וגם לזקינה ובתולה אסור לצאת (למרות שאין להם טבילת מצווה) **(אחרונים).**

ב. כל החשש הוא רק בדברים קטנים שגם בחול דרך האישה לקחתם ביד. אבל דברים שהם עיקרי הלבוש, אין חשש שאשה תלך בלעדם וודאי שלאחר הטבילה תלבשם שוב **(משנ"ב).**

❖ רצועות קלועות בשיער

◄ **רש"י:** אסור לצאת אפילו אם הרצועות קלועות בראשה (שמא בטבילת מצווה תסתור על ידי גוי).

◄ **רבינו תם:** מותר לצאת ברצועות קלועות (שהרי אסור לסתור קליעת שערה, כנפסק בסעיף כו).

☜ **שו"ע:** מותר לצאת ברצועות קלועות ויש מי שאוסר.

❖ רצועות ארוגות

הגמרא בהמשך מסתפקת האם מותר לצאת בחוטים הארוגים (כיוון שהם רכים והמים חודרים בהם). הגמרא מביאה שתי לישנות, לישנא אחת אומרת שכל חוט ארוג מותר, ובלישנא שניה רב הונא אומר שהוא ראה שאחיות שלו לא הקפידו על חוטי ארוגים. הגמרא אומרת שהנפק"מ בין הלישנות הם 'חוטי מיטנפן'. שללישנא הראשונה מותר וללישנא השניה אסור.

◄ **רש"י:** כוונת הגמרא לחוטים מטונפים שיש עליהם לכלוך. ללישנא הראשונה שלא חילקה מותר, וללישנא השניה אסור כיוון שהאשה מקפידה שלא לטבול בהם שהרי המים הופכים את הלכלוך לבוץ ובעליתה מהמים הלכלוך ירד עליה.

◄ **רא"ש:** הכוונה לחוטים של זהב שהאשה מקפידה עליהם שלא לטבול בהם כדי שלא יתקלקלו. ללישנא הראשונה מותר וללישנא השניה אסור.

↲ נחלקו הראשונים לדינא:

◄ **סמ"ג וטור:** הלכה כלישנא השניה (הטור פסק לאסור גם כפירוש רש"י וגם כפירוש הרא"ש).

☜ כך פוסק **רמ"א**[1] (ואסר חוטים מטונפים או מוזהבים).

◄ **רמב"ם:** הלכה כלישנא הראשונה.

☜ כך פוסק **שו"ע** (והתיר בכל חוט ארוג) **ופסק גם את תחילת דברי המשנה.**

סעיף ב | תכשיטין בצוואר ובלחי

הגמרא אומרת (שם) שמותר לצאת בחוטין שבצואר האשה כיוון שהם רפויים שם, ואין חשש שתבוא לטלטלם אם תזדמן לה טבילת מצווה. אבל בקטלא שבצוארה אסור לצאת בה כיוון שהיא דוחקת אותה על בשרה כדי שתראה בעלת בשר, וזה מהווה חציצה במקווה, ויש חשש שתבוא לטלטל.

עוד אומרת המשנה (שם) שאסור לאשה לצאת עם טוטפת וסרביטין שאינם תפורים (כי אם הם תפורים אין חשש שהאשה תוריד את הסבכה ותגלה את ראשה (רש"י)[2]). הגמרא מבארת שטוטפת זה תכשיט שקשור לאשה מאוזן לאוזן, וסרביטין אלו חוטים המחוברים לסבכה ומגיעים עד הלחי.

☜ **טור ושו"ע** פוסקים את דברי הגמרא (שחוטים מותרים וקטלא אסורה, וטוטפת וסרביטין שאינם קשורים אסורים, וקשורים מותרים).

אור זרוע ☜ **ורמ"א:** כיוון שהטעם שמותר לצאת בחוטים הקשורים הוא שאשה לא תגלה את ראשה, אם כך, לבתולות שמגלות ראשן אסור לצאת גם בקשורים.

א. הסיבה שלא אסרו בחוטים שמא תשלוף ותראה לחברתה כיוון שאינם תכשיט ורק בתכשיט גזרו שמא תראה לחברתה **(משנ"ב)**.

ב. בסעיף ז' אסר השו"ע לצאת עם קטלא, ואף כאן. בסעיף ז' מדובר בקטלא רפויה על הצוואר שיש חשש שמא תראה לחברתה, וכאן מדובר על קטלא מהודקת שאין בה חשש שמא תראה לחברתה שהרי היא עושה כך כדי להראות בעלת בשר, אך החשש הוא משום חציצה וממילא שתבוא לטלטל **(משנ"ב)**. ואם כך אסור אפילו אם אין זה תכשיט **(שער הציון)**.

סעיף ג | כבול ומטלית נגד זבובים

המשנה אומרת (נז.) שאסור לאשה לצאת בכבול. הגמרא מבארת שזו כיפה של צמר. (הרי"ף והטור מבארים שהכוונה לחוטי צמר גדולים ועשויים כמין הוצא, ורחבים כשיעור שני אצבעות. ורש"י מבאר שהכוונה לכובע שתחת השכבה).

עוד אומרת שם הברייתא (נז:) שאין לצאת באיצטימא. (הרי"ף והטור מבארים שהכוונה למטלית שעושים לכלה נגד הזבובים כי לא נעים לה להפריח אותם מעליה. ורש"י מבאר שהכוונה למצנפת קטנה).

---

[1] יש אומרים (**רבותיו של רש"י**) שמפני שהאישה מקפידה על הלכלוך שיש ברצועות הרי שהן חוצצות וחייבת מדינא להסירם בטבילה ואז טלטלם. אך מפשט דברי **הרמ"א** נראה שלא סבר כך **(משנ"ב ושער הציון)**.

[2] **הטור** כותב שאף סרביטין וטוטפת הקשורים מותרים (לדעתו הגמרא בדף נז: שאומרת שסרביטין וטוטפת הקבועים בה מותרים- הכוונה לקשורים) והשו"ע פסק שרק אם הם תפורים בה מותרים **(ביה"ל)**.

☜ **שו"ע:** אסור לצאת בכיפה של צמר, דהיינו חוטי צמר גדולים שעשויים כהוצא והם רחבים שתי אצבעות. וכן אסור לצאת במטלית שתולין בה חוטים צבעוניים ועשויה לכלה לגרש מעליה את הזבובים.

א. חוטי הצמר אסורים שמא תשלוף להראות לחברתה. והמטלית אסורה משום שאינה תכשיט ואינה לבוש והוי כמשא (אבל לא הוי משא גמור (**שער הציון**)) **(משנ"ב)**.

סעיף ד | עיר של זהב

המשנה אומרת (שם) שאסור לאשה לצאת בעיר של זהב. (רש"י מבאר שזה כמין תכשיט (שעל הצואר) שעושים אותו בצורת עיר. ור"ת מבאר שזה כמין עטרה שעל הראש).

☜ **שו"ע** מביא את שני הפירושים לאיסור.

א. כיוון שיש חשש שמא תשלוף ותראה אותו. והגם שרק אשה חשובה יוצאת עם תכשיט כזה, מכל מקום יש חשש שמא תראה לחברתה **(משנ"ב)**.

ב. העיר של זהב מחוברת לבגד, אך לא חיבור גמור ואפשר לשלוף אותה ויש חשש שתרצה להראות לחברתה **(משנ"ב)**.

סעיף ה | כלילא

נחלקו האמוראים (נט:) האם מותר לצאת בכלילא בשבת (כלילא זה כמין טס שעל פדחתה של האשה וקשור מצד לצד (רש"י)). רב אוסר ושמואל מתיר. הגמרא מבארת שבאניסכא כו"ע מודים שאסור ונחלקו ברוקתא. ורב אשי היה שונה שבארוקתא כו"ע מתירים ובאניסכא נחלקו. (הרי"ף מבאר שאניסכא זה חוט של זהב שהיו תלויים בו חתיכות זהב וכסף, ואת החוט הייתה קושרת על פדחתה. ורוקתא זה כשאותן חתיכות תלויות במטלית שעליה. (רש"י מבאר אחרת את העניין)). בהמשך הגמרא מובא שלוי דרש שמותר לצאת בכלילא בכל מקרה ולא חילק.

◄ **ר"ח, רא"ש, ר"ן וטור:** הלכה כרב שאסר וכרב אשי, לכן אניסכא אסור ורוקתא מותר.

◄ **רי"ף ורמב"ם (על פי הב"י):** הלכה כלוי, וכל כלילא מותרת.

☜ כך פוסק **שו"ע.** (כיוון שרק אשה חשובה יוצאת בו ואין דרכה לשלוף ולהראות. ועיר של זהב נאסרה בסעיף הקודם כיוון שזה תכשיט חשוב יותר, ויש בו יותר חשש שמא תראה לחברתה **(משנ"ב)**).

א. כיוון שהרבה ראשונים אוסרים בזה, וגם לא ברור שאכן הרי"ף מתיר מכך שהוא סתם ולא חילק, יש להסתפק אם מותר לצאת כשהחתיכות תלויות בחוט **(ביה"ל)**.

סעיף ו | חתיכת מעיל לחגור בה

רב אשי אומר (שם) שמותר לצאת ברסוקא (חתיכת מעיל רחבה) שיש בה רצועות (שאז יכולה לקשור את עצמה היטב ואין חשש שיפול ממנה) אבל אם אין לה רצועות אסור. (כך רש"י מבאר את הגמרא וכך כותב הטור. והרי"ף מבאר אחרת).

☜ כך פוסקים **טור ושו"ע.**

↲ החשש הוא שמא יפול ממנה ויבוא לטלטלו **(משנ"ב)**.

סעיף ז | קטלא

המשנה (נז.) אומרת שאין לצאת בקטלא. ומבארת הגמרא (נט:) שהכוונה לבגד שתלוי על צווארה ויש לו שנצים שקושרת אותו סביבותיה והוא חשוב ומצויר בזהב (ע"פ רש"י וכך מבאר הטור).

☜ **טור ושו"ע** פוסקים את הגמרא.

↵ החשש הוא שמא תשלוף ותראה לחברתה **(משנ"ב)**.

סעיף ח | נזמים

המשנה אומרת (נז.) שאין לצאת בנזמים. והגמרא אומרת (נט:) שהכוונה לנזמי האף.

רש"י, תוספות, רא"ש, מרדכי ור"ן: אבל נזמי האוזניים מותרים, כיוון שיש טורח להוציא אותם מהאזניים, כיוון שיש עליהם את קישורי הראש[3].

☜ כך פוסק **שו"ע.**

רמ"א (על פי אור זרוע): במקום שרגילים לגלות את האזניים אסור לצאת בנזמי האוזן.

סעיף ט | מחט בשערה

המשנה אומרת (נז.) שאסור לאשה לצאת במחט שאינה נקובה, ובמחט נקובה חייבת חטאת (המשנה בסב.). הגמרא מבררת (ס.) מדוע באינה נקובה אין חיוב חטאת, רב יוסף מבאר שכיוון שהאשה אוגרת בה את שערה אין זה משוי לגמרי. (רש"י מבאר שהשיער שיוצא מכיסוי הראש של האשה, הייתה האישה כורכת אותו סביב אותה מחט ותוקעת אותו מתחת לשבכה, הרא"ש מבאר שהכוונה שתוקעת את המחט בשבכה כדי שלא יצא מתחתיה השיער). הגמרא מקשה מדוע אסור לצאת בה אם כך, הרי כמו שמותר לצאת בבירית (כמין אצעדה לשוק (רש"י)) כיוון שאין חשש שהאשה תשלוף אותה כיוון שזה לא צנוע, אז גם במחט זו אין חשש כזה שהרי אין זה צנוע לשלוף אותה. חוזרת בה הגמרא ומיישבת, שבאמת הטעם שאין בה חיוב כיוון שהאשה חולקת בה את שערה ואין היא משוי גמור (וגזרו בה שמא תשלוף ותראה).

רא"ש וטור: מותר לצאת במחט שהאשה מעמידה בה את קישורי השיער שלה.

↵ **סמ"ג[4], תרומה, הגהות מרדכי, רבינו ירוחם וטור:** כל ההיתר לצאת במחט שמעמדת את הקישורים זה רק במחט שאינה נקובה, שאז נחשבת לתכשיט, אבל מחט נקובה אסורה בכל מקרה (כי אין הדרך להעמיד את קישוריה במחט שכזו **(בית יוסף)**).

---

[3] **והתוספות וסמ"ג ורבינו ירוחם** כתבו שהטעם הוא כיוון שנזמי האוזן מהודקים וטורח לה לשלוף אותם.

[4] מדברי **הסמ"ג** משמע שאסור לצאת במחט שסוגרת את מפתחי חלוקה אם היא אינה נקובה. ומבאר **הבית יוסף** שכוונתו היא שאסור לצאת במחט שרגילה לסגור בה מפתחי חלוקה כשהיא תקועה בבגדיה. אבל ודאי שהם היא סוגרת מפתחי חלוקה שמותר לצאת בה בשבת.

☜ **שו"ע:** אסור לצאת במחט נקובה ואם יצאה חייבת חטאת (אפילו אם מעמדת קישוריה (**משנ"ב**)). ומחט שאינה נקובה אם מעמידה קישורה מותר לצאת בה, ואם לא מעמידה קישורה אסור.

א. מחט העשויה כקישוט ומעמידה בה את קישוריה:

◄ **מג"א וט"ז:** רק אם אינה עשויה לקישוט מותר.

◄ **בית יוסף, לבוש, אליה רבה וגר"א:** מותר אפילו אם עשויה לקישוט כיוון שלא תגלה את שערות ראשה.

☜ אין למחות ביד המקילים[5] **(משנ"ב).**

ב. מחט שאינה עשויה כעין תכשיט, ואינה סוגרת בה מפתחי חלוקה אפילו אם צריכה אותה אסור לצאת בה, והוי משוי גמור **(משנ"ב).**

סעיף י | טבעת

המשנה אומרת (נז., סב.) שאסור לאשה לצאת בטבעת שיש עליה חותם, ואם יצאה חייבת חטאת, ולא בטבעת שאין עליה חותם, ואם יצאה פטורה.

☜ כך פוסקים **טור ושו"ע.**

↲ מותר לצאת בטבעת שיש עליה חותם כשמונחת על אצבעה, כי לפעמים דרכה של אשה לקחתה מיד בעלה להניחה בקופסא ובנתיים מניחתה באצבעה **(משנ"ב).**

סעיף יא | כוליאר וכובלת

המשנה אומרת (סב.) שאסור לאשה לצאת בכוליאר וכובלת, לרבי מאיר חייבת חטאת ולחכמים פטורה (ובברייתא בגמרא רבי אליעזר מתיר לצאת לכתחילה). הגמרא מבארת שכוליאר זה מכבנתא.

◄ **רש"י:** מכבנתא זה כמין תכשיט שסוגר את מפתחי חלוקה.

☜ כך פוסק **שו"ע.**

◄ **ר"ת:** כמין רדיד שמניחה עליה.

◄ **ערוך:** כמין עטרה.

א. האיסור לצאת בכוליאר הוא רק אם לא סוגרת בו כרגע את מפתחי חלוקה, אבל אם סוגרת בו עכשיו מפתחי חלוקה מותר לצאת בה[6] **(משנ"ב).**

---

[5] וכתב **בילקוט יוסף** (שא, הערה מט) שכן דעת **הרב עובדיה** להקל בזה. ולכן התיר (שם סעיף מח) לבנות לצאת עם סיכה או סרט שבנות קושרות בו את צמתן גם במקום שאין בו עירוב.

[6] לפי דברי המג"א וט"ז בסעיף ט שאסרו לצאת במחט העשויה כקישוט למרות שהיא מעמידה קישורי הראש, יש לאסור כאן גם אם סוגרת בזה מפתחי חלוקה. וכותב הביה"ל שגם התוספות (שממנו הוציא המג"א את דינו) בעצמו מתירים בכוליאר (כי לא תגלה בשרה) ולכן גם לדעתם יש להתיר בכוליאר.

❖ כובלת

הגמרא מבארת שכובלת זה חומרתא דפילון. (רש"י מבאר שזה קשר של בשמים שאשה מניחה על צווארה, ואשה שריחה רע מניחה עליה). חכמים סוברים שפטורה אם יצאה בה כי היא תכשיט, אלא שיש חשש שמא תשלוף להראות לחברתה. רבי מאיר סובר שאין זה תכשיט, ורבי אליעזר סובר שאשה לא תשלוף להראות לחברתה כי היא מתביישת בזה.

☜ **טור ושו"ע:** אסור לצאת בקשר שיש בו ריח טוב.

↲ והוא הדין שאסור לצאת בצלוחית של שמן אפרסמון הקשור לה בזרועה **(משנ"ב)**.

א. דווקא יש מעט שמן בתוך הקשר, אך אם אין על הקשר שום שמן הוי משוי וחייבת משום הקשר עצמו, ואין אומרים שהקשר קלט ריח טוב ומותר לצאת בו **(ביה"ל)**.

סעיף יב | שן תותבת

המשנה אומרת (סד:) שאם לאשה יש שן שנפלה לה ומניחה במקומה שן מזהב, רבי מתיר לצאת בה וחכמים אוסרים. בגמרא אומר רבי זירא שנחלקו רבי וחכמים רק לגבי שן של זהב, אבל שן של כסף לכו"ע מותר. והסיבה לכך כיוון שחכמים אסרו בשן של זהב שהיא משונה משאר השיניים, ויש חשש שהאשה תתבייש בזה ותוציא מפיה ותלך ארבע אמות אבל שן כסף אינה משונה.

רא"ש וטור: כל שכן שמותר לצאת בשן העשויה מאדם.

☜ כך פוסק **שו"ע.**

סעיף יג | נעליים חדשות וקרועות

הברייתא אומרת (קמא:) שאסור לאשה לצאת בשבת עם נעליים קרועות מלמעלה כיוון שהאשה תתבייש ללכת בהם ותשלוף וטלטל ד' אמות. וכן לא תצא בנעליים חדשות שמא לא יעלו למידתה. אבל אם ניסתה ללכת בהם מאתמול מותרת לצאת בהם. ואיש מותר בכל זה כי אינו מקפיד כל כך.

☜ כך פוסקים **טור ושו"ע.**

רמ"א: ובשאר לבושים אין לחוש לכל זה.

סעיף יד | חוטי שיער

המשנה אומרת (סד:) שמותר לאשה לצאת עם חוטי שיער, בין משלה ובין משל חברתה ובין משל בהמה. הברייתא שם אומרת שאסור לילדה לצאת עם שיער של זקינה ולא זקינה בשל ילדה. הגמרא מבארת שזקינה אסורה בשל ילדה כי שבח הוא לה ויש חשש שמא תשלוף

להראות, אבל מתקשה מדוע אסור שילדה תצא בשל זקינה. ומבארת שמתוך ששנה התנא שאסור לזקינה בשל ילדה, שנה גם ילדה בשל זקינה.

◄ **רמב"ם (ע"פ המגיד משנה):** למסקנה מותר לילדה לצאת בשבת זקינה (וכוונת הגמרא לומר שאכן ילדה מותרת בשל זקינה והתנא שנה את דין הילדה אגב הזקינה, אבל באמת אין הדין כך).

◄ **תוספות ורי"ף (ע"פ הר"ן):** אסור לילדה לצאת בשל זקינה (והגמרא רק התקשתה מה החידוש בזה שאסור, הרי זה גנאי ופשוט שאסור, ועונה הגמרא שאכן אין בזה שום חידוש).

☜ **שו"ע:** יכולה לצאת בחוטי שיער (שלה, של חברתה ושל בהמה) אך אסור לילדה בשל זקינה ולזקנה בשל ילדה[7].

א. חוטי השיער מהודקים על ראשה, ואין גזירה שמא יזדמן לה מקווה ותבוא להוציא את חוטי השיער בשביל לטבול, כיוון ששיער לא חוצץ על שיער **(שער הציון)**.

ב. אין זו פאה נכרית שנאסרה בסעיף יח, כיוון שפאה נכרית זה ממש תכשיט וכאן זה רק חוטי שיער שאין בהם חשש שמא תשלוף להראותם **(משנ"ב)**.

סעיף טו | יציאה בדברים שונים

❖ קשר נגד עין הרע

המשנה אומרת (נז.) שאסור לאשה לצאת בטוטפת. רב יוסף מבאר שהכוונה לקשר שעושים נגד עין הרע. ואביי מקשה מדוע אם כן נאסר, הרי זה כמו קמיע שהתירו חכמים לצאת בו. לכן מבאר אביי שהכוונה לקישוט מזהב שמניחים על גבי המצח.

☜ **טור ושו"ע:** מותר לצאת בקשר שעושים לעין הרע.

↲ משום שהיה בדוק בזמנם ודינו כקמיע מומחה שמותר לצאת בו **(משנ"ב)**.

❖ מוך לאוזן ולסנדל

המשנה אומרת (סד:) שמותר לאשה לצאת במוך שבאזנה ובמוך שבסנדלה, ובמוך שהתקינה לנידתה. רמי בר חמא אומר שרק אם הוא קשור מותר.

רא"ש , טור ☜ **ושו"ע:** מותר לצאת במוך מהודק וקשור בלבד.

סמ"ג, סמ"ק, מדרכי ותרומה ☜ **ושו"ע:** אם המנעל סגור מכל צדדיו מותר לצאת בו, אפילו אם המוך אינו קשור כלל.

א. מלשון השו"ע משמע שבמוך שבסנדלה לא צריך שהמוך יהיה מהודק, אלא מספיק שהמוך קשור **(עולת שבת ומשנ"ב[8])**.

---

[7] **המשנ"ב** כותב שהטעם בכל זה הוא שמא יצחקו עליה ותבוא להוציא את השיער ולטלטלו. ונראה שדבריו מוסבים רק על ילדה בשל זקינה. אבל זקינה בשל ילדה הגמרא אומרת במפורש שהטעם הוא משום שהשיער נאה לה ויש חשש שמא תשלוף להראות לחברתה.

[8] **ובשער הציון** השאיר זאת בצ"ע.

❖ מוך לנידתה

המשנה אומרת (סד:) שמותר לאשה לצאת במוך שהתקינה לנידתה. בגמרא מבואר שאפילו אם לא קשרה אותו מותר, כיוון שהוא מאוס ואין חשש שהיא תבוא לטלטלו בידיים, ואפילו אם יש לו בית יד מותר.

☜ כך פוסקים **טור ושו"ע.**

הראשונים נחלקו (עיין בסימן שא סעיף יג) באיזה אופן התירו חכמים לצאת במוך שהתקינה לנידתה:

◄ **רש"י:** הכוונה לבגד שעשתה כדי לקבל את דם הנידה כדי שלא תתלכלך.

◄ **תוספות, סמ"ג, ר"ן, מרדכי והגהות מימוניות:** הכוונה לבגד שעשתה כדי שלא יפול עליה הדם ויתייבש ונמצאת מצטערת.

☜ כך פוסקים **שו"ע (בסימן שא) ורמ"א.**

❖ פלפל וגרגר מלח

המשנה אומרת (סד:) שמותר לאשה לצאת בפלפל ובגרגר ובזנגביל וקנמון שנתנה לתוך פיה, אבל לא תיתן לכתחילה בשבת, ואם נפל לא תחזיר[9].

☜ כך פוסקים **טור ושו"ע.**

סמ"ג, סמ"ק, תרומה וטור: יש להסתפק אם צריך לתת את הפלפל (לריח הפה) דווקא מערב שבת, או שגם בשבת עצמה מותר לתת. (משום שיש להסתפק האם האיסור לתת בשבת מוסב גם על פלפל (שעשו לריח הפה) או שמא רק על גרגר מלח ושאר דברים שתיתן, אבל לא על פלפל).

☜ **שו"ע:** סתם לאסור אף בפלפל (כך נראה פשוטות דבריו).

↲ הטעם לאסור לתת בשבת הוא או משום שנראה כמערמת להוציא בשבת, או משום שנראה כנותנת לכתחילה בשבת ויש לגזור בזה משום שחיקת סממנים (ואם כך, כשנפלו שלא על גבי קרקע מותר, כמו שנפסק לגבי רטיה בסימן שכח, כה) **(משנ"ב).**

א. מותר לתת מוך ושאר הדברים בשבת עצמה ורק פלפל וגרגר מלח נאסרו בשבת (ובשאר הדברים לא שייך לגזור בהם משום שחיקת סממנים ולא משום שנראית כמערמת כי רואים שיש לה צורך בהם **(אליה רבה)**). **(משנ"ב).**

ב. כמה אחרונים מתירים לתת תבן בתוך מנעל סגור מכל צדדיו, ונכון להחמיר שלא במקום צורך **(משנ"ב).**

---

[9] הראשונים נחלקו האם הוראת המשנה 'אם נפל לא תחזיר' מוסבת גם על שאר הדברים (מוך באזנה ובסנדלה) או שמא רק על פלפל וגרגר מלח. **לרבינו פורת** הכוונה גם לשאר הדברים המוזכרים במשנה. **ולרמב"ם ורבינו ירוחם** הכוונה רק לפלפל וגרגר מלח. ונראה שלכך נוטה **הבית יוסף**. ועיין לקמן, שהביא **המשנ"ב** שתי טעמים לאיסור החזרה, או שנראה כמערמת או משום שזו כנתינה מחודשת וגזרו על שחיקת סממנים. לפי הטעם השני אין לגזור בכל שאר הדברים שאינם מרפאים, ורק לפי הטעם הראשון נראה ששייך לאסור גם בשאר הדברים אם נפלו.

❖ בתי שוקיים

ר"י, מרדכי, סמ"ג, סמ"ק, תרומה, הגהות מרדכי, רבינו ירוחם וטור: מותר לצאת בבתי שוקים שקושרים סביב השוקים על ידי משיחה או רצועה[10], למרות שלא קשר במשיחה, ואין חשש שמא ישתלשלו למטה.

☜ כך פוסק **שו"ע.**

א. אפילו אם אותה משיחה היא דבר של נוי מותר לצאת בה ואין חשש שתשלוף להראותה **(משנ"ב).**

❖ אצעדה

◄ **רמב"ם:** מותר לצאת באצעדה המהודקת על השוק או הזרוע.

◄ **רש"י:** רק באצעדה המהודקת על השוק מותר, אבל על הזרוע אסור שמא תשלוף להראות.

☜ **שו"ע:** מותר לצאת באצעדה המהודקת על בשר השוק או הזרוע. ויש אוסרים בזרוע.

א. הפוסקים דנו רק באצעדה המונחת על הבשר ולא על הבגד (שזה ודאי אסור), שאז אין חשש שמא תשלוף להראות לחברתה משום הצניעות. אלא שנחלקו האם טעם זה מספיק להתיר רק אצעדה שבשוק או שהוא מספיק להתיר גם שבזרוע **(ביה"ל[11]).**

סעיף טז | התרת החפץ ברה"ר

תוספות, רא"ש, ר"ן וטור: כל דבר שמותר לאשה לצאת בו בשבת, מותר להתירו ברה"ר ואין חשש שמא תבוא לטלטלו ד' אמות.

☜ כך פוסק **שו"ע.**

↲ משום שממאי נפשך, אם תזכור שעכשיו שבת לא תבוא לטלטל, ואם לא תזכור לא שייך לאסור כי לא יועיל שהרי רגילים לצאת בהם ולא להסירם **(תוספות[12]).**

סעיף יז | הנחת חפץ בחגורה

רמב"ן, רשב"א, רבינו ירוחם ומגיד משנה: גם כשהתירו לטלטל בתוך חצר, מותר רק ביד, אבל אסור להניח בחגורה שמא ישכח ויצא איתו לרה"ר.

---

[10] **השו"ע** הזכיר רק משיחה, אך **משנ"ב** מעיר שבראשונים מובא גם רצועה וכך מובנת לשון 'שמא ישתלשלו למטה'.

[11] אך בד"ה 'ויש מי שאוסר' ביאר שייתכן **שרש"י** יודה להתיר באצעדה שעל הזרוע כשהיא על הבשר עצמו. אך נראה שחזר בו משום **שהגר"א** סבר שאפילו בשוקה **רש"י** יאסור (שמא תשלוף במקום צנוע ותראה לאחרים) אם לא בבתי שוקים שלא תשלוף כלל כדי שלא ייפלו.

[12] **המהר"ם** מבאר שלא רצו חכמים לגזור שלא לצאת בכל דבר שאפשר להתירו ולהסירו, כיוון שאין רגילות להתירו כלל, ורק דברים שיש בהם רגילות להסירם, או שאולי יווצר צורך להסירם (כמו מקווה) אסרו חכמים לצאת בהם כלל וכלל.

☜ כך פוסק **שו"ע** בשם יש אומרים.

א. הדעה האוסרת כאן היא הדעה המחמירה (הדעה השניה) בסעיף הבא שאסרה לצאת עם תכשיטים, אפילו לחצר מעורבת **(משנ"ב)**.

סעיף יח | יציאה לחצר בדבר האסור

המשנה אומרת (סד:) שמותר לאשה לצאת בכבול ובפאה נכרית לחצר. והגמרא מביאה מחלוקת, רב סובר שכל דבר שאסרו חכמים לצאת לרה"ר אסור לצאת בו גם לחצר, ורב ענני בר ששון בשם רבי ישמעאל סובר שרק לרה"ר נאסר, אבל לחצר מותר, כמו כבול ופאה נכרית.

◄ **תוספות:** הלכה כרב ענני בר ששון, ומותר לצאת לחצר אפילו כשאינה מעורבת. לפי זה מותר לנשים שלנו לצאת בתכשיטים, כיוון שכל רה"ר שלנו היא רק כרמלית[13] (כי אינם רחבים טז אמה ואין בהם שישים ריבוא[14]).

↵ מצינו עוד ראשונים שהתירו לצאת בתכשיטים מטעמים שונים:

רבינו שמשון: נשים שלנו אינן רגילות להראות זו לזו את התכשיטים שלהם, לכן דבר שאיסורו משום חשש שמא תשלוף להראות לחברתה מותר לצאת בו.

רא"ש ור"ן: מדינא אסור לנשים לצאת בתכשיטים כלל, אלא הנח להם לישראל ומוטב שתהיינה שוגגות.

◄ **רי"ף ורמב"ם:** הלכה כרב ואסור אפילו בחצר.

↵ נחלקו לאיזה מקום אסור:

◄ **רמב"ם:** אסור לחצר שאינה מעורבת.

◄ **רמב"ן ורשב"א:** אסור אפילו בתוך הבית כי האשה לא תוריד את התכשיטים כשתצא מהבית (וכל שכן לחצר שאינה מעורבת).

☜ כך פוסק **גר"א**[15].

◄ **תרומה, סמ"ג, סמ"ק והגהות מימוניות:** דבר שנאסר שמא תשלוף ותראה מותר לצאת בו בימינו, שאין לנו רה"ר גמורה. ודבר שאסור מהתורה משום משוי גם בימינו אסור[16].

☜ **שו"ע:** כבול ופאה נכרית מותרים בכל מקרה. אחר כך מביא את שיטת האוסרים גם בחצר (הרמב"ם והרשב"א, בבית וחצר) ואת הדעה המתירה בחצר (תוספות). וכותב שבימינו

---

[13] **התוספות** כותב כך בשם **ר"ת**. **והטור** כותב בשם **רבינו תם** שרק לחצר מותרות לצאת ולכרמלית אסור אלא הנח להם לישראל.

[14] ומה שמשמע שכרמלית חמורה יותר מחצר שאינה מעורבת, אין זה קשה כי רק בזמנם שהייתה רה"ר מהתורה, גזרו על כרמלית משום רה"ר ולכן דינה היה חמור יותר מחצר. אבל בימינו שאין רה"ר גמורה, כרמלית קלה יותר **(רבינו ברוך בתוספות)**.

[15] וכנזכר, כך פסק **השו"ע** בסעיף הקודם בשם יש אוסרים.

[16] **בעל התרומה** כותב שלכן אסור לצאת בטבעת שיש עליה חותם שהרי יש איסור תורה לצאת בה לאשה. **והבית יוסף** מעיר שכיוון שבסימן שא הובאו הראשונים שגברים נהגו לצאת עם טבעת שאין עליה חותם, אז גם נשים יכולות לצאת עם טבעת שיש עליה חותם. ואת כל זה הביא **השו"ע** להלכה לקמן.

נהגו לצאת בתכשיטין, ומביא לכך שלושה הסברים. **1.** אסור מדינא אלא מוטב שיהיו שוגגים (רא"ש ור"ן). **2.** סמכו על דעת תוספות שהתיר בחצר שאינה מעורבת (והוא הדין לרה"ר דידן). **3. רמ"א:** בימינו שכיחים התכשיטים ויוצאים בהם גם בימות חול ולכן אין לגזור שמא תראה לחברתה.

אחר כך מביא שיש מי שאומר שאסור לצאת בטבעת שיש עליה חותם לאשה ושאין עליה לאיש כיוון שיש בהם חיוב חטאת, ויש מי שאומר שכיוון שכן נהגו לפעמים לצאת בזה מותר, ולכן מותר לנשים לצאת בטבעת שיש עליה חותם (תרומה והבית יוסף).

עוד כתב שכל זה רק בדבר שהוא תכשיט, אבל דבר שאינו תכשיט כמו מחט שמניחה בראשה ואין בה צורך כדי להעמיד קישורה אסור לצאת בה ואף צריך למחות בה כיוון שבזה הן כן ישמעו לנו (דעת המהרי"א[17]).

א. בכבול ופאה נכרית התירו כדי שהאשה לא תתגנה על בעלה **(משנ"ב)**.

ב. למרות **שהשו"ע** הסיק שמותר לאישה לצאת בטבעת שיש עליה חותם, כתב **רעק"א** שבעל נפש יחמיר על עצמו ולא יצא עם טבעת למקום שאינו מעורב.

ג. **השו"ע** פוסק בסימן שמה' שיש רה"ר מהתורה גם בימינו, ואם כך מה שכתב כאן שאין לנו רה"ר מהתורה היום (ולכן אפשר להקל לצאת בתכשיטין) זה רק דעת היש אומרים (דעת התוספות שהתירו כי אין לנו רה"ר היום) אבל הוא עצמו לא סבירא ליה כן **(תוספת שבת)** וחולק בזה על המג"א שהוכיח שדעת השו"ע שאין לנו רה"ר היום. ויש לעיין לשיטה זו מדוע לא תוקעים היום בשופר בשבת, שהרי אין לנו רה"ר[18] **(ביה"ל)**.

ד. משמע מסוף דברי השו"ע שלא סומכים על כל ההיתרים שכתבו הראשונים אלא מוטב יהיו שוגגים (ולכן כתב שבדבר שישמעו לנו כן צריך למחות בהם) **(ביה"ל)**.

סעיף יט | מחט שנשברה

מרדכי: צריך להזהיר את הנשים שלא יניחו בצעיפים שלהן מחט שניטל חודה או עוקצה. אבל אם ניטל מערב שבת וייחדה לשימוש מותר לצאת בה. (**בית יוסף:** כוונת המרדכי שאסורה אפילו בטלטול ולא רק יציאה לרה"ר).

☜ כך פוסק **שו"ע.**

א. מדובר על מחט שיש לה עוקץ בסופה, ועל ידי שניטל עוקצה או חודה, בטל שם כלי ממנה **(משנ"ב)**.

ב. לדעת **המג"א** מחט שאינה נקובה לא מתבטל שם כלי ממנה עד שינטל גם החור וגם החוד שלה (שלא כדעת השו"ע שלא חילק, ופסק בכל מחט שאם ניטל חורה או עוקצה שהתבטל ממנה שם כלי). ולעניין ייחוד המחט מערב שבת, לכו"ע מועיל ייחוד אפילו ניטל עוקצה וחודה **(משנ"ב)**.

---

[17] דברי **המהרי"א** מובאים **בבית יוסף** על סעיף ט' שם הוא אומר שצריך לגעור בנשים שיוצאות עם מחטים ובזה כן ישמעו לנו ורק בתכשיטים אחרים אומרים מוטב שתהיינה שוגגות.

[18] ויישב בספר **לוית חן** (סימן לג) שכיוון שנאסר במניין צריך מניין אחר להתירו, ואפילו שבטל הטעם. ורק ביציאה בתכשיטים שגם בזמנן לא גזרו על חצר שאינה מעורבת, אז בזמננו שאין רה"ר מותר.

סעיף כ | חוטים שבאזני בנות קטנות

המשנה אומרת (סה.) שמותר לצאת בחוטים וקיסמים שבאזני הבנות הקטנות (שהיו נותנים בחורי האזניים חוטים כדי שלא יסתמו (רש"י)) והגמרא מספרת שאביו של שמואל לא היה מניח לבנותיו לצאת עם חוטים באזניים כיוון שהיו צבועים.

☜ כך פוסקים **טור ושו"ע** (להתיר, ובצבועים לאסור).

↲ רק לבתולה אסור שמא תשלוף ותראה, אבל לאשה נשואה שיש לה כיסוי ראש, טורח הוא לה להסירו בשביל להראות את החוטים לחברתה **(מג"א)**. **ובביה"ל** כתב שלדעת **תוספות, סמ"ג ורבינו ירוחם** אפילו לאשה נשואה אסור[19].

סעיף כא | יציאה עם רעלה

המשנה אומרת (סה.) שמותר לאשה לצאת עם רעלה.

◄ **רש"י וערוך:** אם עוטפת את כל ראשה חוץ מהעיניים.

◄ **טור:** אם עוטפת כל ראשה חוץ מהפנים.

☜ כך פוסק **שו"ע.**

↲ וקמ"ל שגם זה נחשב דרך מלבוש **(משנ"ב)**.

סעיף כב | פריפה

המשנה אומרת (שם) שמותר לאשה לפרוף (לקשור) את הבגד שלה על האבן ועל האגוז ועל המטבע ובלבד שלא תפרוף לכתחילה. הגמרא מתקשה בסתירה בין תחילת המשנה שהתירה לפרוף לבין סופה שאסרה. אביי מיישב שהסיפא מדברת על מטבע שלכתחילה אסור לפרוף עליו בשבת כיוון שהוא מוקצה אבל על אבן שהוקצתה לכך (ומותרת בטלטול) מותר לפרוף (ע"פ רש"י).

טור (בשם הרמב"ם[20]): מותר לפרוף בשבת על אבן ואגוז, ולא תפרוף על מטבע בשבת, ואם פרפה על המטבע מאתמול מותר לצאת בו בשבת.

☜ כך פוסק **שו"ע** [והוסיף שבאבן מועיל ייחוד ובמטבע לא מועיל ייחוד]. (והיינו בייחוד לשבת אחת, אבל בייחוד לעולם מהני בשניהם **(תוספת שבת ורעק"א)**).

א. הפורפת אבן ניכר לכולם שצריכה את הפריפה ושאינה מערימה כדי להוציא את האבן. בשונה מגרגר מלח ופלפל שבסעיף טו שיש מי שאסר שם בגלל חשד שמתכוונת להוציאם **(משנ"ב)**.

---

[19] ומה שהתירו לצאת בנזמי האוזניים בסעיף ח משום שהם מהודקים בשונה מחוטי אלו שבקלות אפשר להוציאם **(הראשונים הנ"ל)**.

[20] **הבית יוסף** מעיר שלכאורה כך עולה מפשט הגמרא והטור לא היה צריך ללמוד כך מדברי **הרמב"ם**.

ב. כשמדובר על אבן עגולה מועיל ייחוד אפילו לשבת אחת. ואם מדובר על אבן שאינה עגולה ואינה משמשת לכך, צריך ייחוד לעולם. וכאשר מייחדת לעולם, אפילו במטבע מותר **(משנ"ב)**.

סעיף כג | פריפה בשביל הוצאת האגוז

אביי מסתפק (סה:) האם מותר לאשה להערים ולפרוף על האגוז כדי להוציאו לרה"ר. הגמרא נשארת בספק.

רי"ף ורא"ש: כל תיקו בדאורייתא לחומרא ובדרבנן לקולא.

↲ **טור (וכך מבאר הב"י את דעת הרמב"ם ורי"ו):** אסור להערים ולצאת לרה"ר, אבל מותר להערים ולצאת לכרמלית.

☜ כך פוסק **שו"ע.**

סעיף כד | אבן תקומה

הברייתא אומרת (סו:) שמותר לאשה לצאת באבן תקומה (שנשים מעוברות היו נושאות כדי שלא יפילו) וכן בדבר ששוקל בדיוק כמו האבן תקומה. ואפילו באשה שאינה ודאי מעוברת מותר (שהיא חוששת שמא תתעבר ותפיל).

☜ כך פוסקים **טור ושו"ע.**

↲ הטעם בכל זה הוא דהוי כמו קמיע מומחה **(משנ"ב)**.

א. מהרש"ל: אבן תקומה זו אבן חצץ קטנה שבתוכה יש חלל וכמין ענבל בתוכו וכך נברא. והביאו **באליה רבה**.

סעיף כה | לכחול, לסרק ולפקס

הברייתא אומרת (צה.) שאסור לאשה להעביר סרק על פניה משום צובע. וכן אסור לאשה לכחול עיניה משום צובע, לדעת רבי אליעזר יש בזה חיוב חטאת ולדעת חכמים אסור רק מדרבנן.

◀ **רמב"ם:** אסור מדרבנן לכחול.

◀ **סמ"ג:** הכוחלת חייבת חטאת.

☜ **שו"ע:** אסור לאשה להעביר סרק על פניה משום צובע, ומטעם זה אסור לכחול.

↲ אשה דרכה בכך, אבל איש אין דרכו בכך ולכן נפסק בסוף סימן שכ שמותר לאכול תותים ורימונים כי אין דרך צביעה בכך[21]. וגם באשה זה איסור דרבנן **(משנ"ב)**.

המשנה אומרת (צד:) שאסור לאשה לפקוס, לגדול ולכחול (לר"א חייב חטאת ולחכמים פטור).

◄ **רש"י בפירושו הראשון ורמב"ם:** פיקוס הוא תיקון השיער במסרק ובידיה.

◄ **רש"י בפירושו השני וסמ"ג (בשם הירושלמי):** פיקוס הוא טיחת כמין בצק על פניה, שכש נוטלים אותו הפנים מאדימות.

☜ **שו"ע:** אסור לטוח על פניה בצק שכשנוטלת אותו פניה מאדימים.

↲ יש שנוהגות להחליק שערותיהן בחלב מעורב במיני בשמים, ונראה שיש בזה משום ממרח מדאורייתא **(מאמר מרדכי)**.

סעיף כו | לקלוע שיער ולסתור

המשנה אומרת (צד:) שאסור לאשה לגדול שערה.

◄ **רא"ש, ר"ן וטור:** כשם שאסור לקלוע את השיער (משום בונה) כך אסור לסתור את הקליעה.

◄ **כלבו:** נהגו בימינו לקלוע ומוטב יהיו שוגגות שלא יתגנו על בעליהן.

↲ **בית יוסף (בבדק הבית) ודרכי משה:** לא נהגו להתיר את זה, ומי שרוצה להקל מוחים בה.

☜ **שו"ע:** אסור לקלוע ולהתיר קליעת שיער.

↲ האיסור מדרבנן שדומה לבניין. ואין בזה משום אורג כי זה מחובר לגוף האדם ורק בשערות תלושות אסור משום אורג. ועוד שאין הקליעה עשויה להתקיים כי עומדת לסתירה **(משנ"ב[22])**.

א. הקולעת פאה נכרית, הגם שאין בזה משום בונה, אסור על כל פנים משום אורג, ואפילו שאינה עשוי להתקיים, אסור מדרבנן על כל פנים. ואין למחות במקום שלא ישמעו לנו **(משנ"ב)**.

ב. אסור לסתור קליעת שיער תלושה משום שדומה לתולדת 'בוצע' **(שער הציון)**.

---

[21] לע"ד פשוט שכוונת **המשנ"ב** שבמציאות של פסיק רישה שאין כוונתו לצבוע מותר, כיוון שאין דרכו של גבר לצבוע גופו, אבל ודאי שאם גבר יצבע בכוונת תחילה את גופו מכל טעם שיהיה- ודאי שאסור מדרבנן.

[22] **בשער הציון** הסתפק בדברי המשנה שאמרה 'כל שעושה מלאכה ומלאכתו מתקיימת בשבת' האם הכוונה שהקיום צריך להיות בשבת או שהכוונה שהקיום צריך להיות תמיד וכוונת המשנה לומר שעושה המלאכה צריך לעשותה בשבת (וכותב שנחלקו בזה **רש"י ורמב"ם**).

❖ לחלוק השיער

הגמרא שואלת (ס.) מה משמשת מחט שאינה נקובה (שלכן לא חייבים עליה חטאת אם יצאה בה) ועונה שיש על המחט הזו טס זהב, בשבת מניחו על פדחתה ובחול מחלקת בו שערה.

◄ **רש"י ואור זרוע:** אסור לחלק שערה בשבת (ולכן הגמרא מקשה מה שימוש המחט בשבת, שהרי אסור לחלוק בה שיער בשבת).

◄ **תוספות, רא"ש ור"ן:** מותר לחלק שערה בשבת (ומה שהגמרא שואלת למה משמשת מחט שאינה נקובה, כוונתה רק לשאול מדוע אין בזה חיוב חטאת, שהרי אין זה לבוש ולא תכשיט. אבל אין כוונת הגמרא לאסור חלוקת השיער).

☜ **שו"ע:** מותר לחלוק את השיער.

רמ"א: ויש אוסרים לחלוק את השיער. ונהגו לאסור על ידי כלי, אבל ביד אפשר להקל.

↲ הדעה האוסרת חוששת לתולש. והדעה המתירה לא חוששת כיוון שזה לא מתכוון גם אם אכן יתלשו שערות **(משנ"ב)**.

סעיף כז | סירוק שיער בשבת

להלכה קיימא לן (כב. צה.) כרבי שמעון שדבר שאינו מתכוון מותר. המשנה בנזיר (מב.) אומרת שלנזיר מותר לחוף ולפספס (להפריד השערות ולהחליקן) אבל אסור לסרוק שערו.

רש"י, רא"ש ובלבו: אסור לסרק שיער בשבת משום שזה פסיק רישיה שיתלוש שערות.

↲ הראשונים נחלקו האם פסיק רישה דלא ניחא ליה מותר או אסור, לדעת **הערוך** מותר ולדעת **תוספות** אסור מדרבנן. נחלקו הראשונים האם לדעת הערוך יהיה מותר להסתרק בשבת:

◄ **יש אומרים בבית יוסף:** לדעת הערוך מותר לסרק שיער בשבת כי לא ניחא ליה בתלישת השערות.

◄ **רבינו ירוחם ובית יוסף:** ודאי שתלישת השערות נוחה לאדם, כי זה חלק מהחלקת וייפוי השיער ואסור לכו"ע (והוכיח הבית יוסף שאסור להסתרק בשבת מדברי **הסמ"ג וסמ"ק וריב"ש** שאסרו לאשה הצריכה לטבול במוצאי שבת להסתרק בשבת[23]).

☜ **שו"ע:** אסור להסתרק בשבת כי אי אפשר שלא יתלשו שערות. **רמ"א:** ומותר לחוף ולפספס ביד.

---

[23] קצת קשה איך הוכיח הבית יוסף נגד מי שרצה להתיר בדעת הערוך, כיוון שמניין שהערוך לא יתיר באמת להסתרק וכל הראשונים שאסרו סוברים שפסיק רישה דלא ניחא ליה אסור.

א. כל מי שמסרק שערו נחשב כמי שמתכוון להשיר שערותיו. ונפקא מינה בשבת שאסור אפילו במסרק רך[24], אלא אם כן מתכוון במפורש שלא להשיר שערות **(משנ"ב)**.

ב. **הרמב"ם** מבאר שפספוס וחפיפה (המותרים) היינו חפיפה בידו על השער וכן לחכוך בשערות ראשו בצפרניו, ואם נפל שיער אין איסור מאחר ואינו מתכוון **(משנ"ב)**.

ג. נחלקו הראשונים האם תלישת שערות היא מלאכה שאינה צריך לגופה (לריב"ש הוי מלאכה הצריכה לגופה משום שכך עשו במשכן לתקן העורות מהשערות שיש בהם, ולתוספות הדבר תלוי במחלוקת) ומכל מקום לכו"ע יש בזה איסור **(שער הציון)**.

ד. אפשר לתקן מעט שערו בכלי העשוי משערות חזיר, וצריך שיהיה מיוחד לשבת, שלא היה כעובדין דחול. אך מסרק שעשוי משערות חזיר אסור **(משנ"ב)**.

ה. הגמרא אומרת שפוסקת אסורה משום שבות, שדומה לבניין. **רש"י** מבאר שמתקנת שערה בידיה או במסרק. ומבאר **הריב"ש** שאין הכוונה להסתרקות אלא להעברת המסרק על גבי שיער סרוק יפה (שאין בו חשש תולש) כדי להשכיבו. וזה נאסר משום שדומה לבונה. אך אם אין חשש זה נראה מדברי **הריב"ש** שאין איסור להשכיב שיער סרוק יפה **(ביה"ל)**.

---

[24] **ובאור לציון** (מג, ג) כתב שלא אסרו אלא במסרק משערות חזיר, שעם זאת ששערותיו רכות, אי אפשר שלא יתלוש שערות. אך מסרק העשוי משערות רכות יותר משיער חזיר מותר. ובכזה מסרק אין צורך בייחוד לשבת בדווקא.

סימן דש | על איזה עבד מצווה בשביתתו

סעיף א | דיני העבד שמצווים עליו

הקדמה לסעיף

א. אדם מצווה על שביתת עבדו שנאמר: "למען ינוח עבדך ואמתך כמוך", "וינפשר בן אמתך והגר". ולמדו חכמים שיש הבדל בסוגי החיוב של האדון שעבדו ישבות בשבת.

ב. עבד של יהודי עובר תהליך של גיור בכניסתו לעבדות. כאשר היהודי משחרר את העבד (דבר שאסור לעשותו) העבד הופך לישראל גמור. יש כמה דרגות בקבלת המצוות של העבד:

1. מל וטבל וקיבל עול מצוות- אסור לעשות מלאכות בשבת (ודינו כאשה לכל המצוות).
2. לא מל ולא טבל וקיבל על עצמו שבע מצוות בני נח- מותר לעשות לעצמו מלאכה ואסור לעשות בשביל יהודים (מהתורה).
3. לא מל ולא טבל ולא קיבל על עצמו אף מצווה- נחלקו הראשונים האם אסור לעשות מלאכות ליהודים מהתורה או רק מדרבנן כמו כל גוי אחר.
4. עבד שכיר - אין חיוב שביתתו על רבו כלל.

התורה אומרת: 'למען ינוח עבדך ואמתך כמוך', ומזה לומדת הגמרא ביבמות (מח:) שעבד שטבל ומל וקיבל עליו מצוות (ודינו שחייב במצוות כאשה) חייב בשביתה בשבת כמו יהודי.

בפסוק אחר נאמר: 'וינפש בן אמתך והגר'. והגמרא שם דורשת מפסוק זה, שגם עבד שעדיין לא מל אסור לעשות מלאכות בשבת, ומכך שנאמר 'והגר' דורשת הגמרא שגם גר תושב חייב בשביתה (לרש"י: גר תושב הוא גוי שקיבל עליו שלא לעבוד ע"ז ושבע מצוות אבל כן מחלל שבת, לרא"ש: גוי שגדל אצל יהודי ועובד אצלו ועושה מלאכות לצורך היהודי).

רבי שמעון בן אלעזר סובר (כריתות ט.) שגם גר תושב וגם עבד ואמה יכולים לעשות מלאכה לעצמם כמו שישראל עושה מלאכה לעצמו בחול (וכל מה שנאסר מהפסוקים זה שהעבד יעשה מלאכה בשביל היהודי, אבל לעצמו אין איסור שהרי עוד לא קיבל עליו את כל המצוות אלא רק שבע מצוות בני נח, ושבת אינה בכלל זה).

רמב"ם, טור ☜ **ושו"ע:** חייבים להפריש עבד שמל וטבל וקיבל על עצמו את כל המצוות מלעשות מלאכות בשבת (אפילו לעצמו). אבל אם לא מל ולא טבל (**טור ושו"ע:** וטבל) אלא רק קיבל על עצמו שבע מצוות בני נח, אין חיוב למונעו מלעשות מלאכה לצורך עצמו, אבל אסור לצוות עליו לעשות מלאכות בשבילנו (ואיסור זה שייך מהתורה בין על רבו ובין על שאר ישראל (**הרב המגיד**)).

א. מותר להשכיר עבדו לגוי שיעשה בו מלאכות וצריך להתנות עימו שלא יעבוד בו בשבת. ואין זה דומה לבהמה שאסור להשכירה לגוי, כיוון ששם הגוי לא נאמן, אבל כאן העבד נאמן על זה, והגוי לא יעשה בעבד מלאכה בעל כורחו (**פרי מגדים**).

ב. גר תושב הוא מי שקיבל על עצמו שבע מצוות בני נח, ושלא לעבוד ע"ז אפילו בשיתוף **(משנ"ב)**.

ג. לעבד שמותר לעשות מלאכות, יכול הוא לעשות מלאכת עצמו (תיקון בגדיו וכו'), וכן לעבוד כדי לספק מזונותיו יתר על מה שמקבל מאדונו **(משנ"ב)**.

ד. אסור לעבד לעשות מלאכה לצורך רבו אפילו אם לא ציווה אותו כיוון שניחא לרבו בזה. ובמלאכה דרבנן יש שאסרו **(מג"א ועוד)** ויש שהתירו **(תוספת שבת)**.

❖ עבד שלא קיבל על עצמו שום מצווה

הראשונים נחלקו מה הדין בעבד שלא מל ולא טבל ולא קיבל על עצמו שום מצווה. מצד אחד הוא עובד אצל היהודי וגופו קנוי לו, ומצד שני דינו במצוות כגוי גמור.

◄ **רשב"א, ר"ן, נמוקי יוסף, ורבינו ירוחם. וכן סמ"ג, תרומה, הגהות מימוניות וטור (ע"פ הב"י):** אסור מהתורה לומר לו לעשות מלאכות בשביל יהודי (ולכן כל עוד אין פיקוח נפש אסור לומר לו לעשות מלאכות, אפילו לצורך חולה שאין בו סכנה או לצורך מת ביו"ט ראשון).

◄ **רמב"ם ורמב"ן (לפי מהרי"א):** לרבו אסור מהתורה ולשאר ישראל אסור מדרבנן.

◄ **רמב"ם, רמב"ן ומגיד משנה:** אסור רק מדרבנן כמו כל גוי, גם לרבו וגם לשאר ישראל (ומותר לצוות עליו בשביל חולה שאין בו סכנה או בשביל מת ביו"ט ראשון).

☜ **שו"ע:** אסור מהתורה, ויש אומרים שלרבו אסור מהתורה ולשאר ישראל מדרבנן, ויש אומרים שאפילו לרבו אסור רק מדרבנן (כך מבאר המשנ"ב את דברי השו"ע ע"פ האחרונים).

↲ **אליה רבה:** צריך להחמיר כדעה הראשונה **(משנ"ב)**. ואפשר שלעניין יהודים אחרים אפשר להקל כי יש בזה ספק ספיקא להתיר **(ביה"ל)**.

א. אסור לומר לקראים ומומרים לעשות מלאכה בשבת משום 'לפני עיוור' **(פרי מגדים)**.

ב. גם לדעה המתירה מהתורה לאחרים ואוסרת רק לרבו, אם נותן דמי המלאכה לרבו אסור כאילו ציווה לו רבו **(ביה"ל)**.

❖ כשהעבד עושה מעצמו

רשב"א ☜ **ושו"ע:** אסור לומר לעבד לעשות מלאכה בשבת. אבל אם העבד עושה מעצמו שלא מדעת רבו, וניכר שלא עושה לדעתו, מותר. ואם עושה לדעת ישראל בלי שאמר לו - לרבו אסור, כיוון שהוא משועבד לו ודאי עושה על דעתו, ולשאר ישראל מותר שהרי העבד עושה מרצונו, (וכמו שבסתם גויים מותר כי עושים על דעת עצמם). אמנם אסור להנות ממלאכה זו בשבת.

א. יש מצבים שצריך למחות מדרבנן בעבד כשעושה מלאכה. עיין בסימן רנב, ב בסוף הסעיף **(משנ"ב)**.

❖ יציאה עם חותם על העבד

הגמרא אומרת (נח.) שלעבד אסור לצאת בשבת עם חותם מתכת (המראה שהוא עבד), לא משנה אם זה בכסותו או בצווארו כי חותם מתכת חשוב, ויש חשש שיפסק לו ויביאו בידו כי רבו מקפיד על זה. ובחותם של טיט שאין רבו מקפיד עליו, בצווארו מותר כי לא יביאו בידו אלא יעזבו שם, כי חושש שרבו יראה ויחשוב שהוא רוצה להראות שהוא בן חורין. ובכסותו אסור כי אולי יפסק ויבוא לכסות את מקומו על ידי הנחת טלית שלא כדרך מלבוש ויטלטלה ברה"ר.

הטור פוסק את דברי הגמרא.

מגיד משנה: אם העבד עשה לעצמו חותם, אסור בכל מקרה אפילו אם הוא של טיט (כי אינו חושש מרבו ויבוא להסירו ברה"ר **(משנ"ב)**).

☜ **רמ"א:** מותר לצאת בחותם של טיט בצוואר ולא בכסות. ובשל מתכת אסור בכל מקרה. ואם עשה לעצמו אסור בכל חותם.

סעיף ב | התנה עימו שיעשה מזונותיו בשבת

לעיל התבאר שמותר לעבד שלא מל וטבל לעשות מלאכת עצמו. הכלבו מבאר שהכוונה שהגוי מתקן בגדיו ומנעליו וכן עובד בנוסף לעבודתו אצל אדונו כדי להרוויח עוד. הראשונים דנים מה הדין אם האדון התנה עם העבד מראש שהוא יעבוד בשבת במקום המזונות שהוא חייב לו.

ריטב"א, רא"ה ונמוקי יוסף: מותר לרב להתנות מערב שבת עם העבד שיעשה מלאכת עצמו בשבת ויתפרנס מזה. ויעשה בצנעה שלא יהיה חשש שיראו אותו.

☜ כך פוסק **שו"ע.**

↲ בשבת עצמה אסור להתנות עם העבד. ואם העבד עושה מעצמו ורוצה לזון מזה, **האליה רבה ומנחת כהן** מתירים **והלבושי שרד** מחמיר **(משנ"ב)**.

א. מותר לעבד לעבוד אצל גויים בשבת ולהרוויח **(משנ"ב)**. ואפשר שאף שם צריך לעבוד בצנעה שלא יחשבו שהיהודי השכירו לעבוד בשבת **(שער הציון)**.

ב. גם באופן שהאדון התנה עם העבד שיעשה פרנסתו לעצמו (מכל מקום עבד של יהודי הוא ו)אסור לו לעבוד אצל יהודים אחרים כי גם ליהודים אחרים אסור לעשות מלאכתם כנזכר לעיל בסעיף א' **(משנ"ב)**. ואם לא קיבל עליו אפילו שבע מצוות בני נח, תלוי במחלוקת בסעיף הקודם בשאר ישראל **(שער הציון)**.

סעיף ג | גוי שכיר

מהרי"א והגהות מרדכי: גוי גמור שעובד בשכירות אצל היהודי לכו"ע אין רבו מצווה על שביתתו.

☜ כך פוסק **שו"ע.**

↲ ואם קיבל על עצמו שבע מצוות בני נח, דינו כגר תושב ואסור לכל ישראל לעשות בו מלאכות בשבת אף למי שאינו רבו **(משנ"ב)**.

א. לדעת הרמב"ם אין לקבל גר תושב וכן עבד שרוצה לקבל על עצמו רק שבע מצוות בני נח (כל עוד אין יובל) והראב"ד חולק עליו שם **(משנ"ב)**. אבל אם רוצה לקבל עליו כל המצוות גם בזמן הזה נוהג **(שער הציון)**.

ב. אם גוי קנוי לישראל לגמרי (כעבד), אלא שלפי החוקים שם יכול להמיר דתו לדת הישמעאלים ולצאת לחרות, הסתפק מהרי"א האם דינו כשכיר או כעבד. והאחרונים החמירו בזה מפני שיש בזה חשש איסור תורה **(משנ"ב)**.

ג. במקום שהמלך גזר שאין יהודים יכולים לקנות עבדים ושפחות, דינם כשכירים ולא כעבדים **(מהר"י בן לב ורשד"ם)**. ויש מחמירים גם בזה כיוון שגופם קנוי לישראל עכשיו. ובמקום שמשלמים כרגא על העבדים והשפחות דינם כעבדים לגמרי **(משנ"ב)**.

ד. **מג"א (ע"פ הביה"ל):** גוי יכול לקבל על עצמו מצוות בנוסף על שבע המצוות הבסיסיות ויהיה חייב לשמור עליהם (ועם זאת דינו יהיה כגר תושב) ולא יחשב כיהודי עד שיקבל על עצמו את כל המצוות. לכן אם קיבל על עצמו שמירת שבת: כאשר הוא שכיר יכול לעשות מלאכות לצורך עצמו (שלא הזהירה התורה אלא על עבד עולם), אבל אם הוא עבד אסור אפילו בשביל עצמו שהרי קיבל על עצמו שמירת שבת.

סימן שה | במה בהמה יוצאת בשבת

הקדמה לסימן

א. אדם מצווה על שביתת בהמתו שנאמר: 'למען ינוח שורך וחמורך כמוך'. לכן אסור להוציא את בהמתו לרה"ר כשיש עליה משוי. סימן זה מבאר במה מותר לצאת ובמה אסור לצאת עם הבהמה.

ב. הכלל הוא: כל דבר ששומר את הבהמה אינו משוי, וכל דבר ששומר יותר מכדי הצורך נחשב משוי. וכן כל דברי נוי נחשבים משוי (רש"י). ויש המתירים דבר נוי שזו הרגילות באותה חיה (רש"י) ויש אוסרים (תוספות).

סעיף א | כללי המותר והאסור

המשנה מונה (נא:) דברים שמותר לצאת איתם עם בהמה בשבת. (וכותב רש"י: 'לפי שהאדם מצווה על שביתת בהמתו בשבת ומידי דמינטרא ביה בהמה הוי תכשיט ואורחא, ולא הוי משוי. ומידי דלא מינטרא ביה - הוי משוי').

נחלקו האמוראים האם מותר לתת לפרה לצאת ברצועה שבין קרניה. רב אומר שבין לנוי ובין לשמירה אסור, ושמואל מתיר לשמירה ואוסר לנוי. רב אוסר כיוון שזו שמירה יתירה ואין בה צורך, לכן זה נחשב למשוי.

רי"ף, רא"ש, רמב"ם, תוספות וטור: הלכה כרב ושמירה יתירה נחשבת למשוי.

↵ **רבינו ירוחם:** רק שמירה יתירה גדולה אסורה, אבל אם זו שמירה יתירה במעט יותר (בנונית), אפילו שיכול בפחות מזה מותר. (וכעין זה כתבו הסמ"ג והתרומה).

☜ **שו"ע:** מותר לצאת עם דבר השומר על הבהמה. אבל דבר ששמירתו יתירה ביותר, וכן דבר לנוי אסור.

א. אם השמירה יתירה רק מעט יותר, לא נחשב למשוי, שאי אפשר לצמצם בדיוק **(משנ"ב).**

❖ פרטים באסור והמותר

המשנה מונה (שם) סוגי בהמות והמותר לצאת בהם:

הגמל באפסר, והברייתא מוסיפה שגם סוס ופרד וחמור מותרים באפסר.
נאקה בחטם (טבעת בתוך החוטם שלה),
חמור לובי ברסן של ברזל (פגא דפרזלא),
סוס בשיר (טבעת שקבוע בה חבל).

☜ **טור ושו"ע:** נאקה מותרת בטבעת באפה. חמור לובי ברסן ברזל. גמל באפסר. סוס, חמור ופרד באפסר או רסן. אבל לא בשניהם יחד **(כך כותבים תוספות[1])**.

א. לחמור לובי אסור לצאת בזממא שבאף, כיוון שזו שמירה יתירה עבורו **(משנ"ב)**. אך מותר לצאת באפסר, שגם זה שומר עליו **(גמרא)**.

ב. לחמור רגיל אסור לצאת ברסן מברזל, שזו שמירה יתירה עבורו **(משנ"ב)**.

ג. גמל ברסן ברזל:

◄ **מג"א:** מסתפק.

◄ **ט"ז:** אוסר.

↲ אם דרכו לצאת בכך בחול לשמירה מותר **(שער הציון)**.

ד. חמור אסור לצאת ברסן (ורק סוס ופרד הותרו) **(משנ"ב)**.

ה. בהמה שעסקיה רעים וצריכה לשני שמירות מותר להוציאה בשניים **(משנ"ב ועיין סעיף ג)**.

❖ חבל סביב צוואר הבהמה

המשנה אומרת שכל בעלי השיר יוצאים בשיר ונמשכים בשיר. רב הונא (נב.) מבאר שמותר להוציאם כרוכים או נמשכים וכך מסיקה הגמרא להלכה. מוסכם על הראשונים שנמשכים פירושו שמותר להוציא בהמה בעודו אוחז בחבל הכרוך לה על צווארה.

☜ **שו"ע:** מותר לכרוך חבל האפסר סביב צווארה ולצאת בו.

↲ נחלקו הראשונים בפירוש ההיתר להוציא בהמה כרוכה:

◄ **רש"י וטור:** מותר להוציא בהמה בחבל הקשור בה למרות שאין בה צורך שמירה אלא עשוי לנוי[2].

◄ **תוספות ורבינו ירוחם:** מותר להוציא בהמה עם חבל הכרוך בה אבל אינו מהודק שאם ירצה יכול לאחוז בה והוי שמירה עליה.

☜ כך פוסק **ב"ח (והביאו המשנ"ב)**.

א. רק בהמות שמותר להוציאם עם אפסר מותר להוציאם עם חבל כרוך על צווארם, אבל בהמות שאינן צריכות אפסר כמו פרה, אסור להוציאן בחבל עליהם, דהוי שמירה יתירה **(משנ"ב)**.

---

[1] ומביא **הבית יוסף** שיש ראשונים שמחמירים שלא להוציא סוס ברסן **(מרדכי, תרומה וסמ"ג)**.

[2] ומבאר **הר"ן** שלמרות שלעיל בגמרא התבאר שאסור להוציא עם דבר נוי עליה, בדבר שדרכה בכך מותר אפילו לנוי.

❖ הנחת האפסר על הבהמה בשבת

תוספות ורא"ש: מותר להניח את האפסר על הבהמה בשבת ואין בו איסור טלטול כי הוא מוכן לבהמה. אלא שיזהר שלא ישען עליה **(רא"ש)**. (שלא ישתמש בבעלי חיים **(ב"י)**).

☜ כך פוסק **שו"ע.**

סעיף ב | חבל בפה סוס

רמב"ם ☜ **ושו"ע:** אסור לקשור חבל בפי הסוס כי אינו נשמר בכך. (ואין זה דומה לאפסר שראשו קשור בו ששם הוא נשמר בו, ובקשור בפיו לא **(בית יוסף)**).

סעיף ג | חמור רגיל ברסן ברזל

סמ"ג, תרומה ☜ **ושו"ע:** אסור להוציא חמור רגיל ברסן ברזל, ורק לחמור לובי הצריך שמירה יתירה מותר לצאת בו, (ובזה כו"ע מודים שאסור **(בית יוסף)**).

סעיף ד | בהמה מורדת

רב סובר שאסור להוציא בהמה אפילו עם דבר שמיועד לשמירה. הגמרא (נב.) מקשה עליו מכך שאין איסור העלאת עול בפרה אדומה אם קשר אותה במוסירה, ודוחה הגמרא שבבהמה מורדת אין זה משוי, אבל סתם בהמה הוי משוי.

מרדכי: מותר להניח על בהמה מורדת יותר שמירות והכל לפי העניין. אפילו אם כל בני מינה לא מורדים והיא כן מורדת מותר **(מגיד משנה)**.

☜ כך פוסק **שו"ע.**

סעיף ה | בעלי השיר

המשנה אומרת (נא:) שמותר להוציא את בעלי השיר בשיר ולמשוך אותם בו. (ומבאר רש"י שהכוונה לכלבים של ציידים וכדומה (חיות קטנות) שרגילים להניח בצווארם טבעת שקשור בה חבל ולמשוך אותם בו).

☜ כך פוסקים **טור ושו"ע.**

א. אסור להוציא חתול אפילו בחבל קטן, שזו שמירה יתירה עבורו **(משמעות הגמרא)**.

סעיף ו | איילים ורחלות

המשנה מבארת (נב:) את דיני האיילים והרחלות: לאיילים מותר לצאת לבובים (עור מתחת לזכרותם שלא יעלו על הנקבות) והרחלות שחוזות (שאליה שלהם קשורה למעלה שיעלו עליהם הזכרים) וכבונות (בגד השומר על הצמר שלהן נקי) והעיזים יוצאות צרורות (שקושרים דדיהן) ורבי יהודה מתיר רק ליבש אבל לא לחלב (שהיו קושרים כדי שלא יחלבו עוד ויוכלו להתעבר, והיו לפעמים קושרים לשמור על החלב שלהם שאז הקשר אינו מהודק ויכול ליפול).

רב פסק כדעת רבי יהודה ושמואל אסר גם לחלב וגם לייבש.

◀ **רש"י ורבינו ירוחם (ובשם כמה פסקנים):** הלכה כת"ק (כיוון שלפי גירסתו רבי יוחנן פסק כת"ק) והכל מותר.

◀ **רמב"ם, רי"ף ורא"ש:** הלכה כרבי יהודה ורב שמותר לייבש ואסור לחלב.

☜ כך פוסק **שו"ע** (והביא את כל דיני המשנה לפני כן).

א. הטעם להתיר בכל זה הוא, מפני שעושים לבריאותם שלא יכחישו או מפני צמרם וטובתם, והוי כמו לבוש לאדם **(לבוש)**.

ב. השו"ע בסעיף יא אוסר להוציא בהמות עם כיס להגן על דדיהן שלא יסרטו. וכותבים האחרונים ששם מדובר שהיה צריך עוד את החלב ולא רוצה שיתייבש ולכן יש חשש שיפול הכיס **(משנ"ב)**.

סעיף ז | חמור במרדעת

המשנה אומרת (נב:) שמותר לחמור לצאת במרדעת. ושמואל מסייג שדווקא אם קשורה לו מערב שבת. בירושלמי (ה, ב) איתא שהאיסור לקשור מרדעת על חמור בשבת הוא משום שמשתמש בכך בבעלי חיים (כך כתבו הרא"ש והמגיד משנה בשם הרשב"א).

סמ"ג וטור: שאר הבהמות אסורות לצאת במרדעת אפילו קשורה, ורק חמור, שהגמרא אומרת (נג.) שקר לו אפילו בקיץ, הותר.

☜ **שו"ע:** מותר להוציא חמור במרדעת, אם קשרה מערב שבת, ושאר בהמות אסורות.

↲ הטעם: כשקשר מערב שבת גילה דעתו שרוצה שתהיה לחמור למלבוש **(רש"י[3])**.

❖ חמור באוכף

נחלקו ת"ק ורשב"ג האם מותר לחמור לצאת באוכף. ת"ק אוסר ורשב"ג מתיר.

רי"ף, רא"ש , רמב"ם וטור: הלכה כת"ק שאסור.

☜ כך פוסק **שו"ע.**

↲ אוכף נאסר כי הוא מועיל רק למקום שהוא מונח עליו, ואליו מרדעת מועילה לכל הגוף ולכן הותרה **(משנ"ב[4])**.

סעיף ח | נתינת מרדעת בחצר

---

[3] **ותוספות** ביארו שכשקושר מערב שבת אינו נראה כמי שרוצה להוציא את המרדעת ולא כמי שרוצה להוליכה למקום רחוק **(שער הציון)**.

[4] וקשה, וכי אסור לצאת עם בגד שמחמם רק חלק מגוף האדם? ייתכן לבאר שבבהמה יש חשש שבגד כזה, שיעילותו נמוכה, שהאדם יבוא להורידו, או שביחס לבהמה תועלת נמוכה כזו נחשבת למשוי.

הגמרא מתירה (נב:) להניח מרדעת על החמור בשבת כשהוא בחצר. [וכנזכר בסעיף הקודם אסרו הראשונים לקשור אותה בשבת (הרא"ש והטור ביארו שזה משום משתמש בבעלי חיים)].

◄ **סמ"ג:** מותר להניח מרדעת רק על חמור, אך לא על סוס, והורדת מרדעת אסורה בכל מקרה. אוכף אסור בהורדה ונטילה בין בסוס ובין בחמור[5].

☜ כך פוסק **שו"ע.**

◄ **טור:** מותר להניח אוכף ללא קשירה, שהרי הטעם שהתירו להניח מרדעת ללא קשירה היה משום שבקשירה משתמש בבעלי חיים (כך מבאר הירושלמי את האיסור בקשירה), ואין הבדל בין הנחת אוכף על סוס או הנחת מרדעת על חמור ובשניהם מותר.

☜ כך פוסק **אליה רבה.**

א. בכל אופנים שנאסר הטעם משום טרחה שלא לצורך **(משנ"ב[6]).**

ב. גר"א בשם רש"י: כל הבהמות מצטערות מהקור ומותר להניח עליהם מרדעת. ובזמן שהקור גדול או בזמן שהחום גדול ויש לבהמות זבובים לכו"ע מותר להניח על כל בהמה מרדעת **(משנ"ב).**

ג. גר"א: השו"ע אסר להוריד מרדעת מעל חמור כדעת **הסמ"ג.** אבל **רש"י** מתיר להוריד משאר הבהמות את המרדעת כי רק חמור מצטנן מאליו, אבל לשאר הבהמות יהיה חם אם לא יורידו את המרדעת (והסכים הגר"א לדבריו). **(ביה"ל).**

סעיף ט | הסרת אוכף

הברייתא אומרת (נג.) שחמור הבא מהדרך ויש עליו אוכף ורוצים להסירו, אין ליטלו בידיו אלא מוליכו בחצר והוא נופל מאליו.

☜ כך פוסקים **טור ושו"ע.**

↲ קמ"ל שלמרות שיש לחמור תענוג בהסרת האוכף, כיוון שאין לו צער אם לא יסירנו אסור להורידו בידו, אלא יפילנו **(משנ"ב).**

סעיף י | תליית סל על צוואר הבהמה

נחלקו האמוראים (נג.) האם מותר לתלות על בהמה סל ובו מזונות בשבילה. רב מתיר ושמואל אוסר. ומסיימת הגמרא שבעגלים וסייחים שצווארם קצר ויש להם צער לאכול מהקרקע מותר לתלות להם סל, אבל רק בחצר ולא לרה"ר.

רי"ף, רא"ש, רמב"ם וטור: אסור לתלות סל של מזונות על צוואר הבהמה.

---

[5] **בית יוסף:** הגמרא אומרת שחמור מותר במרדעת משום שיש לו צער צינה. ואם כך להניח על סוס אסור בכל מקרה, משום שאין לו צער צינה. וגם בחמור אסור ליטול המרדעת וכן אסור באוכף שאינו מחמם כל כך ומוכח כדברי **הסמ"ג.** ומה שנאסר לתת אוכף וכן מרדעת על סוס אינו משום משתמש בבעלי חיים (כמו שביארו הרא"ש והטור בשם הירושלמי) אלא משום שנראה כהולך למקום רחוק או שרוצה להטעינה משוי.

[6] צ"ב לא ביאר משום שנראה כהולך למקום רחוק או שהולך למוכרה בשוק כמו שכתב **בבית יוסף** או מדין משתמש בבעלי חיים כמו שביארו **הראש וטור.**

↲ **טור:** ועגלים וסייחים מותר בחצר.

☜ כך פוסק **שו"ע.**

א. טעם האיסור לתלות סל, משום שכל דבר שמיועד רק לתענוג הבהמה, הוי טירחה שלא לצורך **(משנ"ב).**

ב. גם אם הסל היה תלוי על הבהמה מבעוד יום אסור לצאת בו, דהוי משוי **(משנ"ב).**

סעיף יא | כלים שונים

הברייתא אומרת (נג.): לא יצא הסוס בזנב שועל (נגד עין הרע), ולא בזהרורית שבין עיניו (לנוי)... ולא עזים בכיס שבדדיהן (שלא יסרטו מהאבנים) ולא פרה בחסום שבפיה (שלא תראה בשדות אחרים)... ולא בהמה בסנדל שברגליה (שלא תנגף)... אבל יוצאת היא באגד שעל גבי המכה. ובקשישין שעל גבי השבר (שקושרים סביב השבר), ובשיליא המדולדלת בה (שיצאה מקצתה ותלויה בה). ופוקקין לה זוג בצוארה ומטיילת עמו בחצר. וכותב רש"י שאם הזוג אינו פקוק אסור אפילו בחצר, וברה"ר אסור אפילו אם הוא פקוק (כי נראה כמי שהולך איתה לשוק).

☜ **טור ושו"ע** פוסקים את דברי הברייתא.

א. הטעם לאסור בכלים האסורים משום שאין בהם צורך והוי משוי, חוץ מסנדל שברגליה שהחשש הוא שמא יפול. וכתב **הגר"א** שאף בכיס שבדדי הבהמה החשש הוא שמא יפול **(משנ"ב).**

ב. האיסור בכיס שבדדים הוא רק אם עדיין צריך לחלב ואינו קשור בחזקה **(משנ"ב בסעיף ו).**

ג. בבהמות שאין הדרך להוליכם לשוק עם זוג למכרם נראה שמותר לצאת בהם בזוג פקוק. אמנם **הסמ"ג** אוסר אפילו בהם, משום משוי **(משנ"ב).**

ד. כל מה שאסור לצאת משום משוי, בחצר מותר אפילו אם לא עירבו בה. נחלקו האחרונים לגבי כרמלית (ובביה"ל הקשה על המתירים). ולעניין רה"ר שלנו אסור אפילו בשעת דחק כיוון שיש בזה חשש איסור תורה (כיוון שאפילו בכרמלית שיטת המתירים מוקשת). **(משנ"ב).**

ה. כל דבר שאיסורו שמא יפול מהבהמה לכו"ע אסור אפילו בכרמלית. וכל דבר שהחשש משום שנראה שהולך לשוק אסור אפילו במבוי שעירבו בו משום שיש בו רבים **(מג"א. ויש שפקפקו בכך).**

סעיף יב | חותם

הברייתא אומרת (נח.) שאסור לבהמה לצאת בחותם, בין בכסותה ובין בצווארה (כי נראה כמי שהולך איתה לשוק (רש"י)).

☜ כך פוסקים **טור ושו"ע.**

↲ אף חותם ארוג אסור, למרות שאין חשש שיפול, גזירה אטו אינו ארוג **(משנ"ב).**

סעיף יג | כרית קטנה

המשנה (נד.) אוסרת לגמל לצאת במטוטלת הקשורה לו בזנבו, אך מתירה לצאת בקשורה בזנבו ובחוטרתו (כיוון שקשורה בשניהם לא תיפול (רש"י)). ואומר רב בר רב הונא שאם הכרית קשורה לאליה מותר כיוון שזה יכאיב לגמל אם ינתק את הכרית.

☜ כך פוסקים **טור ושו"ע.**

↵ החשש הוא שמא תיפול ויבוא לטלטלה **(משנ"ב).**

סעיף יד | עקוד ורגול

המשנה אוסרת (שם) להוציא גמל עקוד (שקושרים רגלו עם ידו) או רגול (שמקפלים את רגלו כלפי מעלה כדי שיהיו לו רק שלוש רגליים (רש"י)).

☜ כך פוסקים **טור ושו"ע.**

↵ משום שיש צער גדול לבהמה והוי משוי. ויש אומרים שהחשש הוא שמא יפול החבל ויבוא לטלטלו **(משנ"ב).**

א. אם קושר שני רגליה או שתי ידיה כדי שלא תברח מותר כיוון שזה שמירה עליה **(משנ"ב).**

סעיף טו | הולכת בהמות בחבל

המשנה אומרת (שם) שאסור לקשור גמלים זה בזה ולמשוך. אבל מותר להכניס חבלים לתוך ידו ולמשוך, ובלבד שלא יכרוך (משום כלאיים).

◄ **רמב"ם, ר"ן ורבינו ירוחם:** מותר להחזיק בחבל שכמה בהמות קשורות בו ואין הן הולכות זו אחר זו (וזו כוונת הגמרא שמותר להכניס כמה חבלים לידו ולמשוך)[7].

◄ **טור:** אסור להחזיק כמה בהמות יחד, ורק בהמה אחת מותר למשוך (ומה שהתירה הגמרא להכניס כמה חבלים לידו ולמשוך זה רק לעניין כלאיים ולא לעניין שבת **(בית יוסף)**).

☜ **שו"ע:** אסור להוליך גמלים זה אחר זה והוא הולך בראש. ומותר להניח כמה חבלים בידו, ויש מי שאוסר בזה.

↵ **אליה רבה:** אין לחוש לדעת הטור, שהיא דעה יחידאית.

א. כיוון שטעם האיסור הוא שנראה כמי שהולך למוכרם בשוק, אפילו אם היו קשורים מערב שבת אסור להוליכם קשורים זה אחר זה **(משנ"ב).**

סעיף טז | חבל המשתלשל מידו

שמואל אומר (שם) שאסור שיצא החבל מתוך ידו טפח, (ואין איסור מדינא עד שיצא החבל מידו טפחיים). (ומבאר רש"י שהאיסור הוא שנראה כמי שנושא את החבל בידו ולא ניכר שהחבל חלק מהאפסר).

---

[7] פשוט לראשונים שאם הגמלים הולכים זה אחר זה שאסור משום שנראה כמי שהולך למוכרם בשוק.

עוד אומרת הברייתא (נד:) שצריך להקפיד שהחבל שבינו לבין הגמל לא ירד פחות מגובה טפח מהרצפה, (ומבאר רש"י שאם ירד לא רואים שהחבל מחובר לבהמה ונראה כמשוי בעלמא).

טור: אם החבל ארוך יכרוך אותו סביב צוואר הבהמה.

☜ **שו"ע** פוסק את דברי הגמרא והטור.

↲ אין איסור עד שיצא החבל מידו טפחיים למרות שמטפח כבר צריך להחמיר שלא יצא **(גמרא)**.

סעיף יז | עוד כלים שונים

המשנה אומרת (נד:): אין חמור יוצא במרדעת בזמן שאינה קשורה לו (מערב שבת), ולא בזוג אף על פי שהוא פקוק, ולא בסולם שבצוארו (שלא יחכך מכתו), ולא ברצועה שברגלו (שעושים לבהמה טבעת על רגלה כדי שלא ינקשו הרגלים זו בזו). ואין התרנגולים יוצאין בחוטין (לסימן), ולא ברצועה שברגליהם (שלא ישברו את הכלים). ואין הזכרים יוצאין בעגלה שתחת האליה שלהן (שלא תגרר לארץ). ואין הרחלים יוצאות חנונות (שמניחים עץ מסוים בראשיהם כדי שיתעטשו). ואין העגל יוצא בגימון (עול קטן שמניחים עליו כדי שיתרגל), ולא פרה בעור הקופר (שקושרים בדדיה שלא ינקו ממנה שרצים), ולא ברצועה שבין קרניה.

טור: אסור להוציא פרה ברצועה, בין אם זה לשמר ובין אם זה לנוי.

↲ **בית יוסף** מביא בשם הראשונים עוד כלים שאסרו לבהמה לצאת בהם בשבת:

מרדכי: אסור להוציא פרה בחבל לשמירה כי אינה צריכה שמירה כזו. אבל עגלים מותר כי בקל הם מורדים.

סמ"ג, סמ"ק, תרומה והגהות מימוניות: אסור לעגל לצאת עם זמם שמניחים בפיו כדי שלא יינק.

רמב"ם ורבינו ירוחם (ע"פ הגמרא בדף נג:): אסור לבהמה לצאת עם קמיע שהתמחה לאדם, אבל כשהתמחה לבהמה מותר.

☜ **שו"ע:** פוסק לאסור את כל דברי המשנה (וכן לאסור פרה ברצועה לנוי ולשמר (כדברי הטור)), וכן לאסור פרה בחבל ועגל בזמם.

רמ"א: יוצאת בקמיע מומחה לבהמה, אבל לא בקמיע שהתמחה לאדם.

א. טעם כל אלו משום שיש חשש שיפול הכלי ויחוס עליו ויבוא לטלטלו **(רש"י[8])**. ובאיסור זמם לעגל כתב **הגר"א** שהוי כמשוי. וכן פרה בחבל אסורה משום משוי **(משנ"ב)**.

ב. **הרי"ף והרמב"ם** מפרשים שרצועה שברגלי הבהמה זו רצועה שקושרים סביב פרסה של בהמה שנבקעה, כדי שתחזור ותחלים **(משנ"ב)**.

---

[8] **וברמב"ם** משמע שהטעם הוא משום משוי **(שער הציון)**.

ג. אם קושר לתרנגולים חוטים כדי שלא יוכלו לברוח מותר, דכל מה שעושה בשביל שמירה נחשב כמלבוש **(חיי אדם, נזר ישראל, ומאמ"ר)**.

סעיף יח | שימוש בבהמה בשבת

המשנה אומרת (ביצה לו:) שאסור לרכוב על בהמה בשבת. הגמרא מבארת שטעם האיסור שמא יחתוך זמורה להוליך את הבהמה[9]. הרא"ש מביא בשם הירושלמי שהאיסור הוא משום שביתת בהמתו. (ולמרות שחי נושא את עצמו ולכאורה אין בזה איסור. יש לומר שכיוון שהבהמה מצטערת בזה יש בזה איסור שביתת בהמה (בית יוסף)).

הגמרא אומרת (עירובין ק.) שאסור להתלות באילן. עוד אומרת הגמרא בשבת (קנה.) שאסור להשתמש בצדי הבהמה ורק צדי צדדיה מותרים.

טור: אסור להתלות על בהמה בשבת וכן אסור להשתמש בצדדיה, אבל צדי צדדיה מותרים (כגון שמונח עליה משהו, והא נתלה בו).

☜ **שו"ע:** אסור להשתמש בבהמה ולא נתלים עליה, וגם צדדיה אסורים. אבל צדי צדדיה מותרים.

א. אפילו במקום שלא שייכת גזירת חכמים שמא יחתוך זמורה, עם כל זאת אסור לרכב על בהמה או להשתמש בה, דלא פלוג רבנן **(משנ"ב)**.

❖ עלה על בהמה בדיעבד (צער בעלי חיים)

רמב"ם וטור: אם עלה על בהמה בשבת אפילו במזיד[10] ירד, משום צער בעלי חיים. והוא הדין שמותר לפרוק בהמה ממשא שעליה משום צער בעלי חיים (ויכניס ראשו תחת המשוי ויסלקו לצד אחר והוא יפול מאליו. ומשמע בגמרא שאפילו אם יש מוקצה בשק הדבר מותר[11] (**בית יוסף**)).

☜ כך פוסק **שו"ע**.

---

[9] ותמהו האחרונים דתיפוק ליה משום מחמר. ויישב **בחזון עובדיה** (שבת ד, עמוד צה) על פי הגמרא האומרת שכל שחברו חייב בבהמה פטור, וכל שבחברו פטור בבהמתו מותר לכתחילה (שבת קנג:) ואם כן, כיוון שחי נושא את עצמו הרי שבחברו פטור, ואם כן בבהמתו היה צריך להיות מותר לכתחילה. לכן גזרו חכמים רק משום חשש תולש. ע"ש.

[10] לכאורה כוונתם לחדש רבותא: שאפילו שבאילן מצינו צד שבמזיד ישאר שם ולא ירד (כדאיתא בגמרא עירובין ק.), קמ"ל שבבהמה אפילו במזיד ירד משום צער בעלי חיים. וזו כוונת **המשנ"ב** (ס"ק סד) שהביא מסימן שלו, א שבאילן לא ירד במזיד משום קנס, ופה קמ"ל שלא קונסים.

[11] וגם לדעת **הר"ן** שאוסר טלטול בגופו כאן מותר משום צער בעלי חיים **(ביה"ל)**. ובאמת שאין צורך להתיר לפרוק כך משום צער בעלי חיים לדעת **השו"ע**, שהרי פסק בסימן שיא, ח שטלטול בגופו מותר, וגם בלי צב"ח יש להתיר. וקשה לומר שהרמב"ם אסר טלטול בגופו, ומשום צב"ח התיר. לכן נראה **שהטור והשו"ע** קיצרו בהעתקת דברי **הרמב"ם** משום שבסימן רסו, ט כבר כתבו דינים אלו.
והרמב"ם נקט להתיר משום צער בעלי חיים כיוון שהוא עסק בסוף ההלכה שם בשקים גדולים שישתברו הכלים, ופסק שעם זאת צריך לפורקם משום צב"ח אפילו בידיו. ובהלכה י' כתב שיש כמה פרטי דין בדרך הפריקה שכשאפשר לפרוק שלא בידים, יפרוק בגופו **(ביה"ל)**.

❖ ישיבה בקרון המונהג

◀ **תוספות ורא"ש:** אסור לשבת בקרון מערב שבת וגוי ינהיג אותו משום שמשתמש בבעלי חיים (ושייך בזה הגזירה שמא יחתוך זמורה).

☜ כך פוסק **רמ"א.**

◀ **מהרי"ק:** אין איסור אלא כשהיהודי מנהיג את הבהמה (שאז יש חשש שמא יחתוך זמורה), אבל ישיבה בקרון מותרת. (ודייק כך **מבעל התרומה** שאסר רק ביציאה מהתחום אבל בתוך התחום התיר).

א. אם היהודי מנהיג את הבהמה עובר גם משום מחמר **(משנ"ב).** ואם הבהמה שלו עובר גם משום שביתת בהמתו **(שער הציון).**

ב. אין להתיר ישיבה בקרון משום צדי צדדים, משום שהעגלה מחוברת לצידי הבהמה ונחשב כמשתמש בצידיה ממש. ואף דף היוצא מהבהמה לאחוריה נאסר, משום שהכל כלי אחד **(משנ"ב).**

ג. **הרמ"א** מביא שגם כשגוי מנהיג את הקרון שייך החשש שמא יחתוך זמורה. וכוונתו שאף הסוברים שאין חשש שמא יחתוך זמורה, אסרו משום לא פלוג. ועוד, שבאמת גם חשש זמורה שייך כאן **(ביה"ל).**

סעיף יט | צער בעלי חיים

רב יהודה אומר (קכח:) שבהמה שנפלה לאמת המים, אם יכול לפרנס אותה שם (כלומר שהמים לא עמוקים ויכול לתת לה אוכל שם) לא יעלנה, ואם אינו יכול לפרנסה שם יביא כרים וכסתות ויניח תחתיה, למרות שמבטל כלי מהיכנו מותר משום צער בעלי חיים.

☜ כך פוסקים **טור ושו"ע.**

↲ נחלקו האחרונים האם מותר להרים הבהמה בידים מהתעלה:

◀ **מג"א ותוספת שבת:** אסור למרות שאין זה אלא איסור דרבנן, שאין לנו לדמות איסורי דרבנן זה לזה.

◀ **אליה רבה (בשם יש פוסקים):** מותר אפילו להרים את הבהמה אם אי אפשר בכרים וכסתות.

☜ על ידי גוי לכו"ע מותר ועדיף אפילו מהנחת כרירים וכסתות **(משנ"ב).**

א. הגמרא והשו"ע נקטו 'כרים וכסתות' אך הוא הדין לשאר כלים, ונקטו כרים וכסתות להשמיע לנו שאפילו הם שלא יהיו ראויים לשימוש אחר כך, מותר משום צער בעלי חיים **(משנ"ב).**

סעיף כ | חליבת פרה

◀ **רא"ש, מרדכי והגהות מימוניות:** מותר לומר לגוי לחלוב בהמה בשבת משום צער בעלי חיים.

◀ **רב כהן צדק ומהר"ם (בשו"ת):** מותר לומר לגוי: חלוב וקח את החלב לעצמך.

◀ **רבינו יונה, מרדכי בשם הר"מ, הגהות מרדכי בשם תוספות וטור:** צריך לקנות את החלב, ואפשר אף בפחות מדמיו.

☜ **שו"ע:** מותר לומר לגוי לחלוב בהמתו[12]*, ויש אומרים שצריך לקנותו מן הגוי בדמים מועטים, שלא יראה כאילו כחולב לצורך היהודי.

↲ והעולם נוהגים כסברא הראשונה להתיר[13]*. וטוב שיחלוב הגוי לתוך אוכל דהוי שבות דשבות **(מג"א)**.

א. הוא הדין שמותר לומר לגוי להמרות אווזים שהורגלו בכך ויש להם צער גדול כיוון שאינם יכולים לאכול בעצמם, ורק פעם אחת ביום מותר **(תשובת רמ"א)**. ומשמע שם שאם אין גוי מותר לעשות על ידי ישראל, וטוב לעשות על ידי קטן כשאפשר **(משנ"ב)**.

ב. החולב לתוך כלי חייב ולתוך אוכל פטור **(רמב"ם)**, והחלב אסור משום מוקצה שהרי הבהמה אינה ראויה לאכילה בשבת **(מג"א)**.

ג. 'דמים מועטים' היינו אפילו תפוח אחד, ואפילו שאין בו שווה פרוטה **(ביה"ל)**.

❖ שתיית החלב בשבת

כלבו וטור: החלב אסור בו ביום משום גזירת משקים שזבו.

☜ כך פוסק **שו"ע.**

סעיף כא | גבינות שעושות גויות בשבת

הגהות מימוניות ☜ **ושו"ע:** גבינות שעושות הגויות בשבת מותרות, כיוון שהם עושות כך מעצמן.

↲ האחרונים משיגים על זה וכותבים שכיוון שהשפחה לוקחת החלב מביתו של היהודי והוא רואה ושותק, ודאי שהיא עושה על דעתו, ואפילו אם תעשה בביתה אחר כך חייב למחות בה. **ואליה רבה ופרי מגדים** ביארו שאף **השו"ע** לא התיר אלא בדרך אקראי ולאחר השבת[14], אבל אם נעשה באופן קבוע ודאי שאסור **(משנ"ב)**.

---

[12]* נחלקו הראשונים האם חליבה אסורה מהתורה או מדרבנן. **לרמב"ם ורוב הראשונים** איסורה מהתורה, **ולרשב"א ולעוד ראשונים** איסורה מדרבנן. **במשפטי עוזיאל** (או"ח א, סימן י) כתב להוכיח מסעיף זה שהשו"ע פסק שחליבה מדרבנן, שאם לא כן, כיצד התיר לחלוב על גוי מפני צער הבהמה, והרי פסק שרק שבות דשבות הותרה במקום צער. אך **בחזון עובדיה** חלק עליו וכתב שהשו"ע התיר משום שצער בעלי חיים מדאורייתא והתירו משום כך שבות דאמירה לגוי. וכתב שכן העיקר להלכה. והסכימו עימו גם **בישכיל עבדי** (חלק ג או"ח, סימן י) ועוד. ואף הרב עוזיאל חזר בו וכתב שאסור מהתורה **(סימן י, דף לא)**.

[13]* כאשר אין גוי, כתבו האחרונים לסמוך על דעת **ר"ת** שהתיר לחלוב לאיבוד. אף שלדעת **ר"י** יש בזה איסור דרבנן, התירו זאת משום צער הבהמה **(חזו"א** (נו, ד). **שש"כ** (כז, מט) **חזו"ע** (ד, עמוד קיג)). ויחלוב כדי המצטרך למניעת הצער בעלי חיים **(שש"כ** (שם הערה קסו)).

[14] **ובשער הציון** הקשה על דבריהם, שאם כן מה החידוש שמותר במוצאי שבת, הרי כל מלאכה שביקש יהודי מגוי שיעשה עבורו מותר במוצאי שבת.

סעיף כב | רכיבת גוי על בהמת ישראל

מרדכי וטור: מותר ליהודי שגוי ירכב על בהמתו, כיוון שחי נושא את עצמו, ואין איסור שביתת בהמה בזה. אלא שיזהיר אותו שלא יניח בגדיו או שום דבר עליה.

☜ כך פוסק **שו"ע.**

בית יוסף: בסעיף יח הובא ירושלמי שאסור משום הצער שיש לבהמה ברכיבת האדם עליה, ולפי זה גם בגוי יש לאסור.

א. אף על פי שיש איסור דרבנן בנשיאת אדם חי, בבהמה לא גזרו **(משנ"ב).**

ב. באוכף אין קפידא כיוון שבטל לגבי הרוכב **(משנ"ב).**

ג. אם נשאר על הבהמה שום דבר על גבה ורוצה לצאת החוצה צריך למונעה. אבל אם אין עליה שום דבר ורוצה לצאת מחוץ לתחום אין צריך למונעה, ורק להוציאה בידיים מחוץ לתחום אסור **(משנ"ב).**

סעיף כג | מסירת בהמתו לרועה

◄ **הגהות מרדכי:** מותר למסור בהמות דקות לגוי בשבת (וגסה אסור משום שעושה בה מלאכה), והגם שהגוי יוציא אותם חוץ לתחום, מותר להניח לבהמתו לעשות דבר שאסור רק מדרבנן.

◄ **כלבו בשם רב האי גאון:** אסור למסור בהמתו לגוי בשבת (כמו שהגמרא אומרת (יט.) שאמרו על רב יוסף הכהן שמעולם לא נמצא כתב ידו ביד גוי).

◄ **שבלי הלקט:** מותר למסור אפילו סוס וחמור לגוי בשבת (כיוון שלא השכיר לו אותה), ואם עושה בהם מלאכה אין זה מדעת היהודי, ובלבד לא ימתין שכירות מן הגוי[15]. ואם רואה אותו עושה בה מלאכה צריך למחות בו (ואם נתן אותה לגוי קודם החג אינו צריך אפילו למחות בו. כיוון שאין שביתת בהמה ביו"ט לדעתו **(בית יוסף)** ועיין בסימן רמו, ג בהג"ה).

☜ כך פוסק **שו"ע.**

רמ"א: וכל שכן שלא צריך לחשוש אם מוציאה חוץ לתחום (ויש מחמירים כדעת רב האי גאון והעולם נהגו בזה היתר **(משנ"ב)**).

↲ ואפילו אם רואה שמוציאה חוץ לתחום לא צריך למחות בו **(משנ"ב).**

א. האחרונים כתבו שאין לחשוש שמא הגוי יעשה מלאכה בבהמה כיוון שהוא חושש על שכרו (מה שאין כן בשכירות ושאלה, שהגוי אינו חושש על שכרו). לפי זה מה שכתב השו"ע שאם רואה שעושה בה מלאכה צריך למחות בו, הוא הדין אם נודע לו שעושה בה מלאכה. אמנם **הגר"א** כתב שאפילו אם יודע בוודאות שעושה בה מלאכה מותר כי לא עושה מדעתו. ולפי זה מה שכתב שו"ע 'רואה משתמש בה' זה בדווקא, אבל אם נודע לו מותר **(ביה"ל).**

ב. הפרי מגדים מסתפק האם אסור לומר לגוי להוציא בהמתו לחוץ לתחום, ונכון להחמיר. ומטעם זה אסור לומר לגוי לקחת בהמתו למקום השוק כשנמצא במקום רחוק אפילו אם קצץ לו דמים מערב שבת. אבל אם מסרה לו בערב שבת מותר, אפילו אם יודע שיוליך את הבהמה מחוץ לתחום (כי אינו כמצווה אותו על כך) **(משנ"ב).**

---

[15] כלומר, משום כך מותר לתת את הבהמה לרועה כיוון שהוא מפחד להניח עליה חפצים שלא ברשות הבעלים כיוון שמצפה לשכרו **(משנ"ב).**

סימן שו | באיזה דברים מותר לדבר בשבת

סעיף א | ממצוא חפציך

חז"ל אסרו (קנ.) לאדם לעיין בנכסיו בשבת לראות מה הם צריכים. דבר זה נלמד מהפסוק 'ממצוא חפציך'. איסור זה הוא אפילו כשלא עושה בהם שום מלאכה. כמו כן אסרו חכמים ללכת לקצה העיר כדי שיוכל לצאת משם בצאת השבת במהירות או שיוכל לשכור פועלים מחוץ לתחום מיד בצאת שבת.
הברייתא אומרת (קנא.) שהתירו חכמים להחשיך על דבר שהיה אפשר לעשותו בשבת, לכן מותר להחשיך על התחום כדי שיוכל להביא משם בהמתו כיוון שאם היו בורגנין היה יכול להביאה אפילו בשבת.

תוספות: יש ברייתא שממנה משמע שאסור לקרוא לבהמה מחוץ לתחום. ויש לתרץ ששם מדובר על בהמה קטנה שצריך להביאה בידיו ואסור לעשות כך בשבת.

☜ **טור ושו"ע** פוסקים את דברי הגמרא. ויש אומרים שבהמה שאינה יכולה ללכת בעצמה, אסור לקרוא לה מחוץ לתחום[16].

רמ"א (על פי מרדכי): אסור לטייל למצוא בהמה או קרון ליסוע בהם במוצאי שבת.

↲ אפילו כשהם בתוך התחום **(ביה"ל).**

א. האיסור לעיין בנכסיו הוא רק אם מינכר מילתא שעושה כך (כגון שעומד בסמוך למרחץ או לשדהו). אך אם לא מינכר מילתא מותר, דזה מכלל הרהור שמותר **(משנ"ב[17]).**

ב. אם הולך לטייל כדרכו ולא מינכר שהולך למצוא סוס או קרון מותר **(משנ"ב).**

ג. אסור להחשיך על התחום אפילו כשלא מינכר מילתא **(ביה"ל[18]).**

ד. אם רוצה להביא בהמתו כדי שיוכל לעשות בה מלאכה אסור בכל אופן **(ביה"ל).**

סעיף ב | קריאה לבהמתו

הגמרא אומרת (קנא.) שמותר לקרוא לבהמה העומדת מחוץ לתחום ותבוא אליו. ולא גוזרים שמא יצא הוא אליה מחוץ לתחומו (הגמרא בדף נג:).

☜ כך פוסקים **טור ושו"ע.**

---

[16] ואם רוצה להתקדם למקום שהיא נמצאת בו, ללא החשכה עד סוף התחום, יכול כאשר הדבר לא מינכר **(אחרונים במשנ"ב).**

[17] מקור הדברים **במג"א**. **ובביה"ל** הביא את דעת **החיי אדם** שחלק על דבריו והוכיח שזו מחלוקת ראשונים. וכתב **הביה"ל** שגם אם אכן זו מחלוקת הרי יש הרבה ראשונים שאפשר לסמוך עליהם בדין דרבנן. ומה גם שלא מוכרח שאכן יש ראשונים שאסרו כך בודאי.

[18] ע"פ **המג"א** בסימן שז שכתב שאסרו חכמים משום שעצם זה נחשב לממצוא חפציך. והרבה אחרונים כתבו שאסור משום שמינכר מילתא.

א. אם אינה באה אליו יכול להביאה על ידי גוי. אבל על ידי יהודי אסור, אפילו שלאותו יהודי עומדת בתוך התחום, כיוון שתחום הבהמה הולך אחר בעליה **(משנ"ב)**.

סעיף ג | החשכה על התחום לדבר מצווה

המשנה מתירה (קנא.) להחשיך על התחום לצורך מצווה בשבת, כמו להביא ארון ותכריכין למת או להביא צרכי כלה.
הברייתא מוסיפה שמותר לומר לחברו שיילך ויביא את צרכי המצווה, ואם לא מצא במקום פלוני יביא ממקום אלמוני, וכן אם לא מצא במנה יביא במאתיים. ורבי יוסי ברבי יהודה אומר שיקפיד לא לומר בפירוש סכום מקח.

◄ **רש"י ורמב"ן:** ת"ק וריב"י נחלקו האם מותר להזכיר סכום כסף או לא, והלכה כת"ק.

◄ **רמב"ם וטור:** ת"ק וריב"י לא נחלקו, אלא ת"ק התיר לומר שיקנה בסכום כל שהוא וריב"י אסר לומר לחברו שלא יוסיף מעל סכום מסוים **(מגיד משנה)**. או שריב"י אסר לומר שישלים לו את הסכום כדי שיהיה חייב לו סכום עגול[19] **(ר"ן)**.

☜ **שו"ע:** מותר להחשיך על התחום לצרכי מצווה[20], וכן לומר לחברו ללכת למחר ואם לא מצא יילך למקום אחר, או אם לא מצא במנה ייקח במאתיים. ורק לא יאמר סכום מקח ולא יבקש מהמוכר לתת לו בעוד שתים אם לקח בשמונה כדי שיהיה חייב לו עשר.

א. החידוש שמותר לומר לחברו היינו שמותר לומר לחברו שיילך ויקנה צרכי מצווה. אבל סתם לומר לחברו שיילך מותר אפילו לדבר רשות כדאיתא בסימן שז, ח **(משנ"ב)**.

ב. טעם האיסור להזכיר סכום מקח או שישלים לו את הסכום, משום שאין בזה צורך למצווה, אלא רק הצלת ממונו **(משנ"ב)**.

ג. אסור לומר לחברו ללכת בו ביום לצרכי מצווה, ורק למחר מותר **(משנ"ב)**.

❖ אמירה אסורה לצורך מצווה בשבת עצמה

◄ **מרדכי:** אם אי אפשר אחרת, מותר אפילו לקצוץ דמים בשבת עצמה עבור צרכי מצווה.

◄ **ר"ן ומגיד משנה:** אסור לדבר על איסורים לצורך מצווה שיעשו בשבת עצמה (וכל מה שהתירו היה רק מעשים שיעשו לאחר השבת), ולכן אסור לומר לגוי, אפילו מערב שבת וכל שכן בשבת, שיעשה מלאכות בשבת לצורך מצווה.

☜ **רמ"א:** יש מתירים להזכיר סכום מקח בשבת עצמה אם אי אפשר אחרת. ויש אוסרים אפילו אם אי אפשר. (וכך פוסק שו"ע כאן וכן בסעיף ו' **(ע"פ המשנ"ב)**).

↲ אפילו על ידי גוי אסור בשבת עצמה **(ביה"ל)**.

---

[19] כמו למשל אם קנה ממנו בשמונה, לא יאמר לו שייתן לו בעוד שתים כדי שיהיה חייב לו עשר **(שו"ע)**.

[20] לעשות צרכי כלה או צרכי המת להביא לו ארון ותכריכין **(שו"ע)** והחידוש שמותר להחשיך על **עשיית** צרכי המצווה, אך על הבאתם אין כל חידוש שמותר להחשיך **(משנ"ב על פי הגמרא)**.

סעיף ד | שכר שבת

הגמרא בבבא מציעא (נח.) אומרת שהשוכר את הפועל לשמור לו פרה וכדומה, לא נותנים לו שכר על שבת, לפיכך אין אחריות השבת עליו. אבל אם שכר את הפועל להרבה זמן, כגון שבוע, חודש או שנה, מותר לו ליטול שכר שבת ולכן אחריות שבת עליו.

רי"ף, רא"ש, רמב"ם, סמ"ג וטור: פוסקים את דברי הגמרא (הטור כותב שאסור לו לקחת שכר שבת). ומוסיפים שגם אם הפועל עובד הרבה זמן ויכול ליטול שכר על שבת, אסור לו לומר 'תן לי שכר על שבת', אלא 'תן לי שכרי על כל התקופה'.

☜ כך פוסק **שו"ע.**

רמ"א (על פי הר"ן): אם שכרו לחודש ומשלם לו לפי חשבון הימים כל יום ויום, נחשב לשכיר יום ואסור בשבת, שהרי יכול לחזור בו כל יום[21].

↲ אפילו אם שכרו כך מותר ואין זה שכיר יום, שהרי מסתמא לא יחזור בו באמצע השבוע והוי כשכיר שבוע **(שבות יעקב)**.

א. 'שכיר שבת' היינו ששכרו לכל השבוע יחד עם השבת, ואף אם יחזור בו באמצע זמן השכירות לא יחזיר לו למפרע את ימי השבת, כיוון שהם בהבלעה עם שאר הימים. ואם קרה ולא שמר בשבת, יכול המשכיר להמעיט בשכר השומר (דלא כחיי אדם) **(משנ"ב).**

ב. הטור כותב שאסור ליטול שכר שבת אפילו אם המשכיר רוצה לתת לו, אך בתורת מתנה רשאי **(פרי מגדים)**.

ג. מהרמ"א משמע שכאשר שכרו לכל יום ויום יכול בעל הבית לחזור בו מהשכירות ולכן אין זה הבלעה. ולפי זה המשכיר בית לחברו על כל יום ויום, אסור לו ליטול שכר שבת **(מג"א).**

ד. אין להלוות בריבית לתקופה לכל יום ויום, שכן אז יצטרך לנקות שכר השבתות, כי לשון ההלוואה מראה שאם יבוא הגוי באמצע שבוע לפרוע חובו לא ישלם על המשך השבוע, אלא רק על הימים שעברו ואז כל יום עומד לעצמו. אלא יתנה עימו שאם יבוא באמצע שבוע שישלם על כולו או שלא ישלם עליו כלל **(משנ"ב)**.

ה. מה שנוהגים העגלונים ששוכרים יהודי שישמור על העגלות שלהם בשבת, יש בזה 'לפני עיוור' של שכר שבת. לכן ראוי להתנות עימם שישמרו גם לפני ואחרי שבת מעט וכך הוי שכר שבת בהבלעה **(חיי אדם).**

סעיף ה | שכר החזנים

◄ **רבינו ברוך וטור:** יש איסור לחזנים ליטול שכר על שבת.

◄ **רבינו שמואל[22]:** אין איסור, כי נותנים שכר על המצוות כדי שיוכלו להתפלל (כוונתו שכיוון שזה איסור דרבנן, לא העמידו חכמים דבריהם במקום מצווה).

---

[21] עיקר החילוק הוא, שאם יחזור בו בעל הבית, האם יצטרך לשלם על כל השבוע האחרון, מותר כיוון שאין זה שכר רק על שבת. אבל אם כשיחזור בו בעל הבית לא יצטרך לשלם אלא על הימים שהפועל עבד בהם (נניח עד יום שלישי בשבוע) הרי שכל יום עומד בפני עצמו ואף שבת עומדת בפני עצמה ואסור **(משנ"ב).**

[22] וכן סובר **המהרי"ל**, וכן פסק **הב"ח (באר היטב).**

☜ **שו"ע:** אסור להשכיר חזנים ויש מי שמתיר (ואינו רואה בזה סימן ברכה (**משנ"ב**)).

רמ"א: ואם שכרו לחודש או שנה מותר.

א. האחרונים פסקו שלדינא מותר אפילו אם נוטלים שכר שבת[23] **(משנ"ב).**

סעיף ו | חפצי שמים

הגמרא מתירה (קנ., כתובות ה.) לחשב חשבונות של מצווה משום שרק חפצי האדם אסורים אבל חפצי שמים מותרים, כגון פסיקת צדקה, חשבונות של מצווה או לפקח על עסקי רבים ולשדך הילדים וללמדם ספר ואומנות.

מהר"ם וטור: מותר רק לשאול ולדבר על עצם העבודה והפעולה. אבל לשכרו ולהזכיר לו סכום מקח אסור.

מגיד משנה: התירו רק פיקוח והתעסקות בדברים אך אמירה לגוי ואיסורי שבות אסורים.

☜ **שו"ע:** מותר לדבר בחפצי שמים (צדקה, צרכי רבים, שידוך תינוקת, לימוד ספר ואומנות[24]), ודווקא לדבר אם רוצה להתשכר, אבל אסור לשכרו ממש ולהזכיר לו סכום מקח[25].

רמ"א: יש אומרים שאסור לפסוק לעולה בתורה כמה ייתן צדקה (אור זרוע). ונוהגים להקל בזה.

א. הותר ללכת לבתי קרקס שיש שם גוים כדי לסייע לצרכי הרבים (שנחשבים מצווה). וכתבו הפוסקים שאין לומר לגוי לעשות מלאכה או שבות לצורך הרבים[26], שרק ההתעסקות בלי עשיית דברים הותרה **(משנ"ב).**

❖ דיני מקח וממכר

המשנ"ב כותב כמה פרטים בדיני מקח וממכר בשבת:

א. מותר למסור חפץ מסוים לבית הכנסת, אך נכון לכתחילה להחמיר ולהקדישו מבעוד יום משום שמוציא מרשותו לרשות ההקדש. אבל אם לא הקדיש חפץ מסוים מותר, כיוון שלא יצא מרשותו ואין בזה משום מקח וממכר, כמו כן מותר לכתחילה לפסוק צדקה בשבת.

ב. אסור לדבר בענייני מקח וממכר, וכן אסור למסור חפצים משום מקח וממכר.

ג. אסור לתת מתנות בשבת שדומה למקח וממכר. ולצורך שבת מותר, וכן לצורך מצווה מותר.

ד. אסור לתת משכון לחברו בשבת. אבל אם זה לצורך מצווה או לצורך שבת מותר.

---

[23] בסימן תקפה' (בסוף הסימן) **השו"ע** סותם שאין בזה איסור אלא שאינו רואה סימן ברכה. וכתבו האחרונים שהעיקר כסתימתו שם להתיר.

[24] וגם המלמדו אומנות, צריך ללמדו תורה (**ביה"ל**, והרחיב עוד בעניין זה).

[25] **בביה"ל** הקשה, שמשמע מתחילה שאסור להשכירו אפילו בלי הזכרת סכום מעות, ובסיפא משמע שרק אם מזכיר סכום מעות אסור. וכתב שמדברי **הגר"א** שהשווה דברי **השו"ע** לדברי **הרמ"א** בסעיף ג (האוסר כשמזכיר מעות) משמע שרק בהזכרת מעות אסור.

[26] ומה שהותר שבות דשבות במקום מצווה (סימן שז, ה) והרי צרכי רבים נחשבים לצורך מצווה. אפשר שרק לעניין 'ודבר דבר' נחשבים לדבר מצווה, אך לא לעניין שבות דשבות. ומה שהסכים **המשנ"ב** לסמוך על העיטור אפילו בעניין איסור תורה באמירה לגוי כשנקרע העירוב (סימן רעו, ס"ק כה) אפשר שזה רק בעניין מקום מכשול של רבים, ולא לכל צורך רבים (כל זה נלע"ד).

ה. להכריז על מצוות בבית הכנסת, יש אוסרים ויש מתירים, ובמקום שנהגו היתר אין למחות בידם. אך קניית מקום בביהכ"נ או אתרוגים אסורה לכו"ע[27].

סעיף ז | מדידה של מצווה

המשנה אומרת (קנז.-קנז:) שאין למדוד בשבת, אך מדידת מצווה מותרת, כגון מדידה לבדוק אם יש במצווה ארבעים סאה.

☜ כך פוסקים **טור ושו"ע.**

היה מנהג בזמן הראשון שאם לאדם היה כאב ראשון, שהיו אומרים לחש תוך כדי מדידת אזורו שלוש פעמים שלוש אמות. נחלקו הראשונים האם יש אסור לעשות כך משום מדידה בשבת או מותר:

◄ **ראבי"ה, מהר"ם, מרדכי והגהות מימוניות:** מותר (או משום שהוא מתעסק אצל המדידה, או משום שזו כמדידת מצווה).

☜ כך פוסק **שו"ע** (שכן רפואת הגוף זו מצווה, ואין בזה משום שחיקת סממנים כיוון שאין בזה רפואה ממשית **(אליה רבה)**).

◄ **הרב משה כהן:** אסור (משום מדידה).

א. למרות ששבות אסורה גם במקום מצווה, כיוון שאיסור מדידה הוא רק משום עובדין דחול-התירו **(משנ"ב).**

ב. כל מדידה ששייכת בדיני תורה (כמו לבדוק אם יש פותח טפח והטומאה עוברת או לא) מותרת, משום שאינה נראית כעובדין דחול. וכן מדידה של ביטול בשישים מותרת, שכן היא מדידה להתלמד ולא הוי עובדין דחול **(פרי מגדים).**

סעיף ח | הרהור בעסקיו

הגמרא דורשת (קנ.) מהפסוק 'ודבר דבר' שדיבור בענייני עסקיו אסור אבל הרהור מותר.

רבינו יונה: אם ליבו טרוד בזה או דואג מזה אסור (שכן דרשו במדרש שצריך האדם לחשוב כאילו כל מלאכתו עשויה).

טור: משום עונג שבת מצווה שלא יחשב בהם כלל.

☜ כך פוסק **שו"ע.**

↲ וכל שכן שאם יש לו דאגה או טרדת הלב שיזהר בזה **(משנ"ב).**

---

[27] משום שרק קניית מצווה שאין בה ממש הותרה (למ"ד) אך קניית מקום או אתרוגים שזה דבר שיש בו ממש, אסורים (**כף החיים**, מב, בשם **היש"ש** בביצה ה, ח).

סעיף ט | לקרוא לקרובי מת

מרדכי והגהות מימוניות: אסור לומר לגוי שיילך לקרוא מחוץ לתחום לקרוביו של מת שיבואו לקבורתו כדי שיספידו אותו. אבל חולה גוסס שרוצה שיקראו לקרוביו ודאי שמותר.

☜ כך פוסק **שו"ע**[28].

א. אסור אפילו אם אמר לגוי מערב שבת שיילך בשבת **(מג"א)**.

סעיף י | החלפת משכון

◄ **רבינו ירוחם:** מותר להחליף משכון עם גוי אם מדובר על מלבוש או דבר שאינו מוקצה כי אין בזה משא ומתן, ויוציאנו דרך מלבוש לרה"ר. (ואף בישראל מותר אם צריך ללבוש).

☜ כך פוסק **שו"ע.**

◄ **מרדכי:** אסור להחליף משכון אם לא בשעת הדחק, והגוי יחליף בעצמו (עיין בסימן שכה).

☜ **רמ"א** (בסימן שכה): הגוי ייקח לבדו והיהודי לא ייתן לו.

א. הותר רק דרך מלבוש, כיוון שהחפץ ממושכן אצל היהודי נחשב לחפת שלו ואסור משום מראית עין **(משנ"ב).**

סעיף יא | קניית בית בארץ ישראל

הגמרא אומרת (גיטין ח:, ב"ק פ:) שמותר לקנות בית בארץ ישראל מידי גוי בשבת וחותם ומעלה בערכאות שלהם (כדי שיהיה לדבר קיום).

◄ **הגהות אשר"י בשם אור זרוע:** מותר לקנות בית מגוי בשבת, (כיצד יעשה: יראה לגוי את המטבעות והגוי יחתום ויעלה לערכאות).

☜ כך פוסק **שו"ע.**

↲ ורק יראה לו מעות, אך אסור לתת לו מעות בהדיא **(משנ"ב)**.

◄ **דרכי משה בשם אור זרוע:** רק אם כותב בכתיבה לועזית מותר שכן כתיבה זו אסורה רק מדרבנן, אבל לא בכתיבה בעברית האסורה מהתורה.

☜ כך פוסק **רמ"א.**

---

[28] וכתב **ביביע אומר** (חלק י או"ח סימן כט) שלא התירו לצורך חולה אלא רק איסורי דרבנן ולא איסורי תורה (ועשה חילוק בין יולדת שהתירו הדלקת נר ליישב דעתה לעומת שכיב מרע, שכן יולדת מסוכנת גם ככה והתירו לה, לעומת סתם שכיב שלא התירו עבורו אלא איסורי דרבנן). כמובן שאם הדבר יציל ויאריך את חיי החולה, שמותר אף איסורי תורה (שהרי מחללים שבת על חיי שעה).

↲ כל הפוסקים חולקים על האור זרוע ואין לדעה זו מקור בש"ס. והתירו (למרות שרק שבות דשבות הותרה במקום מצווה), משום יישוב ארץ ישראל **(משנ"ב[29])**.

א. סוריא כארץ ישראל לעניין זה **(משנ"ב)**.

סעיף יב | הכריזה על אבידה

רשב"א: מותר להכריז בשבת שאבדה לו אבידה, (אפילו דבר שאסור בטלטול בשבת), ומי שיודע היכן היא שישיבנה. כיוון שהשבת אבידה זה חפצי שמים, ולומר למי שיודע ממנה שישיבנה הרי זה חפצי שמים.

☜ כך פוסק **שו"ע.**

רמ"א (בשם האגור): מותר להתיר חרמי ציבור בשבת למרות שאינם לצורך שבת, כיוון שזה הזמן שבו הציבור מתכנס והוי כצרכי רבים. אבל אין להחרים חרמות אם אינם לצורך שבת **(מגיד משנה)**.

א. מותר להכריז גם על אבידת גוי משום דרכי שלום. ובמקום סכנה פשיט דשרי **(משנ"ב)**.

ב. מותר להכריז גם על גניבה **(משנ"ב)**.

ג. אם נידו אדם בחלום מותר להתיר לו, כיוון שזה צורך שבת, שלא ישאר בנידויו **(משנ"ב)**.

ד. משמע מדברי הרמ"א שלהתיר בציבור חרמות של יחיד אסור. אבל מדברי הראשונים **(הרשב"א ורי"ו)** משמע שאפשר להתיר אפילו ליחיד, כיוון שאם לא יתירו לו לא יוכל לקבץ את הקהל ביום אחר שיתירו לו **(אחרונים)**.

ה. ציבור הנוהג שהשמש קורא בקול את האנשים המוחרמים משום חובותיהם, אין לבטל מנהגם וכך נהגו בפני כמה גדולים (דהוי כצרכי רבים, שאם לא כן יפסידו את בעלי החובות) **(ב"ח).**

דין חרם בשבת:

ו. ◄ **מג"א:** דין חרם כדין התרתו, שלצורך יחיד לא מחרימים אלא לצורך שבת, ולצורך ציבור אפילו שלא לצורך שבת (שלא יוכלו להתקבץ ביום אחר).

◄ **האליה רבה:** אין להחרים בשבת שנאמר בה 'ברכה'.

↲ בספר **זכור לאברהם** הביא בשם **השכנה"ג** שנהגו כדברי **המג"א (משנ"ב).**

ז. חכם יכול לנדות לכבודו בשבת **(משנ"ב).**

סעיף יג | הכריזות וחרמות בציבור

ריב"ש ור"ן: אסור להכריז בשבת על מכירת שדה, שאם יש למישהו תביעה או ערעור שיבוא לערער.

☜ כך פוסק **שו"ע.**

---

[29] והביא **בביה"ל שהאר"ז** למד כן מירושלמי והאריך **הביה"ל** לדחות דבריו מהירושלמי והוכיח שכל הראשונים לא למדו כך וחייבו בכל לשון ושכך סתמו גם המג"א והנודע ביהודה.
אך **ביביע אומר** (חלק ג או"ח סימן כג) העיר שהרבה ראשונים דווקא פסקו כדעת האור זרוע (**רבינו שמחה ורבינו יואל בהגהות מימוניות**, וכן **רבינו ברוך**) ועוד הביאו האחרונים שכן דעת **הראבי"ה והאגודה**.

רמ"א (על פי מהרי"ל): אסור להכריז יין בשבת דהוי מקח וממכר.

א. בקוסטינה נהגו להכריז שיש בית להשכרה או מכירה (דהוי צרכי רבים) אך מתשובת הגאונים מוכח שהדבר אסור **(משנ"ב)**.

ב. אם מכריז 'כל מי שיש לו זכות יבוא ויטען', ולא אומר 'שאם לא יבוא יאבד זכותו', אין זה כדן את הדין ומותר. ומכל מקום לכתחילה אין לנהוג כך דהוי דיבור חול, אלא שאם יש מקום שנוהגים כך אין למחות בהם **(ריב"ש)**.

ג. אסור להכריז על מקח וממכר רק כששכיח הרבה יין, אך אם לא שכיח, הוי הכרזה לצורך מצווה, לקידוש והבדלה, ואסור להזכיר סכום מקח **(מג"א)**. **ורש"ל** כתב שיכריזו לפני ברכו, ורק אם שכחו יכריזו בלי להזכיר סכום מקח.

סעיף יד | חילול שבת להצלה מעבירות

קרה מקרה ומשומד אחד לקח נערה בכוח מביתה להעביר אותה על דתה בשבת. ושאל השואל האם מותר לו לצאת אחריה אפילו מחוץ לתחום שבת מהתורה וכן לבקש חותם מהמלכות או שאסור. ונחלקו בדבר הראשונים.

◄ **רשב"א:** אין לחלל שבת עבור הצלה מעבירות, כי אין אומרים לאדם חטא כדי שיזכה חברך. ועוד צריך תלמוד עד שיעמוד הדבר על בוריו.

◄ **תוספות:** מותר ואף מצווה לחלל שבת בשביל להציל את הנערה, או משום שבמצווה גדולה אומרים לאדם לעבור עבירה כדי שיזכה חברו, או משום שהנערה לא פשעה במעשיה ומצווה להצילה.

↲ אפשר שאפילו כופים אותו להצילה, ואפילו לחלל בדברים שאסורים מהתורה מותר **(בית יוסף)**.

☜ כך פוסק **שו"ע.**

א. כל ההיתר הוא רק אם לא פשעה. אך אם פשעה אין לו לחטוא בשביל להצילה. ודעת **האליה רבה** להקל באיסורי דרבנן גם אם פשעה **(משנ"ב)**.

ב. ◄ **מג"א:** מסתפק אם מותר לחלל שבת גם כשמדובר על בתו קטנה שאינה חייבת במצוות.

◄ **אליה רבה:** מתיר גם בקטנה שאם לא יצילנה תשאר כך גם בגדולתה **(משנ"ב)**.

ג. בסימן שכח, י, **הרמ"א** אסר לחלל שבת בשביל להציל אדם מלעשות עבירה גדולה. ואין בזה סתירה לכאן, כיוון ששם מדובר על עבירה גדולה שתעשה באופן חד פעמי, וכאן מדובר על המרת הדת שתשאר כך כל חייה **(משנ"ב)**.

סימן שז | דיני שבת התלויים בדיבור

סעיף א | ודבר דבר

הגמרא דורשת (קיג:) מהפסוק "ממצוא חפצך ודבר דבר" שלא יהיה דיבור של שבת כמו דיבור של חול. (רש"י מבאר שאסור לומר בשבת 'אקנה סחורה פלונית' וכדומה. תוספות מבאר שאפילו שיחת חולין נאסרה בשבת מדין ודבר דבר, ואילו שיחת עסקים נאסרה מדין 'ממצוא חפציך').

☜ **טור ושו"ע:** אסור לומר 'דבר פלוני אעשה או אקנה למחר' (ודין שיחת חולין לקמן).

א. האיסור הוא רק דברים שאסור לעשותם בשבת עצמה, אפילו איסורי דרבנן **(משנ"ב).**

ב. דיבור לצורך מצווה:

◄ **מג"א וכנסת הגדולה:** אסור.

◄ **אליה רבה, מאמ"ר וברב"י:** מותר לדבר לצורך מצווה.

↵ נכון להחמיר אם אין צורך בזה לאותו יום. ואם יש חשש שיתרשל מהמצווה אם לא ידבר, לכו"ע מותר **(עולת שבת).**

ג. דיבור למניעת הפסד: גוי החייב כסף ליהודי ויש חשש שעד שתעבור השבת הגוי יילך והיהודי יפסיד את כספו, מותר ליהודי לקבול לפני השופט כדי למנוע עצמו מהפסד **(ב"ח ואחרונים).**

❖ דיבורי חול

◄ **ירושלמי, תוספות, רא"ש, רמב"ם, סמ"ג, ר"ן וטור:** אין להרבות דיבורי חול בשבת.

☜ כך פוסק **שו"ע.**

◄ **תרומת הדשן:** אם מתענג בדיבור מותר, אבל אם אחרים מתענגים מזה והוא לא, יש לאסור.

☜ כך פוסק **רמ"א**[1].

↵ ואפשר שיש להקל אם הוא מתענג מכך שהם מתענגים **(משנ"ב).**

א. אסור לדבר על דברים שמצערים את האדם **(משנ"ב).**

ב. הגם שהתירו לדבר דיבורי חול המענגים את האדם אין זו משנת חסידים, ובכל מקרה לא יאריך בהם. וכמו אכילה ושתיה שהם עונג שבת ועם זאת אין להרבות בהם **(משנ"ב).** ואנשי מעשה היו נזהרים בזה ומדברים רק את ההכרחי ובלשון הקודש (למגדר מילתא, שלא יבואו לדבר דיבורי חול) **(אליה רבה).**

ג. לא יאמר בשבת 'בוקר טוב' אלא 'שבת שלום' ובכך יקיים זכור את יום השבת **(של"ה).**

---

[1] כתב בספר **גדולות אלישע** (סוף סק"א) שכיוון **שבבית יוסף** הביא דברי **תרומת הדשן** ולא כתב עליו מאומה, משמע דסבירא ליה כוותיה, והגם שלא הביא כך בשו"ע, אין זה משום שלא סבר כך, אלא משום שסמך על הדברים שכתב בב"י. וכן פסק לסמוך על **הרמ"א בבן איש חי** (וישלח שנה ב, ד).

סעיף ב | אמירה לגוי

הקדמה לדין אמירה לגוי

אסרו חכמים לומר לגוי לעשות מלאכה בשביל יהודי. איסור זה נחלק לשני עניינים: **1.** עצם האמירה לגוי. **2.** ההנאה מהמלאכה שעשה הגוי. במצבים שונים התירו חכמים את הדבר, כדלקמן. בנוסף לאיסור הבסיסי, אסרו חכמים לצוות על גוי לעשות מלאכות שיגרמו לחשוב שהגוי שליח של היהודי בשבת.

עיקרי הדינים:

1. אסור לומר לגוי לעשות בשביל היהודי כל מלאכה בשבת, גם איסור דרבנן (אבל חומרא או מנהג מותרים). איסור זה שייך גם אם אומר לו ביום חול לעשות את המלאכה בשבת. (סעיף ב).
2. נחלקו הדעות מדוע הדבר אסור: או שהגוי נחשב כשליח של היהודי (רש"י). או משום 'ממצוא חפציך' (רש"י ומשנ"ב בסעיף זה). או שזה איסור תורה (בה"ג ויראים). או משום שהדבר יקל את שבת בעיננו (רמב"ם).
3. מותר לרמוז לגוי בדרך ציווי ביום חול על שבת, ואם רומז בדרך סיפור דברים מותר גם בשבת. (משנ"ב) (ועם זאת אסור להנות מהמלאכה שעשה הגוי חוץ מהאופנים המובאים לקמן).
4. גם הקריאה לגוי שיבוא לבית היהודי נחשבת כאמירה שאסורה (עיין בסעיף כב). אם יש הפסד גדול התירו לקרוא לגוי שיציל, או לומר לו כדרך רמז 'כל המכבה אינו מפסיד' (סעיף יט).
5. אופנים שחכמים התירו לומר (ממש) לגוי (גם מלאכות דאורייתא): **א.** חולה שאין בו סכנה. **ב.** קטן שנצרך מאוד למשהו, גם הוא נחשב לחולה שאין בו סכנה. **ג.** בשעת דחק התירו לומר לגוי לצורך רבים (סימן רעו ב, רמ"א ובמשנ"ב ס"ק כה). התירו לומר לגוי לעשות **איסור דרבנן** במקום הפסד גדול, צער הגוף או מקום מצווה (סעיף ה).
6. אסור להנות ממלאכה בשבת שעשה גוי לצורך היהודי אפילו בדיעבד. גם אם אמר לו בדרך רמז (משנ"ב). כדי שלא יבוא לבקש מהגוי (תוס' ורמב"ן) או שלא יהנה ממלאכת השבת (רש"י ור"ן).
7. אופנים שמותר להנות ממלאכת הגוי: הנאה שהייתה במקום עוד לפני מעשה הגוי, או אם המעשה היה שלילי כמו כיבוי אור (אחרונים). וכן אם הגוי עשה מלאכה בדרך של פסיק רישיה (סימן רנג סעיף ה ברמ"א ומשנ"ב שם).
8. אם הגוי עושה בשביל עצמו את המלאכה מותר להנות ממנה, אלא אם כן יש חשש שהגוי ירבה בשביל היהודי (אבל ביום ראשון מותר להנות ממעשה הגוי בכל מקרה). אבל ודאי שאסור לומר לגוי לעשות בשבת מלאכה בשביל עצמו כדי שהיהודי יוכל להנות ממנה בשבת.
9. יהודי שרואה גוי שבא לעשות בשבילו מלאכה חייב למחות בו (ואם הגוי בא רק להוסיף- נהגו שלא למחות בו (ספר אורחות שבת). וכן כשאין הנאה חיובית ממעשה הגוי).

10. אסור לקרוא לגוי לבוא לביתו כדי שיעשה מלאכה עבור היהודי (רא"ש[2]).

11. **מראית עין:** האיסור מפני מראית עין נידון בעיקר בסימן רמז' לגבי מסירת איגרת לגוי, וכן בסימן רמה לגבי גוי שעושה מלאכה בשביל יהודי בתוך העיר.

> המשנה אוסרת (קנ.) לומר בשבת לחברו שישכור בשבילו פועלים. והגמרא מעמידה שהכוונה לגוי, (ורק מטעם צדדי הגמרא דוחה ומעמידה את המשנה באופן שונה).
>
> המשנה אומרת (קכא.) שאם גוי בא לכבות דליקה בשבת אסור לומר לו לכבות, כיוון שאמירה לגוי שבות. (למרות שאלו איסורי חכמים אסור לומר לגוי לעשות אותם (תוספות)).

☜ **טור ושו"ע:** אסור לומר בשבת לגוי לשכור פועלים. וכל דבר שאסור ליהודי לעשות בשבת אסור לומר לגוי לעשותו[3].

א. טעם האיסור לומר לגוי הוא משום 'ממצוא חפצך' שכל זה התעסקות בעסקיו בשבת **(משנ"ב)**.

ב. מותר לומר לגוי לעשות דבר שנהגו משום חומרא או מנהג **(מג"א)**.

ג. אסור לומר לגוי בשבת שישכור לו פועלים לאחר השבת **(חיי אדם)**.

❖ אמירה לגוי בחול בשביל שבת

> הגמרא אומרת (ב"מ צ.) שאסור ליהודי לומר לגוי לחסום את פרתו ולדוש בה.

רב סעדיה גאון: משמע שאסור ליהודי לומר לגוי ביום שישי לעשות בשבילו מלאכה בשבת[4].

> הגמרא אומרת (קנג.) שיהודי ההולך בדרך והגיעה שבת, מותר לו לומר לגוי לשמור לו את ארנקו כיוון שישראל בהול על ממונו ואולי יבוא לטלטל בעצמו.

ר"ן: משמע שרק בגלל שישראל בהול על ממונו מותר, אבל אם לא, אסור למרות שזה יום שישי.

כך גם סוברים: **רא"ש, רשב"א, מרדכי, סמ"ק, תרומה ורמב"ם.**

☜ וכך פוסק **שו"ע.**

א. אסור לומר לגוי לשכור פועלים אפילו אם לא ידבר איתם על סכום הכסף המדובר, אלא רק על עצם העבודה **(ביה"ל)**.

---

[2] בסעיף יט נפסק שמותר לקרוא לגוי לכבות דליקה, שאני התם שיש הפסד גדול בדבר **(פרי מגדים)**. לכן, אם רוצה שיבוא הגוי לעשות לו מלאכה (באופן המותר) צריך לרמוז לו כדרך סיפור דברים (**אורחות שבת** ב, פרק כג, עמוד תמ). ונלע"ד שאם מותר לומר לגוי לעשות את המלאכה עצמה פשוט שמותר גם לקרוא לו ממש.

[3] עיין בסימן שיד, סעיפים א וז' שעולה מדברי השו"ע שדבר הנתון במחלוקת הפוסקים, אפילו שנפסקה הלכה להחמיר, מקום מכל מותר לומר לגוי לעשות את המלאכה. וכן פסק **בחזון עובדיה** (שבת ג, עמוד תפה).

[4] וכמו שאסור לומר לגוי לחסום פרה ולדוש בפרה. והרי זה דומה למי שנותן לגוי מעות ביום שישי שיעשה בהם מלאכה (שכן גם בפרה בשעת החסימה לא עשה שום איסור, והדישה אחר כך היא האיסור). **והרא"ש** דחה ראייתו שבחסימה יש איסור בכל זמן, לעומת יום חול שלא שייך בו איסורי שבת כלל, שמא יהיה מותר.

ב. אמירה דאמירה בחול (ובשבת, עיין סעיף ה):

◄ **חתם סופר:** מותר לומר לגוי שיאמר לגוי אחר שיעשה מלאכה בשבת.

◄ **ביה"ל** מוכח מתשובת **הרשב"א** לאסור **(ביה"ל).**

❖ לרמוז ביום חול בשביל שבת

◄ **תרומה וסמ"ג:** מותר לומר לגוי במוצאי שבת מדוע לא עשה כך וכך בשבת, ומתוך כך יבין שהיהודי רוצה שיעשה בשבילו בשבת.

☜ כך פוסק **שו"ע.** (בסעיף כב פסק הרמ"א שאסור לרמוז. וכאן שאני כיוון שמדובר שאומר ביום חול, ודינו קל יותר **(משנ"ב)**).

◄ **ריטב"א וטור:** אסור אף באופן כזה.

א. הגם שמותר לרמוז לגוי ביום חול, אסור להנות מהמלאכה בשבת עצמה, אבל אם הגוי רק מוסיף הנאה[5] (כגון שמוסיף עוד נרות) מותר להנות בשבת **(משנ"ב).**

סעיף ג | גוי הקונה בשביל עצמו

רא"ש ורבינו ירוחם: אסור לתת מעות לגוי בערב שבת כדי שיקנה חפץ ליהודי בשבת. אבל מותר לתת לגוי כסף כדי שיקנה בשביל עצמו ואם היהודי יצטרך- יקנה את הסחורה ממנו **(הגהות מרדכי).**

☜ כך פוסק **שו"ע.**

א. אסור גם מתחילת שבוע (ולא רק בערב שבת), כיוון שייחד לו את הבקשה על שבת עצמה, ואפילו אם קצץ לא מועיל בזה **(משנ"ב).**

ב. גם אם אומר לגוי שבטוח הוא עתיד לקנות את הסחורה ממנו אחרי השבת - מותר **(ב"ח ואליה רבה).**

ג. יש להסתפק כשמבקש מהגוי שיקנה עבורו, אך בלי לתת לגוי מעות **(פרי מגדים בביה"ל).**

סעיף ד | גוי הקונה בשביל היהודי

◄ **סמ"ג:** מותר לתת לגוי מעות שיקנה בהן דברים, או סחורה שימכור, אפילו בערב שבת, והוא שלא יאמר לו שיעשה כן בשבת עצמה. (**דרכי משה:** גם הסמ"ג שהקל בלי קציצה מסכים שקציצה לא מתירה לומר לו על שבת עצמה).

◄ **סמ"ק:** מותר לתת לגוי מעות או סחורה בערב שבת רק אם קצץ[6].

☜ **שו"ע:** מותר לתת לגוי מעות בע"ש, והוא שלא יאמר לו לקנות בשבת.

רמ"א: וכן מותר לתת לו בגדים למכור, ובלבד שלא יאמר לו למכור בשבת.

---

[5] וכן אם הגוי רק מסיר הפרעה מותר להנות ממעשיו **(אחרונים).**

[6] **הבית יוסף** מעיר שכאשר לא קצץ ורוצה לתת בשאר ימות השבוע (רביעי וחמישי) מותר הדבר זולתי **לרי"ף ורמב"ם** שאסרו משום שלא קצץ.

↲ רק אם קצץ דמים מותר[7] (שאז עושה הגוי בשביל עצמו) **(משנ"ב)**.

א. אם יום השוק באותה העיר בשבת, ומצוי לקנות רק ביום השוק, המבקש מהגוי לקנות דברים ביום השוק (שחל בשבת) נחשב כמבקש לקנות בשבת עצמה ואסור. כמו כן הביא היהודי לגוי מעות ביום שישי, ואמר לו שבמוצאי שבת הוא צריך ללכת, נחשב כאילו אמר לו לקנות בשבת **(משנ"ב)**.

ב. ◄ **לדעת הט"ז:** אסור להנות בשבת עצמה ממלאכה שהגוי עשה גם אם היהודי לא אמר לגוי שיקנה בשבת.

◄ **לדעת אליה רבה ותוספת שבת:** מותר להנות מהמלאכה גם בשבת **(משנ"ב)**.

↲ אמנם בקניית דברי מאכל גם הם מודים שאסור, כיוון שכוונתו מסתמא שיהנה היהודי מהם מיד **(שער הציון)**.

❖ גוי הנוטל סחורה מבית היהודי

☜ **רמ"א (על פי רבינו ירוחם):** גוי שעובד בשכירות אצל היהודי למכור סחורתו ובא לקחתה בשבת, עונשים את בעלי הסחורה.

↲ מדובר שהגוי עובד בקציצה ועושה בשביל עצמו, ועם זאת אסור להוציא את הסחורה בשבת עצמה, ואפילו אם ייחד לגוי מקום שממנו ייקח את הסחורה אסור כיוון שזו סחורה של היהודי **(משנ"ב)**.

א. אם נטל את הסחורה מערב שבת, אפילו שהוא לוקח אותה אל מחוץ לתחום, אין איסור מאחר והגוי עושה בשביל עצמו **(משנ"ב)**.

סעיף ה | אמירה לגוי לצורך מצווה או חולה

הגמרא בעירובין אומרת (סז:) שמותר לומר לגוי להביא מים חמים דרך חצר שלא עירבו בה כדי שיוכלו למול תינוק בשבת. כמו כן הגמרא בגיטין אומרת (ח:) שמותר לומר לגוי לכתוב שטר מכירה על שדה בשבת משום ישוב ארץ ישראל.

הגמרא בשבת אומרת (קל.) שמותר לומר לגוי לעשות מלאכות בשביל חולה שאין בו סכנה.

◄ **תוספות, סמ"ג, רמב"ן, רשב"א וטור** (עיין סימן שלח): רק לצורך מילה, ארץ ישראל או מקום חולי גמור התירו (ונחלקו האם התירו אף באיסור תורה[8]).

◄ **גאונים, רמב"ם וראבי"ה[9]:** שבות דשבות מותרת בכל המצוות (ולמדו מכך שלצורך מילה מותר). וכן אם יש שם מקצת חולי או צורך הרבה **(רמב"ם)**.

---

[7] **והשו"ע** לא הזכיר זאת משום שהוא דיבר על גוי שיכול לעשות את המלאכה לפני כניסת השבת **(ביה"ל בשם הגר"א)**.

[8] עיין **בבית יוסף** שהביא שלדעת **התוספות** רק איסורי דרבנן הותרו לאותן המצוות. אמנם **השו"ע** בסימן שו, יא פוסק להתיר איסור דאורייתא לקניית בית בא"י, **והרמ"א** שם התיר רק באיסור דרבנן (כתיבה בלע"ז) ועיין שם **בביה"ל** שדחה שיטה זו באריכות. וע"ש בהערה על דבריו.

[9] **הראבי"ה** מתיר אף באיסורי תורה אם היהודי היה יכול לעשות בעצמו באיזה שהוא אופן את המלאכה. ועיין בסימן שכה סעיף י **ברמ"א שר"ת** הקל בזה בדיעבד, ולהלכה **האחרונים** לא קבלו היתר בזה כמעט, ע"ש **במשנ"ב**.

☜ **שו"ע:** מותר לומר לגוי לעשות איסור שבות[10] לכל המצוות או לצורך חולה במקצת[11], או לצורך הרבה[12]*, ויש אוסרין.

↲ הלכה כדעה ראשונה **(אליה רבה).**

◄ **עיטור ובה"ג (בה"ג מתיר רק לצורך מילה):** מותר לומר לגוי לצורך מצווה שיעשה אפילו איסורי תורה[13].

☜ כך פוסק **רמ"א** (בסימן רעו, ב לצורך גדול, והאחרונים חלקו ע"ש).

א. מהו צורך הרבה (שהתיר השו"ע):

◄ **לדעת המג"א (וכך נראה מהמשנ"ב בס"ק סח):** כל מקום הפסד גדול מותר[14].

◄ **לאליה רבה:** רק מקום צער הגוף מותר.

ב. מצטער:

כנזכר, הרמב"ם התיר אמירה לגוי באיסור דרבנן במקום מצטער. בסימן רעו, ה, השו"ע פסק שמותר לומר לגוי להדליק מדורה במקום הקור, כיוון שכולם חולים אצל הקור. נחלקו האחרונים האם השו"ע יתיר אמירה לגוי באיסורי תורה לצורך מצטער:

◄ **מג"א:** שו"ע פסק כאן להתיר רק איסורי דרבנן במקום מצטער, ולא איסורי תורה. והתיר רק במקום חולי ממש.

◄ **גר"א:** אפילו במקום מצטער התיר לומר לגוי לעשות איסורי תורה[15].

ג. אין לדמות ענייני השבותים זה לזה, ואין להתיר אלא מה שהתירו חכמים בפירוש, שהרי במקום מילה לא התירו חכמים אמירה באיסור תורה, ולצורך קניית בית בארץ ישראל התירו **(משנ"ב).**

ד. ◄ **לדעת 'עבודת הגרשוני':** איסור אמירה לגוי שייך גם אם אומר לגוי שיאמר לגוי אחר.

◄ **לדעת 'החוות יאיר':** אפשר להקל בזה.

☜ **משנ"ב (ע"פ ספר החיים):** ניתן להקל במקום הפסד גדול.

ה. בסימן שלא, פסק **המג"א** להקל לבקש מגוי עבור מצות מילה אפילו באיסורי תורה כשאי אפשר בעניין אחר (והביאו המשנ"ב שם).

---

[10] עיין לקמן שיש בזה מחלוקת ראשונים.

[11] נקט **חולה במקצת** כדי להשמיע שיש דעה (בסימן שכח, יז) שמתירה במקום חולי גמור אפילו שבות ממש. וע"ש **במשנ"ב** ובמה שהערנו שם.

[12]* ואם שבות דשבות מותרת על ידי יהודי או לא, עיין **לוית חן** סימן לה, שהביא דעות הפוסקים האחרונים בזה. וסיים שלדינא אפשר להקל בזה. (אמנם **בפנה"ל** (פרק ט) כתב שהיתר זה שייך רק במקום נדיר של צורך ודחק). ויש לדעת שגם **הביה"ל** (שמט, ד"ה ואפילו בכרמלית) הקל בשבות דשבות על ידי ישראל במקום מצווה.

[13] בסימן רעו כותב **המשנ"ב** ס"ק כה, שסומכים על **בעל העיטור** במקום מצווה של רבים (היינו בשעת הדחק) כגון שנקרע העירוב ויש מכשול לרבים בזה.

[14] וכן הסכימו עוד אחרונים, עיין **בבן איש חי** (שנה ב, פרשת וישלח, יז).

[15] נראה מדברי **המשנ"ב** כאן שהביא את מחלוקת **המג"א והאליה רבה** לגבי צורך הרבה, שאפילו צער הגוף לא הותר בו אלא איסורי דרבנן ולא איסורי תורה, וכדעת **המג"א.**

סעיף ו | לחשב חשבונות

הגמרא אומרת (קנ.) שאסור לחשב חשבונות אפילו אם עברו כבר, כגון: 'כך וכך הוצאתי על דבר פלוני', והוא שיש לו צורך בהם (משום 'ודבר דבר'). אבל אם אין לו צורך בהם מותר.

☜ כך פוסקים **טור ושו"ע.**

א. אם יודע שלא מגיע לפועליו דבר ומחשב זאת מותר, כיוון שאין לו תועלת בחשבונות הללו כרגע, (גם אם יתברר שהוא חייב להם) **(ט"ז).**

ב. אסור לחשב חשבונות שיש בהם צורך לחברו[16*] **(משנ"ב).**

ג. חשבונות של שאין לאדם צורך בהם (שיחה בטילה) מותרים, אך ראוי למנוע מהם **(מגיד משנה ע"פ רמב"ם).** ואף ביום חול אינו יפה לתלמידי חכמים, מפני ביטול תורה **(רש"ל).**

סעיף ז | רמז לצורך מוצאי שבת

רב אשי אומר (קנ.) שמותר לרמוז לחברו 'הנראה עמך שתעמוד אצלי בערב', למרות ששניהם מבינים שרצונו שיבוא אליו במוצאי שבת לעשות לו מלאכתו, כיוון שהרהור מותר (רש"י).

רמב"ם: ורק לא יאמר 'היה נכון עימי לערב' (שזו ממש אמירה[17] **(משנ"ב)**).

☜ כך פוסקים **טור ושו"ע.**

א. דין זה שייך אף כלפי גוי **(אחרונים).**

סעיף ח | דבר שאפשר לעשותו

רב יהודה בשם שמואל אומר (קנ.) שמותר לאדם לומר לחברו 'לכרך פלוני אני הולך למחר'. הגמרא מקשה עליו מכך שאסור להחשיך על התחום בשביל [לשכור פועלים או] להביא פירות או תבן וקש, והרי אם היו מחיצות היה אפשר להביא. ומיישבת שמדובר על פירות מחוברים שאסור לקצוץ אותם, וכן על תבן מוקצה.

רי"ף, רא"ש ורמב"ם: רב יהודה מתיר לומר דבר שבאופן עקרוני היה אפשר לעשותו בשבת באופן מותר, כמו למשל ללכת לעיר רחוקה, שהרי אם היו בורגנין (כמין סוכות בשיעור שאפשר ללכת מזו לזו) היה אפשר ללכת לשם בשבת. ולעומת זאת אסור לומר דבר שאסור לעשותו בשבת אפילו מדרבנן בלבד, כמו טלטול מוקצה[18].

[16*] לכן יש להזהר שלא לומר לחברו 'בכך וכך קניתי חפץ זה' כאשר הוא יודע שחברו גם מעוניין לקנות חפץ כזה **(בן איש חי שנה ב, וישלח ו).**

[17] וביאר **הרב מאזוז** (בהערות איש מצליח) ש'נכון' פירושו מוכן למלאכה, אבל 'הנראה' הכוונה אם יוכל להפגש עימו הערב, ותו לא.

[18] לדעת **רבינו ירוחם** (מובא בב"י) מותר רק דבר שבפועל היה מותר לעשותו. והקשה עליו **הב"י**, אם כן: מה החידוש שמותר לומר דבר שמותר לעשותו בשבת. (ויש עוד לשאול, כיצד רי"ו יבאר את קושיות הגמרא מפירות ותבן? הרי הגמרא יכלה לומר פשוט שאין מחיצות, שזה דבר הרבה יותר מסתבר!) וצ"ע.

↲ **רא"ש וטור:** הוא הדין לכל דבר שיש צד שאפשר לעשותו בהיתר בשבת, ורק שלא יזכיר עניין שכירות בלשונו.

☜ וכך פוסק **שו"ע.**

רמ"א: ולא יאמר 'דבר פלוני אעשה למחר'.

↲ כלומר דבר שאסור לומר לחברו, אסור לדבר על זה אפילו בינו לבין עצמו כיוון שזה דיבור אסור **(משנ"ב).**

א. אסור לומר 'לכך פלוני אני **רוכב** למחר' כי דבר זה אין צד לעשותו בהיתר **(משנ"ב).**

ב. סיפור דברים בעלמא:

◄ **מג"א:** אין איסור בסיפור בעלמא על דבר אסור שהאדם הולך לעשות, ומה שנאסר זה רק אם אומר לו 'בא עימי' שזה ממש תכנון. (ורק לרא"ש והרמ"א יש איסור גם בזה).

◄ **שאר האחרונים:** יש איסור גם בסיפור דברים בעלמא, ☜ וכך סובר **ביה"ל.**

ג. דבר שאסור לעשותו היום, אסור לומר אפילו לגוי לעשותו בשבת עצמה, ואפילו בדיעבד אסור להנות מפירות שגוי הביא מחוץ לתחום **(משנ"ב).**

ד. מותר לומר לחברו שיביא לו פירות, אפילו כשידוע שכוונתו לפירות המוקצים, כיוון שזה רק הרהור **(תוספת שבת[19]).**

❖ **החשכה על סוף התחום** (עיין גם סעיף ט)

המשנה אומרת (קנ. ע"פ הגמרא) שכל דבר שמותר לומר בשבת, מותר להחשיך עליו (כדי שיהיה ניתן לעשותו יותר מהר במוצאי שבת), אבל דבר שאסור לומר בשבת אסור להחשיך עליו.

ומותר להחשיך על פירות כדי לשומרם (כיוון שהיה אפשר גם בשבת אם היו בורגנין) ואם החשיך כדי לשמור פירות יכול להביא פירות בידו. (רש"י: כיוון שלא הייתה מחשבתו לכך מלכתחילה).

☜ כך פוסקים **טור ושו"ע.**

↲ כלומר יכול להביא אפילו פירות מחוברים, כיוון שכוונתו העיקרית הייתה בשביל לשמור **(משנ"ב).**

סעיף ט | החשכה לדבר שבתוך התחום

מגיד משנה בשם תוספות, רמב"ן ורשב"א (וכך משמע ברמב"ם): מותר להחשיך על דבר שנמצא בתוך התחום, כיוון שלא מינכר מילתא שמחשיך בשביל הדבר האסור (שכל האיסור הוא רק אם מינכר מילתא).

---

[19] ויש בדבר חידוש שהיה מקום לומר שרק דבר שבאופן תיאורתי היה אפשר לעשותו בהיתר, מותר לדבר, אך דבר שאי אפשר לעשותו כלל באופן המותר, הרי זה דומה לאומר 'לכרך פלוני אני רוכב למחר', קמ"ל שעיקר הדבר הוא האם הוא הזכיר את האיסור במפורש או לא, וכוונתו שמאחורי הדברים אינה משנה. (ומה שהוצרכו הפוסקים להתיר מטעם שהיה יכול לעשות 'בורגנין' זה רק לתת טעם מדוע האמירה 'אני הולך למחר' איננה הזכרת האיסור במפורש).

☜ וכך פוסק **שו"ע.**

א. אסור לעמוד בסמיכות לגינה שרוצה לקטוף ממנה פירות, כיוון שניכר שהוא מחשיך בשביל דבר אסור **(משנ"ב).** (לדעת המג"א יש בזה איסור עצמי של 'ממצוא חפציך', ולדעת הרב המגיד אסור רק מצד חשד).

ב. כל האיסור להחשיך בסוף התחום הוא רק אם באמת כוונתו להחשיך בשביל דבר אסור, אך אם כוונתו להחשיך כדי שיוכל ללכת במהרה במוצאי שבת, מותר **(משנ"ב).**

סעיף י | שמור לי ואשמור לך

הגמרא אומרת (קנא.) שמותר לאדם לומר לחברו 'שמור על פירותי שבתחום שלך ואשמור לך על פרותיך שבתחומי'.

☜ כך פוסקים **טור ושו"ע.**

א. החידוש הוא שלא אומרים שזה נראה כמו שכירות (ששמור לי ואשמור לך דינו כנושא שכר) **(משנ"ב[20]).**

סעיף יא | שאלה ופרעון

המשנה אומרת (קמח.) שהשואל מחברו חפצים בשבת צריך לומר לשון שאלה ולא לשון הלוואה. הגמרא מבארת שבהלוואה יש חשש שהאדם יבוא לכתוב ובשאלה אין חשש.
מקשה הגמרא: הרי בנ"א רגילים לפעמים לומר על הלוואה 'שאלה', ואם כך גם בשאלה אולי יבואו לכתוב. ומיישבת: כיוון שחכמים התירו לומר 'השאילני' ולא 'הלויני' יש היכר בדבר ולא יבוא לכתוב.

◄ **רש"י:** שאלה היא לזמן קצר, הלוואה היא לזמן ארוך, ואז יש חשש שיבוא לכתוב.

◄ **תוספות:** שאלה חוזרת בעין (אותו חפץ בעצמו) והלוואה לא, ובזה יש חשש שיבוא לכתוב.

↲ **רשב"א:** גם לפי רש"י יהיה אסור להלוות לזמן קצר כיוון שהמלווים לא רגילים לדחוק את הלווים תוך ל' יום, ועדיין יש חשש שיבוא לכתוב.

☜ **שו"ע:** לא יאמר הלווני כי משמע לזמן ארוך ויבוא לכתוב.

רמ"א (**ע"פ הריב"ש**): כשם שאסור ללוות בשבת כך אסור לפרוע חוב.

↲ מותר לפרוע חוב לצורך שבת (בלבד) אם אומר בלשון 'חזרה' ולא בלשון 'פריעה' **(תוספות ואחרונים).**

א. במקום שרגילים שההלוואה חוזרת לאלתר, מותר לומר גם לשון הלוואה **(מג"א.** וביה"ל קצת מפקפק בדבריו**).**

---

[20] ונראה לבאר שפשוט שמותר לומר לחברו לשמור, שהרי זה דבר שמותר לעשותו בשבת, לכן ביאר שהחידוש הוא שאין זה נראה כמו שכירות. ובאמת מדוע אין כאן אמירה של שכירות בעצם? נראה לומר (כמו שהזכרנו בהערה לעיל) שכיוון שהאמירה היא דבר שמותר לעשותו בשבת, גם אם 'מתחת לפני השטח' יש כאן גדר של שכירות, אין זו אמירה אסורה אלא רק הרהור, והעיקר זו האמירה ולא הכוונה.

ב. אם אומר הלוואה לזמן קצר אסור מטעם לא פלוג רבנן (**פרי מגדים בשם הרשב"א**[21]).

ג. הפרי מגדים מסתפק אם מותרת שאלה לזמן ארוך (**ביה"ל**).

ד. גם לצורך מצווה, כגון ששואל ספרי קודש, לא יאמר בלשון שאלה (**משנ"ב**).

❖ מקום שלא מבדילים בין הלשונות

סמ"ג, רבינו פרץ, תוספות, ר"ן וטור (**ורשב"א**): בלשון לע"ז שלא מבדילים בין 'הלווני' ל'השאליני' אסור בשני הלשונות עד שיאמר 'תן לי'.

☜ כך פוסק **שו"ע**[22].

❖ לקיחת משכון

המשנה אומרת (קמח.) שאם המשאיל לא מאמין לשואל יכול להשאיר אצלו את טליתו.

אורחות חיים בשם הרשב"א ☜ **ורמ"א:** יניח טליתו סתם ולא יאמר לו שהיא בשביל משכון.

↵ מותר לקחת משכון רק לדבר שהוא לצורך שבת, אבל שלא לצורך שבת אסור (**משנ"ב**).

סעיף יב | קריאת רשימת מוזמנים

הקדמה לדין שטרי הדיוטות

א. חז"ל אסרו לקרוא בשטרי מקח וממכר משום 'ממצוא חפציך' (רא"ש) או משום שזה דרך חול ויבוא למחוק (רמב"ם).

ב. הראשונים חולקים האם שטרי הדיוטות הם דווקא שטרות של מקח וממכר ממש או שגם אגרות שלום נכללות באיסור. לרמב"ם כל כתבי החול נכללים באיסור.

ג. כהרחבה לעיקר האיסור, חכמים אסרו גם לקרוא דברים שמא מתוך כך יגיעו לקריאת שטרי הדיוטות. לכן אסרו לקרוא רשימת מוזמנים מתוך הכתב. (וגם רב ביבי שחשש שמא ימחוק כדלקמן, מודה שאסור גם מצד שטרי הדיוטות). וכן אסרו קריאת כתב שתחת הצורה[23].

---

[21] לכאורה דבריו סותרים את המג"א לעיל, שהרי **הרשב"א** אסר לשון הלוואה גם אם מפרש בפיו שזה לזמן קצר! **ובערך השולחן** כתב ששונה הדבר כאשר כך מנהג המקום שאז באמת אין חשש שיבוא לכתוב, לעומת מקרה שהאדם עצמו ביאר בפיו שאז עדיין יש חשש שהאדם יבוא לכתוב כי דרך המלווים שלא לדחוק את הלווים. (**ור"י אייבשיץ** סובר **שהרשב"א** חולק על **המג"א**. ונראה **שהמשנ"ב** סובר כערך השולחן, שאם לא כן, כיצד העתיק את שני הדעות).

[22] ודע **שהאבני מילואים** כתב (סימן כח, ס"ק נ) שכל זה רק בחפצים שרגילים להחזיר אחרים תחתם, שאז כששואל בלשון שאין בה היכר, אפשר לחשוב שהוא התכוון להלוואה. אך חפצים שמחזירים אותם ממש, ולא ניתן לחשוב שכוונתו להלוואה (שניתנה להוצאה) מותר גם בלשון שלא מבדילים בה.

[23] אולי לפי **הרמב"ם** הנ"ל, כתב שתחת הצורה הוא ממש חלק מגזירת שטרי הדיוטות ולא גזירה משום. ועיין לקמן בסעיף טו.

המשנה אומרת (קמח:) שאסור למנות את רשימת אורחיו מתוך הכתב אלא רק בעל פה. בגמרא נחלקו רב ביבי ואביי בטעם האיסור: אביי סובר שנאסר משום שטרי הדיוטות, ורב ביבי סובר שאסור שמא ימחוק[24].

☜ **שו"ע** פוסק את דברי המשנה.

↲ **במשנ"ב** מביא את שני הטעמים הנ"ל.

א. קריאת השמש את רשימת המזומנים: באופן עקרוני יכולות להיות שתי בעיות: **1.** שמא ימחק. **2.** קריאת שטרי הדיוטות[25]. כאשר השמש קורא אין חשש שמא ימחק (כי אין לו רשות לזה). אך יש חשש שמא יקרא בשטה"ד ואסור **(ב"ח ושכנה"ג)**.
המג"א מחדש ש**בסעודת מצווה** אין גם חשש שמא יקרא בשטרי הדיוטות (אבל לא לבעל הבית **(שער הציון)**).
נהגו להקל בקריאת השמע אף בסעודת רשות, כדי שלא יבואו לריב וקטטה **(שערי תשובה)**.

ב. מותר לגבאי לקרוא מודעה לציבור בבית הכנסת מתוך הכתב[26]* **(משנ"ב)**.

ג. הפתקים ששולחים הלקוחות שכתוב בהם מערב שבת כמה יין או שכר שהם לוקחים אסורים בקריאה משום שטרי הדיוטות, אבל אם יש בהם רק סימן בעלמא מותר[27]* **(משנ"ב)**.

❖ קריאה מעל גבי כותל

הגמרא אומרת שנפק"מ בין אביי לרב ביבי בכתב על הכותל למעלה. (רי"ף, רא"ש, רמב"ם וטור[28]: רב ביבי סובר שמותר כיוון שאין חשש שמא ימחק (וחולק על רבה שאסר לקרוא לאור נר אפילו כשעומד בגובה רב) ואביי סובר שאסור כיוון שיש חשש שמא יקרא בשטרי הדיוטות גם בכותל גבוה).

רי"ף ורא"ש: להלכה אסור גם בכותל גבוה, כיוון שרב ביבי שהתיר בכותל גבוה חולק על רבה שאסר גם במקום גבוה, ולנו קיי"ל שהלכה כרבה[29].

☜ **שו"ע:** אסור לקרוא כתב שעל גבי כותל גבוה שמא יקרא שטרי הדיוטות.

---

[24] ויש להבין לפי הרמב"ם שסובר שכל שטרי הדיוטות אסורים שמא ימחק, מה ההבדל בין אביי לרב ביבי? בספר **ארחות שבת** (כב, הערה קצא) ביאר שרב ביבי אמר שברשימת מוזמנים יש חשש שימחק שם המופיע לפניו, (ולכן אולי יהיה מותר לשניים לקרוא יחד כמו שכותב הרשב"א), ואילו הגזירה שאביי דיבר עליה היא באופן כללי חשש שמא האדם יבוא לידי מחיקה (ואז גם דברים שאין סיבה למחוק אותם ממש יהיו בכלל האיסור כמו אגרות שלום או שאר ספרים).

[25] נראה שלפי דעת הרמב"ם לא יהיה איסור בקריאת שמש את אנשי הסעודה שהרי כל החשש בשטרי הדיוטות הוא שמא ימחק, וכאן זה לא שייך. וייתכן לפי מה שביאר **באורחות שבת** (המובא בהערה לעיל) גם הרמב"ם יודה שאסור, שכן יש גזירה כללית בקריאת שטרי הדיוטות שאינה קשורה למחיקה של שטר מסוים.

[26]* אבל לקרוא מתוך רשימה את העולים לתורה אסור שמא ימחק **(ארחות שבת)**. (אולי כרוז שונה כיוון שלא רגילים למחוק ממנו).

[27]* יש מקומות שמערב שבת קונים כרטיסים לחדר אוכל, ונלע"ד שלפי דברי המשנ"ב כאן, מותר לתת כרטיסים רק שיש בהם סימנים בעלמא או צבעים המסמנים את הסעודה לה זכאי בעל הכרטיס, אך אם כתוב סכום על הכרטיס אסור.

[28] **רש"י** (ע"פ **תוספות**) מבאר אחרת את הדעות: רב ביבי שאסר שמא ימחוק אוסר כיוון שלא חילקו חכמים באיסורם (כדעת רבה). אביי שאסר משום שטרי הדיוטות מתיר כי שטר וכותל לא מתחלפים.

[29] אמנם יש לשים לב, שבטעם האיסור בכותל גבוה אפשר לומר שתי טעמים: **א.** שמא ימחק (כרבה) וכך נראה מדברי הר"ן. **ב.** שמא יקרא שטרי הדיוטות (כאביי) וכך נראה מדברי השו"ע.

רמ"א (על פי רא"ש ור"ן): אפילו עיון בפיו אסור.

א. שו"ע נקט את טעמו של אביי למרות שהוא מסכים לטעמו של רבה, כיוון שטעמו של רבה הוא מדין 'לא פלוג' ואביי אוסר בעצם, ולכן העדיף לנקוט את טעמו **(שער ציון)**.

❖ חקיקה בכותל

הברייתא אומרת (קמט.) שמותר לקרוא רשימת מוזמנים מעל גבי כותל ולא מעל גבי טבלה ופנקס. ומבארת הגמרא שמדובר בכתב חקוק (שאין בו חשש מחיקה). בטבלה ופנקס אסור כי זה מתחלף בשטר, ובכותל מותר כיוון שאינו מתחלף בשטר.

רבינו ירוחם: מותר לקרוא רק כתב חקוק (שוקע), אך אם הוא בולט אסור שמא ימחק.

☜ **שו"ע:** מותר לקרוא כתב שוקע כשהוא על גבי כותל (ולא מטבלה ופנקס).

↲ הטעם: כשמדובר גם בכותל וגם חקוק לא חששו חכמים **(משנ"ב)**.

סעיף יג | קריאת שטרי הדיוטות

כנזכר לעיל אסרו חכמים לקרוא רשימת מוזמנים משום שטרי הדיוטות (לפי דעת אביי). הגמרא מזכירה (קטז:) שלדעת רבי נחמיה אסור לקרוא בכתבי הקודש כדי שיאמרו אנשים שכל שכן שאסור לקרוא בשטרי הדיוטות.

◄ **ר"ת, ר"י[30], ראשונים בשם הראבי"ה:** שטרי הדיוטות הם שטרי חובות. אבל אגרות של רשות אין בהם משום שטרי הדיוטות.

◄ **רש"י, רא"ש בשם רבינו יונה, ר"ן, רשב"א וטור:** שטרי הדיוטות הם שטרי חובות וגם אגרות רשות (משום שמתחלפות בשטרי חובות)[31].

☜ כך פוסק **שו"ע.**

◄ **רמב"ם, מאירי:** כל הדברים הכתובים חוץ מכתבי הקודש בכלל האיסור (רמב"ם: שמא ימחק).

❖ עיון בלא קריאה בפיו

◄ **הגהות מימוניות בשם או"ז, מרדכי והגהות מרדכי:** מותר לעיין בשטרי הדיוטות (כי הרהור מותר).

---

[30] קצת קשה שכן ר"י התיר בסעיף הבא לקרוא אגרות רק משום פיקוח נפש ולא משום שאין זה שטרי הדיוטות. ואולי כיוון שיש לפעמים פיקו"נ באגרות, התירו אותם לגמרי לדעתו ואין להם דין של שטרי הדיוטות עוד.

[31] ניתן לבאר שנחלקו הדעות בטעם האיסור: למי שמתיר אגרות של רשות, טעם האיסור הוא משום 'ממצוא חפציך'. למי שאוסר כל כתב חוץ מכתבי הקודש טעם האיסור הוא שמא ימחק. ולסוברים שגם אגרות של רשות נאסרו אפשר להסביר בשני אופנים: או שמא ימחק (כך כותב הר"ן), או שגזרו אטו שטרי הדיוטות שנאסרו בגלל 'ממצוא חפציך' (רא"ש וכ"כ משנ"ב).

◀ **רא"ש בשם רבינו יונה, שבלי הלקט (בשם רבי בנימין[32]):** גם עיון בלבד נאסר[33].

☜ **שו"ע:** גם עיון אסור בשטרי הדיוטות. (לקמן בסעיף יד יתבאר שרק אם יודע מה כתוב בהם אסור, אבל אם לא יודע התיר).

סעיף יד | לקרוא באגרת השלוחה

הקדמה קצרה לסעיף זה: כאשר מגיעה לאדם אגרת בשבת יש לדון בה מצד שלושה דברים: **1.** שטרי הדיוטות (ופה יש צד להקל שהרי לא יודע מה יש בתוך המכתב, ואולי יש בזה צורך). **2.** מוקצה (כיוון שהובאה מחוץ לתחום). **3.** הנאה ממעשה הגוי שהביא אותה בשבת.

◀ **ר"י בתוספות[34]:** מותר לקרוא באיגרת של רשות שלא יודע מה יש בה, שכן ייתכן ויש בה דבר של פיקוח נפש[35].

☜ **שו"ע:** אגרת שלא יודע מה יש בתוכה יכול לעיין בה בלי קריאה בפיו.

↲ השו"ע הקל בצירוף שתי קולות: א. עיון בלי קריאה. ב. לא יודע מה יש בתוך האגרת ואולי יש בה צורך הגוף[36] **(משנ"ב).**

◀ **רבינו יונה[37], טור ועוד ראשונים:** אסור לקרוא אפילו אגרת של רשות, אפילו אם לא יודע מה יש בתוכה.

❖ מוקצה והנאה באגרת שמחוץ לתחום

◀ **מהר"ם מרוטנבורג ואור זרוע:** אגרת שהובאה מחוץ לתחום, מותר לקרוא בה ואסור לטלטל אותה, משום מוקצה[38].

---

[32] **שבלי הלקט** מבאר שהטעם לאסור עיון בלבד מפני שיש חשש שהאדם יבוא לדון בענייני האגרת. (ונלע"ד שדבריו מוסבים רק על שטרי חובות ממש, אבל על אגרות של שלום דבר זה לא שייך, ואולי רבי בנימין סובר שהאיסור שייך רק בשטרי חובות. וצ"ע).

[33] נלע"ד לבאר שטעם המתירים שטרי הדיוטות נאסרו משום 'ממצוא חפציך', לכן הרהור בלבד מותר (וכ"כ הגר"א). והאוסרים סוברים שגזרו משום 'ממצוא חפציך' גם כשאין חשש ממש. ונראה שלפי הרמב"ם ור"ן שחששו לסברת שמא ימחק יהיה אסור גם בעיון בעלמא. כלומר מי שאוסר שטרי הדיוטות שמא ימחק (רמב"ם), ודאי שיאסור גם עיון בלבד. ומי שאסר שטרי הדיוטות משום 'ממצוא חפציך' (הגה"מ ורא"ש) יש צד להתיר בקריאה דרך עיון. אלא אפשר שגזרו גם בעיון בעלמא (שמא יבוא לידי קריאה ממש, וכך סובר הרא"ש).

[34] לקמן יובאו דעות נוספות שמתירות לקרוא באגרת שבאה בשבת, ולא משמע שהם התירו בגלל פיקוח נפש בדווקא.

[35] והכוונה שיכול לקרוא את כל המכתב ולוודא שאין בו דבר של צורך הגוף או פיקו"נ (שלפעמים יש בסוף המכתב דברים כאלה ולכן יקרא את כולו כדי לוודא את זה).

[36] **התוספות** התיר רק לצורך פיקוח נפש, **והמשנ"ב** כתב שגם לצורך גופו התירו. ונראה שמקור דבריו בתוספות עצמו שכתבו שגם לצורך גדול מותר אפילו אם אין פיקוח נפש. עיין **בבית יוסף**.

[37] עיין **בבית יוסף** על הסעיף הקודם שביאר כך את דעת **רבינו יונה** (ולא כמו שביארו **רבינו ירוחם**).

[38] מותר לקרוא בה כיוון שהאיסור להנות מדבר שבא מחוץ לתחום הוא שמא יאמר לגוי להביא לו, וכאן זה לא שייך **(גר"א בביאור דעת השו"ע)**. או משום שאינו נהנה מגוף המלאכה עצמה **(גר"א בשם מג"א)**. ואסור לטלטלה למרות שמותרת ליהודים אחרים (כמו שנפסק בסימן תקטו), שאני התם שראויה להם לאכילה ולכן לא נאסרת בטלטול **(בית יוסף)**.

◀ **טור:** אסור לקרוא באגרת זו[39] ואסור לטלטל אותה.

◀ **ר"ת, תוספות ומרדכי בשם או"ז, ראבי"ה:** מותר לקרוא בה ואף לטלטלה[40] (שהרי היא ראויה לצור אותה על פי צלוחית).

☜ **שו"ע:** אם הגיעה לו אגרת שלוחה בשבת מחוץ לתחום טוב שלא יטלטל אותה (אלא יבקש מהגוי שיפתח אותה והוא יעיין בה[41]).

↲ **אחרונים:** מותר לטלטל את האגרת כיוון שהיא מותרת ליהודים אחרים.

א. **הגר"א** מפקפק מאוד בהיתר השו"ע לעיין באגרת זו, ולכן נכון מאוד להחמיר ולא לעיין בה **(ביה"ל)**.

ב. אגרת של סוחרים המקפידים להצניע אותה, אסורה משום מוקצה **(משנ"ב)**.

ג. נהגו שלא לקבל בידיים אגרת הבאה על ידי גוי מחוץ לתחום, כיוון שיש חשש שיהודי יטול מהגוי ונמצא שהיהודי עשה את גמר ההכנסה **(משנ"ב)**

ד. אם האגרת חתומה, אסור לומר לגוי במפורש שיפתח אם לא לצורך גדול. אבל יכול לרמוז לגוי שכל עוד שהאגרת חתומה איני יכול לקרוא, ויבין מעצמו ויפתח (**משנ"ב**[42]).

סעיף טו | כתב המהלך תחת הצורה

הברייתא אוסרת (קמט.) לקרוא כתב המהלך תחת הצורה. (ומבאר רש"י שהכוונה לתמונות שהיו כותבים תחת 'זו דמות פלוני או צורה פלונית'[43]).

◀ **בית יוסף:** אסור משום שטרי הדיוטות[44].

◀ **אליה רבה בשם ראשונים:** אסור מחשש קריאה בשטרי הדיוטות.

☜ **שו"ע**: אסור לקרוא בכתב המהלך תחת הצורה[45]*.

---

[39] שהרי האגרת הובאה במיוחד בשביל היהודי הזה וזו הנאה ממעשה שבת של הגוי. ולזה הסכים **הגר"א**, ואת דעת השו"ע יישב בקושי.

[40] **ר"ת** מתיר לקרוא בה ליהודי אחר כיוון שלא הובאה בשבילו. ובאופן נוסף כתב, שהאגרת לא הובאה כלל בשביל מקבל האגרת אלא בשביל השולח, לפי זה אפשר להבין למה אין בה דין מוקצה. (וצריך לומר לפי התירוץ הראשון של ר"ת ולתוספות, שלא חששו למוקצה כאשר האגרת הובאה מחוץ לתחום כיוון שראויה לישראל אחר אין בה דין מוקצה (כך פסק **השו"ע** בסימן תקטו, ה, שאין מוקצה בדבר שראוי ליהודים אחרים).

[41] וכנזכר בהערה לעיל, אין בה איסור הנאה כדין חפץ שהובא מחוץ לתחום, או משום שהאיסור הוא מצד המשלח ולא מי ששלחו לו, או משום שאין גופו של האדם נהנה **(משנ"ב)**.

[42] ואין איסור הנאה ממלאכת גוי בזה, משום שזו רק הסרת הפרעה ולא הנאה חיובית (עיין בהקדמתנו לסעיף ב).

[43] וקשה לי, מי שהתיר אגרות שלום מדוע אסרה הברייתא כתב שתחת הצורה? ונראה לומר שאגרת שלום יש בה צורך יותר מאשר הדברים הנ"ל ולכן התירו בה. וצ"ע.

[44] היה נראה לבאר **שהב"י** כתב שזה ממש האיסור של שטרי הדיוטות ולא 'גזירה משום' ע"פ שיטת **הרמב"ם** שסובר שהאיסור הוא שמא ימחק, וא"כ גם בכתב המהלך תחת הצורה שייך לאסור מדינא. אמנם **המשנ"ב** מבאר את **השו"ע** שאסר שמא יקרא בשטרי הדיוטות וצ"ע.

[45]* **המג"א** (בריש סימן שא) ביאר בדעת השו"ע שאם יש עונג מקריאה זו, מותר. והרבה אחרונים דחו דבריו וביארו אחרת את דברי השו"ע שם. אך יש מי שנראה מדבריו כדברי **המג"א** **(תרומת הדשן, שאילת יעב"ץ)** וכתב **בחזו"ע** (שבת ו, עמוד סז) שלכן המיקל יש לו על מי לסמוך. ועיין עוד לקמן בדין נהנה מקריאת שטרי הדיוטות.

סעיף טז | קריאת דברי חולין וחשק

תוספות (בשם רבינו יהודה), רא"ש בשם רבינו יונה: אסור לקרוא בדברי חולין או דברי חשק בלשון לעז, דלא גרע מכתב שתחת הצורה. ואף בחול יש לאסור משום "במושב ליצים לא ישב".

☜ **שו"ע:** אסור לקרוא בדברי חולין או חשק בשבת, ואף בחול אסורים משום מושב ליצים, ומשום 'אל תפנו על אלילים'. ובדברי חשק יש גם מגרה יצר רע, והמחברן, מעתיקן ומדפיסן הם ממחטיאי הרבים.

↲ אין איסור בספר יוסיפון, שבט יהודה ודברי הימים לרבי יוסף כהן, משום שלומדים מהם מוסר ויראה **(משנ"ב).**

א. גם מי שהולך לבתי קרקס או שאר מיני תחבולות עובר משום מושב ליצים **(משנ"ב).**

❖ קריאת דברי חולין בעברית

☜ **רמ"א:** מדברי תוספות מדויק שדווקא לשון לעז אסור, אך לשון עברית מותרת כי יש בלשון עצמה קדושה ולומד ממנה לדברי תורה.

↲ **אגודה, ט"ז, גר"א, של"ה, מלבושי יו"ט, באר שבע ומשנ"ב:** אסור לקרוא גם בלשון עברית.

א. גם **הרמ"א** לא התיר דברי חשק בעברית **(משנ"ב).** וכן לא התיר דברי מקח וממכר ממש **(פרי מגדים).**

ב. כל כתב שאסור לקרוא בו, אסור לטלטלו **(ט"ז).**

ג. לעניין הסתכלות על פסל: אם עשוי לעבודה זרה ודאי שאסור. ואם עשוי לנוי, יש מתירים ויש אוסרים **(ביה"ל).**

❖ קריאת עיתון

◄ **שבות יעקב:** מותר (כיוון שאולי יש בהם צורכי גוף והצלה).

◄ **יעב"ץ, נזר ישראל, יסוד יוסף, כלכלת שבת, שולחן עצי שיטים ומשנ"ב:** אסור[46] (יעב"ץ: משום שיש בהם ידיעות בענייני משא ומתן).

❖ קריאת שטרי הדיוטות כשמתענג בהם

נחלקו האחרונים אם אפשר להקל לקרוא כתב שתחת הצורה מטעם עונג שבת:

---

[46] **לדינא** נחלקו אחרוני דורנו אם לאסור דבר זה מכל וכל **(מנוח"א, אז נדברו, הרב אליהו)** או שאפשר להתיר את זה מעיקר הדין בלי קריאת הפרסומות וראוי ליר"ש שלא יקרא **(שש"כ בשם דעת תורה, ילקו"י, פנה"ל).**
לענ"ד נראה שמעיקר הדין סברת האוסרים יותר נראית להשוות את זה לאגרת שלום שנאסרה או לדברי חולין שנאסרו. אלא שכיוון שכל האיסור הוא מדרבנן ויש כמה צירופים להקל התירו האחרונים מעיקר הדין וכתבו שירא שמים יחמיר. (א. עיון בלי דיבור בפיו. ב. לא יודע מה יש בעיתון, אולי יש בו צרכי גוף. ג. לשון הקודש. ד. עונג שבת).
ועוד יש לדון מצד ביטול תורה בכל זה.

◀ **למג"א, יעב"ץ, נזר ישראל, ברכ"י, שערי תשובה, מהרש"ם:** מותר[47].

◀ **לחמד משה, מאמ"ר, גר"ז ומשנ"ב:** אסור (שולחן עצי שיטים כתב שיש מקילים וטוב להחמיר).

סעיף יז | קריאת ספרי חכמה

נחלקו הראשונים האם יש איסור לקרוא בספרי חכמה בשבת[48]:

◀ **רמב"ם, ר"ן בשם רז"ה:** אסור לקרוא שום ספר חוץ מספרי קודש (או ספר שיש בו סרך קדושה).

◀ **רמב"ן, רשב"א ואגור בשמם:** מותר לקרוא בכל ספרי חכמה ואף לעיין בטלסקופ.

☜ **שו"ע:** אסור לקרוא בספרי חכמה[49], ויש מי שמתיר (אף לעיין בטלסקופ).

↲ הלכה כמקילים **(משנ"ב[50])** וראוי לירא שמים להחמיר **(אליה רבה)**.

סעיף יח | שאילת שד

☜ **רבינו ירוחם ושו"ע:** מה שמותר לשאול מהשד ביום חול מותר לשאול גם בשבת.

↲ דווקא דברים של רפואה מותר לשאול, אבל לשאול על אבידה וכדומה אסור משום ממצוא חפציך **(אחרונים)**.

סעיף יט | אמירה לגוי במקום הפסד גדול

הגמרא אומרת (קכא.) שאם פרצה דליקה בשבת מותר לומר 'כל המכבה אינו מפסיד'. ובגמרא בכתובות (ע:) מבואר שבדליקה התירו אבל שאר איסורי שבת לא התירו לומר כל העושה לי מלאכה זו לא מפסיד.

◀ **רשב"א, סמ"ג, סמ"ק ותרומה (ע"פ הירושלמי):** דווקא בדליקה התירו[51].

◀ **בה"ג ורא"ש:** בכל מקרה של הפסד גדול התירו חכמים לקרוא לגוי ויבין שצריך להציל או לומר 'כל המציל אינו מפסיד' (ומה שהגמרא אומרת שאסור בשאר איסורים היינו במציאות שאין בה הפסד ממון **(סמ"ק)**).

---

[47] וכתב **החזון עובדיה** (שבת ו, עמוד סז) שהמיקל יש לו על מה לסמוך.
ונראה פשוט שגם המתירים לא התירו שטרי הדיוטות ממש אלא רק דברים שנאסרו שמא יבוא לידי קריאת שטרי הדיוטות כמו כתב שתחת הצורה (עיין בפינה"ל שבת הרחבות, עמוד 498).

[48] ונראה שבהם הקילו יותר מאשר בסעיפים טו- טז כיוון שפה יש צורך בלימוד החכמה מצד עצמה.

[49] **השו"ע** בסימן שח, נ הביא שנחלקו הראשונים גם לגבי טלטול אותו טלוסקופ. מדבריו שם נראה שהוא מקל לטלטלו. האחרונים נחלקו בביאור דבריו. יש אחרונים שלמדו שהשו"ע אסר לגמרי קריאת ספרים שאינם קודש **(אור לציון** (ב, כה, ו). **מנוחת אהבה** (י, ל), **דברי יציב** (ליקוטים והשמטות ל) ועוד) ויש שלמדו שהשו"ע אסר מעיקר הדין אלא שלא היה ברור לו לאיסור ולכן יש מקום להקל **(חזון עובדיה** (ו, עב)). ויש שחילקו בין טלטול - שהותר, ובין קריאה - שנאסרה **(ציץ אליעזר** (יז, נג)), ולכאורה דבריהם נראים.

[50] **הרמ"א** (שו"ת, ז) כותב שהוא היה נוהג לקרוא ספרי פילוסופיה בשבת. אם כך נראה שהמחלוקת תהיה נתונה בין האשכנזים לספרדים. אמנם כנזכר בהערה לעיל, לא ברור **שהשו"ע** אכן אסר בזה (ומכל מקום, יש כאן צד גדול להקל לאשכנזים).

[51] אולי כי כיבוי הוא רק משאצל"ג, ובשריפה יש בהילות מיוחדת ואדם יבוא לכבות.

☜ כך פוסק **שו"ע (והביא את הרשב"א כיש מי שאומר).**

↲ המקל אינו מפסיד (וכך סתם השו"ע בסימן שלד).

א. אם הגוי צריך לעשות רק איסור דרבנן אפשר לומר לו בדרך ציווי, ומה שצריך רק לרמוז היינו כשהגוי צריך לעשות איסור תורה[52] **(משנ"ב).**

ב. אסור לומר בלשון ציווי: 'אם תכבה לא תפסיד' **(אליה רבה).**

ג. לכו"ע מותר לקרוא לגוי לבוא לכבות את הדליקה ולהראות בלי לומר כלום **(משנ"ב).**

סעיף כ | איסור הנאה ממלאכת הגוי

◄ **רבינו ירוחם:** יהודי שאמר לגוי לעשות בשבילו מלאכה בשבת, אסור להנות ממנה לעולם, מדין קנס.

◄ **רמב"ם:** מותר להנות במוצאי שבת מהמלאכה, אם יחכה בכדי שיעשו.

☜ כך פוסק **שו"ע.**

א. יש לחכות בכדי שיעשה המלאכה, כדי שלא יבוא לומר לגוי לעשות מלאכה בשבת **(משנ"ב).**

ב. אם הגוי עשה מלאכה בפרהסיא עבור היהודי (אפילו מעצמו), אסור להנות ממנה לעולם **(מג"א).**

סעיף כא | אמירה לגוי לצורך הגוי

הגמרא מסתפקת (ב"מ צ.) האם מותר לומר לגוי לחסום את פרת היהודי ולדוש בה. האם אמירה לגוי אסורה משום שבות רק בשבת החמורה (סקילה) או שגם בחסימה (לאו).

◄ **רש"י:** שאלת הגמרא מתייחסת לדישת תבואה של הגוי בפרת היהודי.

◄ **תוספות:** שאלת הגמרא מתייחסת לתבואת היהודי, שיש לו בה ריווח. אבל בתבואת הגוי פשיטא שמותר (כמו שמותר לומר לגוי לאכול נבילה) ולכן מותר לומר לגוי לבשל בשר בשבת.

רא"ש: אסור לומר לגוי לעשות דבר שליהודי היה אסור לעשות, כמו לדוש או לבשל בשבת. ועל כן אסור לתת לגוי בשר של היהודי ולומר לו שיבשל לעצמו.

☜ כך פוסק **שו"ע.**

הגהות מרדכי, רמב"ן ☜ **ורמ"א:** אבל מותר לומר לגוי לעשות מלאכה בשביל עצמו.

↲ למרות שהיהודי לא נהנה כלל מהמלאכה שהגוי עושה בשביל עצמו אסור לתת לו בשר ולומר לו, כיוון שהיהודי לא היה יכול לעשות בעצמו את זה. אבל

---

[52] וסיים, שאם רק איסורי דרבנן הותרו, הרי כבר התבאר בסעיף ה' שמותר. וצ"ע בדבריו, שמניין להתיר איסורי תורה ברמיזה לגוי, הרי הראשונים למדו את ההיתר מדין כיבוי דליקה שהוא רק מלאכה שאינה צריכה לגופה. ונראה שכוונת המשנ"ב ליישב את דעת **המג"א** שכתב בסעיף ה' שמותר לרמוז באיסורי דרבנן לצורך הפסד גדול. ולדבריו יש לשאול: מה חידש כאן השו"ע? לכן חידש המשנ"ב שהחידוש הוא להתיר איסורי תורה. ועדיין קשה לי, איך אפשר לחדש היתר שלא נזכר מפורש בראשונים בגלל דוחק במג"א.

רק לומר לגוי שיעשה מלאכה לעצמו מותר, כיוון שהבשר לא היה שייך ליהודי מעולם והיהודי לא נהנה, בזה לא גזרו חכמים **(משנ"ב)**.

א. מותר לתת לגוי בשר נבילה כדי שיבשל לעצמו, כיוון שמותר ליהודי לתת לגוי נבילה לפיו ממש. אבל לומר לו שיבשל בשר וחלב אסור **(ביה"ל)**.

ב. אין לתת לגוי בשר ולומר לו שיבשל אפילו מערב שבת **(אליה רבה)**.

סעיף כב | שבות בבין השמשות

רמב"ם, טור בסימן שמב (ע"פ הגמרא בעירובין), ☜ **ושו"ע:** כל שבות דרבנן מותרת בבין השמשות לצורך מצווה או כשהוא טרוד ביותר מזה. לכן מותר לגוי להדליק נר בבין השמשות.

❖ דינים שונים במלאכות הגוי בשבת

☜ **רמ"א (על פי אור זרוע):** בכל מקום שאסור לומר לגוי לעשות מלאכה אסור גם לרמוז לו בשבת[53] (אבל בשישי מותר).

↲ אם רומז בדרך סיפור בעלמא מותר. ומצד ההנאה ממעשה הגוי, כיוון שהיה יכול להנות בשעת הדחק מהאור שהיה שם מותר להנות גם בתוספת הגוי[54*] **(פרי מגדים)**.

☜ **רמ"א (על פי האגודה):** גויים שהביאו תבואה וכדומה כדי לפרוע חוב שלהם ליהודי, מותר ליהודי לתת להם מפתח והם יעשו את המדידות וכו', כיוון שהיהודי לא מקבל את התבואה עד אחרי שיעשו את החשבון (אחרי השבת).

↲ אבל אם התבואה של היהודי, אסור לומר לגויים לפנות אותה מהמחסן כיוון שזו שבות דשבות **(מג"א)**.

☜ **רמ"א:** מותר ליהודי להסתכל על גוי שחולב פרות בשבת הגם שהוא יקנה מהגוי את הגבינות, כיוון שהגוי עושה בשביל עצמו[55], אפילו שברור שהגוי עושה את זה בשביל למכור ליהודי אחר כך.

↲ ואפילו אם הגוי עושה את הגבינות רק בשבת עצמה, מותר לגבותם בחובו כשיש חשש הפסד **(משנ"ב)**.

---

[53] וסימון בתנועות ידים נחשב לרמז האסור (**חיי אדם** (כלל סב, ב)).

[54*] האחרונים כותבים שאם הגוי מחדש דבר שלא היה כלל, הגם שהיה אפשר בלעדיו, אין זה נחשב תוספת אלא מעשה חדש (**אג"מ** (יו"ד ג, מז ב ועוד).

[55] אולי יש בזה השלכה לדין 'משגיח כשרות' בימינו שיוכל ללכת להשגיח על מחלבה של גויים בשבת. וצ"ע כיוון שמשגיח כשרות נחשב לעבודה ולכאורה זה עובדין דחול, אלא שאם לא מינכרא מילתא אולי יהיה מותר.

סימן שח | דברים המותרים והאסורים בטלטול בשבת

הקדמה לדיני מוקצה

א. מקור איסור מוקצה

בגמרא (ל:) מסופר שדוד המלך נפטר בשבת, ושלמה טלטל את גופתו רק באמצעות כיכר או תינוק אך לא בפני עצמה. (הרי שכבר אז נהגו איסור במוקצה מחמת גופו..

בדף קכג (ע"ב) מסופר שבימי נחמיה, רבים נכשלו בשמירת שבת, אסרו לטלטל כמעט את כל הכלים. ועם הזמן התירו כלי שמלאכתו להיתר לכל צורך ואף כלי שמלאכתו לאיסור לצורך גופו ומקומו.

האחרונים נחלקו במקור גזירת מוקצה:

א. חתם סופר (ביצה יב.): חז"ל גזרו בימי נחמיה על כלים וכן על דברים שמוקצים מחמת גופם. ובימי דוד אסרו משום הוצאה ולא משום מוקצה (וכך כתב בגליון לסימן שיא, ב).

ב. שו"ע הרב (שח, יז): בימי דוד גזרו כבר על דברים שאינם ראויים לשימוש כמו מת או אבנים אבל כלים לא היו בכלל הגזירה, ורק בימי נחמיה גזרו אף על כלים אע"פ שאינם מוקצים מצד עצמם.

ג. ערוך השולחן (שח, ה): גזירת מוקצה הייתה כבר מימות משה רבינו, ומאז היו בכלל הגזירה דברים שאינם ראויים לשימוש (אבנים וכדומה) וכן טלטול כלים מחמה לצל. ובימי נחמיה הוסיפו לגזור על רוב הכלים ואף לצורך גופו ומקומו.

הגמרא בפסחים (מז:) אומרת שהבשל גיד השנה ביו"ט עובר בחמישה לאוים. רבה מונה כאחד מהם את טלטול העצים ומשום מוקצה. אביי שואל אותו האם איסור מוקצה מדאורייתא, רבה משיב שכן ולומד זאת מהפסוק 'והכינו את אשר יביאו' (משמע שכל דבר שלא מכינים אסור). בהמשך הגמרא מקשים על דברי רבה, ואפשר להבין שחזר בו.

הראשונים נחלקו האם איסור מוקצה מדאורייתא או מדרבנן:

◄ **רש"י ושאילתות:** איסור מוקצה הוא מהתורה, כפשט דברי רבה[1].

◄ **תוספות, רמב"ם, רמב"ן ורשב"א:** איסור מוקצה מדרבנן, ורבה חזר בו.

↲ **רמב"ן, מנחת חינוך ועוד:** אף אם איסור מוקצה עצמו מדרבנן, מדאורייתא צריך לשבות גם מדברים שאינם מלאכה גמורה וחכמים אלה שיקבעו מה מותר ומה אסור.

---

[1] יש שביארו בדעת רש"י שאיסור תורה שייך רק במוקצה חמור וגמור (פני יהושע ביצה ב, ב) או רק במאכלים (חת"ס או"ח עט).

❖ טעמי איסור מוקצה

הגמרא (ביצה לז:) דנה בטלטול כלים ואומרת שאיסור טלטול הוא גדר לאיסור הוצאה מרשות לרשות.

ראב"ד: איסור טלטול מוקצה משום הוצאה, (כך עולה גם מדברי **הריטב"א** שם, וכך עולה מדברי **הראב"ה** (בהלכות יו"ט). וכך כותבים כמה וכמה אחרונים (פנ"י, קה"י, חת"ס, הנצי"ב ואגלי טל)).

הרמב"ם כותב טעמים אחרים:

א. כדי ששבת לא תהפוך ליום שמתקן ומעביר כלים מפינה לפינה, שהרי אדם בטל ויושב בביתו.

ב. אם יטלטל כלים שמלאכתם לאיסור אפשר שיתעסק בהם ויבוא לידי מלאכה.

ג. יש בטלנים שלא עובדים כל השבוע, ואם בשבת יהיה מותר לטלטל כמו בשאר הימים, השביתה לא תהיה ניכרת.

↵ האחרונים מבארים מדוע הרמב"ם כתב טעמים אחרים מהטעם המוזכר בגמרא:

ערוך השולחן (שח, ג- ה): הרמב"ם מבאר את שורש טעמי האיסור מזמן מתן תורה. והגמרא שחששה להוצאה זה הטעם לגזירה בזמן נחמיה.

שואל ומשיב (רביעא ב, קעד): רק ביו"ט שייך לגזור משום הוצאה כיוון שיש כלים שמותר להוציאם מרשות לרשות, ולכן שייך לגזור. אך בשבת שאסור להוציא שום כלי, שאין טעם לגזור משום הוצאה.

קהילות יעקב (ביצה ד): הרמב"ם כותב בטעמו השני שיבוא לידי מלאכה, וכוונתו למלאכת הוצאה.

❖ סוגי המוקצה השונים (ב"י)

1. מחמת חסרון כיס (כלי שאדם מקפיד שלא יתקלקל או יפסד).

2. כלי שמלאכתו לאיסור.

3. מוקצה מחמת גופו (שאינו כלי ואינו מאכל אדם או בהמה).

4. בסיס לדבר האסור (והזמן הקובע הוא בין השמשות).

5. מיגו דאיתקצאי לבין השמשות (והוא 'מוקצה מחמת איסור').

6. מוקצה מחמת מצווה (מוזכר בסימן תרלח, בהלכות סוכה).

❖ היתרי טלטול לסוגי המוקצה השונים (ב"י)

1. מחמת חסרון כיס: אין היתר לטלטל כלל (סעיף א).

2. כלי שמלאכתו לאיסור: מותר לטלטל לצורך גופו או מקומו (סעיף ג).

3. מוקצה מחמת גופו. באחת מהאפשרויות הבאות:

א. אם חושב עליהם בדעתו שישתמש בהם (מקצה למאכל בהמה וכדו'. סעיף כ).

ב. אם מייחד או מכניס אותם לרשותו (קופה מלאה עפר שהכניס וייחד לה מקום. סעיף כב).

ג. דברים שצריכים שפשוף או לימוד [- סידור] (סעיף כא).

ד. כיסוי בור, אם יש לו בית אחיזה (סעיף י).

ה. טלטול אבנים לצורך בית הכסא.

ו. כלי ריק המיועד לרעי, כשנותן בו מים (סעיף לה).

ז. טלטול מת מפני הדלקה (סימן שיא).

ח. טלטול מת בגלל השמש, ע"י שמניח עליו פת או תינוק (שם).

ט. קוץ ברשות הרבים, כדי שהרבים לא ינזקו (סעיף יח).

י. רעי, גם באמצעות כלי וגם בלי כלי (סעיף לד).

יא. קליפות אגוזים, ע"י שמנער את מסגרת השולחן והם נופלות (סעיף כז).

יב. שברי כלים, כל שניתן לעשות בעזרתם מעין מלאכה (סעיף ו).

יג. טלטול באמצעות גופו (אך באמצעות הידיים, אפילו כשאינו נוגע נקרא טלטול מן הצד ואסור) (סימן שיא).

4. בסיס לדבר האסור. באחת מהאפשרויות הבאות:

א. אם האיסור לא הונח שם בכוונה אלא נשכח שם. מותר להטות את הבסיס והאיסור ייפול (טלטול מן הצד. סימן שט, ד).

ב. באותו מקרה, אם אינו יכול להטות את הבסיס - מגביה אותו ומניח במקום אחר.

ג. אם ילד מחזיק אבן, מותר לאביו להרים אותו (אך אם מחזיק מטבע אסור. שם א).

ד. דלי שמוציאים איתו מים ויש בו אבן, או סלסלה נקובה שאבן סתמה את החור - כשהאבן מהודקת מותר, כי נחשבת חלק מהכלי (שם ב).

ה. בסיס לדבר האסור והמותר, כשאינו יכול לנער את האיסור שיפול לבד. בתנאי שהדבר המותר חשוב יותר מהאסור והוא צריך את הדבר המותר.

❖ יסודות נוספים

א. כלי מקבל את הגדרתו בבין השמשות (ס"ק לה).

ב. הגדרת הכלי נקבעת על פי בעליו ולא על פי העולם (ס"ק ו).

ג. ישנם סוגי כלים שאסור לטלטלם שמא יבוא לעשות בהם איסור, ודינם כמוקצה מחמת גופו (דלת, ספסל וסולם).

סעיף א | מוקצה מחמת חסרון כיס

המשנה (קכג:) אומרת שכל הכלים ניטלים בשבת חוץ מיתד של מחרישה ומסר הגדול. (וכותב רש"י שאלו כלים שאדם מקפיד עליהם ומייחד להם מקום, ואינם ראויים לשימוש אחר)[2].

הגמרא (קנז.) מכנה כלים אלה: 'מוקצה מחמת חסרון כיס', ואומרת שגם רבי שמעון מודה שאסור לטלטל מוקצה זה.

נחלקו האמוראים (קכב:) האם מותר לטלטל קורנס של בשמים על מנת לפתח בו אגוזים. (ופסקו הראשונים שקורנס של בשמים אסור משום שאדם מקפיד עליו שלא יתלכלך, אבל בקורנס של זהבים מותר).

---

[2] **הרא"ש** כותב שכלים אלו מוקצים כיוון שהאדם לא עושה בהם שום שימוש אחר. **הרמב"ם** כותב שאלו כלים שהאדם מייחד להם מקום כיוון שהוא חושש שמא הם יפסדו (וגם מרש"י משמע כך).

◄ **תוספות, רא"ש, רמב"ם ורי"ו:** אסור לטלטל מוקצה מחמת חסרון כיס, אפילו לצורך גופו ומקומו[3].

◄ **מרדכי:** מותר לטלטלו לצורך גופו ומקומו.

☜ **שו"ע:** כל הכלים ניטלים בשבת חוץ ממוקצה מחמת חסרון כיס (כגון סכין שחיטה או מילה או סכין לתיקון הקולמוסים, ואיזמל של ספרים[4]) כיוון שאדם לא משתמש בהם שום שימוש אחר[5], ואסור גם לצורך גופו ומקומו. וקורנס של בשמים אסור ושל זהבים מותר.

רמ"א (על פי מהרי"ל): סכין יקרה התחובה בנדן עם שאר סכינים, עדיין אסור לטלטלה.

↲ אבל יחד עם סכינים אחרים מותר לטלטלה, דהוי בסיס לדבר המותר והאסור, ומותר לנער את הסכין האסור מתוך הנדן **(משנ"ב)**.

א. כל כלי שאדם נמנע מלהשתמש בו מחשש שיתקלקל דינו כחסרון כיס (כגון מסור או סכין רצענים וכן דף העומד לכתיבה[6]) **(משנ"ב)**.

ב. אם הבעלים אינו מקפיד ואחרים כן, הולכים אחריו **(מג"א[7])**.

❖ כלים המיועדים לסחורה

◄ **רמב"ם:** כלים המוקצים לסחורה אסור לטלטלם, כיוון שמקפיד עליהם.

◄ **מגיד משנה:** כלים העומדים לסחורה מותר לטלטלם, וקל וחומר מפירות העומדים לסחורה שמותר לאוכלם.

↲ **בית יוסף:** נראה שהרמב"ם אסר רק כלים שמקפיד עליהם ועומדים לסחורה[8]*, אבל כלים שאינו מקפיד עליהם, הגם שהם מיועדים לסחורה מותר לטלטלם. (כיוון שמשמע בגמרא (יט:) שרבי שמעון מתיר לטלטל מחצלות העומדות לכיסוי סחורה).

☜ כך פוסקים **רמ"א ומשנ"ב[9]*.**

א. אם האדם אינו מקפיד, אפילו בעומדים לסחורה ונתנם לאוצר, אינם חסרון כיס **(משנ"ב)**.

---

[3] שהרי הגמרא אמרה שרבי שמעון מודה במוקצה זה. וכל ההיתר לטלטל לצורך גופו ומקומו הוא על פי רבי שמעון שסבר שכלי שמלאכתו לאיסור מותר בטלטול.

[4] דוגמאות אלו מובאות בגמרא על פי ביאור הראשונים שם (עיין **תוספות** שם).

[5] משמע שאם משתמש בהם שימוש המותר, אפילו כל שהוא, אינם נחשבים חסרון כיס. (כנראה משום שזה מראה שהוא לא מקפיד עליהם כל כך). לדוגמא: אם אדם ייקח מכשיר חשמלי ויניח אותו על גבי ערימת דפים כדי שלא יעופו ברוח, הרי שהוא לא מקפיד עליו כל כך ואינו מייחד לו מקום מסוים, ודינו ככלי שמלאכתו לאיסור. וצ"ב לדינא.

[6] ויש פוסקים שהקילו בזה בימינו שהנייר מצוי מאוד (עיין חזו"ע שבת ג, צז, ושבט הלוי (ט, עח) ועוד), אך יש שהחמירו בכך גם בימינו (אגרות משה או"ח, ד, עב, וחוט השני ג, מב, א).

[7] ונראה שמקורו בדברי **הבית יוסף** לגבי כלים העומדים לסחורה, שלמרות שהם עומדים לסחורה אם לא מקפיד עליהם מותר.

[8] בשש"כ (כ, הערה פג) כתב לחדש בשם הגרש"ז שאם החליט בתוך השבת לקחת כלי מחנותו לשימושו האישי ולא להחזירו שוב לחנות מותר ולא אומרים שמתוך שהוקצה בבין השמשות כך הוקצה לכל היום. וע"ש שהביא שהחזו"א אוסר בכל מקרה.

[9]* אוכלים תמיד מותרים בטלטול, אף אם עומדים לסחורה (**שש"כ** כ, כא).

סעיף ב | טלטול כלי גדול

הגמרא (עירובין קב.) אומרת שהאמוראים התירו לטלטל קורה או מכתשת גדולה שרק כמה אנשים יכלו לטלטל אותם, כיוון שתורת כלי עליהם.

רבה ורב יוסף (שבת לה.) אוסרים לטלטל כוורת שיש בה ארבעה כורים (ונחלקו לגבי כוורת בת שלושה כורים).

◄ **תוספות:** אין דרך לטלטל כוורת ולכן אם היא גדולה אסור לטלטלה. אך כלים שרגילים לטלטלם הגם שהם גדולים מותרים.

◄ **רי"ף, רמב"ם:** מותר לטלטל כל כלי גדול. (והשמיטו את דברי רבה ורב יוסף כיון שהם סוברים שאין הלכה כמותם **(מגיד משנה)**).

☜ כך פוסק **שו"ע.**

↲ אבן וקורה המיוחדים לתשמיש, אפילו שהם כבדים מותר לטלטלם **(משנ"ב).**

א. כלי שמלאכתו להיתר, אפילו אם לא רגילים לטלטלו מחמת כובדו, אינו חסרון כיס. אך אם רגילים שלא להזיזו ממקומו מפני שהוא מתקלקל מחמת כך, אסור, דהוי חסרון כיס[10*] **(משנ"ב).**

סעיף ג | כלי שמלאכתו לאיסור

המשנה (קכד.) מביאה שת"ק התיר לטלטל את כל הכלים בין לצורך ובין שלא לצורך ורבי נחמיה מתיר רק לצורך. הלכה נפסקה כת"ק. ונחלקו רבא ואביי בביאור דבריו. רבא (שהלכה כמותו) מבאר שכלי שמלאכתו להיתר מותר לטלטלו לצורך גופו ומקומו ומחמה לצל. וכלי שמלאכתו לאיסור רק לצורך גופו ומקומו אבל לא מחמה לצל.

הברייתא (ג:) אומרת שמותר לטלטל קערה בשביל לכסות ביצה. הגמרא (שבת מג.) מקשה מברייתא זו על רבי יצחק שאסר לטלטל כלי לצורך דבר שאינו ניטל בשבת. ומתרץ רבי יצחק שמדובר שטלטל את הקערה לצורך מקומה.

רי"ף, ר"ן ומגיד משנה: מתירוצו של רבי יצחק אפשר ללמוד, שהמטלטל כלי לצורך גופו ומקומו, מותר להמשיך ולטלטלו עד שיגיע למקום שרוצה להניחו.

☜ **שו"ע:** מותר לטלטל כלי שמלאכתו לאיסור לצורך גופו ומקומו, ולא מחמה לצל. וכשמטלטל לצורך גופו ומקומו מותר להמשיך לטלטלו לאיפה שרוצה.

10* **כלי שמלאכתו להיתר שמקפיד עליו.** מדברי המשנ"ב כאן נראה שסבר שיש חסרון כיס גם בכלי שמלאכתו להיתר. אמנם אפשר לדחות שכוונת המשנ"ב למה שכתב החזו"א (מג, יז) שדבר שמייחד לו מקום אפילו שהוא להיתר, דינו כחסרון כיס (כלומר, המשנ"ב אסר מדין קביעת מקום ולא מדין קפידה על שימוש) וצ"ב בדעתו. והרבה אחרונים (הגר"ז ועוד) סוברים שאין חסרון כיס בכלי שמלאכתו להיתר (וכן פסק בחזון עובדיה שבת ג, עמוד צא).
אמנם כלים העומדים לסחורה שמקפיד עליהם כתבו האחרונים שאסור להשתמש בהם למרות שהם עומדים לתשמיש מותר, (ורק כלים שלא עומדים לסחורה מותרים אפילו אם מקפיד על שימושם) (שש"כ כ, כא).

א. אם יש לו כלי שתשמישו להתיר אין לטלטל כלי שמלאכתו לאיסור (**משנ"ב**[11]).

ב. טלטל מוקצה בשוגג:

◄ **מג"א:** יכול להמשיך ולהניחו במקום שרוצה. (והאחרונים כתבו שהיתרו שייך רק בכלי שמלאכתו לאיסור, ולא בחסרון כיס (**משנ"ב**)).

◄ **גר"א**[12]**:** צריך להניחו מיד ולא ימשיך לטלטלו (ונראה שכך הסכים המשנ"ב[13]).

ג. טלטול בגופו אינו נחשב טלטול כלל, לכן אם יש לו חפץ שחושש שיפסד מותר לטלטלו על ידי רגלו (**סימן שיא, ח ומשנ"ב באן**).

ד. מותר לטלטל כלי שמלאכתו לאיסור על ידי גוי כדי שלא יפסד (**פרי מגדים**[14]).

ה. מותר לטלטל כלי שמלאכתו לאיסור לצורך גופו ומקומו, למרות שעיקר מטרתו להצילו מחמה לצל (**מג"א**[15]).

❖ הגדרת כלי שמלאכתו לאיסור

פרי מגדים ודרך החיים: הולכים אחר רוב תשמיש הכלי.

↲ דווקא אם עיקר השימוש לאיסור ורק לפעמים משתמשים להיתר. אך כלי שיש לו שימוש להיתר ולאיסור, ורק קצת יותר לאיסור, צ"ע בדינו (**ביה"ל**).

א. גם כלי המיעוד למלאכה האסורה מדרבנן נחשב כלי שמלאכתו לאיסור (**ביה"ל**[16]*).

ב. אם שני השימושים שווים, דינו ככלי שמלאכתו להיתר (**משנ"ב בסעיף הבא**).

---

[11] **האגרות משה** כותב (או"ח ה, כב, יב) שאין צורך לטרוח אחרי כלי היתר, אלא אם יש לו במזדמן. **והחזו"ע** (ג, עמוד מט) **ושו"ת תפילה למשה** (א, יז) ועוד, כתבו שאין צורך לחפש כלל אחר כלי שמלאכתו להיתר.

[12] אמנם **בחזו"א** (מט, ח) כתב שמדברי הגר"א משמע שלא חילק בין התחיל לטלטל בהיתר או באיסור, אלא אם זה כלי שמלאכתו לאיסור או חסרון כיס.

[13] וכך פוסק **השש"כ** (כב, לד).

[14] וכתב (בסימן שז, א"א כט) שמותר כיוון שהיהודי היה יכול לטלטלו לצורך גופו ומקומו. (משמע מזה שגם אם אין מקום הפסד מותר. ומשמע שחסרון כיס יהיה אסור גם על ידי גוי). ואין דבריו קשורים לדברי הרמ"א בסימן שכה, י שהתיר לבקש מגוי אם היהודי יכול לעשות בעצמו את המלאכה, כיוון ששם ההיתר נובע מכך שהיהודי היה יכול לעשות את הפעולה עצמה. אבל כאן זה רק סימן שמוקצה הוא קל ואם אפשר לטלטלו לצורך גופו אז אפשר גם מחמה לצל על ידי גוי. (שמעתי מהרב משה בן ציון שליט"א). אמנם שו"ע הרב סובר שאכן הסברא להתיר במוקצה קשורה לדעת ר"ת.

אמנם בסימן רעט, ד במשנ"ב, וכן בסימן רעו, א ברמ"א ובמשנ"ב, התירו לומר לגוי לטלטל מוקצה אם היהודי יכול לטלטל בעצמו על ידי התר (ע"י טלטול מהצד) ולכאורה הדבר סותר את מה שפסק כאן להתיר אפילו כשאין דרך התר ממש. ואולי לפי הנ"ל מיושב, שכאן ההיתר הוא לא מחמת שבפועל היהודי יכול לטלטל, אלא זה רק סימן לכך שכלי שמלאכתו לאיסור קל, שהרי אפשר לטלטלו לצורך גופו ומקומו. ולפי דברינו במוקצה מחמת גופו או חסרון כיס, יהיה אסור על ידי גוי מחמה לצל, שהרי דינם חמור, שכן אסור לטלטלם לצורך גופם ומקומם. וצ"ע.

[15] ובערוך השולחן כתב שצריך גם להשתמש בו.

[16]* ואם אסור רק מחמת חומרא מותר לטלטלו (**לבוש ופרי מגדים**. עיין שש"כ כ, הערה יב).

❖ נגיעה במוקצה

הגמרא (עירובין מד.) אומרת שמותר להניח וליטול חפצים מעל גבי בור מלא בפירות טבל (שדינם מוקצה).

מרדכי בשם מהר"ם, רי"ו, מגיד משנה, תרומת הדשן: מותר להניח או ליטול דברים מעל גבי מוקצה בשבת, ואין איסור אלא בטלטול המוקצה. לכן מותר לגעת במנורה שיש עליה נרות דולקים, או ליטול דבר מעל מוקצה.

☜ כך פוסק **רמ"א.**

א. מותר ליטול דבר היתר גם אם הדבר האסור יתנדנד מחמת כך, כיוון שזה טלטול מהצד שהותר לצורך דבר המותר **(פרי מגדים).**

ב. האחרונים בסימן שי נחלקו בנגיעה לצורך המוקצה, המג"א אוסר והגר"א מתיר כל עוד אין חשש שהמוקצה יתנדנד על ידי הנגיעה **(משנ"ב).**

סעיף ד | כלי שמלאכתו להיתר

המשנה (קכד.) אומרת שמותר לטלטל כלים בין לצורך ובין שלא לצורך. רבא מבאר שכלי שמלאכתו להיתר מותר בין לצורך גופו ומקומו ובין מחמה לצל, וכלי שמלאכתו לאיסור מותר רק לצורך גופו ומקומו.

◄ **רמב"ם, רשב"א (ע"פ מגיד משנה) ור"ן:** אסור לטלטל כלי שמלאכתו להיתר כשאין לו בו שום צורך (שהרי הגמרא אמרה שרק מחמה לצל מותר ולא הזכירה שמותר לשום צורך).

☜ כך פוסק **שו"ע.**

◄ **רא"ה, מיוחס לר"ן:** מותר לטלטל גם לשום מטרה ('וחמה לצל' היינו לשום מטרה).

א. אף טלטול במטרה שיהיה מוכן לו בהמשך היום, נחשב לטלטול לצורך, ומותר **(משנ"ב).**

ב. קדירה המיועדת לבישול ורק לפעמים היא מיועדת לשמור בה את פירות או מים, דינה ככלי שמלאכתו לאיסור **(משנ"ב).**

❖ כתבי קודש ואוכלים

◄ **רא"ה (בריטב"א[17]), תוספות ור"ן:** כתבי קודש, כלים שמיועדים לשימוש היתר (כמו כלי אכילה) או אוכלים, מותרים בכל טלטול שהוא.

☜ כך פוסק **שו"ע.**

---

[17] לשון **הרא"ה**: 'דודאי כלים שמשמשים לעולם היתר לצורך אכילה ושתיה ושאר צורכי שבת שאין משמשים לעולם איסור, כולם היו מותרים לעולם, **דלא סגיא בלאו הכי**'. לשון התוספות: 'דהא פשיטא דכוסות וקערות וצלוחיות היו מטלטלין'. וגם מדברי רש"י משמע שמותר לטלטל סכין קטן שעל השלחן כיוון שהיה תדיר בתשמיש. יש לשים לב שהם לא דיברו מפורש על אוכל, אבל לע"ד סברת כל הראשונים היא שחז"ל לא גזרו אלא על כלים שיש להם שימוש אסור ומותר. אבל כלים או אוכלים מעולם לא היו בכלל גזירת מוקצה ולכן נשארו מחוץ לאיסור בכלל (ומה עוד שלא מסתבר שחז"ל יגזרו על אוכלים משום מוקצה).

◀ **רמב"ם (לפי המשנ"ב):** גם כלי מאכל נחשבים כלי שמלאכתו להיתר[18].

↲ **משנ"ב:** מביא דעתו בשם יש מחמירים.

❖ מוקצה בתשמישי מצווה

א. תפילין:

◀ **ספר המקדש:** אסור לטלטל תפילין בשבת, שהרי אסור להניחם, והוי ככלי שמלאכתו לאיסור (שכן הגמרא בגיטין (ס.) אומרת שלא מניחים תפילין בשבת כי שבת היא אות).

☜ כך פוסקים **מג"א וט"ז.**

◀ **תרומת הדשן (וכך עולה מתוספות, רש"י, רא"ש, ר"ן):** מותר לטלטל אם יש צורך בדבר (ואין איסור להניח תפילין בשבת, אלא שלא צריך).

☜ כך פוסק **רמ"א.**

↲ במקום דחק אפשר לטלטלן (מחמה לצל, שהרי לראשונים הללו זה כלי שמלאכתו להיתר) **(משנ"ב).**

ב. מגילת אסתר:

◀ **פרי חדש:** אסורה בטלטול סתמי (ככלי שמלאכתו להתר).

◀ **אליה רבה, פרי מגדים (וכך נראה שפסק משנ"ב):** דינה כמו כתבי קודש שמותרים בכל טלטול.

ג. לולב:

◀ **תוספות שבת, דרך החיים, חיי אדם, משנ"ב:** אסור לטלטלו אפילו לצורך גופו ומקומו, כיוון שאין תורת כלי עליו.

◀ **ט"ז:** מותר לצורך גופו ומקומו.

ד. שופר: רמ"א: מותר לצורך גופו ומקומו.

סעיף ה | טלטול כלי שמלאכתו לאיסור על ידי דבר היתר

הגמרא (קכג:) אומרת שמותר לטלטל מדוכה שיש בה שום. מאידך מבואר בגמרא (קמב:) שלא התירו לטלטל דבר האסור עם דבר מותר אלא רק בטלטול מת.

◀ **רא"ש וראב"ן:** מותר לטלטל כלי שמלאכתו לאיסור מחמה לצל אם יניחו עליו כיכר או **תינוק** (ומוקצה מחמת גופו נאסר, מלבד מת).

---

[18] ונראה שכוונתו לדברי הרמב"ם בתחילת פרק כה, הלכה א: 'יש כלי שמלאכתו להיתר והוא הכלי שמותר לעשות בו בשבת דבר שנעשה לו בחול, כגון כוס לשתות בו וקערה לאכול בה וסכין לחתוך בו בשר ופת וקורדום לפצוע בו אגוזים וכיוצא בהן'. ועיין בהערה הקודמת. ולכאורה קשה

☜ כך מביא **שו"ע** בשם יש אומרים.

◄ **בעל ההשלמה, מאור, רשב"א וכלבו:** אין לטלטל מוקצה על ידי כיכר או תינוק, ורק במת התירו (ורק מדוכה שיש עליה שום מותרת כיוון שזה כלי המיועד לכך).

☜ כך פוסקים **האחרונים והמשנ"ב** (והגר"ז הקל במקום הפסד מרובה).

א. 'כיכר או תינוק' לאו דווקא, אלא כל דבר היתר המונח על המוקצה כך דינו **(משנ"ב).**

ב. אמנם האחרונים חלקו ואסרו, אך אם מונח על המוקצה דבר שרגילים שיהיה עליו, כגון שום המונח במדוכה, מותר לכו"ע לטלטלם יחד **(משנ"ב).**

סעיף ו | שברי כלים

המשנה (קכד:) אומרת שכל הכלים שנשברו בשבת, מותר לטלטלם עם שבריהם, ובלבד שיעשו מלאכה כל שהיא. רבי יהודה סובר שצריך שיעשו מעין מלאכתם הראשונה. הגמרא אומרת שנחלקו רק בכלי שנשבר בשבת, שת"ק סובר שאין בזה נולד, ורבי יהודה סובר שאסור משום נולד. אבל אם נשבר מערב שבת לכו"ע מספיק אם עושה מלאכה כל שהיא.

רי"ף, רא"ש ורמב"ם: הלכה כת"ק, וגם אם הכלים נשברו בשבת מותר לטלטלם כל עוד ראויים לשימוש כל שהוא.

☜ כך פוסק **שו"ע.**

א. ◄ **מג"א (על פי סימן תצה):** חושש לנולד וסובר שאסור לטלטל כל עוד הכלי אינו משמש מעין מלאכתו הראשונה. ◄ **אחרונים (ב"ח, ט"ז, אליה רבה ותוספת שבת):** אין לחשוש לנולד. ואם גוי עשה כלי בשבת, ודאי שיש לאסור מצד נולד לדעה זו **(ביה"ל).**

ב. כלי שמלאכתו לאיסור שנשבר, השבר שלו (כשהוא ראוי לשימוש כל שהוא) דינו ככלי עצמו, ומותר לטלטלו לצורך גופו ומקומו **(פרי מגדים).**

❖ שברים העלולים להזיק

ארחות חיים, כלבו והגהות מרדכי: כלי הנשבר בשבת ושבריו עלולים להזיק, מותר לפנותו, כמו שמותר לפנות קוץ מכרמלית (כדאיתא בדף מב.).

☜ כך פוסק **הרמ"א.**

↲ שברי כלי חרס אינם מזיקים כל כך ואסור לפנותם, ואין איסור לדרוך עליהם כיוון שהוא לא מתכוון. וניתן להזיז את החרסים על ידי רגלו כיוון שזה טלטול בגופו **(משנ"ב).**

סעיף ז | שברי חרס מערב שבת

הקדמה קצרה לסעיף:

השו"ע מוסיף בסעיף זה שני פרטים על גבי הסעיף הקודם :

א. גם אם אין כלים שאפשר לכסות עם השבר במקום זה, מותר לטלטלו כיוון שבמקום אחר יש.

ב. אם זרק את השבר מבעוד יום לאשפה אסור לטלטלו.

הגמרא (קכד:) אומרת שחתיכת חרס קטנה מותרת בטלטול אפילו במקום שאין כלים שאפשר לכסות אותם (דעת רבא שם ויש אמוראים שמתירים רק במקום שיש בו כלים שאפשר לכסות אותם עם החרס).

רי"ף, רא"ש וטור: כך הלכה.

☜ וכך פוסק **שו"ע.**

❖ מתי נשבר הכלי (ודין שבר קטן של כלי)

תוספות: כיוון שרבא סובר שיש נולד בשבת, צריך לומר שמדובר פה בחרס שנשבר בערב שבת.

↲ **טור:** כלי חרס **שנשבר בחול** וראוי לכסות בו כלי מותר לטלטלו אפילו אם אין כלים שצריכים כיסוי.

◄ **ביאור הבית יוסף:** אם כלי החרס נשבר לשני חלקים מותר בין אם נשבר בשבת ובין בחול (ואין כאן נולד[19]). ואם כלי החרס נשבר לחלק קטן שלא היה לפני כן, יש בו איסור נולד, ואסור לטלטלו אם נשבר בשבת, ורק אם נשבר בחול מותר (וזה מה שכתב הטור 'שנשבר בחול').

◄ **ביאור הדרכי משה:** גם אם נשבר בשבת מותר לטלטלו ואין בזה נולד. (ומה שכתב הטור 'שנשבר בחול' לאו דווקא אלא משום סיפא כתב כך ששם מדובר על זרק לאשפה מבעוד יום).

☜ גם אם נשבר בשבת מותר לטלטלו **(משנ"ב[20]).**

❖ זרק את שבר החרס לאשפה

הברייתא (קכד:) אומרת שהזורק לאשפה כלי שנשבר, אסור להשתמש בו בשבת. ומבאר רב פפא שמדובר על כלי שזרקו מערב שבת.

☜ **טור ושו"ע:** אם זרק את החרס מערב שבת לאשפה, אסור להשתמש בו בשבת.

↲ אם זרק בשבת, אפילו שנשבר מערב שבת, דינו עדיין ככלי, כיוון שבביה"ש היה ראוי **(משנ"ב).**

---

[19] הבית יוסף נצרך לחלק כך כיוון שבסעיף הקודם הטור לא חשש לנולד בכלי שנשבר גם בשבת. לכן חילק בין כלי שנשבר לשני חלקים ובין כלי שנשבר לחלק קטן שלא היה לפני כן, והוי נולד.

[20] ויש שפסקו להחמיר כדעת **הבית יוסף** (**בן איש חי**, שנה שניה, מקץ י. **חזו"ע** שבת ג, עמוד קל).

א. האיסור בחרס שזרקו לאשפה מבעוד יום שייך אפילו אם החרס ראוי עדיין למלאכתו הראשונה **(ביה"ל)**.

ב. אם זרק לרחוב נחשב כזרק לאשפה, ונקט השו"ע דבר המצוי, כיוון שאין רגילות לזרוק לרחוב שעוברים בו בני אדם. אם הניח מאחורי הדלת לכאורה דינו כזרק לאשפה, אך יש לדחות **(ביה"ל)**.

ג. אדם המוצא כלי באשפה בשבת ולא יודע מתי זרקו אותו, יכול להקל, (אך לרעק"א אין הדבר ברור להקל), אבל אם מצא ברה"ר או בכרמלית בודאי אפשר להקל **(ביה"ל)**.

ד. הזורק כלי גמור לאשפה אינו בטל מתורת כלי, כי בטלה דעתו **(משנ"ב)**.

❖ דבר שאינו ראוי לשימוש מתחילה

הגמרא (מו.) אומרת שמותר לטלטל נר של נפט משום שראוי לכסות בו כלי. מקשה הגמרא: אם כך, גם אבנים וחול יהיו מותרים בשימוש? עונה הגמרא שאין להם תורת כלי, ולנר של נפט יש תורת כלי.

הגמרא בביצה (לב:) אומרת שאסור לסמוך דלת בבקעת עץ כיוון שאין עליה תורת כלי.

רמב"ם, מרדכי בשם רבינו מאיר וטור: אסור לטלטל אבנים, עצים וכדומה אפילו לצורך גופם ומקומם.

☜ **שו"ע:** אסור לטלטל אבנים וכדומה, אפילו שניתן לכסות בהם כלים, כיוון שאין להם שייכות לכלי כלל.

א. אם ייחדו מבעוד יום לשימוש, או שעשה בו מעשה המוכיח שרוצה להשתמש בו, מותר לטלטלו בשבת (לקמן, סעיף כב).

ב. **טלטול נר או פתילה. נר** מוגדר ככלי שמלאכתו לאיסור ומותר לטלטלו רק לצורך גופו ומקומו[21]. ובספר מור וקציעה אוסר לטלטל נר אפילו לצורך גופו ומקומו (כיוון שאינו ראוי לשום תשמיש ואין עליו שם כלי). **פתילה** נחשבת לכלי שמלאכתו לאיסור, אך שברי פתילה נחשבים למוקצה מחמת גופו.

סעיף ח | דלתות שהתפרקו

המשנה (קכב:) אומרת (ע"פ ביאור הגמרא) שמותר לטלטל דלתות הכלים שהתפרקו בין בשבת ובין בחול, אבל דלתות הבית אסורות בטלטול כיוון שאינן מן המוכן[22].

☜ **טור ושו"ע:** מותר לטלטל דלתות כלים שהתפרקו בין אם התפרקו בשבת ובין ביום חול.

↵ כיוון שכיסוי הכלי ראוי להתחבר חזרה לכלי עדיין תורת כלי עליו, אפילו שאינו ראוי לשום מלאכה, ומותר אפילו מחמה לצל **(ט"ז)**.

---

[21] אך לא בשביל הנר **(משנ"ב)**. אמנם מותר לומר לגוי לטלטלו כדי שלא יפסד. (על פי ס"ק טו).

[22] רש"י מבאר שההבדל בין דלת של בית לדלת של כלי, שדלת של בית איננה כלי לעומת דלת של כלים שאגב אביה גם היא נחשבת כלי. לעומתו, הרמב"ם מבאר שדלת של בית נחשבת לכלי, אלא כיוון שהיא מיוחדת רק לשימוש פתיחה וסגירה היא מוקצה, בשונה מדלתות כלים שמיועדות לעוד שימושים. (יוצא מדברי הרמב"ם שדלת שכל ייעודה הוא לעמוד במקומה ולהסתובב על ציר,, אינה נחשבת לכלי ואסורה בטלטול אפילו לצורך גופו ומקומו).

א. לא צריך שהכלי יהיה ראוי לשימוש, אלא עצם זה שמיועד להחזירו מחשיבו לכלי (**משנ"ב**[23]).

ב. דלתות הבית או החלונות אסורים בטלטול כשנתפרקו, אפילו אם ניתן להשתמש בהם, כיוון שעשויים להתחבר חזרה לבית. ודלת לול של תרנגולים דינה כדלתות הבתים (**משנ"ב**).

ג. כלי שהיה מוקצה בשבת ונשבר, נשאר עדיין באיסורו (**מג"א**). לכן מוקצה מחמת חסרון כיס שנשבר בשבת ולא מקפיד עליו עוד, נשאר באיסורו הראשון (**משנ"ב**).

סעיף ט | בניין וסתירה בדלתות

הברייתא (קכב:) אומרת שמותר ליטול דלת של שידה תיבה ומגדל אבל אסור להחזיר, ודלת של לול תרנגולים אסור גם ליטול וגם להחזיר.

הגמרא מקשה: בשלמא דלת של לול אסור, משום בונה וסותר. אבל דלת של שידה, תיבה ומגדל, אם יש בניין וסתירה בכלים צריך לאסור גם את נטילת הדלת, ואם אין בניין וסתירה בכלים צריך להתיר גם החזרת הדלת. עונה הגמרא: האיסור הוא גזירה שמא יתקע[24] ולכן אסור רק להחזיר, אבל ליטול מותר ואין גזירה.

הראשונים חולקים מתי גזרו שמא יתקע, ומתי יש איסור תורה גמור (של מכה בפטיש או בונה):

◄ **רי"ף (ע"פ הר"ן):** בבניין המחובר לקרקע יש איסור תורה, ובכלים שייכת רק גזירה שמא יבוא לתקוע.

☜ כך פוסק **שו"ע.**

◄ **רמב"ם (ורי"ף לפי הרב המגיד וב"ח):** בין בכלי ובין בכלי המחובר לקרקע[25] יש גזירה שמא יתקע (עיין הערה[26]).

א. ◄ **תוספת שבת:** לול של תרנגולים אסור מהתורה רק אם בנה אותו מחובר לקרקע, שהרי בסעיף י מבואר שכלי שחיברו לקרקע דינו ככלי.

---

[23] אך **האגרות משה** (ה, כב, כ) **והשש"כ** (טו הע' רלה, ע"פ מאירי) כתבו שצריך שיהיה ראוי לשימוש. נפק"מ לגבי כפתור שנפל מבגד ועתידים להחזירו, **למשנ"ב** מותר **ולאג"מ** אסור. (ודע שיש אחרונים שהסכימו לדברי המשנ"ב, **יביע אומר** (ז, או"ח לז, ד) **מנוחת אהבה** (א, יב, מ)).

[24] לדעת **רש"י**, יעבור על איסור מכה בפטיש של גמר המלאכה (כי אין בונה וסותר בכלים לדעתו. עיין שיד, א). ולדעת **הר"ן** יעבור על בונה או סותר, (כיוון שיש בנייה וסתירה בכלים כאשר מדובר על מלאכה גמורה שעושים בכלי או מלאכת אומן). **במשנ"ב** מביא את שתי הדעות לביאור האיסור.

[25] אמנם הגמרא אומרת שבלול של תרנגולים יש איסור תורה, אבל הבית יוסף והב"ח מבארים שמאחר והגמרא חידשה שיש גזירה שמא יתקע, יותר אין צורך לומר שיש איסור תורה בדלתות של כלים המחוברים בקרקע. **אבל בקרקע עצמה ודאי שיש איסור תורה.** (כך עולה מהבית יוסף ופשוט).

[26] ויש להקשות: **א.** בדברי הרמב"ם נראה שהגזירה מוסבת רק על דלתות של לול ולא של כלים, וכיצד שייך לומר שבכלים יש גזירה. הבית יוסף מיישב (בדוחק לע"ד) שגם הסיפא העוסקת בכלים טעמה משום גזירה, וזה מה שכתב הרמב"ם בהמשך לגבי צירי הדלתות 'גזירה שמא...' **ב.** אם גם בכלים וגם בכלי המחובר לקרקע האיסור רק משום גזירה, מדוע יש הבדל ביניהם לגבי דין הנטילה, שכלי מותר וכלי המחובר לקרקע אסור? הב"ח מיישב: בדלתות המחוברות לקרקע חכמים אסרו להחזיר שמא יתקע (ונמצא בונה) או ליטול שמא הדלת תקועה (ונמצא סותר), אבל בדלתות של כלים שלא שייך איסור תורה בתקיעתם כלל, חכמים אסרו רק להחזיר (כיוון שזה דומה לבונה מתחילתו שאסור מהתורה [לפי שיטת הר"ן]) אבל לא אסרו לסתור כיוון שזה לא דומה לסותר מתחילתו. [כלומר, בנייה מתבצעת שלב אחרי שלב, לכן אסרו חכמים לבנות אפילו שלב אחד כי דומה לבונה. אבל סתירה לא נעשית שלב אחרי שלב אלא בבת אחת, לכן חכמים לא אסרו סתירה שנעשית בחלק מהכלי. (שמעתי מהרב משה בר ציון שליט"א)].

◀ **פרי מגדים:** לול אסור אף אם חיבר אותו אחר כך לקרקע כיוון שיש לו ציר, ודינו חמור. (ובסעיף י כלי המחובר נחשב לכלי משום שמדובר על כיסוי כלי בלי צירים).

סעיף י | כיסוי הכלים

נחלקו ת"ק ורבי יוסי (משנה בדף קכו:) לגבי טלטול של כיסוי הכלים. ת"קמתיר לטלטל כיוסיי כלים והוא שיהיה להם בית יד, ורבי יוסי סובר שלא צריך בית יד. בכל מקרה צריך שיהיה תורת כלי על הכיסוי.

הגמרא מבארת שבכלי שנבנה בקרקע לכו"ע צריך שיהיה בית יד לכיסוי, וכלי שאינו מחובר לקרקע לכו"ע לא צריך בית יד. ונחלקו רק בכלי שחיברו בקרקע, ת"ק גוזר משום כלי שנבנה בקרקע ומצריך בית יד, ורבי יוסי אינו גוזר.

רבינא פוסק (מח:) שמטלטלים כיסוי תנור למרות שאין לו בית אחיזה כדעת רבי אליעזר בן יעקב (שסבר כרבי יוסי).

◀ **רי"ף (לפירוש הרא"ש[27]), רא"ש וטור:** הלכה כרבי יוסי (ולא צריך בית יד).

◀ **רי"ף (לפירוש הר"ן), רמב"ם ורשב"א:** הלכה כת"ק, אלא שכלי המכוסה כולו בקרקע, דומה לקרקע וצריך בית אחיזה (כת"ק), וכלי המחובר לקרקע ודומה לכלי לא צריך בית אחיזה (כרבי יוסי).

☜ כך פוסק **שו"ע.**

א. אפילו אם תיקן את מכסה הבור כך שמוכחא מילתא שהוא עומד לכסות בו את הבור, כיוון שאין לו בית יד אסור, דהוי כבונה או סותר **(משנ"ב).**

ב. ◀ **מג"א, לבושי שרד ודרך החיים (וכן מוכח מהרמב"ם והר"ן):** כיוון שאסור לכסות עם הדלתות (באופן האסור כנ"ל) אסור גם לטלטל אותן, אפילו אם הוציאו אותם מהבור בערב שבת (עיין הערה לאיזה סוג מוקצה הם שייכים[28]).

◀ **פרי מגדים:** למרות שאסור לכסות, מותר לטלטל[29].

ג. אם יש לכיסוי בית אחיזה אין צורך יותר שיהיה עליו תורת כלי (לדעת השו"ע שפסק כתוספות שלא צריך שיהיה ראוי לעוד שימושים). **(גר"א בביה"ל).**

❖ תורת כלי

הגמרא מזכירה שצריך שיהיה תורת כלי על כיסויי הכלים.

---

[27] הראשונים התקשו בדברי הרי"ף כיוון שהוא הביא את דברי רבינא שהתיר לטלטל כיסוי של תנור למרות שאין בו בית אחיזה. בגלל זה הרא"ש מתקן את הגירסא בדברי הרי"ף. והר"ן חידש חילוק בדברי הרי"ף כמובא למעלה.

[28] דינם כדין מוקצה מחמת גופו. ולמרות שיש עליהם תורת כלי, כיוון שהן מיועדות לסגירה ופתיחה (שאלו פעולות אסורות) חז"ל אסרו את השימוש בהם בכל אופן שמא יעשה בהם איסור. ועיין בהערה הבאה להרחבה בזה.

[29] **קיצור דברי הביה"ל:** מוכח מהגמרא ומהרמב"ם שאסור לטלטל דלת בור ודות למרות שיש עליה תורת כלי, וכדברי המג"א (אך עיין חזו"א מו, ג). וצ"ל שהפמ"ג התקשה מדוע אסור לטלטלה אם יש עליה תורת כלי. וביאר הביה"ל שהרמב"ם אסר כיוון שהן מיועדות להתחבר לקרקע ואסורות למרות שיש עליהן תורת כלי.
לאחר מכן הביא את המגיד משנה שהביא שלדעת רש"י אין תורת כלי על דלתות הבית, ומשמע מזה שאם היה תורת כלי עליהן היה מותר לטלטלם (ויישב בדוחק את סוגיית הגמרא שנראה ממנה שלא כך). [ונראה שכוונת הביה"ל לומר שהפרי מגדים מסתמך בדבריו על דברי רש"י]. וגם בזה עיין **חזו"א** (מו, ג) שחלק וביאר שגם רש"י מסכים לדברי הרמב"ם (וכתב שדברי המגיד משנה סתומים מאיתנו).

◀ **רש"י:** תורת כלי היינו שהכיסוי ראוי לשימוש במלאכה אחרת.

◀ **תוספות, רא"ש והרב המגיד:** הכוונה שתיקנו וייחדו לכיסוי הכלי[30].

☜ **שו"ע:** צריך תיקון והכנה, או שהשתמש בהם מבעוד יום[31].

↲ אף ייחוד בעלמא מספיק **(תוספת שבת).**

סעיף יא | מחט

המשנה (קכב:) מתירה ליטול מחט כדי להוציא בה את הקוץ. רב יוסף אומר (קכג.) שאפילו אם ניטל החוד שלה או החור שלה מותר לטלטלה, ורבא אסר. הגמרא הקשתה עליו מברייתא שמתירה, ומיישבת שמחט חדשה מותר אפילו אפילו עוד לא ניקבה, כיוון שבני אדם רגילים לייחד אותה לכלי כך, אבל במחט ישנה שניטל חורה או חודה, בני אדם רגילים לזרוק לאשפה.

רי"ף, רא"ש, טור ☜ **ושו"ע:** הלכה כרבא. (מחט חדשה שלא ניקבה מותרת, ומחט ישנה שניטל אחד מהם אסורה).

א. מחט היא כלי שמלאכתו לאיסור, וכאשר ניטל ממנה החור או החוד אסורה בטלטול כמוקצה מחמת גופו. ואם ייחדה מבעוד יום לתשמיש מותרת בשימוש **(פרי מגדים).**

ב. גם כשאין לה חור או חוד מותר לטלטלה אם היא מונחת במקום שיכול להזיק **(משנ"ב).**

ג. מותר להוציא עם המחט את הקוץ **(משנה).**

◀ **מג"א:** צריך להזהר שלא יגיע לפסיק רישה של הוצאת דם.

◀ **חמד משה:** כיוון שמדובר על איסור דרבנן (משאצל"ג) מותר במקום צער אפילו בפסיק רישיה (וכך משמע בספר התרומה) **(ביה"ל[32]).**

ד. יש להסתפק במחט חדשה שמלכתחילה אין לה חוד. האם מותרת בשימוש כמו מחט חדשה שאין לה חור, או שלא כיוון שאינה ראויה לשימוש כמות שהיא **(ביה"ל).**

---

[30] **התוספות** הקשה על **רש"י** שפשוט שאם יש לכיסוי הכלי עוד שימושים פשוט שמותר לטלטלו. נלע"ד ליישב שלדעת רש"י הדיון בגמרא הוא מצד בונה ולא מצד טלטול מוקצה, ולכן יש חידוש לומר שרק אם יש לכיסוי עוד שימושים מותר לכסות בו. אבל תוספות למד שהדיון בגמרא הוא משום מוקצה בכיסוי, ואם כך פשיטא שאם יש לכיסוי הכלי עוד שימושים שמותר לטלטלו.
לפי זה צריך לומר שרש"י למד שדברי הגמרא: 'והוא שיש תורת כלי עליהם' מוסבים רק על כלים המחוברים בקרקע (שבהם שייך איסור בונה), אבל בכלים שאינם מחוברים לקרקע, גם אם אין תורת כלי עליהם מותר לטלטלם, שהרי לא שייך בהם איסור בונה כלל. ואילו לדעת תוספות 'והוא שיש תורת כלי עליהם' מוסב גם על כלים שאינם מחוברים בקרקע, שמותר לטלטלם רק אם יש תורת כלי עליהם. וב"ה ראיתי שכך יישב במהרש"א בשם הרא"ש.

[31] מפשט דברי השו"ע נראה שרק שימוש או מעשה מועיל, אבל מחשבה לא תועיל (וכדעת הי"א המובא בסעיף כד לעניין תחבושות). (וכך כתב **בהערות איש מצליח**, ולא כמשנ"ב כאן) וקשה מסעיף כד ששו"ע היקל גם במחשבה. ונלע"ד ליישב שבסעיף כד הראשונים נחלקו נקודתית: האם תחבושות זה דבר שמוכחא מילתא על פי מחשבתו או לא. אך דבר שלא מוכחא מילתא על פי מחשבתו, כמו מכסה בור שאין לו בית יד, לכו"ע צריך דווקא מעשה או שימוש. על כן במכסה בור צריך מעשה או שימוש דווקא, ולכן החמיר כאן השו"ע, לעומת סעיף כד שהקל.

[32] אפשר להבין שביה"ל נוטה לדברי **החמד משה.** אך בסימן שכח, ס"ק פח העתיק את דברי המג"א וע"ש בשער הציון שיישב דבריו מדברי החמד משה. **ובחזון עובדיה** (שבת ג, עמוד עד) כתב שאפשר שמי שכתב זה לא כתב זה, ע"ש).

סעיף יב | שירי מחצלאות

הקדמה קצרה: דין סעיף זהו והבא אחריו דומים לדין סעיפים ו' וז' העוסקים בשברי כלים, אלא שסעיפים אלו עוסקים בבגדים וסעיפים ו' וז' עוסקים בכלים. היסוד בשניהם הוא שצריך שהדבר הנשבר יהיה ראוי לשימוש כל שהוא. בשניהם אין הבדל אם נשבר בשבת או לפני שבת. אם החלק הנשבר אינו ראוי לשימוש דינו כמוקצה מחמת גופו.

שמואל (קכה.) מתיר לטלטל שיירי מחצלאות כיוון שיש עליהם תורת כלי שניתן לכסות בהם טינוף.

רמב"ן: אם זרק אותם מבעוד יום לאשפה אסורים בטלטול לגמרי, כדין שברים שזרקן מבעוד יום.

☜ **שו"ע:** מותר לטלטל שיירי מחצלאות אם ראויות לתשמיש, ואם זרקן מבעו"י אסורות.

↲ אין הבדל אם נפרדו מהמחצלת הגדולה בשבת או בערב שבת **(משנ"ב)**.

א. כאשר יש שימוש של היתר למחצלת, אפילו כשאין בה שלוש על שלוש מותרת בטלטול ככלי שמלאכתו להיתר **(משנ"ב)**.

ב. אם זרק לאשפה מחצלת ממש בערב שבת, אינה נעשית מוקצה כי בטלה דעתו אצל כל אדם **(משנ"ב)**.

סעיף יג | שיירי מטלניות

רבי זירא אומר בשם רב (קכה.) שאסור לטלטל שיירי פרוזמיות. אביי מבאר שהכוונה למטלניות שאין בהם שלוש על שלוש שלא ראויות לעניים ועשירים.
הגמרא אומרת (הובא בסעיף הקודם) שמחצלאות אינן צריכות שלוש על שלוש אצבעות, והכל תלוי באם יש תשמיש לשיירים או לא.

◄ **רמב"ם:** מחצלאות הן מיוחדות, אבל כל סוגי הבגדים צריכים שלוש על שלוש (ורק אז נחשבים כראויים לשימוש).

◄ **ראב"ד:** אין צורך בשלוש על שלוש (במחצלת ומטלית). אך מטלניות של תשמישי מצווה שהאדם לא מייחד לשימוש בזוי, צריכות שלוש על שלוש כדי שיחשבו לכלי.

☜ **שו"ע:** אם יש שלוש על שלוש מותר ואם לאו אסור (רמב"ם). ויש אומרים שרק בתשמישי מצווה צריך שלוש על שלוש אבל בשאר בגדים לא צריך (ראב"ד).

↲ כל ההיתר לטלטל אם יש שלוש על שלוש הוא רק לעניים שיש להם חשיבות בגודל כזה. אבל לעשירים אסור עד שיהיה שלושה על שלושה טפחים **(משנ"ב)**.

סעיף יד | מנעל חדש

נחלקו רב אליעזר ורבנן (קמא:) האם מותר לשמוט מנעל מעל גבי הדפוס שהמנעל מונח בו, רבנן מתירים ור"א אוסר, והלכה כחכמים. הגמרא מבארת שלמרות שהדפוס נחשב לכלי שמלאכתו לאיסור מותר לשמוט כיוון שזה לצורך מקומו.

☜ **טור ושו"ע:** מותר לשמוט מנעל חדש מעל הדפוס שלו.

↲ נקט חדש לומר שאפילו אם הוא מהודק וחייב להזיז את הדפוס מותר **(משנ"ב)**.

א. אפילו אם המנעל רפוי ואינו חייב להזיז את הדפוס מותר להסיר את המנעל ממנו או את הדפוס מהמנעל **(ט"ז)**. **האליה רבה** פקפק ברפוי, שהרי אין צורך להזיז את הדפוס בשביל להוציא את המנעל[33].

☜ במקום שקשה לשמוט את המנעל ודאי שאין להחמיר **(משנ"ב)**.

ב. מנעל חדש של אישה אסור לה לצאת בו לרה"ר (סימן שג, יג), ויש מחמירים אפילו בביתה (שם יח). אם כך, אסור לשמוט אותו מעל הדפוס כיוון שהוא לא ראוי לשימוש בשבת **(ביה"ל)**.

סעיף טו | סנדל שנפסקה לו הרצועה

סנדל בזמן הגמרא היה פתוח מלמעלה וקשור לרגל על ידי רצועות, ובלעדיהן היה נופל מהרגל. החיבור של החוטים היה על ידי תרסיות (כמין מסמרים), אחת פנימית ואחת חיצונה (על פי רש"י).

רבי יהודה סובר (קיב.) שכאשר נפלה התרסית הפנימית אפשר לתקנה ואין זה גנאי, לכן אם נפסקה הסנדל עדיין טמא. אמנם כאשר החיצונה נפסקה בני אדם לא מתקנים אותה, כיוון שזה גנאי, לכן אם נפסקה טהורה. ואומר על זה רבי יוחנן שכך הדין גם לעניין שבת ולעניין חליצה. ופסק רבה בר בר חנה בשם רבי יוחנן הלכה כרבי יהודה.

☜ **טור ושו"ע:** סנדל שנפסקה הרצועה הפנימית עדיין שם כלי עליו ומותר לטלטלו. ואם נפלה החיצונה אין שם כלי עליה.

↲ **במנעלים שלנו** שאפשר ללבשם גם אם נשמטו התרסיות, תורת כלי עליהם גם אם נשמטו התרסיות **(משנ"ב)**. אך אם שולי הסוליה נפלו בטל שם כלי ממנו **(שער הציון)**.

❖ נפסקה בכרמלית ובחצר

רבי אבהו (שם) התיר לרבי ירמיה לכרוך גמי (שהוא מאכל בהמה) על מנעל שנפל בכרמלית. רב יוסף אסר לכרוך גמי בחצר, כיוון שרק בכרמלית המנעל יפסד אם לא שיכרכו עליו את הגמי אבל בחצר לא.

---

[33] ועיין באחרונים שהסכימו לדברי הט"ז שהתיר (כף החיים, ס"ק קט. וכן חזון עובדיה שבת ג, עמוד נ).

◀ **רי"ף ורא"ש:** בחצר אסור לכרוך גמי ובכרמלית מותר.

☜ כך פוסק **שו"ע.**

◀ **רמב"ם:** מותר בכרמלית (והשמיט את האיסור בחצר[34]).

א. אין חילוק מתי נפסק הסנדל **(משנ"ב).**

ב. אסור לכרוך את הסנדל בחוט או משיחה כי יתכן שיבטלו שם והוי קשר של קיימא, אך אפשר לענבו בעניבה **(משנ"ב).**

ג. גם בחצר שמצויים בה רבים מותר לכרוך גמי, אם יש לו גנאי ללכת בלי תיקון, משום כבוד הבריות **(מג"א).**

סעיף טז | קנה שבתוך חלוק

רב חסדא (קמ.) אומר שחלוק שעבר כיבוס ותחבו בו קנה לתלותו בו, מותר לשמוט את החלוק מהקנה אבל לא את הקנה מהחלוק. ואומר רבא שאם תחב שם כלי מותר לשומטו.

טור ☜ **ושו"ע:** אסור לשמוט את הקנה מהחלוק (כיוון שהקנה אינו כלי) אבל מותר לשמוט כלי מהחלוק (כיוון שהוא רק כלי שמלאכתו לאיסור).

↲ ולמרות שהקנה היה מיועד לכך מערב שבת, אינו נעשה כלי כיוון שלא היו רגילים לייחד קנים לכך **(ר"ן)** ולפי זה, בימינו שרגילים לייחד קנה לכך, יהיה מותר לטלטלו **(משנ"ב).**

א. טלטול מהצד בקנה:

◀ **אליה רבה, לבושי שרד ומשנ"ב:** אסור לטלטל את הקנה על ידי לקיחת הבגד. (ואין זה טלטול מהצד לצורך דבר המותר כיוון שדרכו בכך[35]).

◀ **תוספת שבת, שו"ע הרב:** מותר לקחת את החלוק גם אם ינדנד את הקנה על ידי זה.

ב. מותר לקחת את החלוק רק אם היה יבש בבין השמשות שאל"כ הוי מוקצה לכל היום **(משנ"ב[36]).**

---

[34] הרמב"ם מבין שרב יוסף אסר בחצר משום שכלי צריך להיות ניטל לצורך השימוש הרגיל שלו ואין הלכה כך **(מגיד משנה).**
נראה **שהרי"ף והרא"ש** למדו שרב יוסף הביא את דברי רבי יהודה (שטיהר סנדל שנפסק לו הרצועה החיצונה) להוכיח שכאשר התרסית החיצונה נפסקה **אין זה כלי** כלל (עובדה שהוא טהור). ואילו הרמב"ם למד שרב יוסף הביא את דברי רבי יהודה להוכיח שכאשר נפסקה החיצונה הסנדל **אינו ראוי לשימושו הרגיל** עוד (עובדה שהוא טהור, כי בטל שימושו ממנו).

[35] כך ביאר **בשו"ת אז נדברו** (יא, כא). וקצת צ"ע שהרי השו"ע בסימן שיא, ח מדבר על טלטול עפר על ידי לקיחת הצנון, והרי שם זה היה הדרך המקובלת לטמון את הצנון.

[36] אמנם רוב האחרונים חלקו על המשנ"ב והתירו לטלטל כביסה שהייתה רטובה בכניסת שבת, כיוון שהכביסה יכולה להתייבש בשבת, הוי כגמרו בידי אדם **(חזו"א** (אורחות שבת ב, יט בהערה) **אגרות משה** (ה, כב)**, שבט הלוי** (ג, לג)**, הגרש"ז** (שש"כ טו, הערה ס)**, חזון עובדיה** (שבת ג, עמוד פז)**, אור לציון** (כו, ה). ועוד אחרונים).
ובשו"ת מנחת יצחק (א, פא) כתב שדדברי המשנ"ב אינם אלא שהכביסה לא בטוח תתייבש. וכן משמע קצת מדברי **שבט הלוי** (א, סב, ג) שבימים חמים יהיה מותר יותר בפשטות.

❖ כירה וספסל שנשמטו אחת מרגליהם

נחלקו האמוראים (קלח:) לגבי כירה שנשמטה אחת מרגליה, האם אסור לטלטלה שמא יבוא לתקוע או לא חוששים. הברייתא אומרת שלא חוששים, ורב חושש ואוסר לטלטל.

רמב"ם, טור ☜ ושו"ע: הלכה כרב ואסורה בטלטול.

רמ"א (על פי תרומת הדשן): אסור לטלטל ספסל שנשמט אחת מרגליו ולהניחו על גבי ספסל אחר, אלא אם כן ישב עליו מבעוד יום.

↲ הטעם: שמא יבוא לידי איסור תקיעה (מכה בפטיש או בונה לחלק מהפוסקים), **וכשישב** מבעוד יום אין חשש שיבוא לתקוע עוד **(משנ"ב)**.

א. כל שכן שכאשר נשברו שתי הרגלים יש חשש שמא יבואו לתקנם[37], ואסור לטלטל את הכירה **(משנ"ב)**.

ב. האיסור לטלטל ספסל הוא רק אם הרגל נשמטה ויש חשש שמא יחברה, אבל אם הרגל נשברה או שהיא לא נמצאת פה, מותר כיוון שאין חשש **(ט"ז ואחרונים)**.

ג. מותר לשבת על הספסל מבלי לטלטלו **(אליה רבה[38])**.

ד. אסור להכניס את הרגל של הספסל אפילו באופן רפוי שמא יבוא לתקוע. ואם דרכו של הספסל הזה להיות רפוי מותר **(מג"א)**, אמנם כיוון שרוב הספסלים מיועדים לשימוש מהודק לא ברור להתיר, כיוון שמניין אם קובעים על פי דעת האדם או על פי העולם **(ביה"ל)**.

ה. אם רוצה לטלטל את הספסל כדי שלא ישבו עליו ויפלו מותר, כמו שנפסק בסעיף ו שמותר לטלטל שברים שלא יזיקו **(ביה"ל)**.

סעיף יז | לבנים שנשארו מבניין

הגמרא (קכד:) אומרת שמותר לשבת על אבנים שנשארו מהבניין, אבל אם ייחד אותם לבנייה (הניח אותם כמגדל) אסורות.

טור ☜ ושו"ע: לבנים שנשארו מבניין מותר לטלטלם כי מעתה ראויות לשבת עליהם. ואם סידר זה על גב זה גילה דעתו שמיועדים לבניין ואסורות.

↲ מותר לטלטלן כיוון שכל דבר שראוי לשימוש ומיועד לכך הוי כלי, ודינם ככלי שמלאכתו להיתר. וכשאסורות בטלטול דינם כמוקצה מחמת גופו כיוון שאין תורת כלי עליהם **(משנ"ב[39])**.

א. ◄ **אליה רבה:** לא צריך לחשוב במפורש שמתכנן לשבת על האבנים מערב שבת.

---

[37] ובשער הציון הביא שלדעת הערוך אסור לטלטלה משום שאין שם כלי עליה כשנשמטו שתי רגליה.

[38] בסעיף כא פסק השו"ע שצריך לייחד אבנים לשימוש לפני השבת. וביאר שם המג"א שמותר לשבת על האבן גם בלי ייחוד והאיסור הוא רק לטלטלם, וכ"כ המשנ"ב (כלומר, שאין איסור לשבת על מוקצה). אמנם רעק"א (שכה, על סעיף ד) כתב ע"פ רשב"א שאסור לשבת על אבן בשבת. ולכאורה רעק"א יחלוק גם על ההיתר לשבת על ספסל זה.

[39] אמנם בריטב"א דף קכד: כתב שדינם כמוקצה מחמת חסרון כיס.

◀ **תוספת שבת:** צריך לחשוב מערב שבת לשבת על האבנים[40] (משמע שצריך ייחוד לעולם שהרי לא רגילים לשבת על אבנים. עיין בסעיף כב בשו"ע).

ב. במידה ונשברו האבנים דינם כדין שברי כלים בסעיפים ו ז **(משנ"ב).**

סעיף יח | קוץ ברה"ר

הגמרא (מב.) אומרת שמותר לפנות קוץ המונח ברה"ר פחות פחות מארבע אמות וכן בכרמלית.

☜ **טור ושו"ע:** מותר לטלטל קוץ ברה"ר פחות מד' אמות ובכרמלית אפילו יותר, כיוון שיש בזה היזק הרבים, ולא גזרו בזה חכמים.

א. קוץ גדול:

◀ **ריב"ש ותוספת שבת:** אסור לטלטלו כיוון שאפשר להזהר ממנו.

◀ **מג"א:** מותר לטלטלו.

ב. קוץ מערב שבת:

◀ **מג"א:** אסור, כי היה לו לפנות מערב שבת.

◀ **אליה רבה:** מותר[41].

ג. אבן:

◀ **מג"א:** אסור משום שהיה יכול לסלקה מערב שבת.

◀ **ביה"ל:** אסור כיוון שאין בה נזק כל כך.

☜ בטלטול מהצד מותר בכל מקרה **(שולחן עצי שיטים).**

ד. בסעיף ו התיר הרמ"א לטלטל שברי כלים בבית למרות שאין שם רבים, כיוון ששם האיסור מחמת מוקצה ולא מחמת טלטול ברשות האסורה **(פרי מגדים).**

סעיף יט | טלטול סולם

❖ סולם של עליה

נחלקו ב"ש וב"ה (ביצה ט.) האם מותר לטלטל סולם של שובך או שמותר רק להטותו מחלון לחלון. אמנם בסולם של עליה אסור לכו"ע כיוון שהרואה יאמר 'להטיח גגו הוא צריך' (ע"פ הגמרא בע"ב שם).

הגמרא בעירובין (עז:) אומרת שמותר לטלטל סולם, אפילו גדול.

הראשונים נחלקו ביישוב הגמרות ובעולה מכך להלכה:

---

[40] וכן כתב כף החיים (קכב) שכך משמע מתשובת הרא"ש.

[41] ונלע"ד שטעמו משום שאין 'לקנוס' את הרבים בגלל שאותו אחד לא פינה את הקוץ מערב שבת.

◀ **תוספות, רא"ש בשם רבי אברהם מבורגיל וטור**[42] **(כאן):** ביו"ט אסור לטלטל, ומותר בשבת.
(הגמרא בביצה אסרה כיוון שמותר לטלטל ביו"ט ברה"ר, ונראה כמי שהולך להטיח גגו ולכן אסור גם בחצר, והגמרא בעירובין דיברה בשבת שאסור לטלטל ברה"ר ולכן אין חשד שהולך להטיח גגו).

◀ **רשב"א:** אסור לטלטלו ממקום למקום, אך טלטול בעלמא מותר.

☜ כך פוסק **הגר"א.**

◀ **ר"ת, רמב"ם וטור** (בסי' תקיח)**:** אסור לטלטל סולם עליה (שהוא גדול) ומותר סולם של שובך.
(הגמרא בביצה מדברת בסולם של עליה, והגמרא בעירובין מדברת על סולם של בית).

☜ **שו"ע:** אסור לטלטל סולם של עליה, כיוון שהוא גדול ויאמרו שלהטיח גגו הוא צריך, אבל סולם של שובך מותר.

↲ סולם של בית מותר לטלטלו כי אין חשד שיאמרו שלהטיח גגו הוא צריך[43], והט"ז כתב להתיר אפילו גדול[44] **(משנ"ב).**

א. אסור לטלטל אפילו לצורך גופו ומקומו **(פרי מגדים על פי דברי הרמב"ם**[45]**).**

❖ סולם של שובך

הגמרא (שם:) ביארה שב"ש וב"ה נחלקו לגבי סולם של שובך, האם מותר רק להטותו (ב"ש) או שמותר גם לטלטלו (ב"ה). הגמרא מביאה בהמשך את דעת רבי דוסא שאומר שמותר להטות סולם של שובך מחלון לחלון (ולדעתו לא נחלקו ב"ש וב"ה בדבר זה).

◀ **תוספות:** הלכה כרבי דוסא ומותר רק להטות.

◀ **רי"ף ורא"ש:** הלכה כב"ה מותר להוליך סולם של שובך.

◀ **רמב"ם:** בשבת מותר רק להטות (שלא יעשה כדרך שעושה בחול ויבוא לצוד) וביו"ט מותר לטלטל רק ברה"י.

◀ **טור:** ביו"ט מותר להוליך ובשבת אסור להוליך ומותר לנטות (או כי רק ביו"ט התירו משום שמחתו, או מטעמו של הרמב"ם).

☜ כך פוסק **שו"ע**[46] (וכתב כטעם הרמב"ם).

---

[42] עיין **בבית יוסף** בסימן תקיח שכותב שדעת הטור היא כדעת רבי אברהם ולא כמו שמשמע ממנו שם שפסק כר"ת.

[43] דין סולם של בית דומה לסולם של שובך (לקמן), ואם כן לדעת ר"ת מותר בקטן ואסור בגדול. בסימן תקיח, ד כתב משנ"ב שיש האוסר בסולם של בית (אפילו קטן) כי אין לו היכר שלא יטיח גגו. אך כאן סתם להקל כפשט ר"ת להתיר בסולם של בית. [ועיין שם עוד שהט"ז סובר שאין הדבר תלוי בגודל הסולם אלא בייעודו, וסולם של בית גדול גם יהיה מותר. והביא המשנ"ב דבריו כאן].

[44] ועיין **בשער הציון** בסימן תקיח (ס"ק מא) על דברי הט"ז האלה.

[45] מדברי המג"א נראה שדין הסולם כדין דלתות הבית (סעיף ח וט). [שם ביארנו שהאיסור שמא יבוא לעשות איסור, וגזרו חכמים שדינם כמוקצה מחמת גופו].

[46] בהלכות יו"ט (תקיח, ד) פסק השו"ע שמותר לטלטל סולם גם ברה"ר, **והרמב"ם** (יו"ט ה, ד) פסק שמותר רק בחצר מפני שמחת יו"ט, ואילו הטור התיר ביו"ט לגמרי, הרי שהשו"ע פסק כדברי הטור.

סיכום:

סולם של עליה	אסור (ולגר"א: מותר בטלטול בעלמא).
סולם של שובך	מותר לנטותו ולא להוליכו ממקום למקום
סולם של בית	מותר (ולט"ז אפילו גדול)

סעיף כ | ייחוד חריות של דקל

הקדמה לסעיפים כ– כו

א. חכמים אסרו לטלטל דבר שאין עליו תורת כלי ואינו מאכל, וזהו מוקצה מחמת גופו. אמרו חכמים שאם אדם יחליט שיש לו שימוש באותו חפץ, הרי שנתן לו תורת כלי ומותר לטלטלו ככלי המותר בשימוש. החלטה זו צריכה להיות מערב שבת ולא בשבת עצמה.

סעיפים אלו עוסקים בדרך הייחוד של החפצים השונים.

ב. בשלושה דרכים ניתן לייחד את החפץ לשימושו: א. בתיקונו של החפץ. ב. במחשבה. ג. בהשתמשות בחפץ (כגון: ישיבה על אבן). השתמשות הינה ייחוד גרוע, טובה ממנו מחשבה, וטוב משניהם תיקון ממשי של חפץ.

ג. יש לחלק את סוגי החפצים לשלושה:

1. חפץ שרגילים להשתמש בו (כמו ענפי דקל) למטרה זו. מספיקה בו השתמשות או מחשבה כדי לעשותו חפץ, ואפילו לשבת אחת (סעיף כ).

2. חפץ שלא רגילים להשתמש בו לשימוש זה (אבן לישיבה). צריך מעשה (סעיף כא) או מחשבה לשימוש בחפץ לעולם (סעיף כב). ויש אומרים שייחוד לעולם אינו מועיל אלא צריך לעשות תיקון בגופו של החפץ (י"א בסעיף כב).

בעניין פסק השו"ע בזה עיין מה שכתבנו על דברי השו"ע בסעיף י (כיוון שלכאורה יש סתירה בפסקי השו"ע).

3. בחפץ שלא מוכחא מילתא שהאדם ייחדו לשימוש (סעיף כד). נחלקו הראשונים האם תועיל מחשבה בלבד או שמא צריך להשתמש בחפץ ממש כדי להראות את ייחוד החפץ (למרות שבדרך כלל מחשבה הינה ייחוד גרועה, נראה שכאן יש צד שמחשבה עדיפה. עיין לקמן).

ד. ייחוד במחשבה מועיל גם במוקצה מחמת חסרון כיס (סעיף כו).

ה. הכלל העולה: ככל שהשימוש באותו חפץ קשור למהותו של החפץ (שרגילים להשתמש בו לאותו עניין), הייחוד בו יכול להעשות בקלות יותר (שמספיקה מחשבה ולא צריך מעשה). (על פי הראשונים בסעיף כא).

נחלקו התנאים בברייתא (נ.) איזה מעשה צריך לעשות כדי לייחד חריות של דקל המיועדות להבערה, לשימוש בשבת. לת"ק צריך לקשור אותם (מעשה ממש) וכך פוסק רב. לרשב"ג מספיק שיחשוב עליהם וכך פוסקים רבה בר בר חנה ושמואל. ולתנא נוסף (בברייתא אחרת) מותר אפילו מעשה סתמי כמו ישיבה וכך פוסק רב אסי.

◄ **ר"ת:** הלכה כרב שצריך לקשור.

◀ **רבינו שמשון הזקן, רב האי גאון, רי"ף , רא"ש, רמב"ם, רבינו יונה וטור:** הלכה כרב אסי, שישיבה מועילה וכל שכן מחשבה.

☜ כך פוסק **שו"ע.**

◀ **רמב"ן:** הלכה כרב אסי, ורק ישיבה מועילה.

א. מדברי שו"ע (שמדבר על חריות שקצצן לשריפה) משמע שסתם עצים מותרים בטלטול[47], אך בזמננו סתם עצים מיועדים להסקה ואסורים **(משנ"ב).**

ב. מחשבה או ישיבה מועילים, אלא שאם מדובר בדבר מחובר לקרקע לא מועילה בו רק מחשבה או ישיבה אלא צריך גם לקושרו. (והיינו אם מדובר במחובר בפחות מגובה שלושה טפחים). וכן דבר שיש בו חשש של קטימה ותיקון לא מועילה רק מחשבה **(משנ"ב).**

ג. כל הדיון הוא רק לטלטל, אבל הישיבה על המוקצה מותרת בכל גוונא **(משנ"ב).** ואם מזיזם על ידי ישיבתו, המג"א והגר"ז מתירים כי זה טלטול מהצד, והמשנ"ב מביא מהמאירי שהתיר אלא שכתב שראוי לפרוש מזה כשאפשר.

❖ למתי צריך להיות הייחוד

☜ **רא"ש ושו"ע:** הייחוד יכול להיות גם עבור יום חול.

↲ **אליה רבה (על פי כמה ראשונים):** הייחוד צריך להיות דווקא לשבת.

סעיף כא | נדבך של אבנים

הגמרא (קכה:) מספרת שרבי יצא לשדה ומצא נדבך של אבנים, רבי חנינא ביאר שרבי התיר לשבת עליהם אפילו ללא מעשה, ורבי יוחנן ביאר שרבי הצריך מעשה. לדעת רבי אמי המעשה היה סידור האבנים מבעוד יום, ולדעת רבי אסי המעשה היה שפשוף האבנים[48].

הראשונים מתקשים בדברי הגמרא כיוון שבחריות של דקל התבאר שמספיק מחשבה בעלמא (או ישיבה), ואילו כאן מתבאר שאבנים צריכות מעשה.

◀ **רמב"ם (ורי"ף ע"פ ב"י):** בחריות מספיקה מחשבה ובאבנים צריך מעשה, כיוון שיש חילוק בין אבנים לחריות. אבנים אינן מיועדות לישיבה, ולכן צריך מעשה. לעומת זאת, יש עצים המיועדים לישיבה. לכן אסור לטלטל אבנים עד שיסדר אותם מבעוד יום.

☜ כך פוסק **שו"ע.**

---

[47] וקצת קשה, גם אם אינם מיועדים להסקה, מדוע שלא יהיה דינם כחול ועפר.

[48] **רש"י**: רבי אסי סובר שמספיק מעשה כל שהוא כדי להכין את האבנים לשימוש, ורבי אמי סובר שאפילו מעשה כזה לא מועיל, וצריך להכין את האבנים מערב שבת כדי שלא יצטרכו לטלטל אותם בשבת. **רמב"ם:** רבי אמי סבר שאם יעשה את שני המעשים, יועיל ייחודו בשביל לטלטל. (וכך הוא פסק).
ועיין לקמן שנחלקו השו"ע (ע"פ המשנ"ב) והמג"א האם מותר לטלטל בשבת אבנים שסידר אותם. לרמב"ם ושו"ע מותר ולרש"י ומג"א אסור.

◄ **מרדכי**[49] **(ורי"ף לפי המגיד משנה):** אין חילוק בין אבנים לחריות ובשניהם מספיקה מחשבה בעלמא[50].

☜ כך פוסק **רמ"א.**

↲ **מג"א ושארי אחרונים:** אבנים חמורות יותר מעצים שצריכות ייחוד לעולם (בסעיף כב).

א. עצים שלנו עומדים להסקה ולכן דינם כמו אבנים לדעת שו"ע, וצריך לעשות בהם מעשה (לעולם) כדין בקעת בסעיף כב **(משנ"ב).**

ב. כל האיסור הוא רק לטלטל את האבנים כדי לשבת עליהם, אבל לשבת בלי טלטול כלל מותר בכל מקרה **(מג"א).**

ג. ◄ **לשו"ע:** מעשה הסידור מועיל בטלטול האבנים בשבת (כך נראה מלשון הרמב"ם).

◄ **למג"א:** מעשה הסידור אינו מתיר טלטול, אלא רק מאפשר לשבת עליהם בלי טלטול. (וכך מפרש רש"י את דעת רבי אמי).

ד. בסעיף זה צריך לייחד אבנים, לעומת סעיף יז, שנשארו אבנים מבניין ולא צריכות לייחדן, לדעת רש"י סעיף זה מדבר על אבנים המיועדות לבניין וסעיף יז מדבר על אבנים שנשארו מבניין. לרמב"ם סעיף זה מדבר על אבנים שאינן חלקות ואינן מיועדות לישיבה אלא אם כן סידרום, וסעיף יז מדבר על אבנים חלקות שמיועדות לישיבה **(ביה"ל).**

סעיף כב | ייחוד אבן לטלטול

א. הגמרא (נ.) אומרת שאפשר לכנוס קופה של עפר לתוך ביתו ולעשות בה כל צרכו והוא שייחד לה קרן זוית.

ב. הגמרא (שם) מביאה שנחלקו לגבי חריות של דקל, [וכנזכר לעיל, רוב הראשונים פסקו כרבי אסי שמספיקה ישיבה וכל שכן מחשבה בעלמא].

ג. הגמרא (קכה:) מביאה מחלוקת לגבי המניח אבן על פי החבית, לדעת רבי אמי בשם ר"י דינה כמכסה לחבית ואינה מוקצה, ולדעת רבי אסי בשם ר"י דינה כמוקצה.

ד. הגמרא (שם) תולה את מחלוקת האמוראים הנ"ל במחלוקת לגבי נדבך של אבנים: לדעת רבי אמי, בשביל להשתמש בנדבך של אבנים צריך לסדר אותו מערב שבת, ולדעת רבי אסי מספיק לשפשף את האבנים ובכך לייחד אותם לשימוש מערב שבת.

ה. הגמרא (סה:) אומרת שמותר לפרוף את הבגד על אבן בשבת כיוון שהיא מיועדת לזה.

הראשונים נחלקו בעולה מהגמרות לדינא (חלק מהדברים הובאו בסעיפים הקודמים וחזרנו עליהם בשביל הסדר):

---

[49] במחזיק ברכה (לחיד"א, על סעיף זה בקונטרס אחרון) הקשה על דברי הרמ"א שהוכיח מהמרדכי שאין חילוק בניהם, שלא משמע במרדכי שהשווה אותם לקולא אלא רק לחומרא. ועוד הקשה כיצד יישב הרמ"א את הגמרות הסותרות. ע"ש.

יש להעיר שדברי הרמ"א מסתדרים עם דברי רעק"א בסימן שכה שכתב על פי הרשב"א שאסור לשבת על אבן בשבת.

[50] וממילא צ"ל שיש מחלוקת בסוגיות, הסוגיא בדף נ. סוברת שמספיקה מחשבה או ישיבה בעלמא ואילו הסוגיא בקכה: סוברת שצריך מעשה. (ולכאורה קשה, שהרי יש כאן סתירה ברבי אסי, (עיין **תוספות** בדף קכה: ד"ה ואזדו שגרס בדף נ. 'רב אשי', או שחריות יותר ראויות מאבנים. ותירוץ זה אינו למרדכי, אך התירוץ הראשון ייתכן אף למרדכי).

◀ **רמב"ם (ורי"ף לפי הב"י):** בחריות של דקל מספיקה ישיבה, בנדבך של אבנים צריך סידור מבעוד יום[51]. (ונראה שדעתו שכל דבר שרגילים להשתמש בו לפעמים בחול, לא צריך ייחוד לעולם ולא מעשה, אלא מחשבה בעלמא מספיקה[52]).

◀ **רי"ף (לפי הרב המגיד):** אין חילוק בן חריות לאבנים ובשניהם מספיקה ישיבה בעלמא[53]. (לכאורה לדעתו ודאי שאין צורך בייחוד לעולם ולא מעשה בשביל להתיר טלטול[54]).

◀ **ר"ן ורי"ד[55]:** כל דבר שדרכו בכך מספיק לו ייחוד ליום אחד ולא צריך ייחוד לעולם (חריות של דקל ולפרוף בגד על אבן), אבל דבר שאין דרכו בכך צריך ייחוד לעולם (אבן על פי החבית).

◀ **רשב"א:** בחריות של דקל מספיקה ישיבה או מחשבה. גם באבן מועיל ייחוד בעלמא, אלא שצריך שזה יהיה ייחוד לעולם, ושישתמש בה מערב לפחות פעם אחת[56].

◀ **מרדכי ורי"ו:** אם עשה מעשה מערב שבת מותר, ואם לא עשה מעשה אסור[57].

☜ **שו"ע:** אסור לכסות חבית באבן או לסמוך בקעת בדלת או אבן, אלא אם כן ייחד לעולם אבל לשבת אחת לא. וכל זה בדבר שאין דרכו בכך, אבל דבר שדרכו בכך מספיק לאותה שבת (כר"ן) ויש אומרים שלא שנא (כרשב"א) ויש אומרים שצריך שיעשה מעשה מבעוד יום (מרדכי ורי"ו). **רמ"א:** בסימן רנט התבאר שמספיק ייחוד לעולם בלי מעשה.

↲ **משנ"ב:** בשעת צורך אפשר להסתפק בייחוד לשבת אחת בדבר שדרכו בכך.

א. חריות שבסעיף כ שונות מסעיף זה כיוון שרגילים לפעמים לייחד חריות לישיבה, ואילו אבנים אין רגילות לשבת עליהם ולכן צריך ייחוד לעולם **(משנ"ב)**.

ב. אם השתמש בחפץ ביום חול איזה תשמיש, לא צריך ייחוד במפורש **(משנ"ב)**.

ג. מספיק אם מייחד במחשבה ולא צריך ייחוד בפיו **(משנ"ב)**.

---

[51] כיוון שעל אבנים לא רגילים לשבת, ועל חריות לפעמים כן יושבים, לכן ישיבה בלבד מספיקה. (מגיד משנה).

[52] **ביאור דעת הרמב"ם.** הרמב"ם לא הזכיר בדבריו ייחוד לעולם ומצד שני הזכיר (יט, יב) שמותר לפרוף על האבן. ונלע"ד שדעתו שדבר שרגילים לפעמים להשתמש בו, מותר גם בלי ייחוד לעולם (כדין חריות שמותרת בישיבה בלבד), וכדברי הר"ן כדלקמן. ועיין **בערוך השולחן** שביאר אחרת את דעת הרמב"ם, (אך גם את דברי הרמב"ם בסוגיות נדבך וחריות ביאר בשונה מהב"י).

[53] **ביאור דעת הרי"ף.** הרי"ף השמיט בדבריו את הגמרא על נדבך. וכתב הרב המגיד שהוא השמיט כיוון שהגמרא על חריות השמיעה לנו כבר שמספיקה מחשבה בעלמא. וקשה שכן רבי אסי פסק בחריות שצריך מחשבה, ואילו בנדבך פסק שצריך שפשוף ונמצא שיש סתירה בדבריו. אפשר ליישב שרבי אסי מבאר את דעת רבי יוחנן שאמר שרבי הצריך בנדבך מעשה, אך באמת אין צורך במעשה בכלל לדעתו. עוד אפשר שרבי אסי רק הגדיר איזה מעשה צריך לעשות אם לא חשב. וקצת דחוק..

[54] שהרי אם מחשבה בעלמא מספיקה אפילו באבנים מדוע לחדש שזה ייחוד לעולם? ואף מניין שצריך מעשה כל שהוא בשביל להתיר את השימוש, שהרי דין אבנים כדין חריות, שבהם מספיקה מחשבה בעלמא.

[55] כך נלע"ד שהבין הבית יוסף את כוונת הרי"ד. ולא כמו שכתב באר הגולה (שזו הדעה בשו"ע הסוברת שאין חילוק בין דבר שרגילים להשתמש בו לאותו עניין או לא, ובפשטות דעה זו היא דעה הרשב"א, אך גם זה לא מוכרח שהרשב"א סובר כך). וראיתי שגם בספר היכל שלמה (שבת עמוד קמח) ביאר גם את השו"ע כדברינו (והאריך בזה בספרו תוספת אהל). אך גם בזאת יש קושי כיוון שמדוע לא כתב כך גם לגבי חריות? ועוד צ"ע.

[56] **ביאור דברי הרשב"א.** עיין בשו"ת הרשב"א (חלק א, תשנו- ז). לכאורה בדבריו נראה שהוא מחלק גם בין אבנים לחריות של דקל, שבחריות לא צריך ייחוד לעולם (עיין בתשובה תשנו היטב), ובאבנים צריך ייחוד לעולם ושישתמש מערב שבת. הדברים מסתדרים עם פסק השו"ע (שלא הצריך בחריות ייחוד לעולם בסעיף כ). אחר כך ראיתי שכך מבאר המג"א את דברי השו"ע והביאו המשנ"ב בס"ק צב. לכאורה לפי זה, אפשר לומר שהרשב"א מסכים לחילוקו של הר"ן שבדבר שרגילים לייחדו לאותו דבר - מספיקה מחשבה אפילו לשבת אחת. ואכן כך עולה מדברי באר הגולה. אך בדבריו חילק בין דעת הרי"ד לדעת הר"ן, ועיין בהערה הקודמת שלא נראה כך מדברי הבית יוסף. וצ"ע.

[57] המרדכי לא הזכיר בדבריו ייחוד לעולם. וכתב הבית יוסף שגם לדעה זו- אם יש רגילות לייחד את השימוש לאותו עניין מותר אפילו בייחוד, ומה שהצריכו מעשה היינו רק בדבר שלא רגילים להשתמש בו.

ד. דבר שהדרך הרגילה להשתמש בו כך מותר אפילו בייחוד לשבת אחת בשונה מאבנים שבסעיף כא, כיוון ששם אין רגילות לשבת על אבנים ולכן הייחוד שם צריך להיות לעולם **(משנ"ב)**.

סיכום[58]**:**

סעיף	מקרה	איזה ייחוד מועיל	טעם הדין
יז	לבנים שנשארו מהבניין	לא צריך ייחוד	שמיועדות לשימוש בסתמא
כ	חריות שמיועדות לשריפה	ישיבה או מחשבה או קשירה	מיועדות לישיבה או שריפה. (וכיוון שחשב לשריפה צריך מעשה או מחשבה).
כא	נדבך אבנים	שו"ע: צריך מעשה. רמ"א: כחריות. מג"א: ייחוד לעולם[59]	שו"ע: לא מיועד לישיבה ולכן צריך מעשה.
כב	אבן לשימוש שדרכה בכך	ייחוד לשבת אחת (לכתחילה יעשה ייחוד לעולם, במקום צורך אפשר להקל)	כיוון שדרכו בכך, מספיקה מחשבה לשבת אחת
	אבן לשימוש שאין דרכה בכך	ייחוד לעולם (או שיעשה בה מעשה)	כיוון שהאבן לא מיועדת לכך, צריך ייחוד לעולם

סעיף כג | חתיכת דקל לשימוש

שבלי הלקט ☜ ושו"ע: אם חתך מבעו"י ענף לשימוש בשבת (להבריח זבובים), מותר להתשמש בו בשבת, כיוון שעשאו כלי גמור.

א. הוא הדין כדי לאיים על התינוקות. ואסור לומר לגוי להוציא ענף מהמכבדת שבבית אלא אם כן עושה כך מבעוד יום וייחדו לשימוש זה **(משנ"ב)**.

ב. יזהר שלא יהרוג את הזבובים **(משנ"ב)**.

ג. גם אם חתכו מבעוד יום והכינו להבערה ואחר כך ייחדו לשימוש מותר לטלטלו, כיוון שדרכו בכך ומהני בו ייחוד **(תוספת שבת ופרמ"ג)**.

---

[58] על פי **ספר שירת הים**.

[59] עיין בדבריו בס"ק מא (שם נראה שמעשה ממש יועיל ולכאורה ה"ה ייחוד לעולם).

סעיף כד | מיני תחבושות

הברייתא (נ.) אומרת שפיקורין וציפה (מיני צמר ופשתן) שצבע אותם או שיצא בהם מבעוד יום מותר לצאת בהם בשבת. וברייתא זו היא כשיטת רבי אסי שסובר שמספיקה ישיבה בחריות של דקל.
(רש"י: אין בעיה בנתינת התחבושת על המכה בשבת כיוון שאין בזה רפואה אלא עושה כן כדי שלא יסרטו הבגדים את המכה (וכך פסק בשו"ע)).

◄ **תוספות וטור:** הדיון בגמרא אם מותר לטלטלו (והברייתא שאמרה 'לצאת' לאו דווקא). ואם עשה מעשה, או שיצא מבעוד יום, מותר לטלטל בשבת ואינו מוקצה, ואם לא, אסור.

☜ כך פוסק **שו"ע.**

◄ **רמב"ם (וכך נראה מרש"י):** הדיון בגמרא הוא אם מותר לצאת בתחבושת לרה"ר (האם הבד נחשב כמלבוש או לא).

❖ ייחוד במחשבה

◄ **רא"ש:** מחשבה מועילה בפיקורין וציפה, שהרי הברייתא אומרת שאם יצא בהם מבעוד יום מועיל, וכל שכן שמחשבה ממש תועיל (והברייתא אמרה 'צבען' כוונתה לתיקון מעולה אבל אין זה בדווקא, כמו שמוכח מהסיפא[60]).

◄ **רבינו יונה:** מחשבה לא מועילה אלא רק מעשה, בשונה מחריות של דקל שמוכחא מילתא שהולך להשתמש בהם, בפיקורין וציפה לא מוכחא מילתא ומחשבה בעלמא לא תועיל[61].

☜ **שו"ע:** מחשבה להשתמש בשבת מועילה (וכל שכן אם השתמש בהם או שצבע אותם), ויש אומרים שמחשבה אינה מועילה.

↲ **משנ"ב: השו"ע** כותב שאם חשב להשתמש בתחבושת בשבת מועיל. ובסעיף כ מתבאר שהוא הדין לייחוד ליום חול (נראה שכוונתו לדברי האליה רבה שם).

סעיף כה | טלטול עורות

המשנה (מט.) אומרת שמותר לטלטל שלחין (עורות). ונחלקו התנאים האם רק עורות של בעל הבית מותרים אבל של אומן אסורים כי מקפיד עליהם (ת"ק) או שגם עורות של אומן מותרים כי אינו מקפיד עליהם (רבי יוסי).

רי"ף, רא"ש, רמב"ם וטור: הלכה כרבי יוסי, שהתיר אף עורות של אומן .

☜ כך פוסק **שו"ע.**

---

[60] ומה שהביאה הברייתא דין צביעה כוונתה לומר את התיקון הטוב יותר. הרא"ש מביא את ר"י הסובר שהברייתא נקטה צביעה להשמיע שלמרות שהצביעה הייתה בשביל שימוש ליום חול (שזה ייחוד גרוע, ולא מועיל במחשבה) זה מועיל. והרא"ש חלק וסבר שגם ייחוד ליום חול מועיל. השו"ע פסק כרא"ש ואליה רבה כר"י, כנזכר לעיל.

[61] ואין זה כשיטת הרמב"ן (שסבר שישיבה מעולה ממחשבה) כיוון שרבינו יונה חלק עליו שם. ונראה שדעתו היא שכל מה שמחשבה מועילה יותר מישיבה היינו רק בדבר שהשימוש בו מוכחא מילתא, אבל דבר שלא מוכחא מילתא לא תועיל בו מחשבה כמו בישיבה ממש. כנלע"ד.

❖ איזה עורות ראויים לשימוש

הגמרא (ביצה יא., שבת קטז:) אומרת שאסור לטלטל עור אם אין עליו בשר. עוד אומרת הגמרא (קכ.) שמותר לפרוס **עור של גדי** על תיבה שאחזה בה האש כדי שלא תשרף.

הראשונים כתבו ליישב את דברי הגמרות הנ"ל עם דברי המשנה שהתירה טלטול עורות:

◀ **רש"י:** מותר לטלטל עור של בהמה גסה (הגמרא במט.) ואסור עור של בהמה דקה (הגמרא בביצה). ואם ייחד את העור של הבהמה הדקה לטלטול מותר גם בו (הגמרא בקכ.).

☜ כך פוסק **רמ"א.**

↲ עור קשה מותר בין בדקה ובין בגסה, ועור רך אסור (אלא צריך ייחוד מראש) **(משנ"ב).**

◀ **ר"ת:** מותר לטלטל עור יבש (הגמרא אצלנו ובדף קכ.) ואסור עור רך (הגמרא בביצה).

☜ כך פוסק **שו"ע.**

↲ בעור יבש מותר גם דקה וגם גסה. ובלח שניהם אסורים, אלא אם כן חשב עליהם לשימוש מבעוד יום **(משנ"ב).**

☜ העיקר כדעת השו"ע ואז מותר בין עבודים ובין שאינם עבודים **(משנ"ב).**

ו. אם נתנם לאוצר צריכים ייחוד דווקא **(משנ"ב).**

סעיף כו | טלטול נסרים

הגמרא (מט.) אומרת שאסור לטלטל נסרים של אומן כיוון שמקפיד עליהם, אבל של בעל הבית מותר.

☜ כך פוסקים **טור ושו"ע** (ואם חשב עליהם לשימוש מבעוד יום מותרים).

↲ נסרים של סוחרים שהניחו אותם באוצר גם אסורים כיוון שמקפיד עליהם, אפילו אם לא שייף אותם **(פרי מגדים).**

סעיף כז | עצמות וקליפים

הקדמה לסעיף

א. סעיף זה עוסק בטלטול שלחן שהונח עליו בשבת קליפות ועצמות (ואין בזה ביטול כלי מהיכנו), האם מותר לטלטל אותם מעל השלחן, והאם מותר לטלטל את השלחן עצמו.

ב. מותר בכל מקרה לטלטל אם צריך את מקום השלחן או כשקליפות מאוסות עליו ודינם גרף של רעי.

נחלקו ב"ש וב"ה (משנה קמג.) בדין טלטול עצמות וקליפות מעל השלחן. לדעת ב"ה מותר לטלטלם בידיים ולדעת ב"ש ינער את הטבלה ויפלו מאליהם (ע"פ תיקון גירסת המשנה לדעת רב נחמן).
וממשיכה המשנה שפירורין של לחם שאין בהם כזית (וכל שכן כשיש בהם כזית) ושיער של אפונה, מותר לטלטלם מעל השלחן, כיוון שראויים למאכל בהמה.

◄ **רש"י:** ב"ש ובה" חלקו בעצמות שלא ראויות למאכל בהמה[62].

◄ **תוספות, רי"ף, רא"ש, רמב"ם, ר"ן וטור:** חלקו בעצמות הראויות למאכל בהמה, ורק בהם התירו ב"ה (אבל אם אינם ראויות- אפילו רבי שמעון מודה שאסור).

☜ כך פוסק **שו"ע** (אלא ינער את הטבלה ויפלו מאליהם).

↲ ניעור הטבלה מותר כיוון שאין זה טלטול המוקצה בידיים **(משנ"ב)**.

א. אף עצמות קשות אסורות בטלטול, בין אם הורידו את הבשר מהם בשבת ובין אם הורידו מערב שבת. אך אם נשאר בשר על העצמות מותר לטלטלם בכל אופן **(משנ"ב)**.

❖ הגבהת השולחן עצמו

◄ **רמב"ן:** מותר להגביהה את השולחן כדי לזרוק הקליפות שעליו (כיוון שעיקר הטלטול הוא של השלחן).

◄ **סמ"ג (ורא"ש):** אסור, והיתר המשנה הוא רק ניעור במקומו. אך אם יש גם לחם על השלחן מותר גם להגביהו **(רא"ש)**.

☜ **שו"ע:** מותר להטות את הטבלה[63] ויפלו העצמות. ואם יש עליו גם לחם מותר אף לטלטלו. ואם צריך למקום השלחן מותר להגביה את השלחן ממש.

↲ מותר כיוון שאינו מטלטלו בידיו, אלא מהצד ולצורך דבר המותר **(משנ"ב)**.

א. כמו כן מותר לטלטל את העצמות על ידי סכין אם רוצה להשתמש במקומם (כדין טלטול מהצד לצורך דבר המותר). ואם התקבצו העצמות ומאוסות בעיניו, מותר לטלטלם בידיו כדין גרף של רעי **(משנ"ב)**.

ב. מותר לכתחילה להניח לחם על שלחן שיש עליו עצמות, כדי שיהיה ניתן לטלטלו **(משנ"ב[64])**.

---

[62] רש"י מבאר שהמשך דברי המשנה הם אליבא דכו"ע, וממילא הרישא מדברת כשלא ראויות למאכל בהמה והסיפא שכן ראויות, ולכן הסיפא אליבא דכו"ע, ורק הרישא נתונה במחלוקת. נראה ששאר הראשונים לומדים שהסיפא והרישא עסוקים באותה מציאות, וכמו שבסיפא הותר רק בראויות לבהמה כך גם ברישא (וא"כ הסיפא היא רק כדעת ב"ה).

[63] 'טבלה' היינו דף שעליו מונח הלחם. וכן הדין במפה הפרוסה על השלחן **(משנ"ב)**.

[64] אמנם במקרה שהשלחן נעשה בסיס לאיסור מערב שבת יש לדון אם יהיה מותר אחר כך לטלטלו על ידי הנחת דבר היתר עליו. עיין **במג"א** (ס"ק נא) **ובפרי מגדים**.

סעיף כח | חבילי קש ועצים

המשנה (קכו:) אומרת שחבילי קש, עצים וזרדים שהתקינם למאכל בהמה מותר לטלטלם בשבת.

מגיד משנה: צריך שיתקין אותם למאכל בהמה כיוון שהן מוקצות, ומיועדות להסקה (למרות שראויות למאכל בהמה כמות שהם).

☜ **שו"ע:** מותר לטלטלם אם התקין אותם למאכל בהמה.

↲ היינו שזימן אותם מערב שבת **(משנ"ב[65])**.

א. קש שלנו עומד מסתמא לשכיבה או למאכל בהמה **(מג"א)**. והכל תלוי לפי מנהג המקומות **(תוספת שבת)**.

סעיף כט | מאכל בהמה שאינה מצויה

המשנה (קמג.) מתירה לטלטל פירורים ועצמות הראויים למאכל בהמה.

בדף קכו (ע"ב) נחלקו התנאים האם מותר לטלטל לוף וכדומה שאינו ראוי לאכילה חי אפילו לבהמה, ת"ק אוסר ורשב"ג מתיר, כיוון שהוא מאכל לעורבים.

הגמרא (קכח.) מעמידה את דברי רשב"ג בשיטת תנאים נוספים שסוברים שישראל בני מלכים- וכלל ידוע שאם הגמרא מעמידה כמה תנאים באותה שיטה- אין הלכה כמותם[66].

עוד אומרת הברייתא (שם) שמותר לטלטל חצב כיוון שהוא מאכל לצביים, וחרדל מפני שהוא מאכל ליונים, ורשב"ג מתיר אפילו שברי זכוכית שראויות לבנות יענה. רבי נתן מוסיף שלפי זה גם חבילי זמורות מותרות כי ראויות לפילים.

מפשט דברי הברייתא עולה שתנא קמא (שהתיר חצב) מסכים לסברא שמאכל שראוי רק לבהמות מסוימות מותר בטלטול.

◄ **רשב"א (ופשט הרי"ף) וטור:** אסור לטלטל מאכלים שראויים רק לבהמות שאינן מצויות וכדעת ת"ק של המשנה.

◄ **רמב"ם (ורי"ף לפי המ"מ):** מותר לטלטל חצב וחרדל אפילו שאין לו צביים או יונים. (לדעתו ת"ק ורשב"ג לא חולקים, אלא מסכימים שאם יש בהמות זה מנמצא ביישוב מותר, אף על פי שלו אין ממין זה, וכל תנא דיבר לפי הרגילות של מקומו **(ר"ן ובית יוסף)**).

↲ ודאי שאם יש לו בהמה שאינה מצויה, מותר לטלטל עבורה את המאכל שלה, אפילו שאין רגילות לגדל אותה בין בני אדם **(בית יוסף)**.

---

[65] לע"ד נראה שהמשנ"ב מבאר לשיטתו בסעיף י שהשו"ע כתב שצריך מעשה וכתב שם המשנ"ב שאפשר גם מחשבה. וכך ביאר גם פה. ועיין שם שביארנו שייתכן לבאר את דעת השו"ע באופן אחר ובאמת רק מעשה או שימוש יועילו ולא מחשבה. ואם צדקנו דברינו שם, גם פה נאמר שרק מעשה יועיל אבל זימון בעלמא לא יועיל.

[66] כך מביאים הרבה ראשונים. (חלק מהם: **מלחמות ה'** (סוכה ד.), **יד רמ"ה** (ב"ב סז:), **נמוקי יוסף** (ב"ק יד.)).

העולה לדעת הרמב"ם: א. בהמות שלא מצויות בין בני אדם, אסור לטלטל את המאכל שלהם, אלא אם כן יש לו בהמה כזו. ב. בהמות שמצויות בין בני אדם מותר לטלטל את מאכלם אפילו אם אין לו בהמה זו.

☜ כך פוסק **שו"ע.**

רמ"א[67]**:** לפי זה מותר לטלטל עצמות שהורידו מהם את הבשר בערב שבת (וכל שכן בשבת עצמה (**משנ"ב**[68])) כיוון שמצויים כלבים בנינו[69].

א. אם עשירים מגדלים את מיני הבהמות הללו- אין זה הופך אותם להיות מצויות (ואסור למי שאין לו לטלטל את מאכלם) **(משנ"ב).**

סעיף ל | גרעיני תמרים

הגמרא (קמג.) אומרת שמותר לטלטל גרעינים של תמרים ארמיים, אך אסור לטלטל גרעינים של תמרים פרסיים, כיוון שגרעינים ארמיים טובים למאכל אגב התמרים עצמם, ואליו גרעינים פרסיים לא. (פירוש א' ברי"ף: בתמרים ארמיים הגרעין נאכל יחד עם התמר. פירוש ב' ברי"ף: תמריים ארמיים קשים ובהמה אוכלת אותם ואגב זה היא אוכלת גם את הגרעין).
הגמרא אומרת ששמואל ורבה היו מטלטלים את הגרעינים אגב דבר המותר בטלטול.

נחלקו הראשונים האם האמוראים החמירו או הקלו:

◄ **רא"ש, ר"ת, תוספות, רבינו יונה, רז"ה וטור:** האמוראים החמירו (כיוון שמעיקר הדין הלכה כרבי שמעון שמותר לטלטל את הגרעינים[70]).

☜ כך פוסק **שו"ע** (מותר לטלטל ואדם חשוב צריך להחמיר לטלטלם בשינוי).

◄ **רמב"ן (ורי"ף על פי הרמב"ן):** האמוראים הקלו (כיוון שהתמרים לא ראויים לשימוש בשבת הן אסורות בטלטול (ורק ביו"ט מותר לטלטלם כיוון שראויות להבערה)).

א. במקום שלא מאכילים את הגרעינים לבהמות אסור לטלטלם **(משנ"ב).**

---

[67] אין כוונתו להשיג על דברי השו"ע, אלא גם הוא מסכים לחילוק אם יש לו בהמות ואם יש בהמות כאלה באותו מקום (למרות שבדרכי משה כתב שהרבה חלקו על הרי"ף והרמב"ם, נראה שחזר בו) עיין **ביה"ל** (ד"ה בית יוסף)).

[68] אך אין כלבים באותו מקום, אסור אפילו בכזו מציאות **(משנ"ב).**

[69] **ביאור דברי הר"ן.** הר"ן כותב שרבי שמעון התיר רק אם הוציאו את הבשר מהעצמות בשבת, אבל אם הורידו מערב שבת, גם רבי שמעון מודה. הבית יוסף והדרכי משה נחלקו בביאור דברי הר"ן: **הבית יוסף** כותב שיש טעות סופר בדברי הר"ן, וכוונת הר"ן לומר **שרבי יהודה** מודה במציאות שהורידו את הבשר מעל העצמות בערב שבת, ונחלקו רק אם הורידו בשבת עצמה. אמנם **הדרכי משה** חולק וכותב שהכוונה לרבי שמעון, ודעת הר"ן שכל ההיתר לטלטל עצמות שהורידו מהם בשר מערב שבת זה רק אם יש לו כלבים ממש, ואם הורידו את הבשר בשבת עצמה מותר אפילו אם אין לו כלבים ממש, אלא שיש במקומו (ועוד צ"ב מדוע). והמשיך וכתב שהבית יוסף לא יכול היה לחלק כמו שחילק הדרכי משה, כיוון שהבית יוסף פוסק כמו הרמב"ם והרי"ף שכתבו שאם יש במקום כלבים, אפילו שאין לו מותר. וסיים שהרבה פוסקים לא הסכימו לחילוק הרי"ף והרמב"ם.
הביה"ל מעיר בשם **המאמ"ר** שלא מצא מי הם הפוסקים שחלקו על דברי הרי"ף והרמב"ם בעניין זה. ולא הבנתי מדוע לא נחשיב את דברי הרב המגיד שהביא את הרשב"א ואת הטור (ואת פשטות דברי הרי"ף) כהרבה ראשונים שלא חידשו את החילוק שחילקו הר"ן והבית יוסף כדי לבאר את הרמב"ם כנ"ל. וצ"ב.

[70] **הסברא להחמיר:** כיוון שיש מקומות שלא נותנים את גרעיני התמרים לבהמות ראו האמוראים צורך להחמיר (מג"א), או כיוון שתמרים אכן ראויות לבהמות אבל רק בשעת הדחק (לבוש). והביא דבריהם המשנ"ב. יוצא מכך שאין להחמיר בכל דין נולד, אלא רק בגרעינים שלא היו ראויים למאכל בהמות כל כך.

ב. 'טלטול בשינוי' הוא זריקה בפיו או לטלטלם על ידי פת **(משנ"ב[71])**.

ג. שאר גרעיני פירות מותרים בטלטול אם הם ראויים למאכל בהמה (כך פסק הרמב"ם, ואפשר שהשו"ע יודה בזה). ואם יש בתוכם אוכל, אפילו שאין דעתו לאוכלם, ודאי שמותר לטלטלם **(ביה"ל)**.

סעיף לא | בשר חי

הברייתא (קכח.) אומרת שמותר לטלטל בשר חי הואיל והוא ראוי לאומצא (שיש שאוכלים אותו חי כמות שהוא[72]). וכן בשר תפוח (מסריח (רש"י)) מותר לטלטלו משום שראוי לאכילת כלבים.

☜ כך פוסקים **טור ושו"ע.**

א. טלטול בשר בהמה חי:

◄ **מג"א:** ההיתר רק במינים רכים כיונה ואווז, אבל בשר בהמה חי אסור לטלטלו.

◄ **ט"ז, אליה רבה וגר"א:** כל בשר ראוי לאוכלו באומצא ומותר לטלטלו.

☜ במקום הדחק אפשר להקל **(משנ"ב).**

ב. גם בשר שנתפח בשבת מותר לטלטלו וכדעת רבי שמעון שהתיר לטלטל נבלה שהתנבלה בשבת. וכן בהמה שנשחטה על ידי גוי בשבת, מותרת בטלטול וכדין נבילה **(ביה"ל).**

סעיף לב | דג חי

הגמרא (שם) אומרת שמותר לטלטל דג מלוח, אבל אסור לטלטל דג טפל (שאינו ראוי למאכל אדם).

◄ **רש"י:** כיוון שדעת האדם אינה לתת אותו לכלבים.

◄ **טור:** כיוון שדג טפל אינו ראוי לאכילת כלבים.

☜ **שו"ע:** דג טפל אסור לטלטלו מפני שאינו ראוי.

↲ נחלקו האחרונים בדג שראוי לאכילת כלבים:

◄ **ט"ז:** דג הראוי לכלבים, מותר לטלטלו (כדעת הטור).

◄ **מג"א:** דעת האדם אינה לתת את הדג לכלבים ולכן הוא מוקצה מדעתו (כדעת רש"י).

---

[71] כיצד מועיל טלטול על ידי פת, הרי הגמרא אומרת שלא התירו טלטול כך רק למת? הראשונים מתרצים בשני אופנים: 1. דבר שלא היה אפשר להכין אותו מערב שבת כמו גרעין של תמר מותר לטלטל כך (תוספות). 2. מדובר שיש פת בתוך הסל וזורק את הגרעינים לתוך הסל וכך זה דבר המותר והאסור יחד (רא"ש).

[72] יש לדון מה היחס בין סעיף זה לסעיפים הקודמים בהם פסק השו"ע שצריך שתהיינה בהמות באותו מקום שאוכלות את מיני הגרעינים כדי שיהיה מותר לטלטלם. לכאורה יש לומר כך גם ביחס לטלטול בשר חי, אם אין מי שאוכל את זה באזור כלל אסור לטלטלו, ורק אם יש מי שאוכל את זה באותו מקום, אפילו שאותו אדם לא- מותר לו לטלטל. וראיתי שכך סובר הרב מרדכי גרוס. אמנם ראיתי שיש שדייקו מדברי המשנ"ב שאפילו אם אין באותו מקום מותר שהרי כתב 'שיש בני אדם שדעתם יפה וכו'. ולא ידעתי מניין זה יצא שהרי בסעיף כט למדנו שצריך שיהיה באותו מקום מי שאוכל את הגרעינים. וצ"ע. נפק"מ בזה: האם מותר לטלטל דג חי כדי להכין 'סושי' בשבת. במקום שאין מי שיאכלנו.

☜ וכך פסקו האחרונים, ולפי זה שומן צונן של בהמה שאינו עומד לאכילת אדם, אסור בטלטול[73] **(משנ"ב)**.

סעיף לג | קמיע שאינו ממומחה

רמב"ם וטור: קמיע שאינו מן המומחה שאסור להוציאו מרה"י לרה"ר, עם זאת מותר לטלטלו. (והוסיפו עוד בשם התוספתא שמאכלים שנתגלו ואסור לאוכלם, אף על פי כן מותר לטלטלם, כדי שלא יבוא מהם נזק לבני אדם).

☜ כך פוסק **שו"ע.**

א. אסור לצאת בקמיע שאינו מומחה לרה"ר אבל לכרמלית מותר **(רוב האחרונים** (ודלא כמג"א)**)**, ויש מי שאסר אם נכתב על ידי מי שאינו מומחה כלל **(שולחן עצי שיטים)**.

סעיף לד | גרף של רעי

הקדמה לסעיף:

א. רבי יהודה ורבי שמעון נחלקו האם מותר לטלטל נר של נפט או לא. נר זה מוקצה מחמת מיאוס. הלכה נפסקה כרבי שמעון (סימן שי, א). הסעיפים הבאים דנים בגרף של רעי שבו גם רבי שמעון מודה לאסור בטלטול. וביארו האחרונים מדוע:

1. ב"ח: נר של נפט ראוי לשימוש, וגרף כזה אינו ראוי לשום שימוש.
2. לבוש ומשנ"ב: כיוון שהוא מאוס ביותר.

המשנה (קכא:) אומרת שמותר לכפות קערה על צואה של קטן. הגמרא מקשה מדוע אסור לטלטל את הצואה, הרי היא ראויה לכלבים. ומעמידה שמדובר בצואה של תרנגולין. ומקשה מדוע אין היתר לטלטל מדין 'גרף של רעי' (ואין לומר שרק הגרף מותר ולא הרעי עצמו, שהרי רב אשי התיר לטלטל עכבר בזנבו גם בלי כלי), ומיישבת שמדובר באשפה שבחצר אחרת.

◄ **רבינו ירוחם:** היוצא מהגמרא שמותר לטלטל צואה של קטן כי ראויה לכלבים, ואילו בצואה של תרנגולים יש חילוק אם זה באותה חצר או לא.

◄ **רמב"ם, רא"ש, רי"ף, ר"ן וטור**[74]**:** צואה בחצר שהאדם נמצא בה מותר לטלטלה מדין גרף של רעי. ואילו בחצר המיועדת לתרנגולים וכדומה, והאדם לא נמצא בה, אסור לטלטלה. אך אם חושש שהקטן יילך לחצר השניה ויתלכלך, מותר לכפות עליה כלי.

☜ כך פוסק **שו"ע** (ופסק שמותר להוציא את הרעי עצמו אף ללא כלי).

א. אף אם אינו דר באותה חצר, מותר לפנות את הגרף כשהוא מלא ואי אפשר להפנות עליו, מפני כבוד הבריות **(משנ"ב)**.

---

[73] והוכיח הביה"ל שדעת כמה וכמה ראשונים שדבר שאינו ראוי לאכילת אדם אסור בטלטול אפילו שהוא ראוי לכלבים, משום שהאדם לא נותן דעתו על אכילת הכלבים. וכדברי המג"א.

[74] לרוב הראשונים הייתה גירסא אחרת בגמרא שבה אין חילוק סוגי הצואה, אלא רק במיקום שלה.

ב. הוא הדין שמותר לפנות דברים מאוסים במקום דריסת רגלי בני אדם **(מג"א).**

סעיף לה | החזרת גרף של רעי

הגמרא (ביצה לו:) אומרת שמותר להוציא גרף של רעי, אך כשמחזירו, צריך לתת בו מים.

◄ **רבינו ירוחם:** מותר להחזיר רק לצורך השימוש בגרף, שהרי לא התירו לטלטל איסור יחד עם היתר, חוץ מבטלטול מת.

◄ **רא"ש:** מותר להחזיר עם מים בתוך הגרף אף ללא צורך (כיוון שאם לא יתירו לו- לא ירצה להוציא את הגרף כדי לא להפסידו).

☜ כך פוסק **שו"ע.**

↲ **אליה רבה:** לא יחזיר אלא אם כן הכלי יפסד בחוץ.

א. אם צריך להפנות עליו עוד פעם, מותר להחזירו אפילו כשאין בו מים משום כבוד הבריות **(שער הציון).**

❖ עודו בידו

◄ **מג"א**[75]**:** מותר להחזיר גרף של רעי גם אם אין בו מים כל עוד הוא בידו, כמו שהתירו בכל מוקצה.

◄ **אליה רבה:** הפוסקים לא כתבו כך (והקשה מדברי הרא"ש שכתב שהתירו להחזיר עם מים עליו שמא לא ירצה להוציא, ולפי דברי המג"א מדוע שלא נאמר לו להוציא בלי להניח. והפרי מגדים כתב שכוונת הרא"ש שהתירו שמא ישכח, יעמוד ויניח).

סעיף לו | אין עושים גרף של רעי לכתחילה

הגמרא (ביצה כא:) אומרת שאסור להזמין גוי בשבת משום שיורי כוסות (לדעת רב אחא בר יעקב) ואין להזמינם על דעת לטלטלם כדין גרף של רעי, כיוון שלא עושים גרף של רעי לכתחילה.

רמב"ם: אם עשה גרף של רעי בדיעבד מותר להוציאו.

☜ כך פוסק **שו"ע.**

א. אסור לעשות אף גרף שלא במטרה להוציאו, כיוון שלאחר זמן ודאי יוציאו **(משנ"ב).** ואם יש ספק מותר **(ביה"ל).**

ב. אפילו במקום הפסד אסור לעשות גרף של רעי, ומה שמתיר השו"ע בסעיף הבא זה רק אם מביא עצמו אל הכלי, אבל לא לעשות את הכלי גרף **(גר"א בביה"ל).**

---

[75] וכמה אחרונים פסקו כדבריו (**חזון עובדיה** שבת ג, עמוד רה. **מנוחת אהבה** א, יב, סא).
עיין **בביה"ל** בסימן רסו (ד"ה יכול) שכתב שאם מצא מוקצה עליו יכול להמשיך ללכת עימו אך ורק אם זה כלי שמלאכתו לאיסור ויש לו היתר טלטול, (אבל לא מוקצה מחמת גופו, או חיסרון כיס), מלבד איזמל של מילה שמותר לטלטלו לאחר המילה, שאם נאסור, ימנע ולא ימול. ויש לדון האם אפשר לדון מדין איזמל של מילה לגרף של רעי, שאם לא נתיר לו להחזירו, לא ירצה לפנותו מלכתחילה. ואם כך המשנ"ב יסבור לדינא כדברי המג"א (ועדיין צ"ע).

סעיף לז | עשיית גרף של רעי במקום הפסד

לאביי (ביצה לו:) היה בית שעמדו בו רייחים והייתה נזילה מהגג שהתחילה להרוס את הרייחים. פסק לו רבה שיביא את מיטתו לשם כדי שימאסו הריחיים בעיניו ויוכל לטלטלם משם. אביי התקשה איך מותר לעשות גרף של רעי לכתחילה, ובנתיים נהרסו הרייחים. אמר אביי שהגיע לו דבר זה כיוון שעבר על דברי רבה.

◄ **רא"ש, תוספות (תירוץ שני), הגהות אשר"י וטור:** אם הנזק התחיל מאליו מותר לבוא לשום כדי שיהיה מאוס בעיניו, אך אם הוא מתחיל את המאיסות, אסור.

◄ **תוספות (תירוץ ראשון) והרב המגיד בשם הראב"ד:** במקום פסידא התירו לעשות גרף של רעי.

☜ **שו"ע:** במקום הפסד יביא את מיטתו למקום הגרף ויוציאו.

↲ **גר"א:** השו"ע פסק כשתי התירוצים של תוספות וכוונתו שאם יש פסידא מותר להביא את עצמו אל הגרף ולא את הגרף אליו (אבל אסור לעשות גרף של רעי ממש גם במקום הפסד).

א. צריך לקבוע מקומו מול הגרף של הרעי, או על ידי מיטתו או בשולחנו, אבל ישיבת עראי מולו לא מועילה, (אלא עליו לצאת משם) **(בית יוסף ופוסקים)**.

ב. גם במקום שהאדם לא מקפיד בו (כמו חצר אחורית וכדומה), יכול להביא לשם את מיטתו או שולחנו וכך לפנות את הגרף משם **(בית יוסף למסקנתו ומשנ"ב)**.

סעיף לח | טלטול עפר

הגמרא (נ.) אומרת שמותר להכניס עפר לבית מבעוד יום ולייחד לו מקום ולעשות בו כל צרכיו[76].

☜ כך פוסקים **טור ושו"ע.**

רמ"א: לכן מותר לקחת פירות מתוך עפר זה, כיוון שהוא אינו מוקצה.

א. מותר ליטול מעפר רק אם מדובר בעפר תיחוח או עפר דק שלא יוצר גומא, אלא כשמוציא עפר נופל עפר לתוך הגומא וסותם אותה **(משנ"ב)**.

ב. אם לא ייחד מקום לעפר בבית אסור להשתמש בו אף אם הכניס את העפר כדי להשתמש בו, משום שבטל לקרקע הבית **(משנ"ב)**.

ג. קרקע מרוצפת:

◄ **נזירות שמשון ורעק"א:** העפר אינו בטל לקרקע ומותר לטלטלו גם אם לא ייחד לו קרן זוית.

---

[76] הרשב"א בתשובה כותב שאין בעפר משום מוקצה (כתב זאת אגב דין כיבוד בית), והתוספות והרא"ש כתבו שיש בעפר משום מוקצה. ויש לעיין כיצד הרשב"א למד את הגמרא כאן.

◀ **ביה"ל:** אסור ללא ייחוד אף בקרקע מרוצפת כי העפר בטל לקרקע הבית. וגם לדברי הנזירות שמשון אם הכניס מראש בשביל לפזרו בבית אסור.

סעיף לט | טלטול בעלי חיים

הגמרא (קכח:) אומרת שמותר לכפות סל לפני האפרוחים כדי שיעלו וירדו ממנו ללול. ובעוד שהאפרוחים עליו אסור לטלטלו.

מגיד משנה: כדין אפרוחים כך דין כל בעלי החיים שאסור לטלטלם בשבת כיוון שאינם ראויים לשום דבר.

☜ כך פוסק **שו"ע**[77*].

↵ אין פה ביטול כלי מהיכנו כיוון שכל שעה יכול להפריח את האפרוחים מעל הסל **(משנ"ב)**.

א. אם היו האפרוחים על הסל כל בין השמשות אסור לטלטלו כל השבת **(גמרא)**.

ב. אסור לטלטל בעלי חיים אפילו במקום שאין חשש צידה ואפילו במקום הפסד **(משנ"ב)**.

סעיף מ | דידוי ודחיית בעלי חיים

המשנה (קכח:) אומרת שתרנגולת שברחה דוחים אותה עד שתכנס. מדייקת הגמרא שאסור לדדות אותה, משום שהיא 'מקפא נפשא', (מגביהה את עצמה מהארץ, ושאר העופות הולכים על הארץ כשמדדים אותם (רש"י)[78]).

ר"ן: כל ההיתר לדדות בהמה ועוף בשבת הוא רק משום צער בעלי חיים, שאם לא כן אין שום היתר לטלטל בעלי חיים בשבת שהרי הם מוקצה ומוקצה אסור אפילו בטלטול מועט).

☜ **טור ושו"ע:** תרנגולת מותרת רק בדחייה ושאר חיות ועופות מותרים בדידוי בחצר, אם הם צריכים לכך, ובלבד שלא יעקרו רגליהם מהארץ.

↵ מותר לדחות תרנגולת אפילו אם זה לא לצרכה אלא כדי למנוע הפסד ממון, אבל אם אין בזה הפסד ממון לא נכון אפילו לדחותה **(ב"ח ואליה רבה)**.

א. רק אם יש צורך התירו לדדות את הבהמות משום שגם טלטול מקצת מהמוקצה נאסר, ורק משום צער בעלי חיים התירו זאת **(משנ"ב)**.

❖ דידוי בכרמלית

הברייתא (שם) אומרת ששאר בעלי חיים ועופות מותרים בדידוי בחצר אבל לא ברה"ר.

[77*] האחרונים נחלקו האם מותר לטלטל חיות מחמד. הגרש"ז כתב להתיר ע"פ דברי המהר"ח או"ז (פא) וכך כתב בקצרה **האג"מ** (ה, כב). אמנם הרבה אחרונים אסרו מטעם שחכמים לא חילקו בדבר (וכמו שכותב הרא"ש בתשובה לדברי המהר"ח בסימן פב). וכ"כ **שו"ע הרב, כה"ח, מנחת שבת, יב"א, אז נדברו, אורחות שבת וילקוט יוסף**. אמנם לעניין כלב נחייה הפוסקים יותר הקלו כיוון שיש בו צורך גדול (**אז נדברו** ח, לו. וכן ט, כז. **ושש"כ** יח, הערה סב).

[78] הרמב"ם וסמ"ג מבארים שתרנגולת נשמטת ויש חשש שיתלוש את הכנפיים שלה. השו"ע מביא את ביאורו של רש"י.

◀ **טור ולבוש:** כרמלית דינה כרה"ר.

◀ **בית יוסף:** כרמלית מותרת[79] (כי זו גזירה לגזירה).

☜ **משנ"ב:** עגלים גדולים וכדומה מותרים בכרמלית (כיוון שהר"ן מתיר אפילו ברה"ר (לקמן), כי אין חשש שיבוא לטלטלם).

❖ בהמות גדולות

◀ **ר"ן:** בהמות גדולות מותרות בדידוי ברה"ר.

◀ **רמב"ם וטור:** אין חילוק ואסור.

☜ כך פוסק **שו"ע (ע"פ משנ"ב)**.

א. בבהמות לא אומרים 'חי נושא את עצמו' ולכן הנושא בהמה ברה"ר חייב מהתורה **(משנ"ב)**.

סעיף מא | דידוי ילד ברשות הרבים

המשנה (קכח:) אומרת שמותר לאישה לדדות את בנה, הברייתא מוסיפה שגם ברה"ר מותר (כיוון שגם אם תגביה אותו ממש, לא תעבור באיסור תורה (רש"י)). רבי יהודה מבאר את דעת ת"ק, שאם היה נגרר אסור.

☜ **טור ושו"ע:** מותר לדדות קטן ברה"ר, ויהיה הוא נוטל אחת ומניח אחת ובלבד שלא תגרור אותו.

א. אם הקטן חולה או כפות יש איסור תורה בנשיאתו ולכן אסור גם לדדותו **(משנ"ב)**.

ב. המוציא תינוק שתלוי על צווארו כיס, חייב על הכיס ופטור על התינוק. כיוון שהכיס חשוב בפני עצמו ואינו בטל לתינוק. אבל המוציא אדם גדול שלבוש בגדים, אינו חייב על הבגדים, כיוון שהם טפלים לו **(רמב"ם)**.

ג. קטן שאינו יודע ללכת הנושאו חייב לכו"ע, ועל ידי גוי מותר כיוון שאין רה"ר בימינו **(פרי מגדים[80])**.

❖ האיסור בגרירה ודין כרמלית

כאמור לעיל המשנה אמרה שאסור לגרור את הקטן. נחלקו הראשונים האם יש איסור תורה בגרירת קטן ברה"ר:

◀ **רש"י:** יש איסור תורה בגרירה, מפני שבגרירה היא נושאת אותו.

◀ **ר"ן (ע"פ מאמ"ר וביה"ל):** אין איסור תורה בגרירה (אלא רק גזירה שמא תרים אותו ממש).

---

[79] והאחרונים כתבו בדעת השו"ע, שהוא סתם כדעת הטור ולא כמו שתמה בבית יוסף על דבריו (עיין כף החיים אות רמ, ובן איש חי, ויגש, ח).

[80] הפרי מגדים מסתמך על דברי המג"א בסימן שלא ס"ק ה שכתב שאין רשות הרבים בימינו. ועיין בסימן שג, סעיף יח ובדברי הביה"ל שם.

↲ מתוך מחלוקת זו מבאר הביה"ל שנחלקו הראשונים לגבי גרירה ברכמלית:

◀ לדברי רש"י אסור גם בכרמלית.

◀ לדברי הר"ן אין איסור בכרמלית.

↲ לכו"ע אסור לישא על הכתפיים בכרמלית תינוק שלא יודע לדדות, כיוון שברה"ר היה עובר בזה על איסור תורה ממש (**ביה"ל**[81]).

סיכום (**על פי הביאור הלכה**)

		להרים ממש	**לגרור**	**לדדות**
רשות הרבים	יודע ללכת	אסור מדרבנן	מחלוקת רש"י ור"ן אם אסור מהתורה	מותר
	לא יודע ללכת	לדעת חכמים אסור מהתורה (ולתוס': מדרבנן) ולרבי נתן מדרבנן (ולמאור: מדאורייתא).		-
כרמלית	יודע ללכת	אסור מדרבנן (ביה"ל)	מחלוקת רש"י ור"ן אם מותר או אסור	מותר
	לא יודע ללכת	אסור מדרבנן		-

סעיף מב | נגיעה במוקצה

מרדכי: אם יש דבר היתר על דבר מוקצה מותר ליטלו משם כיוון שאין איסור בנגיעה במוקצה אלא רק איסור בטלטלו.

☜ כך פוסק **שו"ע** (ועיין בסעיף ג).

סעיף מג | נפיחה במוקצה

מהרי"ל ☜ **ושו"ע:** מותר להזיז מוקצה על ידי ניפוח בפה. (גם הרמ"א בסעיף ג פוסק כך).

סעיף מד | נטילת חרס מכלי רעוע

הגמרא (קכד:) אומרת שמגופה של חבית שנכתתה אסור לספות (ליטול) ממנה שבר לכסות בה כלי או לסמוך בה כרעי המיטה.

---

[81] וכתב עוד שאף שתוספות כתבו שאפילו המטלטל קטן בן שמונה ימים ברה"ר פטור ואסור מדרבנן, כבר חלקו עליו הרבה ראשונים וכתבו שכל עוד שאינו יודע להניח אחת וליטול אחת אסור מהתורה. ואפילו בקטן שיודע לדדות כתבו האחרונים שאסור מדרבנן לשאת אותו על הכתפיים, למרות שבנשיאתו אין אלא איסור דרבנן (**מג"א, חיי אדם, גר"ז**).

רמב"ם ☜ **ושו"ע:** אסור לתלוש חרס מכלי שנתרועע בשבת.

↲ משום שבמעשה התלישה מתקן כלי **(משנ"ב)**.

א. הוא הדין שאסור לתקן חרס שנתלש מערב שבת משום תיקון מנא, אבל אם רק מניחו על פי חבית מותר כל עוד הוא ראוי לשימוש (כנ"ל בסעיף ו) **(משנ"ב)**.

סעיף מה | משחק בכדור

הירושלמי (תענית ד, ה) אומר שטור שמעון חרב מפני ששחקו בו בכדור [בשבת].

◄ **אגור בשם שבלי הלקט:** אסור לשחק בכדור מעץ או נייר משום שהוא מאוס והוי מוקצה[82*].

☜ כך פוסק **שו"ע.**

◄ **תוספות:** מותר לשחק בכדור.

☜ כך פוסק **רמ"א.**

א. שו"ע אסר משום שאין שם כלי עליו והוי כמוקצה מחמת גופו **(משנ"ב[83*])**.

ב. אסור לשחק בכדור במקום שיכול לבוא לידי השוואת גומות, ואין למחות בנשים וילדים דמוטב שיהיו שוגגים[84*] **(משנ"ב)**.

ג. ברה"ר או בכרמלית אסור לשחק בכדור כלל כיוון שכמעט ודאי יבוא לידי טלטול ד' אמות והוצאה **(משנ"ב)**.

סעיף מו | נשיאת תולעת משי

רשב"א ☜ **ושו"ע:** אסור לשאת תולעת המשי תחת אצילי ידיו מפני שאסורה בטלטול, ועוד שעל ידי החימום הוא גורם ליציאתה מהביצה שלה.

↲ למרות שאינו מתכוון לזה מכל מקום הוי פסיק רישיה **(משנ"ב)**.

סעיף מז | בגד כלאיים

הגמרא בביצה (יד:) אומרת שמותר לשלוח בגדי כלאיים ביו"ט לצורך המועד, אבל לא משלחים סנדל המסומר (שאסרו ללובשו בשבת ויו"ט). הגמרא מקשה: מה ניתן לעשות עם

82* הראשונים נחלקו אם לכדור יש שם כלי או לא: לרבנו יהודה (רבו של שבלי הלקט) אין עליו שם כלי והוי מוקצה מחמת גופו (ואין מחשבת המשחק עושה לו שם כלי, כלומר כל המשחקים בשבת הוי מוקצה מחמת גופו). לשבלי הלקט יש עליו שם כלי, ואעפ"כ אסור משום שהם מאוסים מהמשחק. הבית יוסף הביא רק את טעמו, משמע שלא סבר את דעת רבינו יהודה להחמיר בכל מיני צעצועים. (ועיין בזה באור לציון (כו, ח) ומאידך במנוחת אהבה (א, עמוד רצא)).

83* האחרונים כותבים שבימינו כדור מיועד לשימוש ואינו מוקצה (**הרב נבנצאל ע"פ הגרש"ז** (הערות ביצחק יקרא), **חזון עובדיה** (שבת ג, עמוד צח) **שבט הלוי** (ט, עח)). אמנם יש שהזכירו (**שש"כ** טז, ו) שאסור לשחק מחוץ לבית מצד זילותא בשבת (מלבד עצם החשש של השוואת גומות). ובפינג פונג התיר שם.

84* **הרב נבנצאל** (יצחק יקרא ס"ק קנח) כתב שבעיר שרובה לא מרוצפת אסור אפילו במקום המרוצף אך אם רוב העיר מרוצפת מותר על קרקע מרוצפת. ועוד חילק שבכדורסל מותר אפילו אם רוב העיר אינה מרוצפת.

בגד כלאיים, ולמסקנתה מדובר בבגד קשה שאין בו איסור. בהמשך הגמרא מדייקת שאסור לשלוח סנדל מסומר אבל מותר לטלטלו.

◄ **רבינו ירוחם ומדרכי בשם או"ז:** אסור לטלטל בגד שעטנז בשבת משום שאסור ללבוש אותו[85].

◄ **רבותיו של האור זרוע:** מותר לטלטלו למרות שאסור ללבשו[86].

☜ **שו"ע:** יש אוסרים ויש מתירים.

↵ הלכה כאוסרים (**משנ"ב**[87]).

א. איסורו כמוקצה מחמת גופו ואסור אף לצורך גופו ומקומו[88] (**אליה רבה ואחרונים**).

ב. כיוון שהלכה לאסור, אסור לטלטל משכונות של גויים (**פרי מגדים**).

סעיף מח | טלטול מניפה

כלבו ☜ **ושו"ע:** מותר לטלטל מניפה להבריח הזבובים, (**כלבו:** ובלבד שיזהר שלא יהרוג בהם).

↵ ככלי שמלאכתו לאיסור שמותר לצורך גופו ומקומו (**משנ"ב**).

סעיף מט | טלטול מטאטא

נחלקו הראשונים האם מותר לטאטא בית מרוצף בשבת. מחלוקת זו מובאת בסימן שלז. השו"ע פסק להתיר בבית מרוצף, והרמ"א פסק כאוסרים בבית מרוצף. דבר זה משליך גם על טלטול המטאטא:

תוספות ☜ **ושו"ע:** מותר לטלטל מטאטא בשבת (ככלי שמלאכתו להיתר).

רמ"א (ע"פ המשנ"ב[89]): אסור לטלטל מטאטא בשבת (ככלי שמלאכתו לאיסור).

סעיף נ | טלטול אצטרלוב

◄ **רשב"א ואגור:** מותר להשתמש באצטלרוב (כלי שמבינים דרכו את חכמת התכונה) ולטלטלו.

---

[85] נראה לומר שלדעתם שאלת הגמרא: 'מה ניתן לעשות עם בגד כלאיים' פירושה איך מותר לטלטלו. ומה שהתירו בסנדל המסומר, כיוון שאיסורו לא חמור ככלאיים שאסורות אפילו בהצעה מתחתיו.

[86] ולדעתם קושיית הגמרא, 'מה אפשר לעשות עם הכלאיים' אין פירושו להקשות איך מותר לטלטל שהרי סנדל מסומר אסור בשימוש ועם זאת מותר בטלטול, אלא כוונת הגמרא לשאול על לשון המשנה 'לצורך המועד' כמו שכותב רש"י במשנה. כנלע"ד.

[87] יש סוברים שהשו"ע פסק כדעת י"א בתרא (עיין **חזון עובדיה** שבת ג, עמוד לה).

[88] לא הבנתי מדוע, הרי דינו ככלי שמלאכתו לאיסור. ואולי זה דומה לכיסוי הבורות שאסרו לטלטל אותם כמוקצה מחמת גופו כיוון שיכול לעבור בהם איסור וצ"ב.

[89] בסימן שלז כתב הביה"ל להתיר לטאטא בית מרוצף כאשר העיר כולה מרוצפת, ולפי זה יהיה מותר לטלטל את המטאטא עיין שם.

◀ **בית יוסף:** אפשר שלפי הרמב"ם שאסר ללמוד ספרי חכמה ולהביט באצטרלוב, יהיה אסור לטלטלו[90].

☜ **שו"ע:** לרשב"א מותר לטלטלו ולרמב"ם יש להסתפק[91].

↲ **גר"א ושו"ע הרב:** מותר ללמוד בספרי חכמות כדברי הרשב"א.

סעיף נא | טלטול שעון בשבת

מהרי"ל: אסור לטלטל שעון בשבת כיוון שעשוי למדידה, בין שעון חול ובין שעון צל. ואין להתיר מצד מדידה של מצווה כיוון שבעצם המדידה אין מצווה[92].

☜ **שו"ע:** יש להסתפק אם מותר לטלטל שעון בשבת[93]*. **רמ"א:** נהגו לאסור.

↲ וכשצריך לגופו ומקומו מותר **(משנ"ב).**

א. שעון שלנו מותר בטלטול[94] **(אחרונים),** אבל שעון קיר אסור בטלטול, וכן שעון גדול שעומד על הרצפה אסור אם לא לצורך מקומו[95] **(שערי תשובה).**

סעיף נב | מוקצה לעשירים

> רבי יוחנן מספר (מז.) שרבי התיר לו לטלטל מחתה (של גחלים) כשיש עליה אפר. הגמרא מקשה: וכי אפר חשוב בכלל בביתו של רבי? ואין לומר שכיוון שזה ראוי לעניים מותר גם לעשירים, כי בגדי עניים אסורים בטלטול לעשירים. (ומיישבת הגמרא שזה היה גרף של רעי).

ר"ן: מוקצה לעשירים אסור בטלטול אף לעניים, אף על פי שלעניים הוא ראוי.

☜ כך פוסק **שו"ע.**

↲ כיוון שהוקצה מדעתו של בעל הבית העשיר **(משנ"ב).**

א. מה שהתירו בסעיף יג לטלטל חתיכות בגדים בגודל שלוש על שלוש אצבעות מדובר שהבגד שייך לעני, ומתוך כך הותר גם לעשיר לטלטלו **(משנ"ב),** ומדובר על עשיר שנמצא בביתו של העני, אבל לעשיר בעלמא אסור לטלטלו כי אינו חשוב לו **(ט"ז).**

---

[90] **והגר"א** חולק ולדעתו גם לרמב"ם מותר לטלטלו.

[91] ועיין בסימן שז, יז במה שנראה כסותר לכאן.

[92] כך מבאר המשנ"ב את דעת האוסר.

[93]* הפוסקים **(הרב אלישיב ושש"כ)** כתבו שאסור לטלטל שעון שהפסיק לעבוד. ואין להתיר מצד שבר כלי שעשוי להתחבר מחדש (ולא צריך שיהיה עליו תורת כלי בזמן הזה) כיוון שבשעון הכלי מוגדר כשבור לגמרי ובזה אין מתירים (הרב אלישיב). ויש מי שהתירו בזה..

[94] כתבו בזה כמה טעמים להתר: א. אין מדידה בשעון שלנו (פנים מאירות) ב. אין בו מעשה שיחשב השעון ככלי שעושים בו מלאכת איסור (השואל שם). ג. דבר שכולם רגילים ללכת בו ולא להשמש בו למדידה אין בו משום איסור מדידה (**הגרש"ז** במאורי אש, חלק א, ב ענף ג, ד).

[95] צ"ב, אם האיסור הוא מצד שקובע לו מקום והוי מוקצה מחמת חסרון כיס, א"כ גם לצורך גופו ומקומו אסור. ואם לא מחמת זה, אם כן משום איזה מוקצה נאסר השעון?

ב. אם יש לאדם מוקצה שאינו ראוי לו כי נדר ממנו הנאה, מותר לאחרים לטלטלו (ואין זה דומה למוקצה לבעל הבית, כיוון שכאן זה משום גריעותא של החפץ ולא איסור הרובץ עליו). ואף לו עצמו מותר לטלטלו **(משנ"ב)**.

סימן שט | טלטול דבר מותר יחד עם מוקצה

סעיף א | הרמת ילד עם מוקצה

המשנה (קמא:) אומרת שמותר ליטול (בחצר (רש"י)) את בנו והאבן בידו. ואומר רבא שאסור ליטול את בנו אם יש לו דינר בידו.

הגמרא מבארת שמדובר על תינוק שיש לו געגועים על אביו, שאם לא יטול אותו איתו יבכה ואולי יחלה. ועם זאת רק אבן מותרת ולא דינר, כיוון שאם האבן תיפול האבא לא יבוא להרים אותה, אבל אם הדינר יפול יש חשש שיבוא לטלטלו.

◄ **רש"י:** רבא אסר להרים את הילד שבידו יש דינר ואסר גם לתת לו יד, כיוון שבשניהם יש חשש שיבוא להרים את הדינר אם יפול.

◄ **רמב"ן:** רבא אסר רק להרים את הילד[96], אבל לא אסר לתת לו יד (כמו שאין איסור ללכת לידו שמא יבוא להרים).

☜ **שו"ע:** אם יש לתינוק געגועים מותר להרימו כשיש בידו אבן, ואסור בדינר. ואסור אפילו לתת לו יד וללכת עימו (רש"י) ויש אומרים שלא אסרו אלא להרים את הילד אבל לתת לו יד מותר (רמב"ן).

↲ **ב"ח:** הלכה כדעה ראשונה ואסור לתת לו יד. **אליה רבה:** אפשר לסמוך על הרמב"ן ולתת לו יד **(ביה"ל)**.

א. מדובר רק בחצר, אך ברשות הרבים ודאי שאסור, כיוון שהרמת התינוק נחשבת כנשיאת האבן עצמה **(משנ"ב)**.

ב. לא מצריכים להפיל את האבן מידו של התינוק כי מדובר על תינוק שיבכה ויצעק אם יפילו את האבן מידו **(משנ"ב ע"פ תוספות)**.

ג. טלטול הילד עם האבן נחשב לטלטול המוקצה, אלא שהתירו חכמים במקום געגועים וכאשר אין חשש שהאבא יבוא לטלטל בידיו **(משנ"ב)**.

ד. אם נפלה האבן מידי התינוק אסור להרימה, אלא יוריד את התינוק ויגביה אותה, ושוב ירימו **(משנ"ב)**.

סעיף ב | אבן שבתוך כלכלה

המשנה (קמא:) מתירה לטלטל כלכלה והאבן בתוכה. בגמרא מבואר שהמשנה עוסקת בכלכלה שיש בה חור והאבן סותמת את החור, ומדובר כשהאבן מהודקת שם היטב ולא יכולה ליפול ממנה, ואז משמשת האבן כדופן (ע"פ רש"י).

---

[96] **מג"א:** שאז יש חשש שיבואו לטעות ויאמרו שכמו שמותר לטלטל את הילד עם הדינר, כך מותר לטלטל את הדינר בעצמו אם הוא יפול. [וצריך לומר שבאבן לא חששו לזה כיוון שאנשים יאמרו שגם אם תיפול האבן האבא לא יבוא להרימו ובני אדם לא ילמדו מזה התר].

דין דומה מוזכר לגבי דלעת (במשנה בקכה.) שהניחו בה אבן כדי להכביד עליה שתכנס לתוך המים ויוכל לשאוב מהבאר, שאם ממלאים בדלעת והאבן לא נופלת (כי קשורה שם) מותר למלאות בה, ואם לא אסור.

☜ כך פוסקים **טור ושו"ע.**

א. מדובר כשהידק או קשר את האבן **(משנ"ב).** ואין צורך דווקא לקשור את האבן במקום הפחת, אלא העיקר שיהדק אותה שם כראוי **(שער הציון).**

ב. מלשון הגמרא משמע שאם האבן תלויה בתחתית הדלעת מבחוץ אין למלאות בה כי אינה דופן, אך מלשון השו"ע משמע מותר למלאות בה **(שער הציון[97]).**

ג. אם האבן לא קשורה לדלעת, הדלעת נעשית בסיס לדבר האסור **(משנ"ב[98]).**

סעיף ג | כלכלה מלאה פירות

הגמרא (שם) מתקשה בדברי המשנה מדוע התירה לטלטל כלכלה שיש בתוכה אבן, הרי זה בסיס לדבר האסור. רבי יוחנן מתרץ שמדובר על כלכלה מלאה פירות (וכך היא בסיס לדבר המותר והאסור). מקשה הגמרא: וינער את הפירות מתוך הכלכלה. משיבה הגמרא: מדובר בפירות שימאסו אם ינער אותם. ושוב מקשה הגמרא מדוע לא ינער את האבן מתוך הפירות, (ולמסקנה ביארה שהאבן נעשתה כדופן לכלכלה).

◄ **ר"ן:** אם הכלכלה עם חור והאבן משלימה אותה, מותר לטלטלה. אך אם הכלכלה שלמה, אסור לטלטל את הכלכלה בכל מקרה.

◄ **רמב"ם וטור:** כלכלה שלמה שיש בתוכה פירות שימאסו אם יפלו- מותר לטלטלה. (הרמב"ם לא גרס את הקושיא האחרונה בגמרא ושני התירוצים בגמרא[99] נכונים למסקנה **(מגיד משנה)**). אבל אם לא ימאסו אסור לטלטלה אלא ינער את הפירות והאבן מתוכה.

↲ **בית יוסף:** משמע בגמרא שאם צריך את מקום הכלכלה מותר לטלטלה בכל אופן.

☜ **שו"ע:** כלכלה עם פירות שימאסו בנפילה, יטול אותה כמות שהיא. ובפירות שאינם נמאסים ינער אותם ואת האבן[100*]. ואם צריך למקום הכלכלה מותר לטלטל את הכלכלה בכל מקרה.

א. לא הצריכו את האדם להוציא את הפירות בידו ולהשאיר את האבן בתוך הכלכלה כיוון שיש חשש שמא הפירות יפלו מידיו ויפסדו **(משנ"ב).**

---

[97] משמע מדבריו שאם האבן לא תהיה קשורה שם הרי שהדלעת תאסר כדין בסיס לדבר האסור. אפשר להוכיח מכאן שדבר איסור התלוי על דבר המותר נעשה הדבר המותר בסיס לאיסור.

[98] עיין בסימן רנט, ס"ק ט במשנ"ב, וקשה מכאן שמשמע שגם אם האבן משמשת לדלעת הרי שהדלעת נעשית בסיס לאבן. ותירץ **בשש"כ** (פרק כ, הערה רח) שמדובר שהדלעת משמשת את האבן (והביא בשם המאירי שמדובר שמניח בתוך הדלעת את האבן וכשירצה ימלא בה (נראה שכוונתו שמניחה לא קשורה, וכשירצה למלאות יקשור וימלא) ואז נמצא שהדלעת בסיס לאבן.

[99] א. התירוץ שמדובר בכלכלה מלאה בפירות שימאסו. ב. התירוץ שמדובר בכלכלה עם חור והאבן משמשת כדופן.

[100*] יש לדון אם מותר מערב שבת להניח דבר מוקצה בתוך תיק שיש בו דברי היתר, כך שלא יהיה אפשר לנער את המוקצה מתוך התיק בשבת (כגון שידביק עליו סלוטייפ, שאסור להורידו בשבת), וכך יוכל לטלטלו כדין בסיס לדבר מותר והאסור. וראיתי מורי הוראה שמתירים לעשות כן. ולע"ד צ"ע.

ב. כאשר מנער את הפירות יכול לשוב וללקט אותם לתוך הכלכלה, אך צריך להזהר שלא יתפזרו אילך ואילך משום שאז אסור ללקטם משום עובדין דחול, כמבואר בסימן שלה, ה **(תוספת שבת)**.

ג. אם יכול לנער את האבן לבדה, חייב לנער **(משנ"ב על פי סימן שי, ח ברמ"א)**.

סעיף ד | כוונה בעשיית בסיס לדבר האסור

המשנה (קמב:) אומרת שאבן שעל פי החבית ומעות שעל פי הכר, מטה אותם על צידם כדי שיפול המוקצה. הברייתא אומרת שאם החבית מונחת בין החביות ואי אפשר להטות שם את האבן כי תשבור חביות אחרות, מותר להרים את החבית עצמה ולהטותה במקום אחר.
הגמרא אומרת שההיתר להטות את החפץ המותר כדי שיפול המוקצה הוא רק אם שכח את המוקצה עליו, אבל אם הניח אותו בכוונת תחילה אסור גם להטות.

☜ **טור ושו"ע:** מותר לנער מוקצה שנשכח על חפץ, ואם אי אפשר לנער שם יכול להרימו ולנערו במקום אחר. אבל אם הונח בכוונת תחילה, אסור.

א. כל ההיתר להטות את החפץ המותר הוא רק אם יש לו צורך ביין שבחבית או לשכב על המיטה. אבל אם עושה כן מפני הפסד החפץ אסור גם להטות **(מג"א[101])**. ואם עיקר הטלטול הוא בשביל הדבר המותר, הגם שמטלטל עימו את החפץ אסור כדי שלא יפסד- כתב המג"א בסימן שי שהדבר מותר **(שער הציון)**. ובגופו מותר בכל עניין **(משנ"ב)**.

ב. מותר ללמוד על שולחן שיש עליו מעות, אפילו אם בדרך לימודו הוא מזיז מעט את השולחן, כי אין זה פסיק רישיה **(מהרי"ל[102])**.

❖ מהו הזמן הקובע להנחת האיסור

◄ **רש"י וטור:** אם המוקצה הונח על ההיתר על דעת שישאר שם בבין השמשות, נעשה בסיס.

◄ **תוספות, תרומה, סמ"ג והגהות מימוניות:** רק אם המוקצה הונח על ההיתר על דעת שישאר שם כל השבת, נעשה בסיס.

☜ **שו"ע:** פוסק את רש"י בסתמא ואת תוספות כיש אומרים **(רמ"א:** כאשר נעשה החפץ המותר לבסיס, גם כשהוסר המוקצה אסור לטלטל את הבסיס, וכדין כל בסיס**)**.

↲ במקום פסידא יש לסמוך על המתירים **(אחרונים)**.

א. **תוספות** התיר רק אם תכנן מערב שבת להוריד את דבר המוקצה מבסיסו (על ידי ניעור או על ידי גוי) אבל אם תכנן להשאירו שם כל השבת- אסור גם לתוספות **(משנ"ב)**.

---

[101] **המג"א** הוכיח דבריו מרבינו ירוחם שכתב שאסור לטלטל כר שיש עליו מעות או חושש להפסד המעות. שער הציון מעיר שאין ראיה בהכרח מדבריו שכן אולי עסק בטלטול ממש של הכר ולא על ניעור. אמנם למסקנתו כתב שמלשון הגמרא משמע כדברי המג"א.

[102] בשער הציון מעיר שמשמע שרק אם אין הפסד בניעור המעות אסור לטלטל בפס"ר, אך אם יש הפסד בניעור המעות מעל השולחן, אפילו אם יש פס"ר בטלטול, מותר לטלטל. ועוד העיר, שמדברי המהרי"ל משמע שאסר פסיק רישה בדרבנן. ועיין בסימן שיד, א ובדברי האחרונים שם.

ב. אם חשב להוריד את האיסור מעל בסיסו לפני השקיעה של סוף שבת, אינו נעשה בסיס לדעת תוספות. אבל אם חשב להורידו רק בבין השמשות אסור **(פרי מגדים)**.

ג. אם חשב בסתם שהמוקצה יהיה מונח על הבסיס בשבת, אפילו שלא חשב מפורש שיהיה עליו כל בשבת, כו"ע מודים שנעשה בסיס לאיסור **(משנ"ב)**.

❖ הגדרת שכח

א. הניח בכוונה ושכח:

◀ **תרומת הדשן (וכך משמע ברמב"ם):** מי שהניח חפץ אסור באחד מימות החול בסתמא ואחר כך שכחו בבין השמשות- אינו נעשה בסיס. אבל אם הניחו בערב שבת בסתמא ושכח- דינו כמניח בכוונה.

◀ **בית יוסף (וכך משמע ברש"י):** גם אם הניח בערב שבת בסתם ואחר כך שכח, לא נעשה בסיס.

↲ פשוט לכו"ע, שאם כיוון להסיר את המוקצה בכניסת שבת שמותר להסירו גם אם הניחו שם בערב שבת **(שער הציון)**.

ב. בסיס מפאת חוסר מקום:

◀ **י"א בתרומת הדשן, מג"א, בית מאיר וגר"ז:** בסיס נעשה רק אם הניח את החפץ האסור בשביל שיהיה על החפץ המותר. אבל אם הניח אותו מחוסר מקום (כמו מגירה שאין מקום אלא על החפצים) לא נעשה מניח אלא שוכח.

◀ **תרומת הדשן וט"ז:** אסור גם אם הניח את המוקצה על החפץ המותר מחוסר מקום אחר.

☜ במקום הצורך אפשר להקל **(משנ"ב[103])**.

↲ כיוון שכן אפשר להקל לכתחילה להסיר את המפה העליונה לאחר שהגוי הוריד את הפמוטות של הנרות, כיוון שאין עניין שהפמוטות תהיינה דווקא על המפה. והמפה התחתונה מותר בכל אופן, כיוון שהחלות גם נמצאות עליה, והן חשובות יותר[104] **(משנ"ב)**.

ג. דבר שרגיל להיות על בסיס

דבר שהרגילות היא שמונח עליו דבר מוקצה, אפילו שהוא לא נעשה מדעת האדם נעשה בסיס לאיסור **(משנ"ב)**. דוגמא: קן של תרנגולת שהטילה בערב שבת בלי שידע.

---

[103] ובפוסקי זמננו יש שהחמירו בזה כדעת תרומת הדשן (**חזון עובדיה** (ג, קלב)) ויש שהקילו (עיין **בן איש חי** שנה ב ויגש, יג).

[104] לפי שהן עיקר סעודתו (**כף החיים**, כח). דרכם הייתה שמלבד המפה שעל השולחן, הייתה מפה שכיסתה את החלות ואת שאר הדברים שעל השולחן. ולאחר הקידוש היו מסירים את המפה העליונה עד מקום שבו היו עומדים הפמוטות, ולמחרת לאחר שהגוי הסירם, היו מורידים אותה לגמרי (**אגרות משה** או"ח ד, עג).
ועיין בסימן שי, ח ובמה שהבאנו שם מהאחרונים לפי מה נקבעת חשיבות לעניין בסיס לדבר המותר והאסור, כי שם עיקר דין זה.

❖ הניח על חפץ של חברו

אור זרוע ☜ **ורמ"א:** אדם המניח חפץ אסור על חפץ של חברו, אינו נעשה בכך בסיס.

↲ אם יודע שנוח לחברו בהנחה זו, נעשה בסיס **(משנ"ב)**. ואם תכנן להסירו במשך השבת נוכל לסמוך לכתחילה על דעת תוספות (שאין זה נקרא בסיס כי לא הונח לכל השבת) **(דרך החיים)**.

סעיף ה | שכח וצריך למקום החפץ

כאמור לעיל, אם שכח חפץ מוקצה על חבית וכדומה, מותר להטות את החפץ המותר כדי שיפול מעליו החפץ האסור (בשעת הצורך). הגמרא (שם) אומרת שאם הוא צריך למקום החבית, מותר להרים אותה עם המוקצה עליה.

בית יוסף (וכך מוכח מרש"י, וכך ביאר בדעת רבינו ירוחם): כל ההיתר להרים את החבית הוא רק אם שכח עליה את החפץ המוקצה, אבל אם הניח במתכוון אסור להזיזה כלל[105].

☜ **שו"ע:** מותר להזיז חבית והאבן עליה בכל מקרה אם צריך למקומה.

↲ ודווקא אם שכח, אבל במניח בכוונה, אסור **(משנ"ב)**.

☙ סיכום תנאי בסיס לדבר האסור[106]:

א. דעת בעלים (שט, ד ברמ"א).

ב. שיונח בדעת שיהיה עליו, או שזו הרגילות (שם).

ג. הבסיס משמש לאיסור (שיא, ח).

ד. שיונח על דעת שישאר בבין השמשות או כל השבת (שט, ד).

ה. שיהיה למוקצה חשיבות ביחס לבסיס (שי, משנ"ב ס"ק לא).

ו. שהוא בסיס רק לדבר האסור, ולא למותר ואסור (שי, ח).

ז. שיונח על עיקרו של הבסיס (שי, במשנ"ב ס"ק כט).

---

[105] הערה חשובה: כל סימן שט מדבר על מוקצה מחמת גופו שהונח על חפץ מותר (כגון אבן וכדומה). בכלי שמלאכתו לאיסור הפרי מגדים (שח, משב"ז א) הסתפק הם הוא עושה בסיס, וגם על הצד שיש – הרי שמותר יהיה לטלטל את הבסיס לצורך גופו ומקומו ולא יהיה דין הבסיס חמור מדין המוקצה עצמו. ולגבי מוקצה מחמת חסרון כיס צ"ב, נראה שיש בו בסיס (שהרי חומרתו שווה למוקצה מחמת גופו).

[106] על פי **שש"כ** פרק כ.

סימן שי | דיני מוקצה

הערה: בסימן רעט ובסימן שח ביארנו בהקדמה את סוגי המוקצה ואת סברת המחלוקת של רבי יהודה ורבי שמעון.

סעיף א | מוקצה מחמת מיאוס

נחלקו רב אחא ורבינא (קנז.) האם הלכה כרבי שמעון בכל הלכות שבת חוץ ממוקצה מחמת מיאוס, או שגם במוקצה מחמת מיאוס הלכה כמותו, ורק במוקצה מחמת איסור (שהיה אסור בין השמשות ומתוך כך נאסר לכל היום) אין הלכה כמותו. הגמרא בחולין (צג:) אומרת שבכל מחלוקות רב אחא ורבינא הלכה כדברי המקל. ולכן להלכה נפסק שמותר לטלטל מוקצה מחמת מיאוס.

רב (קמ:) אומר שתליא דבשרא מותר לטלטלו אבל של דגים אסור.

◄ **רש"י:** מדובר על הבשר והדג עצמם. שבשר ראוי לאכילה חי, ודג לא.

◄ **רמב"ם**[1]**:** מדובר על העץ שתולים בו את הבשר והדג. שבשל בשר אפשר להשתמש בעץ לאחר השימוש בו, ובדג אין העץ ראוי עוד לשימוש.

◄ **רי"ף, רא"ש וטור:** מדובר על העץ שהבשר והדג תלויים בו והדיון הוא מצד מוקצה מחמת מיאוס. רב סובר כרבי יהודה שאוסר במוקצה מחמת מיאוס, וקיי"ל להלכה שהלכה כרבי שמעון שמוקצה מחמת מיאוס מותר.

☜ **שו"ע:** מותר לטלטל העץ שמשמש לתליית דגים, כיוון שהלכה כרבי שמעון במוקצה מחמת מיאוס.

↲ יש להסתפק אם כל טלטול מותר במוקצה מחמת מיאוס, או רק לצורך גופו ומקומו **(פרי מגדים).**

סעיף ב | מחלוקת רבי יהודה ורבי שמעון

נחלקו רבי יהודה ורבי שמעון האם מותר לטלטל דבר שהיה מוקצה בבין השמשות ואחר כך התבטל האיסור ממנו. לדוגמא: נר שכבה בשבת. להלכה נפסק כרבי יהודה בזה. ובכל שאר דיני המוקצה הלכה כרבי שמעון (עיין סימן רעט, א).

יש כמה סוגי מוקצה שגם רבי שמעון מודה שאסורים. והכלל העולה הוא שדבר שהאדם הסיח דעתו ממנו בידיו אסור גם לרבי שמעון.

א. גורגורות וצימוקים. רבי יוחנן אומר (מה.) שלרבי שמעון יש מוקצה בגורגרות וצימוקים, אבל בשאר מיני אוכלים אין מוקצה. לכן המטמין חיטים באדמה, או המניח ביצים תחת

---

[1] הרמב"ם פסק שאסור לטלטל עץ שתולים בו דגים, ודעתו היא שרב אמר דבריו בין לרבי שמעון ובין לרבי יהודה, וכך כותב **תוספות** (קלט:, ד"ה תלא): 'ור' פי' לנו דלתלא דבשרא רגיל להיות בו תורת כלי אבל של דגים לא ולא משום מוקצה מחמת מיאוס דלא איירי שמעתין במוקצה מחמת מיאוס'. כלומר טעם האיסור אינו מטעם מוקצה מחמת מיאוס אלא מדין מוקצה מחמת גופו (כך נראה מדברי התוספות), ונראה שגם הרמב"ם סובר כך (ולא כרי"ף ורא"ש שסברו שרב דיבר אליבא דרבי יהודה).

תרנגולת אינם נעשים מוקצה כיוון שהם עדיין ראויים לאכילה. הגמרא אומרת שבתמרים שהניחם בכלי כדי שיבשילו רבי שמעון מתיר למרות שהקצה מדעתו כיוון שהם עדיין ראויות לאכילה. ומבארים **רש"י, רא"ש ורמב"ם** שרבי שמעון מודה לאיסור רק אם יש שני תנאים: א. הקצה מדעתו. ב. אינם ראויות לאכילה.

ב. נר גדול. המשנה אומרת (מה.) שרבי שמעון מתיר לטלטל נר שדלק בכניסת השבת (כי אין לו מיגו דאיתקצאי), והגמרא מסייגת שרבי שמעון התיר רק נר קטן, אבל נר גדול גם רבי שמעון מודה שאסור כיוון שהאדם לא חשב על כך שיכבה במשך השבת.

ג. בסיס לדבר האסור. הגמרא (מז.) אומרת ששמן ופתילה נחשבים מוקצה כיוון שהם בסיס לנר (שלא היה עשוי להכבות בשבת מדעתו). אבל מוכני שהיו עליה מעות בבין השמשות וניטלו, מאחר שיש אפשרות שינטלו על ידי קטן או גוי, ועוד שהמוכני אינה מיועדת לכך, סובר רבי שמעון שאין בזה משום בסיס לדבר האסור[2].

ד. מוקצה מחמת גופו. רבי שמעון אומר (שם:) שמוכני שהיו עליה מעות בערב שבת מותרת בטלטול, אלא שבזמן שהמעות על המוכני היא אסורה בטלטול. וכותבים רש"י ומרדכי שגם רבי שמעון מודה בדברים שלא ראויים לשום שימוש כמו מעות.
עוד אומרת הגמרא (מו.) שרק נר של נפט מותר בטלטול כי הוא ראוי לכסות בו כלי, אך אבנים וכדומה אסורים בטלטול כיוון שאינם ראויים לכלום.

ה. מוקצה במחובר. הגמרא בביצה (כד:) אוסרת לקבל מגוי דורון ביו"ט אם יש במינו במחובר. **רש"י והרמב"ן** מבארים שכיוון שהיה יכול לקטוף את הפירות מערב שבת ולא קטף, הקצה אותם מדעתו ואסורים בטלטול[3]. **הרז"ה והר"ן** חולקים וסוברים שדבר מחובר מוקצה כדין נר גדול שמוקצה מחמת האיסור הרובץ עליו ואין דעתו להשתמש בו.

ו. מוקצה מחמת חסרון כיס. הגמרא (קנז.) אומרת שרבי שמעון מודה במוקצה מחמת חסרון כיס.

ז. כלי שמלאכתו לאיסור מחמה לצל. הבית יוסף מכריח שרבי שמעון מודה שאסור לטלטל כלי שמלאכתו לאיסור מחמה לצל שאם לא כן תהיה לנו סתירה בפסקי ההלכה, שמצד אחד נפסק כרבי שמעון במוקצה ומצד שני נפסק שאסור לטלטל כלי שמלאכתו לאיסור מחמה לצל.

רש"י, רא"ש ורמב"ם: בדברי מאכל אין מוקצה לרבי שמעון אלא אם כן דחה בידיים והמאכל אינו ראוי לאכילה.

↵ **בית יוסף (ע"פ הגמרא):** אבל בדברי מאכל מחוברים גם רבי שמעון מודה שהם מוקצה.

☜ **שו"ע:** כל מיני אוכלים התלושים אינם מוקצה, גם אם טמן אותם באדמה (ולא השרישו), אבל גורגורות וצימוקים שהעלה אותם לגג כדי שיתייבשו אסורים בטלטול כיוון שדחה אותם בידיים ואינם ראויים לאכילה. וכן פירות העומדים לסחורה מותרים בטלטול[4].

---

[2] **הבית יוסף** התקשה מדוע אין זה דומה לנר גדול שאסור גם לרבי שמעון כי האדם לא תכנן שהוא יכבה בשבת. ותירץ שהמוכני אינו מיוחד למעות והמעות עשויות להנטל מעליו על ידי גוי או תינוק ולכן נחשב כנר קטן שעשוי להכבות. אמנם הרשב"א תירץ שגם במוכני האדם מצפה שהמעות יפלו בשבת (וייתכן שכוונתו כביאור הבית יוסף).

[3] מדוע רבי שמעון יודה בזה, הרי אין כאן את התנאי השני שהפירות לא יהיו ראויים לאכילה כמו גורגורות?

[4] מקור הדבר לא הוזכר במוקצה שמודה בו רבי שמעון אלא בגמרא בדף יט: שמותר לאכול מפירות העומדים לסחורה.

א. כל זה בדבר שהוא אוכל, אבל בכלים, לפעמים מודה רבי שמעון שאסורים, כגון חסרון כיס וכדומה **(משנ"ב)**.

❖ הכנה בדברים של גוי

כלבו ור"ן: דברים שבבעלות גוי אינם מוקצים, כיוון שדעת הגוי על כל מה שברשותו, ואין בהם דין של מיגו דאיתקצאי.

☜ **רמ"א:** אין דין הכנה בגוי, אפילו בגורגורות וצימוקים (שהיו אסורים בבין השמשות).

↲ **בית מאיר וגר"ז:** גם אצל גוי שייך דחייה בידיים ואסור לטלטל גורגורות וצימוקים. ודברי הרמ"א עוסקים בגורגורות הראויות קצת לאכילה, שבסעיף ה' נפסק שצריך הזמנה, וכאן לא צריך.

א. ודאי שבדבר המחובר או בדבר המחוסר צידה יש מוקצה גם אצל גוי **(משנ"ב)**. ואף באבנים ועצים לא שייך לומר שדעתו של הגוי על כל מה שיש אצלו בחצר **(ביה"ל)**.

סעיף ג | מוקצה לחצי שבת

הגמרא (ביצה כו:) מסתפקת האם יש מוקצה לחצי שבת או לא. והיינו דבר שהיה מותר בבין השמשות ואחר כך נדחה משימוש, ולאחר מכן שוב נעשה ראוי לשימוש. הגמרא מביאה לישנא אחת הסוברת שאין מוקצה לחצי שבת, ולישנא שניה הסוברת שיש מוקצה, ואין פשיטה לספק.

רא"ש, רשב"א, ר"ן וטור: הלכה כדברי המיקל ואין מוקצה לחצי שבת.

↲ **רא"ש, תוספות וטור:** כל ספק הגמרא רק לגבי אכילת מוקצה, אבל לטלטולו ודאי מותר.

☜ **שו"ע:** אין מוקצה לחצי שבת, בין בדבר אכילה ובין בטלטול[5]*. אך דבר שהיה מוקצה בבין השמשות נאסר לכל השבת.

❖ טלטול סכין של מילה

◄ **רמ"א (יו"ד רסו, ב) וש"ך:** מותר לטלטל סכין של מילה לאחר המילה (כי מותר לטלטלו לצורך המילה ואין מוקצה לחצי שבת).

◄ **ט"ז:** אסור לטלטלו (ואין לומר בזה שזה מוקצה לחצי שבת, כיוון שגם לפני המילה שייך בו מוקצה מחמת חסרון כיס), ומותר לקחת אותו למקום מוצנע באותו חדר.

◄ **מג"א:** אסור לטלטלו, אבל כל עוד הוא בידו יכול לקחתו לאיפה שרוצה.

↲ **אליה רבה:** אם המוהל צריך גם לפרוע, ייתן את הסכין לאדם אחר והוא יקחנו למקום אחר.

---

[5]* וכתבו האחרונים שכמו כן בשבת עצמה אי אפשר להפוך חפץ המותר בשימוש למוקצה. עיין **שש"כ** (כ, הערה עח).

☜ **משנ"ב** (ע"פ האליה רבה): אם הניחו מידיו וחושש שיגנבו אותו שם יכול לסמוך על הרמ"א שהתיר[6].

סעיף ד | דבר שהיה מוכן ולא ידע בו

הגמרא (ביצה כו:) אומרת שמוקצה שיבש והבעלים לא יודעים, אין זה מוקצה. (רש"י מבאר שכיוון שהוא העלה אותם לגג בשביל שיתייבשו, והרי הם התייבשו אין בזה מוקצה[7]).
הירושלמי (ביצה א, א) פוסק שמוקצה שיבש והבעלים לא מכירים בו- הוי מוקצה[8].

☜ **שו"ע:** מוקצה שבעלים לא הכירו שהתייבש מותר.

סעיף ה | דבר שלא ראוי לגמרי

הגמרא (שם) אומרת שדבר שראוי לחלק מבני אדם ולחלק לא ראוי, אם הזמין אותו מבעוד יום אינו מוקצה, אבל אם לא הזמינו, מוקצה.

אורחות חיים: אם הזמין דברים שאינם ראויים אין זו הזמנה.

☜ **שו"ע:** דבר שלא ראוי לגמרי צריך הזמנה. ואם הזמין דבר שלא ראוי כלל אין זו הזמנה.

❖ גמרו בידי אדם

הגמרא (ביצה כז.) אומרת שדבר שגמרו בידי אדם אינו מוקצה למרות שלא היה ראוי בבין השמשות. רש"י מבאר שהכוונה לדבר שבידי האדם לתקנו בידיו בשבת עצמה ולכן לא מקצה דעתו. הגמרא נותנת דוגמא לזה: קדירות רותחות בערב שבת, שהרי בזמן כניסת שבת לא היו ראויות ומכיוון שהאדם יכול לתקנם אין בהם מוקצה (ויכול לצנן את הקדירה הרותחת (שיטמ"ק)).

◄ **כלבו ומאירי בשם הרב בדרשי:** תמרים שמניחים בתוך גיגית של מים ונדחו משימוש, הגם שיהיו ראויים לאכילה בשבת מותרים בטלטול: א. כיוון שיודע שעתידים להיות מוכנים בשבת. ב. אם אותו מעשה שגרם לדחייה הוא הגורם אחר כך להתר- נחשב לגמרו בידי אדם **(מאירי)**.

◄ **בית יוסף:** תמוה: א. שאר פירות חוץ מגורגרות וצימוקים מותרים, ולא צריך להגיע לדין גמרו בידי אדם, ופשיטא שמותר. ב. ודאי שאין זה נחשב לגמרו בידי אדם.

↲ האחרונים (בית מאיר, לבושי שרד) תמהו על קושיית הבית יוסף וניסו לבאר דבריו בכמה אופנים:

---

[6] כשלא הניחו מידו כתב בביה"ל בסימן רסו בשם דרך החיים שיכול לטלטלו כיוון שאם לא נתיר לו ימנע ולא ימול.
[7] וזה שהאדם לא ידע, נראה שאין זה עושה אותם למוקצה כי חוסר ידיעה אינה הקצאה.
[8] והראשונים כותבים שקיי"ל בזה כמו הבבלי ולא כירושלמי.

◀ **בית מאיר** (שיא, א)**:** אולי דעתו היא שכיוון שטעם התמרים שנכנס במים אינו בעולם, נחשב הדבר לאינו גמרו בידי אדם.

◀ **פרי מגדים** (פתיחה להל' יו"ט חלק שני)**:** לא כל העיתים שוות ומי יודע אם יהיו המים ראויים בשבת.

☜ **לדינא:** כיוון שבידו להשהותם עד למחרת, לא הסיח דעתו מהם ונחשב לגמרו בידי אדם (**משנ"ב**[9]*).

סעיף ו | ביטול כלי מהיכנו

הקדמה לסעיף

א. חז"ל אסרו להניח כלי תחת מוקצה בשבת, משום שמבטל אותו משימוש בשבת. דבר זה נקרא 'ביטול כלי מהיכנו'.

ב. טעם האיסור: א. דומה לסותר הכלי (רש"י בדף קכח: וטור). ב. דומה למחברו בטיט ודמי למלאכה (רש"י בדף מב. ור"י מלוניל שם:). ג. עושה את הכלי למוקצה (רש"י בדף מג.). ד. אין זה כבוד שבת למעט שימוש בכלים המותרים בכך שאוסרם (ריטב"א בדף מג.).

המשנה (מב:) אוסרת לתת כלי תחת נר שיטפטף לתוכו השמן. רב חסדא אומר שלמרות שאסור להניח כלי תחת תרנגולת לקבל ביצתה (כמו כלי תחת השמן) מותר להניח כלי על הביצה כדי שלא תשבר. רבה ורב יוסף נחלקו בטעמו של רב חסדא (בחילוק בין הנחה מתחת להנחה מעל), רב יוסף אומר שרב חסדא אוסר משום ביטול כלי מהיכנו, אבל להניח מעל הביצה אין ביטול כלי מהיכנו.
רב יצחק אוסר גם ליטול כלי כדי לכסות בו ביצה כיוון שאין כלי ניטל אלא לצורך דבר המותר בטלטול בשבת.

◀ **רי"ף, רא"ש, רמב"ם, ר"ן וטור:** הלכה כרב חסדא וכביאור רב יוסף.

☜ כך פוסק **שו"ע**[10]*.

◀ **הגהות מרדכי:** הלכה כרב יצחק.

---

[9]* נזכיר כאן דין טלטול כביסה שהייתה רטובה בבין השמשות (הובא בסימן שח). לדעת **המשנ"ב** (שם, ס"ק סג) אסור לטלטלה. לדעת רוב האחרונים מותר לטלטלה (כיוון שברור שהיא תתייבש עד מחר (**מנחת שלמה** (א, י הערה ד), **שבט הלוי** (א, סב, ג), **אגרות משה** (או"ח ה, כב, כו) **חזו"ע** (שבת ג, עמוד פח). ונראה מדברי כמה אחרונים שגם המשנ"ב יודה שאם מדובר במקום חם שפשוט שהשמש תייבש את הכביסה, שהכביסה אינה מוקצה. וע"ש.

[10]* האם יש איסור ליטול דבר מותר מעל בסיס לדבר המותר והאסור? **השש"כ** (כב, הערה מה) כותב שכיוון שאין מעשה בהנחת האיסור לא גזרו בזה משום ביטול כלי מהיכנו ומותר (והוכיח מהמשנ"ב בסימן רסה, ס"ק ו). לכאורה אפשר להוכיח דין זה מהגמרא שמצריכה ניעור הפירות (אילולא שהם ימאסו) מתוך כלכלה שיש בה אבן.
עוד הביא שם בשם התהילה לדוד שאם ביטל כלי מהיכנו ונפל האיסור מהכלי, מותר לטלטל את הכלי מאחר שאין בו יותר איסור (ואין בזה משום בסיס ומיגו דאיתקצאי, שהרי האיסור לא היה שם בבין השמשות).

❖ נגיעה במוקצה על ידי הכלי

הירושלמי (ביצה ה, א) אומר שאסור לגעת במוקצה על ידי הנחת הכלי עליו.

◀ **מגיד משנה:** שמא יניד את המוקצה (ומדובר על ביצה שיכולה לזוז בקלות על ידי הנגיעה בה).

☜ כך פוסקים **גר"א, באר הגולה, דרך החיים ומשנ"ב** (אבל דבר שלא יכול לזוז אין איסור לגעת בו).

◀ **תרומת הדשן:** כיוון שאסור לגעת במוקצה כשזה לצורך המוקצה.

☜ כך פוסקים **מג"א וט"ז.**

סעיף ז | בסיס לדבר האסור

הגמרא אומרת (דף מד:) שמיטה שיש עליה מעות נעשית בסיס למעות שעליה.
רב יהודה (שם) אומר שמיטה שייחד אותה למעות והשתמש בה פעם למעות- אסור לטלטלה אפילו לא היו עליה מעות בביה"ש. אבל אם לא הניח עליה מעות מעולם, מותרת. ואם לא ייחד אותה למעות, אם המעות לא היו עליה ביה"ש, אם יש עליה מעות אסורה בטלטול, ואם אין עליה מעות מותרת. אבל אם היו עליה מעות בביה"ש, אסורה בכל מקרה.

מוסכם על הראשונים שאם היו מעות על המיטה בין השמשות אסור לטלטלה כל היום. ונחלקו האם דין מיטה שייחדו אותה למעות נפסק להלכה:

◀ **רי"ף, רמב"ם ורי"ו:** אין חילוק בין מיטה שייחדה למעות או לא, העיקר אם היו עליה מעות בביה"ש או לא. (כיוון שרב יהודה סובר כרבי יהודה שיש מוקצה, אבל לנו קיי"ל שהלכה כרבי שמעון שאין מוקצה).

☜ כך פוסק **שו"ע.**

◀ **ר"ת וראב"ן:** אם ייחד מיטה והניח עליה מעות מבעוד יום אסורה, אפילו אם הוריד את המעות מערב שבת.

↲ **ראב"ן:** אם עשה מעשה מבעוד יום לבטל את הייחוד, מותרת בשימוש.

☜ כך פוסק **רמ"א.**

א. האיסור בבין השמשות רק אם הניח, אך אם שכח, אפילו המעות עליה מותר לנערם **(משנ"ב).**

ב. מיטה שהניחו עליה מעות בשבת: אם לא היו מעות על המיטה בביה"ש והניחו אותם בשבת (קטן או גוי) ואחר כך ניטלו משם שוב, ודאי שמותר לטלטל את המיטה. אמנם נחלקו הראשונים האם מותר **לנער** את המעות מהמיטה. ונראה מדברי **המג"א** שפסק שמותר **(ביה"ל).**

❖ דין מיטה שייחדה (לדעת הרמ"א)

נחלקו האחרונים מה דין המיטה שייחד אותה מערב שבת ולא היו עליה מעות:

◀ **בית יוסף ורמ"א:** דין המיטה כדין כלי שמלאכתו לאיסור ומותר לטלטלה לצורך גופו ומקומו.

◀ **מג"א, דרישה, גר"א ומשנ"ב:** דינה כמוקצה מחמת חסרון כיס, כיוון שייחד אותה לשימוש זה ומקפיד שלא להשתמש בה לשימושים אחרים.

↲ **אליה רבה, בית מאיר (וכך נראה מהמשנ"ב):** אם אינו מקפיד מלהניח עוד דברים בכלי מותר לטלטלו לצורך גופו ומקומו.

❖ דין כיס שיש בו מוקצה

◀ **ראב"ן (מובא בהגה"מ):** אסור לצאת בכיס המיוחד למעות אפילו שאין בו מעות (כיוון שייחוד למעות אוסר את הכיס כדין מיטה שייחדה למעות, כנ"ל).

◀ **תרומת הדשן (מובא בב"י בסימן שט):** כיס שמחובר לבגד בפיו ושכח בו מעות מערב שבת מותר לטלטל אותו בשבת כי המוקצה אינו על עיקר הבגד, אבל אסור ללבוש אותו שמא יצא לרשות הרבים.

☜ כך פוסק **רמ"א** (ואם הוציא את המעות מהכיס מותר ללובשו).

↲ ואף האחרונים המחמירים בדעת הרמ"א בכלי שייחדו לשימוש אסור, לדונו כחסרון כיס, כאן מתירים לצורך גופו ומקומו שהרי אינו מקפיד על הכיס מלהשתמש בו שימושים נוספים **(מג"א)**.

א. כיס התפור בפיו: מותר לטלטל את הבגד בשבת כיוון שהכיס אינו על עיקר הבגד, אפילו אם הניח בכוונת תחילה. אמנם אסור להכניס את היד לתוך הכיס (אפילו לאחר שהוציאו ממנו את המעות), כיוון שהכיס נעשה בסיס לאיסור. ואם שכח:

◀ **לרמ"א ורעק"א (על פי תוספות ורשב"א):** לא צריך לנער מתחילה את המעות.

◀ **למג"א (על פי הרמב"ם):** צריך לנער מתחילה.

☜ אם יכול לנער, ינער[11] **(משנ"ב)**.

ב. כיס שכולו תפור בבגד: אם הניח בכוונה אסור לטלטלו, כי הבגד נעשה בסיס לכיס. ואם שכח ינער תחילה, כנזכר בסימן שט, ד **(משנ"ב)**.

ג. כיס שחיברו אותו לבגד: דינו כדין כלי שכולו תפור בבגד.

ד. מגירה בשלחן: אם המגירה אינה נתנת להוצאה מהשלחן, בטלה לו, ומותר לטלטל את השלחן. ואם ניתן להוציאה מהשלחן אינה בטלה לו ואסור לטלטל את השלחן [אלא אם כן יש דבר היתר חשוב על השלחן], ואם שכח, ינער מתחילה. אך אם יש רק **מעות בודדות** במגירה, אין השלחן נאסר בגללן. וכל זה רק במגירה שרגילים להניח בה דברי איסור, אבל אם רגילים להניח בה דברים מותרים, אפילו שכרגע יש בה רק דברים אסורים מותר לטלטל את השלחן כי השלחן הוא בסיס לדבר המותר (המגירה) והאסור[12] **(חיי אדם)**.

---

[11] ואם יש הפסד בניעור, לכאורה אינו צריך לנער (כבסימן שט, ג).

[12]* והמשנ"ב השאיר דין זה בצ"ע. ולכאורה כיוון שמדוע אין המגירה עצמה נעשית בסיס לדבר האסור ואף השלחן יהיה בסיס דבסיס.

סעיף ח | בסיס לדבר המותר והאסור

רבא אומר (מז.) שמחתה שיש עליה אפר, אע"פ שיש עליה שברי עצים, מותר לטלטלה.

◄ **רש"י, תוספות, רא"ש, מגיד משנה וטור:** הכוונה שיש על המחתה דבר המותר (אפר) ודבר אסור (שברי עצים) והחידוש שמותר לטלטלו עם שניהם (ומדובר כשלא יכול לנער את האיסור **(רא"ש)**).

☜ כך פוסק **שו"ע.**

◄ **רמב"ן:** הכוונה שיש על המחתה אפר ושברי עצים שאינם חשובים ביחס למחתה ולכן מותר לטלטלה. (ושונה מאבן שעל כלכלה הנעשית בסיס כיוון שכאן זו הרגילות להניח את האפר על המחתה).

◄ **רמב"ם:** הכוונה שמותר לטלטל את המחתה כשיש עליה אפר והוא מאוס עליו, משום גרף של רעי.

א. אפר שהוסק בו ביום אסור בטלטול משום שהוא נולד **(משנ"ב)**.

ב. אם התערבב אפר מותר עם אפר אסור, אם האפר האסור ניכר בעין לפני העירוב אסור לטלטלו, למרות שההיתר הוא הרוב, כי זה דבר שיש לו מתירים (שהרי יכול לטלטלו בערב) **(משנ"ב)**.

ג. מים הנוטפים מאילנות בימי ניסן אסורים משום נולד, אפילו אם נופלים לתוך כלי מלא מים, ואין הם בטלים כיוון שטרם שהתערבבו הם היו בעין, ודבר שיש לו מתירים אפילו באלף לא בטיל[13]* **(חיי אדם[14])**.

ד. דבר שאינו חשוב לכל העולם אך לו הוא חשוב, או להיפך, הולכים אחרי דעת האדם **(משנ"ב[15]*)**.

❖ כשהאיסור וההיתר שווים

הגמרא (שם) מקשה על רבא מברייתא האומרת שאם יש בנר שברי פתילה אסור לטלטלו. אביי מיישב שמדובר בגליל.

◄ **רש"י:** בגליל שברי התפילה היו חשובים, לכן לא התבטלו לגבי השמן (לדעת רש"י, כל זמן שהאיסור חשוב יש לאסור גם אם ההיתר חשוב **(נשמת אדם)**).

◄ **תוספות:** בגליל השמן היה בזול ולכן שברי הפתילה לא התבטלו כלפיו, והנר הפך לבסיס לדבר האסור.

↵ אם האיסור וההיתר שווים לאדם באותו מידה:

◄ **רש"י:** אם שניהם לא חשובים מותר ואם שניהם חשובים אסור.

---

[13] מכאן יש לדון למים של מזגן שדינם כמוקצה ואפילו אם נופלים לתוך מים שהיו שם מערב שבת יש לאסור כיוון שהיה שלב שהם היו בעין, ואינם בטלים ברוב כי דבר שיש לו מתירים אפילו באלף לא בטל. וכן פסק לאיסור **בחזון עובדיה** (שבת ד עמוד קמד).

[14] ועיין בסימן שלו, ד, במשנ"ב שפסק שמין בשאינו מינו כן מתבטל ולא אומרים כל דבר שיש לו מתירים לא בטל.

[15]* האחרונים (**אגרות משה** (ה, כב, יז), **שבט הלוי** (ח, נב) וכן מובא בשם **החזו"א** (אורחות רבינו א, עמוד קיט)) כותבים שחשיבות נבחנת על פי מה שהאדם צריך לשבת הזו, ואפילו אם החפץ השני יקר הרבה יותר, לא הולכים על פי חשיבות ממונית, ולע"ד כך מוכח מדברי המשנ"ב בסימן רעט ס"ק י. ויש שכתבו (**הגרש"ז** (שלחן שלמה שי, ס"ק כח, ג)) שאם האיסור שווה הרבה וההיתר לא, הולכים על פי מי ששווה יותר. ולכאורה מוכח כדעה הראשונה מדברי הריב"ש שמביא **הבית יוסף** (בסימן רעט), ומה עוד שדין זה דרבנן ויד המקל על העליונה.

◀ **הגהות מימוניות:** מותר[16].

◀ **ר"ת וטור (ע"פ הב"י):** אסור.

☜ כך פוסק **משנ"ב.**

❖ לנער את האיסור כשיכול

רא"ש: מותר לטלטל את האפר ושברי העצים כיוון שאינו יכול לנער את שברי העצים.

↲ מדבריו נראה שהיתר הטלטול הינו רק אם צריך את האפר או את מקום המחתה. אבל אם צריך את גוף המחתה, ינער אותם ממנה **(בית יוסף).**

☜ כך פוסק **שו"ע.**

א. אם יש הפסד בניעור לא צריך לנער **(משנ"ב על פי סימן שט, ג).**

❖ הנחת דבר היתר בשבת עצמה

רשב"א ☜ **ורמ"א:** אם היה מונח דבר איסור בביה"ש, לא יועיל להניח דבר מותר כדי להפוך את הבסיס לדבר המותר והאסור.

↲ אבל אם הניחו רק בשבת את הדבר האסור, מותר להניח דבר מותר וכך לטלטל את השולחן עם שניהם **(משנ"ב).**

סעיף ט | תיבה שיש בה דברי היתר ואיסור

הגהות מימוניות: תיבה שיש בה דברי אוכל ומעות, אם המעות אינם עיקר מותר לטלטל את התיבה. והוא הדין שאר דברי היתר **(בית יוסף).**

☜ כך פוסק **שו"ע.**

---

[16] וכך פוסק **בערוך השולחן** (טו). ועיין **בחזון עובדיה** (שם, עמוד קלג) שהביא עוד אחרונים הסוברים כך.

סימן שיא | מת בשבת וטלטול מהצד

הקדמה:

א. חז"ל התירו לטלטל מת על ידי שיניחו עליו או לידו כיכר או תינוק (דף קמב:), ואמרו חכמים שאין היתר בזה אלא למת בלבד (מפני ביזיון המת). אמנם בראשונים מצינו שצמצמו את הגבלת חז"ל ולפי זה מותר לטלטל עם כיכר ותינוק בעוד מקרים. ונביא אותם בקצרה:

1. רא"ש: כלי שמלאכתו לאיסור. הגבלת חז"ל נאמרה רק על מוקצה מחמת גופו. (עיין שח, ה).
2. תוספות: כל דבר שלא היה ראוי לטלטול מבעוד יום, מותר (כמו מת. כגון גרעינים של תמרים). אבל דברים שהיה אפשר לטלטל מבעוד יום ונאסרו בשבת, אסורים.
3. בית יוסף (בשם חכמי צרפת): אם הלחם או התינוק היו מונחים כבר מערב שבת מותר.
4. רא"ש (ע"פ מהרי"א): דבר שיש לו צד היתר (כמו גרף של רעי) מותר על ידי כיכר או תינוק.
5. רמב"ן: אם מטלטל את דבר ההיתר מותר. ורק אם מטלטל את האיסור אסור (עיין מג"א שח, ס"ק נא).

ב. יש שלושה מיני טלטול:

1. **טלטול ביד:** טלטול ביד נאסר בכל אופן שהוא. נגיעה במוקצה מותרת (שח, ג ברמ"א). אך אם יש חשש שיזיז את המוקצה יש שאסרו את הנגיעה (עיין שי, ז).
2. **טלטול מהצד:** טלטול שלא על ידי נגיעה במוקצה אלא על ידי דבר היתר שבהכרח יזיז את המוקצה. טלטול זה הותר רק לצורך דבר המותר ולא לצורך דבר האסור (סעיף ח).
3. **טלטול בגופו (כלאחר יד):** טלטול בשינוי, על ידי גוף האדם או באחד מאבריו שאינו רגיל לטלטל בהם את החפץ האסור. טלטול זה מותר גם לצורך דבר האסור (שם).

סעיף א | הצלת מת מדליקה וחמה באותה חצר

נחלקו האמוראים (מג:) לגבי מת **המוטל בחמה** אם מותר לטלטלו ממיטה למיטה, (טלטול מהצד) או לא. הגמרא מבהירה שאם יש כיכר ותינוק ודאי שמותר לטלטלו עימם, והמחלוקת הוא כשאין, וצריך לטלטלו מהצד, האם זה נחשב טלטול או לא.
הגמרא מנסה לתלות את מחלוקתם במחלוקת ת"ק ורבי יהודה בן לקיש האם מותר להציל מת **משריפה**. שת"ק אסר ולרבי יהודה בן לקיש מותר. הגמרא דוחה שגם ת"ק וגם רבי יהודה בן לקיש מסכימים שטלטול מהצד נחשב טלטול, ונחלקו רק האם התירו חכמים לטלטל מת מהצד משום בהלת מתו, שמא יבוא לכבות או לא. והגמרא מסיימת שהלכה כרבי יהודה בן לקיש שהתיר לטלטלו.

הראשונים נחלקו באיזה אופן למסקנה הגמרא התירה לטלטל מת מפני הדליקה **כשאין כיכר ותינוק**:

◀ **רי"ף ורבינו יונה:** מותר לטלטל רק בטלטול מהצד, אבל טלטול רגיל אסור. (לדעתם ריב"ל התיר רק בטלטול מהצד ולא טלטול ישיר).

◀ **רש"י, רמב"ם, רא"ש, מרדכי ור"ן:** מותר אפילו בטלטול כרגיל. (כשאי אפשר בטלטול מהצד. **(רמב"ם ורא"ש)**).

☜ **שו"ע:** כשמטלטל באותה רשות[1] מפני הדליקה, יטלטל על ידי כיכר או תינוק, ואם אין שם, יכול יטלטל מהצד, ואם לא יכול, מותר לטלטל כרגיל.

↲ הטעם שהצריכו כיכר או תינוק ולא התירו טלטול ישר, כדי שיעשו כמה שאפשר בהיתר **(משנ"ב)**.

א. אין צורך דווקא בכיכר או תינוק, אלא כל חפץ היתר מועיל לטלטול המת **(משנ"ב)**.

ב. טלטול מהצד אינו מותר אם מטלטל לצורך הדבר המוקצה, ורק במת התירו אותו, מתוך שבהול על מתו שלא יבוא לכבות **(משנ"ב)**. מאחר שטלטול מהצד שמו טלטול **אסור לטלטל דבר על ידי מקל (ט"ז)**, אם לא שצריך את מקום המוקצה, שאז זה טלטול מהצד לצורך דבר המותר **(משנ"ב)**.

ג. אם טלטל את המת מהצד ממיטה למיטה, והמת היה חי בין השמשות, ודאי שמותר לטלטל את המיטה אחר כך, שהרי המיטה לא הייתה מוקצה בבין השמשות. אך אם המת נפטר כבר בערב שבת, לדעת **הרא"ש** אסור לטלטל את מיטה ולדעת הרז"ה מותר[2]. אמנם אם היה בדעתו שהמת ישאר על המיטה כל השבת- לכו"ע אסור **(תוספת שבת)**.

❖ טלטול מת מפני החמה

> כאמור לעיל, נפסק בגמרא שלכו"ע טלטול מהצד שמו טלטול ולכן מת המוטל בחמה (שאין בו בהלה) אסור לטלטלו בלי כיכר ותינוק.

☜ **שו"ע:** מת המוטל בחמה, יכול לטלטלו ע"י כיכר או תינוק באותה רשות. ואם אין לו כיכר או תינוק לא יטלטלנו כלל (אף לא מהצד, כי טלטול מהצד שמו טלטול).

↲ מדובר על מת שעוד לא הסריח, ולכן אף כשיש כיכר ותינוק התיר השו"ע רק באותה רשות. אבל לדעת הרמ"א בסעיף ב' מותר לרשות אחרת גם אם עוד לא הסריח **(משנ"ב[3])**.

א. גם הרמ"א (שהתיר בסעיף ב להוציא לכרמלית) מודה שבאותה רשות אסור אם לא על ידי כיכר או תינוק. או מפני שטלטול באותה רשות ניתנת לתיקון על ידי כיכר או תינוק ולכן לא התירו בלי זה. או מפני שהוצאה לכרמלית קלה יותר מאשר טלטול מוקצה **(ביה"ל)**.

---

[1] דין רשות אחרת יובא לקמן (ויובאו דברי המשנ"ב והביה"ל).

[2] כיוון שהמטרה היא לא להשאיר את המת שם אלא רק לפנותו ממיטה למיטה. עיין באחרונים על השו"ע כאן.

[3] כך מבארים רוב האחרונים והמשנ"ב בעקבותם. אמנם המג"א כותב שבזה גם הרמ"א בסעיף ב' מודה שאסור לרשות אחרת **(שער הציון)**.

❖ להציל מת מדליקה לרשות אחרת (משנ"ב וביה"ל)

☜ **שו"ע:** ההיתר להציל מת (בכיכר ותינוק וטלטול מהצד או טלטול כדרכו) הוא באותה רשות. אמנם בסעיף ב' בסופו השו"ע כתב שמותר להוציא את המת לכרמלית אם יש לו בזיון.

↲ נחלקו האחרונים בכוונת דבריו:

◄ **מג"א וגר"א:** השו"ע מתיר בסעיף א' רק באותה רשות, אבל לרשות אחרת אסור בכל מקרה. וחזר בו בסעיף ב' והתיר גם לרשות אחרת **(ביאור המשנ"ב)**.

◄ **הגהת לבוש ומאמ"ר:** השו"ע מתיר בסעיף א' גם לרשות אחרת, וכוונתו היא שרק באותה רשות מוסכם שצריך כיכר ותינוק, אבל לרשות אחרת אין זה מוסכם שצריך כיכר או תינוק (כי יש בזה מחלוקת בסעיף ב').

☜ **ב"ח, ט"ז, תוספת שבת, אליה רבה ופרי מגדים:** מותר להציל מדליקה גם לרשות אחרת, ואם צריך כיכר או תינוק תלוי בדעות בסעיף ב' (לרש"י צריך ואין זה לעיכובא וכך פוסק שם המשנ"ב, ולרמב"ן אסור).

↲ לדינא ודאי שיש להקל להוציא לכרמלית מפני דליקה **(ביה"ל)**. (כיוון שכמה ראשונים התירו אפילו בבזיון של חמה להוציא לכרמלית, וכל שכן שמותר יהיה להוציא מפני דליקה).

סעיף ב | הוצאת מת מרשות לרשות

הקדמה לסעיף

א. כנזכר לעיל, הגמרא פסקה שטלטול מהצד שמו טלטול ורק לגבי מת התירו שמא יבוא לכבות את הדליקה. ופסקו הראשונים (רי"ף, רא"ש, רמב"ם, תוספות).

ב. הגמרא מתירה להוציא מת מרשות היחיד לכרמלית. הראשונים חולקים האם כבוד הבריות הוא משום המת או משום האנשים החיים שנמצאים לידו. ושתי נפקא מינות בזה[4]: א. אם המת עוד לא הסריח אלא עתיד להסריח. ב. אם יש מקום שהאנשים יכולים ללכת לשם.

הגמרא (צד:) מספרת שרב נחמן בר יצחק התיר להוציא מת מרשות היחיד לכרמלית. הגמרא מקשה כיצד הוא התיר, הרי גם רבי שמעון מודה שיש איסור דרבנן בהוצאת מת (שהיא מלאכה שאינה צריכה לגופה), וענה רב נחמן שאפילו לרבי יהודה מותר שהרי מדובר על כרמלית ולא על רשות הרבים, וגדול כבוד הבריות שדוחה איסורי חכמים.

◄ **רש"י וטור:** העיקר הוא כבוד המת. לכן מדובר אפילו במת שעוד לא הסריח. וגם אם יש מקום ללכת אליו מותר לפנותו.

☜ כך פסקו **רמ"א וב"ח.**

◄ **רמב"ם:** העיקר זה כבוד החיים. לכן מדובר רק על מת שהסריח. ואם יש מקום שניתן ללכת לשם צריכים לצאת ולא לפנותו.

---

[4] כל זה על פי ביאורו של המשנ"ב.

☜ כך פוסק **שו"ע.**

↲ ומה שפסק בסוף סעיף זה שמותר אפילו בשאר ביזונות (כמו מת שיש סביבו הרבה גוים ומתבזה בכך), כיוון שם יש בזיון גדול וחששו לכבוד המת **(מג"א).** (והגר"א מבאר שבאמת הבית יוסף חוזר בו ופוסק בסוף הסעיף כדברי רש"י).

❖ כיכר ותינוק בהוצאה לכרמלית

◄ **רש"י, רשב"א, ר"ן וטור:** המוציא מת לכרמלית, מניח עליו כיכר או תינוק ומוציאו.

◄ **רמב"ן:** לא יניח כיכר או תינוק כי צירופם מועיל בדין טלטול המוקצה, אבל בדין הוצאה מרשות לרשות צירופם רק מחמיר את הדין.

☜ **שו"ע** מביא את דעת רש"י כיש אומרים והרמב"ן כיש מי שאומר.

↲ **אליה רבה:** הלכה כדעה ראשונה.

☜ **משנ"ב:** גם אם אין כיכר ותינוק יכול להוציא, כי גם לדעה הראשונה אין זה לעיכובא.

❖ הוצאה לרשות הרבים

הגמרא (דף צד:) אומרת שלדעת ר"ש המוציא את המת מביתו עושה בכך מלאכה שאינה צריכה לגופה.

◄ **רמב"ן:** מותר להוציא מת מרשות היחיד לרשות הרבים שהרי זו מלאכה שאינה צריכה לגופה ומפני כבוד הבריות חכמים לא גזרו (ורב נחמן התיר רק לכרמלית מפני שזה היה על פי דעת רבי יהודה).

◄ **רבינו חננאל ור"ן:** רק הוצאה לכרמלית הותרה, אבל הוצאה לרשות הרבים אסורה מפני שעיקרה מדברי התורה, ואפילו שעכשיו אין בזה איסור תורה כיוון שההבדל הוא דק, לא התירו בזה חכמים **(ר"ן).**

☜ **שו"ע:** התירו להוציא לכרמלית ויש מי שהתיר אפילו לרה"ר על ידי תינוק[5] ולא על ידי כיכר (שהתינוק נושא את עצמו **(משנ"ב)**).

↲ **ט"ז ואליה רבה:** הלכה כדעה ראשונה שאסור לרה"ר (מטעמו של הר"ן, ועוד שלא כולם מסכימים שפטור במשאצל"ג).

א. מדובר על תינוק גדול קצת שנושא את עצמו. אבל תינוק קטן דינו כמו כיכר וחייב על הוצאתו **(משנ"ב).**

---

[5] **הרמב"ן** כותב שאפשר להוציא גם לרשות הרבים על ידי תינוק. והקשו האחרונים: הרי לדעת הרמב"ן אין תועלת להניח תינוק על מת כשמדובר על הוצאה מרשות לרשות?! ויישב המאמ"ר שהרמב"ן כתב כך רק לשיטת רש"י, אבל לדעתו יוציא בלי תינוק **(ביה"ל).**

❖ טלטול מת על ידי גוי

הקדמה קצרה:
הראשונים נחלקו האם מותר לטלטל מת על ידי גוי כדי למנוע ממנו ביזיון. שורש המחלוקת היא באיזו מציאות רב נחמן התיר להוציא מת לכרמלית, האם כשהמת מוטל בבזיון כמו בחמה או שאר בזיון, או שרק אם יש דליקה ויש חשש שהמת ישרף התיר.

◄ **רבי ברוך ממגנצא ומרדכי:** רב נחמן התיר רק כשהיה חשש שהמת ישרף מהאש ולא מפני סתם בזיון, ולכן אין להתיר אמירה לגוי בכל ביזיון[6].

◄ **רש"י, רא"ם, הגהות מימוניות, שבלי הלקט ובית יוסף:** רב נחמן התיר להוציא מת לכרמלית מפני שהיה מוטל בחמה והוא הדין לשאר ביזיונות. מכך יש להתיר אמירה לגוי שהיא קלה יותר, גם בשאר מיני בזיונות.

☜ **שו"ע:** מותר לפנותו אפילו בשאר ביזיונות כגון שהמת בספינה והגוים מתאספים סביבו, וכן כל כהאי גוונא.

רמ"א: וכמו כן מותר לומר לגוי לפנותו, כמו שמותר על ידי כיכר או תינוק.

↲ משמע שכמו שבכיכר ותינוק רוב הראשונים התירו רק בכרמלית, כך גם בגוי התירו רק בכרמלית **(מג"א)**. ואליה רבה הביא כמה פוסקים שמקילים גם ברה"ר. וברה"ר בימינו אפשר להקל על גוי **(שער הציון)**.

❖ הוצאת המת לצורך כהנים

◄ **מהרי"ל:** מותר להוציא מת לצורך כהנים שרוצים להיות בבית.

◄ **הגהות מימוניות:** אסור להוציא מת מבית לצורך כהנים.

☜ כך פוסק **רמ"א.** והוסיף שעל ידי גוי מותר. וכך נוהגים לצורך מצווה או חתונה (כי שבות דשבות במקום מצווה מותרת, וכן לצורך גדול כמו כהנים **(משנ"ב)**).

↲ טלטול מהצד בשביל כהנים מותר שהרי בסעיף ה' נפסק שטלטול מהצד לצורך מקומו מותר **(משנ"ב)**.

א. ההיתר להוציא בית שיש בו כהנים, הוא רק אם קרובי המת מעוניינים בכך, אבל אם הם רוצים שיטהרו אותו במקומו- לא יוציאו אותו, שזה כבודם (אבל אם המנהג להוציאו מיד- יכולים לכופם). אבל אם מדובר על נפל שאין בו עניין כבוד, אפשר לכופם להוציאו משם על פי ההתרים לעיל **(מג"א)**.

---

[6] עוד הוכיח רבי ברוך מכך שנאמר שמת ביו"ט יתעסקו בו גויים, ולכאורה לדברי המתירים גם בשבת מותר! ותירץ הבית יוסף שהגמרא מדברת על הקבורה עצמה (שאין בה בזיון) אבל לקחת את המת מלפני החיים כדי שלא יתבזו (או שלא יתבזה המת) הגמרא באמת לא דיברה וגם בשבת יהיה מותר.

☙ סיכום סעיפים א׳ וב׳

	מפני דליקה	מפני חמה
באותה רשות	א. ע"י כיכר ב. טלטול מהצד ג. טלטול ישיר (שו"ע). ונחלקו בדעת שו"ע האם רק באותה רשות או אפילו ברשות אחרת.	על ידי כיכר ותינוק בלבד (כו"ע מודים).
לרשות אחרת	<u>כרמלית</u>: <u>מת שלא הסריח</u>: שו"ע: אסור. רמ"א: מותר. <u>מת שהסריח:</u> מותר. (י"א שצריך כיכר וי"א שמוטב בלי כיכר ותינוק). <u>רה"ר</u>: יש מי שמתיר על ידי תינוק (ולא כיכר).	<u>מת שלא הסריח</u>: שו"ע: אסור כלל. רמ"א: מותר (ונחלקו בצורך בכיכר ותינוק). <u>מת שהסריח:</u> לכו"ע מותר. (אחרונים).

סעיף ג | טלטול מת על ידי בגד

רמב"ן ☜ **ושו"ע**[7]**:** אפשר להניח על מת בגד שהיה לבוש בו (ולא שהמת לבוש בו עכשיו) ולטלטלו כמו בכיכר ותינוק.

סעיף ד | טלטול מת עם בגדיו

◄ **מרדכי בשם רבינו אביגדור:** מותר לטלטל מת לבוש בבגדיו (כמו שהתירו לטלטל כוס עם שיורי השתייה שיש בה[8]).

◄ **בית יוסף:** אין להתיר שהרי בגדיו בטלים לו.

☜ **שו"ע:** יש מי שמתיר לטלטל מת הלבוש בבגדיו, ולא הצריכו כיכר או תינוק אלא למת ערום.

↲ **מג"א:** לפי הדעה המתירה, יש הבדל בין בגדי מת שעתידים לפשוט אותם ממנו לבין תכריכים שעתידים להשאר עליו ובטלים לו[9].

---

[7] בשם יש מי שאומר. וכתב הביה"ל שאין כוונת שמישהו חולק בזה אלא ששו"ע לא ראה כך בשאר פוסקים.

[8] **הבאר היטב** (יא') מקשה, אם כך מדוע הצריכו בדוד המלך שיביאו כיכר או תינוק, הרי דוד נפטר עם בגדים, ויישב בשם האחרונים שבגדי המלך אסורים בהנאה ודינם כדין מוקצה.

[9] כך מיישב המג"א את קושיית הב"י שיתבטלו הבגדים למת. הביה"ל מתקשה בתירוצו של המג"א שהרי גם מיטה שמתחת למת ועתידים לשמוט אותה, לא מתירה את הטלטול של המת. ועוד שדוחק להעמיד את כל הגמרות במתים ללא בגדים או במתים עם תכריכים.

סעיף ה | טלטול מהצד לצורך מקומו

רבינו ירוחם ☜ **ושו"ע:** מותר לטלטל מהצד את המת אם צריך למקומו של המת, או לחפץ שהמת מונח עליו. שכן זה כטלטול מהצד לצורך דבר המותר. עיין בסעיף ח.

❖ שאר דברים על ידי כיכר או תינוק

הגמרא (קמב:) אומרת שלא התירו טלטול על ידי כיכר או תינוק אלא למת בלבד.

רא"ש בשם רב ניסים גאון וטור: לכן לא יפה עושים אלו שמטלטלים מנורה אגב כיכר או תינוק.

☜ **שו"ע:** אסור לטלטל שאר דברים על ידי כיכר או תינוק[10].

סעיף ו | פריסת מחצלת על מת

הגמרא (מג:) אומרת שמת המוטל בחמה יכולים שני בני אדם לבוא ולשבת בצידו על הקרקע, וכאשר יהיה להם חם יוכלו להביא מיטה ולשבת עליה. וכאשר יהיה להם חם מהשמש יוכלו להביא מחצלת ולפרוס מעליהם, ואז להשמט וללכת, ונמצא שיש כיסוי על המת.

הראשונים מבארים שמדובר כאן על מת שאין מקום שאפשר לפנות אותו לשם (רמב"ם וטור) או במציאות שהם לא רוצים לפנות את המת משם (רמב"ם). השו"ע מזכיר את שני הסיבות.

◄ **רש"י ותוספות:** כוונת הגמרא שהם פורסים מחצלת על ראשם וכאשר הם הולכים נמצא אוהל פרוס מעל המת עם שתי מחיצות וגג[11]. (וצריך לעשות באופן כזה כדי שיהיה ניכר שעושים את האוהל לצורך החי ולא לצורך המת **(תוספות)**).

◄ **רמב"ם (ע"פ הבית יוסף):** כוונת הגמרא שהם פורסים את המחצלת וכאשר הם הולכים הם לוקחים איתם את המיטה[12], ונמצא שהמחצלת נופלת על המת ממש. (וצריך לעשות כך כיוון שרק לצורך צער החי התירו לעשות אוהל בשינוי שכזה[13] **(בית יוסף)**).

---

[10] ועיין בהקדמה לסימן באיזה אופנים כן התירו על ידי כיכר או תינוק.

[11] רש"י כותב הטעם להתיר הוא מפני שזה כעין בניית אוהל בשינוי שהותר. וראיתי שלמדו האחרונים על פי ביאור רש"י ותוספות כאן שמותר לבנות אוהל בשינוי הבנייה גם אם צריך את האוויר שמתחת. ולע"ד יש לדון משני צדדים: א. השו"ע פסק כדברי הרמב"ם שלא נוצר אוהל כאן ואין חולק בזה, ואיך הכריעו כרש"י? ב. גם רש"י שהתיר ייתכן שסבר שכיוון שאין ארבע מחיצות מותר לבנות בשינוי הגם שצריך לאויר שמתחת, שהרי בסימן שטו, ג' וז' מובא שמעיקר הדין מותר לבנות אוהל **כדרכו** אפ אין מחיצות, אפילו שצריך לאויר שמתחת (שני ספרים שיוצרים אויר תחתם), ורק אם יש גם מחיצות וגם צריך לאויר שמתחתם אסור. אם כך אפשר שרש"י התיר בשני מיטות להתיר מאחר שאין כאן מחיצות גמורות, אבל במקום שעושה ממש אוהל עם ארבע מחיצות וגם צריך לאויר שתחתיו מניין שרש"י יתיר?

[12] אסור יהיה להשאיר את המיטות עם המחצלת שעליהם, כי רק אם לוקחים את המיטות יש היכר שלא עשו כך בשביל המת, אבל אם לוקחים, יראה כאילו הם הביאו בשביל המת ואסור **(בית יוסף)**.

[13] ואין בזה איסור מפני טלטול דבר לצורך דבר שאינו ניטל (שהרי להלכה נפסק שמותר ליטול חפץ לצורך דבר שאינו ניטל). אמנם הגר"א כתב שהתירו לחי ולא למת (ולא כתב צער החי) ולפי זה אם אדם רוצה לעשות אוהל עראי בשינוי יהיה מותר. וצ"ע אם אכן כוונת הגר"א לחלוק על הבית יוסף שהתיר רק במקום צער או לא. עיין בהערה הקודמת.

☜ כך פוסק **שו"ע.**

א. ◄ **מג"א:** אם מתיירא שמא יסריח המת ויצטרכו לצאת משם, מותר לפרוס עליו מחצלת להדיא, ורק שלא יעשה אוהל[14].

◄ **אליה רבה:** מותר גם אם אין חשש שיסריח המת.

סעיף ז | טלטול אברי המת

המשנה (קנא.) אומרת: 'עושין כל צרכי המת סכין ומדיחין אותו ובלבד שלא יזיז בו אבר שומטין את הכר מתחתיו ומטילין אותו על החול בשביל שימתין קושרין את הלחי לא שיעלה אלא שלא יוסיף'.

☜ כך פוסקים **טור ושו"ע.**

↲ הטעם להתיר בכל זה, מפני שאינו מזיז את המת אלא רק נוגע בו **(משנ"ב).**

א. מותר רק לשמוט את הכר מתחת למת, אבל לא לטלטל את המת מעל הכר. יש נוהגים לטלטל את המת על ידי כיכר או תינוק אף כשאין חשש שיסריח ויש למחות בידם **(משנ"ב).**

ב. יש שנהגו להעצים עיני המת וליישר אבריו על פי הזוהר, למרות שזה נגד הגמרא והפוסקים, אין למחות בהם כי הם סומכים על הזוהר. אמנם בזוהר כתוב רק לעניין העיניים ולכן אסור ליישר אבריו גם למנהגם **(משנ"ב).** ואם חוששים לכבוד המת יכולים לנהוג על פי המרדכי, שייקחו כיכר וילחצו איתו על איברי המת וכך יתפשטו למקומם[15] **(אליה רבה).**

ג. מותר לזלף חומץ על בגדי המת כדי שיהיה ניתן לטפל בו במוצאי שבת **(אחרונים[16]).**

ד. אם המת מלולכך בטיט או צואה ומבוזה בעיני רואיו, מותר לטלטלו על ידי כיכר או תינוק ולרחצו במים (ולא בבגד משום סחיטה). אך בלאו הכי אסור, אפילו על ידי גוי **(משנ"ב).**

סעיף ח | טלטול מהצד וטלטול בגופו

❖ טלטול מהצד

הגמרא (מג:) אומרת שטלטול מהצד שמו טלטול.

נחלקו התנאים (קכג.) האם מותר לתחוב מקל בתוך ערימה תבן ולהוציא מתוכה פגה. ופסק רב נחמן כרבי אלעזר בן תדאי המתיר. מסיקה מזה הגמרא שטלטול מהצד אין שמו טלטול.

הגמרא (נ:) אומרת שהטומן צנון באדמה וקצת עליו מגולים מותר לשלוף אותו אע"פ שמטלטל עפר מהצד. (אם אין עליו מגולים אסור כיוון שחייב להזיז את העפר בידיו).

---

[14] והיינו משום שכאשר הדבר נעשה למניעת סירחון נחשב הדבר כפריסת אוהל לצורך החיים (כך כותב המג"א).

[15] **המרדכי** מוכיח להתיר מכך שהתירו להוציא מרשות לרשות או מפני שאר בזיונות על ידי כיכר או תינוק (היינו מה שפסק השו"ע בסוף סעיף ב בשם המרדכי). ונראה שהוא הבין שאין הבדל בין טלטול של מת יחד עם כיכר לבין טלטול של מת על ידי כיכר.

[16] והובאו הדברים **בדרכי משה** כאן.

תוספות, רי"ף ורא"ש: אם מטלטל מהצד לצורך דבר המותר, מותר (כמו פגה). ואם מטלטל לצורך דבר האסור, אסור (כמו מת).

☜ כך פוסק **שו"ע.** והוסיף (**על פי תוספות**) שמותר להוציא את הצנון מהאדמה רק אם לא השריש. ואפילו כשלא השריש מותר רק אם לא התכוון לזריעה. וגם אם הוסיף הצנון לגדול מחמת לחות הקרקע מותר.

רמ"א (**על פי כלבו**)**:** ואין הצנון נעשה בסיס לעפר שמעליו כיוון שאין בסיס לדבר האסור באוכלין.

↲ משום שהאיסור משמש את המאכל ולא המאכל את האיסור. (ומטעם זה גם בסעיף ט אין הפירות נעשים בסיס לאיסור) (**משנ"ב**[17]).

א. ◄ **מגיד משנה:** אסור לתחוב כוש בצנון הטמון לגמרי, כיוון שעושה בכך גומא באדמה.

◄ **אור זרוע ומג"א:** מותר גם בצנון הטמון כולו באדמה.

☜ **משנ"ב:** אסור לתחוב בצנון הטמון לחלוטין, ויש מתירים.

ב. אם התכוון לזריעה אסור אפילו אם לא השריש, והטעם, כיוון שמתחילה רצונו היה לזרוע והם מכוסים כדרך זרעים בקרקע. (ומה שמותר להוציא חיטים שזרען בקרקע כנ"ל בסימן שי, ב, שם מדובר כשלא כיסה את החיטים עדיין העפר (**משנ"ב על פי המאירי**)).

ג. אסור להוציא צנון הטמון באדמה שבבית שמא יבוא להשוות גומות. אלא אם כן הוא טמון בתוך ערימת עפר שייחד לשימוש (**משנ"ב**).

❖ טלטול בגופו (כלאחר יד)

הגמרא (קמא.) אומרת שמותר לטלטל בגופו קש שעל גבי המיטה, ומסיקה הגמרא שטלטול מהצד אין שמו טלטול.

◄ **רא"ש**[18]**:** טלטול בגופו אין שמו טלטול כלל והוא מותר אפילו לצורך הדבר האסור[19].

☜ כך פוסק **שו"ע.**

◄ **ר"ן:** קש שעל המיטה נחשב טלטול לצורך דבר המותר ולכן מותר לטלטלו. וכדי שלא יהיה טלטול בידיו הצריכו שיעשה בשינוי.

א. טלטול באחד מאבריו ולא בידיו נחשב לטלטול בגופו (**משנ"ב**[20]*).

---

[17] כך ביארו **המג"א והמשנ"ב**, אך יש פוסקים שביארו שלעולם אין מאכלים נעשים בסיס, אפילו אם הניח מוקצה על גביהם בשביל האיסור, כיוון שלעולם מאכלים אינם נעשים בסיס, ורק חפצים. וכתב **בחזו"ע** (שבת ג, עמוד קלט) שבמקום צורך יש לסמוך להקל.

[18] עיין בהערה בסוף שמירת שבת כהלכתה (עמוד תרעז) שכתב שכדעת הרא"ש סוברים גם **הרמב"ן והרשב"א**. וכדעת הר"ן סובר גם **הריטב"א**, וכן שאר הראשונים שלא חידשו את החילוק בין גופו למהצד (נראה שכוונתו לרי"ף ותוספות).

[19] בפשטות נראה שהרא"ש למד שטלטול שנועד לצורך המוקצה נחשב כטלטול לצורך דבר האסור, למרות שעושה כך כדי להשתמש בו בהיתר (כגון לשכב על המיטה), ולכן למד מזה שטלטול בגופו מותר אפילו לצורך דבר האסור. ולכאורה יש ללמוד מדבריו שאסור לטלטל דבר אסור לצורך השימוש בו (כמו טלטול מהצד של נר כדי שיוכל להשתמש בו בחדר אחר, דומיא דטלטול תבן שעל המיטה), שהרי הרא"ש החשיב זאת כדבר האסור. ועיין בגמרות שמהם למדו היתר טלטול מהצד לצורך דבר המותר, שאכן הן עוסקות באדם שמטלטל את דבר ההיתר כדי להשתמש בו ולא באיסור (פגה שהטמינה, צנון באדמה או מעות שעל הכר). וצ"ב.

[20]* **בשש"כ** (פרק כב הערה פז) כתב שאם רגילים לטלטל את המוקצה באותו אבר אין זה טלטול בגופו (כגון כדור, שרגילים לטלטלו ברגל).

❖ דיני הקש שעל המיטה

המשנה (שם) אומרת שאם הניח כר או כסת על גבי המיטה מבעוד יום, מותר לטלטל את הקש אפילו בידיו (וסתם קש עומד להסקה ומוקצה (רש"י)).

☜ **טור ושו"ע:** קש שעל המיטה מסתמא עומד להסקה, ואם הניח עליו כר או כסת מותר לנענעו בידו.

רמ"א (על פי הר"ן): וכן אם חשב מראש להשתמש בו (אפילו בלי כר וכסת).

↲ במקום שעומד למאכל בהמה מותר לנענעו אפילו בידו. ואף במקום שמיועד להסקה, אם הניחו על המיטה מערב שבת בשביל לשכב עליו אינו מוקצה **(משנ"ב)**.

סעיף ט | פירות הטמונים בתבן

נחלקו התנאים (קכג.) האם מותר להוציא פירות הטמונים בתבן על ידי כוש וכדומה. להלכה נפסק כרבי אלעזר בן תדאי שהדבר מותר.

☜ כך פוסקים **טור ושו"ע.**

↲ אם התבן עומד למאכל בהמה אינו מוקצה. וכן אם ייעד את התבן מבעוד יום להטמנה (שהטמין בו פירות מבעוד יום) אינו מוקצה **(משנ"ב)**.

א. לפי המבואר בסימן זה, ודאי שאסור לקבל מעות דרך מקח וממכר על ידי כסות וכדומה, ולא שייך להתיר מדין טלטול מן הצד, שהרי זה טלטול מהצד לצורך דבר האסור **(משנ"ב)**.

❖ בסיס לדבר האסור באוכלים

הראשונים נחלקו מדוע אין הפירות נעשים בסיס לעפר שעליהם ותירצו בשני אופנים:

◄ **תוספות (בתירוצו הראשון):** מדובר ששכח את הפירות שם.

◄ **תוספות (בתירוצו השני), רא"ש ושאר ראשונים (לפי הב"י):** כיוון שהעפר משמש את הפירות אין הפירות נעשים מוקצה.

☜ כך פוסק **רמ"א** (בסעיף הקודם ועיין בהערה שם).

↲ בסימן רנט, ס"ק ט שהמשנ"ב מבאר שגם השו"ע סובר כך.

סימן שיב | הנצרך לנקביו במה יקנח בשבת

סעיף א | מספר האבנים שיכול להכניס

הברייתא (פא.) אומרת שמותר להכניס לבית הכסא שלוש אבנים מקורזלות[1] (היינו בתוך ד' אמות, שאין בהם איסור טלטול).

לדעת רבי מאיר האבנים יכולות להיות בגודל אגוז ולרבי יהודה שיעור ביצה. ומסיימת הברייתא שנמנו וגמרו שאפשר להכניס מלוא ידו (אפילו ארבע וחמש).

רבי ינאי אומר שבבית כסא קבוע יכול מלוא ידו (שאם ישארו ישתמש בהם בפעם אחרת) ובבית כסא שאינו קבוע כהכרע מדוכה קטנה של בשמים (לרש"י: כאגוז. לשא"ר: כשיעור רגל המדוכה). ורב ששת מתיר לטלטל אבן אם יש עליה עד (סימן) שהיא משמשת לקינוח.

◄ **רש"י:** רב ששת בא להתיר לטלטל את המדוכה לקינוח אם יש עליה סימן שמשמשת לכך.

◄ **רי"ף, רמב"ם, ר"ת ר"ן וטור:** רב ששת בא להתיר לטלטל אפילו אבן גדולה או הרבה אבנים אם יש עליהם עד.

◄ **טור:** בבית כסא קבוע יכול להכניס מלוא ידו, ובאינו קבוע יכול להכניס כשיעור ראש בוכנה קטנה. אם יש סימן שקנחו בהם יכול להכניס אפילו אבנים גדולות.

☜ כך פוסק **שו"ע.**

◄ **רמב"ם:** מותר להכניס שלוש אבנים מקורזלות כשאין עליהם עד, שזה כמלוא ידו (והשמיט את החילוק בין קבוע לאינו קבוע), ואם יש סימן יכול להכניס אפילו אבנים גדולות.

א. מלשון השו"ע משמע שצריך שיהיה היכר על האבנים שקינח בהם כבר, ואם אין היכר אסור אפילו אם יודע שקינח בהם כבר. ויש מקילים כיוון שיודע נחשב כהיכר **(משנ"ב).**

ב. אם ייחד את האבנים מותר להכניס כמה שרוצה אפילו אם לא קינח בהם מעולם. וכן הדין בנייר חלק שנחשב למוקצה, ואסור לקרוע את הנייר בשבת **(משנ"ב).**

❖ להעלות אבנים לגג

רבה בר רב שילא שאל את רב חסדא (פא:) האם מותר להעלות את האבנים אחריו כשמתפנה על הגג, ועונה לו רב חסדא שמותר כי גדול כבוד הבריות.

◄ **רש"י:** היה מקום לאסור טלטול לגג מחשש לטרחא יתירה, קמ"ל שלא חוששים.

---

[1] הראשונים נחלקו האם הכוונה לאבנים חדות (רש"י) או חלקות (תוספות) והמשותף הוא שהן צריכות להיות ראויות לקינוח **(ר"ן ע"פ הבית יוסף).**

☜ **שו"ע:** מותר להעלות אחריו לגג ולא חוששים לטרחא יתירה[2].

◄ **תוספות ור"ן:** היה מקום לאסור כיוון שידע שהוא עשוי להתפנות על הגג, והיה לו להביא מערב שבת (ואין זה כמו המתפנה בשדה שלא יכול להביא מבעוד יום אבנים), קמ"ל שעם זאת מותר.

❖ איפה מותר לטלטל את האבנים

◄ **רש"י ורבינו ירוחם:** התירו חכמים לטלטל את האבנים לצורך השימוש בהם, רק בתוך החצר.

◄ **תוספות והגהות מרדכי:** אפילו להעביר מרשות היחיד לכרמלית מותר, דהוי איסור דרבנן[3].

☜ **רמ"א:** יש אומרים דווקא בחצר ויש אומרים אפילו בכרמלית.

↲ והעיקר כדעה המתירה (**אליה רבה**[4]). אבל ברה"ר שלנו אין להקל (**משנ"ב**).

❖ בתי כסא שקבועים בבית

◄ **תוספות (בתחילת דבריו), הגהות מימוניות:** בבתי כסא שבבית אסור לטלטל אבנים אם לא זימן מראש, כיוון שלמסקנת הגמרא אסור לטלטל אבנים במקום בו אדם קובע מראש את בית הכסא שלו.

◄ **תוספות (בסוף דבריו), הגהות אשר"י:** מותר אם מדובר על בית כסא שיש בו הרבה אנשים ולא יכול להזמין מראש אבנים (או כי זו טרחה יתירה או כי לפעמים יש בו אדם ויצטרך ללכת למקום אחר).

☜ **מג"א:** בבית כסא שסמוך לביתו ואין שם עוד אנשים אסור להכניס, שהיה לו להכין מראש.

◄ **לבוש:** גם אם סמוך לביתו ואין שם עוד אנשים מותר להכניס, כי אדם לא נותן על ליבו לייחד אבנים לכך.

☜ כך פוסק **אליה רבה.**

סעיף ב | ביטול הסימן

אביי שואל את רבי יוסף (פא:) מה הדין אם ירדו גשמים ונטשטש הסימן, ופשט לו שאם רישומו ניכר מותר.

◄ **רש"י:** אביי שאל מה הדין כאשר הסימן שעל המדוכה נמחק.

---

[2] וכתב **הגר"א** שהשו"ע העתיק דברי רש"י כיוון שהוא סובר שאין הבדל אם מדובר על בית כסא קבוע או לא. וכתב **בביה"ל** שעם זאת אפשר שהגר"א יודה שכאשר מדובר על בית כסא קבוע שאחרים לא יכולים להכנס אליו, שיהיה אסור, וכמו שפסק המג"א לקמן בעניין בית כסא קבוע שלא נכנסים בו אחרים. (וכן נראה מדברי רש"י שסבר כדעה זו).

[3] ואפילו שיש בזה שני איסורי דרבנן (מוקצה והוצאה), מותר משום כבוד הבריות (**ביה"ל**).

[4] ועוד כתב שאין להקל בזה אם יש לו בית כסא ליד ביתו שרק הוא משתמש בו (**שער הציון**).

◀ **רא"ש:** אביי שאל מה הדין כאשר הסימן שעל האבן הגדולה נמחק.

◀ **רי"ף ורמב"ם:** אביי שאל כשגשמים גרמו לאבנים לשקוע בבוץ שיש לאסור משום סותר או טוחן.

☜ **שו"ע:** מותר לטלטלם גם אם רישומן נמחק, ואין בזה משום סותר או טוחן.

סעיף ג | צרור שעלו בו עשבים

ריש לקיש (פא:) מתיר לקנח בצרור שעלו בו עשבים (כי אינו מתכוון), והתולש ממנו בשבת חייב חטאת[5].

☜ כך פוסקים **טור ושו"ע.**

↲ משמע שגם אם הצרור מונח על הקרקע מותר, למרות שבסימן שלו' מבואר שיש בזה איסור משום מחזי כתולש, כאן מותר משום כבוד הבריות **(משנ"ב).**

סעיף ד | קינוח באדמה וחרס

רב יהודה (פא.) אומר שאין לקנח בפאייס (אדמה שנפרכת ולא ראויה לקינוח (רש"י)). ועוד אומרת הגמרא (שם:) שאסור לקנח בחרס אפילו ביום חול (משום סכנה[6] (רש"י)).

☜ כך פוסקים **טור ושו"ע.**

א. אם זה רגב אדמה קשה שאינו עשוי להתפרך מותר **(ביה"ל בשם המאירי).**

סעיף ה | לטלטל הדבר הקל תחילה

רב הונא (פב.) אומר שאם יש לפני אדם צרור או שברי חרס, עדיף שיקנח בצרור, ורב חסדא אומר שעדיף בחרס. הגמרא מקשה מברייתא שאומרת שעדיף חרס. ועונה: רב הונא דיבר על אוגני כלים (שהם חלקים ולא קורעים את הבשר (רש"י) או שהם ראויים לכסות בהם את הכלי (טור)).

רי"ף, רמב"ם, רא"ש וטור: הלכה כרב הונא (שיקנח באוגני כלים).

☜ וכך פוסק **שו"ע.**

↲ אם אוגני הכלים אינם חלקים יש חשש סכנה בזה, ועדיף שיקנח בצרור **(משנ"ב).**

---

[5] רב פפי אומר שם שלפי ריש לקיש מותר לטלטל עציץ נקוב בשבת. ומקשה לו רב כהנא שאם לצורך התירו, למה שיתירו שלא לצורך. עוד אומרת שם הגמרא שהמרים עציץ מהקרקע על גבי יתדות, חייב. ורש"י כותב שאין הכוונה שחייב חטאת אלא אסור מדרבנן, שאם כך איך התירו חכמים איסור תורה מפני הצורך? אלא אין בזה ממש תולש ונוטע. והרב המגיד פירש שדברי רש"י הם על צרור שעלו בו עשבים ולכן כתב שרש"י לא היה גורס בצרור 'חייב חטאת' אלא רק חייב (ולא כמו שהבאנו בגירסא כאן בגמרא). **והבית יוסף** כתב שייתכן שרש"י דיבר על העציץ.

[6] ולמרות שיש גם טעם משום כשפים, נקטו הפוסקים טעם זה משום שהגמרא נקטה אותו לעניין שבת, שמטעם זה כאשר יש לאדם חרס או צרור עפר עדיף שיקנח בצרור משום הסכנה, לכן נקט טעם זה גם כאן (ביה"ל).

א. למרות שיש חשש כשפים בקינוח חרס (כמובא בסימן ג, א) לא התירו לקנח בצרור שהוא מוקצה ובפרט לפי הרמ"א שם שכתב שאין לחשוש בזה לכשפים בימינו **(משנ"ב)**.

❖ צרור לעומת עשבים

אם יש לפני צרור ועשבים, נחלקו רב הונא ורב המנונא (שם), למר עדיף צרור ולמר עדיף עשבים. הגמרא מקשה מברייתא שכתוב בה שהמקנח בדבר ששולטת בו האש שיניו התחתונות נושרות, ומיישבת שבלחים מותר וביבשים אסור.

רמב"ם, רא"ש וטור: הלכה שיקנח בעשבים לחים (ולא ביבשים).

רש"י: אפילו בעשבים לחים מחוברים מותר ולא יזיזם. ואין איסור בשימוש במחובר כי אסרו בזה רק באילן ולא בירק **(וכ"כ רי"ו)**.

☜ **שו"ע:** יקנח בעשבים לחים, ואפילו במחוברים מותר, ואין בזה משום משתמש במחובר, שאין איסור שימוש בירק מחובר.

א. עדיף בעשבים משום שאינם מוקצה **(משנ"ב)**.

ב. מותר להיפנות בשדה חברו ויכול ליטול צרור לקנח בו, ולא יטול מהחומה של השדה אפילו אם היא עבה, משום שנראה כסותר **(משנ"ב)**.

סעיף ז | משמוש לנצרך לנקביו

רבא אומר (פא.) שהנצרך לנקביו בשבת אסור לו לקחת צרור למשמש בו בפה הטבעת. ומבארת הגמרא שכוונת רבא שיעשה כלאחר יד. (רש"י: שאוחזו בשני אצבעות. רבינו ירוחם: שמקנח בו בנחת).

◄ **רש"י:** אסור למשמש בצרור משום השרת נימין.

☜ **שו"ע:** יקנח כלאחר יד, כלומר אוחז בשני אצבעותיו וממשמש (ובנחת **(משנ"ב על פי רי"ו)**).

◄ **ר"ח:** אסור למשמש משום כתישה (שהמשמוש הוא החלקת הצרור כדי שלא ישרוט אותו). (וי"ג- ממחק. **(משנ"ב)**).

☜ **משנ"ב:** אסור להחליק הצרור כדי שלא יפצע אותו, משום ממחק, אלא יעשה כלאחר יד.

סעיף ח | משמוש בברזא

מהר"ם: אסור למשמש בברזא כדרכו אלא צריך לעשות שינוי. ואף אם היא תחובה בגוף אסור לצאת בה (כיוון שמכניסה ומוציאה תדיר אינה בטלה אצל הגוף, והוי כמוציא במרפקו ולאחר ידו שאסור מדרבנן).

☜ כך פוסק **שו"ע**.

א. הוא הדין לפתילה שמניחים בפי הטבעת כמבואר בסימן שכח, מט **(אליה רבה)**.

ב. אף דבר שלא עשוי להוצאה והכנסה תדיר אסור לצאת בו אם דרכו להוציא אחר כך מגופו **(שער הציון)**. ומותר לבלוע מוקצה ולצאת בו לרה"ר **(משנ"ב)**.

סעיף ט | להתפנות בשדה ניר

רב הונא אוסר (פא:) להתפנות בשדה ניר (שדה שעברה חרישה אחת ומיועדת לזריעה) שמא יבוא להשוות גומות. ובשדה חברו אסור אפילו בחול (משום שמקלקל את שדה חברו (רש"י)).

☜ כך פוסקים **טור ושו"ע.**

א. בשדה שעוד לא עבר חרישה או שעברה חרישה פעמיים, לא גזרו חכמים, כיוון שרק בשדה שעבר חרישה פעם אחת מצוי שיהיו בו רגבים שהאדם ישתמש בהם, ואז ישליך אותם בשביל להשוות פני הקרקע **(משנ"ב וביה"ל)**.

ב. **פרי מגדים:** בשדה חברו אסור אפילו אחר חרישה שניה. ובב"ק משמע שתלוי אם ירד הטל או לא **(ביה"ל)**.

סעיף י | צידוד אבני בית הכסא

רב נחמן מתיר (ביצה לב:) לצדד אבני בית הכסא, למרות שיש בזה משום בניין עראי, משום כבוד הבריות.

☜ כך פוסק **שו"ע.**

↲ יש אומרים שרק אם האבנים היו מיועדות לכך מבעוד יום מותר לטלטלם, אבל אם לא היו מוכנות אסור, כיוון שלא התירו חכמים לטלטל אבנים אלא לקינוח **(משנ"ב[7])**.

א. ◄ **מג"א וגר"ז:** אסור להניח אבן על גב שני האבנים המצודדות משום אוהל עראי.

◄ **מאמ"ר ואליה רבה:** מותר אף בזה.

---

[7] כך כותב **רש"ל** והביאו **אליה רבה**. וכתב **בשער הציון** שדייק מהגמרא שאומרת 'אבנים של בית הכסא' והעיר שלפי פירוש רש"י שם, אין דבריו מוכרחים.

סימן שיג | טלטול דלת חלון ומנעול בשבת

הקדמה לסימן

א. הכללים באיסורי בונה:

1. תיקון הקרקע (נוטל גבשושית בבית, משווה גומות בחצר).
2. בניין בקרקע (חופר גומא).
3. בניין על גבי הקרקע (הקמת מבנה או הוספה על גבי מבנה קיים. הנחת אבן כבדה על שורת הבניין. מחזיר דלת של בור ויציע חייב משום בונה).
4. תיקון ושיפור בניין מחובר לקרקע (הקודח כל שהוא, הסותם נקב שיש לו בביתו).
5. בניין בכלים (עשיית כלי או חיבור גמור של חלקי הכלי).
6. בניין באדם (מפיס מורסא).
7. בעניין בניין לשעה עיין בהקדמה לסימן שטו.

ב. הכללים באיסורי מכה בפטיש:

1. הכשרת כלי (פותח בית הצוואר, מלבן רעפים).
2. תוספות עלי כלי קיים (מסתת את האבן, צר צורה בכלי, עשיית נקב בכלי).
3. עשיית כלי (הקוטם קיסם, מנפח בלי זכוכית).
4. תיקון כלי (השחזת סכין, צירוף מיחם של מתכת).

הגדרת מכה בפטיש: גמר מלאכה שגומר את עשיית הכלי שנעשה כבר ומייפה אותו או מכשירו למלאכתו. ואם לא נגמרה עשיית הכלי- אין בו מכה בפטיש כלל.

ג. המאירי כותב (סוף פרק הבונה): לא נאמר מכה בפטיש אלא במלאכה שנשלמה כולה. וכעין זה כותב ההגהות מרדכי. הגמרא חייבה את החותך בית הצוואר של בגד מדין מכה בפטיש, הגם שהבגד עוד לא נשלם, והביאור הוא שכיוון שהכלי כבר נעשה, ועכשיו רק מכשירו למלאכתו- חייב מדין מכב"פ. (עפ"ז מבאר המאירי מדוע הכותב אות אחרונה בספר אינו חייב מדין מכב"פ וכן מדוע הקוצר לא חייב מדין מכב"פ, כיוון שהחפץ עוד לא נעשה, אין בזה חיוב מכה בפטיש). וכך עולה גם מדברי הר"ן (דף עג.).

[ביחס למלאכות שנידונות בסימנים אלו (שנוגעות במכה בפטיש של כלים), אין חילוק מהותי בין מכה בפטיש לבונה אלא שמכה בפטיש חייב על גמר עשיית הכלי או יפוי שלו כנ"ל, אבל בעצם יסודות המלאכה, (שחיוב המלאכה היא רק אם עושה מעשה קבוע ולא כדרך משתמש)- שווה בניהם[8]].

ד. חיוב מכה בפטיש אינו דווקא בגמר כל הכלי, אלא גם גמר עשיית חלק מבניין הכלי הרי זה מכב"פ. (כך עולה מרש"י בדף קב:) והוכיח בספר **בנין שבת** (מכה בפטיש פ"יא) מגמרות שונות שמכה בפטיש של ייפוי הכלי שייך גם אם לא גמר מלאכת הכלי לגמרי

[8] לכן אין איסור מכה בפטיש במתיחת קפיץ של מכונית צעצוע כי חלק מהשימוש שלה הוא שהקפיץ לא יהיה מתוח, ולעומת זאת מתיחת קפיץ של שעון אסורה כי עצירת השעון היא לא חלק משימוש השעון.

(כמו הנוטל חוטים מתוך בגד או צר צורה בכלי ועוד) אבל מכה בפטיש של גמר עשיית הכלי- רק אם גמר את הכלי לגמרי חייב (כמו עושה נקב בלול של תרנגולים, (שודאי אינו חייב אם לא עשה את הנקב בצורה ראויה להוציא הבל)).

ה. ההבדל בין מכה בפטיש לבונה (ע"פ אבן האזל, שבת פ"י), שבונה חייב כשמקבץ חלקים זה אל זה לעשותם אחד, ואילו מכה בפטיש חיובו בגמר מלאכת הכלי שעשייתו כבר נגמרה, ועכשיו בא לייפותו או להכשירו למלאכתו.

ו. בפוסקים מוזכר שאין חיוב של מכה בפטיש ושל מלאכה אחרת יחד.

סעיף א | טלטול חלון ומנעול

הקדמה לסעיף

א. לדעת הרבה פוסקים בהוספת פקק חלון אין איסור אלא מצד מוקצה. לדעת רש"י בפקק חלון יכולה להיות איסור של מוסיף על הבניין (עיין ביה"ל).

ב. בנעילת דלת ע"י קנה או נגר יכול להיות איסור של בונה או נראה כבונה, לכן צריך לעשות מעשה שמוכיח שאין זה בניין.

ג. נגר דומה יותר לבונה מאשר לקנה ולכן הצריכו בו יותר הוכחה שאינו דומה לבונה, ולכן הנגר צריך קשירה לדלת להתיר נעילה בו (גמרא ושו"ע).

❖ פקק החלון והקנה

נחלקו (קכה:) רבי אליעזר וחכמים בפקק החלון: לרבי אליעזר אם קשור ותלוי פוקקים בו. לחכמים: בין כך ובין כך פוקקים בו. ובגמרא נפסקה הלכה כדעת חכמים.
רבי אבא בר כהנא מבאר שלחכמים לא צריך קשירה ותליה אבל צריך שיהיה מוכן לכך, וכדעת רבן שמעון בן גמליאל, הסובר שמותר לנעול בקנה אפילו כשאינו קשור.
רבי יוחנן מבאר שלכו"ע צריך קשירה, ולר"א צריך שיהיה גם תלוי ולחכמים לא.
למסקנת הגמרא: לרשב"ג (ורבי אבא בר כהנא) לא צריך תליה וקשירה ולא תורת כלי, אך צריך שיהיה מיוחד לשימוש זה. ולרבי יוחנן אין צורך בקשירה אך צריך תורת כלי (לרש"י: שיהיה ראוי לפצוע בו אגוזים וכדומה, לר"ת: מספיק שיהיה ראוי לנעילת הדלת).

רי"ף ורמב"ם: בפקק החלון הלכה כרבי אבא, שלא צריך להיות קשור, אלא רק שיהיה מתוקן לשימוש. ובקנה הלכה כרשב"ג וכרבי יוחנן: שגם אם אינו קשור מותר, והוא שיש עליו תורת כלי.

◀ **רא"ש** (מבאר את הרי"ף) **וטור:** יש שלוש דרגות[9]: א. פקק החלון, מספיק מחשבה בעלמא (ויהיה מותר לטלטלו). ב. נגר, צריך גם קשירה כי דומה לבניין. ג. קנה, צריך תורת כלי עליו, כי דומה לנגר.

☜ **שו"ע:** מותר לפקוק **פקק**, אפילו אינו קשור והוא שחשב לפקוק בו מערב שבת. **ובקנה** צריך שיתקנו לכך כי דומה לבניין, אך לא צריך לקושרו. לרש"י צריך שיתקנו

---

[9] הרא"ש מחלק כיוון שמצד אחד הרי"ף פוסק הלכה כרשב"ג שמספיק שפקק החלון יהיה מתוקן לשימוש ומצד שני הוא פוסק כרבי יוחנן שנגר צריך להיות קשור.

לשום תשמיש, ולדעת ר"ת שיהיה ראוי לנעילה. (ובדין נגר עיין לקמן בנפרד). **רמ"א:** ועל ידי כן, הקנה נעשה כלי שמלאכתו להיתר (שהרי הנעילה היא פעולה מותרת **(משנ"ב)**).

◄ **ר"ן (בביאור הרי"ף), רמב"ן, רשב"א ויראים:** אף פקק חלון צריך תורת כלי, והרי"ף לא כתב זאת משום שהרגילות היא שיש לו תורת כלי, ונמצא שדינו כדין קנה. ונגר צריך גם קשירה.

↲ למעשה צריך עיון האם הלכה כרא"ש או כר"ן (שהצריך תורת כלי גם בקנה) **(ביה"ל)**.

א. ארובה שבגג דינה כפקק החלון, כיוון שהאוהל כבר עשוי ואינו אלא מוסיף על אוהל עראי **(משנ"ב)**.

ב. לעת הצורך יש להקל כדעת רבינו תם שלא צריך תיקון שיהיה ראוי לשימושים נוספים **(משנ"ב)**. **(לשו"ע הרב** אפילו לכתחילה).

ג. אם פקק החלון עשוי לפתיחה רק לעיתים רחוקות אסור לפותחו, כדין מוסיף על אוהל קבע **(ביה"ל)**.

ד. אם הנגר קשור לא צריך אפילו מחשבה **(ביה"ל)**.

ה. מה האיסור בפקק החלון:

◄ **רא"ש, ב"ח, פרי מגדים ושו"ע הרב:** האיסור בפקק חלון הוא מחמת מוקצה, ולכן צריך לעשות בו תיקון או שיחשוב עליו.

◄ **רש"י ושו"ע (לפי הגר"א)**: האיסור מחמת שנראה כמוסיף על הבניין.

ו. סגירת חלון מפני הטומאה:

◄ **הר"י הלוי:** מותר לסגור רק אם המת עוד לא נפטר, אבל לאחר הפטירה אסור, כי מתקן גמור ע"י הסתימה.

◄ **מגן אברהם ושערי תשובה**: מותר, כיוון שהכלים כבר נטמאו ואין בזה תיקון רק מכאן ולהבא.

ז. אם השתמשו בפקק בערב שבת, לא צריך לחשוב עליו **(משנ"ב)**. אבל אם זה לעיתים רחוקות, אסור עד שיקשור ויתלה **(ביה"ל[10])**.

ח. אם פוקק בדבר שאין הדרך לבטלו שם- מותר גם בלי לחשוב עליו, כגון בגד וכדומה **(חיי אדם)**.

ט. אם ייחד קנה לשימוש האסור בשבת, מותר להשתמש בו לנעילה, ועם זאת אינו מוגדר כמוקצה **(ביה"ל)**

סיכום:

	מחשבה	מעשה (שהתקינו לכך)	קשירה בדלת
פקק חלון	מספיק	-	מועיל (ואם קשר לא צריך מחשבה)
קנה	לא מספיק	מספיק	-
נגר (לקמן)	לא מספיק	לא מספיק	מספיק

[10] נראה להסביר שלא תועיל מחשבה בעלמא כמו בפקק חלון רגיל, כיוון שפקק שלא מיועד לפתיחה וסגירה דינו חמור, ולכן צריך גם תליה חוץ מקשירה. ובגדר עיתים רחוקות נראה שכוונתו לשלושים יום (על פי מה שכתב בביה"ל בסעיף ג לעניין דלת).

❖נגר הדלת

הקדמה קצרה

א. יש שני סוגי נגר, נגר שיש בראשו גלוסטרא ונגר שאין בו. גלוסטרא הוא כמעין בראש הנגר כך שנגר נעשה כלי שאפשר לכתוש בו.

ב. נגר שאין בראשו גלוסטרא צריך ראיה חזקה יותר (ולכן צריך קשירה מעולה, או לדלת עצמה או למזוזה עם חבל חזק), ונגר שיש בראשו גלוסטרא מספיק לו הוכחה קטנה (ולכן מספיק חבל דק אפילו קשור למזוזה).

נחלקו התנאים (עירובין קא:) האם מותר לנעול דלת בנגר **שיש בראשו** גלוסטרא: לרבי אליעזר אסור לנעול בו ולרבי יוסי מותר (וכך פסקו הראשונים[11]). בגמרא מבואר שנגר הניטל באוגדו כו"ע מתירים, נחלקו אם לא ניטל באוגדו (לקמן יבואר מהו ניטל באוגדו).

בהמשך הגמרא (קב.) נחלקו ת"ק ור' יהודה לגבי נגר **שאין בראשו** גלוסטרא: לת"ק במונח (שאינו קשור ואינו תלוי ושומטו ומניחו בקרן זוית) אסור להשתמש, ובנגרר (קשור ותלוי וראשו מגיע לארץ (גמרא). (אפילו כששתי ראשיו מונחים על הרצפה (ב"י)) מותר רק במקדש. לר"י במונח מותר במקדש ובמדינה מותר גם נגרר.

שמואל פוסק הלכה כרבי יהודה שנגר הנגרר [שאין בראשו גלוסטרא] מותר[12], והוא שקשור בדלת (שאז מוכחא מילתא שמיועד לכך), ובקשור במזוזה מותר רק בניטל באוגדו.

תוספות: משמע שבנגר **שיש בראשו** גלוסטרא מותר אם קשור למזוזה **ואינו** ניטל באוגדו[13].

◄ **רש"י:** ניטל באוגדו הכוונה שהחבל חזק מספיק כדי להרים את הנגר[14].

☜ וכך פוסק **שו"ע.**

◄ **רמב"ם:** החוט נשאר על הנגר ולא על הדלת. ואינו ניטל באוגדו פירושו שהחבל נשאר תלוי על הדלת ולא על הנגר. (לכן מותר אם היה קשור בדלת, או אם היה קשור במזוזה והיה החוט קשור בראש הנגר[15]).

◄ **תוספות ורי"ד**: יש קשר על הנגר ותולים אותו על מתלה כמו כלי בית, ולכן מותר דלא מחזי כבונה.

↵ **סיכום:** אם יש בראשו גלוסטרא מותר לנעול גם לא ניטל באוגדו כשקשור אפילו למזוזה (תוספות[16]). אם אין בראשו גלוסטרא: אם קשור בדלת מותר לנעול בו. ואם קשור במזוזה, בניטל באוגדו מותר, ובאינו ניטל באוגדו אסור. (כל אחד מהראשונים מבאר אחרת מה פירוש ניטל באוגדו).

---

[11] רי"ף, רא"ש ורמב"ם.

[12] במדינה. (רש"י: במקדש הלכה כת"ק).

[13] **הב"י** מציע שלא צריך קשירה כלל ומותר גם מונח. (דלא גרע מקנה שהתקינו לנעול בו ומותר גם אם לא קשור. וממשיך להקשות הרבה על הסבר זה, ומיישב הקושיות). וכותב הגר"א שכך דעת רש"י.

[14] אם יש בראש הנגר גלוסטרא מותר גם אם אינו ניטל באוגדו (לדעת רבי יוסי). ואם אין בראשו גלוסטרא- בקשור בדלת לא צריך שיהיה ניטל באוגדו ואם קשור בבריח צריך שיהיה ניטל באוגדו.

[15] ומה שאמרה הגמרא שהנגר היה תלוי במזוזה, לאו דווקא. כך גם מסבירים התוספות והרי"ד. (על שיטתם הב"י מקשה מדוע הגמרא אומרת 'והוא שקשור בדלת' הרי גם אם לא קשור בדלת מותר? ולכן הב"י מבאר את הרמב"ם שלא כמותם, ע"ש).

[16] ולב"י אף במונח מותר.

☜ **שו"ע:** נגר צריך להיות קשור בחבל[17]. וכיצד קושר בו, אם יש בראשו גלוסטרא: מותר אם יש בראשו חבל דק, גם אם לא תלוי בדלת עצמה. אם אין בראשו גלוסטרא: בקשור בדלת מותר גם בחבל דק, ובקשור בבריח מותר רק בחבל עבה.

ובחבל דק מותר אפילו אם הנגר מונח[18], כיוון שאין צורך שיהיה תלוי. ואינו אסור אלא כששומטו ומניחו בקרן זוית.

↲ **ט"ז וגר"א:** אף בנגר שיש בו גלוסטרא, המספיק לו חבל דק, צריך שיהיה קשור על כל פנים. (ואליה רבה מקל בשעת הצורך גם באינו קשור כלל).

א. נגר המחובר לדלת שמורידים אותו ותוחבים בחור, מותר לכו"ע ללא קשירה **(חיי אדם)**.

ב. אם עשה גלוסטרא במכוון, לכו"ע מותר אפילו אם אינו קשור כלל (לדעת הטור אין לחלק אם עשה במכוון או לא). **(ביה"ל).**

ג. מה האיסור בנעילה בנגר שאינו קשור (ביה"ל):

באין בראשו גלוסטרא:

◄ **לרש"י:** איסורו מהתורה, משום בונה.

◄ **לר"ת ורא"ש:** אסור רק מדרבנן כי מתוקן לכך מאתמול.

ביש בראשו גלוסטרא:

◄ **לרש"י (ע"פ גר"א):** מותר לנעול בו לכתחילה.

◄ **לטור ושו"ע (ביה"ל מסתפק בדעתם):** אסור, אלא שיש ספק אם איסורו מהתורה.

סיכום:

	יש בראשו גלוסטרא	אין בראשו גלוסטרא
קשור בדלת	מותר בכל חבל	מותר בכל חבל
קשור בבריח		מותר רק בחבל עבה
	ובכל זה מותר אפילו אם החבל ארוך ומונח בארץ	

סעיף ב | נגר הנקמז

נחלקו התנאים בנגר נקמז (עירובין קב.), לדעת ת"ק מותר ולדעת רבי יהודה אסור, אפילו אם אינו נשמט. ופוסק שמואל כרבי יהודה. טעם האיסור משום שנראה כבונה.

◄ **רש"י:** 'נקמז' היינו בריח שיוצר חור בארץ.

◄ **ריטב"א:** יש מבארים שנקמז זה בריח שסוגר את הדלת למעלה או למטה, ונראה כמי שתוקע מסמר בדלת.

☜ **שו"ע** פוסק כדעת רש"י לאסור נגר הננעץ בארץ.

↲ אפילו כשיש בראשו גלוסטרא אסור **(משנ"ב)**. ולדעת הרי"ף מותר **(ביה"ל)**.

---

[17] מקור הדבר מהחילוקים שחילק הרא"ש בדברי הרי"ף לעיל בעניין פקק החלון וקנה.

[18] על פי ביאור המשנ"ב בס"ק יט.

❖ נגר נקמז עם בית יד

רב רחומי שואל (שם) את אביי מה הדין אם עשה לנגר בית יד. וענה לו אביי שזה ודאי מותר.

◄ **רש"י וטור:** מדובר על נגר שבאסקופה.

◄ **רי"ף:** מדובר בנגר הנקמז.

☜ **משנ"ב:** מותר גם בנגר הנקמז כשעשה לו בית יד.

א. אם עשה חור מובן בקרקע (והוא הדין אם עשה חור מובן בחומה):

◄ **לט"ז, שו"ע הרב ומשנ"ב:** מותר לנעול בו.

◄ **לאליה רבה ופרי מגדים:** אסור.

ב. אם עשה לבריח טבעת שאוחזים בה בשעת נעילת הדלת, לכו"ע מותר להשתמש בו כיוון שזה כמי שעשה לו בית יד (ואף הראשונים שהחמירו לעיל בכך, כאן יודו (**משנ"ב**)) **(ט"ז ואחרונים).**

סעיף ג | שימוש בדלת אחורית

המשנה אומרת (עירובין קא.) שדלת של מוקצה (רחבה שמאחורי הבית) אין נועלים בה, אלא אם כן גבוהה מהקרקע. הגמרא מקשה מברייתא המתירה לנעול בדלת תלויה הגם שהיא נגררת על הקרקע. אביי מיישב שמדובר על דלת עם ציר, ורבא מיישב שמדובר על דלת שהיה לה ציר (לרש"י: ציר הוא בדלת עצמה. לריטב"א: ציר זה משקוף המוכיח שזו דלת ולא בניין). ובקידושין (נב.) מוכח שהלכה כרבא.

◄ **רז"ה:** סוגיא זו לא נפסקה להלכה, כיוון שבנגר הנגרר נפסק כרבי יהודה שמספיק שיהיה קשור, ולכן גם פה לא צריך תלוי וגבוה מהארץ (אלא מספיק קשור).

◄ **ראב"ד ורא"ש:** אין סתירה בין הסוגיות. אצלנו מדובר על דלת שנמצאת בחצר האחורית שלא רגילים להכנס בה ולכן דינה חמור. ואילו דלת שנכנסים ויוצאים בה באופן תדיר לא צריך ציר ואפילו אם נגררת מותר (ואם צריך קשירה כמו נגר, עיין בדברי השו"ע).

◄ **רש"י:** אין הבדל בין פתח העשוי לכניסה ויציאה ובין פתח שאינו עשוי[19].

☜ **שו"ע:** דלת של רחבה אחורית, שאינה משמשת לכניסה ויציאה תדיר, וכן פירצה שגדרה בקוצים מעין דלת, אם יש לה ציר או היכר ציר וקשורה ותלויה, מותרת אפילו אם נגררת. ואם אין לה היכר ציר אסורה אלא אם כן גבוהה מהארץ (באופן שגם בעת הפתיחה נשארת מעל הארץ אפילו כל שהוא (**משנ"ב**)).

ודלת המשמשת לכניסה ויציאה תדיר מותרת אף ללא היכר ציר, אף אם נגררת. (ודווקא אם קשורה (**משנ"ב**[20])).

---

[19] רש"י כותב שדלת שבמוקצה מיוחדת בכך שבעל הבית לא רגיל לעשות למוקצה דלת כראוי, אבל לא שהיא חמורה יותר בעצם. ונראה מדברי הב"י שרש"י סובר שאין חילוק בין דלת קדמית לבין דלת שבמוקצה. כך מסבירים את דעת תוספות. עיין בהערות על הטור (שירת דבורה), הערה לט.

[20] מקור הדברים מהרא"ש שהשווה דין דלת הנפתחת תדיר לנגר הנגרר, ושם הרי קיי"ל שצריך קשירה מכל מקום.

רמ"א (בסעיף ד): מותר גם אם לא קשורה (כיוון שיש לה איסקופה **(משנ"ב)**).

↲ ויש להקל בזה כדברי הרמ"א **(משנ"ב)**.

א. כשיש היכר ציר ומותר בקשורה ותלויה אפילו אם היא נגררת, היינו שבשעה שסוגר את הדלת היא תלויה ובשעה שסוגר ופותח הדלת נוגעת בקרקע **(משנ"ב)**.

ב. פתח שנכנסים בו לפחות פעם בחודש דינו כפתח העשוי לכניסה ויציאה **(ביה"ל)**.

סעיף ד | דלת אלמנה

מובא בהמשך הגמרא (שם) שאסור להשתמש בדלת אלמנה הנגררת[21], ללישנא קמא זו דלת שעשויה מלוח אחד וללישנא בתרא זו דלת שאין לה אסקופה תחתונה (וצריך לעקור אותה כדי לפתוח את הדלת).

◄ **טור:** הלכה כשתי הלישנות לחומרא, שכל אחת מסוגי הדלתות אסורה.

☜ כך פוסק **שו"ע**.

◄ **רמב"ם:** הלכה כשתי הלישנות לקולא, שרק אם שתיהם מתקיימות אסור.

↲ האחרונים מקלים כשיטת הרמב"ם בפתח העשוי לכניסה יציאה **(משנ"ב)**.

א. סעיף זה עוסק אפילו בפתח העשוי לכניסה ויציאה תדיר **(משנ"ב (ועיין לקמן))**.

ב. מדברי השו"ע משמע שאם הדלת קשורה ותלויה, אפילו נגררת מותר, כיוון שזה פתח העשוי לכניסה ויציאה תדיר **(משנ"ב)**.

❖ באיזו מציאות דלת אלמנה אסורה

◄ **תוספות וטור:** דלת אלמנה אסורה אפילו אם יש לה היכר ציר, לעומת דלת רגילה שאם יש לה היכר ציר מותר להשתמש בה[22].

◄ **רי"ף:** מדובר בפתח העשוי לכניסה ויציאה תדיר[23] שבדלת רגילה מותר כשאינה קשורה, ובדלת אלמנה אסור[24].

↲ **משנ"ב**: סעיף זה עוסק בפתח העשוי לכניסה ויציאה ועם זאת אסור דלת אלמנה.

עוד כותב בשער הציון:

◄ **לרי"ף** מדובר על דלת שאינה קשורה (אינה נגררת), אבל בקשורה מותר.

---

[21] ויש גורסים 'שאינה נגררת'. ועיין לקמן.

[22] תוספות מבאר כך כיוון שהוא גרס 'דלת אלמנה הנגררת' ואז אם נאמר שאין היכר ציר, אז גם דלת רגילה אסורה. לכן על כרחך שהגמרא אסרה אפילו כשיש היכר ציר (גר"א). ותוספות סובר שאין הבדל בין פתח העשוי לכניסה ויציאה ובין אינו עשוי, כדברי רש"י **ולכן לדעתו יהיה אסור גם בפתח העשוי לכניסה ויציאה אפילו אם קשורה.** לכן לא חילק כחילוק הרי"ף.

[23] הרי"ף גורס 'דלת אלמנה שאינה נגררת' ואם כך קשה מה הרבותא של דלת אלמנה, הרי גם דלת רגילה אסורה אם לא קשורה, אפילו אם יש לה היכר ציר. לכן על כרחך שהרבותא היא שמדובר על פתח העשוי לכניסה ויציאה, שדלת אלמנה אסורה ודלת רגילה מותרת (גר"א, וכן ביאר בדעת **הרמב"ם**).

[24] ואם כך מניין שמדובר גם בדלת שיש לה היכר ציר? המהרל"ח מבאר שכיוון שהגמרא לא חילקה בזה בדלת אלמנה, יש לאסור אפילו אם יש לה היכר ציר.

☜ וכך ביאר **במשנ"ב** את דעת **השו"ע**[25].

◄ **לתוספות** מדובר על דלת קשורה ואף על פי כן אסורה.

❖ קרשים שבפתח החנויות

בית יוסף: מותר להחזיר פלטות העשויות מכמה קרשים המחוברים ויש להם חקיקה. לרמב"ם ודאי שיהיה מותר כי החקיקה שיש לפלטה נחשבת איסקופה. וגם לטור יהיה מותר כי הפלטה עשויה מכמה קרשים.

☜ **רמ"א:** מותר להחזיר פלטה כשיש לה חקיקה למטה ולמעלה.

↲ **משנ"ב:** גם אם הפלטה לא קשורה מותר כיוון שעשויה מכמה קרשים המחוברים יחד[26].

❖ **סיכום הדינים העולים מסעיפים ג–ד** (למשנ"ב)**:**

א. פתח שאינו עשוי לכניסה ויציאה תדיר והדלת עשויה מכמה לוחות: אם יש היכר ציר מותרת כשקשורה ותלויה אפילו אם נגררת. אם אין ציר אסורה, אבל בגבוהה מהארץ מותרת.

ב. פתח שאינו עשוי לכניסה ויציאה תדיר והדלת עשויה מלוח אחד: אפילו אם יש היכר ציר אסורה ואפילו אם קשורה[27]. (וצ"ע מה הדין בגבוהה מהארץ).

ג. פתח העשוי לכניסה ויציאה תדיר והדלת עשויה מכמה לוחות: מותרת אפילו לא היה לה ציר מעולם, לשו"ע רק אם קשורה, ולרמ"א גם אם לא קשורה.

ד. פתח העשוי לכניסה ויציאה תדיר אך הדלת עשויה מלוח אחד ואין אסקופה: מותרת אם קשורה ותלויה בין אם יש היכר ציר ובין אם לא. (וכשיש אסקופה: לרמב"ם מותר בכל מקרה, ולטור אסור אף אז).

---

[25] וצ"ע, אם כך גם בדלת רגילה וגם בדלת אלמנה, בפתח העשוי לכניסה ויציאה אם תהיה קשורה מותר ואם לא אסור. ומדוע לא ביאר את השו"ע כדברי תוספות ואז יהיה אסור אפילו אם קשורה כנ"ל.
לסיכום: שו"ע אסר דלת אלמנה אפילו בפתח העשוי לכניסה ויציאה תדיר, ודווקא כשאינה קשורה, אבל קשורה מותרת.

[26] וצ"ע מה דעת השו"ע בזה, שהרי בסעיף ג כתב המשנ"ב שלדעת השו"ע גם דלת רגילה צריכה קשירה.

[27] שהרי אפילו בפתח העשוי לכניסה ויציאה אסור אפילו כשיש לה היכר ציר.

סיכום בדרך נוספת:

		פתח שאינו עשוי לכניסה ויציאה תדיר	פתח שעשוי לכניסה ויציאה תדיר
מכמה לוחות	**היכר ציר** (אפילו אם היה ועכשיו אין לה)	מותר אם קשורה ותלויה, אפילו נגררת.	מותרת אפילו אם נגררת. לשו"ע: דווקא קשורה. לרמ"א: אפילו אינה קשורה.
	אין היכר ציר (שלא היה מעולם)	מותר רק אם קשורה וגבוהה מהארץ.	
מלוח אחד	**היכר ציר** (אפילו אם היה ועכשיו אין לה)	אסורה (אפילו אם קשורה).	מותר אם קשורה ותלויה (אחרונים ע"פ דעת הרי"ף).
	אין היכר ציר (שלא היה מעולם) **ואין אסקופה** (כשיש אסקופה, לרמב"ם דינה כדלת שעשויה מכמה לוחות).	אסורה (אפילו אם קשורה).	

סעיף ה | החזרת ציר שיצא ממקומו

הברייתא (עירובין קב:) אומרת שציר התחתון של שידה תיבה ומגדל, במקדש יחזיר ובמדינה ידחוק, והעליון אסור כאן וכאן, שמא יתקע. (לרש"י וחייב משום מכה בפטיש. ולתוספות משום עושה כלי[28]).

◄ **ר"ת:** יש להסתפק האם מותר לדחוק ציר עליון שנשמט ממקומו (כיוון שכתוב 'כאן וכאן לא **יחזיר**'. משמע שלדחוק מותר, ומאידך כתוב שרק בתחתון מותר לדחוק במדינה).

◄ **רמב"ם וטור:** אסור לדחוק ציר עליון.

☜ כך פסק **שו"ע.**

א. גם אם הציר באמצע התיבה אסור שמא יבוא לתקוע ציר שבצד (**משנ"ב**[29]*).

סעיף ו | תקיעה בכלים

הגמרא בשבת (מז.) מביאה שלדעת ת"ק אסור להחזיר (להדק) מלבנות מיטה, ואם תקע חייב חטאת, רשב"ג אוסר לבנות ולהדק מיטה של פרקים אבל אם היא רפויה מותר. [לדעת רב ושמואל חייב חטאת גם ברפויה].

רי"ף, רא"ש, רמב"ם וטור: הלכה כרשב"ג.

---

[28] **הלבוש והמשנ"ב** העתיקו את טעמו של רש"י לדינא. **העולת שבת** (ס"ק ב) תמה מדוע לא כתב הלבוש משום בונה, **והאליה רבה** (ס"ק ח) ביאר שהלבוש סובר כדעת רש"י שאין בניין בכלים, אך דעת השו"ע לא כך. וצ"ע בביאור דעת המשנ"ב.

[29]* ידית של דלת שיצאה ממקומה אסור להחזירה, ואסורה בטלטול. ואם אי אפשר לפותחה, ניתן להשתמש במברג וכדומה. אך אם רגילים להוציאה ולהכניסה לפי צורך, מותר, וכמו שמותר לפתוח במפתח (שש"כ כג, ל).

↲ ההיתר להחזיר ברפויה זה דווקא אם דרכה להיות רפויה, אבל אם דרכה בהידוק, אסור להחזירו אפילו באופן רפוי (**הגהות אשר"י, כלבו בשם הראב"ד, טור וב"י**[30]).

☜ **שו"ע:** מיטה של פרקים אסור להדקה, ואם תקע חייב חטאת, ואם (דרכה להיות[31]) רפויה מותר לכתחילה (ובלבד שלא יהדק).

א. אסור להדק גזירה שמא יתקע ויעבור על מכה בפטיש או על בונה בכלים, עיין בסימן שיד, א (**משנ"ב**).

ב. רפוי ואינו רפוי אסור (**משנ"ב**).

❖ **כוס של פרקים** (דבר שרגילים להדק שלא בחזקה)

◄ **מהר"ם וכלבו:** כוס של פרקים דינה כמו מיטה של פרקים, ואסור לפרקה בשבת.

◄ **רבינו ירוחם וטור:** כיוון שלא רגילים להדקה כל כך, מותר.

☜ **שו"ע:** מותר לפרק ולהחזיר כוס של פרקים, וי"א שדין כוס כדין מיטה.

↲ לכתחילה יש להחמיר כדעה זו אך לצורך שבת יש לסמוך על הדעה הראשונה (**אחרונים**).

א. כוס של פרקים היא כוס שרגילים להדק אותה בלי תקיעה. לכן לדעת הטור מותר להחזירה באופן **רפוי**[32], ולדעת מהר"ם גם זה אסור שמא יבוא לתקוע (**משנ"ב**[33]).

סיכום:

הרגילות:	הכניס רפוי	הידק	תקע
רפוי	מותר	אסור[34]	
מהודק	מחלוקת טור ומהר"ם[35].	איסור דרבנן[36].	
תקיעה	אסור לכו"ע	איסור דרבנן	איסור דאורייתא

---

[30] **החזו"א** (נ, י) תמה על דברי הב"י שביאר כך את הטור, כיוון שלקמן בדין כוס של פרקים מוכח שהטור התיר אפילו להדק אם הרגילות היא ברפוי (ורפוי לעולם מותר).

[31] הערה זו מדברי הרמ"א [כך מוכח מסוף הסעיף]. **ובדעת השו"ע** נחלקו האחרונים: לדעת **החזו"א** (נ, י) השו"ע חזר בו ממה שכתב בב"י בשם הראשונים, ולדעתו מותר להחזיר באופן רפוי אפילו אם דרכו בהידוק. לדעת **הלבושי שרד** והמשנ"ב, השו"ע מסכים לרמ"א, והרמ"א רק מבאר את דברי השו"ע. (לע"ד כך מוכח שסובר המשנ"ב, שהרי בביאור מחלוקת מהר"ם וטור (לקמן) כותב המשנ"ב שכיוון שהרגילות להדק אסור אפילו רפוי. ואם הוא מסכים לחזו"א, מדוע רגילות בהידוק זו סיבה לאסור?
ובשער הציון (לה) העיר שדברי הרמ"א הם רק לצאת לכל הדעות, אך לדעת הטור מותר אפילו מהודק מעט.

[32] וצ"ב לשון הטור שכתב שמותר להחזירה בכל עניין (שער הציון).

[33] דרך ביאור זו מקורה בט"ז. ודע שהחזו"א (שם) ביאר שלדעת הטור מותר אף להדק או לתקוע קצת אם אין רגילות לתקוע, כיוון שאין חשש שיבוא לתקיעה גמורה. ואילו לדעת מהר"ם אסור אף שאין רגילות בכך (ואין זה קשור בהכרח לביאור החזו"א לדברי השו"ע ברגילות בהידוק שהבאנו בהערה לעיל). והחזו"א הכריע כדעת הטור להקל. ומדברי הרמ"א מוכח שפסק להחמיר, שהרי פסק שאסור להחזיר אפילו ברפיון אם דרכו להיות מהודק.

[34] **והחזו"א** מתיר בזה (עיין לעיל בהערה בתחילת בסעיף).

[35] **ולחזו"א** אין בזה מחלוקת וכו"ע מתירים.

[36] **לחזו"א** מחלוקת מהר"ם וטור, והלכה כטור.

❖ מהי תקיעה (עיין ביה"ל)

◀ **לראב"ד:** כל שהחיבור נעשה באופן כזה שהחלקים מחוברים זה לזה בחוזקה (ומה שלא, דינו כרפוי).

◀ **לסמ"ג:** העיקר הוא שיתקע בגבורה ואומנות, ואם תקע בלי גבורה ואומנות גם אם החיבור איכותי-לא הוי כתוקע[37].

↲ האם הברגה בחוזק נחשבת לתקיעה?

◀ **למג"א**: הברגה נחשבת תקיעה ממש (וגם הטור יאסור ברפוי).

◀ **לט"ז ומאמ"ר**: נחשבת רק להידוק (והטור יתיר ברפוי).

☜ **שער הציון:** המאמ"ר כתב להחמיר כדעת המג"א (אך מדבריו משמע שהוי איסור דרבנן).

❖ כיסוי הכלים

הגמרא אומרת (שם) שהמחזיר מיטה של טרסיים חייב חטאת, וכן המחזיר קנה מנורה חייב חטאת, והמחזיר קנה של סיידים אסור מדרבנן. אבל אם בונה בצורה רפויה מותר לכתחילה.

הראשונים ביררו מדוע בקנה של סיידים אסור רק מדרבנן ובמיטה יש חיוב תורה:

◀ **רש"י:** במיטה של טרסיים יש מכה בפטיש (כי אין בונה וסותר בכלים לדעתו), ובקנה של סיידין אין מכה בפטיש, שהרי צריכים לפרקו ולבנותו כל הזמן.

◀ **רמב"ן ור"ן:** בקנה של סיידים אין רגילות לתקוע בחוזק, לעומת מיטה ומנורה שרגילים לתקוע[38].

☜ **מג"א וט"ז:** מותר לסגור ולפתוח כיסוי כלים כיוון שאינם עומדים לקיום אלא לפתוח ולסגור תמיד. ואפילו אם עשויים בצורה של הברגה מותר[39].

↲ ואפילו כלי שאסור להדקו ולפרקו, מותר לטלטלו, שלא גזרו בטלטול אלא במנורה של פרקים שדרכה להתפרק (**משנ"ב**).

---

[37] **בביה"ל** לא הכריע כמי הלכה (ואפשר מלשונו שהכריע כסמ"ג). **באורחות שבת** (ח, סעיף מה) כתב שהגדר המדויק לא ברור לנו ולכן הגדיר **שאם הפירוק נעשה בקלות נחשב לרפוי.**

[38] **החזו"א** (נ, ט) מציע שמנורה עיקר שימושה בפירוק והרכבה מסיבה צדדית, ולכן בנייתה היא בנייה גמורה. אבל בקנה של סיידין יש שני שימושים, גבוה ונמוך. לכן גם אם תוקע לא נחית עליו שם בונה אלא מניח כלי על גבי כלי.

[39] בטעם היתר זה נחלקו האחרונים. **לדעת החזו"א** (נ,ט) ההיתר הוא שכיוון שאי אפשר להשתמש בכלי אלא ע"י פתיחתו, הרי שזה דרך שימושו ואינו כגמר מלאכתו. אך כלי שמרכיבים אותו כדי להשתמש בו, אפילו שעושים זאת הרבה פעמים, אסור.
לדעת הגרש"ז (מנחת שלמה, ט) ההיתר הוא שכיסוי הכלי אינו משלים את הכלי בעיני בני אדם, אלא עוד לפני כן הכלי נחשב שלם, ולכן אין איסור בחיבורו (אפילו שאפשר להשתמש בו עוד לפני החיבור). בסוף הספר הבאנו הרחבה בעניין הגדרת בונה והרחבה בדיון הנ"ל.
נזכיר שתי נפק"מ: **הארכת שולחן על ידי פלטות**. לחזו"א יהיה אסור (וכך מורה הרב אליהו), לרב אוירבך יהיה מותר (וכך מורים רוב הפוסקים). **הגבהת סנטדר בהברגה**: לחזו"א יהיה אסור, ולרב אוירבך יהיה מותר. (הפוסקים הזכירו סברות נוספות להקל ואכמ"ל).
ממחלוקת זו יצאו האחרונים לדון האם שייך **מתקן כלי במעגל חשמלי**. החזו"א חייב גם משום מתקן מנא והגרש"ז חלק. ועיין עוד במה שכתב הגרש"ז על דברי החזון איש במנחת שלמה א, יא. וכן חלקו על החזו"א ביביע אומר (ז, או"ח לז, ג), ובשבט הלוי (א, קכא).

סעיף ז | תמיכת קורה שנשברה

המשנה (קנא:) אומרת שקורה שנשברה מותר לסומכה בארוכות המיטה, בתנאי שרק מונע ממנה לרדת יותר, אבל לגרום לה לעלות חזרה, אסור משום בונה.

טור: מותר לסמוך רק קורה המונחת בצורה רפויה על הארוכות ויכול להוציאם, שאל"כ זה ביטול כלי מהיכנו. **(ב"י).**

☜ וכך פוסק **שו"ע.**

❖ לסמוך קורה בעץ בעלמא

◄ **למג"א**: אסור, שדומה לבונה.

◄ **לאליה רבה ותוספות שבת:** מותר, כמו ארוכות המיטה.

↲ **פרי מגדים:** לדעתם מותר אפילו במהודק כי לא שייך בזה ביטול כלי מהיכנו. **(ושער הציון** חלק עליו בזה).

סעיף ח | ספסל שנפלה לו רגל

רב אוסר (קלח:) לטלטל כירה שנשמטה אחת מירכותיה, שמא יתקע אותה.

תרומת הדשן: ספסל שנשמטה אחת מרגליו יש אוסרים לטלטלו ולהניחו על ספסל אחר, וראיה מדין כירה שנשמטה (וניתן לדחות את הראיה לאיסור, כיוון שבספסל יש אפשרות להניחו על ספסל אחר, מה שאין כן בכירה). ומסיק שראוי להחמיר בזה.

↲ **בית יוסף:** משמע שודאי אסור להחזיר את הרגל למקומה גם באופן רפוי, שמא יבוא לתקוע, כיוון שהדרך לתקוע בספסלים.

☜ **שו"ע:** אסור להחזיר את רגל הספסל[40*] (אפילו באופן רפוי **(משנ"ב)**), ואפילו לסמוך אותו על ספסל אחר יש שאוסרים. **רמ"א (בסימן שח):** פסק לאיסור.

א. אם ישב עליו כבר מערב שבת פעם אחת מותר לסומכו על ספסל אחר ולא חוששים שמא יבוא לידי תקיעה **(רמ"א בסימן שח).**

ב. בסימן שח הרמ"א אוסר לטלטל ספסל שנשמטה אחת מרגליו. והעיר שם המשנ"ב שאם הרגל נשברה ואי אפשר לחברה לספסל בשבת, אין איסור לטלטל את הספסל. ועוד העיר בשם האליה רבה שמותר לשבת על הספסל בלי לטלטלו.

[40*] **בהליכות עולם** כתב (ד, עמוד רסג) שמותר להחזיר **זכוכית של משקפיים** באופן רפוי, כיוון שאין חשש שמא יתקע, משום שחושש לשבור את הזכוכית. ואין לאסור שמר יהדק את הבורג כי איו גוזרים גזירות חדשות (ואף אם יהדק יש מ"ד שאין בנין בכלים) ולדינא ראוי להחמיר בזה שלא להחזיר אפילו ברפיון וללא הידוק הבורג, אם לא במקום צורך גדול. ועל ידי גוי מותר.

סעיף ט | תוקע עץ בעץ

רמב"ם, סמ"ג וסמ"ק: התוקע עץ בעץ, בין בעזרת מסמר ובין שתקע בעץ עצמו עד שהתאחדו, חייב משום תולדת בונה.

☜ וכך פוסק **שו"ע.**

↲ הוא הדין לתוקע עץ בתוך הקרדום או התוקע מסמר בתוך הקרדום לחזקו. וכן המפרק עץ מעץ חייב משום סותר אם מתכוון לתקנו **(משנ"ב)**.

סעיף י | רידוד תבן בחצר

רבא (עירובין קד.) מתיר לרדד תבן בחצר שהתלכלכה במי גשמים, ולא בקופה עצמה אלא בשולי הקופה.

◄ **רש"י:** שולי הקופה זו קופה שנשברה ונשארו השולים.

◄ **תוספות וטור:** אפילו בקופה שלמה והפוכה מותר, ורק ביד נאסר.

☜ **שו"ע:** מותר לזרות תבן בחצר שהתקלקלה במי גשמים, ואינו חשיב כמוסיף על הבנין. ודווקא אם יעשה בשינוי, שלא יזרה אלא בשולי הקופה, שיהפוך אותה ויניחו על קופה ההפוכה, ולא יעשה ביד (כדברי התוספות).

א. דווקא תבן מותר שלא מבטלו שם, אבל עפר וכדומה שמבטלו שם אסור משום השוואת גומות **(משנ"ב)**.

ב. כל האיסור בסעיף זה שייך רק אם בא לתקן את החצר שנראה כבונה, אבל אם מטרתו לכסות רוק וכדומה, מותר אפילו באפר, כי לא מתכוון לבניין **(משנ"ב)**.

ג. ביד אסור משום שזה עובדין דחול. ועל ידי גוי מותר במקום צורך גדול, ככל שבות דשבות שהותרה במקום צורך גדול **(ט"ז)**.

סימן שיד | בונה וסותר בכלים

הקדמה (עיין בהקדמה לסימן שיג)

בבניית כלים יש שלושה חיובים מהתורה ואיסור דרבנן:
א. בונה (בבניין גמור או בעשיית כל הכלי).
ב. סותר (בסתירה של כלי חזק, למ"ד יש סתירה בכלים).
ג. מכה בפטיש (אם משפר את הכלי או מוסיף בו משהו).
עוד יש איסור דרבנן, שמא אדם יכוון לעשות כלי. (וכך פסק שו"ע. עיין חזו"א נא, ב).

1. בעשיית נקב יפה בכלי או הרחבתו, אם עשאו להכניס ולהוציא, לרש"י חייב משום מכה בפטיש, ולתוספות חייב משום בונה. ואם לא עשאו להוציא ולהכניס, אסור מדרבנן (גמרא קמו.).
2. בהרחבת נקב בכלי גדול או בבניין: יש חיוב דאורייתא משום בונה, וייתכן גם איסור של מכה בפטיש.
3. כלל יסודי במחלוקת בעניין בניין בכלים: הגמרא אומרת שהתוקע חייב חטאת. לרש"י חייב מדין מתקן כלי כי אין בונה בכלים, ולתוספות חייב משום בונה. כלומר לכו"ע אסור לשפר או לבנות כלי, ונחלקו משום איזו מלאכה. הנפק"מ העיקרית היא ביחס למלאכת סותר, לרש"י אין סתירה בכלים כי אין חיוב במלאכה ההפוכה ממכה בפטיש. ולדעת תוספות יש סתירה בכלים כי זו מלאכה הפוכה מבונה.

סעיף א | בניין וסתירה בכלים

הגמרא אומרת (שבת קכב:, עירובין לה.) שאין בניין וסתירה בכלים.
א. הגמרא בעירובין (לה.) מקשה כיצד עירוב המונח בתוך ארון מועיל, הרי אי אפשר לקחת את העירוב מתוך הארון. ומיישבת שמדובר בארון של לבנים וכדעת ר"מ שהתיר לפרק לבנים שאינם מחוברות בטיט.

ב. הגמרא בשבת (קב:) אומרת שהתוקע מסמר בראש המעדר, לדעת רב חייב משום בונה ולדעת שמואל חייב משום מכה בפטיש.

ג. הברייתא בביצה (לג:) מתירה לשבור חבית כדי להוציא ממנה גורגורות, ומעמידה הגמרא לדעת רבי אליעזר שמדובר בחבית רעועה.

◄ **רש"י:** כוונת הגמרות שאין בניה וסתירה בכלים בשום אופן[41].

[41] לדעת **רש"י,** הגמרא בעירובין עוסקת בארון הגדול מארבעים סאה שדינו כבית ולא ככלי. ובעניין תקיעת מסמר צ"ל שפסק כדעת שמואל שאין בזה בונה. ובגמרא בביצה מדובר על חבית חזקה (ולאו דווקא מוסתקי), שמותר לשוברה.

◀ **רא"ש ותוספות:** משמע מהגמרות שבבנייה גמורה של כלי יש איסור בונה בכלים[42].

↲ הראשונים נחלקו לדינא:

◀ **ירושלמי, רש"י[43], רבינו ירוחם, אור זרוע, רי"ף ורמב"ם** (לרוב האחרונים[44]): כלל זה נכון באופן תמידי בלי יוצא מהכלל.

☜ כך פוסק **גר"א**.

◀ **תוספות** (דף עד:)**, רשב"א, רמב"ן, ר"ן והרב המגיד:** ביצירה חדשה של כלי יש חיוב בונה. וכן אם צריך אומן בשביל בניית הכלי (**בית יוסף**).

◀ **רא"ש ותוספות** (דף קב:) אם עושה תיקון גמור בכלי, בגבורה ואומנות, יש בונה בכלים[45].

☜ **שו"ע:** אין סתירה ובניין בכלים. והיינו כשאינו בניין ממש כמו חבית רעועה (בתנאי שלא מכוון לעשות לה נקב יפה (ועיין לקמן)), אבל כלי שלם אסור לשבור **משום סותר**[46] (אפילו נקב בעלמא (ועיין לקמן)). ובסעיף ז התיר על ידי גוי.

רמ"א (**על פי תרומת הדשן**): כלי גדול מארבעים סאה אסור לכו"ע. כיוון שזה כלי הנחשב לבניין.

א. אמנם איסור תורה בסותר אלא על מנת לבנות, אך מכל מקום אסור מדרבנן (**משנ"ב**).

ב. אסור להוריד להסיר חישוקים של ברזל מעל חבית, שזו סתירה גמורה של הכלי (שנועדה לכך מלכתחילה, בשונה מחבית רעועה), אבל ע"י גוי מותר (**משנ"ב**).

ג. ארבעים סאה זה אמה על אמה ברום שלוש אמות, ללא עובי הדפנות והרגלים (**מג"א**).

ד. מותר לשבור חבית רעועה, אפילו שלא במקום הזפת (**פרי מגדים**).

ה. חבית רעועה הגדולה מארבעים סאה אסור לסותרה (**משנ"ב**), **ואליה רבה** מקל על פי **הרשב"א.**

☜ ולדינא אפשר להקל על ידי גוי (**ביה"ל**).

---

[42] לדעתם מהגמרא בעירובין משמע בהווה אמינא שמדובר בארון עץ, ומוכח מקושיית הגמרא שאסור לסתור את הארון. ומוכח, שאם עושה סתירה גמורה, יש סתירה גם בכלים. בתקיעת מסמר משמע מפשט הגמרא ששייך בונה בכלים. והגמרא בביצה מדברת על חבית רעועה [שאמנם הגמרא העמידה כך רק לר"א, אך באמת גם חכמים מודים בזה, כיוון שבכלי גמור גם חכמים מודים שיש איסור].

[43] רש"י מתיר לשבור חבית לצורך שבת, ואין איסור למרות שזה מקלקל (ושאר הראשונים חולקים עליו בזה). ומבאר הביה"ל שאין כוונתו להתיר כל מקלקל לצורך שבת. ונראה לע"ד לומר שהביה"ל לומד כמו **החתם סופר** שביאר את דעת רש"י שלפיו אין סתירה ובניין בכלים כלל, ואין בסתירת חבית שום צד איסור. ומה שרש"י כתב 'מקלקל' אין כוונתו לאיסור מקלקל אלא שאין בזה שם מלאכה.

[44] כך ביארו **הקרבן נתנאל, ואור החיים הקדוש, וצל"ח, ומרכבת המשנה, ושו"ת באר מים חיים, ושיורי קרבן וערך השולחן**. כל זה מובא **ביחווה דעת** (ב מב).

[45] **נפק"מ בינם לדברי תוספות בדף עד:** אם תוקע כלי בגבורה ואומנות אבל הכלי כבר היה קיים לפני כן. האג"מ כותב עוד נפק"מ: בסתירה גמורה של כלי, למ"ד שהחיוב משום גבורה ואומנות, אפשר שגם בסתירה יהיה חיוב. אבל אם החיוב הוא משום יצירה חדשה של כלי, בסתירה לא שייך לומר את זה. ועיין בספר בנין שבת פרק ג.

[46] **היחווה דעת** (ב, מב) תמה על השו"ע שפסק נגד רוב הראשונים ובתוכם הרי"ף. וכתב שכמעט אפשר לומר שאם מרן היה רואה את דעות אותם ראשונים היה חוזר בו. והוסיף שגם **הראבי"ה והריטב"א וריב"א, ורדב"ז, והרשב"ש** סוברים כדברי רש"י.

❖ מקלקל לצורך שבת (ביה"ל)

◄ **רש"י:** המשנה מתירה לשבור חבית רעועה למרות שזה מקלקל, כיוון שמותר לקלקל כלי לצורך שבת, ואף כלי שלם וגדול מותר.

◄ **תוספות, רא"ש ור"ן:** אסור לשבור כלי שלם או גדול, ורק חבית רעועה הותרה.

↲ יש בזה נפק"מ גם לשאר מלאכות, האם מותר לעשותם בדרך קלקול בשביל צורך שבת (אך יותר נראה לומר שגם רש"י אסר בשאר מלאכות).

☜ **לדינא:** אין להקל בזה כלל, שאסור לעשות שום שבות על ידי יהודי משום 'צורך שבת' **(ביה"ל).**

❖ יצירת נקב נאה בחבית רעועה

הגמרא אומרת (קמו.) שמותר לשבור חבית ובלבד שלא יתכוון לעשות כלי. (שלא יתכוון לעשות לה פתח יפה (רש"י[47]).

נחלקו עוד (שם) ת"ק ויש אומרים האם מותר להוסיף על נקב ישן או לא. ת"ק מתיר ויש אומרים שאסור. להלכה פוסק רבי יוחנן לאסור[48]. עוד מבואר בברייתא שאסור לנקוב אפילו בסתמא נקב חדש.

◄ **רש"י:** העושה פתח נאה בחבית רעועה חייב חטאת.

◄ **תוספות:** העושה פתח נאה בחבית רעועה אינו חייב, כיוון שהיא נחשבת לכלי שבור.

☜ **טור ושו"ע:** אסור לעשות פתח יפה אפילו בחבית רעועה, כי נמצא שמתקן כלי. בחבית יפה אסור אפילו נקב בעלמא. (עיין לקמן). וכן אסור להרחיב נקב קיים **(רמ"א:** אם מתכוון לכך (ולדעתו אסור אפילו אם לא מתכוון לכך[49]).

↲ אם עושה פתח נאה להכניס ולהוציא בחבית רעועה חייב חטאת[50]. ואם אינו מכניס ומוציא אסור מדרבנן **(ט"ז וגר"א).**

א. אם עושה נקב בין בעץ ובין במתכת חייב משום מכה בפטיש, גם אם לא עשוי להכניס ולהוציא. ואם עשה נקב בכלי אינו חייב אלא אם עשוי להכניס ולהוציא **(מג"א ע"פ שער הציון).**

---

[47] והיינו משום מכה בפטיש. ולדעת תוספות הסובר שיש סתירה בכלים (כנ"ל) מדובר על סתירת חבית רעועה (שאם לא כן אסור לשבור בכל מקרה).

[48] לדעת **תוספות** ודעימיה, צ"ל שמדובר בנקב סתמי ואסור משום סותר, ולרש"י צ"ל שמדובר על נקב יפה שחייב משום מכה בפטיש.

[49] עיין בכל זה לקמן (שהבאנו את דברי השו"ע והרמ"א בהקשר של סוגיית פס"ר בדרבנן).

[50] **ובחזו"א** (נב, ז) תמה, שהרי רק לרש"י יש בזה חיוב, אבל לתוספות זה רק איסור דרבנן. ולקמן יבואר שאכן החזו"א נוטה לדברי תוספות שהוא בתרא. **האחרונים** כותבים שאין חיוב של עושה פתח בכלי אם לא התכוון לפתח אלא להוצאת האוכל. (חזו"א ושביתת שבת).

❖ גזירה שמא יעשה כלי (נקב בעלמא)

בסתירת חבית יש איסור סתירה לחלק מהראשונים כנ"ל. אמנם מלבד זאת מצינו שהראשונים כותבים שיש גזירה נוספת בנקיבת חבית, מצד גזירה שמא יבוא לעשות כלי.

הגמרא בביצה (לג:) אומרת שהקוטם קיסם לחצוץ בו שיניו לר"א חייב חטאת ולרבנן אסור מדרבנן. כיוון שכך, אם קטם כדי להריח, לר"א אסור מדרבנן שמא יעשה כלי, ולחכמים מותר לכתחילה. ומקשה הגמרא על ר"א: איך מותר לשבור חבית בשביל להוציא את הגורגרות, הרי יש בזה חיוב מהתורה, והיה לו לאסור מדרבנן. מיישבת הגמרא שמדובר בחבית רעועה.

◄ **רש"י:** רק בדעת רבי אליעזר העמידה כך הגמרא, אבל לרבנן מותר לשבור חבית שלמה.

◄ **רא"ש ותוספות**[51]**:** אף חכמים מודים לאוקימתא זו, (כיוון שגם חכמים מודים שכשיש איסור דאורייתא יש לחשוש שמא יעשה כלי[52]. והרי בעשיית נקב נאה בחבית יש איסור תורה[53], ולכן לכו"ע מדובר על מוסתקי[54]). **אך בחבית** גמורה אסור לעשות נקב כלל.

טור ☜ **ושו"ע** (ע"פ המשנ"ב ושביתת שבת)**:** אסור לשבור חבית שלמה גם בנקב שאינו יפה גזירה שמא יעשה כלי.

א. בחבית רעועה לא גזרו חכמים שמא יבוא לעשות כלי:

1. כי אין חשש שיבוא לעשות בה נקב יפה, שהרי היא חבית גרועה **(רש"י)**.
2. גם אם יעשה בה נקב נאה אין בזה איסור תורה **(תוספות)**.

☜ **משנ"ב:** העושה נקב יפה בחבית רעועה חייב חטאת (כרש"י[55]).

☙ סיכום עשיית נקב בכלי

◄ **חבית שלמה:** אסור לעשות בה שום פתח. **פתח נאה**: משום תיקון מנא. **פתח מקולקל**: מדרבנן משום סתירה (אך לדעת רש"י מותר). **פתח רגיל**: גזירה שמא יעשה כלי.

◄ **חבית רעועה**: **פתח נאה**: אסור. לרש"י ומשנ"ב מדאורייתא, ולתוספות מדרבנן. **פתח רגיל או מקולקל:** מותר, ואין חשש שמא יתכוון לעשות כלי.

---

[51] עיין **חזו"א** נא, ב.

[52] והמחלוקת שם בגמרא היא רק לגבי קטימת הדס ביד, שלדעת חכמים נחשב לתיקון כלאחר יד שאין בו איסור תורה ולכן אין לגזור בו שמא יעשה כלי.

[53] וצ"ע, שהרי אם זה נקב שלא עשוי להכניס ולהוציא אין בו איסור תורה! ומסביר החזו"א (שם) שהחשש הוא שמא יעשה נקב העשוי להכניס ולהוציא.

[54] רש"י מבאר שבמוסתקי אין חשש שמא יעשה נקב יפה כיוון שהיא לא חשובה לו. (ובתוספות ביאר בדרך אחרת).

[55] **החזו"א** (נא, ז) תמה עליו ופסק כדברי תוספות שהוא בתראי, ואסור רק מדרבנן.

סיכום בדרך נוספת:

	פתח נאה	פתח רגיל	פתח מקולקל
חבית שלמה	חייב. תיקון כלי	אסור מדרבנן. סתירה	אסור. שמא יעשה כלי
חבית רעועה	אסור. מחלוקת אם מהתורה או מדרבנן	מותר	מותר

❖ פסיק רישה בדרבנן בהרחבת נקב (סכין תחובה בחבית)

שמואל מתיר (נ:) לתקוע סכין בין אבני הכותל, אם כבר תקע והוציאו מערב שבת. הגמרא מקשה מכך שמותר להוציא צנון מהאדמה גם אם לא הוציא והכניס כמה פעמים מבעו"י, ומסיימת בתיובתא.
כנזכר לעיל, הגמרא בשבת אומרת שאסור להוסיף על נקב בחבית, גם אם לא מרחיב בכדי שיכניס ויוציא, מכל מקום אסור מדרבנן. (והשו"ע פסק שאסור להרחיב נקב חבית).

מרדכי (בתשובה לשאלה אם מותר לתקוע סכין בחבית בשבת): מותר להכניס ולהוציא סכין מחבית, אם הכניס והוציא מערב שבת (והוכיח מדברי שמואל שהתיר אם תקע והוציא מערב שבת).

↲ **תרומת הדשן** מבאר בשני אופנים את דברי המרדכי[56]:

◄ **הסבר א':** כיוון ששמואל התיר לתקוע סכין רק אם כבר תקע והוציא כמה פעמים ואין בתקיעה שוב פסיק רישיה, גם בחבית מדובר שהוציא והכניס כמה פעמים, ואין בזה פסיק רישיה[57]. [**בית יוסף:** ומה שהקשתה הגמרא שם לא היה על שמואל, ולכן להלכה מותר רק אם תקע והוציא מערב שבת. (ועיין לביאור המג"א[58])]. והסכים **הדרכי משה** לביאור זה (עיין לקמן בפסיקת הרמ"א).

◄ **הסבר ב':** המרדכי התיר בחבית אף כשלא תקע והוציא בערב שבת, (שהרי שמואל נדחה, ואף אם לא הוציא את הסכין מערב שבת מותר (וכך ביארו את הגמרא, רש"י רי"ף ורא"ש)). והמרדכי התיר בפסיק רישה כיוון שהאיסור בחבית מדרבנן שהרי החור לא עשוי להכניס ולהוציא, ופסיק רישיה בדרבנן מותר.

---

[56] תרומת הדשן נשאל האם מותר לתקוע סכין בכותל עץ או חבית התלושה. תשובתו היא שאסור, והוסיף שאין להוכיח מכך שהמרדכי התיר לתקוע סכין בחבית כשאינו מתכוון, כיוון שבחבית אין אלא איסור דרבנן, ולמרות שיש פס"ר בזה, כיוון שפסיק רישיה בדרבנן מותר. אחר כך כתב בדרך נוספת, שהמרדכי דיבר על מציאות שאין פסיק רישה בתקיעה ולכן הוא התיר, כמשמעות הגמרא שם (וזה בעצם ביאורו של הבית יוסף).

[57] הבית יוסף כותב שמדברי תרומת הדשן מוכח שכתב שבסכין אין פסיק רישה כיוון שזה איסור תורה. אבל אם יהיה רק איסור דרבנן, יהיה מותר כיוון שפס"ר בדרבנן מותר לדעתו. וחלק עליו המג"א והוכיח מגמרות שיש איסור גם באיסור דרבנן. ועיין בהערה הבאה.

[58] המג"א חלק על ביאור הב"י לתרומת הדשן, שהרי תרומת הדשן מביא את דברי התוספות שסוברים שהקושיא בגמרא נוסבת על שמואל. ולכן ביאר המג"א שגם המקשה בגמרא מסכים שכאשר יש פסיק רישה אסור, אלא שלדעתו אין הכרח שיהיה פסיק רישה בסכין שבכותל. **אך אם יהיה פסיק רישיה, לכו"ע אסור לדחוק את הסכין שוב כיוון שיש איסור תורה** בחפירת גומא (כיוון שאינו צריך גם לעפרה של הגומא, ורק אם צריך לעפרה חייב מהתורה). ואם כך מוכרח שאם המרדכי השווה חבית לדברי שמואל, שאף בחבית יש איסור תורה בתקיעה בה כגון בפתח העשוי להכניס ולהוציא. כך ביאר **מחצית השקל** את דברי המג"א.
לפי דברי המג"א מיושבת הסתירה שהקשה הב"י בדברי תרומת הדשן (האם צריך דצה ושלפה בדבר תלוש או לא) שבחבית שיש פתח להכניס ולהוציא, והוי איסור תורה, אסור פס"ר. אמנם בספסל וכדומה שאין איסור תורה, והוי פס"ר בדרבנן, מותר גם אם לא דצה ושלפה..

☜ **שו"ע:** אסור להרחיב נקב, [**רמ"א:** אם מתכוון להרחיב[59]]. אבל מותר לתקוע סכין שהייתה תקועה מערב שבת, שהרי אינו מתכוון. (בסעיף יב בדין תקיעת סכין בכותל, כו"ע מודים לאסור, כיוון שבתקיעה יש איסור קודח, וזה פס"ר בדאורייתא).

רמ"א: מותר לתקוע סכין בחבית דווקא אם הייתה תקועה והוציא בערב שבת שאז אין פסיק רישיה בתקיעה[60].

↲ כתבו האחרונים לאסור פסיק רישיה גם בדרבנן **(משנ"ב)**.

א. לדינא לעניין חבית וכותל:

◉ **בכותל** (אסור):

◄ **מג"א, גר"א ורעק"א:** מותר מדינא אפילו בכותל אם לא מתכוון כיוון שלא צריך לגומא והוי משאצל"ג, וכאן הוא מקלקל וגם כלאחר יד, ולכן גם לרמ"א אפשר להקל. אלא שנהגו העולם לאיסור בכותל כי נראה כעושה נקב[61].

◄ **ט"ז:** מותר מעיקר הדין גם בכותל אלא שאין להקל נגד תרומת הדשן ושו"ע ורמ"א.

◄ **אליה רבה:** הלכה כשו"ע ורמ"א שאסור לתקוע בכותל שהרי אפשר שניחא לו במה שהחור גדל.

◉ **בחבית** (מותר במקום צורך):

ט"ז: מותר במקום צורך גדול כדעת המחבר, אפילו אם לא הוציא את הסכין אף פעם.

סעיף ב | פתיחת נקב שנסתם

הגמרא (קמו:) אומרת שמותר לנקוב נקב ישן שנסתם, אך דווקא במקום שעשוי לשמר, ואילו במקום שעשוי לחזק אסור, משום שנחשב כנוקב נקב חדש. לדעת רב חסדא הכוונה שמעל קו היין מותר ומתחתיו אסור. לדעת רבה גם מתחת ליין מותר, ומה שנאסר זה רק אם נוקב בתחתית החבית במקום השמרים ששם כל כובד היין עומד. ואביי מביא סיוע לדברי רבה מברייתא.

רי"ף, רא"ש וטור: הלכה כרבה.

☜ **שו"ע:** למטה מן השמרים אסור דהוי כפותח מחדש, ולמעלה מן השמרים מותר.

↲ מותר לנקוב אפילו נקב גדול למעלה, משום שהסתימה כלל לא נחשבת סתומה, ולמטה אסור אפילו נקב קטן **(משנ"ב)**.

---

[59] הרמ"א מבאר את דברי השו"ע, אך הוא עצמו חולק עליו ואוסר (משנ"ב ושאר אחרונים).
צריך לומר שדברי הרמ"א באים לבאר את השו"ע רק במציאות שאין איסור תורה בהרחבת הנקב, אבל אם יש איסור תורה בהרחבתו, ודאי שאסור גם אם לא מתכוון. ונלע"ד שזו כוונת שער הציון בס"ק יא.

[60] יש להדגיש שהרמ"א למד בתרומת הדשן כמו הבית יוסף שאסר פס"ר בדרבנן (אמנם הבית יוסף חלק עליו ואילו הרמ"א הסכים לדבריו). אמנם המג"א למד בדברי תרומת הדשן שלא כדבריהם כנ"ל (עיין מחצית שקל).

[61] אמנם יש שהסכימו לפסיקת השו"ע להתיר פסיק רישה בדרבנן, **והרב עובדיה** (לוית חן, לט, ועיין יביע אומר ד, לד) התיר במקום צורך (ובפרט במקום שלא ניחא ליה).

סעיף ג | הרחבת נקב ישן

◄**מרדכי:** מותר לנקוב במקום נקב ישן במקדח אפילו נקב גדול, ואין להחמיר בזה כיוון שזה נקב שלא עשוי להכניס ולהוציא.

↵ **בית יוסף:** מדבריו משמע שמותר אפילו להוסיף על הנקב הישן, ומה שנפסק שאסור לקדוח בחבית אפילו כל שהוא משום קודח, מדובר בנקיבה חדשה או בנקיבה בכלי גדול[62].

◄**כלבו:** אם זו חבית של עץ שמהדקים את הברזא יפה אסור.

☜ **שו"ע**: מותר לנקוב במקום הנקב הישן, ויש אומרים שאסור אם מדובר בחבית עץ שהעץ מהודק מאוד, אסור.

↵ נחלקו האחרונים האם צריך לחוש לדעת הכלבו:

◄**אליה רבה ונחלת צבי :** לא צריך לחשוש לשיטת הכלבו.

◄ **פרי מגדים וחיי אדם:** יש לחשוש להחמיר לדעת הכלבו. (ונראה שלזה הסכים **המשנ"ב**).

א. אסור להוסיף על נקב קיים בכל מקרה (**משנ"ב**).

סעיף ד | נתינת פקק חדש במקום הישן

◄**מהר"ם מרוטנבורג:** מותר לדחוף פקק שעם ישן במקום פקק ישן שנשבר ואין בו שימוש. וצריך שהפקק יהיה מוכן לזה מערב שבת.

◄**בדק הבית:** גם אם לא מוכן מראש מותר.

↵ **שבלי הלקט:** צריך להקפיד שהפקק לא יהיה מול מקום השמרים.

☜ **שו"ע:** מותר לדחוף פקק חדש במקום הישן, **רמ"א:** דווקא לא מול מקום שמרים.

סעיף ה | נתינת קנה או עלה הדס כמרזב

❖ נתינת קנה כמרזב

נחלקו רב ושמואל (דף קמו:) בנתינת קנה בחבית כמרזב: לרב אסור, ולשמואל מותר. ומסיקה הגמרא שלוש דרגות בזה: לחתוך אסור לכו"ע[63]. אם היה כבר בחבית ונפל מותר לכו"ע. ונחלקו אם מוכן ורוצה להכניס בפעם הראשונה[64]. הגמרא מביאה

---

[62] וכתבו האחרונים טעמים מדוע הדבר מותר:
לדעת הפרי מגדים ההיתר לנקוב נקב ישן למרות שמגדיל אותו הוא משום שהוא לא מתכוון. ולהלכה הפרי מגדים אוסר להגדיל את הנקב יותר ממה שהיה. **בהגהות והערות** (על טור 'שירת דבורה', כג) כתב לבאר שהמרדכי כתב להתיר במקום הנקב הישן אפילו כשהחור מוציא מעט יין, שלא נאמר שרק כשהחור סתום לגמרי ויש בכך צורך מותר, קמ"ל שאף במעט פתוח מותר. אך כל זה רק במקום הנקב הישן.

[63] **לרש"י** אסור לתקן בגוף הקנה כלום. **לר"ח** מותר לתקנו ביד.

[64] **לרש"י** החשש של רב בנתינת קנה חדש שמא הוא לא יתאים למידת הפתח ויבוא לתקנו. ושמואל לא חשש שמא יבוא לתקנו. **לרמב"ם** מדובר על קנה שלא מתוקן כראוי, רב חשש שמא יבוא לתקנו, ושמואל לא חשש שמא

שמחלוקת זו היא גם מחלוקת תנאים בין ת"ק שאסר לרבי יאשיה שהתיר, ופוסקת הגמרא הלכה כרבי יאשיה שהתיר.

☜ **טור ושו"ע:** מותר לתת קנה בחבית למרות שלא היה בה מעולם.

↲ **משנ"ב:** אך אסור לתקוע אותו בחזקה עם יתדות וכדומה, כי גומר בזה את הכלי.

❖ נתינת עלה הדס כמרזב

שמואל אוסר (קמו:) לתת עלה של הדס בפי החבית שישמש כמרזב. לדעת רב יימר: אסור שמא יעשה מרזב ממש. לדעת רב אשי: אסור שמא יבוא לקטום. הגמרא מביאה נפק"מ בין הדעות: אם יש לו עלי הדס אחרים[65], לרב יימר אסור כיוון שעדיין יש חשש שמא יבוא לעשות מרזב. לרב אשי מותר כיוון שאין חשש שמא יבוא לקטום עלה חדש.

◄ **רמב"ם:** הלכה כדעת רב יימר, שמא יעשה מרזב[66].

☜ כך פוסק **שו"ע**.

◄ **רא"ש וטור:** הלכה כדעת רב אשי שמא יבוא לקטום[67].

☜ **רמ"א:** אם היו לו הרבה עלי הדס מותר לקטום.

א. כמה עלים צריך שיהיו (לדעת הרמ"א):

אם יש לו עוד עלה אחד:

אסור.

אם יש לו עוד שתים שלושה עלים:

◄ **לרמ"א וב"ח:** אסור, וצריך הרבה עלים.

◄ **לטור:** מותר.

סעיף ו | שבירת פתח

הקדמה לסעיף

א. בעשיית נקב בחבית **שלימה** יתכן איסור סותר (בפתח מקולקל), איסור מתקן כלי (בפתח נאה), וכן גזירת חכמים שמא יעשה כלי (בפתח רגיל).

ב. בעשיית נקב בחבית **רעועה**, יתכן איסור מתקן כלי (מחלוקת אם מהתורה או מדרבנן). אך אם עושה פתח רגיל או מקולקל אין איסור כלל.

יבוא לתקנו גם אם לא מוכן כל צרכו. והביא המשנ"ב את פירוש רש"י מתחילה (להתיר בקנה המוכן) והוסיף שבבית יוסף הביא בשם הרמב"ם שאפילו אם אינו גמור לגמרי מותר.

[65] כך מבאר הטור ועל פיו פסק השו"ע. אך דעת רבינו חננאל שהכוונה למציאות שהעלה מונח כבר מערב שבת, שרב יימר אוסר כיוון שעדיין זה עשוי כמרזב, ורב אשי מתיר כיוון שהוא אינו צריך לקטום **(ביה"ל)**.

[66] ולא רצה הרמב"ם לפסוק כדעת רב אשי כי הגמרא בביצה אומרת שאין איסור קטימה בעצים לריח. **(הרב המגיד)**. (הרא"ש סובר שזה דומה לקוטם בשביל לחצות בו שיניו שאסור. **(בית יוסף)**. ועיין עוד בדבריו שהקשה על זה).

[67] הר"ן כותב שגם בעצים רכים יש איסור ליצור כלי חדש, והחשש כאן הוא שמא יעשה כלי ממש. (לע"ד נראה שהר"ן אסר את זה מהתורה שאל"כ זו גזירה לגזירה. עיין בב"י).

סעיף זה עוסק בשבירת פתח בחבית רעועה או בשבירת מגופת חבית שלימה.

❖ התזת ראש חבית

הגמרא (קמו.) אומרת שמותר להתיז ראש החבית בסייף (כיוון שלא מכוון לפתח), אם עושה בשביל האורחים.

◄ **רש"י ורמב"ם:** הכוונה שעל ידי ההתזה הוא מרחיב את פיה מתחת למגופה. (כי אין סתירה בכלים).

◄ **טור:** הכוונה שמתיז את ראש המגופה ולא את החבית עצמה. (שאל"כ הוי סתירה כי יש סתירה בכלים).

תרומת הדשן: אין היתר בחבית גדולה, כיוון שהיא דומה לבניין.

☜ **שו"ע:** מותר להתיז את ראש החבית בסיף, כיוון שלא מכוון לעשות פתח (עיין לקמן כמי פסק השו"ע).

↲ **משנ"ב:** רק חבית רעועה שאין בה איסור סתירה.

א. מצינו שלושה הסברים להיתר התזת החבית:

1. ראש המגופה, שאז לא שייך סתירה **(טור)**.

2. ראש החבית, למ"ד אין סתירה בכלים אפילו בכלי גמור **(רמב"ם ורש"י)**.

3. ראש החבית, ומדובר בחבית רעועה **(שו"ע)**.

↲ אבל את ראש המגופה מותר אפילו בחבית שלמה **(משנ"ב)**.

ב. מותר להתיז ראש החבית רק אם יש אורחים ועושה כן בשבילם **(אליה רבה בשם רש"ל**[68]**)**.

❖ עשיית נקב בחבית

נחלקו במשנה (קמו.) רבי יהודה וחכמים אם מותר לנקוב חבית על מנת לעשות לה פתח. רבי יהודה אוסר וחכמים מתירים.
נחלקו האמוראים בביאור המחלוקת:
לרב הונא המחלוקת היא בראש המגופה (שלא רגילים לעשות שם פתח כיוון שנכנסים לכלוכים), אבל בצד המגופה לכו"ע אסור. וזה מה ששנינו שאסור לנקוב חבית מצידה.
לרב חסדא המחלוקת היא בצד המגופה (משום שיש עושים נקב בצד (רש"י)), אבל בראש המגופה לכו"ע מותר ובצד החבית לכו"ע אסור. ומה ששנינו שאסור לנקוב חבית מצידה, הכוונה לגוף החבית עצמה.

עוד מובא שם בגמרא, שאלו את רב ששת האם מותר לנקוב חבית על ידי רומח, האם לפתח מתכוון ואסור או שמתכוון להרחיב את מוצא היין ומותר? וענה רב ששת

---

[68] משום שאז ניכר שעושה להראות עין יפה ולא בשביל יצירת פתח (חזו"א נא, יח). וע"ש עוד שחלק על האחרונים, וכתב שמהטור משמע שאפילו אם אין אורחים מותר. וכן הסכים כף החיים (לו) ושכן משמעות סתימת השו"ע.

שאסור. ומקשה הגמרא מכך שרשב"ג התיר להתיז ראש החבית, עונה הגמרא: בנקיבה על ידי רומח ודאי מתכוון לפתח, שאל"כ למה הוא לא פתח את המגופה עצמה[69].

◄ **תוספות:** הלכה כרב חסדא. [ומצד המגופה מותר].

◄ **רי"ף, רא"ש ורמב"ם:** הלכה כרב הונא. [- מלמעלה מותר ומהצד אסור (במגופה, וכ"ש בחבית עצמה)].

☜ כך פוסק **שו"ע.**

א. אסור מדרבנן לנקוב אף בראש המגופה פתח העשוי להכניס ולהוציא[70], אלא שבחבית עצמה אסור אפילו בראשה למעלה, ואילו במגופה עצמה מותר אם זה למעלה (**משנ"ב,** דלא כט"ז שהתיר למעלה).

ב. מותר לנקוב את **ראש** המגופה מלמעלה, אפילו שלא לצורך אורחים (**משנ"ב**).

סעיף ז | פתיחת מנעולי כלים

❖ חיתוך חבל שבכלים

הגמרא בביצה (לא:) אומרת שחבל המחובר לכלי שבקרקע מותר להתירו אך אין לחותכו משום סתירה. ואילו חבל המחובר לכלים, מותר להתירו ולחותכו כי אין סתירה בכלים.

☜ כך פוסקים **טור ושו"ע.**

↲ מותר להתיר את הקשירה כיוון שהיא עשויה לפתיחה תמיד, ואינה קשר של קיימא (**משנ"ב**[71]).

❖ הוצאת פותחת של מתכת

הגמרא בעירובין (לה.) אומרת שאם הניח עירוב בתוך ארון של עץ עירובו עירוב, ומסיקה הגמרא שמדובר בארון שנעול בחבל וצריך סכין כדי לחתוך את החבל, ועם זאת מותר לפותחו.

◄ **רא"ש, תוספות, ר"י ומרדכי:** דווקא קשירה של חבל מותרת, אבל סגירה של עץ או מתכת אסורה כיוון שזו סתירה גמורה.

◄ **רא"ם (ורש"י וסיעתו):** אין סתירה בכלים כלל[72], ולכן גם פותחת של עץ או מתכת מותרת.

---

[69] לפי רב הונא שאלו את רב ששת על צד המגופה, ופשט להם לאיסור (כחכמים). לפי רב חסדא שאלו על צד החבית, ופשט להם לאיסור (כחכמים) (**בית יוסף**).

[70] החזו"א חולק ומתיר.

[71] אמנם בסימן שיז פסק הרמ"א שכיוון שאיננו יודעים מהו קשר של אומן צריך להחמיר בכל קשר מהודק, ובט"ז שם כתב שזה קשר שמהודק מאוד, וחלק עליו הביה"ל להחמיר אפילו בקשר רפוי. והרי להלכה פסק הרמ"א שקשר של אומן אסור אפילו לזמן קצר, ואם כך יוצא שלהלכה אסור להתיר את החותמות שבכלים שהרי כל קשר הוא אולי קשר של אומן ואסור להתירו. אמנם עיין שם בס"ק יד במשנ"ב שסתם כדברי הט"ז, ואכן כמה אחרונים (מנו"א ועוד) חלקו על דברי הביה"ל, ועיין בכל זה לקמן על סימן שיז ובהערה שם בדברי השש"כ.

[72] משנ"ב ס"ק לו.

☜ **שו"ע:** אסור להסיר פותחת של עץ (כדברי הרא"ש) ויש מתירים, **ולהלכה אפשר להקל על ידי גוי.**

↲ **משנ"ב:** אפשר להקל רק במקום מצווה או הפסד.

❖ **הוצאת ציר ממקומו** (המוט הקטן שמחבר את שני חלקי הציר זה עם זה).

◄ **רבינו פרץ, (תוספות, רא"ש ומרדכי):** אסור להוציא ציר ממקומו כיוון שזו סתירת כלי. והוכיח מגמרא בשבת (קכב:) שאומרת שלהחזיר ציר למקומו נחשב לבניין חשוב.

◄ **הר"י מקינון:** מותר, כיוון שאין בהוצאת הציר ממקומו סתירה גמורה, שהרי לא צריך לשבור שום דבר בשביל להוציא את הציר.

☜ **שו"ע:** אסור להסיר ציר שאחורי התיבה ויש מתירים בזה.

א. גם החזרת הדלת אל הציר אסורה כדין נתינתה על הציר **(משנ"ב)**.

ב. לכו"ע אסור לקבוע את הציר במסמרים דהוי תיקון מנא **(משנ"ב)**.

סעיף ח | חותלות של תמרים

הגמרא (קמו.) אומרת שמותר לחתוך ולהפקיע ולהתיר (אם הכיסוי קשור בחבל (רש"י)) חותלות של תמרים.

כלבו: מותר לחתוך גם את גוף החותלות וזה דומה לשובר אגוז להגיע לאוכל שלו.

☜ וכך פסק **שו"ע**[73] (וזה כדין שבסעיף ז, אלא נקטיה כדי לחדש שאפילו את גוף החותלות מותר **(משנ"ב)**).

↲ אלו כלים שאינם גמורים ועשויים רק לתמרים שיגמרו את הבישול בתוכם. אבל בכלי גמור שיש בתוכו אוכל, כבר התבאר בתחילת הסימן שיש בו איסור **(משנ"ב)**.

סעיף ט | חתיכת קשרים של עוף

מרדכי בשם ראבי"ה, רבינו יואל, רבינו מאיר ושבלי הלקט: מותר לחתוך קשרי העוף והבשר כיוון שאינו עשוי לחבר חלקים זה עם זה.

☜ כך פוסק **שו"ע.**

↲ אין איסור לחתוך חבל התלוש אם לא מתכוון למידה מסוימת, ואין איסור בפסיקתו כנזכר לעיל בסעיף ז **(משנ"ב)**.

---

[73] **ובביה"ל** ביאר את דעת הרמב"ם המחייב בפותל חבלים והסותרם משום מתיר, כיצד התירו כאן להפקיע את החבלים סביב החותלות, שלדעת הרמב"ם 'מפקיע' אינו סותר את החבלים אלא קורע אותם (וכך כמו שהתירו לקרוע את החותלות עצמם, כך התירו את החבל שסביבם. ע"ש.

א. החותך חתיכות עץ לחתיכות גדולות עובר רק על איסור דרבנן של עובדין דחול, אבל אם חותך לחתיכות קטנות חייב גם משום טוחן **(פוסקים)**.

ב. מותר לחתוך חוט הקשור או תפור בפירות יחד, וכדין קשרי השפוד שמותר לחותכם **(משנ"ב[74])**.

סעיף י | סתירת חותמות שבקרקע

הגמרא אומרת (שם) שחותמות שקרקע יכול להתיר אבל לא להפקיע ולא לחתוך. (משום סותר (רש"י)).

מרדכי: האיסור להפקיע הוא רק אם הקשר מיועד שלא להסירו בשבת, אבל אם אינו מיועד לקיום כלל מותר[75].

☜ **שו"ע:** חותמות שבקרקע מותר להתיר אבל לא לחתוך משום סתירה. ודווקא אם מיועד להיות קשור זמן מה, אבל אם לא מיועד להחזיק מותר.

↲ **משנ"ב:** אם דעתו להסירו רק במוצאי שבת יש איסור גם בהתרת הקשר מצד מתיר.

✍ סיכום דיני חיתוך קשרים וכלים (סעיפים ו– י)

	קשרים שבקרקע	קשרים שבכלים	מנעולים שבכלים	חותלות (כלים שאינם גמורים)
להתיר הקשר	אסור משום סותר	מותר	-	מותר
לחתוך	מותר, שאינו קשר של קיימא	מותר	-	מותר
לשבור	-	-	מותר על ידי גוי (מחלוקת הראשונים בסעיף ז).	מותר

סעיף יא | סתימת נקב בשעווה וכדומה

הגמרא (קמו.) אוסרת לסתום נקב עם שעווה משום ממרח. בסתימה עם שומן נחלקו רב ושמואל: רב אוסר ושמואל מתיר. רב גזר משום שעווה ושמואל לא גזר. (מגמרא זו משמע שכל דבר שאינו מתמרח מותר להניחו בפה החבית (עיין לקמן)).

---

[74] לכאורה לומדים מפה יסוד, שדבר שבא רק לאגד כמה דברים יחד אין איסור בחתיכתו. והדבר מצוי בגומיות שמלפפים בראשי הבנות, ורוצה לחתוך אותם (כמובן שנזהר שלא לחתוך שערות), שלפי זה יהיה מותר. ועוד יש לדון ולהתיר מהא דסעיף ז' שזה כמו חותמות שבכלים שמותר לחותכם.

[75] **הבית יוסף** מביא תרומת הדשן שכותב שאין להוכיח מדברי המרדכי שמותר לחתוך את שריקת הטיט מעל תנור מחובר כיוון שדבריו מוסבים על תנור מנותק. אמנם תרוה"ד הקל ע"י גוי או קטן כיוון שרש"י כתב שהאיסור אינו משום סותר ממש אלא רק מחזי כסותר ואפשר להקל בו אם אינו עומד לקיום כלל. אמנם מדברי המרדכי שלפנינו משמע שגם בתנור מחובר התיר. (עיין בהערות על הטור, שירת דבורה מז).

רי"ף, רא"ש ☜ ושו"ע: הלכה כדעת רב שאסור גם בשומן.

בהמשך הגמרא (קלט:) מובא שמותר לתלמיד חכם להניח שן שום בנקב של חבית באומרו שהוא רוצה רק להצניעו שם, הגם שזו הערמה. וכן מותר לו ללכת לישון במעבורת שגוי משיט כדי לעבור לצד השני, באומרו שהוא רוצה לנוח שם. וטעם הדבר: כיוון שאלו רק איסורי דרבנן, לא חוששים שתלמיד חכם יבוא לעבור עליהם במכוון. אבל שאר אדם אסור. (מגמרא זו משמע שגם דברי מאכל מותר להניח בהערמה ולתלמיד חכם).

◄ **רש"י:** אין סתירה בגמרות: אם היין יוצא מהנקב, הדבר נראה כתיקון כלי, ואסור אפילו להערים, ולתלמיד חכם מותר. אבל אם היין לא יוצא, כל דבר שאינו מתמרח מותר.

☜ כך פוסק **שו"ע.**

◄ **רמב"ם (ע"פ המגיד משנה):** אם הסתימה היא בעומק עובי החבית אסור להניח אפילו דבר שאינו מתמרח. ואם הסתימה היא על פני חבית מותר להניח כל דבר כל עוד הוא לא מתמרח. ובדברי מאכל שמניח שם כדי להצניע, מותר (ולאו דווקא לתלמיד חכם).

☜ כך פסקו האחרונים **(משנ"ב).**

◄ **רמב"ם (ע"פ הב"י):** אם סותם את החבית בכל דבר שהוא, חייב משום בונה, ואם מירח, חייב גם משום ממרח[76].

א. כיוון שהאיסור הוא משום ממרח, אסור לסתום בעזרת שעווה אפילו אם לא מורח ממש אלא רק מניח את השעווה, ואין בזה חילוק בין ת"ח לעם הארץ **(אחרונים).**

ב. כל הדיון סביב שימוש בשעווה מדובר על שעווה שהכינה לשימוש מאתמול שאל"כ הוי מוקצה **(משנ"ב).**

ג. ◄ **למג"א** הגם שאין לנו כיום תלמיד חכם, בדין הערמה כאן אפשר להקל.

◄ **מלבושי יו"ט** חולק עליו ומחמיר.

ד. כו"ע מתירים להכניס בנקב דבר שרגילים להניח בו כגון פקק וכדומה **(משנ"ב).**

סעיף יב | תקיעת סכין בדבר המחובר לקרקע

הקדמה לסעיף

א. בתקיעת סכין בקרקע או בכותל אבנים, יכול להיות **איסור הזזת עפר**, או **קודח** שחייב משום בונה, או **מרחיב חור** שגם הוא חייב משום בונה.

כנזכר בסעיף א, שמואל אסר להוציא ולהכניס סכין לכותל לבנים אם לא הכניס והוציא כבר מערב שבת (כי מרחיב את הגומא). הגמרא הקשתה על שמואל ונשארה בתיובתא.

◄ **רש"י, רי"ף ורא"ש:** שמואל נדחה להלכה ומותר לתקוע אף אם לא תקע והוציא מע"ש.

◄ **תרומת הדשן (באפשרות שניה):** להלכה צריך דווקא דצה ושלפה (עיין בסעיף א בביאור דבריו).

---

[76] ומה שאמר שמואל שמותר לסתום בעזרת שומן, היינו מצד ממרח, אבל משום בונה עדיין אסור.

↵ **תרומת הדשן:** בכותל אבנים ושאי שאסור להכניס סכין בין האבנים, משום שאי אפשר שלא ירחיב מעט את החור ונמצא קודח[77]. אך בדבר תלוש, אין איסור.

☜ **שו"ע:** סכין הנעוץ בכותל של עץ מבעוד יום אסור להוציאו, כיוון שהוא מחובר אבל אם הוא תקוע בדבר תלוש מותר.

רמ"א: אם דצה ושלפה מותר אפילו בכותל.

א. משנ"ב: שו"ע נקט כותל של עץ כיוון שכותל של לבנים אינו אסור בכל מקרה, כמו למשל אם הלבנים לא מחוברות בניהן שאז מותר גם אם לא דצה ושלפה[78].

ב. עיין בסעיף א בדברי האחרונים שכתבו שמעיקר הדין אפשר להקל גם בכותל מחובר אלא שלדינא החמירו בזה.

ג. צריך שיוציא את הסכין מהכותל וגם יתקע אותו שוב, שירחיב מקום מושבו שלא יהיה פס"ר, אבל אם רק תקע והוציא, אסור לתקוע בשבת עצמה **(משנ"ב)**. וגם הפוסקים שהתירו בכותל מעיקר הדין (האחרונים כנ"ל בסעיף א), דיברו רק על הוצאת הסכין, אבל תקיעת הסכין אסורה כיוון שעושה נקב בידיים ממש **(ביה"ל)**.

---

[77] אך כתב אחר כך שבכותל של אבנים אין תמיד איסור כיוון שתקיעת הסכין רק מרחיקה את האבנים זו מזו ואינו קודח, אפילו אם לא דצה ושלפה מבעוד יום, אך משום הרחבת הגומא יש בזה (והרי למסקנה אין צורך דווקא בדצה ושלפה לדעתו. עיין בב"י ובמשנ"ב לקמן).

[78] קשיא לי, הרי תרומת הדשן כתב שאין איסור קודח אבל יש איסור מצד מרחיב הגומא, וא"כ איך להוציא סכין מכותל לבנים, הרי הוא מרחיב את הגומא. (ועוד שצ"ע בביאור האיסור בגמרא לתחוב סכין בין הלבנים לפי המשנ"ב).

סימן שטו | אוהל

הקדמה לסימן

א. בניית אוהל קבוע היא תולדת בונה. אוהל עראי נאסר מדרבנן משום אוהל קבוע (גמרא, משנ"ב בתחילת הסימן). וכל זה אפילו ללא עשיית המחיצות.

ב. מצינו כמה אופנים שחכמים התירו לבנות אוהל עראי:

1. אם עשה רק את הגג שלא לצורך החלל שמתחתיו. (אבל בבונה גם המחיצות אסור, ולרשב"א אין איסור אלא אם כן צריך גם את האויר שנוצר).
2. אם משנה מסדר הבנייה הרגיל מותר אפילו בנה עם המחיצות.
3. מותר להוסיף אוהל עראי על גבי אוהל שהתחילו לבנותו ברוחב טפח. (סעיף ב). **סברת הדין**: כיוון שבניית האוהל נעשתה כבר, ההוספה עליו אינה אלא פעולה צדדית ואינה מוגדת כבנייה.
4. אם המחיצות עשויות כבר ומיועדות לזה, ורק חסרות פריסה- מותר לפורסם (סעיף יא). (סברת הדין כנ"ל).
5. אם יש חוטים הקשורים למחיצה מותר לפורסה. (סעיף י). (סברת הדין כנ"ל).

ג. עשיית מחיצה **קבועה**, אסורה מהתורה משום בונה, וכן כל תוספת על המחיצה. (שם, סעיף א). אך עשיית מחיצת **עראי** מותרת (בשונה מבניין עראי שנאסר. ועיין בביה"ל בהבדל). לרש"י מותר בכל אופן, ולשא"ר אם באה להתיר אסורה. (ואם יש טפח העומד מותר). (סעיף א). **סברת הדין**: מחיצת עראי אינה חשובה כאוהל כלל, ורק מצד החשיבות ההלכתית שלה, יש בה איסור.

ד. בפוסקים לא מוזכר חילוק מוחלט מהו אוהל קבע ומהו אוהל עראי, ויש שכתבו שהחל משמונה ימים הוי אוהל קבע. (וכך מוכח מזה שהשו"ע כתב שמחיצת עראי המתרת אסורה והיינו סוכה).

ה. נחלקו האחרונים (חת"ס ונוב"י) האם **בניין לשעה** הוי בניין או לא (בניין קבוע שמיועד לפירוק מיד). והאחרונים (אבנ"ז ריא, מנחת שלמה ט, ד) כתבו שאם תוקע באופן מוחלט עם מסמר או עם טיט, בזה לכו"ע גם בניין לשעה אסור. עוד כתבו האחרונים (או"ש שבת י) שרק בונה שמצרף חלקים זה עם זה לא נאסר לשעה (למ"ד) אבל בונה דבר מתחילתו כמו מי שעושה נקב בכלי וכדומה אסור גם לשעה.

ו. יסוד ההבדל בין מלאכת בונה לבין אוהל שהוא תולדת בונה, כותב הפני יהושע (סוכה טז:) שבניין הוא דבר קבע, ואוהל הוא עראי ביחס אליו ועם זאת חייב כי כך דרך יצירת אוהל. וכותב אבן האזל (שבת י, יז) שבונה חייב על צירוף שני חלקים זה עם זה יחד, ואוהל הוא יצירת מקום חלוק ונבדל מסביבתו[1].

---

[1] ואולי זו גם כוונת הפנ"י שכתב שזה דרך יצירת אוהל. עוד כותב הפנ"י: 'ועוד יש חילוק אחר ביניהם דלשון אהל היינו מלמעלה שמאהיל על האדם ועיקר עשייתו לכך משא"כ בנין שעיקר בנין היינו במחיצות'. ונלע"ד לבאר, שעם זאת שבתחילת הסימן משמע שמחיצה נאסרה מדין אוהל אין הכוונה שדינה שווה אלא עיקר אוהל זה גג ומחיצה אינה כגג ממש, ויש להוכיח מכך שאף גג שאינו מתיר נאסר לעומת מחיצה שאינה מתרת שמותר לבנותה.

סעיף א | עשיית מחיצה

נחלקו במשנה (קכה:) רבי אליעזר וחכמים האם מותר לסגור פקק חלון. ובגמרא מבואר שלכו"ע אסור לבנות אוהל עראי, והמחלוקת היא האם מותר **להוסיף** על אוהל ארעי או לא[2].

◄ **רש"י (ע"פ ביאור הר"ן):** אין איסור בעשיית מחיצה כלל[3].

◄ **ר"ת, רא"ש, מהר"ם מרוטנבורג וטור:** אסור לעשות מחיצה שמתרת איסור, כמו טלטול, או מכשירה סוכה. אבל מחיצה שעשויה לצניעות בעלמא מותרת.

☜ **שו"ע:** אסור לעשות אוהל עראי, ודווקא גג, אך מחיצה מותרת, אלא אם נעשתה להתיר.

רמ"א: אך מחיצה לצניעות בעלמא מותרת.

↲ כגון מחיצה המיועדת להפריד בין גברים לנשים בדרשה **(משנ"ב).**

א. מחיצת עראי לא נאסרה כדין בניין עראי שנאסר:

1. כיוון שמחיצת עראי זו מחיצה שבונים ממחצלת וכדומה, ואין דרך לעשותה קבע כלל (אך אם נעשתה מאבנים וכדומה, אפילו עראי יהיה אסור).

2. ויותר נראה שמחיצת עראי נעשית רק לחילוק רשויות, שאין זה דבר חשוב. וכיוון שהיא עראית ולא מתירה, אין בה איסור **(ביה"ל).**

❖ וילון שלפני הפתח

רש"י: מותר לנטות וילון, כיוון שהוא לא קבוע שם אלא דרכו להנתן ולהסתלק כל הזמן, כמו דלת בעלמא.

◄ **תרומת הדשן:** מדברי רש"י משמע שאסור להחליף פרוכת שלפני ארון הקודש כיוון שהיא עומדת שם בקביעות ולא מסירים אותה כל הזמן (אמנם היה נראה לו להתיר אך למסקנתו אסר).

◄ **אור זרוע, כלבו, מרדכי ובית יוסף:** מותר להתקין פרוכת אחרת. רש"י אסר רק אם הוילון קבוע שם ואי אפשר לעבור דרכו כלל, שאז חייב מצד בניין, אבל אם עוברים דרכו כל הזמן אינו קבוע והוי כדלת **(בית יוסף).**

☜ **רמ"א:** מותר לפרוס וילון על פתח הגם שקבוע שם. וכן פרוכת של ארון קודש מותרת (ויזהר שלא יעשה אוהל בגגה טפח (עיין סעיף יב)). וכן מותר לעשות מחיצה בפני החמה או הצינה, או בפני הנרות שלא יכבו מהרוח (והיינו מחיצת עראי **(משנ"ב)).**

---

[2] כמובן שדין מחיצה שונה מאוהל ממש שהרי להלכה מותר לבנות מחיצה שאינה מתרת כדלקמן, לעומת אוהל ממש שנאסר אפילו אם אינו מתיר. ופשוט.

[3] פקק חלון (שהותר רק להוסיף ולא לכתחילה) הוא הוספה על בניין קבע (רש"י).

↲ כיוון שהוילון נע ונד ברוח, הוי כמחיצת עראי, אבל לחברו מלמעלה ולמטה אסור דהוי כמחיצת קבע **(משנ"ב[4])**.

א. המחבר את קצות הוילון מהצדדים חייב מהתורה, והיינו כשעשוי לכמה ימים, אך אם דרכו להפתח תמיד, אסור מדרבנן, ואפשר שמותר לכתחילה, דלא גרע מפקק החלון **(שער הציון)**.

ב. מותר לנטות פרוכת של ארון קודש בפשיטות כיוון שיש לארון דלתות, ויש אחרונים שמקילים אפילו כשאין דלתות כמו בוילון **(משנ"ב)**.

ג. מותר לפרוס וילונות לנוי על הקיר, אפילו לקובעם שם, כיוון שלא עשויים כלל למחיצה **(מג"א)**.

ד. המג"א מתיר לענוב את קצות הוילון ולחברו, והיינו משום שאינו מחובר להרבה זמן אלא לפי שעה (או שהמג"א התיר בסתימה של בניין עראי) **(שער הציון)**.

❖ עשיית מחיצה בפני נר או ספרים

מרדכי: מותר לעשות מחיצת עראי לצניעות.

מהר"ם: אסור לפרוס מחיצה בשבת אם היא באה להתיר לעשות צרכיו, ולכן רק אם היה פרוס טפח מערב שבת מוסיף עליה בשבת.

☜ **רמ"א:** מותר לעשות מחיצה לצניעות. ואסור לעשות מחיצה בפני נר או ספרים בשביל לשמש מיטתו. [אבל אם היה פרוס טפח מערב שבת מותר].

א. ◄ **מג"א:** אם עושה מחיצה שחוסמת לחלוטין בפני אור הנר או הספרים, אין עליה שם מחיצה אלא כיסוי, ולכן מותר לעשות גם מחיצה גבוהה עשרה[5].

◄ **אליה רבה, חמד משה ומאמר מרדכי:** אסור אף במחיצה שמכסה לגמרי, כיוון שהיא מתרת בסופו של דבר.

↲ בשעת דחק יש לסמוך על דברי המג"א. ומותר לכו"ע לכסות את הספרים בכיסוי בתוך כיסוי כי אין לזה שם מחיצה **(משנ"ב)**.

❖ הוספה על מחיצה (עיין בסעיף ב בהרחבה)

הגמרא בעירובין (קב.) אומרת שאם יש טפח פרוס מבעוד יום, מותר להמשיך את האוהל כדין מוסיף על אוהל עראי.

מהר"ם: מותר להוסיף על מחיצה קיימת שיש בה רוחב טפח, הגם שהיא באה להתיר.

---

[4] ואף חיוב מהתורה יש בזה. **(פרמ"ג)**. אבל אם הדרך לפותחו כל כמה ימים אין בזה אפילו איסור דרבנן. **(שער הציון)**.

[5] הסבר דברי המג"א: נראה במשנ"ב שכיוון שהמחיצה מכסה בפועל אין לה שם מחיצה אלא כיסוי. ובשער הציון נשמע שהוא מסביר את הראשונים שהביא המג"א כראיה לדבריו, שכיוון שיכול לכסות בכלי אין למחיצה שם מחיצה (כסברא שהזכיר הט"ז). (כיוון שאין לה חשיבות).
הט"ז מתיר לעשות מחיצה ביו"ט בפני נר בגלל סברת 'המיגו' הנ"ל והשער הציון הסכים להקל כמוהו ביו"ט לכתחילה. (ובשבת הקל רק בשעת הדחק כנ"ל).

☜ וכך פוסק **רמ"א.**

א. חיי אדם: צריך לפתוח את המחיצה מע"ש, אבל אם המחיצה הייתה מקופלת, אפילו שעוביה יותר מטפח אסור. (והקל בזה בשעת דחק גדולה) **(ביה"ל).**

ב. ◄ **ב"י ושאר אחרונים:** מותר להוסיף על מחיצה אם היה הטפח העליון שבה פרוס מערב שבת

◄ **תוספת שבת:** אסור אם לא פתוחה עשרה **(ביה"ל).**

סעיף ב | תוספות על אוהל עראי

הגמרא בעירובין (קב.) אומרת שמוטות הספינה המתוחים מצד לצד הספינה (בצורת כיפה), אם כל מוט רחב טפח, מותר לפרוס מחצלות וסדינים בניהם, כיוון שזו רק תוספת על אוהל עראי, ואם אין טפח אסור. אמנם אם אין שלושה טפחים בין עמוד לעמוד, הוי לבוד ונחשב לאוהל.
וכן בהמשך הגמרא רב התיר לרב הונא לפרוס מחצלות נגד הקור והחום בשביל בהמותיו אם שייר במחצלת רוחב טפח מערב שבת.

כך פוסקים **רי"ף, רא"ש** ☜ **ושו"ע.**

↲ כל זה אינו אוהל קבע משום שנעשה רק לזמן מועט **(משנ"ב).**

א. הוא הדין שמותר לפרוס סדין על עגלה אם יש לה חישוקים העשויים מעליה מבעוד יום **(משנ"ב).**

ב. מספיק שאפילו אחד מהעצים יהיה ברוחב טפח כדי להתיר פריסת אוהל, וכן בדין לבוד, שאפילו אם במקום אחד העצים קרובים זה לזה שלושה טפחים מותר **(משנ"ב).**

❖ מחצלת מגולגלת

◄ **רש"י (ע"פ ביאור תוספות):** רוחב גלגול המחצלת נחשב כרוחב טפח שממנו מותר להמשיך לפרוס אוהל נוסף.

◄ **תוספות, ריטב"א ורש"י (ע"פ ריטב"א, ב"ח וגר"א):** רוחב הגלגול אינו נחשב התחלת האוהל אלא אם כן פרס טפח מהמחצלת מערב שבת.

☜ כך פוסק **שו"ע.**

א. לתת מחצלת מגולגלת כאוהל:

◄ **לדעת ט"ז ועולת שבת:** יש לחשוש לשיטת רש"י (בביאור תוספות) ואין להניח מחצלת מגולגלת בשביל להאהיל.

◄ **לדעת אליה רבה וגר"א:** רש"י סובר כדעת השו"ע, ומותר לכו"ע.

◄ **לדעת מאמ"ר וחיי אדם (וייתכן שלשיטתם גם הגר"א):** לכו"ע אסור להניח את המחצלת כאוהל. (כיוון שרק אם לא נראה כאוהל אין הגלגול נחשב כתחילת הפריסה, אבל לתת את הגלגול על מקום אחר הדבר נראה כאוהל, ואסור מדינא).

סעיף ג | בניית אוהל עראי בשינוי

הקדמה לסעיף:

אוהל עראי שנעשה לצורך חמה או צל אסור לבנות את הגג, אפילו ללא מחיצות[6*]. אוהל עראי שלא נעשה לצורך מה שתחתיו (כגון: מיטה) אסרו חכמים רק אם בונה גם את המחיצות. אך אם משנה את סדר הבנייה מותר (על פי המשנ"ב).

הגמרא בביצה (לב:) אומרת שאסור לבנות מיטה בדרך הרגילה אלא צריך להניח את קרש המיטה ואז לשים את הרגלים, שאל"כ הדבר נראה כעושה אוהל.

◄ **רש"י, אור זרוע וריב"א:** אין הלכה כך כיוון שזה דבר שאינו מתכוון, וקיי"ל כרבי שמעון שלא מתכוון מותר.

◄ **תוספות, רא"ש, רי"ף, רמב"ם וטור:** גם רבי שמעון מודה שאסור כיוון שהוא מתכוון למה שעושה הגם שלא מתכוון לבניין ממש, והוי כמעשה אחד. וצריך לשנות את הסדר לכו"ע.

☜ **שו"ע:** מיטה שמעמידים אותה, אסור להניחה כסדר אלא צריך לשנות, להעמיד קודם את המיטה באויר, ואחר כך את הרגלים.

↲ ואם המחיצות עמדו כבר, מותר להניח עליהם את הקרש (אא"כ הוא רחב הרבה שלדעת המג"א הדבר אסור) **(משנ"ב (ועיין בהמשך הסעיף)).**

❖ באיזה אופן יש צורך לשנות[7]

◄ **רשב"א, ר"ן ומגיד משנה:** אם משתמש באויר שתחתיו, אסור אפילו אם אין מחיצות וצריך לשנות.

☜ ראוי לחוש לדעת הרשב"א, אם לא בשעת הדחק **(ביה"ל).**

◄ **תוספות, רא"ש, סמ"ק הגהות מימוניות וטור:** רגלים של המיטות שלנו וכן רגלי השולחן שלנו מותר לסדרם כסדר ולא בשינוי (כיוון שרק אם יש מחיצות **וגם** משתמש בחלל[8] אסור).

[6*] מדברי **המשנ"ב** (בס"ק יז וכ) משמע שאם צריך לאויר שמתחת לאוהל, לא יועיל לשנות בסדר בניית האוהל. אך **החזו"א** חלק וכתב שמדברי רש"י ותוספות (הביאם הב"י בסימן שיא, ו) מוכח שמותר לבנות בשינוי. (והביאו דבריו להלכה באורחות שבת ט, יא הערה כ).
לע"ד, יש לעיין בזה טובא. ראשית כל, השו"ע (שם) לא פסק את רש"י ותוספות שבת אלא את דברי הרמב"ם שנראה שלא הסכים להיתר זה (אם לא במקום צער). ועוד הרי המשנ"ב חזר מספר פעמים שאוהל שנעשה להגנה מפני חמה או צינה (שעשוי לאויר שתחתיו) כבר בעשיית האוהל יש איסור גם בלי מחיצות, וכך גם משמע מלשון השו"ע בסעיף א. ואם כן, איך יועיל שינוי הסדר בעשיית אוהל שכזה, הרי למחיצות אין משמעות?
שמעתי ביאור שכיוון שהאדם מתכנן עוד לעשות מחיצות לאחר בניית הגג, אפשר שאין איסור בעשיית הגג לבדו ורק בגמר עשיית כל האוהל יש איסור, ואם כך גם למחיצות יש משמעות ואפשר לבנות בשינוי הסדר. לע"ד נראה שהגר"א לא סובר כך, שכן הגר"א (עיין ביה"ל, ד"ה מיטות) מקשה על שיטת הרשב"א שסובר שצריך לשנות את סדר הבניין אפילו אם רק צריך את האויר, מדין מיטה, שלפי דברי הרשב"א גם מלמעלה מלמטה יהיה אסור. והרי מיטה שצריך את האויר שתחתיה (אליבא דהרשב"א) היא כמו אוהל שעשוי להגן מפני חמה וגשמים, וא"כ רואים מדברי הגר"א, ש(אם הרשב"א אכן צודק) אסור לבנות גם בשינוי הסדר! ועיין בשו"ע הרב (סעיף ט) שגם ממנו משמע שיש איסור בעשיית אוהל בשינוי הסדר כשהוא נעשה להגן. וצ"ע.

[7] בכדי להבין טוב את הסוגיא מומלץ לעיין בביה"ל ד"ה מיטות וכן במשנ"ב בס"ק כב.

[8] ואין להקשות מ'גוד' שנאסר אפילו בלי מחיצות כיוון ששם זה דומה למשמרת שאסורה משום זלזול בשבת. **(קצות השולחן, גר"ז ועיין ביה"ל).**

☜ כך פוסק **שו"ע**[9].

↵ נחלקו האחרונים בדעת השו"ע כאשר יש מחיצות אבל אינו משתמש בפועל בחלל, אלא הוא רק ראוי לשימוש:

◄ **ט"ז:** אם יש מחיצות שראוי להשתמש תחתם- אסור. במיטה- שתים, ובשולחן - ארבע.

◄ **אליה רבה וגר"ז:** גם בשולחן עם ארבע מחיצות אפשר להקל כיוון שאינו משמש כלום תחתיו.

↵ **לדינא:** ראוי לחשוש ולשנות בסדר הבנייה אם יש ארבע מחיצות בשולחן או שתיים במיטה, אם **ראוי לשימוש** מתחתיו **(משנ"ב בט"ז)**.

א. המחיצות צריכות להגיע סמוך לארץ, ואם הם סמוכות לארץ פחות מג' טפחים, אמרינן לבוד **(משנ"ב**[10]**)**.

ב. אם הדף שעל השלחן מהודק ותקוע בחוזק, אסור משום בונה, ואפילו שעכשיו הוא לא תוקע בחוזק, כמבואר בסימן שיג, ו **(משנ"ב)**.

סיכום העולה מכל הנ"ל:

	יש מחיצות	**אין מחיצות**
צריך לאויר תחתיו	צריך לשנות	רשב"א: צריך. תוספות ושו"ע: לא צריך. ביה"ל: וראוי לחוש לרשב"א.
לא צריך לאויר תחתיו	ט"ז: אם ראויות לשימוש מתחת, צריך לשנות. א"ר: אם משתמש מתחת, צריך לשנות.	לא צריך לשנות

❖ הנחה על גבי מחיצות עשויות

תוספות[11] **ור"ן:** נאסר רק עשיית גג ומחיצות, אבל אם היו כבר מחיצות- אין איסור בהנחה גג עראי על גביהם.

◄ **לפרי מגדים ומשנ"ב (כך למדו בדברי השו"ע):** תוספות לא חילק בין שתים או ארבע מחיצות, ובכל מקרה מותר.

◄ **לנתיב חיים:** אם יש ארבע מחיצות אסור אפילו רק להניח.

א. בסעיף יג מבואר שאם הכלי רחב מאוד המג"א אוסר אפילו אם מניח את הקרשים על מחיצות קיימות **(משנ"ב)**.

---

[9] ומה שכתב שו"ע את דעת הרשב"א בשם התוספות בסעיף ז, היינו שהביא דעתו להקל, שאם לא צריך לאויר שתחתיו מותר (ביה"ל).

[10] **התוספות שבת** כותב שרק אם גובה המחיצות לפחות עשרה טפחים אסור. **והביה"ל** חלק עליו וכתב שאסור אפילו אם המחיצות נמוכות מעשרה, כל שהן מגיעות מהמיטה עד קרוב לקרקע (שלושה טפחים) אסור (והוכיח דבריו מדין ספר שבסעיף ז, ע"ש).

[11] תוספות מתקשה איך מותר להחזיר קדירה על גבי כירה, הרי עושה בזה אוהל. ומיישב כאמור למעלה.

❖ כיסוי ארובה

א. מג"א: ארובה שיש לה מחיצות בפני עצמן אסור לכסות אותה בעזרת כר וכדומה[12]. אבל אם הארובה היא בכותל מהצד, מותר לכסותה דהוי תוספת מחיצה בעלמא **(פרי מגדים)**.

ב. אם יש לארובה כמין מכסה שנסגר ונפתח, מותר לסוגרו דהוי כמו דלת **(פרי מגדים)**.

ג. כל האיסור הוא רק בארובה שיש בה שלושה טפחים אבל בפחות מזה הוי לבוד ומותר **(תוספות שבת)**.

ד. כל זה רק אם אין גחלים לוחשות בתנור, אך אם יש אסור לכסות בכל מקרה, מפני שפסיק רישה שמכבה אותן **(משנ"ב)**.

סעיף ד | עשיית אוהל במיטת חבלים

ר"ן ומגיד ומשנה בשם הרשב"א: מיטה המסורגת בחבלים, ויש פחות משלושה טפחים בין חבל לחבל, מותר להוסיף עליה סדינים וכדומה. אך אם יש יותר משלושה, אסור לפרוס סדינים. וכן אסור להוריד ממנה סדינים שעליה, מדין סותר.

☜ וכך פוסק **שו"ע**[13*].

↲ מדובר כאן על מיטה שיש לה מחיצות עד לארץ והוא עכשיו מעמיד את המיטה עם המחיצות. משום שאם אין לה מחיצות הרי נפסק בסעיף ג שמותר לפרוס אם אין מחיצות, ואם יש מחיצות עומדות, כבר נפסק שמותר לפרוס עליהם גג (וכך יוצא שסתירה חמורה מבניין[14] **(שער הציון)**) **(משנ"ב)**.

סעיף ה | פתיחת כסא מתקפל

הגמרא אוסרת (קלח.) העמיד כילה וכסא גליין (מין כסא של פרקים), אבל מתירה להעמיד מטה וכסא טרסקל ואסלא.

רש"י: מיטה וכסא טרסקל ואסלא, כיוון שלא עושה כלום, שהרי הם עשויים ועומדים, מותר לנטותם (אך האיסור בכסא גליין הוא שמא יתקע. ולתוספות: כל האיסור כאן הוא מדין עשיית אוהל).

☜ **שו"ע:** מותר לפתוח כסא שהעור נפתח כשפותחים את הכסא.

---

[12] והקשה **בשער הציון**, הרי המחיצות כבר עשויות מערב שבת, ובכהי גוונא כתב תוספות שמותר להניח בשבת, כמו קדירה על גבי כירה. ויישב שכיוון שכוונתו לסתום את הנקב, הדבר חמור יותר מאשר הנחת קדירה על גבי כירה.

[13*] נראה שבסתירת אוהל עראי אסור אפילו אם ישאיר טפח בסופו שהרי אין כאן סברת מוסיף על אוהל עראי. אמנם עיין בסעיף י בהערה שם.

[14] שאם המחיצות עשויות מבעוד יום מותר להניח סדין, אך אסור לסתור גם אם המחיצות שם מבעוד יום. ועיין **בחזון עובדיה** (ה, עמוד רצט) שהקשה כיצד ייתכן לחייב סותר כשאין חיוב משום בונה, והרי סותר מתחייב רק אם עושה על מנת לבנות במקומו. וע"ש מה שתירץ. [וייתכן שאפשר ליישב שמדרבנן אסרו לסתור אפילו כשאינו צריך למקומו, וכאן הרי אסור לסתור רק מדרבנן. וצ"ב].

א. מותר להעמיד חופה ולסלקה (אם הכלונסאות מחוברות כבר לבד החופה מבעוד יום), אף אם כוונתו לשם אוהל (**משנ"ב ושער הציון**[15]). וכן מותר להשתמש ב'דף' שבבית הכנסת שמניחים עליו ספרים. ומיהו בדף בלאו הכי מותר, שהרי אין כוונתו לשם אוהל, וממילא אין שם אוהל עליו (**תוספות שבת**).

ב. מותר להניח מיטה באופן ישר (אם הייתה נטויה), כיוון שעשויה ועומדת. וכלי שיש בו ארבעים סאה מסתפק בפרמ"ג, כיוון שיש עליו שם אוהל[16] (**ביה"ל**).

ג. מיטות התלויות על צידם על הקיר, אסור לפרוס בשבת את הסדין, כיוון שבונה את המיטה כסדר. אבל אם הסדין פרוס מע"ש או שיש כבר חבלים שעשויים כלבוד, מותר. אך אין להתיר כיוון שיש לה מחיצות בראשה, אלא יבנה בשינוי הסדר. אמנם מצד טרחה בשבת יש לאסור אא"כ יש לו אורחים, וגם אז מותר רק אם יש צורך במיטה זו (**ביה"ל**).

סעיף ו | סידור חביות

הגמרא (קלח.) אומרת שמותר לסדר חביות זו על גבי זו בשינוי בלבד. [ובהמשך מובא שמותר לצדד אבני בית הכסא למרות שהיה עלינו לאסור מצד בניין עראי, משום כבוד הבריות].

☜ וכך פוסקים **טור ושו"ע.**

↵ באוהל רגיל צריך את החלל שמתחת, וגם בחביות, כיוון שרוצה את האויר שבין החביות שלא יתעפשו, צריך את האויר שמתחת (**אחרונים**).

א. למרות שאינו מתכוון ליצור אוהל בהנחת החבית, כיוון שמתכוון למה שהוא עושה, אין זה נחשב ל'אינו מתכון (**ביה"ל**).

סעיף ז | הנחת ספר על גבי שני ספרים

רשב"א ור"ן (בשם תוספות): רק אם צריך את החלל שמתחת אסור, אבל אם לא צריך מותר.

↵ **טור:** לפי זה מותר להניח ספר על גבי שני ספרים אחרים.

☜ וכך פוסק **שו"ע. רמ"א:** כיוון שלא צריך את האויר שמתחת אין איסור.

א. דווקא אם רוצה ללמוד מהספרים המונחים שם או שכבר היה מונח שם הספר. אבל להניח מתחילה את הספרים כדי שישמשו את הספר שלומד בו:

◄ **לט"ז:** אסור.

◄ **למג"א וחיי"א (ולכך נוטה במשנ"ב):** מותר.

---

[15]* **הנודע ביהודה** (תניינא ל') מבאר שההיתר בחופה הוא רק מחמת כבוד ולא בשביל להגן כאוהל רגיל (**והחזו"א** (נב, ו) הסכים לדברי המשנ"ב כאן). מדברי הנוב"י עולה לא כדברי המשנ"ב פה. בעצם נחלקו האחרונים מדוע כסא טרסקל הותר, האם מפני שלא עשוי למטה אלא לצורך שמעליו (נוב"י), או כיוון שהוא עשוי ופריסת המחיצות היא רק תוספת בעלמא (משנ"ב).
מכאן יש לדון האם מותר לפתוח **גגון של עגלה** שמיועד לפתיחה וסגירה אלא שהוא מיועד לשימוש מתחתיו. **החזו"א** (נב, ו), **השש"כ** (כד, יג) **והמנחו"א** (ג, כג, טו) פסקו שמותר לפתוח גגון של עגלה. ויש שהחמירו וחששו לנוב"י (עיין אגרות משה ד, קה, ג וילקוט יוסף (שטו, י).

[16] משמע שבהפיכת כלי קטן אין איסור של בניית אוהל.

ב. מותר לפרוס מפה על שולחן כיוון שאין משתמש באויר שמתחת השולחן. ועוד, שהרי אין ריווח בין המפה לשולחן וא"כ נמצא שלא עשה שום אוהל (**משנ"ב**[17]).

סעיף ח | הגדרת אוהל עראי

הגמרא (קלח.) אומרת שמותר לפרוס כילת חתנים (היינו שני עמודים שבראש המיטה וברגליה ופורסים בניהם סדין להאהיל על המיטה (רש"י)). ודווקא כשאין בראש גגה טפח ולא בפחות משלושה לגגה רוחב טפח.

הגמרא אומרת עוד שאסור לפרוס טלית אם אין לה חוטים מחוברים לה.

לכאורה יש סתירה בין הגמרות, מצד אחד כילה מותרת כשאין בה טפח, ומאידך בטלית צריך חוטים כדי לפרוס אותה. הראשונים נחלקו ביישוב הגמרות ובעולה מכך לדינא (בסעיף י מובא ביאור המחלוקת של הראשונים, וכאן הבאנו את העולה מדבריהם לדינא):

◄ **רש"י ורא"ש:** אוהל פחות מרוחב טפח אינו אסור כלל (כדין כילת חתנים. ובטלית יש רוחב טפח ולכן אסורה בלי חוטים).

◄ **רמב"ם:** כל אוהל משופע שאין בגגו טפח או בפחות משלושה טפחים מגגו טפח, הרי זה אוהל עראי (כדין הטלית שאסורה, וכילת חתנים שאני, שמיועדת לכך).

☜ כך פוסק **שו"ע.**

↲ ודווקא אם עשאו לזמן רב, אבל לזמן מועט, אפילו רחב טפח הוי מדרבנן (**משנ"ב**).

א. אוהל לכמה ימים, פחות מרוחב טפח, נחשב אוהל עראי (**משנ"ב**[18]).

ב. לדעת הרמב"ם (שאסר אוהל עראי בפחות מרוחב טפח) אסור אפילו אם עשאו לזמן קצר וכן רוחב טפח לזמן מועט, דלא פלוג רבנן (**ביה"ל**[19]).

---

[17] קשיא ליה בכוונת התירוץ הראשון, מה יש לדון על מפה ושולחן, הרי יש כאן רק פריסת מחיצות שאינן מתירות, וזה מותר לכו"ע. וייתכן שזה התירוץ השני שמביא המשנ"ב. ולכאורה התירוץ הראשון שהביא קשה, שהרי התבאר בסעיף ו שאוויר שבין החביות מוגדר כתשמיש בחלל, אז החלל שמתחת השולחן לא נחשב כשימוש לרגליים של היושבים שם?! ועוד יש להעיר שבסעיף יא המשנ"ב כותב שמותר לפרוס סדין על מיטה למרות שיוצא טפח מתחת כיוון שלא עושה בזה אוהל, ולפי התירוץ הראשון יש לאסור שהרי במיטה הוא מכוון לאוויר שמתחת בסנדלים ונעליים (ואולי יש לחלק בין מחיצה שמגיעה לארץ ובין מחיצה שיוצאת רק טפח). וצ"ב.
ונראה לבאר שהט"ז כתב על סעיף יא שהראשונים שאסרו לפרוס כילה אם יורד טפח של מחיצות סברו שלמרות שיש מיטה שעומדת מבעוד יום, כיוון שהיא לא פרוסה בשביל להאהיל, הפורס עליה סדין נחשב כעושה אוהל ומחיצות (ואין זה שינוי כי כך דרך הפריסה בזה). אם כך יש לאסור גם בפריסת מפה, ועל בסיס זה דן המשנ"ב כאן. ולכן יישב שמאחר ולא צריך לאויר שתחתיו מותר. והתירוץ בשני במשנ"ב (שגם הוא מקורו בט"ז) סובר שאין איסור מאחר והיה כאן אוהל מצד השולחן עצמו. ונראה שבעצם שני התירוצים נתונים במחלוקת הראשונים בסעיף יא לגבי מיטות שלנו האם יש להתיר בזה מאחר ויש כבר אוהל מצד המיטה או שיש לאסור מאחר והמיטה לא הייתה פרוסה לשם אוהל. ונראה שלדינא יש לקבל את הסברא השניה שהרי האחרונים שם סתמו כך לדינא.
לע"ד אפשר לתת נפק"מ במחלוקת זו, האם יהיה מותר להמשיך אוהל עראי כהמשך לשולחן, לתירוץ הראשון אסור שהרי השולחן לא עומד בשביל להאהיל, ולתירוץ השני מותר כיוון שיש כאן אוהל בסופו של דבר, וכיוון שהאחרונים סתמו כתירוץ השני נראה שלדינא יהיה מותר. וצ"ע.

[18] עיין באריכות בסעיף יא במחלוקת הראשונים שם. המשנ"ב מחדש כאן בשם הפרי מגדים שאפילו לדעת רש"י, אם עשאו לזמן רב יש בו איסור דרבנן.

[19] הביה"ל מבאר שהרמב"ם סובר כדעת הרי"ף שטלית שהותרה ע"י חוטים (בסעיף י) **כשאין** בגגה טפח, ועם זאת נאסרה כדין אוהל עראי מדין לא פלוג. (כביאור המג"א ולא כפרי מגדים).

ג. כילה שיש בגגה טפח, חייב מהתורה לדעת הרי"ף, אך אם עשה חוט או משיחה בראש הכילה אין חיוב מהתורה בזה אלא רק איסור דרבנן **(ביה"ל).**

ד. דין מטריה: אסור להשתמש במטריה בשבת מדין אוהל. ואין להתיר מדין כסא של טרסקל, כיוון שבמטריה יש גם הידוק וקשירה ועושה בזה דבר חדש בשונה מטרסקל שרק פושט את הקמטים. ועוד שלפי הרמב"ם שביאר אחרת את דין הטרסקל יש לאסור. ועוד שלפי הנודע ביהודה יש בזה איסור תורה, ולשאר האחרונים יהיה איסור דרבנן לפחות. וכן יש לדון מצד טלטול שלפעמים אסור[20] **(ביה"ל).**

סעיף ט | תליית משמרת

נחלקו רבי אליעזר וחכמים (קלז:) אם מותר לתלות משמרת ביום טוב, ר"א מותר וחכמים אוסרים. בגמרא מבאר אביי שאיסור זה הוא רק משום עובדין דחול. וכן נחלקו במשנה אם מותר לתת שמרים למשמרת בשבת, אבל ביו"ט מותר לכו"ע.
בהמשך הגמרא (קלט.) איתא שביו"ט מותר להערים ולתלות משמרת בשביל להניח עליה רימונים, ואחר כך לתת בה שמרים.
אבי שונה (קלח.) כמה כלים שאסרו חכמים לנטותם בשבת, ואחד מהם היא המשמרת.

◄ **רש"י, (רשב"א ורמב"ם):** האיסור בתליית משמרת הוא משום עובדין דחול. (רש"י מבאר שרק כך מובן מדוע מותר להערים לתלות עבור רימונים, כיוון שבזה אין עובדין דחול. אלא שקשה מכך שאביי שנה את משמרת בתוך הכלים שאסור משום אוהל, ומיישב הרשב"א שלכל כלי יש טעם שונה מכלי אחר למרות שנקט את כולם יחד).

◄ **רבינו יונה, רמב"ן ותוספות (עיין בגר"א):** האיסור משום אוהל עראי. (ומה שאמרה הגמרא 'עובדין דחול' נאמר רק כדי להוציא מדברי רב יוסף שם שרצה לומר שיש בזה חיוב דאורייתא, קמ"ל שזה רק איסור דרבנן. ולכן מיושב מדוע אביי נקט את המשמרת עם כל הכלים. ומה שהותר לתלות רימונים: **לרמב"ן**: משום שלא תולים אותה בחזקה. **לרבינו יונה**: משום שלא צריך לחלל שתחתיה).

↵ **נפק"מ:** אם מותר לתלות משמרת שלא מעל כלי, לרש"י מותר כי אין על זה שם אוהל. לרמב"ן אסור משום עובדין דחול (שמא יבוא לשמר) (ועיין לקמן).

טור: אסור לתלות משמרת דחשיב כאוהל עראי.

☜ וכך פוסק **שו"ע.**

בסעיף י הבאנו מחלוקת הפרי מגדים והמג"א האם טלית **שיש** בה רוחב טפח מותרת על ידי חוטים. הפרי מגדים סובר שלכו"ע מותר, והמג"א סובר שהרי"ף אוסר בזה. המשנ"ב סתם גם שם כדברי המג"א לאסור בזה.
[נראה שהפרי מגדים למד שאם אין רוחב טפח מותר גם לרי"ף, ואם יש רוחב טפח דינו כאוהל עראי (שהותר בחוטים). ואילו המג"א והמשנ"ב למדו שפחות מרוחב טפח דינו כאוהל עראי ואסור (מדין לא פלוג, ובזה התירו חוטים). ואם יש בו רוחב טפח נאסר **כמו** אוהל קבע (שלא התירו בו חוטים). ונראה לע"ד שגם לדעתם אין איסור תורה ברוחב טפח אם עשאו לזמן מועט, ורק בחוטים לא התירו **כמו** אוהל קבע (וכך מוכח במשנ"ב בס"ק לד שכתב שאין בזה אלא איסור דרבנן אפילו שיש ברחבו כמה טפחים)].

[20] **החזו"א** (נב, ו) הזכיר סברא משום תיקון מנא ועובדין דחול וגורם לפרצה לחילול שבת. **התהילה לדוד** (הובא בשש"כ כ, הערה נה ע"ש) סובר שפשט האיסור וכל המשתמש נחשב לפורץ גדר. ולכן להלכה אין להתיר אפילו אם הייתה פתוחה כבר מערב שבת (וכן פסקו **בבן איש חי** (שמות ח), **ביחווה דעת** (ב, מג) **ובאורחות שבת** (ט, הערה י ע"ש)).

א. באיזה אופן נאסרה תליית המשמרת:

◄ **מג"א:** אסור לתלות משמרת גם אם אין כלי תחתיה.

◄ **ט"ז וגר"א:** מותר לתלות אם אין כלי תחתיה.

☜ וכך פוסק **משנ"ב.**

סעיף י | פריסת טלית

הגמרא (קלח.) אוסרת לפרוס טלית מדרבנן, אך אם אם יש לה חוטים מותר (כיוון שזה נחשב כהוספת אוהל עראי). עוד אומרת הגמרא (שם) שמותר לנטות כילת חתנים וכן מותר לפרקה, אם אין בראשה טפח.

לכאורה הגמרות סותרות, כילה מותרת בפחות מטפח, ובטלית משמע שאסור בלי חוטים. נחלקו הראשונים בהסבר המציאות בטלית, וממילא ביישוב הסתירה:

◄ **רש"י ורא"ש:** בטלית מדובר בפריסה על ארבע יתדות ויש בגג טפח. אך אם אין בגגה טפח מותר לכתחילה כדין כילה[21]. ואם מחובר לה חוט או משיחה מותר לכתחילה גם ברוחב טפח, כמו שמותר להמשיך אוהל ארעי (כאילו שהיה כבר טפח פתוח מערב שבת (**רא"ש**)).

◄ **ר"ח, רי"ף ורמב"ם:** בטלית מדובר על טלית כפולה שאין בה רוחב טפח והיא אסורה מדרבנן[22] (כך פסק שו"ע בסעיף ח), ואם יש לה חוטים מותר. אבל אם יש רוחב טפח בגגה הרי זה אוהל קבע ואסור (עיין בזה לקמן באחרונים).

☜ **שו"ע:** טלית כפולה (כרי"ף) שיש לה חוטים מותר לנטותה ומותר לפרקה, וכן בפרוכת.

↲ נחלקו האחרונים האם טלית שיש בראשה טפח (ועשויה כאוהל עראי) מותרת בחוטים:

◄ **מג"א ומשנ"ב:** רק אם אין בה רוחב טפח בראשה התירו ע"י חוטים, אבל אם יש בה רוחב טפח הוי כאוהל קבע ואסור (אפילו כשעשויה עראי[23]).

◄ **פרי מגדים:** מותר בחוטים אפילו אם רחבה טפח כשעשויה כאוהל עראי[24].

א. שו"ע פסק שמותר גם לפרק טלית שיש בה חוטים. כיוון שכל אוהל שמותר לנטותו מותר לפרקו (**משנ"ב**[25*]).

---

[21] שהרי אם כילת חתנים התירו פחות מטפח, לא כל שכן שיתירו בטלית בפחות מטפח? אלא ודאי שמדובר כשהיה טפח, (זה ההבדל בין טלית לכילת חתנים).

[22] ומה שהתירו בכילת חתנים משום שהיא מיועדת לכך (**ר"ן**).

[23] **שו"ע הרב** (יז) מסכים לדעה זו ומבאר: אם יש רוחב טפח, הגם שנעשה לזמן מועט אסרו בחוטים כיוון שיש חשש שימלך ויעשה ממנו אוהל קבע. לפי דבריו מובן מדוע המשנ"ב כותב שאוהל **שיש** בו רוחב טפח ונעשה לזמן קצר דינו כאוהל עראי (ס"ק לה) ועם זאת חוטים לא מועילים בו, כיוון שלא כל אוהל עראי הותר בחוטים.

[24] כך גם כותב **החזו"א** (נב, ד) שאם נעשתה לזמן מועט ודאי שמותר גם אם יש ברוחבה טפח.

[25*] משמע שמותר לפרק אוהל שהוסיף בשבת. (וכך פסק **בחזון עובדיה** (ה, עמוד שכח)). ועיין **חזו"א** (נב, ז) **ואבני נזר** (ריא, לד), שדנים אם מותר לפרק אוהל עד טפח. **והרב עובדיה** (שם) פסק להתיר.

❖ **נטיית מחיצה** (עיין סעיף א).

רמב"ם[26] ☜ **ושו"ע:** מותר לנטות פרוכת רק אם יש לה חוטים.

↲ **מג"א:** מחיצה שאינה מתרת מותרת גם בלי חוטים (ודברי השו"ע לאו דווקא, כיוון שאוהל נאסר רק כגג ולא כמחיצה).

↲ **לדינא:** מחיצה שאינה מתרת מותרת אף ללא חוטים (כנ"ל בסעיף א[27]).

א. מג"א: במחיצה מתרת אפילו חוטים לא יועילו (בשונה מ'טפח הפרוס' שמתיר לפרוס מחיצה מתרת) (והתוספות שבת מיקל) **(משנ"ב).**

סעיף יא | כילת חתנים

הגמרא (קלח.) מתירה לפרוס כילת חתנים (היינו שני עמודים שבראש המיטה וברגליה ופורסים בניהם סדין להאהיל על המיטה (רש"י)), ודווקא כשאין בראש גגה טפח ולא בפחות משלושה לגגה רוחב טפח. וכן שלא יהיה ברוחב המחיצה טפח. וכן אם הסדין יורד מהמיטה ברוחב טפח, אסור.

רי"ף ורמב"ם: לא גרסו שצריך שלא יהיה ברוחב המיטה טפח. (לכן שו"ע לא פסק דין זה).

ר"ן בשם הרשב"א ורבינו יונה: במיטות שלנו שאין להן כילה, מותר לפרוס סדין גם אם יורד טפח מהמיטה.

☜ **שו"ע:** מותר לפרוס כילת חתנים שאין בראשה טפח כיוון שמיועדת לכך, וכן מותר לפרקה, והוא שלא תהיה משולשלת טפח מצדדי המיטה.

↲ במיטות שלנו שאין להן כילה מותר להוציא טפח מהמיטה כלפי מטה, ומה שנאסר זה דווקא במיטה שיש בה גם כילה שאז הטפח נעשה כמחיצה והכילה כגג **(משנ"ב)**[28].

בסעיף הקודם התבאר ההבדל בין כילת חתנים שהותרה לעומת פריסת הטלית שנאסרה (אלא אן כן יש לה חוטים).

---

[26] ובמשנ"ב ביאר שגם ר"ח סובר כך, ובעקבותיו הלך הרמב"ם, וכן סובר לבאר הגר"א.

[27] ומדוע בסעיף א מותר ללא חילוק אם זו מחיצה שאינה עשויה להתיר? צ"ל שהמשנ"ב למד שהשו"ע נקט לשון הר"ח והרמב"ם אבל לדינא אכן הוא לא קיבל את זה להלכה.

[28] יוצא אם כך שהגמרא הזכירה ארבעה תנאים להתר פירסת כילת חתנים: א. אין בגגה טפח ב. אין טפח סמוך לגג שלושה טפחים. ג. אין ברוחב האוהל שיפוע טפח. ד. האוהל לא משתלשל טפח למטה מהמיטה. השו"ע פסק רק את שני התנאים הראשונים והמשנ"ב כתב שבימינו התנאי הרביעי גם לא שייך, ולכן לדינא רק התנאי הראשון והשני נשאר.

סיכום סעיפים ח, י– יא

	אין טפח	יש טפח
קבע	איסור דרבנן לכו"ע. ואם יש חוטים מותר	איסור מדאורייתא לכו"ע
עראי	לרמב"ם ושו"ע אסור, ולרש"י מותר (לפרמ"ג: גם הרמב"ם מתיר) ואם יש חוטים מותר	אסור מדרבנן (גם אם יש חוטים. ולפרמ"ג הרמב"ם מתיר).

סעיף יב | מתיחת פרוכת וכילה

אביי אומר (קלח.) שאסור לנטות גוד, (שהיו הולכי דרכים מותחים נודות עם יין או חלב כדי שהרוח תקרר אותם ולא יתקלקלו (רש"י)). ובהמשך הגמרא מובא שגוד בכיסנא מותר למותחו בשני בני אדם, אבל באדם אחד אסור, וכילה אסורה אפילו בעשרה בני אדם כיוון שודאי יווצר אוהל.

◄ **רש"י:** גוד הוא עור בהמה העשוי כנוד שממלאים ביין ותולים על ארבע מוטות, כדי שהיין יצטנן. אם אין לגוד רצועות שקשורות בו (הכסכסים) או שאדם אחד תולה את הגוד על המוטות לבד - בוודאות הגוד יימתח, והמתיחה אסורה **משום אוהל**[29]. רק אם יש רצועות ושני בני אדם תולים, התלייה תתבצע ללא מתיחה, וכל עוד שאינו מתוח כלל אינו נחשב אוהל.

◄ **ראב"ד:** גוד נאסר משום חשש קיפול ותיקון הבגד[30].

◄ **רמב"ם:** גוד היא פרוכת שרוצה לתלות על הקיר, וכסכסיו הוא חוט המחובר אליה. לאדם אחד אסור לתלות את הפרוכת כיוון שודאי תתקפל קצת מהרוחב שלה ויווצר אוהל (רחב טפח), ורק שניים יכולים לתלות בלי שהפרוכת תתקפל (ובתנאי שמחובר חוט, כי רק כך נחשב תוספת על אוהל (עיין לקמן)).

☜ כך פוסק **שו"ע.**

↲ מדובר על פרוכת שיש לה רצועות, שאל"כ אסור לתלות בכלל פרוכת (כמו שכתב השו"ע בסעיף י), ועם זאת צריך להזהר שלא לתלות פרוכת באדם אחד, שמא יווצר אוהל ברוחב טפח בעת התליה, וזה אסור אפילו עם חוט לדעת הרמב"ם[31] **(משנ"ב).**

---

[29] ואין זה תוספת על אוהל עראי כיוון שללא המתיחה הגוד אינו משמש לשום דבר (ריטב"א).
בבית יוסף מביא את דברי **רבינו יונה** שכתב שבשני בני אדם מותר כיוון שהם פורסים בבת אחת ואין דרך בניין בכך, לעומת אדם אחד שקושר מעט מעט והוי בונה. ולע"ד נראה שרבינו יונה אינו חולק על רש"י והרמב"ם. אמנם בבית יוסף הביא עוד את דעת **הראב"ד** שסבר שגוד נאסר מחשש קיפול ותיקון הבגד (ובאדם אחד אסור, כיוון שקשה לו לכוון את הלולאות מול היתדות שבכותל בלי לקפל את הטלית. וכילה אפילו בכמה בני אדם אסור, שאי אפשר שלא תמתח מעט (ובכילה יש גם חשש שיווצר אוהל חדש).

[30] כנלע"ד לחלק בין גוד לכילה לדעת הראב"ד, וזה על פי דברי הב"י. ע"ש.

[31] והיינו שהגם שזה אוהל עראי אסרו חכמים פריסתו עם חוטים כנזכר בסעיף י.
יש לעיין מדוע אסור לתלות את הפרוכת, והרי גם אם יווצר אוהל זה רק דבר שאינו מתכוון. ומיישב שער הציון שצ"ל שזה פס"ר, (ולע"ד יש בזה דוחק).
עוד יש לבאר מדוע נאסר לתלות פרוכת שמא יהיה אוהל, והרי גם אם יעשה אוהל ממש אין בזה איסור כיוון שהגמרא בדף מג. אומרת שמותר לפרוס אוהל אם הוא מוחזק בידי אדם! ונראה ליישב שהחשש הוא שמא יתלה את הפרוכת על היתד ובאותו זמן יהיה אוהל תלוי מהיתד. (ולכן מובן למה שני בני אדם מותר כיוון שפחות סביר להניח שזה יקרה). (ע"פ **הציץ אליעזר**).

❖ דין כילה

◀ **רש"י:** אסור לתלות כילה כיוון שודאי הכילה תמתח ותהיה אוהל, (ולכן אסור לנטותה אפילו בלי למתוח, אם אין לה חוטים).

◀ **רמב"ם:** כילה שיש בראשה טפח אסור לתלותה אפילו בעשרה בני אדם, כיוון שאי אפשר שלא תמתח מעל הארץ ויהיה אוהל עראי. (כלומר שתולה את הכילה ביתדות מעליו, והגם שישאירו את אמצע הכילה על הרצפה, כיוון שבטוח יגביהו אותה טפח- אסור).

☜ כך פוסק **שו"ע.**

↲ דווקא אם יש רוחב של טפח בכילה יש לאסור מצד אוהל, אבל אם אין רוחב טפח, מותר כיוון שכרוך עליה חוט **(משנ"ב).**

א. מה שכתב השו"ע 'שיעשה אוהל עראי' פירושו שיעבור על איסור דרבנן, כיוון שלפי הרמב"ם אוהל שיש בגגו טפח ויש לו חוטים, איסורו מדרבנן **(ביה"ל).**

סעיף יג | כיסוי כלי

הגמרא אומרת (קלט:) שאסור לכסות כובא (גיגית) עם בגד, אבל אם מכסה חצי מהכלי מותר.

◀ **רש"י, רמב"ם, תוספות וטור:** משום אוהל. ודווקא בכלי גדול שיש לו חשיבות של בניין, אבל בכלי קטן מותר כדין פוריא (שהותר להניח קרש על מחיצות).

◀ **ראב"ד ורשב"א:** משום שנראה כעושה משמרת, וכאשר מכסה חציה לא נראה כמשמרת (ואין איסור בשאר כלים כיוון שלא נראה כמשמר).

↲ **ר"ן ומגיד משנה בשם הרשב"א:** רק אם יש רווח אויר של טפח מהמשקה בתוך הכלי עד למעלה אסור, אבל בפחות מזה מותר.

☜ **שו"ע:** אסור משום אוהל, ודווקא כשיש חלל אויר טפח.

↲ נכון להחמיר כדברי השו"ע. והסומכים על הראב"ד ומכסים חבית יש להם על מה לסמוך **(משנ"ב).**

א. כל האיסור הוא דווקא בחבית רחבה[32], אבל בחבית קטנה מותר הואיל והמחיצות עשויות כבר. ואם מטלטל את החבית כדי להניח עליה כיסוי, אסור אפילו בחבית קטנה **(משנ"ב).** לכן בסעודות גדולת צריך להפוך כלפי הקרקע את החביות שמניחים עליהם את הפלטות, כדי שלא יהיה אוהל על ידי ההנחה **(חיי אדם).**

ב. אם יש על פי הכלי מכסה המיועד לסגירה ופתיחה, מותר לכסותו **(ט"ז ושאר אחרונים[33]).**

---

[32] ושיעור רחבה לא נודע לנו (**חזו"א** נב, י). ויש שכתב ששיעורו ככלי מחזיק ארבעים סאה, ובכלי עגול זה רוחב שתי אמות (**שולחן עצי שיטים,** הובא בהליכות עולם (ד, עמוד ז).

[33] ותמה **הגרש"ז** מדוע המשנ"ב לא הביא דבריו להלכה.

ג. אסור לסגור מגירת שולחן או כיסוי של מיטה שלא מחובר אליה, כיוון שעושה בזה אוהל. אלא שכיוון שלרשב"א וראב"ד אין בזה איסור, המקל יש לו על מה לסמוך[34] **(משנ"ב)**.

ד. אם חצי הכלי מכוסה מותר להמשיך את הכיסוי לגמרי, כמוסיף על אוהל עראי **(שער הציון)**.

ה. מדובר על בגד שלא מקפיד עליו אם יפול למים, שאל"כ אסור לפרוס אותו שמא יפול ויבוא לידי סחיטה **(ביה"ל)**.

---

[34] **החזו"א** (נב, יד) הקל בזה משום שלא מצינו איסור להניח קרקע ומחיצות תחת גג שעשוי כבר. (עיין אורחות שבת פרק ט הערה לו). ובמגירה של ארון כתב בשש"כ בשם הגרש"ז שאפילו לחיי אדם מותר כיוון שהאוהל נשאר גם בהוצאת המגירה, ובהכנסתה הוא אינו אלא כמצמצם את מקום האוהל.

סימן שטז | צידה

הקדמה לסימן:

הגדרת צידה: הכנסת חיה ממקום שאינו תחת רשות האדם לרשותו, או שלילת החרות מהחיה (על פי ביה"ל).

א. פעולה שקרובה לצידה אסורה מדרבנן (כגון צידה שאינה הופכת חיה לניצודת, צידת חיה חולה).

ב. פעולת הצידה האסורה היא מעשה הכליאה, אבל מותר להמשיך מצב בו חיה כבר ניצודת (סעיפים ד- ה).

ג. אין פעולה הפוכה מצידה, ולכן מותר לשחרר בעל חי מכלוב (משנ"ב).

ד. כאשר יש סכנה מבעל חי מותר לצודו או להרגו, וככל שהסכנה ממנו קטנה יותר, כך ההיתר יותר מוגבל (שאסור להורגו, או שרק צידה מדרבנן מותרת). (סעיפים ז, ט- יא).

ה. חיות או עופות מבויתים (שחוזרים לכלובם לערב) אין בהם איסור צידה. ונחלקו הראשונים אם אין בה איסור צידה כלל או שיש איסור מדרבנן (סעיף יב).

נטילת נשמה היא תולדת שוחט.

א. חובל ומוציא דם לרוב הראשונים חייב משום נטילת נשמה, ולרמב"ם משום דש.

ב. נטילת נשמה או הוצאת דם אסורה מהתורה רק אם עושה את זה לצורך, אבל בלי צורך הוי משאצל"ג ומקלקל.

ג. נטילת נשמה אסורה מהתורה רק אם נעשתה באופן בלתי הפיך, אבל אם הפעולה נעשתה באופן הפיך אסורה מדרבנן בלבד (חבורה חוזרת. סעיף ח).

ד. חז"ל למדו שרק בעלי חיים שפרים ורבים אסור מהתורה להורגם, אבל אם אינם פרים ורבים מותר (כינה, סעיף ט).

בסימן זה נידונים בפוסקים מושגי יסוד ביחס ללא מתכוון ופסיק רישיה ומלאכה שאינה צריכה לגופה:

א. לא מתכוון: מעשה מותר שייתכן ומעשה אסור יקרה עימו. לר"ש מותר ולרבי יהודה אסור מדרבנן, וקיי"ל כר"ש.

נימוק הדין[1]:

◄ א. מעשה ללא כוונה לא נחשב מעשה חשוב לחייב עליו (כך נראה לבאר את הערוך).

◄ ב. המעשה האסור לא מתייחס לאדם (קוב"ש).

◄ ג. המעשה האסור טפל למעשה המותר, ועיקר שם המעשה הוא התר (גרש"ש).

ב. פסיק רישיה: מעשה מותר שודאי שמעשה אסור יתרחש יחד איתו. דבר זה אסור לכו"ע.

[1] ע"פ חוברת הרב יאיר וסרטיל שליט"א, הוצאת ישיבת בית אל.

נימוק הדין:

◀ א. אנן סהדי שהאדם מתכוון גם לאיסור.

◀ ב. המעשה האסור מתייחס לאדם כיוון שודאי שיעשה.

◀ ג. המלאכה נקראת גם על שם האיסור כיוון שודאי יקרה.

ג. מלאכה שאינה צריכה לגופה: אדם עושה מעשה מתוך מחשבה עליו, אלא שהוא לא מתכוון לתכליתו אלא לסלק מעליו נזק או הפרעה (לפי רש"י) או לתכלית שלא הייתה במלאכת המשכן (לפי תוספות). ויש שהגדירו שהאדם עושה מעשה בלי להתכוון לתוצר של המלאכה (כמו גוזז צפרניים (רז"ה)). מחלוקת רבי יהודה ורבי שמעון: לר"י חייב ולר"ש פטור. לרוב הראשונים הלכה כרבי שמעון ולרמב"ם הלכה כרבי יהודה. (סעיף ח).

ד. ספק פסיק רישיה (אפשר גם: פסיק רישיה למפרע)**:** מעשה שיש ספק אם יש בו איסור שהספק אינו תלוי במעשה אלא במציאות הנתונה לפני כן (לדוגמא: ספק אם יש זבובים בתיבה ונמצא צד בסגירת התיבה), אלא שהאדם לא יודע מה המציאות. לט"ז מותר ולרעק"א אסור.

נימוק:

◀ הט"ז למד שפסיק רישה אסור כיוון שאנן סהדי שהאדם מתכוון לאיסור, ובמקרה הנ"ל הוא לא מתכוון שהרי אינו יודע.

◀ רעק"א למד שפס"ר אסור כי המעשה מתייחס לאדם או שהמלאכה נקראת על שם האיסור ולכן גם אם הספק על העבר הדבר אסור.

ה. פסיק רישיה דלא ניחא ליה בדאורייתא: לדעת הערוך מותר לכתחילה, לדעת התוספות אסור מדרבנן כדין משאלצ"ג.

נימוק:

◀ הערוך למד שפס"ר אסור כי אנן סהדי שהתכוון, לכן, אם לא ניחא ליה חוזר המעשה לדבר שאינו מתכוון.

◀ תוספות למד שפס"ר אסור כיוון שהמעשה האסור מתייחס לאדם או שהפעולה נקראת על שם האיסור, וגם אם לא ניחא ליה הדבר נחשב למשאצל"ג.

ו. פסיק רישיה דלא ניחא ליה בדרבנן: לתרומה אסור, לתוספות ורמב"ן מותר. (ומקילים בזה במקום צער).

ז. פסיק רישיה (וניחא ליה[2]) באיסור דרבנן: לתרומת הדשן ושו"ע (שיד, א) - מותר, למג"א ומשנ"ב אסור.

ח. פס"ר דלנח"ל בתרי דרבנן: מותר (פרי מגדים ושער הציון[3]) ויש מי שהחמיר בזה (עיין חזו"א סא, א).

---

[2] **הרב עובדיה** כותב (יב"א ד לד, טז) שלדעת השו"ע משמע שפס"ר וניחא ליה באיסור דרבנן מותר מדלא חילק. אמנם שמעתי שבמקום אחר כתב שרק במקום צורך גדול יש להתיר.

[3] והיינו בדלא ניחא ליה (**שער הציון** בסימן שלז, ב). ועיין שם מה הדין אם הדרבנן הוא משום חסרון במלאכת מחשבת (כגון מקלקל או בשינוי וכדומה).

ט. ההבדל בין משאלצ"ג לפס"ר: בפסיק רישיה האדם עושה פעולה מותרת ולא מתכוון לפעולה אסורה הנעשית ממילא, אלא היא מתרחשת בהכרח. במשאצל"ג האדם מתכוון למלאכה שעושה אלא שאינו מתכוון לתכילתה (כסף משנה). [לדעת תוספות כל פס"ר דלנח"ל זה משאצל"ג].

י. משאצל"ג במקום צער: חכמים התירו מלאכה שאינה צריכה לגופה הנעשית להצלת האדם מצער גדול (ולרמב"ם אסור אא"כ יש ספק סכנה). אבל במקום צער שאינו גדול אסרו חכמים אא"כ יש סברא נוספת להקל (דין פרעוש). (סעיפים ז, ט- י).

סעיף א | צידה למקום המשתמר

חכמים סוברים (קו. במשנה) שהצד ציפור דרור למגדל, וכן הצד צבי לבית חייב, ושאר עופות חייב אם צד לבית כיוון שהם ניצודים בו (ע"פ הגמרא). ואם אינם ניצודים בו אסור מדרבנן.

☜ כך פוסקים **טור ושו"ע.**

↲ ואפילו לבית קטן, משום שציפור דרור אינה מקבלת מרות ונשמטת מזוית לזוית **(משנ"ב).**

א. השולה דג מהים לתוך ספל של מים חייב משום צידה, אבל לתוך בריכה אינו חייב משום שיכול לחמוק לחורים וסדקים. הצד אריה אינו חייב עד שיכניסו לכלוב שלו **(משנ"ב).**

ב. ציפור דרור ניצודת רק מדרבנן[4], כגון בבית גדול, ויש לו קור גדול מותר לסגור את החלון כיוון שאינו מתכוון למרות שזה פסיק רישיה **(חיי אדם).**

❖ מה נחשב ניצוד (עיין ביה"ל)

בגמרא (שם ע"ב) מובאות ארבע הגדרות מה נחשב מקום שהצד ממנו חייב: א. כל שהכתלים אינם מטילים צל זה על זה. ב. כל שיש פינות שהחיה יכולה לברוח אליהם. ג. כל שצריך לצודו בכמה פעמים (אבל בפעם אחת מותר). ד. כל שאומרים הבא מצודה ונצודנו.

◄ **רש"י, אור זרוע, רמב"ם, המגיד משנה, מאירי, רבינו ירוחם טור:** כל השיעורים שווים, והעיקר שיכול לצוד בפעם אחת[5].

☜ כך פוסק **משנ"ב.**

◄ **תוספות:** 'הבא מצודה' בעופות, שאר השיעורים בחיה.

◄ **רשב"א:** הבא מצודה הוא שיעור אחר משאר השיעורים, והלכה כשיעור זה.

---

[4] לכאורה משמע שהוא הדין שאר החיות המוזכרות בסעיף זה שאסורות רק מדרבנן (צבי או ציפור למקום שאינם ניצודים בו לגמרי, היינו בית שאינו סגור לגמרי או ביבר שאינו סגור לגמרי). וכך משמע מתחילת דברי המשנ"ב (בס"ק ה).

[5] **בביה"ל** הביא אפשרות שההגדרה של 'עוקצי עוקצי' שונה משאר ההגדרות לדעת הרמב"ם (כיוון שהוא השמיט את ההגדרה הזו) ויישב באופן נוסף שם.

א. המכניס ציפור לבית גדול שעדיין יכולה להשמט בו (ויש בזה איסור דרבנן), אלא שלא נעל את הדלת, שאז אין כמעט משמעות להכנסת הציפור לבית, יש להסתפק אם אסור **(ביה"ל)**. (האם גם בזה יש איסור דרבנן כי זה מעין צידה, או שרק אם נועל את הדלת אסור שבזה יש מעט תועלת. ודייק הביה"ל מדברי התוספתא **שאסור מדרבנן**).

סעיף ב | צידת חיה חולה או עייפה

הגמרא (קו:) אומרת שהצד צבי ישן או עיוור חייב (כיוון שברגע שנוגעים בהם הם בורחים ולא נחשבים ניצודים), והצד צבי חולה או זקן אסור מדרבנן (כיוון שהוא ניצוד ועומד (רש"י)).
הגמרא מקשה: הרי שנינו שהצד צבי חולה חייב. ומיישבת, שתלוי אם זה חולי מחמת עייפות או מחמת מחלה.

◄ **רש"י:** אם הצבי עייף, הוא לא יכול לברוח והצד אותו פטור. ואם הצבי חולה, עדיין ביכולתו לברוח וחייב.

◄ **רבינו חננאל ורמב"ם:** אם הוא חולה פטור, אבל אם הוא עייף חייב.

☜ **שו"ע:** הצד צבי ישן או עיוור חייב אבל חולה או זקן פטור.

↲ נחלקו האחרונים כמי פסק השו"ע:

◄ **ט"ז:** שו"ע פוסק כדברי רש"י.

◄ **גר"א וביה"ל:** שו"ע סובר כדברי רבינו חננאל.

↲ **ביה"ל:** גם ר"ח מודה שאם הצבי מאוד עייף אין עליו חיוב, ורק אם הוא קצת עייף שייך לחייב בו (אך מהב"י משמע שלר"ח חייב בכל גוונא. ותמה הביה"ל על דבריו).

א. הוא הדין שאר מינים **(אליה רבה)**. אך ודאי שיש מינים שכאשר הם עוורים אינם יכולים לברוח כלל (כדמוכח מדין חגבים שמתעוורים בשעת הטל) **(ביה"ל)**.

ב. **ביה"ל** מסתפק באדם שרדף אחר צבי ועייפו מאוד או שהיכה חיה עד שלא יכולה לזוז, האם יש בזה חיוב של צידה או שכיוון שלא הכניסה לרשותו אחר כך, אין בזה חיוב של צידה[6].

ג. אדם המוצא ארבנת חולה, אסור לקחתה מדרבנן, ויש אומרים שחייב[7], ובכל מקרה יש בזה איסור מוקצה **(משנ"ב)**.

ד. דין חיה קטנה כדין חיה זקינה או חולה (והיינו קודם שהוא יכול לרוץ) **(ירושלמי ורמב"ם)**.

❖ צידה בעזרת כלבים

כלבו: הצד בעזרת כלבים הרי זו תולדת צידה, ובאור זרוע כתב שאפילו בחול הדבר אסור משום מושב ליצים.

---

[6] ספקו של הביה"ל מעלה שני צדדים להגדרת מלאכת צידה. לע"ד לפי הדרך הראשונה יותר מובן איך ייתכן שחגבים שמקלחות ובאות מותר לצודם בשבת, כיון שהם תחת רשותו של האדם. אבל אם האיסור מצד שלילת החרות של החיה, כיצד מותר לצוד אם יש הרבה חגבים, הרי כל חגב מצד עצמו נשללת חרותו.

[7] והיינו מחלוקת הראשונים הנ"ל האם החיוב הוא בחולה או בחלש. וכנזכר, אם הארבנת חולה מאוד עד שאינה יכולה ללכת כלל, נראה שלא יהיה בה חיוב לכו"ע (כך כתב הביה"ל בעניין חיה עייפה, ונלע"ד שה"ה בחיה חולה).

רמב"ם (פסק גם כנ"ל ומוסיף): אם האדם השתתף בצידה או עמד והבהיל את החיה בעצמו, חייב.

☜ **רמ"א:** המשסה כלב בחיה הוי צידה[8], ואף בחול י"א שהוי מושב לצים.

↲ והיינו אפילו שלא השתתף בצידה, אלא רק שיסה את הכלב בחיה, הוי צידה **מדרבנן** (משנ"ב).

א. אם האדם שותף גם בצידה, חייב מהתורה, אפילו אם רק עמד והבהיל את הצבי והכלב תפסו, כיוון שזו דרך הציידים (**סברת המשנ"ב**[9]).

ב. אם הכלב צד לבדו והאדם לקח את החיה מהכלב, אין בזה חיוב מהתורה כיוון שהיא נחשבת לניצודת ועומדת (**ביה"ל**).

סעיף ג | במינו ניצוד

נחלקו רבי מאיר וחכמים (קו:) אם יש חיוב מהתורה במין שאינו ניצוד, רבי מאיר מחייב מהתורה וחכמים אוסרים רק מדרבנן.

כך פסקו **רמב"ם, טור** ☜ **ושו"ע.**

א. חגבים:

◄ **לרש"י:** מינו ניצוד.

◄ **לרמב"ם** אין במינו ניצוד.

↲ והוכיח **בביה"ל** מדברי הירושלמי כרש"י (ודחק ליישב את דברי הרמב"ם).

ב. דבורים.

◄ **לבית יוסף:** מינו ניצוד.

◄ **לשאר פוסקים:** אין במינו ניצוד.

ג. דגים נחשבים למינו ניצוד (**אחרונים**).

❖ נעילת זבובים בתיבה

הגמרא בביצה (לו.) מתירה לפרוס מחצלת על כוורת, ובלבד שלא יתכוון לצוד. הגמרא מקשה הרי גם ר' שמעון שמתיר לא מתכוון, מודה בפס"ר? עונה הגמרא: הכוונה שמותר לפרוס מחצלת, **בתנאי** שלא יעשה מצודה, אלא ישאיר חור שדרכו הדבורים יכולות לצאת[10].

---

[8] מהרמ"א משמע שדיבר כשלא השתתף בצידה. המג"א כותב שאם כך הרמ"א רק אסר מדרבנן ולא מהתורה. והביה"ל חולק וסובר שהרמ"א דיבר שגם הוא השתתף בצידה, ויש בזה חיוב גמור, אלא שהרמ"א קיצר בלשונו.

[9] שאל"כ קשה, מדוע שהאדם יהיה חייב אם הבהיל את הצבי (**שער הציון**).

[10] **רש"י** (מובא בתוספות ד"ה אלא) כתב שלרבי שמעון מותר גם לסגור את כל החלונות של הכוורת. והקשה **תוספות** שזה פס"ר, ויישב שמדובר כשנשאר חור קטן שלא נראה כ"כ לדבורים שאולי הם יצאו דרכו, שלרבי יהודה אסור ורבי שמעון מתיר. ועיין לקמן **שהמשנ"ב** הביא דברי רש"י להלכה.

◄ **מרדכי בשם התרומה ואגור בשם תוספות:** לפי זה אסור לסגור תיבה שיש בה זבובים למרות שאינו מתכוון לצידה, אלא ייתן סכין וכדומה שלא תסגר לגמרי[11]. (**לדעת התרומה:** דבורים וזבובים זה איסור דרבנן ונאסר בפס"ר).

◄ **טור:** אין ראיה מהגמרא שם כיוון שהזבובים לא ניצודים בתיבה, שהרי אם יפתח אותה כולם יברחו (בשונה מדבורים שיש הרבה מהם בכוורת ובטוח יתפוס חלק מהם כשיפתח את התיבה) . ועוד הרי הגמרא אמרה שאם הוא לא מתכוון מותר[12]! (**לדעת הטור:** דבורים זה חד דרבנן וזבובים זה תרי דרבנן).

↲ **בית יוסף:** מאחר ואין מי שחולק על התרומה במפורש יש לחוש לדבריו[13].

☜ **רמ"א[14]:** יש להזהר שלא לסגור תיבה קטנה עם זבובים דהוי פסיק רישה שיצודו שם, ויש מקילים כי הזבובים יברחו אם יפתח אותה (משום שזה פסיק רישיה בתרי דרבנן (**משנ"ב**)).

↲ **ב"ח ומג"א:** מחמירים. ואם ספק לו אם יש שם זבובים (או שהפריח את הזבובים שראה) מותר דהוי ספק פסיק רישה (**ט"ז** (**ועיין לקמן**).

א. הראשונים נחלקו בתיבה קטנה, אך בתיבה גדולה שאם האדם היה עומד בתוכה לא יצליח לתפוס את הזבוב בפעם אחת, הוי תרי דרבנן ולכו"ע מותר (משום שהתרומה אסר היה רק בגלל שזה חד דרבנן לדעתו, אבל בתרי דרבנן מותר[15]) (**משנ"ב**).

ב. אם יש פתח קטן שהדבורים יכולות לצאת דרכו, אלא שאינו ניכר להם, מותר לסגור את התיבה, ואין בזה פס"ר (**משנ"ב**).

---

[11] **הבית יוסף** מקשה שתי קושיות על התרומה, איך השווה בין זבובים לדבורים:
א). דבורים זה מין שבמינו ניצוד ולכן אסור לצודם לעומת זבובים שאין במינו ניצוד וצריך להיות מותר לצודם. [מוכח שהבית יוסף סובר **שצידת דבורים אסורה** מהתורה. (עיין לעיל במשנ"ב שהביא כך בשמו)].
ב). דבורים אסור לצודם כיוון שהם ניצודים למקומם, ואילו זבובים אינם במקומם ואין איסור לצודם עד שיתפסם בידו.
הסבר העניין: חיה הבורחת בפתיחת הכלוב, יש סברא לומר שהיא לא נחשבת ניצודת, כיוון שאי אפשר להשתמש בה. אלא שכל זה נכון אם כחלק משימוש בבהמה צריך להוציא אותה מהכלוב, אך אם הכלוב הוא מקומה, ואין צורך להוציאה ממקומה, אין הבדל אם היא תברח או לא בעת פתיחת הכלוב. וזה מה שכתוב בגמרא לגבי אריה בכלוב שלו, שהגם שיברח כאשר יפתחו את הכלוב, כיוון שזה מקומו חייב עליו.
לפי זה מקשה הבית יוסף: הרי זבובים ודבורים אלו חיות שבורחות בעת פתיחת הכלוב, אלא שדבורים זה מקומם וחייב עליהם וזבובים זה לא מקומם, ואם כך מה ההשוואה ביניהם?!
אם כך יוצא שלדעת הבית יוסף **בצידת דבורים יש איסור תורה** בפס"ר (כי מינם ניצוד) ולכן אסור לסגור. ובזבובים יש חד דרבנן בפס"ר ולכן מותר לדעתו (כנ"ל בסימן שיד, א). ולדעת התרומה גם בדבורים יש חד דרבנן, כי גם דבורים נחשבות שאין במינן ניצוד. (כנלע"ד בביאור המחלוקת. שאל"כ קשה שהרי הבית יוסף התיר פס"ר בדרבנן, ואיך כאן דבורים אסורות מדינא).
וביאר המשנ"ב את **שורש המחלוקת,** שלדעת הטור, כיוון שהזבובים יכולים לברוח, הרי שיש כאן תרי דרבנן ומותר. ולדעת התרומה זבובים נחשבים לניצודים אפילו שיכולים לברוח בעת פתיחת התיבה והוי חד דרבנן.
אפשר לבאר לפי זה, שמחלוקת הראשונים תלויה בחקירה במהות הצידה (כמובא לעיל מהביה"ל), האם שלילת החרות זה עיקר המלאכה, לכן אסור לסגור תיבה, כי שלל את חרות החיה. או שמא הבעלות וההכנסה לרשות האדם זה עיקר המלאכה, לכן מותר לסגור תיבה, כי אין בזה בעלות, שכן החיה עדיין יכולה לברוח ממנו.

[12] והקשה הב"י: הרי הגמרא אמרה שהכוונה שלא יצוד, וכאן הרי הוא צד, ואם כן מה כוונת הטור. ועיין בסוגיית ספק פסיק רישיה מה שיישב הט"ז.

[13] אמנם קשה, שהרי בסימן שיד כתב השו"ע להתיר פס"ר באיסור דרבנן (אולי גם בניחא ליה, ע"ש במג"א ס"ק ה), הרב עובדיה (יב"א ד, ל, טז) יישב שלכן השו"ע לא הביא את דין נעילת הזבובים בשו"ע אלא רק בבית יוסף, כי להלכה הוא סובר שזה מותר.

[14] **השולחן ערוך** השמיט דין זה, וכתבו הפוסקים (עולת שבת סק"ה, לוית חן סימן מ ועוד) שלדינא הוא סובר שמותר כיוון שהוא פסק בסימן שיד, א, כדברי תרומת הדשן להתיר פסיק רישה באיסור דרבנן. ועיין בהערה הקודמת

[15] עיין שער הציון בסימן שלז, ב שכותב שכך מתבאר מדברי הרמ"א כאן.

❖ **ספק פסיק רישיה** (משנ"ב וביה"ל)

טור: הגמרא התירה לא מתכוון, ולכן מותר לסגור תיבה שיש בה זבובים כיוון שלא מתכוון לזה.

↵ **בית יוסף:** הרי הגמרא אמרה שהכוונה שלא יעשה מצודה, אבל אם עושה בודאי אסור גם אם לא מתכוון!

◀ **ט"ז (ביישוב דברי הטור):** הטור לא התיר לצוד זבובים ממש (ולכן לא כתב שהדבר מותר) אלא רק אם לא יודע שיש זבובים מותר, שכיוון שלא בטוח זה ספק פסיק רישיה, ומוגדר כלא מתכוון.

◀ **רעק"א:** כיוון שיש כאן מעשה שבטוח יעשה (ורק תלוי במציאות לשעבר, האם אכן יש בתיבה זבובין), אסור כמו כל פסיק רישיה, הגם שהאדם עצמו לא יודע אם תצא מזה תוצאה אסורה[16].

↵ **ביה"ל:** מסברא נראה כדברי רעק"א, ולמסקנה מוכח מהראשונים כדעת הט"ז. (הרמב"ן כותב שמיחם שיש ספק או הוא עבר צירוף מותר לתת לתוכו מים. הרי שיש כאן ספ"ר וזה מותר).

☜ לעניין סגירת תיבה אין נפק"מ בין האחרונים, כיוון שזה איסור דרבנן בכל אופן. ואף אם ספק פס"ר אסור כדין ספק דאורייתא, כאן מותר כדין ספק דרבנן (**ביה"ל**).

א. כל שכן אם יש בתיבה אוכלים שלא ניחא ליה בצידת הזבובים, שודאי יש לסמוך על הט"ז שהתיר לסגור תיבה אם הפריח את הזבובים לפני כן (**ביה"ל**).

סעיף ד | פריסת מחצלת על כוורת

הגמרא אומרת (ביצה לו.) שאסור לפרוס מחצלת על כוורת של דבורים אם לא משאיר לדבורים שום דרך לצאת.

רש"י (על פי תוספות): אם משאיר חור קטן שדרכו הדבורים יכולות לצאת, הגם שהדבורים לא רואות אותו, לדעת רבי שמעון הדבר מותר.

☜ **שו"ע:** אם לא מתכוון ולא צד בוודאות[17], מותר להניח מחצלת על הכוורת.

---

[16] נראה שהם חולקים האם הידיעה היא אובייקטיבית וממילא זה שהאדם עצמו לא יודע אם יהיה איסור במעשהו לא מתיר את זה, כדברי רעק"א. או שהידיעה היא סובייקטיבית וכיוון שהאדם עצמו לא יודע הדבר נחשב ללא מתכוון, כדברי הט"ז.
מקובל לומר (עיין **קובץ שיעורים** (ב, כג, ג)) שספק פס"ר במילים אחרות זה פסיק רישה למפרע, כלומר האדם לא יודע אם קיים פרט במציאות, והיינו שיש חוסר ידיעה על משהו מהעבר. אבל לא מתכוון רגיל זה ספק על העתיד, האם המעשה יצור איסור או לא (ועדיין צריך לבאר את הסברא להחמיר בו יותר).
עוד ראיתי שיש מבארים שהמחלוקת של הט"ז ורעק"א קשורה בשאלה מדוע 'לא מתכוון' מותר וממילא פס"ר אסור. לדעת הערוך לא מתכוון נחשב למעשה ללא חשיבות כי אינו מתכוון לאיסור, ובפס"ר אנן סהדי שהוא מתכוון לאיסור, ואם כן בספק פסיק רישיה אין אנן סהדי שהוא התכוון שהרי **הוא** לא יודע. כדברי הט"ז. אמנם אפשר להסביר שלא מתכוון מותר משום שהמעשה האסור לא מתייחס לאדם או שפעולה לא נחשבת לפעולת איסור, ופס"ר אסור כיוון שהמעשה נחשב כמיוחס אל האדם שעושה אותו (קוב"ש), או שכאשר האדם עושה מעשה מותר שפס"ר שיהיה גם מעשה אסור, נחשב הדבר כעושה מעשה אסור (ר' שמעון שקופ). וא"כ הדבר הוא אובייקטיבי, ואין להתירו בחוסר ידיעת האדם. כדברי רעק"א.

[17] אם צד בפועל יהיה איסור דרבנן. שהרי דבורים אין במינם ניצוד והוי פס"ר בדרבנן שאסור לדעת המג"א והגר"א. ונראה שהשו"ע ותרוה"ד שהתירו פס"ר ברבנן יסברו שדבורים זה מין שמינו ניצוד (כנ"ל בב"י בסעיף ג).

א. המניח מלכודת ותוך כדי כך נכנסה חיה לתוכה חייב חטאת, אך אם נכנסה אחר כך פטור ואסור. וכיוון שכך אסור להניח מצודה לעכברים בשבת, אבל בערב שבת מותר **(מג"א[18])**.

סעיפים ה – ו | שניים שעשאוה בצידה

המשנה אומרת (קו:) שאם אחד יושב על פתח של בית ובכך צבי ניצוד בבית, חייב משום צד. ואם נעלו שניים שניהם פטורים, אך אם לא יכול אחד לנעול ונעלו שניים שניהם חייבים[19]. עוד אומרת המשנה שאם ישב הראשון על הפתח ובא השני וישב לידו, גם אם הלך הראשון, השני פטור ומותר.

כך פוסקים **טור** ☜ **ושו"ע.**

רמ"א (על פי הר"ן): אם הדלת היתה סגורה ועכשיו הוא נועל אותה, מותר (שאין זו צידה אלא שמירה **(משנ"ב)**).

↲ השו"ע דן במציאות שהבית קטן והצבי ניצוד בו, שאם לא כן, בכל מקרה אין בסגירת הדלת חיוב מהתורה **(ביה"ל)**.

א. אם אחד יכול לנעול והשני אינו יכול, זה שיכול חייב וזה שאינו יכול פטור אבל אסור. גם אם אחד יכול לנעול לבדו, אלא שעשה את זה באופן שאינו יכול לבדו, נחשב כמי שאינו יכול **(ביה"ל)**.

ב. מותר לשמור על חיה שכבר ניצודה (משנ"ב):

1. מותר לשני לשבת גם אחרי שהלך הראשון, אפילו אם כוונתו לצוד, כיוון שהוא רק שומר חיה שכבר ניצודה **(רמב"ן)**.

2. נכנסה לו ציפור תחתיו כנפיו, לא צריך לשחררה, אלא שלא יגע בה מדין מוקצה **(גמרא)**.

3. אם הצבי כבר סגור בתוך הבית מותר להוסיף לו שמירות נוספות **(רמ"א בנ"ל)**.

4. הסוגר דלת ביתו ללא ידיעה שיש בו צבי ונודע לו, לא צריך לפתוח את הדלת **(ביה"ל)**.

ג. הצד באיסור: צד במזיד אסור להנות מזה לעולם[20]. ואם צד בשוגג שלא ידע ששבת או שאסור לצוד, אסור להמשיך לשמור את החיה כיוון שעשה איסור. (אבל אם לא ידע שיש שם צבי כלל מותר להמשיך לשמור עליה) **(ביה"ל)**.

ד. כאשר השני בא לשבת צריך להזהר שלא יקום הראשון כי אז נמצא שגם השני צד **(רוב האחרונים)**.

---

[18] **בחזון עובדיה** (שבת ה, עמוד קיח) חולק וסובר שכיוון שלדעת השו"ע גרמא מותר אפילו שלא במקום הפסד, מותר להניח מלכודת אפילו בשבת. עוד כתבו הפוסקים (**יביע אומר** (ג אר"ח, כ) **שש"כ** (כה, ו), שמותר לרסס תרסיס נגד חרקים אם ישאיר חלון פתוח שיכולים לברוח (כיוון שאין פס"ר שימותו אלו הנשארים).

[19] **הביה"ל** מעיר שבוחנים עניין זה לפי המציאות, ולא לפי הפוטנציאל. היינו: אם אדם חזק יכול להרים משקולת בקלות, הרים אותה באצבעו, נחשב כאינו יכול, ולכן אם יעשה את זה עם עוד אדם חלש, שניהם חייבים (והבאנו דבריו לקמן).

[20] ועיין בתחילת סימן שיח, האם מותר לאחרים ומתי, וכן אם מותר לו למכור את החיה הניצודת.

ה. מי שצד חיה ממקום שהיה אפשר לתופסה בפעמיים (איסור דרבנן) למקום שאפשר לתופסה בפעם אחת, חייב חטאת **(ביה"ל)**.

❖ צידה בפסיק רישיה

◄ **רשב"א (ושלטי הגיבורים):** מותר לנעול את ביתו תוך ידיעה שיש שם צבי, כיוון שמכוון לשמירת ביתו[21].

◄ **ר"ן ושאר ראשונים (ואחרונים):** אסור לצוד בפסיק רישה.

☜ וכך הלכה **(משנ"ב)**.

א. מג"א: אם הצבי כבר ניצוד בעבר (אלא שעכשיו הדלת פתוחה ורוצה לסוגרה), מותר לצוד בפס"ר אם כוונתו לנעול את הבית.

☜ **ביה"ל:** אפשר להקל רק כשהצידה אסורה מדרבנן גם כך (כגון בבית גדול או שהעוף בא לכלוב בערב).

סעיף ז | הצד נחש

הגמרא אומרת (קז.) שהצד נחש לרפואה חייב, ואם כדי שלא יזיקנו מותר. [ופוסק הרמב"ם שגם אם הנחש אינו ממית מותר לצודו].

כך פסקו **רמב"ם, טור** ☜ **ושו"ע.**

↲ מותר לצוד נחש שמזיק (הגם שאינו ממית) גם אם לא רודף אחר האדם, וצד אותו רק כדי שלא יזיקנו בעתיד. אבל להורגו אסור אם לא שהולך לפי תומו (סעיף י) **(משנ"ב)**.

א. נחש נחשב כמין שבמינו ניצוד ולכן יש בו חיוב מהתורה **(משנ"ב[22])**.

ב. מדובר כאן בנחשים שאינם ממיתים, ואינם רצים אחריו, שאסור להורגם, אך מותר לצודם.כיוון שזו מלאכה שאינה צריכה לגופה, ובמקום צער לא גזרו חכמים **(משנ"ב[23])**.

ג. הטעם שמותר לצוד כשמתכוון שלא יזיקו (עיין משנ"ב):

◄ **לרוב הראשונים:** מלאכה שאינה לגופה אסורה רק מדרבנן ובמקום צער לא גזרו חכמים.

◄ **לרמב"ם (שלדעתו מלשאצל"ג אסורה מהתורה):**

1. כיוון שהאדם לא מתכוון לצוד, אלא להרחיק את הנחש ממנו וזה מתעסק בעלמא. **(מגיד משנה א'. משנ"ב)**.
2. נחש שאינו ארסי יכול לגרום סכנת נפשות לרבים, ולכן מותר **(מגיד משנה ב')**.

---

[21] **הרשב"א** מוכיח דבריו **מירושלמי** (ושאר הראשונים חלקו בהבנת הירושלמי). האחרונים התקשו להבין דבריו. וביארו בכמה אופנים. עיין **שלטי הגיבורים** (לח. מדפי הרי"ף) (שאגב, הסכים לרשב"א), עיין שו"ת **עונג יו"ט** (סימן כב). וכן **באגלי טל** (מלאכת צד) ובדומה לו **בר' שמעון שקופ** (חידושים כתובות, ד').

[22] וביאר **בחוט השני** (א, טו, ב) , שלמרות שרוב בני האדם אינם רגילים לצוד נחשים, בוחנים עניין זה לפי האנשים הצדים נחשבים, ורובם צדים אותם לצורך שימוש בהם ולא כדי להנצל מנשיכתם.

[23] נראה לומר שכיוון שהריגה היא דבר מפורסם, לכן הצריכו בו שינוי בשונה מצידה שאינה מעשה מפורסם (כך נראה מהמשנ"ב בסעיף י). בשער הציון הבא בשם הנהר שלום שגם בצידה אסור לעשות כדרכו, ונראה שהבין שלדינא גם צידה אסור אם עושה באופן מפורסם (שניכר שעושה צידה).

3. נחש מוגדר כאין במינו ניצוד ולכן אסור רק מדרבנן (**ביה"ל בתירוץ השני**).

ד. הביה"ל דן באריכות בביאור דעת הרמב"ם בהלכה זו, ועיין הערה[24].

❖ צידת נחש ארסי

ביה"ל: נראה להתיר צידת נחש ארסי אם מכוון גם לרפואה. אמנם נראה יותר לאסור לצודו כשהאדם מתכוון לרפואה. למרות שיש מצווה בהריגתם, מכל מקום, כיוון שמתכוון לרפואה גרע טפי.

סעיף ח | הצד והחובל שרצים

המשנה (קז.) אומרת ששמונה שרצים החובל והצד אותם חייב. ושאר שרצים החובל בהם פטור והצד אותם לצורך חייב ושלא לצורך פטור. ומבואר בגמרא שלשמונה שרצים יש עור ולכן הדם נצרר תחתיו, ולשאר השרצים אין עור. ומה שפטרה המשנה כשצד שלא לצורך זה כדעת רבי שמעון שפטר על משאלצ"ג.

❖ צידת שרצים

הראשונים נחלקו בהדל המהותי בין שמונה שרצים לשאר שרצים:

◄ **תוספות:** לשמונה שרצים יש עור **ומסתמא** אדם צד אותם לצורך עורם. לעומת שאר שרצים שאין להם עור, אין סיבה לצוד אותם, והצד אותם בסתם פטור דהוי משאלצ"ג (אבל לצורך חייב). (וכך כותב **משנ"ב**).

◄ **ר"ן:** את השמונה שרצים מסתמא אדם צד לצורך כיוון שהם לא מזיקים ולכן חייב. לעומת שאר שרצים שמזיקים, מסתמא אדם צד אותם כדי שלא יזיקו, והצד אותם בסתם פטור. (ולדבריו אם ימצא מין שאינו מזיק והוא לא משמונה שרצים- חייב עליו (**ביה"ל**)).

↲ נחלקו הראשונים בפסיקת ההלכה:

◄ **רמב"ם** (**חולק על עיקר הדין**): כיוון שמשאצל"ג חייב, אין הלכה כאותה משנה ואין חילוק בין השרצים, ובכל מקרה הצד שקצים ורמשים חייב[25].

◄ **שא"ר:** משאצל"ג פטור, והלכה כאותה משנה (לכן הצד שאר שרצים בסתם פטור ולצורך חייב, ובשמונה שרצים חייב גם בסתמא).

---

[24] **קיצור דברי הביה"ל** (ד"ה נחשים):
הרמב"ם לא פסק שהצד נחש לרפואה חייב. ותמוה מדוע השמיט דין זה. ומבאר הביה"ל:
א. לדעת הרמב"ם הלכה כרבי יהודה שמשאצל"ג חייב, לכן גם אדם שצד נחש שלא לרפואה אלא לשחוק וכדומה, חייב עליו. (ומה שאמרה הגמרא שהמשנה רק לרבי שמעון, מדובר רק על תחילתה ש(רק) לרפואה חייב, אבל הסיפא שאומרת שבאינו צריך פטור אתיא ככו"ע. וכך גם מבואר דין מפיס מורסא).
ב. לדעת הרמב"ם ורש"י נחש נחשב למין שאינו ניצוד ולכן פטור עליו גם אם צד לרפואה. (והמשנה שחייבה לרפואה סוברת כמ"ד שמין שאינו ניצוד חייב עליו, כדעת ר"מ).
וע"ש שהרחיב עוד בביאור דעת הרמב"ם בעניין מפיס מורסא והגמרות.

[25] עיין לקמן בטעם ההבדל בין סעיף זה לסעיף הקודם שהתירו לצוד כדי למנוע צער.

☜ **טור ושו"ע:** הצד שמונה שרצים חייב (אם במינם ניצוד). ושאר שרצים לצורך חייב ושלא לצורך, או בסתם, פטור. ולרמב"ם חייב בכל מקרה.

↲ **משנ"ב:** רוב הפוסקים פסקו שהצד שלא לצורך בשאר שרצים אסור מדרבנן.

א. המוציא דג מהים לתוך ספל מים חייב מהתורה (ואם הניחו עד שמת או עד שיבש בו רוחב סלע חייב גם משום נטילת נשמה), ולכן אסור לומר לגוי להוציא דג מתוך מים כדי שלא יפסדו המים אם ימות, שהרי זה איסור תורה ולא מקלים באמירה לגוי באיסור תורה במקום הפסד. אמנם אם מטלטל את הדג במהירות לברכה של מים, מותר כיוון שזה איסור דרבנן **(משנ"ב)**.

❖ ההבדל בין סעיף ח לסעיף ז (ביה"ל)

בסעיף ז התבאר שהתירו לצוד חיות המזיקות כיוון שזה רק איסור דרבנן, ובסעיף ח נפסק אסרו לצוד חיות המזיקות, למרות שגם זה איסור דרבנן בלבד (משאלצ"ג[26]). צריך לומר:

א. כאן הנשיכה לא כואבת כל כך ולא התירו איסור דרבנן בשביל זה, לעומת סעיף ז שמדובר במזיקים שנשיכתם מכאיבה מאוד **(ביה"ל** (ד"ה או)**)**.

ב. לדעת הרמב"ם ההיתר לצוד בסעיף ז לצוד הוא משום שמתעסק בצידה, שהרי כוונתו היא במפורש כדי שלא יזיקנו. לעומת סעיף ח שהאדם מתכוון לצוד, אלא שמסתמא כוונתו להנצל, אין על זה שם מתעסק, וחייב לדעת הרמב"ם (המחייב במשאצל"ג). ואפשר ליישב כך גם את דברי השו"ע שסתם כאן לאסור מדרבנן ובסעיף ז להתיר **(ביה"ל** (ד"ה ולהרמב"ם)**)**.

❖ חבלה בשרצים

המשנה אומרת שהחובל בשמונה שרצים חייב, ובשאר שרצים פטור, כיוון שלשמונה שרצים יש עור והדם נצרר מתחת לעור ולא יחזור עוד לתוך הבשר. ובשאר שרצים אין עור ולכן גם אם נצרר הדם הוא עשוי לחזור לתוכו.

◄ **רמב"ם:** כל חבלה שעושה בשאר השרצים פטור עליה. משמע גם אם יצא דם ממש. (והקשו עליו מגמרא והרב המגיד יישבו ונשאר בצ"ע).

◄ **ר"ן:** אם יצא הדם ממש חייב אף בשאר שרצים.

☜ **שו"ע:** החובל בשמונה שרצים חייב גם אם לא יצא הדם, ובשאר שרצים חייב רק אם יצא הדם.

↲ ודאי שהחובל בשאר בעלי חיים או באדם חייב גם אם רק נצרר הדם, שהרי יש להם עור עבה **(משנ"ב)**.

א. רק החובל לצורך חייב, אבל שלא לצורך הוי רק מקלקל ופטור. וכאן מדובר כשעשה לצורך. היינו לצורך כלבו וכדומה. ויש פוסקים הסוברים שכל חבלה בשרצים נחשבת לצורך כיוון שרגילים לחבול בהם להחליש את כוחם **(משנ"ב)**.

---

[26] וכותב הביה"ל שכל זה לפי ביאור הר"ן ששאר שרצים מזיקים ולכן הם שונים משמונה שרצים. ומשמע ממנו שלפי ביאור תוספות שהחילוק הוא שלשאר שרצים אין עור ולא רגילים לצודם, אין מקום לשאלה. וקשיא לי מדוע.

ב. החובל בחברו כדרך נקמה או כדי להרגיע כעסו, והוציא דם או שנצרר:

◄ **לרמב"ם** חייב כי תיקן בכך את רוחו[27].

◄ **לראב"ד** פטור.

↵ בכל אופן יש איסור דרבנן בזה, ולכן צריך להזהר שלא להכות כל הכאה שיכולה לגרום חבורה **(משנ"ב)**.

ג. המקיז דם לרפואה חייב, כיוון שצריך את החבלה ואת הדם **(משנ"ב)**. (לשא"ר משום שזה לצורך, ולרמב"ם[28] משום משאצל"ג וחייב).

ד. יש להזהר שלא לחכך שחין מפני שעל ידי החיכוך מוציא דם שנבלע במכה **(מג"א)**.

ה. העוקר שן בשבת חייב מהתורה כיוון שהוא בכלל חובל לרפואה **(מג"א, פרי מגדים וחיי אדם)**, ויש אומרים שאין בזה איסור תורה **(מאמ"ר וגר"ז)**.

❖ חיוב החובל

◄ **רש"י ב', תוספות, רמב"ן, רשב"א, ריטב"א, מאירי**: חובל חייב משום נטילת נשמה. (וכך כותב **המשנ"ב)**.

◄ **רמב"ם**: דש.

↵ **נפק"מ** (ביה"ל):

◄ **שיעור החובל**: לרמב"ם: בגורגרת. לרוב הראשונים: בכל שהוא, (וכך פוסק **המשנ"ב)**.

◄ **חובל לאחר מיתה:** לרמב"ם: חייב. לרוב הראשונים: פטור.

◄ **רש"י ורשב"א:** אם העור נצבע יש גם חיוב של צובע.

סעיף ט | צידת והריגת פרעוש

> נחלקו (קז:) רבי אליעזר ורבי יהושע האם הצד פרעוש חייב או פטור. לר"א חייב הגם שאין במינו ניצוד, ולר"י פטור כי אין במינו ניצוד.

❖ צידת פרעוש

תוספות ורא"ש בשם רבינו פורת: פרעוש הגורם צער לאדם מותר לצודו ולכן אם הוא על בשר האדם ונושכו מותר לתופסו[29]. אבל אם הוא על בגד האדם מבחוץ, אסור ליטלו ביד אבל יכול להפילו ממנו.

---

[27] ויש לדון אם חייב משום שלדעתו הכאה בדרך זו נחשבת למלאכה לצורך גופה (וכך נראה **מהבן איש חי** שפסק כרמב"ם (וארא, ב)) או שחייב משום שלדעת הרמב"ם חייבים על משאלצ"ג, אך שאר הפוסקים יחלקו ויסכימו לראב"ד שפטור. (וכך נראה מדברי הביה"ל (ד"ה והחובל, ועיין שער הציון מח)) וכך סובר **הרב עובדיה** (הליכות עולם ד, עמוד טז)).

[28] שכתב שהחיוב משום דש, ואם כך כאשר הדם ניתז לארץ אין חיוב, מכל מקום זה משאצל"ג ולרמב"ם יש בזה חיוב.

[29] ואין בו איסור מוקצה, כמו שהתירו חכמים לפנות קוץ ברה"ר (פחות פחות מד' אמות) או בכרמלית, משום נזק הרבים **(רא"ש)**. ואעפ"כ שבפרעוש זה רק צער יחיד, וקוץ זה לצורך רבים. אפשר שכאן האיסור קל יותר ולכן גם

↲ נחלקו הראשונים בהגדרת ההיתר לצוד פרעוש על גוף האדם:

◄ **סמ"ג, סמ"ק, הגה"מ, מרדכי, תרומה, רוקח, אור זרוע, וכך נראה מתחילת התוספות:** מותר לצוד פרעוש רק אם הוא הולך על בשר האדם ועוקצו.

☜ **שו"ע:** אסור לצוד פרעוש[30], אך מותר לצודו כאשר הוא על בשרו ועוקצו.

↲ **אליה רבה**[31]: גם אם הולך לעקוץ. **מג"א וגר"א**: רק אם עוקץ.

◄ **ר"ן ומגיד משנה בשם תוספות, רשב"א, רש"י**[32]**, ר"ן, ריטב"א, וכך נראה מסוף התוספות:** מותר לצוד פרעוש גם אם הוא מתחת לבגד ולא על הבשר ממש, ואם הוא על הבגד מבחוץ אסור לצודו.

☜ כך פוסק **ט"ז**. (**ובשער הציון** כתב שנכון להחמיר לכתחילה ואין למחות ביד המקילים).

א. אע"פ שפרעוש אין במינו ניצוד, אסור מדרבנן לצודו (ולאפוקי מדעות המתירות להרוג ולצוד את המין הנקרא ברגות כדין כינה[33]) **(משנ"ב).**

ב. אם יכול להסירם מעליו בלי לצודם נכון להחמיר בפרעוש שמתחת לבגד **(משנ"ב).**

ג. אם מסופק אם זו כינה או פרעוש יכול לצודו אבל לא להורגו **(משנ"ב).**

❖ הריגת פרעוש

הגמרא (שם) אומרת שגם כשפטר רבי יהושע את הצד פרעוש, היינו כי אין במינו ניצוד, אבל אם הרגו גם רבי יהושע מחייב, כיוון שהוא פרה ורבה[34].

◄ **טור:** אסור להרוג פרעוש גם אם נמצא על בשרו, כיוון שאין עקיצתו כואבת מאוד. (בשונה משאר מזיקים שעקיצתם מכאיבה מאוד ומותר להורגם אם היו רצים אחריו).

☜ **שו"ע:** אסור להרוג פרעוש.

◄ **ר"ת:** מותר להרוג פרעוש כיוון שזה איסור דרבנן, ובמקום צער לא גזרו.

לצורך יחיד מותר. ואפשר ששם התירו רק מפני רבים כי זה רק חשש, ואצלנו זה ודאי צער (למרות שהוא של יחיד) כנלע"ד.

[30] בטור ובבית יוסף הביאו כאן מחלוקת ראשונים מהו פרעוש ומהי כינה. לרבינו יוסף שחור (ברגות) היא כינה ולבן הוא פרעוש. לר"ת, רא"ש ורמב"ם השחור הוא פרעוש ולבן זו כינה. וכן פסק בשו"ע. (ולדעת הרמב"ן ורשב"א מותר לצוד ולהרוג את השחור, ופרעוש הוא מין רחש אחר הפרה ורבה (ועיין משנ"ב לו, שביאר שהשו"ע פסק לאסור, לאפוקי מדעתם)). ע"ש.
והביא הב"י את דברי המרדכי שהיו רבנים שנמנעו מלצוד פרעוש גם במקום צער, אך זה רק מידת חסידות.

[31] וכן פסק **בשש"כ** (כה, ג).

[32] רש"י מנמק שמתחת לבגד הוא ניצוד ועומד, ורק על הבגד אסור כי אינו ניצוד.

[33] מוכח שמוצר **לצוד** כינה בשבת (כדין הריגתה). נראה לע"ד להוכיח מכך שהתירו התנאים למלול כינה ולא חששו משום צידה. וכן זה שהתירו לפלות בגדים בשבת מכינים (ורק משום פרעושים אסרו) ולא אסרו בגלל צידה. ונלע"ד שהסברא היא, כיוון שאין בה חשיבות מצד הרגיתה, כמו כן אין בה חשיבות מצד צידתה.

[34] לרמב"ם פרעוש נתהווה מהעפר ועם זאת פרה ורבה, כיוון שהוא יכול להוליד, ועיקר החיוב זה יכולת ההולדה. ועיין בכל זה לקמן.

א. שו"ע כותב שאסור להרוג פרעוש למרות שיש בו חיוב מהתורה (שהוא פרה ורבה), כיוון שמדובר על ההורגו כדי להנצל מנשיכתו, והוי מלאכה שאינה צריכה לגופה, שפטור עליה לדעתו **(ביה"ל)**.

ב. אסרו להרוג פרעוש אפילו אם עוקצו, ולא התירו כמו שהתירו לצודו, כיוון שפרעוש אין במינו ניצוד והוי דרבנן, אבל הריגתו זה משאצל"ג ולא הקלו בו כאיסור דרבנן רגיל **(ביה"ל)**.

❖ מלילת פרעוש

רש"י, תוספות, רא"ש, רבינו ירוחם: לא ימלול בידו פרעוש שמא יהרגנו.

☜ כך פוסקים **רמ"א וביה"ל.**

↲ **אליה רבה:** מותר למלול (כשעוקצו). [על פי הבנתו את הר"ן והרמב"ן והרשב"א (ובביה"ל סתר ראייתו)].

א. מותר לפלות בגדיו מפרעושים ולא יטלם בידו, אלא יפלם מעליו **(משנ"ב)**.

❖ הריגת כינה

בית הלל (דף יב.) מתירים להרוג כינה בשבת (כי אינה פרה ורבה כאילים במשכן). ובברייתא חלוקים ת"ק ואבא שאול האם מותר למלול כינה מבגדיו בשבת, לדעת ת"ק מותר למלול ולדעת אבא שאול אסור למלול. ואומר רב הונא שהלכה שמולל וזורק אפילו בחול וזהו כבודו. אחר כך מובא בגמרא שרבה ורב ששת היו הורגים את הכינים.

◄**רש"י**: בית הלל מתירים להרוג כינה, וכן התירו להפלות בגדיו. **התנאים** אסרו להרוג כינה. ומחלוקתם: אם יש לגזור מלילה משום הריגה. **האמוראים** היו הורגים את הכינים בשבת גם כשהיו מפלים בגדיהם (כדעת ב"ה).

◄**רמב"ם, ר"ן, רמב"ן, רשב"א ועוד:** התנאים אסרו להרוג כינים וב"ה התירו (גם להפלות), וקיי"ל כדברי ב"ה[35].

☜ **הרב חיים מצאנז:** מותר למלול כינים מבגד. **אליה רבה:** מותר, אך ירא שמים יחמיר **(מובא בביה"ל)**.

◄ **רא"ש וטור:** לכו"ע מותר להרוג כינה. אלא שבכליו יש לחשוש שמא יבוא להרוג פרעוש, גזרו חכמים שלא להרוג כינה (ולאבא שאול אסור אפילו למלול). והאמוראים הרגו בשבת כינים שהוציאו **מהראש**, ששם אין גזירה משום פרעושים[36].

---

[35] ומה שרב הונא פסק הלכה שמולל וזורק אפילו בחול, אין כוונתו שאסור בשבת, אלא שגם בחול יותר מכובד למלול ולא להרוג, הגם שמותר אפילו בשבת.

[36] הרא"ש כתב כך כיוון שהיה קשה לו איך האמוראים הרגו כינה בשבת כנגד התנאים שאסרו זאת (קושיא זו קשה רק לרא"ש אך לא לרש"י, כיוון שלדעת רש"י ב"ה התירו גם במפלה כליו), ולכן הוא חידש את החילוק בין הראש לבגדים.

☜ **שו"ע:** מותר להרוג כינה, אבל אם מפלה בגדיו אסור להרוג אלא ימלול ויזרוק. אבל אם מפלה כינים מראשו[37] מותר להרגם.

↲ וכן מותר להפלות כינים מעל בשרו, כיוון שלא שכיחים שם פרעושים, ולא אסרו אלא בבגדיו **(ט"ז)**.

א. מותר לפלות כינים מכליו ולזורקם למים, שלא גזרו בכך[38] **(מג"א)**. אבל בפרעושים אסור, דהוי חשש איסור דאורייתא של הריגה **(משנ"ב)**.

ב. לא יפלה כינים מתוך עורות שועלים, כיוון שמנתק את הצמר, והוי פס"ר[39]* **(מג"א)**.

❖ הריגת רמשים שנוצרו מפירות

נחלקו הראשונים מניין נוצר הפרעוש וכיצד יש איסור תורה בהריגתו:

◄**רמב"ם:** פרעוש הוא הנוצר מהעפר, או הפרה ורבה, וחייב עליו. ורמשים שהוויתם מתוך פירות שהבאישו או מתוך גללים או בשר וקטניות, פטור עליהם.

↲ **סברת הרמב"ם:** א. כיוון שנוצר מהעפר, נחשב כאילו נוצר מזכר ונקבה[40] **(משנ"ב)**. ב. למרות שנוצר מהעפר יש בכוחו להוליד בלי זכר ונקבה ויש בו חיוב **(ביה"ל)**.

◄**רמב"ן:** פרעוש הוא הנולד מזכר ונקבה, אבל הנוצר מהעפר אין בו חיוב. (כי לא ייתכן שיפרה וירבה).

☜ **משנ"ב וביה"ל:** רמשים שנתהוו מפירות מחוברים, או מעפר, חייב עליהם (כדברי הרמב"ם. כיוון שיש בכוח לפרות ולרבות **(ביה"ל)**). אך רמשים שנתהוו מגללים, פירות תלושים שהבאישו או זיעה, פטור עליהם (אך אסור, משום שדומה קצת לכינים, אך לא לגמרי[41]).

סעיף י | הריגת רמשים הממיתים

ריב"ל (קכא:) מתיר להרוג את כל הרמשים המזיקים בשבת. רב יוסף מקשה מברייתא המתירה להרוג רק חמישה מזיקים ההורגים בוודאות, וברייתא זו ודאי כדעת רבי שמעון ובכל זאת אסור! (כי לר"י אסור אפילו אותם, שהרי אינם רצים אחריו, וההורגם חייב מהתורה).
דוחה רב יוסף שמדובר כשרצו אחריו ולדברי הכל.
בהמשך הגמרא מובא שהאמוראים התירו להרוג נחש ועקרב רק בדריסה לפי תומו.

---

[37] ואין זה משום בורר, או משום שהוא רק מנקה את ראשו ואינו בורר. או משום שזה לא נקרא בלשון בני אדם **ברירה** (ואז אינו נחשב לתערובת, לע"ד) (**שש"כ** (ג הערה ז)).

[38] ואין בזה מוקצה, משום שמאוסות בעיניו, והוי כגרף של רעי (**פרי מגדים** (משב"ז ח) **ותהילה לדוד** (ס"ק יא)).

[39]* ולעניין בדיקת כינים משיער ארוך של בנות, כתב להקל בזה **בהליכות עולם** (ד, עמוד כ, כה) כיוון שתלישת שיער ביד אסורה רק מדרבנן, והיא אינה מתכוונת לזה, ואפילו יהיה בזה פס"ר, הרי זה פסיק רישה בדרבנן דלא ניחא ליה. אך **בשש"כ** כתב לאסור בזה (יד, נט).

[40] ובביה"ל כתב שזה דוחק גדול.

[41] קיצור עיקרי דברי הביה"ל (ד"ה להרגה):
המג"א כתב שתולעים הנוצרות מפירות מחוברים חייב עליהם, דמקרי שרץ גמור. והפרי מגדים סובר שאף בפירות מחוברים פטור (כשנוצרו לאחר העיפוש). והרחיב הביה"ל בביאור דעת הרמב"ם שאף אלו הנולדים מפירות יש בכוחם לפרות ולרבות (וכן אלו הנוצרים מהעפר), חוץ מאלו הנוצרים מעיפוש הפירות, שאינם פרים ורבים (ולכן ההורגם פטור). ולדעת הרמב"ן כל שאינו נוצר מזכר ונקבה אינו יכול לפרות ולרבות.
למסקנה: פרי תלוש: למג"א פטור. לביה"ל: רק אם הוא מעופש. פרי מחובר: למג"א וביה"ל: חייב. לפרי מגדים: רק אם הוא מעופש.

◄**רש"י, ר"ח, רי"ף, רא"ש, רמב"ן ורשב"א:** רב יוסף מעמיד את דברי **ריב"ל** שהתיר בשאר שרצים כשרצים אחריו לכו"ע, והברייתא התירה רק חמישה כשאינם רצים אחריו, וכדעת רבי שמעון. [**רמב"ם:** גם לר' יהודה כיוון שבעצם ראייתם יש פיקוח נפש].

☜ **שו"ע**[42]**:** כל המזיקין ההורגים ודאי, מותר להרוג אותם אפילו לא רצים אחריו (ואפילו בורחים ממנו (**משנ"ב**[43])) **ובמזיקים שאינם ממיתים** (ולרמב"ם: אלא ספק ממיתים) **אם רצים אחריו מותר**[44], ואם לא רצים, מותר רק לפי תומו (עיין לקמן).

◄**תוספות:** רב יוסף מעמיד את דברי **הברייתא** שהתירה חמישה בלבד כשרצים אחריו, ולרבי יהודה. וריב"ל התיר שאר שרצים אפילו אם לא רצים אחריו, כדעת רבי שמעון. [תוספות מכריע כדעת האמוראים שהתירו רק אם דורסו לפי תומו].

א. דווקא מזיקים אלו שנשיכתם מכאיבה מאוד, התירו להורגם, אך פרעוש וכדומה, שנשיכתו אינה מכאיבה כל כך, אסרו להורגו, אלא יבריחו מעליו (**בית יוסף**).

ב. כנזכר לדעת רמב"ם אסור להורג מזיקים המכאיבים כלל, ולרוב הפוסקים מותר להורגם אם רודפים אחריו. וכתב המג"א להתיר גם אם לא רודפים אחריו, כשדורס לפי תומו (**ביה"ל**).

❖ הריגה לפי תומו (בשאר מזיקים כשלא רצים אחריו)

כנזכר לעיל, הגמרא מביאה אמוראים שמתירים להרוג נחש ועקרב (שאינם ממיתים) רק לפי תומו.

◄**רש"י:** מדובר כשאינו מתכוון להריגתם, וגם רבי יהודה שאוסר מדרבנן בלא מתכוון, במקום מזיקין לא גזר.

◄**ר"ן, מגיד משנה בשם רשב"א ורמב"ן:** מדובר כשמתכוון להריגתם וכיוון שקיי"ל כרבי שמעון במשאצל"ג, אין איסור במקום מזיקין. אלא שאין להורגם להדיא כי היזקם לא מצוי כל כך.

◄**רמב"ם:** גם לרבי יהודה מותר להורגם מתוך כוונה, כיוון שיש בזה פיקוח נפש.

☜ **שו"ע:** מותר להרוג מזיקים שאינם ממיתים לפי תומו אפילו אם מתכוון, ורק מראה שאינו מתכוון.

א. מותר גם לצוד אותם (**אליה רבה**[45]).

ב. אסור להרוג נמלים ושאר שרצים שאינם מזיקים אפילו בדרך הילוכו (**משנ"ב**).

ג. אסור להרוג עכביש גם אם יש חשש שיפול לתוך האוכל, כיוון שאפשר לכסות את המאכלים. וכל שכן שאסור להרוג תולעים שבתוך הפירות (**משנ"ב**).

---

[42] **בבאר הגולה** כתב שהשו"ע פסק כפירוש התוספות. ולא הבנתי דבריו. (ועוד, מדוע שיפסוק מול הרי"ף והרא"ש ורוב הראשונים כדעת תוספות?).

[43] ולגבי חיפוש אחרי מזיק ההורג, **בשער הציון** הביא בשם הפרי מגדים לאסור ע"פ הרמב"ם. וכתב שעה"צ שייתכן שלשיטתנו אין איסור. ובמקום שיש רבים גם לרמב"ם מותר.

[44] לרוב הראשונים הכוונה כאן לרמשים שמכאיבים בלבד כמו נחש בסעיף ז' (משנ"ב).

[45] **בשש"כ** (כה, ב) כותב שאם יכול לצוד עדיף שיצוד, ואם לא יכול מותר לקטול לתומו.

סיכום הריגת וצידת מזיקים (על פי סעיפים ז–י)

1. מזיקים ההורגים (חמשת המזיקים המוזכרים בגמרא. וכן כל מזיק שודאי ממית). לכל הדעות מותר להורגם. מוסכם שמותר להורגם אפילו כשאינם רודפים אחריו (או מדין משאצל"ג או מדין פיקוח נפש. ורק לדעת תוס' רבי יהודה אוסר. (סעיף י)). פשוט שמותר גם לצוד אותם.

2. מזיקים שעל פי רוב הורגים. אם רודפים אחריו מותר להרוג אותם. אם אינם רודפים אחריו אסור להרוג ממש, ובדרך הילוכו מותר (מחלוקת ראשונים מה מוגדר דרך הילוכו. (סעיף י)). מותר גם לצוד אותם (אליה רבה).

3. מזיקים שבודאות אינם הורגים אך נשיכתם כואבת. אם רודפים אחריו מותר להורג אותם, ולדעת הרמב"ם אסור (ב"י בסעיף י). אם לא רודפים, מותר לדרוס לפי תומו (מג"א). לכל הדעות מותר לצוד אותם (סעיף ז).

4. מזיק שנשיכתו גורמת צער קל (כדוגמת פרעוש). אסור להורגו. (לדעת ר"ת מותר כשעומד לעקוץ (סעיף ט)). מותר לצודו כשהוא עומד להזיק (סעיף ט). הפוסקים נחלקו האם מותר גם כשאינו עומד לנשוך מיד).

5. מזיקים שאינם עוקצים כלל: אין שום היתר להורגם או לצודם. (משנ"ב).

6. כינה ושאר דברים שלא נוצרו מפריה ורביה. לכל הדעות מותר להורגם, כי אין בה איסור נטילת נשמה ((סעיף ט). ונחלקו האם מותר להרוג כינים שהפלה מבגדים, אולי יש לגזור משום פרעושים). מותר לצוד אותה (רשב"א).

סעיף יא | דריסה על רוק

רב יהודה (שם) התיר לדרוס על רוק לפי תומו. (למרות שמשווה גומות תוך כדי כך, מותר משום מאיסות הרוק (רש"י)).

◄**רש"י:** מותר רק אם לא מתכוון לדרוס עליו.

◄**ר"ן:** מותר גם אם מתכוון לדרוס, ורק צריך שלא יראה כמי שהתכוון.

בית יוסף: כוונת הר"ן שמתכוון **להלך** על הרוק, אבל אסור להתכוון למרח את הרוק. ואין זה דומה לדריסה לפי תומו של מזיקין, שיכול להתכוון להורגם: א. כיוון ששם יש חשש סכנה. ב. במזיקין עיקר המעשה הוא ההריגה, אבל בדריסה על רוק אפשר לבטל את הרוק גם בלי מריחה אלא על ידי דריכה.

☜ **שו"ע:** אסור לשפשף רוק משום השוואת גומות אבל מותר לדרוס עליו לפי תומו אם לא מתכוון למרח ולהשוות גומות, והגם שמשווה גומות, מותר משום מאיסות[46].

א. על רצפה מרוצפת תלוי בדיון בסימן שלז. אבל על גבי ספסל לכו"ע אין לאסור, כיוון שלא שייך לגזור בזה משום השוואת גומות, ומשום ממרח אין לחשוש, כיוון שמירוח שייך רק אם ממרח דבר וכוונתו שיתמרח, אבל כאן כוונתו שיבלע (**משנ"ב**).

ב. אסור ללכת למקום הרוק כדי לדרוך עליו, שאין זה נקרא 'לפי תומו' (**משנ"ב**).

---

[46] נראה מדברי המשנ"ב שהבין שהשו"ע פסק כדעת הר"ן עם ההגבלה שכתב בבית יוסף (וכך כתב בביה"ל). ולא כדברי הגר"א שביאר שהשו"ע פסק כדעת רש"י כאן.

ג. היום אין מאיסות ברוק, אבל אם זה בבית כנסת או בביתו של האדם מותר[47]. אמנם בליחת האף והפה מותר (**מג"א**). ונראה שבביתו המרוצף אין להחמיר ברוק יותר מלחה (**משנ"ב**).

סעיף יב | צידת חיות מבויתות

המשנה (קז.) אומרת שהצד חיה ועוף שברשותו פטור.
הגמרא בביצה (כד.) אוסרת לצוד חיה המחוסרת צידה, ומבאר רב יוסף שזו חיה שצריך להביא מצודה כדי לצוד אותה. אביי מקשה מברייתא שכתוב בה שאווזים ותרנגולים פטור עליהם למרות שאומר 'הבאה מצודה ונצודנו', הגמרא מיישבת שאווזים ותרנגולים באים לכלובן לערב ושאר חיות לא. [ובהמשך הגמרא מובא תירוץ נוסף שרק אם מזונותיהם עליך פטור, אבל אם לא, חייב].

❖ **חיות שברשותו** (שלא מרדו)

הראשונים התקשו בביאור קושיית אביי, הרי גם רב יוסף אסר מדרבנן, ומה הקושיא מברייתא הפוטרת, הרי פטור הכוונה לאסור.

◄ **תוספות:** הברייתא אומרת שפטור ואסור, אבל כוונתה לחייב (ומכך אביי הקשה).

◄ **רשב"א, עיטור והגהות מימוניות[48]:** אווזים ותרנגולים פטור ומותר, ומה שנשנה בברייתא הכוונה ל'פטור ומותר'.

☜ **שו"ע:** מותר לצוד חיה ועוף שברשותו.

◄ **שלטי הגיבורים:** חיות ואווזים ותרנגולים שברשותו אסור, [ובהמות מותר] (וכוונת הברייתא לפטור ואסור, ורק בביבר גדול, שאם מדובר בקטן, אפילו חיות שאינן ברשותו פטור (**ביה"ל**)).

☜ **רמ"א ואחרונים:** אסור לצוד חיה ועוף שברשותו, [ובהמות מותר].

↲ הרמ"א מחמיר רק בחצר גדולה[49], אף באווזים ותרנגולים שיש צד להתיר בהם משום שגדלו מתחילה ברשות האדם (וכן החמירו בזה כמה ראשונים: **רמב"ם, רמב"ן, ראב"ן ושלטה"ג**). וכן ראוי להחמיר, מלבד במקום שהעוף אינו עשוי להשמט מיד האדם (**ביה"ל**).

א. בעלי חיים שהתרגלו לחיות אצל בעליהם, אין בהם איסור צידה אפילו אם הם מחוץ לכלובם כיוון שהם ניצודים ועומדים (**משנ"ב**[50]).

ב. הגם שמותר לצוד חיות (לדעת השו"ע) אין לתופסם ביד משום מוקצה, אלא רודף אחריהם עד שיכנסו לכלובם (**משנ"ב**).

---

[47] כיוון **שהאליה רבה** סובר שגם היום מקילים ברוק, והגם שלא נפסק כך, ברצפה יש גם כך דעות המקילות, ואפשר לסמוך עליהם להקל (**ביה"ל**).

[48] עיין דברי ההגה"מ שהוא הביא סברא זו בתחילת דבריו, ויש להבין אם נשאר בסברא זו למסקנה (אכן כתב הגר"א שזה מקור דברי השו"ע, עיין שער הציון).

[49] מאחר שדעה זו סוברת שכוונת המשנה לפטור אבל אסור, וכמו שהזכרנו ודאי שהכוונה לביבר גדול, אבל בביבר קטן, הרמ"א מודה לשו"ע להתיר.

[50] כך סוברים רוב הראשונים, שהעיקר להלכה כתירוץ של באים לכלובם לערב. והביא בשער הציון שהרא"ש הזכיר גם את התירוץ הנוסף בגמרא של מזונותיהם עליך.

ג. עופות שיצאו ויש חשש שיגנבו אותם, אין לתופסם ביד, אך אינו צריך למחות בקטנים הצדים אותם, וכן יכול לבקש מגוי לצודם, דהוי שבות דשבות במקום הפסד. כמו כן יכול לעמוד בפני העוף שיכנס לכלוב ממילא (**חיי אדם**). וכן יכול לדחות את העוף מאחריו (אם מדובר על כלוב גדול שהצידה בו אינה אלא מדרבנן) (**מג"א**).

ד. בעלי חיים שכלל לא מנסים לברוח אין בהם איסור צידה לכו"ע (**חיי אדם**).

ה. אסור להכניס עופות מהבית לתוך הכלוב. אבל אם רוצה למנוע היזק אפשר להקל (**משנ"ב**[51]). אבל אם העוף לא הורגל לבית אסור לצודו מהתורה (שהרי אינו חוזר לכלובו בערב) אפילו אם עושה היזק. (ואם צד אותו לבית גדול דהוי דרבנן אפשר להקל במקום הפסד ע"י גוי או אם קטן עושה על דעת עצמו (**משנ"ב בס"ק ס**)).

ו. עוף שנקנה ועוד לא הורגל לצאת מחוץ לבית, בתוך הבית דינו כעוף שברשותו ואין בו צידה מהתורה, אך אם יצא החוצה, יש בו צידה מהתורה (**ביה"ל**).

ז. חיה ועוף הרגילים לבוא לביתו של בעליהם, יותר אין בהם איסור צידה מהתורה אפילו לאחרים שיצודו אותם, כיוון שהם רגילים לבוא לכלוב של אדם כל שהוא, ועדיין אינו ברור לנהוג כך למעשה (**ביה"ל**).

❖ חיות בית שמרדו

הברייתא אומרת שהצד חיות שברשותו פטור אבל אסור.

מגיד משנה (על פי ירושלמי): חיות ברשותו שמרדו, הצדן חייב.

הגהות מימוניות בשם רבינו ברוך: חיות מורדות אסור לצודם בחצר גדולה, שאם היו גדלות שלא בין בני אדם היה צריך מצודה כדי לצודם.

☜ **שו"ע:** אסור לצוד חיות ועופות שמרדו בחצר גדולה, כך שאם היו גדלים בין בני אדם היו צריכים מצודה (והיינו שעכשיו שגדלו בין בני אדם אינם צריכים מצודה, כי יבואו מעצמם לכלוב לערב, אלא שעכשיו מרדו ולא יבואו, ויש איסור דרבנן בצידתם דמחזי כצידה (**משנ"ב**)).

רמ"א: פרה וסוס שמרדו, הצדן חייב חטאת, (אם לא באים לכלובן לערב (**משנ"ב**)).

א. בחצר קטנה, אין אפילו איסור דרבנן לצוד את החיה (**משנ"ב**).

ב. בהמות (סוס ופרה) אינן רגילות לברוח ואין בהם איסור צידה כלל. אבל אם מרדו יש בהם איסור תורה כשלא חוזרות לכלוב, ולכן אסור אפילו על ידי גוי (**משנ"ב**).

ג. **הגדרת מורדת:** חוזרת לכלובה לערב: אסור מדרבנן. אינה חוזרת לכלובה לערב: אסורה מהתורה. אך החוזרת לכלוב אחר, אין בה איסור תורה (**על פי משנ"ב**).

✍ סיכום צידת חיות בית

1. חיות בר שגידלו אותם בבית (חוזרות לכלוב לערב וקל לתופסם שם): לשו"ע מותר לרמ"א אסור מדרבנן. (וגר"א התיר בחיות מבויתות מתחילה, כגון אווזים ותרנגולים).

---

[51] **ונימוקו בביה"ל:** הצידה היא משאצל"ג, וגם ניצודת ועומדת כיוון שהיא מבויתת, אפשר להקל בזה במקום הפסד. (ואפשר שגם הרמב"ם שמחייב במשאצל"ג יודה כאן להתר, וכמו שהתיר צידת נחש משום שמתעסק אצל הצידה, כך גם כאן ניתן לומר).
עוד צירף הביה"ל את דעת **הגר"א** שהתיר לצוד אווזים ותרנגולים שברשותו כשהם באים לרשותו לערב. (אבל שאר חיה ועוף חייב. ותמה הביה"ל על חילוק זה, אך הביא שיש מי שסובר כך מבין הראשונים).

2. חיות בית שלא בורחות כלל (בהמות וכדומה): מותרות לכו"ע (דינא דגמרא).
3. חיות בית שמרדו: אם חוזרות לכלובם לערב, אסור מדרבנן. אם אינם חוזרות לערב, חייב מהתורה.

סיכום:

	חיות שברשותו במקום קטן	**חיות שברשותו במקום גדול**	**אווזים ותרנגולים**	**חיות שברשותו שמרדו (ולא חוזרות לערב)**	**חיות שברשותו שמרדו (וחוזרות לכלוב בערב)**	**בהמות שלא בורחות כלל**
שו"ע	מותר	מותר	מותר	חייב	פטור	מותר
רמ"א	מותר	אסור	אסור (גר"א: מותר)			

סימן שיז | הקושר

הקדמה לסימן:

א. קשר האסור מהתורה הוא רק קשר של קיימא. יש ראשונים הסוברים שצריך שזה יהיה גם מעשה אומן וכך פוסק השו"ע (סעיף א). ונחלקו האחרונים מהו קשר של אומן (ט"ז וביה"ל).

ב. קשר שנעשה לזמן קצר לחלק מהראשונים אסור מדרבנן (רא"ש ותוספות). ויש ראשונים שמתירים אותו לכתחילה כל עוד אינו קשר של אומן (רי"ף ורמב"ם).

ג. סעיף א מפרט את עיקרי הסוגיא, מה הם הקשרים המותרים והאסורים, מהו קשר של קיימא, ומהו קשר של אומן (וכן עוד פרטים בדין זה, כגון קשר יחידי או קשר לצורך מצווה).

ד. יש קשרים שאינם מוגדרים כקשר כלל כיוון ואין איסור לעשותם בכל מקרה (עניבה או קשר אחד בלבד). (סעיף ה). נחלקו הראשונים האם עניבה על קשר מותרת.

ה. נחלקו האחרונים האם הולכים אחרי דעת האדם בעת הקשירה או שהולכים אחר הרגילות של העולם (ביה"ל).

ו. הראשונים חולקים האם גם בתופר שייכים גדרי קושר ביחס לתפירה לזמן קצר (סעיף ג).

ז. יש קשרים שאדם קושר בסתמא ואסרו אותם חכמים שמא אדם יבוא לקשור קשר האסור מהתורה (סעיפים ב, ד, ו, ז). נחלקו האחרונים לפי השו"ע מתי גזרו חכמים, האם רק כשקושר קשר אומן או גם בקשר הדיוט (אחרונים בסעיף ד).

ח. קשר שלפעמים אדם נמלך להשאירו לעולם, אסור לקושרו אפילו ליום אחד (משנ"ב).

ט. במקום מצווה או צורך התירו חכמים קשר שאיסורו מדרבנן (גמרא ואחרונים).

י. פותל חייב משום תולדת קושר (רמב"ם).

סעיף א | סוגי קשרים

המשנה (קיא:) מגדירה שלושה סוגי קשרים: א. קשר של קיימא, שמיועד לקשירה לעולם, אסור מהתורה. (כגון קשר שקושרים בספינה או בגמל). ב. קשר שאינו של קיימא, אסור מדרבנן. (קשר שקושרים את הספינה למזח וכדומה). ג. קשר העשוי לזמן קצר, מותר לכתחילה. (קושרת אישה מפתח חלוקה).

בהמשך מבארת הגמרא שגם בקשירת נעלים וסנדלים קיימת ההדרגה הנ"ל: בקשירת האומן את הסנדל או הנעל, יש חיוב מהתורה, כיוון שזה קשר שאינו מיועד לפתיחה לעולם. בקשירה שחכמים עושים בסנדליהם, העשוי לפתיחה מדי פעם, יש איסור מדרבנן. וקשירה של מנעל בני מחוזא, או סנדל שעשוי לפתיחה בו ביום, מותר לכתחילה.

◄ **רש"י, רא"ש וטור:** הכל תלוי בזמן שהקשר עומד בו. קשר העשוי לעולם חייב חטאת. קשר העשוי לזמן מה אסור מדרבנן. קשר העשוי לאותו יום בלבד מותר לכתחילה.

☜ כך פוסק **רמ"א.**

◄ **רי"ף ורמב"ם:** האיסור נקבע על פי הזמן ואיכות הקשר (הרי"ף מבין שקשר האומן הכוונה לקשר העשוי באומנות ולא רק לזמן שעומד הקשר). אם קושר קשירת אומן לקיימא אסור מהתורה. אם קושר קשירת הדיוט לקיימא אסור מדרבנן. ואם קושר קשירת הדיוט לזמן מועט מותר לכתחילה[1]. [**בית יוסף:** אף קשירת אומן לזמן מעט אסורה מדרבנן].

☜ כך פוסק **שו"ע.**

רמ"א (**ע"פ שלטי גיבורים**): כיוון שאנחנו לא בקיאים מהו קשר של אומן, יש להזהר שלא לקשור או להתיר שום קשר על גבי קשר. (כלומר הרמ"א חושש גם לדעת הרי"ף, והחמיר מחוסר ידיעתנו (**משנ"ב**)). אך במקום צער אין לחשוש ומותר להתירו, שאיסורו רק מדרבנן[2].

רמ"א (**על פי הטור**): כל קשר שמותר לקושרו מותר להתירו.

↲ ואם אינו יכול להתירו, מותר לנתקו רק שלא בפני עם הארץ[3]* (**ים של שלמה**).

א. קשר של קיימא אסור מהתורה גם אם אינו עשוי בצורה מהודקת, וניתן להתירו ביד אחת, כיוון שאינו ניתר מעצמו. (**משנ"ב**[4] **דלא כט"ז**).

ב. לדעת השו"ע קשר הדיוט שעשוי לזמן מסוים (הזמן האמצעי לעיל) מותר לכתחילה, ולדעת הרמ"א אסור מדרבנן (**משנ"ב**[5]).

❖ מהו קשר של קיימא

◄ **פשט רי"ף ורמב"ם:** קשר של קיימא הוא קשר המיועד לעולם, וכל קשר שפחות מזה נחשב אינו של קיימא, אלא שלא חייבים עליו. (ואם אינו של קיימא ועשוי כקשר אומן אסור מדרבנן).

☜ וכך פוסק **שו"ע** (**לפי המשנ"ב**).

◄ **מרדכי וטור** (**לביאור הב"י**): קשר המיועד ליותר מחודש אסור מהתורה, קשר המיועד לשבוע עד חודש אסור מדרבנן, וקשר המיועד לפחות משבוע מותר לכתחילה.

◄ **ט"ז** (**בדעת הטור**): קשר לאותו יום מותר לכתחילה (**וכך סוברים הכלבו והגה"מ ושבלי הלקט**). קשר המיועד לזמן מסוים החל מיום אחד, אסור מדרבנן, וקשר המיועד לעולם אסור מהתורה.

---

[1] חשוב לשים לב שהרמב"ם לא הזכיר בדבריו זמן אמצעי כמו שכתב רש"י (ועיין בפרי מגדים). וכתב הרמב"ם בדבריו דוגמא לקשר האסור מדרבנן, כגון קשר שקשר רצועה שנפסקה או חבל לדלי או לרסן בהמה, והעתיק דבריו בשו"ע.

[2] כגון שנקשר לו במנעליו והוא אינו יכול להסירו (**חזו"א** (נב, יז)).

*[3] אמנם בדרך של קלקול מותר אפילו בפני עם הארץ, ואפילו בקשרים האסורים, כי ניכר לכל שעושה כדרך קלקול ולא ילמדו להקל בזה (**חזו"א** (נג, יז) ואחרונים נוספים).

[4] המשנ"ב חולק על הט"ז שסובר שקשר של קיימא (ושל אומן) זה רק קשר שעשוי בצורה חזקה. והוכיח בביה"ל מהגמרא שיש קשר אומן שאסור מהתורה הגם שהוא לא מהודק לגמרי. ועיין לקמן בהגדת קשר אומן.

[5] וכן סוברים **הפרי מגדים ורע"א** (עיין בתוספות רע"א על המשניות (דף קיא:)). **והט"ז ושו"ע הרב** חלקו שגם לשו"ע יש גדר אמצעי לזמן.

◄ **מהרי"א ע"פ רבינו פרץ והטור (פשט דבריו):** קשר משמונה ימים ומעלה אסור מהתורה, קשר עד שבוע אסור מדרבנן, וקשר לאותו יום מותר לכתחילה[6].

◄ **רבינו ירוחם:** קשר המיועד לפחות משלושה ימים, מותר לכתחילה. קשר משלושה ימים עד חצי שנה אסור מדרבנן, וקשר מחצי שנה ואילך אסור מהתורה.

☜ **רמ"א:** י"א שקשר אסור מדרבנן החל מיום אחד, ויש מקילים שעד שבוע מותר לכתחילה.

א. בשעת צורך ניתן להקל בקשר גם ליותר מיום אחד[7] **(ביה"ל בסעיף ד).**

ב. קשירה ליום אחד נמדדת על פי עשרים וארבע שעות **(פרי מגדים).**

❖ קשר של קיימא, על פי האדם או סוג הקשר (ביה"ל)

◄ **ט"ז (פרי מגדים ורעק"א):** הגדרת הקשר מוגדרת על פי האדם בלבד[8].

◄ **ביה"ל ובית מאיר:** הגדרת הקשר מוגדרת על פי הרגילות שרגילים העולם לקשור.

❖ מהו קשר אומן

השלטי גיבורים הסתפק בהגדרת קשר של אומן וכתב שהכוונה לקשר שקושרים אותו הדק היטב. ולכן יש להזהר שלא לקשור קשר על גבי קשר.

☜ וכך פסק **רמ"א**[9]*.

↵ נחלקו האחרונים בהגדרת קשר זה:

◄ **ט"ז והמג"א:** הכוונה לקשר מהודק מאוד.

◄ **ביה"ל:** הכוונה לקשר שלא ניתר מאליו[10]. [ומקשה על דברי הט"ז מהגמרא שמוכח ממנה ששייך קשר אומן גם אם לא מהודק[11]].

---

[6] ונראה מדברי **השש"כ** (טו, נט) שחשש לדעתו.

[7] **בפניני הלכה** (יג, יג 10) כתב שאפשר להקל כתחילה בקשר הדיוט עד שבוע.

[8] **אורחות שבת** (פרק י) מוסיף שקשר של קיימא שנמלך להתירו בזמן קצר, נשאר שמו עליו ואסור. ודע שלדינא הסכימו כמה אחרונים לדברי הביה"ל (עיין **חזו"ע** ה, עמוד נב).

[9]* בימינו קושרות הנשים מטפחת ראש קשר ע"ג קשר, ויש לומר שמותר משום לא עושות קשר אמיץ והן מתכוונות להתיר את זה באותו יום. (עיין שש"כ טו, הערה קעה). ולע"ד יש להעיר לפי הט"ז שהלך אחר דעת האדם, שאם האישה פושטת את המטפחת בלי להסיר את הקשרים, יהיה אסור מדרבנן כיוון שזה קשר ליותר מיום. (ואולי אפף לביה"ל יהיה אסור כי כך דרך הנשים). ועיין בהערה הבאה.

[10] וכתב שכוונת הט"ז באומרו 'חזק מאוד' היינו שאינו ניתר מאליו. **והמנוחת אהבה** (יד, הערה 2) חלק על דבריו שכן יש בהם דוחק גדול, שהרי אין צורך באומנות כדי לקשור קשר שלא ניתר מאליו. ויישב המנוחת אהבה את הקושיא שהקשה הביה"ל על הט"ז מהגמרא. **בשש"כ** (טו, הערה קפא) כתב כדברי הביה"ל. אמנם למעשה התיר שם (הערה קעה) בשם הגרש"ז לקשור מטפחת קשר על קשר כשאינו אמיץ, וכתב לעיין בדברי המשנ"ב בס"ק יד, שם הוא סותם כדברי הט"ז שאסר רק קשר חזק ואמיץ ממש. ויש מי שאוסר בזה (עיין בספר היכל שלמה עמוד רסט' שחלק על השש"כ).

[11] אכן למעשה צ"ע בדעתו שכן בס"ק יד המשנ"ב בפשטות מסכים לדברי הט"ז. (עיין בהערה הקודמת).

❖ קשר יחיד

המשנה אומרת (עג.) שהתופר שתי תפירות חייב מהתורה. ומסיקה הגמרא (עד:) שחייב רק אם עשה קשר בראש החוט, שללא הקשר התפירות לא יתקיימו.

◄ **יראים (במובא בסמ"ג):** אם כך יוצא שאין חיוב תופר אלא אם כן מתחייב גם על קושר, והדבר קשה. אלא ודאי שבקשירת קשר אחד אין איסור מהתורה, ולכן שייך בו רק חיוב תופר ללא קושר. אמנם יש סוגי קשרים שגם בקשר אחד מתחייב עליהם כיוון שמתקיים בכך, כמו בקשירת האורגים. (וכן סוברים **המרדכי והגה"מ**).

☜ **רמ"א:** גם קשירת קשר אחד בראש חוט אסורה מהתורה כשני קשרים.

↲ מפני שקשר אחד מתהדק והוי כקשר של אומן[12] **(משנ"ב)**.

❖ קשירה לצורך מצווה

המשנה (קנז.) אומרת שמותר למדוד ולקשור קשר שאינו של קיימא לצורך מצווה.

☜ כך פוסקים **טור ושו"ע.**

↲ **בית מאיר:** לפי **רש"י, תוספות ורע"ב** אסור אף לצורך מצווה.

א. כלומר, לדעת השו"ע (שפסק כרמב"ם) מותר גם קשר של אומן לזמן מה, ולדעת הרמ"א (שחשש לרא"ש) מותר כל קשר שנאסר מדרבנן **(משנ"ב)**.

ב. מותר רק אם אי אפשר בעניין אחר, שאם יכול יעשה קשר עניבה או קשר אחד שמותר לכתחילה **(משנ"ב)**.

❖ מתיר שלא על מנת לקשור

◄ **רא"ש ור"ח (לפי תוספות):** מתיר חייב רק על מנת לקשור (ומכל מקום מדרבנן אסור **(ב"י)**).

◄ **רש"י, רמב"ם, סמ"ג ור"ח (לפי תפארת שמואל):** מתיר חייב גם שלא על מנת לקשור.

☜ **ביה"ל:** יש חיוב גם שלא על מנת לקשור, כיוון שיש בזה איזה תיקון[13].

סעיף ב | החזרת רצועות שנשמטו

הגמרא אומרת (מח.) שמותר להחזיר מוכין שנפלו מתוך כרית, בתנאי שהם ישנים ולא חדשים. עוד אומרת הגמרא (קכב:) שאין להחזיר דלתות שידה תיבה ומגדל שמא יתקע. התוספתא (יג, יד) אומרת שאם נשמטו לו רצועות מנעל וסנדל יכול להחזיר בתנאי שלא יקשור.

---

*12 מותר לקשור קשר אחד אם רגילים לקשור שני קשרים **(שו"ע הרב, שש"כ)**.

13 משמע מזה שאם אין שום תיקון בהתרה אין חיוב תורה בזה. ונלע"ד כיוון שזו אינה פעולה יצירתית לא שייך לחייב בה מהתורה, ככל שאר פעולות הקלקול שלא על מנת לתקן.

◄ **תוספות, רא"ש, רבינו ירוחם וטור**: אם נפלו רצועות של סרבל מותר להחזירם בשלושה תנאים: א. שהנקב רחב ואין טורח בהחזרתם, שאם יש טורח הוי מתקן מנא[14]. ב. שאין חשש שמא יבוא לקשור. ג. שהרצועות ישנות ולא חדשות, שאל"כ נמצא מתקן כלי.

◄ **רמב"ם ומרדכי:** מותר להחזיר רצועות מנעל וסנדל ובלבד שלא יקשור[15].

☜ **שו"ע:** מותר להחזיר רצועות מנעל וסנדל או שנשמט רוב הרגל[16], ובלבד שלא יקשור.

רמ"א: ודווקא כשאין טורח בדבר, שאם לא יש חשש שמא יבוא לקשור.

א. אסור לתת רצועות במנעל חדש, או לתת רצועות חדשות במנעל ישן, דהוי מתקן מנא[17]* **(משנ"ב)**. וכן אסור לתת רצועות חדשות במנעל ישן **(אליה רבה[18])**.

ב. מותר להכניס אבנט אפילו חדש, למכנסיים (אפילו חדשים) כיוון שלא מבטל אותו שם **(משנ"ב)**.

❖ חשש קושר בנקב רחב (ביאור דעת הרמ"א)

כנזכר לעיל, תוספות ורא"ש כותבים שאם הנקב צר אסור להחזיר את הרצועות מפני הטורח. ואם הנקב רחב אסור שמא יבוא לקשור.

☜ **רמ"א:** רק אם הנקב רחב אין חשש שיבוא לקשור. אבל אם הנקב צר יש טורח וחיישנן שמא יקשור.

↵ לכאורה יש קושי בדברי הרמ"א, כיוון שהחשש שמא יקשור אינו נוגע לרוחב הנקב, ונחלקו האחרונים בביאור דברי הרמ"א:

◄ **מג"א וט"ז:** יש טעות סופר ברמ"א. ולהלכה גם בנקב רחב יש חשש שמא יבוא לקשור, ובנקב צר אסור אפילו אם אינו קושר, משום הטורח.

☜ למעשה כך פוסק **ביה"ל.**

---

[14] כך מוכח מדברי המרדכי שמביא הב"י, וביאר **שו"ע הרב** (סעיף ה) שאם יש טורח בהכנסת החוטים נחשב הדבר כנתינה חדשה, ולא כהחזרה.

[15] הסתפקתי האם לרמב"ם גוזרים הכנסה משום קשירה כמו שגזרו התוספות. **הלבוש** (ע"פ האליה רבה) **והמאמ"ר** כותבים שהרמב"ם לא גוזר כיוון שיש איסור תורה רק אם יעשה קשר אומן, וכאן אין חשש בזה. ולע"ד הדבר לא ברור משני טעמים: א. מדוע אין לגזור שמא יקשור קשר אומן? ב. בסעיף ד נחלקו האחרונים האם האיסור לקשור חבל גרדי, משום חבל רגיל, הוא רק בקשר אומן או גם בקשר הדיוט. רוב האחרונים סוברים שגם בקשר הדיוט אסור, והגם שזו גזירה לגזירה, (כי גם בחבל רגיל אין איסור תורה בקשר הדיוט לדעת השו"ע), מצינו שגוזרים הרבה פעמים גזירה לגזירה. אמנם קשה, כיוון שהמאמ"ר סובר שם כרוב האחרונים! וייתכן ליישב שהיכן שראו חכמים לגזור גזירה לגזירה גזרו והיכן שלא גזרו לא. וצ"ע.

[16] שמנעלים שלהם היו עשוים פרקים פרקים ומחוברים ע"י רצועות, וכשנשמט חלק מרוב רגלו מהדקו מחדש ע"י הרצועות (כך משמע **באליה רבה**). ויש מפרשים שהמנעל נשמט מרוב רגלו ורוצה להדקו ע"י רצועות בנקב אחר שבנעל (**פרי מגדים**).

[17] **השחלת שרוכים בימינו**: **הרב עובדיה** (יב"א ט, קח, קסב) התיר להכניס שרוכי נעליים חדשים כיוון שיש חורים מספיק גדולים ולא נחשב למתקן כלי. **ובשש"כ** (טו, סד) התיר להשחיל באופן שודאי עתיד להוציא אותם במוצאי שבת ולהשחיל מחדש (כגון שעושה בדילוג או שצבע השרוך בולט). ואם רק השרוכים העליונים צריכים השחלה, התיר בכל אופן.

[18] ויש שחלקו ולדעתם 'חדש' זה גדר שאוסר רק את המנעל אבל לא את הרצועות. וכך פסק **מנוחת אהבה** (ג כג, מב).

◀ **ביה"ל**[19]**:** כמה ראשונים (**הגהות מרדכי, אגודה ומרדכי**) כותבים שבמקום שהנקב רחב אין חשש שיבוא לקשור, וכמותם הרמ"א סובר.

סעיף ג | פתיחת בית צואר

הגמרא אומרת (מח.) שמותר להתיר קשר שהכובסים עושים בבית הצואר של בגד, אבל אסור לפותחו מתחילה.

רב יהודה אומר בשם רב שהפותח בית הצוואר לראשונה חייב חטאת (רש"י: משום תיקון כלי).

בית יוסף: חייב משום מכה בפטיש (אך לא משום קורע, כי אינו קורע על מנת לתפור[20]).

טור ושו"ע[21]*: מותר לפתוח בית צוואר שקשרו הכובס, שאינו של קיימא, אבל אין פותחים מחדש, דמתן מנא הוא (וחייב משום מכה בפטיש (**משנ"ב**)).

↵ הקשר של הכובס מיועד רק עד שיבוא הקונה לקחת את הבגד ולכן אינו של קיימא[22]. ויש מחמירים שרק אם עשוי לאותו יום מותר (**משנ"ב**).

נחלקו הראשונים בדין תפירה שעשה האומן לאחר שכבר נפתח הבגד לראשונה:

◀ **רבינו ירוחם, הגהות מרדכי בשם ריב"א וריטב"א בשם ר"ת:** גם אם הכובס חזר וקשר או תפר את פתח בית הצואר כדרך אומן (עד שצריך לקרוע את החוט), אסור לפותחו משום מתקן מנא.

☜ כך פוסק **רמ"א.**

◀ **רבינו יואל ורשב"ם:** כיוון שהתפירה לא עשויה להתקיים שם, אין בה איסור מתקן מנא דומיא דמגופת חבית.

---

[19] וכן מבאר **ערוך השלחן** (ס"ק יג) והביא לזה מקורות מדברי הראשונים. וביאר שרק אם הנקב צר יש חשש שיבוא לקשור כדי לחוס על הטרחה שלו.

[20] בסימן שמ מוכיח הביה"ל שקורע על מנת **לתקן** (גם אם לא על מנת **לתפור**) חייב. וכך פסק שם השו"ע לדעתו, ולכן צ"ל שחזר בו שם ממה שכתב כאן (ואינו חייב משום מכה בפטיש אלא משום קורע).

[21]* **שימוש בטיטול בשבת**: יש מי שלומד מכאן שאסור לפתוח פלסטר או הדבקת טיטול, כדין מתקן כלי ולכן צריך לפותחו מערב שבת (עיין שש"כ טו, פז). אמנם להלכה הפוסקים מתירים גם אם לא פתח מערב שבת. ובפניני הלכה (יג, יב) מבאר שסמכו על הלבוש (והביאו המשנ"ב בס"ק כא) שכותב שכל קשר שבעל מלאכה עושה עד שיבוא בעל הבית לקחת את החפץ אין בו שום איסור. וכך זה לכאורה בדבק של הטיטול, שנעשה במפעל.
לגבי הדבקה: נחלקו הראשונים בתפירה לזמן קצר. להלכה השו"ע מחמיר בזה בסימן שמ, ז. הדרכי משה כתב שם שנהגו להקל, ולא הגיה על השו"ע שם כלום. פה הרמ"א מביא מחלוקת בזה בלי להכריע. האחרונים תמהו מדוע הוא לא הגיה בסימן שמ על דברי השו"ע שסתם להחמיר, וביאר **בתהילה לדוד** שבקורע הוא מקל ובתפירה הוא מחמיר. **השש"כ** כותב שגם בתפירה הרמ"א מקל (**והחזו"א** סבר שהרמ"א החמיר), לפי"ז מותר להדביק את הדבק שבטיטול, וכן פסק הרב עובדיה (יחו"ד ו, כד). מה עוד שדבק הטיטול מיועד לשימוש חוזר כמה פעמים (אם צריך לסדר את הטיטול). (עיין **אורחות שבת** יא, לו **ופניני הלכה** יג, יב).
ולעניין הדבקת הטיטול לאחר השימוש בו, מובא בשם **הגרש"ז** להתיר בזה, כיוון שאין לו צורך בהדבקה לאחר הזריקה, נחשב כעל מנת להתירו מיד, אך יש שהחמירו בדבר (עיין **הליכות עולם** ד, עמוד רלב).

[22] המתיר הוא **הלבוש.** וכן הכריעו אחרונים נוספים לדינא (**שש"כ**, ט הערה נה. עיין **חזון עובדיה**, ה עמוד נד). והאוסר הוא **הט"ז** (וכן כתב **בכף החיים** (אות מא, מב)). ולכאורה כל דברי הט"ז הם רק אם אכן קשר לזמן אסור, אך אם קשר לפחות זמן, אף לט"ז יהיה מותר, אף בלי חידושו של הלבוש. (ואם אכן כך, לדעת השו"ע ודאי שיהיה מותר להתיר קשר כזה כי לדעת השו"ע כל קשר שלא נעשה לעולם נחשב לקשר שאינו של קיימא ומותר. עיין בס"ק ה במשנ"ב).

❖ תפירה לזמן

היו רגילים לתפור נעליים זה עם זה יחד ונחלקו הראשונים האם מותר להתיר את התפירות:

◄ **ריב"א:** אסור, כיוון שתפירה לזמן נחשבת תפירה גמורה (לא כמו בקושר).

☜ כך פוסק **שו"ע (בסימן שמ, ז)**.

◄ **רבינו יואל וראבי"ה:** תפירה לזמן מותרת כמו בקשירה, ולכן מותר לקרוע את התפירות הללו.

☜ **רמ"א:** אסור לנתק את הקשרים הללו, ויש מי שמתיר בזה (ולא בפני עם הארץ)[23].

א. אם רצועות בגד הסתבכו יחד ונעשו לקשר שאי אפשר לפותחו, מותר לנתקן (ולא בפני עם הארץ) ואין עליהם שם קשר לעניין תיקון מנא **(יש"ש[24])**.

ב. אם קשר קשירה מותרת (עניבה) ובטעות נקשר לו קשר אסור, מותר להתירו **(חיי אדם)**.

ג. כל קשר שאינו עשוי לעולם אפשר להקל להתירו או לקשרו על ידי גוי במקום צורך, דהוי שבות דשבות **(משנ"ב)**.

סעיף ד | קשירת חבל בדלי

נחלקו רבי יהודה וחכמים במשנה (קיג.) האם מותר לקשור חבל **בדלי** או לא. לדעת רבי יהודה מותר ולדעת חכמים אסור. ובגמרא מבואר שנחלקו בחבל של גדרי (חבל יקר) שאין חשש שיבטלו שם. לדעת רבי יהודה לא גוזרים משום חבל רגיל ולדעת חכמים גוזרים.

בהמשך הגמרא מובא שרבי יוחנן מתיר להביא חבל של גרדי ולקושרו **בפרה** ואין חשש שיעשה כך גם בחבל רגיל.

תוספות: העולה מדברי רבי יוחנן: או שהלכה כרבי יהודה שמותר לקשור בחבל גרדי (וכן סוברים **המאירי והטור**), או שהלכה כחכמים שאסור לקשור חבל גרדי, אלאל שבקשירת פרה אין טעם לגזור אטו חבל רגיל (וכך סוברים **רמב"ם, רי"ו ורע"ב**) (ורק אבנט או משיחה, שלא יבטלם שם, מותר לקשור).

מגיד משנה בשם רשב"א ותוספות, ר"ן ורבינו ירוחם: כל החשש בקשירת דלי היה רק בדלי הקבוע לבאר. אבל בדלי שאינו קבוע כמו הדליים שלנו, אין חשש כלל.

☜ **שו"ע:** אסור לקשור חבל בדלי, אלא רק אבנט ומשיחה (כרמב"ם). ובדליים שלנו אין חשש ומותר גם בחבל.

א. אסור לקשור חבל גם אם דעתו להתירו מיד כיוון שיש רגילות להשאירו שם.**(משנ"ב)**. (ולדעת **הט"ז** שם, אם דעתו להתיר מיד מותר).

---

[23] כנזכר בהערה הקודמת, הדרכי משה בסימן שמ, ב, הקל, וכתבו האחרונים שכך הוא סובר להלכה. (וכן סברו **האור לציון** (ב, כט ה), **והגרש"ז** (שש"כ טו, הערה רט)).

[24] אבל לעניין התרת הקשר, עדיין יש בו איסור מתיר אם לא עשוי לפותחו. (כך נראה מהמשנ"ב).

ב. לדעת **המג"א** דליים בימינו אינם עשויים להשאר שם זמן רב ומותרים. ולפי זה לדעות שאסרו ביותר מיום יש לאסור כאן, כנ"ל בסעיף א, עם זאת אפשר להקל כדברי המג"א כי כמה ראשונים כתבו כדבריו, (ומכאן הקל הביה"ל ביותר מיום אחד בשעת הצורך) **(ביה"ל)**.

❖ באיזה קשר עוסק הסעיף

הקדמה קצרה

ישנו הבדל בין חבל של גרדי לבין הקשרים שבסעיף א. בסעיף א מדובר על קשר שאנשים רגילים לקשור על מנת להתיר בזמן קצר, לעומת חבל גרדי שהרגילות להשאירו ליותר זמן, ולכן הרמב"ם אוסר גם לזמן קצר.

נחלקו האחרונים באיזה קשר גזרו חכמים חבל גרדי משום חבל רגיל. [חשוב להבהיר- חבל גרדי זו קשירה לזמן מועט, וחבל רגיל זו קשירה להרבה זמן].

◄ **עולת שבת:** מדובר על קשר אומן, שכן רק אז יש איסור תורה בחבל רגיל לדעת השו"ע. אבל בקשר רגיל זה רק גזירה לגזירה ומותר בחבל גרדי (וקצת צ"ב מדוע באבנט הותר קשר אומן. וייתכן שאין על זה שם קשר כלל).

◄ **מגן אברהם, תוספת שבת ומאמ"ר:** מדובר על קשירת הדיוט, ומצינו הרבה פעמים שגוזרים גזירה לגזירה[25] (ואז מובן מדוע באבנט מותר).

סעיף ה | קשר עניבה

נחלקו רבי יהודה וחכמים (שם) האם קשר עניבה מוגדר כקשר או לא. לרבי יהודה נחשב לקשר ולדעת חכמים לא.

רמב"ם, תוספות, סמ"ג, מרדכי וטור: הלכה כדעת חכמים שקשר עניבה אינו קשר כלל.

☜ וכך פסק **שו"ע.**

❖ הגדרת קשר עניבה

הראשונים כותבים שקשר עניבה הוא קשר שאפשר להתירו על ידי משיכה (בקלות).
בראשונים מצינו שתי הגדרות לקשר עניבה, ומזה יוצאת מחלוקת האם **עניבה על קשר** נחשבת לקשר:

◄ **ר"ת ומרדכי:** דרך הכנת עניבה היא שמכניס שני ראשי החוט לתוך לולאה שעשה בחבל, ומושך שלא לגמרי, (ואם היה מושך לגמרי היה נוצר קשר אחד גמור). אבל אם עושה קשר ועל גביו עניבה, אסור.

◄ **ר"צ ואגור:** דרך הכנתו שעושה קשר אחד ועל גביו עוד קשר שאינו גמור, ואם היה מושך את החוטים של הקשר השני היה נוצר קשר על גבי קשר. כלומר עניבה על גבי קשר מותרת.

---

[25] מה שכתב המשנ"ב שמותר לקשור קשר הדיוט לזמן קצר לפי השו"ע (בסעיף א) לא סותר את דברי האחרונים שכתבו כאן לאסור חבל גרדי בקשר הדיוט, כיוון שבסעיף זה יש חשש גדול יותר שישאיר את הקשר.

☜ **רמ"א:** גם עניבה על גבי קשר מותרת[26]*.

א. ◄ **ט"ז, מג"א ומשנ"ב**[27]**:** עניבה על קשר נחשבת לקשר הדיוט (ומותרת לאותו יום) אבל אין לעשותו לזמן מה כמו קשר רגיל[28]. אבל עניבה על עניבה אינה קשר כלל ומותר לעשותה גם לזמן רב.

◄ **לבוש, עולת שבת , גר"א וברכי יוסף:** מותר לקשור עניבה על קשר גם להרבה זמן, שאין שם קשר עליו כלל.

ב. קשר עניבה שהסתבך ונעשה קשר האסור, מותר להתירו לכתחילה (**משנ"ב**[29]).

סעיף ו | קשירה בפני פרה

ראב"י (קיא:) מתיר לקשור בפני בהמה בשביל שלא תצא[30]. ובגמרא מבואר מה חידושו:
ללישנא קמא ברש"י: מדובר על חבל שקשור בשני צדדים ואין חשש שמא יבוא לפתוח רק צד אחד ולהשאיר את הצד השני פתוח לעולם ויעבור על איסור, וקמ"ל שלא חוששים.
ללישנא בתרא ברש"י: מדובר על שני חבלים אחד מעל השני, והחשש שיתיר רק אחד וישאיר את השני ויוציא את הבהמה בדוחק, וקמ"ל שלא חוששים.

◄ **רבינו ירוחם** כותב כלישנא בתרא של רש"י.

◄ **טור** ☜ **ושו"ע** כותבים כלישנא קמא של רש"י.

↲ **משנ"ב:** אף דברי הלישנא בתרא נכונים להלכה.

---

*26 **קשירת נעלים כיום:** קשר נעלים כיום נחשב לעניבה שעל גבי קשר. **למשנ"ב** מותר לקשור רק לזמן מועט. וכ"כ **אורחות שבת** (י, יד) **ושש"כ** (טו, נו). **לברכ"י** מותר לקשור גם להרבה זמן. **והפניני הלכה** (יג, טו 12) הקל בזה עד שבוע מכמה טעמים.
קשר כפול בנעליים: השש"כ (טו, נו) מתיר בשעת צורך (וכן נראה מדברי **החזו"ע** (ה עמוד סט)). **האורחות שבת** (י, טו) **ופניני הלכה** כותבים שזה מותר כיוון שביד אחת אפשר להתיר את הקשר. (ובאורחות שבת כתב סברא נוספת: כיוון שהעניבה מפסיקה בין הקשרים אין הקשרים מתחברים יחד. וצ"ב).

[27] משמע שאסור לקשור בספר תורה עניבה על גבי קשר שהרי זה מיועד ליותר מיום אחד. אמנם האחרונים הקלו בזה מכמה טעמים:
הציץ אליעזר (ז, כט) הזכיר את הדעה החולקת על המשנ"ב שמתירה עניבה על גבי קשר גם ליותר זמן. **וקצות השולחן** (קכז, בדה"ש ט) התיר כיוון שאין כבוד לספר תורה שיצטרכו לתחוב את הרצועות בלי לקשור. מה עוד שהביה"ל הקל בקשירה מדרבנן ליותר מיום אחד במקום צורך, ומה עוד שיש בזה מקום מצווה והתירו בו קשירה מדרבנן.

[28] וכן כתב **השש"כ**. לדעתם עולה שהרמ"א פסק שמותר לקשור עניבה על קשר אינו אומר שאין שם קשר עליו, אלא שאין שם קשר **אומן** עליו.

[29] וכן כתב **החזו"א** (נב, יז). והוסיף שעדיף להתירו מאשר לנתקו, שהרי בניתוק אסרו בפני עם הארץ ובהתרה לא הקפידו כלל.

[30] **קצות השולחן** מבאר שמדובר על קשר הדיוט, אבל קשר אומן אסור. ואין קושי מהאחרונים בסעיף ד שאסרו בחבל של דלי גם בקשר הדיוט כיוון ששם יש סיבה לגזור שמא יתחלפו לו החבלים, אבל כאן אין סיבה לגזור, כיוון שבני אדם לא רגילים להשאיר את החבל בפתח.

סעיף ז | קשירת פרה לאבוס

הגמרא (שם) אומרת שמותר לקשור חבל בפרה או באבוס אם היה קשור מערב שבת (וזה מותר בכל חבל), אבל אסור להביא חבל מהבית ולקשור בשניהם. ההיתר הוא רק בחבל גרדי אבל חבל רגיל אסור.

☜ כך פוסקים **טור ושו"ע.**

הראשונים חולקים מדוע אסור להביא חבל רגיל וחבל גדרי מותר, (ומדוע אם היה קשור מע"ש כל חבל מותר):

◄ **רש"י:** בחבל רגיל יש חשש שישאיר אותו שם לעולם ובחבל גרדי אין חשש[31]. (ואם החבל קשור כבר מערב שבת מותר כיוון שמסתמא אותו צד שקשר בשבת לא ישאירו קשור שם לעולם, אלא יחזור ויתירנו[32]).

◄ **רמב"ם וטור:** חבל רגיל מוקצה וחבל גרדי אינו מוקצה. (ואם החבל היה קשור מערב שבת מותר כיוון שמיועד לכך).

☜ **משנ"ב (בשם האליה רבה):** פוסק כדברי רש"י, ואין בחבל שבבית איסור מוקצה.

❖ קשר שיכול להשאר לעולם

כלבו: גם קשר שאדם קושר לאותו יום, אם דרכו של האדם להמלך ולהשאיר את הקשר לעולם, אסור לקושרו (זה בעצם הטעם שאסור להביא חבל מהבית ולקשור בפרה ובאבוס).

☜ כך פסק **משנ"ב**[33].

❖ קשירה באוכלי בהמה ופותל

◄ **לרש"י** יש קשירה גם באוכלי בהמה.

☜ כך פוסק **רמ"א (בסימן שכד, ד)**.

◄ **לרמב"ם** מותר לקשור אוכלי בהמה כי לא שייך בהם קשר של קיימא (לחיי אדם גם הרמב"ם סובר שיש קשירה באוכלי בהמה).

↲ **פרי מגדים ומשנ"ב:** מותר דווקא באוכלים רכים שכאשר יתייבשו הקשר יפסק. אבל באוכלים שלא יפסקו בעת שיתייבשו- אסור.

☜ **משנ"ב:** לדינא אין להקל בזה.

א. הפותל חייב משום תולדת קושר[34*] והמפריד ואינו מתכוון לקלקל חייב משום מתיר **(רמב"ם[35*])**.

---

[31] ועם זאת לא גוזרים על חבל גרדי, כי אין חשש בקשירה של פרה אפילו בחבל רגיל שיעשה קשר של קיימא. (משנ"ב). והגם שבסעיף ד כתבו רוב האחרונים שאסרו חבל גרדי משום חבל רגיל, הגם שלא יהיה איסור תורה בכל מקרה, צ"ל שהחשש כאן הוא קטן גם ביחס לעצם הצורך לגזור גזירה לגזירה (כנלע"ד).

[32] כך ביארו **הב"ח והמשנ"ב. והב"י** ביאר אחרת והאחרונים תמהו על דבריו.

[33] **בביה"ל** בתחילת הסימן הוכיח שהולכים אחר דעת העולם מכך שאסור לקשור מדרבנן קשר שרגילים לפעמים להשאירו לעולם. וכ"ש במקרה שהעולם כולו רגיל לקשור לעולם יהיה אסור מהתורה.

[34*] אמנם הפותל שיער (לעשות צמות) אינו חייב משום קושר. אור שמח (י, ח): 'ולא אמרו בגודלת משום קושר, דזה לא שייך בהא, דכולהו ינקי מהראש ומחוברין יחד'. וכן אינו חייב משום אורג. עיין סימן שג במג"א ס"ק כ.

[35*] לפי זה אין ללפף בחזקה חוט ברזל על שקיות וכדומה או להתירו (ואם אי אפשר בעניין אחר יכול לחותכו כדרך קלקול לכתחילה (או שלא בדרך קלקול שלא בפני עם הארץ) (**שש"כ** (פרק ט)). אמנם יש שחלקו והתירו בליפוף חבל

מסקנת סעיפים ד, ו, ז

יש שלוש גמרות שמדברות על קשירת חבל בסתם:

א. קשירה בדלי: אסור אפילו חבל גרדי משום חבל רגיל (סעיף ד).

ב. קשירת פרה לאבוס: בחבל גרדי מותר ובחבל רגיל אסור. (סעיף ז).

ג. קשירת חבל בפני פרה: כל חבל מותר. (סעיף ו).לדעת רוב האחרונים אין שום היתר לקשור את הקשרים הללו באומנות אלא רק בקשירת הדיוט[36].

מברזל (**דברי יציב** (או"ח קנג) **ושבט הלוי** (ח, נה)). כי מה שכתב הרמב"ם שפותל הוא תולדת קושר זה רק בפותל שני חבלים לעשותם חבל אחד עב, שבזה יש דמיון קצת לקושר. אבל בליפוף של חבל אין עשיית חבל אחד עב אלא הידוק. והוסיף בשבט הלוי שמניין לנו שאסרו בפותל קשר הדיוט? אולי כל מה שאסרו זה רק קשירה גמורה שנאסרה מהתורה. וגם אם נניח שיש גדרי קשירה אף בפותל, הרי סתימת הפוסקים, הטור והשו"ע, שלא כדברי הרמב"ם. וכן הסכימו פוסקים נוספים להתיר (עיין **חזו"ע** (שבת ה, עז) **ואור לציון** (כט, ב) ועוד).
ביביע אומר (ה, ג) כתב שאין לאסור להפריד ציציות מדברי הרמב"ם האלה.

[36] ושנית חשוב לתת את הדעת על כך שבסעיף א התבאר שמותר לקשור לזמן קצר, ואין בזה סתירה לכך שאסור לקשור קשר הדיוט בחבל גרדי כיוון שבסעיף א מדובר על אדם שאומר במפורש שדעתו לזמן קצר. ובסעיפים אלו מדובר על אדם שקושר בסתמא.

סימן שיח | בישול

סעיף א | מעשה שבת

נחלקו התנאים (חולין טו., גיטין נג:, ועוד) בדין המבשל בשבת:
רבי מאיר: המבשל בשוגג מותר לו ולאחרים לאכול בשבת, ובמזיד אסור לו ולאחרים בשבת ומותר במוצאי שבת.
רבי יהודה: המבשל בשוגג אסור לו ולאחרים בשבת ומותר במוצאי שבת, ובמזיד אסור לו לעולם ולאחרים מותר במוצאי שבת.
רבי יוחנן הסנדלר: המבשל בשוגג אסור לו לעולם ולאחרים מותר במוצאי שבת, ובמזיד אסור לכולם לעולם.
בהמשך הגמרא מובא שרב הורה להלכה כרבי מאיר, אבל בדרשה לציבור היה דורש כמו רבי יהודה, כיוון שהיו עמי הארצות ולכן החמיר.

◄ **גאונים, רי"ף, רמב"ם, רא"ש[1], רמב"ן:** הלכה כרבי יהודה.

☜ כך פוסק **שו"ע.**

◄ **תוספות ותרומה:** הלכה כרבי מאיר.

☜ כך פוסק **הגר"א.**

↲ **משנ"ב:** במקום צורך אפשר לסמוך עליו במבשל בשגגה. (ובסימן שלט' (ס"ק כד') סתם להקל כמוהו).

א. כל איסור הנאה ממעשה שבת הוא מדרבנן ולכן אם יש ספק אם היה איסור מותר, כיוון שספק דרבנן לקולא (**פרי מגדים וכעין זה במג"א, וצ"ע קצת[2]**).

ב. מותר להנות מדמיה של המלאכה כי מעשה שבת מותר בהנאה (**משנ"ב**).

ג. הקדירה שבישל בה במזיד אסורה מפני שהיא בלועה בדבר האסור לו (**מג"א[3]**).

ד. **חיוב המבשל:** אחד המרכך דבר קשה ואחד המקשה דבר רך חייב משום מבשל (**רמב"ם[4]**).

ה. **חימום מתכת:** הרמב"ם מחייב משום מבשל ומשום מבעיר, והכוונה שבתחילה יש בישול את הלחות שיש בה, ואחר כך יש הבערה בברזל עצמו (**שער הציון**).

---

[1] אמנם אין זה מוסכם שאכן דעת הרא"ש כרבי יהודה, עיין בדרישה אות א.

[2] וצ"ע מסימן שכא, שהמשנ"ב שאסר אפילו בדיעבד לאכול בצלים שחתך דק דק, למרות שיש בדבר מחלוקת ראשונים. ואכן יש מי שחלק שם על המשנ"ב והתיר (עיין **לוית חן** (סג) ועוד).

[3] נשמע שדווקא במבשל במזיד ולאדם עצמו, אבל מותר אם בישל בשוגג, או במזיד לאחרים, שהרי במוצאי שבת הבישול מותר.
אגב: מדין זה נשמע שהסברא לאסור הוא משום איסור ההנאה ולא משום קנס, וכן בביה"ל שהביא שיש לחלק בין מלאכת הוצאה לבין מלאכה שיש בה הנאה ממשית, אם זה קנס מה שייך לחלק בזה.

[4] והיינו בשאר דברים כגון מתכות וכדומה, אבל באוכל החיוב הוא על עצם ההשבחה ולא על הרפיה או על הקשאה. וכך מוכח מלשון הרמב"ם שהביא את החיוב באופן נפרד. (בשם הגאון הרב אשר וייס שליט"א).
המשנ"ב מביא כאן ליקוט מהרמב"ם לגבי דוגמאות לחיוב מבשל: האופה את הפת, הממיס דונג, חלב או שעוה, המחמם את המתכת, המבשל כלי אדמה (לחזקו) , המייבש עץ לח, חייב משום מבשל.

ו. אף המחמם את המים חייב משום מבשל למרות שאפשר לשתות את המים כמות שהם, כיוון שהמים משתבחים על ידי הבישול **(משנ"ב)**.

ז. הצולה בשר על גחלים ונצלה שיעור כגרוגרת, אפילו מכמה מקומות יחד, חייב חטאת (ואמנם גם בשיעור הפחות מכך יש איסור תורה מדין חצי שיעור). ואפילו צליה שאינה גמורה אלא רק כמאכל בן דרוסאי, אלא שבזה צריך שיצלה משני צידי הבשר. וכל זה רק לעניין חיוב, אך איסור יש בכל מקרה **(משנ"ב)**.

ח. אף השוגג בדין או השוכח נחשב לשוגג **(משנ"ב)**.

❖ שאר מלאכות

◄ **טור:** שאר מלאכות שוות למבשל.

☜ כך פוסק **רמ"א.**

◄ **תרומה:** מלאכות שלא היה אפשר להנות מהחפץ לפני המלאכה, כמו שוחט, אף לר"מ אסור בשוגג גם בשבת עצמה.

א. מלאכה שלא משנה את גוף החפץ, כמו העברה מרשות לרשות, אינה אסורה בדיעבד אם עשה אותה בשבת. ולדינא יש להחמיר גם במלאכות אלו **(ביה"ל)**.

ב. כל ההיתר להנות במוצאי שבת ממלאכה בשוגג, הוא רק אם ניכר הקנס, אבל אם לא ניכר הקנס כמו בנוטע, שאין הנאה מיד, אסור לעולם גם בשוגג **(ביה"ל)**.

❖ מלאכה דרבנן

◄ **רמב"ם:** המטביל כלים בשבת בשוגג יכול להנות מכך בשבת עצמה (גם לרבי יהודה).

☜ **גר"א:** מותר להנות ממלאכה דרבנן שנעשתה בשוגג בשבת עצמה **(והביאו המשנ"ב)**.

◄ **פרי מגדים:** דין דרבנן ודין דאורייתא שווים ובשניהם אסור להנות בשבת עצמה (לרבי יהודה).

☜ במזיד: בשבת עצמה אסור לכו"ע, במוצאי שבת מותר גם לו **(גר"א)** (וכך פסק **המשנ"ב** בסימן שלט, ס"ק כה, לעניין המעשר פירות בשבת, למרות שבביה"ל כאן הקשה על הגר"א).

❖ המתנה בכדי שיעשו

הראשונים נחלקו מדוע קבעו חז"ל שצריך לחכות במוצאי שבת בכדי שיעשו כאשר **גוי** עשה מלאכה. חלק מהראשונים (**ר"ת**) כותבים שהטעם הוא כדי שלא יבוא לבקש ממנו שוב, וחלק מהראשונים (**רש"י**) כותבים שהטעם הוא מעין קנס, שלא יהנה ממלאכה שנעשתה בשבת.

מתוך כך נחלקו הראשונים מה הדין **ביהודי** שעשה מלאכה בשבת:

◄ **רמב"ם, רא"ש ור"ן:** לא צריך לחכות בכדי שיעשו אם יהודי בישל בשבת (**בשוגג:** כי אין חשש שאדם יעשה במזיד ויאמר שוגג הייתי, **ובמזיד:** כי אין חשש שיבוא לבקש מחברו[5], ועוד שחברו לא ישמע לו שאין אדם חוטא ולא לו).

---

[5] אבל איסור אמירה לגוי קל בעיניו. לכאורה לפי הנימוק הזה יש להתיר גם במלאכה שנעשתה על ידי אדם יהודי שלא שומר תורה ומצוות שהרי אין קל בעיננו לבקש ממנו לעשות מלאכות, לעומת זאת לפי הנימוק השני יש חשש שאותו יהודי יעשה איסור בשבילנו שהרי שבת קלה בעיניו. **ובכתב סופר** (אוח נ) אסר בזה.

☜ כך פוסק **שו"ע** **(להתיר לאחרים מיד).**

◄ **רש"י, בה"ג ורמב"ן:** צריך לחכות בכדי שיעשו[6]. (**רשב"א:** גם לראשונים הללו, אם בישל יהודי בהיתר בשביל חולה, אין צורך לחכות בכדי שיעשו. כי רק אם נעשה איסור צריך לחכות, וכאן שהאיסור הוא משום מוקצה או שמא ירבה בשבילו אין לאסור).

א. אפילו מי שבישלו בשבילו אינו צריך להמתין אלא יכול להנות מיד מהמלאכה **(משנ"ב).**

ב. אם חל יום טוב במוצאי שבת אסור לאכול, אפילו אם בישל לחולה בהיתר, כיוון שאין להכין משבת ליו"ט **(משנ"ב).**

ג. אם התערב בשבת התבשיל שבישל במזיד[7] בתבשיל אחר:

◄ **למג"א:** אסור בשבת כיוון שלאחרים מותר במוצאי שבת, נחשב לדבר שיש לו מתירים.

◄ **לחוות דעת:** מותר גם לו בשבת משום שעם זאת שלאחרים מותר, אין זה כ'דבר שיש מתירים' ביחס למבשל בעצמו.

לאחרים בכל מקרה אסור באותה שבת שהרי במוצאי שבת יהיה להם מותר. במוצאי שבת מותר למבשל לכו"ע **(שער הציון[8]).**

סעיף ב | השוחט והמבשל לחולה בשבת

הגמרא בחולין (טו:) מביאה מחלוקת לגבי השוחט והמבשל לחולה בשבת: **רבי יצחק בר אדא** סובר שבשחיטה אסור לבריא, כיוון שהבהמה הייתה מוקצה מבעוד יום, והמבשל מותר לבריא כיוון שהיה אפשר לכוס את הבשר חי. **רב פפא** סובר שאם היה חולה מבעוד יום גם שוחט מותר, ואילו אם בישל דלעת שהייתה מחוברת בביה"ש, גם מבשל אסור.

רב דימי מנהרדעא פוסק ששוחט מותר לבריא כיוון שאין חשש שמא ירבה בשבילו והרי הוא שוחט בשביל החולה, והמבשל אסור כי יש חשש שירבה בשביל הבריא.

[**תוספות, רא"ש ור"ן:** הבריא יכול לאכול את הבשר השחוט חי ללא מליחה (משום שאסור למלוח בשבת). ☜ וכך פוסק **שו"ע** (וצריך הדחה מפני הדם שבעין **(משנ"ב)**)].

הראשונים נחלקו בפסיקת ההלכה[9]:

---

[6] כך לומד הב"ח, ומשמע כך גם במשנ"ב, והמג"א (ס"ק ב) לומד שגם רש"י יודה שלא צריך לחכות כיוון שזה דבר שאינו שכיח ולא גזרו בזה.

[7] בשוגג- בכל מקרה אסור בשבת אם נתערב שהרי במוצאי שבת יש לו מתירים.

[8] צריך לעיין בטעם הדין, הרי מי שאסר בשבת עצמה משום שיש לו מתירים היה צריך לאסור גם במוצאי שבת.

[9] **ביאור המחלוקת.** הראשונים נחלקו האם רב דימי חלק וחשש רק לשמא ירבה בשבילו אך למוקצה לא חשש גם בשוחט בשבת עצמה **(רי"ף)**, או שמא רב דימי לא חולק בשחיטה כלל והוא דיבר רק על מבשל **(רש"י ור"ן).**
ושורש המחלוקת: נחלקו רבי יהודה ורבי שמעון האם יש מיגו דאיתקצאי, היינו: האם דבר שהיה אסור בכניסת שבת (והיה יכול להיות מותר בשבת, כמו נר קטן) והסתלק ממנו איסורו, האם נשאר אסור או לא. להלכה קיי"ל (רעט, א) כרבי יהודה שאסור. אלא שרק אם דחה בידיים (כמו נר) אסור, אבל אם לא דחה בידיים קיי"ל שמותר (שי, ב). הבית יוסף מבאר **שנחלקו הראשונים האם בהמה נחשבת כמי שדחאה בידיים או לא.** לדעת רש"י בהמה נחשבת שדחאה בידיים ואסורה, ולדעת הרי"ף בהמה לא נחשבת שדחאה ומותרת. וכך מבאר **המשנ"ב.**
אפשרות נוספת: הבית יוסף מביא (וכך נראה מדברי **הרז"ה והר"ן**) שלכו"ע בהמה אינה נחשבת שדחאה בידיים, אלא שהראשונים חולקים האם דבר שלא עשוי להיות מותר (כמו נר גדול) ולא דחה אותו בידיים (בהמה) מותר או אסור: לדעת רש"י אסור, ולכן בהמה אסורה (אם לא היה חולה מערב שבת), ולדעת הרי"ף רבי שמעון מתיר אם לא דחה בידיים ולכן בהמה מותרת (כיוון שקיי"ל כרבי שמעון בדבר שלא דחאו בידיים).

◀ **רש"י, ראב"ד ור"ן:** מותר לבריא לאכול משחיטה שנעשתה לצורך חולה שחלה מערב שבת בלבד.

◀ **רי"ף, רמב"ם, רא"ש, רמב"ן** (**רבו של הרשב"א**)**, הרב המגיד:** מותר לבריא לאכול משחיטה שנעשתה אף לחולה שחלה בשבת עצמה[10].

☜ כך פוסק **שו"ע** (שבשחיטה מותר בכל מקרה ובבישול אסור בכל מקרה, שמה ירבה).

רמ"א: דין שאר המלאכות כדין מבשל (שיש חשש שמא ירבה). ורק בשבת אסור להנות ממנה (אבל במוצאי שבת יכול להנות מיד, כי עשה בהיתר (**משנ"ב**)).

❖ בישל גוי עבור חולה

תוספות ור"ן: אף אם בישל **גוי** בשביל חולה אסור לבריא לאכול בשבת מהבשר.

☜ כך פוסק **רמ"א.**

↲ במוצאי שבת נחלקו הפוסקים:

◀ **רא"ה, רמ"א** (**יו"ד קיז, טז**) **גר"א ומשנ"ב כאן:** מותר לכולם במוצאי שבת.

◀ **ר"ן:** מותר לחולה ואסור לבריא.

◀ **רשב"א:** אסור לחולה ולבריא במוצאי שבת (משום בישולי גויים).

☜ וכך פוסק **משנ"ב** (בסימן שכח, סעיף יט[11]).

↲ לעניין הקדירה כתב המשנ"ב בסימן שכח (ס"ק סג) שאינה צריכה הכשר.

❖ הקוצץ פרי לחולה

אורחות חיים ורא"ה: הקוצץ פרי לחולה בשבת, אפילו שחלה מבעוד יום, אסור לבריא כיוון שהפרי גדל במחובר עוד (והוי נולד[12]).

☜ כך פוסק **רמ"א.**

---

[10] עיין בהערה הקודמת. ומקשה הבית יוסף, הרי הגמרא בביצה אומרת שפירות שקטף גוי בשבת עצמה אסורים באכילה, ולכאורה מדוע שונה דין הפירות מדין הבהמה. הבית יוסף מבאר:
א. פירות זה דבר שקל לקטוף, ולכן אם לא קטף מבעוד יום גילה בדעתו שאינו רוצה בהם והוי כדחאה בידיים.
ב. אפשר שהגמרא אסרה בפירות משום מוקצה רק לרבי יהודה שיש לו מוקצה, אבל לרבי שמעון שאין מוקצה, טעם האיסור הוא שמא יעלה ויתלוש, ולא שייך בבהמה. (אמנם אין זה מסתדר לדעת הרא"ש שכתב שפירות אסורים כי הקצה דעתו מהם). וכעין זה ביאר המגן אברהם (ס"ק ב).
ג. רבי שמעון סובר שבעלי חיים שמתו בשבת מותרים באכילה כי דעתו עליהם שמא ימותו, והוא הדין בעלי חיים ששחטם בשבת. (ולא כתב מדוע לא נאמר כך גם בפירות. ואפשר שזה מתקשר לתירוצים הקודמים שטעם האיסור בפירות הוא שמא יעלה ויתלוש או שדחה בידיים ולא שייך לומר שדעתו עליהם וצ"ב).

[11] וכן פסקו רוב האחרונים להלכה (עיין **לויית חן** (מב) **וכף החיים** (לא)). ועיין בסימן שכח במה שהבאנו ביישוב הסתירה בדברי המשנ"ב.

[12] וכותב **התוספות** (ביצה ב. ד"ה קא סלקא) שבנולד גמור גם רבי שמעון מודה שאסור (למרות שבנולד בשבת קי"ל כרבי שמעון שמותר כדאיתא שם בגמרא).

↲ כלומר, לא מועילה הכנה מראש (שכן החולה חלה כבר מערב שבת), כיוון שהפרי המשיך לגדול בשבת עצמה. ובפרי שאינו גדל עוד גם הרמ"א מודה להתיר. חולה שחלה בשבת ודאי שאסור משום מוקצה דמחובר (**משנ"ב**).

☜ **מג"א וגר"א:** האיסור שגדל בשבת בטל בהיתר, ומותר לבריא אם החולה חלה מבעוד יום.

❖ ריבוי בשיעורים (משנ"ב ס"ק יג)

כנ"ל הגמרא (חולין טו:) אסרה לבריא לאכול מבשר שבישלו בשביל חולה בשבת, שמא ירבה בשבילו.

☜ וכך פוסקים **טור שו"ע.**

הראשונים נחלקו באיזה אופן יש איסור מהתורה להרבות בשיעורים בשביל בריא:

◀ **ר"ן:** יש איסור תורה להרבות בשיעורים, ולכן מי שמכניס יותר חתיכות בשר לסיר בשביל הבריא, עובר באיסור תורה (וזה פירושו של החשש 'שמא ירבה בשבילו', ולא שיש חשש שיבשל בקדירה אחרת בשר בשביל החולה[13]).

☜ כך פוסק **משנ"ב.**

◀ **רשב"א:** יש איסור דרבנן בריבוי בשיעורים, ומי שעושה בפעולה אחת יותר כמות - אינו עובר באיסור תורה, אבל בשני קדירות יש איסור תורה (ופירוש 'שמא ירבה' הוא, שמא יבשל קדירה נוספת לצורך הבריא).

❖ הנאת חולה שאין בו סכנה מבישול לחולה מסוכן

◀ **אגור בשם הרשב"א:** אסור לחולה שאין בו סכנה להנות מבישול הנעשה לצורך חולה מסוכן, כיוון שאפשר לבשל לו על ידי גוי.

◀ **בית יוסף בשם הרשב"א:** אסור, כיוון שלפעמים אין גוי ויש חשש שמא יבואו להרבות בשבילו.

☜ **שו"ע:** אסור לחולה שאין בו סכנה לאכול ממה שבישלו לחולה מסוכן.

↲ נפק"מ כשאין גוי[14]:

◀ **גר"א:** גם אם אין גוי אסור, שהרי החולה שאין בו סכנה הוא כבריא (כדעת הב"י).

◀ **פרי מגדים:** אם אין גוי מותר, שהרי אי אפשר על ידי גוי (כאגור).

---

[13] ויש להקשות אם כך, מדוע לא גזרו גם בשוחט שמא ירבה, שהרי יש חשש שמא ישחט בהמה גדולה יותר, כמו שחששו שיבשל יותר חתיכות. ובאמת **בשו"ת הר צבי** (או"ח קעז) כתב שאין הבדל בין בהמה קטנה לגדולה בחומרת האיסור. ויש אחרונים (עיין **כף החיים**, שכח ס"ק פז) שפסקו שיש הבדל, וצ"ע כיצד יישבו את החשש כאן.

[14] כנלע"ד מלשון השער הציון והפרי מגדים.

סעיף ג | תולדות חמה ואור

המשנה (לח:) אומרת שאסור לתת ביצה ליד מיחם בשבת בשביל שתצלה, ואין מפקיעין ביצה על סודר (שהתחמם מהשמש) ורבי יוסי מתיר. ולא יטמין ביצה בחול ובאבק דרכים. הגמרא מביאה משנה (קמו:) המתירה להניח כלי עם מים קרים להתחמם בשמש, ושואלת האם משנה זו מסתדרת רק לרבי יוסי ולא לתנא קמא של המשנה. ומבאר רב נחמן שיש ארבעה סוגי בישול: חמה ותולדת חמה, אש (אור) ותולדת אש. מוסכם על כל התנאים שבישול בחמה מותר[15] וכן מוסכם שבישול באש או בתולדת אש אסור מהתורה, ונחלקו לגבי תולדת חמה, לת"ק אסור מדרבנן גזירה משום תולדת האש, ולרבי יוסי מותר ולא גוזרים.

רי"ף ורמב"ם: הלכה כת"ק ותולדת חמה אסורה (מדרבנן).

☜ כך פוסק **שו"ע** (ופסק גם דברי המשנה ושאר חילוקי החמה והאש).

א. אף להניח בתנור אוכל לפני שהוא מוסק, אסור מדרבנן **(משנ"ב)**.

ב. המבשל באחד מסוגי הבישולים האסורים אסור אפילו בדיעבד. אמנם בתולדת חמה אפשר להקל להנות במוצאי שבת גם למבשל **(רעק"א[16])**

ג. מותר להשהות על דבר תולדת חמה. **ורעק"א** התיר אף בתולדת האור **(ביה"ל)**.

ד. הטמנת תבשיל צונן בחול:

◄ **רא"ש:** אסור אפילו מבעוד יום כיוון שחול מוסיף הבל.

◄ **רעק"א בשם הרשב"א**: מותר להטמין בו מבעוד יום, כיוון שהחול הצטנן בליל שבת לאחר שהשמש שקעה.

☜ **ביה"ל:** בסימן רנז, ו סתם להתיר. (האיסור להטמין הוא אפילו בביצה מבושלת כל צרכה, שהרי איסור הטמנה הוא גם בדבר המבושל כל צרכו **(ביה"ל)**).

ה. אסור מדרבנן לבשל בחמי טבריה כדין תולדת חמה. ומותר להשהות עליהם מבעוד יום. אבל אסור להטמין בהם אפילו מבעוד יום **(משנ"ב)**.

סעיף ד | אין בישול אחר בישול

הקדמה קצרה:

א. קבעו חכמים שאין בישול אחר בישול (משנה בדף קמה:) כיוון שהיצירה שעושה הבישול במאכלים מתרחשת פעם אחת ולא יותר. אמנם בדבר לח נחלקו הראשונים כיוון שיש צד לומר שבדבר לח פעולת **החימום** יוצרת חידוש גדול במאכל, ולכן יהיה בו בישול אחר בישול. ומאידך יש צד לומר שאף בדבר לח, פעולת הבישול הראשונה

---

[15] ויש לחקור האם זה משום שלא רגילים לבשל בחמה או שמא התורה לא אסרה כלל בישול בחמה כי אין זה דרך בישול. נפק"מ: אם תהיה רגילות לחמם בחמה או בדבר שאינו אש ממש (כגון מיקרוגל). **האגרות משה** (או"ח ג, נב) מחייב על בישול במיקרוגל, נראה שנקט כדרך הראשונה. **והאגלי טל** (ס"ק מד) נקט שאין איסור במה שהתורה לא הגדירה כאש.

[16] יש לברר האם התירו קשור לכך שזה מדרבנן. עיין בסעיף א לדין מלאכה דרבנן. ובכל מקרה דברי המשנ"ב כאן אמורים רק במזיד, כיוון שבשוגג ובדרבנן נראה שהמשנ"ב ודאי סבר להקל. עיין בסעיף א.

נשארה, שהרי קל יותר לבשל דבר לח שכבר עבר בישול מאשר הפעם הראשונה (דרשות הר"ן. דרוש שמיני הקדמה שלישית). ונחלקו בדבר הראשונים.

ב. עוד קבעו חז"ל שכלי ראשון מבשל[17] וכלי שני אינו מבשל, אלא שיש דברים שמתבשלים בקלות, ובהם יש איסור גם בכלי שני (ונחלקו האם להרחיב את 'קלי הבישול' או לא).

ג. שיעור החיוב בבישול הוא מאכל בן דורסאי. יש אומרים שהכוונה לשליש בישול ויש אומרים לחצי בישול.

ד. עוד נחלקו הראשונים במבשל מאכל מבן דורסאי עד שיעור כל צרכו. השו"ע פסק כדעה המחייבת.

ה. אף בדבר שלא שייך בו איסור בישול, כיוון שהוא כבר עבר בישול, עדיין שייך בו איסור **מחזי** כמבשל.

כנזכר, מדברי המשנה כאן מבואר שאין בישול אחר בישול. אמנם נחלקו הראשונים בכמה מחלוקות בביאור המשנה[18]:

1. האם מדובר במשנה על דבר לח או רק על דבר יבש.

2. האם מדובר על מאכל שהתבשל כל צרכו או רק כבן דרוסאי, או שמא בדבר שלא התבשל אפילו כשיעור זה.

3. באיזו הדחה מותר להדיח דבר **שלא** התבשל מערב שבת.

4. באיזה כלי מותר לשרות בחמים דבר שנשרה בחמים מערב שבת.

5. איזו הדחה אסור להדיח קולייס האיספנין ודג מלוח.

6. מדוע המשנה נקטה לשון 'בא בחמים' ולא אמרה 'שהתבשל'.

(חילקנו את הסעיף לפי המחלוקות הנ"ל).

המשנה (קמה:) אומרת: 'כל שבא בחמין מלפני השבת שורין אותו בחמין בשבת וכל שלא בא בחמין מלפני השבת מדיחין אותו בחמין בשבת חוץ מן המליח ישן וקולייס האיספנין שהדחתן זו היא גמר מלאכתן'.
הגמרא אומרת שתרנגולת של רבי אבא מותר לשרותה בחמין בשבת אחרי ששרו אותה בחמין בערב שבת.

---

[17] יש מחלוקת באחרונים האם הירושלמי סובר שכלי ראשון שאינו על האש אינו מבשל, ואכמ"ל.

[18] סימן לזכור את המחלוקות במשנה על פי המילים של המשנה: **'כל'-** לח/ יבש, בן דרוסאי/ כל צרכו. **'שבא בחמין' -** בישול גמור/ שריה בכלי ראשון. **'שורין אותו בחמין בשבת'** – כלי ראשון/ כלי שני. **'וכל שלא בא .. מדיחין אותו בשבת' -** מכלי ראשון/ מכלי שני. **'חוץ.. מקולייס האיספנין' -** דבר שנאכל על ידי הדחת צוננים.

❖ דבר לח ויבש[19]

רבא אומר (לד.) שאסור להטמין משחשיכה בדבר שאינו מוסיף הבל גזירה שמא ירתיח.
(**רש"י**: האיסור הוא שמא ימצא שהתבשיל הצטנן ויבוא להרתיחו, ויעבור על איסור תורה של מבשל (הרי שיש בישול אחר בישול בלח). **רא"ש**: האיסור הוא שמא ייבוא לחתות בגחלים (ואין מכאן ראיה שיש בישול אחר בישול בלח)).

◄ **רש"י, רא"ש**[20]**, סמ"ק, וטור:** יש איסור תורה בבישול דבר לח שהצטנן[21] (אך לא ברותח (**בית יוסף**)), ורק בדבר יבש שהתבשל כל צרכו מבעוד יום (כמו תרנגולת של רבי אבא) אין בו בישול אחר בישול[22].

☜ כך פוסקים **שו"ע**[23] **,ב"ח, גר"א ומשנ"ב** (**נגד הרמ"א**).

◄ **רבינו יונה ורבינו ירוחם:** יש איסור בבישול אחר בישול בדבר לח שהצטנן רק אם מצטמק ויפה לו, אבל במצטמק ורע לו אין איסור.

☜ כך פוסק **רמ"א.**

◄ **רמב"ם, רשב"א ור"ן:** אין איסור בבישול אחר בישול גם בדבר לח[24].

א. דבר לח שעבר בישול בן דרוסאי (ולא כל צרכו) נתון במחלוקת ראשונים ולכן להלכה אין לאסור בדיעבד (**משנ"ב**).

---

[19] לקמן יבואר שיש איסור בבישול אחר בישול בלח (צונן) ואין איסור בבישול אחר בישול בדבר יבש. הפוסקים נחלקו כיצד להגיד דבר יבש ודבר לח (עיין בהרחבה בספר **הלכה ברורה**, שיח ד, פח) . **הבית יוסף** (בסימן רנג) מביא את דברי **רבינו ירוחם** שכתב שכל שרובו לח דינו כלח. אצלנו לעומת זאת הבית יוסף הביא בשמו שכל שיש בו רוטב צריך להחמיר בו. (ולא כתב כמה רוטב).

◄ לדעת **המנחת כהן** (משמרת השבת ב, ב תנאי שני)**, פרי מגדים** (רנג, ס"ק יז)**, הר צבי** (טל הרים, בישול) **ואגלי טל** (אופה נה, ד): הולכים אחרי הרוב. (**האגלי טל** כותב שאם הרוב יבש כוונתו על זה והרוטב נחשב לאינו מתכוון. ואף שנחשב לפס"ר כיוון שלדעת הרמ"א העיקר כדעה שאין בישול אחר בישול בלח (סעיף טו) אין זה עדיף משבות גמור על ידי גוי בפס"ר שמותר. ואף **בהר צבי** ביאר שהדבר דומה למלאכת הוצאה, שהמוציא את החי עם המיטה פטור כי המיטה טפלה לו, וכאן אין לאסור אפילו מדרבנן כיוון שיש כמה ראשונים שסוברים שאין בישול אחר בישול בלח. וכך פסקו עוד כמה אחרונים: **הרב פנחס שיינברג, כף החיים, ישכיל עבדי**).

◄ לדעת **הגר"ז** (יא)**, חתם סופר ומשנ"ב** (ס"ק לב ולט): כל עוד יש רוטב בעין נחשב לדבר לח ואסור. (אך אם יש רק רטיבות על פני המאכל, אפילו טופח על מנת להטפיח מותר (**הגרש"ז**, (מאור השבת א, מכתב א אות ב), ולע"ד מוכח גם **מהמשנ"ב** שסבר כך להלכה, שהרי לעניין עלי תה כתב שהם יבשים אם יוציא מהם את המשקה (ובשער הציון הדגיש שיבש היינו בלי מי התה (משמע לע"ד שלא צריך לייבשם ממש) ובסוף ספר ארחות שבת הביא מכתב משבט הלוי שסבר כך על פי הפרי מגדים.)).

קטשופ: לאג"מ (ד, עד, בישול ה) **דינו כדבר לח. ולגרש"ז** (מאור השבת א, מכתב א ,א) **דינו כדדבר יבש.**

[20] הרא"ש מתחילה הביא ראיה לרש"י מכך שגם המגיס במים חייב ולא רק המניח אותם בתוך הסיר שעל האש (כדאיתא בביצה לד.) אך דחה וכתב שכל עוד המים לא עברו בישול בן דרוסאי המקרב את בישולם חייב אפילו הם רותחים. אך לאחר שעברו בישול בן דרוסאי חייב רק אם הצטננו. ואם כן מוכח שסבר כרש"י ויש בישול אחר בישול בלח שהצטנן.

[21] ודבר לח שנשאר רותח: **הקרבן נתנאל** כותב שמדברי הרא"ש משמע שהבין ברש"י שגם בלח רותח שייך איסור תורה של בישול. אמנם נראה שכוונתו לדבר לח רותח שעבר בישול בן דורסאי ואין כוונתו לדבר שהתבשל כל צרכו, שכן מה הסברא לומר שיהיה בו איסור בישול, שהרי הוא עדיין רותח ועבר בישול כל צרכו. ונלע"ד שאף **הבית יוסף** למד שלדעת הרא"ש אין בישול בדבר לח רותח שעבר בן דרוסאי, ולטור יש, אך אם התבשל כל צרכו ודאי שאין איסור. (ועיין בהערות על הטור (שירת דבורה) הערה לג).

[22] יש להעיר שמצד מחזי כמבשל יש גם בדבר יבש שהתבשל כל צרכו ואסור להניחו על גבי האש.

[23] אמנם בסעיף ח הביא השו"ע את סברת רבינו ירוחם לחלק בין מצטמק ויפה לו למצטמק ורע לו. וכתב **המג"א** (כז') שדעת השו"ע באמת כרבינו ירוחם כמו שסתם בסעיף ח'. אמנם **המשנ"ב** בשם **התוספת שבת** כתב שהעיקר כמו שסתם בסעיף ד' לאסור בכל מקרה. ודע **שיש שפסקו** להלכה את דעת השו"ע כביאור המג"א (**מנחת כהן** (ב, ב) **מאמ"ר** (ס"ק ו) **חזו"ע** (ד, עמוד שלח)).

[24] ונלע"ד שהם מבארים את הגמרא בדף לד. לגבי שמא ירתיח, כביאור הרא"ש, שכתב שהאיסור מצד שמא יחתה ולא שמא יבוא להרתיח. ולדעתם מה שהמשנה (קמה:) התירה לשרות דבר שעבר שריה מערב שבת, מדובר גם על דבר לח (**בית יוסף**).

ב. נחלקו השו"ע והרמ"א מהו שיעור החום שתבשיל יחשב ברותח:

◄ **שו"ע (סברת עצמו):** כל עוד התבשיל חם כשיעור יד סולדת[25*].

◄ **רמ"א (סעיף טו):** כל עוד התבשיל חם אפילו מעט[26].

↵ וכל זה רק לעניין תנור גרוף מגחלים, אך ליתנו על גבי תנור, אסור בכל אופן כנזכר בסימן רנג (ואף תבשיל יבש שהתבשל כל צרכו) **(משנ"ב).**

ג. אסור מהתורה להניח תבשיל לח במקום שהיד סולדת בו, אך מותר ליתנו בכלי שני[27] **(אחרונים).**

ד. תבשיל שהעבירו אותו לכלי שני נחשב כתבשיל צונן ואסור לחזור ולבשלו בכלי ראשון **(ביה"ל[28]).**

❖ בישול במאכל שעבר בישול בן דרוסאי

הראשונים נחלקו בביאור דברי המשנה 'כל שבא בחמין מותר לשרותו', האם הכוונה לדבר שהתבשל כל צרכו או אף לדבר שהתבשל רק כשיעור בן דרוסאי[29]:

◄ **רא"ש, רמב"ן, רשב"א, רבינו יונה (הביאו רי"ו), ר"ן ומאירי:** לאחר שהמאכל התבשל כבן דרוסאי אין איסור להמשיך ולבשלו (והמשנה עוסקת בדבר שהתבשל כשיעור בן דרוסאי).

◄ **רמב"ם, אור זרוע, ריב"א, תוספת[30], תרומה, סמ"ג, סמ"ק, הגהות מימוניות, רבינו ירוחם וטור:** יש איסור תורה גם בבישול מאכל שהתבשל כשיעור בן דרוסאי (גם אם הוא רותח. לפי דבריהם המשנה עוסקת אף בדבר שהתבשל כל צרכו).

☜ כך פוסק **שו"ע.**

[25*] ובשיעור זה יש שכתבו שזה 45 מעלות (**ש"כ בשם הגרש"ז** (ריש פרק א)) והראיה מבית השחיטה, ע"ש שהביא עוד שיטות רבות, עד 70 ו80 מעלות (ונוהגים לחשוש להם לחומרא). לכאורה קשה, איך אפשר לבחון דבר זה בדיוק? וכתבו האחרונים גדר לכך, שאם אפשר לאכול או לשתות את המאכל ללא צינון נוסף, אין זה יד סולדת (**בן איש חי** (בא ב, ה) וכן העלה **ביבי"ע** (ג, או"ח כד)).

[26] האחרונים נחלקו האם הרמ"א סובר כדעת הראשונים שאין בישול אחר בישול בלח ורק החמיר שישאר מעט חם (**חזו"א לז, יג**), או שמא הרמ"א פוסק כדעת הראשונים שיש איסור תורה בבישול אחר בישול בלח אלא שלדעתו אם נשאר חום כל שהוא אין בו איסור (**מג"א ברנג, לז, ופרי מגדים שם**). מדברי **המשנ"ב** (בס"ק צט) נראה שהבין שהרמ"א סמך על הדעות שאין בישול אחר בישול כל עוד לא התקרר (נראה כדברי החזו"א).

[27] יש להקשות מדוע אין כאן מחזי כמבשל, שהחמיר **המג"א** גם בכלי שני וכך פסק **המשנ"ב** לקמן. ונראה שכיוון שיש מתירים בזה לכתחילה, לא חששו למחזי כמבשל בכלי שני בכה"ג. ומדוע אין לחשוש שמא זה נחשב לקלי הבישול? (כך גם מקשה **קצות השולחן** סימן קכד, ס"ק לח). ועיין בסוף ס"ק לט **שהמשנ"ב** כותב שעדיף שלא ייתן משקה שהצטנן לכלי שני כדי לצאת חובת כל הדעות (שכן הכלכלת שבת אסר לתת בכלי שני רותח). ונראה ליישב שמאחר והחשש לקלי הבישול בכלי שני אינו מוסכם, הקלו האחרונים בצירוף שתי הדעות (שאין לחשוש לקלי הבישול בכלי שני, ושאין בישול אחר בישול בלח).

[28] מקור הדברים בפרי מגדים כאן. ויש לתמוה שכן הפרי מגדים כתב לעיין בסימן רנג, ושם הוא כותב בשם המג"א שלדידן שנוהגים כדעת הרמ"א שכל עוד שהתבשיל חם אין בו איסור בישול יש להתיר לערות מכלי שני אפילו אם אין היד סולדת בו. ואם כן הפרי מגדים בעצמו כתב שאין הלכה כמו שכתב כאן. ונראה פשוט שהביה"ל בא רק לבאר את דעת השו"ע ולא לפסוק כך להלכה.

[29] כיוון שמצד אחד מצינו שהמגיס חייב על הבישול אם התבשיל לא מבושל כל צרכו (ביצה לד.) (אלא שאפשר שרק אם לא התבשל כבן דרוסאי חייב) ומצד שני מצינו שבשר וביצה עברו צליה של בן דרוסאי אין איסור להשהות אותם שלא חששו שמא יבוא לחתות. עיין בראש"ש בביצה.

[30] תוספות בדף לט ד"ה כל. אמנם תוספת בדף לו: ד"ה חמין כותב שאין איסור בישול בתבשיל שהתבשל בן דרוסאי.

↵ בדיעבד אם בישל משיעור בן דרוסאי עד כל צרכו אין לאסור, דיש לסמוך על הפוסקים שסוברים שאין בתבשיל זה בישול (**פרי מגדים**).

א. לפי זה הנוטל מקדירה מאכל שספק לו אם התבשל כל צרכו, אסור לו להחזירה אף אם הקדירה בידו והכירה גרופה משום חשש מבשל (**ביה"ל**).

❖ באיזה כלי מותר להניח דבר מבושל כל צרכו (משנ"ב ס"ק לג[31])

הראשונים חולקים בהבנת המשנה על דבר שעבר שריה מערב שבת ש'מותר לשרותו בשבת'. האם מדובר על שריה בכלי ראשון או בכלי שני:

◄ **תוספות, יראים, רבינו ירוחם ור"ן:** מותר אפילו בכלי ראשון כי אין בישול אחר בישול כלל (אבל לא על האש ממש משום מחזי כמבשל (**ר"ן**)).

☜ כך פוסק **משנ"ב**[32]. ולא יתנו על האש ממש (או משום חשש חזרה, או משום שיש חוששים לבישול אחר בישול בכלי ראשון שעל האש[33] (**שער הציון**)).

◄ **אור זרוע:** אסור בכלי ראשון ורק בכלי שני מותר.

◄ **הגהות מרדכי:** יש להסתפק אם מותר בכלי ראשון או שרק בכלי שני מותר.

☜ כך פוסק **הב"ח** (החמיר מחמת הספק).

❖ בישול דבר שעבר בישול חלקי בערב שבת

המשנה אומרת (קמה:) שדבר שבא בחמין מערב שבת מותר לשרותו בשבת[34].

◄ **רש"י**[35] (**ע"פ ב"י**): המשנה מדברת בשני סוגי מאכלים. אחד שנמלח ולא התבשל, ודינו שאם הודח בערב שבת מותר לשרותו ואין בו תיקון[36]. והשני מאכל **שהתבשל** מערב שבת שדינו שאם שרה אותו בחמין מערב שבת מותר לשרותו שוב בשבת.

◄ **רמב"ם**[37]: המשנה מדברת על מאכל שהתבשל, ומחדשת שאם דבר עבר בישול שאינו גמור (פחות מבן דרוסאי) מערב שבת, מותר לחזור ולעשות את אותו בישול בשבת עצמה.

☜ **שו"ע** (**כרש"י**): דבר **שהתבשל** מותר לשרותו שוב בשבת.

---

[31] עיין **בב"ח** (סוף סעיף ג).

[32] **השו"ע** סתם ולא ביאר באיזה כלי מותר.

[33] **שער הציון** מבאר כך את דברי האליה רבה (באליה רבה לא מצאתי שהחמיר בבישול אחר בישול על האש עצמה). ולא מצאתי מי הוא המחמיר בבישול אחר בישול על האש עצמה.

[34] לשון המשנה קשה לראשונים כיוון שהיה צריך לומר 'כל שהתבשל מערב שבת', ולא 'כל שבא בחמין'.

[35] רש"י על המשנה מבאר שהכוונה לדבר שהתבשל מערב שבת. אמנם בדף לט רש"י מבאר שהכוונה לדבר מלוח שהדיחו אותו במים מערב שבת שיותר לא שייך בו איסור תיקון באוכלים.

[36] ועליו אמרה המשנה 'כל שבא בחמין' כי הדחת המאכל מהמלח שעליו נקרא 'ביאה בחמין', ואגב זה קראה המשנה גם לסוג השני 'ביאה'.

[37] עיין לעיל שכתב הבית בדעת הרמב"ם שאם דבר התבשל כשיעור בן דרוסאי עדיין שייך בו איסור תורה עד שיעור כל צרכו. והעיר **הדרכי משה** שדבריו סותרים את פסיקתו כאן להתיר לשרות כשלא עבר בישול גמור.

↵ כוונתו שהתבשל בדווקא, אבל אם רק הניחו אותו בכלי שהיד סולדת בו אסור להניחו בכלי ראשון **(רש"י)**. ויש מקילים בזה **(רמב"ם)**. לדעת פרי מגדים גם המקל התיר רק בדבר שדרכו להתבשל בהנחה בכלי ראשון שאינו על האש, אבל דבר שלא מתבשל כך אסור לכו"ע. וטוב להחמיר בכל מקרה **(משנ"ב)**.

א. לכו"ע מותר לשרותו **בכלי שני** בשבת מאחר שעבר בישול חלקי בחום של יד סולדת **(משנ"ב)**.

❖ עירוי על דבר לא מבושל (ומחזי כמבשל בכלי שני)

המשנה (קמה:) אומרת שדבר שלא בא בחמין מבעוד יום **אסור לשרותו** בחמים, אבל **מותר להדיחו** במים חמים (חוץ מקולייס האיספנין וכו').

☜ וכך פוסקים **טור ושו"ע**.

הראשונים חולקים איזו הדחה הותרה על דבר שלא נשרה מערב שבת. (**שורש המחלוקת** הוא האם עירוי נחשב כמו הכלי שמערים **ממנו** או כמו הכלי שמערים **אליו**). על פי זה תתבאר המשנה בשני אופנים:

◄ **רשב"ם:** עירוי מכלי ראשון נחשב ככלי שני ומותר. לפי זה מותר להדיח דבר שנשרה מערב שבת מכלי ראשון שהרי דינו ככלי שני. ובו אסרה המשנה לשרות דבר שלא בא בחמין.

◄ **ר"י:** עירוי מכלי ראשון נחשב ככלי ראשון ואסור. לפי זה אסור לערות מכלי ראשון, אלא רק מכלי שני, ובו אסור לשרות משום **מחזי כמבשל** (ורק בתבלין אינו נראה כמבשל שעשויין למתק את הקדירה). או שמותר לשרות בכלי שני, והמשנה נקטה 'להדיח' משום הסיפא, שבקלי הבישול אפילו הדחה אסורה.

☜ **שו"ע (בסעיף י):** עירוי מכלי ראשון מבשל כדי קליפה.

↵ לכן אסור לערות מכלי ראשון על מה שלא נשרה בחמים מבעוד יום אלא רק מכלי שני, אבל תבלין מותר כי עשוי למתק את הקדירה. ואם כך אסור להשרות בכלי שני, כיוון שיש מחזי כמבשל בכלי שני **(משנ"ב[38])**.

א. מותר לערות מכלי שני רותח על דבר לח צונן שזה כהדחה בעלמא **(אחרונים)**.

❖ קלי הבישול

המשנה (שם) מתירה להדיח כל דבר שלא בא בחמים אבל אוסרת להדיח קולייס האיספנין ודג מליח כי הדחתן זהו גמר מלאכתם.

☜ וכך פוסק **שו"ע** (לדין קלי הבישול עיין בסעיף ט').

---

[38] כך מבאר תוספות את שיטת ר"י. וכך פוסק **המג"א**. אמנם בתירוץ שני בתוספות יישב אחרת את דעת ר"י, וכך סוברים עוד כמה ראשונים שאין מחזי בכל שני. וכך פוסק **בלוית חן** (על אתר).
ויש עוד להעיר, שכיוון שהאשכנזים חוששים שכל דבר הוא מקלי הבישול, אין כל כך נפקא מינה בחשש מחזי כמבשל בכלי שני שהרי גם כך אסור לתתו מצד בישול ממש. ורק דברים הידועים שאינם מקלי הבישול יש בזה חומרא (חוץ מתבלין כנ"ל, ויש לעיין כיוון שגם מים מותרים בנתינה בכלי שני לדינא, ואולי רק שמן יהיה אסור. וצ"ע).

רמ"א (**על פי הגהות מרדכי**): הוא הדין כל דבר קשה שאינו ראוי לאכילה בלי שריה, דהוי גמר מלאכה[39] (רוצה לומר, דבר שאינו מבושל ואפשר לאוכלו חי, אך הוא יבש ומחמת כך אינו ראוי לאכילה, אסור משום תיקון (**משנ"ב**)).

↵ נחלקו הפוסקים האם מותר להדיח במים חמים דבר שאפשר לאוכלו בהדחת צוננים (או שאפשר לאוכלו חי):

◀ **פרדס** (**להבנת הב"י**): דבר שנאכל כמות שהוא חי או דבר שמספיק לו הדחת צוננים, מותר להדיחו במים צוננים בלבד. (ותמה עליו הבית יוסף מדוע לא התיר גם במים חמים לפי זה).

☜ כך פוסקים **ט"ז, שלחן עצי שיטים, חיי אדם ומשנ"ב**[40].

◀ **פרדס** (**לפי הדרישה**): מותר להדיח גם במים חמים (מכלי שני) כל דבר שאפשר לאוכלו לאחר הדחה במים קרים, כיוון שזה מראה שהמים החמים לא עושים את גמר בישולו.

☜ כך פוסקים **אליה רבה, תוספת שבת ופרי מגדים.**

א. בגמרא איתא שהמדיח אותם בחמים חייב חטאת (**משנ"ב**).

ב. אין איסור לשרות כל דבר במים קרים, שאין איסור להפוך דבר שאינו ראוי לאכילה שיהיה ראוי (**משנ"ב**). (ועיין לקמן בדין מכה בפטיש באוכל).

❖ הכנת תה בשבת

הקדמה קצרה

א. דבר יבש שהתבשל כל צרכו אין בו איסור בישול יותר (אבל יש בו מחזי כמבשל), ודבר לח שהצטנן יש בו איסור בישול בכלי ראשון ואין בו איסור בכלי שני, ואם נשאר עדיין חם אין בו איסור בישול (**לשו"ע**: יד סולדת, **לרמ"א**: כל שנשאר חם מעט).

ב. דבר יבש שלא עבר בישול אסור ליתנו בכלי שני, וכל שכן דבר שהוא ספק מקלי הבישול.

ג. ברור שיש איסור תורה בבישול עלי התה בשבת, ולכן ודאי שאסור לערות על עלי התה מכלי ראשון שהרי בסעיף י' השו"ע פוסק שעירוי מכלי ראשון מבשל כדי קליפה. וגם לכלי שני אסור להכניס את העלים כיוון שדבר שלא בא בחמין מערב שבת אסור לשרותו בכלי שני (שיש מחזי כמבשל בכלי שני) וכן שמא הם מקלי הבישול (משנ"ב).

משנ"ב: כמה דרכים יש בהכנת תה בשבת:

א. יערה מכלי ראשון על עלי התה מערב שבת ויערבב היטב את העלים כך שכולם יתבשלו מהמים. אחר כך ישפוך את התמצית של עלי התה וישארו רק העלים וכך דינם כדבר יבש,

---

[39] וביאר **במשנ"ב** שהרמ"א כתב זאת לומר שיש בזה חיוב מהתורה, כמי ששורה קלי הבישול שחייב מהתורה, שהרי גם כך יש איסור דרבנן לשרות דבר שלא עבר בישול מערב שבת. **ובביה"ל** כתב שהרמ"א סובר כמרדכי שהתיר שריה בכלי שני, ולכן קמ"ל שבקלי הבישול אסור אפילו שריה בכלי שני. (ואין נפק"מ בין הביאורים אלא רק ביאור דברי הרמ"א).

[40] ומה שהקשה הב"י שהרי אפשר לאוכלו גם ללא הדחה, ומדוע שיהיה אסור להדיחו בחמים, יש לומר שזה כמו דבר שנאכל כמות שהוא חי, שיש בו חיוב במים חמים, והטעם הוא כיוון שמשתבח יותר על ידי הבישול (**ביה"ל**).

שמותר לערות עליו מכלי ראשון. ואם ירצה יוכל אחר כך גם לשפוך את תמצית התה לתוך הכלי השני שהרי דבר לח שהצטנן אין בו איסור בכלי שני. וכן הדין בפולי הקפה[41]*.

ב. דרך טובה יותר[42]: ישתמש רק בתמצית. ישפוך מים חמים מהכלי הראשון לכלי שני ואליו ישפוך את התמצית. ואין בזה איסור צובע. ואם התמצית **עדיין חמה** אפשר לערות עליה ישר מהכלי הראשון וכך יוצא ידי מי שאומר שאסור לתת משקה צונן בכלי שני (וכן ידי כולם בעניין הצובע).

❖ מכה בפטיש באוכל

ספר הפרדס (לביאור הדרישה): כל דבר שאפשר להכינו על ידי מים קרים מותר גם לערות עליו מים חמים.

נחלקו האחרונים האם יש להתיר לערות מים קרים על דבר שמספיק להכינו על ידי מים קרים שמא יש בו איסור 'מכה בפטיש':

◄ **לבוש, נשמת אדם ופרי מגדים:** יש איסור מכה בפטיש באוכל ולכן אסור לערות גם מים קרים על דבר שמים קרים מכינים אותו לאכילה (ונשאר הפרמ"ג בצ"ע על דברי הבית יוסף מדוע מותר בצונן).

◄ **אליה רבה וביאור הלכה** (בשם הרבה ראשונים): אין איסור מכה בפטיש באוכל.

---

*41 לעניין קפה בימינו. **קפה נמס** (ללא תוספות שונות) מגיע מבושל ולכן מותר לערות עליו מכלי ראשון (שמעתי מהרב אופיר מלכא שליט"א). אלא שכיוון שהקפה הופך להיות מיד נוזל יש לחשוש בזה **ללבוש** שאסר לבשל דבר יבש שסופו להפוך לנוזל, אמנם **במשנ"ב** ס"ק ק הקל בזה כדעת המג"א. ואף על פי שלעניין נתינת סוכר בכלי ראשון החמיר לכתחילה בס"ק עא, יש לצרף את דעת הראשונים שאין בעירוי איסור (עיין אורחות שבת פרק א הערה נו). אמנם אף על פי כן **כתבו האחרונים שלכתחילה אין לערות מכלי ראשון על קפה אלא לתת אותו בכלי שני.** (**שש"כ** (א, מט) וכתב עליו **בחזו"ע** (שבת ד, שיג) שאין זה מעיקר הדין אלא חומרא). ועוד עיין לקמן בסעיף ט, דין נתינת מים חמים על דבר שמיד נעשה נוזל (כסוכר או קפה).

קפה שחור (שעבר קליה) לדעת **הרב עובדיה** (חזו"ע ד, שיג) מותר לערות עליו מכלי ראשון כיוון שאין בישול לאחר קליה, ועדיף מכלי שני כשאפשר. ולדעת האשכנזים החוששים לרמ"א שהחמיר בבישול לאחר אפיה, אסור. ולדעת **האור לציון** (ל, ד) אף לספרדים אסור כיוון שהקפה אינו ראוי לאכילה כמות שהוא ורק בכלי שלישי מותר.

42 בדרך הראשונה יש כמה חסרונות כמובא באחרונים. ואחד מהם, חשש שהעירוי בערב שבת לא גמר את כל הבישול של העלים ועכשיו שמערה עליהם בשבת גומר את הבישול לגמרי וכנ"ל בדין עירוי על דבר שעבר עירוי בערב שבת. (אמנם **שער הציון** מיישב שאולי הלכה כרמב"ם שמותר בעירוי אחר עירוי, ועוד שאולי הלכה כמ"ד שאין בישול אחר בישול בלח שהצטנן).

יש פוסקים המקילים בדרך נוספת: לתת את עלי התה בכלי שלישי, כיוון שכלי שלישי לא מבשל כלל וגם אין בו מחזי כמבשל. יש שכתבו שבכלי שלישי אין איסור בישול כלל אפילו לא בדברים קלי הבישול (כך כתב **בפניני הלכה** י, 6). אמנם רוב האחרונים כתבו שבכלי שלישי אין איסור בדברים שהם רק ספק קלי הבישול, אך דברים שהם ודאי קלי הבישול אסורים בכלי שלישי (- כל עוד הכלי חם בשיעור יד סולדת). ולגבי עלי תה יש ספק אם הם קלי הבישול ולכן אפשר להקל ולהניחם בכלי שלישי. ועיין בסעיף הבא לגבי דברים שאינם ידועים אם הם קלי הבישול.

סיכום:

	כלי ראשון (שאינו על האש)	עירוי מכלי ראשון	כלי שני	עירוי מכלי שני
דבר לח רותח (שו"ע: יד סולדת. רמ"א: חום כל שהוא).	מותר			
דבר לח צונן	אסור (מחלוקת בראשונים ונפסק כאוסרים)	אסור (מחלוקת ונפסק בסעיף י כאוסרים)	מותר (משנ"ב)	מותר
דבר יבש שמבושל כל צרכו (בין רותח ובין צונן)	מותר			
דבר יבש שמבושל במאכל בן דרוסאי	אסור (מחלוקת בראשונים ונפסק שיש בזה בישול מהתורה)	אסור	אסור	מותר
דבר יבש שאינו מבושל	אסור	אסור	אסור (דמחזי)	מותר
קלי הבישול. (ודבר קשה שאינו נאכל חי כלל).	אסור	אסור	אסור	אסור

סעיף ה | בישול אחר אפיה וצליה

כנזכר, המשנה אומרת (קמה:) שאין בישול אחר בישול.
הגמרא בפסחים (מא.) מביאה שלדעת רבי יוסי אם בישלו מצה לא יוצאים בה ידי חובה.

◄ **ראבי"ה (והביאו המרדכי) וטור:** אין בישול אחר אפיה (כיוון שהגמרא בברכות לח: אומרת שדברי רבי יוסי (שהבישול משפיע לאחר האפיה) מוסבים רק על מצה שצריך בה טעם של מצה, אבל לא בדיני ברכות, ואם כך הוא הדין לשבת).

◄ **יראים (והביאוהו סמ"ג וסמ"ק):** יש בישול אחר אפיה או צליה[43] (אבל אין צליה אחר צליה (**רבינו פרץ**)).

↵ נחלקו הראשונים בדעת היראים באיזה כלי יש איסור בבישול אחר אפיה או צליה:

◄ **סמ"ג, מרדכי וטור:** גם בכלי שני אסור (משום שיש לחשוש בכל דבר שמא הוא מקלי הבישול).

---

[43] ולכן אסור לתת לחם בכלי שני. וכתב עליו הסמ"ג שממנו משמע שיש דברים שחוששים להם שיתבשלו גם בכלי שני (שמא הם מקלי הבישול). ועיין בסעיף ט.

◀ **סמ"ק:** רק בכלי ראשון אסור.

☜ **שו"ע:** יש מי שאוסר בישול אחר אפיה או צליה ואסור אפילו בכלי שני, ויש מתירים.

↲ **רמ"א ומשנ"ב**[44]**:** השו"ע פוסק כדעת היראים והביא את המחלוקת בדעתו (והעיקר כדעה אחרונה שמותר בכלי שני).

רמ"א: ויש מקילים אפילו בכלי ראשון. ונהגו להזהר לכתחילה בזה אפילו בכלי שני.

א. כמו שיש בישול אחר אפיה (למחמירים) כך יש אפיה לאחר בישול[45] **(מג"א).**

ב. לכו"ע אין איסור צליה אחר צליה **(משנ"ב).**

ג. גם לאוסרים, אין להחמיר בדיעבד בבישול אחר אפיה **(משנ"ב).**

ד. **בכלי שלישי** אין צורך לחשוש לספק קלי הבישול[46] **(פרי מגדים[47]).**

ה. אף בכלי שני שהיד ניכוות בו יש איסור בישול **(חיי אדם).**

❖ קלי הבישול (עיין גם סעיף ט)

המשנה (קמה:) אומרת שדג מליח וקולייס האיספנין מתבשלים אפילו על ידי הדחת מים חמים.

הראשונים דנים האם רק הדברים שהוזכרו בפירוש נחשבים קלי הבישול (מים, שמן ותבלין[48]), או שמא כל המאכלים יתכנו כקלי הבישול, ויהיה אסור לתתם בכלי שני:

◀ **יראים וסמ"ג:** בכל מיני המאכלים יש חשש שמא הם מקלי הבישול, ואסור לתתם בכלי שני.

☜ **רמ"א:** נהגו להחמיר בכל דברי מאכל שמא הם מקלי הבישול. וכך פסקו **מג"א ומשנ"ב ושולחן ערוך הרב**[49]**.**

◀ **ר"ן וטור:** רק מאכלים הידועים כקלי הבישול אסורים.

---

[44] אך לדעת **גינת ורדים, הרב עובדיה והמנוחת אהבה**: השו"ע פוסק כראבי"ה והתיר אף בכלי ראשון. וכך פסק בחזון עובדיה לדינא.

[45] אמנם הרבה אחרונים חלקו על המשנ"ב בזה ופסקו שאין איסור בזה:
מנחת כהן (שער שני, פרק ד'): שו"ע התיר צליה אחר בישול ואסר רק בישול אחר צליה (לכן השמיט את דברי היראים שאסר בזה במפורש).
אגלי טל (אופה יח'): כשכוונתו רק לחמם ולא לצלות אין איסור.
חזו"א (לז, יד): אם לא יבוא לטעם של צלי ממש אלא רק יתייבש מעט אין איסור. או שבצליה בתוך קערה ('צלי קדר') אין איסור צליה אחר בישול.

[46] וכך פסקו **האג"מ** (ד, עד בישול, טו. לעניין הכנת תה בכלי שלישי), **והרב עובדיה** (יב"א ז, מ, ד- ה).

[47] ודע **שהיראים** כותב מפורש (סימן רדע, קלד.) שאין חילוק בין כלי שני לשלישי. ואפשר שהאחרונים לא ראו דבריו. או אפשר שהם חלקו אם לקבל דבריו להלכה (מאחר והראשונים לא הביאו את דבריו אלה לדינא). **החזו"א** (נב, יט) מתקשה בהבנת דברי המתירים, שלא מצינו שום מקור לחלק בין כלי שני לשלישי. אמנם בסוף דבריו הוא כותב שכיוון שהמנהג לחשוש לקלי הבישול בכלי שני זו חומרא, ממילא אין להחמיר בכלי שלישי, אלא שמצד החשש שמא המים בשיעור 'יד ניכוות', אסור בכל שהוא, אפילו בכלי שלשי.
ונראה שאף המשנ"ב והפרי מגדים לא הקלו בתה אלא מפני שלא ידוע שהוא מתבשל בכלי שני. אבל דבר שהוא קלי הבישול ודאי - יהיה אסור אפילו בכלי שלישי. (וכך פוסק **השש"כ** (א, נז) לעניין ביצה, עלי תה ודג מלוח שהם מקלי הבישול).

[48] **שמן** בדף מ: הגמרא אומרת לגביו שכלי שני אינו מבשל. **מים** בדף מב. **תבלין,** המשנה מתירה לתת תבלין בכלי שני שהועבר מהאש.

[49] וכך פוסק **השש"כ** (א, נג).

☜ **שו"ע:** יש מי שאוסר לתת פת בכלי שני ויש מתירים[50].

↲ אם הניח דבר שאינו ידוע אם הוא מקלי הבישול בכלי שני, אין לאסור בדיעבד **(ביה"ל בסעיף י).**

❖ בישול אחר צליה ובישול

האחרונים חולקים האם שייך איסור לבשל דבר שעבר בישול וצליה:

◄ **פרי מגדים:** כיוון שהתבשל פעם אחת לא התבטל שם הבישול הראשון ואין בו איסור.

◄ **ביה"ל:** אפשר שיש בו איסור כי אמנם הבישול לא התבטל אבל יש כאן גם צליה.

↲ הולכים אחר הפעולה האחרונה, שאם בישל ואז צלה - שוב אין איסור לצלות כי הפעולה האחרונה היא העיקר **(ביה"ל).**

❖ צליה אחר אפיה (ואפיה אחר צליה)

◄ **שלטי הגיבורים, תפארת ישראל, מגן אברהם, מחצית השקל, חיי אדם וגר"ז[51]:** אין איסור באפיה אחר צליה וכן להפך, כיוון שאלו פעולות דומות[52*].

◄ **פרי מגדים[53]:** יש איסור גם באפיה אחר צליה ולהפך כי אלו פעולות שונות.

סעיף ו | הנחה על כלי ראשון שאינו על האש

הקדמה לסעיפים הבאים:

א. סעיף ו דן על הנחת קדירה על גבי קדירה חמה חמה כשהן **אינן** על האש, והחשש הוא שמא יבוא לידי בישול.

ב. סעיפים ז וח דנים בהנחת קדירה ובה **מאכל מבושל** (שאין בו איסור בישול) על גבי כלי שעל האש. סעיף ז עוסק בדבר לח (רותח) וסעיף ח עוסק בדבר יבש (בין קר ובין רותח).

ג. בסימן רנג, ב, נפסק שאסור להניח מאכל מבושל על גבי אש גרופה וקטומה ורק להחזיר מותר משום מחזי כמבשל. בסעיפים אלו אין 'מחזי' כיוון שאין רגילות לבשל על קדירה שעל האש.

---

[50] וכן פוסק **החזו"א** (נב, יח) שאין להחמיר בכלי שני בכל הדברים אלא רק בדברים שרואים שהם מתבשלים בכלי שני כמו ביצה וכדומה. וכך פוסק **ערוך השולחן** (שיח כה ומד) **והתורת שבת** (שיח, ס"ק טז). אמנם החזו"א מחמיר בגלל החומרא של יד נכווית (כנזכר בהערות לעיל) ועיין בדבריו.
בפוסקים הספרדים יש בזה מחלוקת: **הרב משה לוי** (תפילה למשה א, לג) כתב שרק דבר הידוע כקלי הבישול אסור. ויש שכתבו להחמיר רק בדברים שרואים שמתבשלים בכלי שני (**יביע אומר** ז, מ, ג). ויש שחששו לדעת הרמ"א (**בן איש חי** ב, בא, ו).

[51] וכך פסקו **הפניני הלכה** (פרק י, 10) **והלכה ברורה** (פרק ח, קכט) **ע"ש.**

[52*] בפשטות זו תהיה נפק"מ אם מותר להניח לחם על גבי פלטה בשבת ויהיה צנים. (אמנם יש לדון מצד בישול אחר בישול על גבי האש **ששער הציון** הביא שיש אוסרים בזה). **והרב עובדיה** התיר בזה (חזו"ע ד, שה).

[53] וכן פסק **באור לציון** (ל, ו) ומטעם זה אסר להניח לחם על פלטה לעשות צנימים. ויש אחרונים שאסרו, אך לא מטעם צליה אחר אפיה (**שש"כ** (א, סב) משום שזה תיקון מלאכת מחשבת. וצ"ע).

ד. עיקר המחלוקת בראשונים היא האם יש חשש שמא יחתה בהנחת קדירה על גבי מיחם שעל האש (עיין באר היטב).

ה. סעיף ו נידון גם בסימן רנח מצד איסור הטמנה, וכאן הוא נידון מצד איסור בישול.

הברייתא (נא:) אומרת שמותר להניח קדירה על גבי קדירה או מיחם על גבי מיחם או מיחם על קדירה או קדירה על מיחם, אך אסור להניח קדירה קרה כדי שתתחמם מחום התחתונה. אלא רק אם שתיהן חמות מותר בכדי שישמר חום העליונה (ע"פ ביאור רש"י). וכן מותר לטוח את פי הקדירה העליונה בבצק (ואין חוששים שיבוא לידי אפיה (ביה"ל)).
רבה נזף (מח.) בשמש שהניח כלי עם מים קרים על גבי מיחם חם בשבת. וביאר שרק אם הכלי העליון עם מים חמים מותר להניחו על מיחם כי רק שומר את החום, אך כשיש בו מים קרים אסור, משום שמוליד בהם חום (על פי רש"י).

תוספות, ר"ן, מגיד משנה וטור: מותר להניח קדירה עם דבר חם על גבי מיחם רותח כדי שישמר חומו. אבל אסור להניח קדירה עם דבר קר אם יכולה להגיע לחום של יד סולדת בו (זו משמעות הברייתא האוסרת להניח תבשיל קר על מיחם, כמו שמותר להניח ליד מדורה אם לא יכול להגיע לכדי בישול **(בית יוסף)**).

☜ **שו"ע:** קדירה שיש בה מאכל חם (כיד סולדת[54]) מותר להניחה על גבי קדירה הטמונה כדי לשמור את חומו.ומותר לטוח פיה בבצק המוכן מבעוד יום. אך קדירה עם מאכל שאינו חם כ"כ, אסור להניחו על קדירה אם היא יכולה לחממו לשיעור יד סולדת.

↲ נחלקו האחרונים האם מותר להניח גם תבשיל (חם) שלא התבשל כל צרכו לשמור את חומו:

◄ **ר"ן (ע"פ הב"י) ט"ז, אליה רבה וגר"ז:** מותר להניחו, גם אם אינו מבושל כל צרכו, שהרי החום רק נשמר בו.

◄ **מהר"י בן חביב, ב"ח, עולת שבת, תוספת שבת, גר"א, מאמ"ר, פרי מגדים ומשנ"ב (משמעות דבריו):** אסור להניח תבשיל שלא התבשל כל צרכו, כי יש חשש שהחום יוסיף בבישול.

↲ אבל אם מצטמק ויפה לו מותר **(מאמ"ר)**.

א. השו"ע כותב שמותר להניח קדירה חמה על גבי קדירה הטמונה מבעוד יום. והשמיע בזה שאפילו שבשבת אסור לטמון בדבר המוסיף הבל (וכן שאינו מוסיף הבל). כאן, שהקדירה התחתונה הייתה טמונה מבעוד יום בדבר שאינו מוסיף, כיוון שהתגלתה מותר להחזיר את הכיסוי ואגב זה מותר גם לכסות את הקדירה העליונה איתה יחד **(משנ"ב)** (ועיין בסימן רנח לביאור טעם הדין).

ב. טיחת הקדירה בבצק:

◄ **מג"א:** מותר למרח רק בצק, שהוא אינו בר מירוח, אבל למרוח שעווה או זפת אסור.

◄ **ט"ז, תוספת שבת ואליה רבה:** גם בצק בר מירוח, ועם זאת מותר, כיוון שהוא לא מתכוון לדבקו היטב אלא רק לדאוג שהקדירה לא תהיה מגולה. ולכן מותר אף טיט וזפת.

---

[54] זה לדעת השו"ע, אך לדעת הרמ"א, כל עוד התבשיל חם מעט, מותר **(משנ"ב)**.

ג. אסור להניח את הקדירה עם התבשיל הקר, אפילו אם בדעתו לסלקה לפני שתבוא לידי חימום של יד סולדת, משום שיש חשש שמא ישכח, ועיין בסעיף יד **(משנ"ב)**.

ד. אם הקדירה העליונה אינה יכולה לבוא לידי יד סולדת מותר להניחה עם תבשיל צונן בשביל שיתחמם מעט **(ביה"ל)**.

סעיפים ז – ח | הנחה על כלי ראשון שעל האש

הגמרא (נא:) אומרת שמותר להניח קדירה ובה מאכל על גבי מיחם אם עושה כך כדי לשמור על חום התבשיל. (וכך פסק השו"ע בסעיף ו).

◄ **יש מפרשים (ברי"ו):** אם המיחם התחתון מונח על האש אסור לתת עליו קדירה, ורק אם הוא אינו על אש מותר.

◄ **רא"ש ויש מהגדולים (שם):** מותר אפילו אם המיחם התחתון מונח על גבי האש, (כמו כל דבר שמותר להניחו כנגד המדורה).

↵ **רבינו ירוחם:** אם יש בקדירה דבר לח שהצטנן ומצטמק ויפה לו, לכו"ע אסור.

☜ **שו"ע:** מותר[55] אפילו אם המיחם על גבי האש (וכך פסקו **גר"א ואליה רבה**). אבל אם יש בו תבשיל צונן מצטמק ויפה לו אסור.

א. סעיפים אלו עוסקים רק בקדירה שיש בה תבשיל שהתבשל כל צרכו, אבל אם לא התבשל כל צרכו אסור **(משנ"ב)**.

ב. לדעה המתירה אין איסור מצד מחזי כמבשל כיוון שהנחה על קדירה לא נראית כבישול שהרי לא רגילים לבשל כך **(משנ"ב[56])**.

ג. אמנם בסימן רנג, ה, נפסק שאין לתת מחדש על גבי כירה אפילו אם היא גרופה וקטומה, ואילו כאן לא חששו לזה. צריך לומר שהפסקת המיחם (אפילו בכירה שאינה גרופה) עדיפה על פני כירה גרופה, משום שאין דרך לבשל על גבי מיחם כלל **(משנ"ב[57])**.

ד. בסעיף ד השו"ע אסר לחמם תבשיל שהצטנן, בלי לחלק אם מצטמק ורע לו או טוב לו. רק הרמ"א חילק בניהם. בסעיף ח השו"ע מצטט את רבינו ירוחם שחילק בניהם, האחרונים חולקים בדעתו:

◄ **תוספת שבת, גר"א ומשנ"ב:** השו"ע אוסר גם במצטמק ורע, ורק נקט את לשון רי"ו.

◄ **מג"א[58]:** השו"ע מתיר מצטמק ויפה לו, ובסעיף ד סתם כי סמך על מה שכתב כאן.

☜ **משנ"ב:** כבר התבאר שהלכה כמ"ד שאין חילוק בין מצטמק ורע לו או טוב לו ובכל מקרה אסור.

---

[55] שו"ע מביא את שתי הדעות בשני הסעיפים ובסוף סעיף ח' פסק כדעה המתירה. וביארו האחרונים שדבריו מוסבים על שני הסעיפים **(משנ"ב)**.

[56] והדעה שאוסרת לא אסרה מצד מחזי אלא מצד שמא יחתה בגחלים **(באר היטב)**.

[57] עיין בסימן רנג, סעיפים ג וה' וביישוב הסתירה שם בדברי השו"ע. (ונראה שהמשנ"ב הולך כאן לשיטתו ביישוב הקושיא שם).

[58] וכן פסקו כמה אחרונים, עיין בסעיף ד ובמה שכתבנו שם.

סעיף ט | כלי ראשון ושני

המשנה (מב.) אומרת שכלי ראשון ('אילפס') שהעבירו מעל האש אסור לתת בו תבלין[59], אבל בכלי שני ('קערה') מותר[60]*. (ברור שאסור להכניס כל דבר לכלי ראשון שעל האש, ורק אם הורידו אותו מהאש יש לדון מה מותר להכניס לתוכו (ר"ן)).

הגמרא דנה במלח, **ללישנא קמא** מלח חמור ואסור לתת אותו אפילו בכלי שני, דלא כרב נחמן שאמר שמלח מתבשל לאט כמו בשר השור. **וללישנא בתרא** מלח קל ומותר לתת אותו אפילו בכלי ראשון כדברי רב נחמן.

◄ **רי"ף, רמב"ם, (רא"ש) ותוספות:** הלכה כלישנא בתרא ומותר לתת מלח גם בכלי ראשון (משמע שגם בשר השור מותר).

↵ **תוספות:** המחמיר כלישנא קמא שלא לתת מלח גם בכלי שני תבוא עליו ברכה.

☜ כך פוסק **רמ"א.**

◄ **רא"ש:** אין לתת בשר מלוח בכלי ראשון, כי המלח והלחלוחית שעל הבשר מתבשלים בו.

☜ **שו"ע:** כלי ראשון שאינו על האש מבשל ואסור לתת בו תבלין, אבל מלח מותר. ויש מי שאוסר לתת בכלי ראשון בשר מלוח אפילו של שור.

רמ"א: אסור לתת בשר אפילו אינו מלוח[61] (ומה שנקטו לשון 'מלוח' רק בא לומר שבמלחו בעבר את הבשר, שאם לא כן אסור מדין דם).

א. על האש עצמה, אסור לתת שום דבר, אפילו אם דעתו לסלקו מיד, שמא ישכח **(משנ"ב).**

ב. עיין לקמן בדין גוש חם.

ג. כל דברי הרמ"א להחמיר במלח לכתחילה, היינו במלח שחופרים אותו מהאדמה, אך מלח שעובר בשיול, אין צורך להחמיר בו, וכן הדין בסוכר, שמותר ליתנו בכלי ראשון שאינו על האש (ועיין בזה לקמן). **(משנ"ב).**

---

59 **ומהו תבלין: מג"א** כותב שבצל נחשב תבלין כי הוא בא לתת טעם. אמנם **המשנ"ב** כותב שהמג"א מודה שמותר לתת אותו בכלי שני (והוא דיבר רק לשיטות שאסור מצד מחזי).

תבלינים של ימינו: **הגרש"ז** החמיר בהם כי הם טחונים דק מאוד (שש"כ, א הע' קנב). ואילו **האג"מ** (או"ח ד, עד, בישול, יח) **והרב אלישיב** הקלו גם בתבלינים של ימינו.

60* **החילוק בין כלי ראשון לשני:**

רשב"א: כלי ראשון מבשל וכלי שני אינו מבשל (**הגדרה מציאותית.** כמובן שהדבר קשה להבינו בסברא. **החזו"א** (נב, יח) כותב שלא בהכרח שרק כלי ראשון מבשל אלא שהדרך לבשל היא בכלי ראשון, שרוב הדברים מתבשלים בו ולא בכלי שני (לפי דבריו כלי שני או שלישי מותרים אם רק אינם יכולים לבשל).

תוספות: כלי שני אינו מבשל כיוון שהדפנות שלו הולכות ומתקררות (**הגדרה הלכתית.** כוונתו שאי אפשר לראות עוד את הכלי השני כמקור חום שמבשל שהרי הדפנות שלו קרות).

אור שמח: כלי שני הוא תולדה דתולדת האור ולא גזרו בו חכמים (**הגדרה הלכתית.** גם זה קשה להבין שהרי המים עצמם הם אותם מים).

61 הרמ"א מבאר כך את דעת השו"ע (**שער הציון**) אמנם יש חולקים וסוברים שהשו"ע אסר דווקא אם יש ממש מלח על הבשר (המג"א סובר שהשו"ע אוסר רק בבשר מלוח ממש). ולדינא הסכימו האחרונים להחמיר בזה כמו הרמ"א לאסור כל בשר בכלי ראשון.

❖ עד מתי כלי ראשון מבשל

◄ **הגהות מרדכי וראבי"ה:** כלי ראשון שהורד מהאש יכול לבשל רק בעודו רותח, אבל אם הניחו להפיג רתיחתו נחשב כלי שני.

◄ **תוספות, ריטב"א ובית יוסף:** כל עוד היד סולדת בו נחשב לכלי ראשון.

☜ וכך פוסק **שו"ע.**

❖ הכניס מלח לכלי ראשון באיסור

◄ **רבינו שמחה** (בשבלי הלקט)**:** אם הכניס מלח לכלי ראשון באיסור, אין לאסור את התבשיל בדיעבד. כיוון שהמלח האסור (ששם בשבת עצמה) מצטרף יחד עם המלח המותר (ששם בערב שבת) והוי זה וזה גורם ומותר. ואף אין לאסור מצד דבר שיש לו מתירים כיוון שהמלח האסור התבטל בתבשיל עוד לפני שנעשה לאיסור.

☜ כך פוסק **רמ"א.**

◄ **ט"ז:** אסור כיוון שהמלח האסור נתן טעם מעצמו.

א. משנ"ב: אם המלח האסור נתן טעם מעצמו בתבשיל אסור עד מוצאי שבת, כי זה לא נחשב 'זה וזה גורם'. אבל אם שניהם יחד נתנו טעם, מותר.

ב. אם המלח עבר בישול, אין לאסור בדיעבד, אפילו בכלי ראשון שעל האש (אע"פ שלכתחילה אסור לעשות כן[62]) **(משנ"ב).**

❖ דבר יבש שנמחה בבישול

◄ **לבוש:** דבר יבש שנמחה מוגדר כדבר לח, כי הולכים אחר סוף.

◄ **מג"א ומשנ"ב** (ס"ק לג, ק)**:** נחשב כדבר יבש[63].

↲ נחלקו האחרונים בסוכר וקפה (אבקות) האם מותר לערות עליהן מכלי ראשון[64]:

◄ **שערי תשובה ורעק"א:** אסור.

◄ **משנ"ב:** ראוי לחשוש ולא לערות על סוכר מכלי ראשון[65].

---

[62] לכאורה צ"ע מדוע, הרי יש כאן איסור דרבנן, והרי אין להתיר איסור דרבנן אם אדם עשה אותו במזיד. ואולי מדובר על שוגג.

[63] וכך פוסק חזו"א.

[64] אמנם בסעיף טז המשנ"ב לא הזכיר (עיין בס"ק ק) להחמיר בשומן בכלי ראשון. ואפשר שהוא החמיר בכלי ראשון (אינו משום יבש שהופך ללח אלא -) משום טעמו של ה**'זרע אמת'** שסוכר במים הוי בישול לאחר אפיה, ועוד שהדרך לאכול את הסוכר מחוי, ואם כן עשייתו נחשבת לבישול שאינו גמור, והעירוי גומר את הבישול. ולפי"ז מובן מדוע הביא בשער הציון את השערי תשובה שהביא את דברי הזרע אמת.
אפשר אולי לומר שהסברא להחמיר לפי המשנ"ב היא על פי **רעק"א** (סוף סימן רנג) שמקשה, איך מותר לערות על דבר יבש שנימוח מיד במים, הרי תחילת העירוי הופך את היבש ללח ואז נמצא שמבשל בהמשך העירוי את הלח הצונן. (ואין לומר שמותר כיוון שיש בו קצת חום, כי רק חום שנשאר מהתבשיל מותר כמו שכתוב ברמ"א בסעיף טו, אבל אסור לחממו מעט ואז להמשיך שהרי הלך ממנו הבישול הראשוני), ולכן כתב בשער הציון (צו) לעיין בחידושי רעק"א.

[65] כך פוסק גם **בשש"כ** (א, סב). אמנם בס"ק ק המשנ"ב התיר ללא חילוק. ועיין בהערה הקודמת.

❖ **גוש חם**

◄ **איסור והיתר, רש"ל, ש"ך** (יו"ד קה, ח), **מג"א ומשנ"ב:** גוש חם יכול לבשל גם בעודו בכלי שני כמו כלי ראשון.

◄ **רמ"א** (יו"ד קה, ג), **גר"א וחתם סופר:** אין בכוח גוש לבשל אם הוא מונח בכלי שני.

↲ בדיעבד אם הניח דבר שאינו מבושל על דבר גוש- המאכל לא נאסר (**משנ"ב**[66]).

סעיף י | עירוי

הירושלמי (ג, ה) אומר שאסור לערות מכלי ראשון על תבלין.
שמואל (פסחים עו.) פוסק שאם שפכו חלב חם על בשר צונן, אין כל הבשר נאסר כיוון שתתא גבר.

◄ **ר"י:** עירוי מכלי ראשון מבשל (כדברי הירושלמי).

◄ **רשב"ם:** עירוי מכלי ראשון אינו מבשל[67] (כדברי שמואל).

◄ **רבינו יונה:** אין כוח בעירוי לבשל, שמאחר ובעירוי המים מהכלי הראשון פסק כוח הבישול[68].

◄ **ר"ת:** עירוי מבשל כדי קליפה (כדברי שמואל, ומודה שמואל שמבשל כדי קליפה, וכך לא קשה מהירושלמי).

☜ כך פוסק **שו"ע** (ביו"ד, סח, י כתב מפורש שעירוי מבשל רק כדי קליפה).

א. אם עירה מכלי ראשון על **תבלין** יש לאסור אפילו בדיעבד[69] (**משנ"ב**).

ב. אם עירה מכלי ראשון על **דברים שלא ידוע אם הם מקלי הבישול**, מותרים בדיעבד (**ביה"ל**).

ג. אם עירה מכלי ראשון על דברים **שעברו צליה או אפיה** אין לאסור בדיעבד, כיוון שיש מחלוקת אם יש בישול אחר צליה ובדיעבד אין לאסור (**ביה"ל ולא כחיי אדם שאסר**).

---

66 **האגרות משה** (או"ח ד, עד בישול, ה) מתיר להניח דבר לח שהצטנן על דבר רותח (כמו קטשופ). עוד הקלו הפוסקים אם לאדם יש דבר גוש בצלחת ומניח בלא מתכוון סלט וכדומה והוא נוגע בגוש, שכיוון שגוש זו חומרא, ועוד שהסלט רק מתקלקל מזה, והוא לא מתכוון, אין להחמיר בזה (**הגרש"ז**, מאור השבת א, רסג). וכן התיר **הגרש"ז** לתת מלח על גוש רותח (מטעם שאינו נימוח שם).
ודע שרבים מהספרדים מקילים בגוש, להחשיבו לכלי שני לכל דבר (**יבי"א** (יא, לב) **ואור לציון** (ל, טז)).

67 **שורש המחלוקת:** תוספות כותב שכלי שני לא מבשל כיוון שהדפנות שלו קרות וכלי ראשון מבשל כי יש לו דפנות חמות. ואפשר שנחלקו האם כלי שני לא מבשל בגלל שיש לו דפנות קרות (וממילא בעירוי אין דפנות קרות ויש לאסור בו) או שמא כלי ראשון מבשל כיוון שיש לו דפנות חמות (ובעירוי אין דפנות חמות ויש להתיר בו) (**בשם הרי"ץ ר'מון שליט"א**).

68 אפשר שרבינו יונה מודה שלמרות שפסק כוח הבישול הוא מבשל כדי קליפה, שאם לא כן יש קצת קושי מכך שהשו"ע בסימן רנג, ד פסק כדברי רבינו יונה לאסור עירוי מכלי ראשון לתוך כלי ראשון אחר, כי פסק כח הבישול, ואילו כאן הוא פסק שעירוי מבשל כדי קליפה. אמנם יש לרבינו יונה שתי טעמים ולפי הטעם שנקט המשנ"ב בביאור דברי השו"ע (שיש לחשוש שמא אחד יהיה יד סולדת והשני לא) אין קושי, ע"ש.

69 לכאורה מדוע אסר במקום מחלוקת? מקור הדין הוא **במג"א** (ס"ק לב). והמשנ"ב בעצמו (ס"ק ב) כתב שצריך קצת עיון. ואולי אפשר, שכל הקולא לסמוך על דעה מתירה, היא רק אם הרבה ראשונים הסכימו לסברא זו או שהיא הובאה להלכה בשו"ע או ברמ"א (ולא הביאו אותה ודחו אותה מהלכה). וכאן כיוון שר"י לא הובא להלכה ואין רבים שהסכימו איתו, לא פוסקים כך לדינא. (כך גם מיושב מדוע בסימן רנז, ז לא סמכו על רשב"ם).

סעיפים יא | יב | עירוב מים (אמבטי)

הקדמה לסעיפים יא -יב:

א. סעיפים אלה דנים בכוח הבישול של כלי ראשון וכלי שני.

ב. בגמרא מוזכרים כלים שונים שדנו בהם הראשונים, אמבטי, מיחם (כס וספל). בכל אחד נחלקו כיצד להגדירו ובאסור והמותר בו.

ג. סוגיא זו מקורה בשני מקומות מרכזיים שבהם דנו הראשונים. אחד בדין מיחם הנידון בדף מא. והשני בדין אמבטי הנידון בדף מב.

ד. הר"ן מבאר שגדרי עירוי מים שונים משאר עירוי (שהתבאר בסעיף י), כיוון שהמים מתערבבים יחד ולא שייך בהם בישול כדי קליפה.

ה. **באופן כללי:** כלי ראשון מבשל ואסור לערות לתוכו מים, וכלי שני אינו מבשל ומותר לערות לתוכו מים. והראשונים דנים האם יש יוצאי דופן לכלל זה (כשנותן הרבה מים קרים לכלי ראשון (לדינא חששו לזה), כשמדובר על כלי שני חם במיוחד (אמבטי וגדריו), ובדין עירוי מים מכלי ראשון לכלי שני (לדינא התירו שעל הרבה מים קרים מותר)).

ו. בסעיף יא דן השו"ע בגדרי ודיני אמבטי וכוס, (הפסיקה ביחס לכוס- בסעיף יב). בסעיף יב עיקר הדיון הוא בכלי שני (כוס) וכלי ראשון (מיחם) כשהוא מלא וריק (הובאו כאן הסעיפים יחד, למען סידור הדברים).

משנת מיחם

המשנה (מא.) אומרת שמיחם שפינו אותו אסור לתת לתוכו מים כדי שיתחממו, אבל מותר לתת לתוכו או לתוך כלי שני כדי להפשירם[70] (כלומר הרבה מים קרים).

רב אדא מבאר שהמשנה מתכוונת למיחם שפינו ממנו את המים החמים. ולמרות שהמיחם עובר צירוף בכך, מותר כיוון שהוא לא מתכוון וכדעת רבי שמעון.

אביי מבאר שהמשנה מדברת על מיחם שפינו אותו מהאש, ויש בו עדיין מים חמים. אבל מיחם שפינו ממנו את המים אסור לתת בו מים קרים כדעת רבי יהודה שאוסר דבר שאינו מתכוון.

◄ **רמב"ם (לפי הב"י):** הלכה כרב אדא שאסור לשפוך מים קרים לתוך מיחם מלא (כלי ראשון) אבל לתוך מיחם ריק מותר (שאם הוא מתיר לתת מים לתוך מיחם מלא אין חידוש במשנה). (הרמב"ם סובר שכל כלי ראשון אסור לתת לו מים כמו מיחם).

◄ **שאר הראשונים:** הלכה כאביי שמותר לתת למיחם מים כדי להפשירם (ודינו קל מאמבטי שעומדת לרחיצה).

---

[70] הרשב"ם מבאר שבכלי שני מותר כדי שיחמו, 'וכדי להפשירם' מוסב רק על המיחם. והרע"ב והמיוחס לר"ן ביארו שהתנא של המשנה סובר שכלי שני מבשל וחולק על התנא של הברייתא שסובר שכלי שני אינו מבשל מים (בדף מב.).

דין אמבטי

בברייתא (מב.) נחלקו בית שמאי ובית הלל האם מותר לערב מים חמים עם מים קרים בתוך כוס: לדעת בית שמאי מותר רק מים חמים לתוך מים קרים, ובית הלל מתירים גם מים קרים לתוך מים חמים.
מוסכם הדבר שבאמבטי מותר רק מים חמים לתוך מים קרים. ורבי שמעון בן מנסיא אוסר (לקמן יבואר שנחלקו הראשונים מה אסר). רב נחמן פסק הלכה כמוהו.
רב יוסף רוצה לומר שספל שמיועד לרחיצה דינו כמו אמבטי, ואמר לו אביי שבברייתא כתוב מפורש שספל שמיועד לרחיצה דינה ככוס לשתיה. הגמרא מבארת (לפי ההווה אמינא של רב יוסף[71]) שרבי שמעון בן מנסיא אסר לתת מים קרים לתוך מים חמים רק בכוס לשתיה, אבל חמים לתוך קרים לרחיצה (באמבטי), גם הוא מודה שמותר.
הגמרא מספרת שרבא לא היה מקפיד על עירוב של מים קרים בחמים בכלי שני (ע"פ רש"י על הרי"ף) כיוון שהברייתא מתירה את זה.

הראשונים נחלקו בשלוש מחלוקת:

א. איזה כלי זה אמבטי, ראשון או שני.

ב. האם רבי שמעון בן מנסיא למסקנה אוסר בכל אופן אמבטי או שהוא אסר רק בכוס לשתיה קר לתוך חם.

ג. האם הלכה כרבי שמעון בן מנסיא או כבית הלל.

◄ דעת תוספות:

א. אמבטי היא כלי שני (אך דינה חמור ככלי ראשון מאחר והיא מיועדת לרחיצה וחומה רב (**טור**)).
ב. רבי שמעון בן מנסיא למסקנה אוסר באמבטי גם חם לתוך קר.
ג. הלכה כרבי שמעון בן מנסיא.

↲ לדעת תוספות כל הסוגיא באמבטי דנה בכלי שני (ובכלי ראשון ב"ה מודים שרק חם לקר מותר).
ולדעתם חמים לתוך צונן יהיה מותר בכל מקרה (אף באמבטי כלי ראשון). משום שמסתמא יש יותר קר (שהדרך לתת המועט במרובה[72]).

תוספות לומד מסוגיית מיחם שמותר לתת בכלי ראשון שמיועד לשתיה הרבה מים קרים כדי להפשירם.

☜ **רמ"א:** אבמטי היא כלי שני, ומותר לתת הרבה מים קרים גם בכלי ראשון (גם אמבטי) מפני שרק מפיג צינתם. בכלי שני מותר בכל מקרה.

◄ דעת רי"ף, ר"ן ורמב"ם (לפי הבית יוסף):

א. אמבטי היא כלי ראשון.
ב. רבי שמעון בן מנסיא מדבר על כוס ואוסר קר לתוך חם.

---

[71] הגמרא הוכרחה להסביר כך כיוון שאם לא כן איך שנינו שמותר לרחוץ פניו ידיו ורגליו במים שהוחמו בערב שבת, והרי כיוון שהלכה כרבי שמעון שאסר, לא מצינו שום דרך להתיר לערב מים קרים וחמים לצורך רחיצה. לכן על כרחך שרבי שמעון בן מנסיא לא דיבר על מים לרחיצה אלא על מים לשתיה, ואסר קרים לתוך חמים.

[72] רש"י חולק וסובר שהטעם הוא משום שתתא גבר. הרשב"א מתיר לתת הרבה מים חמים לתוך מעט מים צוננים, ותוספות אוסר. להלכה חששו האחרונים לדברי תוספות (לכאורה גם רש"י יתיר כרשב"א). ועיין בביה"ל ולקמן נביא סוגיא זו.

ג. הלכה כבית הלל שמותר גם בכוס קר לתוך חם (ואמבטי מותר חם לתוך קר).
גם שהתירו לתת מים חמים מכלי ראשון לכלי שני יש לדון אם מותר רק כשיש הרבה מים קרים בכלי השני או גם כשיש מעט (האחרונים כתבו שלרמב"ם רק אם יש הרבה מים בכלי השני מותר עיין ביה"ל בסעיף יב).

בדין מיחם נחלקו הרמב"ם (לפי הב"י) והרי"ף:

◄ **לרמב"ם:** אסור לתת צונן לתוך חמים שבכלי ראשון העומד לשתיה (-מיחם. שכן הרמב"ם פסק כרב אדא בגמרא), וכל שכן לאמבטי.

◄ **לרי"ף:** מותר במיחם כיוון שהוא מיועד לשתיה.

☜ **שו"ע (ברמב"ם):** אסור לתת מים קרים לתוך אמבטי שהוא כלי ראשון[73] (משמע שכלי שני מותר בכל מקרה) אבל חם לתוך קר מותר אפילו מאמבטי כלי ראשון (מפני שאין בעירוב מים כדי קליפה). ומותר לתת מים קרים למיחם שפינו ממנו את המים, כדי להפשיר את המים (אך אם יגיעו ליד סולדת אסור (**משנ"ב**)), ומותר לתת מים בכל אופן בכלי שני (אפילו המים הצוננים מועטים (**משנ"ב**)).
↵ מותר לתת חמים מאמבטי כלי ראשון לאמבטי אחר, דווקא אם המים הצוננים מרובים (**משנ"ב**). (ועיין בזה לקמן).

◄ **דעת הטור**

כוס שנתנו בו מים חמים מותר לערב בו מים קרים בכל אופן. ורק ספל המיועד לרחיצה, אסור אפילו הוא כלי שני, משום שחומו רב, אך מותר לערות ממנו למים קרים דתתא גבר. וכן הדין בכוס לשתיה והיא כלי ראשון (שמותר לערות ממנה אך לא לתוכה, אמנם הרבה צוננים מותר).
↵ אמנם סברת רב יוסף נדחתה בגמרא, אך כיוון שהתוספות כתב להשוות בין אמבטי לכוס (ששניהם כלי שני) יש לומר שהטור סבר שיש לחוש ולהחמיר משום שאיננו יודעים את תמונת הכלים ושמא ספל שלנו הוא כאמבטי. עוד אפשר שרב יוסף סבר להחמיר אף בכלי שלישי, ובזה דבריו נדחו, אך בעצם הסברא שספל כלי שני נאסר, לא נדחו דבריו (**בית יוסף**).

◄ **רי"ו ור"ן:**

אמבטי הוא כלי ראשון ואסור לתת לתוכו אפילו הרבה מים קרים (משום שמקפיד על חומו).

☜ **משנ"ב** חושש לדעתם.

א. אמבטי שהיא כלי ראשון אין לתת לה מים קרים (**שו"ע**), אך אם נותן הרבה מים קרים מותר (**אחרונים**). וצריך להזהר בשפיכה לתוך כלי ראשון שישפוך בבת אחת את המים הקרים (**חיי אדם**[74]).

☜ ולדינא חששו האחרונים לאסור אפילו בהרבה צוננים לתוך כלי ראשון כנ"ל (בשם הרי"ו והר"ן) (**משנ"ב**).

ב. הולכים בעירוב מים אחר התוצאה הסופית, שאם בסוף המים לא יהיו חמים כיד סולדת מותר, אפילו אם המים הקרים אינם מרובים[75*] (**ביה"ל**).

---

[73] בבית יוסף הסתפק בדעת הרמב"ם האם הוא יתיר הרבה מים צוננים למים חמים. ולדינא כתב במאמ"ר (טו) לאסור בזה. ובהלכה ברורה כתב שהמיקל בזה יש לו על מי לסמוך. (וקצת נראה מלשון השו"ע שהתיר בזה, שהרי כתב בטעם האיסור 'מפני שמחממם הרבה', משמע שאם נותן הרבה קרים כך שלא מחממם, אין איסור. וצ"ב).

[74] ובשער הציון פקפק על דבריו, כי לא ברור שהמים מחממים מיד אלא רק כעבור קצת זמן.

[75*] לפי"ז בימי החורף שהמים בברזים קרים, מותר לתת מים קרים בנטלה ולערות ממנה ישר מהמיחם מעט מים חמים כדי להפיג צינת המים והוא שלא יגיעו לחום של יד סולדת (ולכאורה יש להזהר שמא יגיעו ליד סולדת ויעבור באיסור תורה, ושמא עדיף לשפוך לכלי ריק וממנו להעביר לנטלה).

ג. אסור לתת בשר רותח על רוטב צונן ולשפוך עליו מים רותחים מאמבטי, כי מבשל את הבשר כדי קליפה (ורק במים אין כדי קליפה כי המים מתערבבים) **(מג"א).**

ד. עירוי חמים מכלי ראשון לקצת מים צוננים (ביה"ל):

◄ **רשב"א, ר"ן, טור וט"ז:** מותר (ואין בזה כדי קליפה כי זה מתערבב).

◄ **תוספות, מג"א, בית מאיר, פרי מגדים, גר"א וביה"ל:** אסור.

↲ **נפק"מ:** לערות מים רותחים על תמצית תה קרה. שמעיקר הדין מותר (משום ספק ספיקא, שמא אין בישול אחר בישול בלח, ושמא הלכה כרשב"א שמתיר חם לצונן מועט) אך ירא שמים יחמיר על עצמו שלא לערות ישר על התמצית על עוד היא לא חמה **(ביה"ל).**

סיכום:

כלי ראשון שמיועד לשתיה (מיחם):

◄ **רמב"ם ושו"ע:** אסור (וצ"ב אם יהיה מותר לתת בו הרבה קרים).

◄ **תוספות, רי"ף ורמ"א:** מותר לתת בתוכו כשהצוננים מרובים.

כלי ראשון שמיועד לרחיצה (אמבטי):

◄ **רמב"ם ושו"ע:** מותר ממנו לתוך קר (ונראה שרק לתוך הרבה) אך לא לתוכו (וצ"ב אם מותר לתת הרבה קרים לתוכו).

◄ **תוספות ורמ"א:** אסור כלל, אבל הרבה מים קרים מותר.

◄ **רי"ו ומשנ"ב:** אסור לתת בו מים קרים כלל. ולתת מתוכו לכלי אחר, מותר אם הצוננים בכלי השני מרובים.

כלי שני שמיועד לרחיצה:

◄ **רמב"ם ושו"ע:** מותר ממנו ולתוכו.

◄ **תוספות, רמ"א ומשנ"ב:** אסור לתת לו מים קרים, ורק אם מרובים מותר.

↲ **משנ"ב:** וייתן בבת אחת.

כלי שני לשתיה: רמב"ם ושו"ע: ודאי מותר מתוכו ולתוכו.

לסיכום:

		לרחיצה	לשתיה
כלי ראשון	**חם לצונן** (עירוי לכלי שני)	**שו"ע ורמ"א:** מותר. **משנ"ב:** רק אם הצונן מרובה.	**שו"ע ורמ"א:** מותר **משנ"ב:** רק אם הצונן מרובה מותר (והט"ז מתיר אפילו מועטים)
	צונן לחם (לתוך הכלי הראשון)	**שו"ע:** אסור (צ"ב בדין צונן מרובה). **רמ"א:** הרבה צונן מותר.	**שו"ע:** אסור. **רמ"א:** הרבה מים מותר (כשלא עומד על האש).
כלי שני	**חם לצונן** (עירוי לכלי שלישי)	**שו"ע ורמ"א:** מותר. **משנ"ב:** אפילו הצוננים מועטים.	**שו"ע ורמ"א:** מותר.
	צונן לחם (לתוך הכלי השני)	**שו"ע:** מותר. **רמ"א:** הרבה צונן מותר. **משנ"ב:** אם נותן הרבה מותר לכו"ע.	**שו"ע ורמ"א:** מותר.

הכלל העולה: שו"ע פוסק כרמב"ם שאין חילוק בין רחיצה לשתיה, חם לצונן מותר (בכלי ראשון: רק כשהצונן מרובה) וצונן לחם בכלי ראשון אסור ובכלי שני מותר. רמ"א פוסק כתוספות וטור שחמים לצונן מותר (בכלי ראשון: רק כשהצונן מרובה) וצונן לחמין, לשתיה מותר מים מרובים בלבד, ולרחיצה אסור.

סעיף יג | חימום משקים בכלי שני

רבי (מ:) אסר לתת פך שמן לתוך כלי ראשון אבל התיר לתת בתוך כלי שני (רש"י).

טור ושו"ע: מותר לתת קיתון של מים או שאר משקים בכלי שני ולא בכלי ראשון.

מותר אף לשפוך מים ממש לתוך כלי שני (כנ"ל בסעיף יב), וזה שנקט מים ושמן בתוך כלי רק לרבותא שאפילו אז אסור בכלי ראשון **(משנ"ב)**.

א. יש אחרונים שסוברים שכלי שני זה רק אם עירו מכלי ראשון אליו, אבל אם שואב בכלי ריק מכלי ראשון, ובפרט אם משהה אותו שם עד שמעלה רתיחות, דינו ככלי ראשון[76*] **(אחרונים)**.

ב. אם המים שכלי העליון מרובים עד שהמים החמים לא יוכלו לחממם בשיעור יד סולדת, ודאי שאין איסור להכניס לתוכם את הכלי **(ביה"ל)**.

[76*] לכאורה לפי זה מצקת דינה ככלי ראשון, וקערת המרק היא כלי שני. אך בס"ק מה כתב שמצקת היא כלי שני. **המנחת יצחק** (ה, קכז, ג) יישב שאם הדיון הוא על המצקת עצמה, יש להחמיר בה מדין ספק דאורייתא, אך אם הדיון הוא לאחר שעירה מהמצקת לכלי אחר, הקל בזה להחשיבה כבר ככלי שני. **ביביע אומר** (ז, יו"ד י, ה) חילק בין אם שהתה המצקת עד שהעלתה רתיחות שאז דינה ככלי ראשון, לבין אם לא שהתה שאז דינה ככלי שני.

סעיף יד | חימום דבר שלא התבשל

הברייתא (מ:) אומרת שמותר להביא כלי עם מים ולהניחו מול המדורה, ולא בשביל שיתחמם אלא כדי שיופשר. בשמן נחלקו התנאים, והגמרא מסיקה להלכה שגם שמן וגם מים, אם היד סולדת אסור, ואם אין היד סולדת בו מותר. (טור ושו"ע: שיעור יד סולדת הוא שכרסו של תינוק נכווה בו).

עוד איתא בגמרא שרבי אסר לתת פך שמן בתוך כלי ראשון והתיר בכלי שני, ולמדה מכך שלושה דברים: א. בשמן שייך בישול. ב. כלי שני אינו מבשל. ג. הפשרו של השמן נחשב לבישולו. ויש גורסים: אינו נחשב כבישולו[77].

◄ **רש"י ורמב"ם:** מותר להניח כלי עם משקה, כל עוד המשקה לא יגיע לחום של יד סולדת בו (למרות שהוא יכול להגיע).

◄ **ירושלמי, תוספות, ר"י, רשב"א, רא"ש וטור:** מותר להניח מול אש רק במקום שהמים לא יכולים להגיע לחום של יד סולדת בו.

☜ כך פוסק **שו"ע.**

רמ"א: כך הדין גם בפירות או מאכלים שנאכלים חיים.

↵ שגם במאכלים שנאכלים חיים שייך איסור בישול כי משתבחים בזה, אך רחוק מהאש מותר **(משנ"ב).**

א. מותר להניח ליד האש מגבת או כלי עופרת שיש בו מים גם אם הוא קרוב עד שיכול להגיע ליד סולדת בו, כיוון שלא ניחא בשריפת הטלית או בהתכת הכלי, הוי דבר שאינו מתכוון, וגם מסתמא לא ישכח אותם שם **(משנ"ב).**

❖ בישול בדברים שנאכלים חיים (שער הציון)

◄ **רמב"ם:** דבר שאינו צריך בישול פטור עליו.

↵ נחלקו האחרונים בביאור דבריו:

◄ **רדב"ז, רעק"א:** אין איסור תורה בבישול דבר שנאכל כמות שהוא חי.

◄ **שער הציון (קיד):** רק דבר שאינו משתבח בבישול פטור, אבל אם משתבח בבישול חייב עליו.

◄ **רא"ש, תוספות, תרומה, סמ"ג, סמ"ק, טור ושו"ע (רנד, ד):** יש בישול, אף בפירות שנאכלים כמות שהם חיים.

↵ משמע מדברי הראשונים שיש בזה איסור תורה וכך כתבו **גר"ז וחיי אדם (שער הציון).**

---

[77] הראשונים (שיבואו לקמן) חולקים על פי הגירסא כאן. ונבאר: פשט הגמרא 'יד סולדת בו אסור ואין יד סולדת בו מותר' הוא שמותר להניח גם במקום שיכול להגיע לחום גדול ורק שיוציא אותו לפני כן (כדעת רש"י). בהמשך הגמרא אומרת שרבי אסר להניח שמן בכלי ראשון, ולכאורה קשה, מדוע רבי לא התיר להניח לזמן קצר ולהוציא? התשובה היא שהפשרו של השמן זה הוא בישולו ולכן גם זמן קצר אסור. כך מתבארת הסוגיא לפי רש"י. אבל לשאר הראשונים שגרסו 'הפשרו לא זה הוא בישולו' הקושיא עדיין קשה, מדוע רבי לא התיר לזמן קצר? משום כך למדו הראשונים שאכן הדבר אסור, ומה שהגמרא אמרה לפני כן כוונתה לומר **שמקום** שהמים יכול להתחמם ביד סולדת אסור ומקום שלא יכולים להתחמם ביד סולדת מותר.

סעיף טו | חימום דבר שעבר בישול

בסעיף ד התבאר שאין בישול אחר בישול בדבר יבש. ובדבר לח צונן נחלקו הראשונים. סעיף זה דן בהנחת תבשיל שעבר בישול ליד מדורת אש.

◄ **רשב"א ור"ן:** מותר להניח תבשיל שעבר בישול ליד מדורת אש, אפילו אם יגיע לחום שהיד סולדת בו (ולדעתם גם תבשיל לח שהצטנן מותר בו).

☜ **רמ"א:** יש מקילין. והמנהג להקל אם לא הצטנן לגמרי[78].

◄ **בית יוסף** (ע"פ הראשונים בסעיף ד)**:** רק תבשיל שאין בו מרק מותר. אבל אם יש בו מרק, אסור להניחו במקום שיכול להגיע ליד סולדת בו.

↲ וכן במאכל יבש שלא התבשל כל צרכו (אלא רק כבן דרוסאי) אסור כיוון ששייך בו עדיין איסור בישול (גם זה נתון במחלוקת בסעיף ד, ושם נפסק כאוסרים).

☜ כך פוסק **שו"ע.**

רמ"א: אבל דבר רותח, אפילו הוא לח מותר.

א. אין לתת על האש עצמה, משום מחזי כמבשל, אך סמוך למדורה אין מחזי **(רשב"א)**. אמנם בלשון השו"ע שכתב 'סמוך למדורה' ולא 'אצל המדורה' מוכח שצריך להרחיק מעט מהמדורה שיהיה היכר כדי שלא יבוא לחתות **(כרא"ש)**.

ב. יש אחרונים שהתירו רק במדורת עצים בפני עצמה, אך מדורה שבתוך תנור אסור לתת תבשיל בתוכו (ולא גרע מסימן רנג, שנפסק שאסור לתת לתוך תנור תבשיל בשבת אא"כ נתן דבר המפסיק) **(משנ"ב).**

ג. קשה כיצד התיר השו"ע לתת דבר מבושל ליד מדורה, מאחר ובסעיף ה' פסק שיש בישול לאחר אפיה בכלי ראשון (לביאור הרמ"א והמשנ"ב), וכתבו האחרונים שם שגם אפיה אחר בישול אסור, והרי כאן זו אפיה לאחר בישול בכלי ראשון! **(ביה"ל[79]).**

סעיף טז | הפשרת שומן

הברייתא אומרת (נא:) שאסור לרסק שלג וברד לתוך הכוס, אבל מותר לתת לתוך כוס שיש בה יין.

◄ **רש"י:** אסור לרסק שלג שכן זה דומה למלאכה, שבורא את המים.

◄ **תרומה ומרדכי:** אסור משום נולד[80]. וכמו שאסור לרסק שלג וברד משום נולד, כך אסור להניח פשטידה שיש בה שומן קרוש כדי שתפשיר מול המדורה משום נולד[81].

---

[78] עיין בתחילת סעיף ד, שהבאנו בהערה את ביאורי האחרונים לדעת הרמ"א.

[79] ע"ש שיש שביארו שהשו"ע מתיר גם בכלי ראשון ולא קשיא מידי.

[80] חלק מהראשונים מביאים את לשון התרומה 'מוליד' **(רא"ש)** וחלק מביאים את לשונו 'נולד' **(רמב"ן ור"ן)**. ולכאורה תהיה בניהם נפק"מ לגבי משקה שעומד בחדר ונפשר מאליו (ולא מול מדורה. שלרא"ש- יהיה מותר, ולר"ן יהיה אסור). וייתכן שתהיה נפק"מ לגבי דין דיעבד. ועיין לקמן שהמשנ"ב מתיר בדיעבד.

[81] הרמב"ן מקשה על התרומה מדין פירות העומדים לאכילה, שנחשבים כאוכלא דאיפרת ומותרים מצד דישה. שמזה מוכח שאין איסור אם משקה יוצא מתוך אוכל, לא מצד דש ולא מצד נולד (שהרי בסברא האיסורים הללו דומים זה

◀ **רמב"ם:** משום סחיטת פירות.

↲ לדבריו אין לחשוש להפשרת שומן קרוש מאליו. וכך הסכימו **רשב"א, רמב"ן, סמ"ג, סמ"ק ורי"ו.**

☜ **שו"ע:** מותר להניח פשטידה שיש בה שומן קרוש, למרות שהשומן נימוח, גם במקום שהיד סולדת בו[82].

רמ"א: וכל שכן שמותר להניח קדירה שיש בה שומן שנקרש ונימוח ואינו בעין. ויש מחמירים וכן נהגו, אלא שבמקום צורך יש לסמוך על סברא ראשונה.

א. הטעם שהתיר השו"ע, כיוון שהפשטידה היא דבר יבש ומותר לחממו אפילו כשהוא צונן. ולמרות שהשומן נימוח מהחום, כיוון שבשעה שהניחו על האש הוא היה דבר יבש, מותר **(משנ"ב[83])**.

ב. כל ההיתר של השו"ע הוא רק אם מניח על כלי שעל גבי האש, שאז אין מחזי כמבשל או חשש חיתוי, אבל על האש עצמה אסור לכו"ע משום מחזי **(משנ"ב)**.

ג. אע"פ שבסימן שכ מתבאר שאסור לרסק שלג, כאן התיר משום שאינו עושה מעשה בידיים, וכמו שמותר להניח שלג בכוס שיפשיר מאליו **(משנ"ב)**.

ד. קדירה שיש בה גם שומן קרוש וגם שומן נוזלי (שכתב להתיר הרמ"א לפי דעה זו), אסור להניחה על גבי האש שהרי דבר לח שהצטנן אסור להניחו במקום שהיד סולדת בו. ובזה הוא חמור יותר מפשטידה שכולה קרושה **(משנ"ב)**.

❖ פרטי דינים לרמ"א שהחמיר:

א. ברד במים הותר כיוון שאינו ניכר, אך שומן בתוך נוזל ניכר, שהוא צף, ולכן אסור **(משנ"ב)**.

ב. מותר להפשיר מאכל שיש עליו מעט שומן, או שמניחו במקום שרק חלק מהשומן נימוח, או שהוציא את השומן מערב שבת, אע"פ שהשומן שבתוך החתיכה נימוח, מותר משום שהוא דבר מועט **(משנ"ב)**.

ג. כד שיש בו מים שקפאו מלמעלה, מותר להניחו במקום שאין היד סולדת בו, כי המים הנפשרים מתערבבים במים שלמטה ואינם ניכרים **(אחרונים)**.

ד. מותר להניח פשטידה שיש בה שומן לפני שהסיקו את האש כי יש מתירים לכתחילה, ולא יעשה כן בפני עם הארץ **(מג"א ואחרונים)**.

ה. בדיעבד בכל מקרה מותר לאכול את התבשיל **(משנ"ב)**.

לזה). הר"ן מיישב ששומן דרכו להאכל רק לאחר שנימוח ודומה לפירות שעומדים למשקה שבהם שייך איסור דש ונולד.

מכאן לומד **הגרש"ז**, שציר של דגים שרגילים לאוכלו כמות שהוא חי, אין איסור להפשירו גם לדעת התרומה, שהרי בזה התרומה מודה שמותר כמו פירות שעומדים לאכילה (ודין השומן כאוכלא דאיפרת). (וכך פסק **בשש"כ** א, מג).

[82] ועיין לקמן בדברי המשנ"ב שיש אחרונים שגרסו 'אין היד סולדת בו'.

[83] כך כותב **המג"א** בביאור דעת שו"ע. אמנם **הלבוש** כותב שיש טעות סופר בדברי השו"ע והגירסה הנכונה שמותר להניח רק במקום **שאין** היד סולדת בו. ולכאורה כך עולה מפשט דברי הבית יוסף. וכך סתמו כמה אחרונים לדינא. ויש שחלקו על דברי הלבוש וכתבו שהם אינם נכונים, משום שהשומן שנימוח הוא המיעוט והולכים בזה אחר הרוב (וזה ביאור שונה מדברי המג"א הנ"ל) (והביאם **ביב"א** ז, או"ח מב, ז).

המג"א מבאר שהשו"ע מסתמך על דברי המרדכי שהביא רבינו יחיאל מפריז שהתיר להניח אפילו במקום שהיד סולדת בו (ומה שחלק עליו בבית יוסף שיש איסור בישול- היה רק לעניין שמן שלא עבר בישול, אבל פשטידה עברה בישול).

סעיף יז | חימום משקה על גבי מיחם

רבה (מח.) גער בשמש שהניח כלי של מים צוננים על גבי מיחם (כלי ראשון שאינו על האש) כיוון שהוא מחמם את המים, משום שהיתר המשנה להניח מיחם על גבי מיחם, שייך רק כששניהם חמים והמיחם העליון רק שומר את חומו, אך לחמם מחדש- אסור.

תוספות ור"ן: אסור להניח מים קרים על גבי מיחם שיכול לחמם את המים כשיעור יד סולדת.

☜ כך פוסק **שו"ע.**

א. לפי דעת הרמ"א בסעיף טו, כל עוד התבשיל מעט חם מותר להניחו במקום שיכול להגיע ליד סולדת בו **(משנ"ב).**

ב. גם כאשר אין חשש של בישול אפשר שאסור להניחו על האש ממש מצד מחזי כמבשל. עיין בסעיף ח לפרטי הדין (ולהלכה אין בזה חשש של מחזי כמבשל).

סעיף יח | מגיס

הגמרא (יח:) אומרת שיורה שיש בתוכה צמר שמתבשל (לצורך צביעתו) אסור להגיס בה (לערבב את הצמר) גם כשאינו מונח על האש ממש.

ר"ן: אסור להוציא על ידי כף מתבשיל שלא התבשל אפילו כשאינו עומד על האש (אבל בצמר שביורה אסור תמיד, כיוון שדרך הצבעים להמשיך ולבשלו כדי שלא יחרך).

☜ כך פוסק **שו"ע** (וגם אם הקדירה אינה על האש שייך בה איסור מגיס כשאינו מבושל כל צרכו[84]).

↲ אך אם התבשל כל צרכו, מותר להוציא בכף אפילו על האש. **והאליה רבה** אוסר (ועיין לקמן בהרחבה).

א. אם הגיס בדיעבד:

◄ **לפרי מגדים:** אסור לאכול עד מוצאי שבת.

◄ **לביה"ל:** מותר (שהרי יש ראשונים שסוברים שאין איסור אם עבר בישול של מאכל בן דרוסאי, ואף דעת הגר"א להתיר אם עשה כן בשוגג ('ואומר מותר' נחשב לשוגג)).

ב. להגיס בתבשיל (שלא התבשל כל צרכו) אסור מהתורה. ולהוציא בכף אסור רק מדרבנן **(משנ"ב).**

ג. בצמר ליורה אסור אפילו אחר שקלט הצבע **(שו"ע).** והטעם או משום שדרך הצבעים להגיס בו תמיד **(ר"ן)** או משום שעל ידי ההגסה נקלט הצבע עוד יותר בצמר **(רא"ש).** ונפק"מ אם מגיס ביורה שיש בה סממני צבע ללא צמר (לר"ן חייב ולרא"ש פטור) **(שער הציון).**

❖ מגיס בתבשיל שעבר בישול

◄ **רמב"ן, רא"ש, רשב"א ור"ן:** בתבשיל שהתבשל כמאכל בן דרוסאי אין איסור הגסה.

---

[84] השו"ע פוסק כאן כדעת הרמב"ם (להבנת הבית יוסף), רבינו ירוחם והטור, שגם קדירה שאינה על האש ויש בתוכה מאכל שאינו מבושל כל צרכו שייך בו איסור בישול, כמובא בבית יוסף. אמנם יש לדעת שהלחם משנה למד ברמב"ם שאין איסור מגיס אם הקדירה אינה על האש, וכן הבינו בדברי הרמב"ם עוד ראשונים. ועיין בהערות על הטור (שירת דבורה, הערה קלה).
עוד יש להעיר שהמגיד משנה חידש שלדעת הרמב"ן והרשב"א אין איסור **בהגסה שניה.** והשו"ע השמיט את זה.

◀ **רמב"ם** (ע"פ הרב המגיד): רק בתבשיל שהתבשל כל צרכו אין איסור הגסה.

☜ כך פוסק **שו"ע**[85] (ובמבושל מותר אף להגיס ממש (**משנ"ב**)).

◀ **מהר"י וויל:** אסור להגיס גם בתבשיל שהתבשל כל צרכו (גם אם כשהקדירה אינה על האש).

☜ כך פוסק **רמ"א.**

↲ לא נהגו לחשוש לדבריו ומותר להוציא בכף **כשאינו על האש**, ואפילו להגיס מותר, והרוצה להחמיר יחמיר בהגסה ממש (**משנ"ב בשם האחרונים**).

❖ הוצאה בכף בתבשיל שהתבשל כל צרכו

◀ **בית יוסף:** מותר להוציא בכף מתבשיל שהתבשל כל צרכו, אפילו בעוז. **סימן שיח**

◀ **כלבו:** אסור להוציא מתבשיל שעומד על האש, אפילו אם התבשל כל צרכו. (**שער הציון:** בהגסה ממש יש איסור תורה, ובהוצאה על ידי כף זה איסור דרבנן[87]).

☜ כך פוסקים **אליה רבה ומשנ"ב**[88].

☙ סיכום המחלוקות ביסוד הדין:

	לא התבשל כל צרכו	התבשל כל צרכו
על האש	אסור כלום מהתורה	**שו"ע:** מותר להוציא בכף. **כלבו ומשנ"ב:** אסור להוציא.
אינה על האש	אסור כלום (ולהוציא ממנו הוי רק איסור דרבנן).	**שו"ע:** מותר אפילו לערבב. **רמ"א:** אסור אפילו להוציא בכף. **אחרונים:** מותר. והרוצה להחמיר, יחמיר בערבוב ממש.

---

[85] פרטי דינים נוספים בהלכות מגיס:
מאכל יבש בלי רוטב: הפרי מגדים (רנג, א"א לב) מסתפק בזה. **הרב אלישיב** (שבות יצחק, מא, ב, ד) סובר שמסתבר להתיר. וכן **הגרש"ז** (**מאור השבת ב, מכתב יט**) התיר לחתוך קוגל על גבי האש.
הגסה במים: לאבני נזר (או"ח נט) **ואגרות משה** (או"ח ד, עד, יד)**:** אין איסור. **לקצות השולחן**: יש איסור.
כיסוי קדירה מבושלת שעל האש: אגרות משה (שם, י): אסור. **הגרש"ז** (שולחן שלמה) **ואז נדברו:** מותר.
הוצאת חתיכה במזלג: חוט השני (פרק ט, עד קצו)**:** אין איסור להוציא חתיכה במזלג, אמנם עירבוב אסור אפילו במזלג.

[86] אמנם כתבו הפוסקים שעירבוב ממש אסור משום מחזי כמבשל (**חזו"ע** (שבת ד, שנג) **טל אורות** (האופה) ועוד).

[87] ועיין לקמן בביאורי האחרונים, שחלק מהם חלקו על דברי המשנ"ב ואמרו שאין בזה אלא איסור דרבנן.

[88] יש אחרונים ספרדים שחששו לחומרת הכלבו כמו **הבן איש חי** (רב פעלים ג, או"ח מד) **והאור לציון** (ל, טו) והתירו רק במקום מצוה. אמנם כתב **החזו"א** והביאו כך גם **השש"כ,** שבמקום שבו לא יוכל להחזיר את התבשיל אם יורידו מהאש (מצד כללי החזרה), עדיף שייקח מהאש עצמה (ויש לעיין אם גם מי שאומר שהכלבו אוסר מדינא יודה לדבר, שהרי אם זה אסור ממש, מי התיר לנו לעשות הגסה כדי שיוכל להחזיר את התבשיל לאש).
שער הציון (קמח) תמה על דברי הכלבו שחייב מהתורה בהגסה. האחרונים ביארו בכמה אופנים את דברי הכלבו:
חוט השני (כט, עמ' קצד)**:** כל עוד יש השבחה על ידי חום האש, אפילו שאין הוספה של ריכוך למאכל, כיוון שזה מוסיף שיפור למאכל- יש בזה איסור תורה.
אגרות משה (או"ח ד, עד, יד)**:** אפשר שיש חלקים בתבשיל שלא התבשלו כל צרכם ובעירבוב יתבשלו.
תפארת שמואל (על הרא"ש) **והגרש"ז** (שולחן שלמה)**:** אין איסור תורה בתבשיל שהתבשל כל צרכו. אלא שחששו שמא יטעה לחשוב שהתבשיל התבשל כל צרכו למרות שלא התבשל ויעבור על איסור תורה.

סעיף יט | להטיח שמן על צלי

כלבו: אסור לטוח שמן ושום על צלי בעודו מול המדורה, אפילו אם הצלי עבר צליה מבעוד יום כי השמן והשום יתבשלו (מרש"י (דף קט.) משמע שהסכים לזה, שהרי כתב שמותר לטוח שמן וביצים על בשר כשלא יגיעו ליד סולדת).

☜ כך פוסק **שו"ע.**

↵ הוא הדין שאסור לטוח על בשר שעבר מעל האש והוא עדיין רותח. ואף בכלי שני אסור שהרי דבר גוש מבשל לחלק מהפוסקים. אמנם בדיעבד סומכים על הפוסקים שכלי שני אינו מבשל בכל מקרה **(משנ"ב).**

א. מותר לטוח שומן קרוש על בשר רותח או מול המדורה כיוון שהוא דבר יבש שעבר בישול (כנ"ל בסעיף טז) ואין בו משום נולד שהרי נבלע בתוך הבשר **(משנ"ב).** אבל אם אינו קרוש אסור, דהוי דבר לח צונן שיש בו איסור בישול **(שער הציון).**

ב. לא ירסק את השומן הקרוש שיבלע בתוך הבשר **(משנ"ב).** (דלא **כאליה רבה** שהקל על פי הפוסקים בסימן שכ שהתירו ריסוק לתוך כוס מלאה מים, כיוון שמשמע שהשו"ע לא הקל בזה שם **(שער הציון).**

ג. אסור להשתמש במיחם של מים שיש סביבו גחלים, אם אינו גרוף מהגחלים, כי יש חשש שמא המיחם יתקלקל מהאש כשיוציאו ממנו את המים ויבוא להוסיף מים **(משנ"ב).**

סימן שיט | הבורר

הקדמה למלאכת בורר

א. מלאכת דש היא פעולה שמגלה מאכל שהיה מכוסה (כמו חיטה או חלב) ואילו בורר זו פעולה שמתקנת דבר מאכל שנמצא לפנינו מתוך הפסולת שלו (ע"פ רש"י).

ב. מדברי האחרונים נראה שהגדירו שפעולת דישה שייכת רק בפעולות שעושים בשדה, אבל מה שעושים בבית לא שייך בו דישה אלא רק ברירה (אגלי טל, דש, ג).

ג. כללי המלאכה: **א. אוכל** (מותר לברור רק אוכל מפסולת). **ב. ביד** (רק ברירה ביד מותרת אבל בכלי אסורה). **ג. מיד** (אבל ברירה לאחר זמן אסורה). (משנ"ב).

ד. איסור בורר קיים רק בתערובת (ביה"ל). וקובעים דבר זה על פי דעת בני אדם. (גרש"ז בשש"כ ג, הערה ז). ככל שמדובר על חפצים גדולים יותר צריך שיהיו רבים יותר כדי שיהיו נחשבים מעורבים.

ה. הירושלמי אומר שהיושב על ערימה וברר חלקה אינו חייב עד שיגמור את כל הערימה. האגלי טל (זורה א, ס"ק ד) מבאר שהבבלי חולק על הירושלמי ומחייב על גם אם לא גמר את כל המלאכה. וניתן לומר שנחלקו בהגדרת ברירה, האם היא תיקון המאכל או סילוק הפסולת. (נפק"מ אפשרית: להוציא פסולת עם מעט אוכל: המשנ"ב מתיר והחזו"א אוסר, אולי נחלקו במחלוקת זו) (הרי"ץ רימון).

סעיף א | גדרי בורר

הגמרא (עד:) מביאה ברייתא שאומרת (ע"פ ביאור אביי) שהבורר לאכול לאלתר מותר, ולבוא ביום חייב חטאת. בהמשך, אומר רב אשי שהבורר לאכול ולהניח פטור, והגמרא מקשה מברייתא ששנינו שחייב, ועונה, הא בקנון ותחמוי והא בנפה וכברה[1] (ורק בידו מותר).

◄ **לרש"י:** הברייתא שהקשתה על רב אשי היא הברייתא לעיל. וא"כ יוצא שנפה וכברה אסורים רק אם עושה לבו ביום, אבל לאלתר יהיה מותר.

◄ **לר"י, ר"ח, רמב"ם, רא"ש, ר"ן וטור:** הברייתא המקשה היא ברייתא אחרת, ולכן רק ביד מותר לאלתר, אבל בנפה וכברה חייב חטאת, ובקנון ותמחוי פטור אבל אסור.

☜ וכך פוסק **שו"ע**[2*].

---

[1] כאשר מנפה בנפה או בכברה, נראה מהקדמת המשנ"ב שהמין הנשאר למעלה הוא האוכל והיורד הוא הפסולת. אך קשה משום שבס"ק ג וכן בס"ק נה ונח כתב שהמין היורד למטה הוא האוכל והפסולת נשארת למטה. ובאמת שלדינא יש בזה מחלוקת גדולה באחרונים (נזכיר חלקם: **לכף החיים** (ג, קיא, קטו) המאכל יורד למטה. **לאור לציון** (ב, לא, י) האוכל נשאר למעלה).

[2*] האחרונים דנו בכמה אופנים של ברירה בעזרת כלים:

שימוש בכף או מזלג:

◄ **משנ"ב** (ס"ק סב ע"פ ביאור האחרונים), **אג"מ** (א, קכד), **שש"כ** ועוד: ברירה בכף אסורה אפילו לאלתר. אמנם אם משתמש בכף רק לנוחות, והיה יכול לברור גם בלעדיה גם הם מתירים. (עיין באג"מ ובשש"כ).

◄ **הרב עובדיה** (חזו"ע, ד עמוד קעג) **הרב עמאר** (שם) **ומנוחת אהבה** (ב ז, ז): מותר גם בעזרת כף או מזלג.
ועיין בסעיף יז ובהערה מה שפסק המשנ"ב שם ומה שהערנו שם.

שימוש במלחיה:

א. הברור באיסור:

◄ **פרי מגדים:** אסור בדיעבד לאכול מזה בשבת.

◄ **גר"א:** כל מלאכות שבת מותרת אם עשאן בשגגה.

ב. אף אם רוב התערובת היא פסולת, משמע מסתימת השו"ע שהתיר בזה (**ביה"ל**).

ג. בורר בנפה וכברה חייב בין אם משאיר את המין שרוצה בו ובין אם בורר אותו, ואפילו לאלתר אסור (**ביה"ל ולא כפרמ"ג**[3]).

ד. אם העלים המעופשים מעורבים עם העלים הטובים יוציא את הטובים, אבל אם העלים הרעים מקיפים את הטובים, יכול להוריד את הרעים ואז הוי כמו מקלף קליפה (**ביה"ל בשם שיורי ברכה**)[4].

ה. בקנון ותחמוי אסור אפילו פחות מכגורגרת, שאף חצי שיעור אסור מהתורה (**ביה"ל**).

ו. אף הבורר לצורך בהמות או עופות מותר (**ביה"ל**).

❖ שיעור לאלתר

◄ **רא"ש, ר"ן בשם הר"ח, הרב המגיד ורי"ו:** כל שבורר לצורך סעודה קרובה מותר.

☜ כך פוסק **רמ"א**[5]. והוסיף שמותר לברור אף לצורך אחרים (**על פי תוספות**).

◄ **רי"ו:** אם בורר לצורך סעודה קרובה מותר, ואם עומד בתוך סעודה אסור לברור לצורך סעודה אחרת שתהיה היום, וכן אם בורר לצורך סעודה אסור להשאיר לאחריה (עיין לקמן באחרונים).

◄ **הגהות מרדכי:** רק אם בורר ואוכל מיד מותר.

☜ כך פוסק **תוספת ירושלים** (**ולדינא** אין להחמיר בזה, אלא כדברי הרמ"א[6] (**ביה"ל**)).

◄ **רמב"ם:** צריך לברור לאכילה מיד. (**הבית יוסף** מסתפק אם דעתו כהגהותמרדכי או שכל שהולך לאכול בסעודה הקרובה נחשב למיד).

א. אף אם הסעודה תארך כמה שעות מותר לברור לצורכה כיוון שבורר סמוך לה. ואם בירר לצורך אחרי הסעודה חייב חטאת, אבל אם בירר לאותה סעודה ונשאר ממילא לאחר כך מותר (**משנ"ב**). אם נמלך באמצע הסעודה להשאיר, מותר אבל לא שפיר למעבד הכי (**שער הציון**).

ב. מותר לברור לצורך אחרים אפילו אף אם אינו אוכל עימם כלל (**משנ"ב**).

◄ **רוב האחרונים:** מותר להשתמש במלחיה למרות שיש בה גרגרי אורז מכמה טעמים: א. אינו מתכוון לברור והמלח נברר מאליו (**הרב אליהו, איל משולש**). ב. גם אם זה פסיק רישיה, זה איסור דרבנן. (**הרב עובדיה, מנוח"א**). ג. כל כלי שמיועד לברירה מיידית בלבד הוי כיד. (**הגרש"ז**).

◄ **שש"כ** (ג, סו): טוב שלא להשתמש במלחיה דרך המכסה שלה.

[3] **הגרש"ז** (שש"כ ג, הערה קעז) מסתפק לפי"ז אם יש לאסור להצמיד את המצקת של המרק אל דופן הסיר, דלמא הוי ככלי שבוררים בו ואסור גם לאלתר.

[4] ועיין בסוף סימן שכא ברמ"א.

[5] באמת שיש לדון האם הרמ"א פסק את דעת הרא"ש והר"ח מאחר שמשמע ממנו שצריך שתהיה הסעודה שמיסב בה מיד (ובפשטות כך יותר נראה מאחר שרבינו ירוחם לקמן מיקל אפילו לסעודה שאינה בסמוך, וההגות מרדכי התיר רק סמוך לאכילה ממש).

[6] כי גם לרמ"א יש ראיה מהגמרא שלנו כמו שכותב **הגר"א** (שאמרה שרק לבוא ביום אסור, משמע שפחות מזה הוי גם לאלתר) (**ביה"ל**).

❖ דרך הוצאת עלים

☜ **רמ"א:** מותר לברור את העלים הטובים מתוך העלים המעופשים אם רוצה לאוכלם בסעודה הקרובה.

↲ אך אסור להוציא את העלים המעופשים מתוך הטובים. ואם המעופשים ראויים לאכילה בשעת דחק איסורם רק מדרבנן **(משנ"ב)**.

א. אם העלים המעופשים נפרדים ייקח את הטובים ויניח את הרעים (כדברי הרמ"א) אך אם קלחים, והמעופשים בחוץ, יכול להוציא את הרעים, דהוי כמקלף פריז* **(ביה"ל)**.

סעיף ב | אסור לברור להניח

☜ **שו"ע (על פי הגמרא לעיל):** הבורר בשביל להניח אפילו לבוא ביום חייב.

↲ רוב דרך הברירה היא על מנת להניח לאחר זמן, ולכן גם אם עושה ביד חייב משום בורר **(משנ"ב)**.

א. **שלטי הגיבורים** היה נזהר להכין את הסלט מערב שבת, כי אפשר בקלות להכשל בעניין בורר בזה, והמחמיר תבוא עליו ברכה **(אליה רבה)**. אבל הסומך על הרמ"א שהתיר לברור לצורך סעודה סמוכה (ובורר רק אוכל מתוך פסולת) יש לו על מי לסמוך **(משנ"ב)**.

סעיף ג | שני מיני אוכלין

הגמרא (עד:) אומרת שדיני ברירה שייכים אף אם מדובר בשתי מיני אוכלים והוא רוצה לאכול אחד מהם.

רא"ש וטור: אם היו לפניו שני מיני אוכלין צריך לברור את מה שרוצה בו והשני חשוב פסולת.

☜ **שו"ע:** אסור לברור שני מיני אוכלין, אלא יברור אחד מאחד ומניח (**רמ"א:** השני, כדי-) לאכול מיד. ואם ברר אפילו לבו ביום חייב חטאת.

↲ הרמ"א מוסיף מילים כדי לבאר שמותר לברור רק את המין שרוצה בו ולהניח את השני. (אמנם יש אחרונים שביארו ברמב"ם שמותר גם להניח את המין שברר, אבל להלכה אין לזוז מדברי הרמ"א שמקורם בדברי הרא"ש) **(ביה"ל)**.

א. ברירה בשני מינים טובים:

◄ **פמ"ג:** מתספק אם מותר לברור שני מיני אוכלין ולהניחם לאחר זמן (שכן מי האוכל ומי הפסולת).

◄ **ביה"ל:** אסור, כי מהרמב"ם משמע שהמלאכה היא הפרדת המינים זה מזה[8]. וכן אסר לברור להניחם ע"י נפה וכברה (והפרמ"ג התיר זאת).

---

[7]* אם יש חלק רקוב בפרי יכול להסירו סמוך לאכילה (**שש"כ** (ג, כג) **כף החיים** (טו)) ויש מי שהחמיר ליטול מעט מהפרי יחד עם החלק הרקוב (**חוט השני** (ב, כה ו)).

[8] נראה שהפרי מגדים למד שהאיסור הוא כשיש 'אוכל' ו'פסולת', וכאן אין פסולת אלא שני מינים טובים והביה"ל למד שגם בשני מיני אוכל שייך איסור ברירה. (הדבר מצוי במיון של חפצים במקומם וכדומה).

ב. סברת חיוב בורר בשני מינים:

◄ **ישועות יעקב:** יש חיוב במלאכת בורר למרות שזו משאצל"ג כיוון שיש בזה תיקון למאכל שממנו הוציא את הפסולת, ואם כך בשני מיני אוכלים הוי רק משאצל"ג.

◄ **ביה"ל:** הפוסקים כתבו לחייב גם במקרה של שני מיני אוכלין (למרות שבמשאצל"ג הם פוטרים), כי גם בשני מיני אוכל יש תיקון קצת למאכל.

ג. מין על גבי מין אחר: כיוון שהחיוב הוא בתיקון המין האחד, כשיש מין אחד על גבי מין אחר, מותר להוציא את המין העליון כדי להגיע לתחתון כי אין בזה תיקון כלל לתחתון (ואינם מוגדרים כמעורבים כלל, וגם למחייב במשאצל"ג יודה כאן, וגם אם נגדירם כמעורבים, כיוון שלא חושב על המין העליון בהסרתו, לא הוי כבורר כלל[9] וכמו במתעסק בנחש שלא יזיקנו[10]). **(ביה"ל[11])**.

ד. מתי חיב בשני מיני אוכלים:

◄ **מג"א:** בשני מיני אוכלים רק אם בורר מסעודה לסעודה אסור (אבל פחות מזה, אפילו שאינו לזמן סמוך מותר).

◄ **ביה"ל:** יש להזהר בזה כיוון שזה נוגע לאיסור תורה.

❖ברירה במין אחד

תרומת הדשן: במין אחד לא שייך ברירה, וכן אם בורר שני מינים לצורך סעודה אחרת וכדומה, נחשבים הם כמין אחד ואין בהם דין בורר. אבל בשתי מיני חתיכות דג גדולות הסתפק אם יש בהם ברירה (כיוון שהן גדולות), וכיוון שזה ספק דאורייתא יש להחמיר בזה.

☜ **רמ"א:** אין דין ברירה במין אחד או כשבורר שני מינים יחד, חתיכות גדולות מקטנות כיוון שלא בורר מין אחד מחברו. אבל בחתיכות דג, אפילו גדולות שייך איסור בורר.

↲ **ט"ז וח"א[12]:** אסור לברור גם במין אחד. (אך **למג"א, תוספת שבת, בית מאיר, חמד משה ומשנ"ב[13]:** אין ברירה במין אחד כדברי הרמ"א).

א. גדר מין אחד: אם במין אחד יש הבדל באיכות החתיכות (כמו חתיכות מדג חי וחתיכות מדג מת), יש בזה איסור בורר (**משנ"ב**[14]*). בתפוחים חמוצים ומתוקים, **הפמ"ג** מסתפק אם נחשבים שני מינים, אא"כ החמוצים לא ראויים לאכילה, ואז ודאי שהם פסולת.

ב. סוגי עוף או בשר צלוי ומבושל נחשבים לשני מינים (**משנ"ב**).

ג. איסור בורר שייך גם בבגדים וכלים, ולכן צריך לקחת את מה שמעוניין בו עכשיו. ואם יש בגדים או אוכל שמפריע לו להגיע למה שרוצה, מותר לו להזיז אותו[15] (**משנ"ב**).

---

[9] בשונה מאוכל ופסולת גמורה ששם האוכל מתייפה על ידי הסרת הפסולת שמעליו.

[10] ואף אם נאמר שמותר שם רק בגלל שיש חשש נזק, מ"מ אין להחמיר כאן כי גם **תרומת הדשן** (לקמן) שאסר שני מינים הניכרים כל אחד לעצמו, אסר זאת רק מחמת ספק, ומתחילה הוא רצה להתיר את זה בכלל.

[11] **השש"כ** (ג, ה) כותב שרק בשני מיני אוכל מותר. **ובאיל משולש** כתב שגם בפסולת גמורה מותר.

[12] וכן דעת **הבא"ח** (בשלח, ב).

[13] וכן דעת **פר"ח, גר"ז וחיד"א** (עיין פנה"ל יא, 2).

[14]* והאחרונים הוסיפו: אם יש לחתיכות שימושים שונים גם נחשבים לשני מינים (**שש"כ** ג, כז).

[15] יש שהתירו רק אם יודע איפה הבגד שרוצה (**שביתת שבת** יג, כז), וכמה אחרונים התירו אפילו אם מחפש אותו בתוך הארון וכדומה (**גרש"ז** (שש"כ ג, הערה ע) ועוד אחרונים).
ספרים שעומדים על המדף, אין בהם איסור ברירה. (**גרש"ז** בשש"כ ג, רכ ורלט).
סכו"ם: **לרב עובדיה** (יבי"א ה, לא) אין בו איסור בורר משום שהוא ניכר ונפרד. **ולרוב הפוסקים** (שש"כ (ג, פה) מנו"א (ב, ז, כז) ועוד) יש בו איסור בורר. **ואם לקחו כדי לייבשו ורוצה להחזיר לתא שלו: הרב אוירבך** (שש"כ ג, עח) מתיר כי לא

ד. ביה"ל: אין איסור בברירה של מיני פסולת זה מזה[16] (לכן אין איסור בברירת החלמון והחלבון).

סעיף ד | אוכל מפסולת ולא פסולת מאוכל

נחלקו ב"ה וב"ש (ביצה יד:) לגבי בורר קטנית ביו"ט. לב"ש צריך לברור את האוכל ולב"ה מותר לברור גם פסולת. הגמרא מביאה ברייתא שאומרת שבית הלל מודים שאם הרוב פסולת שצריך לברור את האוכל. מקשה הגמרא: 'פסולת מרובה על האוכל מי איכא מאן דשרי?' ועונה: לא צריכא דנפיש בטירחא וזוטר בשיעורא.

◄ **רש"י ורא"ש:** אם הפסולת מרובה התערובת כולה מוקצה. רק אם האוכל מרובה מותר לברור ממנה, וכאשר יש טרחה בברירת הפסולת יותר מהאוכל, חידשה הגמרא שב"ה מודים שיברור את האוכל.

◄ **רמב"ם ור"ן**: הגמרא התקשתה להבין איך הייתה הווה אמינא להתיר לברור פסולת מאוכל כשהפסולת מרובה, וענתה שהייתה הווה אמינא להתיר כשהאוכל מרובה ויש טרחה יתירה בברירת הפסולת, ואולי נתיר קמ"ל, שאסור לברור פסולת מאוכל[17], אבל אוכל מפסולת מותר.

↵ להלכה יוצא מזה: לרש"י: אם יש יותר פסולת התערובת מוקצה, לרמב"ם: מותר לברור את האוכל ממנה. (ואם יש יותר אוכל, לכו"ע תלוי איפה יש יותר טרחה).

נחלקו הראשונים האם דברי הגמרא אמורים אף בשבת:

◄ **לדעת רש"י וטור:** כל הנ"ל נכון בין בשבת ובין ביו"ט.

◄ **לדעת רמב"ם, ר"ן בשם הר"ח, הרב המגיד בשם הרי"ף והרמב"ן, סמ"ג וסמ"ק (ורא"ש וריטב"א ומאירי):** כל זה ביו"ט. אך בשבת אוכל מפסולת מותר, ופסולת מאוכל חייב חטאת (ואין זה משנה אם הפסולת מרובה על האוכל או לא).

☜ **שו"ע:** הבורר פסולת אפילו ביד אחת חייב חטאת. **רמ"א:** אפילו אם האוכל מרובה ויש בו יותר טרחה לא יברור את הפסולת. (ביו"ט: אם האוכל מרובה יש לברור את הפסולת כדי למעט בטורח מפני שמחת החג, אבל בשבת יש בזה חיוב חטאת (**משנ"ב**)).

❖ ברירה סמוכה לאכילה (עצמות דג וגרעיני פירות)

◄ **רמב"ן, ריטב"א** (ע"פ **הביה"ל**) **ומהר"י אבולעפיא:** אין ברירה כאשר עושה זאת סמוך מאוד לאכילה.

לקח את הסכו"ם כדי לברור אלא כדי לייבשו, וכשהוא בידו לא נחשב מעורב. **והרב אלישיב והרב קרליץ** (איל משולש יא, הערה כ) אסרו.

[16] מדברי הביה"ל נראה שאם אכן כוונתו לברור מין ממינו כיוון שהוא צריך לאחד מהם אסור לברור כיוון שהמין שרוצה יחשב לאוכל והמין שלא יחשב לפסולת, וכל ההיתר הוא רק אם שניהם לא מוגדרים לו כחשובים, גם לא לאחר זמן.
החזו"א (סימן נג) מסכים לביה"ל מכך שאין איסור תורה בסחיטת משקים לאיבוד.
לפי זה מותר להשתמש במסננת של כיור שהרי זו ברירת פסולת מפסול. כך כתבו: **צי"א** (ז, יב, ח), **אג"מ** (ד, עד, בורר ד), **שש"כ** (יב, טז).

[17] **לרש"י** הקושיא של הגמרא היא **שהדין לא נכון**, שהרי אם יש רוב פסולת אסור לברור אוכל ממנה, ולדעת **הרמב"ם** הקושיא היא **שהדין הוא פשוט** שהרי ודאי שאסור לברור פסולת מאוכל אלא רק אוכל מפסולת.

◀ **רא"ש, מהר"י צהלון ושו"ע** (**סעיף טז**[18]): יש ברירה גם אם עושה כן סמוך מאוד לאכילה.

א. הוצאת עצמות דג: הביה"ל מאריך ללמד זכות על מי שמוציא עצמות של דג שיש עליהם אוכל[19], אף לפני האכילה (כי בזמן האכילה לא ברור שזה אסור כנ"ל): (א). העצמות ראויות לאכילה ואין שם פסולת גמורה עליהן[20]. (ב). כיוון שהעצמות מחוברות לא שייך בהם דין בורר אלא רק תיקון המאכל וזה מותר לדעת **הרמ"א והמהרש"ל** כשזה נעשה לאלתר, כמו שומים ובצלים[21]. (ג). אפשר לצרף את מי שמתיר לברור פסולת מתוך האוכל לאכילה מיידית. (יוצא שאם עושה או לאחר זמן או שבורר עצמות שאינן ראויות לאכילה כלל ושאין עליהן בשר, אסור[22]).

ב. מותר להוציא גרעיני פירות, שכן דרך האכילה (**משנ"ב**[23] (**בסימן שכא, פד**)).

סעיף ה | ברירת תורמסים

חזקיה (עד.) אומר שהבורר תורמוסין מתוך הפסולת שלהם חייב, כיוון שאם לא ייקח את התורמוסין מתוך הפסולת שלהן יסריחו ואם כן נמצא שברירת התרומוסין כברירת פסולת.

רש"י מבאר בשלושה אופנים:

א. התורמוסין הם אוכל אלא שמחמירים בהם כפסולת, כיוון שאם לא יוציאו את התורמוסין מתוך הפסולת שלהם יסריחו.

ב. תורמוסין צריכים שבע פעמים שליקה, ולכן כששולק אותם כמה פעמים, אם לא יטול אותם מתוך הפסולת יסריחו ולכן הוי כפסולת מאוכל.

ג. רבינו הלוי מסביר שכאשר מוציא את התורמוסין הם נימוחים בתוך היד ולכן הם פסולת (והגירסא בגמרא: ואי שקלי ליה מסרח).

רמב"ם: הבורר תורמוסין מתוך הפסולת שלהם חייב כיוון שהפסולת שלהם ממתקת אותם (והברירה של התורמוס מתוך הפסולת שלו היא כברירת פסולת מתוך אוכל).

---

[18] שהתיר רק משום שברירה בפיו אינה ברירה, ולא משום שבורר בשעת השתיה ממש (**ביה"ל**). ויש שדחו ראיה זו משום ששם בורר על ידי מפה, ובכלי כו"ע מודים שאסור (**חזו"ע** (ד, עמוד קצז)).

[19] כי אם אין עליהם אוכל הביה"ל אוסר בכל מקרה, אלא אם כן ימצוץ כל עצם אחרי שמוציאה.

[20] לכאורה אף אם הן ראויות לאכילה, הרי לא גרע משני מיני אוכלים שאסור לברור את המין שלא חפץ בו עתה כמו שכתב בביה"ל על סעיף ג. וצ"ל שכוונתו להתיר אם מוציאים את העצמות בשביל לאוכלם, וצ"ע.

[21] והגם שר"ת אסר בסימן שכ, ד, לסחוט בוסר, שלכאורה מוכח מזה שיש איסור בורר גם בדבר המחובר, שם זה לא מצד בורר אלא מצד דש. (וגם שם **האליה רבה** כתב שאפשר לסמוך על מי שהתיר סחיטת בוסר).
היה נראה לכאורה להתיר על פי דברי הביה"ל לקלף פירות, אפילו שהקליפות אינן ראויות לאכילה, ואפילו בקולפן שהרי הביה"ל כותב שקליפה המחוברת אין שם פסולת עליה אלא תיקון אוכל כל עוד עושה לאלתר. וצ"ע, עיין לקמן בסעיף ו. ואולי בגלל שדברי הביה"ל נכתבו כדרך לימוד זכות לא מקובל לפסוק כך.

[22] לדעת **החזו"א** (נד, א) אסור להוציא את העצמות לפני האכילה. אמנם **שבט הלוי** (א, פג) חיזק את דברי הביה"ל וכך סובר **הבן איש חי** (ב, בשלח, י).

[23] וכן כתבו: **חזו"ע** (ד, עמ' קצד) **בא"ח** (ב, בשלח ח) **ומנוחת אהבה** (ב ז, טו) (למנוחת אהבה נימוק אחר בדין זה). **החזו"א** (נד, ה) אוסר. **בשש"כ** (פרק ג, יא - יג) הביא את שתי הדעות ופסק להתיר רק סמוך לאכילה ממש ולא בכל לאלתר (בהסתמך הסוברים שאין ברירה באוכל מיד כמובא בביה"ל).
גרעיני אבטיח: הגרש"ז (שש"כ ג, הערה לד) מתיר להוציא את הגרעינים, דכן דרך האוכלים. וכן פסק **הבא"ח** (ב, בשלח ז) אלא שכתב שטוב להוציא בשינוי (וכ"כ **בילקו"י** (שיט, סג)). **וחזו"א** (נד, א) החמיר להכניס לפה ולהוציא שם את הגרעינים.

☜ וכך פוסק **שו"ע**.

↲ **משנ"ב:** בלי המיתוק התורמוס מר מאד, והפסולת לא כל כך, לכן התורמוס נחשב לפסולת.

סעיף ו | מלילת מלילות

אסור למלול מלילות בשבת משום דש (משנה). הכוונה שאסור להוציא את גרגרי התבואה מתוך השיבולת (רש"י). יש אומרים שזה איסור דרבנן (רש"י) ויש אומרים שזה איסור תורה (ר"ח).

הגמרא בביצה (יב:) אומרת שאסור למלול מלילות בשבת (שנראה כדש). ובגמרא בשבת (קכח.) כתוב שלדעת חכמים מותר למלול מעט בראשי אצבעותיו (= שינוי).

◄ **תוספות:** אסור למלול בשבת, וביו"ט הותר בשינוי.

◄ **רז"ה:** מלילה של פאה ואיזוב מותרת בשבת בשינוי, אבל תבואה וחיטה אסורים כלל בשבת[24].

◄ **מרדכי וי"א בר"ן:** מלילה לריכוך מותרת אבל מלילה לפירוק התבואה אסורה.

☜ כך כותב **רמ"א (בשם יש מחמירים[25]).**

◄ **רי"ף, רא"ש, רמב"ם, הרב המגיד ורבינו ירוחם:** מלילה בשינוי מותרת אף בשבת (והשינוי הוא שימלול רק מעט **(משנ"ב)**).

☜ כך פוסק **שו"ע.**

רמ"א: לדעה המחמירה אסור לפרק אגוזים מתוך הקליפה הירוקה, וטוב להחמיר בזה כי אפשר לאכול את האגוזים כך.

↲ מותר לשבור את הקליפה החומה ולקלף את הקליפה הדקה שעל האגוז[26] **(משנ"ב).**

א. אם הפרידו את הדגן מהשיבולת גם המחמירים מתירים לקלף את הגרגירים ואין על זה שם דש, ומותר אפילו הרבה. אמנם מצד בורר יש לקלף סמוך לאכילה (והראיה שמותר: הגמרא אומרת שאשתו של רב הייתה מקלפת לו כוסות של תבואה[27]). **(משנ"ב).**

ב. אגוזים וכדומה שנשברו ועדיין בקליפתם:

◄ **פמ"ג:** צריך לברור דווקא אוכל מתוך הקליפות.

---

[24] ראיתי שב'אשמרה שבת' ביאר שבפאה ואיזוב הדרך הייתה לפרק אותם סמוך לאכילה והוי תיקון האוכל ולא דרך דישה כלל.

[25] אמנם כתב **בביה"ל** שבאמת דעת הרמ"א היא כדעת השו"ע, וכך פסק **האליה רבה** בשם **מהרש"ל ונחלת צבי.**

[26] **ונקודת החילוק:** את הקליפה הירוקה רגילים להוריד בשדה ועושים כך כדי להצניע למחסנים, והקליפה החומה רגילים להוריד בבית ולא שייך בה מלאכת דש (עיין **קצות השלחן**, קכו, בדי השלחן).

[27] לפי זה מובן מדוע מותר לפצח בשבת גרעינים כיוון שלא עושים זאת בשדה אלא בבית. וכן מדוע מותר להוריד ענבים מתוך האשכול שלהם.

◀ **משנ"ב (ע"פ רש"ל ואחרונים):** לא שייך בזה איסור ברירה ורק תיקון האוכל, ולכן מותר גם להוציא הקליפות, והוא שיעשה לאלתר.

ג. איסור הפרדת המלילות קיים גם בקטניות, ונהגו העולם להקל בזה, וצריך לומר שכיון שהקטניות לחות גם השרביט מוגדר כאוכל ולא הוי מפרק, לכן אם הן יבשות ודאי שאסור, אפילו אם דעתו לאכול לאלתר **(משנ"ב)**.

❖ דין קילוף פירות בשבת (בעיקר בסימן שכא, יט)

הירושלמי (ז, ב) מחייב את המקלף שומים ובצלים משום בורר.

תרומה, סמ"ק, סמ"ג, רבינו ירוחם, והגהות מימוניות: הירושלמי אסר רק בברירה לאחר זמן, אבל ברירה לאלתר מותרת גם לירושלמי[28].

☜ **רמ"א:** אסור לקלף שומים ובצלים על מנת להניח לאחר זמן (והכוונה שחייב **(משנ"ב)**).

↲ אף אגוזים ושקדים ותפוחים אסורים **(משנ"ב בשם מג"א)**. אך **הפרי מגדים** כתב שתפוחים מותרים כיוון שהדרך לאוכלם עם הקליפה, ורק גזר ולפת אסורים **(שער הציון)**.

טעם ההיתר לקלף קליפה:

א. ביה"ל: מותר לקלף כיוון שאי אפשר אחרת וכך דרך האכילה (ויהיה מותר רק לאלתר).

ב. ר"ח וערוך: לא שייך בורר בקליפה המחוברת ממש לפרי אלא רק שאינן דבוקות ממש לפרי כמו בצל ושום. ולפי"ז יהיה מותר גם שלא לאלתר.

ג. פרי מגדים[29]**:** מותר לקלף תפוחים, כי הקליפה נאכלת יחד עם הפרי ולא שייך בה איסור בורר כיוון שבטלה לפרי.

↲ **נפק"מ:** לפי כל ההיתרים מותר גם בכלי וגם שלא לאלתר (כי לדעתם אין כאן פעולת ברירה), ולדעת הביה"ל יהיה מותר רק לאלתר. ובקליפה שאינה ראויה לאכילה, לביה"ל ולערוך מותר, אבל לפרי מגדים נראה שיהיה אסור[30].

סעיף ז | ניפוח מלילות

הגמרא בביצה (יב:) אומרת שאם היו מלילות מערב שבת יכול לנפח מיד ליד אבל לא בקנון ותמחוי. בהמשך הגמרא (יג:) אומרת שמנפח ביד אחת ובכל כוחו.

---

[28] הרמב"ם השמיט את דברי הירושלמי **והביה"ל** (שיט ד"ה לקלוף) מאריך לבאר שייתכן שהרמב"ם סמך על דברי הגמרא בביצה שממנה נראה שהתירה בורר גם שלא לאלתר בקילוף שעורים (ולא כדברי רש"י שביאר שהגמרא שם דיברה על דישה).

[29] ועיין **באגלי טל** (בורר ו, יב) **ובחזו"ע** (ד, עמ' קצד). **ובמנוחת אהבה** (ב, ז, יב) **ואגלי טל** (בורר ו) כתבו טעם נוסף: כיוון שיורד עם הקליפה חלק מהאוכל עצמו מותר לקלפו אפילו לאחר זמן.

[30] **לדינא: בשש"כ** (ג, לד) התיר לקלף קליפות שרגילים לאכול עם הפרי ומותר אף במקלף ואף לאחר זמן. ובקליפה שאינה ראויה לאכילה התיר רק ביד (או סכין) לאלתר. וכן נראה **מהרב עובדיה** (שם). **דוגמאות:** ביצה: רק ביד וסמוך לאכילה. תפוח או מלפפון: אפשר במקלף ואפילו לאחר זמן. (לגבי **פירות הדר** יש לדון, כי אינן ראויות לאכילה, אך **בשו"ת תפילה למשה** (ב, כא) התיר משום שנאכלות על ידי הדחק והוי איסור דרבנן, ויש לסמוך בדרבנן על הדעות שאין ברירה במחובר).

◀ **רמב"ם:** מנפח בידו אחת ולא בקנון ותמחוי, שמא ינפח בנפה וכברה.

↲ **הרב המגיד והר"ן:** לדעת הרמב"ם אסור לנפח גם בשתי ידיו ורק ביד אחת מותר.

☜ **שו"ע:** לא ינפח בקנון ותמחוי ולא בשתי ידיו אלא בידו אחת בכל כוחו.

◀ **טור:** מותר מיד ליד (לדעתו מותר גם בשתי ידיו (**ב"י**)).

א. הגמרא והשו"ע נקטו 'מערב שבת' להשמיע שאפילו אם יש לו הרבה מלילות מותר לנפח, אך הוא הדין אם מלל מעט בשבת עצמה מותר לנפח (**רמב"ן**).

ב. שתי ידיו הכוונה לקרב אותם יחד זו לזו ולנפח, אבל גם מיד ליד, אין נכון לדעת הרמב"ם (**משנ"ב**). (והטור מקל בזה, ובגמרא משמע יותר כרמב"ם (**שער הציון**)).

סעיף ח | שריית כרשינין

המשנה (קמ.) אומרת שלא שורים את הכרשינין ולא שפין אותם אבל נותן לתוך הקדרה והכלכלה.

טור ☜ **ושו"ע:** אסור לשרות כרשינין, היינו להציף מים עליהם כדי להסיר את הפסולת, ולא שפין אותם דהוי ליה כבורר, אבל מותר להניח אותם בתוך כברה למרות שהפסולת נופלת דרך הנקבים.

↲ אין לתת מים גם על שאר ירקות כדי להסיר את האבק שעליהם[31]. וכן אם יש עפר או תבן עם הפירות לא ייתן אותם במים כדי להפריד את הפסולת מהפירות על ידי המים (**משנ"ב**).

א. **פמ"ג** מסתפק אם יש חיוב מהתורה בנתינת מים על הכרשינין, **והביה"ל** מוכיח מהגמרא בביצה שיש בזה חיוב מהתורה.

ב. מותר לתת את הכרשינין בתוך הכברה כי לא מתכוון שהפסולת תיפול בנקבים[32*] (**משנ"ב**). (**בביה"ל** מדייק מרש"י שרק אם לפעמים נופל פסולת מותר, שאל"כ זה פסיק רישיה).

סעיף ט | נתינת מים על משמרת

המשנה (דף קלז:) אומרת שאסור לתלות משמרת ביו"ט ואסור לתת שמרים בשבת על משמרת תלויה (לדעת חכמים שהלכה כמותם). אבל אם היו שמרים מערב שבת שם מותר

---

[31] וכן פסקו **החזו"א** (הובא בחוט השני ב כה, ו, ג) וכן כתב **במנחת יצחק** (ה, לח), לאסור שטיפת פירות במים (אלא ישטוף בשינוי). אך **האגרות משה** (א, קכה), **הרב אלישיב** (איל משולש טו הע' י), **הגרש"ז** (שש"כ ג, הע' מח) **ציץ אליעזר, הרב עובדיה, הרב אליהו והמנו"א** התירו, (ויש מהם שהחמירו רק לאלתר (עיין פנה"ל יא, 19)).

[32*] **השש"כ בשם הגרש"ז** (ג, הערה קצב) **והרב אלישיב** (איל משולש ו, פב וכן ז, לג) מתירים להוציא **שקיק תה** שנוטפות ממנו טיפות חזרה לכוס, כי אינו חפץ בהן. אך אם רוצה בהן, אסור. ולכאורה זה פסיק רישה. ובאיל משולש כתב שאין בזה פס"ר ובפרט כשמוציא מהר.

כף מחוררת: השש"כ (ג, נח) **והאור לציון (ב, לא, י)** מתירים להשתמש בכף מחוררת כאשר משתמש בה שלא בכוונה כדי להוציא את הנוזלים. וביאר האור לציון שהאוכל נשאר למעלה והוי אוכל מפסולת, ויש לצרף את שיטת מהריט"ץ שאין ברירה בלח, ואף אם יש ברירה בלח, יש לומר שמקצת אינה חשובה כלי המיוחד לכך. **במנוחת אהבה** (ב, ז 28) כתב שאסור להשתמש בכך זו, ואף חיובה איכא.

לתת עליהם מים בשבת. בהמשך מבואר שיש בתליית המשמרת רק איסור מדרבנן שלא יעשה כדרך שעושה בחול. אבל בנתינת שמרים יש איסור תורה.
בהמשך הגמרא נחלקו רבי זירא ורבה משום מה חייב: לרבה משום בורר (וכן משום מרקד) ולרבי זירא משום מרקד (בלבד).

רמב"ם: המשמר חייב משום מרקד ובורר[33].

טור: חייב משום בורר (ולא נכנס אם חייב גם משום מרקד כי לא בא לבאר את גדרי החיוב (**ב"י**)). **וכתב שמותר** לתת מים אם היו שמרים במשמרת מערב שבת כדי שיהיו (השמרים) צלולים.

☜ **שו"ע:** אסור לתת שמרים על משמרת, אבל מותר לתת מים על שמרים שהיו במשמרת מערב שבת.

↲ אין איסור בורר בנתינת מים על שמרים (שהיו מערב שבת) כיוון שאין במים משהו שצריך ברירה בשונה משמרים שרוצה שיצא מהם היין והוי בורר (**משנ"ב**).

א. מותר לתת מים על גבי שמרים שנשארו בחבית כדי לתת בהם טעם יין ואחר כך להוציאם ולשתותם (**אחרונים**).

ב. מותר לתת מים מערב שבת, והיין יהיה זב מהמשמרת בשבת (**ביה"ל**).

סעיף י | סינון במשמרת ובסודרין

המשנה אומרת (קלט:) שמותר לסנן את היין בסודרין. **זעירי** מתיר לתת יין צלול למשמרת אבל לא יין עכור. הגמרא מקשה מרשב"ג שהתיר לתת גם יין עכור, ומתרצת שרשב"ג דיבר בין הגיתות[34].

◄ **הרב המגיד בשם הרשב"א, ר"ן, רש"י, רא"ש, טור, וב"י:** יש שלושה חילוקי דינים:

א. יין צלול לגמרי מותר לתת אותו אפילו **במשמרת** שמיועדת לזה.

ב. יין עכור שיש בני אדם ששותים אותו כמו שהוא[35], מותר לסנן אותו **בסודרין** (ובלבד שלא יעשה גומא ולא יגביה טפח).

ג. יין שאי אפשר לשתות אלא אם יסנן אותו, אסור לסנן אותו אפילו בסודר.

◄ **רמב"ם:** יין צלול מותר לסנן רק **בסודר**, ויין עכור (אפילו קצת) אסור כלל. (**משמרת אסורה** לגמרי, וזעירי התיר לשמר, אבל לא במשמרת (**בית יוסף**)).

טור: אסור לסנן מים בסודר משום מלבן, ורק במשמרת שמיועדת לכך אין חשש, כי לא יבוא לידי סחיטה. ושאר משקים שאין בהם משום מלבן מותר גם בסודרין. (כדברי רשב"ם שסובר שיש בשריית בגד משום כיבוסו. ועיין בסימן שב).

---

[33] **הב"י** למד ברמב"ם שפסק הלכה כרבה שחייב משום בורר ומשום מרקד (כפירוש רש"י). **והביה"ל** חולק וסובר שהרמב"ם הסתפק כמו מי ההלכה, ובאמת רבה ורבי זירא חולקים זה על זה (כפירוש תוספות).

[34] **רש"י:** בין הגיתות מותר כי שותים את היין כך ואין בזה בורר. **רמב"ם ורי"ף:** בין הגיתות מותר כי השמרים עוד לא נפרדו מהיין והוי כדבר אחד.

[35] הר"ן מדגיש, אפילו אם רוב בני האדם לא שותים אותו כמו שהוא, כיוון שיש ששותים אותו כך, מותר.

☜ **שו"ע:** מותר לסנן במשמרת יין או מים צלולים (**רמ"א:** אף על פי שיש בו קסמים דקים (וכן אם יש בו קמחים ורוב בני אדם יכולים לשתות כך (**משנ"ב**[36])), אבל מים אסור בסודר משום ליבון (ואם עומד לכך דינו כמשמרת ומותר (**משנ"ב**)). ואם הם עכורים (שאי אפשר לשתות אותם כך (**משנ"ב**)) אסור לסנן אותם. ולרמב"ם אסור במשמרת כלל ורק בסודרין התירו בצלולים[37]. ויין מגיתו כל זמן שהוא תוסס טורפו בתוך החבית ונותן לתוך הסודר[38] (ולשאר ראשונים- אף למשמרת (**משנ"ב**)).

↲ **לדינא:** משמרת מותרת, וביין עכור טוב להחמיר כדעת הרמב"ם שלא לסננו כלל (**משנ"ב**).

א. גדר צלול:

◄ **ר"ן, הרבה אחרונים ומשנ"ב:** כל שרוב בני אדם יכולים לשתות אותו.

◄ **ב"ח:** שכל בני האדם ישתו אותו כמו שהוא, (ומסננים אותו שיהיה עוד יותר צלול).

ב. טעם האיסור לסנן מים בסודר:

◄ **לטור** (**לפי הב"י**)**:** שרייתו זה הוא כיבוסו.

◄ **למג"א וגר"א:** שמא יבוא לידי סחיטתו ביד (ולא אומרים שרייתו זה הוא כיבוסו כיוון שהסודר נקי).

ג. יין לבן:

◄ **ט"ז:** דינו כמים ואסור לסננו בסודר.

◄ **אליה רבה:** דינו כיין אדום שמותר.

ד. בשאר משקים אין חשש מלבן, ואף אין חשש סחיטה משום שגם כך לא יוכל לסחוט ממנו את ריחו וחזותו של המשקה, ואף לצורך המשקה שבתוכו אין דרך לסוחטו (**משנ"ב**).

ה. אדם איסטניס ואינו שותה את היין כשיש בו מעט שמרים, הגם שרוב בנ"א שותים אותו כך, אסור לו ולא בטלה דעתו (**ביה"ל**).

ו. במשמרת אין חשש של כיבוס (דלא כמג"א שסבר לאסור למ"ד שרייתו זהו כיבוסו בבגד נקי) ולכן הגם שיש לחשוש לדעה המחמירה בשריית בגד נקי (כמובא בסימן שב, ט) כאן אין להחמיר (**ביה"ל**).

ז. מדברי הרמב"ם (שהביא השו"ע) משמע שלא חשש לכיבוס בסודרין אפילו **במים** (מכך שכתב שהתירו בסודרים אם המשקים צלולים), כיוון שסבר שלא אומרים שרייתו זהו כיבוסו אם לא מתכוון לכיבוס (**גר"א**). ואין חשש שמא יסחוט כי מדובר בסודר המיועד לסינון (אבל אם אינו מיוחד, אפילו **יין** אסור) (**גר"א ורע"ב**), ולרוב הפוסקים מותר לסנן **יין** גם בסודר שלא מיועד לכך (**ביה"ל**).

סיכום (**ע"פ המשנ"ב**):

א). מותר לסנן יין או מים צלולים במשמרת (ולרמב"ם אסור) ובסודר אסור משום ליבון (וביין לבן מחלוקת).

---

[36] **המג"א** כותב להתיר בזה אפילו במשמרת. ושאר האחרונים תמהו כיצד התיר במשמרת כשיש קמחים. **ובביה"ל** כתב שכדברי המג"א משמע בכלבו וכך עולה מפירוש רש"י על המשנה. ולדינא הסכים שאם יש מעט קמחים מותר.

[37] עיין לקמן מדוע הרמב"ם לא חשש לכיבוס או סחיטה.

[38] המקור: בגמרא 'יין מגיתו', שאז כולם שותים את היין כמות שהוא ודינו כצלול (**משנ"ב**). הרמב"ם מתר גם בסודר משום שלדעתו 'יין מגיתו' הוא יין שלא נפרש ממנו השמרים עדיין ודינו כדבר אחד, ולא שייך בו שם בורר כלל.

ב). אסור לסנן יין עכור עד שאי אפשר לשתות אותו כמו שהוא.

ג). אם עכור כך שיש בני אדם ששותים אותו כך, טוב לחוש שלא לסנן אותו[39]* (לרוב הראשונים מותר ולרמב"ם אסור).

	סודר	משמרת (לרמב"ם אסור משמרת בכל מקרה. וכאן זה כדעת רוב הראשונים)
מים צלולים	אסור מדין מלבן או מדין חשש סחיטה (אחרונים)	מותר
מים עכורים מעט	אסור כנ"ל	אסור
מים עכורים מאוד	אסור כנ"ל ומשום בורר	אסור
יין צלול	מותר (וביין לבן- לט"ז: אסור. לאליה רבה: מותר).	מותר
יין עכור מעט	לרוב הראשונים מותר. לרמב"ם אסור. וטוב לחוש לדבריו	אסור
יין עכור מאוד	אסור לכו"ע משום בורר	אסור

סעיף יא | שלא יעשה גומא בסודר

הגמרא (קלט:) אומרת שאסור לעשות גומא כשמסנן עם סודר. (רש"י א. שעושה כדרך חול. ב. שמא יבוא לידי סחיטה).

☜ **שו"ע:** כשמסנן בסודר לא יעשה בו גומא משום שינוי (שלא יעשה כדרך שעושה בחול (**משנ"ב**)).

↲ אם מדובר ביין צלול לגמרי שמותר לסנן אותו גם במשמרת, אין צורך לעשות גם בסודר שום שינוי (**משנ"ב**).

סעיף יב | דין כפיפה מצרית

המשנה (קלז:) משווה בין כפיפה מצרית לסודר, והגמרא אומרת שמותר לסנן בה ובתנאי שלא יגביה אותה טפח מעל שולי הכלי.

◄ **רש"י, ר"ח, רמב"ם, מאירי וטור:** משום אוהל[40].

◄ **ר"ן בשם רבינו יונה והרב המגיד**: משום שינוי מדרך חול.

☜ **שו"ע:** כל מקום שמותר לסנן בסודר, מותר לסננו בכפיפה מצרית, ולא יגביה טפח מעל הכלי, משום שינוי (**ובביה"ל** כתב את טעמו של רש"י).

---

*39 **הגרש"ז** (שש"כ ג, נב) מתיר בשעת הצורך לסנן חלב בסודר וכדומה מחתיכות קרום שיש בו, ודימה את זה ליין שעכור במקצת.

40 וסודר מותר ולא צריך להקפיד בטפח, כיוון שבסודר יש היכר אחר (**ראשונים**).

↲ השו"ע בא לרבות שאף יין עכור מעט שאסור במשמרת, מותר בכפיפה מצרית, וכן מים אפילו עכורים מעט מותרים בה **(משנ"ב)**.

א. נפקא מינות בין טעמי הראשונים:

1. אם הטעם משום שינוי, במסנן יין צלול לא צריך לעשות שינוי. ואם הטעם הוא משום אוהל, גם במשקים צלולים צריך שינוי **(משנ"ב)**.

2. אם הטעם הוא משום שינוי אז אף אם הכפיפה הייתה על הכלי מערב שבת אסור. אבל אם הטעם הוא משום אוהל, מותר לסנן בה אם היה הייתה שם מערב שבת **(ביה"ל)**.

ב. אם אוחז את הכלי בידו ובשניה שופך את היין לתוכה, אין בזה משום אוהל ומותר אפילו בגובה טפח. וכן לטעם השו"ע אפשר שמותר, כיוון שנחשב הדבר לשינוי **(משנ"ב)**.

ג. גובה טפח בסודר:

◀ **מג"א:** בסודר לא צריך להקפיד על גובה טפח, או מפני שעצם ההקפדה שלא תהיה גומא נחשבת לשינוי מדרך חול, ואין בזה אוהל מפני שרק פריסה על כלי שאינו רחב מותרת (עיין סימן שטו, יב).

◀ **ט"ז:** גם בסודר צריך להקפיד שלא יהיה גובה טפח משום חשש אוהל **(ביה"ל)**.

סעיף יג | לדחוק מוכין בפי הכלי

הגמרא (קלט:) אומרת שלא ידחוק אדם מוכין בפי החבית כיוון שנראה כמשמרת.

◀ **ר"ן וטור:** למרות שאין זו משמרת ממש שהרי עוברים בה שמרים, אף על פי כן, כיוון שהיא מעכבת טינופת וקסמין מלעבור, דומה למשמרת.

◀ **ראב"ד:** אם לא דחק בחזקה מותר ולא גזרו בזה[41].

☜ **שו"ע:** אסור לדחוק בחזקה מוכין בפה הכלי שמערים ממנו היין, שאין לך משמרת גדולה מזו (כלומר שהיא משמרת היטב מהטינופת והקסמין **(משנ"ב)**).

↲ אסור להכין כלי כזה גם מערב שבת על מנת לסנן בו בשבת. וכל זה ביין עכור מעט, אך ביין צלול מותר, שהרי אפילו משמרת ממש מותרת בו **(משנ"ב)**.

סעיף יד | לערות בנחת מכלי

בביתו של רב פפא (קלט:) היו מערים מכלי לכלי, והגם שהיו ניצוצות בסוף היין (שהיו מעורבים בשמרים) ובזה יש איסור בורר, אותם ניצוצות לא היו חשובים להם (והיו משליכים את השמרים עם היין שבהם, ובתחילת השפיכה אין בורר (רש"י)).

טור ☜ **ושו"ע:** מותר לערות בנחת מכלי לכלי, ובלבד שכשיפסוק הקילוח ומתחילים הניצוצות לטפטף יפסיק לערות, שאם לא כן נמצא בורר.

רמ"א (על פי הרוקח): מותר להגביה את החבית על גבי משהו כדי להוציא את היין היטב מהחבית.

---

[41] הטור לא כתב שאסור דווקא בחוזק. והשו"ע כתב דווקא בחוזק.

↲ האיסור לערות מכלי לכלי כשהתחילו הניצוצות הוא דווקא שלא לאלתר, אבל לאלתר מותר כיוון שזה אוכל[42] וביד (והברירה מכלי אל כלי נחשבת כידיו). אבל אם נתן מוכין בפה הכלי אסור אפילו לאלתר (שאז זה ממש כלי) **(משנ"ב)**.

א. אסור לשפוך את השומן שמעל הרוטב דהוי פסולת מתוך אוכל, אלא אם כן רוצה לאכול את השומן לאלתר. ואם מוציא גם קצת מהרוטב עם השומן מותר[43] **(אחרונים)**.

סעיף טו | מסננת של חרדל

המשנה (קלט:) מתירה לתת ביצה על גבי מסננת שנתן בה חרדל לסננו, כך שהחלמון ירד והחלבון ישאר למעלה. הגמרא מסבירה שאין בזה בורר כי עושה כך רק כדי לתת בו צבע ולא כדי לברור.

רש"י, ר"ן וטור: כיוון שהחלמון והחלבון שניהם אוכל, ונותנים אותם רק כדי לתקן מראה החרדל, אין זה בורר.

☜ **שו"ע**: מותר לתת ביצה במסננת שנתן בה חרדל (מערב שבת, כי בשבת אסור לסנן חרדל **(משנ"ב)**) למרות שהחלמון יורד למטה והחלבון נשאר.

↲ נחלקו האחרונים בהגדרת חלמון וחלבון:

◄ **מג"א:** חלבון וחלמון נחשבים למין אחד, והיה הוה אמינא לאסור לברור אותם כי כל אחד לא ראוי לאכילה בפני עצמו, קמ"ל שמפרידים אותם רק בשביל לגוון.

◄ **ב"ח ולבוש:** חלבון וחלמון נחשבים שני מיני אוכל והיה מקום לאסור לברור אותם, קמ"ל שמותר כיוון שאין יתרון ותיקון חשוב בהפרדתם, והחלבון לא מיועד לאכילה ואף החלמון ניתן רק לגוון.

↲ **נפק"מ**: אם בורר את החלמון כדי לאוכלו, למג"א מותר ולב"ח אסור.

☜ נכון להחמיר. אמנם מותר לקחת את החלמון ביד או לערות על ידי הקליפה כדי לאוכלו לאלתר **(משנ"ב)**.

סעיף טז | סינון מים שיש בהם תולעים

רא"ש: מים שיש בהם תולעים מותר לסנן אותם סמוך לשתייה כי איסור בורר שייך רק אם מתקן קודם האכילה שיהיה ראוי לאכילה. אבל אם בשעת האכילה מעכב הפסולת מלהכנס לפיו מותר.

---

[42] משמע שהאוכל הוא הנשאר אצלו. ועיין בזה בהערה בתחילת סימן זה.

[43] **והחזו"א** (נ, טז) אסר גם כשלוקח מעט אוכל עם הפסולת (וצריך לקחת הרבה).

↲ **בית יוסף:** הרא"ש מדבר על מציאות שאי אפשר לשתות את המים בגלל התולעים, אבל אם היו שם רק קשין וכדומה, שאפשר לשתות כך, מותר. (ואין חשש שמא יסחט כיוון שהמקום שהמים נוגעים בו קטן).

☜ **שו"ע:** מותר לסנן מים שיש בהם תולעים, כיוון שלא שייכת ברירה אלא במתקן קודם האכילה שהמאכל יהיה ראוי לאכילה, אבל בשעת האכילה אין איסור בורר.

א. מדין מלבן אין לחשוש כי ייתכן שהרא"ש סובר שלא אומרים שרייתו זה הוא כיבוסו בבגד נקי, אך מי שיאסור בזה יאסור כאן במפה ובמים. אמנם האחרונים כתבו שגם למי שאוסר בזה, כאן הוא יקל כיוון שאינו מתכוון (**משנ"ב ושער הציון**). או משום שמקום השרייה הוא קטן (**אליה רבה**[44]).

☜ ובמקום דחק ניתן להקל אף המים, כי אינו מתכוון (**משנ"ב**).

ב. אין איסור שמא יבוא לסחוט כיוון שהמקום הנרטב קטן מאוד (**בית יוסף**). ומכל מקום, יש להזהר שלא ישתה דרך בית היד שלו, כי בזה יש חשש שמא יבוא לידי סחיטה (**משנ"ב**).

❖ הוצאת זבוב מכוס

◄ **באר היטב, בית מאיר:** מהריט"ץ התיר לברור בלח כיוון שהזבוב לא נחשב מעורב עם המים.

◄ **ט"ז, אליה רבה, פרי מגדים (ועוד) ומשנ"ב:** מותר להוציא את הזבוב רק עם מעט משקה. (הם לא קיבלו את היתר המהריט"ץ[45]).

סעיף יז | המחבץ

רמב"ם: המחבץ (נותן מיץ קבה בחלב כדי לחבצו) תולדת בורר הוא, ולכן אף על פי שנותנים שומשומין ואגוזים לדבש לא יחבצם בידו. (**מגיד משנה:** מקור הרמב"ם הוא בתוספתא).

☜ **שו"ע:** המחבץ תולדת בורר. ולכן אסור לחבץ בידיו דבש (להפריד האגוזים מהדבש (**משנ"ב**)) אף על פי שנתנו בו (כלומר, שמותר לתת בו (**משנ"ב**)) שומשמין ואגוזים[46].

↲ גם הנותן מיני חימוץ בתוך חלב כדי לחבצו אסור, או מי שנותן חלב בכלי גמי ומי החלב נוטפים. ואסור אפילו על ידי גוי. וכן אסור להעמיד חלב במקום חם כדי שיעשה גבינה (**משנ"ב**).

---

[44] **והמשנ"ב** כתב שטעמו קלוש. **הבית יוסף** כתב שאין חשש סחיטה כיוון שהמקום הוא קטן. עם זאת נראה שאין הדבר דומה לדברי האליה רבה, כיוון שלעניין חשש סחיטה השאלה היא בקפידה של האדם, ובזה אין חשש כשהמקום קטן. אבל אם החשש הוא מצד שרייתו זהו כיבוסו אין זה משנה מה גודלו המקום ולכן המשנ"ב לא קיבל סברא זו.

[45] ולדעת **החזו"א** (סימן נג) צריך לקחת הרבה מהמשקה כדי להתיר הוצאת זבוב. וכתב **האור לציון** (לא, יב) שאין להתיר הוצאת גרעין זית על ידי מכשיר המיוחד לכך בטענה שמוציא עימו גם מבשר הזית, כיוון שכך דרך הברירה בכה"ג.

[46] **ובביה"ל** כתב שהדבר תלוי במחלוקת ריב"י ורבי בדין נתינת מים על קמח בשבת, ולפוסקים כרבי יהיה אסור גם בזה (והרמב"ם שהתיר סובר כריב"י).

א. אסור להסיר את השומן שמעל החלב אלא אם כן משאיר קצת שומן או לוקח קצת חלב עם השומן. אבל לקחת בצמצום אסור אפילו אם רוצה לאוכלו כי הוא בורר בכף[47] (וכך זה דרך ברירתו כאן. **(שה"צ)**). וכל זה אם עושה לצורך היום, אבל לצורך מחר אסור בכל מקרה, אלא אם כן יש הפסד, ואז מותר על ידי גוי (דהוי שבות דשבות במקום הפסד) **(משנ"ב)**.

ב. הלוקח קום ועושה גבינה חייב משום בונה, כי כל המקבץ חלק אל חלק ודבק הכל כדי שיעשה גוף אחד דומה לבניין **(רמב"ם)**.

ג. מדברי השו"ע משמע שלאלתר מותר. **ולמג"א** אסור משום לש, ואסור גם לאלתר **(משנ"ב)**.

ד. מדברי התוספתא מוכח שמותר להוציא מרוטב חתיכה עבה, שכן דרך האכילה **(משנ"ב)**.

ה. נהגו שלא לתת שמרים בתוך משקה להעמידו, **והמג"א** כותב שיש בזה משום בורר כמו המחבץ שעל ידי הקיבה נפרד הקום מהחלב **(משנ"ב)**.

❖ הרוקק ברוח

סימן שיט

☜ **אור זרוע ורמ"א (על פי הירושלמי):** הרוקק ברוח עובר משום זורה.

↲ **רעק"א:** לא חששו לזה כי לא מתכוון ואין זה דרך זרייה **(משנ"ב)**.

א. פיזור מים ברוח:

רעק"א: מותר לפזר מים ברוח כיוון שהפוסקים לא הביאו את דברי הירושלמי הזה, ולדעתם זורה שייך רק במפריד פסולת מאוכל ולא כשהכל פסולת.

ביה"ל: גם לפי הרמ"א נראה להתיר, כיוון שרוק נחשב לגידולי קרקע ושייך בו זורה, אבל מים אינם גידולי קרקע ולא שייך בהם זורה. ובספר **אלפי מנשה** פירש שהירושלמי אסר לרוק משום מוליך ד' אמות ולא משום זורה.

---

[47] ומה שכתב בס"ק נה ונח שברירה על ידי כלי או קליפה של ביצה נחשבים ברירה ביד, צ"ל ששם אין זה מהותי לברירה שלו וגם בלי הכלי או הקליפה היה אפשר לברור (ולכן זה מעין יד ארוכה שלו), אבל כאן בלי הכף לא היה אפשר לברור ונחשב לברירה בכלי. עיין בהערה בתחילת הסימן לדין ברירה בעזרת כף ומזלג.

.סימן שכ | הדש (סחיטה)

סעיף א | סחיטת פירות

נחלקו חכמים ורבי יהודה (קמג:) האם מותר להשתמש במשקים היוצאים מפירות כשעומדים לאכילה (בעומדים לשתיה אסור לכו"ע). הגמרא מעמידה שנחלקו בתותים ורימונים שיש בני אדם שרגילים לסחוט אותם ויש שלא, אבל בזיתים וענבים לכו"ע אסור, ובשאר פירות שלא רגילים לסחוט לכו"ע מותר.
הברייתא אומרת שמותר לסחוט פגעין ועוזרדין ובפרישין, אבל לא רימונים כיוון שבית מנשיא היו סוחטים אותם, הגמרא מקשה, וכי הם רוב העולם, ועונה על פי רב חסדא שיש גדר 'אחשביה' במקווה לגבי מי תרדין, לכן אסור גם בשבת מדין אחשביה. [רב פפא חולק וסובר שמי תרדין פוסלים מקווה משום שזה משקה שלא עושים ממנו מקווה ולכן הוא פוסל].

◄ **רמב"ם, רי"ף, רא"ש, סמ"ג (רבינו יונה, רמב"ן, רשב"א, ריטב"א, כלבו ורבינו ירוחם):** ענבים וזיתים אסורים בסחיטה ואף היוצא מהם אסור. תותים ורימונים אסורים בסחיטה אבל היוצא מהם מותר[1], ושאר פירות מותרים בסחיטה (הם סוברים כמו רב פפא[2] ולכן הגדר 'אחשביה' לא נפסק לדעתם (**בית יוסף**)).

☜ כך פוסק **שו"ע.**

◄ **הגהות סמ"ק[3] (בדברי הסמ"ק), יראים (רש"י ותוספות[4]):** אסור לסחוט שאר פירות לצורך משקים היוצאים מהם שהרי אחשביה בכך, כדעת רב חסדא, ורק למתק הותר[5].

☜ כך פוסק **ב"ח.**

↵ לדינא מקלים בזה אפילו אם מתכוון לסחוט בשביל המשקה, אלא אם כן ידוע שמחמירים (**ביה"ל ועוד אחרונים**). וגם במקום שמחמירים, מותר כשסוחט לתוך מאכל, אך לא בזיתים וענבים (**משנ"ב**).

א. אם כנס פירות סתם, דינם כמי שכנסם למשקה ואסורים (**משנ"ב**).

---

[1] כדעת רבי יהודה.

[2] ולעניין קושיית הגמרא ('וכי בית מנשיא הם רוב העולם') מיישב הב"י לדעתם שבית מנשיא היו מקום שלם, וכמו שהגמרא אומרת שאם יש מקום שלם שנוהג כך, הולכים אחריו. אמנם הרמב"ן ועוד ראשונים כותבים שבית מנשיא היו מעט אנשים ומי שסוחט מראה שהמשקים היוצאים חשובים לו וכאותם מיעוט, אבל אם אין מי שסוחטם למשקה, בטלה דעתו (**ביה"ל**). וכן **בדרישה** יישב אחרת את דברי הגמרא (ומיאן בדברי הבית יוסף משום שזה תירוץ שלא הוזכר בדברי הגמרא).

[3] הגהות סמ"ק כתב להוכיח מכך שרבי יוחנן אסר לסחוט שלקות וכבשים, שאסור לסחוט את כל הפירות לצורך מימהם. וכתב **הביה"ל** (על סעיף ז) שמדברי רבינו חננאל מוכח להיפך - שדווקא שלקות וכבשים אסורים משום שיש עליהם שם משקה או שכך הרגילות, מה שאין כן בשאר פירות, ולכן אין ראיה מדברי רבי יוחנן.

[4] פשט דבריהם מראה שהם פסקו את גדר אחשביה, אמנם הבית יוסף מעלה אפשרות שכל דבריהם הם רק לרב חסדא, אבל אחרי שרב פפא תירץ אחרת- גם הם מסכימים להלכה עם שאר הראשונים.

[5] לפי זה נסביר את שלושת הדרגות שנאמרו במחלוקת ר"י ורבנן כך: א). בזיתים וענבים הכל אסור. ב). ברימונים וענבים הכל אסור, אף למתק, אך היוצא מהם מותר. ג). ובשאר פירות הותר למתק.

❖ דין מקום אחד

בית יוסף: שאר פירות שרגילים לסחוט דינם כמו תותים ורימונים, ואף אם יש מקום אחד שרגילים לסחוט בו, אסור בשאר מקומות[6]. אמנם אם רגילים לסחוט רק לצורך רפואה, או לצורך אכילה (**ע"פ תשובת הרא"ש**), אין זה אוסר שאר מקומות.

☜ **רמ"א:** אם יש מקום שרגילים לסחוט בו שאר פירות אסור לסחוט בו גם אותם, אבל אם סוחטים לרפואה אין לחוש. (משמע מהרמ"א שבאותו מקום אסור ובשאר מקומות מותר, אך אם שולחים מפירותיהם למקומות אחרים, אסור בכל העולם).

↲ **מג"א:** אסור בכל העולם משום אותו מקום, אפילו אם רק מיעוטו סוחט. כיוון שאם היה להם גם הם היו סוחטים, אסור. אך אם גם היה למקומות אחרים לא היו סוחטים, בטלה דעת אותו מקום. ואז אפילו באותו מקום מותר.

↲ **ביה"ל:** אין להקל בזה לאותו מקום.

א. דין תפוחים:

◄ **ט"ז וגר"א:** דינם כשאר פירות שמותר לסוחטם.

◄ **חיי אדם[7] ומשנ"ב:** כיוון שנהגו לסחוט מהם הרבה, דינם כתותים ורימונים, (אך מותר לסחוט תפוח מבושל, שהרי סוחט את המאכל עצמו[8]).

❖ סחיטה בפה

◄ **הגהות מימוניות בשם היראים:** אסור לסחוט ענבים וזיתים בתוך הפה, וחוששני לו מחטאת.

◄ **עיטור ושיבולי הלקט:** מותר כי אין בכך דרך סחיטה[9] (וכל שכן בשאר דברים כמו בשר עם מים ועוד).

☜ **רמ"א:** מותר לסחוט ענבים בתוך הפה, וכל שכן שארי דברים (שאין בהם חיוב חטאת בסחיטתם (**משנ"ב**)) ויש אומרים שאסור בענבים וכיוצא בזה (כלומר אף בדברים שאין בהם חיוב חטאת (**משנ"ב**)).

↲ בענבים וזיתים יש להחמיר, בשאר דברים מותר בכל מקרה (**אליה רבה**). ומסתבר שדווקא בדרך יניקה אסור, אבל אם מניח אותם בתוך פיו ומוצץ דרך אכילה ומותר (**פרי מגדים ומשנ"ב**).

---

[6] וראייתו שכן בית מנשיא אוסר על שאר מקומות אם לא שהם היו משפחה אחת, אבל אם אכן הם היו מקום שנוהג לסחוט, היה ברור לגמרא שאסור.

[7] דע, שלדעת **החיי אדם** (**כלל יד, ג**), פרי שרוב ייעודו לסחיטה דינו כענבים וזיתים וחייב עליו מהתורה. וכך משמע מדברי רש"י ועוד ראשונים אך **בביה"ל** שהביא דבריו לא העתיק דבריו אלו, ומשמע שלא סבירא ליה כן. וכן משמע מעוד ראשונים ואחרונים (עיין ערוך השלחן ס"ק י) שרק על זיתים וענבים יש שם משקה. (והיינו משום שחיוב זיתים וענבים אינו משום הרגילות, אלא שעליהם גילתה התורה שיש ליוצא מהם שם משקה, יין ושמן, לעומת שאר הפירות שאין על היוצא מהם שם משקה).

[8] להבנתי כוונת המשנ"ב לתפוח שמוציאים מתוך הקליפה שלהם, והיה מקום לומר שזו סחיטה, קמ"ל שמאחר והוא מוציא את המאכל עצמו אין בזה סוחט (ואף דש אין בזה, מאחר והמאכל נשאר בשמו, וכדין קילוף כל פרי בשבת). כנלע"ד.

[9] ואף שאסרו לינוק מבהמה אפילו בפיו, היינו משום שאין זה שינוי גמור, אך כאן אין דרך סחיטה כלל בכך (**משנ"ב**).

סעיף ב | משקה הזב על יין

בסימן רנב, ה נפסק שמותר לשתות משקים שזבו מענבים וזיתים שעברו ריסוק מערב שבת (כיוון שגם אם יסחוט בשבת, אין בזה עוד חיוב חטאת).

◄ **בעל התרומה, מרדכי, סמ"ק וטור:** מותר לשתות משקים היוצאים מענבים אם הם נופלים לתוך כלי שיש בו יין, כיוון שהמשקים מתבטלים ביין הקיים. (ואין בזה משום דבר שיש לו מתירים כיוון שהמשקים מתבטלים מיד בתוך היין (**מרדכי**)).

☜ כך פוסק **שו"ע** (וכן את דין ענבים שעברו ריסוק בע"ש[10]).

↲ אם יש מרחק בין הענבים ליין שמתחת אסור (**ספר התרומה**).

א. צריך שיהיה ביטול בשישים (**משנ"ב**).

ב. מותר לתת ענבים בתוך מים שיתבקעו ויצאו מימם, וכן מותר להשרות צימוקים במים בשבת (**משנ"ב**).

סעיף ג | חרצנים שנתן עליהם מים

מרדכי, סמ"ג וסמ"ק: ענבים שדכן מערב שבת ונתן עליהם מים לעשותם תמד מותר לשתות את המים היוצאים. ואפילו אם לא נתן מים, אם היין מתמצה מאליו מותר, כיוון שנתרסקו מבעוד יום.

☜ כך פוסק **שו"ע.**

↲ יש כאן שני דינים: א. נתן מים, מותר כיוון שמתבטל במים. ב. לא נתן מים ויש רק יין שזב, מותר כיוון שהתרסקו מערב שבת (**משנ"ב**).

א. צימוקים שחתכם ונתן עליהם מים וסחט אותם, חייב חטאת לכו"ע ואינם דומים לענבים שדכן, אך אם נתנם עם יין לתוך משמרת מערב שבת מותר, כיוון שהם בטלים מיד ואינם ניכרים (**חיי אדם**).

סעיף ד | סוחט לתוך מאכל

רב יהודה אומר בשם שמואל (דף קמד:) שמותר לסחוט אשכול ענבים לתוך התבשיל שיש בו אוכל. ומוסיף רב חסדא על פי זה שמותר לחלוב עז בשבת לתוך מאכל. (סחיטה לתוך אוכל זה כמפריד אוכל מאוכל ואין זה דרך פריקה (רש"י)).

◄ **ר"ח:** אין הלכה כך, אלא כרבי יוחנן שכבשים ושלקות חייבים עליהם חטאת ולכן גם לתוך קדירה אסורה שהרי רבי יוחנן לא חילק.

◄ **רא"ש:** חשש לדעת הר"ח, וכתב שהמחמיר תבוא עליו ברכה.

---

[10] בסימן רנג מתבאר שלדעת **השו"ע** לא צריך דיכה גמורה מערב שבת כדי להתיר את המשקים היוצאים בשבת, ולדעת הטור והתרומה צריך דיכה גמורה, והוסיף שכל שכן שמותר לאכול דבש שזב מחלת דבש שריסקה מערב שבת. וכתב **הבהי"ל** שהלכה כדעת הטור והתרומה שאין להתיר בלי דיכה.

◀ **בה"ג ובעל הלכות פסוקות:** מותר לסחוט לתוך קדירה דווקא ביו"ט.

◀ **רמב"ם, רי"ף ותוספות:** מותר לסחוט ענבים גם בשבת לתוך מאכל. (ולחלוב עז מותר רק ביו"ט[11] (ועיין בסעיף הבא)).

☜ כך פוסק **שו"ע.**

↲ כיוון שרבינו חננאל מחמיר בזה המחמיר תבוא עליו ברכה **(משנ"ב).**

א. אסור לסחוט לקערה ריקה אפילו אם בדעתו לתת את המשקה לתוך אוכל אחר כך **(משנ"ב).**

ב. אסור לסחוט לתוך קערה שאין בה תבשיל **(שו"ע)** ואף חיוב חטאת יש בזה **(ביה"ל).**

ג. סחיטה לתוך משקה: אסור ואף חייב בזה חטאת **(ביה"ל).**

ד. ◀ **לראב"ד** מותר רק בענבים העומדים לאכילה.

◀ **להשלמה** מותר גם בענבים העומדים לשתיה.

☜ נשמע מהשו"ע שהלכה כבעל ההשלמה **(ביה"ל).**

סעיף ה | סחיטת בוסר

◀ **רבינו יוסף:** מותר לסחוט בוסר לתוך מאכל.

◀ **רבינו תם, מרדכי וסמ"ק (שהביאו רק את ר"ת):** אסור לסחוט מתוך בוסר כיוון שאינו ראוי למאכל. ודומה לעז שאסורה לחלוב בשבת, (ובוסר אסור גם ביו"ט).

☜ **שו"ע:** יש מי שהתיר סחיטת בוסר לתוך מאכל, ור"ת אסר את זה (משום שאינו ראוי לאכילה (והוי כבורר **(משנ"ב)**).

↲ יש להחמיר כדעת ר"ת **(משנ"ב).**

א. לסחוט בוסר לאלתר:

◀ **לט"ז, עולת שבת ואליה רבה:** האיסור בסחיטת בוסר היא משום בורר ולכן מותר אם זה לאלתר (כשזה לתוך אוכל).

◀ **למג"א:** אסור גם לאלתר, כיוון שכאן זו דרך המלאכה ולא כדרך אכילה[12].

↲ אין למחות במקל לסחוט לאלתר אם שאפשר לאכול את הבוסר בדוחק **(משנ"ב)** (בביה"ל החמיר משום שהרבה ביארו שאין כאן בורר אלא דש, ובדש לא מצינו שהתירו לאלתר[13]).

ב. האיסור לחלוב בשבת:

◀ **לט"ז:** האיסור הוא משם בורר.

◀ **לתוספות (על פי פרמ"ג), ר"ן וטור (על פי חמד משה) ומג"א:** האיסור הוא משום דש.

---

[11] כיוון שביו"ט העז נחשבת לאוכל ובשבת לא והוי כבורר אוכל מתוך פוסלת **(ר"ן).**

[12] והרי מדובר על סחיטה לתוך אוכל, ומדוע אסור משום דש? יש לומר שסחיטה לתוך אוכל אינה סחיטה כיוון שזה אוכל לתוך אוכל, אבל אם מדובר על דבר שאינו אוכל (כבוסר) אין את הסברא של אוכל לתוך אוכל, כי יש כאן יצירה חדשה (כנלע"ד).

[13] הרבה אחרונים השיגו על דברי המג"א וכתבו שאין בדבריו השגה על העולת שבת. ופסק כמותם להקל **הרב עובדיה** (חזו"ע ד, קמא). והביא שם שמדברי הראשונים משמע שהאיסור הוא משום בורר ולא דש (שלא כדברי הביה"ל), ועוד הוסיף שמצינו כמה פוסקים שמתירים דש לאלתר. וסיים שזה ספק ספיקא: אם הלכה כרבינו יוסף (שכמה וכמה פסקו כמותו נגד ר"ת) וגם אם הלכה כר"ת, אולי דינו כבורר שמותר לאלתר. ע"ש.

↲ משמע שחליבה אסורה מהתורה, וכך כתב **במשנ"ב**[14] **(בסימן שכח, ס"ק קז)**.

ג. בוסר ראוי לאכילה בשעת הדחק (שהרי מברכים עליו פרי האדמה), ולכן האיסור לסוחטו בכל מקרה אינו אלא מדרבנן **(ביה"ל)**.

❖ סחיטה לתוך משקה (ועיין סעיף ו)

רא"ש ורבינו ירוחם: מותר לסחוט לימונים בשבת כיוון שסוחטים אותם רק לצורך טיבול מאכל ולא לצורך משקה.

↲ **בית יוסף:** מדויק מכאן שאם היו רגילים לסוחטו לצורך משקה, היה אסור לסוחטו בשבת. ואם כך, איך נהגו במצרים לסחוט לימונים לצורך עשיית משקה בשבת. ויישב בשני אופנים:

א. סוחטים אותם לתוך כלי ריק, אבל כיוון שרגילים לערב אותם עם שאר משקים אחר כך מותר (והם נחשבים כשאר פירות שלא רגילים לסוחטם למשקה אלא לאוכל). [מדברי **רבינו יהודה ב"ר בנימין** (מובא בשיבולי הלקט) נראה שגם הוא סבר כתירוץ הראשון בב"י].

ב. סוחטים אותם לתוך משקה (ואין זה נחשב כ'רגילים לסוחטם למשקים').

☜ **משנ"ב (ס"ק כב):** מביא את שני הביאורים מדוע מותר לסחוט לימונים. אבל הסוחט שאר פירות לתוך משקה חייב חטאת[15] **(ביה"ל)**.

סעיף ו | סחיטת לימונים

עיין בסוף הסעיף הקודם לביאור סוגיית סחיטת לימונים.

☜ **שו"ע (על פי רא"ש ורי"ו):** מותר לסחוט לימונים.

↲ אפילו לצורך המשקה מותר, אף שלא לתוך קדירה **(משנ"ב**[16]**)**.

א. בימינו שרגילים לסחוט לימונים גם לצורך שתיית המשקה שלהם לבדו, אין להתיר אלא אם סוחט את הלימון על מאכל **(משנ"ב**[17]**)**.

---

[14] **דין חליבת פרה.** מדברי הביה"ל נשמע שאסור לחלוב בהמה בשבת מדין תורה. ובאמת שהשו"ע לא פסק בזה הלכה. אמנם האחרונים (**הרב קוק** (אורח משפט סד), החזו"א, הרב עובדיה ועוד) כתבו שודאי שדעת השו"ע לאסור מהתורה כיוון שדעת הרמב"ם והרי"ף ור"ח והגאונים לחייב מהתורה (הגם שהרמב"ן והריטב"א ועוד כמה ראשונים כתבו שזה רק מדרבנן). וכך נוקטים רוב ככל האחרונים.
דין חלב אישה: עיין בסימן שכח, לד בביה"ל, שלדעת **הפרי מגדים** שאיבה הוי איסור תורה משום דש (**ולעולת שבת** רק איסור דרבנן, ודחה דבריו שם בשער הציון), וכשיונק בפיו כתב בתוספת שבת שגם זה איסור תורה. [וצ"ל שמה שמותר לתינוק לאכול בשבת כיוון שזו דרך אכילה או כי זה מאכלו ואם לא יאכל יסתכן, וע"ש שמותר לאישה לקלח חלב לפי התינוק כדי שיאכל. וצ"ע מדוע התירו בזה, ובשער הציון כתב להתיר כיוון שיש בזה סכנה. ולפי"ז אם אין סכנה אסור].

[15] ונראה שבלימון סוחטים רק לתת טעם ולכן אם סוחט לתוך מים או על מנת לערבבו אחר כך מותר. אבל שאר פירות שהמטרה היא גוף המשקה, גם אם סוחט לתוך משקה הדבר אסור וחייב עליו (שמעתי מהרב משה בר ציון שליט"א). וצ"ב.
אמנם **הביה"ל** (בד"ה הבא לאוכל) פסק שהסוחט לתוך משקה בשבת חייב חטאת, אך אין בזה סתירה לכאן, כיוון שכאן הב"י רק מגדיר מהו פרי העומד למשקה ומהו פרי העומד לאכילה (שאם זה פרי ששותים אותו רק עם עוד משקה, נחשב כעומד לאכילה), אבל באמת אם יסחטו אותו לתוך משקה- חייב מהתורה.

[16] ואפילו אם הדרך לסחוט אותם בחול, כיוון שמשתמשים בהם רק עם עוד משקה ולא לשתותם לבד, או שרגילים רק לסחוט אותם לתוך משקה, מותר (שני תירוצי הב"י שהמשנ"ב מביא).

[17] **הרב עובדיה** (חזו"ע ד, קלה) חולק ומתיר. והביא שם כמה וכמה אחרונים שאסרו לסחוט גם על סוכר כיוון שבסופו של דבר הוא נותן את הסוכר בתוך מים. ע"ש. (אמנם להלכה הרב עובדיה התיר בגלל שסמך על השו"ע). אך **במנוחת אהבה** החמיר בזה (ב, ו, יא).

ב. למרות שחששנו לדעת הר"ח בסחיטה לתוך מאכל (בסעיף ד' וז') שהמחמיר תבוא עליו ברכה, בלימונים אין זה שייך[18] **(ביה"ל)**.

סעיף ז | סחיטת שלקות וכבשים

בגמרא (קמה.) נחלקו אמוראים בסחיטת שלקות וכבשים. אם סוחט לצורך המאכל לכו"ע מותר. וכשסוחט למשקה:
לדעת רב: בשלקות מותר (כי המים שלהם נחשבים לאוכל (רש"י)), **ובכבשים** אסור מדרבנן.
לדעת שמואל: סחיטת כבשים ושלקות לצורך המים שלהם אסורה מדרבנן.
לרבי יוחנן: חייב חטאת בשניהם.

◄ **רבינו חננאל, רשב"א, רוקח, אור זרוע ויראים:** הלכה כרבי יוחנן.

◄ **רי"ף, רא"ש ורמב"ם:** הלכה כשמואל[19].

☜ **שו"ע:** מותר לסחוט כבשים ושלקות לצורך המאכל אפילו לתוך קערה ריקה. ואם סוחט לצורך המים: לתוך קדירה עם אוכל מותר, אבל לקערה ריקה אסור[20]. ולדעת רבינו חננאל אסור אפילו לתוך קדירה עם אוכל.

↵ ר"ח חולק בשני דברים:

א). סחיטה לצורך המים חייבים חטאת כדעת רבי יוחנן [ובזה הסכימו עימו רבים].

ב). סחיטה לתוך מאכל אסורה כמו לתוך קערה ריקה [ובזה חלקו עליו רבים].

↵ **השו"ע** מביא את דעת רבינו חננאל כדי לומר שהמחמיר שלא לסחוט לתוך מאכל תבוא עליו ברכה **(משנ"ב)**.

א. דין שלקות שונה משאר פירות שמותר לצורך המים (סעיף א), (ואף רבינו חננאל מודה שם להתיר):
1. כיוון שהיה שם משקה על המים לפני שנבלעו בשלקות **(משנ"ב)**. **2.** כיוון שבשלקות זו הדרך **(ביה"ל)**.

ב. בענבים וזיתים אסור לסחוט אפילו לצורך גופם כיוון שרוב בני אדם סוחטים לצורך מימהם **(משנ"ב)**.

ג. מותר לסחוט דג משומן שיש בו משום שאי אפשר לאוכלם ללא זה **(דרישה)** ויש שהקלו משום שזה כמפריש אוכל מאוכל **(חיי אדם)**.

ד. אין לסחוט את הכבשים לצורך מוצאי שבת **(גמרא)**.

סעיף ח | סוחט דג

בית יוסף: משמע מהגמרא שסוחט דג לצורך צירו נחשב כמי שסוחט כבשים ושלקות לצורך מימהם.

---

[18] כיוון שהרגילות לשתות את המיץ לימון רק עם עוד דברים ולא לבדו (התירוץ הראשון בבית יוסף).

[19] כי רבי יוחנן חלק עליו רק בעניין חיוב חטאת. והגם שרבי יוחנן ושמואל הלכה כרבי יוחנן, כיוון שרב סובר גם כשמואל הוי ליה ר"י יחיד. ועוד שיש תנא שמסייע לרב ושמואל (עיין **ב"י**).

[20] ואין בזה חיוב חטאת כיוון שרק בזיתים וענבים שייך חיוב חטאת לשיטה הזו **(משנ"ב)**.

☜ וכך פוסק **שו"ע.**

↲ דווקא אם הציר הגיע ממקור חיצוני, אבל אם הציר בא מגופו של הדג זה כמו סחיטת פירות שנידונה בסעיף א **(משנ"ב).**

סעיף ט | ריסוק שלג וקרח

הגמרא אומרת (נא:) שאין מרסקים שלג וברד בשבת. אבל מותר לתת לתוך כוס יין.

◄ **רש"י:** אסור משום דומה למלאכה שבורא המים.

◄ **ספר התרומה:** משום נולד.

◄ **רמב"ם ור"ן**: דומה לסחיטת פירות.

↲ **בית יוסף:** נפק"מ בין הראשונים, להניח ברד שיפשיר בשמש. לרמב"ם: מותר. לרש"י וספר התרומה: אסור.

☜ **שו"ע:** אסור לרסק ברד ושלג, אבל מותר לתת לתוך כוס מלאה מים או כוס ריקה נגד חמה או מדורה והוא נימוח מאליו[21].

רמ"א (שיח, טז) חושש לספר התרומה לכתחילה, ומתיר במקום צורך. (לכן אסור לתת קרח בכוס ריקה משום מוליד[22], ובדיעבד מותר).

❖ שבירת חתיכה מהקרח

בית יוסף: מדויק מרש"י שהאיסור הוא דווקא בריסוק לחתיכות קטנות אבל מותר לשבור חתיכה ממנו למרות שניתזות ממנו חתיכות קטנות, כיוון שאין מים זבים ממנו אז ואינו מתכוון לזה.

☜ **שו"ע:** אסור לרסק לחתיכות קטנות (אבל לשבור חתיכה גדולה ממנו מותר **(משנ"ב)**).

↲ כיוון שהולך לאיבוד ואינו מתכוון לזה **(משנ"ב).**

❖ ריסוק לתוך מים

רמב"ם ורמב"ן (בשם התוספתא): מותר לרסק ברד לתוך כוס מים.

☜ **שו"ע[23]:** אסור לרסק ברד לתוך מים (וכך מדויק מלשון השו"ע שכתב: 'והוא נימוח מאליו').

---

[21] המשנ"ב (ס"ק לג) מביא את טעמו של רש"י (בורא המים) ושל הרמב"ם (סחיטת פירות). **בלוית חן** (עמוד פו) כתב שטעמו של השו"ע הוא כדברי הרמב"ם שאסר משום חשש סחיטת פירות, ולכן הביא דין זה בהלכות סחיטת פירות. אמנם מוכח בפשטות שהרמב"ם חשש גם לדברי רש"י שכתב משום מוליד, שלכן הוא אסר במלח, כי לדעת הרמב"ם אין לאסור כתישת מלח בפשטות (וכ"כ הגר"א בסימן שכו, י) ועיין ביבי"א ד, כח יא.

[22] לדעת **שש"כ** (י, י) אסור לתת קרח בכוס ריקה שיפשיר מאליו, וכך קצת משמע **מהמשנ"ב** בס"ק לה. אמנם מדברי כמה אחרונים (**שבט הלוי** (ג, נה), **צי"א** (ז, לד, ל) **אז נדברו** (ו, ג) **ודברי יציב** (או"ח קנט)) נראה שאין לאסור במקרה שמניח בכוס ונמס מאליו.

[23] כך ביארו דעתו **בלוית חן,** (עמוד פו). **ובכף החיים,** (נט), ועוד. האחרונים מקשים, מדוע השו"ע אוסר כשהרמב"ם והרמב"ן התירו במפורש? ומיישבים (הביא דבריהם בלוית חן שם) שכיוון שהרי"ף והרא"ש השמיטו היתר זה משמע שהם לא סוברים להתיר בזה (וטעמם משום שהאיסור הוא משום סחיטת פירות, והרי הסוחט פירות לתוך משקים חייב חטאת (כנזכר בביה"ל

↲ **משנ"ב:** יש מקילים לרסק ברד לתוך מים.

סעיף י | שבירת קרח לצורך המים שמתחתיו

ראבי"ה, מרדכי, שבלי הלקט, טור ☜ **ושו"ע:** מותר לשבור קרח כדי ליטול את המים שמתחתיו.

↲ **מגן אברהם:** אסור בנהר או באר, כיוון שמחובר בקרקע יש בזה איסור סותר. והרבה אחרונים חולקים עליו כי שם מים עליהם, ולצורך שבת יש להקל **(משנ"ב)**.

סעיף יא | נטילת ידים בשלג

תוספות, רא"ש, רבינו ירוחם וטור: יש להזהר בימי החורף שלא יהיה שלג או ברד במים שנוטל ידיו, שלא ירסק אותם. (בשלג יזהר שלא ידחוק אותו. **(רי"ו)**).

☜ **שו"ע:** יש להזהר מליטול במים שיש בהם ברד או שלג[24]. ואם נוטל יזהר שלא ידחקם בין ידיו שלא ירסק את השלג.

↲ **משנ"ב**: לדעת **השולחן עצי שיטים** ניתן להקל ורק שלא ירסק את השלג.

סעיף יב | שפשוף במלח

בעל התרומה ☜ **ושו"ע**: אסור לשפשף ידיו במלח משום נולד.

↲ מותר לתת מלח בתוך מים שימס בו, ורק שלא יעשה שני שליש מלח ושליש מים **(משנ"ב)**.

סעיפים יג – יד | הליכה והטלת מים בשלג

◄ **מהר"ם:** מותר להטיל מים על שלג בשבת, כמו שהליכה על שלג בשבת מותרת.

◄ **הרא"ש** היה נזהר בזה, כי על ידי השתן ודאי נימוח (לשון הטור).

☜ **שו"ע:** מותר ללכת על שלג בשבת. ולהטיל מים לדעת המהר"ם מותר והרא"ש היה נזהר.

↲ מותר ללכת על שלג כי לא מתכוון בזה. **ולט"ז** כי אי אפשר אחרת.

א. לדינא: בהטלת מים האחרונים הקלו **(ט"ז ואליה רבה)**, אם לא שאפשר להזהר ללא טורח **(אליה רבה)**.

בסעיף ד ד"ה הבא) **המג"א** (ס"ק יג) כותב שהרמב"ם התיר בזה כיוון שלדעתו המים שיוצאים מהשלג אינם ניכרים ולא גזרו בהם. ויש להאריך בכל זה. עיין יבי"א ד, כח, ט והלאה).

[24] **המג"א** סובר שהמתירים לרסק לתוך המים יתירו גם כאן. ובביה"ל לא קיבל דבריו להלכה משום שכמה ראשונים העתיקו דין זה לאיסור.

סעיף טו | סחיטת בגד

עד סעיף זה האיסור הנידון משום דש. מסעיף זה ואילך האיסור לסחוט הוא משום מלבן (רמב"ם, ב"י ומשנ"ב). אמנם יש סוברים שיש איסור דש גם בסחיטה של בגד (עיין בסעיפים טז' ויח').

הגמרא (מח.) אומרת שאין לתת בגד על פי חבית ולהניח כלי על הבגד, שמא יפול מהכלי מים על הבגד ויבוא לידי סחיטה. אבל בגד שלא מקפיד עליו מותר לפרוס אותו (כך מבאר רש"י את הגמרא).

כך פוסקים **רמב"ם וטור**[25].

☜ **שו"ע:** אסור לפרוס בגד ולשים עליו כלי עם מים, אבל בגד שלא מקפידים עליו מותר.

↲ מדובר כאן בחבית ריקה, כי אם היא מלאה מים אסור לפרוס עליה בגד גם בלי להניח עליה כלי עם מים **(משנ"ב)**.

א. איסור סחיטת בגד הוא משום מלבן **(משנ"ב)**.

סעיף טז | הידוק מוכין בפי חבית

הגמרא (קמא.) אוסרת להדק מוכין בפי הפך, שמא יבוא לידי סחיטה.

☜ **שו"ע:** אסור להדק מוך (לח ממי הפך) בפי הפך.

↲ האיסור הוא משום מלבן. ואף שסובר שאין מלבן בשאר משקים, אסור משום שהמשקים נופלים לתוך הפח והוי פס"ר של דש **(משנ"ב)**.

א. אסור אפילו אם המוך מיועד לכך, משום שבהידוק עצמו בא לידי סחיטה **(משנ"ב)**.

סעיף יז | סחיטת ספוג

המשנה (קמג.) אומרת שאין לקנח בספוג אלא אם יש לו בית אחיזה.

◄ **רש"י ורמב"ם:** שמא יבוא לידי סחיטה, ואם יש לו בית אחיזה אפשר שלא יסחט.

◄ **ראב"ד:** מותר הגם שודאי יסחט, כיוון שהוי כמו צלוחית של מים[26].

☜ **שו"ע:** אסור לקנח בספוג גזירה שמא יסחט, ואם יש לו בית אחיזה מותר[27].

↲ **משנ"ב** מביא את סברות הרמב"ם והראב"ד.

---

[25] **רבינו ירוחם** חילק בין בגד שרגילים ללבוש לבין בגד שלא רגילים ללבוש. **והב"י** כתב שדבריו אינם מדוקדקים.

[26] **החזון איש** (נו, ה) כותב שמותר כיוון שהספוג עם בית האחיזה עומד לכך, וזה כמו מילוי והרקת קערה ממים כיוון שהמים לא נבלעו בעצם בתוך הספוג.

[27] הפוסקים התירו להשתמש בשבת בסקוטש וכדומה אם הוא עשוי מחומר סינטטי ואין הסיבים עשויים בצפיפות גדולה (עיין **אור לציון** (לד, ב) **ומנוחת אהבה** (ב, ו, כז) ועוד).

א. הגר"א כותב שיש טעות סופר בשו"ע והגירסה הנכונה היא 'משום סחיטה' (ולא שמא יסחט) שהרי משמע בגמרא שיש בזה פסיק רישה.

ב. ספוג יבש:

◄ **אליה רבה ותוספת שבת:** אסור גם בספוג יבש, כי לא פלוג.

◄ **ביה"ל:** מדברי רש"י משמע שלא כך (שכתב רש"י שמותר ליטלו בשבת 'כשהוא נגוב'), **וצ"ע לדינא.**

סעיף יח | דחיקת מוך בברזא

הגמרא (קיא.) אוסרת להדק בפי פך מוכין של צמר כיוון שודאי יעבור על סחיטה.

◄ **ערוך ורבינו ירוחם:** מדובר כשהפקק בצד העליון ורוצה במשקים היוצאים מהמוך, לכן אסור. אבל אם המשקים נאבדים מותר, כיוון שזה פסיק רישיה דלא ניחא ליה.

◄ **תוספות, ר"ן, סמ"ג ותרומה:** מדובר בכל מקרה כיוון שהוי פסיק רישיה שלא ניחא ליה ואסור[28].

↲ **כל בו:** גם לאוסרים, אם יש לברזא חור ארוך, מותר לדחוק את המוך כיוון שזה דומה לספוג עם בית אחיזה שמותר לקנח בו.

☜ **שו"ע:** יש מי שמתיר פס"ר דלא ניחא ליה וחלקו עליו לאסור מדרבנן. והעולם נהגו להקל בדחיקת מוך (גם כשיש כלי מתחת (**משנ"ב**)), ויש ללמד עליהם זכות כיוון שהברזא ארוכה. ואין זה היתר ברור, לכן טוב להנהיגם שלא יהיה כלי מתחת[29].

↲ נחלקו בביאור דעת השו"ע:

◄ **ט"ז, מאמ"ר, אליה רבה ומשנ"ב:** שו"ע הקל רק אם אין כלי מתחת ואף שהפקק ארוך, (כלומר רק בצירוף דעת הכלבו[30]).

◄ **מג"א:** השו"ע הקל אם אין כלי מתחת כיוון שהמשקה הולך לאיבוד (בצירוף שני סברות להקל: א. הערוך. ב. המגיד משנה שאין דישה כשהמשקה אובד[31]).

א. כל דברי השו"ע רק ביין (**ט"ז:** לבן דווקא) אך במים אסור בכל מקרה (ועיין לקמן בהרחבה) **(משנ"ב).**

❖ איסור סחיטת בגד

◄ **ר"ת, רשב"א, ריב"ש והרב המגיד**: בסחיטת מים יש חיוב משום מלבן. בשאר משקים יש חיוב משום דש אם צריך למשקה, (ואם המשקה הולך לאיבוד אין שום איסור).

◄ **ר"י ור"ן**: יש איסור דרבנן בשאר משקים משום דש, (גם אם המשקים הולכים לאיבוד).

---

[28] יש כאן איסור דרבנן כיוון שדומה לסחיטה, ולא איסור תורה.

[29]* **שימוש במגבונים לחים בשבת. האורחות שבת** (יג, מו) אסר בלי חילוק, ויש עוד כמה אחרונים שנטו לאיסור. אמנם יש הרבה אחרונים שהקלו בזה מכמה סברות שונות, או כי אין זה פסיק רישיה, והמשקים הולכים לאיבוד, ועוד שהוא משתמש במשקים שעל המגבון ולא שבתוכו, ועוד שהמשקים לא גדלו בתוך הנייר (והוי ככבשים ושלקות שאין בהם איסור תורה), ובצירוף דעת הרמב"ם שאין בזה איסור תורה, ובצירוף שזה צורך קטן. עיין **בפניני הלכה** הרחבות עמוד 330 שסיכם את השיטות והסכים עם המקלים. (גם **הרב עובדיה** הקל בזה, ושמעתי שגם **הרב אשר וייס**).

[30] ואם כן יש שלוש סברות להקל: א. הכלבו. ב. דעת הסוברים שאין כלל דישה כשאין כלי תחתיו. ג. הערוך.

[31] אמנם **במחצית השקל** כתב שגם המג"א סבר להקל בצירוף דעת הכלבו.

◀ **רמב"ם**: גם בשאר משקים יש איסור תורה משום מלבן (אבל לא משום דש, או כי אין זה גידולי קרקע **(רמב"ן)** או כי המשקה לא גדל בתוכו **(רש"י)**).

◀ **רמב"ן:** משום צובע כדרך מלבן.

↲ **ביה"ל:** כל הדיון הוא משום איסור דישה, ועל פי הדיעה שיש דישה מדרבנן כשאינו רוצה את המשקים **(ר"י)**, אבל לדעות שיש מלבן מהתורה בשאר משקים **(רמב"ם)** או לדעות שאין כלל דש כשאינו רוצה במשקים **(ר"ת)** זה נידון כלל (או כי לעולם אסור שהרי יש כאן מלבן גם כשהמשקים אובדים, או משום שלעולם מותר, שהרי אינו רוצה את המשקים ואין בזה כל איסור[32]).

א. פסיק רישה דלא ניחא אסור רק מדרבנן, אך רק בשבת, ובשאר איסורי תורה איסורו מהתורה **(רא"ש)**.

ב. סוחט שיער פטור אבל אסור **(רמב"ם)**.

❖ מפה שהתלכלכה במשקה

1. אם התלכלכה בשאר משקים:

◀ **לט"ז:** יזהר שלא ידחוק עם כף כדי לשפוך את המשקים החוצה, דהוי איסור תורה (למרות שרוצה אחר כך לשפוך את המשקים החוצה). אך אפשר לגרור את המשקים החוצה בעזרת סכין וטוב שלא ידחוק ולא יגרור בכח.

◀ **לאליה רבה:** בין בכף ובין בגרירה בסכין, אין איסור תורה.

☜ **ביה"ל:** לכתחילה יזהר שלא יגרור בכח, אפילו לא בסכין, וכ"ש שלא בכף שהרי הלכה כדעת התוספות לאסור פס"ר דלא ניחא ליה. ואם המשקים צבועים יזהר שלא יצבע את שאר המפה **(משנ"ב)**.

2. אם התלכלכה במים:

לט"ז (ע"פ התוספות שבת ושולחן עצי שיטים): מותר לגרור אותם שלא בכח, ובכח הוי איסור תורה.

↲ **פמ"ג** מסתפק בכוונת הט"ז שאולי יש לאסור אפילו שלא בכח כיוון שהמפה נשרת במים (במקום שהיה יבש לפני כן).

☜ **ביה"ל:** בשעת הצורך ניתן להקל שלא בכח (כיוון שמקילים בדין שרייתו זהו כיבוסו כשאינו מתכוון (עיין בסימן שב, ט)).

סעיף יט | צובע באוכלין

יראים: אין איסור צביעה באוכלים. (**הדרכי משה** מביא ראיה לדבריו מכך שמותר לתת ביצה לתוך חרדל למרות שמוסיף לה צבע).

---

[32] וקשיא לי טובא, שאם כך יוצא שלדעת השו"ע אסור פסיק רישה בדרבנן גם כשלא ניחא ליה (ובסימן שיד, א ביאר המשנ"ב שהשו"ע מתיר בזה). שהרי הנידון הוא רק למ"ד שיש איסור דרבנן. ועוד שלערוך יהיה מותר פסיק רישה דלא ניחא ליה בדרבנן בלבד (אבל לא מהתורה) ולא משמע כך מדברי התוספות בדף קג ע"ב. אמנם הקושיא השניה לא קשה כל כך, כי ייתכן שהערוך באמת יתיר אף יותר (גם מהתורה), אבל מכל מקום קשה לי דעת השו"ע. וצ"ע. (ועיין בתחילת כרך ב של **המנוחת אהבה** באריכות בדין פס"ר בדרבנן בדעת השו"ע).

☜ **שו"ע**: מותר לתת כורכום בתוך תבשיל ואין בזה משום צובע, כי אין צביעה באוכלים.

א. מותר לשים יין אדום בתוך יין לבן[33] **(משנ"ב)**.

ואם מכוון לתת מראה ביין הלבן:

◄ **לפמ"ג:** מותר.

◄ **לחיי אדם:** אסור.

↵**משנ"ב:** נכון להמנע מכך[34].

ב. אסור לתת צבע בתבשיל כדי שיקנו ממנו (מלבד שיש בזה עובדין דחול) **(פרי מגדים)**.

ג. אסור להניח צלוחית של מים עם סממנים מול השמש, ויש בזה חיוב חטאת **(שם)**.

סעיף כ | צובע בדרך לכלוך

◄ **יראים:** אם ידיו של האדם מלוכלכות מתותים יזהר שלא יגע במפה או בבגדיו משום צובע.

☜ כך פוסק **שו"ע** בשם יש מי שאומר (האיסור הוא רק למ"ד פס"ר דלנח"ל אסור למרות שזה מקלקל[35] **(משנ"ב)**).

◄ **אגור:** אין איסור בכל זה כיוון שזה דרך לכלוך.

↵ יש אחרונים שמקלים בצביעה בדרך זו ואפשר לסמוך עליהם איפה שאי אפשר להזהר **(משנ"ב)**. (ונראה **משעה"צ** שניתן להקל בשעת הדחק).

א. אין איסור בצביעת הידיים והפנים כי אין דרך לצבוע אותם בכך, אך אישה שדרכה בכך אסורה (בסימן שג, כה) **(משנ"ב)**.

ב. ודאי שבגד אדום אסור לקנח בו ידיו, שמתקן אותו בכל **(מג"א)**.

ג. הצובע חוט באורך ארבע טפחים בצבע המתקיים, חייב מהתורה, אך בדבר שאינו מתקיים פטור. העושה עין הצבע (כלומר שנותן צבע לתוך מים לעשותו בצבע מסוים) חייב **לרמב"ם**. **ולראב"ד** פטור, כי צובע חייב רק אם צבע דבר אחר.

---

[33] ודעת **הבן איש חי** (ב, פקודי ג) להחמיר בצביעה במשקים. אך הרבה אחרונים הסכימו לדברי המשנ"ב כאן.

[34] אמנם **ביביע אומר** (ב, או"ח כ, יד) למד במשנ"ב כאן שנטה להקל. וכן כתב הוא לדינא.

[35] **החזו"ע** (ה, טו- טז) כתב שהשו"ע הזהיר כמין מידת חסידות אבל לא אסר מדינא, שהרי בפס"ר (דנח"ל) בדרבנן השו"ע מתיר (סימן שיד, א)

סימן שכא | תיקוני מאכלים וטוחן ותולש

סעיף א | מוקצה במלילות וקטימתם

בסימן שיט התבאר שחבילות של פיאה ואיזוב וקורנית שהכניס אותם לעצים דינם כמוקצה. ואם הכניס אותם לבהמה אינם מוקצה. אם רוצה למלול אותם נחלקו הראשונים שם.

רי"ף, רמב"ם וטור: מותר בשינוי.

☜ **שו"ע:** אם הכניס לבהמה אינם מוקצה וקוטם ואוכל, ואם הכניס לעצים (ליבשם **(משנ"ב)**) דינם כמוקצה. ואם רוצה למלול מלילות מותר על ידי שינוי.

↲ **משנ"ב:** אם הכניס בסתמא דינם כמי שהכניס לבהמה. ואסור למלול בכלי כיוון שזה דומה לדרך חול.

סעיף ב | מי מלח

הקדמה למעבד באוכלין (סעיפים ב- ו)

1. שני איסורים אסרו חכמים במליחת ירקות (כבישה):

א. לכבוש ירקות במלח. (**לרש"י**: מפני שהם מתקשים והוי כמעבד. **לרמב"ם** : דומה למבשל).

ב. לעשות מעשה שנראה ככובש ירקות, (הכנת מי מלח, מליחת כמה ירקות הגם שהולך לאוכלם מיד).

אבל אם לא נראה ככובש כבשים אין איסור (בהכנת מעט מי מלח, וכן במליחת חתיכה אחת).

2. דברים שהמלח לא פועל בהם עיבוד- אין בהם איסור. (ורק שלא יראה ככובש כבשים- שלא ימלח להרבה זמן).

3. מעבד באוכל אינו אלא מדרבנן (משנ"ב).

(לפעמים יש איסור גם אם לא כובש ממש, אבל כיוון שמכין לחול אסור).

> נחלקו ת"ק ורבי יוסי (משנה בדף קח.) אם מותר לעשות מי מלח (הלמי) בשבת. ת"ק מתיר מעט ואוסר הרבה ורבי יוסי אוסר בין מעט ובין הרבה, ומתיר רק אם נותן שמן קודם. הגמרא בעירובין (יד:) אומרת שאין הלכה כר"י.

רי"ף, רא"ש, רמב"ם וטור: הלכה כת"ק שמותר מעט ואסור הרבה.

> בהמשך הגמרא שם: אין עושין מי מלח עזים. ומפרש אביי: שני שליש מלח ושליש מים.

ר"ן וטור: אסור להכין מי מלח עזין אפילו מעט[1].

---

[1] והדבר פשוט כיוון שאם רק הרבה נאסר, מדוע צריך לומר מי מלח עזים? הרי הרבה גם שאינם עזים אסור הרבה **(בית יוסף).**

☜ **שו"ע:** אסור לעשות **הרבה** מי מלח כדי לתת לתוך הכבשים שדומה למעבד[2], אבל יכול לעשות ממנו מעט. ומי מלח עזים אסור אפילו מעט.

א. אם עושה הרבה מי מלח שלא לתת לתוך כבשים:

◄ **לתוספת שבת:** מותר אפילו הרבה.

◄ **לאליה רבה ושו"ע הרב:** אסור הרבה. וכך משמע **במאירי** לאסור, משום שנראה כמכין לחול.

ב. אסור להכין הרבה מי מלח אפילו אם נותן בהם אחר כך שמן, כיוון שבשעה שהכין אותם מתחילה כבר עשה איסור. אבל אם נותן שמן לפני, יש מקילים בזה **(משנ"ב)**.

ג. ◄ **מג"א:** אסור להכין מי מלח מועטין לצורך סעודה אחרת[3].

◄ **אליה רבה וביה"ל (על פי כמה ראשונים):** מותר מעט אף לצורך סעודה אחרת.

סעיף ג | מליחת ירקות

הגמרא (קח:) אומרת שאסור למלוח צנון (משמע שרק כמה חתיכות נאסרו), אבל מותר למלוח חתיכה חתיכה ולאכול. נחלקו האמוראים אם מותר למלוח ביצה.

◄**רש"י:** אסור למלוח ארבע או חמש חתיכות כי נעשות קשות ודמי למתקן.

◄**רמב"ם:** אסור משום שנראה ככובש כבשים ודומה למבשל.

↲ **טור:** מותר למלוח חתיכה חתיכה ולאוכלה.

רי"ף, רמב"ם וטור: מותר למלוח ביצה.

☜ **שו"ע:** אסור למלוח כמה חתיכות של צנון[4], (או שאר ירקות שרגילים למלוח. ומה שלא רגילים למלוח מותר **(פרמ"ג)**), כי דומה לכובש כבשים וכמבשל. ויכול למלוח אחת אחת ולאכול. אבל ביצים מותר למלוח (כי אין דרך למולחם, והמלח אינו מועיל להם כ"כ **(משנ"ב)**).

↲ לדעת רש"י טעם האיסור הוא משום מתקן **(משנ"ב)**.

א. אסור למלוח כל ירק שרגילים למולחו (כצנון) **(מג"א)**, ודבר שלא רגילים לכבוש אותו מותר **(פרי מגדים)**.

ב. מליחה של כמה חתיכות: אסור אפילו אם דעתו לאכלם מיד **(משנ"ב)**.

ג. מליחת חתיכה אחת: הגמרא מתירה למלוח חתיכה אחת כי אין בזה כבישה וגם לא נראה כמעבד.

◄ **ט"ז:** אם מניחה שתזיע אסור מדינא, אך יכול להמתין שיזיעו מעט.

◄ **מגן אברהם ואליה רבה:** אסור גם בחתיכה אחת, וכך נהגו העולם.

---

[2] וצ"ע, שכן בסעיף ג כתב השו"ע את טעמו של הרמב"ם שדומה למבשל.

[3] וכן החמיר **בבן איש חי** (ב, בא יט) **ובכף החיים** (יא). **והרב עובדיה** (הליכות עולם ד, עמ' סח) הסכים לדברי הביה"ל.

[4] קשיא לי: לטעמו של הרמב"ם משום שדומה למבשל, הרי אין הבדל כמה חתיכות האדם מולח, ואסור כבר אחת (וכן ברמב"ם כתב שאסור למלוח חתיכת צנון...) וא"כ מדוע פסק השו"ע את טעמו של הרמב"ם ומצד שני אסר רק כמה חתיכות.

↲ **משנ"ב:** מנהגנו לחתוך חתיכות ולמלוח אותם ולתת עליהם חומץ, וההיתר בזה הוא כיוון שלא מניח אותם במלחם אלא שופך חומץ או שמן אחרי המליחה[5].

ד. מי שעושה סלט, ומולח את הירקות ומעמידם הרבה זמן במלחם ואחר כך שופך עליהם חומץ ושמן, אסור מדינא, כיוון שזה דומה טפי למעבד **(משנ"ב)**.

ה. ◄ **ט"ז:** לפי דברי השו"ע אסור לתת יין לתוך חומץ כי דומה לכובש כבשים.

◄ **יד אהרן:** אסור משום שדומה לעובדין דחול.

↲ ואם המטרה היא להחליש כוח החומץ, מותר לכו"ע **(משנ"ב)**.

ו. אסור לכו"ע לתת מלפפון לתוך חומץ לעשותו מלפפון חמוץ[6]* **(משנ"ב)**.

סעיף ד | מליחת חתיכות בפני עצמן

תרומת הדשן: האיסור בגמרא הוא למלוח כמה חתיכות יחד, אבל מותר לטבל אחת אחת ולהניח לפניו בכדי לאכול מיד. (תרוה"ד מדייק מדברי **רש"י** שעיקר הקפידה היא שלא למלוח כמה יחד. אבל אם מניח לאחר זמן אסור בכל מקרה. וכך מדייק תרוה"ד מדברי **האו"ז** שמותר למלוח אחת אחת ולהניח לזמן מועט).

☜ כך פוסקים **טור ושו"ע** (בשם יש מי שכתב).

↲ לא ישהה אותם הרבה זמן אפילו מתחילת סעודה לסופה אם מזיעים הרבה **(משנ"ב)**.

א. אם מולח אחת אחת ומניח לפניו מותר כי דומה כמי שרוצה לאוכלם, אך יזהר שלא יגיעו החתיכות זו בזו **(משנ"ב)**.

ב. יכול לטבל ולהניח זמן מועט שיזיעו קצת **(ט"ז)**. וכל זה לדעת השו"ע, אבל למנהג העולם (כנ"ל בסעיף הקודם), אסור אפילו חתיכה אחת על מנת להניחה, אלא מטבל ואוכל **(אחרונים)**.

סעיף ה | מליחת בשר מבושל

שבלי הלקט (בשם תשובות הגאונים): מותר למלוח בשר מבושל או ביצה מבושלת בשבת אבל לא כדי להניח.

☜ **שו"ע:** אסור למלוח בשר מבושל או ביצה מבושלת להניחה.

א. להניח:

◄ **לט"ז ומג"א:** אסור אפילו לצורך סעודה אחרת בו ביום (שזמנה הרבה אחרי סעודה זו **(פרי מגדים)**).

◄ **לאליה רבה וגר"א:** מותר אם זה לבו ביום.

↲ אם מולח כדי למנוע סירחון גם הט"ז מתיר **(משנ"ב)**.

ב. בשר ודג חי: אסור למולחם אפילו במקום הפסד, כיוון שנראה כמעבד שהמלח מתקן את הבשר. ואף אם רוצה לאוכלם חיים אחרי המליחה אסור **(משנ"ב)**.

---

[5] כך כותב המג"א להתיר מאחר ושופך מיד שמן. וקשיא לי מדוע אם כן אסר במשנ"ב (בשם הרמב"ם, בסעיף הקודם) להכין מי מלח אפילו אם ייתן אחר כך את השמן לתוכם, משום שנראה ככובש כבשים, ואילו כאן לא חשש לזה. **התוספת שבת** כותב שבחתיכות צנון הדרך היא לתת שמן אחר כך ולא נראה כהולך לעבד (לפי זה אם מדובר על ירקות שלא רגילים לשפוך בהם שמן, יהיה אסור כמו מי מלח).

[6]* מלפפונים כבושים שנעשו בבית, ופתחו את הקופסא בשבת וראו שעוד לא גמרו להכבש, כתב **בלוית חן** (סימן ס) שנכון להחמיר ולא להכניסם חזרה לתוכה שיגמרו תהליך החימוץ (וע"ש באופן מסוים שהתיר).

ג. הדחת בשר: מותר להדיח בשר חי כי ההדחה אינה תיקון בגוף הבשר אלא על גביו, להסיר את הדם שעליו **(משנ"ב)**.

ד. הדחת בשר שלא נמלח בשביל למנוע ממנו להאסר:

◄ **מג"א:** אסור, כיוון שלא הולך לאוכלו היום, הוי כמכין לצורך חול (ומטלטל המים לצורך המוקצה), ואפילו על ידי גוי אסור, משום שאין הפסד אם יאכל את הבשר בצליה. אבל למנוע הפסד גדול מותר על ידי גוי (הפסד גדול: כגון קצב שמוכר הרבה, או באווזים שלא רוצה להפסיד את השומן שלהם, ואם יצטרך לצלותם יפסיד מכך) **(משנ"ב)**.

◄ **שאר אחרונים (נוב"י ואליה רבה ומאמ"ר ועוד):** מותר על ידי גוי גם אם אין הפסד, ואם אין גוי מותר גם על ידי ישראל, וטוב שיערים לשטוף ידיו על הבשר.

סעיף ו | מליחת פולים ועדשים

רבינו שמשון והגהות מימוניות: אסור למלוח הרבה פולין ועדשים שהתבשלו בקליפתן.

☜ וכך פסקו **טור ושו"ע** (משום שהמליחה מועילה להם ודומה למעבד **(משנ"ב)**).

סעיף ז | טחינה בשינוי

הקדמה למלאכת טוחן:

א. טוחן הוא הלוקח גוף דבר (לאו דווקא של אוכל) ומחלקו לחתיכות קטנות. (רמב"ם).

ב. איסור טחינה הוא בין בכלי ובין ביד ובין בכל דבר, אלא שאם לא מדובר על כלי יש מקרים בהם הקלו חכמים לטחון (כטוחן לאלתר או בדבר שאינו גידולי קרקע), אבל בכלי המיוחד לטחינה אסור לעולם.

ג. מותר לטחון לכתחילה בשינוי, וצריך שני שינויים (רמב"ם ושו"ע). (ובשינוי אחד הוי עובדא דחול).

> נחלקו רב יהודה ורבא (קמא.) אם מותר לדוך בכת הסכין הרבה פלפלים, לרב יהודה אסור ולרבא מותר כיוון שדך בשינוי. [מעט, גם רב יהודה מתיר].

◄ **רי"ף, רא"ש, רמב"ם, סמ"ק[7], רשב"א, רמב"ן ורי"ו:** המחלוקת בגמרא היא בשבת.

◄ **רש"י, ר"ח ושאליתות:** המחלוקת ביו"ט.

רמב"ם, רי"ו וטור: הלכה כרבא.

↲ **רמב"ם:** צריך שני שינויים, גם בכת הסכין וגם שידוך בתוך קערה[8].

☜ **שו"ע:** מותר לדוך הרבה פלפלים בכת הסכין ובקערה (כלומר בשני שינויים ובשינוי אחד עדיין נראה כעובדין דחול **(משנ"ב)**).

---

[7] הסמ"ק כותב שראוי להחמיר מפני מראית העין.

[8] יש להעיר **שהמג"א** הבין ברמב"ם שצריך אחד מהשתיים, אבל רוב האחרונים הבינו שצריך שתי שינויים וכך פסק המשנ"ב כדלקמן. ויש להעיר שגם **רש"י והר"ן** על הגמרא מבארים שצריך שני שינויים. ועיין **באליה רבה ומעשה רוקח.**

א. השוחק פלפלין כדרכו, אפילו אחד, חייב מהתורה משום טוחן (דחצי שיעור אסור מהתורה **(שער הציון)**) **(משנ"ב)**.

ב. כל ההיתר לדוך הרבה פלפלים הוא רק אם הוא צריך אותם לאותה שבת **(משנ"ב)**.

ג. יכול לשנות אף בדרך אחרת, והיינו שידוך בכת בסכין ועל השלחן עצמו (אך גם בזה, אסור במדוך עצמו, משום שזה רק שינוי אחד) **(משנ"ב)**.

ד. אסור להניח פלפלין בתוך בגד ולדוך אותם שם, כי מוליד ריח בבגד, אך בסימן תקיח משמע שחזר בו וכתב כמהרש"ל שהתיר בזה משום שאינו מתכוון[9] **(משנ"ב)**.

ה. אסור לחתוך פלפלים דק דק בסכין, ורק דיכה ע"י סכין מותרת **(אחרונים)**.

↵ נחלקו האחרונים האם מותר לחתוך פלפלים דק דק לאלתר (כדין בירקות) **(שער הציון)**:

◀ **מג"א וגר"א:** לפי זה, כמו שחתיכת ירק דק דק לאלתר מותרת גם בפלפלין יהיה מותר.

◀ **אליה רבה:** דבר זה צ"ע (וקצת משמע שכך סובר **בשער הציון**).

סעיף ח | כתיתת מלח

כתוב בתוספתא (טו, יג): אין כותשין את המלח במדוך של עץ אבל מרסק הוא ביד של סכין ובעץ הפרור ואינו חושש.

אגור, כלבו והרב המגיד: מלח צריך שינוי מהדרך שדכים בו בחול, (**שבלי הלקט** מבאר שדיכה על ידי סכין היא שינוי גמור מהדרך הרגילה ולכן מותרת לכתחילה[10]).

☜ **שו"ע:** אסור לדוך מלח במדוך של עץ, ומותר לרסק ביד הסכין ובעץ הפרור.

רמ"א (על פי כלבו): האיסור הוא רק במלח גס אבל במלח דק שדיבקו מותר לחתכו בסכין, וכמו חיתוך הפת. (ואפילו דק דק מותר, משום שאין טוחן לאחר טוחן. אבל לטחון במכתשת יהיה אסור אף במלח כזה **(עולת שבת)**).

א. שו"ע אוסר לדוך במדוכה של עץ וכל שכן של אבן כיוון ששניהם מיוחדים לטחינה ואפילו לאלתר אסור, וכן אסור לחתכו דק דק בסכין, אלא רק ביד הסכין **(משנ"ב)**.

ב. מלח צריך שני שינויים כמו בפלפלין **(משנ"ב[11])**.

ג. דין סוכר כדין מלח **(פרי מגדים)**.

סעיף ט | אין טחינה אלא בגידולי קרקע

תרומת הדשן: א. מותר לחתוך בשר דק דק כיוון שאין טחינה אלא בגידולי קרקע, וכמו כן כתבו **תוספות** שאין טחינה בדברים שנאכלים כמות שהם[12]. ב. אפילו מי שלא יכול לאוכלו מבושל

---

[9] ודע שאיסור מוליד ריח בבגד אינו מוסכם על כו"ע (עיין **בראשון לציון** (ביצה כב:) לאור החיים הקדוש) **והרב עובדיה** (לוית חן, סא) צירף דעות אלו להתיר כדברי הט"ז בתקיח.

[10] דבר זה מסביר את כל ההיתר לטחון בשינוי (אף בסעיף הקודם). אמנם מאחר והתבאר שלדעת הרמב"ם צריך שני שינויים לכאורה אין כל כך קושי איך התירו זאת.

[11] וזה שהשו"ע לא כתב כאן 'קערה' צ"ל שסמך על דבריו בסעיף הקודם.

[12] ואף לדעות הראשונים המחמירות בטחינה באוכלים יודו להתיר בשר כיוון שאין טחינה במה שאינו גידולי קרקע **(תרומת הדשן)**.

מותר, כיוון שהולכים אחרי רוב העולם. ג. בשר חי שמתקנו לאכילה לעופות אסור לטוחנו כי מתקנו כך לאכילה[13], (או בגלל שזה שווי אוכלא או תיקוני אוכלא שנאסר בגמרא (דף קנה.)).

☜ **שו"ע:** מותר לחתוך בשר מבושל דק דק.

רמ"א: אסור לחתוך בשר חי לפני עופות משום שלא יכולים לאוכלו בלי החיתוך והוי שווי אוכל שאסור.

↲ אם אפשר לאוכלו בשעת הדחק יש להסתפק **(ביה"ל)**.

א. שו"ע התיר לחתוך בשר כי אין טחינה אלא בגידולי קרקע[14]. (וגם מי שסובר שבהמה הוי גידולי קרקע מותר כיוון שיש ראשונים שסוברים שאין טחינה באוכלין. (לקמן בסעיף יב)) **(משנ"ב)**.

ב. מותר לטחון בשר צלי אפילו למי שקשה לו לאוכלו, כיוון שהולכים אחר רוב העולם **(משנ"ב)**.

ג. אם חותך בשר עבור עופות בכדי שיאכלו לאלתר, מותר לכו"ע (עיין לקמן בסעיף יב) **(משנ"ב)**.

ד. האחרונים חולקים בהבנת הרמ"א:

◀ **ט"ז וגר"א:** רמ"א אסר לחתוך בשר חי משום '**שווי אוכלא**' לפני בהמה, וחלקו על הרמ"א שהרי קיי"ל בסימן שכד, ז שמותר.

◀ **מג"א:** הרמ"א אסר משום **טוחן**[15].

סעיף י | גרירת גבינה בפומפיה

ריב"ש: אסור לגרור גבינה בכלי שהוא חרוץ בעל פי פיות.

☜ וכך פסק **שו"ע**.

↲ משום שזה כלי המיוחד לזה והוי דרך חול (ולכן אסור לחתוך אפילו לאלתר כך. אבל בסכין דק דק מותר כמו בשר בסעיף ט). **(משנ"ב)**.

א. אסור ללעוס בשיניו דבר שאינו חפץ לאוכלו או לתתו למאכל תינוק, משום טוחן, שעם זאת שאיסורו מדרבנן, רק במילה התירו זאת **(אחרונים)**.

סעיף יא | להשקות את התלוש

רשב"א ☜ **ושו"ע:** מותר להשקות את התלוש כדי שלא יכמוש כיוון שראוי לאכילה באותו יום.

↲ כיוון שראוי לאכילה באותו יום, אבל מה שאינו ראוי לאכילה באותו יום אסור לטרוח עבורו **(משנ"ב)**.

---

[13] ומה שהתירו תוספות במה שנאכל כמות שהוא, זה משום שיכול לאוכלו אחר כך כמות שהוא ולטוחנו בין שיניו, אבל דבר שאי אפשר לאוכלו בלי טחינה, תוספות לא יתירו.

[14] איך זה מסתדר עם חיוב טחון שיש בלשון של מתכת (כדאיתא ברמב"ם)? צ"ל שזה נחשב לגידולי קרקע לעניין זה. וצ"ב.

[15] ולשון 'שווי אוכלא' דחוק לפירוש זה **(ביה"ל)**. ואולי אפשר שנקט 'שווי אוכלא' כדי להשמיע שיש בזה משום תיקון המאכל ולכן הוי טוחן.

סעיף יב | חתיכת ירקות דק (טחינה באוכלין)

בתוספתא (ביצה א, יג) כתוב שאסור לרסק חרובים וגורגורות לפני זקנים אבל ביד הסכין מותר.
הגמרא (עד:) אומרת שהפורם סלק בשבת חייב משום טוחן.

נחלקו הראשונים מה היא פירמת סלק:

◄ **רשב"א, (רש"י, רא"ם ואו"ז[16]):** חתיכתו הדק (שיש איסור טחינה בכל מאכל אם חותכו דק).

☜ **שו"ע:** המחתך ירק דק חייב משום טוחן[17]*.

↵ פשט דברי השו"ע שיש טוחן גם באוכל שאפשר לאוכלו כמות שהוא[18] **(משנ"ב).**

◄ **תוספות, ר"י, רא"ה ורמב"ן (מובאים בריטב"א):** רק בסלק שייך איסור טחינה (שלא נאכל כמות שהוא חי), אבל בשאר אוכלים אין איסור טחינה[19].

◄ **ר"ח ורא"ש:** לא שייך איסור טחינה בחיתוך ירקות דק, אלא רק טחינה ממש אסורה.

◄ **רמב"ם:** אסור לטחון דק רק לצורך בישול.

☜ **רמ"א (על פי תוספתא):** אסור לטחון לזקנים חרובין וגורגורות.

↵ הגם שרוב העולם אוכלים אותם כמות שהם (והתרנו בסעיף ט), לא הולכים אחר רוב העולם כיוון שעיקר הטחינה בגידולי קרקע היא **(משנ"ב[20]).**

א. ◄ **מג"א:** מדברי הרמ"א משמע שרק לפני זקנים שאינם יכולים לאכול את הירקות כמות שהם אסור, אך למי שיכול לאכול כמות שהוא אין איסור (שפסק כתוספות בעצם).

◄ **ביה"ל (וגר"א):** אף לפני מי שיכול לאכול כמות שהוא אסור לחתוך דק דק (והרמ"א נקט דוגמא מציאותית).

---

[16] וכן כל הראשונים שהתירו לטחון מאכלים שעברו כבר טחינה, כותב **הבית יוסף** שמשמע מדבריהם ש'סלקא' זה לאו דווקא **(רשב"ם, סמ"ג, ר"ן ומרדכי)** וכך כותב באר הגולה. אמנם מניין לנו שהם החמירו בביאור 'פרים סילקא' שהכוונה לחיתוך דק כרש"י? אולי הם למדו כדעת הר"ח שהכוונה לטחינה ממש. וצ"ע. (ראיתי **שהרב רימון** (כרך ב, ע' 673) גם כתב שרק הרשב"א למד שהכוונה לחיתוך דק והוא אסר חיתוך ירקות דק דק (והתיר לאלתר)).
בדעת **הרמב"ם** הבית יוסף מסתפק האם אסר לחתוך דק רק לצורך בישול, אבל שלא לבישול התיר לכתחילה, או שמא גם הוא מודה שלא לבישול אסור מדרבנן.

[17]* **מעיכת פירות:**
חזו"א (סימן נז): איסור טחינה קיים גם כאשר החומר הנטחן נשאר גוש אחד. לכן אסור למעוך בננה וכדומה, אפילו אם עושה כן לאלתר (כי היתר זה נאמר רק בחותך דק דק).
אגרות משה (ח, עד): איסור טחינה קיים רק אם החומר הנטחן הופך לפירורים קטנים (**הרב רימון** מביא לדבריו סיוע מרמב"ם), ולכן לא שייך איסור טחינה במיעוך בננה וכדומה. ומסיים שטוב לחוש לשיטת החזו"א ולמעך בשינוי, ובשעת הצורך אפשר להקל לאלתר.
שש"כ (ו, ז): יש איסור טחינה גם במעיכת פירות חיים אלא אם כן הם רכים מאוד (שאם אוחז צד אחד הצד השני לא נמשך אחריו) כי הוא טחון ועומד.

[18] ותמה **ערוך השולחן** (שכא, ז) מדוע החמיר השו"ע נגד רוב הראשונים שהקלו בחיתוך ירקות שנאכלים חיים. וגם **בחזון עובדיה** (ד, עמוד רנז) תמה בזה וכתב שאפשר שהשו"ע חשש להחמיר באיסורי תורה.

[19] לכאורה דעה זו דומה לדעת הרמב"ם לקמן, שכן שניהם לא אסרו אלא אם טוחן בשביל להשתמש בזה אחר כך, אבל אם נאכל כמות שהוא לא שייך בזה טוחן.

[20] בשונה מבשר צלי שהתירו שם, וללכת על פי מנהג רוב העולם. אמנם קשיא לי, שהמשנ"ב כתב שם (ס"ק לא) שאף למ"ד שבהמה היא גידולי קרקע התירו לחתוך דק בצירוף הפוסקים שאין טחינה באוכלים. ואם כך מדוע לא התירו גם פה? ואולי דעה זו לא התקבלה להלכה ולכן לא הביאה המשנ"ב כאן (ושם כתבה רק להדגיש שאין בדין שם מחלוקת בין הראשונים).

ב. בראשונים משמע שחיוב טחינה בחיתוך ירקות הוא רק חיתוך דק דק, אך לעניין איסור צריך להזהר מאוד כי היראים כתב ששיעור דקותם לא נודע לנו וכן משמע בבית יוסף (לקמן) **(ביה"ל).**

❖ טוחן אחר טוחן

◄ **הרב יוסף בשם רשב"ם, סמ"ג, מרדכי, הגהות מימוניות ור"ן:** אין טוחן אחר טוחן בלחם וכדומה.

☜ וכך פסק **רמ"א**[21].

◄ **רשב"א** (בשו"ת ד, עה)**:** יש איסור בטחינה אחר טחינה.

א. אסור לפורר לחם בכלי המיוחד לכך **(ביה"ל).**

❖ טוחן לאלתר

רשב"א: אין איסור טחינה לאלתר כמו שאין איסור בורר לאלתר.

בית יוסף: להלכה מותר לחתוך סלט דק דק לאכילה סמוכה. מכמה סיבות: א. דעת הרשב"א להתיר טחינה לאלתר. ב. דעת התוספות שרק בסלק אסורה טחינה. ג. דעת הר"ח שאין איסור טחינה בחיתוך דק. ד. לרמב"ם אפשר שמותר בחיתוך דק כשאינו עושה לבישול. ה. גם לרשב"ם שאסר בשאר ירקות, ייתכן שהוא מודה להתר בטחינה לאלתר. (ו. פרים סילקא, משמעו טחינה דקה מאוד, וחיתוך סלט דק אינו בכלל זה).

↵ **למסקנה כתב:** נכון לחתוך את החתיכות קצת גדולות גם אם חותך לאלתר.

☜ **רמ"א:** מותר לטחון לאלתר, כמו שבורר לאלתר מותר.

א. יש המפקפקים בהיתר הרמ"א לטחון לאלתר **(שלטי גיבורים)**, וגם בב"י כתב שנכון לחתוך חתיכות גדולות קצת, **וכתבו כמה אחרונים שכך נכון לנהוג.** והמקל אין למחות בידו **(מג"א).**

ב. אסור לטחון לאלתר בכלי המיוחד לטחינה **(משנ"ב).** ובסכין מותר דהוי כדרך אכילה, אך בסכין גדול יש להסתפק **(ביה"ל).**

ג. מותר שאחד יחתוך לצורך אכילת אחרים לאלתר **(בית יוסף).**

ד. החותכים בצלים דק דק שלא בסמיכות לסעודה חייבים משום טוחן והבצלים אסורים באכילה[22] **(חיי אדם).**

ה. המפרר בקעת עץ לעשותה אבקה, או המפרר גוש עפר חייב משום טוחן **(גמרא).** וכן המנסר עצים או השף לשון של מתכת, חייב משישוף כל שהוא **(משנ"ב).** המחתך עצים דק דק כדי לבשל בהם, כגורגרת חייב. ואם חותך לחתיכות גדולות ומקפיד על מידתם, חייב משום מחתך **(רמב"ם).**

---

[21] **החזו"א** (סימן נז) כותב שדבר שהתגבש בצורה טבעית יש בו איסור טחינה. ובזה מיושב מדוע יש איסור טחינה בטיט שעל רגליו בסימן שב סעיף ז. יש להעיר **שהגר"א** לומד מתוספתא האומרת שאין איסור לעשות מלאכה לאחר שהיא **נעשתה** (כלומר, זה עיקרון כללי במלאכות שבת).

[22] ועיין בתחילת סימן שיח במשנ"ב, וצ"ע מדוע אסר כאן בדיעבד, הרי יש דעות המתירת זאת לכתחילה. **הרב עובדיה** כתב להתיר בדיעבד (לוית חן (סימן סג) ובעוד מקומות).

סעיף יג | רדיית דבש

רבי אליעזר (צה.) מחייב את הרודה דבש מכוורת, ולדעת חכמים יש רק איסור מדרבנן כיוון שדומה לתולש דבר ממקום גידולו.

רמב"ם: הלכה כחכמים.

↵ **מגיד משנה בשם רשב"א:** אסור רק אם החלות מחוברות לכוורת ורודה מהם דבש, אבל אם החלות מנותקות מהכוורת או שהדבש צף על גבי החלות מותר, ודווקא כשזב מערב שבת שאז אין חשש שיבוא לרסקם בשבת.

☜ **שו"ע:** אסור לרדות דבש מחלות שבכוורת מפני שדומה לתולש.

רמ"א: דווקא אם דבוקים בכוורת אבל אם נתלשו או נתרסקו מבעוד יום והדבש צף בכוורת מותר.

א. אסור לרדות את החלות גם אם לא ירצה לברור את הדבש מתוך הכוורת שאז עובר על דש, אלא אפילו נוטלו עם החלות אסור **(משנ"ב)**.

ב. גם אם החלות נתלשו מבעוד יום אסור לרסקם להוציא מהשעוה את הדבש, דהוי דש. ואפילו אם יצא מעצמו אסור כמו בפירות. ואסור עד מוצאי שבת שמא יבוא לרסק **(משנ"ב**[23]**)**.

ג. כשנתרסקו החלות מותר לקחת מהם את הדבש שזב מהם, אבל אסור לרדות את הדבש כיוון שהוא עדיין מחובר **(משנ"ב)**. ובפשטות צריך שהדבש יעבור דיכה ורק אז נחשב לנתרסק (עיין סימן שכ, ב). ואם יודע שהדבש צף מערב שבת מותר לקחתו **(ביה"ל)**.

סעיף יד | נתינת מים על קמח

הקדמה להלכות לישה[24]:

לישה היא פעולת חיבור בין חלקיקים לעשותם אחד.

א. עיסה עבה אסורה מהתורה. עיסה רכה אסורה מדברי חכמים. (עבה- גוש שאינו נשפך, רכה- גוש שנשפך מכלי לכלי. אבל אם המים מרובים הוי מים עכורים ואין בהם איסור לישה כלל. (חזו"א נח, ח)).

ב. במלאכת לישה יש שני שלבים: א. נתינת המים על הקמח. ב. עירוב הקמח עם המים. נחלקו התנאים מאיזה שלב מתחילה הלישה: לדעת **רבי** משלב נתינת המים, ולדעת **ריב"י** רק משלב הגיבול.
הגמרא אומרת שאפשר לעשות עיסה בשבת על ידי שינוי. לדעת ריב"י אפשר לעשות עיסה עבה אם יעשה מעט מעט (אך לרבי אסור בכל מקרה בלילה עבה). ובעיסה רכה אפשר לעשות אם ישנה מסדר נתינת החומרים (ובזה גם רבי מודה שמותר).
הרמב"ם פסק כריב"י **והתרומה** כדעת רבי.

---

[23] לדעת **המג"א** מותר גם לסחוט חלות דבש לתוך אוכל כמו בפירות, אבל לא העתיקו במשנ"ב כיוון שזה דומה לסוחט מתוך בוסר שר"ת אסר **(ביה"ל)**.

[24] מלאכת לש הינה מלאכה מורכבת ועל כן הארכנו מעט בהקדמה ובביאור המחלוקות אחת לאחת. ונזכה לכוון לאמיתה של תורה.

ג. ישנם חומרים שאינם בני גיבול[25]. לדעת **רוב הראשונים** משמעות הדבר שלכו"ע נתינת המים נחשבת התחלת הלישה (ואסור לתת עליו מים גם לריב"י). ולדעת **הרמב"ם** משמעות הדבר שלא שייך בהם איסור תורה כלל, אפילו אם יגבל אותם ממש. (ועל כן לדעת ריב"י מותר לתת עליהם מים אפילו לכתחילה).

ד. הגמרא אומרת שלדעת ריב"י מותר לגבל קמח קלי אם יעשה מעט מעט. לדעת **הרמב"ם**: קמח קלי אינו בר גיבול ולכן הוא מותר (בין עבה ובין רך). לדעת **תוספות** ועוד: קמח קלי הינו בר גיבול ועפ"כ מותר אם יעשה מעט מעט. [ולדעת רבי אסור אפילו מעט מעט אא"כ נתן מים כבר מע"ש. (וכך פוסק **התרומה**)][26].

ה. **השו"ע** פוסק כדעת הרמב"ם בכל המחלוקות: א. דבר שאינו בר גיבול אסור רק מדרבנן. ב. הלכה כריב"י. ג. קמח קלי נחשב כאינו בר גיבול.

ו. **הרמ"א** פוסק לחומרא כדעת התרומה. ולדעתו אסור לתת מים בשום אופן על עיסה בשבת- אלא אם כן יעשה שני שינויים: א. ישנה את סדר החומרים ב. יערב בשינוי. (וזאת על פי **תרומת הדשן** שחשש גם לריב"י וגם לרבי).

ז. **המשנ"ב** חשש לדעת תוספות לאסור נתינת מים על דבר שאינו בר גיבול.

ח. **לישה בשינוי**. מצינו כמה סוגי שינויים: א. קמח קלי- מעט מעט. ב. שתית- שינוי סדר החומרים. ג. מורסן- עירוב בשתי וערב. ד. חרדל- בנחת או ביד.

שינוי סדר החומרים מועיל לכו"ע (רק בבלילה רכה[27]) ושאר השינויים מועילים רק לשיטת ריב"י ולא לרבי. משום ששאר השינויים קורים בשלב הגיבול עצמו ואין תועלת בזה שהרי האיסור כבר נעשה בנתינת המים (הרב רימון). ועל כן יוצא שלדעת רבי אסור להכין לעולם עיסה עבה (כי שינוי הסדר לא מועיל בעיסה עבה ושאר השינויים קורים בשלב מאוחר כנ"ל. ורק אם נתנו את המים מע"ש אפשר להתיר אם מערבב בשינוי).

לישה בנחת או ביד מועילה רק לירקות וכדומה, אך לא לקמח קלי (חזו"א נח, ח)

ט. לישה לאלתר אסורה ואינה דומה לטוחן ולבורר (משנ"ב וחזו"א).

י. לישה אחר לישה מותרת כיוון שזו פעולה הפוכה ממלאכת הלש, אלא שצריך לערבב בנחת (ביה"ל).

יא. מותר ללוש דבר שעבר **בישול** אלא שצריך לערב בנחת. והסברא: שאין זה אלא תיקון האוכל בעלמא (ביה"ל). או שלישה בדבר מבושל אינה פעולה משמעותית (חזו"א).

יב. נחלקו האחרונים האם יש איסור בחיבור של שתי עיסות זו עם זו (הגרש"ז וחזו"א אסרו והרב קרליץ התיר. (עיין אורחות שבת ו, ח)).

---

[25] **בספר 'בר גיבול'** (סימן לו) האריך ודן בכל סוגי החומרים שהזכירו חכמים האם הם ברי גיבול או לא. העולה לו שכל חומר שבמפגש עם המים הוא מוציא כמין ריר שמדביק אותו, דינו כבר גיבול, אבל אם אין בחומר ריר שמדביק אותו, אלא רק המים גורמים לחלקיקי החומר להתקבץ יחד, דינו כאינו בר גיבול (והסימן לכך, שלאחר שהמים יתאדו לחלוטין- החומר היבש יחזור לקדמותו). וכך קצת נראה מפירוש המשניות **לרמב"ם** (אהלות ב, ב).
לפי זה ביאר את גדר מחלוקת הראשונים ביחס לקמח קלי (כמובא לקמן). **לרמב"ם** אינו בר גיבול **ולתוספות** כן, והעניין הוא לאחר שקלו את הקמח, ניטל ממנו היכולת להדבק (אותו חומר רירי) אלא שעדיין הוא נדבק מעט, ונחלקו האם הדיבוק המועט הזה נחשב לבר גיבול. וכן לגבי מורסן, מאשר שיש במורסן שאריות של חיטים, ויש בו יכולת קטנה של דיבוק.

[26] **כדאי לזכור** שיש שתי מחלוקות מרכזיות: א. האם הלכה כרבי או ריב"י. ב. אם הלכה כריב"י - האם ריב"י מודה בדבר שאינו בר גיבול. במחלוקת הראשונה נחלקו השו"ע והרמ"א, ובמחלוקת השניה נחלקו השו"ע והמשנ"ב.

[27] עיין לקמן מדוע. והסברא בזה משום ששינוי בסדר החומרים אינו גדול ואינו מתיר עיסה שאסורה מהתורה **(חזו"א)**.

ביאור הגדרות:

א. עיסה רכה ועבה. **החזו"א** (נח, ט) כותב שרכה היא נשפכת מכלי אל כלי ובלילה עבה אינה נשפכת מכלי אל כלי, ועיסה נוזלית מאוד אינה נחשבת ללישה כלל ומותרת לכתחילה.

ב. גיבול מעט מעט. **המשנ"ב** כותב שגם אם יש גורגרת בכל פעם נחשב למעט מעט. (ונראה שהכוונה לדרך לישה מועטת מהדרך הרגילה).

ג. דבר שאינו בר גיבול. **הרמב"ם** כותב בפירוש המשנה (אהלות ב, ב): 'חלקיה מפורדים זה מזה ואין הגבול מועיל להן ואינו עושה אותן גוף אחד, וזה כעין אמרם בתלמוד אפר לאו בר גבול הוא ולפיכך אין ערבובו נחשב גבול'. **הריטב"א** כותב: 'אבל מורסן דלאו בר גבול הוא **שאין דרך לעשות ממנו עיסה'**.

כדי לבאר את דברי השו"ע במלאכת לש, הבאנו מספר מחלוקות יסודיות בהלכות לש, (ולאחר מכן את דברי השו"ע על סדר הסעיפים):

א. מחלוקת רבי וריב"י

המשנה (קנה:) מתירה לתת מים על מורסן בשביל תרנגולים. בגמרא מבואר שזו דעת **רבי יוסי בר' יהודה** הסובר שנתינת מים על קמח או על מורסן אינה נחשבת לגיבול. אבל לדעת **רבי** כבר מנתינת המים יש איסור.
הגמרא מביאה מחלוקת תנאים האם מותר לגבל **קמח קלי**. ת"ק אוסר וריב"י מתיר. אלא שגם לדעת ריב"י צריך לשנות בדרך הגיבול ולכן יעשה על יד על יד (מעט).
הגמרא מקשה מברייתא שכתוב בה 'ושוין שבוחשין את השתית בשבת'[28]! ומיישבת: מה שאסר ת"ק לעיל היה בעיסה עבה (וריב"י התיר). ומה ששוין שמותר מדובר על עיסה רכה ובשינוי סדר החומרים.

◄ **רי"ף, רא"ש, רמב"ם, ר"ח, רמב"ן, רז"ה, רוקח, או"ז, מאירי ור"ן:** הלכה כריב"י ואין איסור משלב נתינת המים (כיוון יש סתם משנה כמותו בדף קנה:).

☜ כך פוסק **שו"ע** בסתמא.

◄ **ספר התרומה, רא"ם, סמ"ק, סמ"ג והגה"מ:** הלכה כרבי וכבר בנתינת המים עובר באיסור לש (שכן יש סתם משנה כרבי בדף יז:, וחוזרים לכלל שהלכה כרבי מחברו).

☜ **רמ"א** חושש לדעה זו.

◄ **מאירי, ריטב"א ובית יוסף:** גם לריב"י יש איסור דרבנן בנתינת מים על קמח.

---

[28] הקושי הוא שהרי לעיל ת"ק אסר! (ועיין לקמן, שלרמב"ם ביאור אחר בגמרא).

ב. דבר בר גיבול ואינו בר גיבול

לדעת רבי אין הבדל בין סוגי העיסות ובכל מקרה הנותן מים עליהם חייב[29]. ובדעת ריב"י יש לדון באיזו מציאות הוא פטר את הנותן מים, האם בעיסה בת גיבול או בעיסה שאינה בת גיבול.

> אביי אומר (יח.) שגם ריב"י מודה שהנותן מים לדיו ואפר חייב חטאת כיוון שאינם בני גיבול. בסוגיא לעיל התבאר שלריב"י מותר לתת מים על מורסן שאינו בר גיבול.

◄ **תוספות** (על פי המשנ"ב[30]): דבר שאינו בר גיבול חמור, וכבר מנתינת המים עוברים בו באיסור תורה גם לריב"י[31]. (גם מורסן נחשב בר גיבול והמגבלו חייב חטאת גם לריב"י, ומה שאמרה הגמרא שאינו בר גיבול כוונתה שביחס לקמח אינו בר גיבול[32]).

☜ **משנ"ב**[33] חשש לדעת שיש בנתינת מים על דבר שאינו בר גיבול איסור תורה.

◄ **רש"י ורמב"ם**[34]: דבר שאינו בר גיבול אין בו איסור תורה לעולם, והמגבלו פטור לדעת ריב"י[35]. ולכן מותר לתת עליו מים לכתחילה לדעת ריב"י.

☜ **שו"ע** (שכד, ג): מותר לתת מים על מוץ[36].

ג. גיבול בשינוי

חכמים התירו לעשות עיסה בשינוי. כמה סוגי שינויים הוזכרו בגמרא וכל אחד מתייחס לסוג עיסה אחרת:

א. מותר להכין מעט מעט עיסה בקמח קלי לדעת ריב"י. (דף קנה:).

ב. מותר לגבל שתית אם עושה עיסה רכה בשינוי סדר החומרים גם לדעת רבי (אבל לא בבלילה עבה כדלקמן) (דף קנו.)

ג. מותר לתת דבש על חרדל שלש אותו מערב שבת והוא שלא יטרוף[37] (**לרמב"ם**: שלא יערבב בכח. **למרדכי**: שלא יערבב בכף) (דף קמ.).

---

[29] אמנם ייתכן שלדעת הרמב"ם רבי יפטור בעיסת שאינה בת גיבול כדלקמן (כיוון שאין בה חיוב מהתורה), אבל כיוון שהוא לא פוסק כרבי כתבנו שלרבי יהיה חייב בכל סוגי העיסות כדבר מוסכם.

[30] **החזו"א** סובר שהתוספות לא סובר כך להלכה, וכך שאר הראשונים שהביא הביה"ל בסימן שכד. ולדעתו רק הראב"ד סובר כך.

[31] אם כך יוצא שהגמרא בדף קנה: התירה לערבב קמח קלי בשינוי מעט מעט למרות שיש בו איסור תורה. **הפרמ"ג** מבאר שלפי תוספות יהיה מותר לתת מים על קמח רגיל בשביל תרנגולים. **הביה"ל** דוחה דבריו, וכותב שרק בקמח קלי שראוי לאכילה לפני הלישה התירו תוספות כיוון שזה רק תיקון אוכל בעלמא כמו רוטב שנותנים בתבשיל, אך לא באיסור תורה גמור.

[32] ומה שאסרו לתת מים על קמח, ואילו במורסן התירו, מתרץ **הב"י** (בסימן שכד) שכיוון שיש בזה צורך לבהמתו התירו. ואם כן אף בקמח יהיה הדין כך. (**ביה"ל** בסימן שכד).

[33] **ביה"ל** בסימן שכד, ד"ה אין.

[34] **הערה חשובה:** לדעת תוספות יש חיוב חטאת בדבר **שאינו בר גיבול**, אלא שהגדרת 'דבר שאינו בר גיבול' מצומצם לדעת תוספות, שהרי מורסן וקלי נחשבים ברי גיבול, ורק אפר נחשב כאינו בר גיבול. ולדעת הרמב"ם **דבר בר גיבול** אסור לחלוטין, אלא שהוא מצמצם אותו שהרי מורסן וקלי נחשבים כאינם בני גיבול לדעתו. לכן יוצא שלכו"ע אין חיוב חטאת לדעת ריב"י בנתינת מים על קלי או על מורסן. ורק על קמח לדעת הרמב"ם ובאפר לדעת תוספות יש חיוב חטאת.

[35] וצריך לומר שדברי אביי נדחו ואין במורסן ובדיו איסור תורה כלל **(הרב המגיד).**

[36] ונראה שהתיר משום שהוא לא בר גיבול (משום שבסימן שלנו שו"ע העתיק לשון הרמב"ם).

[37] ולקמן יבואר ששינוי זה מועיל רק בעירוב ירקות ולא בעירוב של שאר אוכלים.

ד. מותר לתת מורסן על מים ויערבב בשתי וערב. (קנו. בדברי אביי).

כל השינויים מתרחשים בשלב עירוב החומרים, לכן מועילים הם רק לדעת ריב"י, אך לרבי משעת נתינת המים יש חיוב, ואין תועלת בשינוי שיקרה לאחר מכן. יוצא מן הכלל הוא שינוי בסדר החומרים שאף לרבי הוא מועיל. אלא שכיוון שזה שינוי שאינו גדול[38] אפשר להשתמש בו רק לעיסה רכה, אבל לא לעיסה עבה (ולכן לרבי יהיה אסור להכין עיסה עבה בשבת אא"כ נתן את המים כבר מערב שבת).

הדגשה חשובה: לדעת הרמב"ם שינוי מעט מעט או שתי וערב הותר רק בבלילה שאין בה איסור תורה כמו קמח קלי (עיין לקמן). לדעת שא"ר קמח קלי הוא בר גיבול מהתורה, ובכל זאת התירה הגמרא שינוי מעט מעט או שתי וערב[39].

לסיכום: בבלילה עבה (של קלי) ריב"י מתיר מעט מעט ורבי אוסר בכלל, ובבלילה רכה (של שתית) שניהם מתירים בשינוי סדר החומרים.

↵ לאחר ביאור יסודות אלו ניתן לבאר סעיפי השו"ע. סעיף יד מתעסק בעשיית בלילה מחומר שאינו בר גיבול, שנחלקו הראשונים האם שייך בו איסור תורה או לא.

◄ **רוב הראשונים:** שתית וקמח קלי ברי גיבול. לכן לריב"י מותר לעשות עיסה עבה מעט מעט ולדעת רבי אסור, ובעיסה רכה מותר לכו"ע אפילו הרבה, אלא שישנה את סדר החומרים[40].

◄ **רמב"ם:** שתית וקמח קלי אינם בני גיבול[41]. אלא שקמח קלי דומה לקמח רגיל, לכן קמח קלי מותר רק מעט מעט, ואילו שתית (תבואה שלא גרוסה לגמרי) רכה מותרת בשינוי סדר החומרים[42].

☜ **שו"ע:** אין איסור תורה בקמח קלי כי אינו בר גיבול[43]. קמח קלי הותר רק מעט מעט (משום שהוא דומה לקמח אמיתי), ושתית מותר אפילו הרבה בשינוי סדר החומרים ויעשה אותו רק בלילה רכה[44].

---

[38] **חזו"א** (נח, ב).

[39] **הבית יוסף** (שכד ד"ה אין גובלין) כותב שהסברא להתיר איסור תורה בשינוי כזה הוא משום שיש בו צורך לאכילת שבת.
ונזכר בהערה לעיל ש**הפרי מגדים** כותב שכיוון שיש כאן שינוי גדול התירו חכמים אפילו עיסה עבה שיש בה איסור תורה, **והביה"ל** לא מקבל סברא זו בנוגע לשינוי מעט מעט וסובר שרק בקמח קלי שראוי לאכילה לפני הגיבול התירו חכמים, שאז אין בו כל כך לישה אלא תיקון אוכל בעלמא.
(להלכה האשכנזים חוששים בכל עיסה עבה משום שחששו לדעת רבי, ועיין לקמן בכל זה).

[40] **הבית יוסף** מביא שלדעת **הרמב"ן והרשב"א** רבי יוסי בר"י מתיר לעשות אפילו עיסה עבה בשינוי סדר החומרים.

[41] ואין בהם חיוב מהתורה לעולם (כנזכר לעיל במחלוקת לגבי בר גיבול).

[42] הרמב"ם סובר שמה שכתוב 'ושוין שבוחשין את השתית' לא מתקשר לגמרא לפני כן, על כן ביאור הגמרא האומרת 'לא קשיא הא ברכה הא בקשה והוא שמשנה בסדר החומרים', כוונתה לומר ששתית עבה אסורה תמיד ורכה מותרת בשינוי סדר החומרים.

[43] כלומר, מאחר שאין איסור תורה בדבר שאינו בר גיבול, כל מה שהתיר השו"ע לתת מים על קמח קלי ושתית זה בגלל שהוא הבין שהם לא ברי גיבול והוא פסק כרמב"ם. ושא"ר סוברים שהם בני גיבול ולכן מותר לעשות אותם בשינוי מעט מעט, (כי אם נאמר שאינם בני גיבול, כבר מנתינת המים יש בהם איסור תורה ולא יועיל עוד שינוי) **(משנ"ב).**

[44] לדעת שו"ע אין צורך בעוד שינוי בשתית רכה (אך שינוי סדר חומרים מפורש בגמרא (קנה:) שאינו מספיק בבלילה עבה). דלא כרמ"א בסעיף טז. השו"ע לא הזכיר בדבריו שיש צורך בעוד שינוי וכן לא כתוב בגמרא שצריך עוד שינוי. וכך כותב **החזו"א** (נח, ה) להלכה. ויש להקשות, הרי השו"ע פוסק כריב"י, ולדעתו רק מהגיהול עצמו מתחילה פעולת הלישה, וא"כ איך שינוי בסדר החומרים מועיל לגבל בלי שינוי? ויש לומר שגם ריב"י סובר שמלאכת לש שייכת כבר מנתינת המים אלא שאין חיוב אלא אם כן עושה את כל התהליך כולו, ולכן גם שינוי בסדר הנתינה מועיל לריב"י **(הרב רימון).**

↲ דעת השו"ע שאין חיוב בדבר שאינו בר גיבול, ורק גזירה שמא יבוא לגבל קמח אסרו מדרבנן והתירו בשינוי (**משנ"ב**[45]).

(בסעיף טז יתבאר **שהרמ"א**[46] חשש לדעת התרומה לאסור כבר נתינת מים ולא יועיל שינוי מעט מעט[47]. **והמשנ"ב** (שכד, ס"ק יא) חשש לדעת התוספות ואסר לתת מים על מורסן כיוון שאינו בר גיבול).

א. קמח רגיל:

◄ **לדעת השו"ע** אסור אפילו מעט מעט ורק קמח קלי שאינו בר גיבול מותר מעט מעט (**מג"א**[48]).

◄ **לט"ז** (**שכד', א**) **ופרמ"ג** (**שם**)[49]: אפשר לערב גם בדבר בר גיבול אם עושה שינוי (ולרמ"א צריך אף שינוי בסדר החומרים. (עיין משנ"ב, שכד ס"ק ז)).

ב. לדעת השו"ע אין הבדל בקמח קלי אם עושה עיסה עבה או רכה, והעיקר שלא יעשה הרבה. ולדעת שאר הפוסקים מותר לעשות עיסה רכה של קמח קלי גם אם עושה הרבה (**שער הציון**).

ג. מותר לגבל קמח שתית מעט מעט כמו בקמח קלי (**משנ"ב**).

ד. דבר שלא ידוע מה סדר החומרים שלו:

◄ **ט"ז:** אסור להכינו בשבת.

◄ **אליה רבה וחק יעקב:** ייתן את האוכל קודם.

↲ טוב שינענע את הכלי ולא יערבב בכף[50]. (ואם עושה מעט מעט: לדעת השו"ע מותר בכל מקרה. לדעת הרמ"א מותר רק ברכה). (**משנ"ב**).

ה. השתנה על טיט:

◄ **מג"א:** אסור כיוון שיש איסור דרבנן בדבר בר גיבול לכו"ע, והוי פס"ר.

◄ **בית מאיר:** מותר בשעת הצורך כיוון שזה פס"ר דנח"ל באיסור דרבנן[51].

◄ **משנ"ב:** מותר במקום שהטיט אינו שלו.

ו. לכו"ע אם נתן מים על קמח בערב שבת, אם יערב אחר כך את הקמח בשבת עצמה יהיה חייב חטאת ואין זה גיבול אחר גיבול (**ביה"ל**).

---

[45] ואף אין איסור בנתינת המים על הקמח קלי. כך כותבים **המאמ"ר** (שכא, יג) **והרב עובדיה** (לוית חן, סז) **והמנוחת אהבה** (ב, ט 9).

[46] וכן **בדרכי משה** בסימן שכד, וכן פסקו כמה אחרונים אשכנזים.

[47] **הבן איש חי** (ב, משפטים, יח) **והכף החיים** (שכד, יד) כותבים שכך הלכה גם לספרדים.

[48] כלומר לדעת השו"ע אין להתיר עירוב של דבר בר גיבול בשום אופן. וכך ראיתי שכותב בספר **אשמרה שבת**..

[49] **וחזו"א** (נו, ג).

[50] **החזו"א** (נח, ה) סובר שבמציאות שלא ידוע, יעשה שינוי בדרך העירבוב (הגם שחששנו לדעת רבי, במקרה שבו לא ידוע סדר הנתינה, סומכים על הפוסקים שסברו כריב"י). עוד כתב (שם ח), שכאשר נותנים את האבקה קודם, יש לשפוך את המים בבת אחת, שאם לא כן תעשה עיסה עבה בהתחלה.

[51] וקשיא לי, הרי הרמ"א חשש לדעת רבי שזה איסור תורה! ונראה שהבית מאיר התיר כיוון שרוב הפוסקים סברו כריב"י ולכן סבר כמותם שזה איסור דרבנן בשעת צורך (כמו שהתירו האחרונים לדעת הרמ"א במקרים שונים כדלקמן) והוי פס"ר באיסור דרבנן. אמנם כשמדובר בהשתנה על חול, הרי זה דבר שאינו בר גיבול ואם כך כמה ראשונים סוברים שגם ריב"י מודה בזה שיש בו איסור תורה, והמשנ"ב חשש לדעתם, ואם כך להלכה איך סמך עליו כאן? וצ"ע.

ז. קמח בר בר גיבול בשינוי מעט מעט (לביאור תוספות[52]):

◄ **פרי מגדים:** גם קמח רגיל הותר בשינוי מעט מעט, כדין קמח קלי שהותר.

◄ **חיי אדם:** אסור לגבל מעט מעט, משום שחצי שיעור אסור מהתורה (וכוונת הגמרא אינה להתיר שינוי בכמות מועטת, אלא בדרך הגיבול (וחלק עליו הביה"ל בזה)).

◄ **ביה"ל:** רק קמח קלי הותר בשינוי מעט מעט כיוון שזה תיקון המאכל ולא לישה.

ח. חול:

◄ **לרמב"ם** אין בו איסור תורה (וכך סובר **שו"ע**).

◄ **לראב"ד והאחרונים:** יש בו איסור תורה כבר מנתינת המים בו **(ביה"ל)**.

סעיפים טו – טז | גיבול בשינוי, דעת הרמ"א

הגמרא (קמ.) מתירה לערב חרדל עם מים והוא שלא יטרוף אלא יערבב.

נחלקו הראשונים בביאור דברי הגמרא: האם מדובר שנותן את המים על החרדל בשבת עצמה או שמדובר שכבר נתן את המים בערב שבת. מחלוקת זו תלויה בשאלה האם הלכה כריב"י או כרבי כמובא בסעיף הקודם.

◄ **רמב"ם, רי"ף ורא"ש:** כיוון שהלכה כריב"י, הגמרא מתירה אף לתת מים על החרדל בשבת עצמה ולערב בשינוי.

↲ 'ולא יטרוף' הכוונה שיערב בנחת ולא בכח **(רי"ף ורמב"ם)**.

☜ **שו"ע:** מותר לתת מים על חרדל שלשו מערב שבת ולגבלו ביד או בכלי, ולא יטרוף לערבו בכך (בכח **(משנ"ב)**), אלא מערבו מעט מעט (כלומר בנחת **(משנ"ב)**). וכן שחליים ושום[53].

רמ"א (על פי אור זרוע): יש אומרים שלא יערב בכף אלא ביד[54] (או ינענע הכלי **(אליה רבה)**).

◄ **תרומה:** כיוון שהלכה כרבי[55], הגמרא מתירה רק אם נתנו את המים על החרדל מערב שבת, אבל בשבת עצמה אסור לתת את המים. [וגם כשנתן את המים בערב שבת צריך לעשות שינוי מעט מעט או שלא יערב בכח[56]].

---

[52] לפי תוספות שסובר שדבר בר גיבול חייבים כבר על נתינת המים, אם כך, כשהתירו גיבול מעט מעט בקמח קלי, הרי שהתירו לכאורה איסור תורה. ונחלקו האחרונים בנלמד מכך לדינא.

[53] לדעת שו"ע, שינוי אחד מספיק כדי להתיר לעשות עיסות (כנ"ל בסעיף יד שהזכיר רק שינוי אחד ע"ש).
הביה"ל דן כיצד התיר השו"ע בגיבול שאינו בכוח ללוש חרדל, שכן אם חרדל הוא בר גיבול, הרי זה איסור תורה, ואף אם זה דבר שאינו בר גיבול לא מובן כיצד התיר (שהרי להרבה ראשונים יש בזה חיוב מיד בנתינת המים). ולכן לדעתו כוונת השו"ע בכלל להתיר **דילול עיסה** שנילושה כבר מערב שבת, ואין קשר בין דברי אלה לבין מחלוקת רבי וריב"י. ועיין לקמן במחלוקת פרי מגדים וביה"ל. (ודע **שבמשנ"ב** סתם וכתב שמדובר על נתינת מים על עיסה וכדעת ריב"י).
וכותב **החזו"א** (נח, ח) שההיתר לערבב בנחת או באצבעו שייך בירקות אבל בשאר מאכלים לא התחדש שמועיל שינוי זה ולכן צריך לעשות בהם שינוי משמעותי כמו מעט מעט או שתי וערב.

[54] **המג"א** מבאר שצריך לערב דווקא ביד כשנותן את המשקה בשבת עצמה, אך אם נתן מערב שבת יכול לערב מעט מעט אף לדעת הרמ"א. ותמה עליו **הביה"ל** כיוון שהרמ"א חשש לדעת רבי שנתינת המים אסורה בשבת בכל מקרה.

[55] ראיית התרומה מדברי הירושלמי שאומר שמי שנותן מים על שום כתוש חייב משום לש. ולכן מה שהבבלי התיר לערב חרדל בשבת, היינו כשנתן את המים מערב שבת **(סמ"ק ורי"ו)**.

[56] והסברא בזה: לדעת ריב"י, זה שנתן את המים בערב שבת לא מועיל כלום שהרי נתינת מים אינה נחשבת גיבול ולכן צריך לגבל עכשיו בשינוי. ואפילו לדעת רבי הסובר שנתינת המים זהו גיבולו- גם צריך שלא לערב בכח **(שער הציון)**.

☜ **שו"ע** מביא דעה זו כיש אומרים וכך פוסק **רמ"א (לחשוש לתרומה[57]).**

↵בדיעבד אין לאסור כיוון שהרבה פסקו כדעה הראשונה (אך בבלילה גמורה, ללא שינוי אסור אפילו בדיעבד) **(ביה"ל).**

א. ◄ **פרי מגדים:** השו"ע (בסעיף טו) מתיר לתת מים על חרדל גם כשעוד לא נתנו עליו מים מערב שבת, ובדרך זו מותר לעשות אפילו עיסה עבה כיוון שמערב בשינוי.

◄ **ביה"ל:** החרדל כבר נילוש במים ועכשיו רק מוסיף לרכך אותו ולעשותו עיסה רכה הראויה לשתיה ואין בזה איסור לישה כלל[58].

ב. אין איסור לדלל עיסה כיוון שזו פעולה הפוכה מלישה שמחברת את החלקים זה עם זה, אלא שיערבב בנחת שלא יראה כמו לישה[59] **(ביה"ל).**

ג. נתינת מים מערב שבת צריכה להיות משמעותית וכמה טיפות בעלמא לא מספיקות כדי להחשיבו כמגובל **(משנ"ב).**

ד. דרך העירוב הרגילה בחרדל היא בכח, ובעירוב חלש נחשב שינוי ולכן מותר לתת מים (לדעת השו"ע) ולערבב בשינוי **(משנ"ב).**

❖ הכנת בלילה לדעת הרמ"א

כנזכר לעיל הרמ"א חשש לדעת רבי לאסור שפיכת מים על קמח. כאמור לעיל (בהקדמה למלאכה), לדעת רבי אסור להכין בלילה עבה בשבת, אפילו בשינוי סדר החומרים (עיין שם בטעם הדבר), וכל ההיתר להכין בלילה בשבת הוא רק בבלילה רכה (ודווקא בשינוי סדר החומרים[60]).

תרומת הדשן: מותר להכין עיסה רכה בשני תנאים: **1.** שינוי סדר החומרים (לחשוש לדעת רבי). **2.** שלא יטרוף (יערבב בנענוע הכלי או באצבעו או מערב מעט מעט[61]) **(לחשוש לדעת ריב"י שנתינת המים אינה כלום).**

☜ כך פוסק **רמ"א**[62] (והוסיף, שנהגו להתיר בשינוי, ויכול לשנות מדרך נתינת החומרים שבחול, וייתן קודם החומץ ואח"כ את האוכל).

---

[57] **בשש"כ** (כ, מ) כתב על פי תרומת הדשן שהרמ"א רק חשש לתרומה ולא פסק כמוהו מעיקר הדין.

[58] יוצא שלדעת השו"ע והרמב"ם אפילו אם נתן מים על החרדל מע"ש, כל שלא עירבב אסור לערבו בשבת, ודעתם חמורה יותר מאשר התרומה שהתיר לערבב אם נתנו מים מע"ש.

[59] **שש"כ** (ח, יג) בשם **הגרש"ז** אוסר לערב שתי עיסות זו עם זו. **האג"מ** (או"ח ד, עד לש, יד) מתיר וכן **הרב קרליץ.** הרב עזריאל אויערבך כתב (מובא בשלמי יונתן שכא, טו ס"ק נ) שאביו אסר רק אם הסמיכות נעשית גבוהה יותר, אבל אם הסמיכות נשארת באותה רמה- מותר. ויש שחילקו בין עיסה עבה שאסורה מהתורה לעיסה רכה שאסורה מדרבנן (**הרי"ץ רימון**, שבת עמוד 763)

[60] כנזכר בהקדמה, רבי סובר שמשעת נתינת המים יש איסור, על כן לא יועילו שינויים שיעשה בזמן העירבוב, ורק שינוי סדר החומרים משמעותי לדעתו אלא שגם שינוי סדר החומרים לא מתיר בלילה עבה, אלא רק בלילה רכה (כדאיתא בגמרא קנה:).

[61] בתרומת הדשן כתוב שלא יטרוף והרמ"א הביא שינוי של טריפה באצבע, ומעט מעט, הביא המשנ"ב (בס"ק סב). ומשמע מהמשנ"ב (סד) שמעט מעט הוא שינוי המועיל לקמח קלי ושלא יטרוף או שיערבב ביד מועילים בשחלים חרדל וכדומה...

[62] כנ"ל, **לחזר"א** מספיק שינוי אחד. **המנחת יצחק** (א, עד) כותב שכיוון שהעירוב בשינוי הוא חומרא אפשר להקל בו ולעשותו בשינוי קל. לדוגמא, אם היה רגיל לערב בכף יערב בסכין וכדומה.
והנה האחרונים הזכירו כמה קולות גם לדעת הרמ"א, כיוון שאין זו פסיקה גמורה כדעת רבי אלא חשש:

א. סלט שחותכים אותו בחתיכות גדולות, מותר לתת עליו חומץ וכדומה לערבו. אך בחיתוך דק יזהר לערב בנחת או בנענוע הכלי, וטוב אף שייתן קודם את החומץ (אע"פ שזו בלילה עבה ואסור לתת המשקה, כיוון שטעמו יפגם, סמכו על הדעה הראשונה[63] **(שער הציון)**).

ב. אסור לטרוף ביצים בשבת כי נראה שהולך לבשלם, אבל אם היו טרופות מערב שבת מותר **(משנ"ב)**.

לסיכום:

בלילה רבה מותרת לדעת השו"ע רק בדבר שאינו בר גיבול על ידי שינוי אחד. לדעת הרמ"א מותר רק אם ישנה מסדר החומרים ויעשה שינוי נוסף.

בלילה עבה מותרת לשו"ע רק בדבר שאינו בר גיבול על ידי שינוי אחד. לדעת הרמ"א אין היתר להכין עיסה עבה (חוץ ממקרים מיוחדים).

סיכום המחלוקות בקצרה

א. נתינת מים על קמח

- **ריב"י, רמב"ם ושו"ע:** אין בזה חיוב תורה.
- **רבי, תרומה, רמ"א (חשש לדעתם):** חייב מהתורה.

ב. לערבב דבר שאינו בר גיבול

- **רמב"ם ושו"ע:** לעולם אין בזה חיוב מהתורה.
- **תוספות, רמ"א:** לכו"ע חייב מהתורה.

ג. לתת מים על דבר שאינו בר גיבול

- **רמב"ם ושו"ע:** מותר.
- **תוספות ומשנ"ב:** חייב גם לריב"י.

ד. דבר בר גיבול

- **רמב"ם ושו"ע:** אסור לגבלו לעולם.
- **תוספות ורמ"א:** מותר לגבלו בשינוי.

ה. בלילה עבה

- **רבי יוסי בר' יהודה, רמב"ם ושו"ע:** מספיק שינוי אחד (בדבר שאינו בר גיבול).
- **רבי, תרומה רמ"א:** אסור בשם צורה (למעט מקרים מיוחדים).

א. בשעת צורך אפשר להקל ולערב ירקות עם חומץ וכדומה וליצור עיסה עבה כיוון שאם יעשו אותו מע"ש טעמו יתקלקל. אלא שלרווחא דמילתא יעשה שינוי גם בסדר הנתינה וגם בעירוב **(ט"ז, והביאו משנ"ב ושער הציון** (פד)**)**.

ב. כאשר מדובר על הכנת מאכלים לתינוקות ניתן להקל כדעת שו"ע **(חזו"א נח, ז)**.

ג. אם גוי נותן את המים מותר ליהודי לערבב אחר כך בשינוי **(משנ"ב בשכד")**.

ד. אין איסור לרמ"א בנתינת חומרים שאינם מחלחלים זה בתוך זה (כגון מיונז על טונה), כי בעצם נתינתם זה על זה לא מתחיל שום פעולת גיבול **(הגרש"ז** (אורחות שבת, ו הערה מו)**)**.

[63] כנזכר בהערה הקודמת, חוששים לדעה הראשונה כשניתן, ואם לא ניתן אפשר לסמוך על הדעה הראשונה אלא שעדיף לעשות שינוי מועט ולשנות בסדר החומרים, אע"פ שאין זה מועיל בעיסות עבות (אך לדעת השו"ע, אין צורך אפילו בכך).

ו. בלילה רכה

◄ **רמב"ם ושו"ע:** מותר בשינוי אחד.

◄ **תרומת הדשן ורמ"א:** צריך שני שינויים. (ואחד מהם: שינוי בסדר החומרים).

❖ **תרשים זרימה לסיכום הדברים:**

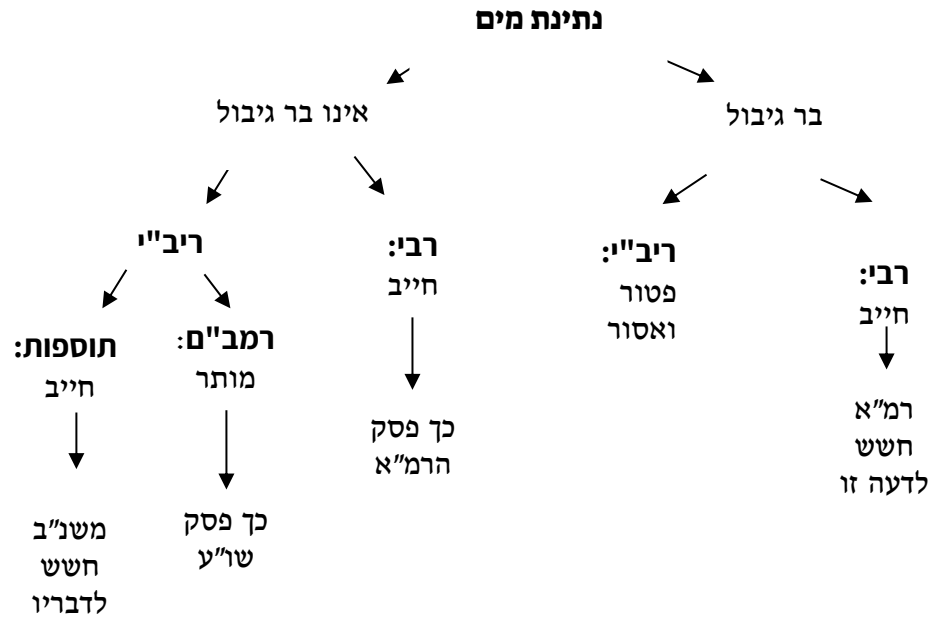

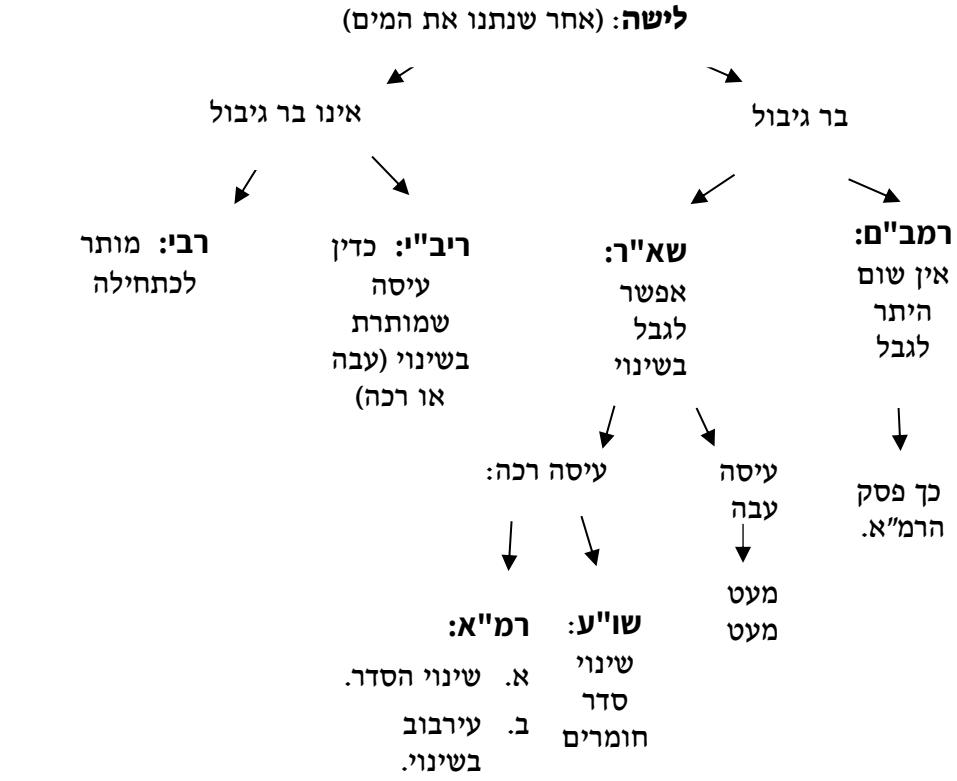

סעיף יז | עשיית אנמולין

המשנה (קלט:) אומרת שמותר לעשות אנמולין בשבת (יין ישן עם דבש ופלפלין) מפני ששותים אותו. אבל אסור לעשות אלנותית מפני שהיא לרפואה (לצנן האדם אחר בית המרחץ (ביה"ל)).

☜ כך פוסקים **טור ושו"ע.**

↲ **משנ"ב:** אסור לטרוף יפה ולסננו כי זה טורח יתר ואומנות גדולה שנאסרה כמו שנאסר לגבי חרדל[64].

א. משום שהאיסור באלנותית הוא משום רפואה, אף אם היה שרוי מערב שבת אסור לשתותו, כיוון שרפואה נאסרה בשבת **(משנ"ב).**

ב. ◄ **מהרי"ל:** אסור לערב ביצים עם פטרוזיליה וחומץ משום שדומה להילמי (שנאסר כנ"ל בסעיף ב).

◄ **מג"א:** מותר.

↲ כל זה במרובה, אך במועט כו"ע מודים שמותר **(משנ"ב).**

סעיף יח | שריית חלתית

המשנה (קמ.) אוסרת לשרות את החלתית בפושרים, בגמרא נאסר לשרות אף בצוננים. עוד מבואר בגמרא האיסור לשרות מדרבנן ,שלא יראה כעושה מעשה חול.

טור: האיסור הוא כיוון שהדרך לשרותו לרפואה. ומותר לשרות פיתו בחומץ. אם היה שרוי מאתמול מותר לשתותו בשבת, וכן אם כבר התחיל לשתותו בחמישי מותר להמשיך בשישי ושבת כי כך דרך רפואתו שבעה ימים (-שלושה ימים), ומותר לשרותו בצונן (ואף לשתותו **(משנ"ב)**) וליתנו בחמה, כי אם יפסיק יסתכן[65].

☜ כך פוסק **שו"ע.**

↲ מותר לשתות אם היה שרוי מאתמול כיוון שזה מאכל קצת בריאים ולא ניכר שזה לרפואה, ואכן אם בריאים לא רגילים לאוכלו אסור **(אליה רבה).**

א. אם אינו יכול ליתנו בחמה, יכול ליתנו אף באור מפני הסכנה **(משנ"ב).**

סעיף יט | טחינת וקילוף שום ובצלים

הגמרא (יט.) אומרת ששום ובוסר שריסק אותם מערב שבת אסור לגמור את ריסוקם, אלא אם כן נדכו כבר.

---

[64] דין זה מקורו **בשלטי הגיבורים**, ולדעתו הגמרא בחרדל מדברת כששרה אותו מערב שבת והאיסור משום שנראה כלש ולכן שייך ללמוד משם לדין אנמולין. ולמי שסובר שזה ממש לש, לא שייך ללמוד משם להכא.

[65] מדובר פה במי שיש לו מיחוש ואם יפסיק באמצע את הטיפול בו יסתכן בכך.

רמב"ם: על פי זה מותר לגמור שחיקת דייסא שהתבשלה כיוון שכבר שדכו אותה במדוכה והתבשלו כל צרכה[66].

☜ **שו"ע:** מותר לגמור שחיקה של שום ובוסר שנדוכו מבעוד יום, אבל אסור לדוך אותם אם רק נתרסקו[67]. ולכן מותר לגמור שחיקת דייסא שהתבשלה והורידו אותה מעל האש.

רמ"א (**בשם מרדכי**): אין איסור ממחק בתפוח הואיל ואפשר לאוכלו כמות שהוא, והמחמיר במאכל תפוחים שדרכו בכך וכדומה, תבוא עליו ברכה (ממחק שייך באוכל רק מדרבנן (**פרי מגדים**)).

א. יש להזהר שלא לטרוף בכוח את הריפות גם כשנידוכו מערב שבת (**אחרונים**).

ב. משמע שאם אי אפשר לאכול את המאכל ללא המחיקה, אסור למחק, וכמו לעניין עיבוד באוכלין (**פרי מגדים**).

ג. על האש עצמה יש אומרים ששייך בזה איסור בישול מדאורייתא כנ"ל בסימן שיח[68] (**משנ"ב**).

ד. מותר למרוח על לחם תפוחים מבושלים או שומן או חמאה (**משנ"ב**) טעם ההיתר כיוון שמטרתו אינה למרח אלא למלא את המקום הריק, והגם שפסיק רישיה שימרח, כיוון שגם ככה אפשר לאוכלו כמות שהוא, אפשר להקל בזה לכתחילה (**ביה"ל**).

ה. נראה מדברי הרמ"א שהחמיר דווקא בתפוחים שרגילים למחק אותם ולא בדברים שלא רגילים למחק אותם (**ביה"ל**).

❖ קילוף פירות בשבת

הירושלמי (ז, ב) אומר שהנוטל שום מבין קליפותיו חייב משום בורר.

סמ"ק, סמ"ג, תרומה, הגהות מימוניות ורי"ו: האיסור הוא רק בבורר להניח, אך בבורר לאלתר מותר.

☜ **רמ"א:** מותר לקלף שומים ובצלים לאלתר ולא בשביל להניח.

↲ הוא הדין שאר פירות (**משנ"ב**).

א. עיין בסימן שיט, ו כיצד התיר הרמ"א לקלף פירות לאלתר, הרי זו ברירה של פסולת מתוך אוכל (הביה"ל מיישב את דבריו כאן, ושם הבאנו את הדברים בהרחבה).

ב. הפותח תפוז וזורק הגרעינים שבו, לאלתר מותר ולהניח אסור. ואפשר שאף לאותה סעודה מותר (**פרי מגדים**) (משום שאי אפשר אחרת (**שער הציון**)).

---

[66] **טחינה במאכל מבושל: הרמב"ם** כאן מתיר לטחון מאכל שעבר בישול, וכן **השו"ע והמשנ"ב**. בטעם הדבר יש שכתבו שהירקות כל כך רכים עד שהם קרובים להיות טחונים (**כלכלת שבת**), או משום שמאכל נשאר אחיד לאחר הטחינה (**אגרות משה**), או שכעיקרון לאחר הבישול אי אפשר לטחון עוד את המאכל (**חזון איש**). **הגרש"ז** (שש"כ ו, הערה כא) התיר רק אם הירקות נמעכו לפני כן (וכן **האג"מ** או"ח ד עד, טוחן ה).

[67] דשלושה שלבים יש בריסוק דברים: ריסוק, דיכה ושחיקה. ולכן כתב השו"ע שדברים שעברו דיכה היטב וחסרים רק שחיקה, נחשבים כמי שנגמר מלאכת שחיקתם ומותר לגומרה בשבת (**משנ"ב**).

[68] בסימן שיח, ס"ק קיז כתב משנ"ב שהרוצה להחמיר כדעת הכלבו **כשהסירו** את קדירה מעל האש, יחמיר בערבוב ולא בהוצאה בכף (ולפי"ז החושש לכלבו שם, יחמיר בהלכה כאן). וצריך עיון.

סימן שכב | דיני נולד בשבת

סעיף א | ביצה שנולדה בשבת

הברייתא בביצה (דף ג:) אומרת שביצה שנולדה בשבת שלאחר יו"ט, או ביו"ט שלאחר השבת, אסורה אפילו בטלטול, וחז"ל גזרו בכל שבת ויו"ט שלא לאכול ביצה שנולדה בהם גזירה משום שבת שלאחר יו"ט. ואפילו באלף לא בטילה.

[לרבה: הטעם, כיוון שצריך להכין את סעודת השבת ביום חול[1], ויש בזה איסור תורה, וגזרו גם בשאר יו"ט. לכן מבואר מדוע אינה בטילה באלף. לשאר אמוראים: משום גזירות דרבנן, ואינה בטילה משום דבר שיש לו מתירים].

טור: ביצה שנולדה בשבת אסורה אפילו בטלטול, ואפילו באלף לא בטלה (כיוון שיש לה מתירים). ויכול לכוף עליה כלי ובלבד שלא יגע בה (עם הכלי, וכל שכן בידיו **(משנ"ב)**).

☜ וכך פוסק **שו"ע.**

↵ גם ביצה שספק נולדה בשבת אסורה מטעם דבר שיש לו מתירים **(משנ"ב)**.

א. כיוון שאסורה באכילה אסורה בטלטול **(משנ"ב)**. וכמוקצה מחמת גופו **(שער הציון)**.

ב. אם השכים בבוקר של השבת ומצא ביצה, מותרת באכילה, שתולים שנולדה מאתמול כיוון שרוב התרנגולות לא יולדות בלילה **(משנ"ב)**.

ג. אסור לגעת בביצה משום שהיא עגולה וזזה ממקומה **(משנ"ב)**.

ד. הכנה מיו"ט לשבת או משבת ליו"ט הוי איסור תורה. ודלא כרמב"ם בפירוש המשניות שכתב שהכנה טבעית (כביצה הנגמרת בבטן התרנגולת) איסורה רק מדרבנן **(ביה"ל)**.

סעיף ב | יו"ט הסמוך לשבת

רב אומר (ביצה ד.) שביצה הנולדת בשבת או ביו"ט, אסורה מזה לזה (וע"ש באריכות בסוגיא ובחולקים).

טור: ביצה שנולדה ביו"ט הסמוך לשבת לפניה או לאחריה, אסורה באכילה. וכן שיירי פתילה משבת אסורים ביו"ט כי לא הכין אותם במיוחד ביום חול ליו"ט, אלא צריך בע"ש להדליק את הפתילות ולכבות אותם לצורך יו"ט.

☜ **שו"ע:** ביצה שנולדה ביו"ט הסמוך לשבת לפניה או לאחריה, אסורה באכילה.

↵וכיוון שאסורה באכילה, אסורה גם בטלטול **(משנ"ב)**.

א. אם יו"ט חל אחר השבת, מותר לאכול את הביצה ביו"ט השני (של גלויות), וכן אם חל יו"ט בחמישי שישי ונולדה בחמישי **(ביה"ל)**.

---

[1] **שער הציון** (ד') מסביר שביצה מותרת ביום ראשון ולא אומרים ששבת הכינה לו, כי סעודת יום חול לא חשובה ולא צריך להכין אותה מאתמול. [כי הכנה פירושו שהשבת צריכה הכנה ביום חול, ולא ביו"ט, ולא שיש איסור שהיו"ט יכין לשבת].

סעיף ג | פירות שנשרו מהעץ

הגמרא בביצה (ג.) אומרת שפירות שנשרו מהעץ אסורים שמא יעלה ויתלוש.

הטור פוסק את הגמרא, ומוסיף שלערב מותרים מיד (שהרי הם נשרו לבד ובזה לא גזרו בזה חכמים **(בית יוסף)**).

☜ וכך פוסק **שו"ע.**

↲ אפילו בטלטול אסורים מיגו שהוקצה בבין השמשות **(משנ"ב).**

א. אף ספק אם נשרו בשבת אסורים, כיוון שיש לפירות היתר לאחר השבת. ואין היתר אפילו לצורך מצווה, כגון לתת אותם לעניים (בשונה מדמאי שהותר לצורך עניים) **(גמרא בפסחים).**

ב. אף זרעים שבשדות אסורים שמא נתלשו בשבת עצמה. ואפילו אם הפירות נשרו מע"ש אסור לאסוף הרבה פירות, משום 'מעמר' **(משנ"ב** (ועיין בסימן שמ, ט)).

ג. אין צורך להמתין במוצאי שבת בכדי שיעשו, כיוון שלא נעשתה בהם מלאכה אסורה בשבת **(משנ"ב).**

סעיף ד | קטימה באכלי בהמה

רב יהודה אומר (ביצה לג:) שבאוכלי בהמה אין איסור תיקון כלי (כי ראויים לשימוש כמות שהם) ומותר לטלטל אותם ביו"ט ושבת. אך בעצים שעומדים להסקה יש איסור תיקון כלי ואסור לטלטל אותם.
רבי אליעזר מתיר ליטול קיסם לחצוץ בו שיניו. וחכמים מתירים לקחת רק מאבוס של בהמה שהעצים שבו עומדים גם כך לאכילה, אבל עצים סתם אסורים בטלטול.

☜ **טור ושו"ע:** אין איסור תיקון כלי באוכלי בהמה ומותר לתקנם אף בסכין, אבל קיסם שאינו מאכל בהמה אסור ליטלו אפילו בשביל לחצוץ בו שיניו.

א. אוכלי בהמה היינו עצים שראויים לאכילת בהמה, אפילו שאינם עומדים לצורך כך (אך בסימן שח, ל משמע קצת שאסור **(ביה"ל)**) **(משמעות הגמרא).**

ב. הגם שאין תיקון כלי במאכלים, לתקן כלי עם אוכל, כמו לסגור כלי עם מאכל אסור, **(ולחיי אדם** חייב חטאת) **(ר"ן).**

ג. מותר לחתוך במידה מדוייקת כי אין חיתוך באוכלים **(חיי אדם).**

ד. אסור לטלטל עץ העומד להסקה אפילו אם אין כוונת לקטום. ואם קטמו בכלי חייב חטאת, אבל אם עשה ביד אינו חייב חטאת דהוי קטימה כלאחר יד **(אליה רבה בשם ראשונים).** וכשעושה כך בסכין, לדעת הרא"ש חייב משום תיקון כלי ולדעת הרמב"ם משום מחתך (**משנ"ב** בסעיף הבא).

ה. אף אם יש לו בשר בין השיניים ויש בזה משום כבוד הבריות, אסור לקטום ולטלטל עץ העומד להסקה בשביל קיסם, כיוון שהיה יכול להכין מאתמול **(גמרא).** לפי זה, אם הזמינו חברו ולא ידע מראש על זה, מותר לטלטל קיסם מוכן. אך אם אין זה נחשב לגנאי, אסור **(מג"א).** **והפרי מגדים** מתיר לקטום ביד, כיוון שזה רק איסור דרבנן **(שער הציון).**

סעיף ה | טלטול וקטימת עצים לריח

מסקנת הגמרא במסכת ביצה (לג:) שלדעת חכמים מותר לכתחילה לקטום עצים קשים להריח (ולרבי אליעזר אסור מדרבנן). וכך מסופר על רב יהודה שהיה שובר מעץ ענפים גדולים בשביל להריח.

☜ **טור ושו"ע:** מותר למלול [ולקטום] ולטלטל עץ בשביל להריח לחולה (והוא הדין לבריא **(משנ"ב)**), בין אם הוא קשה ובין אם הוא רך.

א. כל ההיתר לקטום עצים קשים הוא רק ביד, אך לא בכלי, שמא יבוא לתקן קיסם. [וברכים מותר אפילו בכלי]. ואף ביד מותר רק לריח, ולא לתקן כלי **(משנ"ב)**.

❖ הולדת ריח בבגד או בגוף

השו"ע התיר למלול עצים כדי להוסיף בהם ריח (כך מבאר משנ"ב את דעתו). והאחרונים נחלקו לגבי הולדת ריח בבגד ובגוף:

הולדת ריח בבגד: משנ"ב ובאר היטב בשם החכם צבי: אסור[2].

הולדת ריח בגוף:

◄ **משנ"ב**[3] (קכח, יג): מותרת.

◄ **ט"ז** (תקיא, ח)**, מג"א**[4] (יא): אסורה.

❖ דיני מחתך

א. כל דבר שאדם חותך ומקפיד על מידת ארכו ורחבו חייב משום מחתך. אבל אם עושה בדרך הפסד או בלא כוונה למידתו פטור[5] **(רמב"ם)**.

ב. אין מחתך באוכלין **(משנ"ב)**.

ג. ◄ **לביה"ל**: מחתך תלוי בדרך שרגילים לחתוך איתו. אם חותכים בכלי חייב רק אם חתך בכלי[6] ואם חותכים ביד חייב במחתך ביד. אלא שאיסור דרבנן יש בכל מקרה[7].

---

[2] וכך כתבו **שש"כ** (יד, לו) **ויחו"ד** (א, לא). **והראשון לציון** (אליבא דרמב"ם ורי"ף ורא"ש): מותר.

[3] וכך כתבו **שש"כ ויחו"ד.** ואף התיר להוליד ריח בשיער (יב"א ו, לא, ח).

[4] וכך כתב **בא"ח** (ב, תצוה יא).

[5] וקשה למה הרמב"ם כתב 'פטור', שהרי הוא אינו מתכוון למידתו והוי כקורע בעלמא (עיין מנחת חינוך מוסך השבת לג). **באורחות שבת** (יא, עמוד שס בהערה) העלה שאפשר שכיוון שמחתך חיתוך מדויק בעיני העולם יש בזה איסור דרבנן. או שהרמב"ם אסר רק מדין קורע מדרבנן.

[6] וכתב שאפילו הכי יש איסור דרבנן בקטימה כזו ולכן ודאי שהטעם שהתירו לקטום בעצים קשים הוא משום שסתם קוטם לריח אינו מקפיד על המידה ואין בזה משום מחתך.
לפי דברי הביה"ל נראה שאדם שנמצא בבית כסא ורואה שאין שם נייר, שאסור לו לחתוך את הנייר במקום המיועד לכך למרות שחותך רק בידיו, ואפילו שיש בזה כבוד בריות גדול, שהרי זה איסור תורה. אלא יעשה בשינוי, כגון שיחתוך במרפקי ידיו וכדומה. ולכאורה אפשר להתיר גם אם יקרע מהנייר שלא במקום המיועד לכך שגם זה אינו אסור מהתורה. (אלא שאפשר שדעת האדם היא לא דווקא למקום המסומן, והסימון נועד רק לנוחות ולא לדיוק, ולכן אפשר שאין בזה איסור מחתך כלל גם במקום המסומן).

[7] עיין לקמן בדברי הנשמת אדם, ולמסקנת דבריו כתב הביה"ל שגם לפי דבריו צריך לומר שהתירו לקטום בשביל להריח רק אם אינו מכוון למידה מסוימת.

◀ **לנשמת אדם:** אסור מהתורה לקטום ביד גם בדבר שרגילים לקטום בכלי (והקשה עליו הביה"ל מדוע א"כ התירו לקטום עצים קשים בשביל להריח. ויישב שצריך לומר שהתירו רק אם אינו מכוון למידה מסוימת).

סעיף ו | הטלת גורל על מנות

המשנה (קמח:) מתירה להפיס עם בניו ובני ביתו, ורק שלא יעשה מנה גדולה כנגד קטנה [משום משחק בקוביא]. ובגמרא: באחרים אסור להפיס משום חשש הלוואה ומקח וממכר, ורק אצל בני ביתו אין חשש זה, כיוון שרב התיר להלוות לבני ביתו בריבית כדי שיטעמו טעם ריבית. אם כך בבני ביתו מותר אפילו במנות שאינן שוות.
הגמרא בבבא מציעא (עה.) דוחה את היתרו של רב שמא יבואו להמשך לריבית.

העולה מהגמרא שלעשות הגרלה עם אחרים אסור משום מקח וממכר. ונחלקו הראשונים[8] במסקנת הדין לגבי בני ביתו:

◀ **רמב"ם, רי"ף ורא"ש** (לפי הר"ן) **ומגיד משנה:** מותר בבני ביתו אפילו מנות גדולות וקטנות.

◀ **רי"ף ורא"ש** (לפי הב"י) **וטור:** מותר בבני ביתו רק מנות שוות.

דרכי משה: אסור להטיל גורל גם על ידי גוי.

☜ **שו"ע:** מותר להטיל גורל במנות שוות בין בני הבית, ועם אחרים אסור כיוון שמקפידים זה על זה ויבואו לידי משקל ומידה. אבל מנה גדולה כנגד מנה קטנה, אסור משום קוביא. וי"א שבבני ביתו מותר מנה גדולה כנגד קטנה.

רמ"א: אסור להטיל גורל גם על ידי גוי.

↲ אפילו במקום שיבואו למריבה **(משנ"ב).**

א. מותר **לחלק** מנות בין בני חבורה כי מסתמא לא מקפידים, אלא אם כן הם ביקשו בגורל, שאז אפילו לחלק אסור. וכן אם ידוע בבני חבורה שהם מקפידים אסור לחלק מנות[9]. אבל שכנים, למרות שמסתמא הם מקפידים זה על זה מותר לחלק מנות (כיוון שאין השאלה מצויה בניהם, לא חששו שיבואו לידי איסור (**ביה"ל**)) **(משנ"ב).**

ב. בני בית שחולקים משל עצמם, אפילו לדעת המקילים אסור במנות שאינן שוות **(פרי מגדים).**

---

[8] **שורש המחלוקת:** בפשט, הגמרא בבבא מציעא דחתה את דברי רב, וא"כ יוצא שגם בבני ביתו אסור גדול עם קטן. אלא **שהרב המגיד** מסביר שרק לעניין הלוואה בריבית שאסורה מהתורה דחתה הגמרא את רב, אבל לעניין הגרלה נשארו דברי רב להלכה. ואילו **הטור** סובר שהגמרא דחתה לגמרי את רב להלכה וגם בבני בית מותר רק במנות שוות. ומה שהגמרא מביאה את רב למרות שנדחה להתיר גם מנות שאינם שוות, אפשר ליישב בכמה אופנים **(בית יוסף):**
א. סברת רב (שבני הבית הם רשות אחת) נשארת, למרות שדבריו נדחו, ואם כך יש לומר כדברי שמואל שאין איסור מקח וממכר בבני בית.
ב. הגמרא הביאה את רב כדי להקשות עליו גם מדברי המשנה אצלנו.
ג. הגמרא בשבת באמת סוברת כרב ולכן הביאה את דבריו והגמרא בבבא מציעא חולקת על הגמרא בשבת, וכמותה הלכה, כיוון שהיא עוסקת בהלכות ריבית.

[9] בבני חבורה כזו לא כדאי להשתתף מלכתחילה כי יבואו לשאול כלים בשבת ויו"ט ומתוך קפידתם יבואו לידי איסור מידה ומשקל **(ביה"ל).**

❖ הגרלות המותרות

א. **המג"א** מתיר להטיל גורל מי יעלה לתורה או יאמר קדיש, כיוון שאין בזה נפקא מינה ממונית ולא יבואו לידי משקל ומידה. וכתב **בנזר ישראל** שאין לעשות קלפי עם פתקים גם באופן כזה.

ב. **המג"א** מתיר לעשות הגרלה ביו"ט. (**בשער הציון** משאיר את דבריו בצ"ע). אבל בשבת אסר להטיל גורל גם בדבר מצווה, אפילו כשלא יכול היה מאתמול. (**בשער הציון** מקשה על ראייתו אבל מסכים שאסור).

ג. **הביה"ל** מביא בשם התוספתא שמותר להטיל גורל בין אורחים מי יקבל מנה ראשון כיוון שאין בזה נפקא מינה ממונית.

סימן שכג | השאלה וקניין צרכי שבת

הקדמה קצרה לסעיפים א- ד:

א. במקח וממכר יש לדון בשני איסורים:

1. איסור בקשת הקונה לקנות.
2. איסור מדידת המוכר את החפץ הנמכר.

ב. בין אם מוכר בפיו או במשיכה או מדידה אסור בשבת. ואפילו לצורך מצווה אסור. אך כשאומר בלשון שאינה מפורשת על מכירה, ואינו מזכיר שם מידה, רק כלי זה סתם, מותר.

סעיף א | שימוש בכלי מדידה

המשנה (ביצה כט.) אומרת שמותר לאדם לבקש מחברו שימלא לו כלי מסוים, אבל לא במידה, ורבי יהודה אומר שאם היה כלי של מידה לא ימלא בו כלל (להלכה נפסק כת"ק (בית יוסף)).

נחלקו האמוראים בפירוש דברי ת"ק: רב יהודה מבאר שהכוונה לכלי המיוחד למידה, אבל כלי העומד למידה יכול למלות בו, ורבא מבאר שהכוונה שאסור להזכיר שם מידה, אבל מותר למלות בכלי המיוחד למידה. (רש"י: כלי העומד למידה (שרב יהודה אסר) היינו כלי שמשמש בפועל למדידות. וכלי המיוחד למידה (שלרב יהודה אסור ולרבא מותר) היינו כלי שמיועד למדידה אבל עוד לא מדדו בו[1]).

◄ **רא"ש, עיטור, רמב"ם וטור:** הלכה כרבא, שלא יזכיר מידה אבל כלי **המיוחד** (שרגיל למדוד ולמכור בו **(משנ"ב)**) מותר למדוד בו.

↲ **ר"ן:** ורק אם מודד בביתו של המוכר ומוליך את הכלי לביתו. אבל אם מודד בכלי המוכר ואחר כך שופך לכלי הקונה אסור בכלי המיוחד למידה (ודייק כך מלשון הגמרא והרמב"ם).

☜ כך פוסק **שו"ע.**

◄ **רמב"ן [ורי"ף]:** הלכה כרב יהודה, שרק כלי **העומד** למידה מותר.

מרדכי והגהות אשר"י: מותר למדוד אם אינו מתכוון למדידה בדווקא אלא מוסיף או פוחת (ואין בזה גזל כי כך רגילים לעשות).

☜ כך פוסק **רמ"א.**

↲ היינו שמותר אפילו אם מודד בכלי המוכר ושופך לכלי הלוקח **(משנ"ב).**

א. התרו של הרמ"א הוא רק לעניין מדידת המוכר, אבל אין זה מתיר לקונה לומר למוכר שייתן לו מידה מסוימת. ורק לקמן יביא הרמ"א אפשרות התר בזה **(מג"א על פי שער הציון).**

---

[1] **והרמב"ם** מבאר: כלי המיוחד למידה (שלרב יהודה אסור ולרבא מותר) היינו כלי שהכינו אותו למדידה אבל הוא עוד לא מוכן לזה.

סעיף ב | מדידת הכלי למחר

מגיד משנה בשם הירושלמי: מותר לומר לחברו שימדוד לו בכלי פלוני, ולמחר ימדדו כמה יש בו.

☜ כך פוסק **שו"ע** (אבל אסר להזכיר מידה פלונית).

↵ למרות שאסור להזכיר שאעשה דבר מסוים למחר, יש לומר שהתירו כאן משום כבוד שבת **(פרי מגדים)**.

א. אסור להזכיר מידה פלונית אפילו אם אינו רוצה לקנות אלא רוצה רק לשאול את הכלי מחברו, משום שזה עובדין דחול **(משנ"ב)**.

ב. אסור להזכיר אף רבע או שלישי מידה פלונית. אך מותר לומר 'מלא לי עד השנתות' **(משנ"ב)**.

סעיף ג | פירות במניין

המשנה (ביצה כט:) אומרת שמותר לאדם לומר לחברו שייתן לו פירות או ביצים במניין (חמישה, עשרה וכדומה).

☜ כך פוסקים **טור ושו"ע.**

↵ כיוון שדרך בעל הבית למנות כך בביתו לראות שלא נטל יותר מידי, ולא מוכח שמשום דמים הזכיר **(משנ"ב)**.

סעיף ד | בקשה מחנווני במניין

הקדמה קצרה (מהביה"ל)

א. יש שלושה דברים שהם שישה במקח וממכר: מנין, מידה ודמים. שלכל אחד יש הזכרת הסכום (סכום מנין, סכום מידה וסכום דמים).

ב. סכום הוא עשיית חשבון החפץ הנמכר עכשיו בתוספות חיוב קודם שיש לקונה ועשיית הסכום היוצא משניהם.

ג. מניין ודאי מותר. סכום מנין, מידה ודמים ודאי אסורים. אך בדמים ומידה בעצמם נחלקו הראשונים ומתוך כך השו"ע והרמ"א האם מותר להזכירם.

הברייתא (ביצה כט:) מתירה ללכת לחנווני ולבקש ממנו פירות וכדומה במניין. ובלבד שלא יזכיר לו **סכום מידה** (קב או קביים (רש"י)) ורבי שמעון בן אלעזר אומר ובלבד שלא יזכיר לו **סכום מקח** (כסף (רש"י)). זו גריסת רש"י.

רבינו חננאל גורס: ובלבד שלא יזכיר לו **סכום מניין** (כלומר שלא יאמר לו 'יש אצלך חמישים אגוזים, טול עוד חמישים ויהיו לך מאה' (בה"ג)). ורבי שמעון בן אלעזר מתיר בסכום מניין, אך **סכום מקח** לא יזכיר.

הרי"ף גורס בדברי ת"ק סכום מקח, ורבי שמעון בן אלעזר אוסר בסכום מניין.

רא"ש, רמב"ם, תוספות, וטור: יש להזהר בשניהם, גם סכום דמים וגם סכום מניין.

☜ **שו"ע:** מותר לבקש מספר פירות מחנווני (כיוון שמנין מותר (**על פי משנ"ב**)), אך לא יזכיר שם דמים, ולא [שם[2]] מידה, ולא סכום מניין (עיין לקמן מה הכוונה בכל אחד מהם).

א. דווקא מחנווני יהודי מותר לקחת ביצים, אך לא מחנווני גוי, שמא נולדו היום והם מוקצה. וכן הדין ברימונים, שמא לקט אותם בו ביום מן המחובר (**משנ"ב**).

ב. 'שם דמים' זה הזכרת מחיר החפץ, ו'סכום דמים' זה עשיית חשבון של חפץ זה עם חשבון חפצים שלקח ממנו כבר בעבר. וכן הפירוש ב'שם מידה' ו'סכום מידה' (**משנ"ב**).

❖ מהו סכום דמים שאסור להזכיר

◀ **רי"ף (פשטות דבריו) והגהות אשר"י:** 'סכום מקח' הוא שלא יאמר: 'סכום פלוני יש אצלך, קח בסכום פלוני וכך יצא סכום מסוים'. אך אם רק אומר את הדמים אין איסור (ומה שהוזכר בגמרא שאסור לפסוק דמים, היינו דבר שלא ידוע מחירו, אבל אם ידוע מחירו מותר[3]).

☜ כך פוסק **רמ"א**. והוסיף שכך הדין גם במידה וסכום מידה (שסכום אסור ומידה מותרת).

◀ **ר"ן (ואף ביאר כך את דעת הרי"ף) ובית יוסף:** אסור אף בלי להזכיר את השלמת הסכומים.

☜ כך פוסק **שו"ע** (היינו שאף דמים ואף שם סכום מידה אסורים).

↲ כמה אחרונים כתבו להזהר שלא להזכיר שם דמים וכדעת השו"ע. עם זאת אין למחות ביד המקל, אבל נכון מאוד להחמיר בדבר (**משנ"ב**). (ובפרט שיכול לעשות בהתר ולומר 'מלא לי כלי זה ונמדוד אותו למחר').

א. אותם אנשים שהיו משלמים על יין מערב שבת והיו כותבים על נייר שפלוני שילם כך וכך ובשבת המוכר היה עושה נקב בנייר ע"י מחט לפי הכמות שלקח, אסור גם מצד שטרי הדיוטות, שאסור לקרוא בפתק זה, וגם מצד עשיית הנקב אין נכון לכתחילה. וכן הדין שאסור בפתק שכתוב בו סכום המעות ששילם, אלא יעשו על ידי סימן כמו גרעין וכדומה (**משנ"ב**[4*]).

ב. גבאי צדקה, אפשר שמותר להם לכתוב על פתקאות לזכרון על שם האיש שנתן, משום שזה חפצי שמים (**משנ"ב**).

לסיכום:

	מניין	סכום מניין	דמים	סכום דמים	מידה	סכום מידה
שו"ע	מותר	אסור	אסור	אסור	אסור	אסור
רמ"א			מותר		מותר	

\

---

[2] **בשו"ע** כותב 'סכום מידה' **והגר"א** כותב שלדעת השו"ע אסור להזכיר אף **שם** מידה, וכל שכן **סכום** מידה. (ומה שכתוב סכום מידה, הוא טעות סופר). ועיין לקמן בפרטי דין זה.

[3] **והסברא בכך**: כיוון שידוע מחירו של החפץ אין בהזכרת דמיו משום פסיקת דמים אלא סימן בעלמא לדעת כמה צריך הקונה לתת (**משנ"ב**).

[4*] הדבר מצוי בימינו בבתי חולים שאנשים משלמים מראש על סעודת שבת. ואם עושים פתקים בצבעים שונים הדבר מותר, אבל אם כותב על הפתק את סכום הכסף ששולם, אסור שהרי זה שטרי הדיוטות.

סעיף ה | הבאת כדי יין ושמן

המשנה (ביצה כט:) אומרת שהמביא כדי יין ממקום למקום לא יביאם בסל ובקופה (משום שנראה כמעשה חול (רש"י)), אבל יכול להביא על כתפו או לפניו. והגמרא מבארת שהעיקר שיעשה שינוי, ואפילו אם זה שינוי שאינו מקל על המשא. אמנם אם אי אפשר לשנות מותר לשאת גם בלי שינוי.

◄ **תוספות:** רק ביו"ט שהרואה סובר שמטלטל לצורך יום חול, עדיף שלא לשאת הרבה יחד, אבל בשבת עדיף לשאת כמה משאות יחד למעט בהליכה.

◄ **ר"ן וטור:** אין הבדל בין שבת ליו"ט בעניין זה.

☜ **שו"ע:** המביא כדי יין ממקום למקום ישנה מדרך חול אפילו אם אינו מקל על המשא. ואם אי אפשר לשנות כגון שזימן אורחים וצריך למהר להביא לפניהם מותר. ויש אומרים שעדיף למעט בהילוך ולהביאם בפעם אחת מאשר להביא בכמה פעמים.

↲ **רמ"א** בסימן תקי, ח פסק כדברי היש אומרים. אבל במקום שיש בו רבים ואווישא מילתא, לכו"ע עדיף שימעט במשא **(משנ"ב)**.

סעיף ו | הדחת כלים בשבת

הברייתא (קיח.) מתירה להדיח כלים לצורך שבת, אבל כלים שאינם לצורך שבת אסור להדיח, כמו הכלים שנשארו לאחר סעודה שלישית. אבל כוסות מותר להדיח כל היום, כי משתמש בהם כל היום.

☜ כך פוסקים **טור ושו"ע.**

א. אפילו אם יש לו עשר כוסות והוצרך לאחת מותר להדיח את כולן, כיוון שכולם ראויות לו לשימוש בו ביום. והוא הדין שמותר להציע עשר מיטות **(משנ"ב)**.

ב. אם ברור לאדם שלא ישתמש עוד בכוסות הללו אסור להדיחם[5] **(משנ"ב)**.

סעיף ז | טבילת כלים טמאים

המשנה אומרת (ביצה יז:) שאסור להטביל כלים ביו"ט. האמוראים נחלקו בטעם הדבר: **לרבה** שמא יטלטל ארבע אמות ברה"ר. **לרב יוסף** משום חשש סחיטה בבגדים וגזרו משום בגדים על שאר הכלים. **לרב ביבי** שמא ישהה כליו לרגל, ויבוא להכשל להשתמש בהם בנתיים בתרומה. **ולרבא** משום שנראה כמתקן כלי.

---

[5] בסימן שב כתב המשנ"ב שאם רוצה לסדר את המיטה (שלא ישכב עליה עוד בשבת) מחמת שזה יוצר חוסר סדר מותר. לפי זה גם בכלים, אם יש בזה אי נעימות יהיה מותר. כך נראה בפשטות. לעניין שריית כלים במים לאחר הסעודה כדי שלא ידבקו שאריות המאכל לכלים, **הגרש"ז** (מנחת שלמה תניינא לו, ס"ק ו) מתיר אלא שלא ישטוף בידיו. **האור לציון** (ב, לד, א) אוסר כיוון שזה גם נחשב הכנה מקודש לחול. (עיין בדברי הגרש"ז שדבריו נובעים מיסוד שכל דבר שרגילים לעשותו כדרך שגרה אין בו איסור של הכנה מקודש לחול, כמו הכנסת אוכל למקרר או החזרת ספר למקומו).

◀ **רי"ף:** הטעם העיקרי הוא כדברי רב יוסף (חשש סחיטה) **או כדברי רב ביבי** (שמא ישהה). **ולפי זה** מותר לטבול כלים חדשים[6] **(רא"ש).**

◀ **רא"ש:** הטעם העיקרי הוא כדברי רבה (שמא יטלטל ארבע אמות) **או כדברי רבא** (מתקן כלי). **ולפי זה** אסור לטבול כלים חדשים.

◀ **רמב"ם**: הטעם העיקרי הוא כדברי רב ביבי (שמא ישהה). **ואפשר שגם הרמב"ם** מודה שאסור לטבול כלים חדשים **(מגיד משנה),** (וכן אסר **הרשב"א**).

מרדכי: אם שכח לטבול כלי מערב שבת יכול לתת לגוי את הכלי במתנה ויחזור וישאלנו.

☜ **שו"ע:** מותר לטבול כלי בשבת ויש אוסרים. וירא שמים יצא ידי כולם וייתן את הכלי במתנה לגוי ויחזור וישאל.

רמ"א (**ע"פ המגיד משנה והגהות מימוניות**)**:** ואם זה כלי שאפשר למלאות בו מים, יכול למלאות בו מים ותעלה לו טבילה.

↲ מדברי **השו"ע** משמע שהסכים לדעה המתירה מעיקר הדין. **ובדרכי משה** כתב שהעיקר כדעה האוסרת וכך פסק **בשאגת אריה,** ומכל מקום בדיעבד מותר **(משנ"ב).**

א. המתיר התיר אפילו אם הגיע לו הכלי מערב שבת, ואף כלי מתכת[7] (כך משמע מסתימת לשון השו"ע). והאוסר אסר אפילו אם הגיע לו הכלי בשבת עצמה **(משנ"ב).** וכן אסר אף בכלי זכוכית, ואף בכלים שהם לצורך השבת **(אליה רבה ועולת שבת).**

ב. אם יש ספק אם הכלי חייב בטבילה יכול להטבילו, כשאי אפשר לעשות בקלות את העצות שנתן השו"ע **(משנ"ב).**

ג. בדרך כלל אסור לתת מתנה בשבת, אבל כאן מותר לתת לגוי משום שיש בזה צורך שבת **(משנ"ב).** לאחר שבת צריך להטביל את הכלי מאחר שהכלי ישתקע ביד הגוי ואז חוזרת בו חובת הטבילה, אלא שכשמטביל אותו לא יברך עליו, או שיטבול עם כלי אחר שחייב טבילה **(ט"ז ומשנ"ב).**

ד. כשממלא את הכלי מים (כדברי הרמ"א) לא יברך, שאם יברך יהיה מוכח שעושה כדי לטבול[8]. ופשוט שרק אם אין לו כלי אחר להשתמש בו בשבת מותר לטבול כלי זה, אך אם יש לו כלי אחר אסור מפני שמפסיד את הברכה **(משנ"ב).**

---

[6] כיוון שלא מצוי כלי חדש שיש בו חשש סחיטה, ואף אין חשש שמא ישהה ויבוא להשתמש בו **(ביה"ל).**

[7] **הפרי מגדים** מקשה על השו"ע כיצד הוא מתיר, והרי הוא עצמו פסק שכלי מתכת חייב בטבילה מהתורה, והרי לפי הרמב"ם אסור לטבול כלי שחייב בטבילה מהתורה משום מתקן? ויישב **בביה"ל** שכיוון שאין המאכל נאסר אם משתמש בכלי שאינו טבול, אין זה נחשב מתקן כל כך, והוי כמו 'מטבילים מחבורה לחבורה' שהתירה המשנה משום שאין זו טבילה שחייבים בה אלא היא רק תוספת טהרה ולכן לא נאסרה. ובסוף דבריו העלה עוד שייתכן שכאן סבר שטבילת כל הכלים הוי רק מדרבנן (ואם כך, כיוון שביו"ד קכ, יד פסק שטבילת כלי מתכת מהתורה, הרי שחזר בו מהיתרו לטבול כלי בשבת. וכן כתב **בזבחי צדק** (שם ס"ק פט). **ובלוית חן** (עב) כתב שאמנם טבילת הכלי מהתורה, אך איסור השימוש בו ללא טבילה הוא מדרבנן, ולכן למעשה מותר.

[8] **ובביה"ל** תמה אם כך מדוע נידה יכולה לטבול בשבת עם ברכה, הרי לסברת **המג"א** (שהוא הכותב שלא יברך) יש כאן היכר! וכתב שאכן הדבר תלוי במחלוקת **תוספות ורמב"ם. השו"ע** שהתיר לנידה לטבול עם ברכה סובר כדעת הרמב"ם, שכיוון שבעצם הטבילה נראה כמיקר, אין הברכה גורעת מזה מאומה, ואילו **המג"א** סובר כדעת תוספת. וביו"ד סימן קסח, ד, העתיק השו"ע לשון הרמב"ם להלכה. אמנם **למעשה** נשאר הביה"ל בצ"ע, כיוון שגם **התשב"ץ** כתב כדברי המג"א.

ודע **שבלוית חן** (סימן עה) כתב לברך על פי דעת השו"ע. ואם זה כלי שאפשר למלאות בו מים ימלאנו ויברך בשקט (ולדעתו אף לרמ"א אפשר להקל כך).

סעיף ח | רחיצת כלי מיין נסך

רבינו ירוחם: הרא"ש מתיר לשטוף כלי ששתה בו גוי יין, ואין זה דומה לטבילת כלי חדש, כיוון שאין גוף הכלי נאסר אלא יש בו יין אסור, וכשרוחץ אותו הוי כמו הסרת גרף של רעי.

☜ כך פוסק **שו"ע.**

א. אם יודע שלא ישתמש בכלי זה בשבת אסור להדיחו. ומותר לטלטל את הכוס אף שלא הדיחה, אפילו אם יש בה פרורי לחם השרויים ביין, אין הכוס נעשית להם בסיס, כיוון שהם בטלים לה **(משנ"ב).**

ב. אסור לבטול איסור בשבת (היינו באופן שרוצה לבטל בשישים איסור יבש שהתערב בשניים של התר) משום שנראה כמתקן **(תרומת הדשן ע"פ משנ"ב).**

ג. מותר לשער דבר אם התבטל בשישים (כאשר לא נודע לו שהתערב מיום שישי) אך רק באומד הדעת ולא במדידה מדויקת, אף על גב שמדידת מצווה הותרה, כאן נראה כמתקן שעושה מעשה בידיים **(פרי מגדים).**

ד. איסור שהתערב בשניים של התר, מותר לזרוק אחד מהם כדי להתיר את השניים באכילה, ואין זה מתקן, משום שמעיקר הדין, כל שאין אדם אחד אוכל את שלושתם אין בהם איסור **(מג"א).**

ה. סכין טרפה הצריכה הדחה (שפשוף היטב, ולא הדחה בעלמא), אסור להדיחה בשבת, משום מתקן **(פרי מגדים).**

סעיף ט | שפשוף כלי

הברייתא (נ.) מתירה לשפשף כלים בכל דבר חוץ מכלי כסף בגרתקון (מין עפר קשה הגורר את הכסף, ומתחייב משום ממחק (רש"י)). הגמרא מדייקת שנתר וחול מותרים, אך מקשה מכך שנינו בברייתא אחרת שאסור אף בנתר וחול, ומיישבת שרבי שמעון הוא שהתיר משום שאינו מתכוון ורבי יהודה אסר. (אבל גרתקון בכלי כסף אסור אף לרבי שמעון משום שזה פסיק רישיה (רש"י)). [בהמשך הגמרא דוחה הסבר זה משום הסיפא של הברייתא].

☜ **טור ושו"ע:** מותר לשפשף הכלים בכל דבר חוץ מכלי כסף בגרתקון, כיוון שהכסף רך והוי פס"ר דממחק.

↲ שאר כלים מותרים אפילו בגרתקון **(משנ"ב).**

א. מותר אף בנתר וחול, ואין בהם משום מוקצה כיוון שייחד אותם לשימוש מבעוד יום. ואין לתת הרבה מים עליהם בשבת משום שיש בזה חשש לישה לחלק מהפוסקים (ומדובר כשנתן מים מע"ש או שנותן הרבה מים שלא ידבקו גרגרי החול זה לזה כלל) **(משנ"ב).**

ב. **מהרי"ל** אוסר לשטוף זכוכית בשבולת שועל כדי להצהירה. וצ"ע מדוע. ודוחק לומר שרק שטיפה לצורך ניקיון הותרה ולא לצורך הצהרת הכלי **(משנ"ב).**

ג. אסור להשחיז את הסכין, אפילו שלא ברחיים שלהם אלא רק בעץ, משום שדומה לממחק **(פרי מגדים).**

סעיף י | שפשוף במלח

מרדכי: אסור לשפשף כלי כסף במלח (והוא הדין שאר כלים **(בית יוסף)**) משום שהמלח נמחה במים כשמשפשף בחוזקה.

↵ **בית יוסף** (ע"פ ברייתא): אבל אם רק מדיח על ידי מלח אין איסור.

☜ **שו"ע:** אסור לחפוף כלים במלח, כי המלח נמחה כשחופף בחוזקה.

א. כיוון שטעם האיסור הוא משום שדומה למרסק קרח ושלג, מותר לתתן מלח לתוך כוס מים ולשפשף בו (ורק יזהר שלא יהיה כמי מלח שנאסר, עיין תחילת סימן שכא (שער הציון)) **(משנ"ב).**

סימן שכד | הכנת המאכל לבהמה בשבת

סעיף א | הוצאת המוץ מהתבן

המשנה (קמ.) אומרת שאין כוברין את התבן ולא יתננו במקום גבוה בכדי שיפול ממנו המוץ, אבל מותר לקחת את התבן בכברה ולתיתו לתוך האבוס (אף על פי שהמוץ נופל מאליו, דבר שאינו מתכוון הוא ומותר (רש"י וטור)).

☜ כך פוסק **שו"ע.**

↵ כבירת התבן אסורה משום שדומה למרקד (רמב"ם, ומשמע שכלל את האיסור בכלל איסורי שבות, וייתכן שהוא סובר שאין דרך לרקד תבן (**שער ציון**)). **(משנ"ב).**

סעיף ב | מדידת שעורים

רבנא עוקבא אסר (ביצה כט.) למדוד שעורים בשביל בהמה. אמנם התיר לנקוב שעורים.

◄ **רש"י:** כלומר מכניס את מידת הקב לתוך ערימת התבן, ולא ייתן בידו לתוכה.

◄ **ר"י, רי"ף ורמב"ם:** הכוונה שישער באומד דעתו, ולא ימדוד בכלי מידה כלל.

☜ כך פוסק **שו"ע.**

א. מותר למדוד בכלי שאינו מיועד למדידה, וזו כוונת הראשונים שישער באומד דעתו **(משנ"ב).**

סעיף ג | גיבול מורסן

הקדמה קצרה:

א. נחלקו רבי וריב"י בנתינת מים למורסן. לרבי חייב חטאת ולריב"י מותר לכתחילה. הראשונים נחלקו כמי לפסוק, **שו"ע** סתם כריב"י והביא י"א שפוסקים כרבי. **הרמ"א** חשש לדעת רבי.

ב. עוד נחלקו בנתינת מים על עפר, אפר וטיט, לרבי חייב ולריב"י פטור ואסור.

ג. המגבל מורסן או חול הגס, **לרמב"ם** פטור כיוון שאינו בר גיבול, **ולראב"ד** חייב אפילו מעת נתינת המים, (אלא שמורסן נחשב בר גיבול לדעתו) לשאר הראשונים, **הביה"ל** כתב שגם הם מחייבים מיד בנתינת המים, **והחזו"א** חולק בזה.

ד. הטעם שריב"י התיר במורסן לכתחילה, **לרמב"ם**: משום שאין בו חיוב אפילו בגיבולו. **לשא"ר**: משום שיש בו צורך לבהמה בשבת (**בית יוסף**).

ה. אסור לגבל את המורסן כדרכו (או מהתורה או מדרבנן) אבל בשינוי מותר. והשינוי הוא בהעברת כף שתי וערב או בעירוי המורסן מקערה לקערה שיתערבב.

ו. עוד נחלקו הראשונים איזו כמות מותר לגבל בשבת לצורך בהמות, ופסק **השו"ע** שלפי מספר הבהמות מותר, ואז יכול לגבל אפילו כמות גדולה יחד באותו כלי.

(חילקנו את הסעיף לשלושה חלקים: א. עצם דין נתינת מים וגיבול מורסן וכדומה. ב. גיבול בשינוי. ג. הכנת כמות גדולה של אוכל לבהמות).

המשנה (קנה:) מביאה מחלוקת לגבי נתינת מים על מרוסן בשבת[9]. לדעת רבי יוסי ברבי יהודה מותר לתת מים על המרוסן[10] אבל אסור לגבלו, ודעת לרבי אסור אפילו לתת את המים. מוסכם על התנאים שאסור לגבל את המורסן[11].
הגמרא אומרת שמורסן אינו בר גיבול, גם בדף יח: הגמרא אומרת שאפר אינו בר גיבול.

◄ **רש"י, רי"ף ורמב"ם:** העולה מכך שאין חיוב דאורייתא בגיבול של אפר ומורסן.

◄ **תוספות[12] וראב"ד:** באפר ומורסן יש חיוב מהתורה אפילו בנתינת מים בעלמא ולא צריך לגבלם כדי להתחייב.

↵ ריב"י התיר לתת מים למורסן לצורך בהמה, ולפי המתבאר נחלקו הראשונים בטעמו:

◄ **לרמב"ם (ע"פ המגיד משנה):** כיוון שגיבול מורסן אסור רק מדרבנן התירו נתינת מים עליו.

◄ **לראב"ד (ע"פ הב"י):** לדעת ריב"י אין חיוב בנתינת המים בלבד על המורסן[13] אלא איסור דרבנן, ולא גזרו חכמים מפני צורך הבהמה בשבת.

לדינא:

◄ **ר"ח, רי"ף, רא"ש, רמב"ם, רמב"ן, רז"ה, רוקח, או"ז, מאירי ורבינו ירוחם:** הלכה כריב"י.

◄ **יראים, תרומה, סמ"ג, סמ"ק, תרומת הדשן ומגיד משנה (וכן דעת האחרונים המובאים בדבריו):** הלכה כרבי.

☜ **שו"ע:** אסור לגבל מורסן, אך מותר לתת מים במורסן [ולגבלו בשתי וערב וכן לנערו מכלי אל כלי (עיין לקמן בכל זה)]. ויש אוסרים לתת מים על המורסן בשבת, [וההיתר לגבל בשינוי שייך רק אם נתנו עליו מים מערב שבת].

דרכי משה (וכן ברמ"א בסימן שכא): נהגו לחשוש לדעת היש אומרים.

↵ אפשר להקל שהגוי ייתן את המים על המורסן **(חיי אדם)**.

א. אסור לגבל מורסן גזירה שמא יגבל קמח שחייבו מהתורה (לפי הרמב"ם שמורסן אינו בר גיבול) או שכבר במורסן עצמו יש חיוב מהתורה בגיבולו (לדעת הרבה ראשונים לפי הביה"ל) **(משנ"ב)**.

---

[9] **הרמב"ן** כותב שלתרנגולים אסור. **והרמב"ם והר"ן** כותבים שאין הבדל בין תרנגולים לשוורים. וכך סתם **בשו"ע**.

[10] כנזכר בהקדמה, גם ריב"י מודה שיש איסור דרבנן בנתינת מים על מורסן אלא שחכמים התירו כאן את נתינת המים או כי אין במורסן חיוב דאורייתא אפילו בגיבולו (**רמב"ם**), או משום שיש בזה צורך האכלת הבהמות (**שאר הראשונים**). (**ביה"ל**).

[11] למרות שאינו בר גיבול כדלקמן, אסרו זאת חכמים כדי שלא יבואו לגבל קמח שאסור מהתורה (**רמב"ם**). **ובביה"ל** הביא ראשונים שסוברים שגם במורסן יש איסור תורה בגיבולו.

[12] **הביה"ל** מבאר שבנתינת מים על מורסן (ועל דברים שאינם ברי גיבול) **לרמב"ם** אין חיוב מהתורה לעולם (אפילו בגיבול) אבל לדעת **התוספות, הרא"ש, הרשב"א, הראב"ד והר"ן** יש חיוב במורסן כבר בנתינת המים. (ודע **שהחזו"א** (נו, ג) חלק בהבנת כל הראשונים ולדעתו אין חיוב בנתינת המים, מלבד דעת הראב"ד. (ועיין בסימן שכא)).

[13] שהרי ריב"י אומר שאינו חייב עד שיגבל, ולדעתו מורסן נחשב בר גיבול לעומת אפר. עיין תוספות בדף יח ע"א..

ב. אין הבדל אם מגבל מעט או הרבה מורסן, בכל אופן אסור (ורק בקמח קלי הותר שינוי דמעט מעט (**ביה"ל**)) (**משנ"ב**).

ג. אם רוצה לתת מים על קמח ולערב בשינוי:

◄ **לרמב"ם:** אסור כי גיבולו אסור מהתורה.

◄ **לשאר פוסקים:** מותר, כיוון שהתירו חכמים נתינת המים לצורך הבהמה (**ט"ז**[14]).

↲ ולדעת היש אומרים (תרומה) ודאי שאסור בקמח (**משנ"ב**[15]).

ד. במוץ יש להזהר יותר ולא לתת את המים בשבת כיוון שיש הרבה ראשונים שסוברים שנתינת המים על מוץ אסורה מהתורה משום לש (**משנ"ב וביה"ל**).

ה. גם לדעת התרומה שאסר לתת מים על מורסן, אם נתנו מערב שבת את המים יש איסור תורה לגבל את המורסן ולכן צריך לגבל בשינוי אפילו כשנתנו את המים מערב שבת (**משנ"ב**) (ועיין בביה"ל בסימן שכא, יד).

❖ דרך הגיבול בשינוי שתי וערב

רב (קנו.) מתיר לגבל בשינוי מורסן. ומסבירה הגמרא שיערב שתי וערב. הגמרא מקשה: הרי המורסן לא מתגבל היטב כך, ואומר רב יהודה שיכול לנער את הכלי ובכך לגבל את המורסן.

הראשונים נחלקו האם הלכה כרבי ואסור לתת את המים למורסן או שהלכה כריב"י ומותר. לפי זה נחלקו הראשונים גם כאן באיזה אופן הותר לערב בשינוי:

◄ **לרי"ף ורמב"ם:** מותר לתת את המים על המורסן ולגבלו בשינוי.

◄ **לתרומה וסמ"ג:** רק אם נתן את המים על המורסן בערבב שבת אפשר לגבלו בשינוי שתי **וערב** (ולעיל הוזכרה הפסיקה בזה).

עוד נחלקו הראשונים באיזה אופן התירו את הגיבול בשתי וערב:

◄ **רש"י** (**ע"פ הב"י**) **וטור:** מותר להוליך שתי וערב רק פעם אחת.

◄ **רי"ף ורמב"ם:** מותר אפילו הרבה פעמים כיוון שאינו מגבלו בידו ואינו מערבב כדרך הרגילה.

☜ כך פוסק **שו"ע**[16].

---

[14] אך יש שחלקו וכתבו שרק במורסן שאין בו חיוב גיבול מהתורה התירו לתת בו מים, אך קמח רגיל שיש בו חיוב מהתורה בגיבולו, אין לתת בו מים (**חיד"א בשיורי ברכה** (ס"ק א) **ועוד**).

[15] ועיין בסימן שכא בדברי האחרונים שהתירו בשעת צורך לסמוך על דעת ריב"י גם לחוששים לדעת רבי. אם כך לכאורה אפשר להקל בשעת צורך לגבל קמח במים בשינוי (וישנה בדרך הגיבול, ואף בדרך נתינת החומרים כדי לחשוש גם לדעת רבי).

[16] שהרי לא חילק בזה.

❖ הכנת אוכל בכמות גדולה

רב מנשיא (שם) מתיר להכין כמות הנצרכת לשור אחד בשביל שור אחד, ובשביל שני שוורים כמות הנצרכת להם, אבל אסור לגבל יותר מהנצרך. רב יוסף חולק ומתיר אפילו קביים, ועולא מתיר אפילו שני כורים (**רש"י** מבאר שהיינו הנחת האוכל לפני הבהמות, **ושא"ר** ביארו שהיינו גיבול המורסן).

רי"ף, רא"ש, רמב"ם וטור: הלכה כעולא שמותר אפילו כוריים.

↵ נחלקו הראשונים האם עולא התיר להכין יותר מכמות הבהמות שיש לו, או שהתיר רק כפי כמות הבהמות שיש לו (אלא שהתיר אפילו כשיש לו הרבה בהמות):

- ◄ **רמב"ם:** עולא התיר לגבל הרבה כמות גם אם יש לו הרבה בהמות.
- ◄ **ר"ן:** עולא התיר לגבל אפילו יותר ממספר הבהמות.

☜ **שו"ע (כרמב"ם):** מותר לערב בכלי אחד כור או כוריים ובלבד שייתן לפני הבהמות (אם זה שיעור שנצרך לו ולא יטרח טרחא שאינו צריך לה **(משנ"ב)**).

סעיף ד | הכנת ותיקון המאכל

המשנה (קנה.) אומרת שמותר להתיר פקיעי עמיר לפני בהמה (להתיר הקשים שאגודים יחד) ומפספסין את הכיפין (מפזרים את העשבים שתריח הבהמה ולא תקוץ בהם) ולא את הזירין.
נחלקו האמוראים האם **הכנת** המאכלים מותרת אך **השבחת** המאכלים אסורה, או להיפך:
רב הונא סובר שהשבחת מאכל מותרת ותיקון המאכל אסור (לדעתו פקיעין וכיפין אלו ענפים קשים אגודים בשנים או שלושה קשרים, וזירין אלו ענפי ארז, שאסור לתקנם משום שאפשר לאוכלם גם בלי זה).
רב יהודה סובר שהשבחת מאכל אסורה ותיקון המאכל מותר (לדעתו פקיעין וזירין אלו ענפים קשים אגודים בשנים או שלושה קשרים, וכיפין אלו ענפי ארז. בפקיעים התירו רק התרה ולא פספוס, שמותר לתקן מאכל ולא להשביחו. בענפי ארז התירו אפילו פספוס, כי ללא זה אינם מאכל ומותר לתקן מאכל, וזירין אסורים בפספוס ומותרים בהתרה (כמו פקיעים)).
הגמרא מקשה על רב הונא ופוסקת הלכה כרב יהודה[17].

☜ **שו"ע:** הכנת מאכל מותרת (משום צער הבהמה **(משנ"ב)**) והשבחת המאכל אסורה.

רמ"א (שלטי הגיבורים): יש אומרים שרק קשר שאינו של קיימא מותר להתירו.

↵ יש אחרונים שכתבו שכו"ע מודים שאסור בזה בקשר של קיימא **(תוספת שבת ובית מאיר)**. ויש אחרונים שכתבו שהרמב"ם חולק ומתיר בזה **(רעק"א)**. ומכל מקום אין להקל בזה (כי כמה ראשונים החמירו אף במאכלי בהמה) **(משנ"ב)**.

---

[17] ועיין בבית יוסף שדן ליישב את דברי הרמב"ם כאן שחילק בין חבילות גדולות לקטנות. ועוד מביא הבית יוסף שלגירסת **הרי"ף** אסור להתיר אגודה עם שלושה קשרים (ע"פ ביאור הר"ן). **ובביאור הלכה** הביא **שהגר"א** הסכים לדבר.

סעיף ה | עצים שקצצם מהאילן

טור ☜ **ושו"ע:** עצים שקצצו אותם מהדקל ויש מאכילים את הבהמה מהם בעודם לחים, מותר להתירם ולשפשף אותם, מפני שאינם אוכל אם לא בכך.

↲ **הביה"ל** מתקשה מדוע העצים אינם מוקצה, ומיישב על פי **הרשב"א**, שאכן מותר לטלטלם רק לצורך גופם ומקומם.

סעיף ו | חיתוך דלעת לכלבים

נחלקו ר"י ור"ש (קנו:) האם מותר לחתך נבילה ודלעת לפני הכלבים. רבי שמעון מתיר, ורבי יהודה אוסר אם לא הייתה נבילה מבעוד יום.

רש"י ורא"ש: מדובר במשנה על דלעת תלושה מערב שבת, אלא שאינה מיועדת למאכל כלבים אלא למאכל אדם, וקמ"ל שאין בזה השבחת מאכל (שאסורה לרב יהודה. או תיקון מאכל לרב הונא). אבל אם לא תלשה מבעוד יום אסור (משום שגם רבי שמעון מודה במוקצה במחובר, כיוון שלא תלשה הקצה דעתו ממנה, כמו גורגורת וצימוקים **(בית יוסף)**).

☜ **טור ושו"ע:** מותר לחתוך דלעת לפני הכלבים כשנתלשה מבעוד יום.

↲ דווקא אם הדלעת קשה שללא חיתוך הדלעת הכלבים לא יוכלו לאכול אותה **(משנ"ב)**.

א. אסור לחתוך את הדלעת דק דק משום טוחן, ואם עושה כן כדי להאכילם מיד מותר **(משנ"ב)**. אבל דבר שנאסר משום טירחה באוכל, אסור אפילו לאלתר **(שער הציון)**.

ב. דלעת שהייתה מחוברת מערב שבת אסורה לכו"ע **(משנ"ב)**, ואפילו אם תלשה גוי בשבת אסורה **(שער הציון)**.

סעיף ז | חיתוך נבילה לכלבים

כנזכר לעיל, רבי שמעון מתיר לחתוך נבילה לפני הכלבים ורבי יהודה אוסר אם לא הייתה נבילה מערב שבת. הראשונים (רי"ף, רא"ש, רמב"ם) פסקו כרבי שמעון.
בגמרא בדף מה (ע"ב) נחלקו האמוראים האם רבי שמעון מודה בבעלי חיים שמתו בשבת, ומה שהתיר במשנה זה רק בבהמה מסוכנת, או אף בבעלי חיים בריאים שמתו בשבת רבי שמעון מתיר.

◄ **טור:** הלכה כדעה המחמירה שאסור בבהמה שמתה בו ביום.

◄ **בית יוסף:** משמע שהלכה כדעה המקילה, שאפילו בבהמה שמתה בשבת עצמה מותרת[18]. (וכל ההיתר הוא רק בבשר קשה שהכלבים לא יכולים לאכלו בלעדיהם, או בכלבים קטנים (כך הוכיח הבית יוסף מהגמרא ומדברי הרא"ש)).

---

[18] מה שכתוב בגמרא בביצה (כז:) שרק בהמה מסוכנת מותרת, זה ביו"ט שנפסקה בו הלכה כרבי יהודה. אבל בשבת הלכה כרבי שמעון, וכך מוכח מדברי הראשונים שלא הגבילו את ההיתר במסוכנת. (ואילו ביו"ט כן הגבילו הרמב"ם ורי"ו במסוכנת) **(בית יוסף)**.

☜ **שו"ע:** מותר לחתוך נבילה בין אם מתה מבעו"י בין בשבת, בין במסוכנת ובין בבריאה. ורק אם בשרה קשה, שאז זו הכנת המאכל ולא השבחתו. **רמ"א:** ועיין בסימן שכא אם מותר לחתכו דק דק.

↲ **אליה רבה וגר"א** מפקפקים בהיתר בבהמה שהייתה בריאה בכניסת שבת, שהרי לא הייתה דעתו עליה.

א. אפילו אם הכלבים היו יכולים לאכול את הנבילה על ידי הדחק, נחשב החיתוך להכנת מאכל ומותר **(משנ"ב)**.

ב. אין לחתוך דק דק למרות שזה הכנת מאכל, משום טוחן **(משנ"ב)**. אך רק **בשר כשר** מחמת חשיבותו שייך בו איסור טוחן. ואילו בשר נבילה רובו עומד לאכילת כלבים, ואינו צריך דק דק, ולא שייך בזה חיוב משום טחינה **(ביה"ל בשם תרומת הדשן)**.

ג. אם כוונתו להאכיל את הכלבים מיד, אין איסור טוחן כלל **(פרי מגדים)**.

סעיף ח | חיתוך שחת לפני הבהמה

המשנה (קנה:) אוסרת לרסק שחת וחרובים לפני בהמה, בין גסה ובין דקה. לדעת רב יהודה (שהלכה נפסקה כמותו) המשנה אוסרת משום שריסוק המאכל אינו הכנת המאכל אלא השבחתו ולכן נאסרה.

טור **(ע"פ הבית יוסף)** ☜ **ושו"ע:** אסור לרסק תבן וחרובים לפני בהמה, בין גסה ובין דקה כיוון שהבהמה יכולה לאכול בלי הריסוק (ומשמע בגמרא שאם הם קשים, או שהבהמה צעירה ואינה יכולה לאכול, יהיה מותר **(משנ"ב)**).

א. אסור לחתוך אפילו חתיכות גדולות שאין בהם משום איסור טוחן[19]. ואסור לחתוך חתיכות דקות, אפילו בקש וחרובים קשים (המותרים בחיתוך לפני בהמה) משום טוחן **(משנ"ב)**.

סעיף ט | האבסה והלעטה

המשנה (קנה:) אומרת: 'אין אובסין את הגמל (שתוחב לו בגרונו ומרחיב בני מעיו כאבוס (גמרא)) ולא דורסין אבל מלעיטין, ואין מאמירין את העגלים אבל מלעיטין'.
נחלקו האמוראים בגמרא בפירוש 'האמרה' ו'הלעטה', ונפסקה הלכה (רי"ף, רא"ש, רמב"ם וטור) כדעת **רב יהודה** שהאמרה זו תחיבה בגרון הבהמה עד מקום שאינה יכול להחזיר את המאכל ואילו הלעטה זו תחיבה למקום שהבהמה יכולה להחזיר.
(הטעם לאסור האבסה הוא משום טרחה יתירה (רש"י ולבוש) או משום חשש שיבוא לידי כתישה או לישה (רמב"ם)).

☜כך פוסקים **טור ושו"ע** (שאסור האבסת ודריסת גמל, וכן האמרת עגלים (למקום שאינם יכולים להחזיר), אבל מותר להלעיט (למקום שיכול להחזיר)).

רמ"א **(על פי מהרי"ל):** דין אווזים ותרנגולים כדין עגלים.

---

[19] **הבית יוסף** דן בדברי הרמב"ם שכתב שהאיסור מצד שנראה כטוחן ולכן אסר את הריסוק לפני הבהמה. והביא **שהרשב"א** הקשה עליו מהגמרא שמשמע שהאיסור הוא מצד טירחה באוכל ולא שדומה לטוחן **(ויישבו בבית יוסף)**.

↲ כל זה אסור משום טרחה יתירה (**משנ"ב**). (ולרמב"ם אסור שמא יבוא לידי כתישה או לישה (**שער הציון**)).

א. מהי האבסת גמל (**ביה"ל**):

◄ **לרש"י:** מכניס לו הרבה מאוד אוכל לגרון למקום שאינה יכולה להחזיר.

◄ **לרמב"ם:** האכלה מרובה מאד (מאכל שלושה ימים) למקום שיכולה להחזיר אסורה משום האבסה.

ב. בגמרא משמע שכל שאינו מרביץ את הבהמה אי אפשר לתחוב לה למקום שאינו יכולה להחזיר, ומותר (**משנ"ב**).

ג. אווזות שרגילות לאכול רק על ידי המראה, מותר לומר לגוי לתחוב להם אוכל משום צער בעלי חיים. ומותר רק פעם אחת ביום, אפילו שרגילות לאכול פעמיים (**שו"ת רמ"א**). ואם אין גוי אפשר שיהודי יעשה, ועדיף על ידי קטן (**מג"א**), והרבה אחרונים חולקים ואוסרים על ידי יהודי כלל (**מהרש"ל, אליה רבה, נתיב חיים** וכך משמע **במאירי ור"ן**). (**ובשיורי ברכה** כתב שבעצם הלעטת האווזים שייכים איסורים והלוואי שלא היו מלעיטים מעולם (**ביה"ל**)).

סעיף י | נתינת מאכל לתרנגולים

כנזכר בסעיף הקודם, מותר לתת מאכל לתוך פה הבהמות למקום שהן יכולות להחזיר.

☜ **שו"ע:** מותר לתת מאכל לתוך פה התרנגולים.

↲ היינו למקום שיכולים להחזיר[20]. ויש להזהר שלא לטלטלם משום מוקצה (**משנ"ב**).

סעיף יא | האכלת חיות

המשנה (קנה:) אומרת שמהלקיטין לתרנגולים ואין נותנים מים לפני דבורים ויוני שובך.
רב יהודה אומר בגמרא שאסור להאכיל חיות שאין מזונותם עליך[21].
רב אשי מוכיח מהמשנה כרב יהודה, שאסור לתת מים לפני דבורים. הגמרא דוחה, אם אכן זה הטעם, מדוע המשנה נקטה 'מים', מדוע לא אמרה סתם 'חיטים ושעורים'? אלא ודאי שמים שכיחים באגם ולכן המשנה אסרה לתת לפני דבורים.
[**הרי"ף והרמב"ם** לא גורסים את המילה 'אלא', ולדעתם המשפט האחרון בגמרא הוא המשך דברי המקשן לדחות את ראיית רב אשי מהמשנה, אבל לא שכך הדין].

◄ **ר"ן:** מותר להאכיל חיות שאין מזונותם עליך, כאשר המזונות שלהם לא שכיחים.

◄ **רי"ף, רמב"ם וטור:** אסור להאכיל חיות שאין מזונותם עליך בכל אופן.

---

[20] ותמה **במשנ"ב** על דברי **הרמ"א** בסעיף הקודם, מה חידש לאחר דברי השו"ע כאן (שהשווה בין בהמות לעופות), ויישב שייתכן והרמ"א כתב מפורש להשוות בניהם שלא נטעה בכוונת השו"ע (שהתיר רק במקום שיכולים להחזיר ולא יותר (כנלע"ד)).

[21] ביאור מהלך הגמרא: נחלקו האמוראים מהי המראה ומהי הלעטה. רב יהודה ביאר שהמראה זו תחיבה למקום שאינה יכולה להחזיר והלעטה זה למקום שיכול להחזיר (עיין בסעיף הקודם). הגמרא מקשה עליו מברייתא המתירה להלקיט וללקוט לתרנגולים אך אוסרת ליוני שובך בשניהם, והרי ודאי שכוונת הברייתא שהלקטה זה למקום שיכולים להחזיר ולקיטה למקום שלא יכולה להחזיר, ואם כך המראה זה בכלי (כפירוש רב חסדא)! ואם תאמר שהלקטה זה לתת להם ביד ולקיטה זה להשליך לפניהם, יוצא שלפי הברייתא יהיה אסור אפילו להשליך לפניהם! (ואיזו טרחה יש בזה) עונה רב יהודה: באמת אסור אפילו להשליך לפני יוני שובך כיוון שאין מזונתם עליך (והלקטה זו האכלה ביד ולקיטה זה להשליך לפניהם).

☜ **שו"ע:** אסור לתת מים ומזון לפני דבורים ויוני שובך ויוני עליה, ולא לפני חזיר. אבל לפני אווזים ותרנגולים ויוני ביתות וכלב מותר, כיוון שמזונותם עליך.

א. אסור להאכיל דבורים אפילו אם הם שלו כיוון ששכיח להם מזונות בחוץ[22*] **(משנ"ב).**

ב. אסור להאכיל חזיר כיוון שאסור לגדלו ונחשב כאין מזונותיו עליך. ואם נפלו לו בפרעון חובו שמותר להשהותו עד שימכרנו, מותר להאכילם **(משנ"ב).**

ג. לכלב מותר לתת אפילו אם אינו שלו, כיוון שקשה לו למצוא מזונות[23]. ולפני כלב רע אסור לתת כמו שאסור לתת לחזיר **(אחרונים).**

ד. אסור לתת בשבת שירה חיטים לפני ציפורים כי אין מזונותם עליך **(משנ"ב**[24]**).**

ה. ◄ **אליה רבה:** מותר רק לבעלי החיות להאכילם.

◄ **ביה"ל:** פקפק בזה כיוון שאינם אוכלים מההפקר והם של יהודי, מותר גם לאחרים לתת להם אוכל.

סעיף יב | תולעי משי

רב האי גאון ויכין ובועז: מותר להאכיל תולעי משי בשבת, כיוון שאינם אוכלות אלא ממה שנותנים לפניהן, נחשבות כבעלי חיים שמזונותן עליך.

☜ כך פוסק **שו"ע.**

א. אסור לטלטל את תולעי המשי כמו שאר בעלי חיים **(פרי מגדים).**

ב. הבית יוסף התיר לפזר לפניהם עלי התותים וזולתם. וצריך לומר שללא זה אינם יכולים לאכול והוי כהכנת המאכל, (משום שאם יכולות לאכול גם בלי זה, הוי השבחת מאכל ואסור) **(ביה"ל).**

סעיף יג | להעמיד בהמה לאכול עשבים

הגמרא (קכב.) אומרת שמותר להעמיד בהמה על גבי עשבים בשבת, ואין חשש שמא יתלוש מהם לתת לה, אבל אסור להעמיד בהמה לאכול דבר מוקצה, כיוון שיש חשש שמא ייתן לה ממנו (מפני שאיסורו קל (טור)). אמנם גם דבר מוקצה מותר אם אינו מעמידה ממש, אלא עומד בפניה שלא תלך למקום אחר.

☜ כך פוסקים **טור ושו"ע.**

סעיף יד | להעביר אבוס מבהמה לבהמה

המשנה (קמ:) אומרת שמותר להעביר אוכל מבהמה לבהמה, והברייתא (ע"פ ביאור הגמרא) מתירה ליטול אוכל מלפני חמור ולתת אותו לפני השור, כיוון שלחמור אין ריר והאוכל

22* ומשמע שאם אין דרכם לשוטט ולחפש מאכלם, ואם לא ייתן לפניהם ישארו רעבים, שמותר לתת לפניהם (**כף החיים** (מג) **וילקוט יוסף** (עמוד לח)).

23 מקור הדברים **במג"א** וכן פסק **בשו"ע הרב** (ס"ק ז). יש שחלקו על דבריהם ואסרו בכלב שאינו שלו (**כף החיים בשם אחרונים** (מו)) ויש שהסכימו לדבריהם (**חזון עובדיה** (שבת ג, עמוד עד)).

24 ויש שלימדו עליהם זכות (עיין **כף החיים** (מז)). וכתב **בלוית חן** (סימן עו) שהמיקל יש לו על מי לסמוך משום שיש כמה טעמים למתירים.

לא נמאס באכילתו. אבל אסור להעביר אוכל מלפני שור לחמור משום שלשור יש רירים והאוכל נמאס בזה.

☜ כך פוסקים **טור ושו"ע.**

סמ"ג, תרומה ומרדכי: יש להסתפק האם מותר להעביר מאכל מלפני בהמה ממין אחד לבהמה ממין אחר.

☜כך פוסק **רמ"א** בשם יש מחמירים.

↲ ואין למחות ביד המתירים, שיש להם על מה לסמוך **(משנ"ב).**

א. החשש בכל זה שמא הבהמה תקוץ במאכל ונמצא שטרח לחינם, אך להעביר לבהמה אחרת מאותו מין, כמו משור אחד לשור אחר, מותר שאינה מאוסת באכילת חברתה **(משנ"ב).**

סעיף טו | גריפת האבוס

נחלקו התנאים (קמ:) במשנה האם מותר לגרוף אבוס של בהמה מהתבן שבו (לסלק העפר שבתבן כדי שלא תקוץ הבהמה במאכל (רש"י)), וכן אסור לסלקו לצדדים. רבי דוסא מתיר וחכמים אוסרים. רב חסדא מבאר שנחלקו באבוס שהוא כלי, האם יש לגזור בו משום אבוס שבקרקע שבו יש חשש של השוואת גומות, רבי דוסא לא גוזר וחכמים גוזרים. (וידוע שהלכה כחכמים (בית יוסף)).

☜ כך פוסקים **טור ושו"ע.**

א. גריפה נאסרה שמא יבוא להשוות גומות בקרקע, (ושם עושה כן מתוך כוונה להשוות **(תוספות)**), וסילוק נאסר משום שמטלטל דבר שאינו ראוי לטלטול בשבת[25] (כיוון שסילוק עושים כשיש הרבה תבן ורוצה שהשור לא ידרוס אותו ברגליו, ומסתמא שיש בו גם תבן מאוס) **(משנ"ב).**

ב. מותר לגרוף תיבה מן הפסולת שבה, שלא שייך לגזור בה שמא ישווה גומות **(משנ"ב).**

---

[25] אך **במטה יהודה** (ס"ק ב) כתב שמלשון השו"ע נראה שסבר שטעם האיסור הוא חשש השוואת גומות (וכן דעת **הרמב"ם** (שבת כו, יט)). ולפי זה, אף כשאין בו שום לכלוך שאינו ראוי אסור לסלקו (**כף החיים** (סא)).

סימן שכה | גוי שעשה מלאכה בשביל יהודי

הקדמה לסעיפים א - ב

א. התירו חכמים להזמין גוי לסעודת שבת, ולא חששו שמא היהודי ירבה בשבילו (סעיף א).

ב. אין לתת חפץ לגוי בשבת אם יש חשש שיראה הדבר שהיהודי ביקש מהגוי להוציא בשבילו לרה"ר (ומצד איסור נוסף, כדלקמן באות ו).

ג. איסור זה שייך רק אם ברור שהגוי יוציא את החפץ מהחצר לרה"ר. אך אם מסתמא הגוי לא יוציא את החפץ אין איסור. לדוגמא: לתת לגוי חפץ אסור אבל לתת לגוי מאכל מותר, כיוון שמסתמא יאכלנו עוד ברה"י.

ד. יש אופנים שבכל מקרה ברור שהגוי הולך להוציא לרה"ר, כמו למשל לתת דבר לגוי כשהוא עומד ברה"ר ומושיט יד לחצר (סעיף א).

ה. בחפץ של הגוי נחלקו הראשונים אם יש בו איסור. להלכה נפסק שאסור, אלא שנחלקו האחרונים אם האיסור הוא גם כשעומד בתוך החצר ממש או רק כשעומד ברה"ר ומושיט ידו לחצר (מג"א ומאמ"ר).

ו. האחרונים כתבו טעם נוסף לאיסור נתינת חפץ לגוי: היהודי עושה עקירה בחצר והגוי יוציא לרה"ר, ויש בזה איסור מדרבנן.

סעיף א | נתינת אוכל לגוי

❖ הזמנת גוי בשבת

האמוראים נחלקו במסכת ביצה (לא:) אם מותר לזמן גוי בשבת וביו"ט. לרוב האמוראים אסור לזמן ביו"ט (שמא ירבה בשבילו) ובשבת מותר. ורב אחא אסר אף בשבת (משום שיורי כוסות שהם מוקצה).

◄ **רי"ף, רא"ש, רמב"ם וטור:** מותר להזמין גוי בשבת.

☜ וכך פסק **שו"ע.**

◄ **ראב"ד:** אסור להזמין גוי בשבת, שהרי אין כאן משום דרכי שלום (אך אם הגוי לוקח מעצמו או שאוכל דרך אגב עם היהודים מותר).

א. ביו"ט אסור לזמן גוי שמא ירבה בשבילו **(משנ"ב).**

ב. על אף שאסור לטרוח עבור מי שאין מזונותיו עלינו (כנ"ל בסימן שכד), מותר לתת מזון לפני גוי, כיוון שנחשב כמזונותיו עלינו, שהרי מפרנסים עניי גויים עם עניי ישראל מפני דרכי שלום **(תוספות).**

ג. אין איסור מוקצה בכוס הגוי כיוון שהכוס חשובה ולא בטלה ליין שבתוכה **(שער הציון).**

❖ נתינת חפץ ומזון לגוי

הברייתא (יט.) מתירה לתת מזונות לפני גוי בחצר, ואם יצא אין נזקקים לו.
הראשונים מגדירים את האיסור:

א. ירושלמי, רמב"ם (הרב המגיד בדעתו), תוספות, רא"ש ור"ן: מותר לתת לגוי מזונות כדי שיאכלם, כי אין מראית עין, שהרי מסתמא יאכלם מיד. אבל אם מפרש לו שנותן לו כדי שיצא איתם לרה"ר אסור, כיוון שנראה כאילו נתן לו חפץ שלו על מנת להוציא ונראה כשלוחו **(ע"פ משנ"ב)**.

ב. תוספות, רא"ש, ר"ן, מרדכי וטור: אסור לתת לפני הגוי כל חפץ חוץ ממזון, כיוון שהדרך להוציאם לרה"ר, ושוב יש מראית עין. כמו כן אסור לתת לגוי אם עומד הוא ברה"ר ופשט ידו לפנים, שהרי ודאי שהוא יוציא החוצה.

☜ **שו"ע:** מותר להניח מזונות לפני הגוי על מנת שיאכלם בחצר, ואם יצא אין בזה איסור. אבל אם עומד ברה"ר ופושט היד לפנים, שהדרך היא להוציא, או שנתן לו שאר חפצים, אסור [גם אם מדובר על חפצים של הגוי (עיין לקמן)].

א. איסור עקירה:

◄ **מג"א:** מותר לתת לפני גוי דווקא שלא בידיים, אבל בידיים יש איסור מצד עקירה.

◄ **אליה רבה:** גם אם נותן לגוי בידיים אין איסור אם נותן לו בתוך החצר.

◄ **משנ"ב וביה"ל:** אם נותן בידיים שלא על מנת להוציא מותר. ואם נותן על מנת להוציא יש להחמיר (אם לא מפני דרכי שלום).

↵ אם הגוי לוקח מהיהודי מותר לכו"ע, שהרי גם כשיוציא הגוי, היהודי לא עשה את העקירה **(משנ"ב)**.

ב. לא צריך לומר לגוי במפורש שיאכל בחצר, אלא מסתמא יאכל שם ומותר. אך בכמות גדולה של אוכל, או כשאסור לגוי לאכול שם, נחשב כאילו אמר לגוי במפורש להוציא, ואסור **(מג"א בשם ראשונים)**.

ג. כשעומד הגוי ברה"ר, וכמו כן בנתינת שאר חפצים שאינם אוכל אסור אפילו אם הגוי לוקח לבדו, מצד מראית עין **(משנ"ב)**.

❖ חפץ של הגוי

איתא בגמרא (שבת ג.) שאם העני עקר והניח חייב, ובעל פטור ומותר (עיין בהערה לביאור העניין[1]).

◄ **תוספות:** מותר לגוי להוציא חפץ שלו.

---

[1] **מקשה תוספות**: הרי בעל הבית עובר על לפני עיוור. ומיישב שמדובר על **עני גוי** שמוציא חפץ ששייך לו שאז אין כל איסור. **הרא"ש חולק** וכותב שנהגו לאסור גם בזה כי מי יודע שזה חפץ של הגוי... (והמשנה מדברת על עני יהודי, ומשום שלא הוזכר בה כלל איסור לפני עיוור אלא רק איסורי שבת לא דנו ב'לפני עיוור').

◀ **רא"ש:** אסור לגוי להוציא חפץ השייך לו (כי מי יודע שזה חפץ של הגוי).

☜ כך פוסק **שו"ע.**

רמ"א (בשם המרדכי)**:** חפץ של גוי הממושכן אצל היהודי אסור לתת לגוי להוציאו, אפילו ייחד לו מקום.

↲ **מג"א:** כלומר אסור לתת לגוי לקחת את חפצו, כיוון שהחפץ נחשב כחפץ של היהודי, ובו אסור אף אם לא נותן בידיים[2].

א. גוי העומד בתוך החצר:

◀ **מגן אברהם ועולת שבת:** אם הגוי עומד בחצר עצמה, מותר לתת לפניו חפץ השייך לו (אך לא בידיו, משום עקירה) ואסור רק אם הגוי עומד סמוך לרה"ר.

☜ כך פוסק **משנ"ב.**

◀ **נהר שלום ומאמ"ר**[3]**:** גם בגוי העומד בתוך החצר אסור לתת לפניו חפץ שלו.

◀ **אליה רבה:** מותר אפילו לתת בידיים בתוך החצר.

✍ סיכום הסעיף

◈ **מותר לזמן גוי בשבת.**

◈ **נתינה סמוך לרה"ר:** לעולם אסור (מראית עין).

◈ **נתינה בתוך החצר: אוכל** מותר.

נתינה בידיים: למג"א אסורה **ולאליה רבה** מותרת ☜ **וכך הלכה.**

↲ אלא אם כן אמר לו לאכול בחוץ או נתן לו הרבה אוכל.

חפץ של יהודי: אסור בכל מקרה.

חפץ של הגוי: לאליה רבה מותר לתת אפילו בידיים. **למאמ"ר** אסור אפילו לתת לפניו. **למג"א** מותר רק לתת לפניו ☜ **וכך הלכה.**

סעיף ב | אם מוציא לכרמלית

אור זרוע: אם חל יד' ניסן בשבת, מותר לתת לגוי חמץ בידיים כדי שיוציאו מהבית כיוון שבימינו אין רה"ר מהתורה. וכן הקילו לשלוח לגוי חולה שרצה ממאכל היהודי. ועוד הקלו אם יש בזה משום דרכי שלום או כשהגוי אלים **(הגהות מימוניות בשם האור זרוע).**

---

[2] והולך בזה לשיטתו, שכאשר מדובר על חפץ של גוי מותר להניח לפניו בחצר עצמה ובחפץ של יהודי אסור. (והאחרונים שאסרו אף בחפץ של גוי להניח לפניו, מדוע יש הבדל בין חפץ של גוי לחפץ ממושכן בידי היהודי?)

[3] **ובכף החיים** (ט, טו) ועוד אחרונים כתבו שגם דעת השו"ע לאסור אפילו בגוי העומד בחצר עצמה.

↲ **בית יוסף** (בהסבר דעתו ובדעת תוספות): האור זרוע התיר לתת לגוי רק במקום צורך או כשהגוי אלים. אבל בסתמא אסור אפילו בכרמלית.

☜ **שו"ע:** מותר לתת לגוי חפץ אם יש בזה משום דרכי שלום או כשהגוי אלים.

רמ"א (בשם המרדכי): וכן במקום מצווה.

↲ למרות שבאופן עקרוני אסור לתת לגוי חפצים כשידוע שהוא יוציא אותם לרה"ר, כיוון שלהרבה פוסקים אין רה"ר היום[4], אפשר להקל בזה במקום מצווה או אלימות הגוי (משנ"ב).

א. אף במקום מצווה ובכרמלית צריך להזהר שלא לתת לגוי בידיים את החפץ, אלא ייקח מעצמו (משנ"ב) (והאליה רבה מקל גם בזה. אלא שכיוון שאפשר כך, צריך להחמיר).

ב. אין להקל לשלוח לגוי מאכל משום דרכי שלום (אם הגוי אינו חולה) שהרי אפשר לשלוח לגוי שיבוא לקחת. ורק כאשר הגוי חלה מותר, שכן הם יודעים שמותר לחלל שבת בשביל חולה יהודי (שער הציון).

סעיף ג | החלפת משכון עם גוי

◄ **רבינו ירוחם:** מותר להחליף משכון עם הגוי שאין זה כמשא ומתן. (ורק שיוציא הגוי את המשכון דרך מלבוש, (ואז גם ביהודי מותר)).

☜ כך פוסק **שו"ע.**

◄ **מרדכי ואגודה:** החלפת משכון נראית כמשא ומתן, אלא שאפשר להקל בשעת הדחק אם הגוי יחליף מעצמו.

☜ **רמ"א:** טוב שהגוי יטול מעצמו את המשכון ולא יגע בו היהודי (לא בישן ולא בחדש (משנ"ב)), שלא יהא כנושא ונותן.

א. במקום שיש חשש אלמות מותר להוציא בדרך הרגילה אם הגוי לא רוצה להוציא כדרך מלבוש (משנ"ב).

ב. אם הגוי מביא מעות ורוצה את המשכון שלו (ואינו מעוניין להחליף משכונות):

◄ **למג"א ותוספת שבת:** מותר.

◄ **לאליה רבה:** אסור, אם לא במקום הפסד.

☜ **משנ"ב:** במקום הפסד אפשר לסמוך על המג"א.

ג. כשיהודי בא להחליף משכונו, מותר לגעת במשכונות (ולהחליפם) כיוון שנראה כמשאילו (משנ"ב).

---

[4] למרות שלחלק מהפוסקים יש גם בימינו רה"ר מהתורה, סומכים על המקילים לעניין אמירה לגוי, ובפרט כשלא נותן לו בידיו אלא רק מניח לפניו (ועיין בסימן שז שהקלו לעניין אמירה לגוי בטלטול בחצר שאינה מעורבת (או כרמלית) במקום מצווה). (שער הציון). ויש חולקים וסוברים שגם למ"ד שיש רה"ר מהתורה בימינו, התירו מפני דרכי שלום (כף החיים (טז)).

ד. אם היהודי אינו מאמין לגוי בנטילת המשכון, אסור ליהודי אחר להיות ערב עבורו משום "ממצוא חפציך" **(משנ"ב).**

הקדמה לדין מלאכת גוי (סעיפים ד- טז)

א. גוי שעשה **מלאכה דאורייתא** עבור יהודי, אסור לו להנות מהמלאכה בשבת עד כדי שיעשו (סעיף ו). לאחרים למוצאי שבת, **לר"ת** מותרים מיד **ולרמב"ם ושו"ע** בכדי שיעשו. (הראשונים נחלקו מדוע צריך לחכות בכדי שיעשו: שמא שיבקש מהגוי שיעשה מלאכתו בשבת **(ר"ת)** או שנמצא נהנה מהמלאכה שהגוי עשה בשבת **(רש"י)**. **(הרא"ש** תלה את מחלוקת זו במחלוקת ר"ת ורמב"ם הנ"ל, ויש שחלקו עליו בזה).

ב. **באיסור דרבנן**, אותו יהודי שנעשתה עבורו המלאכה אסור, ואחרים מותרים (גמרא). נחלקו הראשונים אם במוצאי שבת צריך כדי שיעשו או מותר מיד. **שו"ע** כתב בסתם את האוסרים ובי"א את המתירים (סעיף ח). באיסור העברה בכרמלית נחלקו האחרונים אם השו"ע מודה למתירים (סעיף טו).

ג. **ספק** אסור עד כדי שיעשו (רי"ף ושו"ע ט, טז) ויש מתירים במוצאי שבת מיד, ובמלאכה דרבנן אפילו בשבת **(רש"י)**. והאחרונים מקילים במוצאי שבת מיד (סעיף ט).

ד. **בפרהסיא** אסור לו להנות מהמלאכה לעולם ולאחרים בכדי שיעשו (סעיף יד). ונחלקו הראשונים האם איסור זה שייך רק בענייני מת או בכל המלאכה. ומקילים בשעת צורך.

ה. **עשה הגוי מלאכה לעצמו** מותר להנות ממנה בשבת. ואם יש חשש שמא ירבה בשביל היהודי אסור להנות ממנה בשבת (סעיף י). במלאכה שיש חשש שירבה, אלא שלא עשה בפני היהודי נחלקו הראשונים, ופסק **השו"ע** לאסור (סעיף יא), אך רק אם הגוי יודע שיהודי צריך את המלאכה (ביה"ל).

ו. **פת שאפה הגוי** יכולה להיות אסורה מצד: מוקצה **(סמ"ג)** או נולד **(בה"ג)** או חשש שמא היהודי יבקש מהגוי לאפותת עבורו **(תרומה וסמ"ג)**. ויש מי שלא חשש לכל זה **(הרא"ש)**. **שו"ע** פסק להקל במקום מצווה, דחק או צורך (כדעת סמ"ק. סעיף ד).

ז. **דבר מוקצה** (דברים מחוברים) וגוי עשה לעצמו לכו"ע אסור בו ביום ומותרים מיד במוצאי שבת (סעיף ה).

חלוקה הסעיפים על פי נושאים:

א. **סעיפים ד – ה:** גוי שעשה לצורך עצמו ויש חשש צדדי להנות מהמלאכה.

ב. **סעיפים ו- ז:** גוי שעשה מלאכה דאורייתא עבור יהודי ודין ספק.

ג. **סעיפים ח- ט:** גוי שעשה מלאכה מדרבנן עבור יהודי ודין ספק.

ד. **סעיפים י- יא:** שמא ירבה בשביל היהודי.

ה. **סעיף יד:** מלאכת פרהסיא.

ו. **סעיפים טו - טז:** גוי שהביא חלילין למספד בשבת.

סעיף ד | הנאה ממלאכה שעשה הגוי לעצמו

◄ **ר"ת**[5]**, סמ"ג, סמ"ק והגהות מימוניות** (**- בשם ר"ת**)**, ראבי"ה, רשב"א, רוקח:** אסור להנות מהפת שגוי הכין משום מוקצה.

◄ **בה"ג ור"ת** (**-ע"פ הב"ח**)**:** אסור משום נולד[6].

◄ **תרומה:** יש צדדים להתיר ויש צדדים לאסור[7].

◄ **רא"ש, הרב המגיד, תוספות, רמב"ן, ר"ן**[8]**, רב יהודאי גאון ורי"ד:** מותר, שהרי גמרו בידי אדם. אמנם אם יש חשש שקצר החיטים בשבת אסור, כי מחובר נחשב מוקצה. (**תוספות בשם יש אומרים, רמב"ן.** ונראה שגם הרא"ש ודעימיה מסכימים לזה[9]).

◄ **סמ"ק, הגהות אשר"י:** מותר במקום מצווה או דחק.

☜ **שו"ע:** יש אוסרים ויש מתירים[10] ואפשר להקל בשעת דוחק (כגון שגר לבד בין גוים ואין לו ממי לשאול לחם (**משנ"ב**)) או מצווה [כגון סעודת ברית מילה או לברכת המוציא].

רמ"א (**על פי רבינו ירוחם בשם הרמ"ה**)**:** אסור לומר לגוי בערב שבת שיכין גם בשבילו פת, כי נחשב שמכין בשבילו בשבת. (וזה אסור לכו"ע, אפילו לצורך מצווה אסור (**משנ"ב**)).

---

[5] **סברתו לפי הטור**: כיוון שבביה"ש החיטים או הקמח היו מוקצה, מתוך שהוקצה לבין השמשות הוקצה לכל היום ואסור מדין מוקצה.
הטור כותב בגלל חשש שנטחן בשבת, ובבין השמשות היה מוקצה. **והב"י** תמה, שהרי גם אם נטחן מבעוד יום יש לאסור מדין מוקצה שהרי הקמח לא ראוי לאכילה (ואין לומר שקמח ראוי יותר לאכילה מחיטים), והביא שלושה ביאורים לדברי הטור, ודחה שניים מתוכם, והביאור שהביא ולא דחה, שהטור נקט כך כדי לכלול גם את יו"ט שרק אם נטחן היום אסור ואם נטחן מאתמול מותר. אבל לעניין שבת אין הבדל אם היה טחון מערב שבת או נטחן בשבת.

[6] **סברת ר"ת לפי הב"ח**: כיוון שנטחן בשבת אסור משום נולד, ור"ת פסק הלכה כרבי יהודה האוסר בנולד. וכותב הב"ח שעל פי זה מיושב מדוע כתב הטור שאם טחנו בו ביום אסור ואילו מערב שבת מותר, כיוון שאם נטחן מאתמול אין איסור מוקצה לר"ש (ולכאורה לא דמי לגורגורות וצימוקים שדחה בידיים. או כי גמרו בידי אדם) אבל אם נטחן בו ביום הרי זה נולד ואסור.

[7] **הצד להתיר:** ישראל שבישל בשבת בשוגג יאכל. גוי שהדליק נר בשבת יהנה ממנו יהודי. (הרי שנעשו מלאכות בשבת, ועם זאת מותר להנות מהן). **הצד לאסור:** המבשל בשבת יאכל כי ראוי לכוס חי, וכאן לא ראוי לזה (אף בחיטים, כיוון שביחס ללחם חיטים אינם ראויות). והמבשל בשוגג יאכל, כי אין חשש שהיהודי יזיד לבשל, אך כאן יש חשש שמא יבקש מהגוי. ואף משום מוקצה ראוי לאסור, כיוון שפת זו דומה לגורגורות וצימוקים שדחה אותם מערב שבת והם מוקצים לכו"ע.

[8] נראה מדברי **הר"ן** במסכת ע"ז (דף לב. ד"ה וגרסינן) שקמח נחשב דבר שלא ראוי לכוס חי והחיטים כן. לפי"ז כשהיו חיטים בערב שבת הלחם מותר (ואין לאסור מדין מוקצה לחצי שבת. ע"ש), ואילו קמח מערב שבת הלחם אסור. וצ"ב.

[9] כך עולה מדברי **הבית יוסף** שהקשה על הרא"ש, הרי גוי שהביא מפירות מחוברים אסור לאוכלם, והרי גמרו בידי אדם? ותירץ שכיוון שדבר מחובר יכול להגמר גם שלא בידי אדם, נחשב הוא לדבר שלא בידי אדם ואסור. יוצא שגם הרא"ש מודה לאיסור בזה. (אך קשה לי תירוצו של הב"י, וכי משום שיכול להגמר בידי שמים אין זה תלוי יותר באדם?, וכן תמה **בב"ח**). ועיין הערות **המהרל"ח** על הטור שתירץ באופן נוסף, ועיין עוד **בב"ח** שכתב שדבר מחובר ודאי לא שייך לדון בו מצד גמרו בידי אדם, ורק דבר שהאדם הקצה **בעצמו** ויכול לחזור ולהשתמש בו מדעתו, ע"ש עוד.

[10] בסעיף י מוזכר תנאי נוסף: שהגוי אינו מכיר את היהודי וכך אין חשש שמא ירבה בשבילו. וכאן לכאורה השמיט השו"ע דין זה. והנה כתב **המגיד משנה** (ו, ג: 'ודע שמהדינין הנזכרים יש ללמוד שפת שאפה נכרי בשביל עצמו או בשביל נכרי אחר מותר לישראל אלא א"כ מכירו ויודע שצריך לו שיש לחוש שמא ירבה בשבילו'. וכתב **במנחת כהן** (משמרת השבת ש"א, פ"ח) שכן הדין בסעיף זה. וכ"כ **במאמ"ר** (ס"ק ב). אך יש חולקים משום שהשו"ע השמיט תנאי זה בדיני פת, וזאת משום שבדרך כלל גוי אופה לחם למכור עבור רוב אנשי העיר הגוים, ואין לחוש שמא ירבה בשביל המיעוט. אך אם באמת ידוע שהירבה בשבילם, אסור (**שו"ת זרע אמת** (ח"א סימן מא).
ומצד פת של גוים: **במנחת כהן ומאמ"ר** (שם) כתבו שרק בפת פלטר מותר, **ובלוית חן** (סימן עח) הוכיח **מתשב"ץ** ואחרונים שפסקו כמותו, שבשבת מותר אפילו פת של גוים כדי שיהיה לו מה לאכול לא יתענה (וע"ש בלוית חן אם מותר כשיש לו מאכלים אחרים אך לא פת, ורוצה לקיים מצוות שלוש סעודות, **שכף החיים** (לג') אסר וחלק עליו להתיר).

א. סברות הראשונים על פי האחרונים:

◀ **מג"א** (סימן תקיז, ב) **ומשמעות השו"ע**[11] (שם)**: סברת האוסרים:** שמא יבקש מהגוי שיכין לו בשבת, וכיוון שזה דבר מאכל יש לאסור, בשונה מגוי שהדליק נר לעצמו שלא גזרו. (אך אין חשש משום מוקצה[12]). **סברת המתירים:** אין חילוק ביו דברי מאכל לשאר דברים, וכמו שנר מותר, כך גם בפת.

◀ **גר"א** (**על פי הרא"ש**)**: סברת האוסרים:** שמא בבין השמשות הפת הייתה קמח ומתוך שהוקצה לבין השמשות הוקצה לכל היום (ואפילו אם הו חיטים הראויות לכוס מערב שבת, עדיין לא נחשב כראוי ביחס ללחם והוי נולד). **סברת המתירים:** כיוון שהגוי היה יכול לאפות ולטחון בשבת לא הוי מוקצה או נולד.

ב. אסור לקנות מהגוי בכסף או לקרוא לו לבית היהודי דהוי מקח וממכר (**רבינו ירוחם**).

סעיף ה | דברים שהיו מחוברים בערב שבת

הגמרא (ביצה כד:) אוסרת לקבל מגוי פירות אם יש ממין זה מחובר בתוך התחום[13] (שמתוך שלא קטפם מהעץ כמי שהקצה אותם מדעתו (על פי רש"י)).

הראשונים נחלקו בגוי שצלה דג:

◀ **יראים והתוספות:** מותר לאכול דג שצלאו גוי (לתוספות- רק אם לא מכירו).

◀ **סמ"ג וסמ"ק ותרומה:** אסור שמא יבקש מהגוי.

↲ **בית יוסף:** פשוט שגוי שליקט פירות וצד דגים בשבת, כו"ע יאסרו כיוון שזה כפירות שנקטפו בשבת, ורק בגוי שצלה דג לעצמו יש מי שהתיר (ולא כדברי הטור שמשמע ממנו שנחלקו גם בצד דגים וקטף פירות).

☜ **שו"ע:** גוי שהביא פירות או דגים שצד בשבת בשביל עצמו, אסור לקבל ממנו עד סוף היום, ובסוף היום מותרים מיד.

↲ משום שרק כשהגוי עשה מלאכה עבור היהודי צריך להמתין בכדי שיעשו, אבל כשעשה בשביל עצמו, אין צורך להמתין (**אחרונים**).

א. לאו דווקא אם הגוי צד בעצמו, אלא גם אם נשרו הפירות מאליהם בשבת, אסורים (**משנ"ב**).

ב. טעם האיסור בפירות הוא גם מצד מוקצה וגם מצד חשש שהיהודי יעלה ויתלוש כיוון שזו פעולה שקל לעשות אותה והאדם מתאווה לדבר מאכל (בשונה מסעיף ד' שלמרות שיש גם תאווה, כיוון שזו פעולה גדולה לאפות פת, יש שהתירו בזה). (**משנ"ב**).

---

[11] לפי המג"א. ויש שחלקו וכתבו שגם השו"ע אסר משום מוקצה (**מנחת כהן** (ש"א פ"א)).

[12] שהרי **השו"ע** כותב שם שקמח שנטחן ביו"ט מותר לקחתו מהגוי. הרי מוכח שאין איסור מוקצה בקמח שנטחן באותו יום אלא רק מצד שמא יאמר לגוי שיכין לו בשבת (חוץ מחנווני שאין בו חשש, ע"ש). והולך **המג"א לשיטתו** אצלנו שסבר שאיסור המוקצה כאן הוא משום נולד, וממילא שייך להוכיח מתקיז' שם מדובר על חיטים שעשה מהם קמח שאסורות משום נולד, ואעפ"כ התירם השו"ע, הרי שמוכח שלא חשש השו"ע למוקצה. (אבל מצד מיגו דאיתקצאי לא שייך להוכיח משם שהשו"ע לא חשש למוקצה, שהרי חיטים ניתנות לכסיסה ואין בהם הקצאה).

[13] ואם כך גם המתירים בסעיף ד' בפת, יודו שבדבר והמחובר אסור.

❖ ספק ניצודו ונקטפו בשבת

סמ"ג, סמ"ק, תרומה והגהות מימוניות[14]**:** אסור לקבל את הפירות אפילו אם רק ספק שהגוי קטף אותם בשבת.

☜ כך פוסק **שו"ע**[15]**.**

↲ ואם ניכר שניצודו מבעוד יום מותרים **(משנ"ב).**

סעיף ו | גוי עשה מלאכה ליהודי (בכדי שיעשו)

הגמרא בביצה (כד:, עירובין מ.) אומרת שגוי שהביא דורון לישראל. ויש מאותו מין במחובר אסור לקבל את הדורון ולערב צריך להמתין בכדי שיעשו.

☜ כך פוסקים **טור ושו"ע.**

◄ **רמב"ם, רבינו ירוחם, ר"ן וטור:** גם יהודים אחרים צריכים לחכות בכדי שיעשו.

◄ **ר"ת:** יהודים אחרים לא צריכים לחכות בכדי שיעשו.

☜ **שו"ע (בסימן תקטו, א):** גם לאחרים אסור בכדי שיעשו.

א. שיעור כדי שיעשו: כדי הזמן שלוקח להביא את הפירות מהמקום שהגוי הביא משם את הפירות (וכן בכל מלאכה. ועיין עוד בסעיף ח) **(משנ"ב).**

ב. הטעם שצריך להמתין בכדי שיעשו:

◄ **ר"ת ורמב"ם:** שמא יבוא לבקש מהגוי שיעשה לו מלאכה בשבת ותהיה מוכנה לו מיד בצאת השבת.

◄ **רש"י:** שלא יהנה ממעשה שבת.

↲ **משנ"ב** מביא את שני הביאורים[16].

❖ עשה עבור יהודי וגוי

הגמרא אומרת (קנא.) שבית מרחץ הפועל בשבת, ורוב העיר גוים, מותר להכנס אליו במוצאי שבת מיד. ואם רוב ישראל מותר רק בכדי שיעשו, ואם מחצה על מחצה גם רק בכדי שיעשו.

---

[14] והביאו ראיה מדין מצודה שנמצא בה חיה ויש ספק אם ניצודה מבעוד יום או ביו"ט עצמו, והגמרא בביצה כד. אוסרת משום שספק מוכן אסור.

[15] וכאשר יש ספק נוסף היוצר ספק ספיקא, עיין בסעיף ז במשנ"ב שהתיר.

[16] **נפק"מ אפשרית**: האם יהודים אחרים צריכים לחכות בכדי שיעשו. **לרש"י:** צריך, **לרמב"ם:** לא צריך. (הרא"ש כותב שר"ת פסק שלאחרים מותרים מיד, והראב"ד הביא י"א שפסקו כך להלכה). אמנם הרמב"ם פסק שגם ליהודים אחרים אסור להנות בכדי שיעשו ומוכח שלא סבר את הנפק"מ הזו להלכה. וכותב **הרב המגיד** שלמרות שהטעם שמא יבקש אסרו חכמים על כל ישראל ולא חילקו בינו לאחרים. ואולי חשש הרמב"ם, שגם כלפי אחרים יש חשש שאם יהנו מהמלאכה יבואו לבקש בפעם הבאה מהגוי שיעשה עבורם את המלאכה.

וכך כותבים **סמ"ג ותרומה.**

☜ **שו"ע:** אם גוי צד או ליקט בשביל יהודי או יהודי וגוי יחד, אסורים, וצריך להמתין כדי שיעשו.

↲ וכן הדין בכל מלאכות האסורות מהתורה שצריך להמתין בכדי שיעשו **(משנ"ב).**

סעיף ז | ספק אם עשה בשביל יהודי

הגמרא אומרת (ביצה כד.) שבספק אם גוי ליקט בשביל יהודי או גוי, וכן בספק אם לקט בשבת או בע"ש, אסורים (ונשמע שאין חילוק בינו לאחרים בזה).

☜ וכך פוסק **שו"ע.**

↲ למרות שזה ספק בדרבנן אסרוהו משום שזה דבר שיש לו מתירים **(משנ"ב).**

א. אם גוי אומר ליהודי שהוא יביא לו פירות בשבת, והלך היהודי לבית הגוי ושם הביא לו פירות, יש בזה ספק עבור מי ליקטם הגוי, ובזה עוסק השו"ע[17]. אך אם הביא הגוי פירות או פת חמה ליהודי, אסור להנות מהם, כיוון שודאי קטף או אפה אותם בשביל היהודי **(אחרונים).**

ב. כשיש שתי ספיקות יחד, ספק היום או אתמול וספק ליהודי או לא, בשבת עצמה אסורים (כי גם אם הגוי ליקט בשביל עצמו אסורים כנ"ל בסעיף ה), ובמוצאי שבת מותרים מיד מדין ספק ספיקא **(תוספת שבת, פרי מגדים וחיי"א).**

❖ מוצאי שבת

שמואל (קנא.) אומר שגוי שהביא חלילין כדי לספוד בהם יהודי, חוששים שמא מחוץ לחומה לנו (היו).

◄ **רש"י, רא"ש, סמ"ג, תרומה והגהות מימוניות:** שמואל מיקל שיש לתלות שהגוי הביא ממקום קרוב את החלילים, ובמוצאי שבת מותרים מיד. (לדעה זו גם בשבת עצמה מותר בספק, אם אין איסור משום מוקצה, שכן החמירו במוקצה החמירו יותר[18] **(ב"י ושער הציון)).**

◄ **רי"ף ורמב"ם:** שמואל מחמיר וחושש שמא באו מחוץ לחומה ואסורים בכדי שיעשו.

☜ **שו"ע:** צריך לחכות בכדי שיעשו, ויש מתירים מיד.

↲ **אליה רבה:** משמע מהאחרונים להקל במוצאי שבת. **והחיי אדם ופרי מגדים** מקלים רק במקום צורך או מצווה[19].

---

[17] כלומר יש שתי דרגות של ספק, יש ספק שקול כמו בחלילין שאולי הגוי הביא ממקום קרוב שבזה נחלקו הראשונים ובזה השו"ע הביא שתי דעות. ויש ספק שאינו שקול אלא מסתמא הגוי הביא בשביל היהודי ובזה מודים הראשונים שאסור. [**והסמ"ג** סובר שגם בסתמא נחשב לספק שקול]. (עיין **בביה"ל** בכל זה).

[18] ואין אומרים לדעתם שזה דבר שיש לו מתירים, כיוון שכל עיקר האיסור הוא גזירה ובזה לא אסרו **(גר"ז).**

[19] למרות שלדעה המקילה מותר אפילו בשבת עצמה, אין אנחנו מקילים בזה בשבת עצמה, כי בשבת החמירו בכל הספיקות, אפילו בספק תחומי **(שער הציון).**

א. סתם פירות הנמצאים ביד הגוי בשבת, יש להחמיר בהם כפירות שנקטפו היום ולא להנות מהם עד כדי שיעשו[20] **(ביה"ל)**.

סעיף ח | גוי שהביא מחוץ לתחום

הגמרא בביצה (כד:) פוסקת שאם גוי הביא דבר שיש במינו מחובר אסור להנות ממנו ולערב צריך לחכות בכדי שיעשו, אך אם אין במינו מחובר, מתוך התחום מותר ומחוץ לתחום אסור למי שהביאו בשבילו, אבל ליהודי אחר מותר[21]. (כיוון שזה רק איסור דרבנן לא החמירו בו כל כך (רש"י ותוספות)).

רא"ש: כיוון שמותרים ליהודי אחר, גם ליהודי שהביאו בשבילו מותר לטלטלם, שהרי הם לא מוקצה.

☜ **שו"ע:** גוי שהביא בשביל יהודי[22] מחוץ לתחום דבר שאין בו חשש צידה או מחובר (או שניכר שלא נקטפו היום **(משנ"ב)**) אסורים באכילה למי שהביאו לו עד כדי שיעשו, אך מותר לו לטלטלם[23]. ולאחרים מותרים גם באכילה (כיוון שזה איסור דרבנן לא החמירו בו. ואף בתחומין מהתורה .

א. אם גוי הביא שני דברים לשני יהודים אסור להם להחליף כדי להתיר, שהרי עדיין יש חשש שיבקשו מהגוי להביא להם בשבת. אבל למכור (באופן המותר, כבסימן שכג) מותר להם, והוא שלא ירוויחו יותר מכדי דמיו **(כנסת הגדולה)**.

ב. בני ביתו ואורחיו של האדם נחשבים כמותו ואסורים אם הגוי הביא בשבילו. וגוי שהביא למכור בעיר שרובה יהודים כולם אסורים, ואם רובה גויים מותר[24] **(משנ"ב)**.

ג. אם גוי הביא בספינה מעל עשרה טפחים מותר שהרי אין תחומין מעל עשרה **(מג"א)**, והוא שלא שבתו בביה"ש ביבשה או שהיו מתחת לעשרה פעם אחת **(משנ"ב)**.

ד. אם נעשה איסור תורה בהבאת החפץ, כגון שהעביר ברה"ר, גם לאחרים אסור בו ביום וצריכים להמתין בכדי שיעשו (או מיד למ"ד) **(ע"פ המשנ"ב)**.

❖ גוי שהביא מחוץ לתחום בשביל עצמו

☜ **טור ושו"ע:** מדין הגמרא אפשר ללמוד שאם גוי הביא מחוץ לתחום פירות לעצמו (שאין במינם מחובר) מותר לישראל להנות מהם, שהרי זה כמו גוי שהביא לישראל זה שמותר לישראל אחר.

---

[20] לכאורה נראה שאכן יש להחמיר בהם שלא להשתמש בהם בשבת, אך מניין שנקטפו בשביל היהודי, אולי הגוי קטף בשביל עצמו? ואם כך אולי לא צריכים לחכות בכדי שיעשו. ונראה מדברי **הביה"ל** שכיוון שלדעת **רבינו יונה והר"ן** סתם פירות נחשבים כודאי נקטפו היום, הרי שיש כאן רק ספק אחד, שמא קטף הגוי עבור עצמו, ואם כך חוזר הדין שספק אחד אסור. ועדיין צ"ב.

[21] הגמרא עוסקת ביו"ט, **והטור** כתב שהוא הדין לשבת. **ההגהות אשר"י** חלק וכתב שבשבת אסור גם לישראל אחר. **ובב"י** כתב שהפוסקים נקטו כמו הטור.

[22] לקמן יבואר הדין אם הביא בשביל עצמו, וכן יבואר דין כדי שיעשו בהבאה מחוץ לתחום.

[23] ועיין בסימן שז, יד, בעניין טלטול אגרת שהובאה מחוץ לתחום. ואולי שם חשש רק לכתחילה.

[24] אך אם יש ידוע שהגוי הירבה עבור היהודים שבעיר, אסור, אך אין צריך לחשוש לזה בסתמא **(מג"א** בסימן תקטו, ס"ק כב**)**.

↵ גם האוסרים בסעיף ד יודו להתיר, כיוון שאיסור תחומין קל (וגם בתחומין של יב מיל כיוון שאין להם מקור מפורש בתורה (**שער הציון**)) (**משנ"ב**).

❖ בכדי שיעשו מחוץ לתחום

כנזכר לעיל, הגמרא אומרת שיהודי שהביאו בשבילו אסור בו ביום ולאחרים מותר[25]. נחלקו הראשונים האם צריך אותו יהודי להמתין לערב בכדי שיעשו או לא:

◄ **רא"ש ור"י:** לא צריך להמתין בכדי שיעשו בדבר שבא מחוץ לתחום, כיוון שלא החמירו חכמים באיסור דרבנן כל כך.

◄ **רי"ף, מרדכי, סמ"ג, תרומה, ר"ן וטור:** צריך להמתין בכדי שיעשו גם בזה.

☜ **שו"ע:** צריך להמתין לערב בכדי שיעשו ויש אומרים שמותר מיד.

↵ להלכה האחרונים מחמירים אף באיסור דרבנן, וכל שכן בתחומין דאורייתא (**משנ"ב**).

רמ"א (**על פי סמ"ק ומרדכי**): יש אומרים שצריך לחכות עד הבוקר של יום ראשון, והלילה לא עולה[26]*. (כיוון שלא רגילים ללכת בלילה, ונמצא שנהנה במה שהביאו ביום (**משנ"ב**)).

↵ האחרונים הקלו כשו"ע (שהרי יש אומרים שמותר מיד בכל מקרה). ואם היה גם איסור תורה יש להקל רק במקום מצווה (**משנ"ב**).

א. זמן ההמתנה בכדי שיעשו הוא כדי כל הזמן שלוקח להביא את החפץ. ואם רכב על סוס משערים כמו הזמן שלוקח לרכוב על סוס[27] (**משנ"ב**).

ב. גוי שהביא ממקום רחוק: גוי שהביא דבר ממרחק שלושה ימים, אין צריך להמתין אלא בכדי ההליכה שהלך בשבת עצמה. ואם לא ידוע מאיפה הביא, ימתין כדי שיעור של חוץ לתחום (**משנ"ב**).

ג. גוי שהביא פירות ממקום שדורש רכיבה גם בליל שבת, לא צריך להמתין גם את זמן הלילה כיוון שאין רגילות לרכוב בלילה (**מג"א**). אלא מסתמא הגוי רכב במהירות במשך יום השבת (**פרי מגדים**). או שהגוי יצא כבר לפני השבת ועצר בלילה לנוח (**תהילה לדוד**). ויש חולקים וסוברים שהכל לפי הזמן והרגילות (**תוספת שבת**[28]).

---

[25] כנ"ל כיוון שאיסור תחומין מדרבנן, החמירו בו רק למי שהביאו לו. וגם כאשר מדובר על יב מיל, כיוון שאינו מוזכר מפורש בתורה הקל בו, ויש שכתבו שאיסור תחומין קל משום שאיסור של זה נחשב להיתר עבור אחר (**שער הציון בשם הרמב"ן**).

[26]* וכיום שרגילים לנסוע גם בלילה ודאי שאין להחמיר. (**הערות איש מצליח** בשם **הבן איש חי** (ב, תרומה יג)).

[27] אם הגוי נסע כל השבת והביא במוצאי שבת, האם גם אז צריך להמתין כדי כל השבת, או שמא נאמר שכיוון שבלי הנסיעה שבמוצאי שבת הגוי לא היה מביא את הפירות, נמצא שעיקר המעשה הוא במוצאי שבת והנסיעה בשבת היא רק היכי תמצי למעשה שבמוצאי שבת. (עיין במנח"י ט, לט ובציץ אליעזר יג, מח, שהזכירו סברא זו לגבי נהג אוטובוס שיצא בשבת אם מותר לעלות עליו).

[28] ונראה שכך סובר **הביה"ל**.

❖ טלטול הפירות בשבת

ר"ן: מותר לטלטל את הפירות רק בתוך ארבע אמות שלהם או בתוך עיר המוקפת חומה. וצריך שתהיה עיר שמוקפת חומה לדירה. והוא שהקיפו אותה ואז ישבה. וסתם עיירות מוקפת לדירה, וסתם מבצרים אינם מוקפים לדירה **(רא"ש)**.

☜ כך פוסק **שו"ע.**

א. עיר שהקיפו אותה בצורות הפתח נחשבת כמי שהוקפה לדירה **(משנ"ב)**.

ב. אם אחד טלטל את הפירות אמה או שתיים מותר לטלטלם רק עד תשלום ארבע אמות[29] **(מג"א ותוספת שבת ושאר אחרונים)**.

סעיף ט | ספק חוץ לתחום

כנ"ל בסעיף הקודם, גוי שהביא מחוץ לתחום בשביל יהודי אסור לו להנות מהם בשבת, ולמוצאי שבת נחלקו הראשונים, ונפסק כמחמירים. סעיף זה עוסק בספק הובאו מחוץ לתחום (והוזכר גם בסעיף ז לגבי ספק מלאכה מהתורה).

> שמואל (קנא.) אומר שגוי שהביא חלילין בשבת חוששים שמא ממקום קרוב באו. (**רש"י:** שמואל מקל וסובר שאפשר לתלות שהגוי הביא ממקום קרוב בתוך התחום ומותר. **רי"ף:** שמואל מחמיר, שאפילו הביא את החלילין בשבת בבוקר חוששים שמא הביאו אותם בליל שבת ולנו מחוץ לחומה והביאו מיד).

◄ **רש"י, סמ"ג, תרומה והגהות מימוניות:** ספק באו מחוץ לתחום מותרים.

◄ **רי"ף ורמב"ם:** ספק באו מחוץ לתחום אסורים.

↲ **רשב"א (לדעת הרי"ף), ר"ן, מגיד משנה וטור:** ספק אסור רק אם גר בעיר אחרת, אך אם הגוי גר באותה העיר, ופירות מצויים בה, אין חשש שמא הביאם מחוץ לתחום ומותרים בספק. אפילו אם יש לו שני בתים אחד בעיר ואחד מחוץ לתחום, הפירות מותרים (שאומרים כאן נמצאו כאן היו **(משנ"ב)**).

☜ כך פוסק **שו"ע** (בסעיף ז הביא את רש"י שהתיר כי"א).

↲ אף שבדרך כלל ספק דרבנן לקולא, כיוון שזה דבר שיש לו מתירין אסרו חכמים **(רמב"ן)**.

א. האוסרים בספק סוברים שגם במוצאי שבת צריך לחכות בכדי שיעשו. **ולהלכה פסקו האחרונים** שאפשר להנות מיד (כיוון שגם בודאי הביא מחוץ לתחום לדעת ר"י מותר מיד, ואם זה ספק אין להחמיר) **(משנ"ב)**.

ב. אם יש לגוי שני בתים בחוץ ואחד בפנים (ביה"ל):

◄ **לט"ז:** אסור (דרוב וקרוב, הלך אחר הרוב).

◄ **לאליה רבה וגר"א:** מותר (כיוון שכאן נמצאו כאן היו עדיף מסתם קרוב).

---

[29] כיוון שאיסור התחום שלהם תלוי בפירות ולא בבעליהם (כנלע"ד).

סעיף י | שמא ירבה בשבילו

המשנה (קכב.) אומרת שגוי שמילא מים לצורך בהמתו בשבת מותר לישראל להשתמש במים (למרות שהגוי הוציא מרה"י לרה"ר), אך אם מילא לצורך בהמת היהודי אסור. בברייתא מבואר שרק אם הגוי לא מכיר את היהודי מותר, אבל מכיר אותו, אסור, שמא ירבה בשבילו[30].

תוספות וטור (על פי הב"י): גוי שמילא מים לצורך בהמת היהודי לא רק שאסור לשתות את המים אלא כל השימוש במים נאסר.

טור: גוי שמילא לצורך היהודי אסור לאף יהודי להשתמש במים כיוון שהגוי עשה בהם מלאכה מהתורה (שהגוי הוציא מרה"י לרה"ר). (ויש מי שהתיר לאחרים גם במלאכה מהתורה **(רבי יצחק בן מרן הלוי)**).

תוספות, מרדכי, הגה"מ בשם סמ"ג, תרומה וטור: גוי שמילא מים מכרמלית לרה"ר, מותר לישראל אחר להנות מהמים כדין גוי שעשה מלאכה מדרבנן שמותר לישראל אחר (כדלעיל בסעיף ח).

☜ **שו"ע:** גוי שמילא לצורך עצמו והוא לא מכיר את היהודי מותר להשתמש במים. ואם מילא לצורך יהודי אסור להשתמש במים לשום שימוש, אפילו ישראל אחר (עד מוצ"ש כדי שיעשו **(משנ"ב)**). אבל מכרמלית לרה"ר מותר לישראל אחר.

א. אם הגוי מכיר את היהודי אסור אפילו אם עשה בשביל עצמו, ואפילו עשה שלא בפניו, אך אם הגוי אינו יודע שהיהודי צריך את המלאכה, מותר (ובס"ק סו מבואר שלדעת השו"ע אסור אפילו בכה"ג) **(משנ"ב)**.

ב. **חש"ו** שעשה בשביל עצמו מלאכה, מותר להנות ממנה כגוי שעשה לעצמו. ואף יותר מזה, שגם אם יודע שהגדול רוצה בזה מותר כיוון שאין חשש שמא ירבה. אך אם עשה עבור יהודי, אסור עד כדי שיעשו **(ביה"ל)**.

❖ אם היהודי יכול היה לעשות בעצמו את המלאכה

◄ **ר"ת:** אם הגוי מילא מים מבור רה"י לרה"ר לצורך היהודי, מותר להנות מהם, כיוון שהיהודי היה יכול לרדת ולשתות בעצמו, אם היה רוצה (משמע שהתיר רק בדיעבד).

◄ **כלבו (בדרכי משה):** אפילו לכתחילה מותר לבקש מהגוי להביא לו מים, אם היה יכול בעצמו. (והמג"א כתב שלא מצא דבר זה בדברי הכלבו, והאחרונים תמהו על היתר זה **(משנ"ב)**).

◄ **ר"י, רא"ש, ר"ן, הרב המגיד (והרמב"ם לדעתו):** גם אם היהודי היה יכול אסור.

☜ **רמ"א:** יש מתירים להנות מהמים בדיעבד ויש מתירים לבקש לכתחילה מהגוי. ויש שמקילים לבקש לכתחילה בכרמלית או במקום שאין עירוב, וכן נהגו לבקש שכר או שאר דברים בכרמלית (ובד"מ משמע אף ברה"ר שלנו **(משנ"ב)**) או במקום שאין עירוב. ויש להחמיר, אך אין למחות בהם לצורך שבת או בשעת הדחק.

---

[30] וצ"ע, איך בסעיף ד' לגבי לחם לא חששו שמא ירבה בשבילו. ע"ש בהערה מה שכתבנו בזה.

↲ **לדינא:** העיקר כדעה הראשונה ואין להקל, אך לצורך מצווה או צורך גדול מותר[31]. ובמוצאי שבת מותרים מיד (דלא אהנו מעשיו כל כך **(חיי אדם)**).

א. הגבלות להתר (משנ"ב):

1. אסור לעשות שאר תשמישים שלא היה אפשר לעשות במים ללא מעשה הגוי (כגון לתת לבהמה לשתות ממים שהביא גוי מבור, שהרי הבהמה אינה יכולה לרדת לשתות, או להדיח כלים במים אלו).

2. אם הגוי הביא מים באיסור, אסור להשתמש בהם למרות שיש מים אחרים שאפשר להגיע אליהם בלי איסור.

3. אם בלתי אפשרי להגיע אל המים מטעם צדדי, כגון סכנת נפשות, אסור להנות מהם.

ב. הרמ"א כתב במסקנת דבריו שראוי להחמיר כיוון שהתירו שבות דשבות רק במקום מצווה גמורה כמו יין לקידוש או תבשיל חם לסעודה **(משנ"ב[32])**.

ג. יש להזהר אף לדעת הרמ"א שלא יקבל מעות מהגוי על הבאת המאכל **(מג"א)**, ואף יזהר שלא ייקח מידיו של הגוי את המאכל, ולא ייתן לידיו כלי, כדי שלא יעשה חלק ממעשה ההוצאה וההכנסה **(אחרונים)**.

ד. אפשר להקל בשעת צורך גדולה לבקש מהגוי להביא דרך כרמלית דברים שאי אפשר בלעדם אלא בדוחק קצת, אבל להביא מגדנות וכדומה, אפילו שזה לצורך עונג שבת, יש לאסור **(משנ"ב)**.

סעיף יא | מכירו ולא מכירו

הברייתא (קכב.) מתירה ליהודי לתת לבהמתו לאכול מעשבים שהגוי תלש לצורך בהמתו, אך לא יעמיד אותה ממש עליהם כי יש חשש שמא יטלטל אותם, אבל אם תלש לצורך היהודי אסור. כמו כן, אם מכירו אסור, שמא ירבה בשבילו, ורק אם לא מכירו מותר.

הגמרא מקשה, הרי רבן גמליאל השתמש בכבש שהגוי עשה לעצמו והגוי הכירו!

רבא מתרץ: נר אחד נר למאה.

אביי מתרץ: הגוי עשה את הכבש כשרבן גמליאל לא היה בפניו.

ראשונים: דברי רבא נפסקו ואם הגוי לא יכול להרבות ליהודי מותר.

☜ **שו"ע[33]:** מותר להאכיל מעשבים שליקט גוי לבהמתו ורק לא יעמיד אותה ממש כדי שלא יבוא לטלטלם בידיו, וכן כל דבר שאינו יכול להרבות בשבילו כגון שהדליק נר או שעשה כבש מספינה, מותר להנות ממנו (דין 'מכירו' מבואר לקמן).

---

[31] **ובשער הציון** מעיר, שלמרות שמשמע שאף הרמ"א הקל רק במקום מצווה או צורך, ומשמע מכך שהאחרונים שכתבו שירא שמים יחמיר כתבו זאת על דבריו, כל זה לכתחילה, אך בדיעבד, וכל שכן ברשות הרבים שלנו, יש להקל.

ועיין בהערה 33 לדיון נוסף בדעה המקילה.

[32*] מתוך דברי **המשנ"ב** כאן (ס"ק ס) עולה שתבשיל חם לצורך סעודת שבת, נחשב לצרכי מצווה לעניין אמירה לגוי, נפק"מ בימינו למי שכבתה לו הפלטה וכדומה, עיין סימן שז, ה, ששם מקור הדין של אמירה לגוי לצורך מצווה.

[33] יש להעיר שלדעה המקילה בסעיף י להנות ממלאכת גוי אם היהודי היה יכול לעשותה בעצמו, כאן צ"ל שהעשבים שבמקום שהיו לא היה יכול להגיע אליהם. **(משנ"ב)**. ושאר הפוסקים לא חילקו ואסרו בכל מקרה. אלא שאם אין לו מה לתת לבהמה אפשר להקל להשתמש במה שהגוי עשה **(חיי אדם)**. אך לבקש מהגוי ללקט עשבים אסור בכל מקרה

נחלקו הראשונים האם רבא מודה לדברי אביי או לא[34]:

◄ **תוספות בשם תוספתא, רי"ף, רא"ש ורמב"ם (לדעת הב"י):** רבא אוסר להנות ממלאכה שעשה גוי בשביל יהודי המכירו אפילו שלא בפניו.

☜ **שו"ע:** אם מכירו אסור.

↲ משמע אפילו שלא בפניו אסור (וכן פסקו **ס"ז, אליה רבה וגר"א** (שער הציון)) **(משנ"ב).**

◄ **רשב"א, ראב"ן, מאירי, רבינו ירוחם[35], רמ"ך, ר"ן, מגיד משנה (ובדעת הרמב"ם הסתפק):** מותר להנות ממלאכה שעשה גוי שלא בפני היהודי[36] גם כשמכירו. ואם אינו מכירו מותר אפילו בפניו **(ר"ן).**

↲ האחרונים פסקו שהכל תלוי אם הגוי יודע שיהודי צריך למלאכה בין בפניו בין שלא בפניו.

❖ כשהגוי לא יודע שהיהודי צריך למלאכה

◄ **הרב המגיד:** רק אם הגוי יודע שהיהודי צריך את המלאכה יש לאסור, אבל אם לא יודע שהיהודי צריך מותר [ומשמע מדבריו שאפילו אם עושה בפני היהודי מותר **(בית יוסף)**].

◄ **בית יוסף:** הרב המגיד הולך לשיטתו שפוסק הלכה כאביי שרק בפניו אסור, (לכן אם עשה שלא בפניו או שלא יודע שצריך לה מותר). אבל מתוספות משמע שגם אם לא יודע שהיהודי צריך אסור[37].

↲ **משנ"ב:** בשעת צורך ניתן להקל להשתמש כשלא ידע.

☜ **לדינא:** העיקר תלוי אם הגוי יודע שהיהודי צריך למלאכה או לא. ואין זה משנה אם היהודי היה בפניו או לא **(מג"א וט"ז ע"פ הביה"ל[38]).**

א. כשלא ביקש מהגוי לעשות בשבילו אלא זו רק משום גזירה שהגוי הרבה בשבילו אין צורך לחכות בכדי שיעשה אלא יכול להנות מיד במוצאי שבת **(מג"א).**

סעיף יב | הגוי אומר שהוסיף עבור היהודי

הגהות מרדכי בשם הרא"ם: אם הגוי אמר שהוסיף בשביל היהודי או אם הדליק את האש בבית היהודי והלך (שניכר שעשה בשביל היהודי) אסור גם אם אינו מכירו.

☜ כך פוסק **שו"ע.**

כי זה איסור שבות ממש, אבל לבקש שיביא מכרמלית מותר כי זה שבות דשבות במקום צער בעלי חיים. ויבקש פעם אחת ביום ולא יותר **(משנ"ב** בשם **החיי אדם).**

[34] ורבא בא לרבות שאפילו בפניו יש מצב המותר, כאשר לא ניתן להרבות במלאכה (עיין **ב"י**).

[35] אך מאידך רבינו ירוחם הביא דברי התוספות בשם התוספתא והסכים עימו, ולכאורה יש סתירה בדבריו **(עיין בביה"ל).**

[36] וכיצד יבארו את התוספתא שאסרה? צ"ב. (ולכאורה קשה גם על אביי ולא רק על הראשונים).

[37] וכן משמע **בתוספתא** (הנזכרת בדברי התוספות לעיל) שאסרה לאכול מדג שצלאו עבד למרות שאינו יודע אם אדוניו יאכל מכך, שמא בשבת הבאה יבקש ממנו, והביאה **הב"י. ובשער הציון** תמה על הב"י שכתב שהמגיד משנה הלך לשיטתו, מאחר והמגיד משנה כתב דבריו במפורש אליבא דכו"ע. ומכל מקום כתבו האחרונים שדעת השו"ע לאסור **(הערות איש מצליח).** ובסעיף ד' שהתיר השו"ע (בשעת דחק) לאכול לחם שאפה גוי, צריך לומר שמדובר כשהגוי כלל לא מכיר את היהודי ולא יודע שצריך ללחם.

[38] משום שעיקר הסברא של בפניו או שלא בפניו היא האם הגוי יודע שהיהודי צריך למלאכה **(עיין ביה"ל).**

↵ אסור כשהגוי הדליק והלך ולא השתמש בו מאומה. ומשמע שאם לא הלך מיד, אפילו שעוד לא השתמש בנר, מותר ליהודי להנות מהנר **(משנ"ב)**.

סעיף יג | מחאה בגוי שמאכיל לבהמת יהודי

רא"ש, מרדכי, מגיד משנה בשם תוספות וטור: אם הגוי מאכיל מעצמו את בהמת היהודי אין צריך למחות בו, כיוון שהגוי עושה על דעת עצמו. אך מותר רק באקראי, ובאופן קבוע אסור כיוון שזו הערמה (שמסתמא עושה על דעת היהודי).

☜ כך פוסקים **טור ושו"ע.**

↵ כיוון שהגוי מאכיל כדי לקבל איזה ריווח מכך. ובסעיף יא נאסר משום שיהודי מאכיל את בהמה ונמצא נהנה בידיים. ואם מאכיל הגוי בציווי היהודי, אסור, אפילו שהגוי ליקט מתחילה מעצמו **(משנ"ב)**.

סעיף יד | מלאכת פרהסיא

המשנה (קנא.) אומרת שגוי שהביא חלילין בשביל ישראל לא יספדו לו בהם. ואם חפר לעצמו קבר מותר ליהודי להקבר בו, אבל אם עשה בשביל היהודי לא יקבר בו עולמית. הגמרא מקשה על המשנה, מדוע לא יחכה בכדי שיעשו. ומיישבת שמדובר שהקבר והארון נעשו בפרהסיא.

רש"י: הגמרא מקשה על הרישא שאמרה שאם עשה בשביל עצמו יקבר בו יהודי מיד, מדוע לא יחכה בכדי שיעשה, שהרי מסתמא עשו את הקבר בשביל היהודי. ומיישבת שעשו את הקבר בפרהסיא **בשביל הגוי**, ואז מוכחא מילתא שזה לא נעשה בשביל היהודי.

גאונים ורמב"ם: הגמרא מקשה על הסיפא, מדוע אם עשה בשביל יהודי לא יקבר בו עולמית. ועונה הגמרא שכיוון שזה נעשה בפרהסיא קנסו ולא יקבר בו עולמית (ולדעת הרא"ש עיין[39]).

↵ לפי זה יוצא:

◄ **לרש"י:** גוי שעשה ארון וקבר אסור, אלא אם כן מוכח שעשה לעצמו. ואם עשה בשביל יהודי אסור לעולם בכל מקרה.

◄ **לרמב"ם:** גוי שעשה בשביל עצמו מותר ליהודי מיד, ואם עשה בשביל היהודי, אם בפרהסיא אסור ואם בצנעא מותר. ואף בפרהסיא אסור רק אם יודעים גם לאיזה יהודי עשו את הארון (כך מוסיף הרמב"ם).

☜ כך פוסק **שו"ע (ולשאר יהודים מותר בכדי שיעשה).**

---

[39] **הרא"ש** השמיט את דברי הגמרא. ויש אפשרות לומר שהוא מפרש כמו רש"י, ואז יוצא שלעניין עולמית אין הבדל בין פרהסיא לצנעא, (ולכן לא כתב כלום) ולעניין עשה בשביל יהודי גם לא כתב להתיר אם עשה בפהרסיא בשביל היהודי כיוון שהסוגיא זו לא להלכה כי רש"י סובר שאסור משום שנהנה ממלאכת שבת, ואין חילוק אם מוכח מילתא או לא (ב"ח. אמנם לא התבאר כך לעיל, אלא התבאר שאם הגוי עשה בשביל עצמו יהיה מותר ליהודי).
ואפשר שדעתו כדעת הגאונים ואין חילוק כשהגוי עשה בשביל עצמו ותמיד מותר מיד (ולכן השמיט את זה), והשמיט את דין עשה בשביל היהודי כי כל ארון שהגוי עושה נחשב כפרהסיא (ואז דעתו חמירה אפילו יותר מהרמב"ם). וכך ביאר הר"ן את דעת הרי"ף. (ב"י).

↲ עם זאת שבדרך כלל מותר אם ימתין בכדי שיעשה, כאן אסרו עולמית מפני שנעשה בפרהסיא **(משנ"ב)**.

❖ יהודים אחרים

◄ **רמב"ם:** אם גוי עשה מלאכה בפרהסיא ליהודי אחד, מותר לאחרים בכדי שיעשה.

☜ כך פוסק **שו"ע.**

◄ **ראב"ד:** אסור גם ליהודים אחרים.

❖ שאר המלאכות בפרהסיא

◄ **רמב"ם:** לא רק קבר וארון אסורים לעולם אם נעשו בפרהסיא, אלא כל מלאכה גמורה שנעשתה בפהרסיא בכלל האיסור.

☜ כך פוסק **מג"א**[40]**.**

◄ **ר"ן, מאור, רמב"ן, רשב"א ורבינו יונתן:** רק קבר נאסר כיוון שיש בזה ביזיון למת.

☜ כך פוסק **ט"ז.**

↲ בשעת צורך אין להחמיר **(משנ"ב)**.

סעיף טו | גוי שהביא חלילין

המשנה (שם) אומרת שגוי שהביא חלילין לצורך יהודי לא יספוד בהם. התוספתא (יז, יד) אומרת שלאותו ישראל אסור ולישראל אחר מותר.
כאשר הגוי מביא חלילין בשבת ייתכן שהוא הביא אותם מחוץ לתחום דרך רה"ר, ועשה בכך איסור תורה וייתכן שהוא הביא רק מחוץ לתחום או העביר דרך כרמלית ועשה בזה איסור דרבנן.
אמנם בהבאת חלילין ייתכן ויש צד חומרא כיוון שנעשתה בזה מלאכה בפרהסיא,

◄ **רש"י:** אסורים לעולם כמו בחפירת קבר.

◄ **רי"ף, רא"ש, רמב"ם, רא"ש ורשב"א:** אסורים בכדי שיעשו. (לביאור המחלוקת עיין[41]).

---

[40] וכן הסכים **בחסד לאלפים** (ז) **ובמנוחת אהבה** (א, יח העדה ד). אך **ביביע אומר** (ח, כח, יג) כתב להוכיח שהלכה כט"ז.

[41] **ביאור המחלוקת בדין חלילין:**
רש"י, רמב"ם ורא"ש: חלילין הם כמו קבר (אלא שכל ראשון פסק אחרת בדין קבר כנזכר בסעיף הקודם, לכן ההלכה תשתנה גם בחלילין, כדלקמן:).
לרמב"ם: חלילין בפרהסיא אסורים לעולם (כקבר), ובצנעא מותרים בכדי שיעשו. ולאחרים מותרים בכדי שיעשו. (וכך פסק **המשנ"ב** (ס"ק עו)).
לרש"י: חלילין אסורים לעולם (כקבר), אלא אם כן מוכח שנעשו בשביל הגוי. לאחרים מותר בכדי שיעשו.
לרא"ש: חלילין אסורים בכדי שיעשו (בדומה לקבר), ולאחרים מותרים מיד (למרות שלדעת הרא"ש במלאכה דרבנן מותר מיד במוצ"ש, כאן משום הדמיון לקבר החמיר גם הרא"ש).

↲ **טור לפי ר"י:** לאחרים מותר מיד במוצאי שבת. (**הסבר הבית יוסף:** א. בחלילין שייך איסור תורה ור"י סובר כדעת ר"ת המתיר לאחרים מיד אפילו באיסור תורה[42] (אך הטור חולק). ב. בחלילין יש רק איסור דרבנן ור"י לשיטתו שבאיסור דרבנן מותר לאחרים מיד).

◄ **רמב"ם** (**לפי הטור**): אם הביא מתוך התחום יש חשש שעשה איסור תורה בד' אמות וצריך להמתין בכדי שיביאו מרה"ר.

☜ **שו"ע:** גוי שהביא חלילין[43] (והיה בהבאתם איסור תורה (רה"ר) (**משנ"ב**)), הוא ואחרים אסורים עד כדי שיביאו אותם ממקום קרוב. ואם ידוע מאיפה הביאום- יחכה בכדי זמן זה (דין כרמלית יבואר לקמן).

א. אם הביא בפרהסיא אסור עולמית כדין חפירת קבר (**משנ"ב**).

ב. כשיודע מאיפה הגוי הביא את החלילין צריך להמתין בכדי שיביאום בין לקולא (ממקום קרוב), ובין לחומרא (כשזה מחוץ לתחום במקום רחוק) (**משנ"ב**).

❖ הביא דרך כרמלית

תוספות: כשגוי הביא דרך רה"ר, לא צריך להמתין בכדי שיעשו, כיוון שלא הועיל כל כך במעשיו.

☜ **שו"ע:** אם הגוי הביא דרך כרמלית מותרים במוצאי שבת מיד.

↲ נחלקו האחרונים בכוונתו:

◄ **מג"א, אליה רבה, תוספות שבת ומשנ"ב:** כוונת השו"ע שהוא ואחרים מותרים מיד במוצאי שבת כיוון שלא הועיל כל כך בהבאתו (אך אם הביא מחוץ לתחום אסור לו בכדי שיביא, ושונה איסור כרמלית בתוך התחום משאר איסורי דרבנן).

◄ **ט"ז וגר"א:** השו"ע מתיר רק לאחרים מיד כמו דעת רוב הראשונים בסעיף ח', ולו מותר רק כדי שיעשו (לאחרים בו ביום מותר, אלא שזה לא שייך).

סעיף טז | ספק חלילין מחוץ לתחום

שמואל (קנא.) אומר שאם גוי הביא חלילין בשבת חוששים שמא ממקום קרוב באו. (**רש"י:** שמואל מקל וסובר שאפשר לתלות שהגוי הביא ממקום קרוב מתוך התחום ומותר. **רי"ף:** שמואל מחמיר ואפילו אם הביאו את החלילין בשבת בבוקר חוששים שמא הביאו אותם בליל שבת ולנו מחוץ לחומה והביאו מיד).

◄ **רש"י, סמ"ג, תרומה והגהות מימוניות:** ספק באו מחוץ לתחום מותרים.

◄ **רי"ף ורמב"ם:** ספק באו מחוץ לתחום אסורים.

ר"ת (לביאור השני בב"י): חלילין אינם כמו קבר, אלא כדין מלאכת גוי רגילה. לאותו יהודי אסורים בכדי שיעשו, ולאחרים מותרים מיד (ואין זה משנה אם עשו בחלילין איסור תורה או איסור חכמים).

[42] בסעיף ו מובא **י"א בראב"ד** שמתיר לאחרים מיד כיוון שאין חשש שיבקש מהגוי בשביל חברו. וזו דעת **ר"ת**. (ע"פ דברי **הרא"ש** בפרק אין צדין (ב')). (ועיין **בב"י** בסימן תקטו, א).

[43] אם היהודי ביקש מהגוי להביא לו חלילין, לדעת רבינו ירוחם והטור אסור לו לעולם ולאחרים בכדי שיעשו. לרמב"ם גם הוא אסור בכדי שיעשו. וכך פוסק **שו"ע** בסימן שז (סעיף כ). ואם זה היה בפרהסיא אסור לו לעולם (**מג"א שם**). (אלא שבסעיף הקודם התבאר שלדעת הר"ן אין איסור בפרהסיא חוץ מקבר **ולכן יהיה מותר גם לו בכדי שיעשו (ע"ש במשנ"ב)**).

☜ כך פוסק **שו"ע** (וסתם כדעת האוסרים גם בסעיף ט).

↲ צריך להמתין במוצאי שבת כדי שיעשו למרות שבסתם ספק דרבנן הקלו האחרונים מיד במוצאי שבת (משנ"ב על סעיף ט), שאני הכא דמת חמיר טפי **(משנ"ב ושער הציון).**

☙ סיכום סעיפים ד – טז

סעיף	המלאכה שהגוי עשה		ליהודי שנעשתה בשבילו המלאכה		ליהודי אחר	
			בשבת	למוצאי שבת	בשבת	למוצאי שבת
ד- ה	**מלאכה דאורייתא לעצמו**		מותר. בדבר מאכל יש אוסרים (ר"ת) ויש מתירים (רא"ש) ובשעת הדחק או מצווה אפשר להקל (שו"ע) אם יש במלאכה איסור מוקצה אסור לכו"ע. למוצאי שבת מותר להנות מיד			
ח	**מלאכה מדרבנן לעצמו**		אפילו בשבת מותר להנות אם אין חשש מוקצה (שו"ע).			
ו	**מלאכה דאורייתא לצורך יהודי**		אסור (גמרא)	יחכה בכדי שיעשו (גמרא)	אסור ויש מי שהתיר (**ר"י בן מרן הלוי**)	יחכה בכדי שיעשו. ויש מתירים מיד (**ר"ת ע"פ הרא"ש**)
ז	**ספק מלאכה דאורייתא לצורך יהודי**		אסור (גמרא)	יחכה בכדי שיעשו (רי"ף) ויש מתירים מיד (רש"י)		
ח	**מלאכה דרבנן לצורך יהודי**		אסור באכילה (גמרא) ומותר בטלטול (רא"ש)	יחכה בכדי שיעשו (**רוב הראשונים**) ויש מתירים מיד (ר"י)	מותר	
ט	**ספק מלאכה דרבנן לצורך יהודי**		אסור (רי"ף) ויש מתירים (רש"י)	יחכה בכדי שיעשו (רי"ף) ויש מתירים מיד (רש"י)		
טו	**העביר בכרמלית**	מג"א ומשנ"ב	אסור	מותר מיד		
		ט"ז	אסור	בכדי שיעשו		
יד	**מלאכה בפרהסיא**		אסור לעולם. יש אומרים שבכל המלאכות (**רמב"ם ומג"א**) ויש אומרים שרק בענייני מת (**ר"ן וט"ז**). ומקילים בשעת צורך (**משנ"ב**). (גם במלאכה דרבנן נראה קצת שאסור לעולם).		באיסור דאורייתא: אסורים בכדי שיעשו. (באיסור דרבנן: נראה שיהיה מותר).	

סימן שכו | רחיצה בשבת

סעיף א | איסור רחיצה בחמים

נחלקו התנאים (לט:) בדין רחיצה בשבת: **רבי מאיר** אוסר להשתטף בין בחמין ובין בצונן, **ורבי שמעון** מתיר. **רבי יהודה** אוסר בחמים ובצונן מתיר. רב חסדא מבאר שהמחלוקת רק ברחיצה בקרקע, אבל בכלי לכו"ע אסור (שהרואה יחשוב שהמים חוממו בשבת ויבואו לחמם בשבת).

נחלקו האמוראים במים שחוממו בערב שבת. רב מתיר להשתטף בהם כל גופו אבר אבר ושמואל מתיר רק פניו ידיו ורגליו. הגמרא מביאה סייעתא לדברי שמואל.

רי"ף, רא"ש ורמב"ם: הלכה כרבי יהודה (חם אסור וצונן מותר).

↵ **בית יוסף:** 'פניו ידיו ורגליו' זה לאו דווקא, אלא גם שאר האברים מותר, ורק יקפיד שלא לרחוץ כל גופו (הוכיח כן מדברי הרא"ש במסכת נידה).

☜ **שו"ע:** אסור לרחוץ כל גופו, אפילו כל איבר בנפרד, אפילו במים שהוחמו בערב שבת (וצונן מותר, יבואר לקמן). בין בכלי ובין בקרקע. ואפילו לשפוך על גופו ולהשתטף בהם אסור, אבל מותר לרחוץ בהם פניו, ידיו ורגליו.

רמ"א (על פי הב"י): והוא הדין שאר האברים, ובלבד שלא ישטוף כל גופו.

א. הוא הדין שאסור לרחוץ רוב הגוף, שרוב הגוף נחשב ככולו **(משנ"ב)**.

ב. מים שהוחמו **בשבת** אסור לרחוץ בהם אפילו ידיו לבד[1]* **(משנ"ב)**.

ג. כיוון שאסור לרחוץ במים חמים, אסור לחמם את המקווה שיהיה חם בשבת אלא רק פושר, שאם יהיה חם, אסור יהיה לטבול בו **(חיי אדם)**. אמנם **בקרבן נתנאל** הקל בטבילה משום שזו מצווה, ואפשר לסמוך עליו בשעת הדחק **(שער הציון)**.

ד. **מצטער** מותר לרחוץ במים שהוחמו בערב שבת **(ביה"ל[2])**.

❖ חמי טבריה וצונן

הגמרא מספרת (מ:) שהבלנים היו מחממים מים באיסור בשבת ואומרים שחיממו בערב שבת, ואסרו חכמים רחיצה בחמים, ועדיין התירו זיעה. כשראו חכמים שהיו מחממים עדיין ומערימים לומר שהם רק מזיעים אסרו גם להזיע, ועדיין חמי טבריה מותרים, וכשראו שגם בזה היו משקרים אסרו גם חמי טבריה והתירו את הצונן. אבל כשראו שלא עומדים בזה התירו חמי טבריה.

---

[1]* לכאורה היה מקום לומר שהוא הדין במי שחימם מים בדוד חשמלי ע"י שעון שבת, או דוד שמש. (ושמעתי שכך סוברים **הרב ליאור והאור לציון** (לה, א- ג)). אלא **שהגרש"ז** (שש"כ יד, הערה יב) סובר ע"פ **רעק"א** שרק מים שעשו בהם פעולת חימום בשבת אסורים כנ"ל, אבל מים שלא נעשה בהם מעשה אלא התחממו מאליהם אין לאסור פניו וידיו, כמו שלא גזרו במים שמערב שבת. וכן כתב **החזון עובדיה** (ו, עמודים עו, פז) בדעת השו"ע.

[2] **ובשש"כ** (יד, א) פסק שבכלל זה אדם הרגיל להתרחץ כל יום ומצטער מאוד אם לא יתרחץ בשבת. ובהערה (ח) כתב שגם לתינוק אפשר להקל בזה בשעת צורך.

◀ **תרומה:** מותר לרחוץ כל גופו בחמי טבריה (שהרי הגמרא נוקטת לשון 'רוחצים' ומשמעות הלשון היא שכל גופם בתוך המים, ולא כמו השתטפות שזו שפיכה על גופו (**בית יוסף**)). וכל שכן שמותר לרחוץ כל גופו בצונן (**ע"פ הבית יוסף**).

☜ כך פוסק **שו"ע.**

◀ **מרדכי:** אסור לרחוץ כל גופו בצונן, ורק שפיכה על אבריו הותרה.

↲ עוד נחלקו הראשונים בחמי טבריה שבכלי:

◀ **סמ"ג:** אסור, משום שלא יודעים האם זה חמי האור או חמי טבריה (**בית יוסף**).

☜ כך פוסק **שו"ע.**

◀ **רא"ש** (**ע"פ הטור**)**:** מותר גם בכלי.

א. במקום שנהגו לרחוץ במעיינות חמים לרפואה, אסור לרחוץ בהם בשבת. עיין בסימן שכח.

ב. דין כל המעיינות החמים כדין חמי טבריה שלא גזרו בהם איסור רחיצה (**משנ"ב**).

❖ מים פושרים

השו"ע פוסק בסעיף ד' שאסור לרחוץ במים קרים ולעמוד מול מדורה כדי להפשיר את המים כיוון שנמצא שרוחץ כל גופו בחמים. על פי זה מתיר הרמב"ם לחמם מים שנמצאים רק על ידיו כיוון שאין איסור רחיצה רק בידיו במים אלו. האחרונים נחלקו בטעם ההיתר (שהרי לכאורה המים התחממו בשבת עצמה ואסור אפילו ידיו בלבד).

◀ **מג"א:** כיוון שחימום מים שעל הגוף אינו נחשב לרחיצה גמורה. אם כך רחיצה גמורה אסורה אפילו במים פושרים למרות שאין איסור בהפשר (**שער הציון**).

◀ **גר"א:** כיוון שאין איסור כלל במים שהופשרו, ודינם כמים שהוחמו בערב שבת שמותרים ברחיצת פניו וידיו (ורק שלא יגיעו ליד סולדת בו).

☜ **משנ"ב:** מותר לטבול במקווה שהמים בו פושרים[3], אך לא בחמים (**חיי אדם**). וצריך עיון (ולעיל הובא שהתיר בשעת דחק לסמוך על הקרבן נתנאל שהתיר טבילה בחמים) (**שער הציון**[4]).

---

[3] לדעת **המג"א** יש איסור במים פושרים כדין מים חמים (שאפילו אם חוממו מערב שבת אסורים) ולדעת **הגר"א** אינם כמים חמים ממש, ורק בשבת עצמה, אך עם חוממו מערב שבת מותרים, אפילו כל גופו (כנלע"ד מדברי שער הציון ס"ק ח). ולפי מה שכתבנו בהערה 1 שאף מקווה שפועל על שעון שבת והמים בו פושרים בשבת עצמה אין בו איסור). **ובאור לציון** (לה, ג) **התיר גם** לרחוץ בפושרים. אמנם לדעת **הרב עובדיה** (לוית חן סימן עט ובעוד מקומות) **והמנוחת אהבה** (ב, י , נא) מים פושרים כדין מים חמים ואסור לרחוץ בהם בשבת. **ובשבט הלוי** (ה, מד) לימד זכות על הסומכים על הקרבן נתנאל וטובלים במים חמים כשאינם יכולים לטבול בקרים.

ושיעור מים פושרים כתב **באור לציון** (שם) ששיעורו שלושים ושבע מעלות. **ובאגרות משה** (ד, עד רחיצה א) כתב שהוא פחות משיעור שבני אדם רוחצים בדרך כלל בימות החול. **ובחוט השני** (נידה, קצז, ד) כתב שהגדר הוא שלא יהנה מחמימות המים. (ולע"ד קשה לבחון זאת בשבת עצמה במעלות מדויקות ושיעורם של הפוסקים קרוב זה לזה, והגדר היעיל לבדיקה הוא כדברי חוט השני).

[4] **בנודע ביהודה** (או"ח תניינא כד) התיר לטבול בפושרים כי מה שאסרו זה רק לעמוד מול מדורה שיש בזה חשש שיבואו מתוך כך לרחוץ במים חמים. ובהערה שם הביא בשם הגדול ממינסק שייתכן שאסרו מים פושרים רק אם הוחמו בשבת אבל אם הוחמו בערב שבת מותר.

סעיף ב | זיעה בחמי טבריה

המשנה (קמז.) אומרת שהרוחץ בחמי טבריה ובמי מערה (ומסתפג באלנותית לא יביאה בידו) והגמרא מדייקת שמי המערה חמים כמו חמי טבריה, ועל זה אומרת המשנה 'הרוחץ' בלשון דיעבד ולא לכתחילה.

הראשונים מתקשים מהגמרא בדף מ. המתירה לכתחילה לרחוץ במי טבריה ואילו כאן מפורש שאסור לכתחילה לרחוץ במי טבריה.

◄ **גאונים, רי"ף ורמב"ם:** מדובר על מים חמים בתוך מערה, ויש בהם חום גדול וזיעה ולכן אסור, כיוון שגם במי טבריה יש איסור בזיעה.

◄ **רבינו יונה, רמב"ן, רשב"א, תוספות, רא"ש ור"ן:** אין איסור בזיעה של מי טבריה[5], והגמרא דייקה שאסור לכתחילה רק בנוגע למי מערה של חמי האור, אבל חמי טבריה והזיעה שלהם מותרים לכתחילה. וכיוון שזה איסור דרבנן קל הלכה להקל בזה **(ר"ן)**.

☜ **שו"ע:** יש אומרים שאסור לרחוץ בחמי טבריה כשהם במקום מקורה ויש אומרים שמותר.

↲ ויש לסמוך על הדעה המקילה[6] **(אליה רבה)**.

סעיף ג | צונן בתוך חמים

המשנה (לח:) מספרת שאנשי טבריה היו מביאים סילון של מים קרים בתוך מים חמים של חמי טבריה, ואמרו להם חכמים שאותם שבאו בשבת דינם כמים שהוחמו בשבת ואסורים ברחיצה ושתיה. ואם באו ביו"ט דינם כמים שהוחמו ביו"ט שמותרים בשתיה ואסורים ברחיצה.
רב חסדא לומד מכך שאסור להטמין מבעוד יום בדבר המוסיף הבל.

◄ **רש"י:** מדובר שהניחו את הצינור מערב שבת. ואמרו להם חכמים שהמים שבאו שם בשבת עצמה אסורים משום בישול בתולדות האור (**תוספות** בדעתו) - אבל מים שבאו בערב שבת מותרים

◄ **תוספות וטור:** מדובר בצינור אטום שהמים הקרים שבתוכו היו מתחממים מהמגע של הצינור במים החמים, ואסור לעשות כך משום הטמנה בדבר המוסיף הבל - ואף מערב שבת אסור.

☜ **כך פוסק שו"ע** (ודינם כמים שהוחמו בשבת ואסורים כלל. ואם באו מעיו"ט מותרים בשתיה ולא ברחיצה[7]).

א. אם המים הקרים שבצינור מתערבים עם המים החמים, מותר להשתמש בהם אם המשיכם מערב שבת (כי רק צינור סגור שעובר בתוך המים החמים דומה להטמנה שנאסרה אף מערב שבת) **(משנ"ב)**.

ב. מדובר כשצינור סתום והמים נשארו בו מוטמנים בשבת (אע"פ שהחימום היה בערב שבת) **(בית מאיר)**. אבל אם נתנו למים מים לצאת בערב שבת לא שייך לאסור בזה **(שער הציון)**. ואם לא היה

---

[5] כיוון שכל האיסור בזיעה הוא שמא אנשים ירחצו באיסור ויאמרו שהם מזיעים. ובחמי טבריה אין כל איסור לרחוץ, ולכן לא אסרו גם זיעה בחמי טבריה **(ר"ן)**.

[6] אך למעשה כתב **המשנ"ב** בס"ק כא שנהגו שאין לרחוץ בנהרות מכמה טעמים, ע"ש.

[7] אבל פניו וידיו מותרים (סימן תקיא, ב).

סתום ובאו בו מים בשבת עצמה, הבית מאיר אסר והביה"ל מסתפק בזה (כי אין לזה שם הטמנה שהרי המים באים מאליהם והוא לא הטמינם).

סעיף ד | חימום מים שעל הגוף

הברייתא אוסרת (מ:) להשתטף במים קרים ואחר כך לעמוד מול האש כדי שהמים יתחממו מעט (עיין בסעיף הבא לטעם הדבר). אבל מותר לעמוד מול האש ואז לשטוף עצמו בצונן.

☜ כך פוסק **שו"ע**[8].

↲ דעה זו היא דעת הרמב"ם שכיוון שאין זו רחיצה גמורה אסרוה רק בכל גופו (ביאור **המג"א**[9]), אבל את ידיו מותר. ובסעיף הבא הביא השו"ע את הדעה החולקת ואוסרת אפילו בידיו בלבד **(משנ"ב)**.

סעיף ה | חימום מים שעל ידיו

כנזכר בסעיף הקודם אסור לשטוף את הגוף במים קרים ולעמוד מול מדורה כדי לחמם את המים שעליו.

◄ **רא"ש, תוספות, מרדכי, רש"י וטור:** בכלל האיסור לשטוף ידיו ולעמוד מול מדורה (כיוון שטעם האיסור הוא שנראה כרוחץ בחמים ויבוא לחמם מים בשבת. או שאפשר שסברו כדברי הירושלמי שמבאר שהאיסור הוא מול מקום שהיד סולדת בו ומשום מבשל).

◄ **רמב"ם ורמב"ן:** אין איסור בחימום מים שעל הידיים (כיוון שהאיסור בחימום המים הוא שנמצא שרוחץ במים חמים בשבת, אבל בידיו אין איסור).

☜ **שו"ע:** יש אומרים שצריך להזהר שלא לרחוץ ידיו ולהעמידם מול המדורה לחממם, אם לא ינגבם תחילה.

↲ וכל זה אפילו אם המים לא יגיעו לחום של יד סולדת, שאם יגיעו, אף לדעה הראשונה אסור **(מג"א)**.

א. יש להזהר שלא לקרב ידיו אף לכותל התנור שהוא חם מאוד **(ביה"ל)**.

סעיף ו | חימום בגד וכלי

הברייתא (מ:) מתירה לחמם בגד ולהניחו על גבי בטנו, אך אוסרת לחמם קומקום של מים ולהניחו על בטנו בשבת (רש"י: שמא ישפכו עליו ונמצא רוחץ בחמים. תוספות: משום שנראה כרפואה). ודבר זה אסור אף בחול מפני הסכנה (שהם רותחים ויכווה מהם).

---

[8] **השו"ע** מנמק: מפני שנמצא רוחץ כל גופו בחמים בשבת. ונימוק זה הוא כדעת הרמב"ם בסעיף הבא. בדברי השו"ע כאן מפורש שמותר להתרץ במים צוננים, ובס"ק כא המשנ"ב כתב שנהגו שלא לרחוץ בנהרות או לטבול במקווה משום חשש סחיטה ועוד חששות. וכאן לא העיר מאומה על דברי השו"ע. וייתכן שדין מקלחת שונה מדין טבילה במקווה וכניסה לנהר (עיין **אגרות משה** (או"ח ד, עד) שכתב שלפי זה צ"ל שהמשנ"ב לא סבר את המנהג שלא לרחוץ במים קרים כלל, ולדינא התיר במקום שמצטערים מכך) **ועיין עוד בסעיף ז**.

[9] ועיין בסעיף א' שהבאנו שהגר"א ביאר את דעת הרמב"ם שאין שם רחיצה בחמים על מים פושרים.

☜ כך פוסקים **טור ושו"ע.**

רמ"א: אך מותר לחמם בגד ולהניחו על בטנו.

א. כלי סגור:

◄ **לרש"י ור"ן** האיסור להניח כלי עליו הוא שמא ישפך עליו, ולפי זה **מותר** להניח עליו בקבוק סגור שאינו יכול להשפך[10].

◄ **לתוספות אסור** משום שניכר שעושה לרפואה.

↲ ולצורך גדול יש להקל (**משנ"ב**[11]).

ב. מותר לחמם בגד או כלי מצד רפואה אפילו לדעת התוספות (**משנ"ב**).

ג. מים פושרים:

◄ **פרי מגדים:** אסור להניח אפילו מים פושרים.

◄ **ביה"ל:** נראה שאין איסור במים פושרים.

סעיף ז | ניעור מים שעליו

רב יהודה (קמא.) אומר שאדם שעולה מהנהר צריך לנער את המים שעליו כדי שלא יטלטלם ארבע אמות.

רא"ש וטור: אדם שהולך בגשם אינו צריך לנער את המים שעליו שלא הקפידו בזה חז"ל.

↲ **בית יוסף:** מפני שהם מועטים לא הקפידו בהם[12].

☜ כך פוסק **שו"ע.**

א. נהגו שלא **לרחוץ** כלל במים קרים בנהר או מקווה (דיני טבילה בסעיף הבא) אבל לרחוץ פניו, ידיו ורגליו מותר, ויזהר לנערם שלא יבוא לטלטול ד' אמות[13] (**אליה רבה**).

ב. יש להיזהר שלא יילך בתוך הנהר ארבע אמות כשחצי גופו בחוץ, כי נמצא שמטלטל את המים ארבע אמות בכרמלית. ויניח את המגבת או את בגדיו סמוך לנהר שיתנגב תכף בעלייתו מהנהר (**פרי מגדים**).

---

[10] עיין **בשער הציון** (ס"ק ט) שנראה מדבריו שאם המים חוממו מערב שבת שלא שייך לאסור בהם רחיצת איבר אחד, אין בהם חשש שמא ישפכו ומותר.

[11]* לכאורה בכלל זה דין בקבוק גומי שנועד לחימום. אלא שייתכן שדינו קל כי גם בריאים רגילים להניחו עליהם כדי להתחמם ולא בשביל רפואה והוי כמאכל שגם בריאים רגילים לאוכלו שמותר אפילו למי שיש לו מיחושים לאוכלו (סימן שכח, לז). ואחר כך ראיתי שכן כתבו להתיר **הגרש"ז** (שלחן שלמה, ס"ק ז) **האור לציון** (לו, א), **החזון עובדיה** (ג, שפח) ועוד.

[12] **ט"ז:** לא גזרו **בגשם** משום שאי אפשר להיזהר בזה. **גר"א** (כך משמע **מתוספות**): משום שהמים נבלעים בבגדיו. וכתב **בשו"ע הרב** (שא, סא) שמותר לצאת מביתו אפילו כשיודע שודאי ירטב מהמים, שלא אסרו חכמים דבר לחצאין.

[13] **פוסקי הספרדים** התירו לרחוץ במים קרים וייתן דעתו שלא יסחוט (המגבת וידיו) (עיין **לוית חן** (סימן פ) **תפילה למשה** (א, ס' נא, ג)). אך בטבילה בנהרות או בים כתבו שמפני חששות שונים נכון להמנע מכך (**מנוחת אהבה** (ב, , נג)).
אמנם **במנחת יצחק** (ו, לב) אסר להתקלח אפילו במים צוננים. ועיין במה שכתבנו בהערה בסעיף ה בשם **האגרות משה,** שהבין שהמשנ"ב לא אסר להתקלח במים קרים (**ולדינא** הקל בכך במים קרים כשמצטער).

סעיף ח | טבילה בשבת

הגמרא בביצה (יז:) אוסרת להטביל כלים בשבת משום שנראה כמתקן כלי, אך מתירה לאדם לטבול בשבת, מפני שנראה כמיקר. ואף במים רעים לפעמים אדם טובל כדי לקרר את עצמו בימות החמה. ואף בימות הגשמים לפעמים אדם מלוכלך ונכנס למים לנקות עצמו ואינו נראה כמתקן כלי.

בית יוסף: אף בימות הגשמים מותר במים סרוחים, כי אדם מעדיף לרחוץ עצמו למרות שנשאר לו ריח רע מהמים, משום שכשמתנגב הריח עובר.

טור: מותר לאדם טמא לטבול בשבת.

☜ כך פוסק **שו"ע.**

א. כיוון שהמנהג בימינו שלא לרחוץ אפילו בצונן (עיין בסעיף הקודם), יפה עושות הנשים שלא טובלות כשזה לא בזמנן, כי ניכר שהן רוחצות בשביל טבילה ולא להקר[14] **(משנ"ב).**

❖ טבילת בעל קרי ותוספת קדושה

חז"ל (ביצה יח.) התירו לאדם לטבול בשבת כיוון שנראה כמיקר ולא כמתקן עצמו בטבילה.

◄ **גר"א:** אסור לבעל קרי לטבול בשבת. (משום שבזמננו התפשט המנהג שלא לרחוץ בצוננים כלל (משנ"ב בסעיף הקודם), ושוב נראה כמתקן. בפשטות הגר"א אוסר אפילו במי שנטמא בשבת ואפשר שהגר"א כן מודה במי שנטמא בשבת **(ביה"ל)**).

◄ **שאר האחרונים:** מותר לבעל קרי לטבול בשבת. (משום שהטבילה אינה מוכרחת בימינו שהרי מותר להתפלל וללמוד גם בלעדיה **(ביה"ל)**).

↲ אין למחות ביד המקל. וכל שכן אם נטמא בשבת עצמה, וכך נתפשט המנהג[15] **(משנ"ב).**

א. הרוצה לטבול **לתוספות קדושה** ודאי שאינו נראה כמתקן כיוון שטבילתו היא חומרא שאינה חיוב (ובגמרא מפורש שאם הטבילה אינה חיוב מותרת היא ביו"ט). אמנם, כיוון **שמהרי"ל** כתב שטוב עושות הנשים שלא טובלות הנשים שלא בזמנן (משום חשש סחיטה), נראה שיש למנוע טבילה זו[16] **(ביה"ל).**

סעיף ט | אמצעי נקיון שונים

הגמרא (נ:) מביאה כמה מימרות לגבי רחיצה בשבת על ידי אמצעי נקיון שונים: 'אמר רב יהודה: עפר לבינתא (עפר לבינה כתושה) שרי. אמר רב יוסף: כוספא דיסמין (פסולת שומשום) שרי. אמר רבא: עפר פלפלי שרי. אמר רב ששת: ברדא שרי. מאי ברדא?

---

[14] ודע שמנהג הספרדים שלא כך, וטובלות הנשים בשבת אפילו כשזה לא בזמנן (עיין **כף החיים** (לא') **ולוית חן** (סימן פ)).

[15] וכן כתבו הרבה פוסקים להקל, וכן דעת **האר"י ז"ל** (פתח הדביר ס"ק ח).

[16] **האגרות משה** (או"ח ד עד בסוף התשובה) כתב שלא נהגו כך אלא התירו לטבול לתוספת קדושה (אלא שהתיר רק בצונן ולא בחמים).

אמר רב יוסף: שליש אוהל ושליש הדס (כתוש) ושליש סיגלי. ומבאר רבי נחמיה בר יוסף: כל שאינו רוב אוהל מותר'.

טור: פוסק את דברי הגמרא (אך דין פסולת שומשום הוא השמיט).

שאלו את רב ששת האם מותר לפצוע זיתים בשבת, ואמר להם רב ששת שאף ביום חול אסור משום הפסד אוכלים (רי"ף ורא"ש: פציעת הזיתים נועדה לרחיצת הידיים בשמן היוצא מהם).

טור: במי זיתים מותר לרחוץ בשבת (שבהם אין הפסד אוכלים).

☜ **שו"ע:** מותר לרחוץ פניו ידיו ורגליו בדברים שאינם משירים שיער המעורבים בדברים שמשירים שיער, והוא שהרוב יהיה מדבר שאינו משיר.

א. מותר לרחוץ פניו אפילו אם יש לו זקן, והוא הדין שיער ראשו. ורק יזהר שלא יסחט את השערות **(משנ"ב)**.

ב. אם הרוב מדבר המשיר שיער הוי פסיק **רישיה** אף שאינו מתכוון לכך **(משנ"ב)**.

ג. נראה שלא רק הדברים שהזכירו הגמרא והטור מותרים, אלא גם כל דבר שיודע שאינו משיר שער מותר. ודבר שהוא מסופק אם הוא משיר שיער אסור להשתמש בו[17] **(ביה"ל)**.

סעיף י | רחיצה בדברים שמתגבלים

מרדכי: מותר לרחוץ ידיו במורסן או אפר כירה המגובלין מערב שבת, וכן יכול לקחת אותם יבשים ולשפוך עליהם מים, שזהו גיבול כלאחר יד, ומותר.

☜ **שו"ע:** מותר לרחוץ במורסן (**רמ"א:** שגיבול בשינוי מותר).

רמ"א (על פי האגור): ואסור לרחוץ במלח, וכל שכן שאסור בבורית **(בנימין זאב)** וחלב שנימוחים והוי נולד **(מרדכי, סמ"ג, הגהגות מימוניות וטור)**.

↲ יש מתירים לרחוץ במלח ובורית (משום שהאיסור לרסק קרח ושלג הוא משום סחיטת פירות ובדבר שאינו מיועד למימיו אין לאסור) **(מג"א בשם שלט"ג)**. אמנם האחרונים הזכירו שיש בבורית שלנו שהיא רכה, איסור משום ממרח, ועוד **מרש"י** משמע שבורית משירה את השיער. וכן הוא מנהג ישראל להחמיר בזה[18]* **(משנ"ב)**.

א. מותר לשטוף את הפנים במורסן אפילו כשיש לו זקן, והוא שלא יגבלו ממש במים, אלא ייקח ביד רטובה את המורסן וישפשף. ואע"פ שגיבול בשינוי אסור אם לא נתן את המים מערב שבת (לדעת הרמ"א בסימן שכא), כאן המורסן מתגבל רק מעט ומותר **(משנ"ב)**.

---

[17] ולכאורה צ"ע מדוע אין זה ספק פסיק רישיה שבסימן שטז המשנ"ב התיר בו. ומה עוד שכאן זה איסור דרבנן שהרי גוזז בידו זה רק איסור דרבנן, וכל שכן שהדבר קשה. וצ"ע.

[18]* **בשש"כ** (יד, יח) החמיר שלא להשתמש בסבון קשה או רך ע"פ דברי **התפארת ישראל** שהביא המשנ"ב. אמנם בהערה שם (מט) התקשה כיצד יש בזה ממרח או ממחק שהרי הוא לא רוצה להחליק את פני הסבון. והביא שיש מקילים בזה (והוא הדין לעניין סבון ידיים). ומכל מקום בהלכה למעלה כתב שסבון נזיל מותר (ונראה שסבון שמצוי כיום נחשב לסבון נוזלי).

משחת שיניים: האור לציון (לה, ו) אסר לצחצח שיניים במשחה, אך ללא משחה התיר, אם לא רגיל לצאת לו דם בעת הצחצוח, **וביביע אומר** (ד, או"ח סימנים כז- ל) התיר מעיקר הדין אף במשחה (וכתב שנכון להחמיר שייחד לו מברשת לשבת משום עובדין דחול), אך מי שיכול ללא זה, עדיף להחמיר ותבוא עליו ברכת טוב.

ב. הגר"א מחמיר שלא להשתמש בסבון העשוי מחֵלב משום שסיכה כשתיה. ומנהג העולם לרחוץ גם מסבון העשוי מחלב, ורק מדקדקים מקפידים בזה, ואם יש לו סבון בלי חֵלב, נכון לחוש לדעה המחמירה[19] **(ביה"ל)**.

סעיף יא | מרחץ שחומם מערב שבת

הברייתא (מ.) אומרת שמרחץ שחומם מערב שבת ופקקו את נקביו בשבת, מותר לרחוץ בו למוצאי שבת מיד ולא צריך להמתין בכדי שיעשו (רש"י בפירושו הראשון וטור).

ר"ן: אם לא פקקוהו, אפילו שחיממו את המרחץ מאליו, צריך להמתין, לפי שאסור לחמם בשבת שמא יבוא לחתות בגחלים.

☜ **שו"ע** פוסק את הגמרא ואת דברי הר"ן.

↲ לפי שחששו שמא יבוא לחתות בגחלים, צריך להמתין במוצאי שבת עד כדי שיעשו, שלא יבוא לעשות כן בשבת אחרת **(תוספות)**.

סעיף יב | איסור הזעה בשבת

◄ **רא"ש וטור:** מותר להכנס למרחץ של כפרים כדרך טיול (ואין איסור מצד חשש זיעה).

◄ **רי"ף:** איננו יודעים את ההבדל מרחץ של כפרים לכרכים, והכל אסור.

↲ מדברי הרמב"ם נראה שלא חילק אלא שלדעתו מותר להכנס אם מטרתו אינה הזיעה **(בית יוסף)**.

☜ **שו"ע:** אסור להכנס למרחץ, אפילו להזיע (אבל אם אינו מתכוון מותר **(משנ"ב)**).

רמ"א: ויש אומרים שאפילו לעבור בו אסור (במרחץ קטן, אפילו שאין זו כוונתו **(משנ"ב)**).

סעיף יג | מרחץ בעיר מעורבת יהודים וגוים

המשנה בערכין (מובאת בדף קכב. וקנא.) אומרת שמרחץ הפועל בשבת בעיר שיש בה רוב גוים, מותר לרחוץ בו מיד במוצאי שבת. ואם רוב ישראל אסור במוצאי שבת עד כדי שיעשו. ואם מחצה על מחצה אסור. ורבי יהודה אומר שאם יש שלטון בעיר שיש לו עבדים שיכולים לחמם לו מים מיד במוצאי שבת מותר, (שתולים שהם חיממו לו (רש"י)).

◄ **רש"י וטור:** רבי יהודה לא חולק על ת"ק, ולדעת כולם מותר כשיש שלטון בעיר.

◄ **רי"ף ורמב"ם:** רבי יהודה חולק על ת"ק, והלכה כת"ק האוסר.

☜ כך פוסק **שו"ע**.

---

19 וכתבו כמה אחרונים שאם יש דברים נוספים הפוגמים טעם החֵלב אין להחמיר (**כף החיים** (מה) **אור לציון** (ג, ח, ו בהערה) **ולוית חן** (סימן פא)).

א. גם אם בשבת רוחצים בו רוב גוים, במידה ובמוצאי שבת רוב הרוחצים הם יהודים, אסור, כי בסוף שבת חיממו אותו בשביל היהודים **(משנ"ב)**.

ב. הרוב נקבע על פי רוב הרוחצים במרחץ בעת מוצאי שבת (ולא על פי רוב אנשי העיר) **(משנ"ב)**.

ג. גם לפוסקים שמתירים בסימן שכה (סעיף ז) בדין ספק, כאן כו"ע אוסרים משום שהגוי עשה בשביל שניהם[20] **(משנ"ב)**.

---

[20] כך **רש"י** מבאר בלישנא השניה (עיין **ביה"ל** רעו, ד"ה מחצה) ולכאורה מכאן נראה להוכיח שרש"י מתיר בספק אחר אפילו במלאכה דאורייתא, וכאן אסר רק משום שעשה בשביל שניהם.

סימן שכז | דיני סיכה

סעיף א | דיני סיכה בשמן וחומץ

המשנה (קיא.) אומרת שהחושש במתניו לא יסוך בהם יין וחומץ אבל יכול לסוך שמן, ולא שמן וורד (כי דמיו יקרים ומוכחא מילתא שעושה לרפואה (רש"י)), בני מלכים סכים בשמן וורד, שכן דרכן לסוך בחול. ורבי שמעון אומר שכל ישראל בני מלכים הם.
רב פוסק כרבי שמעון ולא מטעמו, רבי שמעון התיר למרות ששמן וורד אינו מצוי, ורב התיר רק במצוי, ובמקומו של רב שמן וורד היה מצוי.

◄ **רי"ף, רא"ש ורמב"ם:** הלכה רב שרק דבר המצוי מותר.

☜ **שו"ע:** אין לסוך שמן וחומץ אבל יכול לסוך שמן לבד, אך לא שמן וורד, ובמקום המצוי בו שמן וורד, ורגילים לסוך בו אפילו שלא לרופאה, מותר.

◄ **ר"ח ובה"ג:** הלכה כרבי שמעון.

↵ **בית יוסף:** בזמן הזה שכולנו בריאים נראה שאסור לסוך בשום שמן, כי מוכחא מילתא שעושה כן לרפואה.

☜ **רמ"א:** במקום שנוהגים לסוך רק לרפואה, אסור[21*].

א. שו"ע גורס שאסור לסוך שמן וחומץ על מתניו, והיינו יחד, שאז מוכחא מילתא. ולפי גירסת הגמרא שלנו שאומרת יין וחומץ, אפילו כל אחד בעצמו אסור **(משנ"ב)**.

ב. אם הוא הולך כבריא, אסור לסוך אפילו ע"י גוי **(פרי מגדים)**.

סעיף ב | סיכה ומשמוש להנאה

המשנה (קמז.) מתירה לסוך ולמשמש אבל אוסרת להתעמל. (משמוש - עיסוי להנאתו. התעמלות - שפשוף בכוח (רש"י)). הגמרא (שם:) אומרת שצריך לשנות מדרך חול, לרבי חמא ברבי חנינא צריך לסוך ואחר כך למשמש, ולרבי יוחנן צריך לסוך ולמשמש יחד. והפוסקים פסקו כרבי יוחנן.

☜ **טור ושו"ע:** מותר לסוך ולמשמש לתענוג[22] בשינוי, והיינו ביחד, וימשמש בנחת ולא בכח.

↵ בכח אסור משום עובדין דחול (ולרמב"ם מותר כל שאינו מתכוון להביא עצמו לידי זיעה) **(משנ"ב)**.

[21*] לפי זה כתבו כמה אחרונים שבימינו אסור לסוך שמן שפתיים או ידיים יבשות, כיוון שלא רגילים לסוך שמן לתענוג אלא רק לרפואה (**אור לציון** (לה, ז) **מנחו"א** (כא, פא)) **ובהליכות עולם** (ד, עמוד ר) כתב להתיר **לסוך תינוק בשמן** מפני שרגילים לנקותו בשמן. ולע"ד בימינו טעם זה אינו שייך, ואולי אפשר להתיר כאשר התינוק סובל מעט (כגון שיש לו אדמימות או יובש) כדין חולה שאין בו סכנה שהתירו עבורו גזירת שחיקת סממנים, כדאיתא בסימן שכח, ס"ק קכא **במשנ"ב** (והרי קטן דינו כחולה שיש בו סכנה (שם, סעיף יז **ברמ"א**)).

[22] נראה שהשו"ע מתיר לסוך להנאה גם במקום שהרגילות היא לסוך שמן לרפואה בלבד (עיין **אורחות שבת** (בפרק יז) שדנו בזה, והעלו שאם סך בשמן כדי שלא יתייבשו ידיו או מפני יובש קל הוי כסיכה לתענוג ומותר, ועיין בהערה הקודמת).

סעיף ג | גירוד

המשנה (שם) אומרת שאסור להתגרד בשבת (היינו במגרדת, דהוי עובדין דחול (רש"י וטור)). ורשב"ג אומר בברייתא שאם היו ידיו או רגליו מטונפות מותר (שאז לא נראה עוד כעובדין דחול (לבוש)).

☜ כך פוסקים **טור ושו"ע.**

א. מותר להתחכך ביד, אלא שיזהר שלא לעשות חבורה. ובגמרא משמע שאם יש לאדם כלי המיוחד לשבת מותר להתגרד בו (ונערות שמשתמשות בכלי מיוחד כזה צריכות להזהר שלא לתלוש שערות) **(משנ"ב).**

סעיף ד | עיבוד עור אגב סיכת הגוף

הגמרא (קמא:) אוסרת לסוך רגלו בשמן כשהיא בתוך המנעל, משום שהמנעל מתרכך על ידי השמן. אבל מותר לסוך את רגלו ואז להכניסה לתוך המנעל. וכן מותר לסוך גופו שמן ולהתעגל על גבי עור. רב חסדא אומר (למסקנה) שרק אם יש עליו שיעור מועט שיכול לצחצח את העור מותר (כי אינו מתכוון לעיבוד, שגוזרים שמא יתכן גם כשיש שיעור לעיבוד (רש"י)) אבל אם יש עליו הרבה שמן כדי שיעור עיבוד, אסור אפילו שאינו מתכוון לזה.

רמב"ם: מדובר על מנעל וסנדל מעורות חדשים, אבל בישנים מותר.

☜ **טור ושו"ע:** אסור לסוך רגלו בשמן כשהיא בתוך המנעל או הסנדל (**רמ"א:** החדשים), אך יכול לסוך רגלו ולהניחה אח"כ במנעל, וכן לסוך כל גופו שמן ולהתגלגל על גבי עור, והוא שאין בשמן שיעור שיכול לעבד את העור, אך אם יש שיעור לצחצחו מותר, והוא שלא ייתכן לצחצחו.

א. עיבוד עור הוא מילחתו במלח או בשאר דברים שרגילים לעבד בהם. וכן דריסה ברגליו או ריכוך ביד והשוואתו כדרך הרצענים הוי מעבד וחייב. גם משיחת העור בשמן הוי מעבד. לכן אסור למשוח עור חדש בשמן (ויש בזה חיוב מהתורה (**חיי אדם**)), ויש מחמירים אפילו בעור ישן, ובזמן הזה שיש עמי ארץ שיבואו להקל גם בחדשים, ודאי שיש להחמיר בזה **(חיי אדם).**

ב. אם כוונתו במשיחת השמן שהמנעל יהיה שחור, יש לאוסרו אף מצד צובע **(משנ"ב).**

ג. אסור לצחצח נעליים אפילו על ידי גוי, ואם צחצח אסור במוצאי שבת עד כדי שיעשו **(תפארת ישראל).**

ד. שיעור של עיבוד הוא כדי לעשות קמיע מהעור, ולעניין איסור אפילו בכל שהוא **(משנ"ב).**

סימן שכח | דיני החולה

הקדמה לסימן

א. בכל חולה יש שני דברים שצריך לדון אם מותר לעשות עבורו: א. מלאכות. ב. מעשים של רפואה שיש בהם חשש של שחיקת סממנים.

ב. סוגי החולים והיתר המלאכות בשבילם מתחלקים לחמישה:

- **חולה שיש בו סכנה או ספק סכנה:** מצווה לחלל עליו שבת בכל הדרכים והמלאכות.
- **חולי שיש בו סכנת של איבוד איבר:** מותר לעשות עבורו איסורי חכמים.
- **חולה שאין בו סכנה:** מותר לחלל על ידי גוי במלאכות מהתורה, ועל ידי ישראל נפסק שאיסורי דרבנן מותרים בשינוי (סעיף יז). ואם אי אפשר בשינוי אפשר לעשות כרגיל (חיי אדם). ומותר לו לעשות מעשי רפואות (שנאסרו משום שחיקת סממנים) (סעיף לז ברמ"א).
- **מקצת חולי שסובל ממנו:** מותר רק שבות דשבות (סימן שז, ה). ואסור לו לעשות רפואות בשבת (סעיף לז).
- **מיחוש בעלמא:** אסור לעשות עבורו שום מלאכה, אף לא מדרבנן (סעיף א). וכל שכן שנאסרו רפואות.

ג. כאשר אדם עושה רפואה בשבת ולא ניכר ממעשיו שזו רפואה מותר לעשותה בשבת. (סעיף כ, ועוד). לכן מותר לכל אדם לאכול מאכלים שבריאים רגילים לאכול ביום חול, גם אם מכוון לרפואה (סעיף לז).

ד. פעולה שאין חשש שאדם יבוא ממנה לידי שחיקת סממנים מותרת בשבת (סעיפים מ ומג).

ה. חלוקה לנושאים כללים:

א- דיני רפואה

ב- טז, יח- דיני חולה שיש בו סכנה.

יז, יט- דיני חולה שאין בו סכנה.

כ, כא, (ל, לב), לז, מד- היתר רפואה כשלא מוכחא מילתא.

כב- כד, כו- כח- דיני מכה.

כה- דיני רטיה.

כט- לג, לו- רפואה במצטער.

לד- לה- שאיבת חלב לתינוק.

לח- לט, מא- מב, מה- רפואות המותרות משום שאינן מעשי רפואה.

מ, מג- רפואות שאין בהן חשש לשחיקת סממנים.

סעיף א | מיחוש בעלמא

מגיד משנה, רשב"א, ר"ן טור ☜ ושו"ע: כל רפואה אסורה בשבת שמא יבוא לשחוק סממנים, והיינו במיחוש בעלמא שיש לו והוא הולך ומתחזק כבריא (אבל חולה ממש מותר לעשות לו מלאכות ורפואות באופנים שונים כדלקמן בסעיף יז ולז **(משנ"ב)**).

↵ כל רפואה אסורה, אפילו אם אין בה איסור ממש, כיוון שזה רק מיחוש בעלמא. ואפילו איסורי דרבנן על ידי גוי אסורים **(משנ"ב)**.

סעיף ב | חולי שיש בו סכנה

התורה אמרה "וחי בהם" (ויקרא יח, ה), שחביבה נפשם של ישראל על הקב"ה יותר מהמצוות (רש"י). ומכאן למדו חכמים (במסכת יומא (פה:), סנהדרין (עד.) ועוד) ששבת נדחית מפני פיקוח נפש, ואפילו מפני ספק פיקוח נפש.
הירושלמי אומר (יומא ח, ה) שהשואל הרי זה שופך דמים והנשאל הרי זה מגונה.

רמב"ם: ואסור להתמהמה בחילול שבת לחולה שיש בו סכנה שנאמר: "...וחי בהם" - ולא שימות בהם.

תרומת הדשן: הנשאל הרי זה מגונה, כיוון שהיה צריך לדרוש לציבור שלא שואלים על פיקוח נפש.

☜ **שו"ע:** כל דבר שיש בו סכנה מצווה לחלל עליו את השבת והזריז הרי זה משובח, והשואל הרי זה שופך דמים.

א. רק רפואה ידועה לאנשים או למומחה מותרת **(מג"א)**.

ב. אם החולה חושש לחלל שבת, כופים אותו ומדברים על ליבו שזו חסידות של שטות **(רדב"ז)**.

סעיף ג | מכה של חלל

הגמרא (ע"ז כח.) אומרת שמכה של חלל מחללין עליה את השבת. ומבארת שהכוונה למכה מהשפה ולפנים.
עוד אומרת הגמרא (יומא פד.) שמי שחושש בפיו מטילין לו סם בפיו ומחממים לו מים לשתיה ולרחיצה (שם פד:). ומבארת הגמרא שהכוונה לצפידנא, שהיא מחלה מסוכנת שמתחילה בפה וגומרת בבני המעיים, שבזה ודאי שמחללים שבת.

רבינו יונה, רשב"א ור"ן: מחללים שבת על מכה של חלל רק אם האיבר השתנה, אבל על כאב בלבד לא מחללים שבת.

☜ **שו"ע:** כל מכה מהשיניים פנימה, (ושיניים בכלל זה (עיין לקמן)), מחללים עליה שבת, ודווקא אם התקלקל אחד האיברים, אבל מיחושים אינם נקראים מכה.

א. מכה במקום החניכים ודאי נחשבת למכה של חלל **(משנ"ב)**.

ב. מדברי השו"ע משמע שאם יש כאב גדול אסור לחלל שבת, אך **מהגר"א** משמע שלא צריך שישתנה ממש האיבר אלא גם כאב גדול בשיניים מספיק. ואפשר לדחות שרק בשיניים מספיק כאב גדול כיוון שהם יותר חזקות **(ביה"ל)**.

ג. אפשר שאם כואב לו מאוד באברים פניימים ולא ידוע אם השתנה שם האיבר, מותר לנסוע לרופא ולחלל שבת לבדוק את זה **(ביה"ל)**.

❖ מכה בשיניים

הגמרא (שם) מסתפקת לגבי ככי ושיני, שמצד אחד הם לפנים מהשפה ומצד שני הם קשים. הגמרא מנסה לפשוט מכך שאסור לגמע חומץ למי שחושש בשיניו, משמע שמי שכואב לו מאוד מותר. ודוחה הגמרא: ייתכן שהתנא קרא למי שמאוד כואב 'חושש' ואין ראיה. והגמרא נשארת בספק.

רא"ש: כיוון שספק נפשות לקולא, גם על ככי ושיני מחללים שבת. (ומדברי הר"ן אפשר להבין שהוא החמיר בזה, אמנם בב"י תמה על זה והסביר שגם הר"ן ייתכן שהקל בזה).

☜ כך פוסק **שו"ע**[1].

אורחות חיים: מי שמאוד כואב לו בשיניים יכול לומר לגוי לעקור לו את השן.

☜ כך פוסק **רמ"א.**

↲ מותר לעקור ע"י גוי רק אם כל גופו כואב מזה, אע"פ שלא נפל למשכב מחמת זה (אך צ"ע בזה[2] **(ביה"ל)**) **(משנ"ב)**. ויש שמתיר גם אם רק כואב לו מאוד **(גר"ז)**.

א. שיניים נחשבות כמכה של חלל כאשר כל גופו כואב מזה, אף אם לא נפל למשכב על ידי כך **(משנ"ב)**.

ב. נחלקו הראשונים מהם 'ככי ושיני':

◄ **רש"י:** שיניים וחניכיים.

◄ **תוספות ורמב"ם:** שיניים טוחנות וקדמיות.

↲ כך כותב **המשנ"ב**.

ג. צפידנא: אפילו אם הרופא והחולה אומרים שאין סכנה מחללים שבת כי חז"ל אמרו שיש בה סכנה (לעומת מכה של חלל שלא מחללים אם אומרים שלא צריך) **(פרי מגדים)**.

ד. ליהודי אסור לעקור שן (למרות שזו מכה של חלל כנ"ל), כיוון שלא מוכח שזה יעזור, ואדרבה לפעמים זה מזיק יותר[3], ואם כן, מה שהתיר השו"ע לטפל בשן היינו בנתינת סמים עליה, אבל לא לעוקרה **(אליה רבה)**.

---

[1] ובגדר מכה של חלל ברפואת שיניים, כתב **בשבט הלוי** (ח, סימן ע ב- ג) כמה דרגות בזה: מי שיש לו חור בלבד (ולא כאב בעצב או נפיחות וכדומה) שרפואתו היא סתימת החור, דינו כמי שיש לו מיחוש בעלמא (ודינו כבסעיף לב). ומי שיש לו נפיחות גדולה סביב השן או הרבה מגולה, או שהשורש מגולה ויש לו ייסורים גדולים, נחשב כמי שיש לו מכה של חלל. ואם נפלה השן כתב (שם סי' צב א) שאין להחזירה אפילו על ידי גוי משום שיש בזה איסור בונה. אך **הגרש"ז** (נשמת אברהם א, סי' שמ, ס"ק ז הערה 7) כתב שמותר להחזיר את השן עד שיקבענה הרופא שוב במוצאי שבת.

[2] **הביה"ל** קצת מתקשה בדברי **המג"א** שכתב שאסור משום שהוצאת שן אסורה מהתורה, שהרי זה פסיק רישה דלא איכפת ליה, שכן העוקר אינו מעוניין בדם היוצא אלא זה קורה ממילא, ואם כן איסור זה אינו אלא מדרבנן. ונראה מדבריו שנטה להקל כדברי **שו"ע הרב. ובחזון עובדיה** (ג עמוד רלז) גם העלה להתיר בזה.

[3] אך כתבו אחרוני ימינו, שכיוון שכיום יודעים לעקור שיניים בצורה טובה, ואדרבה לפעמים יש סכנה משן הצריכה עקירה, מותר לעקור שן בשבת ע"י יהודי (**שש"כ** (לד, הע' לו) **חוט השני** (ד, פט ס"ק ח) **חזון עובדיה** (ד, עמ' רמב)).

ה. מותר לפתוח את הפה בשביל שהגוי יעקור את השן ואין בזה משום מסייע לגוי **(אחרונים כדעת השו"ע)**. [**והט"ז** החמיר].

ו. ליהודי אסור להוציא שן כיוון שזו מלאכה דאורייתא[4] (חובל בשביל רפואה) **(מג"א)**.

סעיף ד | אומד במכה של חלל

הגמרא בעבודה זרה אומרת (כח. לגירסת הרי"ף) שמכה של חלל אינה צריכה אומד.

רמב"ן: מכה של חלל אינה צריכה אומד, אפילו בלי שאמר רופא או החולה מותר לחלל שבת, ועושים לחולה מכל מיני מאכלים ורפואות שרגילים לעשות בחול. אבל אם ידוע שזה חולי שממתין ואינו מסכן את החולה לא מחללים עליו שבת, וכל שכן אם החולה אומר שהוא לא צריך.

ובמכה שאינה של חלל לא מחללים עליה שבת עד שיאמר רופא או החולה שהוא מסתכן או יסתכן ממנה.

↵ נחלקו הראשונים איזה מלאכות מותר לעשות לצורך חולה שיש בו סכנה:

◄ **הרב המגיד (על פי דברי הרמב"ן):** מותר לעשות לחולה שיש בו סכנה כל דבר שרגילים לעשות לו בחול, **גם אם אין במניעת אותו דבר סכנה לחולה** (וכן התירו **התשב"ץ והמאירי**).

◄ **רש"י:** דבר שבמניעתו אין סכנה לחולה אסור ליהודי לעשות לחולה אלא אומר לגוי ועושה.

☜ **שו"ע:** מכה של חלל אינה צריכה אומד וכל מה שעושים לו בחול עושים לו בשבת[5*], אא"כ יודעים שזו מכה שממתינה, (וכל שכן אם הרופא או החולה אומרים שלא צריך **(משנ"ב)**).

↵ משמע שגם מאכלים שאין במניעתם סכנה לחולה מותרים **(ע"פ המגיד משנה)**, אמנם מוכח מהגמרא (בכמה מקומות) ומהראשונים שאסור לעשות מלאכות שאין סכנה במניעתם, ומותר רק אם יש בזה סכנה לחולה או שיתחזק ויצא מכלל סכנה על ידיהן. לכן ודאי נכון להחמיר באיסורי תורה **(משנ"ב[6])**.

א. חולה שהרופאים אומרים שעליו לשתות חלב חם כל יום, אסור לחלל שבת באיסורי תורה עבורו, כיוון שאין סכנה במניעת פעם אחת **(ביה"ל)**.

---

[4] ולכאורה היה מספיק לנמק שאסור כיוון שאין זו רפואה מוכחת, כמו שנימק בשם **האליה רבה** בס"ק י, וצ"ב.

[5*] **ביחוה דעת** (ד, ל) מבאר שהמחלוקת בין רש"י לרב המגיד תלויה האם שבת דחויה או הותרה, והוכיח שהרבה ראשונים פסקו ששבת הותרה ולכן הלכה כרב המגיד, וכל שיש צורך קצת לחולה במלאכות הללו, אף שאין במניעתם סכנה מותר לעשותם בשבת. אמנם **הגרש"ז** (מנחת שלמה ז, סוף ענף א) חולק וכותב שהשו"ע לא פסק כך בגלל ששבת הותרה, אלא גם אם שבת דחויה, אפשר שהתירו הכל כדי שלא יבואו להכשל בפעם הבאה שיצילו נפש (עיין סעיף יב).

[6] **בביה"ל** האריך להוכיח מדברי הרבה ראשונים שחלקו על דברי הרב המגיד, ורק מעט ראשונים הסכימו לדעתו. **ובכף החיים** (כד') גם כתב כמסקנת המשנ"ב, להחמיר באיסורי תורה. אך **ביחוה דעת** (ד, סימן ל) כתב שהעיקר כדברי הרב המגיד והשו"ע.

סעיף ה | חולי שיגיע לסכנה

◄ **רמב"ן:** מכה שאינה של חלל נשאלים בחולה או ברופא ורק אם אומרים שצריך מחללים. אבל אם יכול להגיע לסכנה מותר לחלל עליו שבת, גם אם אינו מכה של חלל.

☜ כך פוסק **שו"ע.** (**רמ"א:** עיין בסימן תריח) (גם בספק סכנה מותר, שמא יכבד עליו החולי, וזו כוונת הרמ"א[7*]) **(משנ"ב)**.

◄ **רבינו ירוחם:** יש מי שאומר שאם אין זו מכה של חלל אסור לחלל שבת גם אם יכול להגיע מזה לסכנה.

סעיף ו | דברים מסוכנים

הגמרא אומרת (ע"ז כח.) שמכה שעל גב היד וגב הרגל מסוכנת כמו מכה של חלל.
עוד אומרת הגמרא (שם יב.) שמי שבלע עלוקה מחממים לו מים חמים. (רמב"ם: ועושים לו כל צרכי רפואה מפני שזו סכנת נפשות).
הגמרא ביומא (פד.) אומרת שמי שנשך אותו כלב שוטה עתיד למות, וכן מי שנחשו נחש מחללים עליו את השבת. (טור: ואפילו בנחש שספק ממית מחללים עליו שבת).

☜ **טור ושו"ע** פוסקים את כל הגמרות (גב יד, גב רגל, עלוקה, כלב ונחש).

סעיף ז | מחלות מסוכנות

הגמרא (ע"ז כח.) אומרת שמחללים שבת על פדעתא (מכת חרב) ועל ענבתא (שחין שבפי הטבעת) וסימטא (מין נפיחות).
הגמרא בפסחים (כה.) אומרת שאישתא צמירתא נחשבת סכנה. (רש"י: מחלת חום (קדחת. ובלשון אשכנז- טיפוס). רמב"ם ורי"ו: חום שמסמר את הבשר (על ידי קרירות)).

☜ **טור ושו"ע** פוסקים את המחלות הנ"ל, ופוסקים את שני הביאורים לאישתא צמירתא (חום מאד או סימור).

↲ חום שבא על ידי סימור הוא דווקא אם החום והקור באים בבת אחת, אבל אם החום בא אחרי הקור או להפך אין בזה סכנת נפש ומותר רק על ידי גוי **(משנ"ב)**.

א. התבואות שור הסתפק האם מכת ברזל שמחללים עליה שבת היא דווקא אם ההכאה נעשתה בכוח או אפילו חיתוך בעלמא[8] **(ביה"ל)**.

[7*] כתב **במנוחת אהבה** (א, כט, טז), שאדם בריא שיש חשש שידבק במחלה מדבקת, מותר לחלל עליו שבת כדי למנוע את הדבקותו. לפיכך מותר אדם שחלה במחלה מדבקת ואי אפשר לבודדו בביתו, מותר להסיעו לבית חולים, אפילו אם אין לו סכנה, שמא ידבק אחרים

[8] **ובכף החיים** (לד') כתב שאפילו בחיתוך בעלמא סגי. **והרב אליהו מני** (מעשה אליהו, סימן כט) כתב שהחותך חפץ ונחתכה אצבעו אסור להניח עליה רטיה, אפילו על ידי גוי. והחזון עובדיה (ג עמוד רלד) חלק עליו על פי האמור לעיל, שאפילו חיתוך שאינו בהכאה, מחללים עליו שבת. וייתכן שהרב אליהו מני סבר שרק בהכאה מחללים שבת.

סעיף ח | מי שאחזו דם

אורחות חיים ☜ **ושו"ע:** מי שאחזו דם מקיזים לו דם מפני הסכנה[9], ואפילו ביום הראשון (של המחלה).

↵ אם אחזו דם רק במקצת, וניכר שזה רק מיחוש בעלמא, אסור **(גר"א)**.

סעיף ט | מחלות בעיניים

הגמרא אומרת (שם כח:) שעל מחלת העין מחללים את השבת. והיינו דמא ודיצא ורירא ודמעת עינא וקידחא ותחלת אוכלא. (רמב"ם: 'ציר או שהיו דמעות שותתות מהן מרוב הכאב, או שהיה דם שותת מהן, או שהיה בהן קדחת וכיוצא בחלאים אלו הרי זה בכלל חולים שיש בהן סכנה').

☜ כך פוסק **שו"ע.** (ולא כתב את 'קידחא' והמשנ"ב הוסיפו).

↵ למרות שעל סכנת איבר לא מחללים שבת, עין שונה כיוון שהלב תלוי בעין **(ע"פ הגמרא)**.

א. באמצע המחלה או בסופה אין מחללים שבת על העין. וכל שכן אם רוצה לעשות רפואה כדי להאיר את עיניו שאסור[10] **(משנ"ב)**.

סעיף י | אמינות הרופא

הגמרא ביומא (פג.) אומרת שאם רופא אומר שצריך לתת ליהודי לאכול ביו"כ ורופא אומר שלא צריך שומעים לזה שאומר שצריך.

טור: גם חולי שאינו בחלל הגוף אם הרופאים אומרים שצריך, מחללים עליו שבת.

☜ **שו"ע:** כל מחלה שהרופאים אומרים שהיא מסוכנת מחללים עליה שבת. ואם יש ויכוח בין שני רופאים, שומעים לזה שאומר לחלל.

א. גם רופא גוי מומחה נאמן **(משנ"ב)**.

ב. אם החולה אומר שהוא צריך והרופא אומר שלא צריך, אם החולה אומר שהוא מרגיש חולשה בגופו שומעים לחולה, אלא אם כן הרופא אומר שהתרופה תזיק לו **(רדב"ז)**. וכל זה כשהחולה אומר שהוא מרגיש שהוא צריך תרופה מסוימת, אך אם המחלה ידועה לשניהם בשווה אלא שהחולה חושב שתרופה מסוימת תועיל לו יותר- שומעים לרופא (אא"כ זה יגרום לחולה פחדים שלא שומעים לו) **(ביה"ל)**.

---

[9] **בחוט השני** (ד, פרק פט, ס"ק טו) ביאר שהכוונה ללחץ דם, או גבוה מידי או נמוך מידי, שיש מצבים שהדבר יכול להיות סכנה.

[10] ובחילול על ידי גוי, לכאורה בסוף המחלה יהיה מותר כי הוא עדיין חולה, ואם רוצה רק להאיר את עיניו לכאורה יהיה אסור שהרי הוא לא חולה כלל.
בימינו שהרופאים לא חושבים שהלב תלוי בעין, אע"פ כן מחללים שבת, ולא אומרים שהשתנו בזה הטבעים (**חזון עובדיה** (ג, עמוד רלג)). ושמעתי שהגאון הרב אשר וייס שליט"א סובר שבימינו אין סכנה בדבר (ועוד צריך בירור בשמועה זו). ונלע"ד לכאורה שמידי ספק סכנה לא יצאנו.

❖ אמינות למי שאינו מומחה

◄ **רמב"ם ור"ן:** מחללים רק על פי מומחים.

◄ **טור בשם ר"י:** גם אם אינו מומחה מחללים שבת על פיו, כי כל בני האדם מומחים קצת וספק נפשות להקל.

☜ כך פוסק **שו"ע** **(בשם יש מי שאומר).**

↲ וטוב שיעשו על ידי גויים אם אפשר **(משנ"ב).**

רמ"א **(בשם האיסור וההיתר):** גויים שאינם מומחים לא שומעים להם. (כיוון שרק יהודים המצווים על שבת יחששו לחלל אותה, ודאי אומר בוודאות **(משנ"ב)).**

↲ וכן עיקר להלכה **(אליה רבה).**

א. מי שאינו מומחה שומעים לו, ובתנאי שהוא אומר שהוא מכיר את המחלה הזו **(משנ"ב).**

❖ הצלה לנאנס לעשות עבירה

◄ **רשב"א:** אם אונסים מישהו להשתמד, לא אומרים לאחרים לחלל שבת עליו, כי לא אומרים לאדם חטא כדי שיזכה חברך.

☜ **רמ"א:** מי שכופים אותו לעבור עבירה גדולה לא מחללים בשבילו שבת.

◄ **תוספות:** מצווה לחלל שבת עליו.

☜ כך פוסק **שו"ע** **(שו, יד).**

↲ אין סתירה מדברי הרמ"א לשו"ע כי השו"ע מדבר על מישהו שעתיד להשתמד והרמ"א מדבר על עבירה אחת גדולה **(משנ"ב שם).**

א. אם זה משלוש עבירות חמורות ויש חשש שהוא ימסור נפשו עליהם אפשר שצריך לחלל גם בדין הרמ"א **(משנ"ב).**

סעיף יא | חולה שצריך חילול לשתי שבתות

הגמרא (יומא פד:) אומרת שחולה שצריך לחלל עליו שבת משום ספק פיקוח נפש מחללים עליו גם אם זה דורש חילול של השבת הזו ושבת הבאה, כגון שאמדוהו לתרופה של שמונה ימים בשבת, לא אומרים לחכות למוצאי שבת בכדי שיחללו רק שבת אחת, אלא עושים מיד.

☜ כך פוסקים **טור ושו"ע.**

↲ מדובר שיש קצת סיכון לדחות את תחילת הטיפול, אבל אם אין שום סיכון, יחכו למוצאי שבת כנ"ל בסעיף ד **(משנ"ב).**

סעיף יב | על ידי מי מחללים שבת

הגמרא (שם) אומרת שכשמחללים שבת בשביל חולה שיש בו סכנה לא עושים על ידי גוים וקטנים אלא על ידי גדולי ישראל, ואין אומרים לנשים ולכותים לחלל מפני שמצטרפין לדעת אחרת (ע"פ גירסת הרי"ף).

◄ **תוספת, ר"ן ואור זרוע:** גוים וקטנים לא יעשו מפני חשש שהם יתרשלו.

◄ **רא"ש:** יש חשש שלפעמים לא יהיו שם ויחפשו אחריהם ויבוא לידי סכנה.

עוד נחלקו הראשונים בטעם שנשים וכותים לא יעשו:

◄ **רא"ש:** יש חשש שהם יחשבו ששבת לא ניתנה להדחות ויבואו להתרשל במלאכת ההצלה.

◄ **רמב"ם:** יש חשש ששבת תהיה קלה בעיניהם[11].

↲ **בית יוסף:** 'גדולי ישראל' (שאמרה הברייתא) הכוונה ליהודים גדול בן דעת ולא לגדולי הדור (כמו שמשמע מפשט הרמב"ם), כי אחרת הברייתא הייתה צריכה למעט סתם גדול.

לדינא:

◄ **רמב"ם, רא"ש, תוספות, ר"ן וטור:** לא מחללים על ידי קטנים, גוים, נשים וכותים, אלא על ידי גדולי ישראל (שמא יתרשלו, שמא תקל שבת בעיניהם, שמא יחפשו אחריהם).

☜ **שו"ע:** כשצריך לחלל משתדלים שלא לעשות על ידי גוים, נשים וקטנים אלא על ידי גדולים בני דעת.

◄ **אור זרוע וראבי"ה:** אם אפשר לשנות או לבקש מגוי בלי דיחוי, יעשה.

☜ **רמ"א:** אם אפשר לעשות בשינוי או ע"י גוי בלי איחור כלל, עדיף יותר[12]*. אבל אם יש חשש שמא הגוי יתרשל אין לעשות על ידי גוי **(תוספות ור"ן)**.

---

[11] ע"פ ביאור הרב המגיד. ומדברי הר"ן נראה שטעם זה של הרמב"ם מוסב על כולם (גם על קטנים וגויים).

[12]* לע"ד היה נראה שהשו"ע כתב שלא לעשות על ידי גויים או בשינוי כיוון שהוא פסק ששבת הותרה (בסעיף ד, וכמו שביארו **היחו"ד** ד, ל) ואילו הרמ"א שהצריך שינוי אם אפשר, סובר כמ"ד שבת דחויה. (וכך קצת נראה מדברי שו"ת **הלכות קטנות** (ב, קנד)). וכך הסביר **ר"ש קלוגר** (האלף לך שלמה או"ח רצז) וכך הסביר **מו"ר הרב זלמן מלמד שליט"א** בשיעור כללי במסכת יומא (תשס"ה). אמנם באמת נראה שאין הכרח בדבר.
האגרות משה (ד, עט) כותב שכאשר החולה הגיע לפנינו אין חילוק בדרך הטיפול בין מ"ד הותרה למ"ד דחויה כיוון שלכו"ע צריך לטפל בו כרגיל ולא עושים על ידי גוים (גם למ"ד שבת דחויה -הרמב"ם) אלא שנחלקו האם צריך לעשות השתדלות מראש כדי למנוע מצב של חילול שבת (כאשר לא יגרם מזה סכנה) או שלא צריך.
יוצא מדבריו שאין הכרח שהשו"ע פסק בסעיף זה כדעת האומרים ששבת הותרה, אלא ייתכן שגם אם שבת דחויה עדיין לא עושים על ידי גוים ובשינוי.
הגרש"ז (מנחת שלמה ז, א) מבאר שהשו"ע לא פסק ששבת הותרה כלל (וחלק על הרב עובדיה אף בביאור סעיף ד) אלא רק מפני שיש חשש שיתרשלו התיר לחלל שבת בכל צרכי החולה (סעיף ד בשו"ע) או לחלל שבת על ידי גויים או קטנים. וכך סוברים **הרדב"ז והאבני נזר** (בדעת הרב המגיד) וכך עולה מדברי **שולחן ערוך הרב** (שכח סעיף ד וסעיף יג) **ותהלה לדוד** (שכח, סק"ד) בדעת השו"ע.
בודאי לפי דברי הגרש"ז לא נחלקו הרמ"א והשו"ע במחלוקת הותרה ודחויה, אלא רק האם חוששים שמא יתרשלו או תקל שבת בעיניהם כאשר יחמירו לעשות בשינוי או על ידי גוי (השו"ע חשש, ולכן אמר לעשות דווקא על ידי גדולים והרמ"א לא חשש.)
וראיתי שיש מי שכתב שמדברי הרמ"א מוכח שהוא פסק ששבת דחויה, אבל מדעת השו"ע אין ראיה שפסק ששבת הותרה. (עיין חוברת 'מעיין המקום', יומא, סוגיית הותרה ודחויה).

↵ **ט"ז:** לאו מנהג ותיקין הוא, כיוון שהיהודי יזדרז יותר, ולכן אפילו יש ספק הצלה וסכנה מוחשית יעשו על ידי יהודי[13].

א. כשיש במקום חכמים, מצווה לכתחילה שהם יעשו את החילול קודם[14] **(משנ"ב** ע"פ **תשב"ץ, ריא"ז ורמב"ם).**

סעיף יג | מעשה איסור עם מעשה ההצלה

הגמרא (יומא פד:) אומרת שמותר לפרוס רשת בים כדי להציל תינוק למרות שתוך כדי כך הוא שולה גם דגים. וכן מותר לשבור דלת שננעל מאחוריה תינוק, למרות שבשבירה נוצרות חתיכות עץ משופות. וכן מותר לעקור חול מבור כדי להעלות משם תינוק.

☜ **טור ושו"ע** פוסקים את דברי הגמרא.

↵ נחלקו הראשונים האם מותר להתכוון לדבר האסור תוך כדי הצלת הנפש:

◄ **בה"ג, רוקח ור"ן:** מותר להתכוון לדבר האסור תוך כדי הצלת התינוק.

◄ **רי"ף, רמב"ם, מאירי, רבינו ירוחם ולחם משנה:** רק אם לא מתכוון לזה מותר, ואפילו אם היה צריך לאותו דבר מותר.

☜ כך פוסק **משנ"ב.**

סעיף יד | הותרה או דחויה

◄ **רשב"א, י"א בראב"ד:** כאשר יש חולה שצריך בשר בשבת הצריך לבשר, עדיף לתת לו בשר נבילה, ולא לשחוט עבורו. (או כי שבת דחויה **(רשב"א)**. או כי עדיף שהחולה יעבור על איסור לאו של נבילה מאשר שאחרים יעברו על איסור סקילה של שבת **(י"א בראב"ד)**.

◄ **מהר"ם מרוטנבורג, רא"ש, ראב"ד, ר"ן:** עדיף לשחוט לו (משום ששבת הותרה[15] **(מהר"ם)**. או כי יש חשש שיקוץ בבשר הנבילה **(רא"ש)**. או כי השבת ניתנה להדחות גם ככה באיסורים שונים[16] **(ראב"ד)**. או כי באכילת נבילה עובר על לאו בכל כזית ובשחיטה לא[17] **(ר"ן)**).

---

[13] בחוט השני (פט, כא) כתב שאם יודעים מראש שצריך לחלל שבת מסתבר שמותר לחלל על ידי גויים לכתחילה כיוון שבכל דבר קבוע אין בו בהילות או איחור. במשנ"ב בסימן רעח (ס"ק ב) כתב שאם יהודי נצרך לכיבוי נר, יכבו על ידי גוי אם אפשר לעשות כן בלי איחור. ויישב השש"כ (לח, הערה י) שבדבר שאינו דחוף כל כך המשנ"ב חשש לרמ"א, ובדבר בהול פסק כט"ז.

[14] מדברי הרמב"ם בפירוש המשנה נראה שהטעם הוא כדי שגדולי הדור ידעו מה מותר לעשות ומה לא. ומדברי הט"ז נשמע שהטעם הוא כדי לקבוע לרבים את ההלכה בזה.

[15] ואילו איסור נבילה לא הותר. ואפשר לבאר שהמהר"ם סובר שאיסור נבילה הוא איסור על הבשר עצמו, ולכן גם אם יש פיקוח נפש, איו זה הופך את הבשר המתועב להיות לא מתועב. ואילו איסור שבת נובע מחמת הקדושה של השבת, והוא איסור על הגברא, ואם כך, כאשר הקב"ה מצווה את האדם על נפש האדם (שהיא קדושה יותר מהשבת) בזה אפשר שהשבת הותרה לגמרי.

[16] וכן תמיד ימצאו קטנים שצריך לחלל בשבילם שבת. ונראה שאף לדעתו שבת הותרה ונבילה לא, **והסימן** לכך הוא ששבת ניתנה על דעת כך שיחללו אותה, ואין שבת שלא חיללו בשביל חולה שיש בו סכנה או בשביל קטנים, אבל איסור נבילה לא ניתן על דעת שידחה, ואם יש צורך לדחותו- הרי שהוא דחוי ולא הותר.

[17] לכאורה לפי זה, אם יש רק כזית אחד עדיף לתת נבילה. אמנם ראיתי בפרי מגדים (אשל אברהם) שממנו משמע שעל כל קצת וקצת מהנבילה עובר על איסור תורה של חצי שיעור, ואם כך גם בכזית אחד לכאורה עדיף לתת

☜ כך פוסקים **טור ושו"ע.**

א. אם אין חשש שהיהודי יקוץ בנבילה, ויש נבילה מזומנת לפנינו, האחרונים דנים בזה, ומכל מקום אם מדובר על קטן, ודאי עדיף שיאכל נבילה ולא נשחט לו **(משנ"ב).**

ב. אם חולה צריך שירתיחו לו יין בשבת, עדיף שיתנו לגוי והוא ירתיחנו למרות שיתנסך היין, מאשר שהיהודי יעבור על איסור תורה של בישול **(הגהות מרדכי**[18]**)** , והמיקל לחמם בעצמו אין למחות בו דיש לו על מי לסמוך **(משנ"ב).**

❖ שבת הותרה או דחויה[19]

הראשונים חולקים האם שבת הותרה או דחויה:

◄ **רשב"א, ר"ן ואור זרוע:** שבת דחויה.

◄ **מהר"ם מרוטנבורג:** שבת הותרה.

דעת הרמב"ם:

◄ **בית יוסף, גר"א (ועוד):** שבת דחויה[20].

◄ **רמ"א, צפנת פענח (ועוד):** שבת הותרה[21].

הרב המגיד: שבת הותרה אצל חולה ודחויה אצל יולדת (שהחשש אצלה פחות כיוון שזה טבעי לה ואחת מאלף מתה מלידה).

☜ **שו"ע (של, א):** שבת דחויה אצל יולדת[22].

סעיף טו | הלכו כמה להציל

הגמרא במנחות (סד.) אומרת שאם היה חולה שהיה נצרך לתאנה, ורצו עשרה בני אדם וחתכו לו כולם פטורים (הטור מביא את דברי הגמרא).

☜ **שו"ע:** כולם פטורים ומקבלים שכר טוב מה'.

↲ כיוון שמדובר על חולי בהול וכל אחד חשב שהוא יביא ראשון, אבל בחולי שאינו בהול אסור להרבות שליחים **(ביה"ל).**

שחוטה. וצע"ק כיוון שגם באיסור שחיטה לכאורה אפשר שבכל קצת וקצת יש בזה איסור תורה של חצי שיעור? אולי אפשר לבאר שאין איסור תורה בחצי שיעור של מלאכה לדעתו.

[18] והטעם, שסתם יינם אסור מדרבנן, ואין החולה קץ בו, ועדיף שהגוי יחמם ולא ישהו על ידי כן בהצלה **(דרכי משה).**

[19] כלומר, האם משתדלים להמעיט באיסורים כשההצלה תעשה באותו אופן (דחויה) או שעושים כמו ביום חול ולא משתדלים בזה (הותרה).

[20] כפשטות לשונו: 'שבת דחויה אצל פיקוח נפש'.

[21] בשו"ת **דברי מלכיאל** (ד, טו) הוכיח מכך שהרמב"ם כתב לעשות על ידי גדולים כדי שלא תהא שבת קלה בעיניהם, והרי אם שבת דחויה, כיצד התירו חכמים לחלל שבת כשאפשר באחרים? אמנם יש לדחות כיוון שהרב המגיד ביאר שהטעם שהרמב"ם נתן 'שלא תהא שבת קלה בעיניהם' נכון רק לגבי נשים ועבדים שחייבים במצוות כמו גדולים בני דעת, ואילו לגבי קטנים וגויים לא כתב את הטעם הזה (אלא אולי טעמו כטעם הרא"ש שלא יבואו להתרשל) ואם כן אין ראיה.

[22] וביחס לשאר חולים, כבר התבאר בהערה על סעיף יב שנחלקו בדבר האחרונים, ע"ש.

סעיף טז | מרבה בשיעורים

הגמרא (שם) מסתפקת מה הדין כאשר חולה נצרך לשתי תאנים, בענף אחד יש שלוש תאנים ובשני ענפים אחרים יש תאנה בכל ענף, האם עדיף להרבות במלאכות או להרבות בשיעורים? עונה הגמרא: ודאי שעדיף להרבות בשיעורים ולקצוץ את הענף עם השלוש תאנים.

רשב"א, רא"ש ור"ן: משמע שכאשר מדובר על ענף אחד שיש בו שתי תאנים לעומת ענף שיש בו שלוש תאנים, ודאי שעדיף לקצוץ את הענף עם שתי התאנים כי ריבוי בשיעורים אסור.

☜ **טור ושו"ע:** אסור להרבות בשיעורים.

רמ"א (בשם הגהות מרדכי): אם הדבר בהול לא מדקדקים בדבר.

↲ והוא הדין לשאר מלאכות, כבישול וכדומה, שלא עושים יותר מכדי הצורך, אלא בצמצום, אלא אם כן הדבר דחוק **(חיי אדם)**

❖ ריבוי בשיעורים, מהתורה או מדרבנן

כנזכר, הגמרא במנחות הסתפקה מה הדין אם יש ענף שיש בו שלוש תאנים ולעומתו יש שני ענפים ובכל אחד יש תאנה אחת. (ולמדו מזה הראשונים שודאי שאסור להרבות בשיעורים).
הגמרא בביצה (יז.) אומרת שמותר לאישה למלאות קדירה חתיכות בשר למרות שהיא צריכה רק לחתיכה אחת מתוך הקדירה. (משמע שמותר להרבות בשיעורים ביו"ט).
הגמרא בעירובין (סח.) אומרת שתינוק שנשפכו לו המים החמים שהיה צריך בשביל המילה, אפשר לשאול את אימו (שהיא חולה) אם היא צריכה מים חמים וכך יחממו גם בשביל התינוק את המים. (משמע שמותר להרבות בשיעורים לצורך המילה בשבת).

לכאורה גמרות אלו סותרות, שכן במנחות משמע שאסור להרבות בשיעורים ובביצה ובעירובין משמע שמותר.

◀ **רשב"א (חולין טו ע"ב):** המרבה בשיעורים עבר על **איסור דרבנן**. [וכך מיושבות הגמרות: ביו"ט הקלו לצורך אוכל נפש, בשבת החמירו מדרבנן, ומה שהתירו במילה מדובר שם שביקשו מגוי ולכן אין איסור להרבות בשיעורים].

◀ **ר"ן (ביצה ט ע"ב):** המרבה בשיעורים עובר על **איסור תורה**. [ההכרח הוא מהגמרא במנחות שהסתפקה האם עדיף להרבות בשיעורים או במלאכות, ואם ריבוי בשיעורים אסור מדרבנן מה שייך להסתפק? לכן מוכח שאסור מהתורה[23]. ומה שהתירו ביו"ט זה כי עיקר המלאכה הותרה אז גם תוספתה מותרת, ובשבת שרק דחויה, אז תוספתה אסורה מהתורה. ומה שהתירו בעירובין גם מדובר על ידי גוי].

☜ כך פוסק **משנ"ב** (בסימן שיח, ס"ק יג).

---

[23] **והרשב"א** יתרץ שהגמרא הסתפקה בדיוק בשאלה הזו, האם ריבוי בשיעורים הוא מהתורה או מדרבנן (ע"פ **הרב יאיר וסרטיל** שליט"א).
וגם לר"ן צריך לומר שהגמרא פשטה את הספק שריבוי במלאכות חמור יותר כיוון שריבוי בשיעורים דומה לחצי שיעור, שאמנם אסור מהתורה, אבל לא כמו מלאכה ממש (ע"פ מו"ר **הרב זלמן מלמד** שליט"א).

סעיף יז | חולה שאין בו סכנה

סעיף זה דן בחולה שאין בו סכנה ובסכנת איבר. כיוון שאין סכנה במציאות זו אין התר לחלל שבת במלאכות מהתורה על ידי יהודי. אך יש לדון האם מותר על ידי גוי או באיסורי דרבנן. (חילקנו את הסעיף לשניים, מה מותר על ידי גוי ומה מותר על ידי יהודי).

❖ על ידי גוי

הגמרא (קכט.) אומרת שחולה שאין סכנה מותר לומר לגוי לעשות בשבילו מלאכות.

הראשונים ☜ **ושו"ע** פסקו את דברי הגמרא ללא מחלוקת.

ר"ן והרב המגיד: חולה הוא דווקא מי שנפל למשכב מחמת החולי, אבל מיחוש בעלמא אינו בכלל זה.

☜ כך פוסק **שו"ע.**

רמ"א: ואם כואב לו כל גופו, אפילו שהולך כבריא, דינו כנפל למשכב.

הגמרא בעבודה זרה (כח:) אומרת שעין שמרדה מותר לכחול אותה בשבת. הגמרא סברה שדווקא אם הסממנים שחוקים מערב שבת מותר, אבל לשחוק או להביא דרך רה"ר אסור. ודוחה הגמרא שעין שמרדה זה סכנה כיוון שהלב תלוי בעין. (משמע מהגמרא שמותר לעשות איסורי חכמים בשביל סכנת איבר (ע"פ ההווה אמינא של הגמרא)).

רא"ש ור"ן: מותר לחלל שבת על ידי גוי (או באיסורי חכמים על ידי יהודי) מחמת סכנת איבר (לקמן יבוא שיש מי שחלק בזה).

☜ וכך פוסק **שו"ע.**

א. יש איברים שיש מהם פיקוח נפש לכל הגוף כנזכר בסעיפים הקודמים, וכן אם הרופא אומר שהגוף כולו יכול להסתכן בגלל אותו איבר, דינו כחולה שיש בו סכנה **(משנ"ב).**

❖ על ידי יהודי

א. כנזכר (בגמרא בעבודה זרה), עין שמרדה מותר לכחול אותה בשבת, והגמרא סברה שדווקא אם שחוקים הסממנים מערב שבת מותר, אבל לשחוק או להביא דרך רה"ר אסור. ודחתה הגמרא שעין שמרדה זה סכנה כיוון שהלב תלוי בעין. (משמע שאם היה בעין רק סכנת איבר היה מותר לעשות איסור דרבנן בשבילה).

ב. אמימר התיר (ביצה כב.) לכחול את העין על ידי גוי בשבת. הקשה לו רב אשי, הרי היהודי מסייע לגוי בכך שהוא סוגר ופותח את העין. ענה לו אמימר שמסייע אין בו ממש.

ג. הגמרא (שבת ל.) אומרת שאסור לכבות נר בשביל חולה שאין בו סכנה לפי רבי שמעון.

ד. מותר (כתובות ס.) למי שגונח מליבו לינוק חלב מבהמה, כיוון שזה מפרק כלאחר יד ובמקום צער לא גזרו חכמים.

ה. נחלקו התנאים (שבת קלד.) האם מותר לטרוף יין ושמן לחולה, לת"ק אסור ולרבי שמעון בן אלעזר מותר.
ו. המשנה (שבת קמז.) אומרת שאין מחזירין את השבר. ובגמרא (שם:) מבואר ששמואל פסק שלהלכה מחזירים את השבר בשבת.

↵ אם כן: פשוט שאין לחלל שבת בשביל חולה שאין בו סכנה או סכנת איבר באיסורי תורה. הראשונים חולקים האם מותר לחלל שבת **באיסור דרבנן** על ידי יהודי בשביל חולה שאין בו סכנה או מחמת סכנת איבר:

◄ **רשב"א ורמב"ם (ע"פ הטור והרב המגיד):** מותר בין בשביל חולה שאין בו סכנה[24] ובין מחמת סכנה איבר. אבל ב'מיחוש באיבר', עושה על ידי גוי בלבד[25].

◄ **ר"ן:** אסור לעשות מלאכות דרבנן בשביל חולה שאין בו סכנה[26], ומותר מחמת סכנת איבר.

↵ **רא"ש:** הסתפק לגבי חולה שאין בו סכנה.

◄ **רמב"ם (ע"פ הב"י):** אסור בשביל חולה שאין בו סכנה ואף לא מחמת סכנת איבר איסור דרבנן שיש להם סמיכות למלאכה מהתורה[27].

◄ **רמב"ן:** איסור דרבנן מותר מחמת סכנת איבר, וחולה שאין בו סכנה מותר רק בשינוי[28]. ומיחוש בעלמא אסור כלל.

☜ כך פוסק **שו"ע**[29]. **(והביא את שאר הדעות בשם יש אומרים).**

---

[24] **ביאור הגמרות לרשב"א ולרמב"ם:** איסור דרבנן מותר לחולה (נראה שהם למדו מכך שהתירו בסכנת איבר איסור דרבנן, ולדעתם אין הבדל בין סכנת איבר לחולה שאין בו סכנה. וכך נראה **בשו"ת הרשב"א** (ג' רעב)).
וצ"ע כיצד יבאר הרשב"א את הגמרא שאסרה לכבות נר בשביל חולה. לדעת הרמב"ם אין זו קושיא כי אין הלכה כרבי שמעון אלא כרבי יהודה. ואולי מדובר שם על מי שיש לו מיחוש בעלמא.
לגבי גונח יונק, הם למדו שיש איסור תורה ממש ביניקה כדרכה (כדעת רבי יהודה. וכך כותב שם **התוספות**) ואם כן הותרה רק יניקה בשינוי (דהיינו שבות) **וייתכן שזו הראיה לדבריהם להתיר שבות.** ובחלוקת התנאים צ"ל שהם פסקו כדעת רשב"א שהתיר לטרוף יין ושמן.

[25] וזה מה שכתב הרמב"ם 'כוחל עיניו מן הגוי בשבת'. וצריך לומר שמה שלא יגמע חומץ בחושש בשיניו זה בשבות על ידי יהודי, אבל על ידי גוי מותר.

[26] **ביאור הגמרות לר"ן:** מהגמרא משמע שאסור לעשות איסורי דרבנן לחולה (אסור לסייע לגוי לכחול את העין, ת"ק סובר שאין טורפין יין ושמן, ולא מכבים נר לרבי שמעון) ולסכנת איבר מותר (מחזירים את השבר). וצ"ע כיצד יתרץ את דין 'גונח יונק'? ואפשר שהר"ן יסבור שמדובר שם שהייתה סכנה (כפירוש ר"ח שם). ובאמת שהר"ן כתב שגונח יונק הותר כיוון שאין דרך אחרת לרפאותו ולכן התירו בזה חכמים, וכך פוסק המשנ"ב על סעיף לג.
וכתב **המשנ"ב** (ס"ק נג) שאסור ליהודי לעשות אפילו בשינוי. ועם זאת, גם הר"ן מודה שאם אי אפשר עשות על ידי גוי, מותר ע"י יהודי בשינוי.

[27] **הסבר הגמרות לביאור הב"י:** כדברי הר"ן. אלא שאסר גם בסכנת איבר ומה שהגמרא סברה להתיר רפואה על ידי יהודי בשביל סכנת איבר (עין שמרדה) נראה ליישב (ע"פ **הט"ז**) שמאחר והגמרא דחתה את ההווה אמינא (הגם שזה היה מטעם צדדי) יותר אי אפשר ללמוד מה הדין בסכנת איבר. וצ"ע.
הב"י למד מדברי הרמב"ם שהתיר לכחול רק על ידי גוי, שמשמע שגם בסכנת איבר מותר רק על ידי גוי. ורק אם מדובר על איסורי דרבנן שלא נסמכו באיסור תורה (כמו להחזיר שבר) מותר לעשותם בשביל סכנת איבר או חולה שאין בו סכנה.

[28] **הסבר הגמרות לרמב"ן (וריטב"א):** חכמים התירו רק שבות שאין בה מעשה (אמירה לגוי) או שבות שנעשית בשינוי (**גונח יונק חלב**, שחליבה אסורה רק מדרבנן, ויניקה בפיו זה שינוי. כך סוברים הרמב"ן והריטב"א). אבל שבות ממש אסור (אסור לסייע לגוי שכוחל עין, כיבוי נר לרבי שמעון, אין טורפין יין ושמן). ובסכנת איבר מותר שבות גמורה. (להחזיר את השבר וכן לכחול עין בלי איסור תורה - ההווה אמינא בעבודה זרה). ובמקרה של מיחוש בעלמא אסור כלל (החושש בשיניו לא יגמע בהם חומץ).

[29] לדעת **הב"ח** השו"ע פסק כרמב"ם (ע"פ ביאור הב"י) ותמהו עליו **המג"א והט"ז**. ואף **הגר"א** הסכים לדברי השו"ע.

↲ והיינו רק איסור דרבנן וגם בשינוי (**משנ"ב**[30]).

א. אסור לעשות רפואה בשבת לצורך מוצאי שבת (**פרי מגדים**).

ב. בסעיף ו מבואר שיש אברים שיש פיקוח נפש אם לא יטפלו בהם, וכן אם הרופא אומר שסכנה באיבר זה יכולה לגרום סכנה לכל הגוף (**משנ"ב**).

ג. כשהותר לחלל שבת עבור חולה שאין בו סכנה, אפילו כשניתן לחלל על ידי גוי, עם זאת מותר ליהודי לחלל (**חיי אדם**[31]).

ד. כשיש כאב באיבר, אין היתר לחלל שבת, אף לא באיסור דרבנן, אלא רק ע"י גוי (ובאיסור דרבנן[32]) (**משנ"ב**).

ה. חיי אדם: אם אי אפשר לעשות הרפואה בשינוי יעשה בלי שינוי (**משנ"ב ס"ק קב**).

❖ דינים שונים (מסייע, קטן, מיחוש בעלמא)

א. מסייע: כשאסור לעשות מלאכה בשביל חולה, גם לחולה עצמו אסור. אבל אם מותר על ידי גוי, מותר לחולה לסייע מעט, כי מסייע אין בו ממש. (**ב"י על פי גמרא בביצה**).

☜ כך פוסק **רמ"א.**

↲ ודווקא אם המלאכה יכולה להעשות גם בלי עזרת היהודי, אבל אם לא יכולה להעשות בלעדיו אסור (**משנ"ב**). ומסייע אין בו ממש גם במלאכה דאורייתא (**מג"א**).

ב. קטן: מותר לומר לגוי לבשל לקטן שאין לו מה לאכול, כי סתם קטן כחולה שאין בו סכנה (**רמב"ם, רשב"א ורבינו ירוחם**).

☜ כך פוסק **רמ"א** (**וכן בסימן רעו, א**).

↲ אם התינוק לא רוצה לאכול אלא ע"י אימו מותר לה לטלטל חלב שחלבו היום, למרות שהוא מוקצה. ותטלטל על ידי שינוי (**פרי מגדים**).

ג. מיחוש בעלמא: כל מה שהתירו בחולה שאין בו סכנה זה דווקא אם נפל למשכב מחמת חוליו. אבל אם מתהלך כבריא וסובל ממיחוש בעלמא, לא התירו לו כלום (**מגיד משנה, רשב"א, ר"ן**).

☜ וכך פוסק **השו"ע** בסעיף א.

---

[30] ולע"ד מוכח כדברי המשנ"ב מהרבה ראשונים (וכך ביארו **האגור ואהול מועד** במפורש את דעת הרמב"ן).

[31] ויש מי שחלק בזה על החיי אדם (עיין **ערך השלחן** (סק"י)).

[32] ועיין בסימן שז, ה.

סיכום דין חולה שאין בו סכנה:

	סכנת איבר	חולה שאין בו סכנה	מיחוש איבר	מיחוש בעלמא
רמב"ם ע"פ מ"מ ורשב"א	שבות מותרת וכך פסק **שו"ע.**	שבות מותרת	מותר על ידי גוי (וכן מלאכה דרבנן) וכך פסק **שו"ע**	אסור כלום וכך פסק **שו"ע**
ר"ן		אסור שבות ומותר בגוי	?	
רמב"ן		מותר שבות בשינוי וכך פסק **שו"ע**	נראה שאסור כלום	
רמב"ם (ע"פ ב"י)	מותר בשבות שאין לה עיקר מהתורה או על ידי גוי.			

סעיף יח | הקיז דם ונצטנן

הגמרא (קכט.) מתירה לעשות מדורה לצורך מי שהקיז דם והצטנן.

☜ כך פוסק **שו"ע.**

↲ כיוון שמסתמא הוא חולה שיש בו סכנה **(משנ"ב).**

א. ועיין בסימן של' שהרמב"ם החמיר בשאר חולים. אבל האחרונים פסקו שגם שאר חולים מותרים בזה **(משנ"ב).** ואם אפשר על ידי גוי יעשו על ידי גוי **(אחרונים שם[33]).**

סעיף יט | בישולי גויים לחולה שאין בו סכנה

רשב"א, רמב"ם (ע"פ רבינו ירוחם) ורי"ו: מותר לחולה שאין בו סכנה לאכול מבישולי גויים.

☜ כך פוסק **שו"ע.**

↲ למרות שאסור להאכיל חולה באיסורי דרבנן, שונים בישולי גויים משום שאיסורם אינו מחמת עצמם **(פרי מגדים).**

א. הכלים שהגוי בישל בהם צריכים הכשר ואפילו כלי חרס יכול להכשיר (ויעשה להם שלוש פעמים הגעלה), כיוון שעיקר האיסור רק מדרבנן. בדיעבד אם לא הגעיל, כל עוד יש רוב בתבשיל אינו אוסר. ויש מקילים שאינם צריכים הגעלה, והסומך עליהם לא הפסיד[34] **(משנ"ב).**

---

[33] עיין שם, **שהב"ח** כתב כך כדי למצע בין השיטות החולקות שם.

[34] משום שלדעת הרא"ה והרמ"א מותר אפילו לאכול את המאכל הזה במוצאי שבת, ואמנם האחרונים חלקו ואסרו, אבל מכל מקום אפשר לסמוך עליהם לעניין הכשרת הכלים. וכן כתבו להקל שאין הכלים צריכים הכשר **בחזון עובדיה** (ג, עמוד תיח) **ובאור לציון** (לו, ה).

ב. כשהחולה אוכל, יברך על המאכל שהרי בהיתר הוא אוכל **(משנ"ב)**.

❖ הנאה לבריא במוצאי שבת

נחלקו הראשונים האם מותר להנות מהבישול של הגוי במוצאי שבת:

◄ **רא"ה:** מותר להנות מהבישול של הגוי במוצאי שבת.

☜ כך פסק **רמ"א (יו"ד קיג, טז) וגר"א (שיח, עיין בס"ק יד במשנ"ב).**

◄ **ר"ן**[35]**:** מותר לחולה ואסור לבריא.

◄ **רשב"א:** אסור לחולה ולבריא במוצאי שבת.

☜ כך פוסק **משנ"ב**[36].

סעיף כ | רפואה על ידי יין

עיקר הסברא בסעיפים הבאים: כשמוכחא מילתא שלרפואה עושה אסור וכשלא מוכחא מילתא מותר.

> נחלקו רב ושמואל (קח:) האם מותר לתת יין על גבי העין בשבת. אחד אומר שמותר על גבי העין ואסור בתוכה. ואחד אומר שמותר ביין ואסור ברוק תפל. (**רש"י:** נתינה לתוך העין (שפותח וסוגר את העין) מוכיחה שהאדם מכוון לרפואה ואסור, ועל גבי העין אינו נראה כמתכוון לרפואה אלא כרוחץ. וברוק תפל בכל מקרה מוכחא מילתא שלרפואה עושה, כיוון שלא רגילים לרחוץ ברוק).

☜ **טור ושו"ע:** אסור לתת יין בתוך העין אבל על גביה מותר, אם פותח וסוגר אסור, ואם לאו מותר. ורוק תפל אסור בכל מקרה.

א. בימינו שלא רגילים לרחוץ ביין בכל מקרה אסור כי ניכר שעושה בשביל רפואה **(מג"א)**.

ב. רוק תפל: כל שלא אכל מאז שקם בבוקר, אך אם רחץ פיו במים ומעביר על עיניו, אע"פ שיש בהם גם רוק, מותר, כיוון שנראה כרוחץ. ואם אינו יכול לפתוח עיניו בבוקר, יכול להעביר עליהם לחלוחית רוק, שאין זו רפואה **(אחרונים)**.

סעיף כא | הנחת תחבושות על העין

> הגמרא (שם) אומרת שמותר לשרות קילורין (תחבושות) מערב שבת ולתת על גבי עיניו בשבת שאינו נראה אלא כרוחץ, דלא עמיץ ופתח. (הצריכו לשרות את הקילורין כדי שיהיה היכר שלא עושה לרפואה (רש"י)).

☜ כך פוסקים **טור ושו"ע.**

---

[35] עיין דרכי משה אות י.

[36] ולכאורה יש בדברי המשנ"ב סתירה, שהרי בסימן שיח, יד, פסק כדברי הרא"ה, וכאן סתם כדברי הרשב"א. ויש שכתבו שכאן אלו דברי בנו של הח"ח (וכן כתב בנו בעצמו במכתי הח"ח עמוד מג). (**בלוית חן** (מב, עמוד נג) החזיק בהסבר זה ופסק להחמיר כמו בנו של הח"ח). ולע"ד צ"ב.

הגמרא (יח.) אומרת שמותר להניח קילורין על גבי העין והולך ומתרפא כל השבת[37].

◄ **רא"ש, ר"ן וטור:** הגמרא שהתירה רק בערב שבת עוסקת בקילור עבה (שיש בו גזירה של שחיקת סממנים או חשש ממחק), והגמרא שהתירה בשבת עוסקת בקילור צלול (שלא שייך לגזור בו כיוון שהוא נראה כרוחץ עיניו).

☜ כך פוסק **שו"ע** **(בסימן רנב, ב).**

◄ **תוספות:** הגמרא שהתירה בערב שבת עוסקת בעושה לרפואה, והגמרא שהתירה בשבת עוסקת בעושה לתענוג.

◄ **סמ"ג:** הגמרא שהתירה בשבת עוסקת בנותן על גבי העין, והגמרא שהתירה בערב שבת עוסקת בנתינה בתוך העין עצמה.

א. למרות שבסעיף הקודם התירו אם לא עושה בשביל רפואה, לא הצריכו לעשות היכר כיוון שהיו רגילים לרחוץ ביין, ולכן לא צריך היכר. אבל תחבושת היו רגילים להניח בשביל רפואה, ולכן צריך לעשות היכר שישרה מערב שבת דווקא **(תוספת שבת ועולת שבת).**

סעיף כב | גלדי מכה

הגמרא אומרת (נג:) שמותר להוריד גלדי מכה מהאדם ולסוך אותם בשמן. והגמרא מבארת שמדובר על מכה שאין ממנה עוד כאב בהסרתה, אלא רק תענוג[38].

מרדכי, סמ"ג והגהות מימוניות: אין לסוך בחלב כיוון שזה כריסוק שלג וברד.

☜ **שו"ע:** מותר לסוך גלדי מכה ולסוך אותם בשמן, אבל לא בחלב משום שהוא נמוח[39]*. ואפילו בסוף המכה, שאין בהסרתה אלא תענוג בעלמא, מותר (על פי תיקון **המשנ"ב**).

↵ בזמנם היו הבריאים רגילים לסוך שמן אבל בזמננו לא רגילים לסוך שמן ואסור לסוך שמן על המכה **(משנ"ב).**

❖ נתינת שמן על המכה

נחלקו רב ושמואל (שם) האם מותר לתת שמן ומים חמים על מכה בשבת, לרב מותר, ולשמואל מותר רק אם ישים את השמן מחוץ למכה והשמן ישתות למכה (שאז לא מחזי כרפואה). הגמרא מביאה ברייתא כדעת שמואל.
בגמרא שם מובאות ברייתות האוסרות לתת שמן ומים על גבי מוכין משום סחיטה.

☜ **טור ושו"ע:** לא ייתן שמן ומים חמים, וכן לא ייתן על גבי מוכין, אבל יכול לתת שמן מחוץ למכה ושותת לתוכה מאליו.

---

[37] לכאורה דברי הגמרא סותרים זה את זה, כיוון שבדף יח. הותר רק בערב שבת, ובדף קח: הותר אף בשבת. הראשונים חולקים כיצד ליישב את הגמרא.

[38] ונראה שודאי אין פס"ר שיצא דם מהמכה.

[39]* האחרונים לומדים מכך שהשו"ע חשש רק לעניין שהחלב נימוח, ולא שהוא מתמרח, שאין איסור ממרח אלא בדבר שמעוניין להחליקו על גבי דבר אחר (כמשחה קשה וכדומה), אך דבר שנבלע בחברו, אין בו איסור ממרח (עיין **חזון עובדיה** (ג, עמוד שפד)). ולפי זה מותר למרוח **לתינוק הסובל מאדמומית** בין רגליו משחה להרגעה, וכן לחולה שנפל למשכב מחמת כאבי גב, ונתן לו הרופא משחה להרגעת הכאב (שם).

א. מותר לתת מים חמים לבד, כמו שמותר לתת שמן לבד **(מג"א)**.

ב. אסור לתת מים חמים על גבי מוכין כיוון שזה סוחט, אך לתת רק שמן מותר, כי אין דרך לכבס שמן, ואין חשש שיסחוט **(משנ"ב)**.

ג. כמו שאסור לתת על מוכין כדי לתת על המכה, כן אסור לתת על מוכין בעודם על המכה **(משנ"ב)**.

ד. גם במקומות שלא רגילים לרחוץ בשמן (במדינותינו) מותר לתת שמן מחוץ למכה שישתות לתוך המכה **(משנ"ב)**.

סעיף כג | נתינת מוכין על מכה

הברייתא (קלד:) אומרת שמותר לתת **מוך יבש** וספוג יבש על מכה, (כי אינם מרפאים אלא שלא יסרטו את המכה (רש"י)) אבל לא גמי יבש **ולא כתיתין** יבשים. הגמרא מתקשה בדברי הברייתא, האם מותר לתת מוכין או לא. ומיישבת, הא בחדש הא בישן.

◄ **רש"י:** חדש אסור וישן מותר.

↵ **רא"ש:** גם רש"י מודה שישן שלא ניתן מעולם על מכה אסור כי הוא מרפא.

◄ **רי"ף:** חדש מותר וישן אסור.

☜ **שו"ע:** חדש מותר וישן שלא ניתן מעולם על מכה אסור, אבל ישן שכבר ניתן על מכה מותר כי אינו מרפא.

א. ◄ **ט"ז ואליה רבה:** שו"ע דיבר רק על מוכין, אבל ספוג מותר גם בישן.

◄ **משנ"ב:** צ"ע, כיוון שבסימן שא' משמע שגם ספוג מרפא ודינו כמו מוכין (וכך כותב הטור כאן).

סעיף כד | נתינת עלה על מכה

ירושלמי, סמ"ג והגהות מימוניות ☜ **ושו"ע:** מותר לתת עלה על מכה שאינו אלא כמשמר המכה, אבל עלי גפן אסור כיוון שהם מרפאים.

↵ והוא הדין שאר עלים הידועים שמרפאים **(משנ"ב)**.

טור ☜ **ורמ"א:** אסור לתת גמי על מכה כיוון שהוא מרפא.

↵ אין הבדל בין גמי לח לגמי יבש **(אליה רבה וגר"א)**. (אע"פ שבדרך כלל גמי הוא מוקצה, כאן מדובר שהכינו לכך מבעו"י, ואע"פ כן אסור **(משנ"ב)**).

סעיף כה | החזרת רטיה

הקדמה לדיני רטיה

א. רטיה היא חתיכת בד שמרוח עליה משחה לתת על מכה (רמב"ם בפירוש המשנה עירובין י, יג).

ב. אסור מהתורה למרח רטיה בשבת משום ממחק (עה:). ואם כבר מרוחה משחה על הרטיה אין איסור תורה אבל חכמים אסרו להניח את הרטיה גזירה שמא ימרח או משום שחיקת סממנים[40] (רש"י).

ג. אם הרטיה נפלה בשבת מותר להחזירה, אבל אם נפלה לגמרי אסור להחזירה כיוון שזה כמו נתינה מחדש, ויש חשש מירוח (גמרא). אך עם זאת, אין בזה חשש של שחיקת סממנים כיוון שהיא הייתה על האדם כבר מע"ש (תוספות).

ד. אם הסיר במכוון את הרטיה, יש אוסרים בכל מקרה להחזירה ויש שהתירו כמו אם נפלה (ראשונים). ונהגו להקל אם הסיר בשביל להחזיר (משנ"ב).

ה. אם המכה כבר התרפאה אין איסור לתת עליה רטיה כי אין חשש לשחיקת סממנים ולא שמא ימרח (סעיף כז).

נחלקו ת"ק ורבי יהודה (עירובין קב:) האם מותר להחזיר רטיה שפירשה[41]. ת"ק מתיר ורבי יהודה אוסר, אבל להחליק את הרטיה חזרה למקומה גם ר"י מתיר. (האיסור בנתינת רטיה בשבת הוא שמא ימרח גומות שיש ברטיה עצמה (רש"י)).

רב חסדא מבאר שנחלקו כשהרטיה נפלה על כלי, ת"ק החשיב את זה כהחזרה, ורבי יהודה כנתינה חדשה. אבל אם נפלה על הקרקע כו"ע מודים שאסור.

רב יהודה פוסק הלכה כרבי יהודה.

מר בר רב אשי ראה את אביו מחזיר רטיה שנפלה לו על גבי המיטה (שהיא כלי). והקשה לו שלפי מה שהתבאר יוצא שאסור להחזיר באופן כזה. וענה לו רב אשי שהוא לא מסכים עם הדברים אלא מותר להחזיר כשנפלה על כלי.

◄ **ראב"ד ורי"ף (ע"פ הרא"ש):** רב אשי מתיר הכל. (הוא חלק גם על רב חסדא וגם על רב יהודה, ולכן לדעתו המחלוקת היא כשנפלה על הקרקע (אבל בכלי מותר לכו"ע) והלכה כת"ק).

◄ **רש"י, רי"ף, תוספות, רמב"ם ור"ן:** רב אשי התיר על כלי אבל בקרקע מודה שאסור. (**רש"י:** רב אשי חלק על רב חסדא ולדעתו נחלקו על קרקע, אבל הודה לרב יהודה שהלכה כרבי יהודה שאסר. **תוספות ורי"ף:** רב אשי חלק על רב יהודה שפסק כרבי יהודה, אך הודה שהמחלוקת בכלי ובקרקע לכו"ע אסור).

↲ **בית יוסף:** מדובר בחולה שאין בו סכנה ומותר לבקש מהגוי שיניח את הרטייה.

☜ **שו"ע:** רטיה שנפלה על כלי מותר להחזירה אך על הקרקע אסור, ומותר לבקש מגוי (רק כשחולה מחמת המכה, או בסכנת איבר **(משנ"ב)**).

רמ"א (בשם איסור והיתר): מותר לבקש מגוי שיכין רטיה על המכה (ודווקא כשהוא חולה מחמתה **(משנ"ב)**). אסור לתת אפר מקלה על המכה כי הוא מרפא, אבל ע"י גוי מותר **(מרדכי)**.

↲אבל על ידי יהודי אסור למרות שזה איסור דרבנן, אלא אם כן יעשה בשינוי כנ"ל בסעיף יז. **(משנ"ב)**.

א. כשמחזיר את הרטיה לא יקשור אלא יענוב **(משנ"ב)**. או יקשור קשר ליום אחד **(שער הציון)**.

---

[40] ואין היא מרפאה בעצם נתינתה, שאחרת היה דינה כמו גמי ומוכין שאסורים מצד רפואה בעצמם (כנלע"ד).

[41] במשנה שם כתוב שאסור להחזיר רטיה. ואם כך יש לכאורה סתירה בין הברייתא למשנה. רש"י כותב שהברייתא מדברת על מציאות שהרטיה נפלה ולא שהוא נטל אותה וכיוון שזה מילתא דלא שכיחא לא גזרו בזה חכמים. וקצת נראה שזו כוונת שבלי הלקט שהביא הבית יוסף (ולא הבין את דבריו). עיין בביאור הגר"א. ועיין לקמן בזה.
אלא שלא הבנתי לפי רש"י את דברי רב חסדא, אם זה דבר שלא שכיח מדוע לחלק אם נפלה על קרקע או על כלי, הרי זה לא שכיח ומדוע לגזור?...

❖ אם הסיר את הרטיה בידיו

◄ **רש"י**[42]**, שבלי הלקט, רבינו יונתן, מאירי, מג"א וגר"א:** אם הסיר בידיו את הרטיה אסור להחזירה בכל מקרה.

◄ **רז"ה, ברטנורא, רמב"ם בפיה"מ, רשב"א ובית יוסף:** גם בזה אפשר להקל.

☜ **משנ"ב:** אם הסירה בשביל לתקנה אפשר להקל.

סעיף כו | קינוח פי המכה

הברייתא (שם) אומרת שמותר להסיר מקצת מהרטיה ולקנח פה המכה, לחזור ולהסיר את הצד השני ולקנח פה המכה.

☜ כך פוסקים **טור ושו"ע.**

↵ לכאורה משמע שאם יסיר את כולה יהיה אסור להחזיר את הרטיה. וזה סיוע לרש"י וסיעתו בסעיף הקודם, שאסרו להחזיר רטיה שהורידה כולה. ותמוה מדוע השו"ע סתם נגד דבריו בבית יוסף (שהקל בזה). וצריך לומר שאין לו חפץ להניח עליו אלא על גבי הקרקע ואז אסור גם למתירים, ודחוק **(ביה"ל).**

סעיף כז | מכה שהתרפאה

ירושלמי, סמ"ג, הגהות מימוניות ☜ **ושו"ע:** מכה שהתרפאה מותר לתת עליה רטיה בשבת, כי אין לחשוש משום שחיקת סממנים. (ואין לחשוש משום ממרח כי המכה כבר התרפאה, ולא ימרח[43] **(בית יוסף)).**

סעיף כח | המפיס מורסא

המשנה (עדויות ב, ה) אומרת שהמפיס מורסא לעשות לה פה חייב, ואם כדי להוציא את הליחה פטור. שמואל (שבת קז.) אומר שהכוונה לפטור ומותר. (רש"י: שאין כאן תיקון מהתורה וחכמים לא גזרו משום צער).

רש"י: חיוב של מפיס מורסא הוא משום בונה או מכה בפטיש. והפטור הוא משום מלאכה שאינה צריכה לגופה.

רמב"ם: הלכה כדברי שמואל, והחיוב הוא רק משום מכה בפטיש[44].

☜ **שו"ע:** המפיס מורסא לעשות לה פה חייב, ולהוציא לחה פטור ומותר.

---

[42] כך לומד **הגר"א** בדברי רש"י. (ונראה מרש"י שאין זה משום קנס, כמו שניתן להבין מדברי שבלי הלקט, אלא משום שאם הסיר בידיו גזרו בזה חכמים כי זה שכיח, ורק אם נפל מאליו לא גזרו בזה כיוון שזה לא שכיח).

[43] שאינו בהול מאחר והמכה התרפאה כבר **(משנ"ב).**

[44] אך קשה שכן הרמב"ם פוסק כרבי יהודה שחייב על משאצל"ג? מבאר **המגיד משנה** שהרמב"ם סובר שהחיוב הוא רק משום מכה בפטיש ולכן אם עושה כדי להוציא לחה הרי שלא גמר את מלאכתו, ואם עשה כדי לעשות לה פה גומר את מלאכתו וחייב. ומה שהגמרא בדף קז: אומרת שרק לרבי שמעון פטור אבל לרבי יהודה מפיס מורסא חייב חטאת, זה רק לל"ב שם, אבל לל"ק רק המשנה של שמונה שרצים היא כרבי שמעון, אבל המפיס מורסא נכון גם לרבי יהודה והרמב"ם פסק כלישנא זו.

↲ גם למי שמחייב משום משאצל"ג מודה שמותר כיוון שאין בזה גמר מלאכה[45] **(משנ"ב).**

א. טוב לעשות על ידי גוי **(משנ"ב).**

ב. מי שנתקע לו קוץ בבשרו מותר להוציא אותו ויזהר שלא יוציא דם. ולמרות שבשחין התירו אם מצטער, שאני הכא שאפשר להוציא את הקוץ בלי להוציא דם[46] **(משנ"ב בביאור המג"א).**

ג. למרות שיוצא גם דם עם הליחה מותר, כיוון שהדם לא היה כנוס בתוך הבשר. לכן יזהר שלא ידחוק את הבשר להוציא ממנו דם **(פרי מגדים).**

ד. אם יש לאדם כמין נקב בזרוע שמוציא ליחה ונסתם קצת ורוצה לתת שם משהו כדי שלא יסגר, נראה שאסור כי קצת מרחיבו בזה. מיהו רטיה מותר לתת שם, **ובראב"ן** משמע שאסור. מותר לקנח את פה המכה, אלא אם כן יודע שיוצא דם והוי פס"ר. ומותר להחליף תחבושת, כיוון שתסריח אם לא יחליף, והוי כבוד הבריות **(משנ"ב).**

ה. אסור לגרד שחין שעל העור כי מוציא בכך דם הבלוע בבשר **(משנ"ב).**

ו. לא התירו שבות במקום צער **(מג"א וט"ז)**, ומה שהתירו כאן משאצל"ג זה רק אם עושה בידו שהוי שבות בשינוי **(פרי מגדים).**

סעיף כט | מי שנגפה ידו

הגמרא (קט.) אומרת שמי שנגפה ידו מותר לצמות אותה ביין (לעצור את יציאת הדם) אבל לא בחומץ כי מרפא את היד. ואנשים מעונגים אסור להם גם ביין (כי היין מועיל להם כמו חומץ (רש"י)).

☜ כך פוסקים **טור ושו"ע.**

א. מדובר שהמכה לא הייתה על גב היד או הרגל, ולא על ידי ברזל, משום שאז נחשב כחולה שיש בו סכנה ומותר לחלל בשבילו שבת **(משנ"ב).**

ב. אסור לצמות גם ביין שרף, וכדין חומץ **(חיי אדם).**

סעיף ל | פריקת יד או רגל

המשנה (קמז.) אומרת שמי שנשמטה ידו או רגלו לא ישפשף אותה הרבה במים, אבל רוחץ כדרכו ואם התרפא התרפא.

☜ כך פוסקים **טור ושו"ע.**

↲ בסעיף מז התיר השו"ע להחזיר את עצם שיצאה ממקומה (**והמג"א** חלק ואסר, ורק להחזיר עצם שנשברה מותר, וכמו שפסק כאן, ע"ש). ויישבו האחרונים שעצם שיצאה לגמרי ממקומה מותר להחזירה למקום (דהוי כסכנת איבר), ורק אם לא יצאה לגמרי אסור להחזירה **(שולחן עצי שיטים).**

---

[45] **ובשער הציון** הביא המשך דברי **המג"א** שכתב: 'אי נמי דהוי דבר שאינו מתכוון (מגיד משנה)'. וביאר שמאחר ואינו מתכוון לעשות לה פה אין על זה שם מלאכה, ולא שייך לומר בזה פס"ר. ועיין בהערה הקודמת.

[46] אך עיין **בביה"ל** (בסימן שח, יא, ד"ה הקוץ), שמשמע ממנו שהסכים לדברי החמד משה שהתיר אפילו אם ודאי יצא דם.

סעיף לא | ציפורן שפרשה רובה

הברייתא (צד:) אומרת שציפורן וציצין שלא פירשו רובם[47] התולשם ביד פטור ובכלי חייב חטאת. ואם פירשו רובם, התולשם בכלי פטור וביד מותר לכתחילה. ואומר רבי יוחנן שדווקא אם פרשו כלפי מעלה ומצערות אותו.

◄ **רמב"ם:** צריך שיפרשו כלפי מעלה ויצערו אותו.

☜ כך פוסק **שו"ע**[48].

◄ **רש"י:** אם הם מצערות אותו מותר ('כלפי מעלה' זה פונקציה של צער).

עוד נחלקו בפירוש 'כלפי מעלה':

◄ **רש"י:** כלפי קצות האצבעות.

◄ **ר"ת:** כלפי הגוף.

☜ **טור ושו"ע:** צריך לחשוש לשני הפרושים.

↲ לכן אסור בכל מקרה[49]* **(משנ"ב)**.

סעיף לב | החושש בשיניו ובגרונו

המשנה (קיא.) אומרת שהחושש בשיניו לא יגמע בהם את החומץ, אבל מטבל כדרכו ואם נתרפא נתרפא. ומבאר אביי שכוונת המשנה לאסור לגמע דווקא אם מגמע ופולט, אבל מותר לגמע ולבלוע.

☜ כך פוסקים **טור ושו"ע.** (להתיר טיבול כדרכו או מגמע ובולע).

↲ אסור להשהותו אפילו אם אחר כך יבלע אותו, כי מוכחא מילתא שעושה לרפואה **(משנ"ב)**.

א. יין שרף: דינו כחומץ, אלא שאם יש כאב גדול הקל **החיי אדם** להשהותו ולבלוע[50].

ב. ציפורן, בושם, אלכוהול וסובין חמים: אסור לתת כי מוכחא מילתא שעושה לרפואה. אם לא שכואב לו כל גופו **(חיי אדם)**.

ג. מדובר כשיש לו מיחוש בעלמא (ואז, אפילו על ידי גוי אסור), אבל אם כל גופו כואב מותר כדלעיל בסעיף יז על ידי יהודי בשינוי **(משנ"ב)**.

ד. כשאי אפשר לעשות בלי שינוי מותר ללא שינוי **(חיי אדם)**.

---

[47] בציפורן הכוונה לרוב הציפורן ובציצין הכוונה לרוב המקום שבני אדם רגילים לחתוך **(משנ"ב)**.

[48] וצריך להזהר שלא יוציא דם **(פרי מגדים)**.

[49]* האחרונים כותבים שכל זה רק בציצין ששייך בהם כלפי מעלה ומטה, אבל בציפורן אין זה שייך, ואם פירשה רובה מותר. כך כתבו: **חיי אדם** (כלל א, ד), **קיצוש"ע** (פ, נה), **קצות השולחן** (ז, קמג, א), **בן איש חי** (ב, תצוה, ה) **ושש"כ** (יד, נד).

[50] כיוון שיי"ש הוא משקה גמור, ולא נראה כל כך כרפואה.

❖ החושש בגרונו

הברייתא (ברכות לו.) אומרת שהחושש בגרונו לא יערער לתוכו שמן בתחילה, אבל נותן לתוך אניגרון ובולע.

◄ **רש"י א:** אסור לשתות שמן **לשם רפואה**, אבל מותר לשתות **לשם שתייה** ולהשהות את השמן בפיו.

◄ **רש"י ב (ע"פ תוספות):** אסור לשתות שמן ולהשהותו אבל מותר לשתות בלי להשהותו, ואם נותן לתוך אנגירון יכול אפילו להשהות.

◄ **תוספות:** אסור לשתות שמן לבדו, אפילו אם לא ישהה אותו בפיו (וכעושה עם אנגירון לא ביאר דעתו אם מותר להשהותו).

◄ **רבינו יונה:** אסור להשהות שמן בפיו, אפילו על ידי אניגרון.

◄ **רמב"ם:** מותר לשתות הרבה שמן יחד (ואניגרון - לאו דווקא).

☜ כך פוסק **שו"ע.**

↲ יש אוסרים גם לשתות שמן. ומסיק **המג"א** שהכל תלוי לפי המקום, שאם הבריאים רגילים לשתות שמן מותר ואם לא רגילים אסור.

א. אסור לומר לגוי לתת את השמן או החומץ. אלא אם כן יש לו מזה כאב גדול שאז מותר לומר לגוי אפילו במלאכה מהתורה (כנ"ל בסעיף ג) **(משנ"ב).**

ב. השו"ע אוסר להשהות בפיו שמן. ויש מתירים להשהות אם בולע לבסוף **(משנ"ב).**

ג. השו"ע אוסר להשהות אפילו אם נותן אותו באניגרון **(משנ"ב).**

✍ סיכום הדעות

לשתות שמן ולבלוע בסוף:	לשתות שמן בלי להשהות	להשהות שמן	לשתות על ידי אניגרון	להשהות על ידי אניגרון
רש"י (לשם שתיה)	מותר	מותר	נראה שכל שכן שמותר	
רש"י (ע"פ תוס')	מותר	אסור	מותר	
תוספות	אסור	אסור	?	?
רמב"ם ושו"ע	מותר	אסור (ע"פ האחרונים) ויש מתירים	נראה שכל שכן שמותר	אסור (ע"פ האחרונים)
רבינו יונה	?	?	מותר	אסור

סעיף לג | גונח יונק

רבי מרינוס (כתובות ס.) מתיר למי שליבו גונח מכאב, לינוק חלב רותח מבהמה בשבת. ואומר רב יוסף שכך הלכה.
אבא שאול אומר (יבמות קיד.) שהיו נוהגים ביו"ט לינוק מבהמה למי שהיה לו צער. וכיוון שמפרק כלאחר יד הוא, בשבת אסרו (כי זה איסור סקילה) וביו"ט התירו.

רי"ף ושו"ת רא"ש (מיוחסות לרמב"ן): הסוגיות חלוקות, והלכה כרבי מרינוס שמותר לינוק בשבת וביו"ט.

ר"ת, סמ"ג וטור: בשבת מותר כשיש צער הגוף, וביו"ט התירו כשיש צער של תאווה (רעב).

☜ **שו"ע:** מותר לינוק בשבת כשיש צער הגוף. ויש אומרים שמותר ביו"ט אם יש צער של תאווה.

↲ האחרונים פסקו כיש אומרים שמותר לינוק ביו"ט בצער של תאווה **(ב"ח ואליה רבה)**.

א. אע"פ שחליבה מבהמה היא איסור תורה, התירו כאן למצטער לינוק בפיו, שזה איסור דרבנן (שינוי). ולמרות שכל חולי שאין בו סכנה מותר רק ע"י גוי, שאני הכא שדרך רפואתו שהוא עצמו יינק מהבהמה **(ר"ן)**.

ב. בשבת אסור לינק אם יש לו צער תאווה, וביו"ט מותר. אלא שאם יש לו גוי שיכול לחלוב בשבילו יחלוב הגוי. ואם יש לו מאכל שיכול לחלוב עליו, יחלוב עליו **(משנ"ב)**.

סעיף לד | שאיבה לכלי לצורך תינוק

שבלי הלקט ☜ **ושו"ע:** אסור לאישה להקל חלב מדדיה לתוך כלי, וישתה מזה התינוק.

↲ נחלקו האחרונים האם יש איסור תורה בהוצאת חלב ביד מאישה **(ביה"ל)**:

◀ **תוספות שבת:** יניקה אסורה מהתורה מדין מפרק, והוצאה ביד נחשבת לשינוי.

◀ **פרי מגדים ושער הציון:** גם הוצאה ביד נחשבת למפרק (וצ"ע האם יניקה אכן אסורה מהתורה).

↲ מותר להוציא לצורך חולה שאין בו סכנה כי זו משאצל"ג (והתירו איסור דרבנן במקום חולה) **(משנ"ב בסעיף הבא)**.

סעיף לה | להוציא חלב כדי שיאכל התינוק

רבי בנימין (בשבלי הלקט) ☜ **ושו"ע:** מותר לאישה להוציא חלב כדי שהתינוק יתחיל לאכול.

↲ היינו לתוך פיו[51] **(משנ"ב)**. ויש אומרים שמותר רק אם חולבת לאיבוד והתינוק רואה ורוצה לאכול **(פרי מגדים)**.

---

[51] בטעם הדבר (שהרי יש ביניקה איסור תורה למשנ"ב ולפרמ"ג): **בשער הציון** כתב שייתכן שיש בזה סכנה. **ובפרי מגדים** כתב שהשו"ע התיר רק לחלוב על הרצפה (לאיבוד) ואז אין בזה איסור תורה. (אמנם שער הציון חלק עליו בזה על פי שבלי

☜ **רמ"א:** אסור להוציא חלב למי שאחזתו רוח רעה כי אין בו סכנה.

↲ ואף צער אין לו. ואם יש לו צער מותר כיוון שזה רק משאצל"ג **(מג"א).**

ב. כשיש למניקה צער מרוב חלב מותר לה לחלוב בידיה על הרצפה ויילך לאיבוד מפני שזה מלאכה שאינה צריכה לגופה ואין זה דרך מפרק (כי הולך לאיבוד), ובמקום צער לא גזרו חכמים **(משנ"ב בסימן של' ס"ק לב).**

סעיף לו | לעיסת מסטכי

תוספתא, רי"ף, רא"ש, רמב"ם ☜ **ושו"ע:** אסור ללעוס מסטכי (מין שרף היוצא מהאילן ויש לו ריח טוב **(משנ"ב)**), ולא שפים בו את השיניים אבל בשביל ריח הפה מותר.

סעיף לז | מאכל בריאים

טור **(ע"פ המשנה והגמרא בשבת קיא.):** כל המשקים והמאכלים שהם מאכל בריאים מותר לאכלם ולשתותם לרפואה למרות שהם קשים לקצת דברים (ואז נראה שהוא עושה לרפואה), כיוון שגם בריאים רגילים בהם. וכל שאינו מאכל בריאים אסור לאכול ולשתותו לרפואה, אבל מחמת רעב מותר. ואם הוא בריא מותר בכל אופן.

↲ **בית יוסף מחלק לשלושה דינים:**

א. בריא לגמרי מותר לאכול גם דבר שבריאים לא רגילים לאוכלו.

ב. אם יש לו מיחושים בלבד, מותר לו רק דברים שבריאים אוכלים. או אם מתכוון לאכילה, (ואז גם דברים שרק חולים אוכלים מותר לו).

ג. חולה שאין בו סכנה, יכול לאכול אפילו מאכלים שבריאים לא רגילים לאכול, גם אם מתכוון לרפואה.

☜ **שו"ע:** פוסק את שתי הדינים הראשונים. **רמ"א:** מוסיף את דין חולה שאין בו סכנה.

↲ הגם שאסרו שבות על ידי יהודי עבור חולה שאינו מסוכן (וכאן משמע שאפילו על ידי יהודי מותר) וכנזכר בסעיף יז, התירו לקחת תרופות, כיוון שאין כאן סרך מלאכה אלא גזירה משום שחיקת סממנים, וגזירה זו גזרו רק בסובל ממיחושים, ולא בחולה **(רדב"ז ואחרונים[52]).**

הלקט עצמו). **ובלוית חן** (סימן פז) כתב ליישב על פי דעת **החכם צבי** שחצי שיעור במלאכות שבת אסור רק מדרבנן, ועל כן התירו לאשה לקלח מעט מעט ולעשות איסור דרבנן עבור תינוק שנחשב לכל צרכיו כחולה שאין בו סכנה (והמשנ"ב חולק על החכם צבי, ועל כן לא תירץ כך).

52 ויש אחרונים שביארו אחרת את דברי הרמ"א (עיין **ב"ח ומג"א**). ובביה"ל האריך שאין הדבר פשוט להתיר, ולדינא הסכים שאין למחות ביד המקילים כדברי **הרמ"א**. **החיי אדם** מבאר שכיוון שאי אפשר בשינוי התירו שלא בשינוי (ולפי זה מיושב מדוע בשאר מקומות (ס"ק, פה, קב, קל ועוד) צריך שינויים, כי בהם אפשר לעשות בשינוי).

א. אם יש לו מחוש, אסור לאכול דברים שלא רגילים בהם גם אם מתכוון לאכילה (**אליה רבה**[53]) כי יאמרו שמכוון לרפואה (**משנ"ב**).

ב. גם לבריא מאכל שלא מותר רק אם אבל אם גופו אסור[54]

סיכום:

	חולה (מחוש)	**בריא**
מאכל בריאים	מותר	מותר
מאכל חולים	אסור (אפילו אם מתכוון לאכילה, (**אליה רבה**)).	מותר (אם מתכוון לאכילה (**מג"א**)).

שמותר לאכול רגילים לאוכלו, מתכוון לאכילה, מתכוון לחיזוק (**מג"א**).

סעיף לח | דברים לחיזוק הקול

מרדכי ☜ **ושו"ע:** מותר לאכול שרפים מתוקים ולגמוע ביצה חיה כדי להנעים את הקול, כי אין לו מכה בגרון ואין בזה משום רפואה[55].

סעיף לט | גרימת הקאה

> המשנה (קמז.) אומרת שאסור לשתות אפיקטפיזין בשבת. רבי יוחנן אומר שדווקא בסם אסור אבל ביד מותר, ורבי נחמיה אוסר (בברייתא) אפילו בחול משום הפסד אוכלים[56].

רי"ף ורא"ש: מותר לשתות משקה המקיא אם עושה כן בשביל צער שיש לו.

☜ **טור ושו"ע:** מותר לגרום להקיא מחמת צער, ורק ביד, אבל בסם אסור[57].

סעיף מ | חושש במעיו

> הגמרא (סו:) אומרת שהחושש במעיו יכול להניח עליהם כוס שמעלה הבל (ועל ידי ההבל המעיים נצמדות לדופן ומתיישבות במקומם (רש"י)).

---

[53] **הביה"ל** כותב שמקור דברי האליה רבה הוא מרש"י וטור שמשמע מהם שרק לבריא מותר לאכול מאכלים שבריאים לא רגילים לאכול, גם אם עושה לרעב וצמא, אבל לסובל ממיחוש אסור אפילו כשעושה לרעב. אך הוכיח מדברי ר"ח ורמב"ם שחלקו והתירו לסובל ממיחוש אם עושה לרעב. ונשאר בסוף דבריו בצ"ע.

[54] ובביה"ל תמה על ראיית המג"א מהרמב"ם, אך העתיק דבריו **במשנ"ב**. ויש פוסקים שחלקו והבינו שהשו"ע מתיר לבריא אפילו אם מכוון לחיזוק גופו. וכן פסקו **כף החיים** (רכא) **וחזון עובדיה** (ג, עמוד שסג) ועוד. וכתב **האגרות משה** (או"ח ג, נד ענף א) שאף כוונת המג"א אינה לאדם בריא לגמרי אלא לאדם חלוש מעט, שכן אדם בריא אינו מתרפא מאכילה כזו. ולפי זה התיר לקחת **ויטמנים** גם לדעת המג"א (וכן כתבו הפוסקים שחלקו על המג"א כנ"ל) אך דעת **הגרש"ז** (שש"כ לד, הערה פו) לאסור לקחת ויטמנים שנועדו לחיזוק הגוף.

[55] והיינו, אף שאין רגילות לאכול שרפים ולגמוע ביצה חיה בסתמא, מכל מקום, כיוון שאינו מכוון לרפואה מותר (**שבט הלוי** (ח, פג)).

[56] וכתב **הרמב"ם** שגם רבי יוחנן התיר רק אם יש לו צער, אבל בשביל שיהיה רעב גם ר"י אוסר ש'אין זה ראוי לעם קדוש'.

[57] נלע"ד שביד לא מוכחא מילתא שזה לרפואה כי אפשר לעשות גם בשביל רעב. וגם בסם אין בזה ממש איסור כי אפשר לעשות לרעב. לכן ביד מותר לכתחילה ובסם לא כיוון שאפשר לעשות ביד (ואם לא היה אפשר ביד נראה שהיה מותר בסם). עיין **בבית יוסף**.

☜כך פוסקים **טור ושו"ע** (אע"פ שמעלה הבל, מותר[58]).

↲ טעם ההיתר מוזכר בסעיף מב, שאין רגילות לעשות עם זאת בעזרת סממנים, ואין חשש שמא ישחוק סממנים.

א. הוא הדין שמותר לתת בגדים חמים, או חרסים חמים ולמי שחש בבטנו, וכנזכר בסימן שכו **(משנ"ב)**.

סעיף מא | התפכחות מיין

הגמרא (שם) מספרת שתלמידי חכמים שהיו שיכורים ורצו להתפכח מיינם, היו סכים על כפות ידם ורגלם יין[59].

בית יוסף: משמע שמותר גם בשבת, שאם לא כן מדוע מה הביאה הגמרא מעשה זה.

☜ **שו"ע:** מי שנשתכר מותר לו לסוך שמן על כפות ידיו ורגליו.

א. מותר לשאוף טבק למי שסובל ממיחוש הראש, כיוון שהתפשט הדבר אצל גדולים וקטנים משום תענוג וריח, לא מוכחא מילתא שעושה לרפואה **(משנ"ב)**.

סעיף מב | להתעמל בשבת

המשנה (קמז.) אומרת שאסור להתעמל שבת.

◄ **רש"י:** לשפשף בכח (ביחס לסיכת שמן שמוזכרת ברישא).

◄ **רמב"ם:** 'דורסים על גופו בכח עד שייגע ויזיע או שיהלך עד שייגע ויזיע, שאסור ליגע את עצמו כדי שיזיע בשבת מפני שהיא רפואה'.

↲ אסור לדחוק כרסו של תינוק כדי להוציא הרעי שמא יבוא לעשות עם סממנים **(רמב"ם)**.

☜ כך פוסק **שו"ע**[60].

א. כיוון שיש חשש שאם יזיע בדרך זו יבוא להזיע גם על ידי סממנים, וכן לגבי הוצאת רעי לקטן **(משנ"ב)**.

ב. הסתפק **בשלטי הגיבורים** אם מותר לשפשף יגעי כח כדי להחזיר להם כוחם. ולפי דברי **המג"א** שאסר לבריא לעשות מעשי שמחזקים את הבריאות יש להחמיר בזה[61] **(משנ"ב)**.

---

[58] וכוונת הטור בזה שלא נאמר שכמו שאסרו לרחוץ במים חמים בשבת, כך נאסר בזה **(משנ"ב)**. ואע"פ שזו רחיצת איבר אחד המותרת בשבת, כיוון שאלו מים שהתחממו בשבת מעט, היה מקום לאסור אפילו באיבר אחד, קמ"ל שלא.

[59] כיוון שאין בזה שום מעשה של רפואה **(משנ"ב)**.

[60] בסימן שכז העתיקו **הטור והשו"ע** את דברי רש"י, שממנו משמע שאפילו אם אינו מזיע אסור. ולכאורה דבריו מוקשים **(ביה"ל)**. ולדינא הסכים **האליה רבה**, וכן **הביה"ל** להלכה כדברי הרמב"ם.

[61] וע"ש שיש אחרונים שחלקו וסברו שמותר.

סעיף מג | מעשים שאין בהם חשש שחיקת סממנים

רבי יהושע בן לוי (ע"ז כט.) מתיר להעלות אונקלי בשבת (תנוך שכנגד הלב שפעמים נכפף (רש"י)).
רב חמא בר גוריא מתיר (שבת סו.) להניח כוס שיש בה הבל חם כדי להעלות את המעיים ולייישבם במקומם (על פי רש"י).
רבי חנניא (שם כח:) אומר שמותר להעלות אזניים בשבת. (**רמב"ם**: אין סכנה ובכל זאת מותר, **כיוון שאי אפשר לעשות את זה על ידי סממנים לא גזרו בזה שמא ישחוק**).
בגמרא שם נחלקו הלישנות באיזה אופן אסור. לישנא קמא אומרת שביד מותר ולא בסם. ולישנא בתרא אומרת שביד אסור ובסם מותר (כי ביד זה עושה חבורה). (**רבינו ירוחם**: הלכה כלישנא בתרא).

רמב"ם: מותר בין ביד ובין בכלי (ולא כתב מה הדין בסם) כיוון שיש לו צער.

↵ נחלקו בביאור דעת הרמב"ם:

◄ **מגיד משנה ור"ן:** הלכה כלישנא קמא (וסם אסור).

◄ **בית יוסף:** הלכה כלישנא קמא, אלא שהרמב"ם גרס בה: בין ביד ובין בכלי מותר. (ולכן מובן טעמו של הרמב"ם להתיר כי אין רגילות לעשות בסם). **והרמב"ם הוסיף שרק מפני צער מותר כי אחרת יש איסור מצד עובדין דחול.**

☜ **שו"ע:** מותר להעלות מעיים על ידי כוס חמה (עיין סעיף מ), ולהעלות אזניים ואונקלי כי לא רגילים לעשות אותם על ידי סממנים, ויש לו צער מהם.

סעיף מד | רחיצה במים לרפואה

הברייתא (קט.) אומרת שמותר לרחוץ במי גרר ובימה של טבריה וכדומה, אך לא בים הגדול ובמי משרה ובים המלח. הגמרא מקשה מברייתא המתירה בים הגדול. הגמרא מיישבת (למסקנה) שבים הגדול מותר במים היפים שבו ואסור במים הרעים שבו. ובמי משרה וים המלח אסור אם שוהה בהם אבל אם לא שוהה מותר.

◄ **רש"י, רמב"ם, רמב"ן, ר"ן וטור:** מותר לרחוץ בים הגדול במים היפים, ובחמי גרר ומי חמתן, גם אם שוהה בהם. ואסור במים רעים שבים הגדול ובמי משרה אם שוהה, ואם לא שוהה מותר (שנראה כמיקר).

☜ כך פוסק **שו"ע.**

◄ **רשב"א:** מים רעים שבים הגדול אסור אפילו אם לא שוהה.

א. מותר לרחוץ במי גרר ובימה של טבריה וכדומה כיוון שגם בריאים רגילים בזה ולכן גם אם מכוון לרפואה מותר. ואם אין רגילות של בריאים בזה אסור כי כוונתו לרפואה **(מג"א).**

ב. בים הגדול מותר למרות שהוא מלוח ומועיל מעט, ואפילו אם יש לו חטטין בראשו **(פוסקים).**

ג. אסור לשתות משקה משלשל בשבת משום שגורם צער ושבת לעונג נתנה **(מג"א על פי רמב"ם וסמ"ג).** וזאת אפילו כשאינו מכוון לרפואה, אך אם מכוון לרופאה אסור בלאו הכי, אלא אם כן הוא חולה שאין בו סכנה **(משנ"ב).**

ד. אליה רבה אוסר לרחוץ במי המשרה ולשהות אפילו אם אינו מכוון לרפואה. אמנם מהתוספתא מוכח להפך, ואפשר שגם האליה רבה לא אסר אלא במי שיש לו מיחושים, אבל בבריא לגמרי גם הוא מודה להתיר וצ"ע **(ביה"ל)**.

סעיף מה | לחישה ללכוד נחשים

הברייתא בסנהדרין (קא.) אומרת שמותר ללחוש לחישות בשבת על נחשים ועקרבים בשביל שלא יזיקו (ואין בזה משום צידה (רש"י)).

☜ כך פוסקים **טור ושו"ע.**

↲ למרות שמונע מהם לזוז ממקומם מותר כיוון שאין זו צידה טבעית **(משנ"ב)**.

א. מדובר שאין חשש שהם יזיקו, אך אם קיים חשש כזה, מותר לצוד אותם בידיים כנזכר בסימן שטז, סעיף ז **(אליה רבה)**.

סעיף מו | כלי להקר

הגמרא בסנהדרין (קא.) אומרת שמותר להניח כלי על גבי המכה (כלי קר כדי לקרר את המכה. וביאור אחר: החש בעינו מקיפים כטבעת סביב העין ע"י כלי (רש"י)). ורשב"ג אומר שדווקא בכלי שמותר לטלטלו בשבת מותר, אך כלי שאסור לטלטלו אסור להניחו.

☜ כך פוסקים **טור ושו"ע.**

א. הוא הדין שמותר לדחוק במכה כדי שלא תתפשט **(חיי אדם)**, משום שאין דרך לעשות זאת על ידי סממנים **(שער הציון)**.

סעיף מז | להחזיר את השבר

המשנה (קמז.) אומרת שאסור להחזיר את השבר ושמואל פוסק שמותר להחזיר את השבר (כיוון שכך גרס במשנה (רש"י)).

☜ **שו"ע (שולחן עצי שיטים[62] וחיי אדם):** מותר להחזיר את השבר.

↲ **מג"א:** רק עצם שנשברה מותר להחזירה, אך עצם שזזה ממקומה אסור להחזירה למקום.

א. אין להחמיר על ידי גוי. ואף המג"א מודה שאם הרופא אומר שהעצם נפרקה בצורה חמורה שמותר להחזירה בשבת (כי נחשב לסכנת איבר) **(משנ"ב)**.

---

[62] דחשיב סכנת איבר. ומה שאסר בסעיף ל' איירי שהעצם לא יצאה לגמרי ממקומה, וכאן איירי שיצאה העצם לגמרי.

סעיף מח | להניח בגד על מכה

שבלי הלקט בשבם היראים, כלבו: אסור לתת בגד על מכה בשבת משום שצובע אותה, לכן ייתן שם מים או יין קודם ואז יניח את הבגד[63]. וצריך גם להזהר שלא לדחוק את המכה כדי שלא יוציא ממנה דם.

↵ **כלבו:** יכרוך בכורי עכביש את המכה ואז יניח את הבגד. **הבית יוסף** מחמיר בזה כי מרפא.

☜ **שו"ע:** אסור להניח בגד על מכה משום צובע[64], ולכן יש לרחוץ את המכה במים או יין. ויש אומרים שייתן שם כורי עכביש ואז יניח את הבגד. וצריך להזהר שלא לדחוק את המכה להוציא דם (וזה עניין בפני עצמו שאסור לדחוק את המכה, שלא יוציא דם **(משנ"ב)**).

א. למרות שזו דרך קלקול, מכל מקום אסור לכתחילה, ופשיטא שבבגד אדום אסור **(מג"א)**, ובמקום דחק האחרונים הקלו, שזה דרך לכלוך **(משנ"ב)**.

ב. השו"ע כתב דין כורי עכביש בשם 'יש אומרים' כיוון שבבית יוסף חלק על הכלבו. **ולדינא** האחרונים הקלו בזה **(משנ"ב)**.

ג. המניח עלוקה בשבת חייב מהתורה (ולכן גם בחולה ממש, יעשו רק על ידי גוי, גם לדעה שהתירה איסור דרבנן ע"י יהודי) **(מג"א)**. המוצץ דם ממכה חייב משום חבורה ולכן אסור למצוץ דם מבין השיניים **(משנ"ב)**.

ד. המוצץ דם מחבורה שבפיו חייב, ולכן אסור למצוץ דם שבין השיניים **(אחרונים)**.

סעיף מט | הנחת פתילה

הגמרא (פא.) אומרת שאסור למשמש בצרור בשבת (בפי הטבעת) משום שמשיר שערות. (וכך פסק השו"ע בסימן שיב).

☜ **שו"ע:** אסור להניח פתילה בפי הטבעת למי שיש לו עצירות, אלא אם כן ישים אותה בשינוי ובנחת.

א. אסור לשים חוקן משום גזירת שחיקת סממנים אפילו על ידי שינוי אם לא שהוא חולה שאין בו סכנה[65]* **(משנ"ב)**.

ב. השרת נימין היא דבר שאינו מתכוון, ואם כך צריך לומר שהשו"ע אסר כיוון שרגיל להכניס ולהוציא הרבה פעמים וקרוב לודאי שיבוא לידי השרת נימים[66]* **(משנ"ב וביה"ל)**.

---

[63] למרות שייצא גם אחר כך, אין זה אלא גרמא או דבר שאינו מתכוון. ועדיין צ"ב שהרי זה פס"ר.

[64] לכאורה הדבר נחשב לפסיק רישיה דלא ניחא ליה בדרבנן והרי השו"ע פוסק בסימן שיד, א, שהדבר מותר. ויישב **הרב עובדיה** (חזו"ע ה, טו- טז) שהשו"ע לא אסר מדינא אלא ממידת חסידות והוכיח שלשון 'אסור' מוזכרת בדברי הראשונים הרבה פעמים למרות שהכוונה רק למידת חסידות. וכך גם ביאר את דברי השו"ע בסימן שכ, כ שצריך להזהר מלגעת בבגד לאחר שאכל תותים משום צובע.

[65]* ולשתות שמן פראפין לסובל מעצירות, אסור משום שזו כלקיחת תרופה **(הגרש"ז** (מאור השבת א, מכתב יג)).

[66]* ולעניין הסרת פלאסטר בשבת, כתב **באור לציון** (לו, טו) שאם אין ודאות שיתלוש שערות מותר להסירו. אך **החזון עובדיה** (ג, עמ' שע) סובר, שמותר אף ודאי יתלשו שערות, אם יש לו צורך בהסרת הפלאסטר. משום שתולש בידו פטור, והוא אינו מתכוון לזה, ולא הוי פס"ר, ואף אם הוי פס"ר, הוי פס"ר דלא ניחא בדרבנן. ונראה שהפוסקים שהחמירו בפס"ר בדרבנן יאסרו אם בודאות יתלשו שערות.

סימן שכט | על מי מחללים שבת

סעיף א | פיקוח נפש דוחה שבת

הגמרא ביומא (פד:) לומדת מהפסוק 'וחי בהם' שכאשר אדם נמצא בסכנה או בספק סכנה מחללים עליו שבת. הגמרא שם אומרת שאפשר לכבות ולהפסיק בפני הדליקה ואפילו היא אם בחצר אחרת ויש חשש סכנה שהיא תעבור לחצר זו. (רש"י: יש בחצר אנשים זקנים או חולים שלא יכולים להתפנות משם, ויש חשש סכנה בזה).

☜ כך פוסקים **טור ושו"ע.**

א. אם בשביל לפנות את החצרות יצטרכו לעבור על איסורי תורה עדיף שיכבו את האש[67*]. אמנם אם יצרכו להעביר ארבע אמות ברה"ר:

◄ **למג"א:** עדיף לכבות את האש, שכן זו רק משאלצ"ג.

◄ **לחיי אדם:** עדיף לפנות את האנשים כיוון שאין רה"ר כיום (וכיבוי אז זה איסור חמור יותר מסתם איסור חכמים).

סעיף ב | אין הולכים בפיקוח נפש אחר הרוב

שמואל (שם) אומר שלא הולכים בפיקוח נפש אחר הרוב. הגמרא מבארת שבמקרה שהיו תשעה גוים ויהודי בחצר, פשיטא שמפקחים כיוון שכל קבוע כמחצה על מחצה (ואין צורך בחידוש שלא הולכים אחר הרוב). ומדובר כשהם פרשו לחצר אחרת, והיה מקום לומר 'כל דפריש מרובא פריש' ונלך אחר הרוב, קמ"ל שלא הולכים אחר הרוב. הגמרא מקשה מרבי יוחנן שאומר שלא מפקחים אם פרשו לחצר אחרת ועונה הגמרא: כאן כשפרשו כולם כאן כפרשו קצתם.

רי"ף, רא"ש, רמב"ם (לר"ן ורב המגיד) **וטור:** אם פרשו כולם ממקומם, ויצא אחד מהם[68], **בטלה הקביעות הראשונה** והולכים אחר הרוב ולא מפקחים. אך אם נשארה הקבוצה במקומה ורק אחד פרש, הרי שיש כאן קביעות ומאידך 'כל פריש', ולכאורה יש ללכת אחר הרוב ('דכל דפריש') ולא לפקח. קמ"ל שמואל שלא הולכים אחר הרוב בגלל חומרת פיקוח נפש, אלא הולכים אחר הקבוע[69].

[67*] וכתבו הרבה אחרונים, שבימינו שיש בלוני גז, יש חשש לנפגעים מחמת פיצוץ הבלונים, ולכן יש להתרחק מיד מהמקום ולכבות את האש מיד.

[68] **רש"י** ביאר מעט שונה, ועיין בזה לקמן.

[69] כלומר, הולכים אחר הרוב בפיקוח נפש כשאין קבוע (כשכולם פירשו ממקומם ואין קבוע). אך כשיש קבוע הולכים אחר הקבוע ולא אחר הרוב בגלל חומרת פיקוח נפש. ביארתי על פי **דברי הר"ן** על הרי"ף שם. **תוספות ובה"ג** לומדים מדין 'וחי בהם' שלא הולכים בנפשות אחר הרוב. ותמה על דבריהם הפרי מגדים, אם כך מדוע כשאין קביעות הולכים אחר הרוב, הרי מדין תורה אסור שיהודי יסתכן בשביל מצוות התורה! ועל פי דברי הר"ן אפשר קצת יותר להבין. עיין **בשער הציון** (ו) בכל זה.
ואגב היה נראה לומר שהולכים אחר הרוב (כשאין קבוע) כיוון שהתורה קבעה שברוב יש כוח בירור וכיוון שכך גם בדיני נפשות החמורים לא שינתה התורה מהכללים הרגילים ואמרה שכאשר יש לנו בירור של רוב הולכים אחריו הגם שייתכן והבירור של הרוב הוא לא בירור של עדים.

☜ כך פוסק **שו"ע**[70*].

א. כשנשארה הקביעות הראשונה (ולא פירשו לחצר אחרת) אין הבדל אם פרש אחד או שניים, אפילו הרוב פרשו ומיעוט נשארו, בכל מקרה חשבינן לפורש כמחצה על מחצה ומפקחים **(משנ"ב)**.

ב. אם בדרך ההליכה של הקבוצה מהחצר הראשונה עברה דרך חצר השניה ושם נפלה המפולת על אחד מהעשרה. נחשב הדבר שיש קביעות, ולא הולכים אחר הרוב (ומצילים)[71] **(ביה"ל)**.

❖ **תינוק שנמצא מושלך בעיר שרובה גוים** (משנ"ב)

◄ **לדעת שו"ע** (אבהע"ז ד, לד)**:** הולכים אחר הרוב כיוון שאין קבוע ולא מצילים.

◄ **לדעת רמ"א וגר"א:** הולכים אחר הקבוע ומצילים.

↵ אבל אם נמצא בדרך שרובה גוים לכו"ע לא מצילים **(פרי מגדים)**.

סעיף ג | מפולת

המשנה (יומא פג.) אומרת: מי שנפלה עליו מפולת ספק הוא שם ספק אינו שם, ספק חי ספק מת, ספק נכרי ספק ישראל, מפקחין עליו את הגל.

☜ כך פוסקים **טור ושו"ע.**

↵ נראה שאפילו כשיש ספק אם היה שם יהודי, כיוון שידוע שאמורים להיות שם יהודים אז, מחללים שבת **(משנ"ב)**.

א. בא במחתרת בעניין שמותר להורגו ונפל עליו הגל, לא חללים עליו שבת, כיוון שהוא גברא קטילא **(פוסקים בשם הגמרא)**.

ב. יהודי מומר לתיאבון, ואינו כופר בתורה, מחללים עליו שבת, אך מומר להכעיס, אין מצילים אותו לא בחול, וכל שכן לא בשבת **(משנ"ב[72])**.

[70*] **מצינו מקרים נוספים בהם הלכו חכמים אחר הרוב:**
רוב רופאים: השו"ע פוסק (שכח, י) שהולכים אחר המקילים. ובסימן תריח (ד) פסק שגם בשני רופאים מול מאה הולכים אחר המקילים ולא הולכים אחר רוב דעות בנפשות. **המשנ"ב** כתב שם שאם אחד מופלג בחכמה הולכים אחריו, אפילו שהמניין אינו שווה (בסימן שכח בביה"ל כתב שהולכים אחריו רק אם המניין שווה).
רוב פוסקים: הבית יוסף (בסימן שכח) מביא את **רבינו ירוחם** האומר שגם בפוסקים לא הולכים אחר הרוב אלא מצילים גם על פי דעת מיעוט, וכן סבר **החכמת שלמה** (שם). **בביה"ל** (בסימן שכח (סעיף י)) כתב שהשו"ע הקל כר"י נגד רמב"ן ור"ן והכריע שטוב לעשות על ידי גוי.

[71] ובהרחבה: כנזכר בהערה לעיל, **רש"י** מבאר שהכוונה שאם כל הקבוצה פרשה למקום אחר, חוזר דין הקביעות למרות שכל הקבוצה זזה ממקומה. ואם כן, כאשר כל הקבוצה הלכה לחצר אחרת ושם נפלה עליה מפולת, לרש"י מפקחים. **ותוספות** הסכים לרש"י (ולדעתו אפילו אם עברו אחד אחר השני באותה חצר, מפקחים, שהרי בסופו של דבר כולם היו בחצר זו). וכתב **מהר"ם בן חביב** שאפשר שגם **הרמב"ם** וסיעתו שביארו אחרת את הסוגיא סוברים כדברי רש"י. (עיין **בביה"ל** בכל זה).

[72] ועיין בסימן של, ב שהבאנו אחרונים שכתבו שמותר להציל גוי מפני שיש בזה סכנה, ונראה שאף כאן סברא זו שייכת. ובייחוד שהזכירו האחרונים סברא נוספת שכיוון שהרופא אינו רוצה לעשות את המלאכה, ניתן להחשיבה כמשאצל"ג ואינה אסורה מהתורה. ועוד כתבו **החזו"א** (יו"ד ב, כח) **והשבט הלוי** (א, קכא, ד) שכיום החילונים נחשבים כאנוסים ותינוקות שנישבו ומותר להצילם.

סעיף ד | עד היכן בודקים אם מת

הגמרא (שם פה.) אומרת שאפילו אם מצאו אותו מרוצץ מפקחים עליו את הגל בשביל חיי שעה. ונחלקו התנאים עד היכן בודקים כשחופרים בגל, האם עד הטבור או עד החוטם. רב פפא מבאר שאם בדקו בחוטם ולא היה רוח חיים לכו"ע נחשב למת, ונחלקו כאשר בדקו מהטבור ולא היה נשימה. לתנא אחד בודקים עד האף ולתנא השני הבטן קובעת.

◄ **רמב"ם:** בודקים עד החוטם בכל מקרה (כי ספק פיקוח נפש לקולא).

☜ כך פוסק **שו"ע.**

◄ **רבינו ירוחם:** בודקים עד הטבור.

א. הטעם שמצילים הוא מפני הפסוק 'וחי בהם' ואם כך, אף אם האדם לא ישמור מצוות (ואפילו לא מצווה אחת), כשוטה או קטן (שאפילו וידוי לא יעשו) מפקחים עליהם את הגל **(ביה"ל).**

ב. גם על גוסס מחללים את השבת כיוון שגם בו שייכים חיי שעה **(ביה"ל).**

ג. מי שהתחייב מיתת בית דין והגיעה שבת ונפל עליו הגל:

◄ **לפרי מגדים:** מחללים שבת כיוון שיש כאן חיי שעה (שהרי לא הורגים בשבת).

◄ **לביה"ל:** לא מחללים כי התורה לא חסה על חייו.

סעיף ה | מצאו עליונים מתים

הברייתא (שם) אומרת שאם חפרו בבית ומצאו שהאנשים שהיו בקומות העליונות מתו, אין זה אומר בהכרח שגם האנשים שבקומות התחתונות מתו אלא מפקחים עליהם את הגל.

☜ כך פוסקים **טור ושו"ע.**

סעיף ו | גוים שצרו על עיירות יהודים

הברייתא (עירובין מה.) אומרת שגוים שצרו על עיירות ישראל אם באו על עסקי נפשות ודאי שמחללים שבת ויוצאים אליהם בכלי זין. ואם באו על עסקי ממון לא מחללים שבת. ואם זו עיר שנמצאת בספר, ויש בה רק ממון, מחללים שבת. (רש"י: כי אם יכבשו את העיר שבספר, משם יהיה נוח לכבוש את שאר מקומות היהודים).

רמב"ם: גם אם באו בסתמא נחשב שבאו על עסקי נפשות, כי ספק נפשות לקולא.

☜ כך פוסקים **טור ושו"ע** (וכן את דברי הגמרא).

רמ"א (בשם אור זרוע): גם אם שמעו שהגויים עשויים לבוא יוצאים עליהם בכלי זין, 'כי לא מדקדקים בפיקוח נפש'.

א. אפילו כשבאו על עסקי תבן וקש (וכל שכן על עסקי נפשות) גם כשרק שמעו שמועות שהאויבים באים, מותר ללבוש כלי זין ולעשות קולות בעיר, שאין מדקדקין בפיקוח נפש **(אחרונים)**.

סעיף ז | עסקי ממון בזמן הזה

תרומת הדשן ☜ **ושו"ע:** בזמן הזה מחללים גם בשביל עסקי ממון כיוון שאם ייתנו להם לבזוז שללם יש חשש שגם יהרגו.

רמ"א: והכל לפי העניין (שמשער כעסן ופחזותן **(משנ"ב)**).

א. כל ההיתר הוא רק אם באו על רבים שאז יש חשש שאחד יעמוד על ממונו ויהרגו אותו. אבל כשבאו על אחד אין לו היתר לחלל שבת בשביל ממונו **(משנ"ב)**.

ב. אם מחויבים לצאת על פי דינא דמלכותא, גם על עסקי ממון חייבים לחלל, כי יש חשש שהמלכות תכעס על היהודים שלא יצאו להלחם, וכן מפורש **ברוקח ואגודה (משנ"ב)**.

סעיף ח | ספינה מטורפת ונהר שוטף

המשנה בתענית (ט.) אומרת שעיר שהקיפוה גוים או ספינה מטורפת בים או נהר שוטף, ת"ק מתיר להתריע בתפילה ולעזרה. ורבי יוסי מתיר רק לעזרה ולא לצעקה.

רמב"ם: אף יחיד הנרדף מותר להצילו.

☜ **טור שו"ע:** מותר להתריע בכל אלו כדי להצילם.

א. אף אדם הנרדף על ידי יהודי, כשמשער שיבוא לידי סכנה, וכן נחש או דב, מצווה להצילו ואפילו בעשיית כמה מלאכות **(רמב"ם)**.

ב. אינו חייב לסכן את עצמו בשביל להציל את חברו **(איסור והיתר)**, ואפילו אם יש לו ספק סכנה. אמנם לא ידקדק בדבר כי כל המדקדק בדבר סופו לבוא ידי כך **(פת"ש)**.

סעיף ט | חזרת המצילים למקומם

הברייתא (עירובין מה.) אומרת שמצילים שהלכו להציל מותר לחזור למקומם. (כדי שלא יתרשל לעתיד לבוא. (רמב"ם)).

☜ כך פוסקים **טור ושו"ע.**

סימן של | דיני היולדת

סעיף א | יולדת חולה שיש בה סכנה (ויישוב דעתה)

המשנה (קכח:) אומרת: 'ומילדין את האשה בשבת וקורין לה חכמה ממקום למקום ומחללין עליה את השבת'. הגמרא מביאה ברייתא המתירה להדליק לה נר, אם הייתה צריכה לכך. הגמרא מקשה: פשיטא. ומיישבת שמדובר על יולדת עיוורת שרוצה שידליקו לה את הנר בשביל ליישב את דעתה שלא תפחד, ותדע שאם יהיה צורך במשהו, חברתה תראה ותעשה לה.

☜ **טור ושו"ע:** מחללים שבת לצורך יולדת וקוראים לה חכמה ומדליקים לה את הנר אפילו היא עיוורת[1*].

א. מן הראוי שאישה שהגיע לחודש תשיעי תכין מראש את הדברים הנצרכים לה ללידה כדי שלא תבוא לידי חילול שבת[2] **(ספר חסידים)**.

ב. מותר לקרוא לחכמה אפילו מחוץ לתחום **(משנ"ב)** ואפילו מחוץ ליב מיל **(שער הציון)**.

ג. נחלקו הראשונים באיזה צורך מדליקים את הנר **(ביה"ל)**:

◄ **תוספות ישנים:** גם אם היולדת והמיילדת לא אומרים שום דבר מותר להדליק את הנר.

☜ וכך פסק **משנ"ב** בשמם.

◄ **רמב"ן ור"ן:** רק אם אומרת שצריכה את הנר מדליקים לה אותו.

◄ **רמב"ם:** בזמן הלידה עצמה גם אם לא אמרה, ובשעת הצירים או חולה שיש בו סכנה, מדליקים רק אם אומרים שצריכים.

ד. כשהיולדת מבקשת נר לא צריך להביא מומחה לברר שהיא צריכה נר כמו שבודקים בעניין יום כיפור, כיוון שהיא יותר פוחדת ותבוא לידי סכנה מאשר ביו"כ **(ביה"ל)**.

❖ שינוי בטיפול ביולדת

הגמרא (שם) אומרת שאם הייתה צריכה שמן חברתה מביאה לה שמן (דרך רה"ר) ביד. ואם לא היה מספיק ביד יכולה להביא דרך שערה. נחלקו האמוראים האם הכוונה

[1*] יש לדון עד כמה לקחו את סברת 'ייתובי דעתה'. האם אישה שרוצה שבעלה יבוא איתה לבית חולים או לקחת את אימה נחשבים לייתובי דעתה? נראה מהפוסקים שבאופן כללי הקלו בשאלה זו. עיין **בתורת היולדת** פרק יד. ואם מבקשת את שניהם יש לעיין. עיין **באג"מ** או"ח א, קלב. **ובאורחות שבת** כתב להקל בזה אם היא מבקשת את שניהם. וכתב שאם אין מי שישמור על הילדים יביא אותם על ידי נהג גוי. וכאשר יש חשש של פיקוח נפש (שהילדים יבהלו, וכדין קטן שנגעל מאחורי הדלת), מותר לקחת אותם גם על ידי יהודי. ויעשה שאלת חכם לפני שבת על זה.

[2] ואין זה אומר שאישה צריכה לשבות בסמוך לבית החולים בשבתות הסמוכות ללידה כיוון שיש בזה טרחה. אמנם ממידת חסידות תקיים בזה מצווה, אבל מדינא אינה חייבת. **תורת היולדת** (ב, הערה ב) בשם **הגרי"ש אלישיב והחזו"א**. וכן כתב **בחזון עובדיה** (ג, עמ' שכא).

שתשרה את השיער בשמן ותסחט אותו, ואין בזה איסור כיוון שאין סחיטה בשיער, או שהכוונה שתניח כלי בתוך שערה ותביא אותו כך. כיוון שכמה שאפשר לשנות, משנים.

רמב"ם ☜ **ושו"ע:** אין סחיטה בשיער מהתורה, ואע"פ כן שעדיין עדיף להביא על ידי כלי בשערה ולא בשיער עצמו, כיוון שיש איסור דרבנן בסחיטת השיער עצמו. שכמה שאפשר לשנות ביולדת משנים.

↲ אף לפי השו"ע בסימן שכח, יב, שפסק שלא משנים בטיפול בחולה שיש בו סכנה, ביולדת משנים כיוון שלידה זה דבר טבעי ואחת מתוך אלף מתה מהלידה[3] **(מג"א ע"פ מגיד משנה ומאירי).**

א. כל הצורך בשינוי הוא רק אם עושה את הפעולה באותו אופן אבל אם יהיה עיכוב מזה, לא עושים בשינוי **(משנ"ב).**

סעיף ב | ילוד נכרית

הגמרא בע"ז (כו.) אומרת שלא מיילדים נכרית ביום חול מפני שמיילדת בן לע"ז. אבל בשכר מותר מפני איבה. רב יוסף סבר להתיר בשבת בשכר מפני האיבה כמו שבחול מותר בשכר. ודוחה אביי שיכולה לומר לה שרק יהודים שאינם מחללים שבת מותר לחלל עליהם שבת, אבל על גוים אסור, ואם כך אין איבה.

תוספות: התירו לחלל עבור גוי כאשר יש איבה רק באיסורי דרבנן (שכן, כיצד התירו איסורי תורה מפני איבה, והרי יש ביילוד אישה משום עוקר דבר ממקום גידולו כדאיתא בשבת קז:).

☜ **טור ושו"ע:** אסור ליילד גויה בשבת אפילו בדבר שאין בו חילול שבת.

↲ אפילו בשכר אסור, כיוון שיכולה להשתמט ולתרץ שרק על מי ששומר שבת אפשר לחלל עליו שבת **(משנ"ב).** ואם יש חשש איבה מותר **(מג"א),** ורק באיסורי דרבנן **(משנ"ב*[4]).**

א. על פי הנ"ל- רופאים שנוסעים כדי לרפא גוים וכותבים להם תרופות ושוחקים להם סממנים, אין להם על לסמוך ומחללי שבת במזיד הם **(משנ"ב).**

ב. גר תושב מצווה להחייתו אך דווקא בדברים שאין בה חילול שבת, ואפשר שבאיסורי דרבנן מותר. **וקראים** אסור אפילו באיסורי דרבנן, ויש להאריך בזה **(ביה"ל).**

---

[3] ייתכן שכוונת הראשונים לומר שהסיכויים למות מלידה אינם גבוהים ולכן אין בזה סכנה גמורה, **והסיבה** לכך היא שלידה זה דבר טבעי ולא משהו יוצא דופן שעובר על האישה, כמחלה הבאה על חולה. (כלומר זו סיבה מדוע רק אחת מאלף מתה, ולא סיבה העומדת בפני עצמה).

[*4] והאחרונים כתבו שאם יש חשש של סכנה מחמת האיבה, מותר לעשות גם איסורי תורה בהצלת הגוי. (כ"כ **הגרש"ז** (שש"כ מ, מב) **והאג"מ** (ד, עט), (וכתב שאם יכול להמנע מתורנות בשבת כשימצא רופא גוי, עדיף כך). וכן כתבו אחרונים נוספים.

סעיף ג | ממתי נקראת יולדת

הגמרא (קכט.) אומרת: 'מאימתי פתיחת הקבר אמר **אביי** משעה שתשב על המשבר, **רב הונא בריה דרב יהושע** אמר משעה שהדם שותת ויורד, **ואמרי לה** משעה שחברותיה נושאות אותה באגפיה'.

◄ **רי"ף:** שיעורו של אביי הוא המאוחר, והלכה כמותו.

◄ **רמב"ם,**[5] **רא"ש ור"ן:** הלכה כרב הונא, משום ספק נפשות להקל.

◄ **רמב"ן:** השיעורים אינם קבועים, אלא הולכים אחר הסימן הראשון שיופיע כל אישה לפי מה שהיא.

☜ כך פוסק **שו"ע.**

↲ כל זה רק דברים שאפשר לעשותם בלי עיכוב. אבל דברים שיש עיכוב בעשייתם (כמו לקרוא למיילדת) ודאי שלא מחכים עד שיופיע אחד מהסימנים, אלא יקראו לה לפני כן אפילו אם היא במרחק יב מיל[6]* **(משנ"ב).**

סעיף ד | עד מתי נקראת יולדת

הגמרא (שם) מביאה כמה דעות עד מתי נקראת יולדת. במסקנתה מביאה את דעת נהרדעי שחילקו: כל שלושה ימים ראשונים בין אמרה צריכה אני ובין אמרה איני צריכה, מחללין עליה את השבת. משלושה עד שבעה, אמרה צריכה אני, מחללין עליה את השבת. אמרה איני צריכה, אין מחללין עליה את השבת. ועד שלשים יום אפילו אמרה צריכה אני אין מחללין עליה את השבת, אבל עושין על ידי גוי.

רמב"ן: בשלושת הימים הראשונים אפילו אם אומרת שאינה צריכה מחללים עליה את השבת. כיוון שהיא מבקשת דברים שידוע שיולדות צריכות להם, מחללים עליה ולא שומעים לה שמא אחזה אותה חולשה או שאינה מרגישה (**רש"י** כותב שמדובר כשחברותיה אומרות שהיא צריכה לכך).

☜ **שו"ע:** שלושה ימים הראשונים, אפילו אמרה איני צריכה, מחללים עליה.

↲ כשזה דבר שחברותיה אומרת שרגילים לחלל שבת בשביל יולדת, ואין כאן רופא או מיילדת לראות שצריכה לכך. (שאז אומרים שהיא נחלשה או לא מרגישה ומחמת הספק מחללים עליה שבת) **(משנ"ב).**

---

[5] **הביה"ל** מוכיח מלשון פירוש המשנה שהרמב"ם למד ששיעור שהדם שותת הוא אחרי ישיבת המשבר, וא"כ נמצא שהרמב"ם מחמיר ולא מקל (וסברתו, שפסק כבתראי).

[6]* אם יש לאישה צירים סדירים הרי שהיא צריכה לנסוע לבית חולים כיוון שבדבר זה יש שיהוי אם תחכה בביתה. ואם הייתה ירידת מים גם כן תיסע לבית חולים, וכן אם מרגישה לחץ כבד כלפי מטה כאילו העובר רוצה לצאת. **(אורחות שבת** (פרק כ אות עד)).

❖ כשהיולדת והרופא אומרים שלא צריכה

פשוט שאם הרופאים אומרים שהיא צריכה (למרות שהיא אומרת שלא צריכה) או שהיא אומרת שהיא צריכה (למרות שהרופאים אומרים שהיא לא צריכה) מחללים עליה שבת. (עיין בסימן תריח, א).

◄ **רמב"ן:** אם היולדת והרופאים אומרים שאינה צריכה חילול שבת, לא מחללים כי יש הרבה דברים שלא עושים ליולדת גם בחול.

☜ כך פוסק **משנ"ב.**

◄ **שאילתות ורשב"א:** מחללים עליה שבת כי גופה חלש ומתפרק.

❖ משלושה עד שבעה

כנ"ל, הגמרא אומרת שמשלושה עד שבעה, אם אמרה צריכה אני מחללים עליה שבת ואם אמרה שאינה צריכה לא מחללים עליה שבת.

☜ וכך פסק **שו"ע.**

↲ אף בסתמא מחללים עליה **(משנ"ב).**

א. ודאי שאם רופא אמר שצריכה חילול, מחללים, אפילו אם היולדת אומרת שאינה צריכה. אך אם רק חברותיה אומרות שצריכה, שומעים לה ולא מחללים **(משנ"ב).**

ב. אם היולדת אומרת שצריכה, גם מול מאה רופאים שומעים לה **(משנ"ב).**

❖ שלושה ימים מעת לעת

◄ **מג"א:** לא מחשבים מעת לעת אלא ימים שלמים. לכן אם ילדה ברביעי, בשבת כבר נחשב שעברו לה שלושה ימים.

◄ **גר"א, יד אפרים (וכך נראה מדברי הרא"ש, הריטב"א והאיסור והיתר):** מחשבים מעת לעת.

☜ לעניין יום כיפור ודאי מקילים. וגם לעניין מלאכה בשבת, אם לא הזדמן גוי מותר גם על ידי יהודי **(משנ"ב).**

א. מחשבים משעת סוף הלידה **(לחם משנה)** (ובביה"ל הסתפק בביאור דעת הרמב"ם).

סעיף ה | חילול שבת עבור העובר

הגמרא בערכין (ז.) אומרת שיולדת שמתה על המשבר מביאים סכין דרך רשות הרבים וחותכים את בטנה שמא העובר עדיין חי.

☜ כך פוסקים **טור ושו"ע**[7].

רמ"א (**על פי איסור והיתר**): בימינו לא נוהגים כך גם ביום חול כיוון שלא יודעים מתי בדיוק מתה היולדת, שמא היא רק התעלפה, ולא רוצים לחתוך אותה בעודה חיה, ובין כך העובר ודאי מת.

סעיף ו | מדורה ליולדת וחולה

הגמרא (קכט.) אומרת שמותר לעשות ליולדת מדורה בימות החורף. הגמרא חשבה להתיר רק בימות הגשמים ולא בימות החמה וכן רק ליולדת ולא לשאר חולים, והביאה הגמרא מימרא של שמואל שאם הקיז דם עושים לו מדורה אפילו בתקופת תמוז.

◄ **רש"י, רי"ף, רא"ש וטור:** למסקנת הגמרא מותר לעשות מדורה לחולה וליולדת אפילו בתקופת תמוז.

◄ **רמב"ם וסמ"ג:** מותר לעשות מדורה עבור יולדת ומי שהקיז דם אך לא עבור חולה.

↲ נחלקו בביאור דעת הרמב"ם:

◄ **ראב"ד ומגיד משנה:** הרמב"ם אסר רק לחולה שאין בו סכנה אבל בחולה שיש בו סכנה מודה שמותר (אפילו שאין בזה צורך פיקוח נפש כי כל צרכי חולה מותרים).

◄ **מעשה רוקח, שלטי הגיבורים ובית יוסף:** הרמב"ם אסר גם בחולה שיש בו סכנה כיוון שאין סכנה בצינה לחולה, כי אפשר בבגדים.

☜ **שו"ע:** מותר לעשות מדורה ליולדת כל שלושים יום. (וכן למי שהקיז דם (שכח, יח)).

↲ **משנ"ב:** ובשביל חולה שאין בו סכנה אומר לגוי ועושה. וכשיש בו סכנה מותר על ידי יהודי אם אין שם גוי.

❖ עד מתי מותר לעשות מדורה ליולדת

◄ **ראב"ד ומגיד משנה:** מותר עד שלושים יום כיוון שלעניין קור יולדת מסוכנת יותר[8].

☜ כך פוסק **שו"ע**.

◄ **רב אחאי גאון, ר"ח, רבינו ירוחם, מעשה רוקח** (**בדעת הרמב"ם**) **שלטי הגיבורים וירושלמי** (**ע"פ הביה"ל**): מותר רק עד שלושה או עד שבעה אם אומרת שצריכה, ומכאן ואילך רק על ידי גוי.

☜ **ביה"ל:** קשה מאוד להקל לעשות מדורה על ידי ישראל כל שלושים וצ"ע.

---

[7] ועיין לקמן בסעיף ז ליישוב סתירה בין סעיף זה לסעיף ז' (ששם השו"ע אסר להציל ספק בין שבעה ספק בן שמונה).

[8] **הראב"ד** מבאר שהרמב"ם דיבר על חולה שאין בו סכנה והוא נאסר במדורה. וכנגדו יולדת מותרת, אם כך יוצא שיולדת מותרת במדורה כל שלושים יום למרות שהיא חולה שאין בה סכנה אז, וצריך לומר שטעם הדבר שהיא מסוכנת למדורה גם אז. **והביה"ל** מתקשה בביאור הגמרא בדרך זו ואף בביאור דעת הרמב"ם (כמובא לקמן).

סעיף ז | עושים כל צרכי הוולד

הברייתא (קכט:) אומרת שמותר לעשות כל צרכי הוולד, רוחצים אותו ומולחים אותו[9] וטומנים את השליה[10]. וכן מותר לקשור את חבל הטבור של הוולד. ונחלקו ת"ק ורבי יוסי האם מותר לחתוך את חבל הטבור. רב נחמן פוסק כרבי יוסי המתיר לחתוך. ומודים חכמים לרבי יוסי שבתאומים מותר לחתוך את חבל הטבור.

◄ **רי"ף, רמב"ם ורא"ש (לפי הב"י):** חותכים את חבל הטבור גם בתינוק אחד.

☜ כך פוסק **שו"ע.** (ופסק את כל דברי הברייתא).

◄ **רא"ש (לפי הטור):** רק בתאומים התירו לחתוך, אך לא בוולד אחד.

א. חיתוך חבל הטבור:

◄ **למג"א:** אסור מדרבנן.

◄ **לשושנים לדוד:** אסור מהתורה (ורק כאן התירו את זה).

❖ איסורי תורה בשביל תינוק שנולד

◄ **תוספות:** הברייתא התירה רק איסורי דרבנן עבור תינוק שנולד, כיוון שהתינוק מוגדר כמצטער ולא כחולה שיש בו סכנה.

☜ כך פוסק **מג"א.**

◄ **שאילתות, רמב"ם, מאירי ור"ן:** הברייתא התירה גם איסורי תורה כיוון שיש סכנה במניעתם (חוץ מטמינת שליה בקרקע (**ביה"ל**)).

☜ **שו"ת שואל ומשיב ומשנ"ב:** אפשר להקל לחמם מים על ידי גוי[11].

❖ ספק בן שבע ספק בן שמונה

הברייתא (קלה.) אומרת שלא מחללים שבת על תינוק שנולד בחודש שמיני, כי ודאי ימות. אך כשנולד בחודש שביעי מחללים. ובספק בן שבע ספק בן שמונה, לא מחללים. הגמרא ביבמות (פ:) אומרת שתינוק שנולד בחודש שמיני ונגמרו צפרניו מחללים עליו שבת כי אומרים שהוא באמת בן שביעי אלא שנשתהה.

הראשונים חולקים על מה מדברת הברייתא בשבת (ע"פ הביה"ל):

---

[9] במלח (**פרי מגדים**) או בשחיקת הדס (**רמב"ם**).

[10] היו עושים כן לסגולה. אמנם אסור לטמון את השליה בקרקע כי זה איסור תורה (ובזה לכו"ע לא מחללים שבת באיסורי תורה) (**משנ"ב**).

[11] לכאורה כל זה רק אם הרופאים אומרים שאין סכנה. אבל אם הרופאים אומרים שיש סכנה במניעת הדברים הללו לכאורה יהיה מותר. היום הרי ידוע שיש זיהומים שאפשר להמנע מהם, ואם יש צורך בעשיית מלאכה דאורייתא בשביל להמנע מהם לכאורה יהיה מותר.

◀ **בה"ג וריטב"א (רמב"ם, עיטור, מאירי ואשכול[12]):** הברייתא מדברת רק על מילת התינוק (אבל לחלל שבת בשביל רפואה מותר גם בשביל תינוק מסופק).

◀ **טור:** הברייתא אוסרת מילה ואף רפואות בשביל תינוק מסופק.

☜ **שו"ע:** אסור לחלל שבת על תינוק מסופק, אלא אם כן נגמרו צפרניו ושערו[13].

↲ **גר"א:** רק לעניין מוקצה סומכים על סימנים, אבל לא לעניין שאר מלאכות.

א. מותר להביא סכין בשביל לחתוך את יולדת שמתה (למרות שהוא מסופק) משום שמדובר על עובר שכלו לו חדשיו, אך ספק בן שבעה מעולם לא היה בן קיימא **(מג"א)**.

ב. תינוק שנגמרו צפרניו מותר אפילו בן שמונה חדשים, שאומרים שהוא בן שבעה אלא ששהה בבטן **(משנ"ב)**.

❖ ביאור הראשונים והגמרות בסוגיא

א. משמע מהגמרא (לעיל שלא מחללים שבת בשביל תינוק.
ב. הגמרא בערכין (ז.) אומרת שאישה שישבה על המשבר ומתה מותר להביא סכין דרך רה"ר שמא התינוק עדיין חיי בבטנה.
ג. הגמרא ביומא (פד:) אומרת שעוברה שהריחה ביו"כ מותר לתת לה לאכול כי יש בזה סכנה.

◀ **בה"ג:** מותר לחלל שבת בשביל תינוק ועובר. (וזה כוונת הגמרא בערכין וביומא. והגמרא בשבת שאסרה עסקה רק על מילה, אך בשביל רפואה מותר).

◀ **י"א ברמב"ן:** אסור לחלל שבת בשביל עוברים. (ועוברה שהריחה מותרת כי יש לה סכנה. והגמרא בערכין התירה כי כיוון שהאמא מתה והתינוק נחשב כילוד ורק דלת עומדת בפניו (ואינו נחשב לעובר)).

↲ האחרונים חולקים האם פסק השו"ע (שלא מחללים על **תינוק** מסופק) תלוי במחלוקת זו:

◀ **מג"א:** דברי השו"ע תלויים במחלוקת בה"ג ורמב"ן, לבה"ג מותר ולי"א ברמב"ן אסור. **והלכה כדברי הבה"ג** (כי הריטב"א פסק כבה"ג **(ביה"ל)**).

◀ **ביה"ל:** גם לפי הי"א ברמב"ן מותר לחלל על תינוק מסופק, ורק על עוברים לא מחללים שבת (שאין מצווים להחיותם).

---

[12] לא ברור שאכן הם למדו שמותר לחלל שבת בשביל תינוק מסופק כי אולי הם דיברו על תינוק שצפרניו נגמרו **(ביה"ל)**.

[13]* ובימינו ודאי שדינים אלה שונים בעקבות אפשרות הרפואה להציל רוב ככל התינוקות הנולדים טרם זמנם, ובודאי שמחללים שבת על תינוק הנולד טרם זמנו (בכל אופן).

סעיף ח | אישה שמצטערת מהחלב שלה

הברייתא אומרת (קלה.) שתינוק שנולד בחודש שמיני אסור לעשות בשבילו מלאכות, ואסור לטלטלו, אבל אימו שוחה עליו ומניקתו מפני הסכנה[14]. הברייתא אומרת עוד שתינוק שיש ספק אם בן שבעה או בן שמונה לא מחללים עליו שבת.

◄ **רב ניסים גאון:** אסור לאישה להוציא חלב אפילו על הרצפה.

◄ **י"א במרדכי** (-הרוקח)**:** רק לתוך כלי אסור, כיוון שזה מפרק, אבל על הרצפה מותר כיוון שאין זה מפרק.

☜ **שו"ע:** קטן בן שמונה חדשים או ספק בן שמונה אסור לטלטלו אבל אימו שוחה ומניקתו מפני הצער. ויכולה להוציא גם בידיה (על הרצפה (**משנ"ב**)).

↲ **אחרונים:** קטן ספק שמונה מותר לטלטלו שמא הוא בן שבעה.

א. מותר להוציא חלב על הארץ כיוון שאין זה מפרק וגם משאצל"ג, ובמקום צער לא גזרו (**משנ"ב**).

סעיף ט | סידור אברי התינוק

נחלקו נחמן ורב ששת (קכג.) לגבי **אנסובי ינוקא.** (תיקון את אברי התינוק שהתפרקו מהלידה (רש"י)).
רב נחמן אוסר כי דומה למתקן, ורב ששת מתיר כי זה דבר שבשגרה, ודומה כמי שמאכיל ומשקה את התינוק.
רב נחמן (קכט:) מתיר ללפף תינוק בשבת ולעשות בשבילו כל מה שכתוב בפרשת תוכחה. (כלומר לכרוך אותו בבגדים (רש"י)).
הגמרא (בדף קמז:) מקשה על רבי יוחנן שהתיר ללפף תינוק בשבת, מהמשנה שאסרה לעצב קטן. ומיישבת שהמשנה שאסרה עוסקת בעמוד השדרה, ונאסר כי נראה כבונה.

הראשונים נחלקו האם **'ליפוף' 'ואנסובי ינוקא'** זה היינן הך, ומתוך זה במה נחלקו רב נחמן ורב ששת ומה היחס לדין 'אין מעצבים' שאמרה המשנה.

◄ **רא"ש וטור:** ליפוף התינוק ואנסובי זה היינו הך. ביום הלידה מותר לכו"ע, כיוון שכל איסורי חכמים הותרו ביום הלידה (קכט:), וביום השני נחלקו רב ששת ורב נחמן אם מותר. והלכה כרב ששת שמותר. והאיסור לעצב קטן הוא דווקא מהיום הראשון והלאה, אבל ביום הראשון מותר.

---

[14] הראשונים (**תוספות, רא"ש ורי"ו**) כותבים שאין הכוונה לסכנה ממש אלא לצער שיש לאמא מחמת רוב החלב וכיוון שאין כאן אלא מלאכה שאינה צריכה לגופא מותר כיוון שזה מקום צער (כמו שהתירו מפיס מורסא בגלל שזה משאצל"ג במקום צער). אמנם **הרמב"ם** פוסק שמשאצל"ג חייב כדעת רבי יהודה. ועם זאת פסק (י, יז) שמפיס מורסא מותר. **המגיד משנה** מבאר שהרמב"ם למד שמפיס מורסא חייב בעיקרון משום מכה בפטיש וכיוון שכן, אם עושה בשביל רפואה אין בו שום חיוב מהתורה כיוון שלא גמר את המלאכה, ואם כך מותר במקום צער. **הבית יוסף** (כאן) כותב שכמו שהרמב"ם התיר להפיס מורסא (כמו שביאר המגיד משנה), כך הוא יתיר להוציא חלב במקום צער. ולכאורה צ"ע איך השווה בין הדברים, שכן שם ההיתר תלוי בייחודיות של מכה בפטיש, מה שאין כן במלאכת דש. וראיתי **שהמחצית השקל** הקשה גם כך, וכתב עוד שאת שיטת הרמב"ם אפשר לבאר על פי המרדכי (הרוקח) שכתב שאין איסור תורה בחליבה על הרצפה כי אין זה מפרק.

☜ **מג"א:** מותר ליישב את אברי הוולד דווקא ביום הלידה (- והיינו מעצבים. ודין 'ליפוף' 'ואנסובי' נפסק בסעיף י לדעתו).

◄ **תוספות, ומאירי:** אנסובי וליפוף אינם אותו דבר. ליפוף מותר כיוון שאין בזה שום איסור. אך אנסובי זה יישוב אברי התינוק, ובזה מחלוקת ר"נ ור"ש אם יש בזה איסור דרבנן, והלכה כרב ששת שהתיר. עיצוב קטן (בחוליות השדרה) אסור לעולם[15].

☜ **שו"ע** (ע"פ הגר"א) **ומשנ"ב:** מותר ליישב אברי תינוק גם הרבה אחרי הלידה (- והיינו אנסובי. ודין 'ליפוף' נפסק בסעיף הבא[16]).

◄ **רש"י** (ע"פ דף קכט:[17]): אנסובי וליפוף אינם אותו דבר. ליפוף מותר כיוון שאין בזה שום איסור. אנסובי זה יישוב אברי התינוק וזו מחלוקת ר"נ ור"ש אם יש בזה איסור דרבנן בכלל והלכה כרב ששת. ועיצוב קטן הותר ביום הלידה כמו שאר איסורי דרבנן בדף קכט:.

↲ עולה שלפי תוספות אסור להחזיר חוליה לתינוק לעולם, ולרש"י ורא"ש מותר ביום הלידה.

☜ **משנ"ב:** ביום הלידה אפשר להקל, ובימים שאחרי אסור לכו"ע.

סיכום:

	אנסובי	ליפוף	עיצוב
רא"ש, רש"י (ע"פ הגר"א) **טור ומג"א**	מותר בראשון ובשני (ור"נ אסר מהיום השני)		אסור בשני ומותר בראשון
תוספות ושו"ע (חוץ מעיצוב שאולי סובר כרש"י)	לרב ששת: מותר תמיד ולרב נחמן אסור תמיד.	מותר תמיד	אסור תמיד
רש"י (קכט:)			אסור בראשון ומותר בשני

סעיף י | כריכת תינוק בבגדים

הגמרא (קמז:) מתירה ללפף תינוק בבגדים כדי שלא יתעקמו אבריו.

☜ כך פוסקים **טור ושו"ע**[18].

---

[15] וצ"ל שזה איסור דרבנן חמור שלא הותר כמו שאר האיסורים בדף קכט:.

[16] ודין אין מעצבין לא נפסק בשו"ע כיוון שהשו"ע הסתפק אם לפסוק כמו **תוספות** שאסור לעולם, או כמו **הרא"ש** (ורש"י לדרך השניה הנ"ל) שביום הלידה מותר. [קצת קשה לי: מדוע שו"ע לא כתב שאסור לעצב בימים שאחרי הלידה, הרי דין זה מוסכם על כולם לאיסור].

[17] **רש"י** בדף קכט: כותב שליפוף ואנסובי זה לא אותו דבר. אם כך, שיטתו היא כשיטת תוספות בביאור הסוגיא. אלא שביחס לעיצוב קטן רש"י חולק וכותב שבו ביום מותר כדברי הרא"ש ונמצא דעתו ממוצעת בין תוספות לרא"ש. **אמנם הגר"א** מציע שכיוון שרש"י חילק בדף קמז: בין יום הלידה לימים שאחריה יוצא שאין צורך לחלק בין ליפוף ואנסובי כמו שכתב בקכט: ואם כך כנראה רש"י חזר בו ולא מחלק בין אנסובי לליפוף כדברי הרא"ש.

[18] כנ"ל בסעיף הקודם, נחלקו הראשונים האם ליפוף ואנסובי אלו דברים שווים או שאלו דברים שונה. **הרא"ש והטור** כתבו שזה אותו דבר, **ותוספות ורש"י** (בדף קכט:) חילקו בין הדברים. יוצא שלפי דרך הרא"ש סעיף זה עוסק בליפוף והסעיף הקודם בעיצוב וכך כותב **המג"א** (שפסק **כטור**), ולפי דרך התוספות סעיף זה עוסק בליפוף והסעיף הקודם באנסובי וכך כותב **הגר"א**.

❖ יישור אבריו על ידי כריכה

רא"ש ומג"א: מותר לכרוך את אברי התינוק אפילו אם התעקמו כבר כיוון שזו דרך הטיפול בתינוק (- וזה אנסובי. שאין הבדל בין ליפוף לאנסובי כנ"ל).

☜ כך פוסק **משנ"ב.** והוסיף שאם לא רגילים לכורכו ביום חול אסור, כיוון שאין זה דרכו.

א. החזרת חוליה (עיצוב) על ידי כריכה:

◄ **לב"ח:** אסור.

◄ **למאירי:** מותר.

סעיף יא | החזרת ערלת הגרון

נחלקו רב ששת ורב נחמן (קכג.) לגבי אנסובי ינוקא.

◄ **רש"י:** יישוב אברי התינוק (עיין בסעיפים הקודמים).

◄ **רבינו חננאל:** לפעמים ערלת הגרון של התינוק הייתה נופלת ממקומה, ונחלקו האמוראים האם מותר להחזירה למקומה או לא, רב ששת התיר כי זה אורחיה (למרות שלפעמים התינוק מקיא מזה).

☜ **טור ושו"ע:** מותר להחזיר ערלת הגרון למקומה.

סימן שלא | דיני מילה בשבת

סעיף א | עושים כל צרכי מילה בשבת

המשנה (קלג.) אומרת שעושים כל צרכי מילה בשבת: מלים ופורעים ומוצצים ונותנים על המילה כמון. הגמרא דורשת (קלב.): 'ביום השמיני' ביום- אפילו בשבת.
הגמרא (קלג:) אומרת שאם לא ימצוץ תהיה סכנה לתינוק, ולכן מותר לעשות כך גם בשבת.

☜ כך פוסקים **טור ושו"ע.**

א. מציצה בכלי:

◄ **בניין ציון:** אסור למצוץ דרך כלי.

◄ **תשובת יד אלעזר:** מותר למצוץ דרך ספוג, שכן הדבר בדוק שזה מוצץ יותר טוב מדרך הפה, ואף בשבת מותר.

סעיף ב | ציצין שאינם מעכבים

הברייתא (קלג:) אומרת שכל עוד לא גמר את המילה חוזר בין על ציצין המעכבים את המילה ובין על ציצין שלא מעכבים את המילה (הגם שהציצין לא מעכבים, כיוון שהמילה נתנה להדחות, כולה חדא מילתא היא (רש"י)). וכשגמר את המילה חוזר רק על ציצין המעכבים את המילה. המשנה (קלז.) מבארת שציצין המעכבים את המילה הכוונה לבשר החופה את רוב העטרה, והגמרא מסבירה שהכוונה לרוב גובהה של עטרה (ולא צריך רוב היקפה דווקא (רש"י)).

☜ כך פוסקים **טור ושו"ע.**

↲ **ר"ן:** אפילו אם התחיל לפרוע נחשב שלא גמר את המילה עדיין (וכשהתחיל למצוץ הסתפק). ולפי זה, אם אחר פורע, עדיין יכול הראשון לחזור על הציצין **(משנ"ב).**

א. חוזר גם על ציצין המעכבים את המילה עצמה ובין על ציצין המעכבים את הפריעה (**משנ"ב**).

סעיף ג | מילה בספקות

הברייתא (קלה.) אומרת שלא מחללים שבת עבור תינוק שנולד בספק חודש שביעי ספק שמיני, וכן לא עבור תינוק שנולד בחודש השמיני. אבל על תינוק בחודש שביעי מחללים שבת.
בהמשך (שם:) רשב"ג אומר שכל ששהה שלושים יום באדם אינו נפל, מכך שנאמר: 'ופדויו מבן חודש תפדה'. הגמרא מקשה: אם כך, איך אפשר למול תינוקות בשבת, הרי הם ספק. עונה רב אדא בר אהבה: מלים ממאי נפשך, אם הוא חי - טוב שמלנו. ואם הוא מת- מחתך בבשר המת הוא.

הגמרא ביבמות (פ.) אומרת שתינוק בן שמונה חדשים שנגמרו צפרניו ושערו, נחשב לבן קיימא, שאומרים שבאמת הוא בן שבעה אלא שהשתהה בבטן אימו.

◄ **רי"ף, רא"ש** (ע"פ הטור) **ור"ן** (ע"פ הב"י[1]): לא מלים ספיקות בשבת, שהרי הברייתא פסקה שלא מלים ספיקות. (ולא פסקו את ה'ממאי נפשך' של רב אדא בר אהבה).

◄ **טור** (ומאירי בשם כל הגאונים והרדב"ז): מלים ספק בן שבעה ספק בן שמונה אפילו לא נגמרו סימניו ממאי נפשך[2]. ובן שמונה (וכל שכן ספק) מותר למולו אם נגמרו סימניו.

☜ **רמ"א** (ביו"ד רסו, יא): מותר למול ספיקות, (וכך פסק אליה רבה בשם לחם משנה).

◄ **רי"ף ורא"ש** (לפי הב"י): מותר למול כל תינוק אם נגמרו סימניו ואסור למול תינוק ספק בן שמונה או בן שמונה ודאי כשלא נגמרו סימניו (ובזה אסרה הברייתא[3]. ולמרות שיש ממאי נפשך, לא רצו חכמים להתיר טלטול). ובן שבעה מותר למולו בשבת בכל מקרה[4].

☜ כך פוסק **שו"ע** (וב"ח וט"ז).

↲ **משנ"ב:** המנהג למול ספיקות: נהרא נהרא ופשטה.

א. גם תינוק ספק בן שמונה ספק בן תשעה, דינו כספק בן שבעה בן שמונה (משנ"ב).

סיכום:

	בן שמונה	בן שבעה	ספק שבעה שמונה
רי"ף ורא"ש (לפי הטור)	נראה שמותר (אם נגמרו סימניו)	מותר (דווקא אם נגמרו סימניו?)	לא מלים בכ"מ
טור ורמ"א	מותר אם נגמרו סימניו	אם נגמרו סימניו נראה שמותר (כך לכאורה)	בכ"מ מלים
רי"ף ורא"ש (לב"י) ושו"ע	מותר אם נגמרו סימניו	בכ"מ מותר	אם נגמרו סימניו מותר

---

[1] **בפרישה** כתב שכוונת **הר"ן** לבאר את הרי"ף שרק אם לא גמרו שערו וצפרניו לא מלים אותו כי נחשב ספק. אבל אם גמרו לא נחשב לספק אלא לודאי ומלים אותו.

[2] **והר"ן** (שבת נד. מדפי הרי"ף) כותב שגם **הרמב"ם** (מילה א, יד) סובר שמלים תינוק ספק בן שבעה למרות שלא גמרו סימניו.

[3] ונראה מדברי **הבית יוסף** שלעניין דין נפלים לא מספיק שנגמרו שערו וצפרניו אלא צריך שלושים יום דווקא (או שנדע שכלו לו חדשיו) ורק לעניין מילה בשבת סומכים על עניין גמרו סימניו כיוון שרוב התינוקות חיים במציאות כזו- סומכים על הרוב ומלים. אמנם **בפרישה** (ד"ה ומ"ש בית יוסף) חלק והוכיח מדברי הרמב"ם שלא מחלקים לעניין זה. וכתב שכך כתב הבית יוסף בעצמו בפירושו על הרמב"ם (מילה א, יד) שקיי"ל כרבי שמספיק נגמרו סימניו אפילו לפני שלושים יום.

[4] והרמב"ם כתב על בן שבעה: 'אם נולד שלם הרי זה ולד של קיימא'. משמע לכאורה שרק אם נגמרו סימניו מותר למולו.

סעיף ד | מילה שלא בזמנה

הברייתא (קלב:) אומרת שמילה שלא בזמנה אינה דוחה שבת. (כגון תינוק שהיה חולה ביום השמיני, או תינוק שנולד בערב שבת בין השמשות (רש"י)).

☜ כך פוסקים **טור ושו"ע.**

סעיף ה | תינוקות שמילתם אינה דוחה שבת

הגמרא (קלד:) אומרת שלא דוחים שבת במציאות של ספק: אדריגונוס, נולד בן השמשות, ונולד כשהוא מהול. ורבי יהודה מתיר באדריגונוס.

☜ **טור ושו"ע:** אדריגונוס, נולד בן השמשות ונולד כשהוא מהול, לא מלים בשבת.

רבי אסי (קלה.) אומר שכל שאין אימו טמאה לידה לא מלים אותו בשמיני. לכן לא מלים בשבת תינוק יוצא דופן או תינוק שנולד לאישה גויה שהתגיירה אחרי הלידה. וכן לא מלים תינוק שיש לו שתי ערלות (שתי עורות או שתי גידים). הגמרא דנה בדברי רבי אסי ומעמידה את דבריו במחלוקת תנאים.

רא"ש, רמב"ם ור"ן: לא מלים תינוק יוצא דופן או תינוק שנולד מגויה (הפוסקים התלבטו כיצד לפסוק בזה).

☜ **שו"ע:** לא מלים בשבת יוצא דופן וגויה שילדה ומי שיש לו שתי ערלות.

א. כל הדינים כאן לא מלים בשבת מחמת ספק. חוץ מתינוק יוצא דופן ותינוק הנולד מגויה, שלא מלים אותם בשבת כיוון שרק מי שאימו טמאה לידה נימול לשמיני (אישה כי תזריע... וביום השמיני ימול בשר ערלתו) **(משנ"ב).**

ב. בין השמשות: יש אומרים שזה רבע שעה זמנית לפני צאת הכוכבים (וזו דעת **ר"ת** בסימן רסא, ב, שפסק ששלושה מיל ורבע אחרי שקיעה ראשונה זה ודאי יום ואז מתחיל בן השמשות (שקיעה שניה) ולאחר כרבע שעה מתחיל הלילה ודאי). ויש אומרים שהחל מהשקיעה מתחיל בן השמשות למשך כרבע שעה ואז מתחיל הלילה ודאי כשיצאו שלושה כוכבים קטנים (וזה כדעת **הגאונים** שם)[5].

↵ וכך התפשט המנהג בארץ ישראל **(ברבי יוסף, זכור לאברהם וסדר הזמנים).**

ג. ספק אם הגיע בן השמשות ידחה ליום ראשון כי גם זה נחשב לספק בן השמשות **(רדב"ז[6]).**

---

[5] מדברי **המשנ"ב** נראה שהמחלוקת היא ממתי למדוד את ביה"ש, האם כרבע שעה לפני צה"כ או החל מהשקיעה עד צה"כ (וכתב שזו חומרא). אבל לעניין צאת הכוכבים אין מחלוקת, אלא אם יצאו כוכבים ודאי שהגיע הלילה. (שגם ר"ת מודה שזה לילה! וכן השו"ע, שמחד פסק כר"ת, ומאידך בסימן רצג כתב שכשיוצאים שלושה כוכבים הוי לילה. וכך כתב שם הביה"ל בדעתו). נפק"מ עיקרית בין השיטות תהיה במקומות שיש רווח גדול מהשקיעה עד צאת הכוכבים (אירופה), שלפי ר"ת מודדים רק רבע שעה לפני יציאת הכוכבים ולגאונים מחמירים מהשקיעה למרות שזו חומרא.

[6] ומדוע אין זה ספק ספיקא (ספק ביה"ש, וביה"ש עצמו הוי ספק) וימולו בשבת? **בביה"ל** (ד"ה בין) בסימן רסא כותב שספק ידיעה אינו נחשב לספק. ובאמת ברדב"ז בעצמו כתב את הטעם הזה. **והפרי המגדים** כתב שיש חזקת מעוברת ומסתמא ילדה בזמן המאוחר שיש לנו ספק לגביו (ואם כך, בליל שבת נאמר שימולו אותו בשבת לכאורה, וכן כותב **רעק"א** (א, מט). אך **בביה"ל** (כאן) כתב שנראה שרק לחומרא כתב כן) **וכתב טעם נוסף בביה"ל כאן, שהכל שם ספק אחד.** (ולפי"ז לא ימולו גם בספק שבערב שבת).

ד. תינוק שנראה מהול אינו נימול בשבת רק אם גם ללא קישוי האיבר נראה מהול. אבל אם אינו נראה מהול, ורק כשמתקשה נראה מהול- מילתו דוחה שבת **(משנ"ב)**.

❖ נולד בין השמשות

הגמרא (נידה מב:) מספרת שאדם אחד בא לרבא ואמר לו שבערב שבת לפני כניסת שבת הוא שמע את התינוק בוכה והתינוק נולד רק בשבת. אמר לו רבא: התינוק נולד לפני שבת כיוון שראשו היה כבר בפרוזדור. (אם לא שהיה בחוץ לא ייתכן שהיו שומעים את קולו, שהרי פיו סתום בבטן (סמ"ק)).

ר"י: אם לאחר שהוציא ראשו נראו שלושה כוכבים בינונים יש לסמוך ולמולו בשבת. ואם השתהו הכוכבים ולא יצאו עדיין, אם לפי ראות עיניהם נראה שהיה אז יום - הכל לפי ראות עיניהם.

☜ כך פוסק **שו"ע (ביו"ד סימן רסב, ו).**

↲ כמעט אין נפק"מ בזה כיוון שבין השמשות כהרף עין ועד שיצא מחדר הלידה ייתכן שכבר חלף לו ביה"ש ויצאו כוכבים. ורק אם רואה אם יצאו כוכבים ברגע הלידה, או שראה שלושה כוכבים קטנים (שאפשר שהיו בנונים בזמן הלידה) אפשר להכריע על פי זה **(ביה"ל).**

א. ◄ **דרך החיים:** אם התינוק שהה בין הוצאת הראש להוצאת שאר הגוף, הולכים אחר ראות העיניים, וימולו אותו בשמיני, אפילו אם תיפול המילה בשבת (והיינו כשהלידה הייתה בסוף השבת). ואם לא יודעים, הולכים אחר חזקה דהשתא, בין לקולא ובין לחומרא.

◄ **ביה"ל וסדרי טהרה:** אם לא יודעים, מתייחסים לזה שנולד בביה"ש.

סעיף ו | מכשירי מילה

פשוט שמותר לחלל שבת בשביל מצוות המילה עצמה ('ביום' אפילו בשבת). נחלקו התנאים (קל.) אם מותר לחלל שבת עבור מכשירי מילה שהיה אפשר לעשות אותם מערב שבת, לרבי אליעזר מותר ולרבי עקיבא אסור. והלכה נפסקה (קלג.) שאסור (אם לא היה אפשר לעשותם פשוט שמותר).

☜ **טור ושו"ע:** אסור להכין מכשירים שהיה אפשר לעשותם מערב שבת.

❖ איסור דרבנן לצורך מילה

הגמרא אומרת שפעם שכחו ולא הביאו סכין מערב שבת והביאו אותו דרך חצרות וקרפיפות שלא כרצון רבי אליעזר (שהתיר דרך רה"ר) ולא כרצון חכמים (שלא התירו כלל מכשירי מילה) אלא כדעת רבי שמעון שסבר שמותר לטלטל לכתחילה בין גגות וחצירות וקרפיפות. (כך מסקנת הגמרא).

הגמרא בעירובין (צא.) פסקה כדעת רבי שמעון (וכך פסקו רי"ף וטור).

עולה מדברי הגמרא שאסור לעשות איסורי חכמים בשביל מילה (שהרי חכמים לא התירו כלל לטלטל).

☜ כך פוסקים **טור שו"ע.**

❖ אמירה לגוי לצורך מילה

הגמרא בעירובין (סז:) אומרת שהיה תינוק שנשפכו המים החמים שנועדו לצורך מילתו, ואמר רבה שיביאו דרך חצר שלא עירבו בה. הקשה לו אביי, הרי אסרו חכמים להזות בשבת אפילו לצורך מצווה. והרי הזאה צורך מצווה היא! ענה לו רבה: ולא שאני לך בין שבות דאית בה מעשה לשבות דלית בה מעשה. והרי לא אמרתי לו לחמם לתינוק מים.

◄ **רי"ף, רא"ש, רמב"ם וטור:** אסור לומר לגוי לעשות איסור תורה לצורך מצוות מילה אלא רק איסור דרבנן. (וכוונת רבה היא ששבות שיש בה איסור תורה כמו לחמם מים אסורה ושבות שאין בה איסור תורה מותרת, כמו טלטול בחצר שאינה מעורבת).

☜ כך פוסק **שו"ע.**

◄ **בה"ג[7] [ועיטור]:** מותר לומר לגוי לעשות איסור תורה לצורך מצוות מילה (ולא גרס את סוף דברי הגמרא).

☜ **רמ"א (בסימן שז, ה. וסימן רעו, ב):** יש מקילים לומר לגוי לעשות איסור תורה לכל צורך מצווה.

↲ **מג"א ומשנ"ב:** המקל לצורך מילה לא הפסיד. (ואם פשע ולא הכין מאתמול אסור, וכן אסור להעביר דרך רה"ר כשפשע. אבל להעביר דרך כרמלית מותר אפילו אם פשע **(ביה"ל)**).

א. אסור להביא תינוק דרך חצר שאינה מעורבת אפילו על ידי גוי כיוון שאין בזה צורך שהרי אפשר למולו בבית.. ואם צריך, מותר להביאו על ידי גוי, שהרי אין לנו רה"ר היום **(מג"א)**. אלא שעדיף להביא את הסכין אל התינוק ולא הפוך, כי אחרי המילה יצטרכו להעביר את התינוק שוב בכרמלית חזרה לאימו **(מחצית השקל)**.

ב. מוהל שמתקן את הציפורן שלו בשביל המילה עובר בזה על איסור תורה, ולכן אסור לו למול **(חתם סופר)**. ואפילו אין מוהל אחר שימול **(עטרת זקנים)**.

סעיף ז | מלאכות בשינוי לצורך המילה

המשנה (קלג.) אומרת שאם לא שחק כמון מערב שבת ילעס בשיניו ואם לא טרף יין ושמן ייתן זה בפני עצמו וזה בפני עצמו.
הגמרא (קלד.) מקשה מדוע המשנה אסרה לערב יין ושמן, הרי רבי מאיר התיר לערב יין ושמן יחד. ומיישבת שרבי מאיר אסר אם צריך לערבב אותם יחד, אבל הוא התיר אם לא צריך לערבם.

---

[7] ויש לעיין האם **הרשב"א** מסכים לדברי בה"ג, משום שבעירובין דף סח, כותב הרשב"א שביאורו של הרי"ף אינו מחוור בעיניו. וגם בדעת **הר"ן** יש להסתפק כי הר"ן כותב שמותר לומר לגוי לחמם מים לצורך חולה ואגב כך יוסיף לתינוק לצורך מילה, והרי לדעתו יש בריבוי שיעורים איסור תורה, ועם זאת הוא מתיר על ידי גוי לצורך מילה. הרי שדעתו לכאורה כדעת הבה"ג. אך אפשר שהר"ן התיר בגלל שזה פסיק רישה על ידי גוי ולא בגלל שמותר לעשות איסור תורה על ידי גוי.

◄ **רש"י, תוספות, רשב"א ורז"ה:** המשנה אסרה לשחוק כדרכו לאחר המילה, והגם שיש פיקוח נפש, צריך לשחוק בשינוי[8].

◄ **רמב"ם:** מדובר לפני המילה, ולכן צריך לשחוק את הכמון בשינוי[9].

☜ כך פוסקים **טור ושו"ע** **(ע"פ המשנ"ב[10])**. (כלומר מותר לעשות איסור תורה בשינוי לצורך המילה).

↵ ואם אי אפשר לשחוק בשינוי, תדחה המילה **(משנ"ב)**.

א. גם לאחר המילה צריך שינוי לכתחילה כדי לחשוש לראשונים שביארו כך את הסוגיא. **(משנ"ב** ודלא כב"ח, אליה רבה וגר"א. ובשער הציון השאיר זאת בצ"ע).

ב. אסור לאדם למול תינוק ולומר שלאחר המילה יהיה פיקוח נפש, כיוון שהוא יודע שיבוא לידי כך **(משנ"ב ועיין לקמן)**. ואם עשה איסור ומל את התינוק, ודאי שישחק משום פיקוח נפש **(שער הציון)**.

❖ טריפת יין ושמן לצורך מילה

המשנה אומרת שאסור לטרוף יין ושמן אלא ייתן זה בפני עצמו וזה בפני עצמו. הגמרא (קלד.) מקשה מכך שרבי מאיר התיר לטרוף. ומיישבת שרבי מאיר התיר ללא עירוב ממשי (וזה מה שאמרה המשנה 'נותן זה בפני עצמו וזה בפני עצמו') ואילו עירבוב משמעותי נאסר.

◄ **אור זרוע, מאירי, מגיד משנה ור"ן:** הלכה כרבי מאיר ומותר מעט לערבב יין ושמן.

◄ **רשב"א, רמב"ן, רי"ף ורמב"ם** **(על פי הביה"ל)** **ובית יוסף:** הלכה כחכמים ואסור לערב כלל[11].

☜ **שו"ע:** לא יערב אלא ייתן זה בפני עצמו וזה בפני עצמו[12] (ואפשר להבין בדבריו כשני השיטות הנ"ל. **משנ"ב**).

↵ בשינוי מותר לכו"ע **(ביה"ל)**.

א. אסור לערב יין ושמן גם לצורך חולים, אבל בשינוי מותר לכו"ע[13] **(מג"א** בשם בית יוסף).

---

[8] לכאורה דברי הראשונים כאן מוכיחים כדברי הרמ"א בסימן שכח, יב שפסק שצריך לשנות כשאפשר גם בחולה שיש בו סכנה. אך ייתכן שמילה דחויה ולא הותרה.

[9] והתירו איסור תורה בשינוי כיוון שאיסור זה הותר לצורך המילה, שהרי גם אם שחקו מערב שבת סממנים, עדיין צריך לתת אותם על הילד. ואם כך התירו בו גם דאורייתא בשינוי **(רא"מ הורביץ)**. (ונראה מכך שאיסור תורה בשינוי יותר קל מאיסור חכמים לשחוק סממנים שהוא שבות או גזירה).

[10] נלע"ד להוכיח כדברי המשנ"ב שהשו"ע דיבר לפני המילה. (א). **השו"ע** (והטור) משנים מלשון המשנה וכותבים 'לא ישחק אלא ילעס', מוכח שלדעתם אסור לשחוק ולא שזה רק לכתחילה (ואין זה מוכרח כיוון שאפשר שאכן אסר רק לכתחילה). (ב). **הבית יוסף** מבאר שחכמים אסרו לערב יין ושמן אפילו בלי עירוב 'לצורך המילה', הרי מוכח שהבין שמדובר כאן לפני המילה. (ג). פשוט יותר לומר שהשו"ע פוסק כדעת הרמב"ם. (ד). אם נאמר ששו"ע דיבר לאחר המילה, אם כך נמצא שצריך לשנות בחולה שיש בו סכנה, והרי שו"ע פסק בסימן שכח, יב שלא משנים בחולה שיש בו סכנה. (אך גם זה אפשר שאינו ראיה, שכן ייתכן ששבת דחויה אצל מילה וכו"ע יודו בזה, אך שם ביארנו שאין דין 'שינוי' תלוי בהותרה).

[11] כיוון שהם סוברים שזה איסור דרבנן ממש. ורבי מאיר סובר שזה איסור דרבנן בשינוי **(ביה"ל)**.

[12] **טעם האיסור: רמב"ן:** עובדין דחול. **שו"ע הרב:** משום גזירת סממנים.

[13] לכאורה מוכח מפה שאסור לעשות איסור דרבנן לצורך חולה. וכדעה השלישית בסימן שכח, יז. וע"ש שאם אי אפשר באופן אחר התיר החיי האדם והמשנ"ב לעשות בלי שינוי.

❖ למול על מנת שיחלל אחר המילה

◄ **רמב"ן:** מותר למול על מנת שיהיה אפשר לחלל שבת אחרי המילה.

◄ **רשב"א, רז"ה, רמב"ם רי"ף וטור:** אסור למול כשיודע שיצטרך לחלל אחר המילה בשביל המילה, אלא תדחה המילה.

☜ כך פוסק **משנ"ב.**

סעיף ח | הוצאת בגד לצורך מילה

המשנה (שם) אומרת שאסור לעשות חלוק לצורך המילה (שהיו כורכים את מקום המילה כדי שלא יעלה העור חזרה (על פי רש"י)). אבל יכול לכרוך סמרטוט, ואם אין לו, יכרוך על אצבעו ויביא, אפילו מחצר אחרת (דרך מלבוש, היינו הוצאה בשינוי (רש"י)).

◄ **רמב"ן**[14]**:** מותר גם דרך רה"ר.

◄ **טור:** מותר להביא דווקא מחצר אחרת ולא מרה"ר. (אף שמשמע מדברי הר"ן שמותר אפילו מרה"ר, כוונתו רק לומר שיש איסור להביא מחצר אחרת כמו שיש איסור מרה"ר (**בית יוסף**)).

☜ **שו"ע:** אין להכין בגד לכרוך על המילה, אבל כורך סמרטוט. ואם אין לו, כורך על האצבע ומביא מחצר אחרת[15].

א. אם גילו לפני המילה שאין להם חלוק בשביל המילה יכולים להביא אותו דרך חצר אחרת בשינוי ולא ידחו את המילה, כיוון ששבות דשבות מותרת לצורך המילה (**גר"א ביו"ד רסו**).

ב. **אליה רבה** מקל להביא דרך אף כרמלית.

ג. ◄ **רש"י:** אין סכנה אם לא יביאו חלוק, רק ייתכן שיצטרכו למול שנית.

◄ **רשב"א ושא"ר:** יש סכנה אם לא יביאו את החלוק.

↲ **נפק"מ:** אם מותר להביאו דרך רה"ר אחר המילה כשאי אפשר בשינוי (ומשמע **בביה"ל** שצידד להתיר כרשב"א).

---

[14] (עיין גר"א יו"ד רסו).

[15] בשביל לסדר את הדברים סיכמנו כאן בקצרה את פסקי השו"ע:
1. בסעיף ז פוסק השו"ע שמותר לעשות איסור דאורייתא (שחיקת כמון) בשינוי לצורך מילה. אך אסר איסור דרבנן כדרכו (טריפת יין ושמן). **2.** בסעיף ח פוסק השו"ע שמותר להוציא רק מחצר שאינה מעורבת בשינוי (איסור דרבנן בשינוי). משמע שאסור לעשות איסור תורה בשינוי. **3.** בסעיף ו פסק השו"ע שאסור לעשות איסור דרבנן בשביל מילה. וכן אסר לעשות איסור דאורייתא על ידי גוי.
4. בסימן שז, ה השו"ע התיר רק שבות דשבות של גוי לצורך מצווה.
5. בסימן שכח, יז נחלקו האחרונים האם שו"ע התיר איסור תורה בשינוי לצורך חולה או שהוא התיר איסור דרבנן בשינוי לצורך חולה.

נראה לבאר שאיסור שחיקת סממנים שונה משאר איסורים. שכן איסור זה הותר לאחר המילה (בזה שנותן סממנים על המילה) ואם כך, התירו אותו גם לפני המילה כשעושה אותו בשינוי. אבל איסור הוצאה לא הותר בשינוי. (ע"פ רא"מ הורביץ) וכן איסור דרבנן (לערב יין ושמן), או איסור תורה על ידי גוי אסורים גם לצורך מילה (כנ"ל בסעיף ו).

כיוון שאמרנו שהשו"ע מתיר רק שחיקת סממנים בשינוי כיוון שזה איסור שהותר לצורך מילה אין להשוות סעיף זה לסימן שכח, יז, כיוון שכאן יש היתר מיוחד במילה.

לסיכום:

	מצווה (לא מילה או א"י).	מילה (לפני המילה)	חולה שאין בו סכנה
איסור תורה בשינוי	אסור לכו"ע (שז, ה)	שו"ע ומשנ"ב: אסור. אבל שחיקת סמנים הותרה בשינוי. ורש"י ותוספות: גם זה אסור.	מחלוקת בדעת שו"ע בשכח, יז אם התיר או לא.
איסור תורה על ידי גוי	שו"ע: אסור. עיטור: מותר.	שו"ע: אסור. עיטור ומג"א: מותר.	מותר (גמרא)
איסור דרבנן בדרכו	אסור לכו"ע	אסור (גמרא)	שו"ע: אסור. רמב"ם: מותר.
איסור דרבנן בשינוי	מחלוקת אחרונים על סימן שז, ה	מותר לכו"ע (שלא, ז בביה"ל)	מותר לכו"ע (שכח, יז).

סעיף ט | רחיצת הילד

נחלקו התנאים (קלד:) באיזה אופן מותר לרחוץ תינוק הנימול. ת"ק סובר שרק ביום המילה מותר ורק זילוף בידו. ורבי אלעזר בן עזריה מתיר ביד ובכלי, ואף ביום השלישי, שהרי כתוב 'ויהי ביום השלישי בהיותם כואבים'. הגמרא פוסקת הלכה כראב"ע בין לפני המילה ובין לאחריה ובין בחמים שהוחמו בשבת ובין חמים שהוא מערב שבת.

◄ **רמב"ם ורי"ף:** ראב"ע התיר גם ביום השני.

◄ **רשב"א ורמב"ן:** ביום השני אסור ורק בשלישי מותר (שאז יש חולשה גדולה (**ר"ן**)).

בית יוסף: בימינו אין סכנה אם לא ירחצו ודין רחיצת המילה כדין רחיצת גדול.

☜ כך פוסק **בשו"ע**[16] (והיינו שאין בזה סכנה אלא רק צורך גדול, ולכן לפני המילה התירו בחמים שהוחמו מע"ש, ולאחר המילה אמרו להמתין עד מוצאי שבת).

רמ"א: מותר לרחוץ את הקטן לפני המילה בחמים שהוחמו אתמול. ולאחר המילה לרחצו במוצאי שבת[17]. ואם היה היום השלישי למילתו ורואים שיש צורך בזה מכינים מים מבעוד יום ורוחצים אותו. ואם רואים שיש סכנה ודאי שמותר לחמם מים בשבילו.

↲ בסתם לא מחזיקים את התינוק בחזקת מסוכן, אלא כמצטער. ולכן אסור לבקש מגוי לחמם בשבילו מים. ואם הרופא אמר שצריך אין להחמיר (**משנ"ב**).

---

[16] מדבריו נראה שפסק בלימוד הסוגיא כרמב"ם.

[17] לע"ד פשוט שמותר לרחצו לאחר המילה בשבת עצמה בחמים שהוחמו בערב שבת, שהרי בסוגיא רואים שרחיצה לאחר המילה חמורה יותר (שהתירו לחמם מים ממש) ורחיצה לפני המילה קלה יותר (שהתירו רק חמים שהוחמו מערב שבת), ובכל זאת התיר הרמ"א אם הוחמו בערב שבת, והרמ"א נקט להתיר רק במוצאי שבת לומר שאין **לחמם** מים אלא יחכו למוצאי שבת. ומדברי המשנ"ב (ס"ק לב) נראה שלא כדברינו, אלא שהרמ"א הצריך לחכות למוצאי שבת בגלל הרחיצה, ולא בגלל החימום. וצ"ע.

א. לא ישרה את הסדין במים כי שרייתו זהו כיבוסו. ועל ידי גוי מותר. ויזהר שלא יסחט אותו. ואם נשפכו המים יכול לבקש מהגוי מים שחימם בשביל עצמו ולא יבקש ממנו לחמם בשבילו **(משנ"ב)**.

ב. תינוק שהיה חולה והבריא:

◄ **לתשב"ץ** לא ימולו בשבת כי אולי יצטרכו לחלל בשבילו שבת.

◄ **למג"א וש"ך ואליה רבה:** מותר, ואין מחמיצים את המצווה.

סעיף י | אבא ומוהל חדש בשבת

◄ **רבי אליעזר הלוי:** אסור לאב למול את בנו בשבת (גם אם מל הרבה פעמים).

◄ **תרומת הדשן:** לא חוששים לדבריו ומותר גם לאב למול את בנו[18].

☜ כך פוסק **שו"ע.**

❖ מוהל חדש

◄ **מרדכי:** מי שלא מל מעולם לא ימול בשבת.

◄ **אחד מהגדולים** **(מובא בתרומת הדשן):** גם מי שמל פעם אחת אסור למול בשבת.

◄ **תרומת הדשן** **(מדייק מהמרדכי):** אם מל פעם אחת מותר למול בשבת.

☜ כך פוסק **שו"ע.**

א. גם מי שלא פרע מעולם לא יפרע בשבת **(משנ"ב)**.

ב. מוהל שאומר שמל כבר פעם אחת אינו צריך להביא ראיה לדבריו **(משנ"ב)**.

ג. דין יו"ט: יו"ט שני של גלויות: האחרונים מקלים. **יו"ט ראשון:** יש מחלוקת בזה. ואם יודע שיכול למול ואין אחר, ימול **(משנ"ב)**.

ד. אפילו אאם יש מוהל שמל פעמים רבות, מותר למוהל שמל פעם אחת למול בשבת **(משנ"ב)**.

❖ מצוות מילה בשניים

☜ **רמ"א** **(יו"ד רסו):** אין לחלק את מצוות המילה לשניים (זה מל וזה פורע) בשבת.

↲ **שאר אחרונים ומשנ"ב:** מותר לתת לשניים, בין בחול ובין בשבת.

א. מילה בשלושה **(המציצה)**:

◄ **חכמת אדם:** אסור.

◄ **ישועות יעקב:** מותר.

---

[18] וכתב שהר"א סבר **כרש"י** הסובר שלרבי יהודה יש תיקון במצוות המילה **בתיקון הילד** ולא במצווה עצמה. ואם כך יוצא שהאבא מכוון לתקן את גוף הילד והוי פס"ר דניחא ליה, ואדם אחר לא מכוון לתיקון הילד עצמו והוי פס"ר דלא ניחא ליה שאסור רק מדרבנן. ופסק הר"א כרבי יהודה. אמנם העולם נהגו כדברי תוספות הסובר שרבי יהודה מחייב משום שהתיקון הוא **עצם המצווה עצמה**, ואם כך, מה לי האב ומה לי אחר. ועוד שהרי הלכה כרבי שמעון שאינו חייב כלל.

סימן שלב | שלא ליילד בהמה בשבת

סעיף א | איסור יילוד בהמה

המשנה (קכח:) אומרת שאסור ליילד בהמה ביו"ט (למשוך את הוולד, דהוי טירחה יתירה (על פי רש"י)) אבל מותר לסעדה לה, ומבארת הגמרא שהכוונה להחזיק את הוולד שלא ייפול לארץ. ומבארת הברייתא עוד ש'לסעדה' הכוונה שמותר לתת דד לתוך פיו, ולהביא מלח להניחו ברחם בהמה טהורה שריחקה את וולדה כדי שתקרב אותו שוב ע"י צערה, וכן מותר לזלף מי שליא על הוולד כדי שתרחם עליו אימו, אבל לא בבהמה טמאה, שאם ריחקה אותו, שוב לא תקרבנו.

טור: פוסק את דברי הגמרא.

רא"ש: ר"י מסתפק האם מותר לסייע לבהמה בשבת, שייתכן והמשנה נקטה יו"ט כי רק ביו"ט מותר לסייע ולא בשבת

↲ **בית יוסף:** ויש לתמוה על הטור שהעתיק את דברי הגמרא לעניין שבת.

☜ **שו"ע:** אסור ליילד בהמה בשבת (כלומר למשוך את הוולד מהרחם, דהוי טריחה יתירה **(משנ"ב)**).

↲ ואסור גם לסייע לה ללדת, **(אחרונים)**.

א. אם הבהמה מבכרת ויש חשש שתמות מסתפק בפרי מגדים. ועל ידי גוי אפשר להקל **(ביה"ל)**.

סעיף ב | טיפול בפצעי בהמה

הברייתא (נג:) אומרת שאסור לפרך פצעי בהמה ולא לסוך אותם בשמן. והגמרא אומרת שהיינו דווקא בסוף המכה וזה לתענוג, אבל תחילת המכה שיש לבהמה צער, מותר.

☜ כך פוסקים **טור ושו"ע.**

↲ כי אין לטרוח עבור תענוג הבהמה **(משנ"ב)**.

סעיף ג | להריץ בהמה

נחלקו התנאים בדין בהמה שאכלה הרבה כרשינין ומצטערת, ורוצה להריץ אותה כדי שתתאמץ ולא תצטער.

טור: להלכה נפסק כרבי יאשיה שמתיר.

☜ כך פוסק **שו"ע.**

א. למרות שיש בדבר משום רפואה, ברפואת בהמתו לא גזרו משום שחיקת סממנים כיוון שהאדם לא בהול. ואם הוא בהול שמא תמות יש חשש שאם נאסור עליו יעשה איסורים חמורים יותר **(משנ"ב)**.

ב. אין לעשות עבור בהמה איסורי תורה או איסורי דרבנן, אפילו אם תמות. אבל על ידי גוי מותר כשהבהמה חולה **(חיי אדם)**.

סעיף ד | בהמה שאחזה דם

הברייתא (שם) אומרת שבהמה שאחזה דם, אסור להעמידה במים כדי שתצטנן.

◄ **רי"ף, רא"ש ורמב"ם:** כיוון שהלכה נפסקה כרבי יאשיה שהתיר להריץ בהמה, גם בזה מותר להלכה ולא כדברי הברייתא.

☜ כך פוסק **שו"ע.**

◄ **סמ"ג, סמ"ק, תרומה והגהות מימוניות:** אסור להעמיד בהמה במים קרים, ורק להריץ בהמה מותר כיוון שלא מוכחא מילתא שעושה לה רפואה.

❖ הקזת דם שמא תמות

מרדכי ☜ **ושו"ע:** אם לאדם יש חשש שבהמתו תמות אם לא יקיז לה דם, מותר לומר לגוי להקיז לה דם.

↲ שאם לא נתיר, יבוא למלאכות חמורות יותר **(משנ"ב)**.

א. אף אם הבהמה רק חולה מותר להקיז לה דם על ידי גוי מפני צער בעלי חיים. אבל אסור להקיז לסוס דם כדי שיאכל יותר **(חיי אדם)**.

סימן שלג | שלא לפנות אוצר בשבת

סעיף א | שימוש ופינוי אוצר תבואה

המשנה (קכו:) אומרת שמותר לפנות תבואה מאוצר בארבע וחמש קופות מפני אורחים או מפני שצריך מקום לבית מדרש לתלמידים, אבל לא יפנה את האוצר.

רי"ף, רא"ש ורמב"ם: דווקא לאורחים או לבית מדרש שהם דברי מצוות מותר, אבל לא לדברי רשות.

רמב"ם, רי"ף ורבותיו של הרמב"ן: כשרוצה רק לפנותו אסור לדבר רשות, אבל אם רוצה להשתמש בו, מותר אפילו לדבר רשות.

☜ **שו"ע:** אסור להתחיל לפנות אוצר אם לא לדבר מצווה, אבל מותר להסתפק ממנו.

↲ אסור להתחיל משום טרחה או משום עובדין דחול **(משנ"ב)**.

א. משמע שאפילו פחות מארבע או חמש קופות אסור לפנות לדבר רשות. אך אם התחיל מערב שבת מותר לפנות ארבע וחמש קופות אף לדבר רשות **(משנ"ב)**.

ב. מותר לפנות לדבר מצווה אפילו אם יש בכך טירחה יתירה כגון להגביהם ולשלשלם בחלונות או להורידם בסולם **(משנ"ב)**.

ג. מותר לפנות ברגליו אילך ואילך, שאין זה בכלל פינוי **(משנ"ב)**.

❖ כמה מותר לפנות

רב חסדא סובר שמותר לפנות ארבע קופות באוצר תבואה המכיל חמש קופות, (אך לא יותר שמא יראה גומות ויבוא להשוותן), וכן לפנות חמש קופות מאוצר גדול (אך לא יותר משום טרחה). ובלשון אחרת בגמרא: מותר ארבע קופות באוצר קטן, וחמש באוצר גדול.
ו'לא את האוצר' (הכתוב במשנה) היינו שלא יתחיל לפנות את האוצר משום מוקצה וכדעת רבי יהודה.
שמואל סובר שמותר בין ארבע ובין חמש בכל אופן, ו'לא את האוצר' היינו שלא יגמור את כולו שמא יבוא להשוות גומות, אבל מותר להתחיל לפנותו בשבת, וכדעת רבי שמעון.

רז"ה, רא"ש, רמב"ם, רמב"ן ורשב"א: הלכה כרב חסדא. ומותר ארבע מחמש או חמש מאוצר גדול. אך אסור לפנות כל האוצר כשמואל (ואין הדברים תלויים זה בזה).

☜ **שו"ע:** באוצר גדול מותר לפנות חמש קופות, וכאשר יש חמש קופות בלבד, מותר רק לפנות ארבע. ולא יפנה את כל האוצר שמא יבוא להשוות גומות.

רמ"א (ע"פ תרומת הדשן): כל שבות שהתירו לצורך מצווה, מותרת לצורך אורחים. והיינו רק כשהם מתארחים אצלו בבית או שהתארחו אצל אחרים. אך המזמן חברו לסעוד אצלו אינה סעודת מצווה, אלא סעודת רשות.

א. אם זימן אורחים ויש לו אורח שבא רק לאכול, מותר לפנות גם עבורו. וכן בסעודת מצווה ממש, יכול לפנות לפי כל הסועדים **(משנ"ב)**.

ב. לא כל שבות התירו לצורך מצווה (שהרי זו מחלוקת בסימן שז), אלא רק עובדין דחול וכהאי גוונא **(ביה"ל)**.

סעיף ב | פינוי ביותר קופות

הגמרא (קכז.) מסתפקת האם מותר לפנות אוצר ביותר מארבע וחמש קופות קטנות, ונשארת בספק.

רא"ש וטור: כיוון שהגמרא לא פשטה את הספק, הולכים אחר פשט המשנה ומותר רק ארבע וחמש קופות.

☜ כך פוסק **שו"ע**.

סעיף ג | פינוי להרבה אורחים

הגמרא מסתפקת האם ארבע וחמש קופות הותרו עבור אורח אחד או להרבה אורחים, ואם הכוונה לאורח אחד, אבל להרבה אורחים מותר יותר, האם אדם אחד מפנה לכולם או שכל אחד מפנה לעצמו. הגמרא פושטת שמותר ארבע וחמש לכל אורח, אבל לא פושטת אם אחד מפנה לכולם או כל אחד לעצמו.

רי"ף, רא"ש, רמב"ם וטור: כיוון שזה דבר איסור, כל אחד יפנה לעצמו. ואפשר שאחרים יפנו בשביל האורחים, אלא שכל אחד לא יפנה יותר מארבע וחמש קופות **(בית יוסף)** שזה חמש עשר סאים **(ר"ן)**.

☜ כך פוסק **שו"ע**.

רמ"א (על פי אור זרוע): חביות שהובאו בעגלה בשבת, אסור להורידם מעל העגלה לדבר רשות, שזה כפינוי האוצר.

א. מדובר על חביות שהובאו מערב שבת (כיוון שאם הביאום בשבת אסורות משום שבאו מחוץ לתחום), ודעתו לשתות מהם, ועם זאת אסור משום טרחה או עובדין דחול. אלא ימשוך מהם בעודן על העגלה, אך אם אי אפשר לשתות מהם בעודן על העגלה מותר לפורקן, שצורך שבת נחשב כדבר מצווה **(אחרונים)**.

ב. אם הגוי פורק את החביות מעצמו, אין צורך למחות בו **(פרי מגדים)**. ואם יש פסידא, עיין בסימן שז, ה.

ג. גם כאשר מדובר בצורך אורחים או דבר מצווה, הותרו רק חמש עשרה סאים, כבסעיף א, והיינו חבית בגודל אמה על אמה ברום אמה ושלוש אצבעות **(מג"א)**

סימן שלד | דיני דליקה בשבת

סעיף א | הצלה מפני הדליקה

המשנה (קיז:) אומרת שאם פרצה דליקה בשבת מותר להציל מהבית מזון שלוש סעודות שצריך לשבת עצמה, הראוי לאדם לאדם, והראוי לבהמה לבהמה. לכן בליל שבת מותר שלוש סעודות, בבוקר שבת שתי סעודות, ולפני סעודה שלישית מותר סעודה אחת.

☜ כך פוסקים **טור ושו"ע.**

א. ◄ **ב"ח:** אם עבר חצות היום, אפילו שלא אכל סעודת הבוקר יכול להציל רק סעודה אחת.

◄ **פרי מגדים:** מפקפק בזה.

ב. מותר להציל לכל אחד מבני הבית מזון שלוש סעודות **(ביה"ל).**

ג. הטעם שמותר להציל גם בשביל בהמה הוא שאסור לאכול לפני שנותן אוכל לבהמה **(ביה"ל).**

ד. מותר להציל לחם משנה לכל סעודות היום. וכן מותר להציל משקים ללא הגבלה, אלא שיין לקידוש מותר רק לצורך שלוש סעודות **(ביה"ל).**

❖ בתים הסמוכים לדליקה

הגמרא אומרת שמתוך שאדם בהול על ממונו יבוא לכבות את האש בשבת, לכן אסרו על פינוי כללי של הבית, אלא רק סעודות שנצרכות לו לשבת.

ר"ת, רא"ש, ר"ן, סמ"ג, תרומה, רשב"א, רמב"ם וטור: בתים קרובים למקום הדליקה אינם בכלל האיסור ומותר להציל מהם הכל, כי בהם אין בהלה ולא יבואו לכבות הדליקה.

☜ כך פוסק **שו"ע.**

א. במת התירו לטלטלו מפני הדליקה, מפני שאם לא נתיר לו יבוא לכבות במזיד. אבל בממון אדם לא יבוא לכבות במזיד אם לא נתיר לו להציל את ממונו, ולכן אסרו להציל הממון כדי שלא יבוא לכבות מתוך בהלה **(משנ"ב).**

ב. מותר לאנשים השרויים בבית שבו הדליקה, ואינם מבני הבית, להציל עבור בני הבית ממון, כיוון שאינם בהולים כמו בני הבית **(חיי אדם).**

❖ הצלת דברים בזמן הזה

◄ **שולחן עצי שיטים:** בסעיף כו מבואר שבזמן שחיים בן הנכרים ויש סכנת נפשות מותר לכבות הדליקה. ממילא מותר גם לאנשי הבית שבו הדליקה להציל הכל, וכמו שמותר לבתים הסמוכים לו, שאין חשש מפני שיבוא לכבות, שהרי הכיבוי מותר.

◄ **משנ"ב:** אין זה מוכרח, כיוון שיש עוד איסורים בהצלת הממון (כך מבאר המשנ"ב. וכתב שגם האחרונים הנ"ל מפקפקים בזה).

☜ לדינא אין למחות ביד המקילים (כיוון שהט"ז הקל כל עוד אינו עובר על איסורי תורה) **(משנ"ב)**.

סעיף ב | טלטול מוקצה מפני הפסד

המשנה (קנג:) אומרת שמי שהחשיך לו בדרך ויש לו כיס עם מעות, מותר לו לטלטל את הכיס פחות פחות מד' אמות מפני שאדם לא מעמיד עצמו על ממונו ויש חשש שהוא יבוא לטלטל ד' אמות להדיא.

◄ **תרומה ותוספות (ע"פ הר"ן):** מותר לטלטל מוקצה מפני הפסד, כגון שבאים אנסים לקחת ממונו, כי אין חשש כל כך שיבוא לעשות איסור תורה. וייתכן שאף אפשר להציל מוקצה מפני דליקה שהולכת ובאה[1]. (והטור כותב בפשטות שהתרומה התיר).

◄ **סמ"ג:** אסור להציל דבר מוקצה מפני דליקה, אבל מותר לטלטל מוקצה מפני אנסים וכדומה.

◄ **רשב"א, רמב"ן, ר"ן וטור:** אסור לטלטל מוקצה כדי להצילו מאנסים (שלא התירו רק אם יבוא לעבור על איסור תורה חמור יותר, אבל לא מפני אנסים). ולא להציל מפני הדליקה.

↲ **בית יוסף על פי רשב"א:** ואפילו לומר לגוי אסור.

☜ **שו"ע:** יש מי שמתיר להציל מוקצה מפני אנסים ודליקה (תרומה) ויש אוסרים (רוב הראשונים). ויש מי שאוסר אפילו לומר לגוי להציל[2] (רשב"א).

↲ **ב"ח:** הלכה כדעת התרומה שהתיר (והעתיקו **המשנ"ב**).

א. ◄ **ב"ח, מג"א, נשמת אדם, גר"א:** גם התרומה שהתיר לטלטל מוקצה, היינו רק בבית אחר, אך לא באותו בית.

◄ **ר"ן, איסור והיתר, ט"ז (וסמך עליו דרך החיים):** כיוון שמעות הן חשובות אפילו באותו בית שהדליקה בו מותר כיוון שהאדם יבוא לכבות אם לא נתיר לו להצילן[3].

☜ **ביה"ל ושער הציון:** אין למחות ביד המקילים.

ב. במידה ויש חשש שיבואו אנסים ויקחו את כל אשר לו:

◄ **מהר"ש:** מותר לטלטל מעותיו אפילו מחוץ לערוב (והביאו **אליה רבה**).

◄ **רמ"א (בסימן שא), ט"ז, מג"א ופרמ"ג:** מותר רק כדרך טלטול בשינוי, אך לא כדרכו.

ג. רק במקום שיש בהלה התיר התרומה, אבל במקום שאין בו בהלה, לכו"ע אסור לטלטל על ידי יהודי, כגון שיורד גשם על סחורתו **(מג"א, תוספת שבת וגר"א)**.

---

[1] אמנם הגמרא (קטז:) מתירה רק להציל כיס מעות עם ספר קודש שבתוכו. **התרומה** מיישב ששם מדובר בטלטול לחצר שאינה מעורבת. (והסמ"ג לקמן, והאוסרים למדו משם את הסברא לאסור טלטול מוקצה מפני דליקה).

[2] ובסימן שז, יט, סתם השו"ע כדעה המתירה לומר לגוי 'כל המכבה אינו מפסיד' וממילא יבין הגוי ויכבה. וכתב שם **המג"א** שרק במקום פסידא גדולה התירו **(משנ"ב)**.

[3] **הבית יוסף** תמה כיצד התירו חפצי מוקצה באותו בית כאשר אפילו חפצים שאינם מוקצה נאסרו באותו בית. **והט"ז** כתב לחדש שחפצי מוקצה הינם חשובים, לכן דינם כמת שהתירו להצילו, שאם לא כן יבוא לכבות הדליקה. ואם כן עולה לדינא שחפצי מוקצה זה **סימן לחשיבות**, אך אם באמת יהיה חפץ מוקצה שאינו חשוב יהיה אסור להצילו באותו בית לכו"ע.

סיכום (איזה איסור אפשר לעשות להצלת ממונו):

	יש חשש שיעשה איסורי תורה (בהלה גדולה)	**אין חשש שיעשה איסורי תורה** (אין בהלה גדולה)
תרומה וב"ח	מותר לטלטל מוקצה (ואף בדליקה).	אסור, אבל מותר לרמוז לגוי באיסורי תורה, ולצוות באיסורי דרבנן (וכך סתם שו"ע בסימן שז).
טור ושא"ר	בדליקה ואנסים אסור. במי שהחשיך לו - מותר.	אסור

סעיף ג | הצלת אוכל פחות משובח

הברייתא (קיז:) אומרת שאם הציל פת נקיה לא יציל פת גרועה, אך אם הציל פת גרועה יכול להציל פת נקיה.

☜ כך פוסקים **טור ושו"ע.**

א. אפילו שהציל הרבה לחם כבר רשאים בני הבית להציל לכל אחד שיעור שלוש סעודות. וכן כתב **הבית יוסף** שאפילו מי שיש לו מה לאכול מותר להציל**(מג"א).**

ב. גם מי שמתענה תענית חלום בשבת רשאי להציל, שלא חילקו חכמים **(תוספת שבת).**

ג. מותר אף לכתחילה להציל פת פחות טובה כדי להציל פת טובה לאחר מכן **(משנ"ב).**

ד. גם בשאר מינים יכול להציל מין אחד ואחר כך לומר שהוא חפץ במין אחר **(אחרונים).**

סעיף ד | הצלה מיום ליום

הברייתא אומרת שמותר להציל מיום כיפור לשבת, אך לא משבת ליום כיפור ויו"ט ולא לשבת הבאה.

ירושלמי, רשב"א ור"ן: משמע בגמרא שמותר להציל מיום כיפור למוצאי יום כיפור סעודה אחת.

☜ **שו"ע:** מותר להציל מיום כיפור לשבת, אך לא משבת ליו"כ ויו"ט, ולא לשבת הבאה. ומותר להציל מיו"כ למוצאי יו"כ סעודה אחת

↲ אסור משבת ליו"כ ויו"ט כיוון שיו"כ אינו צריך, וכן ביו"ט יכול להכין אוכל ביו"ט עצמו **(משנ"ב).**

א. למרות שיו"כ לא יכול לחול ביום שישי בימינו, כתב **השו"ע** דין זה להשמיע לנו שאם חל יו"כ ביום חמישי ואין לו אוכל להכין ביום שישי, מותר להציל לשבת **(משנ"ב).**

ב. התירו מיו"כ למוצאי יו"כ מפני הסכנה שלא יתענו עד שימצאו אוכל, ועם זאת לא התירו משבת למוצאי יו"כ מפני ששבת חמורה **(משנ"ב).**

סעיף ה | אנשים שאוכלים הרבה ומעט

ירושלמי ☜ **ושו"ע:** לחולה, זקן ורעבתן מצילים מזון כמו אדם בינוני (שלא חילקו חכמים (**משנ"ב**)).

סעיף ו | הצלה בכלי גדול

המשנה (קכ.) אומרת שמותר להציל סל עם הרבה ככרות אפילו שיש בו מאה סעודות. הגמרא מקשה מכך ששנינו שרק שלוש סעודות מותרות ולא יותר. ומיישב רב הונא: כאן במציל וכאן במקפל.

◄ **רי"ף, רא"ש, רמב"ם, מגיד משנה וטור:** רב הונא מיישב שמותר להציל הרבה אוכל, אם מוציא בהוצאה אחת באותו כלי (ומשמע שבכמה כלים אסור אפילו כשזה בהוצאה אחת), ואסור להביא הרבה סלים, כי כל אחד זו טירחה בפני עצמו.

☜ כך פוסק **שו"ע.**

◄ **תרומה והגהות מרדכי:** רב הונא סובר שמותר להציל הרבה, אלא שבכל פעם יוציא רק שלוש, ושוב יחזור ויוציא רק שלוש.

❖ מקפל טליתו

הגמרא מסתפקת במי שמקפל טליתו ונותן בתוכה, האם יכול להוציא הרבה בבת אחת או שנחשב כמי שבא לקפל ואסור. הגמרא פושטת שזה נחשב כהוצאה אחת ומותר.

◄ **רי"ף ותוספות:** אפילו אם נותן הרבה כלים בתוך הטלית מותר.

◄ **רמב"ן, רמב"ם ורש"י:** רק אם שופך את האוכל לתוך הטלית יחד, מותר.

☜ כך פוסק **שו"ע** (**ע"פ משנ"ב**).

סעיף ז | הצלת כלי אוכל

המשנה (שם) אומרת שלמקום שמותר להציל את השלוש סעודות יכול להציל גם את כל כלי תשמישו. (היינו כלים שצריך להם לאותו יום כמו כוסות וקיטונות (על פי רש"י)).

☜ כך פוסק **שו"ע.**

↲ והוא הדין שאר כלים שצריך לסעודתו (**פרי מגדים**).

סעיף ח | הצלת לבושים

נחלקו ת"ק ורבי יוסי (שם) בדרך הצלת הבגדים. לת"ק מותר ללבוש כל מה שיכול ללבוש ולרבי יוסי מותר רק שמונה עשרה בגדים (מסוימים) וחוזר ולובש שוב.

רי"ף, רא"ש ורמב"ם: הלכה כת"ק.

◀ **ר"ן:** אם מציל לרשות הרבים אסור לכו"ע יותר מיח' בגדים משום משוי.

◀ **הגהות מרדכי:** יכול להוציא הרבה בגדים אפילו לחצר שאינה מעורבת.

☜ כך פוסק **שו"ע** (שלא חילק לאסור[4]).

❖ חוזר ולובש שוב

בברייתא רבי מאיר אומר שיכול לפשוט ושוב ללבוש ורבי יוסי אומר יח' בגדים.

◀ **תרומה, סמ"ג ומגיד משנה:** מותר לפשוט ולחזור וללבוש (וכו"ע מודים בזה).

◀ **רמב"ם (ע"פ ב"י):** מותר להציל רק את הבגדים שצריך להם לשבת (כיוון שת"ק במשנה לא התיר בזה, והלכה כמותו).

☜ **שו"ע:** יכול לפשוט וללבוש שוב, ויש מי שאוסר.

↲ והלכה כדעה ראשונה **(משנ"ב)**.

א. באוכל לא התירו לחזור ולהוציא שוב, כי יש חשש שישכח ויבוא לכבות. אבל בבגדים שהותר רק כדרך לבישה, ישים לב שאסור. ובאמת אסור להוציא בגדים בידיו מעבר למה שצריך באותו יום **(משנ"ב)**.

סעיף ט | אחרים שבאים להציל

המשנה (שם) אומרת שיכול לומר לאחרים בואו והצילו לכם, ואם היו פקחים עושים עימו חשבון לאחר השבת.

הגמרא מבארת שאם היו פקחים ויודעים שאין איסור לקחת ממנו שכר על עבודתם. (או מפני שהם לא באו על דעת השכר הזה (רש"י). או מפני שאין במעשיהם איסור או מלאכה שהרי הם מצילים לחצר מעורבת (רמב"ם)).

הגמרא אומרת שאין זו חסידות לקחת שכר על הצלתם למרות שמעיקר הדין מותר (כי הממון מופקר). (כיוון שיש בממון הזה נדנוד עבירה ולחסידים יש לוותר משלהם (רש"י)).

☜ **שו"ע:** אומר לאחרים בואו והצילו לכם, (כל אחד מזון שלוש סעודות (לקמן)). ויכול לזכות מההפקר, ויכולים להחזיר את החפץ ולקבל שכר על הצלתם ואין זה שכר שבת.

↲ אם החזירו לו חפציו ותובעים שכרם ביום חול חייב לשלם להם. אך אם החזירו לו בשבת עצמה, יש לומר שזה שכר שבת ואסור **(משנ"ב)**.

א. אסור לו לבקש מהם שיצילו בשבילו, אבל מעצמם מותר להציל בשבילו אפילו יותר משלוש סעודות, ומה שכתב השו"ע (עיין לקמן) שרק שלוש סעודות הותרו, היינו שמצילים לעצמם **(חיי אדם)**. ובבגדים יכול לבקש מהם שיבואו ויצילו בשבילו **(משנ"ב)**.

---

[4] כנלע"ד.

❖ מתי הממון מופקר

◀ **רש"י** (ע"פ ר"ן): אם אמר להם בואו והצילו לכם הוי הפקר, ואם לא אין זה הפקר (כיוון שבאופן עקרוני הוא יכול להציל את הממון אלא שיש לו איסור (**מהרי"א**)).

☜ כך פוסק **שו"ע** (משום שיכול היה להביא ישראלים שיצילו לעצמם ויחזירו לו או על ידי גוי (**משנ"ב**)).

◀ **ר"ן ובית יוסף:** גם אם לא אומר להם לבוא להציל זוכים מההפקר, כיוון שאינו יכול להציל יותר משלוש סעודות.

א. אפילו אם אמר בואו והצילו, ולא אמר 'לכם', אין זה הפקר[5] (**ביה"ל**).

❖ כמות הסעודות שיכולים להציל

◀ **רי"ד:** מותר לאחרים להציל גם יותר משלוש סעודות, כי אין לחשוש שמא יבואו לכבות.

◀ **רמב"ם** (ופשט רש"י) **וטור:** גם לאחרים אסור להציל יותר משלוש סעודות.

☜ כך פוסק **שו"ע**[6]. ובבגדים רשאים ללבוש ולהציל כל מה שיכולים ללבוש.

סעיף י | להיכן מצילים

המשנה (קכ.) אומרת שמותר להציל לחצר המעורבת בלבד, ובן בתירא מתיר אפילו לחצר שאינה מעורבת.

◀ **רמב"ם וטור:** הלכה כת"ק.

☜ כך פוסקים **שו"ע וב"ח.**

◀ **סמ"ג ורבינו ברוך:** הלכה כבן בתירא.

☜ כך פוסקים **רמ"א ושאר אחרונים.**

↲ כל המחלוקת היא רק לעניין לבושים שלובש עליו, ואז גם לרה"ר המתירים יתירו (ויש אחרונים שאסרו לרה"ר, וברה"ר שלנו ודאי שיש להקל (**שער הציון**). אבל בכלים או מאכלים, לכו"ע אסור לחצר שאינה מעורבת[7] (**משנ"ב**).

---

[5] **בביה"ל** התקשה מדוע, שהרי פשוט שהוא התכוון שהם יצילו לעצמם ולא עבורו שכן עבורו אסור להם להציל מאחר והוא הציל כבר שלוש סעודות. ויישב שכל זמן שלא אמר 'לכם' אף שאינם יכולים לזכות עבור עצמם, גם עבורו אינם נעשים שלוחים להצלה.

[6] ועיין לעיל בשם **החיי האדם** שהיינו כאשר הם מצילים לעצמם, אך כשהם מצילים עבורו מותר להם יותר.

[7] **ובכף החיים** (מט -נ) ביאר אחרת על פי **הבית יוסף** בסימן שא שממנו משמע שהתיר לצאת לרה"ר עם בגדים משום שזו דרך הוצאה. ואם כן המחלוקת כאן היא לעניין אוכלים ובגדים שלא כדרך הוצאה. (ואם כך, צ"ב מדוע הדעה המקילה התירה אף לחצר שאינה מעורבת).

סעיף יא | הצלה לבית אחר

◀ **תרומה והגהות מרדכי:** הגבלה להציל שלוש סעודות היא רק לחצר, או למבוי שאינו מקורה הקרובים לרה"ר, שהם דומים לרשות הרבים, אך לבית אחר מותר. וכן מותר ללא הגבלה בחצר שלו שאינה צריכה עירוב (ודמי לבית אחד שמותר להציל מחדר לחדר **(משנ"ב)**)[8].

◀ **רמב"ן וטור:** כיוון שהחשש הוא שמא יבוא לכבות, אין הבדל בין בית אחר לבין חצר ומבוי, וכן חצר שלו אסורה.

☜ **שו"ע:** יש אומרים שמותר לבית חברו וחצרו, ויש אוסרים.

↲ כיוון שזה איסור דרבנן, אפשר שיש להקל **(משנ"ב)**.

א. הדעה המתירה בחצרו היינו בחצר שאין בה דיורין וזה דומה לבית שנפל בו דליקה, שודאי שמותר לפנות מחדר לחדר **(משנ"ב)**.

סעיף יב | כתבי הקודש

המשנה (קטו.) אומרת שמותר להציל כתבי הקודש מפני הדליקה. בגמרא נחלקו האמוראים בדין כתבי קודש שכתובים בלשון תרגום. לרב חסדא מצילים ולרב הונא לא מצילים, וטעמו של רב הונא משום שאסור לכתוב (לדעת רשב"ג) את כתבי הקודש אלא בלשון עברית.

◀ **רי"ף ורמב"ם:** גם בימינו אסור להציל כתבי הקודש שכתובים בלשון לעז. ואפילו במקום שיש בו עירוב **(רמב"ם)**.

◀ **תוספות, רא"ש, מרדכי, רמב"ן, רשב"א וטור:** בימינו מותר להציל כתבי קודש בלשון לעז, כיוון שנתנו להכתב משום 'עת לעשות לה' הפרו תורתך'.

◀ **ר"ן בשם ראב"ד:** מותר להציל בלשון שהעם מבינים (גם בלשונות שאינם עברית).

☜ כך פוסק **שו"ע**[9] (שבימינו מותר בכל לשון, אלא שיבינו העם את הלשון).

א. תורה שבכתב קודמת לתורה שבעל פה, ואפילו אם הספרים מושאלים אצלו, ויצטרך לשלם על הספרים לבעליהם. ומת קודם להצלת הספרים **(ספר חסידים)**.

ב. **ר"ן:** היודע לשון הקודש אסור לו לכתוב ולקרוא ספרים בלשון אחרת.

◀ **ביה"ל:** כוונתו רק למגילה, אבל בשאר ספרי הקודש מותר (וצריך להציל אותם).

◀ **מחצית השקל:** הוא הדין לכל כתבי הקודש.

↲ אבל לעניין תורה שבכתב, ודאי שמי יודע לשון אחרת אינו נכון ללמוד בשאר לשונות לדעת הר"ן **(ביה"ל)**.

---

[8] ולמרות שבגמרא מוזכר רק הטעם של חשש שמא יכבה, מכל מקום סבירא לדעה זו שרק כאשר יש חשש הוצאה נאסר **(משנ"ב)**.

[9] **המשנ"ב** מבאר שרק תורה שבכתב מותרת בכתיבה, ואילו תורה שבעל פה אסור, אך מאחר ונתמעטו המוח והלב התירו חכמים לכתוב תורה שבעל פה וממילא מצילים גם מהדליקה (כביאור תוספות ורא"ש).

❖ כתובים בדיו

הגמרא מסתפקת מה הדין בספרים שאינם כתובים בדיו אלא בסם ובסקרא, ופושטת מברייתא שאף אותם מותר להצילם.

☜ וכך פוסקים **טור ושו"ע.**

א. כל ההיתר לכתוב שלא בדיו הוא רק בלשונות אחרים. אבל בלשון הקודש אין היתר לכתוב שלא בדיו, כי קל להשיגו. ומיהו אם כתבו שלא בדיו, ודאי שמצילים אותו בשבת וחייב גניזה **(מג"א).**

❖ ברכות וקמיעין

הברייתא (קטו:) אומרת שברכות וקמיעין, למרות שיש בהם שמות ועניינים מהתורה, לא מצילים אותם מפני הדליקה.

רא"ש, מרדכי וטור: כיוון שבימינו התירו לכתוב ברכות משום עת לעשות לה', מותר להצילם מפני הדליקה (הטור כתב שגם קמיעין מותר, ועיין בסעיף יד).

☜ וכך פוסק **שו"ע.**

↲ ואף בחול טעונים גניזה **(משנ"ב).**

❖ תרגום שכתבו עברית

הברייתא (שם) אומרת שתרגום שכתבו עברית מצילין אותו כגון: יגר שהדותא. או כדנא תימרון להון.

☜ וכך פוסקים **טור ושו"ע.**

↲ והיינו כשהם משלימים לשמונים וחמש אותיות **(משנ"ב).**

❖ שמונים וחמש אותיות

הגמרא מסתפקת האם מותר להציל מפני הדליקה ספר תורה שאין בו שמונים וחמש אותיות, שהרי פרשת 'ויהי בנסוע הארון' יש בה שמונים וחמש אותיות ונחשבת היא כספר בפני עצמו. ומבארת הגמרא שפרשת 'ויהי בנסוע הארון' עצמה ודאי שמצילים כי יש בה אזכרות, אפילו ללא שמונים וחמש אותיות, השאלה היא לגבי שאר מקומות בתורה שאין בהם אזכרות, אך יש בהם שמונים וחמש אותיות.
נחלקו האמוראים האם שמונים וחמש האותיות צריכות להיות צמודות זו לזו או אפילו אם הן מפוזרות מצילים את הספר (רב חסדא: אף מפוזרות. רב הונא: דווקא מכונסות). הגמרא מקשה על האוסר מברייתא האומרת שמותר להציל ספר שיש ללקט בו שמונים וחמש

אותיות. ומיישבת הגמרא שהכוונה למילים שלמות שאינם קרובות זו לזו, ואילו המחלוקת היא רק באותיות בודדות.

רי"ף, רא"ש, רמב"ם וטור: הלכה כדעה האוסרת באותיות בודדות (אבל מילים שלמות מותרות).

☜ כך פוסק **שו"ע.**

↵ כל זה לעניין הצלה מפני הדליקה אבל לעניין גניזה ודאי שצריך אפילו באותיות בודדות (שלא גרע ממקק ספרים הטעון גניזה (**שער הציון**)) **(משנ"ב).**

סעיף יג | הצלת מגילת אסתר

מרדכי: מגילת אסתר שאינה כתובה כדינה על קלף ובדיו, אין מצילין אותה מפני הדליקה כיוון שאין בה שמות ואזכרות.

☜ כך פוסק **שו"ע** (בשם יש מי שאומר).

א. בימינו שלומדים ממגילת אסתר, מצילים אפילו אם כתובה על נייר ובכל לשון **(מג"א).** ואם כתבה בלשון הקודש שלא בדיו לא מצילים אותה בשונה משאר כתבי הקודש שיש בהם אזכרות. וכל זה רק בכד' ספרי הקודש. אבל בשאר ספרים אפילו אם כתובים בסם וסקרא מצילים אותם[10] **(משנ"ב).**

סעיף יד | הצלת קמיעות

הברייתא (שם) אומרת שאין מצילין את הקמיעין מפני הדליקה, אפילו אם יש בה שמות ואזכרות.

◄ **רשב"א:** אף בימינו אין היתר לכתוב קמיעין משום 'עת לעשות לה", ולכן לא מצילים אותם.

◄ **טור** (**להסבר השני בב"י**)**:** מצילים קמיעין כיום.

☜ **שו"ע:** לא מצילים קמיעין ויש אומרים שמצילים.

↵ והלכה כדעה ראשונה (**אחרונים**). ואם יש בהם אזכרות מצילים (**פרי מגדים**).

א. אם מדובר על חולה שיש בו סכנה יכול להציל לכו"ע כשהקמיע עליו (**פרי מגדים**).

ב. כל מקום שאמרנו שאסור להציל, אסור אפילו לחצר המעורבת (**שער הציון**).

סעיף טו | תיק הספר עם הספר

המשנה (קטז:) אומרת שמותר להציל תיק הספר עם הספר ותיק התפילין עם התפילין אף על פי שיש בהם מעות.

---

[10] בפשטות הסברא כיוון שנתנו להכתב משא"כ בכד' ספרים שלכתחילה אסרו לכותבם שלא בדיו ורק מפני 'עת לעשות' התירום.
ודע **שהאליה רבה** חולק על המג"א וסובר שאף מגילה של סם וסיקרא הכתובה בלשון הקודש מצילים משום שבימינו ניתנה להכתב (ודלא כמו שהעתיק המשנ"ב). והביא דבריו בשער הציון (אות לז).

תרומה וסמ"ג: והוא הדין לשאר כתבי הקודש.

☜ כך פוסקים **טור ושו"ע**[11].

סעיף טז | הצלת איסור אגב היתר

◀ **תרומה, סמ"ג ומרדכי וטור:** מותר להניח תפילין בשבת בכיס מלא מעות ויטלטל את הכיס יחד עם התפילין[12] (ולא צריך שהתפילין יהיו שם מערב שבת (**בית יוסף**)).

◀ **מרדכי וסמ"ג:** אסור להניח מעות בשבת עצמה, אלא צריך להניח מערב שבת (אמנם בבית יוסף כתב אפשרות שגם הם מתירים בשבת עצמה).

☜ **שו"ע:** מותר להציל כיס מלא מעות אגב תפילין מפני דליקה או גנבים לכל מקום שמצילים את התפילין. ויש מי שאומר שדווקא אם הניחם בכיס מערב שבת.

↲ נחלקו האחרונים בביאור הסוגיא:

◀ **מג"א וט"ז:** אין מחלוקת בין הראשונים. לכו"ע אסור להניח בשעת הדליקה. ולכו"ע מותר להניח בשבת עצמה לפני שעת הדליקה (ודלא כמשמעות השו"ע).

◀ **גר"א:** יש מחלוקת (וכדעת השו"ע), ולדעה הראשונה אפילו בשעה שהאש דולקת מותר להניח את התפילין (וכך דעת הגר"א להלכה).

א. כל זה להציל לחצר שאינה מעורבת, אך להציל לרשות יחיד אחרת מותר אפילו אם לא הניחם מערב שבת, כדלקמן בסעיף יז (**משנ"ב**).

סעיף יז | כיכר או תינוק והצלת הספרים

◀ **סמ"ג, תרומה, מרדכי:** הירושלמי מתיר להניח כיכר או תינוק על כיס מלא מעות כדי להצילו מהדליקה. והוא הדין שמותר מפני אנס וכדומה. ודווקא לרשות היחיד אחרת, אבל לחצר שאינה מעורבת אסור (וייתכן שגם הבבלי מודה בדליקה).

☜ **שו"ע:** יש מתירים להציל אגב כיכר או תינוק לרשות יחיד אחרת.

◀ **רשב"א וטור:** אין להקל בזה.

א. אף אם המעות חשובות יותר מאשר החפץ שמניח אצלן, עם זאת מותר[13] (**משנ"ב**).

ב. למרות שבדרך כלל הצריכו לנער את המוקצה ולא לטלטל את שניהם יחד, ולא אמרו כיכר ותינוק אלא למת, כאן התירו משום ההפסד (**משנ"ב**).

---

[11] גם לדעה שהתירה בסעיף ב' להציל מעות בפני עצמם מהדליקה מובן החידוש בסעיף זה, והוא שמותר להציל אגב הספר לחצר שאינה מעורבת (**משנ"ב**).

[12] **תרומה, סמ"ג וטור:** אין להתיר להניח טבעת וכדומה בכיס מלא מעות כיוון שהטבעת מתבטלת למעות שבכיס.

[13] יש לדון אם ניתן להוכיח מדברי **המשנ"ב** כאן לגבי דין בסיס לדבר המותר והאסור, שלא בוחנים את החשיבות הממונית של החפץ, אלא לפי החשיבות שהאדם נותן לחפץ. ועיין בסימן שי, סעיף ובמה שהבאנו שם מהאחרונים בזה.

❖ להיכן מצילים ספרי קודש

נחלקו התנאים (קטז:) להיכן מותר להציל ספרי קודש, ת"ק מתיר למבוי שאינו מפולש, והיינו שיש לו שלוש דפנות ואין לו לחי, ורבי יהודה בן בתירה מתיר רק למבוי מפולש.

◄ **רמב"ם, סמ"ג, תרומה וטור:** הלכה כת"ק.

☜ כך פוסק **שו"ע**[14].

◄ **הגהות מרדכי:** הלכה כרבי יהודה בן בתירה.

סעיף יח | הצלת ספרים לרה"ר ע"י גוי

שבלי הלקט (בשם גאון אחד): מותר לומר לגוי להציל ספרים לרה"ר, שהרי אין לך דבר שבות העומד בפני כתבי הקודש (כדאיתא בעירובין דף צח.).

☜ כך פוסק **שו"ע** (בשם גאון).

↲ ואף שאר ספרים וגמרות בכלל זה (**פרי מגדים**).

סעיף יט | הצלה משאר דברים המאבדים

רבינו ירוחם ☜ **ושו"ע:** מה שמותר להציל מהדליקה מותר להציל גם משאר דברים המאבדים.

סעיף כ | הצלת גליוני הספרים

הגמרא (קטז.) מסתפקת האם מצילים את גליוני הספרים (והיינו שבין פרשה לפרשה ובין דף לדף, ולמטה ולמעלה (רמב"ם)). ולא פושטת.

רי"ף, רא"ש ורמב"ם: אין מצילים את גליוני הספרים (משום שכך משמע בפשט הברייתא בגמרא (**ר"ן**)).

☜ כך פוסק **שו"ע**.

א. איסור חתיכת הגילונים:

◄ **מהר"ם:** עשו חרם שלא לחתוך גליוני הספרים, אפילו אם רוצה לכתוב עליהם.

◄ **אגודה** (**על פי מסכת סופרים**): בחדשים מותר (כאילו התנו עליהם), ובישנים אסור.

◄ **משאת בנימין:** נוהגים לחתוך, והוי כאילו התנו על כך מראש (וכך פוסק **אליה רבה**).

---

[14] וכותב **שער הציון** בשם **תוספת שבת** שלי"א בסימן שג, יח שהקלו ברה"ר בימינו, יש להקל גם לעניין הצלה בימינו. והוסיף על דבריו שאין להקל במבוי מפולש כיוון שזו דרך הוצאה, ואף לעניין ספרי קודש אין להקל בזה.

סעיף כא | ספרי המינים

הברייתא (קטז.) אומרת שספרים שכתבו המינים לא מצילים מדליקה ואף בחול שורפים אותם עם האזכרות שבהם. (מינים- היינו האדוקים בע"ז. והוא הדין המשומדים לע"ז (רבינו ירוחם)).

☜ כך פוסקים **טור ושו"ע.**

א. ◄ **ב"ח וט"ז:** יש להזהר באותם אדוקים שעשו מטבעות שטבעו עליהם צורות לע"ז, שלא לתלותם על ספר התורה, ואף צריך להתיכם **(ב"ח וט"ז).**

◄ **רבי יהודה מילר:** מסתפק האם מותר להתיכם שמא אינם מינים אדוקים.

◄ **חוות יאיר:** מותר להתיך מטבעות שיש עליהם שם הוי"ה שעשו במדינת שווידן מאחר שהמטבעות נעשו להוצאה, וודאי ששם זה נכתב לשם חול.

ב. לא יפה המנהג שעושים בקהילות שאוספים כסף עבור חולה ומניחים את הקופה בתוך ארון הקודש **(ט"ז).** ובלאו הכי יש להזהר כיוון שאסור להניח דבר חול בתוך ארון הקודש, לכן יש למנוע המנהג **(משנ"ב).**

סעיף כב | גרם כיבוי

רבי שמעון בן ננס (קכ.) מתיר לפרוס עור של גדי על שידה שאחז בה האש כדי לעכב את האש מלהתפשט על כל השידה, וכן התיר להניח כלים ריקים או מלאים מול האש כדי שהאש תבקע את הכלים והמים יכבו את האש. רבי יוסי אוסר להניח כלים מלאים מים מפני שגורם לכיבוי האש.
רב יהודה בשם רב מתיר לשפוך מים על טלית כדי למנוע מהאש להתפשט על כולה כדעת רבי שמעון בן ננס.

◄ **רי"ף, רא"ש ורמב"ם:** הלכה כרבי שמעון בן ננס.

◄ **הגהות מרדכי:** גרם כיבוי הותר רק במקום היזק.

☜ **שו"ע** מתיר גרם כיבוי (והביא גם את ההיתר של עור של גדי).

רמ"א: גרם כיבוי הותר רק במקום הפסד.

א. בסימן שח פסקו השו"ע והרמ"א לאסור לטלטל עור של גדי רך. וכאן התיר השו"ע לפרוס עור של גדי שהוא רך. אמנם לדעה הראשונה בסעיף שהתירו לטלטל מוקצה מפני הפסד, מובן כיצד הותר לטלטל כאן עור של גדי **(משנ"ב).**

ב. בגמרא משמע שאפילו אם מניח את הכלים כדי שהאש תבוא ותבקע את הכדים כדי שיכבו אותה מותר, משום שאינו אלא גרמא. וכן בשאר מלאכות התירו גרמא ולא רק כיבוי שזו מלאכה שאינה צריכה לגופה **(ביה"ל).**

סעיף כג | טלית שאחזה בה האש

רב יהודה בשם רב (קכ.) מתיר לשפוך מים על טלית שאחזה בה האש, הגמרא מקשה עליו מברייתא שמתירה להתעטף בטלית שאחזה בה האש (אך לא לשפוך מים), ומיישבת שרב סובר כדעת רבי שמעון בן ננס שהתיר גרם כיבוי.

◀ **טור:** מותר להתעטף בטלית שאחזה בה האש, אם לא מתכוון לכבות את האש אלא להתעטף בלבד.

◀ **רי"ף, רא"ש ורמב"ם (ע"פ הב"י):** מותר אפילו אם מתכוון לכיבוי האש, כיוון שאינו אלא גורם לכיבוי האש.

☜ **שו"ע:** מותר להתעטף בטלית שאחז בה האש, ויש אומרים שצריך שלא יתכוון.

↲ לדינא מותר גם אם מתכוון, אלא שיזהר שלא יכבה ממש **(אחרונים)**.

סעיף כד | כיבוי על ידי מים בגרמא

רב יהודה בשם רב התיר (שם) לשפוך מים על טלית שאחזה בה האש, והברייתא התירה רק להתעטף בטלית.
רב אשי (מז.) אסר להניח כלי מלא מים מתחת לנר שמוציא ניצוצות מפני שגורם לכבות אותם.

רי"ף ורא"ש (ע"פ הראשונים): הלכה כרב אשי, ואסור לשפוך מים על טלית אלא רק להתעטף.

רמב"ם, רמב"ן, רשב"א, מגיד משנה, ר"ן וטור: אין מחלוקת בין רב יהודה לרב אשי. מותר לשפוך מים על טלית כי אין זה כיבוי לעומת הנחת כלי עם מים שאסורה מפני שזה כיבוי ישיר.

☜ כך פוסק **שו"ע** (הביא את שתי הדעות והכריע שדברי המתירים נראים).

❖ איסור כיבוס בשפיכת מים

נחלקו הראשונים (כמובא בסימן שב) האם יש איסור לשפוך מים על בגד:

◀ **רשב"ם, הגהות מימוניות וטור:** אסור לשפוך מים על בגד כלל, ולכן רק שכר או יין מותרים.

◀ **ר"י:** אין איסור לשפוך מים על בגד נקי.

☜ **שו"ע:** (יש אוסרים לתת מים על טלית ו) ויש מתירים לתת שאר משקים חוץ ממים ויש מתירים אפילו מים. ודברי סברא שנית נראים.

↲ ועיין בסימן שב שנחלקו האחרונים האם שו"ע פסק להלכה ששרייתו זהו כיבוסו גם בבגד נקי או לא.

סעיף כה | נכרי וקטן שבאו לכבות

המשנה (קכא.) אומרת שנכרי שבא לכבות את האש, לא אומרים אל תכבה (שעושה על דעת עצמו, שיודע שלא יפסיד מכך), וקטן שבא לכבות אומרים אל תכבה כיוון ששביתתו עלינו. הגמרא מקשה שלכאורה אפשר להוכיח מהמשנה שקטן שאוכל נבילות צריך למחות בו, ורבי יוחנן דוחה שמדובר על קטן שעושה לדעת (לרצון) אביו, ואצל גוי, אפילו שעושה לדעת היהודי, הוא עושה בשביל עצמו[15].

◄ **רמב"ם, רש"י (ע"פ הב"י), סמ"ג ורבינו ירוחם:** אם הקטן לא עושה על דעת אביו מותר להניח לו לכבות (אבל בסתמא מכבה לדעת אביו, שהרי הנזק ניכר וברור שעושה לדעת אביו).

◄ **רי"ף ורא"ש:** אסור לתת לקטן לכבות אש (משום שכל קטן מכבה בשביל אביו).

☜ **שו"ע:** מותר לתת לגוי לכבות, ואסור לתת לקטן לכבות.

א. אם גוי מדליק נר בשביל ישראל אין התר משום שעושה לצורך עצמו, שהרי גוף היהודי נהנה מהאור שגוי מדליק **(משנ"ב)**.

ב. אפילו אם הגוי מושכר אצל היהודי מותר **(משנ"ב)**.

ג. אסור לזרז את הגוי שיכבה אפילו כשבא מעצמו **(משנ"ב)**.

ד. בקטן צריך למחות, אפילו אם לא הגיע לגיל חינוך **(משנ"ב)**.

ה. אף כאשר הקטן בא לכבות אצל אחרים צריך למחות בו משום שעושה בשביל גדול **(מג"א בשם הר"ן)**. אלא שאביו חייב למחות בו מהתורה ואחר צריך למחות בו מדברי חכמים[16] **(שער הציון)**.

סעיף כו | כל המכבה אינו מפסיד

רבי אמי (קכו.) מתיר לומר בפני גוי 'כל המכבה אינו מפסיד'.

רא"ש: אם הגוי אינו מזומן לפנינו מותר ללכת לקרוא לו, למרות שברור שהוא יתקן את הנזק כשיבוא. וכן בכל נזק שבא פתאום מותר (והוא הדין בנזק שהיה ידוע לפני שבת ולא תיקנו אותו לפני שבת[17] **(ב"י)**).

☜ כך פוסק **שו"ע.**

א. לומר בלשון נוכח אסור **(ע"פ שו"ע יו"ד רכא)**. **ושלטי הגיבורים** מקל בזה לעניין דליקה (בסימן שז, ס"ק ע המשנ"ב פסק להחמיר בזה אפילו בדליקה).

ב. אסור לומר לגוי לכבות את הדליקה (למרות שזה שבות דשבות במקום הפסד גדול), משום שיש חשש שמתוך הבהלה יבוא לכבות בעצמו. אך מותר לומר לכבות עבור ספרי קודש **(משנ"ב)**.

---

[15] ואסור לומר לגוי לכבות למרות שיש כאן הפסד ממון כיוון שכל המקומות שהתירו במקום הפסד הוא כדי למנוע מהאדם לעשות איסור חמור יותר. אבל בדליקה הסברא הפוכה שאם נתיר לומר לגוי לכבות, מתוך הבהלה על הממון יבוא לכבות בעצמו **(הגהות מרדכי)**. עוד ייתכן ששבות על ידי גוי חמורה יותר מאשר מלאכה דאורייתא שנעשית על ידי יהודי בשינוי **(ר"ן)**.

[16] ואם עבר הקטם ועשה עבור הגדול כתב **בביה"ל** (סימן שכה סעיף יד ד"ה אינו יהודי) שאסור להנות ממנה בדיעבד וצריך להמתין עד כדי שיעשה.

[17] **והמשנ"ב** כותב שמתוך שהאחרונים לא העתיקו דבריו משמע שלא פשיטא להו להתיר בזה.

ג. מת וספרי קודש, צריך להציל קודם את המת. וכן אדם חולה ואדם בריא, מצילים את הבריא קודם **(ספר חסידים)**.

ד. התירו בדליקה לומר כל המכבה שאם לא נתיר יבוא לכבות בעצמו. אבל בשאר מלאכות שבת לא התירו לומר כך שיבואו גוים לעשות מלאכתו **(גמרא)**.

❖ כיבוי שריפה בזמן הזה

הראשונים כותבים התרים לכבות כל שריפה שפרצה בשבת:

ר"ן: האש יכולה לעבור לבית שיש בו תינוקות שלא יוכלו לברוח ויש חשש סכנה. או שיש חשש אימת מלכות או הגוים כשיראו שאנחנו לא מכבים את האש. וגם בזה אין היתר גמור, והנח להם לישראל מוטב יהיו שוגגים.

אור זרוע ותרומת הדשן (בשמו): מפני שאנחנו דרים בין הגוים יש חשש שהם יבואו לשלול ממון ויעמוד מולו היהודי ויסתכן בנפשו (וכך העתיק המשנ"ב להלכה, ועיין לקמן).

↲ **תרומת הדשן:** וצריך לתת לב לפי העניין האם אכן יש חשש סכנה מחמת הגוים, ואם אין סכנה לא יחללו שבת בכיבוי.

☜ **רמ"א:** מותר לכבות דליקה בזמן הזה מפני חשש סכנה. והכל לפי העניין אם יש שם חשש סכנה. ורק כיבוי דליקה שיש חשש סכנה והוי משאצל"ג. אבל אסור לחלל שבת כדי להציל ממון.

א. כיום יצא ההיתר לכבות כל דליקה מחשש סכנה שמא יש אנשים שלא יוכלו לברוח בזמן **(אליה רבה בשם שכנה"ג)**.

ב. מצווה להודיע ברבים שמותר לכבות **(פרי מגדים)**.

ג. באמת לא צריך להתיר כיבוי דליקה במקום סכנה בגלל שזה משאצל"ג, אלא אף אם זו מלאכה גמורה היה מותר. ונקט הרמ"א שזו משאצל"ג להשמיע שאסור לחלל שבת אפילו הכי בשביל ממון. וכן כל איסור דרבנן בשביל ממון (וכדעה המחמירה בסעיף ב) **(משנ"ב)**.

❖ תשובה למחלל שבת

תרומת הדשן ☜ **ורמ"א:** המחלל שבת באיסור צריך להתענות ארבעים יום, שני וחמישי ושני. לא ישתה יין ולא יאכל בשר. וגם ייתן כסף לצדקה כשיעור קרבן חטאת (חי פשיטים) ואם ירצה לפדות התענית ייתן יב פשיטים כנגד כל יום.

א. מי שכיבה דליקה (במקום שהיה חשש סכנה) לא יתענה כדי שלא ימנע מלכבות בפעם הבאה[18] **(משנ"ב)**.

ב. גם בתחומין דרבנן צריך להתענות **(מג"א)** וכן על טלטול נר להצלת ממון **(דגול מרבבה)**. אמנם בזה ייתכן שאפשר להקל להתענות שני וחמישי ושני בלבד. ואולי אף בתחומין, צריך תענית חמורה רק אם לא היה הפסד גדול ובהלה **(משנ"ב)**.

---

[18] לע"ד פשוט שהכוונה שאפילו אם התברר שלא הייתה סכנה ממשית. שאם התברר שנצלו בזה אנשים מדוע שיתענה, וכי מי שמציל נפשות יש הווה אמינא שצריך להתענות. וכן נראה מדברי **הזכור לאברהם** שהביא המשנ"ב בסוף ס"ק עח.

ג. אפשר לדחות את התענית לימות החורף **(מג"א)**. כל זה במי שחילל שבת בשוגג או במזיד מפני ממונו. אבל מי שחילל שבת בשאט נפש צריך תשובה שלמה **(חיי אדם)**.

ד. כל זה אפילו במי שעבר על איסור דרבנן **(אליה רבה)**.

ה. 'לא יאכל בשר' היינו בלילה שלאחר התענית **(אחרונים)**.

ו. המחלל שבת משום פיקוח הפש אינו צריך כפרה כלל, והנשים המתענות על כך שהדליקו נר עבור יולדת, הרי זו הוללות וסיכלות **(זכור לאברהם)**.

ז. שיעור חי פשיטים הוא חמש זהובים. ושיעור זה הוא כנגד פחות שבקרבנות **(אחרונים)**. ויזהר שלא יאמר שזה עבור קרבן חטאת **(חיי אדם)**. ונכון שיאמר פרשת חטאת ויבין אופן הקרבתה **(בשם הספרים)**.

ח. יב פשיטים זה השיעור הפחות. ואם הוא עשיר ויכול ייתן יותר שהרי זה כנגד הצער שהיה לו בתענית **(אחרונים)**.

סעיף כז | כיבוי גחלת ברה"ר

שמואל (מב.) מתיר לכבות גחלת של מתכת ברה"ר, אבל לא גחלת של עץ (מפני שיש בכיבויה איסור דאורייתא (רש"י)). והגמרא מעמידה את דבריו כרבי יהודה שסובר שמלאכה שאינה צריכה לגופה חייב עליה. אמנם לדעת רבי שמעון גם גחלת של עץ אינה אסורה מהתורה ומותר במקום נזק רבים.

◄ **רמב"ם:** הלכה כרבי יהודה.

◄ **שאר ראשונים:** הלכה כרבי שמעון.

☜ **שו"ע:** מותר לכבות גחלת של מתכת או של עץ שעומדת ברה"ר. ולרמב"ם אסור בשל עץ.

↲ והלכה כדעה הראשונה **(אליה רבה)**.

א. מדובר כשאין לו עצה אחרת ולכן חייב לכבותה. אבל אם יכול לפנותה ודאי עדיף **(משנ"ב)**.

ב. אין בכיבוי גחלת של מתכת משום מצרף משום שאינו מתכוון לזה **(משנ"ב)**.

סימן שלה | דין חבית שנשברה

סעיף א | הצלה מחבית שנשברה

המשנה אומרת (קמג:) שחבית שנשברה מותר להציל ממנה מזון שלוש סעודות (אך לא יותר שמא מתוך הבהלה יבוא להביא כלים דרך רה"ר[1] (גמרא)) ויכול לומר גם לאחרים שיצילו להם מזון שלוש סעודות. ויקפיד שלא יספיג את היין בספוג על מנת להטיפו בכלי מפני חשש סחיטה.

הברייתא מוסיפה שאסור לספוג ביין ולא לטפח בשמן מפני שעושה כדרך חול (ויבוא לידי סחיטה (רש"י)).

תוספות ורמב"ם: אפילו אם יש לספוג בית אחיזה ואין חשש סחיטה אסור, שמא מתוך שעושה כדרך חול יבוא לסחוט.

רש"י וטור: מותר להציל אפילו בהרבה כלים שלוש סעודות. בכלי אחד יכול כמה שרוצה.

☜ **שו"ע:** מציל אפילו בהרבה כלים מזון שלוש סעודות ואומר לאחרים לבוא להציל. ולא יביא ספוג לטפטפו לכלי אחר, אפילו אם יש לו בית אחיזה, שמא יבוא לידי סחיטה ולא יטפח בידו בשמן (גם מחשש סחיטה **(משנ"ב)**).

רמ"א (על פי ר"ת והגה"מ): אם החבית רק נסדקה ולא נשברה, כיוון שאין בהלה, מותר להציל הרבה.

א. בדין יין שעוד לא נשפך עיין לקמן.

ב. הצלת שלוש סעודות זה לפני שאכל אחת מסעודות השבת, וכמו בסימן שלד **(משנ"ב)**.

ג. מקום שבו רגילים לשתות יין או שאר משקים ואינם ביוקר, מותר להציל אפילו הרבה, מפני שאין קבע לשתיה **(משנ"ב)**.

ד. לאחרים מותר להציל רק שלוש סעודות **(סימן שלד, ט)**.

❖ להציל באותה חצר

☜ **רמ"א (על פי פסקי מהרא"י):** יש אומרים שכל זה להציל לחצר אחרת, אבל לבית אחר באותה חצר שעירבו בו אין איסור.

↲ **ט"ז:** כיוון שאף בדליקה אין הדבר מוסכם שבבית שבאותה חצר מותר, אף כאן יש לפקפק בהיתר זה.

א. אפילו חצר אחרת שעירבה עם אותה חצר אסורה, משום שהיא דומה לרה"ר, ויש חשש שיביא כלים דרך רה"ר[2] **(משנ"ב)**.

---

[1] **והרמ"א** הוסיף גם חשש שמא יבוא לתקן את החבית. והביא **המשנ"ב** את שני הטעמים.

[2] עיין בהערה הקודמת בטעמו הנוסף של הרמ"א. ולכאורה צ"ע כיוון שלפי טעמו של הרמ"א (שמא יבוא לתקן את החבית) אין חילוק בין חצר אחרת לבין בית אחר, שכן בשניהם יש בהלה ויבוא לתקן את החבית, ומדוע חצר אסורה ובית הותר. ואפשר לומר שטעמו של הרמ"א אינו עומד בפני עצמו אלא צירוף טעם לאיסור שהוזכר בגמרא עצמה, שהרי פשוט שהרמ"א לא חולק על הטעם המוזכר בגמרא.

ב. מוסכם שבחצר שלו שאינה צריכה עירוב כלל מותר להציל **(הסכמת האחרונים).**

❖ נשפך היין לארץ

◀ **תרומת הדשן:** אם נשפך היין לארץ מותר להצילו בכל אופן, כיוון שהאדם כבר אינו בהול עליו כמו בשבירה של החבית (ודווקא להציל על ידי כלים קטנים, שמשנה מדרך חול).

◀ **ר"י (בפשטו) ובית יוסף:** גם אם נשפך היין כבר לארץ אסור להציל יותר משלוש סעודות.

☜ **משנ"ב:** אפשר שיש להקל בימינו שאין לנו רה"ר מהתורה.

סעיף ב | קליטה וצירוף מהגג

הברייתא (קיז:) אומרת שאם נשברה חבית בראש הגג מותר להניח כלי תחתיה, אך אסור להביא כלים כדי לקבל את היין הנשפך מהגג או לצרף את הכלי לגג כדי לקבל את היין. ומבארת הגמרא שהאיסור הוא שמא מתוך הבהלה אדם יבוא להביא כלים דרך רה"ר.
הגמרא (קכ.) מדייקת מברייתא זו שרק כלי אחר אסור להביא, אבל באותו כלי מותר להציל כמה שרוצה.

סמ"ג ותרומה: כשמציל בכלי אחד מותר אפילו לצרף ולקלוט כיוון שזכור הוא, שהרי התירו לו רק כלי אחד.

☜ **טור ושו"ע** פוסקים את הגמרא. ושו"ע מוסיף להתיר בכלי אחד אפילו הרבה.

א. כל עוד לא הגיע לשלוש סעודות מותר להציל אפילו בהרבה כלים. **והפרי מגדים** החמיר בקליטה וצירוף אפילו בפחות משלוש סעודות (ונראה מדברי **שער הציון** שהקל).

סעיף ג | הצלה לצורך אורחים

הברייתא (קיז:) אומרת שאם הזדמנו לאדם אורחים מותר לו להביא עוד כלים ולצרף ולקלוט, ולא יקלוט ואז יזמין אלא יזמין ואז יקלוט ואסור להערים בזה. רבי יוסי ברבי יהודה מתיר להערים.

◀ **רש"י וטור:** המחלוקת היא האם מותר להערים לכתחילה. והלכה כת"ק שאסר **(טור).**

◀ **רמב"ם ומגיד משנה:** המחלוקת היא האם מותר להנות מההצלה בדיעבד, והלכה כריב"י שהתיר.

☜ **שו"ע:** אסור להערים. **רמ"א:** ואם הערים מותר.

↲ **מג"א:** לרמב"ם מותר להערים לכתחילה.

א. משמע שאם לא זימן אורחים אסור אפילו בדיעבד, והיינו עד מוצאי שבת מיד. ואם היה שוגג מותר להנות לו ולאחרים **(משנ"ב).**

סעיף ד | יין מוקצה שזב מהגיגית

◀**כלבו:** אם זב תירוש מהענבים בשבת (שהוא מוקצה משום משקים שזבו), אסור לתת כלי תחתיו משום ביטול כלי מהיכנו. ויכול להביא מיטתו לשם ולהניח כלי תחת הדלף כדי שהקרקע לא תהיה מאוסה לשבת שם[3]. ולא ישפוך את המשקה לכלי אחר, שנמצא מבטלו מהיכנו, אלא ישפוך אותו לגיגית שבה נמצא התירוש, שגם כך היא מבוטלת מהכינה.

☜ כך פוסק **שו"ע.**

◀**י"א בכלבו ודרכי משה:** מותר להניח כלי עם מים תחת דלף התירוש כיוון שקמא קמא בטיל (והקשה עליו הכלבו, שהרי זה דבר שיש לו מתירין ואינו בטל אפילו באלף. ויישבו הדרכי משה שמין בשאינו מינו כן בטל).

↲ **מג"א:** אפילו אם האיסור התרבה יותר מההיתר מותר.

☜ כך פוסק **משנ"ב** (כהיתר נוסף על דברי השו"ע).

א. מדובר כשהחבית נסדקה ולא נשברה ממש (כנ"ל בסעיף א ברמ"א) ולכן רק משום ביטול כלי מהיכנו נאסר להניח כלי תחתיה, אך אם נשברה ממש, אסור אפילו מזון שלוש סעודות, שהרי אי אפשר להנות מהיין הזה בשבת **(משנ"ב ושער הציון).**

ב. ביטול כלי או טלטול מוקצה:

◀ **מג"א ורעק"א:** אם יש לו כלי אחר לשפוך לתוכו את היין עדיף שישפוך אליו, ולא יטלטל את המוקצה.

◀ **אליה רבה ופרי מגדים:** ביטול כלי מהיכנו חמור יותר שהרי יש בו עניין סתירה ובניין (שדומה לבונה וסותר).

סעיף ה | ליקוט פירות שהתפזרו

הברייתא (קמג:) אומרת שאם התפזרו לאדם פירות בחצר יכול ללקט מעט מעט בידו, אך לא ילקט לתוך הסל או הקופה שלא יעשה כדרך שעושה בחול. (תוספות ורא"ש: לא גורסים 'מלקט מעט מעט ואוכל' אלא כשמותר ללקט אין צורך לאכול מיד).
הגמרא (קמב.) אומרת שאם יש לאדם פירות עם אבן בתוך כלכלה צריך להשליך את הפירות ואת האבן ואחר כך יאסוף את הפירות.

הראשונים מקשים סתירה בין הסוגיות, ומיישבים:

◀**רבינו יונה:** במקום אחד מותר ללקט, וכשהתפזר הילך והילך אסור.

◀**רמב"ן:** אם התפזרו בחצר שיש בה חול ואבנים אסור משום שזה כבורר[4] (משום שלוקח לאלתר אין בזה ממש בורר **(משנ"ב)**), אבל בתוך הבית אין איסור.

◀**רשב"א:** הביא את שני התירוצים.

---

[3] ואע"ג שאין לעשות גרף של רעי לכתחילה, כאן משום הפסד התירו **(מג"א וגר"א).**

[4] והביא **הבית יוסף** בשם **הסמ"ג** בתחילה לחשוש באיסוף פירות משום מעמר. אך כתב שנית שמוכח מהגמרא בביצה (לג:) שאין מעמר אלא כשאוסף ממקום הגידול.

☜ **שו"ע:** אם התפזרו לכאן ולכאן מותר ללקט אחד אחד ולאכול, ואם התפזרו במקום אחד מותר לתת הרבה לתוך הסל, אלא אם כן נפלו למקום עפר שמותר אחד אחד ואוכל.

א. **שו"ע** כתב שאם התפזרו מלקט אחד אחד **ואוכל**. אמנם לתוספות ורא"ש שהעתיק הבית יוסף, גם אם אינו אוכל מיד. **הגר"א** חולק ומתיר רק אם אוכל. וייתכן שגם השו"ע חזר בו והתיר רק אם אוכל. ולעניין ליקוט מתוך עפר שמותר אחד אחד, ודאי שמותר רק אם אוכל מיד **(ביה"ל)**.

סימן שלו | הליכה על עשבים ודין אילן

סעיף א | אין עולין באילן

הברייתא (עירובין ק.) אומרת שאסור לשבת על שורשי אילן הגבוהים שלושה טפחים מפני שאסור להשתמש באילן בשבת. עוד איתא בברייתא (שם ק:) שאסור להשתמש בין באילן יבש ובין באילן לח. וברייתא אחרת אומרת שאילן יבש מותר. הגמרא מיישבת שבימות החמה מותר כיוון שניכר לכל שהוא יבש, ובימות הגשמים אסור כי לא ניכר שהוא יבש ויש בזה מראית עין (רש"י). ואף בימות החמה אסור כאשר יש פירות או עלים. הגמרא בהמשך אומרת שלדעת רבי שמעון מותר ללכת על עשבים ואין חשש משום תלישה כי אינו מתכוון.

◄ **רי"ף (לפי הרא"ש):** אין חילוק בין עשבים לאילן, ובשניהם מותר כי אינו מתכוון לתלישה.

◄ **רא"ש, תוספות וטור:** רק בעשבים אין חשש, אבל באילן אסור כי מינכר מילתא יותר.

◄ **רי"ף (לפי הב"י) ורמב"ם:** אסור אפילו באילן יבש (משום שרב אסר גם אילן יבש משום גזירה).

☜ כך פוסק **שו"ע** (ולא נתלים בו ולא משתמשים במחובר לקרקע כלל).

א. אפילו אילן יבש שאין בו עלים או פירות נאסר, משום גדר והרחקה[1]*. ויש שמתירים בימות החמה שניכר לכל שהוא יבש **(משנ"ב).**

ב. אסור גם להשען על האילן **(משנ"ב ע"פ הגמרא).** ולא להניח עליו חפץ או לקשור אליו בהמה **(אחרונים).**

❖ קנים רכים וירקות

הגמרא (לד:) מספרת שרב נחמן אמר לתלמידיו ללכת ולכוף הקנים זה על זה שיוכלו לשבת עליהם בשבת. הגמרא מקשה עליו מברייתא האומרת שאסור להשתמש בקנה, ומיישבת שמדובר על קנה קשה אבל קנה רך מותר.

הגהות אשר"י: מותר להשתמש בקנה רך שדינו כירק, ולא גזרו על ירקות (וייתכן שגם שאר פוסקים מודים לו בזה, וכתבו רק אילן, שאם היה אסור היו צריכים לכתוב שאסור כל המחובר לקרקע **(בית יוסף)**).

☜ כך פוסקים **רמ"א, אליה רבה[2], תוספות שבת וחיי אדם.**

↲ והרבה פוסקים התירו רק קנים שנשארים רכים לעולם, אבל רכים שעשויים להתקשות, אסורים אפילו בעודם רכים **(משנ"ב).**

☜ **ב"ח וט"ז:** אסור להשתמש גם בירקות וקנים הרכים.

---

[1]* ואם רוצה לשבת על גדם של עץ (שייעודו לכך) כתב **בערוך השלחן** (סי"ח) להתיר, אך **באור לציון** (ב, מז, כט) חלק עליו ואסר.

[2] וכתב שאם הקנה קצת קשה, אפילו שאינו קשה כאילן אסור, כיוון שנוח להשבר. וכן הסכים **בתוספת שבת**.

א. כתבו הפוסקים שאסור להשתמש בקלחי כרוב ודלעת, שאע"פ שהם ירקות, כיוון שהם קשים, ומתקשים בסוף כעץ, אסורים **(משנ"ב)**.

❖ עלה בדיעבד

הברייתא אומרת (ק.) שאם עלה לאילן יכול לרדת ממנו, ומאידך ברייתא אחרת אומרת שאסור לרדת ממנו. הגמרא מיישבת שאם עלה מבעוד יום יכול לרדת ואם עלה בשבת אסור. ובאופן שונה: מדובר שעלה בשבת, אלא שאם עלה בשוגג מותר לרדת ואם עלה במזיד אסור.

רי"ף ורא"ש: רק אם עלה בשבת עצמה במזיד אסור לרדת מהעץ. אבל לפני שבת, אפילו מזיד, או אם עלה בשבת בשגגה, מותר לרדת (למרות שהגמרא מביאה תירוץ נוסף, לא העתיקוהו).

☜ כך פוסק **שו"ע.**

↲ נחלקו הראשונים באיזה אופן מותר לרדת מאילן שעלה אילו מערב שבת:

◄ **רמב"ם, מגיד משנה:** אפילו אם תכנן לרדת בשבת עצמה מותר לרדת.

◄ **טור:** רק אם לא כיוון לרדת בשבת מותר לרדת.

☜ **שו"ע:** מותר לרדת, ויש אומרים שרק אם חשב לרדת לפני שבת מותר לרדת.

↲ והלכה כדעה ראשונה **(משנ"ב)**.

רמ"א (על פי המגיד משנה): כל ההיתר לרדת הוא רק באדם שנמצא על העץ, שעושה איסור בעת שהוא על העץ, אבל חפץ שעל העץ אסור להורידו מהעץ בכל מקרה.

א. אסרו להוריד כלים בשבת מהאילן כיוון שבקלות יבוא להשען על האילן ולהשתמש בו[3]. ואסור לתלות באילן כלים שהוא רגיל להשתמש בהם, שמא יבוא להורידם בשבת **(משנ"ב)**.

סעיף ב | שרשי אילן

המשנה (צט:) אוסרת להשתמש בשרשי אילן הגבוהים מעל הקרקע שלושה טפחים, אבל בפחות משלושה מותר כיוון שהם כקרקע.

☜ כך פוסקים **טור ושו"ע.**

↲ הוא הדין ענף של אילן הנמוך פחות משלוש לקרקע **(משנ"ב)**.

א. וכל שכן ירק הנמוך מג' טפחים מותר. ואילו שיח נמוך שיש בו פירות, אסור להשתמש בו אף שהוא נמוך משלושה טפחים, ורק שרשי אילן שאין בהם פירות ונאסרו משום לא פלוג,

---

[3] **בשער הציון** מביא בשם **הריטב"א והמג"א** שמעל בהמה אין איסור להוריד חפץ מצד חשש ההשתמשות בה.

מותרים בפחות משלושה טפחים. ואפשר שגם בירק שראוי לאכילה אסור אפילו בפחות מג' טפחים[4] **(פרי מגדים)**.

❖ היתר שבא מאיסור

נחלקו רבה ורב ששת בשרשי אילן הנמוכים משלושה טפחים שבאו מעל שלושה טפחים, רבה מתיר כיוון שהם בפחות מג', ורב ששת אוסר כיון שהם באו מאיסור. מעל שלושה אסור לכו"ע, בפחות משלושה לכו"ע מותר, ונחלקו בפחות משלושה לאחר שעלה השורש שלושה[5].
הגמרא אומרת שגם באנגרא ובקרן זוית נחלקו. והיינו גזע שעומד בתוך חריץ וסמוך לו משני צדדיו קרקע, וכן אילן שסמוך בשלוש מצדדיו לקרן זוית, ואם מודדים מהגובה אין שלושה טפחים, ואם מודדים מהקרקע יש שלושה. לרבה מותר ולרב ששת אסור.

רי"ף ורא"ש: הלכה כרבה.

☜ כך פוסק **שו"ע.**

עוד אומרת הברייתא ששורשי אילן שהיו גבוהים מהקרקע שלושה טפחים ושווים לה רק בצד אחד- אסור לשבת עליהם.

☜ כך פוסקים **רמב"ם טור ושו"ע.**

א. אם לא היה חלל שלושה טפחים מתחת לענף אלא בצירוף הענף, דינו כגבוה שלושה טפחים **(ביה"ל ע"פ לשון הטור והשו"ע)**.

ב. מותר להשתמש בענף היוצא מעץ אם הענף אינו בגובה שלושה טפחים שהרי לא היה בגובה האסור מעולם **(אחרונים)**.

סעיף ג | הליכה על עשבים

הגמרא דנה (ק:) האם מותר ללכת על עשבים בשבת, ומסיקה שמותר ולא חוששים שמא יתלוש, שכן הלכה כרבי שמעון שדבר שאינו מתכוון מותר.

☜ כך פוסקים **טור ושו"ע.**

א. משמע בגמרא (ק:) שאפילו אם העשבים ארוכים ויש רגילות שהעשבים ידבקו בין אצבעות הרגלים מותר ללכת עליהם, כיוון שאין פסיק רישה שיפסקו. ואם מצא לאחר הליכתו עשבים על נעליו, אין להסירם בידו כיוון שהם מוקצה[6] **(משנ"ב)**.

---

[4] בתחילה הפרי מגדים רצה להתיר בכל אילן שאינו גבוה שלושה טפחים, אבל למסקנה כתב לאסור.
[5] א. מותר לכו"ע. ב. אסור לכו"ע. ג. מחלוקת והלכה שמותר.

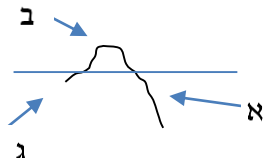

[6] וכן כתב **בכף החיים** (כה'). אך כמה אחרונים חלקו וכתבו שאין בזה איסור מוקצה משום שזה דבר שאין לו חשיבות, וכמו שמצינו לעניין סילוק זבוב מהמשקה (עיין באחרונים בסימן שיט) והסרת נוצות מעל בגד (רמ"א בסימן שב, א). וכן כתב

ב. במקום שבו העשבים ארוכים יש להזהר שלא לרוץ עליהם כיוון שפסיק רישה הוא שיתלוש. ואף ללכת במהירות יש להזהר בזה (**משנ"ב וביה"ל**[7]).

❖ השקיית צמחים

גאונים, סמ"ג, סמ"ק, תרומה, מרדכי, הגהות מימוניות וטור: מי שאוכל בגינות צריך להקפיד שלא ליטול שם ידיים על גבי העשבים, משום שמשקה אותם.

☜ כך פוסק **שו"ע.**

רמ"א (**על פי התרומה**)**:** טוב לשמור עצמו שלא לאכול במקום שיש בו עשבים, מפני שבקושי יכול להזהר שלא ישפכו לו מים שם[8].

↲ ואם זו גינה גדולה משבעים אמה, שלא מועיל לה היקף, ודינה ככרמלית, יש להזהר בכל מקרה כיוון שאסור לטלטל בה (**ט"ז**).

א. המשקה את הקרקע חייב משום זורע ומשום חורש, שמרפה את הקרקע (**משנ"ב**), ולכן יש להזהר שגם בקרקע שאינה זרועה, אם היא עומדת לחרישה, שלא לשפוך עליה מים. (ויש מי שהתיר כיוון שהחיוב לדעתו הוא רק משום זורע) (**שער הציון**). ויש מי שרוצה לאסור גם להטיל מים על שדה ניר (משום שזה מזבל את הקרקע), אך לא נהגו לחשוש לזה (**ביה"ל**).

ב. האוכל בשדה שאינה שלו, הוי פסיק רישה דלא ניחא ליה, שיש מתירים, והרבה פוסקים אסרו זאת, כמבואר בסוף סימן שכ (**משנ"ב**).

❖ מי רגלים על צמחים

◄ **סמ"ג, סמ"ק, תרומה, מרדכי וטור:** יין או מי רגלים מזיקים לצמחים, ומותר לשפוך אותם על צמחים בשבת.

☜ כך פוסק **שו"ע.**

◄ **רא"ם:** אסור לשפוך גם משקים אלו.

החזו"א (מז, ס"ק טו) לעניין סילוק פסולת מאוכל (כשאין איסור בורר) שאין בזה איסור מוקצה משום שאין לפסולת חשיבות וזה רק כתיקון המאכל. וכן פסק **החזון עובדיה** (ד, עמוד עו), שאין איסור מוקצה בדברים שאין בהם חשיבות.

[7] ויש לדון מדוע אסר, שהרי זה פסיק רישה דלא ניחא ליה ומשאצל"ג ומקלקל וכלאחר יד? ולפחות במקום צורך נקל כמו שהקל במשנ"ב בסימן שכא, נז (ע"ש בשער הציון) וכך סתם בשער הציון שטז, יח'. **הגרש"ז** מבאר (שש"כ כו, הערה סט) שייתכן ויהיה נוח לאדם בחיתוך העשבים, שלא יפריעו לו ללכת והוי פסיק רישה דניחא ליה. אם כך אפשר שהביה"ל אסר רק במציאות שניחא ליה, ואז למרות שזה תרי דרבנן אין להקל לכתחילה (מה עוד שאם ניחא ליה החיתוך אפשר שאין זה מקלקל והוי רק חד דרבנן), אבל במקרה שבו ודאי לא ניחא ליה בחיתוך העשבים- גם הביה"ל יודה שאין איסור לרוץ על הדשא. ובאמת שכך מדויק מדברי המשנ"ב שאסר לרוץ רק על עשבים ארוכים, אבל בעשבים קצרים לא שמענו מדבריו לאסור, וכך פסק **השש"כ** (שם, יט) לעניין ריצה על דשא. וייתכן שגם זה מהטעם הנ"ל, שבזה ודאי לא ניחא ליה.
ובאמת שיש שחלקו על דברי הביה"ל, והם **ערוך השולחן** (שלו, כא) **וקצות השלחן** (קמב, עמוד קכט) והביאם **בחזון עובדיה** (ד, עמוד עד), ופסק להקל בריצה כמותם.

[8] בסימן שכ הובאה מחלוקת **ערוך ותוספות** האם פסיק רישיה דלא ניחא מותר או אסור מדרבנן. הערוך התיר ותוספות אסר. לפי דברי הערוך, אם אדם אוכל בגינת חברו אין קפידא אם ישפכו לו שם מים כיוון שלא ניחא לו בזה, ולתוספות הדבר אסור. ועיין בסימן שכ להכרעת ההלכה.

א. מג"א: לכתחילה יש להזהר אף במשקים אלו שלא לשפוך אותם על צמחים. ואם זה בגינת חברו אפשר להקל כיוון שזה פס"ר דלא ניחא ליה **(שער הציון)**. **(אליה רבה** הקל להשקות ביין שהוא חזק).

סעיף ד | השלכת זרעים

הגהות מרדכי, הגהות מימונית וכלבו: יש להזהר שלא להשליך זרעים במקום שיורדים בו גשמים משום שנמצא זורע. ואם משליך לתרנגולים ישליך כמות שיספיקו לגמור תוך יום אחד או יומיים. ואם זה במקום שבני אדם דורסים בו אין חשש.

☜ כך פוסק **שו"ע.**

↲ רק ליום או יומיים הזרעים לא יספיקו להקלט בקרקע, אבל אם יהיו שם שלושה ימים ישרישו ויתחייב למפרע על זורע **(משנ"ב)**.

א. מדובר שהשליך לתרנגולים בבת אחת כמות גדולה, שאם לא כן נמצא שמכין משבת לחול ואסור **(תוספת שבת)**.

סעיף ה | עשבים שעל אוזן הכלי

אביי אומר (קז:) שהתולש פטריה מאוזן הכלי חייב משום עוקר דבר ממקום גידולו.

☜ כך פוסקים **טור ושו"ע.**

↲ ואין זה דומה לעוקר מעציץ שאינו נקוב, כיוון שכאן זה מקום גידולו והוי כעוקר דבר ממקום גידולו **(משנ"ב)**.

סעיף ו | הוצאת עשב מטיט

רב הונא (נ:) אומר שצמח שהטמינוהו בעפר והוציאו פעם אחת מערב שבת, מותר להוציאו שוב בשבת. הגמרא מקשה עליו מברייתא שמתירה למשוך בעלים של הצמח ולהוציאו, אפילו אם לא שלף מערב שבת, ונשארת בתיובתא.

טור: מותר להוציא אפילו אם לא שלף מערב שבת.

תוספות ור"ן: מדובר שלא השריש הצמח. ודווקא הטומן, אבל אם התכוון להשריש אסור **(תוספות)**.

☜ כך פוסק **שו"ע** (ופסק את דברי הגמרא שמותר להוציא גם אם לא שלף מע"ש).

א. אין איסור מוקצה בהוצאת העציץ (בהזזת העפר) משום שזה טלטול כלאחר יד. ואף להחזיר את העציץ מותר אם מקום הנקב לא התקלקל **(משנ"ב)**.

ב. אפילו אם טמן את העשבים בקרקע מותר להוציאם, אם לא התכוון לזרוע **(משנ"ב)**.

ג. לאחר שלושה ימים השרישו וודאי ואסור להוציא את הצמח (ורק לפני שלושה ימים ודאי שלא השרישו) **(משנ"ב)**.

סעיף ז | עציץ שאינו נקוב

התולש (ברייתא בצה:) מעציץ נקוב חייב ושאינו נקוב פטור (אבל אסור, ככל פטורי שבת).
הגמרא אומרת שאם יש נקב כשיעור שורש קטן דינו כנקוב. (**רש"י:** אם יש נקב הרי שהצמח גדל מלחלוחית הקרקע ונחשב כמחובר, ואפילו אם הנקב בצד הכלי).

רשב"א: דווקא אם החור כנגד שורש הצמח, אבל אם הוא למעלה ממנו אינו נחשב נקב.

☜ **שו"ע:** אסור לתלוש מעציץ שאינו נקוב.

↲ הוא הדין שאסור להשקותו. ואפילו אם עומד בעליה יש איסור בכל זה **(משנ"ב)**.

א. אם העציץ נקוב, אפילו בכדי שורש קטן, אפילו בצד הכלי אם זה כנגד מקום גזע, יש בזה חיוב מהתורה **(משנ"ב)**, אבל שלא כנגד מקום השורש, אינו נחשב נקוב **(שער הציון)**.

סעיף ח | טלטול עציץ נקוב

הגמרא (פא:) אומרת שעציץ נקוב העומד על גבי יתדות, המניחו על גבי הקרקע חייב משום זורע, ואם היה מונח על הקרקע והניחו על גבי יתדות חייב משום תולש.

◄ **רש"י:** אין חיוב גמור בזה, אלא אסור מדרבנן.

↲ אבל אם הפסיק לגמרי בין העציץ לקרקע (שהפסיק לגמרי את היניקה מהקרקע) יש בזה חיוב מהתורה **(הגהות אשר"י)**.

◄ **רמב"ם (ע"פ הב"י):** יש בזה חיוב תורה.

☜ **שו"ע:** אפילו עציץ שאינו נקוב אסור ליטלו מעל יתדות להניחו על הקרקע[9] ולהפך, בין שהוא של חרס ובין הוא של עץ.

↲ טעמו של השו"ע שהחמיר גם בעציץ שאינו נקוב, משום שעץ או חרס, אחד מהם דינו כנקוב למרות שאינו נקוב, וחשש לשניהם **(ביה"ל)**.

רמ"א: מותר לתלוש מפירות שנמצאים על ענף שנפשח מערב שבת.

↲ והיינו אפילו אם הענף מעורה בקליפה, כיוון שאינו יכול לחיות עוד. וכיוון שהעולם לא בקי בזה אין להתיר כי כשהענף נתלש לגמרי **(ביה"ל)**.

א. יש להזהר שלא לטלטל עציץ בבית שיש בו עשבי בושם ולהרימו מעל הקרקע לשולחן ולהפך[10] **(משנ"ב)**. (ואף על עצם טלטולו פקפק **הפרי מגדים**).

---

[9] בסימן שיב, ג, התיר השו"ע לקנח בצרור שיש בו עשבים. וכתבו האחרונים שם שמסתימת דבריו משמע שמותר אפילו ליטלו מהקרקע ואין בזה איסור תורה, ולכן התירו משום כבוד הבריות. **אם כך מוכח שפסק כדעת רש"י** שאין בזה איסור תורה ממש. ועיין לקמן מדוע אם כן החמיר השו"ע אפילו בעציץ שאינו נקוב **(ביה"ל)**.
וכתב **שער הציון** שיש מכאן ראיה לאסור פסיק רישיה דלא ניחא מדרבנן. ועיין בסימן שיד, א.

[10] ויש לדון בדין הבתים שלנו שיש מרצפות אבנים. בפשטות נראה שאין כל איסור שהרי גם אם העציץ עומד על הקרקע ממש אין לו חיות. (ויש מי שהחמיר ברצפת אבנים) ובכל מקרה נראה להקל יותר כשמדובר בזמננו שהרצפה עשויה גם מבטון ועוד, וכן בקומה שניה או שלישית שאז החיות ודאי מופסקת. (עיין **חזו"ע** (ד, עמוד עא) שהקל ברצפה בזמננו).

סעיף ט | צינור שהתקלקל

הגמרא בכתובות (ס.) אומרת שצינור שעלו בו קשקשים (וגורם למים לחלחל על קיר הבית ולהכנס לתוך הבית (רש"י)) מותר למעך אותם ברגליו בצנעא, משום שזה תיקון כלאחר יד במקום פסידא.

תוספות ור"ן: למרות שבדרך כל מה שאסרו חכמים אסרוהו גם בחדרי חדרים, כאן מותר משום שכל המעשה אינו אסור כאן אלא מדרבנן ולכן התירוהו בצנעא.

☜ כך פוסקים **טור ושו"ע.**

↲ מדובר דווקא על עשבים תלושים (**פרי מגדים**[11]).

א. ביה"ל: הר"ן כותב שאם אינו יכול לעשות בצנעא מותר בפרהסיא, ורק כשיכול לעשות בצנעא יעשה. **ולדינא** שאר הראשונים חלקו על זה ואסרו בפרהסיא.

סעיף י | הנאה ממחובר

רבא אומר (סוכה לז:) שמותר להריח בהדס מחובר (כיוון שהדס עומד להריח, ואת זה אפשר לעשות גם במחובר) אבל אסור להריח אתרוג[12] (כיוון שיש חשש שמא מתוך כך לתלוש ולאכול (משמעות הגמרא שם)).

☜ וכך פסק **שו"ע**[13].

↲ ויש מחמירים בזה, והעיקר להתיר כדעת השו"ע (**אליה רבה**).

א. לעניין טלטול ההדס בעודו מחובר, דינו כקנים הרכים לעיל בסעיף א (**משנ"ב**).

ב. יש למחות באנשים שקוטפים בגינות מפירות מחוברים, ואסור לאוכלם כל השבת (**משנ"ב**).

סעיף יא | שריית חיטים ושעורים

רמב"ם ☜ **ושו"ע:** השורה חיטים ושעורים במים חייב בכל שהוא משום זורע.

↲ כוונתו שיתרככו הזרעים וישרישו שם. אבל מותר לשרות תבואה עבור בהמה בתוך מים, כיון שאין כוונתו להצמיח את התבואה במים, ועוד שהבהמות יאכלו את הזרעים לפני שישרישו (**חיי אדם**).

א. כבר משמעה שנתן את הזרעים בתוך המים מתחייב, אפילו לפני שהספיקו להשריש (**חיי אדם**[14]).

---

[11] וכן כתב **בכף החיים** (נח). אך בפשטות הגמרא נראה שמדובר בעשבים מחוברים שעלו מחמת המים שיש בצינור ומעכבים את זרימתו. וכן כתבו להתיר בעשבים תלושים (אף ללא שינוי) **בלית חן** (סימן קג) **ומנוחת אהבה** (ג, כד, הערות עו ועח).

[12] כך גרסו **רי"ף, רמב"ם ורא"ש**, וכך פסק גם **הטור**. [והביא **הר"ן שהגאונים** גרסו להפך (משום שאין היכר בהדס ויש לאוסרו יותר)].

[13] ואך תלישה בפה אסורה (**משנ"ב**). אך אין בתלישה זו חיוב מהתורה, ואף התולש ברגליו אינו חייב. כך מסיק **שער הציון** ע"פ **המג"א** וכמה אחרונים. אך **המחזיק ברכה** (ס"ק ב) הביא **שהבכור שור** למד בדעת **רש"י** שאף התולש בפיו חייב מהתורה.

התולש ביד שמאל: **בתוספתא** איתא שפטור, אך **בחזון עובדיה** (חלק ה, עמוד קמ) עמד על כך שהרמב"ם והרי"ף השמיטו זאת, משמע שלא סברו כך.

[14] ואם הוציא את הזרעים לפני שהספיקו להשריש, נחלקו **הרש"ש** (על הגמרא שבת) **והמנחת חינוך**. ואכמ"ל.

ב. אם הזרעונים מתערבים במים ונעשים כעין עיסה, אסור משום לש (עיין בסימן שמ, יב) **(משנ"ב)**.

ג. מותר לשרות צימוקים ושאר פירות יבשים במים, אך לא לכבוש כבשים **(פרי מגדים)**.

❖ הנחת פרחים בתוך כד מים

☜ **רמ"א (על פי מהרי"ל):** מותר להניח ענפי אילן במים, אבל אם יש פרחים שנפתחים מחמת כך אסור.

↲ בסימן תרנד כתב הרמ"א שאסור להוסיף מים, וכל שכן להחליף מים לענפי אילן. ומה שהתיר כאן זה רק להחזיר למים שעמדו בהם מערב שבת. ויש אחרונים שהקלו להניח ענפי אילן בתוך מים שהיו מזומנים לכך מערב שבת. ומכל מקום לכו"ע אסור (אפילו להחזיר וכל שכן להחליף) אם יש פרחים שנפתחים מכך **(משנ"ב)**.

סעיף יב | תלישה מאילן יבש

רמב"ם ☜ **ושו"ע:** התולש תאנה שיבשה באביה ופירות מאילן שיבש[15] חייב, למרות שלעניין טומאה נחשבים כתלושים[16].

↲ ברישא השמיע לנו כשהאילן לח והפירות התייבשו, ובסיפא השמיע שאפילו אם האילן עצמו גם התייבש חייב **(חיי אדם)**.

א. התולש מעשבים יבשים פטור אבל אסור (משום שנראה כתולש **(ביה"ל)**) **(מג"א)**. וייתכן שיש בזה איסור תורה משום שמרפה את הקרקע והוי חורש (ורק אם זה בקרקע שאינה שלו הוי פס"ר דלא ניחא ליה).

ב. בצלים שדרכם להשריש בעליה שיש בה עפר, והשרישו שם (והוא רוצה בכך), התולש מהם חייב, אע"פ שהבצל מגולה. אך אם נפלה עליהם מפולת שם והתכסו האמהות של הבצלים והעלים מגולים כדרך גידולם, חייב אפילו אם אינו רוצה בהשרשה **(משנ"ב)**.

סעיף יג | צדי האילן

הגמרא (קנה.) אומרת (למסקנתה) שאסור להשתמש בצדי האילן ובצדדי האילן מותר.

ר"ן ומגיד משנה: לכן אם תלה כלכלה באילן עצמו אסור להשתמש בה משום שהיא צדי האילן. אבל אם תלה את הכלכלה ביתד שתקוע באילן נחשבת היא לצדי צדדים ומותר להשתמש בה. וכן לגבי סולם.

☜ כך פוסק **שו"ע.**

א. אסור לסמוך סולם על יתד בשבת עצמה שהרי נמצא משתמש בצדי האילן בשבת, וכוונת השו"ע לסולם שהיה מונח שם מערב שבת **(משנ"ב)**.

---

[15] כתבנו לפי תיקונו של **החיי אדם** כמו שהביא **במשנ"ב**.

[16] לדעת **הרמב"ם** יש חיוב אפילו אם האילן התייבש לחלוטין, כיוון שהוא מחובר. אמנם לדעת **רש"י והרשב"א** אין חיוב אלא אם עוקץ הפרי לח, אבל אם התייבש לגמרי אין בו חיוב מהתורה לדעתם **(ביה"ל)**.

ב. אם פי הכלכלה צר וכל פעם שמוציא ממנה מניד את האילן, אסור להשתמש בה מפני שמשתמש במחובר ממש **(משנ"ב)**.

❖ נגיעה באילן

אורחות חיים ☜ **ורמ"א :** מותר לגעת באילן, ואסור להנידו.

↲ מותר לאדם בריא להשען על אילן, אבל לאדם חולה אסור משום שנשען בכל כוחו עליו ונמצא משתמש במחובר. וכל זה כשאינו מזיזו, אבל אם מזיז את האילן אסור בכל מקרה[17] **(משנ"ב)**.

---

[17] ועיין בביה"ל שהאריך בביאור הסוגיא על פי הירושלמי, וכן בביאור דעות הראשונים שהשמיטו הלכה זו למרות שהיא מפורשת בירושלמי.

סימן שלז | כיבוד הבית ואינו מתכוון

הקדמה:

א. בסימן זה מתבארים דיני 'אינו מתכוון'. עיין בהקדמה לסימן שטז.

ב. חרישה היא אב מלאכה. גם המרפה את הקרקע או המשווה אותה בכלל אב מלאכה זה (משנ"ב).

ג. המשווה גומות בשדה חייב משום חורש והמשווה גומות בבית חייב משום בונה (גמרא).

ד. הראשונים חולקים האם מותר לכבד בית שאינו מרוצף, להלכה נפסק שאסור (שו"ע). בקרקע מרוצפת נחלקו הדעות (שו"ע מקל ורמ"א מחמיר). ואם כל העיר מרוצפת מותר לכו"ע.

ה. המטאטא ביתו ומתכוון להשוות גומות, לרמב"ם ותוספות חייב ולרמב"ן פטור כיוון שזה שינוי. (ביה"ל).

ו. שטיפת רצפה חמורה יותר ונאסרה גם לדעת השו"ע בקרקע מרוצפת (וגם אם כל העיר מרוצפת). משום שהשטיפה יש פחות מאשר שטיפה (מגיד משנה וב"י).

סעיף א | אינו מתכוון ופסיק רישיה

נחלקו רבי יהודה ורבי שמעון האם דבר שאינו מתכוון מותר או אסור. הלכה נפסקה (בדף כב.) כדעת רבי שמעון שדבר שאינו מתכוון מותר. אמנם אם הפעולה האסורה תתרחש בהכרח גם רבי שמעון מודה שפסיק רישיה אסור (דף קג. ועוד).

רבי יצחק בן אלעזר (כט:) אוסר לגרור מיטה בעלייה של שיש גזירה משום עלייה של עפר.

נחלקו האמוראים בהמשך הגמרא האם רבי שמעון התיר אינו מתכוון כאשר יש אפשרות להמנע מהפעולה, כמו בגרירת ספסל קטן. למסקנת הגמרא עולה שרבי שמעון התיר אפילו אם אפשר להמנע מהפעולה (ובזה רבי יהודה חולק עליו), כי שנינו שרבי שמעון מתיר למוכרי כסות למכור כסות כלאיים שתהיה על האדם, למרות שאפשר להמנע מכך.

הגמרא (צה.) מתירה לרבץ מים על עפר שבבית, משום שלהלכה קיי"ל כרבי שמעון שדבר שאינו מתכוון מותר.

◄ **רי"ף, רמב"ם, רא"ש, סמ"ג, תרומה, רוקח, הגה"מ וטור:** הלכה כרבי שמעון שדבר שאינו מתכוון מותר גם בספסלים קטנים[18].

☜ כך פוסק **שו"ע** (והוא שלא יהיה פסיק רישה. וכן פסק את הגמרא המתירה לרבץ מים).

◄ **יראים:** הלכה כרבי שמעון רק בספסלים גדולים.

א. מותר לרבץ מים אפילו בקרקע שאינה מרוצפת **(גמרא).**

---

[18] וצ"ב מדוע התירו חכמים דבר שאינו מתכוון כשיכול אחרת. וצ"ל שכיוון שדבר שאינו מתכוון אינו מתייחס כלל אל האדם, אין הבדל אם יש אפשרות אחרת או לא.

❖ פסיק רישיה בגרירת ספסל

רוקח: אסור לגרור ספסל גדול מאוד שודאי יעשה חריץ בקרקע, גם אם מדובר על עלייה של שיש.

☜ כך פוסקים **מג"א ומשנ"ב.** אך אם כל העיר מרוצפת מותר[19] **(שער הציון).**

א. ◄ **בית יוסף:** רבי שמעון מודה שיש איסור דרבנן באינו מתכוון כשמדובר על איסור תורה. והוכיח דבריו מגמרא בדף מו.

◄ **שער הציון:** רבי שמעון מתיר אינו מתכוון אפילו באיסור תורה, כמו שמוכח במסקנת הסוגיא שם.

סעיף ב | טאטוא בית

הגמרא דנה האם מותר לטאטא בית בשבת (לכבד בית). לדיון זה יש שני צדדים: מצד השוואת גומות שאסורה משום בונה, ומצד טלטול עפר שאסור משום מוקצה.
הגמרא בדף צה. מביאה מחלוקת רבי אליעזר וחכמים האם המרבץ ומכבד ביתו חייב או פטור. לרבי אליעזר חייב כיוון שודאי שישווה גומות ולחכמים פטור כיוון שלא בטוח שישווה גומות (ע"פ ביאור תוספות[20]).
למסקנה אומרת הגמרא שכיוון שהלכה כר"ש שלא שאינו מתכוון מותר, אין איסור.

הראשונים חולקים מה התיר רבי שמעון:

◄ **בה"ג:** ר"ש התיר כיבוד וריבוץ, כי אין בזה פס"ר שישווה גומות.

◄ **תוספות:** ר"ש התיר רק ריבוץ, אבל כיבוד אסור מצד הזזת העפר או משום שיש פס"ר שישווה גומות[21].

יש סוגיות נוספות בהן עולה לכאורה שיש איסור בכיבוד הבית:

א. רבי אלעזר אומר (קכד:) שמותר לטלטל מטאטא של תמרה. הגמרא שואלת באיזו מציאות מותר אם מחמה לצל, הרי אין מי שמתיר כלי שמלאכתו לאיסור מחמה לצל?. **(משמע שאסור).**
ב. הגמרא בביצה (כב.) אומרת **שאסור** לכבד הבין המיטות ביו"ט.
ג. הגמרא (קכז.) אומרת שאסור לפנות אוצר שמא יבוא להשוות גומות. אבל להתחיל אוצר מותר. (משמע **שאסור לכבד** שמע יבוא להשוות גומות).

---

[19] מכמה צירופים: א. עצם החפירה נעשית כלאחר יד ואסורה רק מדרבנן. ב. מקלקל את הבית על ידי הגומות. ג. פס"ר דלא ניחא ליה בדרבנן. ד. רש"י ותוספות מתירים אם כל העיר מרוצפת.

[20] וכותב **תוספות** שאם מתכוון להשוות גומות ודאי שחייב חטאת, וכך כותב **הרמב"ם**. והרמב"ן סובר שאין בזה אלא איסור דרבנן כיוון שבונה כלאחר ידו **(ביה"ל).**

[21] כנ"ל תוספות ביאר שנחלקו רבי אליעזר וחכמים האם יש פס"ר בכיבוד וריבוץ או לא. ומשמע מדבריהם שלדעת חכמים אין פס"ר בין בכיבוד ובין בריבוץ. אם כך, לכאורה לא שייך לאסור כיבוד מצד פס"ר! ונראה שמי שאסר מצד פס"ר של השוואת גומות (**תוספות ע"פ הר"ן, ראב"ד, רש"י**) יסברו שמחלוקת התנאים היא רק בריבוץ, אבל בכיבוד לכו"ע יש בזה פס"ר, ובזה באמת ר"ש לא התיר.

ד. הגמרא (קנא:) אומרת שאסור לסוך קרקע מרוצפת משום שיש חשש שיחליפו אותה בקרקע רגילה ויבוא לידי השוואת גומות. (משמע **שאסור** אפילו לסוך שמא ישווה גומות).

◄ **בה"ג, רי"ף, רמב"ן ורשב"א:** מותר לטאטא בית[22].

◄ **תוספות, רא"ש, רז"ה, ראב"ד, סמ"ג, סמ"ק, תרומה, רבינו ירוחם, מרדכי, רמב"ם ורש"י (ע"פ מ"מ):** אסור לטאטא בית[23].

↲ טעם האיסור:

◄ משום שמזיז עפר ממקומו **(תוספות)**. [והוי מוקצה **(מרדכי)**. וכן שעושה גומא **(או"ז)**].

◄ משום שפס"ר שיבוא להשוות גומות **(תוספות ע"פ ר"ן, ראב"ד, רש"י, רז"ה[24])**.

◄ שמא יבוא להשוות גומות **(רמב"ם[25])**.

☜ **שו"ע:** אסור לטאטא אלא אם כן הקרקע מרוצפת (עיין לקמן), ויש מתירים גם באינו מרוצף.

רמ"א (בשם רי"ו): מותר לבקש מגוי שיטאטא את הבית (קרקע מרוצפת - לקמן).

↲ אפילו אינו מרוצף, כיוון שזה רק פס"ר ולא החמירו באמירה לגוי גם בפס"ר **(משנ"ב)**.

❖ כיבוד קרקע מרוצפת

מתוך המחלוקת הנ"ל נחלקו הראשונים האם יש לאסור גם כיבוד בית בקרקע מרוצפת. בגמרות מוזכר פעמים שאסרו[26] ופעמים שהתירו:

א. הגמרא (בדף צה.) אומרת שאמימר התיר לרבץ מים על קרקע מרוצפת, ולא גזר משום קרקע שאינה מרוצפת. (משמע **שמותר** קרקע מרוצפת).

ב. הגמרא (כט:) מביאה שרבי יצחק בן אלעזר אסר לגרור מיטה בעליה של שיש, גזירה משום עליה רגילה. (משמע **שאסור** גם רצפה מרוצפת).

ג. הגמרא (בדף קנא:) אומרת שאסור לסוך קרקע מרוצפת בשבת כיוון שיש חשש שיבוא לכבד גם קרקע שאינה מרוצפת. (משמע **שאסור** גם רצפה מרוצפת).

---

[22] **יישוב הגמרות: הגמרא בקכד:** הרי"ף גרס שבאמת לדעת רבי שמעון מותר לטלטל מטאטא (עיין **בהגהות הגר"א** שם). **הגמרא בביצה:** זו שיטת רבי יהודה ולא קיי"ל כוותיה **(ר"ן)**. **הגמרא בקכז:** אסרו לגמור אוצר כיוון שיש חשש שודאי יעשה גומות **(רמב"ן** במלחמות). **הגמרא בקנא:** אולי האיסור לסוך קרקע מרוצפת הוא גזירה שמא יבוא להשוות גומות ממש בקרקע רגילה, ולא שמא (כך נראה להסביר). ומה שלא חששו למוקצה, משום שזה טלטול מהצד לצורך דבר המותר - ניקוי הבית **(שער הציון)**.

[23] מה שהגמרא בדף צה התירה לדעת ר"ש, היינו רק בריבוץ, אבל בכיבוד גם ר"ש מודה שאסור.

[24] **לדעת הרז"ה** (מח: מדפי הרי"ף) חכמים מודים שיש איסור תורה בכיבוד והם חלקו רק על ריבוץ. **והרמב"ן** כתב עליו שזה שיבוש, אלא ודאי שאין בזה אלא איסור דרבנן. ובדיון על **מוקצה** עיין לקמן.

[25] לכאורה דבריו קשים, שהרי הגמרא אומרת שאם אין פס"ר שישווה גומות מותר כרבי שמעון! **הריב"ש** (קצד) מבאר שבאמת אין פס"ר, אלא שכיוון שהוא מתכוון ליפות את הבית אסור כאילו מתכוון להשוות.

[26] הראשונים הזכירו כמה טעמים לאסור קרקע מרוצפת, ונביאם בקצרה: **א.** משום מוקצה של טלטול הלכלוך **(ב"ח)**. **ב.** גזירה משום קרקע שאינה מרוצפת **(תרומה)**. **ג.** שייך כיבוד גם בין הרבדים **(תרומה ב')**. **ד.** במטאטא קשה: משום שבירת הקיסמים של המטאטא **(שלה"ג)**.

◀ **פשט רמב"ם ורמב"ן: מותר** לכבד קרקע מרוצפת בכל מקרה[27].

☜ **שו"ע: מותר** לכבד קרקע מרוצפת בכל מקרה.

◀ **רש"י, תוספות, רמב"ם (ע"פ הרב המגיד) ותרומה (ע"פ ב"י[28]):** אם כל העיר מרוצפת מותר, (האיסור בקרקע מרוצפת הוא **משום גזירה,** והיא אינה שייכת כשכל העיר מרוצפת[29]).

☜ **רמ"א:** יש להחמיר בקרקע מרוצפת.

↲ אבל אם כל העיר מרוצפת מותר **(ביה"ל).** (ועיין לקמן בכיבוד במטאטא שענפיו נשברים).

◀ **ר"י (ע"פ ב"ח) ורא"ש (ע"פ הטור):** אסור לכבד רצפה מרוצפת גם אם כל העיר מרוצפת, (כי אסור גם משום מוקצה[30]).

◀ **תרומה (בטעמו השני):** אסור גם אם כל העיר מרוצפת (כי גם בקרקע מרוצפת יש איסור משום כיבוד שבין השורות[31]).

◀ **שלטי הגיבורים:** אסור גם אם כל העיר מרוצפת (כי יש חשש שישבור קיסמים, וזה שייך גם בקרקע מרוצפת).

א. ביה"ל: לדעת הרמ"א מותר לטאטא כשכל העיר מרוצפת. והוכיח שאין לחשוש לטעמים שהזכירו הראשונים, אם משום גזירה (כיוון שכל העיר מרוצפת), אם משום 'בין השורות' (שכן מוכח בגמרא שלא חששו לזה), אם משום מוקצה (שכן מוכח שהרמ"א לא חשש למוקצה, מכך שהתיר במכבדת רכה, והטעם לזה עיין לקמן בדיון על מוקצה) ואם משום שבירת קיסמים (מצד שכמה אחרונים מפקפקים באיסור, אלא שעדיף להתיר רק במכבדת רכה).

❖ איסור שבירת קיסמים

◀ **שלטי הגיבורים:** במטאטא העשוי מעצים קשים יש חשש של שבירת הקיסמים[32]. ואסור גם בעיר מרוצפת.

☜ כך פוסק **רמ"א.**

◀ **מהר"י קסטרו, בית מאיר ומאמר מרדכי**: אין איסור בשבירת קיסמים דלא הוי פסיק רישיה.

↲ **ביה"ל:** לא כדאי להקל בזה. ומי מי שמקל לטאטא בעצים שנשברים, בעיר שכולה מרוצפת, אין למחות בידו.

---

[27] ומה שכתוב בגמרא בדף כט שגזרו על עליית שיש משום עלייה רגילה, אינו ראיה לאיסור, כיוון ששם יש יותר חשש שיהיה חריץ מאשר בכיבוד (עיין ריטב"א שם). ונראה שגם מה שנאסר בדף קנא: לסוך קרקע, הוא משום שיש יותר וודאות שיהיה איסור.

[28] ונראה שכך סוברים רוב הראשונים המוזכרים לעיל לאסור טאטוא, שאם כל העיר מרוצפת מותר.

[29] ולכן גזרו על עליית שיש בדף כט, כיוון שלא כל העיר הייתה כך **(ריטב"א** בשם **תוספות).**

[30] ואמימר שהתיר כשכל העיר הייתה מרוצפת היה דווקא בריבוץ, אבל בכיבוד לא התיר (כנדצ"ל). עיין לקמן, האם שייך מוקצה בכיבוד הבית.

[31] ומה שהגמרא אוסרת במרחץ רק משום שיש חשש שיחליף בקרקע שאינה מרוצפת, ולא משום בין החריצים (הגמרא בקנא:), צ"ל ששם מדובר על קרקע מהודקת ביותר שאין בה כיבוד בין הרבדים **(ביה"ל).**

[32] והוי פסיק רישיה של סותר שלא על מנת לבנות **(משנ"ב).** או שזה זלזול בכבוד שבת ועובדין דחול **(ב"ח).**

❖ איסור מוקצה

הראשונים חולקים האם שייך לאסור לכבד בית משום מוקצה של טלטול העפר או הלכלוך:

◄ **תוספות וראב"ד**[33]**:** אסור לכבד בית משום מוקצה[34].

☜ כך פוסק **ב"ח.**

◄ **רמב"ן** (**במלחמות**)**, רשב"א ור"ן:** אין איסור מוקצה.

↲ כיוון שזה גרף של רעי (**רשב"א**). או כיוון שזה טלטול מהצד על ידי דבר אחר שמותר לצורך דבר המותר (**ר"ן**).

☜ מדברי **הביה"ל** נראה שלא חששו למוקצה מטעמים אלו.

❖ כיבוד על ידי דברים רכים

◄ **אגור ודרכי משה:** מותר לכבד קרקע על ידי דברים רכים כמו נוצת אווז או בגד רך, כיוון שאין חשש שיבוא להשוות גומות.

☜ כך פוסק **רמ"א.**

◄ **רש"ל ואליה רבה** (**בביה"ל**)**:** אסור על ידי נוצת אווז.

◄ **גר"א:** אין להתיר אפילו על ידי שאר דברים רכים.

☜ **ביה"ל:** אין למחות ביד המקילים, ובודאי שבקרקע מרוצפת מותר.

א. מברשת רכה:

◄ **כלכלת שבת:** מותר לכבד את הבית במברשת רכה (גם באינה מרוצפת).

◄ **ביה"ל:** דוחה דבריו (כי רק מה שהזכיר הרמ"א להתר בכלל הדברים המותרים שזה שינוי גדול). אך בקרקע מרוצפת מותר.

ב. אם רוצה לטאטא את הבית היטב עם נוצה וכדומה:

◄ **לחיי אדם:** מותר.

◄ **למשנ"ב:** אסור (ותמה מניין למד החיי אדם להתיר, שכן נראה **מהדרכי משה** לאסור).

✍ סיכום

1. קרקע שאינה מרוצפת:

◄ **רי"ף ובה"ג:** מותר.

---

[33] **הראב"ד** סובר שמותר לטאטא בית רק אם כיבדו אותו כבר מערב שבת שאז אין חשש השוואת גומות ולא חשש מוקצה. אך אם נפלו קליפות ביצים וכדומה על הרצפה - אסור מצד מוקצה.

[34] **רמב"ן ומרדכי:** טעמו של תוספות משום מוקצה. (**לאור זרוע:** גם בגלל שעושה גומא).

◀ **רמב"ם ותוספות:** אסור, וכך פסק בשו"ע.

2. קרקע מרוצפת:

◀ **רי"ף ובה"ג:** מותר כנ"ל.

◀ **רמב"ם, תוספות ורש"י:** מותר. וכך פסק שו"ע.

◀ **תרומה, מרדכי, רבינו ירוחם (ועוד):** אסור, וכך פסק הרמ"א. [אבל בעיר שכולה מרוצפת מותר (ע"פ תרומה ורש"י)].

3. טאטוא בעזרת דבר רך:

◀ **אגור ורמ"א:** מותר.

◀ **גר"א:** אסור.

↲ **ביה"ל** מתיר במרוצף. (והמקל באינו מרוצף לא מוחים בו).

סעיף ג | סיכת (שטיפת) רצפה

הגמרא (מ:, קנא:) מספרת שרבי מאיר אסר לסוך קרקע, (**רש"י:** שמא ישווה גומות, למרות שקרקע המרחץ מרוצפת, גוזרים משום קרקע שאינה מרוצפת).

התוספתא (יז, י) והרמב"ם כותבים שאסור לסוך או להדיח קרקע, גם אם היא מרוצפת[35].

מגיד משנה ובית יוסף: הטעם שאסרו לסוך גם קרקע מרוצפת לעומת כיבוד שהותר בקרקע מרוצפת, שהכיבוד נצרך ביותר לעומת סיכה שלא כל כך נצרכת.

☜ **שו"ע:** אסור לסוך או להדיח קרקע אפילו אם היא מרוצפת[36].

↲ אפילו המתירים כיבוד בקרקע מרוצפת אסרו הדחה, כיוון שהאדם בא ליפות את הקרקע ויש חשש שמא יבוא להשוות קרקע **במתכוון (רבינו ירוחם)**.

סעיף ד | צידוד חבית

הגמרא אומרת (קמא.) שאסור לצדד חבית כיוון שהיא כבדה ויבוא להשוות גומות.

☜כך פוסקים **טור ושו"ע.** (והוסיף השו"ע שבצידוד החבית יהיה השוואת גומות בפסיק רישיה).

---

[35] **התוספתא והרמב"ם** כותבים שאסור לנפח קרקע. **בשו"ע** לא הביא דין זה, אמנם **המג"א** העתיק דין זה אבל **המשנ"ב** השמיטו. **בביה"ל** מבאר שהשמיט כיוון שדין זה אינו מצוי, וגם לא ידע מה פירושו. כיוון שאם זה ניפוח בפה, מדוע שיהיה חמור יותר מאשר כיבוד שהותר בקרקע מרוצפת. ומיישב שניפוח לא הותר כיוון שאין בו צורך כמו בכיבוד (וכמו שאסרנו בהדחה). **לכן** כתב שאם יש צורך בניפוח בפה מותר, (והתיר אפילו בקרקע שאינה מרוצפת דלא גרע מריבוץ).

[36]* סעיף ג חמור יותר מסעיף ב משום שכאן אין צורך גדול. על פי זה כתבו הרבה האחרונים שאין להתיר לשטוף רצפה גם אם כל העיר מרוצפת. (הגם שמצד הסברא אין לגזור כיוון שכל בתי העיר מרוצפים (וכנ"ל בסעיף ב) שגם הראשונים שאסרו שם התירו אם כל העיר מרוצפת פה אסרו כי אין צורך להתיר) ויש אחרונים שהקלו אם כל העיר מרוצפת כמו בימינו (**חזו"ע** (ד, עמוד נ)).

אמנם אם יש צורך בשטיפה כיוון שהקרקע מלוכלכת מאוד או בבית חולים, התירו האחרונים לשטוף את הרצפה (בלי סמרטוט מחשש סחיטה). (**שש"כ** (כג, ו), **חזו"ע** (שם עמוד מט)). [ויש לדון במגב העשוי ספוג ולא מגומי שאף בו ייתכן חשש סחיטה].

↲ מתוספות משמע שאין בזה פסיק רישיה אלא רק חשש שמא יבוא להשוות גומות כדי שיהיה נוח לו הצידוד **(משנ"ב)**.

א. מדובר על חבית מלאה **(משנ"ב)**.

ב. לא יטה החבית לשפוך ממנה משקים כי יוצר בזה חפירה בקרקע, אלא יגביה אותה ויטה, למרות שזה משאצל"ג ומקלקל וכלאחר יד, אסור מדרבנן **(מג"א בשם בה"ג)**.

ג. צידוד על קרקע מרוצפת:

◄ **לתוספת שבת:** מותר.

◄ **לפרי מגדים:** אסור[37].

↲ ואם כל העיר מרוצפת, לכו"ע מותר **(שער הציון)**.

---

[37] כמו שאסרו לגרור ספסלים גדולים שודאי עושים חריץ בסעיף א. ואולי אפשר שלפי תוספות שכתב שאין כאן פס"ר ממש יהיה מותר.

סימן שלח | איסורי השמעת קול

סעיף א | השמעת קול

עולא אסר (עירובין קד.) לדפוק על הדלת בשבת משום השמעת קול. רבה חולק ולדעתו לא אסרו אלא קול של שיר. הגמרא מקשה על רבה מברייתא שמשמע ממנה שאסור אפילו בלא נעימת שיר, ומיישבת שגם הברייתא אסרה רק בקול נעימת שיר. ועוד מקשה עליו מברייתות שונות, ומיישבת.

הגמרא אומרת שאמימר התיר למלאות מים מבור במחוזא (ויש בזה השמעת קול).

הירושלמי (ביצה ה, ב) סובר שכל השמעת קול אסורה.

◄ **רי"ף, רמב"ם והגהות מימוניות:** הלכה כרבה, וקול שאינו של שיר מותר (ולא קיי"ל כירושלמי מול הבבלי).

☜ כך פוסק **שו"ע**[1].

◄ **ר"ח ור"י:** הלכה כעולא וכל השמעת קול אסורה. (**מהר"ם מרוטנבורג:** גם לדעה האוסרת מותר ללכת עם טבעת חלולה שיש בתוכה אבן שמשמיעה קול, כיוון שאינו רוצה בקול זה).

☜ כך פוסק **גר"א.**

↲ ונהגו העולם כדעת שו"ע **(ביה"ל).**

א. מותר לדפוק על דלת אפילו בכלי (ומה שאסר הרמ"א לדפוק בעזרת כלי (לקמן) היינו דווקא בכלי המיוחד לזה **(שער הציון)) (משנ"ב).**

ב. אסור להכות כף אל כף כדרך שמחה ושיר אסור (מלבד האיסור שמא יתקן כלי), ואם רוצה להשקיט תינוק יעשה כלאחר יד **(משנ"ב).**

ג. אסור לתת מים בכלי עם נקבים כדי שינטף לתוך כלי זכוכית וישמיע קול נעים עבור החולה, שזה ככלי שיר. אך אם זה כדי להרדימו מותר. ואם עושה כדי להקיץ את הבריא מותר, כיוון שאינו עושה כדרך נעימה ובנחת אלא בחוזק **(משנ"ב).**

ד. נראה שגם לגר"א שהחמיר בכל השמעת קול, אם עושה כלאחר יד אפשר להקל אפילו אם כוונתו להשמיע קול (וכמו שהתירו במחאת כף אל כף בסימן שלט) **(ביה"ל).**

❖ כלי המיוחד להשמעת קול

◄ **אגור בשם מהרי"ל:** גם לרבה שהתיר בקול שאינו של שיר, אסור להשתמש בכלי המיוחד לכך[2] (ולכן אסור להשתמש בכלי המיוחד לדפיקה על הדלת). ולכן אסור לשמש שקורא לבית הכנסת להשתמש בכלי המיוחד לדפיקה על הדלת.

☜ כך פוסק **רמ"א.**

---

[1] **השו"ע** כותב שהשמעת קול בכלי שיר אסורה. ומבאר **המשנ"ב** שאין הכוונה דווקא לכלי שיר, כיוון שגם הכאת כף אל כף אסורה (ומה שנאסר בסעיף ד להבריח עופות במחיאת כף למרות שאינו דרך שיר, משום שיש חשש שיזרוק צרור לרה"ר).

[2] שמא יכוון להשמעת קול שיר **(בית יוסף).** או שמא יבוא לתקנו **(לבוש).**

◀ **רמב"ם:** מותר גם בשלשלת הקבועה בדלת, כי אינו עשה כדרך שיר.

א. ברזל המיועד לפתיחת הדלת וסגירתה, מותר לדפוק עליו, משום שאינו מיועד לשיר **(משנ"ב)**.

ב. אליה רבה ופרמ"ג: אסור למשוך בחוט המחובר בענבל כדי להשמיע קול, משום שמיוחד לזה וכוונתו לכך.

ג. פעמוני ספר תורה ופרוכת:

◀ **ט"ז וגר"א:** אסור משום שעשויים להשמעת קול.

◀ **ש"ך ואליה רבה:** מותר משום שיש בזה מצווה (שיקומו העם מפני הספר תורה).

◀ **מג"א:** מותר משום שלא מתכוון להשמיע קול אלא לקחת את ספר התורה[3].

☜ **שער אפרים:** לכתחילה נכון להמנע מזה אבל במקום שנהגו כמג"א אין למחות בידם[4].

ד. ענבל התלוי בדלת:

◀ **ט"ז וגר"א (וגם מי שהקל רק למצווה):** אסור משום שמיועד להשמעת קול.

◀ **מג"א:** מותר משום שלא מתכוון לכך.

☜ **משנ"ב:** נכון להסיר הענבל מהדלת כדי שלא ישמיע קול. ובמקום דחק אפשר לסמוך על הסברא להקל כיוון שהוא לא מתכוון[5].

ה. מותר לשמש בית הכנסת לדפוק על השלחן כדי להשקיט את הציבור בשעת חזרת הש"ץ, אפילו אם עושה כך בעזרת כלי, כי אינו מיוחד לזה **(משנ"ב)**.

ו. הרמ"א בסימן שלט, ג, כתב שנהגו להקל בימינו בעניין כלי שיר כיוון שלא יודעים לתקן, או כי מוטב יהיו שוגגים. וכתב **המשנ"ב** (שם) שרק לעניין טיפוח, ריקוד וסיפוק הרמ"א הקל, אבל לעניין כלי שיר או פעמונים- לא הקל[6]. וגם במה שהקל כדאי להניח למנהג רק במקום מצווה וגם אז משום מוטב יהיו שוגגים.

❖ השמעת קול בלי מעשה

הגהות אלפסי ☜ **ורמ"א:** מותר להשמיע קול בלי מעשה, ולכן אלו שקוראים לחבריהם בפה (בשריקה) מותר בשבת.

---

[3] אך **בשער הציון** מעיר שנראה מדבריו בסימן שה שלא תלה את העניין בכוונתו. וייתכן שהמג"א חזר בו מטעם זה, או שסמך להתיר רק בצירוף הטעם של דבר מצווה.

[4] ועיין לקמן בדין ענבל שבדלת, שהביה"ל התיר בשעת דחק, ולכאורה נימוקיו שייכים אף כאן להתיר (בשעת צורך).

[5] **בביה"ל** נימק את הסברא להקל מכמה טעמים:
א. תוספת שבת: דעת השו"ע שאפילו בכלי המיוחד לכך מותר, ורק הרמ"א החמיר בזה. ואפשר לסמוך על דבריו בשעת דחק (וכתב עליו **הביה"ל** שזה דוחק כי נראה שהשו"ע מודה בזה).
ב. אפשר לסמוך על דעת הרמב"ם בפירוש המשנה שהתיר אפילו בכלי המיוחד לכך אם לא עושה כדרך שיר, נגד האגור שהחמיר.
ג. לדעת **הפרי מגדים** האיסור בכלי המיוחד הוא משום עובדין דחול, ומצינו שהתירו חכמים שבות (דעובדין דחול) במקום מצווה, ואין לך מצוות עונג שבת כמו להכנס הביתה ולא להשאר מחוץ לבית כל הלילה...

[6] ומה שהקל הרמ"א בסעיף ב בעניין אמירה לגוי בשמחת מצווה (הרי שהקל בכך גם בכלי שיר ולא רק בריקוד), ביאר המשנ"ב כיוון שיש מתירים ניגון בכלי אפילו ע"י יהודי (תוספות, כמובא בסימן שלט) הקלו בזה לדינא רק באמירה לגוי (כלומר, התוספות מתירים אפילו כלי שיר בימינו, אך להלכה לא קיבלו דעתם בזה, ורק ע"י גוי התירו, ואם כן אין סתירה משם לדברי המשנ"ב בשלט').

א. אפילו אם עושה בקול זמר מותר (**משנ"ב**).

סעיף ב | נגינה על ידי גוי

◄ **מהר"ם:** מותר לומר לגוי לנגן בחתונה של יהודים, משום שזו אמירה לגוי באיסור דרבנן משום מצווה.

☜ כך פוסק **שו"ע** בשם יש מתירים.

◄ **טור:** אין להתיר אמירה לגוי אלא במצווה שהיא עצמה דוחה שבת.

רמ"א: דווקא בשמחת חתן וכלה, אך בשאר שמחות אסור לומר לגוי לנגן, אם לא שבא מעצמו, ובסימן שלט יתבאר שנהגו להקל ע"י גוי בכל שמחת מצווה (ע"פ המשנ"ב).

↵ **לבוש:** יש להחמיר בשאר שמחות חוץ משמחת חתן וכלה (ולא כמו שכתב הרמ"א שנהגו להקל בימינו).

א. אסור לומר לגוי לנגן במינים ועוגב בבית הכנסת בשבת בשעת התפילה (**מהרי"א**) ואפילו ביום חול אסור (**חתם סופר**).

❖ תיקון כלי שיר ע"י גוי

☜ **רמ"א:** מותר אפילו לומר לגוי לתקן את כלי השיר.

↵ נחלקו האחרונים בביאור דבריו:

◄ **מג"א:** אע"פ שזה איסור תורה התירו, כיוון ששמחת חתן וכלה עדיפה משאר מצוות.

◄ **גר"א:** הרמ"א סובר כדעת העיטור שהתיר אמירה לגוי באיסור תורה לצורך מצווה. ואם כך לא קיי"ל כך להלכה (עיין סימן רעו, ב).

☜ **מג"א** מחמיר שלא לומר לגוי לתקן את כלי השיר בימינו, אפילו בשמחת חתן וכלה.

סעיף ג | שעון המתקתק

אגור: מותר להכין שעון שעושה קול בשעת עבודתו, משום שרק דבר שיש רעש גדול בהפעלתו (כמו ריחיים של מים) אסור בשבת, משום שיאמרו שעשה כך בשבת, אבל השעון הזה שידוע שמכינים אותו ביום שלפניו- אין חשש ומותר.

☜ כך פוסק **שו"ע.**

א. דיני עריכת השעון:

1. בשבת עצמה אסור לערוך את השעון. ויש בזה איסור תורה לחלק מהאחרונים (**חיי אדם ופרמ"ג**[7]), ואפילו בעודו הולך אסור להמשיך את הילוכו (ובשעון כיס שלא מתקשקש כתב **הפרי מגדים** שלא ברור לאסור הדבר, אלא שנהגו איסור גם בהם (**שער הציון**)).

---

[7] **ביביע אומר** (א, כא, אות טז) הביא דעות הפוסקים החולקים על החיי אדם שאין בעריכת שעון משום איסור תורה. ולכן כתב שבמקום שלא ברור לאיסור מותר להמשיך את פעולת השעון. **ובשש"כ** (פרק כח הערה נז ונח) כתב שאמנם **החזו"א** (נ, ס"ק ט) כתב לחלוק על החיי אדם, אך לדינא הסכים שיש בזה איסור תורה. אך הביא שם מהרבה אחרונים שכתבו להקל בזה לדינא. ובהלכה למעלה (כח) סתם לאסור בזה גם בשעה שהשעון הולך.

2. לצורך חולה שאין בו סכנה אפשר להקל להמשיך את פעולת השעון (דלא כחיי אדם שהסתפק שמא יש בזה איסור תורה אפילו בעודו הולך) **(משנ"ב)**. ועל ידי גוי מותר להעריכו אפילו אם פסק ממהלכו **(אחרונים)**.

3. לעניין שאר מצוות:

◄ **חיי אדם:** מחמיר אפילו בגוי, אלא אם כן השעון כבר ערוך.

◄ **שער הציון:** מסתפק אם אפשר להתיר בשעון כיס אפילו שלא לדבר מצווה, אם עושה על ידי גוי בשעה שהשעון ערוך.

סעיף ד | ריקוד וטיפוח בשעת שמירה

הגמרא (עירובין קד.) מקשה על רבה שהתיר כל קול שאינו נעשה לשיר מברייתא האומרת שהשומר פירותיו מפני עופות או בהמות לא יספק ולא יטפח. הגמרא מבינה שהאיסור הוא משום השמעת קול. ודוחה הגמרא ששם האיסור הוא משום חשש שהאדם ירים אבן ויזרוק לרה"ר.

טור ☜ **ושו"ע:** אסור לרקד ולטפח בשעה ששומר על פירותיו שמא יטול צרור ויזרוק להם (לרה"ר **(משנ"ב)**).

↵ ולפוסקים שאין היום רה"ר אפשר להקל כי זו גזירה לגזירה **(משנ"ב)**.

א. מותר לטפח כלאחר יד, כיוון שיש היכר ולא יבוא לידי טלטול צרור **(משנ"ב)**.

סעיף ה | משחק באגוזים על הקרקע

הגמרא (שם) מקשה על רבה מדברי רב האוסר לשחק באגוזים על הקרקע, והבינה שהאיסור הוא משום השמעת קול. הגמרא דוחה שהאיסור הוא שמא יבוא להשוות גומות, ולפי זה מובנת הוראת רב שאסור לשחק גם בתפוחים למרות שלא שייך בהם השמעת קול. (כנ"ל, נחלקו הראשונים האם הלכה כעולא או רבה. ר"ח פסק כעולא, ורי"ף ורמב"ם כרבה).

◄ **ר"ח:** אסור לשחק באגוזים משום השמעת קול (והוא הדין שאסור שמא ישווה גומות **(בית יוסף)**).

◄ **רי"ף:** אסור לשחק באגוזים משום השוואת גומות.

☜ כך פוסק **שו"ע.**

רמ"א (על פי הגהות אלפסי): מותר לשחק בעצמות, אע"פ שמשמיעות קול, כיוון שאינו מתכוון לשיר. (ונוהגים לעשותם מכסף כדי שתהיינה מיוחדות לשבת, שאם לא כן הוי עובדין דחול **(משנ"ב)**).

↵ **מהר"א ששון** החמיר בזה כיוון שאין תועלת בידיעת חכמת הצחוק הזו. ואף בחול יזהר משום מושב לצים. וכן **בברכי יוסף** החמיר.

ולעניין **שעון שנטען על ידי תנועת היד** כתב שם בהערה שמותר לעונדו בשבת בעודו פועל (שאין בזה תיקון כלי אלא הארכת זמן פעילות השעון, ולא שייך תיקון כלי בדבר שנעשה כמה פעמים ביום, ע"ש). וכן הסכימו עוד אחרונים להקל בזה (עיין **יחווה דעת** (ב, מח שאלה ד)).

❖ לשחק על גבי מרצפות ושלחן

רבינו ירוחם: לפי ר"ח אסור לשחק גם על מחצלת שאין בה השוואת גומות, ולפי הרי"ף והרמב"ם מותר.

☜ וכך פוסק **הרמ"א** (להתיר על שולחן).

↲ אבל על גבי קרקע מרוצפת אסור משום שקרקע בקרקע מתחלפת (**משנ"ב**[8]).

❖ משחקים שיש בהם ריווח

אגור: אסור לשחק בשבת במשחק חסר ותם (זוג או פרט (**משנ"ב**)).

↲ **בית יוסף:** משום שיש בזה משום מקח וממכר (ומה שאסרו משום השוואת גומות והשמעת קול מדובר על משחקים שאין בהם ריווח).

☜ **רמ"א:** אסור לשחק בתם וחסר דהוי כמקח וממכר, ואין למחות בנשים וילדים, דמוטב יהיו שוגגים ולא מזידים.

סעיף ו | שאיבת מים בגלגל

הגמרא בעירובין (קד.) מספרת שאמימר התיר למלאות מים בגלגל במחוזא, וסברתו: חכמים אסרו למלאכות שמא ימלא לגינתו וחורבתו (ויבוא להשקות (רש"י)), ובמחוזא אין גינות וחורבות. כיוון שראה ששורים במים פשתן (בחול (רש"י)), אסר להם.

◄ **ר"ת ורא"ש:** אמימר אסר משום שבגלגל ממלאים הרבה מים בלי טורח ויש חשש שיבואו להשקות את הגינה והחורבה. אבל בימינו שהגלגל קטן וממלאים מעט מעט, אין חשש.

◄ **רמב"ם:** בין קטן ובין גדול מותר אם אין גינה, חורבה או פשתן לשרות בסמוך. (ואין חילוק בין חצרו למקום אחר, ומה שכתב בחצרו, דבר ההווה נקט, ששם אין גינה וחורבה ופשתן לשרות (**בית יוסף**)).

☜ **שו"ע:** אסור לשאוב מים בגלגל שמא ימלא לגינתו, חורבתו או למשרה וכשאין שם אלו, מותר. ויש אומרים שרק גלגל גדול שממלאים בו ללא טורח נאסר, אך בגלגלים קטנים מותר, כיוון שיש בהם טורח אין לחשוש.

↲ **אליה רבה:** הלכה כיש אומרים (שגדול אסור וקטן מותר).

סעיף ז | הצלת פירות מהפסד

המשנה בביצה (לה:) מתירה ביו"ט להשיל פירות מהגג לתוך הבית דרך ארובה מפני גשם שמגיע, אבל לא בשבת.

---

[8] נלע"ד שאם כל בתי העיר מרוצפים אין איסור (עיין בביה"ל בסימן שלז, ד"ה ויש מחמירין). מה עוד שאפשר לצרף את דעות האחרונים שחלקו והתירו לשחק על גבי קרקע מרוצפת (**פרי מגדים** (משב"ז סק"ג) **כף החיים** (לה') ועוד).

☜ **טור ושו"ע:** אסור לשלשל פירות בשבת.

↲ משום שזו טרחה שלא לשבת. אבל אם רוצה את הפירות לשבת מותר **(פרי מגדים).**

❖ כיסוי פירות ולבנים

עוד אומרת המשנה שמותר לכסות את הפירות מפני הדלף, וכן מותר לתת כלי תחת הדלף בשבת.
נחלקו (בגמרא שם) עולא ורבי יצחק האם מותר לכסות לבנים (מוקצה), עולא מתיר ורבי יצחק אוסר, כי אין כלי ניטל אלא לצורך דבר המותר בשבת. (הראשונים פסקו הלכה כעולא).

◀ **רש"י:** מותר לכסות פירות ולבנים רק ביו"ט, שהתירו לו חכמים את הטרחה משום ההפסד.

◀ **ר"י ורא"ש:** גם בשבת מותר לכסות פירות ולבנים.

☜ כך פוסק **שו"ע.**

↲ **רש"ל** החמיר בכיסוי הלבנים **ושאר אחרונים** הקלו כשו"ע.

סעיף ח | נתינת כלי תחת דלף

המשנה (שם) מתירה לתת כלי תחת הדלף בשבת. ואומרת הברייתא שאם התמלא הכלי יכול לשפוך אותו ולהניחו שוב (להלכה פסקו הראשונים שלא כרבי יצחק (טור)).
הגמרא מקשה מהמשנה על רבי יצחק שאסר ליטול כלי לצורך דבר מוקצה, שהרי הדלף הזה הוא מוקצה, ומיישבת הגמרא שמדובר על דלף הראוי שאינו מוקצה.

◀ **רמב"ם:** מותר להניח כלי רק תחת דלף הראוי.

↲ נחלקו בטעמו (שהרי רק לרבי יצחק העמידה כך הגמרא):

◀ **ר"ן:** משום שיש בזה ביטול כלי מהיכנו.

◀ **בית יוסף (ע"פ לשון הרמב"ם):** משום שעושה גרף של רעי, שאסור לכתחילה.

☜ וכך פסק **שו"ע**[9] (והוסיף שאם נתן תחת דלף שאינו הראוי, בדיעבד מותר לפנותו (עיין בסימן שח, לד)).

◀ **טור:** מותר גם תחת דלף שאינו ראוי.

↲ בשעת צורך אפשר לסמוך על הטור **(ביה"ל).**

א. כאשר מותר בדיעבד לפנות את הכלי (והיינו כשהוא תחת דלף שאינו ראוי), מותר אפילו אם לא התמלא לגמרי **(אליה רבה).** ומותר לפנותו רק אם זה מקום ישיבתו ונמאס עליו, אז דינו כגרף של רעי שמותר לפנותו כנזכר בסימן שח, סעיף לד **(משנ"ב).**

ב. מה שנהגו ליטול מי הנטילה של הבוקר לתוך כלי וכן מים אחרונים, למרות שאינם ראויים, סומכים בזה על הטור. ועוד אפשר שהמים נקראים עדיין ראויים למרות ששורה עליהם רוח רעה, ורק אם יש בהם מאיסות או איסור נקראים אינם ראויים **(ביה"ל).**

---

[9] עיקר הטעם שאסור לתת כלי תחת הדלף הוא משום שאסור לבטל כלי מהיכנו, אלא שאם היה מותר לעשות גרף של רעי לכתחילה לא היה נקרא ביטול כלי שהרי מותר לפנותו משם. אלא רק משום שאסור לעשות גרף של רעי לכתחילה, נחשב לביטול כלי מהכנו (למרות שבסוף יהיה מותר לפנותו משם) **(ביה"ל).**

סימן שלט | דינים פרטיים הנוהגים בשבת

סעיף א | רכיבה על גבי בהמה

הגמרא במסכת ביצה (לו:) אומרת שאסור לרכב על גבי בהמה. (השו"ע מאריך בביאור דין זה בסימן שה סעיף יח).

סעיף ב | רחיצה בבריכה

הגמרא (מ:) מביאה שרבי זירא ראה את רבי אבהו שרחץ באמבטי ולא ידע אם עקר או לא עקר. הגמרא מבארת שאם האמבטי ללא שוליים אין מקום להסתפק ובודאי אסור.ורק כאשר יש שוליים רבי זירא הסתפק[1].

◄ **רש"י, רא"ש ורז"ה:** 'עקר' הכוונה לעקירת רגליו. שאם עוקר רגליו דומה לשט, וזה אסור במקום הדומה לנהר. לכן, אם יש שוליים לכלי מעל הקרקע מותר, כיוון שדומה לכלי. אך אם אין שוליים לכלי מעל הקרקע אסור, כיוון שדומה לנהר.

◄ **רי"ף, רמב"ם ורמב"ן:** 'עקר' הכוונה לעקירת מים. שאם [עוקר רגליו ו]מוציא מים מהאמבטי דומה לנהר ואסור. לכן אם יש שוליים מעל גובה המים, המים לא יוצאים ומותר. ואם אין שוליים מעל גובה המים אסור כיוון שמוציא מים ודומה לנהר[2].

☜ **שו"ע:** אסור לרחוץ בבריכה שבחצר, כיוון שהמים נעקרים החוצה ודומה לנהר. ואם יש לה שפה מסביב מותר כיוון שהיא מחזירה אותם שלא יצאו, והוי ככלי שלא גזרו בו.

א. בריכה שברה"ר אסורה בכל מקרה כיוון שיש חשש שמא יוציא מים חוץ לארבע אמות **(משנ"ב)**.

↵**ביה"ל:** יש להסתפק בדעת הרי"ף שהתיר כשיש שוליים שמונעים יציאת מים, אם מותר ברה"ר. וכותב שמדברי הרמב"ם נראה שאסור.

סעיף ג | ריקוד ומחיאת כפיים

המשנה במסכת ביצה (לו:) אוסרת לטפח, לרקד ולהכות כף אל כף או כף אל ירך. ובגמרא מבואר שטעם האיסור שמא יעשה כלי שיר. בהמשך הגמרא מובא שלמרות שיש איסור, אין למחות במקילים כיוון ש מוטב שיהיו שוגגים ולא מזידים.

---

[1] יש להדגיש שהאיסור באמבטי קיים רק אם עוקר רגליו מעל המים, שאז דומה לשט על פני המים. כך כותב **הרמב"ן** שאף **לרי"ף** המבאר אחרת את עניין 'עקר' שבגמרא, אין כל איסור ללא עקירת רגליו מעל המים **(שער הציון)**.

[2] נפק"מ אפשריות: א. אם האמבטי בלי שוליים אלא שיש הפרש בין גובה המים לגובה השוליים, לרש"י אסור ולרי"ף מותר. ב. אם האמבטי עומדת על גבי הקרקע ויש לה שוליים אלא שהמים מלאים עד למעלה, לרש"י מותר ולרי"ף אסור.

◀ **תוספות:** כיום לא יודעים להכין כלי שיר ולכן מותר[3].

◀ **מהרי"ק** (ורמב"ן ורי"ף ושאר ראשונים)**:** גם בימינו איסור זה קיים.

☜ כך פוסקים **טור ושו"ע**[*4].

רמ"א: כיום לא מוחים כי מוטב יהיו שוגגים ולא מזידים. ויש אומרים שכיום הגזירה לא שייכת.

א. בכלל הכאת כף אל כף האסורה היא הכאה לצער או אבלות[5] (שמכה כדי לעורר צער) **(משנ"ב)**. (וצריך עיון, שהרי בסימן שלח, א הראשונים והשו"ע סתמו שרק קול של שיר נאסר ולא קול סתמי **(עיין שער הציון)**).

ב. לא כדאי לסמוך על הקולא של הרמ"א (ב"א השני) אלא רק במקום מצווה משום הנח להם לישראל. **וליש"ש** אפשר להקל לכתחילה במקום מצווה, ולא משמע כך מדברי **הבית יוסף והמאמ"ר** (שער הציון).

ג. הרמ"א הקל רק בדברים שנזכרו מפורש בשו"ע, אבל לא בשאר איסורים[6] (כמו כלי נגינה או הכאה עם כלי או על כלי) **(משנ"ב)**.

❖ הכאה על דף וקשקוש לתינוק

רמב"ם: אסור להכות באצבע על הקרקע או על דף או אחת כנגד אחת כדרך המשוררים, וכן אסור לקשקש לתינוק באגוז או בזוג כדי שישתוק.

☜ כך פוסק **שו"ע.**

❖ לצורך מצווה

שמחת תורה:

רבינו האי גאון (ומהרי"ק) **ובית יוסף:** מותר לרקוד ולמחוא כפיים ביום שמחת תורה משום כבוד תורה, שכיוון שהאיסור רק מדרבנן התירו בו משום כבוד תורה.

☜ **משנ"ב:** מותר ביום שמחת תורה, ואין כדאי להתיר אלא ריקוד וטיפוח, אך לא קשקוש בפעמונים וכדומה.

שמחת נישואין:

◀ **פרי מגדים, משנ"ב:** אסור.

---

[3] למרות שקיי"ל שאם בטל הטעם לא בטלה תקנה- לדעת תוספות אם התבטל טעם התקנה לגמרי אין חוששים לה יותר. וכמו שמותר לשתות משקים מגולים בימינו לדעת תוספות בביצה (ו. ד"ה והאידנא).

[*4] ריקוד האסור הוא דווקא הרמת שני הרגלים יחד מעל הקרקע (**הגרש"ז** (שולחן שלמה תקכד א) **והרב עובדיה** (יחו"ד ב, נח)).

[5] ודין **אצבע צרידה** שמביא המשנ"ב, יבואר לקמן בפני עצמו.

[6] והרי הרמ"א בסימן שלח, ב, כתב דין זה גם בכלי שיר. ויישבו האחרונים שאכן הרמ"א למד בתוספות שהקל בזה אף בכלי שיר, אך להלכה לא קיבל דבריו אלא רק לריקוד (כדברי המשנ"ב כאן) ועיין בהערה בסימן שלח סעיף א עוד בעניין זה.
ובביה"ל האריך בשם ספר **זכרון יוסף** על חומרת איסור ריקודים מעורבים בחול וכל שכן ביו"ט, עיין בדבריו.

◀ **מהרש"ל** (א"ר שא, סק"ה), **מקור חיים** (חוות יאיר כאן)[7]: מותר.

❖ בשינוי

> הירושלמי אומר שרבי יונה התיר למחוא כפיים בשינוי. בהמשך מובא שבביתו של רבי מחאו כפיים בשינוי ורבי מאיר העיר להם שאסור, ושאל רבי: מי הוא זה שבא להוכיח אותנו בביתנו? ורבי מאיר ברח משם.

רי"ף רמב"ם, רא"ש וסמ"ג: מכאן שמותר למחוא כפיים בשינוי.

↲ **בית יוסף:** אין קושי מכך שרבי מאיר אסר, או משום שרבי מאיר אוסר למחוא כפיים אבל הלכה כרבי יונה שהוא בתרא. (או משום שרבי התיר וחודדות ההלכות שנאמרו על ידו (**סמ"ג**)). או משום רבי מאיר חשב שמחאו שם כרגיל והעיר להם, ואז כשרבי שאל מי זה... רבי מאיר הבין שמחאו בשינוי ולכן ברח מחמת הבושה כיוון שזה מותר.

☜ **שו"ע:** מותר לספק כלאחר יד.

↲ אין להקל בקשקוש הזוג וכדומה גם כשעושה בשינוי, כיוון שגם ההתר לספק בשינוי אינו ברור כל כך (**ביה"ל**).

❖ הכאה באצבע צרידה

> הגמרא ביומא (יט:) מספרת שפרחי כהונה היו מכים לפני כהן גדול באצבע צרידה.

◀ **תרומת הדשן:** מותר להכות באצבע צרידה גם כדרך שיר כמו שהיו עושים במקדש[8].

◀ **רמב"ם ובית יוסף:** אסור להכות באצבע על הקרקע או על הלוח או זו כנגד זו כדרך המשוררים.

☜ וכך פוסק **שו"ע.**

א. הכאה כדי להעיר את חברו (שלא בנעימה):

◀ **מג"א:** מותר[9].

◀ **תוספות שבת ופרי מגדים:** יש לאסור (ע"פ דברי רש"י).

---

[7] וכן כתב **כף החיים** ((סימן ל ס"ק צג) וכן **בלב חיים** (ח, ט)) ועוד. **ובחזו"ע** (ה, רעא) כתב להחמיר כדברי המשנ"ב. עוד נחלקו **בריקוד לכבוד שבת:** למחמירים בשמחת נישואין, וכן **לרב עובדיה**: אסור. **לדבר יהושע ומנחת אלעזר**: מותר. **ובפניני הלכה** (פרק כב) כתב שגם ספרדי יכול לסמוך על דברי המתירים על פי דברי **האור לציון** שסמך על דברי הרמ"א עם צירוף הסברא שזה לצורך מצווה.

[8] ואין לומר ששונה המקדש שהתירו בו שבות, משום שהגמרא הייתה צריכה לומר זאת (**תרוה"ד**).

[9] אך נראה מהמשנ"ב שאסר הכאה בכפיים אפילו שלא כדרך שיר, שהרי כתב (בס"ק ז) לאסור הכאת כף בחמתו. ואולי יש לחלק כיוון שהכאה בכף נזכרה בגמרא לאיסור ולכן החמירו בה יותר' כיוון שיש בה חשש גדול יותר שיעשה כלי נגינה. ואילו אצבע צרידה קלה יותר, שהרי לא נזכרה בגמרא לאיסור במפורש, ולכן הקלו בה יותר שלא כדרך שיר (לדעת המג"א).
יש לעיין במי שמקיץ את חברו על ידי מחיאת כפיים, האם שייך בזה איסור יותר מאשר אצבע צרידה, או שדינה כמו באצבע צרידה. ומכל מקום נראה שלדינא יש לאסור כיוון שגם באצבע צרידה נראה שהמשנ"ב לא מקבל את דברי המג"א ואסר, ולגבי מחיאת כף בחמתו ובאבלו אסר בפשטות, ולא גרע מהכא לכאורה. ולכן יעשה בשינוי, וצ"ע. (אך דע שיש חולקים על מסקנת המשנ"ב בדין אצבע צרידה להעיר את חברו, עיין **חזו"ע** (ה, עמוד ערה) **וכף החיים** (יב')).

סעיף ד | איסורים משום כתיבה או משא ומתן

המשנה בביצה (לו:) אומרת: 'ואלו הן משום רשות: לא דנין ולא מקדשין ולא חולצין ולא מיבמין. [שמא יכתוב] ואלו הן משום מצוה: לא מקדישין ולא מעריכין ולא מחרימין [משום מקח וממכר[10]] ולא מגביהין תרומה ומעשר [שדומה למקדיש].

☜ כך פוסקים **טור ושו"ע.**

❖ אין דנים

אסור לדון בשבת שמא יבוא לכתוב (גמרא שם).
הירושלמי לומד מהפסוק "לא תבערו אש" שבית דין לא דנים בשבת דיני נפשות. ומשם לומדים לכל עונשים שבית דין לא דן בשבת.

☜ **טור ושו"ע:** אין דנין בשבת.

רמ"א: לכן אסור לכלוא אדם בבית סוהר שלא יברח מעונש שהתחייב. וכל שכן שאסור להלקות אדם, ואם יברח אין עלינו כלום.

↲ אבל אם רוצה לעגן את אשתו מותר לכלוא אותו **(משנ"ב).**

א. אסור לדון אף דיני ממונות **(משנ"ב).**

ב. אסור לסדר את הטענות, אבל לקבול בפני שלושה מותר (כי אין חשש שיבוא לכתוב). אך מותר לקבול ולהציע דברים, כגון על טענת בתולים מותר, ותיקן רבינו גרשום שלא יבטלו את התפילה מפני כן, אם לא שתבעו שלוש פעמים בחול ולא הועיל, או טענות הקהל[11] **(משנ"ב).**

ג. בהלקיית אדם יש עוד חשש שיעשה חבורה **(משנ"ב).**

ד. אסור לקבל עדות, אבל אם העד חולה מסוכן ויש חשש שימות מותר **(רעק"א).**

❖ צורך מצווה

הגמרא מקשה על 'דין וקידושין וחליצה ויבום': הרי מצווה הוא עושה, ומיישבת שמדובר כשלא עושה מצווה. (בדין- יש עדיף ממנו. בקידושין- שיש לו אישה ובנים. בחליצה ויבום- שיש גדול ממנו).

◄ **ר"ת[12]:** מותר לקדש, [לדון, לחלוץ ולייבם] במקום מצווה כגון שאין לו אישה ובנים, ורק בשעת צורך (דחק[13]).

◄ **רש"י[14], רי"ף, רמב"ם ורא"ש:** אסור גם במקום מצווה.

---

[10] ואסור משום 'ודבר דבר'. או משום חשש שמא יכתוב **(רש"י).**

[11] כלומר, היה מנהג בזמנם שאם לאחד הייתה תביעה על חברו ולא דן עימו, שהתובע מגיע לבית הכנסת ועוצר את התפילה, ובפני הקהל תובע מחברו לידון עימו. ותיקן רב"ג שלא יעצרו את התפילה בציבור בשבת מפני כן. אם לא שביטל כבר שלושה פעמים בחול, או מפני טענות על הקהל.

[12] לדעת ר"ת הגמרא מקשה מדוע כל הנ"ל אסורים, הרי זו מצווה? ואם כך עולה למסקנה מותר כשעושה לצורך מצווה.

[13] לדעת **ההגה"מ וסמ"ג** ר"ת לא התיר זאת להלכה למעשה.

[14] לדעת רש"י הגמרא רק מקשה על לשון המשנה שקראה לדברים אלו 'רשות', הרי מצווה הוא עושה. אך גם למסקנה אסור אף כשעושה לצורך מצווה.

☜ כך פוסק **שו"ע.**

רמ"א: יש מקילים לקדש כשאין לו אישה ובנים, ויש שהתירו אפילו להכניסה לחופה **(דעת הסמ"ג)** ואע"פ שלא קיי"ל הכי, ניתן לסמוך על דעה זו בשעת דחק.

↲ כוונת הרמ"א להתיר אף אם יש לו בנים אלא שאין לו אישה[15] **(משנ"ב).**

א. בבין השמשות לכו"ע אפשר להקל. ויש להזהר שלא להגיע לזה מחמת איסורים שונים שיש בנישואין בשבת **(משנ"ב).**

ב. אסור לקדש בערב שבת ולכנוס בשבת כיוון שיש איסור בפני עצמו לכנוס בשבת **(משנ"ב)** (מובא לקמן).

❖ דיני נישואי אישה (גירושין, חליצה וייבום)

המשנה אסרה לקדש, לחלוץ ולייבם.

כלבו, סמ"ק: אסור לישא אישה ביו"ט (**ב"י על פי הראשונים:** גם לפי ר"ת[16]).

☜ **שו"ע:** אסור לכנוס אישה בשבת. ולא לחלוץ ולא לייבם ולא לגרש, אלא אם כן הוא גט שכיב מרע.

רמ"א (על פי סמ"ג): אפשר שמותר לכנוס לחופה בשעת צורך גדול, כשאין לו אישה ובנים ויש כבוד הבריות, כגון שיש ביוש והפסד גדול. (אע"ג שלהלכה קיי"ל שאף במקום מצווה אסור, במקום דחק הקלו).

↲ למרות שקונה אותה בשבת, התירו כיוון שאין לו אישה ובנים **(משנ"ב).**

א. חיי אדם: צריך שיהיו שלושה תנאים בכדי להתיר[17]:

1. שאין לו אישה ובנים.

2. יש הפסד גדול.

3. יש ביוש.

ב. אסור **לגרש** שמא יבוא לכתוב **(ר"ן).** או משום שקונה את עצמה והוי כמו"מ. **(תוספות).** אבל בשכיב מרע מותר אם הגט כתוב כדי שלא תטרף דעתו **(גמרא בגיטין).** ואסור לגרש אף בגט שנכתב מערב שבת שמא יבוא לכתוב **(משנ"ב).**

ג. אסור **לחלוץ** בשבת שמא יבוא לכתוב שטר חליצה **(רש"י).** ואפילו לקבוע מקום אסור כי נראה כדן דין (ויכול לקבוע בליל שבת שהחליצה תהיה ביום ראשון) **(משנ"ב),** ובמקום צורך יכול לקבוע בבין השמשות על יום ראשון, אם אינו יכול אחרת **(פרי מגדים).**

ד. אסור **לייבם** בשבת כיוון שקונה אותה ועוד שמא יבוא לכתוב כתובה[18] **(משנ"ב).**

---

[15] ועיין לקמן בדין כניסה לחופה (נישואין) שהבאנו את דעת **החיי אדם** שחולק ומצריך שלא יהיו לו בנים ואישה.

[16]. אמנם **המאמ"ר** ביאר שהרמ"א למד שר"ת חולק ומתיר גם נישואין.

[17] לעיל התבאר שדעת הרמ"א להקל בנישואין וכניסה לחופה אף כשיש תנאי אחד בלבד (כביאור רעק"א). והמשנ"ב מבאר שהחיי אדם שהצריך שלושה תנאים סובר שלא קיי"ל להקל כבר בתנאי אחד (שאין לו אישה או בנים) אלא צריך גם וגם (ונראה מהמשנ"ב שהחיי אדם החמיר גם בנישואין וגם בקידושין).

[18] נראה לע"ד שחשש זה קיים גם בנישואין.

❖ אין מקדישים ומעריכים ומחרימים

אסור להקדיש או להעריך (שאדם מעריך כפי הדמים הקצובים בתורה) **או להחרים** (וסתם חרמות לבדק הבית). **משום מקח וממכר.**

☜ כך פוסקים **טור ושו"ע.**

א. כיוון שאמירתו לגבוה כמסירתו להדיוט, אבל לומר שהוא רוצה להקדיש מותר **(משנ"ב)**. ולכן מותר לפסוק לעניים צדקה בשבת (עיין סימן שו).

❖ אין מפרישים תרומות ומעשרות

רמב"ם: אסור להפריש תרומות ומעשות כיוון שזה דומה להקדש. או שמתקן דבר שאינו מתוקן.

☜ כך פוסקים **טור ושו"ע.**

א. גם חלה בכלל זה **(משנ"ב)**.

ב. דין דיעבד מובא לקמן.

❖ אין פודים את הבן

תרומת הדשן, ריב"ש ☜ ושו"ע: אסור לפדות את הבן בשבת.

א. משום שדמי למקח וממכר **(משנ"ב)**.

ב. לא יועיל לתת לכהן כסף בערב שבת על מנת שהפדיון יחול בשבת, כיוון שלא יוכל לברך, לא בערב שבת (כי המצווה עוד לא קרתה) **ולא בשבת** (כי לא עושה אז כלום) **(מג"א)**.

ג. אפילו אם זמן חודש של לבנה כלה בערב שבת, אין פודין את הבן אז, משום שהתורה אמרה ללכת אחר שלושים יום ממש, וכיוון שחל אז בשבת, לא יפדהו **(משנ"ב)**.

❖ דין דיעבד

בירושלמי איתא שכל הדברים אם עשה אותם בשוגג או במזיד - מה שעשה עשוי (והביאוהו הרי"ף, הרא"ש והרמב"ם).

☜ וכך פוסקים **טור ושו"ע.**

א. תרומות ומעשרות שונות משאר הדינים הנ"ל, שהמפריש במזיד לא יאכל הוא ואחרים עד מוצאי שבת[19]. ואם הפריש בשוגג מותר אף לו מיד **(משנ"ב)**. (ולא כמג"א שאסר במזיד לעולם כמו במבשל).

---

[19] כך כותבים האחרונים וכך כתוב ברמב"ם, אלא שצ"ע מדוע התיר הרמב"ם מאחר שפסק כרבי יהודה שהמזיד אסור לו לעולם, ואין לחלק בין דאורייתא לדרבנן. ומכל מקום פסק כך במשנ"ב כאן, כיוון שהגר"א פסק בסימן שיח כדעת רבי מאיר שהתיר במזיד במוצאי שבת **(שער הציון)**.

סעיף ה | הכונס את האלמנה

אסרו חכמים לכנוס אישה בשבת כיוון שהוא קונה אותה. ויש לדעת שיש שלושה שלבים בנישואין: א. קידושין (שנאסרו שמא יכתוב) ב. חופה (שאסור משום שקונה אותה). ג. ביאה (בסעיף זה נדון אם היא אסורה).

תוספות ור"ן (על פי משמעות הירושלמי): אין לאלמנה חופה[20], ומה שקונה אותה זה ביאה, ולכן צריך לכנוס אלמנה מערב שבת כיוון שהביאה קונה אותה.

מרדכי בשם מהר"ם וכלבו: לפי הירושלמי שאסר לבוא על אלמנה בשבת צריך לייחדם אחרי החופה. (משמע שבייחוד הראוי לביאה מספיק ולא צריך ביאה ממש **(בית יוסף)**).

☜ **שו"ע:** אסור לבוא על אלמנה ביאה ראשונה בשבת.

↲ אלא צריך ייחוד הראוי לביאה מבעוד יום[21] **(משנ"ב)**.

❖ כונס בתולה

בית יוסף: לבתולה יש חופה, ולכן אם עשו חופה מבעו"י יום מותר לבוא עליה בשבת, כיוון שקנה אותה כבר מערב שבת.

☜ גם בבתולה יש להזהר לייחדם, ואפשר אפילו ייחוד שאינו ראוי לביאה, כיוון שלא ברור שהעמדת הכלונסאות היא אכן החופה **(אחרונים)**.

א. בדיעבד אין לאסור אם לא עשו חופה מבעוד יום **(שער הציון)**.

סעיף ו | להשיט דברים במים

מרדכי והגהות אשר"י בשם הירושלמי: אסור להשיט דברים במים, גזירה שמא יעשה חבית של שייטין. ואסור להזיז לכלוכים שעל המים כדי לנקותם.

☜ כך פוסק **שו"ע**.

א. אם המים בכלי, מותר כמו בסעיף ב.

סעיף ז | כניסה לספינה עוגנת בשבת

הגמרא (יט.) אומרת שאסור להפליג שלושה ימים לפני השבת.

◄ **רשב"ם:** גמרא זו היא כדעת ב"ש שאסרו להתחיל בדבר לפני שבת שימשך בשבת, אך לב"ה מותר להכנס לספינה בערב שבת כיוון, שהוא לא עושה מלאכה.

---

[20] כלומר כיוון שהיא בעולה כבר, מה שקונה אותה לבעלה זו הבעילה. **וכך הדין בגרושה (משנ"ב)**.

[21] אך **הגר"א** סובר שדין אלמנה כדין בתולה שאינה צריכה ייחוד **(שער הציון)**.

◀ **רא"ש, תוספות ושאר הראשונים:** אסור להכנס לספינה בערב שבת לכו"ע כדמוכח בגמרא בקלט: ובעוד מקומות. (משני טעמים: א. שמא יעשה חבית של שייטין. ב. שמא ינהיג את הספינה ונמצא מוליך ארבע אמות בכרמלית. **(ריצב"א)**).

☜ **שו"ע** בסימן רמח (א) פוסק כדעת רוב הראשונים.

❖ כניסה לספינה שתפליג בשבת

◀ **רשב"ם:** מותר להכנס לספינה בשבת, שהרי היהודי לא עושה כלום.

◀ **תוספות ושא"ר:** אסור להכנס לספינה בשבת (משום חבית של שייטין או שינהיג אותה בשבת).

☜ **שו"ע** פוסק בסימן רמח (ג) כדעת רוב הראשונים.

א. הערמה: הגמרא (קלט:) אומרת שלתלמיד חכם מותר להערים וללכת לישון בספינה תוך ידיעה שהיא תעביר אותו לצד השני של הנהר. הרמב"ם השמיט דין זה וכותב המ"מ שסבר הרמב"ם שאין לנו ת"ח כיום לעניין זה.

☜ וכך פוסק **שער הציון**. (אבל אם נכנס לה מערב שבת וקנה בה שביתתו, מותר, כנפסק בסימן רמח ג ברמ"א).

❖ כניסה לספינה עוגנת בשבת

◀ **רבינו אביגדור וכלבו:** מותר להכנס לדוגית קטנה כשהיא לא זזה ממקומה. ואם היא קשורה מותר אפילו אם היא זזה מעט.

◀ **רב משה גאון:** אסור להכנס לספינה אפילו אם היא עוגנת וזזה מעט, אך אם היא לא זזה כלל מותר.

☜ **שו"ע:** מותר להכנס לספינה שעוגנת במים, וכן לספינה שקשורה למזח, אפילו שזזה מעט.

א. הספינה צריכה להיות קשורה בראשה ובמזח **(אחרונים)**.

ב. ספינה גדולה שלא יכולה להתקרב ליבשה, ויורדים ממנה על ידי סירה קטנה:

◀ **האגור** **(בשם הגאונים)**: מותר לעלות אליה.

◀ **רבינו אביגדור:** אסור.

↲ **במשנ"ב** נראה שפסק כדברי רבינו אביגדור.

ג. לשוט בשביל למנוע הפסד ודאי:

◀ **ר"י הלוי והחיי אדם:** מותר.

◀ **מג"א:** אסור.

↲ ונראה שאפשר להקל בתוך התחום, אבל מחוץ לתחום אסור לכו"ע. וכן לצורך מצווה עוברת **(חיי אדם)**.

סימן שמ | תולדות מעין אבות

סימן זה מתעסק באבות ותולדות. עיקר האבות הנידונים בסימן זה: גוזז, כותב ומוחק, תופר וקורע, מעמר ומעט בורר, לש ומתקן כלי. בסעיפים יג ויד התבארו גם יסודות במלאכות הקלקול ומשאצל"ג.

סעיף א | נטילת צפרניים ושיער

הקדמה למלאכת גוזז

א. גוזז צמר מחיה או בהמה חייב, ושיעורו כדי לטוות ממנו חוט באורך ארבע טפחים (לרמב"ם) **או שני טפחים** (לרש"י).

ב. גם הגוזז לאחר מיתת הבהמה חייב, ואפילו מעור מופשט (משנ"ב).

ג. התולש שער בידו, אם הבהמה חיה פטור (כי אין דרך גזיזה בכך), ואם הבהמה מתה חייב. ובעוף חייב בכל מקרה. (משנ"ב).

ד. גם נוטל שער או ציפורניים מאדם חייב משום גוזז (שו"ע, סעיף א).

ה. מהו גוזז לצורך גופו: א. אם צריך את הצמר. ב. אם גוזז כדי לייפות את העור או הגוף (ביה"ל ע"פ ריב"ש ור"ן).

ו. הטווה מהחי פטור, כי אין דרך גזיזה בכך. לרמב"ם אפילו בכלי, ולרא"ש אם עשה בכלי נראה שחייב.

נחלקו רבי אליעזר וחכמים (דף צד:) האם נוטל צפרניו ושערו חייב חטאת או פטור. בגמרא מבואר שנחלקו רק בנוטל בידו אבל בנוטל בכלי חייב חטאת לכו"ע. ורק בנוטל לעצמו, אבל בנוטל לחברו לכו"ע פטור.
בהמשך הגמרא מובא ששיעור גזיזת שיער לחכמים: שתי שערות, ולרבי אליעזר: שערה אחת. ומודים חכמים לר"א אם נוטל שערה לבנה מתוך שחורות שהוא חייב[1]. (ואף בחול אסור משום לא ילבש).

ר"ח[2], רמב"ם וטור: הלכה כחכמים שאין חיוב בנוטל צפרניו בידו אבל בכלי חייב, ושיעור הגזיזה הוא בשתי שערות ואם נטל לבנה מתוך שחורות חייב.

☜ וכך פוסקים **טור ושו"ע**[3].

---

[1] וכתב על זה **הכלבו** שחייב בזה אפילו בידו לכו"ע. (עיין **ביה"ל**).

[2] **הר"ן** מבאר **שר"ח** פסק כרבי אליעזר, **והביה"ל** הוכיח מפירוש ר"ח שרק לעניין אחר פסק הר"ח כר"א, אבל לעניין חיוב הגזיזה פסק כחכמים.

[3] **תוספות** כותב על סוגיא זו שהיא כדעת רבי יהודה הסובר שמשאצל"ג חייב ולכן אם נטל בכלי חייב. והקשו האחרונים, הרי להלכה קיי"ל כרבי שמעון, ואם כן איך פסק השו"ע את דברי הגמרא, הרי השו"ע פסק בסימן שטז כרבי שמעון. ויישבו בכמה אופנים:

א. מג"א: השו"ע מחייב במקרה שהאדם צריך את השערות או את הצפרניים והוי מלאכה שצריכה לגופה (האחרונים מקשים על דבריו).

ב. גר"א: השו"ע פסק כדברי הרמב"ם הסובר כרבי יהודה המחייב על משאצל"ג. (ולדבריו השו"ע סותר עצמו מסימן שטז, ח).

א. אין חיוב מהתורה בגזיזה ביד, אפילו בשתי שערות, אלא רק בכלי משום שרק כך זו דרך גזיזה **(משנ"ב)**.

ב. יש חיוב דאורייתא כבר בנטילת שערה אחת מדין חצי שיעור **(משנ"ב וביה"ל)**. ויש חולקים בדבר ומחייבים רק מדרבנן **(חכם צבי ועוד[4])**.

ג. כבר בצפורן אחת ישנו חיוב מהתורה **(אליה רבה)**.

ד. אישה ששכחה ליטול צפרניים לטבילה, תבקש מגוי שיחתוך בידו[5], ואם אי אפשר, יחתוך בכלי[6] **(מג"א)**. ואם אין גוי, תנקה את הציפורניים ותעיין היטב שאין שם שום לכלוך ותטבול **(משנ"ב)**. ובצפרני הרגליים עדיף בכל מקרה שתנקה ולא תבקש מגוי **(ביה"ל)**.

ה. כשנוטל שערה לבנה מתוך שערות שחורות חייב על אחת משום שהאדם מקפיד על זה, והוי שיעור חשוב לחייב עליו **(משנ"ב)**. וחייב גם אם נטל ביד **(ביה"ל)**. הנוטל שערה לבנה מתוך שחורות ויש עוד הרבה לבנות חייב משום גוזז **(ביה"ל למסקנתו)**.

ו. המשנ"ב מבאר את דיני הגזיזה, ועיין בהקדמה לסעיף.

סעיף ב | קציצת יבלת

רמב"ם: החותך יבלת מגופו בין ביד ובין בכלי ובין לו ובין לאחר: פטור. **(הרב המגיד** תמה מדוע הרמב"ם לא חייב בכלי).

☜ וכך פוסק **שו"ע.**

↲ כל זה ביבשה שעתידה להתפרך, ולכן גם בכלי פטור. אך בלחה ובכלי חייב **(משנ"ב)**.

א. אסור לתלוש חתיכות עור שבידיו **(משנ"ב)**. ואם תולש אותם משפתיו אפשר שחייב חטאת אפילו אם עושה בידו **(ביה"ל)**.

ג. **ביה"ל:** גוזז צפרניו נחשב למלאכה הצריכה לגופה. **הריב"ש** כותב שהגוזז את העור כדי לייפותו חייב משום גוזז למרות שהוא אינו צריך את הצמר, כיוון שכך עשו במשכן. ולכן הגם שהלכה כרבי שמעון, כאן כו"ע מחייבים (וכך סוברים הר"ח, הרמב"ן, הסמ"ג, הרא"ש והר"ן).
ועיין בסימן שכח, סעיף לא, שהשו"ע אוסר לגזוז ציפורן המצערת אותו אם עושה בכלי. והרי כשעושה מתוך צער ודאי שזה משאצל"ג ואם כן צ"ע מדוע לא התיר שו"ע לעשות גם בכלי (על פי מה שפסק שם שו"ע בסעיף כח, שמשאצל"ג מותר במקום צער (אמנם עיין בביה"ל שם שאין דבר זה ברור לכל האחרונים). ונלע"ד שלא משום כל צער התירו משאצל"ג, אלא רק משום צער גדול מאוד (עד שכואב לו כל גופו, שדינו כחולה).

[4] וכך כותב **בהליכות עולם** (ד, עמוד רלב).

[5] נראה שאפשר להוכיח מכאן שגוי העושה מלאכה בשינוי הדבר נחשב לשבות דשבות. אך עיין בהערה הבאה, ולפי"ז אין מכאן ראיה מוכרחת כי בכל מקרה יש כאן שבות דשבות.

[6] כיוון שאם חותך צפרניו לא בשביל לייפות את הגוף אלא לשם מטרה אחרת, הרי שזו משאצל"ג שרק לרמב"ם יש בה חיוב מהתורה, אבל לשאר הראשונים אין בה חיוב מהתורה, ולכן כשאפשר טוב לבקש מהגוי שיעשה ביד, וכשאי אפשר עדיין אפשר לבקש שיעשה בכלי כיוון שזו משאצל"ג ופטור לרוב הראשונים (עיין ביה"ל). אלא שכתב **הש"ך** (נקודות הכסף קצח, כא) שהיה אפשר להתיר מעיקר אפילו בכלי כיוון שזו משאצל"ג (שהרי אין בזה ייפוי הגוף), **ושו"ע הרב** כתב (ב') שגם לריב"ש זו מלאכה הצריכה לגופה כי עיקר המלאכה זו נטילת הציפורן מהגוף.

סעיף ג | המוחק

הקדמה למלאכת מוחק

א. אב מלאכת מוחק הוא המוחק שתי אותיות או אות אחת על מנת לכתוב שתי אותיות. המוחק שלא על מנת לכתוב אסור מדרבנן (גמרא).

ב. המוחק חייב רק אם מחק כדי לכתוב במקומו (רמב"ם).

ג. המוחק טשטוש דיו בשביל לכתוב שתי אותיות הוי תולדת מוחק (תוספתא).

ד. המוחק אות אחת כדי לכתוב הוי חצי שיעור ואסור מהתורה וכן בכל איסורי שבת (ביה"ל). ויש חולקים.

ה. הכותב אות אחת להשלים לספר חייב. וכן המוחק אות אחת כדי לכתוב אות להשלים לספר חייב. וכן המוחק אות כדי להגיה ספר חייב (ביה"ל).

ו. המוחק על מנת לתקן חייב כמי שמחק על מנת לכתוב (פרמ"ג). (ועיין בסוף הסימן).

ז. המוחק בשמאל נחשב כמוחק כדרכו (אבנ"ז ושבט הלוי).

הגמרא (עו.) אומרת שהכותב שתי אותיות חייב והמוחק אות גדולה כשיעור שתי אותיות חייב. התוספתא (יב, ז) מוסיפה שגם המוחק דיו או שעווה על פנקס (שהיו רגילים לחרוט בשעווה) כשיעור שתי אותיות חייב משום מוחק.

רא"ש, רמב"ם וטור: המוחק טשטוש דיו מעל ספר או שעווה מעל פנקס חייב משום מוחק, אם יש במקומו לכתוב שתי אותיות.

☜ כך פוסק **שו"ע.**

א. השו"ע שחייב רק כשמחק שתי אותיות עוסק במציאות שהדיו נפל שלא במקום הכתב אלא במקום אחר בספר[7], כי במקום הכתב חייב כבר על אות אחת משום תיקון הספר **(ביה"ל).**

ב. אם נפל דיו לח על ספר אסור להורידו כיוון שהכתב נחשב מחוק כבר אז, אפילו שהדיו לח **(משנ"ב ושער הציון).**

ג. המוחק על מנת לכתוב אינו צריך לחשוב דווקא על מנת לכתוב בשבת, אלא שיוכל לכתוב מתי שירצה. וכן בשאר המקלקלים על מנת לתקן **(משנ"ב ושער הציון).**

ד. אסור לתת שעווה על ספר לסימן שרוצה לעיין באותו מקום למחרת משום חשש ממרח **(אחרונים).**

ה. **הביה"ל** מוכיח שהמוחק בשביל לתקן חייב כמו מוחק על מנת לכתוב (כדברי **הפרי מגדים**). ועיין בסוף הסימן שסיכמנו את הדברים גם מסעיפים אחרים בסימן.

❖ מחיקת שעווה מעל דף

◄ **ב"ח, מג"א, ט"ז, אליה רבה ועולת שבת:** המוחק שעווה מעל דף חייב משום מוחק על מנת לכתוב. בין אם השעווה על אותיות ובין אם על דף ריק.

☜ וכך הכריע **משנ"ב.**

---

[7] לכאורה הוא הדין אם מדובר על ספר שאינו גמור ונפל במקום הכתב על שתי אותיות, שרק אם מחק כשיעור שתי אותיות חייב.

◄ **שבות יעקב, רעק"א:** אין איסור מחיקה בשעווה[8]. אלא משום ממחק **(לשבו"י)** או משום מתקן כלי **(לרעק"א)**.

◄ **פרי מגדים:** המוחק שעווה מעל דף ריק חייב משום מוחק על מנת לכתוב. אבל המוחק שעווה שעל כתב אינו חייב כלל אלא אסור מצד מוקצה. **ולמעשה** התיר רק על ידי גוי.

א. אם מצאו באמצע קריאת התורה שעווה על הכתב אסור להורידו אלא יקרא אותה תיבה בעל פה, ולא צריך להוציא ספר תורה אחר **(פרי מגדים וחיי אדם)**. **ודרך החיים** סובר שבין עולה לעולה יוציאו ספר אחר אם האותיות לא ניכרות.

ב. גם **השבו"י** (ושאר האחרונים) מודים במוחק **דיו** שעל כתב כיוון שהכתב התחתון התבטל **(ביה"ל)**.

ג. דבק דינו כדיו וחייב לכו"ע, (וגם אם נאמר שהוא כשעווה, מכל מקום לב"ח וסיעתו חייב) **(ביה"ל)**.

❖ אותיות שעל עוגה

מרדכי: אסור לשבר אותיות שעל עוגה משום מוחק. אבל לילד מותר כיוון שאין מצווים להפריש קטן כשהוא אוכל מעצמו.

☜כך פוסק **רמ"א**[9].

↵ **דגול מרבבה:** אפשר להקל בזה מעיקר הדין כיוון שהוי פסיק רישיה בדרבנן, ותרומת הדשן מתיר בו (עיין סימן שיד, א). וגם למג"א שחלק עליו, כאן אפשר להקל כיוון שזה מקלקל[10] וכלאחר יד[11] (גם אם חותך בידו הוי כלאחר יד).

☜ **משנ"ב:** אפשר להקל אם חותך בפיו[12].

א. אם האותיות עשויות מהחומר של העוגה אין איסור לחתוך אותם[13], וכן אין איסור אם הן כתובות במי פירות **(משנ"ב)**.

---

[8] **הביה"ל** כותב שלכו"ע השעווה לא מבטלת לגמרי את הכתב שהרי לעניין תפילין מחיקת שעווה לא נחשבת מחיקה. לכן **השבו"י** סובר שאין בזה מחיקה, (והכתב נחשב כמונח בקופסא). **והב"ח** סובר שכיוון שהכתב מכוסה, יש בזה מחיקה על מנת **לתקן** (כלומר, בשבת יש את עניין התיקון שעליו מתחייבים גם אם בגדר הפשוט הכתב עדיין היה בעולם).
ודע שיש אחרונים שפסקו כדעת השבות יעקב. וכן הסכים להלכה **בחזון עובדיה** (ה, עמוד קעט) שאין איסור לקלף שעווה מעל ספר שאי אפשר לקרוא את האותיות מתחת לשעווה.

[9] ונראה שהשו"ע יהיה מותר דהרי פסק (שיד, א) שפסיק רישה דלא ניחא בדרבנן מותר. ומדוע הרמ"א אסר למרות שיש כאן תרי דרבנן (והרי הרמ"א מתיר תרי דרבנן בפס"ר דלנח"ל)? וכתב בספר **תוספת אוהל** שכיוון שמצד הגדרת המלאכה יש כאן רק דרבנן אחד (שזה כתב שאינו מתקיים) הרמ"א לא התיר, וכל שאר הצירופים הם כללים במלאכות שבת: משאצל"ג, מקלקל, שינוי, כל אלו אינם נחשבים כאיסור דרבנן שמצרפים אותו כדי ליצור תרי דרבנן.

[10] עיין **קצות השולחן** (קמד, ס"ק ג) שתמה מדוע זה נחשב מקלקל.

[11] **המשנ"ב** הקל בסימן שיד בפס"ר דרבנן אם מקלקל וכלאחר יד. אמנם בסימן שלז ס"ק ד, כתב שלא כדאי להקל אפילו שהוא מקלקל וכלאחר יד.

[12] **ביבי"א** (ד, לח) הקל בזה. אלא שכתב שעדיף לנהוג כמשנ"ב. **בפניני הלכה** (פרק יח, ג) הקל בשעת דחק כדעה המקילה, כגון שאי אפשר לאכול בלי לחתוך את האותיות עצמן. עוד כתב שם בהערה בשם כמה אחרונים שחיתוך בין האותיות, אע"פ שהוא מרחיק בין האותיות, מותר. ולכן המכינים עוגה עם אותיות או ציורים עליה, יכינו מראש עוגה שאפשר לחתוך בין האותיות.

[13] **טעם ההיתר:**
חיי אדם: זה כתב שאינו מתקיים על גבי דבר שאינו מתקיים ולא גזרו בו משום עונג שבת (וצ"ב אם טעם זה מסביר רק את דין מי פירות אבל לא את הדין הזה).
חזו"א: נחשב כמו תמונת הפת ואין על זה שם כתב. ויש לדעת שיש החולקים על היתר זה.

ב. יש מחמירים גם בציורים (**משנ"ב**[14]).

ג. ספר שכתוב על ראשי הדפים:

◄ **לבוש, מג"א ומאמ"ר:** אין לפותחו בשבת.

◄ **רמ"א, כנסת הגדולה, פרישה, ט"ז, רמ"ע, חוו"י, אליה רבה, תוספת שבת ועוד:** אין איסור כיוון שהוא מיועד לפתיחה וסגירה כל הזמן והוי כמו דלת שאין בה איסור בונה.

☜ **משנ"ב:** המנהג להקל. ונכון להחמיר אם יש לו ספר אחר[15]. ויותר טוב שלא לעשות אותיות על חודי הדפים (**שער הציון**).

ד. אסור לחבר אותיות על פרוכת ולקרבם זו לזו ואסור להסירם משם[16] (**משנ"ב בסוף סעיף ד**).

סעיף ד | כתיבה במשקים

הקדמה למלאכת כותב[17]

א. הכותב בדבר המתקיים על דבר המתקיים שתי אותיות חייב חטאת. אבל הכותב על דבר שאינו מתקיים, או על דבר שאינו מתקיים פטור ואסור. (וכן הדין במוחק) (ביה"ל[18*]).

ב. הכותב על אוכל נחשב ככותב על דבר המתקיים (ביה"ל ויש החולקים).

ג. הכותב על בשר האדם או עור חייב חטאת. (והמשרט או רושם ללא דיו פטור ואסור) (רמב"ם).

ד. הכותב על כתב פטור, אבל אם שיפר את הכתב חייב משום כותב ומשום מוחק [והיינו דיו על גבי סקרא] (גמרא).

ה. אין חיוב מהתורה אלא בכותב שתי אותיות, אך כבר בכתיבת אות אחת יש איסור דאורייתא (עיין בהקדמה למוחק). אם יש חשיבות לאות שכותב חייב גם אם כתב או הגיה רק אות אחת [משלים לספר[19]]. אבל הכותב אות אחת נוטריקון אינו חייב חטאת.

ו. המוחק גגו של חי"ת כדי שיהיו לו שתי זיני"ן, חייב חטאת. אך אם כתב חי"ת ועלה לו שתי זיני"ן וכן הכותב מ"ם ועלה לו כ ו, פטור שהרי לא התכוון לכך (רמב"ם).

חוט השני: עיקר החילוק הוא אם הכתב מוטבע בעוגה או מעליה.
לפי זה אם יש עוגה שהדפיסו עליה ציור או תמונה אפשר להקל לחתוך אותה בשבת לפי הטעמים הנ"ל. ועוד שהרי הדגמ"ר הקל בזה לכתחילה, ועוד שבציורים יש מי שהקל לכתחילה, וכל הדין הוא רק מדרבנן ובדאי שיד המקל על העליונה (ועיין לעיל שיש שהקל כאשר אי אפשר לאכול את העוגה אם לא יחתכו).

[14] **האליה רבה** החמיר בזה. וכן פסק **בשש"כ** (יא, ז). לפי זה אין לקרוע ציורים שעל גבי עטיפות מאכלים, שכן ציורים דינם כמילים.

[15] ואם כן, איך מותר לפתוח ארון קודש אם כתובות על הדלתות מילים? כתב **השש"כ** (טז, הערה סד) שצירוף **אותיות** אינו בכלל כתיבה ולא אסרו בזה. וכ"כ **הילקוט יוסף** (כותב, ד). (ולכאורה אם יש רקע היוצר תמונה שלמה יהיה אסור, עיין בסעיף הבא בדברי המשנ"ב שאסר להצמיד אותיות על פרוכת משום שנראה ככותב).

[16] איסור כותב הוא ביצירת אותיות ולא ביצירת מילים, ולכן אין חיוב מהתורה בהצמדת אותיות לפרוכת אלא רק נראה ככותב. ולכן כתב **בשש"כ** (טף הערה נא) שרק המניח את האותיות על רקע של פרוכת יש בזה **כעין** כתיבה, אבל רק בקירוב בעלמא אין איסור. ועיין עוד במשנ"ב על הסעיף הבא ובהערות שם.

[17] **המשנ"ב** מאריך בפרטי מלאכת כותב, הדברים הובאו כהקדמה משום שאלו יסודות במלאכה שאינם יוצאים בהכרח מתוך דברי השו"ע כאן.

[18*] **כתיבה במחשב: לגרש"ז** (נשמת אברהם ס"ק א) אינו נחשב ככותב מהתורה. ויש חולקים (**שבט הלוי** (ו, לז)).

[19] ברור לפוסקים שהמשלים לספר מכד' ספרים חייב. יש שהסתפקו הדין המשלים מזוזה, **ובחזון עובדיה** (ה, עמוד קמג) כתב שחייב בזה. אך הסתפק בדין ספרים המודפסים (שם).

ז. הכותב שתי אותיות משתי שמות חייב בכל מקרה. ומאותו שם, לרמב"ם חייב אם יש להם משמעות [גג]. ולרש"י חייב גם אם אין משמעות [אא]. ואם התכוון לכתוב מילה שלמה וכתב חלקה חייב, אבל אם לחלקה אין משמעות פטור לכו"ע (ביה"ל).

ח. אף אם כתב ללא זיונין על האותיות חייב משום שזה כתב לכל דבר, (שאין זה מעכב בדיעבד בס"ת, ובגיטין כך נוהגים לכתחילה) (ביה"ל).

ט. מלאכת כותב הינה בכל לשון (עיין סימן שו, יא שהרמ"א חולק).

י. הכותב שתי מספרים חייב (רמב"ם).

יא. חיוב שתי אותיות הוא דווקא אם נהגות יחד או שאפשר שיגהו יחד בלי פעולה מיוחדת (ופעולת קירוב אינה פעולה לעניין זה).

יב. כתיבה בשינוי אסורה מדרבנן. איטר חייב על יד שמאל והשולט בשתי ידיו חייב על שתיהם (גמרא).

יג. האוחז בקולמוס ואחר אוחז בידו וכותב, השני חייב, שהאוחז בקולמוס לא עשה כלום. אך אם הוא מסייע, החיוב תלוי בו (נפק"מ לגדול האוחז ביד קטן שאוחז בקולמוס).

יד. הכותב בשביל לקלקל את מקום הכתיבה חייב כיוון שהחיוב הוא על הכתב ולא על מקום הכתב (רמב"ם).

טו. המצייר רשמים וצורות חייב משום תולדת כותב, ואם עושה כך על כלי המיועד לכך חייב משום תיקון כלי, אפילו אם מצייר מקצת. וכן המוחק על מנת לצייר (גמרא).

טז. העושה תבנית של צורה שממלאים אותה בצבע, חייב משום כותב. והממלא את הצורה חייב משום צובע (רמב"ם).

יז. הצר צורה אחת חייב משום כותב (ביה"ל ע"פ ירושלמי).

יח. המקרב אותיות זו לזו אינו נחשב כותב, אבל אם מחבר אותם הוי כעין כותב[20].

יט. הראשונים חולקים מהו זמן המתקיים: לרמב"ם: לאותה שבת, לרשב"א (על פי הביה"ל): כל מה שרגילים לכתוב כספר זכרונות[21].

כ. רק במלאכת כותב פטור בשמאלו, אך בשאר המלאכות חייב אף העושה בשמאל (חיי אדם).

הקדמה למלאכת משרטט

א. המשרטט על נייר או קלף כדי לכתוב מתחת לשרטוט שתי אותיות חייב.

ב. המשרטט על עור כדי לדעת איפה לחתוך אותו או משרטט על אבן כדי שידע איפה לחלוק אותה חייב משום משרטט[22*] (משנ"ב).

ג. אין הבדל אם משרטט עם דיו או ללא דיו (משנ"ב).

---

[20] המשנ"ב כותב שהמחבר אותיות לפרוכת הוי **כעין** כותב. ואפשר שדווקא אם מחבר אותם כדרך הכותב זה נראה כעין כתיבה, אבל אם לא מחבר אותם אלא מניח אותם אחת ליד השניה אין בזה אפילו כעין. (כנלע"ד להסביר את דברי הגרש"ז שחילק כמובא בשש"כ). אלא שלא הבנתי איך יהיה מותר לפי זה לחתוך בין אותיות של עוגה (כנ"ל בהערות לסעיף ג), שהרי הם מחוברות לעוגה ממש.

[21] **הגרש"ז** (נשמת אברהם כאן, הערה 48) פסק שאפילו כתב שמתקיים שלושה או ארבעה ימים נחשב שאינו מתקיים. **למנחת יצחק** (ז, טו) הלכה כרמב"ם שאם מתקיים יותר מיום חייב (ודייק מהרשב"א שלא כדברי הביה"ל).

[22*] **הגרש"ז** (שולחן שלמה ג, ס"ק יד) כותב שהמשרטט על תפוז כדי לדעת איפה לחתוך אינו נחשב משרטט. וצ"ע מה הסברא לחלק. ואפשר שמסרטט הוא רק כשיש משמעות לדיוק מקום החיתוך, שרוצה לחתוך דווקא במקום זה ולא במקום אחר. אבל אם לא משנה לו בדיוק איפה לחתוך, הגם שעושה את זה בשביל נוחות וכדומה אין בזה איסור.

תרומת הדשן בשם האור זרוע: אסור מדרבנן לכתוב במשקין על שולחן או באפר, אך מותר לסמן צורת אותיות באויר.

☜ כך פוסק **שו"ע.**

א. הוא הדין שאסור לכתוב על חלון עם אדים **(משנ"ב[23])**.

ב. הכותב על דברים קרושים כמו חלב או דם חייב חטאת **(משנ"ב בשם התוספתא)**. ויש אוסרים מדרבנן **(פרישה)**.

ג. אין איסור לסמן אותיות באויר ולא אומרים שמאמן את ידיו לכתוב, והוא הדין שמותר ללמוד מלאכה בשבת מגוי **(אחרונים)**. ובתנאי שזה כדרך עראי, ואינו אומר לגוי כלום ולא הולך לשם במיוחד **(משנ"ב)**.

ד. מותר להעביר אצבעו על גבי דף נגוב, משום שאין רישומו ניכר כלל **(ט"ז)**.

ה. אסור לחבר אותיות זו סמוך לזו על פרוכת[24*] **(משנ"ב)**.

ו. משמע מדברי רש"י שמותר לכתחילה לכתוב על מים. **ובתפארת ישראל** כתב לאסור אפילו במים, (וצ"ב מניין לו) **(שער הציון)**.

סעיף ה | לרשום בציפורן

◄ **טור (ועוד ראשונים[25]):** מותר לרשום עם ציפורן על ספר לסימן כיוון שאינו מתקיים.

☜ כך פוסק **שו"ע.**

◄ **אור זרוע, מראה מקום על פסקי התוספות וב"ח:** אסור[26].

☜ **ברבי יוסף ובנה"ג:** ראוי לירא שמים להחמיר.

א. דווקא לעשות כמין קו, אבל לעשות אות מרישום בציפורן אסור **(משנ"ב)**. (ולדעת הגר"א, השו"ע מתיר גם אותיות ממש **(על פי הביה"ל)**).

ב. דווקא על קלף או עץ קשים מותר, אבל על דף שהוא רך אסור, דמתקיים הוא **(אחרונים)**.

ג. דווקא בציפורן מותר, אך לא בכלי שיוצר חריץ עמוק **(משנ"ב)**.

ד. אם יש טעות בספר, מותר לסמן על הטעות בציפורן כדי שיתקן במוצ"ש את הטעות[27*] **(ביה"ל ולא כפרי מגדים)**.

---

[23] אך להעביר קו בלבד, כתב **בחזון עובדיה** (ה, עמוד קמח) להתיר.

[24*] לפי זה אסור לקרב אותיות של מגנט על מקרר משום כותב **(הגרש"ז,** (שולחן שלמה הערה לה)). וכן אסור לחבר חלקי פאזל זה עם זה **(שש"כ** (פרק טז)). אמנם יש לחלק בין פאזל שהחלקים מתחברים בחזקה זה לזה לבין אותיות על מקרר שאין שם חיבור חזק בין האותיות ולא מסגרת (עיין אגרות משה א, קלה). **וצ"ע.**

[25] **הביה"ל** מוכיח **שהרמב"ם, הרא"ש, הרי"ף, רי"ו והרב ברטנורא** פוסקים כדעת חכמים שאין איסור תורה אפילו ברישום המתקיים. ולכן אם אינו מתקיים מותר לכתחילה וכדעת השו"ע.

[26] משום שחששו לדעת רבי יוסי הסובר שרושם חייב מהתורה, ואם כן כשאינו מתקיים אסור מדרבנן.

[27*] לפי זה ודאי שמותר להדביק סימניה באותו מקום, שידע איפה לתקן (ואין איסור באותה סימניה מצד מדביק כיוון שרגילים כל הזמן להזיז אותן והוי כמו סגירת כפתור או סקוטש').

סעיף ו | מתיחת חוט תפירה

הקדמה למלאכת תופר

א. תופר זו מלאכה המחברת שני דברים זה עם זה על ידי דבר שלישי (ביה"ל).

ב. שיעור המלאכה הוא כשתי תפירות. אם עשה שתי תפירות בלי לקשור בסוף החוט אינו חייב. אך אם עשה שלוש תפירות חייב אף ללא קשר, כיוון שהתפירה מתקיימת אף ללא קשר (רמב"ם).

ג. גם המחבר דברים קשים זה עם זה חייב משום תופר, כמו שני עצים (ביה"ל בסוף הסימן מהגמרא שחייבה על חלתא).

ד. המדביק ניירות חייב משום תולדת תופר (סעיף יד).

ה. גם המהדק חוט שהתרופף חייב משום תופר (סעיף ו).

ו. התופר דבר אחד לעצמו (וכן הקורע דבר אחד) חייב (ביה"ל. ולא כדעת הגר"ז).

הגמרא (עה.) אומרת שמותח חוט של תפירה חייב חטאת. (רש"י: ששתי חלקי בגד קצת התרופפו זה מזה ומהדק אותם לחברם, וחייב חטאת כיוון שזו היא תפירתם. רמב"ם: משום שזה מצרכי התפירה[28]).

☜ כך פוסקים **טור ושו"ע.**

א. רק אם עושה קשר בסוף התפירה חייב, אפילו קשר שאינו של קיימא. אך אם לא עושה קשר התפירה אינה מתקיימת, ומכל מקום יש איסור דרבנן גם אם לא קשר **(שער הציון).**

ב. אם התפרדו שלוש תפירות המהדקן חייב אפילו ללא קשר **(אחרונים).**

ג. יש איסור דרבנן בשתי תפירות אפילו ללא קשר **(משנ"ב).**

סעיף ז | תפירות שבבגדים

◄ **שבלי הלקט בשם רי"ד, רבינו פרץ, מרדכי, סמ"ק, הגהות מימוניות וטור:** אותם בגדים שיש להם נקבים ובהם חוטים שמותחים אותם כדי להדקם מותר להדקם בשבת. ודווקא אם רגיל לפותחם ולסוגרם, שאין בזה תפירה (אבל תפירה ממש בבגדו אסורה, כי תפירה לזמן אסורה). וכן צריך שיהיו נקבים רחבים שמיועדים לזה (שאז לא נראה כתופר **(משנ"ב)**).

☜ כך פוסק **שו"ע.**

◄ **יראים:** חוטים שבשרוולים שמהדקים אותם להרבה זמן ייתכן שיש בזה חיוב חטאת. וחוטים שבצוואר שרגילים לפתוח כל הזמן מותר להדקם. אבל אם רגילים להוציא את הראש מבלי לשחרר את ההידוק אסור להדק בשבת.

◄ **הגהות מרדכי (מובא בדרכי משה):** אין איסור בתפירה לזמן[29].

א. אם רגילים להשאיר את החוטים הללו סגורים ולפשוט את הבגד כך, אסור למתוח **(משנ"ב).**

---

[28] הב"י כותב שלפי הרמב"ם יש חיוב על מי שמותח חוט מקווץ. והאחרונים תמהו על הב"י וכתבו ע"פ המגיד משנה שהרמב"ם לא חולק על רש"י אלא רק בא לבאר טעם אחר לדין.

[29] **תפירה לזמן: הרמ"א** לא משיג על **השו"ע** שאסר ומשמע שהודה לדבריו לאסור. אמנם בסימן שיז, ג הביא הרמ"א מחלוקת ראשונים האם יש איסור תפירה לזמן או לא, לריב"א אסור ולרבינו יואל וראב"ה מותר, והביא הרמ"א את שתי הדעות. ונחלקו האחרונים האם הרמ"א מודה לשו"ע **(חזו"א,** (השמטות לסי' שמ)**),** או שהרמ"א מתיר. עיין **שש"כ** (פט, הערות רט, רכד).

ב. אף אם החוט תלוי במחט שם בקביעות כדי להדקו כשרוצה, אין בזה איסור משום טלטול מוקצה מקום שהפתיל מחובר לבגד ואינו נפרד ממנו[30] **(משנ"ב).**

סעיף ח | החזרת מוכין לכרית

הגמרא (מח.) אומרת שמותר להחזיר מוכין שנפלו מכרית, אבל אסור לתת מוכין חדשים בכרית.

☜ וכך פוסק **שו"ע.**

↲ הראשונים חולקים בטעם האיסור:

◄ **רש"י, ר"ן, ריטב"א, אור זרוע ומאירי:** אסור מהתורה משום מכה בפטיש.

◄ **רמב"ם:** אסור שמא יתפור.

☜ **משנ"ב** כותב כדעת רוב הראשונים.

סעיף ט | מעמר במלח

הקדמה למלאכת מעמר

א. מלאכת מעמר היא מלאכת איסוף העומרים מהשדה.

ב. מלאכת מעמר שייכת דווקא בשדה ולא בבית (רש"י).

ג. להלכה אין מעמר בדבר שאינו גידולי קרקע, אבל מדרבנן אסור (שו"ע כאן).

ד. מלאכת מעמר שייכת רק בגידולי קרקע שלא עברו עיבוד או בישול (ערוך השולחן).

ה. אין מעמר אלא במקום הגידול. (הסברא בכך: מלאכת מעמר אינה פעולה חשובה ואינה בגוף הפירות ולכן רק אם עושה את זה בשדה יש לה חשיבות כסיום מלאכת הקצירה (הרב רימון). **וי"א** שבמשכן היו מעמרים רק בשדה (קצות השולחן)).

ו. שיעור המעמר: לאכילה כגורגרת, לבהמה כמלא פי גדי, ולהסקה כדי לבשל ביצה (רמב"ם).

נחלקו האמוראים (עג:) האם שייך איסור מעמר בדבר שאינו גידולי קרקע כמו מלח. להלכה נפסק שאין איסור בדבר שאינו גידולי קרקע.

רמב"ם וטור: מכל מקום יש איסור מדרבנן. והטור מוסיף שכמו כן אסור לאסוף כל דבר ממקום גידולו.

☜ **שו"ע:** אסור לקבץ מלח ממשרפות מלח או בעימור דבר ממקום גידולו.

א. אם התפזר המלח במקום אחר, אין איסור לאוספו **(משנ"ב).**

ב. האוסף דבר ממקום גידולו (כמו ירקות ועצים) חייב מהתורה. והשו"ע נקט לשון אסור, לומר שכאשר זה לא במקום גידולו אין אפילו איסור דרבנן (ועיין בסימן שלה, ה, בפרטי הדינים בזה) **(משנ"ב).**

---

[30] כלומר, שהפתיל בטל לבגד והמחט מחוברת לפתיל, ואין בהם טלטול (מכאן ניתן ללמוד לכפתור רזרבה שיש בחולצה, שאין לו חשיבות לעניין מוקצה. ולכאורה אף לעניין הוצאה בשבת. ועיין).

ג. שומרי גינות ופרדסים צריכים להזהר מאוד שלא לאסוף פירות שנשרו מהאילן אפילו מבעוד יום כי שיעור המעמר הינו מעט מאוד **(משנ"ב)**.

סעיף י | חיבור דבלות על חבל

רמב"ם ☜ **ושו"ע:** המחבר דבלות לעשות ממנה עיגול או נקב תאנים והכניסם על חבל, הרי זה תולדת מעמר.

א. גם בבית חייב על זה כיוון שהדרך לחברם בחבל גם בבית[31] **(חיי אדם)**.

סעיף יא | חיבוץ שומשום ואגוזים בדבש

רמב"ם ☜ **ושו"ע:** אסור לחבץ אגוזים ושומשום בתוך דבש (היינו שדוחק בידיו את האגוזים לתוך הדבש וכך הוא יוצא, והוי בורר).

סעיף יב | זרע פשתן במים

הגמרא בזבחים (צד:) אומרת שהנותן זרע פשתן במים חייב משום לש כיוון שהם מתערבבים ונתלים שם זה בזה.

☜ כך פוסקים **רמב"ם ושו"ע.**

סעיף יג | שבירת חרס וקריעת נייר

יסודות במלאכות המקלקלות (וקורע)

א. כל המקלקלים שחייבים 'על מנת' (קורע, חובל, מכבה, מוחק, מוחק) חייבים בכל מטרת תיקון (ביה"ל). (עיין בסוף הסימן).

ב. בכל מלאכת קלקול יש לדון משני צדדים: א. האם זה תיקון או קלקול. ב. האם זו מלאכה הצריכה לגופה או לא. בשאלה הראשונה נחלקו הראשונים: לרמב"ם מלאכת קלקול נחשבת לתיקון רק אם מתקן את גוף הדבר מכל צדדיו (ולכן קריעת נייר אינה קורע על מנת לתפור). לרש"י, גם אם מקלקל במקום אחד ומתקן במקום אחר נחשב הדבר למתקן. ולגבי השאלה השניה תוספות כותב כלל: אם מתקן את גוף הדבר זה מלאכה הצריכה לגופה, ואם מתקן מקום אחר זה משאצל"ג (ונראה שלכן הרמב"ם מחייב בזה בקורע על חמתו).

הקדמה למלאכת קורע:

א. קורע זו מלאכה מקלקלת וכיוון שאין בה מלאכת מחשבת לכו"ע פטור עליה, אלא אם עושה אותה בשביל לתפור או לתקן.

---

[31] **הסברא:** בשונה ממלאכת עימור שהיא איסוף פירות שהיצרנות שבה מתבטאת רק בשדה, חיבור הפירות זה לזה היא פעולה יצרנית מצד עצמה ושייך לחייב בה גם בבית **(הרב רימון)**.

ב. שיעור המלאכה: אם קורע בשביל לתפור- השיעור בשתי תפירות. אם קורע בשביל לתקן בדבר אחר- שיעורו כדי הצורך לתקן (ביה"ל).

ג. הקורע ניירות הדבוקים זה בזה (שנעשו לקיום) חייב משום תולדת קורע (סעיף יד).

הגמרא בביצה (לב:) אומרת שהקורע נייר וכן השובר חרס (בשביל שיוכל לצלות עליהם דג וכדומה) חייב כיוון שעושה אותם כלי בכך.

רמב"ם ☜ ושו"ע: אסור לשבור חרס או לקרוע נייר לצורך כל שהוא דהוי כמתקן כלי.

א. מדוע אין כאן חיוב **קורע**[32]:

1. כיוון שקורע שייך רק בקריעת כמה חלקים המחוברים זה לזה **(שו"ע הרב,** והביה"ל דחה דבריו מירושלמי**)**.

2. כיוון שחיוב קורע על מנת לתקן הוא רק אם קורע בשביל לתקן לגמרי את הדבר הנקרע. אבל אם יש צד אחר מהקרעים שנהרס בקריעה - אינו חייב משום קורע, אלא משום מכה בפטיש. ולכן אצלנו שהורס חלק מהחרס או הנייר אין בו חיוב קורע. (**ביה"ל** לדעת הרמב"ם[33]. (רש"י מחייב גם אם מתקן רק חלק מהדבר)).

3. כיוון שהתיקון בשבירת החרס או הנייר קורה בשעת השבירה או הקריעה, ושייך לחייב בזה רק משום תיקון כלי ולא משום קורע, שבו התיקון קורה רק לאחר הקריעה (**ביה"ל** לדעת רש"י).

ב. אם מתכוון לחתך במידה מסוימת חייב גם משום מחתך **(משנ"ב)**.

ג. הקורע נייר בשביל לקנח את עצמו חייב משום קורע על מנת לתקן **(משנ"ב)**.

ד. מחתך חייב גם אם עושה זאת בידיו **(שער הציון)**.

❖ קריעת חותם אגרת

האחרונים כותבים שיש איסור לקרוע חותם של אגרת. ויש כמה דעות מדוע:

◄ **פרי חדש, ספר הזכרונות ומג"א:** חייב חטאת כיוון שקורע את החותם כדי שיוכל לקרוא את האגרת והוי קורע על מנת לתקן[34].

◄ **רש"י וחכם צבי:** קריעת החותם נחשבת משאצל"ג שהרי התיקון נעשה במקום אחר, ותיקון במקום אחר נחשב משאצל"ג (ולרמב"ם יהיה חייב מהתורה).

---

[32] כל השאלה היא רק אליבא **דהרמב"ם** שסבר שפותח בית הצוואר חייב משום קורע, לכן יש לשאול מדוע כאן אינו חייב. אמנם דעת **רש"י** שפותח בית הצוואר חייב משום מתקן כלי לא שייך לשאול על קורע כיוון שרש"י סובר שאם עושה כלי בעת הקריעה לא שייך לחייבו משום קורע. עיין בתירוץ השלישי שזה בעצם כוונתו (על פי הביה"ל).

[33] **הרמב"ם** מחייב בקורע על חמתו. ומבאר הביה"ל שנחשב הדבר שמתקן את כעסו על ידי כל הבגד, ואין זה נחשב שחלק מהבגד נקרע סתם. ויש להוסיף שעם זאת שיש כאן קורע בשביל לתקן, עדיין הדבר נחשב משאצל"ג כיוון שהתיקון אינו בגוף הבגד אלא במקום אחר, ולכן רק הרמב"ם מחייב בזה ולא שאר הראשונים.

[34] ומה שכותב תוספות שקורע בחמתו נחשב מתקן שלא במקומו צ"ל שרק שם זה קורע בשביל לתקן שלא במקומו, אבל כאן עצם שבירת החותם נחשב לתיקון במקומו שהרי לכך החותם מיועד (כנלע"ד מדברי הביה"ל). קצת קשה מהיסוד של הביה"ל שרק אם מתקן את שני החתיכות חייב מדין קורע על מנת לתקן, אך כך, מה שייך לחייב בקריעת איגרת. ונראה שכיוון שהנייר או הבגד מיועדים לקריעה המתקנת חייב בהם הגם שאין ממש תיקון בשני החלקים. בדומה לזה ביאר הביה"ל את הרמב"ם המחייב בקורע משום כעסו, 'כאילו מתקן כל גוף הבגד'.

◀ **נשמת אדם:** לכו"ע הדבר אסור רק מדרבנן כיוון שקריעת הנייר היא קלקול והתיקון של האגרת זה תיקון במקום אחר ולא נחשב תיקון.

↲ נייר אחר שעל האגרת לכו"ע אסור רק מדרבנן (כדין מקלקל. ולדעת רש"י משמע שזה גם משאצל"ג שהרי מתקן במקום אחר).

☜ **משנ"ב:** אסור אפילו לומר לגוי לקרוע, אא"כ יש צורך גדול[35]. ובאגודה כתב שאפשר לכתחילה לרמוז לגוי ויפתח מעצמו.

סעיף יד | הדבקה וקריעת נייר

רמב"ם ☜ **ושו"ע:** המדבק ניירות או עורות הרי זו תולדת תופר, והקורע אותם שלא על מנת לקלקל הרי זו תולדת קורע[36].

א. שיעור המדביק הוא כשיעור שתי תפירות **(משנ"ב)**.

ב. הקורע שלא על מנת להדביק חייב אם עושה את זה לצורך תיקון כל שהוא, כי כל מלאכות המקלקל חייב עליהם אם עשה אותם לצורך תיקון **(משנ"ב)**.

ג. אם הדפים התחברו יחד במקרה והוא מפריד אותם אין בזה חיוב משום קורע **(מג"א)**.

ד. אם נדבקו הדפים במקום האותיות אסור להפריד אותם (ולדעת הב"ח יש בזה חיוב מהתורה), וכנ"ל בסעיף ג.

ה. מי שהסתבכו בגדיו בקוצים מפרידם בנחת ואם נקרעו נקרעו. וכן מותר ללבוש בגד חדש ואם נקרע נקרע, משום שאינו מתכוון לקרוע **(משנ"ב)**.

ו. מותר לעטוף אגוז במטלית ולשבור את האגוז ואינו חושש שמא תקרע המטלית **(רמב"ם)**.

ז. הקורע דפי ספר שלא נתפרדו עדיין חייב משום מכה בפטיש (ובפרי מגדים משמע שחייב משום קורע על מנת לתקן) **(ביה"ל)**.

ח. שיעור הקורע בשביל לתקן הוא כשיעור שנצרך בשביל התיקון ולא כדי שיעור שתי תפירות. וכן בשאר מלאכות המקלקל **(ביה"ל)**.

❖ מקלקל על מנת לתקן (ביה"ל)

מלאכות שבת שנאסרו מהתורה הם מלאכות חיוביות, יצירתיות ('מלאכת מחשבת'). אמנם מצינו כמה מלאכות שבמהותן הן מלאכות קלקול: קורע, מוחק מכבה וסותר. וכיוון שהם מלאכות קלקול, אין בהם חיוב אלא אם האדם יעשה אותם לצורך דבר חיובי. השו"ע אצלנו פסק שהקורע ניירות חייב. לכאורה דבר זה הוא משאצל"ג. ודבר זה סותר את מה שפסק השו"ע בסימן שטז שמשאצל"ג פטור.
לכן האחרונים חידשו שכל צורך חיובי שיש במלאכות הקלקול נחשב לתיקון וממילא העושה אחת מהמלאכות הללו לצורך זה יהיה חייב והוי מלאכה הצריכה לגופה.

---

[35] וצריך להדגיש שאין בכל זה כדי לאסור לפתוח אריזות בדרך של קלקול כיוון שבעניין אכילה כתבו הראשונים (וכך פסק השו"ע בסימן שיד) שמותר לשבור חותלות בשביל האוכל שבתוכם, כיוון שזה דומה לשובר אגוז כדי להגיע לאוכל שבתוכו. ועיין בביה"ל בתחילת סימן שיד שאסר מקלקל משום כבוד שבת, ופשוט לע"ד שיש חילוק בין 'כבוד שבת' לבין אכילה.

[36] **מרכבת המשנה:** מקור דבריו מכך שלדעת רבי יהודה (מנחות דף לד ע"ב) אפשר לחבר פרשיות תפילין על ידי דבק ונחשבות כתפורות.

הביה"ל מאריך להוכיח יסוד זה מכמה מקורות:

א. הגמרא בשבת (קה:) אומרת שהקורע על מת שחייב לקרוע עליו חייב. והרי יש קרובים שאסור לתפור את הקריעה לעולם. הרי מוכח שקורע על מנת לתקן חייב למרות שזה לא על מנת לתפור.

ב. התוספתא בשבת (יב, ז) אומרת שהמוחק על מנת לתקן חייב.

ג. תוספות כותב שהקורע בשביל מצווה נחשב כצריך לגופה. וכל שכן אם קורע לצורך תיקון. (וגם רש"י שחלק בקריעה לצורך מצווה, זאת משום שאין זה תיקון בגוף הדבר לדעתו).

ד. רש"י כותב שקורע על מתו הוי משאצל"ג משום שזה כמו מוציא מת לקברו, ולא משום שזה לא על מנת לתפור. מוכח שגם אם קורע שלא על מנת לתפור נחשב לצריכה לגופו.

ה. הרמב"ם כותב שהסותר כדרך השחתה פטור, משמע שאם עושה לצורך תיקון, אפילו כל שהוא חייב.

ו. הרמב"ם מחייב בפותח בית הצוואר משום קורע. הרי שלמרות שאין כוונתו לתפור חייב משום שיש בקריעה זו תיקון.

ז. ראשונים נוספים **(רבינו ירוחם, רז"ה, מאירי)** מתנסחים בצורה כזו שאם קורע בשביל לתקן, הגם שהלכה כרבי שמעון, חייב משום קורע.

לכן מבאר הביה"ל שהשו"ע חייב את הקורע ניירות למרות שלא עושה זאת בשביל להדביק אותם שוב, כיוון שיש בזה צורך תיקון. (וחזר בו השו"ע ממה שכתב בב"י שהפותח בית הצוואר אינו חייב משום קורע כי לא עושה בשביל לתפור).

כדעת הביה"ל סוברים גם: **רעק"א, פרי מגדים, פרי חדש.**

יש להעיר **שהריטב"א** סובר שהקורע חייב רק אם עושה על מנת לתפור. וכך עולה מדברי **הנשמת אדם** שמבאר שהשו"ע שחייב קורע ניירות סובר כדעת הרמב"ם שמשאצל"ג חייב (ותמה על סתירה בדבריו מסימן שטז). ולא ביאר שכאן זו מלאכה הצריכה לגופה.

סימן שמא | התר נדרים בשבת

סעיף א | האופן המותר להתיר

המשנה (קנז.) אומרת שמותר להפר נדרים בשבת ולהישאל על נדרים שהם לצורך שבת (הפרה תלויה בבעל האישה, ושאלה תלויה בחכם המתיר את הנדר). הגמרא מסתפקת האם מותר אפילו כשהיה לו זמן מבעוד יום להתיר או רק כשלא היה לו זמן מבעוד יום להתיר. הגמרא פושטת שאפילו אם היה לו זמן מותר.
עוד מסתפקת הגמרא, האם מותר לבעל להפר נדרים של אשתו לא לצורך שבת או שמותר רק לצורך שבת. ומעמידה הגמרא את השאלה במחלוקת תנאים. בגמרא בנדרים (עו:) נפסקה הלכה כת"ק שהתיר אפילו שלא לצורך שבת (שאם לא יפר היום לא יוכל להפר עוד).

רי"ף ורא"ש: מותר להפר נדרים אפלו שלא לצורך שבת.

☜ **טור ושו"ע:** נשאלים לחכם לנדרים שהם צורך שבת. ומפירין נדרים גם שלא לצורך שבת. ואפילו אם היה לו פנאי מבעוד יום.

א. נדרים שאינם לצורך שבת אסור להתיר אפילו אם לא היה לו פנאי לפני שבת, משום שיכול להפר אחר השבת, ומדוע להתיר טרחה בשבת לחינם **(משנ"ב)** (והלבוש כתב שהטעם הוא משום ממצוא חפציך **(שער הציון)**).

ב. מותר להשאל לדבר מצווה אפילו שאינו לצורך השבת **(משנ"ב)**.

ג. גם מי שנדר רק מבשר ויין מפירים לו כי זו מצווה בשבת. וכן אם נדר שלא ללבוש בגד שצריך לו לשבת, או מי שנדר שלא לישון בשבת (שזה מעונג השבת למי שרגיל בזה) **(משנ"ב)**. והוא הדין בכל דבר שרגיל בו בשבת, יש בו משום עונג שבת. ויש להסתפק במי שנדר שלא לאכול מין מסוים של מאכל או משקה **(שער הציון)**.

ד. כשאב או הבעל מפר לא יאמר לה כדרך שאומר בחול, אלא מפר בליבו ואומר לה: טלי ואכלי **(יו"ד סימן רלד, לד)**.

ה. גם אב לביתו דינו כבעל לאישתו. ופשוט שאם הבעל או האב אינם יודעים מהנדר (ואין זה נחשב יום שומעו) שעדיף שלא להודיע להם בשבת כדי שלא יצטרכו להתיר את הנדר בשבת **(משנ"ב)**.

ו. אם הזמן שעליו נדרה האישה או הבת היה עד אותה שבת (ועל יום ראשון לא נדרה), ואין בנדר זה צורך שבת, אסור להפר כיוון שזה כמו התרת חכם שאין בה צורך לשבת **(משנ"ב)**.

ז. כששמע הבעל בערב שבת צריך להפר לכתחילה בערב שבת, אבל אם לא הפר, לא קונסים אותו בדיעבד **(ביה"ל)**.

סעיף ב | הנשבע לעשות מלאכה

רשב"א ☜ **ושו"ע:** מי שנשבע לעשות מלאכה פלונית עד סוף זמן מסוים והגיע היום האחרון של זמן השבועה בשבת, יכול להשאל על נדרו אפילו בשבת, אם יש לו פתח.

א. גם אם אין לו פתח ממש אלא חרטה על הנדר אפשר להתיר לו כדי שלא יעבור על נדרו (**פרי מגדים**). ואפשר לעשות מהחרטה עצמה פתח, על ידי שישאלו אותו אם היה נודר אם היה יודע שהוא עתיד להתחרט על הנדר מראש (**משנ"ב**).

ב. לכתחילה יפר בערב שבת, ואין להחמיר בדיעבד אם לא עשה כך (**ביה"ל**).

סעיף ג | התרת חרמי הקהל

רשב"א ☜ **ושו"ע:** נהגו להתיר חרמי הקהל בשבת למרות שאינם לצורך שבת. אפשר שסמכו על דין הגמרא שבעל מפר לאישתו אפילו נדרים שלא לצורך שבת, שאם לא יפר היום לא יוכל להפר עוד, וגם כאן, רק בשבת יש כינופיא של הקהל, ואם לא יפרו לו בשבת לא ימצא לו התרה.

סעיף שמב | גזירות חכמים בבין השמשות

סעיף א | מותר לעשות בביה"ש גזירות חכמים

המשנה (עירובין לב:) אומרת שמי שמניח עירוב תחומין למטה מעשרה טפחים עירובו עירוב (שצריך שיהיה אפשר לקחת את העירוב בבין השמשות), וכדעת רבי הסובר שכל דבר שחכמים אסרו משום שבות לא גזרו עליו בבין השמשות אם זה לדבר מצווה, כמו עירובי תחומין שאינם אלא לדבר מצווה (כדאיתא שם בדף פב.).
המשנה בשבת (לד.) אוסרת לעשר טבל ודאי או להטביל כלים בבין השמשות (משום שדברי רשות נאסרו בבין השמשות (בית יוסף)).

רמב"ם: כל שבות שהיא לצורך מצווה מותרת בבין השמשות. וכן אם יש לו שעת דחק מותר (ומקורו מכך שבדיעבד מי שעירב עירובי תחומין לדבר רשות עירובו עירוב **(מגיד משנה)**).

רבינו יונה: מותר לומר לגוי להדליק נר בבין השמשות (משום שזה לצורך שבת והוי דבר מצווה).

☜ **טור**[37] **ושו"ע:** לא גזרו חכמים על שבותים בבין השמשות במקום מצווה או דחק. [כגון להוריד מאילן שופר או לולב או עירוב תחומין]. וכן אם הוא טרוד ונחפז על איסור שבות, מותר בבין השמשות. לכן יכול לומר אז לגוי להדליק לו נר.

א. לא כל שבות התירו חכמים לדבר מצווה. שיש שבותים שקרוב לבוא על ידם לאיסור תורה (כמו טלטול פחות מד' אמות ברה"ר) וכן משאצל"ג, שאותם חכמים לא התירו **(משנ"ב)**.

ב. כל הסימן מדבר על אדם שעוד לא קיבל על עצמו שבת. אבל אם קיבל על עצמו שבת באמירת מזמור שיר או 'לכה דודי', או שהציבור במקומו קיבל שבת (והוא נגרר בעל כרחו), גם מבעוד יום אסור, אם לא על ידי גוי **(סימן רסא, א)**.

ג. אסור לבקש מגוי בביה"ש (או ביום שישי) שידליק לו נר בשבת עצמה, ורק כשמבקש להדליק לו בביה"ש הקלו חכמים. ולאו דווקא לצורך הסעודה מותר, אלא מותר אף עבור חדר השינה **(משנ"ב)**.

ד. מותר לבקש מהגוי שידליק בחדר השינה ולאו דווקא בחדר האכילה (או משום טרדה וצער **(פרמ"ג)** או משום שיש בזה מצווה **(שער הציון)**.

ה. דבר שמענג את השבת, הגם שאפשר בלעדיו, נחשב לדבר מצווה שמותר לעשות בשבילו איסורי שבות בבין השמשות **(ביה"ל)**.

ו. 'שעת דחק' שהתיר השו"ע זה אם היה טרוד ונחפז (וזה כוונת השו"ע במה שכתב בהמשך דבריו 'וכן אם היה טרוד ונחפז לדבר שהוא משום שבות') והגר"א סובר שההיתר שייך רק בשעת דחק גדולה (כמו מי שרצה לערב מפני שהוא בורח מפני גוי), אמנם גם הוא מודה שמותר במקום הפסד מרובה ובמקום צורך גדול **(משנ"ב ושער הציון)**.

---

[37] **בבית יוסף** דן במשמעות דברי הטור. ע"ש.

❖ בין השמשות של מוצאי שבת

◄ **מג"א:** ספק אם מותר לדבר מצווה (כי הקדושה לא פוקעת בכדי).

◄ **חיי אדם:** אסור לדבר מצווה.

◄ **בית מאיר וברכי יוסף:** אין הבדל בין כניסת שבת ליציאת שבת (אלא שכתב בבית מאיר להחמיר בזה מפאת חוסר ידיעתנו מתי ביה"ש).

☜ אין להקל במוצאי שבת אלא בזמן מועט מאוד לפני צאת הכוכבים (**ביה"ל**[38]).

[38] משום שלרבי יוסי זמן ביה"ש סמוך מאוד לצאת הכוכבים, ומניין לנו להקל גם כרבי שהתיר שבותים בבין השמשות וגם כרבי יהודה שסובר שביה"ש הוא לאחר השקיעה? (וגם בכניסת שבת יש לעיין מניין להקל בביה"ש של רבי יהודה).

סימן שמג | דיני קטן בשבת

סעיף א | הפרשת קטן מאיסורים

הגמרא מספרת (יבמות קיד.) שנאבדו מפתחות בית המדרש ברה"ר והתיר רבי פדת שיאמרו לילדים ללכת שם וימצאו מעצמם את המפתחות ויכניסו אותם מרה"ר. ומוכיחה הגמרא מכך שרבי פדת סובר שקטן האוכל נבילות, בית דין לא מצווים להפרישו מכך.
בהמשך הסוגיא מבואר שרבי יוחנן הסתפק בזה, ולא הייתה לו ראיה מוכחת מהמשניות כיוון שאפשר להעמיד את המשניות באופן שאין מהם ראיה.
הגמרא מקשה על רבי יוחנן מכך שהמשנה בשבת אומרת שקטן שבא לכבות אש בשבת צריך למחות בו מפני ששביתתו על אביו. דוחה הגמרא שמדובר על קטן שעושה על דעת אביו (לרצונו) וזה ודאי אסור.

רמב"ם[39]**, סמ"ג, תרומה וטור:** אין בית דין מצווים להפריש קטן שאוכל נבילות.

↵ **רמב"ם** **(על פי הרב יוסף פאסי):** אביו מצווה להפרישו בכל האיסורים, אלא שבאיסורי תורה, אם אביו לא גער בו צריך למחות באב, ובאיסורי דרבנן לא.

☜ **שו"ע:** אין בית דין מצווים להפריש קטן שאוכל נבילות, אבל אביו מצווה לגעור בו (באיסורי תורה).

↵ היינו שבאיסורי תורה ממחים באב אם לא גער בבנו, אבל גם באיסורי דרבנן האב חייב לגעור בבנו **(משנ"ב)**. **והגר"א** כתב שבאיסורי דרבנן לפעמים אין חובה להפריש את הקטן, אלא אף מותר לתת לו, כגון רחיצה וסיכה ביום כיפור.

א. הוא הדין בשאר איסורי תורה אין מצווים להפרישו. וכל זה בעושה עבור עצמו, אך בעושה עבור גדול צריך למחות בו כדלעיל בסימן שלד, כה **(משנ"ב)**.

ב. חייב האב לגעור בבניו אם שומע שהם מדברים לשון הרע או שקרים או קללות, וכן להפרישם ממחלוקות. ויש אומרים שמצוות חינוך מוטלת אף על האם **(משנ"ב)**.

ג. מצוות החינוך במצוות עשה תלויה בכל ילד לפי חריפותו, שמשעה שיודע עניין שבת או ציצית, צריך אביו לחנכו לזה. ובמצוות לא תעשה כל תינוק לפי הבנתו, היינו שכשאומרים לו שדבר זה אסור הוא מבין **(משנ"ב)**.

ד. אסור להאכיל בידיים אפילו תינוק קטן ביותר שאינו מבין. ואשת כהן מעוברת מותרת להכנס לבית שהטומאה בתוכו, אפילו שייתכן שתלד בו (או שנראה שודאי תלד) ואולי זה יהיה בן זכר **(משנ"ב)**.

---

[39] כך פסק בהלכות מאכלות אסורות. ומה שכתב בהלכות שבת שרק בשבות לא מצווה להפרישו, תמהו עליו **הטור והמגיד משנה**. והביא **הבית יוסף** בשם **הרב יוסף פאסי** שבאמת גם באיסורי תורה אין ב"ד מצווים. אלא שלעניין אביו של התינוק יש לו חיוב יותר ורק באיסורי דרבנן לא מצווה להפרישו. ועיין לקמן.

❖ איסור האכלה (והחיוב להפריש קטן בכל התורה)

הגמרא (יבמות קיד.) מנסה להוכיח משלוש מצוות שהתורה ציוותה להזהיר את הגדולים על הקטנים (אכילת שרצים ודם, ואיסור טומאה לכהנים), ובפשטות הכוונה שאסור לגדול לתת לקטן לעבור עליהם בעצמו. ודוחה הגמרא שכוונת התורה היא שלא נעביר את הקטנים בידיים, ולא שלא ניתן להם לעבור. הגמרא עושה צריכותא מדוע צריך שלושה ציווים שונים.

◄ **רמב"ם, רמב"ן וסמ"ג:** אסור להאכיל קטנים איסורים, אבל אין שום ציווי להפריש את הקטנים בשום מצווה, אף לא בשלושת המצוות הללו (כפשט הגמרא).

◄ **נמוקי יוסף וטור (ביו"ד):** בטומאה, אכילת שרצים ודם, יש ציווי להפריש את הקטנים (וכוונת הגמרא שבשלושת הציווים הללו צריך להפרישם, לעומת שאר התורה שאפילו אין ציווי להפרישם[40]).

☜ **שו"ע:** אסור להאכיל קטנים בידיים שום איסור, אפילו איסורי דרבנן[41]*.

א. אסור לומר לגוי להאכיל קטן, אף לא איסורי דרבנן. וכל שכן שאין לומר לקטן עצמו שיאכל איסור **(אחרונים)**.

ב. אם קטן צריך, מותר לומר לגוי לתת לו לאכול איסור **(משנ"ב)**.

❖ קטן שלא הגיע לחינוך

◄ **תוספות:** בית דין לא מצווים להפריש קטן שאוכל נבלות דווקא כשלא הגיע לחינוך. אך כשהגיע לחינוך בית דין מצווים להפרישו, שכיוון שאביו מצווה לחנכו, כל שכן שאסור להאכילו איסורים.

◄ **רשב"א:** מהגמרא משמע שאפילו קטן שהגיע לחינוך אין בית דין מצווים להפרישו (אך במצוות עשה מחויבים כבר מגיל קטן).

◄ **רמב"ם:** קטן שהגיע לחינוך בית דין אינם מצווים להפרישו אבל אביו מצווה להפרישו כמו שחייב לחנכו במצוות עשה.

☜ **רמ"א:** יש אומרים שקטן שהגיע לחינוך בית דין צריך להפרישו (תוספות). ויש אומרים שרק האב חייב בחינוך ולא הבית דין (רמב"ם. וזו דעת השו"ע **(משנ"ב)**).

↲ **חיי אדם:** באיסור תורה כל אדם מצווה להפרישו, ובאיסורי דרבנן רק האב מצווה.

❖ איסורי דרבנן

---

[40] **בבית יוסף** מאריך לבאר כיצד למד הטור את הגמרא.

[41]* ואם כן, כיצד מעשים שבכל יום שמאכילים קטנים מאכלים ללא ברכה, הרי אסור מדרבנן באכילה ללא ברכה. וצריך לומר שאין בזה ממש איסור אלא מצווה מדרבנן, ולכן לא הקפידו בזה עם קטנים (**שו"ת חזון עובדיה** (סימן כו)). כתבו האחרונים (**מג"א** בסימן רסט, ס"ק א, ועוד) שאיסור שאינו אסור מחמת עצמו אלא מחמת הזמן (כגון אכילה לפני קידוש וכדומה) אין איסור לתת לקטן.

◀**ר"ן:** מותר להאכיל קטן איסורי דרבנן כל שזה לצרכו, אפילו בידיים.

☜ **רעק"א:** אפשר לסמוך עליו בשעת צורך (לעניין הבאת חומש וסידור לבית הכנסת בשבת **(ביה"ל)**).

◀**רשב"א (בתשובה):** מותר להאכיל קטן לצרכו, להלכה ולא למעשה.

◀**רמב"ם:** אסור להאכיל קטן איסורי דרבנן, ולא להרגילו בחילול שבת ומועד, גם באיסורי שבות.

☜ כך פוסק **שו"ע.**

א. היינו שאין להרגילו לחלל שבת כגון: 'הבא לי מפתח' וזה דרך רה"ר או אפילו כרמלית **(משנ"ב).**

❖ חזרה בתשובה על חטאי קטן

תרומת הדשן ☜ **ורמ"א:** קטן שעשה עבירות אינו צריך לעשות תשובה כשהגדיל, אבל טוב שיקבל על עצמו איזה דבר לתשובה וכפרה.

א. קטן שגנב או הזיק, ראוי לבית דין להכותו שלא ירגיל בזה, וכן בכל דבר שבין אדם לחברו, שלא תבוא תקלה על ידו **(משנ"ב).**

ב. הקטן לא צריך לשלם אם הגניבה אינה בעין, אבל לפנים משורת הדין צריך לשלם **(ט"ז, חיי אדם וגר"א).** ואפילו בנזק שהוא גרמי בעלמא **(שער הציון).**

סימן שדמ | דין ההולך במדבר

סעיף א | ההולך במדבר ולא יודע מתי שבת

רב הונא (סט:) אומר שההולך במדבר ולא יודע מתי שבת, מונה שישה ימים ושומר את היום השביעי כשבת, וכך גם אומרת הברייתא. (רבי חייא סובר ששומר את היום שנזכר בו ומונה לאחריו שישה ימים. והוקשה מהברייתא ונשאר בתיובתא).

רבא אומר שכל יום ויום עושה בו את פרנסתו, ואף בשבת עצמה יעשה כדי צרכו משום פיקוח נפש (ואין לו לעשות ביום אחד פרנסת שני ימים, כיוון שייתכן וזו שבת ונמצא שעושה מלאכה שלא לצורך פיקוח נפש. (ע"פ רש"י)). והיום השביעי יהיה ניכר משאר הימים בקידוש והבדלה לזכרון בעלמא.

כלבו, ר"ן וטור: כל יום יכול לעשות רק כדי פרנסתו בצמצום.

↵ **בית יוסף:** ואם הוא אדם עשיר אסור לעשות מלאכה כלל, שהרי יש לו ממה להתפרנס.

☜ **שו"ע:** מונה שישה ימים ומקדש שביעי בקידוש והבדלה. ואם יש לו מה לאכול אסור לעשות פרנסה כלל, ואם אין לו יעשה כל יום כדי צרכו בצמצום.

א. הוא הדין במי שנשבה בין הגוים **(ירושלמי)**, אמנם בזה לפעמים יכול לדעת מתי שבת אצלנו לפי חשבונם של הגוים **(משנ"ב)**.

ב. אם אין לו יין יצא בקידוש שבתפילה (שהרי מתפלל תפילות שבת באותו יום), וכן יוצא בשעת דחק 'באתה חוננתנו' במוצאי שבת **(משנ"ב)**.

ג. כל עוד יכול לעשות כל מיני טצדקי כדי שלא לחלל שבת, כגון למכור איזה חפץ או לתת לבני השיירה שלו בהקפה כדי שלא יצטרך לעשות מלאכה, צריך לעשות, עד שיגיעו למקום יישוב **(משנ"ב)**.

ד. אם עשה ביום אחד יותר מפרנסתו, אסור לו לעשות למחרת **(תוספת שבת)**.

ה. אם אדם שכח באיזה חודש עומד, או באיזה תאריך בחודש (כגון שלא יכול לדעת על פי הלבנה במדויק), צריך לנהוג מספק ימים טובים עד שידע שעברו **(ביה"ל)**.

ו. אם יכול להתענות יום אחד בלי חשש סכנה:

◄ **לתוספת שבת:** צריך להתענות.

◄ **לבגדי ישע:** אינו צריך להסתגף כדי שיוכל לצאת במהרה מהמדבר **(ביה"ל)**.

ז. העדיפו חכמים שאדם יעשה מלאכה מצומצמת כל יום מאשר שיעשה יום או יומיים לכל השבוע ואז יוכל לשבות לגמרי אולי ביום שבת, כיוון שבכל יום זה פיקוח נפש ואין בזה כלל חילול שבת, לעומת אם יעשה מלאכות לכל השבוע אולי השבת בלי צורך פיקוח נפש **(ביה"ל)**.

ח. חייב להניח תפילין אפילו ביום שמשמר כשבת, אלא שלא יניח בזמן התפילה שלא יהיה תרתי דסתרי **(ביה"ל)**.

❖הילוך בשבת

תוספות ורא"ש (בתירוץ השני), רמב"ן, מגיד משנה וטור: מותר ללכת אפילו באותו יום שמשמר כשבת (כדי שיוכל לצאת מהמדבר במהרה).

☜ כך פוסק **שו"ע.**

א. מג"א: אסור לעשות איסורי דרבנן חוץ מההליכה שהתירו לו. **אליה רבה:** מותר לעשות איסורי שבות שהרי זה רק ספק דרבנן.

סעיף ב | יודע היום שיצא

רבא (שם) אומר שאם יודע שהיום זה היום הרביעי או החמישי ליציאתו מהיישוב, אלא שאינו זוכר באיזה יום יצא, יכול לעשות מלאכה ביום השמיני ליציאה (שביום הזה יצא לפני שבוע) שהרי בטוח לא יצא בשבת (וכן ביום הטו' והכב' ולעולם. (טור)).

☜ כך פוסקים **טור ושו"ע.**

א. ביום התשיעי אסור למרות שבדרך כלל בני אדם לא יוצאים לדרך ביום שישי, ייתכן שהזדמנה לו שיירה ויצא בה **(משנ"ב).**

ב. אם יכול לעשות מלאכה ביום השמיני לכל השבוע, אסור לו לעשות מלאכה בשאר השבוע **(אחרונים).**

ג. גם ליל יום השמיני מותר **(משנ"ב).**

❖ השלמת לט מלאכות (מהרמב"ם, חיי אדם וזכרו תורת משה).

◈ מנפץ:

המסרק צמר או פשתן, או שאר דברים שסורקים כמו צמר ופשתן, או שמנפץ הצמר לעשותו לבד, או שחובט במקל על הגידים כדי שיוכל לטוות אותם, חייב משום מנפץ. אבל המנפץ גבעולי קנבוס או פשתן חייב משום דש **(סמ"ג).**

◈ טווה:

אחד הטווה צמר או פשתן או שערות או נוצה חייב. ולאו דווקא בכלי אלא גם בידו, שכך דרך המלאכה. ושיעור המלאכה לחיוב חטאת - ארבע טפחים. וכן השוזר חוטים חייב משום טווה. וכן העושה לבדים חייב משום תולדת טווה.

◈ עושה שתי בתי נירין:

העושה נפה או כברה או סל או סבכה, או שארג מיטה בחבלים או בקש ובכל דבר, הרי זו תולדת עושה שתי בתי נירין.

◈ מֵסך ואורג שני חוטים:

דרך האורגים היה למתוח אורך החוטים, ושנים אוחזים מכאן ומכאן ואחד שובט במקל על החוטים לתקנם זה בצד זה עד שתעשה כולה שתי וערב. מתיחת החוט נקראת מֵסֵך וכשמתחיל לערב את החוטים נקרא אורג.

השובט את החוטים לפרקם ולתקנן חייב משום תולדת מסך. והמפריד את החוטים בזמן האריגה חייב משום תולדת אורג.

אחד האורג בגד או קנים או מחתיכות עץ או שערות חייב משום אורג. וכן הקולע שערות או נימין שאינן מחוברות לאדם חייב משום אורג. אך אם מחוברות אינו כאורג שאין דרך אריגה בכך וגם אין סופה להתקיים. (ועל כל פנים יש איסור לקלוע ולהתיר הקליעה (עיין סימן שג, כו)).

◈ הפוצע שני חוטים:

לרמב"ם הוא מוציא הערב מהשתי או להפך. **לראב"ד** הוא החותך שתי חוטים מהמסכת אחר האריגה. וצריך להזהר שלא להפריד חוטים מתוך חתיכת בד ולהפריד את החוטים ממנה, שכן זה איסור תורה.

תם ונשלם, שבח לבורא עולם!

קונטרס

למען ינוח

קיצור הלכות אמירה לגוי

תוכן העניינים

יהודי וגוי – האיסור ומקורו (הקדמה) 802
חלק א – דיני אמירה לגוי 803
כללי אמירה לגוי 803
פרק א – גדרי האמירה לגוי 804
פרק ב – מחאה בגוי שעושה מלאכה 806
פרק ג – גדרי ההנאה ממלאכת הגוי 807
חלק ב – דיני פועל ושכירות 811
פרק א – גוי פועל 811
פרק ב – השכרה לגוי 813
פרק ג – שותפות עם גוי 815

חיברתיו בחסד ה׳ עלי

איתן בן הרב שמואל מינקוב

יהודי וגוי – האיסור ומקורו

א. אסרו חכמים לומר לגוי לעשות מלאכה בשבת אף על פי שאינו מצווה על השבת, אף על פי שאמר לגוי לפני השבת[1]. נחלקו הראשונים בטעם האיסור: **הרמב"ם**[2] סובר שחששו שמא תהיה שבת קלה בעניינו ונבוא לעשות מלאכה בעצמנו. **רש"י** כותב שהטעם הוא משום: "מִמְּצוֹא חֶפְצְךָ" (ישעיהו נח, יג)[3]. במקום אחר רש"י כותב שהגוי שליח של היהודי לעשות מלאכתו[4]. יש לומדים מהמכילתא שאיסור זה מהתורה[5]. ויש שכתבו שהמכילתא אסמכתא ולא דרשה גמורה[6].

ב. האומר לגוי לעשות מלאכתו בשבת לוקה מכת מרדות[7] ויכול להנות מהמלאכה במוצאי שבת אחרי שימתין בכדי שיעשו[8]. ואף יהודים אחרים צריכים להמתין במוצאי שבת בכדי שיעשו[9].

ג. כל דבר שאסור ליהודי לעשות אסור לומר לגוי לעשות[10]. בין בדבר שאסור מהתורה ובין בדבר שאסור מדרבנן. אבל דבר שאינו אלא מנהג או חומרא[11], וכל דבר שהיהודי היה יכול לעשות בעצמו[12], מותר לומר לגוי לעשותו.

---

[1] רמב"ם (שבת פרק ו, א). שו"ע (שז, ב).

[2] שם.

[3] רש"י (דף קנ ע"א, ד"ה לא ישכור). משנ"ב (סימן שז ס"ק ז).

[4] דף קנג ע"א (ד"ה מאי טעמא). וכך סובר רעק"א (בסימן שז, כא). והגם שאין שליחות לגוי, מכל מקום לחומרא יש שליחות לגוי. (שו"ע הרב רמג, א).
האחרונים מבארים שכאשר אדם אומר לגוי בשבת לעשות מלאכה במוצאי שבת שייך רק האיסור של 'ממצוא חפציך' אבל לא משום שנעשה שלוחו. ואם אומר לגוי ביום שישי שיעשה מלאכה בשבת לא שייך משום 'ממצוא חפציך' אבל שייך איסור שנעשה כשלוחו. ורק אם אומר בשבת שיעשה בשבת עובר על שניהם. (עיין קובץ שיעורים ביצה, מט. ואבני נזר אוח מג, וחיד"א, לחם מן השמים, דרוש ז).

[5] מכילתא (בא, ט). מהפסוק "כל מלאכה לא יעשה בהם" ודרש רבי יאשיה: שלא יעשה חברך מלאכתך ולא נכרי מלאכתך, כך סוברים היראים (בסימן שד) והסמ"ג (לאוין עד, כד ע"ד). אמנם אם הגוי עושה מלאכת היהודי בכליו של הגוי אין בזה איסור תורה גם לדעתם. והרב החיד"א (שם) כתב שגם הסמ"ג כתב רק שכך סוברת המכילתא, אבל דעת הסמ"ג עצמו שזה דרבנן. ועיין גם ביראים שם בהמשך דבריו שהביא אפשרות שהמכילתא גם רק אסמכתא ולא ממש לימוד מהתורה.
בלבוש (רמג, א) כתב שיש אומרים שזה אסמכתא ויש אומרים שזה ממש לימוד מהתורה וכך משמע פשטיה דקרא'. והוסיף שגם למ"ד הזה אין איסור תורה אלא כשמסר את המלאכה בשבת עצמה, אבל אם מסר לו מערב שבת אסור מפני מראית עין ולא מהתורה.

[6] רמב"ן שמות יב, טז, שהרי הגמרא (קנ ע"א) אומרת שאמירה לגוי שבות. אמנם רבי אליהו מזרחי בפירושו יישב שהבבלי נקט כמו רבי יונתן במכילתא שאיסור אמירה לגוי מדרבנן, אבל לרבי יאשיה איסורו מהתורה.

[7] רמב"ם (שבת פרק ו, ח).

[8] שם ושו"ע שכה, ו. נחלקו הראשונים בטעם האיסור: רש"י כותב כדי שלא יהנה ממלאכת שבת. ר"ת כותב כדי שלא יבוא לומר לגוי לעשות לו שוב מלאכתו. והמשנ"ב (בסימן תקטו ס"ק ז) כתב כדברי רש"י.

[9] רמב"ם (שבת פרק ו, ב), ועיין במגיד משנה שם ובבית יוסף בסימן שכה. וכך פוסק השו"ע (בסימן תקטו, א) והמשנ"ב (בסימן שכה ס"ק כח).

[10] שו"ע (שז, ב).

[11] מג"א (בסימן שז, סק"ב) ומשנ"ב (שם ס"ק ח).

[12] המשנ"ב (בסימן שח) מביא פרמ"ג (שז, א"א כט) שכותב שמותר לומר לגוי לטלטל כלי שמלאכתו לאיסור מחמה לצל (שאסור בטלטול) כיוון שאם היהודי היה רוצה הוא היה יכול לטלטלו לצורך גופו ומקומו (שמותר בטלטול).

חלק א | דיני אמירה לגוי

כללי אמירה לגוי

דיני אמירה לגוי מוזכרים בדברי השו"ע בכמה סימנים שונים בהלכות שבת.
יש לדון בשלושה נושאים שונים כאשר דנים באסור והמותר בגוי:

א. דין האמירה.

ב. דין ההנאה.

ג. דין המחאה.

א. דין אמירה. יש שתי אפשרויות שמותר לומר לגוי:

1. כאשר אין זו אמירה. לדוגמא: לרמוז בדרך של סיפור דברים.

2. מקרים שמותר לומר. לדוגמא: צורך חולה.

באפשרות הראשונה אין אמירה, אבל אין זה אומר שמותר להנות מהמלאכה שהגוי עשה, כיוון שבסופו של דבר אין היתר גמור בזה. גם אין זה אומר שאין חובה למחות בגוי.
באפשרות השניה לא רק שהאמירה מותרת אלא גם ההנאה מותרת ואף אין חובת מחאה בגוי.

ב. דין ההנאה. דיני ההנאה ממלאכת הגוי מתחלקת לשני חלקים:

1. הנאה ממלאכה שעשה גוי לעצמו.

2. הנאה ממלאכה שעשה גוי עבור יהודי.

↲ ובזה יש שני חילוקים: א. דין היהודי שעשו עבורו את המלאכה. ב. דין שאר יהודים.
ככלל ניתן לומר שגוי שעשה מלאכה עבור עצמו מותר ליהודים להנות ממנה, אלא אם כן יש חשש שהגוי יעשה גם בשביל היהודי, וכן אם יש חשש שהגוי עשה דברים שמוגדים כמוקצה.
לעומת זאת גוי שעשה מלאכה עבור יהודי אסור ליהודים להנות ממנה בשבת עצמה עד מוצאי שבת, כאשר דין היהודי שעשו עבורו את המלאכה יהיה חמור יותר משאר יהודים בדרך כלל.

ג. דין המחאה. דיני המחאה מתחלקים לשלוש אפשרויות:

1. גוי שעשה מלאכות מדעת עצמו בכליו של יהודי, והיהודי מיחה בו.

2. גוי שעשה מלאכות מדעת עצמו בכליו של היהודי, והיהודי לא מיחה בו.

3. גוי שעשה מלאכות לבקשת היהודי בכליו.

באופן כללי אם היהודי מיחה בגוי, אין עליו חובה לצאת מהמקום שהגוי עשה בו את המלאכה כדי שלא להנות ממנה. אבל אם היהודי ביקש מהגוי לעשות את המלאכה, חייב לצאת מהמקום שהגוי עשה בו את המלאכה כדי שלא להנות ממנה.
יש עוד לדעת שלפעמים יש חובה לא רק למחות אלא אף לגרש את הגוי כדי שלא יעשה את המלאכה.

פרק א | גדרי האמירה לגוי

א. אסור לומר או לרמוז[13] לגוי לעשות מלאכה בשביל יהודי בשבת, וכל דבר שאסור ליהודי לעשות אסור לומר לגוי לעשות[14]. בכלל רמיזה: תנועות בידיים שמהם יבין הגוי את רצונו של היהודי[15].

ב. רמיזה האסורה היא רמיזה שיש בתוכה לשון ציווי[16] כגון 'אם תכבה לא תפסיד'. אמנם רמיזה שנעשית בדרך של סיפור דברים ללא לשון ציווי מותרת[17], כגון: 'האור בחדר מפריע לישון' ויתבאר לקמן (בסעיף ה).

ג. אסור לומר לגוי לעשות מלאכה בשבת למרות שהיהודי צריך למלאכה רק במוצאי שבת. וכן אסור לומר לגוי ביום שישי שיעשה מלאכה בשבת[18]. מותר לרמוז (כדרך ציווי) **ביום חול** כדי שהגוי יבין ויעשה את המלאכה בשבת[19].

ד. בשני אופנים התירו חז"ל לבקש מגוי שיעשה את מלאכת היהודי: 1. כאשר היהודי רומז. 2. כאשר יש צורך מסוים, כגון: חולה. והבדל מהותי יש בין שתי ההתרים: ברמיזה אין התר אלא מצד **האמירה** אבל איסור ההנאה והמחאה בגוי נשארו בעינם. ואילו כאשר יש צורך, גם ההנאה מותרת וכמובן שאין חובה למחות בגוי שעושה את המלאכה

ה. לדוגמא: מותר לספר לגוי כדרך סיפור שאין אור בחדר וחבל שאי אפשר לקרוא והגוי יבין מעצמו וידליק את האור. במקרה כזה לא נעשה איסור באמירה, אבל אסור עכשיו להנות מהאור שהודלק, וכן יש חיוב למחות בגוי שעושה את המלאכה. אבל אם היה שם חולה והיה צריך לנר, מותר לומר לגוי (במפורש) להדליק את הנר, ואף מותר להנות ממנו (וכמובן שלא צריך למחות בו)

ו. הפוסקים הזכירו כמה מקרים יוצאי דופן שאין ליהודי 'הנאה חיובית' מהמלאכה ולכן מותר לרמוז ואף מותר 'להנות' מהתוצאה של מלאכת הגוי ואין צורך למחות בו כשבא לעשות המלאכה[20]:

1. **סילוק הפרעה**[21]. למשל כיבוי אור או מזגן.
2. **תוספות הנאה.** מלאכה שגם בלעדיה הייתה מעט הנאה והיה אפשר להנות ממנה בשעת דחק[22]. למשל: גוי שהדליק מזגן כשפעל כבר מזגן אחד.
3. **פסיק רישיה**[23]. גוי שעשה מלאכה לצורך מותר ונוצרה מזה מלאכה נוספת (שאין לה היתר) בפסיק רישיה[24]. למשל: גוי שהרים חשמל שנפל לצורך חולה, וממילא נדלקו גם מכשירים נוספים שאינם לצורך החולה.

---

13 אור זרוע (חלק ב' סי' פד) ורמ"א (בסימן שז, כב).

14 על פי המשנה בשבת (דף קכא ע"א ובדף קנ ע"א), וכך פוסק שו"ע (בסימן שז, ב). אמנם דבר שנאסר רק משום חומרא, כתבו האחרונים שאין איסור לומר לגוי לעשותו (משנ"ב שם, ס"ק ח).

15 חיי אדם (ס"ב, ב). והביאו דבריו כמה אחרונים.

16 שם.

17 מג"א (שם ס"ק לא) ומשנ"ב (שם ס"ק עו).

18 רמב"ם (שבת פרק ו, א). שו"ע (שם).

19 סמ"ג וסמ"ק התירו והתרומה והטור אסרו כמובא בסימן שז. והשו"ע (שם, ב) פסק כדעה המתירה.

20 יש לדעת שגם היתר זה לא מוסכם על כל הפוסקים והרב אלישיב אסר גם באופנים אלו (מובא באורחות שבת פרק כד הערה כד). אלא שכתבו הפוסקים שהמנהג הוא שלא מוחים בגוי שבא לעשות מלאכה שאין ממנה הנאה חיובית ליהודי. וכך כותב המשנ"ב (סימן שז, יא ע"ש בביה"ל). וכך עולה מדברי המשנ"ב (שם בס"ק נו בסופו ובס"ק עו). וכך כותב האגרות משה (יו"ד ג מז, ב).

21 משנ"ב (סימן שז, ס"ק נו).

22 משנ"ב סימן שז, (ס"ק עו בסופו). אם אין מזגן, אסור להנות אם הגוי ידליק את המזגן מאחר שההנאה הזו לא הייתה באותו מקום (אגרות משה יו"ד ג, מז, ב) ובאורחות שבת (כד, יד) דקדקו כך גם מדברי המשנ"ב בסימן שכו ס"ק טו).

23 סימן רנג, ה ברמ"א. עיין בהערה הבאה.

24 מקור דין זה בתרומת הדשן. הגר"א שם חולק ואסר כיוון שהיה בזה איסור דרבנן אם היהודי היה עושה בעצמו. ובמשנ"ב שם (ס"ק צח) סתם רק כדעה המקילה. (וכן בשער הציון א, בסימן רנה. וסימן רעז ס"ק טו. וסימן שלז, ס"ק י), ולא חילק בפשטות בין ניחא ליה לאינו ניחא ליה. אמנם בסימן רעו, (ס"ק ל) אסר בכל מקרה (ועיין לקמן). **ובסימן רנג,** (ס"ק נא, ובשער הציון שם) הקל לצורך שבת, וטעמו משום שלא ניחא ליה, (וכן כתב **בסימן רנט**, כו). (ובאמת שהגר"א בעצמו סתם במקומות אחרים להקל בתחילת רנג, וכן בשלז, ב וצ"ע). באורחות שבת (ב, פרק כג, הערה קלד) הכריעו **שלצורך שבת מותר**, וצ"ע שהרי

4. **מלאכה שלא לשבת בדווקא.** מלאכה שהגוי עשה בשביל יהודי שלא במטרה שהיהודי יהנה ממנה בשבת דווקא. לדוגמא: גוי שכיבס בגדי היהודי (וקצצו לו דמים ולא ייחדו לא את המלאכה לשבת דווקא) והגוי הביא את הבגדים בשבת, מותר להנות מהם בשבת. ולדעת הרמ"א מותר רק אם אין לו בגד אחר[25].
5. **אין הנאה ישירה.** אם הגוי עשה מלאכה ואין היהודי נהנה ממנה בגופו אלא הנאה עקיפה לדוגמא: גוי שליקט עשבים (שלא לבקשת היהודי) בשביל בהמת היהודי ומאכילה, אין זה נחשב להנאה ישירה[26] וכן פתיחת מכתב עבור יהודי[27].

ו. המקרים שהתירו חכמים לומר לגוי ולהנות מהמלאכה[28]:

א. **צורך חולה**[29] **וקטן**[30]. כשיש חולה שאין בו סכנה[31] מותר לומר לגוי לעשות מלאכה דאורייתא בשביל חולה שאין בו סכנה. אם הבריא רוצה להנות מהמלאכה, עיין בפרק ג.
ב. **צורך מצווה.** מותר לומר לגוי לעשות מלאכה **דרבנן**[32] (עיין לגבי מלאכה **דאורייתא בשינוי**[33]). לדוגמא: מותר לבקש מגוי להביא דרך כרמלית את סעודת השבת או יין לקידוש[34].
ג. **מצטער.** מותר לומר לגוי לעשות מלאכות **דרבנן** לצורך מצטער. לכן מותר לבקש מגוי להביא מחצר אחרת מים כדי שיוכל המצטער לרחוץ בהם[35].

גם המשנ"ב לא התיר לצורך שבת אלא אם לא ניחא ליה כמו שכתב בשער הציון שם. ואולי עשו צירוף עם דבריו בס"ק צח שהתיר לגמרי.
בשש"כ שם הביא בשם הגרש"ז שהגר"א החמיר רק אם ניחא ליהודי, אבל אם לא איכפת ליהודי מותר. ומה שכתב במשנ"ב בסימן רעו (ס"ק ל), זה משום שהגוי מטלטל מוקצה, ואין להתיר בגלל שהיהודי היה יכול לטלטל מהצד, כיוון שיש בזה איסור הבערה (כך כותב רע"א שם).
ואילולי דמיסתפינא היה אפשר לומר שאם ניחא לגוי אסור ואם לא ניחא לגוי מותר (ואין זה משנה כלל מה דעת היהודי) ובכך מיושבים כל המקומות במשנ"ב (ולא כמו שהבין השש"כ את דברי הגר"א שאסר משום שנוח **ליהודי**, אלא אסר משום שניחא **לגוי**).
פתיחת מקרר על ידי גוי: מותר ליהודי לומר לגוי לפתוח מקרר למרות שתדלק נורה (דווקא אם הגוי לא יודע שתדלק אז הנורה. (מסקנת הגרש"ז שם).

[25] שו"ע (רנב, ב), התיר והרמ"א כתב להחמיר. אמנם גם הרמ"א מודה להקל אם יש ספק מתי גמר הגוי את הבגד. וכתב עוד שאם יש צורך אפשר להקל, וביאר הביה"ל (ד"ה שצריך) שהכוונה שאין לו בגד אחר.

[26] שו"ע (בסימן שכה, יג ובמשנ"ב שם).

[27] סימן שמ במשנ"ב (ס"ק מא). ובביה"ל (ד"ה הנייר) שם הביא מחלוקת לגבי קריעת מעטפה בשביל מכתב שבתוכה, שיש אומרים שיש בזה איסור תורה ויש אומרים שזו רק משאלצ"ג ויש אומרים שזה דרבנן בעלמא. והקל שם על ידי גוי לצורך גדול אלא שסיים שעדיף לרמוז לגוי כנ"ל.

[28] שו"ע (סימן שז, ה, וסימן שכח, יז, וסימן רעו, ב).

[29] שו"ע (סימן שכח, יז).

[30] רמ"א (בסימן רעו, א וכן בשכח, יז), וכתב המשנ"ב (רעו, ס"ק ו) היינו כשיש לקטן הרבה צורך בזה.

[31] **והגדרתו**: שנפל למשכב מחמת חוליו, או מי שיש לו כאבים גדולים עד שכל גופו חולה מכך. (עיין סימן שכח סעיף יז, וסעיף ב ברמ"א).

[32] שו"ע (סימן שז, ה). אמנם יש שאסרו בזה, אבל האחרונים פסקו כדעה הראשונה שם. משנ"ב (ס"ק כג).

[33] משנ"ב (בסימן שמ, ס"ק ג בשם המג"א) כותב שמותר לומר לגוי לחתוך ציפורן ביד אם אישה שכחה ליטול צפרניים לפני שבת. לכאורה מכך מוכח שמותר גם מלאכות מהתורה בשינוי במקום מצווה. בסימן שכד, (ס"ק יא) התיר רק בשעת הדחק. אמנם עיין בשש"כ (פרק ל, הערה מט) שהאריך בזה, ונראה שסתם לאסור בכל סוגי המלאכות.
ועיין בסימן שז בביה"ל (ד"ה ואפילו) שהביא מחלוקת אחרונים האם כשגוי אומר לגוי אחר לעשות מלאכה, נחשב הדבר לשבות דשבות או לא.
בצער בעלי חיים מותר לומר לגוי לעשות איסורי תורה אפילו בלי שינוי (שה, כ, שלב, ד), וכן **בהצלת ספרי קודש** מפני דליקה או שאר דברים המאבדים אותם (סימן שלד, יח - יט).

[34] משנ"ב (בסימן שכה ס"ק ס).

[35] שו"ע (סימן שז, ה). לעניין מלאכה דאורייתא, השו"ע (בסימן רעו, ה) כותב להתיר לומר לגוי להדליק תנור במקום שהקור גדול כיוון שהכל חולים אצל הצינה, וכתב המג"א (ס"ק טו) שהשו"ע לשיטתו שאמירה לגוי באיסור תורה מותרת רק לצורך חולה. והגר"א (על אתר) סובר שהוא הדין להתיר לצורך מצטער.

ד. הפסד גדול. מותר לומר לגוי לעשות מלאכות **דרבנן** במקום הפסד גדול[36]. ואם יש חשש שמתוך שאדם בהול על ממונו יבוא לעבור על איסורים, התירו חכמים לקרוא לגוי **ולרמוז לו** לעשות מלאכות דאורייתא[37]. לדוגמא: אדם שיש לו שקי מלט והתחיל לרדת עליהם גשם, מותר לכתחילה לומר לגוי לפנות אותם למחסן. אמנם אם צריך להעביר את השקים דרך רשות הרבים מותר לקרוא לגוי ולרמוז לו, אבל לא לומר לו במפורש.

ה. מקום מצווה דרבים. בעל העיטור מתיר לומר לגוי להדליק נר לצורך מצווה. והביאו הרמ"א (בסימן רעו, ב) וכתב שאפשר לסמוך עליו רק במקום צורך גדול[38]. והאחרונים החמירו גם במקום צורך גדול, אלא שכתבו שסומכים על דבריו במקום מצווה דרבים[39]. לדוגמא: אם נקרע העירוב ויש חשש שרבים יכשלו, מותר לומר לגוי לעשות מלאכה דאורייתא בכדי לתקן את העירוב.

ו. דבר שהיהודי היה יכול לעשות בעצמו בהתר. מותר לומר לגוי לעשות מלאכה אם היהודי היה יכול לעשותה באופן המותר, אפילו שהגוי עושה אותה באופן האסור, כיוון שהיהודי היה יכול לעשותה באופן מותר- אין איסור לומר לגוי לעשותה[40]. למשל: מותר לומר לגוי לטלטל מוקצה, כי היהודי היה יכול לטלטלו מהצד אם היה רוצה[41].

ז. כשאומר לגוי לעשות דבר מותר, והגוי עשה באופן אסור[42].

פרק ב | מחאה בגוי העושה מלאכה

א. חייבו חכמים למחות בגוי שבא לעשות מלאכה בכליו של היהודי בשבת[43]. אמנם אם יש היתר של צורך, כגון חולה וכדומה, אין צורך למחות בגוי שעושה את המלאכה.

ב. גדרי המחאה וההנאה מהמלאכה מתחלקים לשלושה חלקים:

1. גוי שבא לעשות מלאכה בכליו של היהודי, צריך למחות בו שלא יעשה את המלאכה[44]. ואם עשה למרות מחאתו הכנה של היהודי, אינו חייב לצאת מהבית, ומותר להנות מהמלאכה כל הנאה שהיא[45]. ויזהר שלא יערים במחאתו[46].

---

[36] שם במשנ"ב (ס"ק כב) הביא בזה מחלוקת מג"א ואליה רבה אם מותר במקום הפסד גדול או רק במקום צער, ובסימן שלד, (ס"ק ח) הביא המשנ"ב את דברי המג"א להתיר במקום הפסד גדול ונראה שכך פסק. (לע"ד נראה כך גם מדבריו בסימן שז, ס"ק סח שביאר את דברי השו"ע על פי המג"א ולא לדעת האליה רבה ודוק). אמנם אם יש **שריפה** אסרו חכמים לומר לגוי לכבות שמא מתוך הבהלה יבוא בעצמו לעבור על איסורים (סימן שלד, כה).

[37] סימן שז, יט ובמשנ"ב שם.

[38] ועיין בפרק ה' לעניין בניית בית כנסת על ידי גוי.
ולעניין איסור תורה על ידי גוי **לצורך מילה** כתב המשנ"ב (שלא, ס"ק כב על פי המג"א) שהסומך על העיטור לא הפסיד.

[39] משנ"ב (שם ס"ק כד וכה).

[40] רמ"א (בסימן רעו, ג) ומשנ"ב (ס"ק לא).

[41] אמנם אם מבקש מהגוי לטלטלו למניעת הפסד, המג"א החמיר בזה (והביא במשנ"ב שם) אמנם בסימן שח, (ס"ק טו) הביא את דברי הפרי מגדים שהתיר בכלי שמלאכתו לאיסור בשביל הפסד המוקצה. רעק"א (רעט, ד, ד"ה ויש) כתב שם שהמג"א אוסר ולא כמו שהתיר הפרי מגדים (כי רק אם מותר ליהודי לטלטל לאותו צורך שהגוי מטלטל עכשיו מותר). ואם כך צ"ע איך העתיק במשנ"ב את שניהם, ונראה ליישב על פי סברא שהעלה דברי רעק"א שם, שאם יש 'מיגו' אחד מותר ואם יש 'שני מיגו' אסור (כלומר: כלי שמלאכתו לאיסור אסור בטלטול לצורך הצלתו, אבל אם היה רוצה היהודי לטלטלו לצורך גופו ומקומו היה יכול, לכן מותר לומר לגוי להצילו (וזה נקרא מיגו אחד). אבל בחסרון כיס שלא יפסד צריך שני התרים: א. שיטלטל כלאחר יד. ב. שיטלטל לצורך דבר המותר (וזה נקרא שני מיגו), ושני מיגו לא אומרים). ויש לעיין מדוע לא אומרים שהיה יכול לטלטל בגופו ואז אין צורך במיגו השני ואכמ"ל.

[42] עיין באורחות שבת, פרק כג עמוד תסו שבסיסו היתר זה. ונראה שהמשנ"ב (בסימן רעו, ס"ק כז) סבר גם להתיר כשעושה באופן האסור משום שהיא עושה את האיסור לנוחות שלה.

[43] משנ"ב (סימן רעו, ס"ק לז).

[44] מג"א (בסימן רעו ס"ק יא) ומשנ"ב (שם ס"ק לז). בשש"כ (ל, הע' קנה) התקשה מדוע צריך למחות דווקא אם עושה בכליו של היהודי, הרי סוף סוף הוא עושה בשביל היהודי! וע"ש.

[45] שם (ס"ק לו).

[46] משנ"ב (שם ס"ק לו בשם המג"א).

2. אם הגוי עשה מדעתו והיהודי לא מיחה בו, אינו חייב לצאת מהבית, אלא שלא יהנה בדברים שלא היה יכול מבלי המלאכה[47]. ואם הגוי עושה בעל כרחו של היהודי בביתו חייב לגרשו מפני חילול ה'.

3. אם ציווה לגוי לעשות בשבילו מלאכה חייב לצאת מהבית[48]. אמנם אם רמז לו באופן המותר (סיפור דברים בעלמא) נראה שאין צריך לצאת מהבית בדיעבד[49].

אם כך יוצא שאין שום היתר לרמוז לגוי לעשות מלאכה שיש בה הנאה חיובית (כמו הדלקת אור או מזגן) שהרי יש חובה למחות בגוי שעושה את המלאכה ואסור להנות ממנה. ומה שהתירו לומר לגוי בדרך רמיזה זה רק באופן שאין בו הנאה כמו שהזכרנו בפרק ב (כיבוי חשמל או תוספות אור).

לדוגמא: גוי שבא להדליק את החשמל בבית היהודי (ואין צורך שמתיר זאת) חייב למחות בו ואף לגרשו מהבית. ואם הדליק בכל זאת מותר להשאר בבית ואף להנות מאור החשמל (וכמובן שאסור להערים בזה[50]) וכמובן שאסור לבקש מהגוי או לרמוז להדליק את החשמל, ואם ביקש צריך לצאת מהבית.

ג. אם גוי הדליק נר בביתו של היהודי באופן האסור, אם יש שם נר אחד שדולק, מותר להנות מהנר שהדליק הגוי כל עוד דולק הנר הראשון, אבל לאחר שכבה הנר הראשון אסור להנות מהנר השני[51].

ד. גוי שבא לכבות דליקה, כיוון שאין הנאה ישירה לגוף היהודי ממלאכת הגוי לא צריך למחות בגוי, אבל אסור לזרז את הגוי במלאכתו[52].

פרק ג | גדרי ההנאה ממלאכת הגוי

הנאה ממלאכת גוי מתחלקת לשניים: אם הגוי עשה בשביל היהודי, ואם הגוי עשה בשביל עצמו.

נבאר תחילה את הדין כאשר הגוי עשה מלאכה בשביל היהודי:

א. אסרו חכמים להנות ממלאכה שעשה גוי בשבת בשביל יהודי[53]. (א) כשגוי עשה מלאכה בשביל יהודי מסוים אסור לו להנות ממנה עד מוצאי שבת בכדי הזמן שיהיה אפשר לעשות את אותה מלאכה[54], בין אם הגוי עשה מלאכה מהתורה ובין אם עשה מלאכה מדרבנן[55]. (ב) יהודים אחרים שרוצים להנות

---

47 שם ב, ברמ"א ובמשנ"ב (ס"ק יג). והביא (ס"ק יד) בשם המג"א שממידת חסידות שיסובב פניו מהנר שהודלק ולא יהנה ממנו.

48 שם.

49 שהרי רמיזה המותרת אינה נחשבת ציווי, אלא שהגוי עשה מעצמו את המלאכה. ואם כך חוזר הדבר להיות כאילו הגוי מעצמו והיהודי לא מיחה בו שבדיעבד לא צריך לצאת מהבית.

50 שם (ס"ק לו).

51 שו"ע (סימן רעו, ד).

52 משנה בשבת (דף קכא ע"א) וכך פסק שו"ע (בסימן שלד, כה, ובמשנ"ב שם). דוגמא נוספת למקרה שלא צריך למחות: אם גויים מביאים סחורה שלהם בשבת להניחה במחסן היהודי והיהודי אינו מדבר ומתעסק איתם כלל, או גוי שחולב בשבת ועושה זאת בשביל שהיהודי יקנה ממנו לאחר השבת (שז, כב ברמ"א). וכן במשנ"ב בסימן רנב, (ס"ק כג) לעניין גוי שעושה נעליים בשביל יהודי. וכן גוי שליקט עשבים בשביל בהמת ישראל לא צריך למחות בו, אלא שלא יהיה רגיל לעשות כן (שכה, יג).

53 גמרא ביצה (דף כד ע"ב) ושו"ע (סימן שכה, ו). איסור זה שייך גם אם הגוי עשה בלי ציווי היהודי. (עיין בב"י בסימן תקטו (ד"ה גוי) וכך פסק המשנ"ב בשכה ס"ק כו).

54 שו"ע (סימן תקטו, א). ואם יש ספק מאיפה הביאם הגוי, צריך לחכות כדי שיביא אותם מחוץ לתחום (משנ"ב בשכה, ס"ק כט).

55 שם בסעיף ו' לגבי מלאכה מהתורה ובסעיף ח לגבי מלאכה מדרבנן. לדעת ר"י ורא"ש מותר להנות במוצאי שבת מיד ולרי"ף ור"ן ושא"ר אסור בכדי שיעשו. השו"ע (שם) מביא דעה זו בסתם ואת הרא"ש כי"א. והמשנ"ב (ס"ק מב) כתב בשם האליה רבה שמשמע מסתימת השו"ע (בסימן תקטו, ה) שהחמיר שכתב: 'ולערב (יום טוב ראשון) צריך להמתין מי שהובאו בשבילו, בכדי שיעשו'.

מהמלאכה שעשה הגוי בשביל אותו יהודי, אם מדובר על מלאכה דאורייתא צריכים להמתין בכדי שיעשו[56] ואם מדובר על מלאכה מדרבנן מותר להנות ממנה גם בשבת עצמה[57].

כאשר יש ספק אם הגוי עשה את המלאכה בשבת או אם הוא עשה אותה לצורך יהודי, אסור להנות ממנה בו ביום עד מוצאי שבת[58], יש אומרים[59] שצריך להמתין בכדי שיעשו, ויש אומרים[60] שמותר מיד. להלכה האחרונים הקלו במקום מצווה או דחק להנות מיד במוצאי שבת[61]. בספק מלאכה דרבנן נחלקו הראשונים[62] אם אותו יהודי מותר במוצאי שבת מיד או בכדי שיעשו ופסקו האחרונים שמותר להנות מיד במוצאי שבת[63]. נראה שגם אחרים צריכים להמתין במלאכה דאורייתא בכדי שיעשו כנ"ל בסעיף ב[64] ובמלאכה דרבנן מותרים כבר בשבת עצמה[65].

מקרים שמותר להנות: ישנם אופנים שמותר לומר לגוי לעשות מלאכה לכתחילה כיוון שיש בזה צורך או כי אין בזה אמירה (והזכרנו אותם בפרק ב.) וכמובן שמותר גם להנות מאותה מלאכה, או כי הצורך מתיר או כי אין בזה הנאה ממש.

יש מקרה יוצא דופן, והוא גוי שעשה מלאכה לצורך חולה, ובריא רוצה להנות ממנה. אם זו מלאכה שאפשר להרבות בה, אסור לבריא להנות ממנה, שמא ירבה בשבילו, ואם זו מלאכה שאי אפשר להרבות בה מותר[66]. **לדוגמא**: גוי שבישל לחולה (באופן שאין בזה בישולי גויים[67]) אסור לבריא לאכול מהמאכל עד מוצאי שבת, אבל מותר להנות מנר שהדליק הגוי בשביל טיפול בחולה.

אמנם אם יש צורך גדול, מותר להנות גם לבריא ממלאכה שגוי עשה לצורך חולה או קטן[68]. למשל: במקום שבו יש קור גדול ומותר לומר לגוי (במפורש) להדליק תנור, מותר גם לגדולים להנות מהחום כי כולם מצטערים מהקור[69].

---

[56] מחלוקת רמב"ם ורבינו תם, ושו"ע תקטו, א פסק כרמב"ם שאסר.

[57] שם (שכה, סעיפים ח וי'). ויש אחרונים שכתבו שרק באיסור תחומין הקלו אצל אחרים. אבל דחה דבריהם בשער הציון (ס"ק מח) בגלל שהשו"ע סתם ולא חילק בין איסורי חכמים.

[58] בדבר שיש בו איסור מוקצה (כמו פירות או דגים) אסור לכו"ע משום שזה דבר שיש לו מתירים (שיחכה למוצאי שבת) אבל דבר שאינו מוקצה ויש ספק למי עשה הגוי את המלאכה, לדעת רש"י ודעימיה מותר אפילו בשבת עצמה (ונראה שגם במלאכה דאורייתא רש"י יתיר, עיין סימן שכו, ס"ק לט במשנ"ב וסימן רעו, ב בביה"ל ד"ה מחצה). ובזה לא נפסקה הלכה כמותם. (שער הציון בסימן שכה, ס"ק לו).

[59] דעת הרי"ף והדעה הראשונה בשו"ע שם סעיף ז.

[60] דעת רש"י וסמ"ג והדעה השניה שם.

[61] האליה רבה הסכים להקל מיד במוצאי שבת כדעת רש"י. והחיי אדם והאשל אברהם הקלו רק במקום מצווה. ונראה שהמשנ"ב הסכים לדעתם. (הגר"ז אסר בספק עד בכדי שיעשו).

[62] הראשונים המוזכרים בסעיף ז בשו"ע שם. ועיין בהערות על סעיף א לעיל. (ע"פ משנ"ב בסימן שכה ס"ק מח).

[63] משנ"ב (ס"ק מח). וסברתו: שהרי גם אם ודאי עשה איסור דרבנן יש אומרים בסעיף ח שמותר להנות מיד, ויש לצרף את דעתם למי שמתיר בספק (רש"י ודעימיה).

[64] כנלע"ד, שכיוון שהטעם לאסור הוא משום דבר שיש לו מתירים (כמו שכתוב ברמב"ן במלחמות (סה: ד"ה אמר הכותב) ובמגיד משנה (הלכות יו"ט ב, ו) ומדוע שנקל לאחרים יותר מאשר לאותו אדם.

[65] פשוט.

[66] כל זה בסימן שיח סעיף ב.

[67] הדין כאשר יש בישולי גוים: נחלקו הראשונים האם מותר לאכול במוצאי שבת. לדעת הרא"ה מותר בין הבריא ובין החולה, ולדעת הרשב"א אפילו החולה אסור במוצאי שבת, כי אפשר לבשל על ידי יהודי. הרמ"א ביו"ד (קטז, טז) והגר"א (בסימן שיח) פוסקים כדעת הרא"ה, וכך פוסק המשנ"ב בסימן שיח (ס"ק יד). אמנם בסימן שכח המשנ"ב (ס"ק סג) סותם כדעת הרשב"א ואסר. ויש שרצו לחלק בין חולה שיש בו סכנה שהתירו את ההנאה מהבישול לבין חולה שאין בו סכנה שלא התירו. ויש שכתבו שבסימן שכח זה בנו של החפץ חיים. וצ"ע.

[68] שו"ע (סימן רעו, ה).

[69] לכאורה במציאות שבה אין חשש שמא ירבה בשביל הבריא, ברור שמותר לו להנות ממלאכת הגוי. לכן במציאות של ימינו שהגוי בא ומדליק מזגן, אין אפשרות להרבות ולכן גם הקור אינו גדול מותר לאחרים להנות. ונראה שהשו"ע דיבר על תנורים שבזמנם שיש אפשרות להרבות בחימום. אמנם במשנ"ב (שם בס"ק ט) כתב שאין אפשרות להרבות בחימום תנור, אלא חימום לאחד חימום למאה. וצ"ע לפי זה.

יש מי שמתיר להנות מכל מלאכה שגוי עשה בשביל יהודי אם הייתה אפשרות ליהודי להשיג את אותה מטרה בהיתר. ולהלכה מותר רק במקום צורך גדול או מצווה[70].

ב. כאשר הגוי עושה מלאכה בשביל עצמו מותר להנות מאותה מלאכה[71]. אמנם בכמה מקרים אסור להנות גם ממלאכה שעשה לעצמו:

(א) שמא ירבה ליהודי. אם יש חשש שירבה בשביל היהודי. כגון אם עשה את המלאכה בפני היהודי או שהגוי מכיר את היהודי[72]. אמנם במוצאי שבת מותר להנות מהמלאכה מיד[73]. למשל: גוי שהדליק נר לצורך עצמו מותר ליהודי להנות מהנר[74]. אבל גוי שליקט עשבים לצורך בהמתו אסור להנות מהם אם יש חשש שירבה בשבילו.

(ב) אם הגוי אומר במפורש או שמוכח מתוך מעשיו שהוא עושה את המלאכה לצורך יהודי, כגון שהדליק נר בביתו של היהודי ולא נהנה ממנו ויצא[75].

(ב) מוקצה. אם שייך איסור מוקצה במה שהגוי הכין, וכן ספק מוקצה אסור. לדוגמא: גוי ליקט פירות או דג דגים בשבת, אסור ליהודי לאכול או לטלטל אותם[76], ולמוצאי שבת מותרים מיד[77].

(ג) דברי מאכל. אם גוי הכין לצורך עצמו דברי מאכל בשבת, מותר להנות מהם רק בשעת דחק[78]. לדוגמא: גוי שהכין לחם בשבת מותר להנות מהלחם אם צריך לחם לצורך סעודת שבת וכדומה. אמנם אם הגוי

---

[70] דעת ר"ת המובא ברמ"א (בסימן שכה, י). והאחרונים כתבו שרק במקום מצווה או צורך גדול ניתן לסמוך על דעה זו (משנ"ב שם ס"ק נו). וגם התר זה כפוף לכמה תנאים: א. רק אם ניתן לעשות את אותה מלאכה בהיתר מותר להנות, אבל אם אותה מלאכה לא ניתנת (הגם שאפשר להשיג מלאכה אחרת דומה לה בהתר). ב. אם אי אפשר לעשות את המלאכה מטעם צדדי- אסור. ג. רק ההנאה שהיה אפשר להשיג מאותה מלאכה מותרת, אבל הנאה אחרת אסורה (כמו מים שהועלו מבאר דרך רה"ר, אסור לשטוף בהם כלים שהרי לא היה אפשר לשטוף כלים בתוך הבאר). משנ"ב (שם ס"ק נה- נו).

[71] שו"ע (סימן רעו, א. וכן בסימן שכה, י). ודווקא אם ניכר שהגוי עשה את זה לצורך עצמו או לצורך גוי אחר (משנ"ב רעו ס"ק יז). כגון שנהנה מהמלאכה שעשה מיד (שם ס"ק יח).
ונראה פשוט שאם הגוי עשה בשביל עצמו מלאכה שמותר ליהודי לומר לגוי להשאיר את המצב הקיים. לדוגמא: אם גוי הדליק בשביל עצמו את האור כדי שיוכל לקרוא, ולפי שיוצא מהחדר רוצה לכבות את האור, מותר ליהודי לבקש ממנו שלא יכבה את האור. שהרי היהודי לא מבקש מהגוי לעשות שום איסור. כך נלע"ד פשוט.

[72] כך סתימת השו"ע בסימן שכה (סעיף יא), שכתב שאסור אם מכירו. וכך פסקו ט"ז ואליה רבה והגר"א. והמשנ"ב כתב (ס"ק סו) שרק אם הגוי יודע שהיהודי צריך למלאכה יש לאסור. ויש שהחמירו אפילו אם הגוי לא ידע שיהודי צריך את המלאכה כיוון שיש חשש שבשבת הבאה יכין גם בשביל היהודי. בית יוסף. וכך משמע מדברי התוספתא (פי"ד, יא) שאוסרת משום שבת הבאה. והמשנ"ב (בס"ק סו) הקל בשעת הצורך. אמנם בשש"כ (ל, הערה קפח) סתם לאסור כל עוד הגוי מכיר את היהודי.

[73] שו"ע (סימן שכה, ה) ומשנ"ב (ס"ק כה).

[74] ומותר להנות מהנר אפילו אם הגוי הדליק את הנר כדי לעשות מלאכת היהודי, כגון להדיח כלים. ואפילו אם גמר הגוי את מלאכתו מותר ליהודי להנות מהאור שהגוי הדליק לעצמו. משנ"ב (בסימן רעו ס"ק כז).

[75] שו"ע (סימן שכה, יב) ומשנ"ב (ס"ק ע). ומשמע שאם הגוי היה משתמש בנר היה מותר ליהודי להנות ממנו. וצ"ב מדוע אין זה כמו גוי שהדליק לגוים ויהודים יחד. ונראה שהמשנ"ב בעצמו יישב וכתב שמדובר כשידוע שהגוי עשה את זה לצורך עצמו.

[76] שו"ע (סימן שכה, ה) ולעניין טלטול כך כתב במשנ"ב (שם ס"ק כג).

[77] שם (כיוון שעשה את זה לצורך עצמו).

[78] הראשונים נחלקו לגבי פת שהכין גוי. השו"ע (שם, ד) הביא שיש אוסרים ויש מתירים ופסק על פי הסמ"ק להקל בשעת הדחק. המג"א ביאר שדעת השו"ע להסביר שהאוסרים סברו שבדברי מאכל יש חשש שהיהודי יבקש מהגוי שיכין בשבילו בשבת כי בדברי מאכל האדם להוט יותר ובהם גוזרים יותר (בשונה מנר שהדליק הגוי לצורך עצמו), והמתירים סוברים שלא גזרו יותר בדברי מאכל. [אמנם יש שביארו שהמחלוקת היא לגבי מוקצה, האם חוששים למוקצה כיוון שייתכן שבערב שבת הלחם היה עדיין קמח שהוא מוקצה]. עיין בכל זה במשנ"ב (שם ס"ק טז ויז). ומכל מקום עולה לפי המג"א שבדברי מאכל יש מחלוקת ראשונים אם מותר להנות או לא ורק בשעת דחק מקילים בהם.

מכיר את היהודי ויודע שהוא רוצה לחם לשבת, או שהגוי עשה את הלחם בפניו של היהודי, אסור להנות מהלחם[79].

לסיכום: מותר להנות ממלאכה שעשה גוי לעצמו אם אין אפשרות להרבות בשביל היהודי או שלא מכירו, ואין במלאכה איסור מוקצה, והיא לא הכנת מאכלים (שרק בשעת דחק מותר).

ג. גוי שעשה מלאכה לצורך רבים ויש שם יהודים וגוים. אם רובם יהודים, או אפילו אם רובם גוים אבל מוכח שהגוי עשה לצורך היהודי- אסור להנות ממנה כמו מלאכה שעשה גוי ליהודי[80].

אם הרוב גוים, או אפילו רוב יהודים אבל מוכח שהגוי הדליק לצורך גוי, כגון שנהנה מהמלאכה מיד, דינה כמלאכה שעשה הגוי לעצמו ומותרת[81] כנ"ל בסעיף ד. ואפילו אם התרבו היהודים אחר כך, מותר[82]. אם מחצה על מחצה דינה כמלאכה שעשה גוי לצורך יהודי כיוון שאי אפשר לדעת לצורך מי עשה הגוי את המלאכה[83].

האחרונים הקלו במציאות שהגוי היה עושה את המלאכה בין אם היו שם יהודים ובין אם לא[84].

---

[79] שו"ע (שם, יא). המגיד משנה ביאר שרק אם הגוי לא ירבה בשביל היהודי מותר להנות מהלחם שעשה בשבילו. והמשנ"ב (שם ס"ק סו) הביא שמסתימת השו"ע נראה שאסר אם הגוי מכיר את היהודי, והוסיף המשנ"ב על פי האחרונים שרק אם הגוי יודע שהיהודי צריך למלאכה יש לאסור. וכך כתבתי למעלה. אמנם הביא שם דעה המחמירה אפילו אם הגוי לא ידע שהיהודי צריך כי יש חשש שיעשה כן לשבת הבאה, מכל מקום לא הבאתי את זה כי המשנ"ב שם הקל בשעת הצורך, והרי כל ההיתר להנות מדברי מאכל שעשה גוי אינו אלא בשעת דחק וכל שכן שיהיה מותר לאותה דעה. ודברים שאינם דברי מאכל נידונו כבר לעיל.

[80] שו"ע (סימן רעו, ב).

[81] שם במשנ"ב (ס"ק יז- יח).

[82] שם (ס"ק טו).

[83] ויש אומרים שהטעם שאסור הוא כיוון שנעשה לצורך שניהם. (שם ס"ק טז).

[84] שש"כ (פרק ל, ס (ד).

חלק ב | דיני פועל ושכירות

דיני שכירות בגוי מתחלקים לשלושה חלקים:

א. הגוי שעובד אצל היהודי.

ב. יהודי משכיר לגוי כלים.

ג. שותפות יהודי וגוי.

פרק א | גוי פועל

א. ישנם שלושה סוגי פועלים: שכיר, קבלן ואריס[85].

ב. **שכיר** הוא מי שמשלמים לו לפי ימי עבודתו[86], ואסור להעסיקו בשבת כיוון שיהודי נחשב כמצווה אותו לעבוד בשבת והגוי נחשב לשליחו, וצריך למחות בגוי אפילו אם בא מעצמו לעבוד[87].

ג. **אריס** הוא מי שעובד בשדה וכדומה ומקבל חלק מהיבול הצומח בשדה, חצי, שליש או רבע, ומותר להעסיקו בשבת כיוון שהגוי עושה בשביל להרבות חלקו ולא בשביל היהודי (ועיין לקמן).

ד. **קבלן** הוא מי שמקבל על עצמו עבודה ומקבל שכר לפי ההספק[88]. וגם פועל זה מותר להעסיקו בשבת כיוון שדעתו על שכרו[89].

ה. **גוי שעובד בחינם** דינו כגוי שעובד בקבלנות[90], כי הוא ודאי עובד בשביל טובת הנאה שמקבל מעבודתו[91]. אם היהודי ביקש מהגוי לעבוד בחינם, השו"ע מתיר והרמ"א אוסר, וצריך לקצוץ לו שכר כל שהוא[92].

ו. התר העסקת גוי בקבלנות ואריסות כפוף לארבעה תנאים:

---

[85] עיין הקדמת המשנ"ב לסימן רמג.

[86] **דין שכיר שנה:** הרמב"ם (ו, יב) כותב שאם שכר גוי לתקופה ממושכת שיכתוב לו ספר או שיארוג לו בגד, מותר, והוא שלא יחשוב עימו על כל יום ויום (וגם בזה צריך להקפיד על פרהסיא ושלא יעשה בבית היהודי). הראב"ד חולק על הרמב"ם ואוסר בשכיר שנה. השו"ע (רמד, ה) מביא בסתם את הרמב"ם ואת הראב"ד כיש אומרים. וכותב הב"י שאם שכרו לכל מלאכות שיצטרך -אסור לכו"ע. וכך פוסק הרמ"א שם.
נחלקו האחרונים בדעת הרמב"ם. למג"א ההתר הוא רק אם זה גוי שעושה מלאכתו כשצריך, אבל לפעמים הוא יושב ובטל, שאז היהודי לא מרוויח ממלאכת הגוי בשבת (אבל אם תמיד הוא כותב- אסור), והראב"ד אוסר אפילו בזה, שהיהודי מרוויח שאולי יצטרך את הגוי ביום ראשון למלאכה אחרת. והט"ז סובר שאפילו אם הגוי תמיד כותב מותר לרמב"ם כי לא מקפיד עליו דווקא לשבת (ואם מקפיד אכן אסור) והראב"ד אסר כיוון שמרוויח בזה.
המשנ"ב (ס"ק ל) כותב על פי דברי הרמ"א שצריך למחות בשפחות שעושות מלאכות בשבת אפילו שלא בבית היהודי שהרי הן שכורות לכל המלאכות. (ואף במלאכות שעושות לעצמן בבית היהודי יש לאסור משום מראית העין, אלא אם כן ניכר שעושות לעצמן. עיין בזה לקמן).
דבר זה מצוי היום, שכן רוב הגוים שמועסקים בבתים הם שכירים לתקופה ארוכה לכל המלאכות ואסור שהם יעשו שום מלאכה בשביל יהודי בשבת.
אמנם הפוסקים כתבו (נוב"י א, כט) שאם אומר לשכיר שיקבל בונוס על כל הצלחה בעבודתו, אפשר להחשיבו כעובד באריסות, ויש שהצריכו שהבונוס יהיה משמעותי (שו"ת חתם סופר נט').

[87] שו"ע (סימן רמג, א) ומשנ"ב (ס"ק ה).

[88] וגם אם לא קצץ עימו במדיוק על השכר אלא אמר לו שישלם לו כהוגן או שהבטיח לו שישתווה איתו על התשלום אבל אם לגוי יש ספק בזה אסור (שו"ע רמז, ב). ומותר גם בדבר שידוע שכרו מראש מותר אפילו אם לא דיבר עם הנכרי כלום על שכרו (משנ"ב רנב, יד). ויש עוד לדעת שאם יש שהות ביום לגמור את המלאכה לפני שבת מותר אפילו אם לא קצץ כלל (ביה"ל בסימן שז ד"ה מותר).

[89] תוספות, רא"ש ורמב"ם וכך פסק שו"ע (בסימן רנב, ב).

[90] ובדבר אחד שונה גוי שעובד בחינם מגוי שעובד בשכר ממש, שבגוי שעובד בחינם ובא היהודי בשבת ורואה שהגוי עושה את מלאכתו עליו למחות בו, מה שאין כן בגוי שמקבל ממש שכר. שו"ע (בסימן רנב, ב) על פי דברי המשנ"ב (בס"ק כב).

[91] משנ"ב (בסימן רנב, ס"ק טו).

[92] שו"ע (סימן רמז, ד וכן רנב, ב). (אמנם בסימן רמז כתב הרמ"א שנכון להחמיר, אבל כבר כתבו האחרונים שלדינא סובר הרמ"א שהדבר אסור ולכן צריך לקצוץ לו איזה שכר. עיין שם במשנ"ב ס"ק טז).

1. שלא יאמר לגוי לעבוד בשבת[93].

2. שלא יעבוד הגוי בביתו של היהודי, שאז נראה כשליחו של היהודי[94]. (אם הגוי רוצה לעשות מלאכה לעצמו בבית היהודי אפשר להקל אם זו מלאכה שנעשית בצנעא[95]).

3. שלא יהיה חשד של מראית עין, כלומר שלא יהיה ניכר שהמלאכה שייכת ליהודי[96] (ויש הבדלים בין מלאכת מחובר למלאכת תלוש[97]). ושיהיה ניכר שהגוי אינו שכיר יום, אלא שיהיה ידוע שהגוי עובד בקבלנות (בבניית בית בקבלנות נחלקו האחרונים[98]).
דוגמא מצויה לדבר הוא תיקון רכב במוסך של גוים[99].

ז. כאשר גוי עובד בשבת אין צורך לתת לו שכרו בהבלעה עם שאר ימות החול[100]

ח. מותר לתת כסף לגוי כדי שיקנה בשביל עצמו סחורה, ואפילו אם היהודי אומר לגוי שיקנה אותה ממנו אחר כך מותר. אבל אם מבקש מהגוי שיקנה בשביל היהודי סחורה, אסור אם מבקש שיקנה בשבת (או שרוב הסיכויים שהגוי יקנה בשבת[101]).

ט. בדין גוי שקונה סחורה לצורך שניהם, עיין לקמן בפרק ג'.

---

93 רמב"ם וסמ"ג וכך פסק שו"ע (שם). וכותב המשנ"ב (ס"ק טז) שבכלל זה שלא ייתן לגוי מלאכה ביום שישי ויאמר לגוי שצריך אותה במוצאי שבת, שהרי זה כמי שאמר לו לעבוד בשבת. ודין זה קיים אפילו אם נותן לו כמה ימים לפני שבת (עיין סימן רמז, א). ובילקוט יוסף (רמד, ד) הקל על פי המנחת כהן (משמרת השבת, א, ד) בשעת צורך לתת לפני שבת ולקחת לאחר השבת (בלי שיאמר לו לעבוד בשבת).

94 רשב"א ומגיד משנה, וכן פסק שו"ע (בסימן רמד, ה, ורנב, ב ומשנ"ב שם בס"ק יז). וכתב החיי אדם (ב, ג ס"י) שבזה אסור אפילו אם מנהג כל העיר לתת בקבלנות, כיוון שיש חשד שיאמרו שאמר לו לעבוד בשבת (הביאו המשנ"ב שם). אמנם מותר לומר לגוי לעשות **מעשה מותר** והגוי החליט לעשותו באופן אסור, כמו למשל לומר לגוי להביא משהו מהחדר חשוך (משנ"ב בסימן רעו, ס"ק כז, וכך כתב גם בילקוט יוסף רמד, יב, וע"ש לגבי שימוש במדיח כלים כשאמר לו לשטוף כלים).

95 רבינו שמחה אוסר (הביאו הט"ז בסי' רמד, א) והתרומה מתיר (הביאו האליה רבה שם ס"ק יא), והביאם המשנ"ב בסימן רמד (ס"ק ל), ובסוף דבריו כתב בשם החיי אדם (כלל ד, ב) שמלאכה שאינה ניכרת מותר לכו"ע. ונראה שהכל תלוי לפי העניין, שבישול במטבח נחשב לדבר ניכר בפשטות, אבל בישול בחדר של הגוי למשל, אינו דבר ניכר. עיין בהערה הקודמת.

96 שו"ע (סימן רמד, סעיפים א וד. וכן בסימן רנב, ג).

97 **כמה הבדלים יש בין מלאכת תלוש למחובר: א.** מלאכת מחובר אסורה גם בצנעא כיוון ששם בעליה על המלאכה, ובתוך התחום אסורה ומחוץ לו מותרת (גמרא במועד קטן יב. ושו"ע רמד, א). במלאכת תלוש החמירו רק אם המלאכה נעשית בפרהסיא (שו"ע רמד, ד). **ב.** אם קצת אנשים יודעים מי הבעלים של המלאכה, במחובר אסור ובתלוש מותר (משנ"ב שם ד- ה).
מלאכת תלוש בשביל מחובר (כמו סיתות אבנים לבניין) דינה כמחובר לדעת השו"ע, ולדעת הרמ"א דינה כתלוש, והמשנ"ב הקל בזה (אולי גם לדעת השו"ע). (סימן רמד, ב, ומשנ"ב ס"ק יח).
במקום הפסד גדול הרמ"א התיר מלאכת תלוש בפהרסיא (כשמדובר בקבלנות). (עיין בסימן רמד, ו ובמשנ"ב וביה"ל בפרטי הדינים שיש בזה). וכתבו פוסקי זמננו שצריך לשאול שאלת רב לכל מקרה כדי שלא יהיה פריצה בשבת בכל דיני הפעלת מכונות ופעילות המפעלים בשבת (עיין ילקוט יוסף, רמד, ב).

98 הראשונים והאחרונים נחלקו האם מותר להעסיק בקבלנות גוי כשידוע שהוא קבלן. הביה"ל מכריע שבשדה אפשר להקל אבל בבית אין להקל (סימן רמד, ס"ק ז במשנ"ב וביה"ל ד"ה או) והבן איש חי והרב עובדיה הכריעו כדעה המקילה (ילקוט יוסף סימן רמד, א).
בניית בית כנסת על ידי גוי: המשנ"ב (רמד, יג) מביא שמג"א (ס"ק ח) אוסר אפילו בקבלנות (מפני חילול ה' שיש בזה). והאחרונים הקלו אם יש חשש שיתבטל הבניין. וייתכן שאז מותר אפילו בשכירות אם הגוי לא מוכן בקבלנות (פרי מגדים שם). (עיין בכל זה גם במשנ"ב רעו, ס"ק כב).

99 האחרונים דנים בשאלה בהרחבה, וכנזכר צריך להקפיד בכמה דינים: א. העבודה תהיה בקבלנות (ושיהיה ידוע שזו קבלנות, וכיום כך מקובל), ב. שלא יאמר להם לעבוד בשבת או ימסור להם ביום שישי וייקח אותו מיד אחרי שבת (שאין זמן לעבוד אלא בשבת, והילקוט יוסף (רמד, ד) הקל בזה בשעת צורך). ג. שלא ימסור ביום שישי סמוך לשבת בלי לפסוק איתם על כסף אסור (אלא שהיום כל מסירת רכב למוסך נחשבת לקציצת דמים, ולכן גם ביום שישי יהיה מותר).
אפילו אם יש עוברים ושבים שיודעים שהרכב שייך ליהודי מותר (על פי דברי המשנ"ב ברנב, כה). עיין ילקוט יוסף (רמד, ד) ואורחות שבת (כג, קסו- קסז. ושם נשארו בצ"ע אם מותר למסור רכב כשיודעים של מי הוא, מפני שהמשנ"ב בסימן רמד הביא שנחלקו האחרונים בחשד של קבלנות, ובשדה הקל רק במקום הפסד ובבית נשאר בצ"ע. ונראה שבמקום צורך אפשר לסמוך על המקלים, כיוון שכך פסק בסתם בסימן רנב, ועוד שיש פוסקים אחרים שהתירו בזה).

100 שש"כ (כח, סג).

101 שו"ע (סימן שז, ג) ומשנ"ב (שם ס"ק טו). מפשט דברי השו"ע משמע שאם אומר לגוי לקנות בשביל עצמו מותר אפילו אם אומר לו לקנות בשבת עצמה (אמנם אם קצץ לגוי דמים עדיין אסור לומר לו לקנות בשבת, לכאורה שאם קונה לעצמו עדיף מאשר אם קצץ לו דמים) וצ"ב לדינא.

י. אם הגוי עשה מלאכת היהודי באיסור, הדבר תלוי: אם הגוי היה שכיר יום, מותר להנות מהמלאכה בדיעבד[102], אבל אם נעשתה בפהרסיא אסור לאותו יהודי ומותר לאחרים בכדי שיעשו, ובשעת צורך אפשר להקל גם לאותו יהודי[103]. אם הגוי היה קבלן מותר להנות מהמלאכה, ואף אם נעשתה בפרהסיא מותר מדינא[104] ויש שנהגו להחמיר שהוא לא יהנה ממנה ואחרים יכולים במוצאי שבת[105] (אבל מותר למכור את המלאכה ולהנות בדמיה[106]). ובכל זה, אם מיחה בגוי שלא יעשה את המלאכה מותר להנות ממנה בדיעבד[107].

פרק ב | השכרה לגוי

דיני השכרה מתחלקים לשניים: א. השכרת שדות ובתים. ב. השכרת כלים ובהמה. נבאר תחילה דין הכלים ובהמה ואחר כך דין השדות והבתים.

השכרת כלים:

א. מותר להשכיר או להשאיל לגוי כלים ויעשה בהם מלאכה בשבת, משום שאין שביתת כלים בשבת[108].

ב. חכמים הגבילו את ההתר בכמה מקרים:

1. אם משכיר לגוי בערב שבת כלים שעושים בהם מלאכה מהתורה, לדעת השו"ע מותר ולדעת הרמ"א אסור. אבל ביום חמישי מותר לכל הדעות[109]. ולהשאיל ביום שישי מותר גם לדעת הרמ"א[110].

2. בשבת עצמה, או סמוך מאוד לשבת אסור[111], ובימינו שיש עירוב מותר להשאיל (כלים שלא עושים בהם מלאכות מהתורה) אבל אסור להשכיר[112].

3. אם מדובר על בהמה אסור (ועיין בזה לקמן).

---

[102] עיין במשנ"ב (בסימן רמד, יט). ואמנם מתחילת דבריו נראה שאוסר בשכיר יום אפילו שלא בפרהסיא, נראה שכוונתו היא כמו שהביא בשם החיי אדם, לאסור רק בפרהסיא כמו בבניית בית וכדומה, אבל אם נעשה בצנעא לא אסר (והיינו במלאכת תלוש, שהרי מלאכת מחובר דינה כפרהסיא).

[103] השו"ע (בסימן שכה, יד) פוסק שגוי שעשה ארון ותכריכין בשביל יהודי בפהרסיא אסור לקבור בהם את אותו יהודי ולאחרים מותר במוצאי שבת. המשנ"ב מביא שלדעת הרמב"ם והמג"א אסור גם בשאר מלאכות ולדעת הר"ן והט"ז מותר בשאר מלאכות ורק בחפירת קבר שזה דבר מפורסם, אסרו לאותו יהודי. ומסיים המשנ"ב שם שבשעת צורך אין להחמיר. ומכל מקום בחפירת קבר ודאי שאין להקל.

[104] דעת רבינו תם שהתיר, והאחרונים סמכו עליו בדיעבד (משנ"ב בסימן רמד ס"ק כ).

[105] טור ושו"ע (בסימן רמד, ג). ודאי שאין זה יותר חמור משכיר יום שאפילו שם הקלו חלק מהאחרונים כנזכר לעיל, והכריע המשנ"ב להקל בשעת צורך, ולכן בשעת צורך נראה שגם לשו"ע מקילים בזה.

[106] שם (ס"ק כא).

[107] עיין שם ברמ"א, שהתיר כשעשו תנאי והגוי עבר על התנאי ועבד בשבת. ומה שחלקו האחרונים ואסרו (והסכים להם המשנ"ב) היינו רק כשעשו תנאי, אבל אם היהודי מיחה בגוי מותר, שמה יש לו לעשות (שער הציון ס"ק כו).

[108] כדעת בית הלל במשנה בדף יט ע"א.

[109] הברייתא אומרת שברביעי וחמישי מותר ושישי אסור. הרי"ף והרמב"ם סוברים שברייתא זו היא כדעת בית שמאי, אבל לבית הלל מותר אפילו ביום שישי וכך פוסק שו"ע (רמו, א). אמנם לדעת תוספות, סמ"ק, סמ"ג ועוד, הלכה כאותה ברייתא (וטעמה משום מראית עין) ולכן אסור להשכיר ביום שישי שום כלי. אמנם רבינו יונה התיר בכלים שלא עושים בהם מלאכות מהתורה, והתיר בכלים שלא עושים בהם מלאכות, וכך פוסק הרמ"א שם. הברכי יוסף (אות ב) החמיר לחשוש לדעת המחמירים, מאחר שהרבה ראשונים חלקו על הרי"ף בזה. (ובילקוט יוסף (רנו, ב) חלק וסבר להתיר על פי דברי השו"ע).

[110] כך פוסק הרמ"א שם, והוסיף שדין זה נכון אפילו אם התנו שהגוי יחזור וישאיל לו בפעם אחרת (ואין זה נחשב שכירות).

[111] שם בשו"ע בסעיף ב. ובזה כל הדעות אוסרות (משנ"ב ס"ק ו) משום שנראה שהיהודי ציווה על הגוי להוציא את הכלי מהבית..

[112] בימינו שיש עירוב ואין חשש כזה מותר להשאיל לגוי כלים בשבת שלא עושים בהם מלאכות, אבל כלים שעושים בהם מלאכות אסור להשאיל. ולהשכיר אסור בכל מקרה (משנ"ב שם ס"ק ט). המג"א ושו"ע הרב הקלו בזה רק בשעת הצורך והט"ז ואליה רבה הקלו בכל אופן (ונראה שהמשנ"ב נקט כמותם, שהרי הוא לא העתיק דברי המג"א במשנ"ב אלא רק הביאו בשער הציון (ס"ק ז).

ג. אסור לקחת שכר שבת על השכרת הכלים שהשכיר לגוי לשבת, אבל אם מבליע שכר שבת בשאר הימים מותר[113] (כגון שמשלם הגוי שכר על חודש או על שבוע).

ד. במקום שאסרו חכמים השכרה משום מראית עין, מותר להשכיר לגוי לפני שבת ולעשות עימו תנאי שלא יעבוד בשבת. אבל אסור להשכיר לגוי ולסמוך על כך שאם יראהו עובד בשבת ימחה בו[114].

ה. אסור להשאיל או להשכיר בהמה לגוי שיעבוד בה בשבת כיוון שאדם מצווה על שביתת בהמתו[115]. אם עשה תנאי שהגוי יחזיר לו אותה לפני שבת מותר, ואם הגוי לא עומד בתנאי, יפקיר היהודי את הבהמה בינו לבין עצמו לפני השבת[116].

השכרת קרקעות:

א. מותר להשכיר קרקעות (בתים או שדות) לגוי גם אם עושה בהם מלאכה כיוון שאין שביתת כלים[117]. אמנם, דין קרקע חמור מכלים כיוון ששם בעליה על הקרקע ויש בזה מראית עין, שיאמרו שגוי שכיר יום של היהודי, כמפורט להלן.

ב. מרחץ של יהודי, אסור לתת אותו לגוי בקבלנות מדינא[118] ומותר להשכירו את או ליתנו באריסות מדינא[119], אלא שאם הרגילות היא להעסיק גוי **בשכירות יום** אסור משום מראית עין. בשדה אין חשש מראית עין ומותר להשכירו באריסות או בשכירות[120]. וכן מחוץ לתחום אין חשש מראית עין[121].

ג. אם הרגילות באותו מקום להשכיר את המרחץ או לתתו באריסות מותר[122].

ד. אם התפרסם בעיר שהמרחץ מושכר לגוי לגמרי (שהפועלים אינם שכירי יום) מותר להשכירו או לתת אותו באריסות[123].

ה. כל התרי ההשכרה כפופים לתנאי שלא יטול שכר שבת לבדה אלא רק בהבלעה[124].

---

113 משנ"ב (סימן רמו, ס"ק א). **בדיעבד** אם נטל שכר על השבת, נחלקו הראשונים והביא הרמ"א (רמג, ב) מחלוקת זו, והכריע לאסור. המשנ"ב (שם ס"ק טז) מביא שהפוסקים הכריעו שהדבר תלוי: אם שכר השבת היה אסור מדינא (שהשכיר לגוי כל יום בפני עצמו) אסור אפילו בדיעבד. ואם שכר השבת היה מותר מדינא ורק משום מראית עין נאסר, מותר בדיעבד להנות משכר השבת.

114 עיין ביה"ל (סימן רמד, ד"ה והאינו), לעניין שכירות הסכים שם לאסור, ובקבלנות הסתפק שם.

115 טור ושו"ע בסימן רמו, ג. איסור זה קיים כבר מיום ראשון (משנ"ב ס"ק י). (**ביו"ט:** לרמ"א אין איסור שביתת בהמתו, ולרש"ל, מג"א וגר"א יש (עיין סימן רמו, ג בסוף הסעיף).
שכירות קניא רק לחומרא ולכן אם השכיר מגוי בהמה אסור לעבוד בה שמא יש בה איסור שביתת בהמה. אם השכיר מגוי וחזר ושכרה לגוי אחר מותר ממאי נפשך (שם ס"ק יב).

116 שו"ע שם בשם הריב"ש. דרך ההפקרה נידונת בארוכה בדברי הב"י כאן, ואכמ"ל. המשנ"ב מביא שכיוון שיש מי שאומר צריך הפקר בפני שלושה טוב להפקיר בפני שלושה, ועל כל פנים בפני אחד (ס"ק טו). הב"ח מתיר להשכיר לגוי על דעת שכשתבוא שבת יפקיר את הבהמה בפני שלושה. המשנ"ב סמך עליו בשעת דחק (ס"ק יד ולב).

117 משנ"ב (בסימן רמג, ס"ק ג), וכך עולה מדברי השו"ע (שם בסעיף ב).

118 קבלנות היא שיהודי נותן לגוי שכר קצוב על עבודתו וכל השכר הולך ליהודי. דבר זה אסור משום שיהודי מקבל את כל השכר ונהנה מעבודת הגוי בשבת (משנ"ב שם בהקדמה).

119 אריסות פירושה שהגוי עובד ונותן אחוזים ליהודי, ושכירות היא שהגוי נוטל כל הרווח ומשלם ליהודי שכר קצוב על ההשכרה (שם).

120 שו"ע (רמג, סעיף א), מאחר שרגילים לקבלו באריסות.

121 על פי סימן רמד (סעיף א).

122 כך כותב הרא"ש וכך פוסק שו"ע (בסימן רמג, ב). דוגמא: להשכיר מפעל לגוי שיעבוד בו הוא והרווחים ילכו אל הגוי, שכיוון שהיהודי יקבל את דמי השכירות בכל מקרה, אין בזה איסור אם אכן יש רגילות להשכיר מפעלים וכדומה (ולא רגילים להעסיק שכירי יום). נראה שכיום יש בזה איסור (אפילו אם מעסיק בקבלנות) מצד מראית עין, שהרי הרבה רגילים להעסיק היום בשכירות יום או שכירות שנה (אלא אם כן פרסם שהמפעל מושכר לגוי לגמרי). ואם יש הפסד גדול מותר לתת לגוי את המפעל בשכירות (אבל להעסיק גוים שכירי יום אסור בכל מקרה). עוד יש להעיר שכדי להמנע מלקיחת שכר שבת צריך להשכיר את המפעל עם עוד ימים או בתוספת כמה שעות ביום שישי.

123 רב האי גאון וכך פסק שו"ע שם. בכל זה לא יועיל להוריד גוי בקבלנות, משום שזה אסור מדינא ולא משום מראית עין (משנ"ב הקדמה לסימן רמג).

124 משנ"ב בהקדמה לסימן רנג (ובעוד מקומות).

פרק ג | שותפות עם גוי

א. אם גוי ויהודי שותפים יחד[125], אסור ליהודי לבקש שהגוי יעבוד בשבת וכנגד זה היהודי יעבוד ביום חול, משום שהגוי נחשב כשליח של היהודי לעבוד בשבת[126]. אם שכר השבת ידוע יטול אותו רק הגוי, ואם אינו ידוע ייקח הגוי שביעית יותר מהיהודי[127].

ב. אם המלאכה מוטלת על שניהם כל השבוע בשווה והגוי עושה מלאכה בשבת על דעת עצמו מותר לחלוק בשווה, כי זה כאריס שעושה על דעת שכרו[128].

ג. אם עשו תנאי בשעת עשיית השותפות שריווח השבת שייכת לגוי וכנגד זה ריווח יום חול שייך ליהודי (ולא יעשו חשבון להשוות את הרווחים), מותר[129].

ד. אם עשו תנאי שהשבת תהיה רק לגוי והסכים הגוי לחלוק בשווה, מותר. אם היהודי דרש לחלוק בשווה והגוי הסכים, נחלקו הדעות.

ה. אם לא עשו תנאי ובשעת חלוקת הרווחים רוצים לחלוק בשווה, יש אוסרים ויש מתירים, ואפשר לסמוך עליהם אם זה הפסד מרובה[130].

ו. אם לא עשו תנאי מותר ליהודי לפרק את השותפות ויחזרו ויעשו תנאי[131].

ז. מותר לתת לגוי מעות כדי שהגוי יקנה בהם סחורה וירוויח לשניהם, ורק שלא יאמר לו לעבוד בשבת, ויקצוץ לו שכרו מראש[132]. אם יכול לקנות לפני שבת מותר גם אם לא קצץ (אפילו ביום שישי[133]). אם לא יכול לקנות לפני שבת, ביום שישי אסור לתת לו כסף, ובשאר ימות השבוע, לדעת השו"ע אסור לתת לו כסף או סחורה ולדעת הרמ"א מותר[134].

---

125 היינו שותפים בגוף החפץ עצמו. אם החפץ שייך רק ליהודי והגוי שותף בגלל עבודתו, יש אוסרים אפילו אם התנו, אבל בהבלעה מותר, ויש מתירים בהבלעה אפילו אם לא התנו. (משנ"ב בסימן רמה, ס"ק ח).

126 **תוספות** (עבודה זרה דף כב ע"א ד"ה לא) **והביאו המשנ"ב** (בסימן רמה ס"ק א).

127 **רמב"ם** (ו, ה) **ושו"ע** (שם א).

128 **ר"ן בעבודה זרה** (ו ע"ב מדפי הרי"ף, ד"ה ומהא) **ורמ"א בסימן רמה, א.** ופה אין חשש של מראית עין כיוון שכולם יודעים שלגוי יש חלק בשותפות (מה שאין כן במרחץ שנאסר משום מראית עין בסימן רמג, א). נראה שבימינו דבר זה מצוי מאוד במפעלים וחברות בבעלות משותפת, שהמפעל ממשיך את העבודה גם בשבת (ע"י גוים כמובן), ולפי הנ"ל אין בזה איסור.

129 **שו"ע בסימן רמה, א.** משום שמראש לא הוטל על היהודי עבודת השבת (רש"י ע"ז דף כב ע"א, ד"ה מותר). אם התנו כדין ובשעת החלוקה היהודי דרש לחלוק יום כנגד יום על פי חשבון מדויק (כלומר להשוות את רווח השבת לעומת יום החול), **המג"א** (שם ס"ק ב) אוסר ויש מקילים, והאליה רבה נשאר בצ"ע בזה (משנ"ב שם, ס"ק ה).

130 **הגמרא בע"ז** (דף כב ע"א) מסתפקת בזה ולא פושטת. **הרמב"ם** (שבת ו, יז- יח) פסק לחומרא **והרא"ש** לקולא אם לא מזכיר לגוי את עניין השבת. **השו"ע** (רמה, א) פסק להחמיר **והרמ"א** (שם) הקל בזה במקום הפסד גדול. כתבתי שאפשר להקל במקום הפסד, וצריך בירור אם השו"ע יודה להקל בזה.

131 **שו"ע** (בסימן רמה, ג).

132 כך כתבו כמה ראשונים, וכך פסק שו"ע (שם, ה). **משנ"ב** (סימן שז, ס"ק טו) מעיר שאם יום השוק בשבת, או שאמר לו שהוא הולך מיד במוצאי שבת, נחשב הדבר כאילו אמר לגוי לקנות בשבת ואסור.

133 **סימן שז, ה, ועיין שם בביה"ל** (ד"ה מותר).

134 כל הסעיף נידון בסימן רמז, א, וכן בסימן שז, ד, וכן ברנב, ב. נבאר בקיצור: כל מלאכה שיהודי מבקש מגוי לעשות בשבילו, **אם קצץ לו** שכרו מותר בכל אופן, כיוון שהגוי עובד בשביל עצמו, ולא יאמר לו לעבוד בשבת (רמז, א. שז, ד). **אם לא קצץ** שכרו יש חילוק בין רוב המלאכות למלאכה שיש בה מראית עין (שליחת אגרת שנראה שהיהודי שלח את הגוי ללכת בשבת): אם יש מראית עין השו"ע מחמיר אפילו מתחילת שבוע והרמ"א מקל אם צריך לכך (אבל ביום שישי מודה להחמיר). בשאר המלאכות (או באגרת כשאין מראית עין) מותר לכו"ע ביום שישי בתנאי שיכול לעשות את המלאכה לפני שבת (באגרת- שיכול להגיע לבית הסמוך לחומה). עיין גם ביה"ל בסימן שז, ד (ד"ה מותר).